

శా. శ్రీమంతుం డయి సర్వగుండు నపరిచ్చిన్నుండు నై సాక్షి యై
సామర్థ్యంబున నన్నిటి న్నడుపుచు సురార్థముఁడై నిత్యుఁడై
యేమాన్యుండు వచింపఁగా మనముచే నింతేని భావింపఁగా
సేమ నృక్కుండు గాఁడు స్వప్రమితు నాధీసాక్షి తద్రూపనం
ప్రమామాహాత్మ్యమునం భజింతు గతభేదధాన్వంత నై జస్థితన్. ౧

శా. ఆయేకాత్మనికంటే నన్య మిల లే ద ట్లాట నానాగతిన్
ఏయేయున్ని ప్రకాశసౌఖ్యములు వీక్షింపంగ నా విశ్వమం
దాయాసర్వము సేక మైన నదియే యాత్మం డటంచుఁ మహా
మాయాగాఢనుషుప్తిఁ బాపి ధృతి సంపాదించు నవ్యాణిఁ జే
దోయి మోక్షి నమస్కరింతు మతి వస్తుజ్ఞాన మేపారఁగన్. ౨

ఉ. మృక్కిడి కారురుక్షునకుఁ బుణ్యనకు న్నటి పాపవృత్తికి
మక్కువ జ్ఞానమూర్ఖతలమధ్యమునం బడి వ్రేలువానికిం
దక్కినయన్నిజాతులకుఁ దత్త్వముఁ దెల్పుఁగ నాదిఁ బూనెఁ దా
నక్కట భేదము స్మృతి క్రమాభ్యుదయంబు నొనంగు నిచ్చతోన్.

చ. ఎవని సముద్ధరింపఁ దలఁ పేర్పడు వానిమృతంబు నాదిలోఁ
దవిలి గ్రహించి యంద మతిదార్ధ్యముఁ బెంపక. తద్వికాసహే
తువు లొగిఁ గూర్చి తాన మతదాప్త్య మెఱింగినదాఁకి నిల్వకే
ప్రవరసుసూక్ష్మము నైలువఁ బాడియె భ్రష్టుండు గాఁడె రెంటికిఁ.

ఉ. కావున నాత్మ శేషములుగా శ్రుతి కొన్నిటిఁ గర్క యాదిగాఁ
గేవలచి త్తశుద్ధి కయి కిల్బిషవానికి నై వచించెఁ ద
ద్భావ మెఱుంగలేక బహుభంగుల నాకుల మందు నందఱు
వావిరి బ్రహ్మసూత్రకృతీ నైఖరి దేర్చిన వ్యాసుఁ గొల్చెదన్. ౩

సీ. శ్రుతిసూచకము తాట సారిది వేదంబట్ల
తగ నూత్రములును దాత్పర్యకలన

బ్రాహ్మంబు లగుటఁ దద్భావంబు నెఱుంగక

తే. కడగిలిఁ గృతజ్ఞభావంబు గడలుకొనఁగ
నైదువేలు పదియు నెన్ని దైన కలియు
గాబ్బమునఁ బింగళాభిఖ్యమందుఁ దనర
బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రికఁ బ్రబలఁజేయ.

౧౪

శ్లో. "న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః,
సత్యం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభి స్సాన్య త్రిభి ర్దృశైః."

౧౫

మ. అని శ్రీకృష్ణుడు వల్లె నట్లు బగమం దాస్తంబరుద్రంబుగాఁ
గననత్వాదివిముక్తమైన యది యొక్కండైనఁ గన్పట్ట లే
దన మర్హ్యుండు గలి స్ఫురమాగ్ని కెరగా కత్యంతశుద్ధాత్ముఁ డ
య్యెను నా నానె చెలంగఁగావలయుఁగాకె తేక్షమాపూరముల్. ౧౬

తే. పరమసుఖసాధనిశ్చేషి పథ్యవాణి
చిత్తరత్నప్రసాధనశ్రేష్ఠశాణి
ఆశ్రితజనప్రదత్తనదధయపాణి
సజ్జనశ్రేణి వినెడు వాత్సల్య మూని.

౧౬

సీ. ఒంగవోల్ సీమ శ్రీటంగుటూ రనుపురి
గ్రంథగ్రథనపీఠి క్రాలుఁగాక
విఘ్ననాయకుకృపావిస్తృతి. లేఖిని
యప్రతిహత యయి యలరుఁగాక
శ్రీగురువాణీవిశిష్టదయాయుక్తి
వాగ్విజృంభణము మై వఱలుఁగాక
శంకరవ్యాసాదిసదమలకరుణచే
బుద్ధి సత్వగుణంబుఁ బూనుఁగాక

తే. జ్ఞానమై వ్యవహరినిదాన మగుచు
సాక్షియై సర్వకల్పనాధ్యక్ష మగుచు
నేకమై సర్వగతచిదాలోక మగుచు
వెలుగువెలుగు మనంబున వెలుగుఁగాక.

౧౭

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ప్రథమాధ్యాయము - ప్రథమపాదము.

బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రిక.

శాస్త్రవతారిక.

శ్లో. శ్రుతిమందారకుసుమం, బుధషట్పదనేవితం

ఆనందమకరందాఢ్య, మావాసితదిశం భజే.

శ్రీమంతంబై బహువిధముల నాయాయధికారులకుఁ దగిన ట్లుపదేశించి సర్వజనోపకారము నేయునట్టివేదము “స్వాధ్యాయోఽధ్యే తవ్యః” “వేదమును నుపనిషత్సహితముగ నభ్యసించవలయును” అని సర్వవేదాధ్యయనమును విధించియున్నది. ఇట్టి యధ్యయనమువలన జ్ఞాన వంతుఁ డగువానికి విమర్శదృష్టిబలమువలన తమపూర్వులున్న స్థితికంటె నున్నతస్థితియైనను ఆయున్నతస్థితిని సంపాదించునిచ్చుచే తదనుకూలసాధ నముల నార్జించు ప్రయత్నమైనను కలుగవచ్చును కదా ! ఇట్టి సందర్భ ములయం దొకవేళ నొకానొకఁడు సన్న్యాసాశ్రమము నంగీకరించి పిదప నటు ముక్తినిర్దియు నిటు కర్మనిర్దియుఁ జెందకుండుట తటస్థించినను, అభ్యుదయార్థమై చక్కనిపూన్నితోఁ బ్రయత్నించినవాడే యగుటచే వాని కెట్టిహానియుఁ గలుగదు. “నహి కళ్యాణకృత్కృత్ దుర్గతిం తాత ! గచ్ఛతి” “ఓయర్జునా ! శుభము నొనరించువాఁ డెప్పుటికైనను దుస్థితిని జెందునా?” అను గీతావాక్య మీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. ఎట్లు చూచినను విచారసామర్థ్యము గలవివేకి యెవ్వఁడును దృఢవిశ్వా సము లేక తనస్థితిని విడిచి రెండవదాని నంగీకరింపఁడు. చంచలస్వభావము గలవారికి సహితము బుద్ధిభ్రంశము కలుగకుండఁ దత్తదధికారానుగుణ ముగఁ దత్తచ్ఛాస్త్రములు తత్తత్తద్గుణయుక్తులచే సర్వవేదమును దత్త

దంశమాత్రబోధకములనుగ సమన్వయించియున్నవి. అభ్యుదయార్థమై యొనర్పఁబడిన కార్య మెట్టిదైనను దోషయుక్తము కానేరదు. కావున నేశాస్త్రమొట్లు సమన్వయించినను దోష మేమియులేదు. అట్లు చేయకుం డినఁ దత్తదంశములయందుఁ దత్తదధికారులకుఁ జిత్తసమాధానము కలుగుట దుర్లభము కదా ! కావున సంపూర్ణ వేదాధ్యయనమువలనఁ జెడువార లెవ్వరును లేరు.

ఇట్టి సంపూర్ణ వేదాధ్యయనమువలన “సోఽన్వేష్టవ్యః స విజి జ్ఞాసితవ్యః. ఆత్మా వారే! ద్రష్టవ్య శ్చోతవ్య మంతవ్య నిదిధ్యాసిత వ్యః.” “ఆయాత్మన్య వేదకవలయును. ఆయాత్మను తెలిసికొనఁ బ్రయ త్నింపవలయును. ఆయననే విచారదృష్టిచేఁ దెలిసికొనిన నదియే పురుషార్థము. ఈపురుషార్థమును నాధించుటకై శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము లను గావింపవలయును” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములమూలమున వివేకి యగువానికి “ఆత్మశ్రవణమే ముఖ్యము” అని తోచును. “వేద మంతయు నాత్మనుగూర్చియే చెప్పును. వేదాంతవాక్యములు ప్రధానము గాను తదితర వేదవాక్యములు పరంపరగాను ఆయాత్మనే బోధించును”. అనువిషయమును నిర్ణయించునట్టి బహువిధవ్యాయముల విచారించుటయే శ్రవణము. కావున నట్టివిచారము గలశాస్త్రమును (వేదాంత శాస్త్రమును) అవశ్యముగ విమర్శింపవలయు ననుట దృఢమగును. అయి నను అనాది యగుసంసారవాసనయు, దదనుకూలముగఁ బ్రవర్తించుచు పురుషుని భేదసాధ్యము లగుబహువిధవ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తించఁ జేయుచు నున్న శాస్త్రములును వానికిఁ బై విషయమున సందేహమును గలిగించును.

ఎట్లనిన :—

౧ - వ పూర్వపక్షము—అట్టిశాస్త్ర మొక్కటియుండుటకును వీలులేదు. దానిని విచారించుటకును వీలు లేదు. విషయము (విచారింప దగినయంశము), ప్రయోజనము (దానిని విచారించుటవలనఁ గలుగు ఫలము), అధికారి (దానిని విచారించువాఁడు), సంబంధము (విషయమున కును శాస్త్రమునకును గలసాంధిక) అను నీ నాలుగును ప్రమాణసిద్ధము లై యేకాత్మమున గలవాఁ యట్టిదానిగాని బుద్ధిస్థులగుట విచా

రింపఁబూనరు. ప్రకృతశాస్త్రమునం దన్ననో యట్టియనుబంధములు (పై నవర్ణించిన విషయాదులకు ననుబంధము లని పేరు.) లేవు.

ఎందుచే నను విచారింపఁబడువిషయము సందిగ్ధమై యుండవలయును గదా? బ్రహ్మకృడును దనకుఁ గలసంజేహమును తొలఁగించుకొనుటకే విచారము నాచరించు ననుట సర్వలోకప్రసిద్ధము. ప్రకృతశాస్త్రమునకు విషయమగు బ్రహ్మము సందిగ్ధము కాదు. అదియే యాత్మ (తాను) కావున “నేను నేను” అనుశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడుచు సర్వప్రసిద్ధమై యున్నది.

౨-వ పూర్వపక్షము.—ఇది సరికాదు. “తత్త్వ మసి” “ఆ బ్రహ్మ మే నీవు” అను మొదలగుశ్రుతులు జీవబ్రహ్మములకు నభేదమును జెప్పచున్నవి. లోకవ్యవహారమునం దన్ననో భేదము కానవచ్చుచున్నది. ఈకారణమువలన బ్రహ్మము సందిగ్ధమే. “అది జీవునికంటె భిన్నమా? కాదా? అనుసంశయము పెద్దదియైయున్నది కదా?” అనిన నది యుక్తము కాదు. సర్వానుభవసిద్ధ మగుటచే ప్రపంచవ్యవహారమునం దనుభవము లోనున్న భేదమే నిస్సంశయముగఁ బారమార్థికము. అభేదస్మృతియన్ననో “నీవు బ్రహ్మముతో సమానుడవు” అనుమొదలగు నర్థములఁ దెలుపుచు జీవుని నుతించుటకై యకాపచారికముగ నభేదమును జెప్పచున్నది. లోకమునఁ గార్యాదు లగువారు రాజసేవకులను గూడ “నీవే రాజవు” అనుట కలదు గదా!

౩-వ పూర్వపక్షము:—మఱియు “ఏడు కర్త. ఇది కార్యము. ఇదిసాధనము” అనుభేదమే బంధమని ఈశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆబంధము జీవునకుఁ గల దనియు, అది యజ్ఞానకల్పితమే యారోపితమే యగుటచే యథార్థజ్ఞానమువలన నశించుననియు, వాస్తవస్థితీలో జీవ బ్రహ్మలకు భేదము లేదనియుఁ గూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇదియు యుక్తముకాదు. సర్వప్రమాణసిద్ధ మగుటచే నీభేదము కల్పితము కానేరదు. యథార్థజ్ఞానమాత్రముచే నశింపనేరదు. కావున బద్ధుఁ డగు జీవునితో బంధములేని బ్రహ్మమునకు నైక్యము కూడ సంభవింపదు. బ్రహ్మము నిర్వికార మగుటచే దానియందు మఱియొకదాని నారోపించుటయే సంభవింపదుకదా! ఈకారణమువలనఁ గూడ నభేదము పారమార్థికము. కావున అభేదమే నిత్యమై యున్నది.

౪-వ పూర్వపక్షము—కావున నీవేదాంతశాస్త్రమునకు మొట్టమొదట విషయమే లేదు. విషయము లేకపోవుటచే సంబంధము (నాల్గవ యనుబంధము) కూడ లేదు. మఱియు బంధము పరమార్థమే యగుట చేత జ్ఞానమాత్రమున నశింపదు. కావున ముక్తియనునదియే లేకపోవలసి వచ్చుటచే నీశాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజనంబును (రెండవయనుబంధంబును) లేదు. అనఁగ నీశాస్త్రమును విమర్శించుటవలనఁ గలుగులాభమేదియు లేదు. ఇంతియకాక నితరశాస్త్రములయందు నిరూపించిన యధికారులకంటెఁ గ్రొత్తయధికారియు దీనికి లేడు. (మూడవయనుబంధంబును లేదు.) ఆశాస్త్రములయందే యన్నివిధముల నధికారములు నిరూపింపఁబడి యున్నవి కదా! అంతకంటె నిది యపూర్వవిశేషణముల (భేదముల) నెవ్వనిని జూపి చెప్పఁగలదు? కావున విషయాదులు నాల్గును లేకుండుటచే నీశాస్త్రము నాదరింపఁదగదు.

౫-వ పూర్వపక్షము—“ఇట్లు చెప్పనేల? ఈశాస్త్రముకూడ వేదార్థమును నిర్ణయించుననియే చెప్పకూడదా? అప్పుడు పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమునకువలెనే దీనికిని అనుబంధచతుష్టయ ముండును కదా?” అనిన నప్పుడు ఈశాస్త్రము పూర్వమీమాంసకంటె భిన్నము కానేకానేరదు. మఱియు పూర్వమీమాంసకంటె నన్యముగ రచింపఁబడియుండుటకును అర్హము కాదు. అప్పటికిని దీనిని విచారించుట నిర్లభకమే యగును కదా!

౬-వ సిద్ధాంతము.—ఇట్లు సంశయింపఁ బని లేదు. ఈవేదాంతశాస్త్రమునకు అనుబంధచతుష్టయము కలదు. పరబ్రహ్మమే దీనికి విషయము. అది నీవు తలంచినట్లు ప్రసిద్ధమె. అయినను అభేదశ్రుతివలన సంశయము జనించుచున్నది.

౭-వ సిద్ధాంతము.—నీవు తలంచినట్లు అభేదశ్రుతులు ఔపచారికములు కానేరవు. ఉపక్రమము ఉపసంహారము (ఆరంభము-ముగింపు) అను మొదలగువానిని విమర్శించిన నవి (అభేదశ్రుతులు) ముఖ్యార్థప్రతిపాదకములే యనుట నిశ్చయమగును. “దేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీత్” “ఓశాంతుఁడా! ఈప్రపంచ మంతయు సృష్టికిఁ బూర్వము బ్రహ్మమాత్రముగానే యుండెను” అని యుపక్రమించి, “తత్తేజోఽసృజత” “ఆబ్రహ్మము తేజమును సృష్టించెను” అని యాబ్రహ్మమునుండియే

మృత్తికనుండి ఘటము జనించినట్లు ఈ ప్రపంచము జనించె నని చెప్పి, యంతమున “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం” “బహువిధభేదములతోఁ గానవచ్చు నది యంతయు బ్రహ్మమే” యని ప్రపంచబ్రహ్మముల కభేదము చెప్పి, శ్రుతి “స ఆత్మా తత్త్వ మసి” “ఆపుష్పిక ర్తయేయాత్మ! అట్టి బ్రహ్మమే నీవు” అని యుపసంహరించుచున్నది. దీని సంతయు విమర్శించిన నీసంశయమునకు నెట్టియచకాశమును లేదు కదా! ఇంతదృఢముగ నభేదమును జెప్పుచున్నవాక్యముల సౌపచారికము లనుటకంటె విచార శూన్యత వేతేమి కలదు?.

3-వ సిద్ధాంతము, ౧:—నుతీయు బంధము కల్పితము కా దనుటయు యుక్తము కాదు. వేదాంతం లొక్కచో కాక నైశేషికాదు లగు నితర మతములు కూడ “నేను మనుష్యుడను” అను మొదలగు వ్యవహారములను భ్రమలనియే యంగీకరించియున్నారు. సర్వసాధారణముగ నీవిషయ మందఱకును బ్రత్యక్షముగఁ గూడ నున్నది.

ఎట్లనిన;—

3-వ సిద్ధాంతము, ౨:—లోకమున “ఇది, నేను” * అని భేదము వర్తముగ నున్నది. అందఱును దమకు గోచర మగువిషయమును “ఇది” అను శబ్దముతోను, ఆత్మను “నేను” అనుశబ్దముతోను వ్యవహరించుచున్నారు. ఈవిషయూత్కలకు రెంటికిని తేజస్విమిరములకునలె ప్రత్యక్షవిరోధము. ఎప్పటికిని ఐక్యము కలుగుటకు వీలు లేని భేదము కలదు కదా! ఇట్లు భేదము సర్వావసరభవసిద్ధ మైనను అభేదముగ లోకులు వ్యవహరించుచున్నారు. అస్తచ్ఛబ్దార్థ మగునాత్మ సర్వము నెఱుంగువాఁ డగుటచే జ్ఞానమాత్రస్వరూపుఁ డనియు “ఇది” అని వ్యవహరింపఁబడు పదార్థ సమూహ మట్టిది కాదనియు, ఆత్మచే నెఱుంగఁబడునది మాత్రమే యనియు బాగుగఁ దెలిసియున్నను, విచార మింతయైనను లేక విషయములను వానిధర్మములను ఆత్మయం దారోపించుచున్నారు; ఆత్మను

* భాష్యమునందు “యచ్చదస్తత్ ప్రత్యయ” అనిమాత్రమే యున్నది. ఈగ్రంథమున “ఇది, నేను” అనిప్రాయఁబడియున్నది. ఇందు దోష మేమియులేదు. లోకమున ప్రతిపురుషుఁడును “నీవు నీవు,” అనివ్యవహరింపఁబడుపదార్థమునే “ఇది, ఇది” అని వ్యవహరించుచున్నాఁడు. ఒక్కొక్కఁడును తనయెదుట నున్నవానినే కదా “నీవు” అనియు “ఇది” అనియు వ్యవహరించుట. కావున “నీవు, ఇది” అనుశబ్దములకు భేదములేదు.

దధర్శములను విషయములందుఁ గూడ నారోపించుచున్నారు. తన కంటె నన్యులని ప్రత్యక్షముగఁ దెలిసియున్నను నిర్వివాదముగ భేదము సర్వప్రసిద్ధ మైనను, ప్రతిపురుషుఁడును భార్యాపుత్రాదులు దుఃఖములైనపుడు వారిదుఃఖమును తనపై నారోపించుకొని “నాకు దుఃఖము తటస్థించినది” యని పరితపించుటయు వారికి సంతసము గలిగినపుడు తన కాధ్యాత్మికములగుదుఃఖములున్నను (ఆధ్యాత్మిక దుఃఖమునఁగ తలనొప్పిమొదలగు బాధలు.) “నాకిక నేకొఱతయు లేదు” అని సంతపించుటయు నీవిషయమున ప్రబలదృష్టాంతము కదా ! ఈవిధముగనే “ఇదినా దేహము. ఇది నామనస్సు” అని దేహాదులఁ దన కంటె నన్యములనుగాఁ జూచుచుండియు “నేను పుట్టుచున్నాను. వృద్ధిఁ జెందుచున్నాను. సంకల్పించుచున్నాను. గుడ్డివాఁడను” అని యాదేహాదులధర్మములఁ దనయం దారోపించుకొనుచున్నారు. ఆత్మధర్మములగు జ్ఞానాదులను “దేహమే నేను. నేనుచూచుచున్నాను.” అను మొదలగు న్యవహారములమూలమున దేహమునం దారోపించుచున్నారు. ఈ యారోపము అనాదిసిద్ధమై సర్వానుభవగమ్యమై బహువిధానర్థదాయకమై యున్నది. దీనినే ఁండితు లవిద్య యందురు. యథార్థజ్ఞానమువలన నిది నశించును. కావున నాయథార్థజ్ఞానమునే ముక్తిసాధన మందురు. పైసనిరూపించినవిధముగ ఆత్మానాత్మలయనోన్మాద్యాభ్యాసమే బంధ మగుటచేతను, అదిపై విమర్శమును బట్టి చూచినఁ గల్పితమాత్రమే యగుటచేతను, తత్వజ్ఞానమువలన నాబంధము నశించును. ఒకత్రాటిని జూచి సర్ప మని తలంచి నిరర్థకముగ భీతిల్లువానికి “ఇది త్రాడు” అను యథార్థజ్ఞానము కలుగఁగనే యజ్ఞానము నశించుటచే భీతితొలఁగును కదా ! బంధమునుండి కలుగువిడుదలయే ముక్తి. కావున సంసారరూప మగునీకల్పితబంధమునుండి విడుదల చేయునదియగుటచే జ్ఞానమే మోక్షసాధనము. ఇట్టియారోపితబంధమువలన నాత్మకు నెట్టిహాని యును లేదు. ఒకత్రాటియందు సర్పము నారోపించినను ఆత్రాటికి నెప్పటికిని స్వస్వరూప మట్లే యుండును గాని విషము, చలనము, బుస కొట్టుట మొదలగు వికారముల నొక్కదానినైనఁ జెంద దనుట నిర్వివాదాంశమే కదా ! కావున నాత్మ నిర్వికారుఁడును గానచ్చును. ఆయన యందు అనాత్మారోపణము కూడ నుండనచ్చును.

3-వ సిద్ధాంతము, 3:—ఆరోపము, అధ్యాసము, అవిద్య, భ్రాంతి, అజ్ఞానము అనునవి యన్నియుఁ బర్యాయనామములు ! ఒకదానియందు మఱియొకదానిధర్మములు దోచుటయే వీనికి స్వరూపము. ఈవిషయము నందఱునాదులు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించియున్నారు. “ఈముత్యపుచిప్ప వెండివలెఁ దోచుచున్నది.” అని లోకానుభవముచేతఁగూడ నీవిషయమే స్పష్టము చేయఁబడుచున్నది. ఇది (అధ్యాసము) యనాదినుండియు వచ్చుచున్న సంస్కారమువలన జనించును. ఇంతకుఁ బూర్వ మొక్కమాఱు చూచియుండుటచే రజతసంస్కారము చిత్తమున నిలిచియుండును. ఆకారణమువలన ముత్యపుచిప్పను చూచినప్పుడు ఆరజతము జ్ఞప్తికి వచ్చుటచే “ఇది రజతము” అనుభ్రాంతి కలుగును. ఇట్లే అనాదినుండియుఁ బ్రపంచసంస్కారము చిత్తమున నుండుటచేఁ బ్రత్యక్షముగ బ్రహ్మమునే చూచుచున్నను ఈసంసారాధ్యాసము సంభవించుచున్నది.

3-వ సిద్ధాంతము, ౪:— “ఒకదానియందు మఱియొక పదార్థమును గాని దానిధర్మములనుగాని ఆరోపింపవలయు ననిన రెండును బ్రత్యక్షములై యుండవలయును. అందు ముఖ్యముగ నధిష్ఠానము (దేనియందు అన్యధర్మముల నారోపింతుమో ఆపదార్థము) ఎదుటనే యుండితీరవలయును. ఇట శుద్ధబ్రహ్మము కన్నులకుఁ గానరాదు కదా? ఆయనయందు అనాత్మ యారోపింపఁబడియే ననుట యెట్లు సంభవించును?” అనియొకవేమో, వినుము. “ఎదుట నున్నదానియందు మాత్రమే యన్యధర్మముల నారోపింపవలయును” అనుట నియమము కాదు. ఆకాశము గూఢము కలది కాకపోవుటచేఁ గన్నులకుఁ గానరాదు కదా! ఇట్లైనను బాలురు దానియందు నలుపు మొదలగువర్ణములను ఆరోపించుచున్నారు. “ఆకాశము నిర్మలముగ నున్నది. ఆకాశము నలుపు, బాగుగఁ జూచిన నదియు భూమివలెనే చవరముగఁ గానవచ్చును. మనయెదుటఁ గొంతదూరమున నది భూమితోఁ గలిసి యున్నది” అనుమొదలగు వ్యవహారము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. ఇదియునుగాక “నేను” అను శబ్దముచేఁ జెప్పఁబడువాఁడు శుద్ధబ్రహ్మమే కావునను, వాస్తవస్థితిలో బంధము తోచుటమాత్రమే కాని యెవ్వనికిని లేదు కావునను “ఆబ్రహ్మప్రత్యక్షముగఁ దెలియవచ్చుట లేదు” అనుటయు నసంగతమే. ప్రత్యక్షముగనే కానవచ్చుచున్నను

“నే నాబ్రహ్మము నెఱుంగను” అని భ్రాంతిచేఁ దలంచుచున్నారు. “నాహం ప్రకాశ స్ఫుర్యన్య యోగమాయాసమావృత్తిః, అవ్యక్తం వ్యక్తి మాపర్ణం మన్యం తే మా మబుద్ధయః” “ఓ యజ్ఞనా! అవిద్య యనఁబడునీయోగమాయ సన్నాపరిచియున్నది. కావున నన్నందఱు నెఱుంగలేరు. అజ్ఞానులు మాయామోహితులై యుండుటచే స్వప్రకాశుఁడ నగునన్ను, ఒకప్పుడు ప్రకాశింపకుండి మఱియొకప్పుడు ప్రకాశించినవానినిగా తమజ్ఞానావస్థయందుఁదలంతురు ” అనువాక్యములచే గీతాచారుఁడు డీవిషయమునే స్పష్టము చేసియున్నాఁడు.

3-న సిద్ధాంతము, ౧:—“ఇట్లైనను మఱియొక దోషము కలదు.

ఏపదార్థమును మన మొకదానిపై నారోపింతుమో ఆపదార్థము. (ఆరోపిత పదార్థము) నిత్యమై కాని, నిత్యము కాకున్నను అంతకు ముందొక మాఱు చూడఁబడి కాని యుండవలయును. ఈప్రపంచ మన్ననోయజ్ఞాన కల్పిత మగుటచే నసత్య మనియే కదా మీరు చెప్పుదురు ? పదార్థమే లేకుండిన దానిని మఱియొకదానియం దారోపించి రనుట యెట్లు సంభవించును ? ” అనియెద వేమో, వినుము. “అధిష్ఠానమునందొక దాని నారోపింప వలయు ననిన నయ్యారోపితపదార్థము ముందొక మాఱు చూడఁబడియుండ వలయును. దాని సంస్కారము చిత్తమున దృఢమై యుండవలయును ” అనుటమాత్రమే యావశ్యకము కాని “ఆయారోపితపదార్థము నిత్యమై పరమార్థమై యుండవలయును ” అనుట యావశ్యకము కాదు. సంస్కారము యథార్థజ్ఞానమువలన నెట్లు కలుగునో, అయథార్థజ్ఞానమువలన (భ్రాంతివలన) గూడ జనించును కావున నీప్రపంచ మసత్య మయినను భ్రాంతికల్పిత మయినను అనాది యగుటచే పూర్వపూర్వభ్రాంతివలనఁ గలిగినసంస్కార ము త్తరోత్తర భ్రాంతికిఁ గారణ మగుచుండును. కావున ఆత్మయం దనాత్మ యారోపింపఁబడియున్న దనుటలో దోష మేమియు లేదు. ”

3-న సిద్ధాంతము, ౬:—“ఇట్లైన సర్వశాస్త్రములును ‘నీవు కర్తృవు’

అని చెప్పుటకును, ప్రత్యక్షము మొదలగు సర్వప్రమాణములును బ్రవర్తించుటకును వీలులేదు. శాస్త్రాదులు సత్యములైనచో సన్ధ్యాసము లేదు. అధ్యాసము సత్యమైన శాస్త్రాదులు వ్యర్థములు. ఈవిరోధమునకుఁ బరిహారమెది ? ” అనియెద వేమో, వినుము. సర్వశాస్త్రములును సర్వ

ప్రమాణములును ఈయధ్యాసము నాశ్రయించియే స్రవర్తించుచున్నవి. “అధ్యాసము సర్వానుభవసిద్ధము” అనువిషయమును మొట్టమొదటనే చక్కగ నిరూపించియున్నాము. కావున నది యంతమాత్రమున నసత్యము కానేరదు. శాస్త్రములకును దాని ననుసరించుటవలన లోప మేమియు లేదు. హితభోధము నాచరించునవి మొట్టమొదట శిష్యులచిత్తపరిపాకము నాశ్రయించియే ప్రవర్తింపవలయును కదా ! సై నవివరించినవిధముగ నాత్మ సాక్షియే యగుటచే నాయనకు దేనితోను సంబంధముండుటకు వీలు లేదు; దేహేంద్రియములతో నేదియో యొకవిధముగ సంబంధపడక నెట్టివ్యవహారమును కలుగ నేరదు. ఇంద్రియములయందు దాత్మాభిమానము లేకున్న “నేను చూచుచున్నాను, వినుచున్నాను” అను మొదలగువ్యవహారములు సంభవించవు; ఆయింద్రియములును దేహము నాశ్రయించి యుండినవి కావున దేహసంబంధము లేక కార్యముల నాచరింపనేరవు. కావున సింద్రియములమూలమున దేహమునందును వ్యవహారదశలో నాత్మాధ్యాసముండియే తీరవలయును. వాస్తవస్థితిలో నాత్మ సంబంధము లేకుండిన నన్నియు సంధప్రాయములే (అనగా : ప్రపంచమంతయు గ్రుడ్డిదియే) కావలసివచ్చును. మఱియు ప్రత్యక్షోద్దిప్రమాణములలో నేది స్రవర్తింపవలసి వచ్చినను మొట్టమొదట ప్రమాత (ప్రమాణముచే విషయములను గ్రహించువాడు) కావలయును. ప్రమాత యనగా ప్రమాణమున కాశ్రయభూతుడు. ప్రమాణము జ్ఞానరూప మని కాని మనోవృత్తిరూప మని కాని చెప్పవలయును. జ్ఞానరూపమనినచో అదియే ప్రమాత యగును. కావున నది మఱియొకదాని నాశ్రయించుటకు వీలు లేదు. మఱియొకటియు దాని నాశ్రయించుటకు వీలులేదు. ఇట్లుగాక “కేవలచిత్తవృత్తియే ప్రమాణము” అనినచో నది జడమే కావున ప్రపంచ మంతయు గ్రుడ్డిది కావలసివచ్చును. కావున “చిత్తవృత్తియందు ప్రతిబింబించి యధ్యాససంబంధముచే నున్నజ్ఞానమే, లేక, జ్ఞానసహిత మగు చిత్తవృత్తియే ప్రమాణము” అని చెప్పితీరవలయును; అట్టిచిత్తవృత్తితో నాత్మకుఁగూడ నధ్యాససంబంధము కల దనవలయును. అట్లు కాకున్న నిర్వకారసాక్షికి ప్రమాణాశ్రయత్వము కలుగదు కదా. కావున సీసర్వప్రమాణములును సర్వశాస్త్రములును అవివేకవంతునిం గూర్చియే

(అనఁగ : ఆత్మానాత్మవిభాగముఁ జేయ నేరని వానింగూర్చియే) ప్రవర్తించు చున్నవి యనుట నిస్సంశయము !

3-వ సిద్ధాంతము, 2:—లోకమున పశువులు అజ్ఞానులని ప్రసిద్ధి కదా ? వానికిని మనుష్యులకును ప్రమాణ ప్రవృత్తివిషయమునఁ (న్యవహారమున) గలభేద మేది ? అవియును దండహస్తంఁ డగుపురుషునిఁ జూచి భయమున పరువు లిడును; తృణహస్తంఁ జూచి సమీపమునకు వచ్చును. పురుషులు నట్లే ఖడ్గహస్తంఁ తనను నఱకవచ్చువానిని జూచి తొలఁగుదురు; ప్రియము నాచరించు వానిని సేవింతురు. ఇట్లుండ నాపురుషులు జ్ఞానులనియు పశువు లజ్ఞాను లనియు నెట్లు చెప్పవగును ? పురుషులు పరలోకాపేక్షచే బ్రహ్మాదులకంటెఁ గొన్నికర్మముల సధికముగ నాచరించినను అది సంపూర్ణవిజ్ఞానము కానేరదు. పశువులయందు రజోగుణ మధికము; పురుషులయందు సత్త్వగుణ మధికము. ఈకారణము వలన మనుష్యులు పశువులకంటెఁ గొన్నివిషయముల సధికముగ గ్రహింతు రనుటయే కాని న్యవహారమున మాత్రము భేద మేమియు లేదు. ఇహపరభేదమే కాని ఇష్టమును గూర్చి ప్రవర్తించుటయు ననిష్టమునుండి నివర్తించుటయు ననునది సమానమే కదా ? ఇంతయేల ? శాస్త్రములు శుద్ధాత్మనుగూర్చి యేవిషయమును జెప్పనేరవు; ఆయన నేయధికారమునందును నియోగింప నేరవు; ఆత్మసిద్ధికారుఁడు; సాక్షి యగుటచే దేనితోను సంబంధము లేనివాఁడు. ఇట్టివానికిఁ గర్మాద్యుపదేశమువలనఁ బ్రయోజనమేమి ? ఆతఁడు దేనిని నాచరింపఁడు ; అట్లాచరించుటకును వీలు లేదు కదా ! కావున నెట్లు చూచినను “బంధ మారోపితము” అనుటలో నెట్టిసంశయమును లేదు, ఆరోపిత మగుటచే తత్వజ్ఞానమువలన సశించు ననుటకును ఆక్షేపము లేదు ; జీవబ్రహ్మ లోక్కటియే యను విషయమునందును వివాదము లేదు.

౪-వ సిద్ధాంతము:—కావున నీవేదాంతశాస్త్రమునకు పరబ్రహ్మమే విషయము; ఆయనయే ఫలము. తెలియునంతవఱకు నా బ్రహ్మమే విషయముగ నుండును; తెలిసిన పిదప నా బ్రహ్మమునకంటె నన్యమగుముక్తియే లేదు. కావున నాయనయే ఫల మగును. ఈ బ్రహ్మము ప్రతిపాదించఁ బడునది, శాస్త్ర మీ బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించునది, యగుటచే శాస్త్ర విషయములకుఁ బరస్పరసంబంధంబును గలదు. వైరాగ్యము లేనివా

నికి, “ఇది సత్యము, ఇది యసత్యము” అను వివేకము గలుగనివానికి, చిత్తసమాధానము నొందనివానికి, మోక్షేచ్ఛచే ద్వరపడనివానికి నీశాస్త్రమును విచారించుటయం దర్హత కలుగదు. కావున నట్టివాని మనస్సు అంతర్ముఖము కాదు. కావున నైరాగ్యాదిసంపన్నుడే ఈశాస్త్రమున సధికారి. ఈవిధముగ ననుబంధ చతుష్టయమును గలది యగుటచే నీశాస్త్ర మనశ్శ్య మాదరణీయము. దీనిని రచియింపను నలయును; విచారింపను నలయును.

౫-వ సిద్ధాంతము:—మఱియుఁ బ్రత్యేకముగ ననుబంధచతుష్టయముండుటచే నిది పూర్వవీమామాంసాశాస్త్రముతో నేకభవింపనేరదు. పూర్వవీమామాంస కర్తను బోధించును. ఈవేదాంతశాస్త్రము బ్రహ్మమును బోధించును. పూర్వవీమామాంసయందు ధనాభ్యుదయ ఇంద్రియ పాటసము గలవాఁడును అధికారి ; ఈశాస్త్రమునందు నైరాగ్యాదిసంపన్నుడధికారి. ఆశాస్త్రాధ్యయనమునలన భేదసాధ్య మగుస్వర్గము కలుగును; ఈశాస్త్రమును విచారించుటనలన స్వతస్సిద్ధ మగుముక్తికలుగును. ఈవిధముగ నన్నివిషయములయందును పరస్పరభేదము గలవి యగుటచే రెండుశాస్త్రములు నొక్కటి కానేరవు

౧-వ పూర్వపక్షము, ౧:—ఈవిధముగ ననుబంధచతుష్టయమున్నను శాస్త్రమును ఆరంభింపను పనిలేదు ; విచారింపను పనిలేదు. బంధముకేసల మారోపితమే యగుటచే దానితో నాత్మకు నెప్పుడును సంబంధము లేదు. కావున విచారించినను విచారింప కున్నను ఆత్మ యొక్కతీరుగ నే యుండును.

౧-వ పూర్వపక్షము, ౨:—మఱియు లోకమున సామాన్యముగ నొక విషయము నెఱింగియున్న దానిని విశేషముగఁ దెలిసికొనుటకై విచారము సేయఁబడుచున్నది. ఇచ్చట బ్రహ్మము నిర్వికారమును, ఏకరూపమును అగుటచే దీనియందు సామాన్యవిశేషభావములు (అనఁగ: మొట్ట మొదట సామాన్యముగఁ దెలిసికొనుట, పిదపవిశేషముగఁ దెలిసికొనుట యనునవి) సంభవింపనేరవు. కావున విషయమున్నను శాస్త్రము విచారార్హము కానేరదు.

౧-వ సిద్ధాంతము, ౧:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱలేదు. ఆత్మ ఎప్పటికిని (అనఁగ: విచారించినను విచారింపకున్నను) ఏకరూపముతో

నుండువాఁడే. అయినను ప్రస్తుత మనుభవములో నున్న యారోపిత సంసారమువలన జనులు బహువిధ శ్రమముల నొందుచున్నారు. సంసారమునుగూర్చి వినుగుఁ జెందనివాఁడెవ్వఁడును లేఁడుట సర్వజనవిదితమే. ఇది సరమార్థజ్ఞానము లేకపోవుటచే కలిగినదియే. కావున నీదుఃఖము నశించి చిత్తశాంతి కలుగుటకై బ్రహ్మవిచార మానశ్యకము. అట్టి విచారమువలన యథార్థజ్ఞానము జనించే నేని పిదప సంసారము యథా పూర్వముగ నే తోచినను దుఃఖమును కలిగింపజాలదు. ఇంద్రజాల విద్యాకల్పిత మగుభూతమునుజూచి భయము నొందువానికి “ఇది యథార్థభూతముకాదు” అని తెలిపిన పిదప భూతము మాత్రము యథా పూర్వముగ నే తోచుచున్న భయముమాత్రము తొలగి పోవును గదా! కావున సంసారదుఃఖశాంతికై విచార మానశ్యకము.

౧-వ సిద్ధాంతము, ౨:— మఱియు నీవన్నట్లు బ్రహ్మమునందు సామాన్యవిశేషభావము లుండుటకు వీలు లేకపోయినను ప్రత్యక్షమైన భవము ననుసరించి బంధమువలెనే యనియు నాయనయం దారోపింపఁ బడియున్నది. అన్యచ్ఛబ్దార్థ మాత్మ యని సామాన్యముగఁ నెల్లరు నెఱుంగుదురు. “దేహ మాత్మయా? ఇంద్రియము లాత్మయా?” అని మఱియు ననేకవిధములుగ నాయనను గూర్చి యొక్కొక్కఁడును విశేషవిజ్ఞానము లేక సంశయించు చుండును. కావున “ఆత్మయందు ఆరోపితసామాన్యవిశేషభావము కలదు” అనుట లోకానుభవసిద్ధ విషయము. శాస్త్రముకూడ దీని నాశ్రయించియే ప్రవర్తించుచున్నది. కావున నిస్సంశయముగ నీవేదాంతశాస్త్రము విచారణీయము. సంసారదుఃఖశాంతిని గోరువారికి సత్యంతావశ్యకము. “జ్ఞానా దేవ తు కై వల్యం” “సరబ్రహ్మస్వరూపమును యథార్థముగ నెఱుంగుటచేత మాత్రమే మోక్షము కలుగును” అను శ్రుతియు సర్వవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది.

దీని సంతయు నెఱింగి భగవంతుఁ డగు శ్రీవేదవ్యాసమహాముని*ము ముక్షుజనుల ననుగ్రహించుటకై వేదాంతమీమాంసాశాస్త్రమును

* వేదములను విభాగించి పురాణముల రచించి భారతమును గావించిన కృష్ణ ద్వైపాయనులే బ్రహ్మసూత్రమును రచించిన బాదరాయణులు. వీరికాలము ద్వాపరకలి యుగముల సంధికాలము. దాదాపు అయిదువేలసంవత్సరముల క్రిందికాలము.

నిర్మించెను. సర్వాస్థమును కంఠస్థముగ నుంచుకొనవలయునను తలంపున బూర్వ లండఱకును శాస్త్రములసూత్రములను సంక్షిప్తవాక్యము

“జైమినిమతము భారతమున లేకుండుటచేతను, పురాణములలో జైమిని వేద వ్యాసశిష్యుఁ డని యుండుటచేతను, ఈ బ్రహ్మసూత్రములయందు బాదరాయణులు జైమినిమతమును పలుమాఱు ఊడవారిండుటచేతను, ఈబాదరాయణులు కృష్ణద్వైపాయణులకంటె భిన్ను లని తోచుచున్నది.” అని కొందఱు వ్రాసియున్నారు. అది యుక్తము కాదు. పురాణములయందు “జైమిని కృష్ణద్వైపాయనులకు శిష్యుఁడు” అని మాత్రమే కాక “వేదాంతశాస్త్రవేత్త” అని కూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. తత్త్వజ్ఞానము కలిగినను భిన్నభిన్నాభిప్రాయములతో నున్నపామరుల నుద్ధరించుటకై కొన్నికొన్నివిషయముల తత్త్వదనుకూలములుగ నిర్ణయింపవచ్చును. (శిష్యాభిప్రాయములకు చెప్పవచ్చును అనువిషయమునుగూర్చి పుట ౫-౬ చూడు) అది తత్త్వమునకు విరుద్ధ మగుటచే వ్యాసులును తనశాస్త్రమునందు పూర్వపక్షములుగ నుదాహరింపవచ్చును. యుక్తములైనవాని నిష్ఠాంతరాధ్యక్షమునకై యంగీకరింపవచ్చును. క్రొత్త మతకర్తయై బహుజనులచే నాదరింపఁబడినవానిశిష్యుఁడనునంతమాత్రమున నబాదరము చేయవలయు ననుట యొక నియమమా? గురువుగా నే భావించె ననుటకుఁ బ్రమాణము కలదా? కావున నీ హేతువువలన బాదరాయణవ్యాసులకు భేదము నెన్నట తగదు.

“బ్రహ్మసూత్రమునందలివిషయములకు స్పృశ్యుదాహరణముల నిచ్చునోటుల యందు భారతములోనివాక్యముల నుదాహరించుటచే భారతకర్తకును బ్రహ్మసూత్రకర్తకును భేదము” అనియుఁ గొందఱు వాదించుచున్నారు. ఇదియు యుక్తముకాదు. ఆభారతకర్త భారతకాలమునందే యున్నవాఁడు. కావున శ్లోకములు మాత్రమే వేద వ్యాసమునివి కాని ఆభిప్రాయములు ఆయినవి కావు. కావున నాశ్లోకముల నుదాహరించుటవలన లోప మేమియు నుండదు. “ఋషిభి ద్భవహుధా గీతం” అను మొదలగు గీతాశ్లోకమునందు బహువచనము ప్రయోగింపఁబడియుండుటచే ఒక్కఁబ్రుషి యగు బాదరాయణుఁడు మాత్రమే సూత్రముల నిర్మించెననుట యుక్తము కాదు” అనియుఁ గొందఱు అనుచున్నారు. ఇంతకంటె హాస్యాస్పద మగువిషయము వేతేమికలదు. ఔడులోమి, బాదరి, కాశకృష్ణుఁడు, ఆశ్వరథ్యుఁడు, అను నదైవ్యులు నలువురు కలరు. మఱియు నల్పభేదములతో నదైవ్యతము సంగీకరించినవారను అనేకులున్నారు. వీరి నుద్దేశించియే ఆబహువచనము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. “బ్రహ్మసూత్రవదైత్యైవ” అని యాశ్లోకమునందే చెప్పఁబడియుండుటవలన బ్రహ్మసూత్రములు గీతలకంటెఁ బూర్వమున నుండినవనియు దానిచే గ్రంథద్యయకర్తలకు భేదము కలుగవలయుననియు మఱికొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఇదియును యుక్తము కాదు. ఒకపక్షమున భారతరచ

లచే నిర్మించుట స్వభావము. “అల్పాక్షర మనంద్రిగం సారవ ద్విశ్వత్”
ముఖం, అస్తోభ మనవద్యంచ సూత్రం సూత్రవిదో విదుః” “సాధ్య
మగునంతపఱకు నల్పసంఖ్యగల యక్షరములు గలిగి యర్థమును నిస్సం

నకుఁ బూర్వ మాకవియే బ్రహ్మసూత్రములఁ గల్పించియుండవచ్చును శాస్త్రకర్త యగు
టచే నస్తుహాత్తునిమతము శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రమాణముగ నంగీకరించియు నుండవచ్చును.
మఱియుకపక్షమున నామునులు ప్రతికల్పములందును జరించి శాస్త్రముల రచించువా
రగుటచే పూర్వకల్పస్థిత బ్రహ్మసూత్రములనుగూర్చి ప్రకృతకల్పమునఁ జెప్పి యుండ
వచ్చును. ఈవిషయమునుగూర్చి “వ్యాసాభిధేన జీవేన తేనైవాశ్చేన వా కృతం, ఏ
తచ్చ సప్తమం వారం క్రియతే విస్తృతం గతం” అని జ్ఞానవాసిష్ఠమునఁ జెప్పఁబడి
యన్నది. ఇట్లు గాక శంకరవ్యాఖ్యానసారముగ “బ్రహ్మసూత్రపదము లనఁగ
బ్రహ్మవిషయకవేదాంతవాక్యములు” అని యర్థము చెప్పిన నే పూర్వపక్షమునకు నవకా
శమే లేదు.

బుద్ధమతమును ప్రత్యక్షముగా వర్ణింపలేదనియు, శిష్యులమతములను మాత్రమే
వర్ణించిరనియు, వారిమతము 400, 500, సంవత్సరములవరకు నభివృద్ధికలో నున్నదని
చరిత్రకారులు నిర్ణయించుటవలన బ్రహ్మసూత్రములు ఈలోపలనే పుట్టియుండుననియు
కృష్ణదైవపాయనములు 5000 ల సంవత్సరములకు క్రింద నుండిరి కావున వారికిని
సూత్రకర్తలకును సంబంధముండదనియు వేటొక కొందఱు పలుకుచున్నారు. పురా
ణములయందు ఈబుద్ధ జైన మతములుకూడ నభివర్ణింపఁబడియున్నవి.

కావున నెట్లుచూచినను కృష్ణదైవపాయనబాదరాయణులకు భేదము లేదు.

ఇదియును గాక “బుద్ధ శిష్య జైనమతములు సూత్రములయం దనువాదము
చేయఁబడిను” అను సంతమాత్రముననే “సూత్రకర్తలకాలము 400, 500, సంవత్సర
ములకు లోఁబడినది” అనుటకు వీలు లేదు. సాంఖ్యమతము పురాతన మనుటలో సిద్ధాంత
కిని ఆక్షేపము లేదు కదా! దానియందు ఈ బ్రహ్మసూత్రమత మనంతముగ ననువాదము
చేసి ఖండింపఁబడియున్నది. ఇట్లే ప్రాచీనము లని నిర్వివాదముగ నంగీకరింపఁబడియున్న
వైశేషికాదినూత్రిములయందును ఈమత మనువాదము చేయఁబడియున్నది. ఈసూత్ర
ములు మొన్నమొన్న పుట్టినవిగు నేని వానియం దెట్లునువాదము చేయఁబడును. “అవియు
సీమాత్రముల కనంతరముననే పుట్టినవి” అనుటయు సంభవింపదు. అప్పుడు తన్నతి మే
తత్సూత్రములయం దనువాదము చేయఁబడియుండుటకు వీలు లేదు కదా! కావున నీ
శాస్త్రకర్తలు ప్రతికల్పమునను జరించువారగుటచే చరిత్రానుసారికాలనిర్ణయము లిచ్చట
పనికిరావు. (ఈవిషయము నాచే వివరింపఁబడిన వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయమునఁ జూచు
నది.)

శేషముగ నొసంగుచు మిగుల సారవంతమై శాస్త్రమునందంతటను వ్యాప్తికలిగి స్తోభము (అన్యార్థమునఁ బ్రయోగించుపదమున నభీష్ట పద మంతర్భూతమై యుండుట, 'చరామః' అను పదమునందు రామ పదముండుట. ఆ రామపదమును జెప్పటకయ్యును 'చరామః' అను పద మును నొక్కదానినే ప్రయోగించుట స్తోభము.) లేక నిర్దోషమై యుండువాక్యమునకు నూత్రమని పేరు" అను లక్షణము ననుసరించి ఇతరమునులవలెనే ఈ బాదరాయణుఁడును ఈశాస్త్రమును ఏనూట యేఁబదియైదు నూత్రములతో నిర్మించెను. అవియు నాలుగధ్యాయ ములుగ విభజింపఁబడియున్నవి. "వేదాంతవాక్యము లన్నియు పర బ్రహ్మము నొక్కదానినే చెప్పును." అను విషయము ప్రథమాధ్యాయ మునందును, "అన్యచుత్కలు చూపుయుక్తులవలనను మందబుద్ధులకు నున్నట్లు తోచు వేదవాక్యములలోని పరస్పరవిరోధములవలనను పై సిద్ధాంతమునకు భంగ మేమియును లేదు" అను విషయము ద్వితీయాధ్యాయమునందును, సాధనములు శృతీయమునందును, ఫలమగుముక్తి చతుర్థాధ్యాయమునందును గ్రమముగ నిరూపింపఁబడియున్నవి. ఇందుఁ బ్రతినూత్రమునందును బ్రత్యక్షముగఁ గాని పరోక్షముగఁ గాని శ్రుతి వాక్యార్థము నిర్ణయింపఁబడుచుండును. కావున శాస్త్రమున కంతకును ఉపనిషద్వాక్యములతో సంబంధముకలదు. ఈవిషయము నంతయును గ్రమముగ నిరూపింపఁ బోవుచున్నాము.

శ్లో. ఉపాసనాం జ్ఞాన మథాపి కర్మ
వదం శ్చ విశ్వోద్ధననాశసంస్థాః,
య మేవ తాత్పర్యవశా ద్భ్రవీతి
శ్రుతి స్త మాత్మాన ముపైమి భక్త్యా.

అధికరణావతారిక.

ఈశాస్త్రము నూటొంబదిరెండధికరణములుగ విభాగింపఁబడి యున్నది. అధికరణ మనఁగ విషయనిర్ణయస్థానము. ప్రత్యధికరణము నందును సంగతి (పూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము) సందేహము (విచారింపవలసినసంశయకారణము), విషయము (విచారింపవలసినశ్రుతి వాక్యము నిర్ణయింపవలసినవిషయము) పూర్వపక్షము (విషయనిర్ణయ ముపై నాక్షేపము), సిద్ధాంతము (ఆయాక్షేపమునకు సమాధానము) అను నైదవ యవములుండును.

౧. జిజ్ఞాసాధికరణము.

సంగతి:—ఈనూత్రము తక్కినశాస్త్రమున కంతయు నుపోద్ఘాత మగుటచే మొట్టమొదట వ్రాయఁబడియున్నది. ఈయధికరణమున కంటె ముందుగ నధికరణములు లేకపోవుటచే దీనికి పూర్వసంబంధము (సంగతి) లేదు. కావున నిది స్వతంత్రాధికరణము. ఇచ్చటనుండియు నీపాదాంతమువఱకుఁ గలనూత్రము లన్నియు స్పష్టబ్రహ్మలింగము లగు వేదవాక్యముల (“ఇవి పరబ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పుచున్నవి” అని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నశ్రుతివాక్యముల) విచారించునవి యగుటచే నొక్కసమూహముగఁ గూర్పఁబడియున్నవి.

సందేహము:—ఎవ్వనికై నను సందేహము కలిగిన నది సామాన్యముగ రెండుపక్షములుకలదె యుండును. ఆరెండుపక్షములకును

ప్రత్యేకప్రయోజనములు గూడ నుండును. అట్లుండక పోయిన పురుషుఁ డేదియో మొకపక్షమునందు నిలువఁబడును; కాని రెండుపక్షముల నవ లంబించి కలఁత నొందఁడు కదా !

ప్రకృతమున “బ్రహ్మవిచార మనునది సంభవింపదు” అనియు “సంభవించును” అనియు రెండుపక్షములు కలవు. అందు మొదటిది పూర్వపక్షము ; రెండవది సిద్ధాంతము. “బ్రహ్మవిచారము లేకున్నను మోక్షము నితరోపాయములచే సంపాదించవచ్చును.” అనుట పూర్వ పక్షమునకు ఫలము. “బ్రహ్మవిచారముచేతనే మోక్షమును సంపాదించ వలయును గాని ఇతరసాధనములచే నక్కార్యము జరుగదు” అనుట సిద్ధాంతమునకుఁ బ్రయోజనము.

ఈ రెండుపక్షములును ఈ అధికరణమునందు సందేహకారణ ములు. వీనివలన “బ్రహ్మ ప్రతిపాదకము లగు వేదాంతవాక్యముల విచారింపవలయునా ? యక్కఱలేదా ” అను సంశయ ముదయించును. నీయధికరణమున వ్యాసమహాముని నివారించుచున్నాఁడు. శాస్త్రావతా రికయందు ఈవిషయమును గూర్చి చక్కగ విమర్శించియున్నాము.

విషయము:—“ఆత్మా వారే ! ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః” “పరబ్రహ్మమునుగూర్చి శ్రవణము నాచరింపవల యును. వినినయర్థమును విమర్శింపవలయును. పినప నేనే బ్రహ్మ మని ధ్యానింపవలయును. ఇదియే పరమపురుషార్థము” అను నిట్టి జాతిగల శ్రుతివాక్యములయర్థ మీయధికరణమునందు నిర్ణయింపఁబడును. బ్రహ్మమును విచారించుట యావశ్యక ఘనువిషయము సిద్ధాంతము చేయఁబడును.

౧. అథాత్మో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా. ౧. ౧. ౧.

తాత్పర్యము:—వేదము పూర్వకాండమునందు “కర్మముల నవశ్య మాచరింపవలయును” అని విధించుచున్నది. అదియే ఫలమును జెప్పును తరకాండము “తద్యధేహ కర్మచిత్ లోకః క్షీయతే ఏవమే వాముత్ర పుణ్యచిత్ లోకః క్షీయతే, పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రహ్మణో నిర్వేద మామాన్” “పూర్వకర్మచే నర్చితయిహలోక

మెట్లు నశించునో (పురుషుడు మృతి జెందిన వానికి నిహలోకభోగములు లేకపోవుటచే "ఇహలోకమున నశించినది" అని తెలిసికొనవలయును.) పుణ్యకర్మమువలన వచ్చిన పరలోకముగూడ నట్లే నశించును. ఈవిధముగ కర్మసాధ్యము లగు నుభయలోకములకును అనిత్యత్వము నెఱింగి బ్రాహ్మణుడు కర్మఫలములయందు వైరాగ్యమునొందవలయును" అని కర్మసరిత్యాగమును బోధించుచున్నది. "బ్రహ్మవిదా ప్నోతి పరం" "బ్రహ్మవేత్తము క్తిని జెందును." అని బ్రహ్మజ్ఞానమొక్కటియే పరమసుఖ మగుము క్తికిసాధన మనియు చెప్పుచున్నది. "శాంతో దాంతః" "శమదమములు కలవాడు" అను మొదలగువాక్యములచే బ్రహ్మపాదారాధికారినిగూడ నిరూపించియున్నది. కావున * సాధనచతుష్టయసంపత్తిగలవాడు కర్మఫలముల ననిత్యము లని ఎఱింగి మోక్ష

* 1 నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, 2 ఇహముత్రార్థఫలభోగవిరాగము, 3 శమాదిపట్క-సంపత్తి, 4 ముముక్షుత్వము అను నాలుగును సాధనచతుష్టయము.

ఇందు "బ్రహ్మము నిత్యము, ఇతరపదార్థము లనిత్యములు" అని తలంచుట నిత్యానిత్యవస్తువివేకము. ఇది కలుగుటకుఁ దత్వజ్ఞాన మక్కఱ లేదు. వేదాంతవాక్యములను ఆసాకమాత్రమున (స్వయముగ విచారించకున్నను వారును వీరును చెప్పుకొనువాక్యములవలన మాత్రమే) వినుటచే కలుగును. ఇది కలిగినవాఁడేకాని బ్రహ్మమును విచారించునట్లసింపఁడు. కావున మోక్షసాధికారికి నిది యంతరంగసాధనము. (అవశ్యకమగు సాధనము.)

ఈలోకమున ననుభవింపఁబడుచున్న నారీచందనమాల్యాదిభోగములయందును పరలోకమున ననుభవింపఁబడు రంభాసంభోగాదులయందును ఇచ్చ లేకపోవుట ఇహముత్రఫలభోగవిరాగము. ఇది నిత్యానిత్యవస్తువివేకము కలవానికిఁ గలుగును. దృఢమై నిలుచును ఈ ప్రపంచ మనిత్యము. "తద్ద్యదేహకర్మచిత్తో లోకః క్షీయతే ఏవ మేవాముత్ర పుణ్యచిత్తో లోకః క్షీయతే." "పూర్వకర్మచే సంపాదించఁబడిన యీలోకము ఎట్లు క్షీణించునో పుణ్యకర్మలచే సంపాదించఁబడిన స్వర్గాదిలోకములు కూడ నట్లే క్షీణించును" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావున "నీ ప్రపంచమునందు నిరర్థకముగ నభిమానమునుంపనేటికి? బ్రహ్మమే మోక్షము కావున పరమానందంబును నిత్యంబు నగుమోక్షమును సంపాదించవలయును" అను సంకల్పము నిత్యానిత్యవస్తువివేకము కలవానియందు స్థిరమై యుండునుకదా?

శమము దమము ఉపరతి తితిత్త శ్రద్ధ సమాధానము అను నాలుగు శమాదులు. వీనిఁ గలిగి యుండుటయే శమాది పట్క-సంపత్తి.

మునకై బ్రహ్మవిచారమును (అనఁగ : బ్రహ్మప్రతిపాదక మగు వేదాంత వాక్యవిచారమును) జేయవలయును.” “ఆత్మా వారే ! ప్రప్తవ్యః” అను మొదలగువాక్యములచే నీవిషయమును శ్రుతియు స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నది.

సూత్రార్థవిచారము.

అథశబ్దార్థవిచారము:— “మంగళానంతరారంభ ప్రశ్నకారేన్నివ్యవ్వఘో అథ” అనుకోశము ననుసరించి, మంగళము, తర్వాత యనుటయు, ఆరంభించుచున్నా మనుటయు, ప్రశ్నంబును, అంతయు ననుటయు, నని ‘అథ’ శబ్దమునకు నర్థము లైదు కలవు. అందు ప్రకృతసందర్భము ననుసరించి ప్రస్తుతసూత్రమున నున్న ‘అథ’ శబ్దమునకు ప్రశ్నార్థముగాని “అంతయు” ననునర్థముగాని లేదనుట నిర్వివాదము. మఱియు శాస్త్రములు ఉపదేశరూపములే (అనఁగ “నీవిట్లు చేయవలయును” అని చెప్పునవియే) కాని, “మేము ఇట్లు చేయుచున్నాము”. అని చెప్పనవికావు. కావున నిచ్చటి “అథ” శబ్దమునకు “ఆరంభము” అనునర్థముకూడ సరికానేరదు. ఆయర్థమును జెప్పినచో “మేము బ్రహ్మవిచారము నారం

మనస్సును నిగ్రహించుట శమము; ఇంద్రియనిగ్రహము దమము; బ్రహ్మవిషయమునందుఁ దప్ప నన్యవిషయములయందు సంకల్పములు లేకుండుట యుపరతి; గృహస్థునకు బాహ్యసంకల్పములు లేకుండుట తటస్థింపగు కావున నీయుపరతి సన్న్యాసులకు మాత్రమే కలుగు ననియు, దీనినే యాధారముగాఁ గైకొని “ముముక్షువు అవశ్యముగ సంన్యసింపవలయును” అని సిద్ధాంతము చేయవచ్చుననియు మహాత్ములు చెప్పుచున్నారు. సంన్యాసికఁ గూడ నాహారాదివిషయక సంకల్పము లుండినను అది యత్యంతావశ్యకములు; కావున వానివలన గృహస్థునకు వలెఁ జిత్తవిఘ్నోభము కలుగదనియు, ఈకారణమువలన వై ఆభిప్రాయమునకు భంగము రాదనియు వక్కాణించుచున్నారు. వేదాంతవాక్యములయందును గురువాక్యములయందును ఉంచవలసిన నమ్రకమేశ్రద్ధ, శాస్త్రవిచారైకపరాయణుడై శీతోష్ణాదుల లక్ష్యము సేయకుండుట తితిక్ష. సర్వసంకల్పములను విడిచి మనస్సు బ్రహ్మమునుదేనిలిది శాంతి నొందుట సమాధానము.

ఇట్టిసాధనములు గలిగినవానిమనస్సు మోక్షము కలుగునంతవఱకు శ్రమల కోర్చి పని చేయఁగలగును. ఇదియే ముముక్షుత్వ మనునాల్పవసాధనము. వీనికిన్నిటికిని ప్రధానము వై రాగ్యము. అదిలేకుండిన శమాదులు కలుగవు! మోక్షమునందును దృఢానురాగము జనింపదు కదా !

భించుచున్నాము” అనియే కదా సూత్రార్థ మేర్పడును. ఇదియు క్తము కాదని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాము. ఇదియునుగాక యీ ‘అథ’ శబ్దమునకు మంగళార్థముకూడ లేదు. సామాన్యముగ మంగళార్థమై గ్రంథాదులయం దుపయోగింపబడు శ్రీకారము మగణము మొదలగునవి వానిస్వభావికార్థములయందే యుపయోగింపబడుచున్నవి; శ్రీనణమాత్రముచే మంగళమును గూడ సంపాదించుచున్నవి. కావున నిచ్చటి అథశబ్దమును గూడ మంగళార్థముగ నంగీకరించినను వేటొక ముఖ్యార్థ ముండియే తీరవలయును.

కావున “తర్వాత” అనునర్థ మొక్కటియే ఈ అథశబ్దమునకు కల దనుట వైవిమర్శమువలన సిద్ధాంత మగుచున్నది. అప్పుడు “దేని కంటే ‘తరువాత’ బ్రహ్మవిచారమును జేయవలయును” అనుప్రశ్న మొక్కటి యంకురించును. బ్రహ్మవిచారము సేయఁబోవు సాధకునకు నేవిషయము విచారారంభమునకంటెఁ బూర్వమున నత్యంతావశ్యకముగ నుండవలయునో, ఆవిషయమునే యాప్రశ్నమునకు సమాధానముగాఁ జెప్పవలయును.

అట్టివిషయ మేది ? యేది లేకున్న సాధకుఁడు బ్రహ్మవిచారమును జేయ నర్హుఁడు కానేరఁడు?—

“ ఏకార్యము నాచరింపవలసినను మొట్టమొదట సాధకుఁడు సంపూర్ణ వేదాధ్యయనమును జేసి యుండవలయును. కావున బ్రహ్మవిచారాధికారికిఁ గూడ మొట్టమొదట నత్యావశ్యకముగ నుండవలసినది యా వేదాధ్యయనమే యనకూడదా?” అనిన నది యుక్తము కాదు. ఈ బ్రహ్మవిచారమునకుఁ గూడ నది (వేదాధ్యయము) వలసినదియే. అయినను సర్వసాధారణ మగునది కావున (సర్వవిషయములకును ఆవశ్యకమయినదియే కావున) విశేషసాధనము (ప్రత్యేకసాధనము) కానేరదు. “అత్యంతావశ్య మగువిషయము” అనఁగ “దీనికి (బ్రహ్మవిచారమునకు) మాత్ర మే యావశ్యకమైయుండి యితరములతో (కర్మ మొదలగు వానితో) నించుక యైనను సంబంధము లేనిది” అనియే కదా యర్థము. కావున నిచ్చటి అథశబ్దమునకు “వేదాధ్యయనమునకుఁ దరువాత” అని యర్థము చెప్పిన దోష మేమియును లేకున్నను స్వారస్యములేదు.

ఇట్లైన “కర్తృజ్ఞానమునకుఁ దర్వాత” అని యర్థము చెప్పవచ్చును. అప్పు డది ఇతరములతో సంబంధము లేని దగుటచే (బ్రహ్మేతరము లగు కర్తాదులకంటెఁ బూర్వమున నుండునది కాకపోవుటచే) బ్రహ్మవిచారము నకుఁ బ్రత్యేకసాధనమే యగునుకదా? అని న నిది బొత్తిగనే అంగీకారార్హముకాదు. కర్తృల నెఱింగిన తర్వాతనే బ్రహ్మమును విచారింపవలయు ననునియమము లేదు. సంపూర్ణ వేదాధ్యయనము చేసినవాఁడు కర్తృకంటె పూర్వముననే బ్రహ్మవిచారము నుపక్రమించిన నుపక్రమింపవచ్చునుకదా! మఱియు జన్మాంతరసంస్కారమువలన బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందుఁ గూడ బ్రహ్మవిచారమునం దిచ్చ జనింపవచ్చును. ఆయా శ్రమమునకు కర్తృలతో సంబంధము లేదు. వేదాధ్యయన మొక్కటియే యాయాశ్రమమునఁ బ్రధానము. ఇట్లగుటచే “కర్తృజ్ఞానము కలిగిన పిదపఁ గాని బ్రహ్మవిచారేచ్ఛ జనింపదు” అను నియమము లేదు. అట్టి ప్రమాణంబును లేదు. కావున నీకర్తృజ్ఞానము చిత్తశుద్ధికి సాధనము మాత్ర మగును గాని బ్రహ్మవిచారము సేయువానికి మొట్టమొదట (అనఁగః విచారారంభమునకు ముందు) ఆవశ్యకముగ నుండవలయు ననునియమము లేదు. (కర్తృజ్ఞాన బ్రహ్మవిచారములకుఁ గలభేదము శాస్త్రావతారికయందుఁ గొంత విచుర్కింపఁబడియున్నది.) అట్టిపరస్పర భేదము గలవి భిన్నములే కావలయును గాని సాధనసాధ్యభావముతో (కర్తృజ్ఞానము సాధనము, బ్రహ్మజ్ఞానముసాధ్యము, అను స్థితితో) నుండవు. సామాన్యముగ సాధనసాధ్యములు సమానప్రయోజనము లైయే (ఒక్కటే ఫలము నిచ్చునవియైయే అందు సాధనము పరంపరగాను సాధ్యము ప్రత్యక్షముగాను ఒకఫలమునే యిచ్చు నని తెలిసికొనవలయును.) యుండవలయు ననుట నియమము కదా!

కావున బ్రహ్మవిచారసాధనమును ప్రత్యేకముగ వెదకి నిర్ణయింపవలయు ననుటయే సిద్ధాంతము. “పరాంచి ఖాని వ్యత్యేణ త్వేయం భూ స్తస్మా త్వరాజ్ పశ్యతి నాంతరాత్మక” “పరమేశ్వరుఁ డింద్రియముల బహిర్ముఖములుగాఁ జేసియున్నాఁడు. కావునఁ బ్రతిపురుషుఁడును వెలుపలికిఁ జూచును గాని లోపలికి బ్రహ్మమును జూడనేరఁడు” అనుశ్రుతి ననుసరించి సర్వజనుల ఇంద్రియములను వానికి నధ్యక్ష మగు మనంబును రాగ ద్వేషనశ్చకతమై బాహ్యవిషయములయందే ప్రవర్తించు

చున్నవి. ఈ స్రవ ర్థములకు “ఈవదార్థము సుఖకరమయినది” అను మొదలగు తలంపులే కారణములు. ఆతలంపులును బ్రహ్మమునకంటె భిన్నములై, శబ్దాదివిషయములు నిత్యములై ఆనందకరములై యున్నవనుభాగింతిచే గలుగుచున్నవి. కావున “పరబ్రహ్మము నిత్యము. ఈ స్రవంచము అనిత్యము” అనువివేకము కలిగినచో నాతలంపులు నశించును. ఆతలంపులు నశించినచో జిత్తము పూర్వమునలె బాహ్య విషయముల నభిమానింపదు. “వీనివలన గలుగునుఖమెంత” యని విషయసుఖమును తృణీకరించును. ఇదియే వైరాగ్యము. ఈవైరాగ్యము వలన శాంతి మొదలగునవి చేకూగును. ఇట్లు చిత్తము నిర్మలమైన నప్పుడు మోక్షేచ్ఛ దృఢ మగును. ఈ చెప్పబడిన నిత్యానిత్యసమ్యవివేకాదులు గలిగినపిదప బ్రహ్మవిచార మొక్కటి మాత్రమే సంభవించును; కాని మఱియేదియు గలుగ నేరదు కదా. కావున నీసాధనచతుష్టయము బ్రహ్మవిచారమునకు బ్రత్యేకసాధనము. అథశబ్దమునకును “సాధనచతుష్టయ సంపత్తి కలిగినతర్వాత” అనియే యర్థము చెప్పవలయును.

అతశ్చబ్రాధిచారము:—‘అతః’ అనుశబ్దము ‘ఇదం’ శబ్దము మీఁద ‘తస్మిన్’ ప్రత్యయము చేరుటచే గలిగినది; కారణమును జెప్పును. ‘ఇదం’ శబ్దమునుండి జనించినది యగుటచే “ఇదమస్తు, సన్నికృప్తం” “ఇదం శబ్దము సమీపమునందున్నదానిని జెప్పటకై యుపయోగింపబడును.” అనున్యాయము ననుసరించి సమీపమునందున్నవిషయమునే చెప్పుటకు ప్రయోగింపబడును. కావున నిచ్చటి ‘అతః’ శబ్దము ‘అథ’ శబ్దముచే జెప్పబడిన సాధనచతుష్టయసంపత్తినే చెప్పును; కావున దానికి “ఆసాధనచతుష్టయసంపత్తి సంపూర్ణ మగుటవలన” అనియే యర్థము. మఱియు ఆసాధనచతుష్టయము దృఢమై వైరాగ్యముచేతనే కాని పరిపూర్ణము కాదు. స్వర్గాదిసుఖముల గోరుచు బ్రవర్తించువానికి నాసుఖములయందెచ్చ పరిపూర్ణముగ నశించినం గాని వైరాగ్యము దృఢము కాదు. “కర్మఫలములు అనిత్యములు. వానివలన బ్రయోజనము లేదు. ఎట్లయినను నిత్యఫలమునే సంపాదింపవలయును” అను నిశ్చయము స్థిరమయిననే కాని యాస్వర్గాదులయందలి ఇచ్చ తొలంగదు. కావున నీ‘అతః’శబ్దము “కర్మఫలము అనిత్యము అని బాగుగఁ దెలియుటవలన” అనునర్థమును నూచించును. అట్లు నిశ్చయించుకొను

టకు కర్మను విధించినవేదమే దానిని నిరాకరించె ననుట ప్రబలకారణము కావున దానిని గూడ ("కర్మను విధించినవేదమే దానిని నిషేదించుటవలన కర్మఫలము లనిత్యము లనినిశ్చయించి" అను విషయమును గూడఁ నూచించును.

బ్రహ్మజిజ్ఞాసాశబ్దార్థవిచారము:—మఱియు "బ్రహ్మణః జిజ్ఞాసా-బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అని వష్టిసమాసము. ఇందులవష్టి కర్తార్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడినది; కాని సంబంధార్థమునఁ గాదు. ఎట్లైనను బ్రహ్మము జిజ్ఞాసకుఁ గర్తయే యయినను కర్తార్థవష్టియనిన మిగుల నుచితముగ నుండును. ఏల యనినః కర్తార్థవష్టి "ఈబ్రహ్మము ప్రత్యక్షముగఁ గర్తయే" యనువిషయమును బోధించును. సంబంధవష్టి మొట్టమొదట "జిజ్ఞాసా బ్రహ్మలకు నేదియో యొకసంబంధము కలదు" అని చెప్పి పిదప విచారానంతరమున "ఆసంబంధము కర్మత్వమే" అని చెప్పును. కావున రెండును తుద కొకయర్థమునే చెప్పినను ప్రత్యక్షమును విడిచి పరోక్షము నంగీకరించుట యుక్తముకాదు.

"ఇదియునుంగాక, ఈసూత్రమున 'కర్తవ్యా' (చేయవలయును), అనుపదము అధ్యాహారముగఁ దెచ్చికొనవలయును. ఇప్పుడు విచారము కొంతకలదు. 'జిజ్ఞాస' యనఁగ 'తెలిసికొనవలయు ననునిచ్చు'. ఇచ్చు న్వయముగ జనించునదియే కాని చేయంబడునది కాదు. జ్ఞానమును గూర్చి యాలోచించిన నదియుఁ గొంత సందిగ్ధముగ నున్నది. పరబ్రహ్మవిషయక మగు జ్ఞాన మందఱకును గలదు. దానినిఁ గూర్చి ఇచ్చు జనింప నక్కఱలేదు. ఇట్లుగుటచే "బ్రహ్మజిజ్ఞాసా కర్తవ్యా" అనువాక్యమునకు నన్వయ మెట్లును కుదురదు. కావున నిచ్చట నర్థనిర్ణయ మెట్లు చేయవలయుననిన.

సామాన్యముగఁ బదములపైఁ గానవచ్చునర్థములకు సంబంధము కుదురనప్పుడు తాత్పర్యానుకూలముగ నర్థము నూహించుట కలదు. దీనికే లక్షణావృత్తి యని పేరు. ప్రకృతమున నీలక్షణావృత్తిచే "బ్రహ్మజిజ్ఞాసా కర్తవ్యా" అనువాక్యమునకు నర్థమును నిర్ణయింప వలయును. సామాన్యజ్ఞానవాచక మగు జ్ఞానపదముచే జీవబ్రహ్మైక్యరూప మగు నపరోక్షజ్ఞానమును గ్రహింపవలయును. ఆజ్ఞానపదముపై 'సన్' ప్రత్యయము నచ్చి ఇచ్చును తెలియచేయుచున్నది. ఆ 'సన్' ప్రత్యయముచే

నిచ్చాసాధ్యమగు విచారమును (ఇచ్చ జనించినపిదప చేయందగిన విచారమును) గ్రహింపవలయును. అప్పుడు అస్వయము బాగుగ కలుగును. “పరబ్రహ్మమును అవరోక్షముగ నెఱుంగుటకై విచారమును (వేదాంతవాక్యవిచారమును) చేయవలయును” అనునర్థ మేర్పడును.

పూర్వపక్షము:— ఈ అధికరణమున “పరబ్రహ్మమును విచారింప వలయును” అని నిర్ణయించి యున్నారు. ఎట్లు చూచినను బ్రహ్మవిచారము సంభవింపదు. ఎట్లనిన; బ్రహ్మము ప్రసిద్ధమని చెప్పెదరా? అప్రసిద్ధమని చెప్పెదరా? ప్రసిద్ధమనిన దానిని విచారింపవలసిన పనియే లేదు. అప్రసిద్ధమనినచో, బొత్తిగనే తెలియఁ బడనిదగుటచే దానిని విచారించుటకే వీలులేదు. కావున నెట్లుచూచినను బ్రహ్మము విచారార్హము కాదు. కావున నీయధికరణమునందలి సిద్ధాంతము సరియైనది కాదు.

సిద్ధాంతము:— ఈ ఆక్షేపము యుక్తము కాదు. బ్రహ్మము ప్రసిద్ధమే. సామాన్యముగ నహంప్రత్యయార్థ మగుటచే (“నేను” అనుశబ్దమునకు నర్థ మగుటచే) “బ్రహ్మము కలదు” అని యందఱకును తెలిసియున్నను, “బ్రహ్మ మెయ్యది?” అనువిషయమునఁ నెల్లరును ప్రమాదమును జెందుచున్నారు. కొందఱు దేహమే బ్రహ్మమనియు మఱికొందఱు ఇంద్రియము లనియు వేఱొకకొందఱుమన స్థనియుఁ గొందఱు విజ్ఞానమనియుఁ గొందఱు జీవుఁడే యనియు నిట్లు అనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పుచున్నారు. కావున బ్రహ్మస్వరూపమును నిర్ణయించుటకై విచార మావశ్యకము. విచారింపక యంధప్రాయుఁడై యేదియైన నొకపక్షము నంగీకరించిన నప్పుడు ముక్తి దొరకకపోవుట యేకాక సంసారదుఃఖము మరలమరల వచ్చుచుండును. కావున నీయధికరణమునం దొనర్పఁబడిన సిద్ధాంతమునకు భంగ మేమియు లేదు.

౨. జిన్తాద్యధికరణము.

సంగతి:— “స్వరూపమే లేకపోవుటచే పరబ్రహ్మమును విచారింపవలయుననుట యుక్తముకాదు.” అని ప్రైలధికరణముపై నొక యాక్షేపము కలదు. దీనికి నీయధికరణమున సమాధానము చెప్పఁ

బడును. కావున పయి నుదాహరించినయాక్షేపమే దీనికి పూర్వాధి కరణముతోఁ గలసంబంధము.

సందేహము:— ఇచ్చటఁ గూడఁ బూర్వాధికరణమునందు వలెనే “బ్రహ్మమునకు స్వరూపము లేదు” అని పూర్వపక్షము. “కలదు” అనిసిద్ధాంతము. “స్వరూపమే లేకుండుటచే బ్రహ్మవిచారమువలన ముక్తి లేదు” అనుట పూర్వపక్షమునకుఁ బ్రయోజనము. “స్వరూప ముండుటచే బ్రహ్మవిచారమువలన ముక్తి కలదు” అనుట సిద్ధాంతము నకు ఫలము. ఈరెండు పక్షముల నాశ్రయించియే “పరబ్రహ్మమునకు లక్షణము కలదా లేదా?” అనుసంశయ ముదయించును. దానిపై “పరబ్రహ్మమునకు లక్షణము లేదు. “యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేన జాతాని జీవంతి, యత్ప్రియం త్యభిసంవిశంతి” “ఈ భూతములు దేనినుండి జనించుచున్నవో, ఎచ్చట నిలిచి యున్నవో, నశించినవిదవ దేనిఁ జేరుచున్నవో, అదియే బ్రహ్మము” అనుశ్రుతియు బ్రహ్మలక్షణములఁ జెప్పుదు. ఏల యనిన : ఆశ్రుతిచేఁ జెప్పఁబడు జన్మాదులు ప్రపంచమునకు సంబంధించినవియే కాని పరబ్రహ్మమునకు సంబంధించినవియే కావు గదా. మఱియు “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” “ఉనికియు జ్ఞానంబును బ్రహ్మమునకు రూపములు. మఱియు నాయన యనంతుఁడు” అనుశ్రుతియు బ్రహ్మస్వరూపమును జెప్పుదు. ఆసత్యాదిపదములకు నర్థము లగునునికి మొదలగునవి లోకము నను సరించి చూచిన ననేకభేదములు గలవియై యున్నవి. “ఆకాశ మున్నది వాయు వున్నది” అని యునికి పరస్పరభిన్నముగ వ్యవహరింపఁ బడు చున్నది. ఇట్లే “మనుష్యుఁడు చేతనుఁడు, పశువు చేతనము” అని కాని, “మనుష్యుఁడు ప్రకాశించుచున్నాఁడు. పశువు ప్రకాశించుచున్నది అని తోఁచుచున్నది.” (అని కాని ప్రకాశరూపమగుజ్ఞానము కూడ) ననేకభేదములతో వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. బ్రహ్మమునకు నిట్టిభేద ములు లేవుకదా ! కావున నీసత్యాదులు బ్రహ్మలక్షణములు కానేరవు. కావున బ్రహ్మమునకు లక్షణమే లేదు.” అని యొకపూర్వపక్ష ముద యించును.

విషయము.—దీనిని నివారిం చుటకై ఈయధికరణమున “యతో వా ఇమాని....సత్యం జ్ఞానం” అను నిట్టిజాతి గలశ్రుతులయర్థమే విచా

రింపబడును. దానిపై — “ప్రపంచమునకుఁ గలయుత్పత్తిస్థితిప్రళయములే బ్రహ్మమునకు లక్షణములు కావు. ఇంక నేమనిన:—“ఆసృష్ట్యాదులకుఁ గారణ మెదియో అదియే బ్రహ్మము” అని తెలిసికొనవలయును. మఱియు సత్యజ్ఞానములు నీవు తలంచినట్లు లోకమున బహుభేదములు కలవిగాఁ గానవచ్చుచున్నను వాస్తవస్థితిలో నవి యఖండార్థమును జెప్పునవియే. పదార్థములకు భేదమున్నను, ఉనికికిని ప్రకాశమునకును భేద ముండదు. అన్నియునుకులు నొక్కటియే; అన్ని ప్రకాశములు నొక్కటియే కదా. కావున సఖండము లగు సత్తాజ్ఞానముల (ఉనికిని ప్రకాశంబును) లక్షణాన్వృత్తిచే జెప్పుచు నీసత్యజ్ఞానపదములు బ్రహ్మమును బోధించును. ఉనికియు జ్ఞానము ననునీరెండును బ్రహ్మమునకు స్వరూపము లని వివరించును. కావున బ్రహ్మమునకు లక్షణముకలదు.” అని సిద్ధాంతము చేయబడును.

౨. జన్మాద్యస్య తః. ౧. ౧. ౨.

తాత్పర్యము—ప్రత్యక్షము మొదలగు సర్వప్రమాణములకును గోచరమగుచు నీప్రపంచము కానవచ్చుచున్నది కదా? ఇది దేనివలన జనించుచున్నదో యెందు నిలిచియున్నదో నశించినవిదప నెందు లీనమగుచున్నదో అదియే పరబ్రహ్మము. ఈప్రపంచము నానావిధము లగు నామరూపములును దేశకాలాదిబహువిధభేదములును కలిగియున్నది. కర్తలును (కార్యముల నాచరించువారు), భోక్తలును (దానిఫలము ననుభవించువారును) లెక్కకు మిక్కిలిగ నున్నారు. కొందఱు దుఃఖమును మఱికొందఱు సుఖము ననుభవించుచున్నారు. ఇంతవల? ఈప్రపంచస్థితి మనసునకుఁ గూడ నగోచరమై యున్నది. ఇట్టిదానిని బాగుగ నిర్వహించుచున్నాఁడు కావున నాపరబ్రహ్మము సర్వజ్ఞుఁడు గాను సర్వశక్తియుక్తుఁడుగాను గూడ నుండవలయును. “ఇది కుండ; దీని నిట్లు చేయవలయును” అని తెలిసికొనిననే కాని కుమ్మరి కుండను చేయఁజాలఁడు కదా! కావున బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము.

పూర్వపక్షము:—ఇంతలక్షణము చెప్పనక్కఱలేదు. “ప్రపంచము ఎవ్వనివలనఁ బుట్టుచున్నదో ఆతఁడే బ్రహ్మము” అనినఁ జాలును.

ప్రపంచోత్పత్తికి రెండవకారణము లేదనియే కదా మీనుతము. ఇది యునుగాక—లోకమున “ఉన్నది, పుట్టుచున్నది, నృద్ధి జెందుచున్నది, పరిణమించుచున్నది, క్షీణించుచున్నది, నశించుచున్నది.” అనుప్రసిద్ధ వ్యవహారము ననుసరించి చూచిన భావపదార్థములకు (‘కలవు’ అని చెప్పబడు పదార్థములకు) వికారము లాఱు కలవు. ఇట్లుండ జన్మాదుల మూఁటినిమాత్రమే గ్రహించితి రేల ?

సిద్ధాంతము:—లోకమున ఉపాదానకారణ మనియు నిమిత్త కారణ మనియుఁ గారణములు రెండు ప్రత్యక్షముగ నున్నవి. ఏకారణము కార్యనూపముగాఁ బరిణమించునో అది యుపాదానకారణము, ఏది నిమిత్తమాత్రమై యుండునో అది నిమిత్తకారణము. కుండకు మట్టి యుపాదానకారణము; కుమ్మరి నిమిత్తకారణము. ఇట్లగుటచేత కార్యములకు నీరెండుకారణములలో దేనివలన నైనను పుట్టుక కలుగవచ్చును కదా ! కావున “బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు నుపాదానకారణము” అను విషయమును నిరూపించుటకై యట్లు (“బ్రహ్మము ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములకుఁ గారణము” అని) చెప్పితిమి.

మఱియు పుట్టుట మొదలు నశించుటవఱకుఁ గలవికారము లన్నియు స్థితియందే చేరును. ‘ఉండుట, నృద్ధిచెందుట’ మొదలగు వికారములు పుట్టినయనంతరమునను, నశించుటకుఁ బూర్వమునను కదా కాన వచ్చుచున్నవి; కావున నన్నిటిని జెప్పుట నిరర్థక మని యుత్పత్త్యాదుల మూఁటిని మాత్రమే చెప్పితిమి.

పూర్వపక్షము:—అగునుగాక. ప్రధానము, పరమాణువులు, జీవుఁడు, స్వభావము, మొదలగునవి యనేకము లుండ నీప్రపంచమునకు బ్రహ్మ మొక్కడే కారణ మననేల ?

సిద్ధాంతము:—వినుము. ప్రధానాదు లచేతనము లని యాయా శాస్త్రములవారే యంగీకరించియున్నారు. జీవుఁడు చేతనుండైనను సర్వజ్ఞుఁడు కాకపోవుటచే, నానాభేదములు గల ఈప్రపంచమును నిర్మింపఁ జాలఁడు. ఇక స్వభావమును జూచిన నది యెట్లును బ్రపంచకారణము కానేరదు. ఎట్లనిన:—

“స్వస్వభావః స్వభావః” అను వ్యుత్పత్తిచే స్వభావ మనగ నొక పదార్థముయొక్క స్వస్వరూపస్థితి యని యర్థము. “ప్రపంచము స్వభా

వమువలన నుత్పత్తిస్థితివివాదములఁ జెందును.” అనిన “ఇది దేని స్వభావమువలన నాజన్మాదులఁ జెందునా? తనయొక్క స్వభావము వలననా? తనకంటె భిన్నమగుపదార్థముయొక్క స్వభావమువలననా?”

ఇందు మొదటిపక్షము నంగీకరించుటకు వీలు లేదు. ఒకవస్తువు నకు విరుద్ధధర్మములు స్వభావములుగ నుండవు. అగ్నికి వేడిమి చల్లదనము కూడ స్వభావములు కానేర వనుట లోకప్రసిద్ధము గదా. ఇట్లే ఇచ్చటఁ గూడ పరస్పరవిరుద్ధము లగునుత్పత్తివివాదములు ఒకపదార్థమునకే (ప్రపంచమునకే) స్వభావము లగు ననుటకు వీలు లేదు. ఈకారణమువలన “ప్రపంచము తనస్వభావమువలనఁ దానే పుట్టును, నశించును” అనుటకు వీలు లేదు కదా!

ఇక రెండవపక్షము నంగీకరించిన నప్పుడు మామతమునే ప్రవేశించినవాడ వగుదువు. “మఱియొకపదార్థముయొక్క స్వభావమువలన సృష్ట్యాదులు కలుగును” అనినచో నాపదార్థము బ్రహ్మమే కావచ్చును గదా! స్వభావ మనఁగ స్వరూపమే కావున బ్రహ్మస్వభావ మనినను బ్రహ్మస్వరూపమనిన నొక్కటియే కావున నింతమాత్రమున నా బ్రహ్మము నగుణము కానేరదు. మఱియు నీస్వభావమువలన నాకస్తికముగ జనించిన దానికి నిట్టి చక్కని నియమము లుండుటయే సంభవింపదు. కావున నిట్లు చూచినను సర్వజ్ఞమగు బ్రహ్మమే ప్రపంచకారణము.

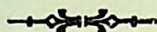
పూర్వపక్షము:—ఇట్లైనను ఈరెండవ యధికరణ మీశాస్త్రమున నుండతగదు. ఏల యనిన:— ఈశాస్త్రమున ప్రతినూత్రమునందును వేదాంతవాక్యముల మాత్రమే విచారించెద మని ప్రతిజ్ఞఁ జేసియున్నారు. ప్రస్తుతనూత్రమం దన్నచో అనుమానమును మాత్రమే (క్షాహనుమాత్రమే) యుపన్యసించియున్నారు. “యత్కార్యం తత్సకర్తృకం” = “కార్యము (చేయఁబడినపదార్థము, లేక, పుట్టిన పదార్థము) లన్నిటికిని గర్త యొక్కఁ డుండియే తీరవలయును” అని నియమము ననుసరించి “ఈశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకుఁ గారణము” అని చెప్పు మతస్థు లందఱు నీయనుమానమునే కదా యాధారము చేసికొనియున్నారు. “ఈప్రపంచము పుట్టుచున్నది. దీని కవశ్యముగ కర్త యొక్క డుండవలయును! ఆతఁడే ఈశ్వరుఁడు.” అని చెప్పుచున్నారు. మీరు నట్లే చెప్పితిరి. కావున నీప్రతిజ్ఞ భంగ మయ్యెను.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు తలంపవలదు. ఈసూత్రమున “యతో
వాచో” “సత్యం జ్ఞానం” అను మొదలగుజాతి గల శ్రుతులే విమర్శింపఁ
బడియున్నవి. దీనికి ననుమానోపన్యాసమునం దుద్దేశము లేదు. ఆయుద్దే
శము కలదు అనినను బాధకములేదు. శ్రుతియందు నిరూపింపఁబడిన
యర్థము దృఢముగ నిశ్చిత మగుటకై యనుమానముకూడ మాకు
సంగీకారార్హమే. పూర్వమీమాంసకులవలె వేదాంతశాస్త్రమునకు
వేద మొక్కటిమాత్రమే ప్రమాణ మనియు సత్యతాదులు కావనియు
లేదు. ఈశాస్త్రము నిత్యసిద్ధ (విచారించినను విచారించకున్నను సర్వ
కాలములయందు నేకరూపముతో నుండునట్టిది)మగుపదార్థమునుగూర్చి
చెప్పునదియే కావున దీనికి ననుభవములు (సత్యతము మొదలగునవి)
కూడ ప్రమాణములై తీరవలయును. పూర్వమీమాంస యిట్టిది కాదు.
అది ఇంక నెప్పటికికో కలుగఁజూపు పదార్థమును గూర్చి చెప్పును. శాస్త్ర
జ్ఞానమువలన “ఈకర్మము నిట్లు చేయవలయును” అని నిశ్చయించిన
పిదప “కర్మము నాచరింపవలయును”, అను నిచ్చ జనించును. పిదప
నాకర్మము నాచరింతురు. కావున పూర్వమీమాంసయందుఁ జెప్పఁ
బడుకర్మము భవిష్యత్కాలమున జనింపఁజూపునదియే కదా? ఇట్లగు
టచే దానిని గూర్చిన యనుభవము లుండుటకు వీలులేదు. కావున
పూర్వమీమాంసకు ననుభవములు ప్రమాణము లగుటకును వీలు
లేదు. కావున వేదాంత శాస్త్రమర్యాద ననుసరించి చూచిన మాకు
ప్రతిజ్ఞాభంగము లేదు.

“బ్రహ్మము సర్వకాలములయందు నేకరీతిగ నున్నదనుటయు
విరుద్ధమే. అట్లుండిన నింద్రియములకుఁ గానరాదా?” అనియెదవేమో
అది యుక్తముగాదు. “పరాంచిఖాని,” అను మొదలగుశ్రుతి నను
సరించియు ననుభవమును బట్టియుఁ జూచిన నింద్రియములు బాహ్య
విషయములఁ జూడఁగలవు గాని యంతరాత్మను జూడనేరవు. మఱియు
నాబ్రహ్మ మింద్రియగోచరమే యగునేని, “ఈమహాత్ముడు ప్రపంచము
నకుఁ గర్త” అని ప్రమాణము ననుసరించియే నిరూపించుటకు వీలు
గలుగుచుండ నితరమతస్థులుగూడ సంశయాస్పద మగుననుమానప్రమా
ణము నాశ్రయింపనేటికి? కావున బ్రహ్మము స్వతస్సిద్ధమైనను ఇంద్రియగో
చరము కాదు. ఇంతమాత్రమువలన స్వతస్సిద్ధికి భంగంబును రాదు.

విశేషించి యాయన ఇంద్రియగోచరుడైనచో స్వతస్సిద్ధుడగుటకే వీలులేదు. ఇంద్రియములకుఁ దోచుపదార్థము లన్నియు నుత్పత్తిస్థితి వినాశములు కలవియే కదా !

కావున నెట్లుచూచినను ఈ అధికరణమునందుఁ జేయఁబడిన సిద్ధాంతమునకు హాని లేదు.

౩. శాస్త్రయోనిత్వాధికరణము.

—ప్రథమవర్గము. —

సంగతి:—పై అధికరణమునందుఁ బరబ్రహ్మము ప్రపంచమునకు గారణ మనియు అట్లుగుటచేత నది సర్వజ్ఞమని నిర్ణయింపవలసియున్న దనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది. సర్వజ్ఞము కానివస్తు విట్టి ప్రపంచమును సృజించెనుటయు సంభవింపదు. అయినను బరబ్రహ్మమునుమాత్రము సర్వజ్ఞమనుటకు నాధారము లేదు. ఈవిషయమున నిర్ణయమెట్లు? అనునాక్షేప మొక్కటి పయిసిద్ధాంతముపైఁ గలుగును. దీనిని నివారించుటకే యీయధికరణ మారంభింపఁబడినది.

సందేహము — ఇట్లుగుటచే “బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము కాదు” అను పూర్వపక్షంబును సిద్ధాంతంబును ఇందు విచారణీయములు. “బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము గాదేని యప్పుడు ప్రపంచ సృష్టికర్త యగుటకు వీలు లేదు. అట్లేన దాని విచారించుటయు సంభవింపనేరదు ” అనునది పూర్వపక్షఫలము. “బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము కావున నన్నియు సంభవించును” అనునది సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించియే సాధనకు నీక్రిందివిధమున సంశయము జనించును.

లోకమున వేద మొక్కటి మాత్రమే సర్వవిద్యలకు నాధారభూతమై “వీనినుండి జనించెను” అని నిర్ణయించుటకు వీలులేనిదై యున్నది. ఈపరబ్రహ్మము దానికిఁ గర్త యగునేని యప్పుడు సర్వజ్ఞుడగు కావచ్చును; ప్రపంచస్రష్టయు విచారణీయుఁడును కావచ్చును; కాని అట్టి నిర్ణయమునకు నాధారము లేదు. “వాచా విరూప నిత్యయా” “అనాది

నిధనా నిత్యా వా గుత్సృష్టా స్వయంభువా, ఆదా వేదమయీ” —
 “విరూపుఁడనువేరుగల యోదేవతా! నీవు శాశ్వత మగు వాక్కుచే (వేద
 ముచే) నాచేత స్తోత్రము చేయించుకొనుము.” “ఉత్పత్తివివాశములు
 లేనట్టియు శాశ్వతమైనట్టియు వేదరూప మగువాక్కును బ్రహ్మదేవుఁడు
 మొట్టమొదట లోకమునకుఁ దెలిపెను” అనుశ్రుతిస్మృతులు “వేదము
 నిత్యము” అని చాటి చెప్పుచున్నవి. నిత్య మగుదానికిఁ గర్త కలఁ డనుట
 యసంభవము కదా! ఆ బ్రహ్మము వేదకర్త కాదేని యప్పుడు ప్రపంచ
 కారణము కూడఁ గానేరదు కదా! ఇక నీ బ్రహ్మము విచారణీయ
 మగుట యెట్లు?

విషయము:—ఈసం దేహమును నివారించుచు నీయధికరణమున
 “అస్య మహతో భూతస్య సిఃశ్వసిత మే వై త ద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదః
 సామవేదోఽథర్వాంగిరస ఇతిహాసః పురాణం విద్యా ఉపనిషద
 సూత్రాణీతి” — “ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము అథర్వణ
 వేదము వానియర్థమును ప్రకటించునట్టి యితిహాసములు పురాణములు
 శిక్షా వ్యాకరణాదివిద్యలు ఉపనిషత్తులు సూత్రములు అనునివి యన్నియు
 సర్వజ్ఞఁ డగు నావరమాత్మునియొక్క నిశ్వాసములే. (అనఁగః పురుషుఁడు
 నిష్టూర్పు విడిచినంత సుకరముగ బ్రహ్మము వేదముల స్మరించెను.) అను
 నిట్టిజాతి గలవేదవాక్యములను సూత్రకారుఁడు విచారించుచున్నాఁడు.

3. శాస్త్రయోనిత్వాత్. ౧. ౧. 3.

(శాస్త్రస్య యోనిః, శాస్త్రయోనిః—శాస్త్రమునకుఁ గారణ
 భూతుఁడు (అనఁగః శాస్త్రమును నిర్మించినవాఁడు) అను షష్ఠీసమా
 సము నాశ్రయించి ఈసూత్రమునకు సర్థము చెప్పబడుచున్నది.)

తాత్పర్యము:—“అస్య మహతో భూతస్య” అను మొదలగు
 సనేకశ్రుతులయందు వేదమును బ్రహ్మమే కల్పించెను” అని వినరింపఁబడి
 యున్నది. శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము,
 కల్పము, పూర్వోత్తర మీమాంసలు, ధర్మశాస్త్రము, న్యాయశాస్త్రము
 మొదలగు సర్వశాస్త్రములకును వేదమే యాధారము. అన్నియు వేద
 మునుండియే

మనఃదగిన వేదమును కల్పించినవాడు అల్పజ్ఞుడు కానేర్చునా? ఎప్పటికిని గానేరడు. లోకమున గ్రంథమునందలి విషయములకంటె సభిక్ విషయములు దెలిసియుండుననుట యనుభవసిద్ధమైయున్నది. ఈకారణమువలన వేదములను రచించిన పరమేశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడై తీరవలయును. కావున జగత్కర్తయు నీయనయే.

పూర్వపక్షము:— ఇట్లైన “వేదములు నిత్యములు” అని చెప్పు “వాచా విరూప నిత్యయా” “అనాదినిధనా నిత్యా” అనుమొదలగు శ్రుతిస్మృతులకు సర్థమేమి? ఒకనిచే గల్గింపఁబడినవి నిత్యములు కానేరవుకదా?

సిద్ధాంతము:— “వేదము నిత్యము” అనుటవలన నీకు సభిప్రాయమేమి? ప్రళయకాలమునందుఁగూడ సర్వజంతువులు సశించినను, ఈవేద మిట్లే యుండుననియా? లేక, ఈవేదమున జేయఁబడిన సిద్ధాంతములు ఎప్పటికిని (అనఁగఁ, బ్రతికల్పమునందును) ఏకరూపములై యుండుననియా?

ఇందు మొదటిపక్షము సరికాదు. అక్షరపంక్తియే స్వరూపము గాఁగలయీ వేదము పఠించువా రుండునంతవఱకు నిలచి యుండవచ్చునే కాని అందఱును సశించినపిదపఁ గూడ నుండుటకు వీలు లేదు కదా?

ఇక రెండవపక్షము సంగీకరింతువేని అది మాకు సమ్మతమే. వేదమునందలిసిద్ధాంతములు ప్రతీకల్పమునందును ఒక్కతీరున నేయుండుననుటకు సంశయము లేదు. ఈయభిప్రాయము సవలంబించియే పయి నుదహరింపఁబడిన “వాచా విరూప” అనునవిమొదలగు శ్రుతిస్మృతులు “వేదవాక్యములు నిత్యములు” అని స్తుతి జేయుచున్నవి. కావున నావాక్యము లర్థవాదములు. వీనికి వేదప్రశస్తిని బోధించుటయే పనిగాని తాముచెప్పినవిషయమును సత్యము చేసికొనుట పని గాదు. *లర్థవాదములన్నియు నిట్టివేకదా. కావున వేదము నిత్యంబును కావచ్చును; పరమేశ్వరుడు దానికిఁ గర్తయుఁ గావచ్చును.

పూర్వపక్షము:— ఇట్లైన వేదము పౌరుషేయ మగును. అప్పుడు దీనియందలి విషయములు ప్రామాణికములు కాకపోవలసివచ్చును.

స్వభావసిద్ధమైనపదార్థ మగునేని యప్పుడు దోషములేవియు నుండవు; కాని ఒకనిచే గల్గింపఁబడిన దగునేని యప్పుడు అది నిర్దోషము కానేరదు కదా ? లోకమునందలి సామాన్యగ్రంథములవలెనే ఈ వేదముకూడ నొకనిచే కల్పింపఁబడిన దగునేని భ్రమప్రమాదదోష యుక్తముగ భావింపఁబడి యప్రమాణముగ నెన్నఁబడవలసివచ్చును. ఇది సమ్యతము కాదుగదా!

సిద్ధాంతము:—ఇచ్చట నీయభిప్రాయమేమి? వేదమునందు అచ్చటచ్చట ప్రతిమంత్రమునందును కొన్నికొన్ని ఋషి నామములు వినవచ్చుచుండుటచే (అనఁగ : ఆమంత్రకర్తలుగ కొందఱు కొందఱు ఋషులు వేర్వేరుఁబడుచుండుటచే) వారే యామంత్రములను గల్పించి రనియా? లేక, పరమేశ్వరుడే కల్పించెననియా? ఆపరమేశ్వరుడైనను “ఈయర్థమున నీవాక్యమును రచింతునుగాక” అని సంకల్పించి తడను గుణముగ వేదరూపగ్రంథమును నిర్మించెననియా? లేక, మఱియొకవిధముగ నిర్మించెననియా?.

ఇందు మొట్టమొదటి పక్షము సరికాదు. ఆఋషులు తపఃప్రభావమువలన నాయామంత్రముల నాయానియమముల నాయారహస్యాల్లిఖములఁ దెలిసికొనిన వారలే కాని కల్పించినవారలు కారు. ప్రస్తుతము వాళ్ళాత్మలు ఆయాపదార్థములయందుఁ గలవిచిత్రసామర్థ్యములను బుద్ధిబలముచే గ్రహించిరి. ఆసామర్థ్యములను వీరు కల్పించిన వారగుదురా? గ్రహించినను గ్రహింపకున్నను ఆపదార్థములయందాసామర్థ్యములు ఎప్పటికిని ఉన్నవేకాని ఇప్పుడు క్రొత్తగావచ్చినవికావుగదా? ఇట్లే వేదములయందలి సిద్ధాంతములు ఆయామునులచే నప్పుడప్పుడు కనిపట్టఁబడినవైనను వారిచే కల్పింపఁబడినవి మాత్రము కానేరవు. కావున మునులు వేదములకు కర్తలు కారు; వారిభ్రమప్రమాదాదులతో వేదమునకు సంబంధము లేదు.

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన సది మాకు సమ్యతమే కాని అందును పక్షద్వయము చూపఁబడియున్నది. వానిలో దేని సంగీకరింతువు?.

“ఇచ్చాపూర్వకముగ పరమేశ్వరుడు వేదమును నిర్మించెను” అందువేని అది సరియే. అనరంభము నిర్వికారమైనను వినితత్త్వమిత.

యగుమాయతోఁ గూడినది ; కావున ప్రపంచమును కల్పించినట్లే ఈ వేదమునుగూడఁ గల్పించినది. ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు కావున నాయనకు భ్రమప్రమాదాదిదోషములు కలుగ నేరవు. వేదసిద్ధాంతములన్నియు నిర్వివాదములే.

అయిన నొక్కవిశేషము కలదు. ప్రపంచమునకువలె నీవేదమునకును “ఆరంభమిప్పుడు” అని నిర్ణయించుటకు ఏలులేదు. ప్రపంచమునందుఁ జేరినదియే కావున నీవేదముకూడ అనాది. ఇట్లగుటచేత పూర్వకల్పానుసారముగ మాయాసహితంఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు ఈవేదమును (అనఁగ : వేదసిద్ధాంతములను, ఆసిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించు పదములను) స్మరించుచున్నాఁ డని మాత్రమే చెప్పవలయును. “బ్రహ్మ వేదమును చేయుచున్నాఁడు” అనుటకు నిదియేయభిప్రాయము. లోకమునఁగూడ నిట్టివ్యవహార మనుభవములో నున్నది. ఒకపురుషుఁడు ఒకశాస్త్రము నభ్యసించి ముగించినపిదప మఱియొకసమయమున నెవ్వఁడైనను ఆశాస్త్రవిషయములలో నేదియైన నొకదానినిగూర్చి పూర్వపక్షముచేసిన నాపురుషుఁడు సిద్ధాంతముచేయును. ఇందు వాఁడు కొత్తగాఁ గాని స్వయముగాఁ గాని యాచరించినపని యేది కలదు ? వెనుక నభ్యసించియున్న శాస్త్రార్థముల స్మరించుట మాత్రమేకదా! ఇట్లైనను “వీఁడు సిద్ధాంతమును చేయుచున్నాఁడు” అని వ్యవహారము కలదు. కావున బ్రహ్మ వేదమును స్మరించుచుమాత్రమే యుండువాఁడైనను “వేదమును చేయుచున్నాఁడు” అని వ్యవహారింపఁబడుచున్నది. ఇట్లగుటవలన రెండవ పక్షమును (పరమేశ్వరుఁడు ఇచ్చాపూర్వకముగాఁ గాక, యేదియోయొక విధముగ వేదమును సృజించెను” అనుపక్షమును) ఆశ్రయించినను దోషములేదు. స్మరింపఁబడినది కార్యము కానేరదుకదా!

ఈకారణమువలన నెట్లు చూచినను వేదమునకు పరమేశ్వరుఁడే కర్త. “స్మరించువాఁడు” అని మాత్రమే చెప్పితివిగదా యందువేమో, పరబ్రహ్మమునందు సర్వమును ఉపాధికృతమే కావున లోకవ్యవహారముననుసరించి కర్తయనియే చెప్పవచ్చును. స్మరించువానికిఁ గూడఁ గర్తయను వ్యవహారము కలదని చెప్పితివిగదా! కావున వేదకర్త యగుటచే నీపరమేశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు; ఇట్టివాఁడగుటచే నీయనయే ప్రపంచకార

ణము; విచారణీయుఁడు. ఇదియే సిద్ధాంతము. మొట్టమొదట తాఁజెప్ప వలసినయర్థము నొకదానిని నిర్ణయించి తదనుసారముగ పదములను గూర్చి గ్రంథము రచియింపఁబడెనేని యది పౌరుషేయ మగును గాని శబ్దార్థముల నొక్కమాత్రే స్మరించుటచే నిచ్చట వేదము పౌరుషేయము కానేరదు.

3. శాస్త్రయోనిత్వాధికరణము.

— ద్వితీయవర్ణకము. —

సంగతి:—పై యధికరణమునందు బ్రహ్మమునకు లక్షణము చెప్పఁ బడియున్నది. “ఈ బ్రహ్మమును గ్రహించుటకు * ప్రత్యక్షాదులలో నేప్ర మాణము సాధనమగును? అన్నియును సాధనములేనా? లేక, వానిలో

* ప్రత్యక్షము అనుమానము ఉపమానము శబ్దము ఆధాపత్తి అనుపలభి అని నేదాంతమతస్థు లంగీకరించిన ప్రమాణము లాఱు. ఇతరు లగుపౌరాణికాదులు వితివ్యాము భావికము అని మఱిరెండు ప్రమాణములను కూడ నంగీకరించిరి.

ప్రత్యక్షము—ఇంద్రియములచే విషయములఁ దెలిసికొనుట. ఇది యొక్కటియే ప్రమాణము (విశ్వాసయోగ్యము) అని చార్వాకులు (నాస్తికులు) చెప్పుదురు.

అనుమానము—ఒక గుఱుకునుబట్టి యొకపదార్థముయొక్క యునికి నూహించుట. పొగను చూచియాష్టలమున నగ్ని కలదని నిర్ణయించుట బ్రత్యక్షముతోఁ గూడ నిది యుఁ బ్రమాణ మని వైశేషికులు (కాణాదమతస్థులు) పలుకుదురు.

ఉపమానము—తా నెఱింగినయొకపదార్థముయొక్క పోలికను బట్టి మఱియొక దాని గ్రహించుట. ఆవును తెలిసి యుండుటచే ఆజ్ఞానబలమున దానివంటిగవయ్యుగమును తెలిసికొనుట.

శబ్దము—యథార్థవాది యన నుప్రసిద్ధుఁడగువాఁడు గాని అట్టిశాస్త్రము గాని చెప్పువాక్యము. ఈయనపమానశబ్దములు రెండును గూడ బ్రమాణములే యని నైయాయి కులు (గౌతమమతస్థులు) చెప్పుదురు.

ఆధాపత్తి—తాఁ ఁ మహాకార్యమునకు కారణము లేకున్నచో (అనఁగా: గాన రాకున్న) దాని ననుభవానుసారముగ నూహించుట. “ఈమనుష్యుఁడు గ్రామమున నే యు

నేదియైన నొక్కటిమాత్రమే సాధనమా? ” అనువిషయమును నిర్ణయించుటకై యీ యధికరణ మారంభింపబడెను. వైయధికరణంబును ప్రస్తుతాధికరణంబునుగూడ పరబ్రహ్మమును నిర్ణయించుటయందే ప్రసర్తించునని యగుటచేత నీరెంటికిని పరస్పరసంబంధము. రెంటికిని ఫలమొక్కటియే కదా !

సందేహము:—ఈ బ్రహ్మము “అంకురాదికం సకర్తృకం; కార్యత్వాత్; ఘటవత్” — “కార్యములే యగుటవలన కుండలు మొదలగు వానికివలె మొదలగు మొదలగువానికిఁగూడ కర్త యొక్క డుండవలయును అను సనుమానప్రమాణమునకే గోచరమగును.” అనునది పూర్వపక్షము. “ఆయః వేదాంతవాక్యములకుమాత్రమే గోచరుడగును” అనుట సిద్ధాంతము. “అనుమాన ప్రమాణమునందలి గుణదోషములనే యీశాస్త్రమున విచారింపవలయును” అనునది పూర్వపక్షమునకు ఫలము. “వేదాంతవాక్యములను మాత్రమే విచారింపవలయును” అనునది సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నవలంబించియే యీక్రిందివిధముగ సందేహము జనించును:—

పరబ్రహ్మము అనాదినుండియు విచారించినను విచారింపకున్నను ఏకరూపముతో నుండుచున్నపు. ఇట్లుగుటచే నది సర్వప్రమాణంబులకును గోచరముకావచ్చును. వేదమునకు మాత్రమే గోచరము కావలయు

న్నాడు; కాని ఇంటియందు మాత్రము లేడు” అని “కార్యార్థముగ వెలికి బోయి యుండును” అని యూహించుట. దీనిఁ గూడఁ బ్రమాణముగ నంగీకరింపవలయు నని మీమాంసకు లనుచున్నారు. (మీమాంసకు లనఁగా పూర్వమీమాంసానుకూలము నవలంబించినవారు) “ఇది యనుమానముగానే చేరిపోవును” అని వైశేషికులనుచున్నారు.

అనుపల్లి — ఒకపదార్థ మింద్రియములకు గోచరము కాకుండిన “ఇది కానరా లేదు కావున లేదు” అని యభావమును నిర్ణయించుట. ఇది ప్రత్యేకప్రమాణమని వేదాంతులను, ప్రత్యక్షముల సంతృప్తము నొందు నని వైశేషికులను జెప్పుదురు.

వితిహ్యము — చరిత్ర. భావికము — “ఇది కలుగవచ్చును” అని తగినంతబలవంతమైనకారణములేకయే చేయబడు నువాచే ఈరెండునుగూడఁ బ్రమాణము లని పౌరాణికులు వదిలుదురు. ఇవి దుర్బలము లని ఇతరులనుభిప్రాయము. దీనియందు భ్రమప్రమాదాదిదోషము లనేకము లుండవచ్చును కదా !

సనునియమము లేదు. పూర్వాధికరణమునందును అనుమానప్రమాణము అంగీకరింపఁబడియున్నది. కావున నీశాస్త్రమున వేదాంతవాక్యములను మాత్రమే విచారింపవలయు సను నియమము లేదు.

విషయము:—ఈ అధికరణమున “తం త్వేపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి” “ఉపనిషద్వాక్యములచేత మాత్రమే వర్ణింపఁబడునాపురుషునిఁగూర్చి నిన్నడుగుచున్నాను” అను నిట్టిబాటిగల వేదాంతవాక్యముల సహాయము నవలంబించి ఈసంశయము నివారింపఁబడుచున్నది. “పరమేశ్వరుఁడు స్వతస్సిద్ధుఁ డగుట (ఎప్పటికి నేకరూపముతో నుండువాఁ డగుట)నిశ్చయమే యైనను ఆయనకు శబ్దస్పర్శాదిగుణములలో నొక్కటియైనను లేదు కావున ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నాయనను గ్రహింపలేము. ఆయనకంటె నన్యమగుపదార్థ మేదియు లేదు. కావున వ్యాప్తిజ్ఞానము గలుగుటకు వీలులేదు. * వ్యాప్తిజ్ఞానము లేకున్న సనుమానము ప్రవర్తింపలేదుకదా! ఇట్లే సాటిలేకపోవుటచే నుపమానంబును, గుణము క్రియ మొదలగునవి లేకుండుటచే శబ్దప్రమాణంబును గూడ నాయనను నిరూపింపనేరవు. ఇట్లు సర్వప్రమాణములును సమానములే యైయున్నను శబ్దప్రమాణమునందుమాత్రము (వేదమునందుమాత్రము) ఒకవిశేషసామర్థ్యము కలదు. ప్రత్యక్షముగ “ఈబ్రహ్మ మీగుణము కలది. ఈపని చేయునది” అని చెప్పుటకు వీలు లేకున్నను నిషేధముఖముగ నైన (“ఈబ్రహ్మమునకు గుణము లేదు. కర్త లేదు.” అని యైనను) వాక్యములచేతఁ గొంతవఱకు వస్తునిరూపణఁ జేయవచ్చును గాని ప్రత్యక్షాదులచే నట్లు నిరూపించుటకు నించుక యైన నవకాశము లేదు

* అనుమానప్రమాణస్వరూపము ఇంతకునుండి (39. పు) వివరింపఁబడియున్నది. అందు ఒకగుణుతునుబట్టి యొకపదార్థ మూహింపఁబడును. ఆగుణుతునకును పదార్థమునకును నిత్యసంబంధము లేకుండిన నిట్టియూహకు నవకాశము కలుగుటకు వీలు లేదు. ఆగుణుతు ఏయేథలములయందు ఉండునో ఆథలములయందెల్ల నాపదార్థము నిత్యముగ నుండితీరవలయును. పొగయున్నచోట నెల్ల నగ్ని యుండు ననుట నియతము. కావుననే పురుషుఁడు “పొగ ఇచ్చుట నున్నది కావున నగ్నియు నుండవలయును” అని నిర్ణయింపఁ గలుగుచున్నాఁడు. ఇట్లు గుణుతునకును (లింగమునకును) పదార్థమునకును గలసంబంధమునకే వ్యాప్తి యని వేరు.

కదా! కావున సీబ్రహ్మమును నిరూపించునది వేద మొక్కటియే." అను విషయ మిందు సిద్ధాంతము చేయఁబడుచున్నది.

3. శాస్త్రయోనిత్వాత్. ౧. ౧. 3

(ఈ ద్వితీయవర్ణకమునందు “శాస్త్రం యోనిః యస్య తత్ = శాస్త్రయోనిః” = “శాస్త్రమనఁగ వేదము. అదియే ప్రమాణముగాఁ గలది” అను బహువ్రీహిసమాసము నాశ్రయించి సూత్రమున కర్థము చెప్పఁబడుచున్నది.)

తాత్పర్యము:— “తం త్వేపనిషదం” అను మొదలగు శ్రుతి “బ్రహ్మము వేదమునకు మాత్రమే గోచరము” అను విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈ శ్రుతిబలమువలన నిశ్చయముగ బ్రహ్మము నెఱుంగుటకు నితర ప్రమాణములు లేవని చెప్పవలయును. ప్రత్యక్షాదు లన్నియు వానివానికి నావశ్యకము లైన రూపాదులు కలపదార్థమును గూర్చియే ప్రవర్తించును. శబ్ద మట్లుగాక తనకావశ్యకము లగుగుణక్రియాదులున్నను లేకున్నను ప్రవర్తించునుగదా!

పూర్వపక్షము:— “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్యమనసా సహ” — “వాక్కుగాని మనస్సు గాని ఎవ్వనిచెంతకుఁ బోలేక మరలునో అట్టివాఁడె పరమేశ్వరుఁడు” అను నిట్టిజాతిగలయనేక శ్రుతులు “బ్రహ్మము అవాఙ్మానసగోచరము” అని చెప్పుచున్నవి. వేదము వాగ్రూపమే యగుటచే ప్రాశ్రుతి ననుసరించి చూచిన పరబ్రహ్మమును నిరూపించుననుటకు వీలులేదుకదా! ఇట్లైన నీసిద్ధాంత మెట్లునిలుచును?

సిద్ధాంతము:— ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. వినుము. “పరమేశ్వరుఁడు కలఁడా లేఁడా” అను విషయము మాత్రమే ప్రస్తుతము విచారింపఁబడుచున్నది. ఈ విషయమున వేదము ప్రమాణము కాకపోదు. అట్లు చెప్పుటకును వీలు లేదు. ఇక శ్రుతి కభిప్రాయ మేమనిన:—

పరబ్రహ్మమునకు గుణము మొదలగునవి లేవు. దానిస్వరూపము నిర్మలజ్ఞానమే. ఇట్లుగుటచేత దానిని గూర్చి వేదము వివరింపలేదు.

జ్ఞానము సర్వమును గ్రహించునది యై యుండ దానిరూపమును గుఱు తెఱుఁగుటకు మఱియొక్కటి దోచు ననుట యసంభవముకదా! మనచే జూడఁబడు స్తంభకుడాద్యులు మనలఁ జూడఁగలుగుచున్నవా? ఈకారణమువలన “వేదము బ్రహ్మస్వరూపమును గూర్చి వివరింపనేరదు” అనుటయే “యతో వాచో నివర్తంతే” అను మొదలగు శ్రుతులకు నభిప్రాయము. ఇట్లగుటచేత “తం త్వేవనిషదం పురుషం” “యతో వాచో” అను నిట్టిజాతి గల శ్రుతులకుఁ బరిస్పరవిరోధము లేదు. “సత్యం జ్ఞానం” అను మొదలగు శ్రుతులును లోకమునం దనుభవములో నున్న సత్తను (“ఆకాశము కలదు, వాయువు కలదు” అని వ్యవహరింపంబడుచున్న కలిమిని) జ్ఞానంబును ఆనందంబును అవలంబించి వానియుదాహరణముచే “బ్రహ్మస్వరూప మిట్టిది యని స్వానుభవముతో నెఱుంగుడు (అనుభవింపుడు)” అని చేచాయగా బ్రహ్మరూపమును చూపుచున్నవి కాని సత్యక్షముగఁ జూపుట లేదు.

పూర్వపక్షము: — ఇట్లైన నీవిషయము పై నూత్రమునందే వివరింపబడియున్నది. దీనికై రెండవయధికరణమేల? మఱియు పూర్వాధికరణమునందు అనుమానప్రమాణమును గూడ నంగీకరించియే యున్నారు. “ఇప్పుడుమాత్రము అది కార్యసాధకము కాదు” అనుచున్నారు. ఇది యెట్లు?

సిద్ధాంతము: — నీ వనినది సత్యమే; అయినను పూర్వాధికరణమునందు “బ్రహ్మమునకు శాస్త్రమొక్కటియే ప్రమాణము” అను విషయము నూత్రాక్షరములచేతనే స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు. ఇట్లగుటచే శాస్త్రవిచారముచేయువారికి నానూత్రమువలన “బ్రహ్మజ్ఞానమునకు అనుమానముకూడ సాధక మగును” అని సంశయముతోఁచును. దానిని నివారించుటకై ఈరెండవయధికరణ మారంభింపఁబడెను. మఱియు అనుమానము పరబ్రహ్మము కల దనువిషయమును స్వతంత్రముగఁ జెప్పనేరదు. కావున నీయధికరణమునందు దానిని నిరాకరించితిమి. ఈవిషయమునుగూర్చి మొట్టమొదటనే (మూడవఅధికరణము, రెండవస్కంధము. విషయమున) వివరించి యున్నాము. ఇట్లైనను విచారమునకు మాత్రము పనికివచ్చును గావున దానిని (అనుమానప్రమాణ

మును) తక్కినయన్నిప్రమాణములతోఁ గూడ పై యధికరణమునందు అంగీకరించి యున్నాము; ఇప్పటికిని అంగీకరించుచునే యున్నాము. కావున నెట్లు చూచినను బ్రహ్మజ్ఞానము కోరువాఁడు వేదాంతవాక్యములనే విచారింపవలయును.

౪. సమన్వయాధికరణము.

ప్రథమ వర్ణకము.

సంగతి :—పయి అధికరణమునందు రెండవవర్ణకమున “బ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకు వేదములు మాత్రమే సాధనములు.” అని విసరింపఁబడియున్నది. దానిపై “వేదములు బ్రహ్మమును తెలుపనేరవు. పూర్వమీమాంసాశాస్త్రసిద్ధాంతము ననుసరించి వేదములు కర్తను చెప్పునవియే కావలయును” అనునాక్షేపము వచ్చును. దీనికి సమాధానము చెప్పటకై ఈయధికరణ మారంభింపఁబడినది.

సందేహము :—ఇందు “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును చెప్పవు. బ్రహ్మమునే చెప్పును” అనునవి క్రమముగ పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును చెప్పకపోవుటచే మోక్షేచ్ఛ గలవాఁడు ఉపనిషద్విచారమును జేయ నక్కఱ లేదు.” అనునది పూర్వపక్షఫలము. “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మబోధకములే కావున మోక్షేచ్ఛ గలవాఁడు వాని నవశ్యము విచారింపవలయును” అని నిర్ణయించుట సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి ఈసంశయము గలుగును :—

“ఈ వేదాంతములు పరబ్రహ్మమును చెప్పుననుటకు వీలులేదు. పూర్వ మీమాంసాశాస్త్రమునందు “ఆమ్నాయస్య క్రియార్థత్వాదానర్థక్య మతదర్థానాం” = “వేద మంతయును కర్తృత్వముకే చెప్పఁబడినది. కావున కర్తృను విధింపనివాక్యము లన్నియు నిరర్థకములు” అని చెప్పఁబడియున్నది. కావున నీవేదాంతవాక్యములు కర్తృకు సంబంధించినవి కాకపోయేనేని నిరర్థకములు కావలయును. ఇది సమ్యక్తము కాదు కదా! మఱియు పరమేశ్వరుఁడు నిత్యసిద్ధుఁడు. ఇట్టివాఁడు ప్రత్యక్షుడైనరవ్వ

ప్రమాణములకును గోచరుఁడు కావలయును. ఇట్టివానిని చెప్పటవలన ఫల మేమియు నుండదు; ప్రమాణాంతరగోచర మగుపదార్థమునే తానును చెప్పిన నది దోషముకదా? అప్పు డది శాస్త్రమే కాకపోవలసి వచ్చును. ఇట్లగుటచే నీయుపనిషత్తులుకూడ కర్తృల నాచరించు జీవుని గూర్చి కాని ఆకర్తృచే నుపాసింపఁబడుచేవత్తుగూర్చి కాని కర్తృఫలము లనుగూర్చి కాని చెప్పవలయునే కాని ప్రత్యేకముగ బ్రహ్మమును జెప్ప నక్కఱ లేదు. ఇదియునుగాక “ఈవేదాంతము (అనఁగః ఉపనిషత్తులు) కర్తృప్రకరణము కాదు. వేటొకప్రకరణము కదా!” అనిన నప్పటికిని మీసిద్ధాంతము సరి కానేరదు. ఉపనిషత్తులయందుఁగూడ ఉపాసన లనే కములు కలవు. కావున అంశలివాక్యము లన్నియు ఉపాసనలకు నైనను సంబంధించినవిగా నుండవలయును. ఇట్లగుటచే నెట్లు చూచినను ఉప నిషద్విచారమువలన బ్రహ్మము తెలియఁబడదు.

విషయము:—ఈయధికరణమున పైసంశయమును నివారించుటకై వేదాంతప్రకరణ మంతయును విచారింపఁబడును. ఉపక్రమము మొదలగు * తాత్పర్యలింగములసాహాయ్యమున విమర్శించినచో “ఉప నిషత్తులు పరబ్రహ్మము నొక్కదానినే చెప్పును” అను విషయము తేట

* ఏవాక్యమునందైనను గ్రంథమునందైనను “దీని కిదియే యభిప్రాయము” అని నిర్ణయింపవలసిన దానికి సాధనము లాటు కలవు. ఉపక్రమము, ఉపసంహారము, అభ్యాసము, ఆత్మార్థి, ఫలము, అర్థవాదము, ఉపపత్తి ఆమ నీయాలును ప్రతీసంధర్భమునందును తాత్పర్యమును నిర్ణయించును.

ఉపక్రమము—ఆరంభము; తాత్పర్యమును నిర్ణయింపఁదలచినవాఁడు మొట్ట మొదట విమర్శింపవలయును.

ఉపసంహారము—ముగింపు; అట్లే “ఆసందర్భము ఏవిధముగా ముగింపఁబడెను” అనువిషయమును కూడ తాత్పర్యనిర్ణయార్థికి విమర్శింపక తప్పదు. ఆరంభమునందును సమానముగ ఏవిషయము వక్కాణింపఁ బడునో అదియే యాసందర్భమునకు (గ్రంథము నకుఁగాని వాక్యమునకుఁగాని) తాత్పర్య మని నిర్ణయించుట సుఖసాధ్య మగుననుట స్పష్టమే కదా?

అభ్యాసము:—ఒక్కదానినే జ్ఞానదార్ధ్యమునకై పలుమాఱు చెప్పట ప్రతీసంధర్భమునందును ఉపక్రమోపసంహారములకు నడుమఁగాని పిదపఁగాని తాత్పర్య భూత మగువిషయము పలుమాఱు వర్ణింపఁబడుట యలవాటు. దాని విమర్శించి చూచిన “దీని తాత్పర్య మిదియే” అని నిర్ణయించుట. సుఖసాధ్యమగును.

పడుననియు, గూపాదులు లేనివాడగుటచే పరమేశ్వరుడు నిత్యసిద్ధుఁడయ్యును ప్రత్యక్షుఁడై ప్రమాణములకు గోచరుఁడు కానేరఁడు. కావున

అపూర్వతః:—పూర్వసందర్భములయందుఁ జెప్పఁబడినవానికంటె భిన్నమై యుండుట (ప్రకృత సందర్భమునందలి విషయము కొత్తదై యుండుట); ఇది కూడ తాత్పర్యనిర్ణయమునకు సహాయకారి. ఈవిషయమును వివర్ణింపవచ్చునట్లు తాత్పర్యములుండఁజూర్చుకొనఁగల సందర్భములకుఁ గలభేదమే మొట్టమొదట తెలియదు కదా.

ఫలము:—ఈవిషయమును గ్రహించుటవలనఁ గలుగుప్రయోజనము; ప్రయోజనభేదము లేకుండిన విషయభేదమును నిర్ణయించుట యశక్యము. కావున సందర్భతాత్పర్యమును నిర్ణయించువాఁడు ఫలవిచారము నవశ్యముగఁ జేయవలయును.

అర్థవాదము:—తాత్పర్యమును గ్రహించుటయందు పూర్ణి కలుగుటకై చేయఁబడుస్తోత్రము; ఈస్తోత్రమును వివర్ణించుటవలన కూడ తాత్పర్యము స్పష్టమగును. స్తోత్రములు తాత్పర్యము ననుసరింపకమానవు. ఒక ప్రకృతియు కాని కర్తయు కాని విధించిన ప్రకరణమున “ఈకర్త నాచరించినచారు స్వర్గమున స్థిరముగ నుండును” అను నిట్టి స్తోత్రము లుండును. బ్రహ్మము నుపదేశించు ప్రకరణమున “ఈబ్రహ్మము నెఱుంగువాఁడు పునర్జన్మము నొందఁడు” అను నిట్టివాక్యము లుండును. కావున వీనిబట్టి కూడఁ దాత్పర్యమును నిర్ణయింపవచ్చును.

ఉపపత్తి:—“ఈవిషయమును గ్రహించుటవలన నీఫలమే కలుగును” అని నిర్ణయించుటకుఁ దగినయుక్తి; ఈయుక్తులును వానియాచిత్యములను విచారించిన తాత్పర్యము లేటపడు ననుటకు సంశయమే లేదు. కర్తను చెప్పవలసిన ప్రకరణమున “లోకమున సర్వఫలములును కర్తలవలననే కలుగుచున్నవి; కావున స్వర్గాదిఫలములునుకూడ కర్తలచే సాధింపవచ్చు ననుటకు సంశయము లేదు” అను మొదలగుయుక్తు లనేకము లుండును. బ్రహ్మ ప్రకరణమునందు “సర్వమును ఆసత్యమునుట ప్రత్యక్షము. ఇట్లుగుటచేత దీనిని పరిత్యజించిననేకాని కాశ్యపసుఖము కలగదు” అను నిట్టియుక్తు లుండును. ఇట్లుగుటచే నదియు తాత్పర్య నిర్ధారణకు సహాయకారి.

మతీయోగ విశేషము:—ప్రతిసందర్భమునందును ఈయాలు నుండ నక్కఱలేదు. ఇందుఁ గొన్నియైన నుండవచ్చును. ఉపక్రమోపసంహారములు రెండైనను తాత్పర్యనిర్ణయమునకు జాలును కదా !

“ఇందు అపూర్వత కూడ తాత్పర్యనిర్ణయమునకు సహాయకారి యని చెప్పితిరి ? ఉపనిషత్తులు నూటయైదుదికలవు. ఇన్నియు నొకబ్రహ్మమనే చెప్పును. ప్రతిప్రకరణమునందును అపూర్వత యెటనుండివచ్చును?” అందుచేమో, ఇది యొకయాత్రేపముకాదు. ఒకవిషయమునే వివరించునది కావున నన్నియు నొకప్రకరణమే కావచ్చునుకదా ?

ఈ వేదాంతవాక్యములు వానిని బోధించుటవలన దోష మేమియుఁ గలుగదనియు నిరూపింపఁబడును.

౪. త త్త్వ సమన్వయాత్ . ౧. ౧. ౪.

తాత్పర్యము:—ఉపనిషత్తులు పరబ్రహ్మమునే చెప్పు ననుటతో సంశయము లేదు. ఉపక్రమము(ఆరంభము)ఉపసంహారము (ముగింపు), అను మొదలగు తాత్పర్యలింగముల నారసి విచారించిన సర్వవేదాంతములకును పరబ్రహ్మమునందే తాత్పర్యము కలదనుట స్పష్టమగును. “స దేవ సోమేద్వదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమే వా ద్వితీయం” “ఈకనఁబడు ప్రపంచ మంతయు సృష్టికిఁ బూర్వమున సద్రూపుఁడును * సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు లేని వాఁడును అగు పరమేశ్వరుఁడు గానే యుండెను.” అని యారంభించి అంతమున “ఏతదాత్మ్య మిదం సర్వం” “ఇప్పుడు కాన వచ్చుచు నున్న యీ ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మమే” అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు బ్రహ్మమునుగూర్చి యే బోధింపఁబడియున్నది. ఇట్లే ఏయిదోపనిషత్తును విచారించినను దానికి బ్రహ్మమునందే తాత్పర్యము కలదనుట స్పష్టమగును. ఇట్లు అతిస్పష్టముగ “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మపరములు” అని తెలియవచ్చుచుండ మఱియొక తెఱంగున సిద్ధాంతము చేయఁబూనుట యనుచితము కదా!.

* సజాతీయభేదము, విజాతీయభేదము, స్వగతభేదము అని భేదములు మూఁడు విధములు.

సజాతీయభేదము—ఒకపదార్థమునకు సమానజాతి గలరెండవ పదార్థముతోఁ గలుగుభేదము సజాతీయభేదము. ఒకమారుడిచెట్టునకును మఱియొక మారుడిచెట్టునకును కల భేదము.

విజాతీయభేదము:—ఒకపదార్థమునకు భిన్నజాతిగల మఱియొకపదార్థముతో నుండుభేదము. వృక్షమునకు రాతితోఁ గలభేదము.

స్వగతభేదము:—ఒకపదార్థమునందే ఆవయవములకుఁ బరస్పరము గలభేదము. ఒకవృక్షమునందే ఆకునుండి పువ్వును పువ్వునుండి కాయకును గలభేదము. ఒకమనుష్యునియందే చేతినుండి కాలికిని కాలినుండి కంటికిని గలభేదము. ఈభేదముల మూఁడును బ్రహ్మమునందులేవు.

౧-వ పూర్వపక్షము:— (భట్టమతస్థులది). పూర్వమీమాంసా సిద్ధాంతము ననుసరించి వేదములు సంపూర్ణముగ కర్తృలను బోధించు నవియే. శాస్త్ర మనునది విధిని గాని నిషేధమును గాని (అనగ: “నీవీ పనిని చేయవలెను” అని కాని “నీవు దీనినిఁ జేయరాదు” అని కాని) బోధింపవలయును కదా! ఇట్లుండ నడుమ “ఉపనిషత్తులుమాత్రము స్వతస్సిద్ధఁ డగు పరమేశ్వరునిఁజెప్పును” అనుట ఎట్లు సంభవించును?

౨-వ పూర్వపక్షము:— “ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. పరమేశ్వరుఁడు స్వతస్సిద్ధుఁడైనను జ్ఞానరూపుఁ డగుటచే సర్వనాక్షి కావుననే యింద్రియములకును గోచరుఁడు కాఁడు. ఇట్లుగుటచే నాయనను గూర్చి యుపదేశించుటవలన శాస్త్రమునకు దోషమురాదు. మఱియు రూపము కార్యము మొదలగునవి యేవియు లేనివాఁ డగుటచే ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములలో దేనికిని గోచరుఁడు కాఁడు.” అందు రేమో యింత మాత్రమువలన మీసిద్ధాంతము నిలువదు. మీరు బ్రహ్మము స్వస్వరూపమే యనుచున్నారు కదా! ఇట్టివానిని విడచుటకుఁ గాని యంగీకరించుటకుఁగాని శక్యము కాదు. ఏశాస్త్రమునందుఁ గాని యుపదేశింపంబడు విషయము విడువఁ దగినది యైనను అంగీకరింపఁ దగినదియైనను అయితీరును. అనర్థకరము లగువాని విడువవలయు ననియు శుభకరము లగువాని స్వీకరింపవలయు ననియు ప్రతిశాస్త్రమును బోధించును అట్లు చేయుటవలన పురుషులకు ఫలము కలుగును. ప్రకృత మీ వేదాంత శాస్త్రము మీమతము ననుసరించి బ్రహ్మమును బోధించునదియే యగు నేని యప్పుడు ఆబ్రహ్మము విడుచుటకు నంగీకరించుటకును శక్యము కానిదగుటచే నట్టియుపదేశమువలన ఫల మేమియునుండదు. తనకుఁ దానే విడువఁదగినవాఁడుగాఁ గాని యంగీకరింపఁదగినవాఁడుగాఁ గాని యుండుననుట యసంభవము కదా?

3-వ పూర్వపక్షము:— “ఇట్లన నేల? కర్తృకాండకును దీనికిని సంబంధము లేదు కదా? ఈయుపనిషత్తులు ప్రత్యేకప్రకరణ మగుటచే దీనియందలి నిబంధనలు వేరుగ నుండవచ్చును” అందు రేమో. అట్లయినను మీసిద్ధాంతము నిలువదు. ఉపనిషత్తులయందుఁగూడ నచ్చటచ్చట పంచాగ్నులు మొదలగు దేవతలనుగూర్చి చేయవలసిన యుపాసనలు చెప్పబడియున్నవి. అవియును కర్తలే; కావున, సర్వవేదాంత

వాక్యములును ఆకర్మలతో సమన్వయింపవచ్చును. కర్మకాండయందుఁ జెప్పఁబడినవి శరీరసాధ్యము లగుయజ్ఞాదులు. ఉపనిషత్తులయందు చెప్పఁబడినవి మానసికము లగు నుపాసనలు. ఇట్లయినను ప్రకరణములు భిన్నములుకావచ్చును కదా! కావున నెట్లు చూచినను నీసిద్ధాంతము సరికాదు. ఉపనిషత్తులు కర్మాంగము లగుకర్మదేవతాఫలములను వర్ణించును. వానిప్రశంసనైన నం జేయును ; గాని నూతనముగాఁ బరబ్రహ్మమును చెప్పవు. కావున “బ్రహ్మమును వేదములవలనఁ దెలిసికొనవచ్చును” అనుట అయ్యుక్తము.

౧-వ సిద్ధాంతము (భట్టపూర్వపక్షిండనము):— ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. “స దేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీత్” అను మొదలగు వాక్యముల నచ్చటి యుపక్రమాదులఁ బరికించి చూచిన నుపనిషత్తులకు బ్రహ్మమునందే తాత్పర్యము కల దనువిషయము స్పష్టమగును. ఇట్లుండ యథాశ్రుత మగుసర్థమును విడిచి యతిక్లిష్టముగ నన్యార్థమును గల్పింపవలసిన యక్కఱ యుండదు. అట్లు చేయుటయు దోషమే కదా?

“వేద మంతియు విధినిషేధాత్మకమై కర్మపరమై యుండ నుపనిషత్తులుమాత్రము మఱియొకవిధముగ నున్న వని చెప్పవచ్చునా?” అనియెదవేమో వినుము. “వేదము ప్రమాణము” అను విషయమును నిరూపించుటకు ననుమానాదిప్రమాణాంతరముల సాహాయ్య మక్కఱలేదు. “సర్వమును కర్మపరమై విధినిషేధరూపమై యుండుటచే నుపనిషత్తులుకూడ నట్లే యుండి తీరవలయును. (ఉపనిషదః కర్మపరాః; వేదస్య విధినిషేధరూపత్వాత్, కర్మకాండవత్)” అను ననుమానముతో నెప్పుటికిని కార్యములేదు. మఱియును వేదప్రమాణ్యమును ప్రమాణాంతరముతో నిర్ణయింపఁ జూచుట దోషము. మీకుఁ గూడ ననిష్టము. అనుమానము ప్రసక్తించిననే కదా ఉపనిషత్ప్రమాణ్యమును నిర్ణయించుటకుఁ గర్మకాండ దృష్టాంతము కావలసి వచ్చుట. ఈకారణమువలన వేదము ఎచ్చటెచ్చట నెట్లెట్లు చెప్పునో అచ్చటచ్చట నట్లట్లే ప్రమాణమగును.

“ఇట్లైనచో కర్మకాండకును ఉపనిషత్తులకును పరస్పరవిరోధమేర్పడుటచే వేద మప్రమాణము కావలయును కదా!” అందువేమొ, ఇది సరికాదు. బాగుగ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో సర్వమును విమర్శించి

చూచిన విరోధ మేమియు లేదు. ఉపనిషత్తులయందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మము అవాక్యైకతనగోచరము కావునను, దానిని పొందుటయే పురుషార్థము కావునను, మనశ్శుద్ధి కలుగుటకై వేదము మొట్టమొదట కర్తాదుల నుపదేశించియున్నది. మనశ్శుద్ధిలేక యంత యున్నతపదార్థమును గ్రహించుట కష్టము కదా! ఈవిధముగ కర్మకాండ బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధన మగుకర్మ నుపదేశించుటచే బ్రహ్మమునకు శేషభూతము (బ్రహ్మకొఱకే ప)న ర్తించునది) అగును. కావున వేదమునందు పరస్పరవిరోధము లేదు. ఈకారణమువలన ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మపరములే కాని కర్మపరములు కావు.

2-వ సిద్ధాంతము (భట్టపూర్వపక్షఖండనము) :— మఱియు “బ్రహ్మము స్వతస్సిద్ధమైనను ప్రత్యక్షాదులకు గోచరము కాకపోవుటచే నాయననుగూర్చి చెప్పట శాస్త్రమునకు నావశ్యకమే యైనను, ఆపరమేశ్వరుఁడు ఆత్మగూఢుడే యగుటచే విడువఁదగినవాఁడుగాఁ గాని యంగీకరింపఁదగినవాఁడుగాఁ గాని యుండఁడు. కావున నాయనను నిరూపించుటవలన శాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజనము లేదు” అనుట సరియైనది కాదు.

బ్రహ్మము విడువఁ దగినది గాని యంగీకరింపఁ దగినది గాని కాదనుట నిశ్చయమే. ఉపనిషత్తులు అట్టి బ్రహ్మమునే బోధించుననుటయు యథార్థమే. కర్మోపదేశమువలన కలుగుఫలమునకంటె సర్వవిధముల నధిక మగుమోక్షఫలము ఈ బ్రహ్మోపదేశమువలన కలదు. మోక్షమనఁగ, స్వస్వరూపస్థితియే! అది యొకప్పుడు క్రొత్తగాఁ గలుగునది కాదు; ఒకప్పుడు లేకపోయినదియుఁ గాదు. అయినను అజ్ఞానమువలన బ్రహ్మమే జీవుఁ డగుచున్నది; ఈకారణమువలన తన్నే తనకంటె నన్యునిగా భావించుచున్నాడు. కావున ఈయజ్ఞానమును తొలగించినచో నప్రయత్నముగనే మోక్షము చేకూరును. ఇంతకంటె ఫల మేది కావలయును? కర్మయందైనను వాక్యార్థము నెఱింగినవిదవ సాధనసంపాదనపూర్వకముగాఁ గొంతయాచరణము వలసియుండును కాని ఇచ్చట నేమియులేదు కదా?

లోకమున విడువఁ దగినదిగాని యంగీకరింపఁ దగినదిగాని ప్రత్యేకముగ రెండువిధములుగ నున్నదనుట స్పష్టము. కొండలు తమకు నంటు

కొని బాధను కలిగించుపదార్థముల (కాలికి చుట్టుకొనిన సర్పము మొదలగువానిని) విడుచుచున్నారు. మఱికొందఱు అట్లుకాక భ్రాంతిచే తమ నంటి బాధించుచున్నట్లు భావించుచు నట్లు కానిపదార్థమును గూడ (కాలికి తగిలిన గడ్డిప్రేచను సర్పముగా భావించి దానిని కూడ) విడుచుచున్నారు. ఇట్లే కొందఱు తమకు లేని ధనాదులఁ గోరుచున్నారు. మఱికొందఱు గృహములో నున్నదానిని సహితము లే దని భావించి వెడకుచున్నారు. యథార్థానుభవమువలె అయథార్థానుభవము కూడ (భ్రాంతికూడ)లోకమున ననుభవసిద్ధమై యుండ నిది యొకవింతయా ? ఇట్లుగుటచే బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచే కొత్తదిగఁ కల్పింపఁబడి బహువిధదుఃఖములఁ గలిగించుచున్నట్లున్న ఈజీవత్వము జ్ఞానోపదేశముచే తొలఁగవచ్చును ; భ్రాంతిచే స్వాభావికమయ్యు లేనిదిగ భావింపఁబడుచున్న బ్రహ్మత్వము రావచ్చును. ఇట్లు జీవత్వము హేయము (విడువందగినది); బ్రహ్మత్వ ముపాదేయము (అంగీకరింపఁదగినది.)

సర్వస్వసహారములును యథార్థములై యే యుండవలయు నని నియమము లేదు ; అట్టినియమము నాశ్రయించి వేదార్థములకు అన్యథాభావమును గల్పించుటయు యుక్తము కాదు కదా ! ఈకారణము వలన ఉపనిషత్తులకు పారమార్థికము లగు హేయోపాదేయత్వములు లేకున్నను, భ్రాంతికల్పితము లగు హేయోపాదేయత్వములు కలవు. సర్వశాస్త్రములును భ్రాంతి నాశ్రయించియే ప్రవర్తించుచున్నవి కదా ! (చూడు. శాస్త్రావతారిక ౧౨ పేజి. సిద్ధాంతము 3-౫) కావున నెట్లు చూచినను ఉపనిషత్తులు నిత్యసిద్ధస్వప్రకాశబ్రహ్మమును చెప్పుననుటలో సంశయ మింతయైనను లేదు. ఒకవేళ “ఉపనిషత్తులు కూడ కర్త నే చెప్పును” అని పట్టు పట్టిన “యత్ర త్వస్య సర్వ మాత్మై వాభూ త్తతేన కం పశ్యేత్” “సర్వము ఆత్మరూపమే అని యెఱింగిన ఏపదార్థమును ఏసాధనముచే నేక ర్త కనుఁ గొనఁ గలఁడు?” అను శ్రుతి నెట్లు సమన్వయించుకొనఁగలవు? బ్రహ్మ భిన్నముగాఁ గర్త కాని సాధనము కాని ఫలము కాని విషయము కాని లే దని చెప్పుచున్నది కదా ! కావున నీపక్షము యుక్తమైనది కాదు.

“ఇట్లయిన ప్రమాత ఎవ్వఁడు? సర్వము నాత్మయేయైన నెవ్వఁ డెవ్వనిఁ గూర్చి విచారము చేయును ? ఎవ్వనిఁ డెలిసికొనును ?” అందు

వేమో, ఇది యొకదోషము కాదు. లోకమున నెల్లరును దేహమున కంటె భిన్నుడగు నాత్మను దేహమాత్రమునుగా భావించుచున్నారు. ఇట్లు ఈ దేహాత్మాభిమానము భ్రాంతియని సర్వమతస్థులు సామాన్యముగ నంగీకరించియున్నారు. శాస్త్రములు కూడ నీభ్రాంతి నంగీకరించితే ప్రవర్తించుచున్నవనుట నిర్వివాదాంశము. ఇట్లుండ మేము మాత్ర మీభ్రాంతినేల యంగీకరింపరాదు? భ్రాంతిచే జీవత్వ ముండునంతవఱకు నా బ్రహ్మమే స్వస్వరూపమును విచారించును; తెలిసికొనును. భ్రాంతి తొలగినపిదప నాబ్రహ్మమే స్వస్వరూపముతో నిలుచును. ముక్తు డగును. ఇందు విరోధ మేమి ?

3-వ సిద్ధాంతము (భట్టపూర్వపక్షఖండనము) :—ఇదియును గాక, ఈ బ్రహ్మము ఉపాసనకు సంగముగానుండ నక్కఱలేదు. బ్రహ్మజ్ఞానము అభేదజ్ఞానము. ఉపాసనావిధి భేదజ్ఞానముండిన గాని సాధ్యముకాదు. ఇట్లుండ నీరెంటికిని సంబంధ మెట్లు కలుగును? చిత్తశుద్ధికై మొట్టమొదట కొన్నియుపాసనలఁజెప్పిన జెప్పునుగాక. సర్వవాక్యములును వానితో నేల సంబంధింపఁవలయును? ఉపాసనలఁ జేయునంత యధికారములో నున్నవానికి సర్వము నట్లే తోఁపవచ్చును! అట్లు తోఁపఁవలయు నను నుద్దేశముతో వేదముకూడ నట్టివాక్యములను చెప్పియుండవచ్చును; కాని విచారదక్షులగువారు తాత్పర్యమును నిర్ణయించునప్పుడు అదియంతయు ప్రమాణము కానేరదు కదా? “కేన కం పశ్యేత్” అను శ్రుతిగూడ “ఉపనిషత్తులు; ఇవియే యన నేల? వేదము సమగ్రముగాఁగూడ, ముఖ్యతాత్పర్యముతో భేదమును చెప్పట లేదు.” అను విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున నెట్లును భట్టమతము అంగీకరింపఁ దగినది కాదు.

౧-వ పూర్వపక్షము (ప్రభాకరమతస్థులది) :—ఇట్లుయినను మీ సిద్ధాంతము సరికానేరదు. బ్రహ్మ మనునది యొక్కటి బాత్తిగనే లేదు. ఉన్నవాఁడు జీవుఁడే. వాఁడు సర్వలోక ప్రసిద్ధుఁడు; కావున వానిఁగూర్చి శాస్త్రము ప్రవర్తింప నక్కఱలేదు.

౨-వ పూర్వపక్షము :— “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, తత్త్వమసి” “సత్యము జ్ఞానము అనునవి స్వరూపముగాఁ గలదియును నాశరహితమైనదియు నగుబ్రహ్మపదార్థము కలదు. దానికిని నీకును

భేదములేదు” అని చెప్పు శ్రుతు లనేకములు కలవు. ఇవి యన్నియు స్వతస్సిద్ధమగు నొకానొక పదార్థమునుగూర్చి చెప్పుచున్నవి. వీనికేమి గతి?” అనియెడవేమో వినుము. బ్రహ్మము ప్రత్యక్షము కాకపోవుటచే దానినిగూర్చి యేది యెట్లు చెప్పినను అసత్యమే యగును. ప్రత్యక్షుని ప్రమాణములుకూడ నావిషయమునఁ బ్రసర్తింపనేరవు. ఇట్టిదానిని వేదము నిరూపించుననుట యేటిమాట? పయివాక్యము లన్నియు కర్మల నాచరించు జీవుని స్తోత్రముచేయు సర్థనాదములు. సిద్ధనస్తువును చెప్పిన శాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజన ముండదు కదా ?

3-వ పూర్వపక్షము:— “భ్రాంతిచే స్వతస్సిద్ధ మగు బ్రహ్మమే జీవుఁడై స్వస్వరూపమును తెలిసికొనలేక దేహమునే యాత్మగ భావించుచున్నది. ఈభ్రాంతిని తొలగించుటకై శాస్త్రము బ్రహ్మస్వరూపమును వివరింపవలయును” అనియెడవేమో, అది సరికాదు. భ్రాంతి యనునదియే లేదు. అన్యస్థలములయం దొకవేళ నున్నను దేహాత్మాభిమానము భ్రాంతికాదు. అది గౌణము. ఇట్లగుటచే వేదాంతశాస్త్రము బ్రహ్మమును చెప్పుననుట ఎట్లును సంభవింపదు.

౧-వ సిద్ధాంతము (ప్రభాకరపూర్వపక్షఖండనము):— ఈమతము సరికాదు. సత్త్వగుణసమైక్యమగు ఉపక్రమోపసంహారములు మొదలగు తాత్పర్యలింగములను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో విమర్శించి చూచిన నిత్యంబును నిరాకారంబును నిర్వికల్పంబును శుద్ధంబును జ్ఞానమాత్రరూపంబును అద్వితీయంబును అగుబ్రహ్మమును గూర్చియే వేదము చెప్పుచున్నదనుట స్పష్టమగును. జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేకపోవుటచేతను, అట్టి శ్రుతులు వేసవేలు కానవచ్చుటచేతను, నీకు “జీవభిన్న మగుపదార్థము లేదు” అను విషయము తోచినది. ఇంతియే కాని వాస్తవస్థితిలో వేదము బ్రహ్మనుగూర్చియే చెప్పుచున్నది. ఆ బ్రహ్మమే జ్ఞానము; కావున “ఇది కలదు ఇది లేదు” అని అంగీకారమును గాని నిషేధమును గాని చేయునది బ్రహ్మమే. “ప్రపంచము కలదు” అని సాక్షియై తెలిసికొనుచున్నది. ఇట్టిది లేనిదగునా? ఏదియైనను సాక్షిలేక ప్రసర్తింపనేరదనుట సర్వవాదసమ్మత మగువిషయము. నీవు కలిగినఁ గదా నీకుఁ గొన్నివిషయములు గోచరము లగుట. కావున బ్రహ్మము కలదు; శాస్త్రంబును బ్రహ్మవరమే.

“సత్యం జ్ఞానం” అను మొదలగు వాక్యము లన్నియు నా బ్రహ్మమును జెప్పునవియే. జీవుని నుతించునవి కావు. “నాకు సుఖము కలదు. దుఃఖము కలదు” అని దేహమునకుఁ గలుగు సుఖదుఃఖాదులఁ దనవిగాఁ భావించు జీవుఁడు శుద్ధహృత్తుఁ డెట్లుగును? ఆనందమయుఁ డెట్లుగును? కర్మలనాచరించువాఁడు అకర్మ ఎట్లుగును? అద్వితీయుఁ డెట్లుగును? దేహభిమానము కలవాఁడు అసంగుఁ డెట్లుగును? జ్ఞానహృత్తుఁ డెట్లుగును? ఇది యంతయు విరుద్ధము కదా.

మఱియు పరమేశ్వరుఁడు భ్రాంతిచే న్వయముగ నే జీవరూపముగ తోచుచున్నాఁడు; కావున స్వస్వరూపవివేకము కలుగుటకై బ్రహ్మోపదేశ మానశ్యకము. “తనకుఁ దానే విరుద్ధరూపముతోఁ దోచు ననుట ఏటిమాట? ఇది విరుద్ధము కదా?” అనియెడ వేమో వినుము. మండలాకారముగ నిలువఁబడినప్పుడు, ఏదియో యొకకారణమున తమ్ముఁ దాము గఱించుకొనవలసినప్పుడు అవివేకి యగువాఁడు తన్ను మఱచి తక్కినవారినే లెక్కించుటయు నచ్చటచ్చట ననుభవములో నున్నది. ఇట్లే అనాద్యవిద్యావశంబున తనస్వరూపమును మఱచుట యొకవిరోధము కాదు. “శుద్ధనియం దవిద్య యెట్లు కలిగెను?” అని యందు వేమో వినుము. లోకానుభవము సంగీకరించి దానిని కల్పించితిమే కాని వాస్తవస్థితిలో నది యెందును లేదు. ఉన్నను బ్రహ్మము దానికిఁ గూడ సాక్షియే యగుటచే నది యాబ్రహ్మమును బాధింపదు. మఱియు సత్తాస్వరూపము (ఉనికి) బ్రహ్మమే కావున నది బ్రహ్మభిన్నముగా నుండుటకు వీలులేదు.

ఇట్లుగుటచేత “దేహాత్మాభిమానము భ్రాంతి కాదు; గౌణము” అనుట తప్పు. గౌణ మనఁగ రెండుపదార్థములు ప్రత్యేకముగ సత్యములై విభాగ మేర్పడి యుండఁగా గుణములయందలి సమానత్వముచే “వీడు సింహమువంటివాఁడు” అను మొదలగు విధములతోఁ గలుగు జ్ఞానము. ఇట్టిది దేహాత్మలవిషయమున నుండుటకు వీలులేదు. ఆత్మకంటె భిన్నముగ దేహ మొక్కటి లే దనువిషయము “మాయామాత్ర మిదం దైవతం” “ఈప్రపంచ మంతయును మాయయే; వాస్తవము కాదు” అను మొదలగు శ్రుతులచే బహువిధములఁ జాటి చెప్పఁబడుచున్నది. అది యట్లుండ దేహాత్మవిభాగము ప్రపంచమున. నను

భవములో లేదు ; గుణములయందును ఆరెంటికిని పోలికలేదు. ఇట్లుండ గౌణజ్ఞాన మెటనుండి కలుగును ? ఇట్లగుటచేత నిది యనశ్శ్యముగ భ్రాంతియే. భ్రాంతియందు ఒక పదార్థముమాత్రమే సత్యమైన జాలును కదా ?

ఈ కారణమువలన నెట్లు చూచినను “ఉపనిషత్తులయందు బ్రహ్మము చెప్పబడు” ననుటలో నించుక యైన సంశయము లేదు.

౪. సమన్వయాధికరణము.

❧ ద్వీ తీ య వ ర్ణ క ము. ❧

సంగతి: — పూర్వాధికరణమున వేన మొక్కటియే బ్రహ్మమును నిరూపించునని చెప్పబడియున్నది. దాని సంగీకరించియే మఱియొకవాది (ఈబ్రహ్మసూత్రములకు వృత్తిని చేసిన బోధాయనమహర్షి. ఈతనిసిద్ధాంతమే స్రస్తుతవిశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతము) “వేదాంతములు బ్రహ్మస్వరూపమునుమాత్రమే నిర్వీశేషముగ (అనగ: ఇట్లు చేయవలయు నని కాని ఉపాసనచేయవలయునని కాని చెప్పక, ఊరక ‘బ్రహ్మ మిట్టిది’ అని మాత్రమే) వివరించుననుట తప్పు. అవి బ్రహ్మోపాసననే చెప్పుచున్నవి” అని వాదించుచున్నాడు. ఈయాక్షేపమునకు సమాధానమును జెప్పటకై ఈయధికరణ మారంభింపబడుచున్నది. ఐనను దీనికిని పై అధికరణమునకును గల సంబంధము ఆక్షేపరూపము కాదు. ఏల యనిన ; గ్రంథకర్త మొట్టమొదట ఒక విషయమునుచెప్పి దాని నిర్ధారణనేయుటకై స్వయముగనే మఱియొక విషయమును చెప్పిన నారెండు విషయములకును గలసంబంధము ఆక్షేపసంబంధ మనబడును. “బ్రహ్మము కలదు.” అని మొట్టమొదట చెప్పి దానిస్వరూపమును నిరూపింపవలయును కావున “జగత్కారణ మగుపదార్థమే బ్రహ్మము” అని చెప్పబడి యున్నది. ఈరెండును మఱియొకవాది చేయు నాక్షేపమునకు సమాధానములు గాక స్వయముగనే గ్రంథకర్తచే చెప్పబడియున్నవి గావున వీనికి గల సంబంధ మాక్షేపసంబంధము. ఇట్టి యధికరణములయందును ఆక్షేపములను పూర్వీపక్షియుక్తులును వినరింపబడుట, ఆయాయధికరణముల

యందలి విషయములను స్పష్టముచేయుటకే యని గ్రహింపవలయును. ఇట్లుగాక పదులు చేయునాక్షేపమును మనసునందే యూహించి దానికి సమాధానముగ నొకవిషయమును చెప్పినచో, అప్పుడు దానికిని పూర్వ విషయమునకును గలసంబంధము ప్రాస్తావికసంబంధమనఁబడును. ప్రస్తావము ననుసరించి వచ్చిన దగుటచే (అనఁగా : తన సిద్ధాంతమును ధృఢము చేసికొను ప్రస్తావమునఁ గలిగినదగుటచే) దీని కీ పేరు కలిగెను. యీ ప్రకృత్యాధికరణమునకును పూర్వాధికరణమునకును గల సంబంధ మిదియే.

సందేహము:—ఇట్లగుటచే “బ్రహ్మము నుపాసింపవలయు నని వేదము చెప్పుచున్నది. లేక, బ్రహ్మము నెఱుంగుట యనుమానసిక కర్మను ఉపనిషత్తులు బోధించుచున్నవి” అనుట ఈయధికరణమునందలి పూర్వ పక్షము. “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మస్వరూపమును మాత్రమే చెప్పును. ఆ విషయమును గ్రహించుటయే పురుషార్థ మని బోధించును.” అనుట సిద్ధాంతము. “ఉపాసనలవలన మోక్షము కలుగును” అనుట పూర్వ పక్షులచే నిర్ణయింపఁబడును. దానిని ఖండించి “బ్రహ్మస్వరూపవిజ్ఞానముచే మోక్షము కలుగును” అను విషయము సిద్ధాంతులచే దృఢీకరింపఁబడును.

ఈరెండుపక్షముల నవలంబించి ఈసందేహము కలుగును:—

“ఆత్మే త్యే వోపాసీత” “ఆత్మ యనియే బ్రహ్మము నుపాసన చేయవలయును” అను మొదలగు ననేకవాక్యములచే శ్రుతి యుపాసననే చెప్పుచున్నది. ఆయాత్మస్వరూపమును వివరించుటకై “విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ, స ఆత్మా”=“జ్ఞానమును ఆనందమును పరబ్రహ్మమునకు రూపములు (అనఁగ : బ్రహ్మము జ్ఞానాదులు గలది.) ఆ బ్రహ్మమే నీయాత్మ” అని చెప్పుచున్నది. ఇట్లు ఉపనిషత్తుల నన్నిటిని ఉపాసనాపరములనుగ సమన్వయింపవలయును. ఇట్లు కాకున్నను, ఆత్మస్వరూపవిజ్ఞానమునకునై బ్రహ్మస్వరూప విజ్ఞానము కావలయును; కావున “బ్రహ్మమును తెలిసికొన వలయును” అని జ్ఞానరూపక్రియ నుపదేశించుచున్నదని యొనను చెప్పవలయును. బాగుగా స్వస్వరూపము తెలిసినపిదపఁ గర్తవ్య మేమియు లేకపోవుటచేతను, సత్యకామ సత్యసంకల్పత్వాదిగుణములు అప్పటికి తమంత దామే సంభవించును

కావునను పైన వర్ణించినజ్ఞానము ఉపాసనవలనఁ గలుగును. సత్వకామ త్యాదిగుణప్రాప్తిరూప మైనమోక్షము నొనంగును.

ఇట్లు చెప్పుకుండిన సనేకవిోషములు వచ్చును. శాస్త్రములు ఏదియైన నొకదానిని విడువు మని కాని దేనినైన నొకదాని నంగీకరింపుమని కాని యుపదేశించుచుండును. ఇట్లు గాక నీవేదాంతశాస్త్రము మాత్రము కేవలవస్తుస్వరూపమును చెప్పు ననుట యుక్తియుక్తము కాదు గదా ?

విషయము :— ఈసం దేహమును నివారించుటకై యీయాధికరణమున వేదాంతతాత్పర్య మంతయు వర్ణింపఁబడును.

౪. తత్త్వ సమన్వయాత్. ౧. ౧. ౪.

తాత్పర్యము :— బాగుగ సమన్వయించి చూచినచో వేదాంతవాక్యము లన్నియు బ్రహ్మస్వరూపమునుగూర్చి మాత్రమే చెప్పును కాని యుపాసనలను గూర్చి చెప్ప ననువిషయము స్పష్టమగును.

“య ద్వోచా ౭నభ్యుదితం యేన వా గభ్యుద్య తే త దేన బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేనం యదిద ముపాసతే” “ఏనదార్థము వాక్కుచేఁ జెప్పఁబడుటకు శక్యము కానిదో, దేనిప్రభావము వలన వాక్కు సర్వశబ్దముల నుచ్చరింపఁగలుగుచున్నదో, అదియే బ్రహ్మ మని తెలిసికొనుము. లోకమున జనులు దేని నుపాసింపుచున్నారో అది బ్రహ్మము కాదు” అని స్పష్టముగ నే ఈవిషయము (“బ్రహ్మము నుపాసన చేయుటకు నవకాశము లేదు” అను విషయము) శ్రుతిచే నిరూపింపఁ బడియున్నది. మఱియు. —

“విజ్ఞాతార మరే కేన విజానీయాత్” “సర్వమును తెలిసికొనువానిని (సాక్షిని) ఏసాధనముచేఁ దెలిసికొనఁగలము?” అను మొదలగు వాక్యములచే నాశ్రుతియే “బ్రహ్మము జ్ఞానక్రియకు కర్త కానేరదు” అనియు స్పష్టముగనే చెప్పియున్నది. కావున నీయుపనిషత్తులు కర్త కాండవలె క్రియను చెప్పునవి కావు. ఈరెంటికిని (కర్తజ్ఞానకాండలకు) ఫలమునందును విశేషభేదము కలదు.

౧-వ పూర్వపక్షము :—ఇట్లుచెప్పిన నీయుపనిషత్తులు శాస్త్రములే కాకపోవును. లోకమున శాస్త్ర మనునది సామాన్యముగ విధిని కాని నిషేధమును గాని చెప్పుచుండు ననుట స్పష్టము.

౨-వ పూర్వపక్షము :—“అయినను ఫలభేదమువలన శాస్త్ర భేదము విషయభేదము నియమభేదము కూడఁ గలుగు” నందువేమొ అది సరి కానేరదు. బ్రహ్మచూడ విధిపూర్వకముగానే ఉపాసనకొఱకే చెప్పును గావున ఈశాస్త్రమునందు నిరూపింపఁబడు ఫలముకూడ కర్మ జన్యమే యగును; కాని తద్విన్నము కానేరదు.

౩-వ పూర్వపక్షము :—“ఆత్మా వారే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంత్రవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః” “ఆత్మను తెలిసికొనుటయే పురుషార్థము. ఆయ ననుగూర్చి వినవలయును; విచారంపవలయును; ధ్యానముఁ గావించవలయును.” అని శ్రుతియే ఈవిషయమును స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నది.

౪-వ పూర్వపక్షము :—ఇదియంతయుఁ గాక జ్ఞాన మనునది మన న్నునకు సంబంధించిన పని. కావున “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును తెలిసి కొనవలయును” అనియే చెప్పును. అనినను బ్రహ్మ కర్మ శేషుఁడు (కర్మకు స్వాధీనుఁ డగువాఁడు. అనఁగా: ఒక క్రియకు కర్త యగువాఁడు) కావలసి వచ్చును. ఇట్లుగుటచే నెట్లు చూచినను ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును కర్మ శేషమునుగాఁ జెప్పనే కాని స్వతంత్రముగాఁ జెప్పదు.

౧-వ సిద్ధాంతము :—ఈ పక్షము సరియైనది కాదు. శాస్త్రము విధినిషేధములనుగూర్చి మాత్రమే చెప్పువలయు ననునిశ్చయము లేదు. “విధినిషేధాన్యతరవిషయం శాస్త్రం” “విధినిషేధములలో దేనినైన నొకదానిని చెప్పునదియే శాస్త్రము” అని లక్షణము చెప్పిన దోషము వచ్చును. వేదమునందు అనేకభాగములలో విధి కాని నిషేధము కాని కాకుండు సందర్భములు పెక్కులు కలవు. ఉపనిషత్తులవిషయ ముటుండనిమ్ము. కర్మకాండమువలదును “జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత” “స్వర్గనూపసుఖమును గోరువాఁడు జ్యోతిష్టోమయాగమును చేయవలయును.” అనుమొదలగు వాక్యములచే విధినిషేధనూపములు కానికొన్నిపదార్థములు చెప్పఁబడియున్నవి. పై వాక్యమువలన “స్వర్గ మొకటి నిత్యముగ నున్నది. దానిని జ్యోతిష్టోమముతో సంపాదించ వలయును” అని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇందు స్వర్గమునుగూర్చి చెప్పట

విధినిషేధములలోఁ జేరినది కాదుగదా. ఇట్లే అనేకస్థలములలో విధి నిషేధములకు సంబంధించనికథలు మొదలగు ననేకవిషయములు నిఘా పింపఁబడియున్నవి.

“ఆమ్నాయస్య క్రియార్థత్వా దాసర్థక్య మతదర్థానాం”
“వేదమంతయు కర్తృకౌఱకే ప్రవర్తించుచున్నది. కావున కర్తృకౌఱకై చెప్పఁబడని విషయము అన్నియు నిరర్థకములు.” అని శాస్త్రతాత్పర్యము నెఱింగినమహాత్ములు చెప్పియున్నారు. కావున మీమతము ననుసరించిన, స్వర్గమునుగూర్చి చెప్పినవాక్యము నిరర్థకము కావలసి వచ్చును. ఐనను, “ఇచ్చట నీదోషము లేదు. స్వర్గము యాగవిధికి నంగముగాఁ జెప్పఁబడెను. కావున విధియే యగును.” అని యాక్షేపింతు వేమో వినుము.

నీయభిప్రాయము యుక్తము కాదు. నీ నెట్లు చెప్పినను “స్వర్గము కలదు” అనువాక్యము విధియును గానేరదు; నిషేధంబును గానేరదు. దానియర్థము నెఱుంగుటవలన (స్వర్గస్వరూపము నెఱుంగుటవలన) యాగమునకు నుపయోగ ముండిన నుండుఁ గాక; అది మాత్రము విధినిషేధములలో దేనియందైనఁ జేరు ననుట యెట్లును సంభవింపదు కదా!

కావున నెట్లు చూచినను “శాస్త్రము విధినిషేధములలో దేని నైనఁ జెప్పి తీరవలయును” అనునిశ్చయము లేదు. దేని నెట్లు చెప్పినను “హితమును బోధించుట; దానియందు పురుషునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుట; అహితమునుగూడ బోధించి దానినుండి నివర్తింపఁజేయుట” అనునవియే శాస్త్రమునకుఁ బనులు. కావున నీయుపనిషత్తులు కూడ సంసారదుఃఖమును తొలఁగించి స్వస్వరూపమాత్ర మగు మోక్షనుఖమును జెందించుటకై హితమును బోధించుచున్నవి. కావున వీనికి శాస్త్రత్వము కల దనుటలో సంశయము లేదు.

౨-వసిద్ధాంతము:— ఇట్లగుటచేత “ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును విధిపూర్వకముగానే బోధించును. అట్లే యొప్పుకొని తీరవలయును. అట్లు కాకున్న నవి శాస్త్రములే కాకపోవును” అనుటకు నవకాశము లేదు. మరియు నీయుపనిషత్తులు తెలుపు మోక్షఫలమునకును కర్తృకాండము చెప్పు స్వర్గాదిఫలములకును భేద మనంతముగాఁ గలదు.

స్వర్గాదిఫలములను శరీరముతోఁ గూడియే (తత్తల్లోకములకుఁ దగినశరీరములతోఁ గూడియే) యనుభవింప వలయును; మోక్షమునకు శరీరసంబంధము లేదు. “అశరీరం వా నసంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః” = “శరీరము లేనివానికి సుఖదుఃఖము లంటవు” అను శ్రుతి “సుఖదుఃఖాభావరూప మగు మోక్షమునకు శరీరము లేకుండుటయే స్వరూపము” అని చెప్పుచుఁ బైవిషయమును దృఢము చేయుచున్నది. ఆస్వర్గాదులకు తారతమ్యము కలదు. యాగాదుల నాచరించినవారు ఉత్తరమార్గమునను, సామాన్యము లగునిష్టాపూర్తముల (ఇష్టమనఁగా, నగ్నిహోత్రము. ఆపూర్త మనఁగా తటాకాదులఁ ద్రవ్వించుట) నాచరించినవారు దక్షిణమార్గమునను పరలోకములకుఁ బోదురనుటయు, నచ్చటను దారతమ్యములతో సుఖానుభవముల నొనర్తు రనుటయు శాస్త్రప్రసిద్ధము. మోక్షమునం దిట్టి భేదములు లేవు. “బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి” “బ్రహ్మమునెఱింగిన బ్రహ్మమే యగును” అను మొదలగు శ్రుతుల ననుసరించి చూచిన స్వస్వరూపమగు బ్రహ్మమే మోక్షమైయుండ నందుఁ దారతమ్యము లేటనుండి వచ్చును? ఎవ్వఁడును తనకుఁ దానే యల్పముగా నధికముగా నుండుననుట సంభవింపదు కదా! మఱియు సుఖదుఃఖములే కర్మఫలములకు రూపము; “అశరీరం” అను మొదలగు శ్రుతిప్రామాణ్యము ననుసరించి సుఖదుఃఖాభావమే మోక్షమునకు స్వరూపము. ఉపదేశము కలిగినపిదప నర్థజ్ఞానము సంభవించినతర్వాతఁగూడ నేదియో యొక కర్మ నాచరించిననే కాని స్వర్గాది ఫలములు కలుగవు; మోక్ష మట్లు కాక జ్ఞానము కలిగినయొత్తరతీక్షణముననే సిద్ధించును. “తస్య తావ దేవ చిరం” “సాధనకు మోక్షము కలుగుటకు జ్ఞానముకలుగుటయే యాలస్యము” అను మొదలగు ననేక శ్రుతులు ఈ విషయమును స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నవి. ఆ స్వర్గాదులు ఆత్మకంటె భిన్నములు. ఈమోక్షములు ఆత్మరూపము. మఱియును ఈమోక్షము కర్మఫలనఁ బుట్టు ననుటకు నెట్లును వీలులేదు. అట్లు పుట్టిన నిత్యము కావలసినప్పుడు. మే మొక్కరమే కాదు. మోక్షము కలదని వాదించు వా రందఱును మోక్షమునకు ననిత్యత్వము సంగీకరింపరు; అది యెట్లనిన :—

ఉత్పాద్యము (క్రోత్తగాఃబుట్టునది), వికార్యము (పాలు పెరుగుగా మాతినట్లు ఒకపదార్థమే మఱియొకవిధముగ మాటుటచే జనించినది.), పాప్యము (ఒక స్థలమునుండి మఱియొక స్థలమునకుఁ బోవునట్లు కొంతదూరముపోయి యాశ్రయింపవలసినదే), సంస్కార్యము (శుద్ధిచేయఁదగినది)అని కర్మఫలములు నాలుగువిధములగుట ప్రసిద్ధము. ఇందు, మోక్ష ముత్పాద్యమైనను వికార్యమైనను అనిత్య మగుననుటలో సంశయము లేదు. మఱియు ఆత్మస్వరూపమే కావున నామోక్షము పాప్యము కానేరదు. స్వస్వరూపముతో నిలుచుటకు నెవ్వడైనా దా నున్నస్థలమును విడచి యన్యదేశమునకుఁ బోవఁ దలంచునా? ఇట్లు గాక మోక్షరూప మగు బ్రహ్మము జీవునకంటె భిన్నమే యనినను దత్వాప్తికై యన్యదేశమునకుఁ బో నక్కఱ లేదు. ఆ బ్రహ్మము సర్వగతము కదా? ఇదియునుగాక “మోక్షము సంస్కార్యము (గుణవృద్ధిని గాని దోషాభావమును గాని పొందింపవలసినది)” అనుటకు వీలు లేదు. బ్రహ్మమే మోక్షము కావునను, బ్రహ్మమునకంటె అధికమగునది ఏదియు లేకపోవుటవలనను, గుణవృద్ధిని చేయుటకు నింతయైన నవకాశములేదు. నిత్యమగుటచే దోషసంస్పర్శము లేని దగుటచే దోషాభావముఁ గావింపవలయు ననుటయు సంభవింపదు. “ఇట్లు గాదు. అద్వము ఎప్పటికిని నిర్మలమే యైయున్నను పైన సోకినమాలిన్యమువలన నొక్కొకసమయమున సపరిశుద్ధముగాఁ గానవచ్చును. అప్పుడు బూడిద మొనలగు పదార్థములచేఁ దుడిచిన శుభ్రమై మఱల తనస్వాభావిక నైర్మల్యమును ప్రకటించును. ఇట్లే మోక్షరూపమగు బ్రహ్మముకూడ నిత్యశుద్ధమే యైనను పరిశోధనముచేతనస్వతస్సిద్ధనైర్మల్యమును ప్రకటించును” అని చెప్పెదవేమో, అదియు సరి కానేరదు. శోధనము చేయఁబడవలయు ననిన శోధకుఁడు (శోధనమును చేయువాఁడు), శోధ్యము (శోధనముచే సంస్కరింపఁ దగినది) అని రెండుపదార్థములును, శోధించుట యను క్రియయు నుండవలయును. ఆ క్రియ యొక్కని నాశ్రయింపక స్వతంత్రముగ నిలువనేరదు. ఆశ్రయించినవాని కైనను వికారమును కలిగింపక స్థిరము కానేరదు. ఇది యనుభవసిద్ధ మగు విషయము. శ్రుతియం దన్ననో “ఏక మే వా ద్వితీయం బ్రహ్మ” “పర బ్రహ్మమునకు సజాతీయాదిభేదములు లేవు. అది యొక్కటియే”

అనియు “అవికారీ వా అయ మాత్మా” “ఈ యాత్మకు వికారములు లేవు” అనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావున నెట్లుచూచినను మోక్షము బ్రహ్మరూపమే కావున సంస్కారయోగ్యము కానేరదు.

ఇట్లుగుటచే ఉపనిషత్తులకును కర్మకాండమునకును ఫలభేదము అనంతముగ నుండుటవలన నించుకయైనను సంబంధము లేదు. కర్మకాండము ప్రత్యేకశాస్త్రము; ఉపనిషత్తులును ప్రత్యేకశాస్త్రమే. ఇట్లుగుటచే మోక్షము కర్మఫల మనుట యుక్తము కాదని వేఱుగాఁ జెప్ప నేల ? కర్మఫలము లనిత్యము లగుట సర్వప్రమాణసిద్ధము.

“ఇట్లు కాదు. కర్మఫలమైనను ఒకానొకటి నిత్యము కావచ్చును. కార్యములను కారణవృష్టితోఁ జూచిన సత్యములే యగును. కార్యకారణములకు భేదము లేకుండుట యందఱకును సమ్మతమే; కావున నట్టి దృష్టియు విరుద్ధము కాదుకదా!” అనియెడ వేమో వినుము. “కార్యములను కారణదృష్టితోఁ జూచుట” యనఁగ “కారణరూపమునకంటె కార్యరూపము ప్రత్యేకముగ లేదు” అని చూచుటయే కదా! ఈచూపు వలన “కార్యము అనిత్యము” అనియు “కారణము సత్యము” అనియు నేర్పడును; ఇట్లైన మోక్ష మసత్యమగును. దానికిఁ గారణ మని చెప్పఁబడిన కర్మము సత్యమగును. ఇంతియే కాని మోక్షమునకు నీచూపు వలన సత్యత్వ మేర్పడదు; కావున “మోక్షము కర్మఫలము, లేక, ఉపాసనాఫలము” అని చెప్పినప్పుడు అదియు స్వర్గాదులకంటె కొంచె మధికమగుగతి మాత్రమే కావలసివచ్చును. అప్పుడు “అథాతో ధర్మజ్ఞానా” “ఇక ధర్మములను విచారించవలయును” అని యారంభింపఁబడిన పూర్వశాస్త్రమునందె చెప్పఁబడియుండుట తటస్థించుటచే “అథాతో బ్రహ్మజ్ఞానా” అని క్రొత్తశాస్త్రము నారంభించుట వ్యర్థమగును. పయిన నిరూపింపఁబడిన విధముగ ఉపనిషత్తులు చెప్పువిషయము భిన్నమై యుండ దానిని నిరూపించుటకై యన్యశాస్త్ర మారంభింపఁబడవలయు ననుటయు నావశ్యకము.

3-వసిద్ధాంతము :—మఱియు “ఆత్మా వారే ద్రష్టవ్యః” అను మొదలగువాక్యములు నీవు తలంచినట్లు విధివాక్యములు (“నీవు ఇట్లు చేయవలయును” అని యాజ్ఞాపించువాక్యములు—కర్మను చెప్పువాక్యములు) కావు. “తత్కేన కం పశ్యేత్” “జ్ఞానదశయందు ఎవ్వఁడు ఏ

పదార్థమును దేనితోఁ జూచును? సర్వమును ఏకరూపమే కదా! “న
దృష్టే ద్విప్తారం పశ్యే” “చూపును చూచువానిఁ జూడలేవు” అను
మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి “బ్రహ్మము జ్ఞానమునకు గోచరముకాదు”
అని చెప్పుచున్నది. “యద్వాచా ౭నభ్యుదితం యేన వా గభ్యుద్యతే
తదేన బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదివ ముపాసతే” అని “బ్రహ్మమును
ఉపాసన చేయుటకు వీలు లేదు” అనియుఁ బ్రకటించుచున్నది. “యతో
వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ” “ఏ బ్రహ్మమునందు ప్రవర్తింప
నేరక వాక్కులు మనస్సుతోఁ గూడి మఱలుచున్నవో” అను మొదలగు
వాక్యములచే “బ్రహ్మము అవాఙ్మానసగోచరము” అని నిరూపించు
చున్నది. కావున నిది బ్రహ్మమును విధిశేషమునుగాఁ జెప్పు ననుట సంభ
వించునా? ఎన్నటికిని సంభవించనేరదు. ఐనను బహిర్ముఖుడై సంసార
మునఁ బడి పొరలువాని నంతర్ముఖునిగాఁ జేయుటకై యట్టివాక్యములు
పుట్టినవి. ఇంతియే కాని విధించు నభిప్రాయముచే గాదు.

౪. చసిద్ధాంతము :—జ్ఞానముకూడ మానసక్రియ కానేరదు.
క్రియ పురుషునకు నధీనమై చేయుటకుఁగాని చేయకుండుటకుఁగాని ఒక
విధముగాఁ జెప్పిన మఱియొకవిధముగఁ జేయుటకుఁ గాని శక్యముగుచుం
డును. “యోషా వావ గాత మాగ్నిః” “ఓ గాతముడా! స్త్రీ యనున
దియు నొకయగ్నియే; కావున స్త్రీయందు అగ్నిబుద్ధి నుంచి యుపాసిం
పుము” అను మొదలగు శ్రుతులయందు స్త్రీని అగ్నిరూపముతోఁ
జూడుమనినచో పురుషుడు వేదవిశ్వాసముచే నట్లు చూచినను చూడ
వచ్చును ; ఊరకున్న నూరకుండవచ్చును. ప్రత్యక్ష మగునగ్నిని గూర్చి
“ఇది యగ్ని” అని చెప్పిన నట్లు నేయుటకు వీలు లేదు కదా? ఇచ్చట
వర్ణింపఁబడినవి రెండును మానసికక్రియలే. మొదటిది భ్యాసము,
రెండవది జ్ఞానము; కావున జ్ఞానము ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములవలన
కలుగునది యగుటచే నెట్టిమార్పును జెందక పురుషునకు నధీనము కాక
ఎప్పుటికి నొక్కవిధముననే నిలిచియుండును. ఈ కారణమువలన మానస
క్రియకును జ్ఞానమునకును హస్తీమశకాంతరము కలదు.

“బ్రహ్మము జ్ఞానమునకు విషయము కాదనినచో నప్పుడు శాస్త్ర
మాబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పుననుట సంభవించదు. అప్పుడు మూలఘా
తము సంభవించును కదా” అని సంశయింతువేమొ, వినుము. మా

సిద్ధాంతమున నిట్టిదోషము లేదు. శాస్త్రము బ్రహ్మమును తనకు విషయము చేసికొని “ఇది బ్రహ్మము. దీనిని చూడము, లేక, ఉపాసింపుము” అని చెప్పదు ఇత నేమనిన : “బ్రహ్మము నీవ్వహుపమే. దానిని నీవు చూడలేవు, తెలిసికొనలేవు దానికిని నీకును భేదము లేదు. కావున దాని విషయమున నేకార్యములును పనికిరావు.” అని మాత్రమే చెప్పుచు; తెలిసికొనువాడు, తెలివి, తెలిసికొనఁబడునది అను భేదములు పరబ్రహ్మవిషయమున లేనని నిరూపించును. ఇట్టి నిరూపణవలన సజ్ఞాన కల్పిత మగు భేదమును తొలఁగించును ; స్వస్వరూపస్థితి యగుమోక్షమును కలిగించును. “అన్య దేవ త ద్విదితా దథో అవిదితా దధి” = “ఆ బ్రహ్మము తెలియఁబడుచున్న కార్యములకంటెను తెలియఁబడని కారణములకంటెను వేఱైనది” “యస్యామతం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః, అవిజ్ఞాతం విజ్ఞానతాం విజ్ఞాత మవిజ్ఞానతాం” “ఎవ్వఁడు పరబ్రహ్మము (నా) బుద్ధికి గోచరము కాదు” అని తెలిసికొనునో వాడు బ్రహ్మరూపము నెఱింగినవాడు ; ఎవ్వఁడు “నేను బ్రహ్మమును తెలిసికొంటిని” అని తలంచునో వానికి బ్రహ్మరూపము తెలియదు. ఈ కారణమువలన ఆ బ్రహ్మము తెలియువారికి తెలియనిది. తెలియనివారికిఁ తెలిసినది. బుద్ధికి సాక్షియైన బ్రహ్మము బుద్ధికి విషయమెట్లుగును ?” అను మొదలగు శ్రుతులు పై విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి; కావున నెట్లుచూచినను బ్రహ్మము ఉపాసనార్హమై శాస్త్రమున చెప్పఁబడలేదు.

పూర్వపక్షము :—ఇట్లయిన ప్రపంచమున బ్రహ్మశబ్దమునకు నర్థమే తెలియకపోవలయును. ఏల యనిన :—

లోకమున పదార్థములను గ్రహించుటకు విధినిషేధములు రెండుమాత్రమే మార్గములై యున్నవి. అనుభవము కలవాడు “ఘటమును తెచ్చు” అని యొకపురుషునకు నాజ్ఞాపించినఁ దత్క్షణమే వాడు దానిని తెచ్చును. అప్పుడు దానియాకారమును చూచి పార్శ్వమునందున్న బాలుడు “ఇట్టి యాకారము కలవస్తువు ఘటశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడును.” అని ఘటశబ్దార్థమును తెలిసికొనును. ఇట్లే “నీవు ఆకుశ్యమును తాఁకవలదు” అని కుశ్యసమీపముననున్నయొకపురుషునకు నాజ్ఞానొసంగిన, వాడు తత్క్షణమే కుశ్యసమీపమునుండి యీవలకు

వచ్చును. దానిచే పార్శ్వమున నున్న బాలుడు “ఈపురుషుడు ఇంత వఱకు ఆకనబడుచున్న యున్నతపదార్థమునొద్ద నుండి ‘కుక్ష్యముచు తాఁకవలదు’ అనఁగానే యీవలకు వచ్చెను. కావున నాపదార్థమే కుక్ష్య శబ్దముచే చెప్పబడును” అని కుక్ష్యశబ్దార్థమును తెలిసికొనును. ఇట్లుండ ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మమును గూర్చి ఎట్టికార్యమును ఉపదేశింపకుండిన నాశబ్దమునకు నర్థ మెట్లు తెలియును ?

సిద్ధాంతము:— ఈ యభిప్రాయము సరికాదు. శబ్దార్థజ్ఞానము నకు విధినిషేధములు రెండు మాత్రమే కారణము లనుటకు వీలు లేదు, మఱియొకటి కారణము కాఁగూడదని నిర్బంధము లేదు. ఎవ్వఁడైనను “నీకు పుత్రికఁడు కలిగెను” అని చెప్పినఁ దండ్రి యగువాఁడు సంతసించును. అప్పుడుకూడ పార్శ్వమునం దున్న బాలుడు “ఈతనికి సంతోషకర మగుపదార్థ మొక్కటి కలిగినది. అట్టిపదార్థమే పుత్రశబ్దమునకు నర్థము” అని తెలిసికొనవచ్చును. “గ్రామములోనికి దొంగలు వచ్చిరి” అని విని భయము నొందువానిఁ జూచి పార్శ్వమునం దున్న బాలుడు “దొంగలు అనుపదమునకు భయహేతు వగునొకానొక పదార్థ మర్థము” అని తెలిసికొనును. ఇట్లు విధినిషేధములు లేకున్నను శబ్దార్థమును తెలిసికొనుట కుపాయము లనేకములు కలవు. ఇంతమాత్రముననే శాస్త్రము పరబ్రహ్మమును విధిపూర్వకముగాఁ జెప్పు నక్కఱి లేదు. ఈకారణమువలన “పరబ్రహ్మము స్వతంత్రము ఉపాసనాదులకు శేషము కాదు. ఉపాసనవలన మోక్షము రాదు” అను సిద్ధాంతమున నేమి యుఁ గొఱఁత లేదు.

చతుస్సూత్రి సంపూర్ణము.

౫. ఈశ్వరత్యధికరణము.

సంగతి:—పై న వర్ణించినవిధముగ చతుస్సూత్రియందు “సర్వ జ్ఞమై సర్వశక్తులు కలిగి యుండు బ్రహ్మమే జగత్కారణము. వేదాంత వాక్యములన్నియు దానిని గూర్చియే ప్రవర్తించుచున్నవి” అను విషయము నిరూపింపఁబడి యున్నది. దానిపై “ప్రపంచము జడమైయున్నది. దీనికి చేతనము ఉపాదానకారణముగా నుండు ననుట యసంభవము.

దీనివలన బ్రహ్మము చేతనమో కాక యచేతనమో" అను సంశయముదయించును. దీనిని నివారించుటకై ఈయధికరణము మొదలుగల ప్రథమాధ్యాయమంతయు సామాన్యముగ ప్రవర్తించుచున్నది.

అందు సాంఖ్యులు "అచేతన మగు ప్రధానమే జగత్కారణము. లోకమున సుఖదుఃఖమోహములు కానవచ్చుచున్నవి. కావున వీనికిఁ గారణము లగుస్థిత్యైరజ ప్రమోగుణములే ప్రపంచకారణములు కావలయును. ఈ ప్రధానము గుణసముదాయరూపమే. కావున నిదియే ప్రపంచమునకుఁ గారణము" అని చెప్పుచున్నారు. వీరి యాక్షేపమునకు సమాధానము చెప్పుటకై ఈయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. ఈపక్షము సూత్రములందె యనువాదము చేయఁబడియుండుటచే సిచ్చట ప్రసంగసంగతి (దీని స్వరూపము అధి. ౪. వర్ణక. ౨. సంగతి యందు వివరింపఁబడియున్నది) కాదు ; ఆక్షేపసంగతియే.

విషయము:—ఈయధికరణమునందు "స దేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీత్, తత్తేజోఽస్మజత" "ఓశాంతౌఁడా ! ఈకనఁబడుప్రపంచమంతయును సృష్టికిఁ బూర్వమున సత్పదార్థరూపమై యుండెను. పిదప నాసత్పదార్థమే అగ్నిని సృజించెను" అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములు సృష్టిని దెలుపునవి "బ్రహ్మమును చెప్పునో, ప్రధానమును చెప్పునో" అను విషయము స్పష్ట మగుటకై విచారింపఁబడును.

సందేహము :—ఇచ్చట సచ్చబ్రహ్మమునకుఁ బ్రసిద్ధార్థ మేదియు లేకుండుట సంశయకారణము. "జగత్కారణము ప్రధానము, బ్రహ్మము" అను రెండుపక్షములు క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు, పూర్వపక్షమునకు "ప్రధానాత్మలకు నైక్యము సంభవింపదు. కావున ప్రధాన పురుషసంయోగమును (అనఁగా : సగుణబ్రహ్మమును, లేక, ప్రధానాతీతుఁ డగుపురుషుని) ఉపాసించుటవలన ముక్తి కలుగును" అనుట పూర్వపక్షమునకు ఫలము. "బ్రహ్మాత్మలకు నైక్యము సంభవించుట చేతను, అది స్వతస్సిద్ధమైకూడ నుండుటచేతను, తద్విషయకమగు జ్ఞానము మాత్రము కలిగిన మోక్షము దొరకును. ఆజ్ఞానమును సంపాదించుటకై శాస్త్రవిచారమును చేయవలయును" అనుట సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

ఈపక్షముల ఆశ్రయించి ఈక్రిందివిధముగ సంశయము కలుగును:—

వేదములు బ్రహ్మమును చెప్పు ననుట సంభవంపడు. ఎవ్వఁ డెన్ని చెప్పినను స్వతస్సిద్ధమై సర్వవ్యాపకమై యున్నపదార్థము ప్రత్యక్షమైదులకు గోచరము కాకపోదు. మఱియు బ్రహ్మము ఏకరూపమైనదియే యని చెప్పఁబడియుండుటచే దానియందు జ్ఞానశక్తి గాని క్రియాశక్తి గాని ఉండుటకు వీలు లేదు. ప్రధానమన్ననో అది త్రిగుణాత్మకము. దానియందు సత్వగుణము కలదు. కావున జ్ఞానంబును రజస్తమోగుణములు కూడ నున్నవి. కావున క్రియాశక్తియు నిర్వివాదముగ నుండవచ్చును. ఇదియునుగాక ఏకరూప మగుటచే బ్రహ్మము ప్రపంచరూపముగ పరిణమించె ననుటకు వీలు లేదు; కాని సావయవ మగుటచే (సత్త్వాదిగుణములను మూఁడవయవములతోఁ గూడిన దగుటచే) ప్రధానమునకు నిది విరుద్ధము కానేరదు.

అనతారిక:—ఈసంశయమును నివారించుచు “వేదము బ్రహ్మమునుగూర్చియే చెప్పును” అని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాఁడు.

౫. * ఈక్షతే ర్నాశబ్దమ్. ౧. ౧. ౫.

తాత్పర్యము:—వేదాంతములు సృష్టిని వర్ణించునప్పుడు కాని, మఱి యెచ్చటనైనను కాని బ్రహ్మమును విడిచి యన్యపదార్థమును చెప్పవు. కావున నీప్రధానము జగత్కారణము. కాదు ఉపనిషత్తుల

* “ఇక్తిపా ధాతునిర్దేశే” “ధాతువును (క్రియను) నామరూపముగ నిర్దేశింప నలసివచ్చినప్పుడు (ఈక్ష + తి) అను ప్రత్యయములను చేర్చి ఇకారాంతకబ్దరూపములతోఁ జెప్పవలయును.” అను వ్యాకరణనియమము ననుసరించి యిటు నీక్షతీశబ్దము ఈక్షధాతువునకు తీవ్రప్రత్యయముఁ జేర్చుటచే నేర్పడినది. కావున దీనికి “ఈక్షధాతువు నలన” అని యర్థము. “వేదమునందుఁ జెప్పఁబడకుండుటచే ప్రధానము జగత్కారణము కాదు; అవేదమున నీక్షధాతువు కలదు” అనిన వాక్యార్థము కుదురదు. కావున నీయాక్షతీశబ్దమునలన లక్షణాన్ని త్రిచే “చూపు” అను సర్థమును గ్రహింపవలయును. “వేదమునందు చూపునుగూర్చి చెప్పఁబడినందుటవలన చూచుటకు సగర్భము కాని యచేతనపదార్థము జగత్కారణము కాదు.” అని యర్థము చెప్పవలయును.

యందు “సృష్టికర్త సంకల్పించెను” అని, “స విక్షత” “ఆసృష్టికర్త సంకల్పించెను” అను వాక్యముచే జెప్పబడియున్నది. ఈసంకల్పము అచేతనమునకు శక్యము కాదు కదా? “ప్రధాన మచేతనము” అని మీరే యంగీకరించియున్నారు కదా? బ్రహ్మమునకు జ్ఞానమే స్వరూపము కావునను, అది నిత్యము కావునను, “జ్ఞానశక్తియొక్కటి; తద్విన్నముగ దాని కాశ్రయభూతమగు బ్రహ్మము మఱియొక్కటి” అను భేదమే మొట్టమొదట సంభవింపదు. వాస్తవస్థితిలో క్రియ యను నదియే లేక పోవుటచేతను, “ఉన్నది” అని చెప్పిన యెడల నది మాయామయ మగుట చేతను, మాయాసహితముడగు పరమేశ్వరుడు మామతమునందును అంగీకరింపబడియే యుండుటచేతను, క్రియాశక్తి సర్వశక్తుఁ డగు నప్పు రమేశ్వరునికే కలదు. ప్రధానమునకు జ్ఞానశక్తి గలసత్త్వగుణ మున్నను జ్ఞానప్రతిబంధశక్తి కలరజస్తమోగుణములుకూడ నుండుటచేత “ప్రధానము సర్వజ్ఞము” అని చెప్పటకు వీలులేదు. “ప్రపంచకారణము ప్రపంచ రూపముగాఁ బరిణమించెను” అనునది మొట్టమొదట సిద్ధాంత మైన నే కాని “బ్రహ్మము ఏకరూప మగుటచే ప్రపంచరూపముగాఁ బరిణమింపదు” అనుటకు వీలు కలుగదు. ఈవిషయము “స విలక్షణత్వాదన్య తదాత్మ్యం చ శబ్దాత్” (అ.౧.౪.) అనుసూత్రమున విమర్శింపఁ బడును కావున నెల్లు చూచినను ప్రధానము జగత్కారణము కానేరదు.

పూర్వపక్షము:—“సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానం”—“సత్త్వగుణమువలన జ్ఞానము జనించును.” అని గీతలయందుఁ జెప్పబడియున్నది. కావున మీసిద్ధాంతము సరి కాదు. సర్వరజస్తమోగుణములు గల ప్రధానమే జ్ఞానమునకు నాశ్రయ మగుటచే జగత్కారణము కావలయును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లనఁగూడదు. సత్త్వగుణమువలన రజస్తమోగుణములుకూడ ప్రధానమునకుఁ గలవు కదా? అవి జ్ఞానమునకు నాటంకము లనుట నిర్వివాదము.

మఱియొక విశేషము. సత్త్వగుణమువలన జనించిన దనినచో జ్ఞానము మనోవృత్తిరూపం బైనదియే యనవలయును. నిత్యజ్ఞానమునకు నొకసలమఃనుండి యుత్పత్తి కలదనుట యసంభవము కదా? ఇట్లు

యినచో నాసత్త్వజన్యజ్ఞానమునకు నాఁ టి కావలయును. నాఁ టి లేదనిన “ఇది జ్ఞానము” అని తెలిసికొనుట సంభవింపదు. లోకమున జ్ఞానము సర్వజనప్రసిద్ధమేకదా ?.

ఇప్పుడు చెప్పుము. ప్రధానమునకంటె నధికమై నాఁ టియై యుండుపదార్థము లేకున్న నీజ్ఞానమునకు నాఁ టి ఎవ్వఁడు ? ప్రధానము చేతనమనుట మీకు సమ్మతమే కదా ?

ఇట్లు కాక జయేచ్ఛచే నేశ్వరసాంఖ్యులమతము (నేశ్వరసాంఖ్యులనఁగా: యోగులు, వారు ప్రధానమునకంటె నధికుఁడై ఈశ్వరుఁడున్నాఁడనియు జీవులు యోగాభ్యాసబలముచే అణిమాదిసిద్ధులను జెందిన నా యీశ్వరునితో సమాను లగుదురనియు అదియే మోక్షమనియుఁ జెప్పుదురు.) నవలంబించి “ప్రధానాతిరిక్తుఁడగునీశ్వరుఁడే యాజ్ఞానవృత్తికి నాఁ టి” అని చెప్పుదురేని యదియు సరికాదు. ఆనేశ్వరసాంఖ్యులు ప్రధానమునకుఁ గలసర్వజ్ఞత్వము కూడ దానియందు సంబంధపడియున్న పరమేశ్వరునివలననే కల్గె ననుచున్నారు. అగ్ని ఇనుముతో సంబంధపడినప్పుడు లోకులు “ఇనుము కాల్పుచున్నది” అని యగ్ని ధర్మమును ఇనుమునందు ఆరోపించి వ్యవహరించుచున్నారనియు, ఇట్లే పురుషసంబంధమువలన ప్రధానమునకుఁ గూడ సర్వజ్ఞత్వము కలదని వ్యవహరించుచున్నారనియు, ఇదియే ప్రధానమునకు సర్వజ్ఞత్వము కలదనుటకుఁ దాత్పర్యమనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంతియే కాని వారు మీవలె “సత్త్వగుణము కలదు. కావునఁ బ్రధానము సర్వజ్ఞము” అని చెప్పుటలేదు కదా ?

అది యటుండె. వారిమతముకూడ సమంజసము కానేరదు. ఏపరమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన బ్రధానమునకు సర్వజ్ఞత్వము కలిగెనో అట్టి పరమేశ్వరునకు సర్వజ్ఞత్వము లేదనుట ఏటియుక్తి? కావున నెట్లు చూచినను ప్రధానము సర్వజ్ఞము కానేరదు. ప్రపంచకారణమును గానేరదు. అచేతనమగుటచే దానికిఁ గ్రియాశక్తి కలదనుటయు యుక్తము కాదు. “అయస్కాంతము అచేతనమయ్యు ఇనుమును ఆకర్షించుచున్నదికదా? ఇట్లే ప్రధానముకూడ అచేతన మయ్యుఁ బ్రపంచమును నిర్మించుచున్నది. కావున ప్రధానమునందుఁ గ్రియాశక్తి కల

దనుటలో విరోధములేదు" అనియెడవేమో నినుము. "రజసి ప్రళయం గత్వా కర్మసంగిషు జాయతే, ప్రకాశం చ ప్రవృత్తించ" "రజోగుణము అభివృద్ధి యై యున్న కాలమున మృతి నొందిన పురుషుడు కర్మాసక్తి గలవారలలో బుట్టును. సత్వగుణకార్య మైన జ్ఞానరూపప్రకాశమును రజోగుణకార్య మైనకర్మాసక్తిసి, లేక, వ్యాపారమును" అను మొదలగు వాక్యములచే స్పృశి "క్రియ రజోగుణమునకు స్వాధీనమైనది. రజోగుణము నుండియే జనించినది" అని చెప్పుచున్నది. ప్రధానమునం దన్ననో సత్త్వగుణమునకునలె రజోగుణమునకుఁ గూడ విరుద్ధమైనతమోగుణము కలదు. ఇట్లగుటచేత నీప్రధానమునకు జ్ఞానశక్తి నలెనే క్రియాశక్తికూడ సంభవించదు. కావున ప్రధానము జగత్కారణము కాదు. వేదాంతవాక్యములు ప్రధానమునందు సమన్వయింపవు.

౧-వ పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన మీ బ్రహ్మము కూడ జగత్కారణము కానేరదు. అది ఏకరూపమే యగుటచే దానియందు క్రియాజ్ఞానశక్తు లుండవు.

౨-వ పూర్వపక్షము:—"జ్ఞానరూపుడే పరమేశ్వరుడు, జ్ఞానశక్తియని యొకపదార్థ ముండ నక్కఱలేదు" అనియెడవేమో అట్లయిన నప్పు డాతని సర్వజ్ఞుడనికాని కించిజ్జ్ఞుడని కాని చెప్పటకు వీలు లేదు. లోకమున సత్త్వగుణ మెవ్వరికి అధికముగ నుండునో వాడు సర్వసిద్ధుల నొంది సర్వజ్ఞుడని పిలువఁబడుచున్నాడు. కావున నెవ్వఁడు చెప్పినను "సర్వసమృద్ధులను తెలిసికొను తెలివి ఎవ్వని నాశ్రయించి యున్నదో వాడే సర్వజ్ఞుడు" అనియే చెప్పి తీరవలయును.

౩-వ పూర్వపక్షము:—మఱియొకవిశేషము. ఇట్లు బ్రహ్మము జ్ఞానాశ్రయమే యన్నను మీకు విరోధము రాకపోదు. జ్ఞానము నిత్యమా? అనిత్యమా? నిత్య మనిన దానివిషయమున బ్రహ్మమునకు స్వాతంత్ర్యముండదు. కావున సర్వజ్ఞుడు కానేరడు. అనిత్య మనిన నాజ్ఞాన మొకప్పుడుండుటకును మఱియొకప్పుడు లేకపోవుటకును అన కాశ ముండుటచే నాయన సర్వజ్ఞుడు కానేరడు. జ్ఞానమనునది 'పని' యనుటలో వివాదమేమియు నుండదు, కావున దానివిషయమై స్వాతంత్ర్యము లేనివాఁడుదాని నాచరింపనేరడు కదా?

౪-వ పూర్వపక్షము:—సృష్టిక పూర్వమున బ్రహ్మ మొక్కటిమాత్రమే యుండుటచే నప్పుడు దానికి గోచరంబగుపదార్థ మేదియునుండదు గావున దాని సర్వజ్ఞత్వమును శ్రుతుపక్షి సాధించినను స్రయోజనము కలుగదు.

౫-వ పూర్వపక్షము:—ఆజ్ఞానముకూడ దేహోదయసంబంధము లేక సంభవించదు కావునను, బ్రహ్మమునకు దేహోదులు లేకపోవుటచేతను గూడ మీమాతము యుక్తికి నిలువదు.

౬-వ సిద్ధాంతము:—మీవాదము సరియైనది కాదు. సృష్టిని తెలుపు వేదాంతవాక్యము లన్నియు సర్వజ్ఞనివలనఁ బ్రపంచము జనించె ననుచున్నవి. ఆసర్వజ్ఞత్వము బ్రహ్మభిన్నపదార్థములకు సంభవించదని ఇదివరకే నిరూపించియున్నాము.

“క్రియ కలదు” అను విషయము మొట్టమొదట దృఢమైనఁ గదా “క్రియాశక్తి బ్రహ్మమునకుఁ గలదా? లేదా?” అనువిచారము! మొట్టమొదట నాక్రియకే యునికి తటస్థింపదు. “ఏకమే వాద్వితియం బ్రహ్మ. మృత్యో స్స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేన పశ్యతి” “బ్రహ్మము ఒక్కటియే; రెండవపదార్థ మేదియు లేదు. ఎవ్వఁడు రెండవపదార్థము కలదని భావించునో వాఁడు మరణమునుండి మరణమును చెందును” అని శ్రుతి విధినిషేధపూర్వకముగా భేదమును నిరాకరించుచున్నది. యుక్తియు దాని ననుసరించుచున్నది. భేదస్వరూపమును (భేదలక్షణమును) తెలుపవలయు ననిన మొట్టమొదట “రెండు పదార్థములు కలవు” అనువిషయము తెలియవలయును “రెండు పదార్థములుకలవు” అని తెలిసికొనవలయు ననిన మొట్టమొదట భేదస్వరూపము నెఱుంగవలయును. ఇట్లు ఒకదాని నొకటి యపేక్షించుచుండుటచే నన్యోన్యాయశ్రయదోషము కలుగుచున్నది. ఈదోషమువలన భేదమునకు “ఇది స్వరూపము” అని యేర్పడదు. స్వరూపములేనిపదార్థమున్నదనుట సంభవించదుకదా? అనుభవంబును, “భేదము లేదు” అను విషయము నిశ్చయమున ర్థించుచున్నది. లోకమున “నీవు” అను శబ్దమునకు నర్థమగుచుండుటచే “నేను” అనుశబ్దమునకు నర్థమగుచున్నదనుట ప్రసిద్ధమే. అట్లే అభేదపదార్థములుగూడ అనుశబ్దము

నకు సర్థమగుచున్నను “నేను” అని వ్యవహరించుకొనలేకున్నను, “నీవు” అనుశబ్దమునకు సర్థమగుపురుషులవలె భేదవృత్తితో జూడఁ బడుచున్నవి. కావున “నేను” అనుపదమునకు సర్థము లగును; తనతో నేకరూపములే యగును. ఈవిధముగ శ్రుతియుక్తియుభవములచే భేద మనునది శూన్యమయ్యెను. క్రియ—కర్త, కర్త, సాధనము, ఫలము, హేతువు, ఆధారము అను నాఱుపదార్థములు లేక ప్రవర్తించదు. ఇట్లుండ క్రియ కలదనియు, బ్రహ్మ మేకరూపమగుటచే నందుఁ గ్రియ యుండుటకు వీలులే దనియుఁ జెప్పుట యనుచితము. కావున నింత మాత్రమువలన బ్రహ్మమునకు జగత్కర్తృత్వహాని కలుగ నేరదు.

మఱియు “పరబ్రహ్మమునకు జ్ఞానశక్తి యుండుటకు వీలు లేదు.” అనుట యుక్తియుక్తము కానేరదు. పయిన వర్ణించినవిధముగ భేద మనునది యసత్యమే యగుటచే, జ్ఞానశక్తి యని యొక్కటి బ్రహ్మమున కంటె భిన్నముగ నుండుటకు వీలు లేదు. ఇట్లుండ “జ్ఞానము బ్రహ్మము నాశ్రయించును” అని చెప్పుట యెట్లు సంభవించును? కావున జ్ఞానము బ్రహ్మమునకు స్వరూపమే యై తీరవలయును. సర్వవస్తువులను స్వాభావికముగాఁ బ్రకాశింపఁజేయునది కావున నాబ్రహ్మమును సర్వజ్ఞ మనవచ్చును. సూర్యుఁడు ఏమియుఁ జేయకున్నను, కేవలము కాంతిని మాత్రమే కలిగియున్నను, “సూర్యుఁడు సర్వమును ప్రకాశింపఁజేయును” అని లోకులు వ్యవహరించుచున్నారు. కదా? సూర్యునిసాన్నిధ్యము వలన వస్తువులు ప్రకాశించినట్లు బ్రహ్మసాన్నిధ్యమువలన భ్రాంతికల్పిత మగుసీసర్వమును ప్రకాశించుచున్నది. ఇట్లగుటచే బ్రహ్మము జగత్కారణ మగుటలో సంశయము లేదు.

ఇదియునుగాక జ్ఞానము క్రియయనుటయే యసంభవము. (జ్ఞాన మునకును క్రియకును కలభేదము నాల్గవయధికరణమున రెండవవర్ణక మున నిరూపింపఁబడి యున్నది.) కావున సర్వజ్ఞుఁడు కర్త కానక్కఱి లేదు.

జ్ఞానము బ్రహ్మరూపమే యగుటచేత నది యనిత్యము కాదు. అది స్వస్వరూపమే యగుటచే బ్రహ్మమునకు దానియందు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవుననుట సంభవించదు; లేకపోయినను హాని లేదు.

మనోపృత్తిరూప మగుజ్ఞానమే యనిత్యము గాని మేముచెప్పబ్రహ్మరూప మనిత్యము కాదు.

రస సిద్ధాంతము:—“సర్వజ్ఞః జగదహనికే విషయము లేకున్నఁ బ్రయోజనము లేదు. దేనినైన నొకదానిని చూచుచుండిననే కాని జ్ఞాన మనునది వ్యవహారయోగ్యము కాదు; స్వరూపసిద్ధినిఁ గూడఁ జెందదు.” అనుటయు సయుక్తికము కాదు. లోకమున కర్తృసంబంధ ముతో నావశ్యకత లేకయే “నూర్వ్యాడు ప్రకాశించుచున్నాడు.” అని యేమియుఁ జేయనినూర్వ్యానిఁ గర్తృగ వ్యవహరించుచున్నార కదా! ఇట్లే ఏమియుఁ జేయనివాఁ డయినను పరమేశ్వరునిఁ గర్తృగఁ జెప్పు చున్నారు. ఇందు విరోధ మేమి?

౫-వ సిద్ధాంతము:—“ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఈశ్వరి యను క్రియ సకర్తృకము. కావున దానికి నవశ్యముగఁ గర్తృ యుండవలయును.” అనియెదవేమొ, అట్లైనను విరోధము కలుగదు. “ఇది యిట్టిది; కలదు; లేదు” అని నిరూపించుటకు వీలులేనిదై యీ ప్రపంచము మొట్టమొదట (అనఁగఃసృష్టికిఁ బూర్వమున,) బీజమునందున్న పృథ్విమువలె గారణము నందు నిలిచియుండును. సృష్ట్యారంభమున నదియే ప్రకటించుట కుద్దేశింపఁబడును. ఇట్టి యీనూత్నప్రపంచమే బ్రహ్మచేసిన యీశ్వరము నకుఁ గర్తృ యైనను కావచ్చును కదా!

పై నిరూపించిన యుక్తులవలన బ్రహ్మమునకు “శరీరాదుల సంబంధముచేతనే కాని జ్ఞానము కలుగదు” అను నియమముతోఁ బని లేదని మఱియొక్కమాట చెప్ప నక్కఱ లేదు కదా. ఇదియునుగాక ప్రత్యక్షము ననుసరించిచూచినను, ఆ దేహాదులు సర్వవ్యాపకత్వమునకును సర్వజ్ఞత్వమునకును భంగము కలిగించునవియే. సర్వజ్ఞు లనఁబడు యోగులు గూడ తనకంటె భిన్న మగుపదార్థమును గ్రహించువారే కాని సంపూర్ణజ్ఞానము (సర్వము నొక్కటియే యనుజ్ఞానము) కలవారు కారు కదా? ఇదియునుగాక వారివృష్టి చైతన్యవృష్టి. సత్వగుణము అత్యుత్కర్షణమును జెందుట యనఁగా, సాధనమువలన (యోగసాధనము వలన) రజస్తమోగుణసంబంధము విడిచి నిర్మల మగుటయే. అప్పుడు దానియందు చైతన్యప్రకాశము, పరిశుద్ధమగు నద్వమునందు ముఖము వలె విస్పష్టముగ ప్రతిబింబించును, లేక, ప్రకాశించును. ఆచైతన్యము

సర్వజ్ఞము కావున వారికిని (శుద్ధసత్వము కలవారికిని) సర్వజ్ఞత్వము కలుగును. కావున బ్రహ్మమునకు దేహాదినంబంధము కలిగిననేకాని జ్ఞానము సంభవింప దన నవసరము లేదు. అజ్ఞానము, కామము, కర్మ మొదలగు వానిచే న్నావరింపబడిన జీవునకు జ్ఞానప్రకాశము కలుగుటకై మనస్సు మొదలగు కరణములయొక్క (సాధనములయొక్క) సాహాయ్యము కావలయును. బ్రహ్మము ఆవరణములు లేనిది గావున దానికి నట్టిసాహాయ్యముతో నవసరము లేదు. “న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే న తత్సమశ్చాభ్యధిక శ్చ దృశ్యతే, పరాఽప్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్యాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ” “ఆబ్రహ్మమునకు కార్యమును సాధనంబులును లేవు. ఆయనకంటె నధికఁడుగాని ఆయనతో సమానుఁడు గాని లేఁడు. ఆయనశక్తి బహువిధము లైనది. జ్ఞానంబును బలమును వానికి సంబంధించిన కర్తృత్వంబును ఆయనకు స్వభావసిద్ధములె; (ఇచ్చట కర్తృత్వమనఁగ: * సాన్నిధ్యమాత్రసాధ్య కర్తృత్వము)” అని యీవిషయమును శ్రుతి ప్రకటించుచున్నది.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. “నాన్య అతోఽస్మి ద్రష్టా, నాన్య అతోఽస్మి శ్రోతా” “ఈజీవునికంటె భిన్నుఁడగు ద్రష్టయు లేఁడు. శ్రోతయు లేఁడు” అను మొదలగుశ్రుతి, జీవబ్రహ్మలకు భేదము లే దనుచున్నది. ఇట్లుండ “జీవునకు నావరణములు కలవు” అనియు “ఈకారణమువలన నాతనికి జ్ఞానప్రకాశమునకై మనస్సు మొదలగు

* లోకమునఁ గర్తృత్వము (కార్యమును జేయుట) రెండువిధములగు నున్నది. సాధనసాధ్యకర్తృత్వము-సాన్నిధ్య సాధ్యకర్తృత్వము.

సాధనసాధ్యకర్తృత్వము:—ఎవ్వఁడు పనులఁ జేయ నుద్దేశించునో వాఁడే స్వయముగ సాధనములను (చక్రము ఆయుధము మొదలగువాని) గైకొని కార్యము నాచరించుట.

సాన్నిధ్యసాధ్య కర్తృత్వము:—తా నేమియుఁ జేయకయే పరులచే సర్వకార్యముల నిర్వహింపఁజేయుట; ఈరెండును లోకమునఁ బ్రత్యక్షములై యే యున్నవి. పరమేశ్వరునకు నీసాన్నిధ్యసాధ్య కర్తృత్వమే కలదు. ఆయన నిర్వికారుఁడై యే యుండి, నూర్చుఁడు తా నేమియుఁ జేయకుండియుఁ దననాజప్రకాశమువలన సర్వజనుల స్వకీయకార్యములందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయునట్లు సర్వోన్దియములను, లేక, మూలావిధ్యను సర్వకార్యములందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయును.

సాధనములు కావలయును” అనియు “బ్రహ్మమునకు నావరణములు లేవు. కావున నాయనకు దేహాదులతోఁ బని లేదు.” అనియుఁ జెప్పట యయుక్తముకదా ?

సిద్ధాంతము:—నిశ్చయమే ! అయినను ఒకవిశేషము కలదు. ఉన్నది యని కాని లేదని కాని నిరూపించుటకు వీలులేనిదై యవిద్య యనునొకపదార్థము కలదు. అది సర్వానుభవసిద్ధ మైనదియే. శ్రుతులు “జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు” అనువిషయము నెన్నిమాటలు బోధించుచున్నను, వివేకము ఎన్నివిధములఁ దెల్పుచుండినను, జ్ఞానుల యనుభవము ఎన్ని తెఱంగుల సృష్టమగుచున్నను, జనులందఱును “నా కేమియుఁ దెలియదు. నాకు సుఖదుఃఖములు కలవు” అని యిట్లు తమకు స్వాభావికములు కానివానిని తమయం దారోపించుకొనుచున్నారు కదా ?

ఈయవిద్యవలన జీవబ్రహ్మలకుఁ గల్గితభేద మేర్పడినది. జీవబ్రహ్మ భేద మొక్కటియే యన నేల? బ్రహ్మమునుండి ప్రపంచము వుట్టె ననుటయు బ్రహ్మమునకు ప్రపంచకర్తృత్వము కల దనుటయు, ఏకస్వరూపముతో నున్నను ఆ బ్రహ్మము జగద్రూపముతోఁ బరిణమించు ననుటయు, పరిణమించుట సంభవింపదు కావున త్రాటియందు సర్వము తోచునట్లు (భ్రాంతిచే) బ్రహ్మమునందు ప్రపంచము తోచుచున్నదని చెప్పుటయు నెల్ల నాయవిద్యాప్రభావమువలననే; కావున బ్రహ్మమే సర్వజ్ఞము. ప్రధాన మట్టిది కాదు. ఈ కారణమువలన శ్రుతియందు “ఆలోచించెను” అని చెప్పఁబడియుండుటచే నచేతన మగుప్రధానము సృష్టికర్త కానేరదు.

అ ౧. పా ౧. సూ ౬. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇది సరికాదు. “ఆలోచన” అనుశబ్దము శ్రుతి యందున్నంతమాత్రమున ప్రధానమునకు జగత్కారణత్వము కలుగక పోదు. లోకమున చేతనవ్యాపారము లనేకము లచేతనములందు గౌణముగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవి. నదిగట్లు పడఁబోవుచుండినయెడల దానిఁ జూచి “గట్టు పడఁదలంచుచున్నది” అని చెప్పునలవాటు కలదు. ప్రకృతము ప్రధానమునందుఁ గూడ నిట్టివ్యవహార ముండుటలో సంశయము లేదు. లోకమున చేతనుడగువుచుండు “నేను మధ్యాహ్నము భోజ

నముచేసి పిదప రథము నెక్కి యూరికి బోయెదను” అని నిశ్చయించి అట్లే నియమముగా నాచరించును. అట్లే ఈ ప్రధానముకూడ సంకల్పము లేకపోయినను మహదహంకారాదిరూపములతో నియతముగఁ బరిణమించును. ఈపోలికవలన (నియమము రెండుస్థలములయందును కలదను పోలికవలన) చేతనధర్మ మచేతన మగు ప్రధానమునం దారోపింపఁబడుచున్నది.

“ఇట్లయిన ముఖ్యమగుచేతనమును విడిచి అముఖ్యమగు నచేతనమును గ్రహింపనేటికి? వేదము అచేతనమునకే సంకల్పము కలదని చెప్పుచున్నది యన నేటికి? ఇట్లు చెప్పుట విరుద్ధముకదా?” అనియెదవేమొ, వినుము. వేదము అనేకస్థలముల నిట్లే యాపచారికముగ నచేతనములయందుఁ జేతనధర్మముల నారోపించి యున్నది. “త త్రైజ ఐక్షత—ఆప ఐక్షంత” “ఆ తేజస్సు సంకల్పించెను—జలము సంకల్పించెను” అని ప్రకృత మగు నీక్షణక్రియనే అచేతనము లగు తేజోజలదులకుఁ గలదానిగాఁ జెప్పియున్నది. ఇట్లే ప్రధానమునుగూర్చికూడ నీక్షణక్రియను చెప్పియుండవచ్చును. ఇంతమాత్రమువలనఁ బ్రధానము జగత్కారణము కాకపోదు.

అనతారిక:— ఈపూర్వపక్షమును నిరాకరించుటకై ఈక్రింది సూత్ర మారంభింపఁ బడుచున్నది.

౬. గౌణ శ్చేన్నాత్మశబ్దాత్. ౧. ౧. ౬.

తాత్పర్యము(సిద్ధాంతము):—“నేయం దేవ త్రైక్షత, హంతాహమిమా స్తిసోఽదేవతా అనేన జీవే నాత్మనాఽను ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి” “నేను సూక్ష్మరూపముగ సృష్టింపఁబడియున్న యీ యుగ్మవిదిభూతములయందు ఆత్మభిన్నము కాని జీవరూపముతోఁ బ్రవేశించి వీనినామరూపముల విస్తరింపఁజేయుదునుగాక” అని ఆసృష్టికర్తయగు దేవత తలంచెను.” అని శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. దీనిచే సృష్టికర్తకును ఆత్మశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడినజీవునకును భేదము లేదని తెలియుచున్నది. మీమతమునందుఁగూడ జీవుఁడు చేతనుఁజేకదా. మఱియు “స ఏషోఽఽనిమా; ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం; తత్సత్వం; స ఆత్మా; తత్త్వమసి శ్వేతకేతో” “ఆసృష్టికర్తయే సూక్ష్మ

రూపుఁడు; ఈకనఁబడు ప్రపంచమంతయును ఆయనకంటె భిన్నము కాదు; వికారము లన్నియు అనిత్యములు కావున ఆజగత్కారణమగు పదార్థమొక్కటియే సత్యము; అదియే యాత్మ; ఓ శ్వేతకేతుఁడా! అదియే నీవు.” అని శ్రుతియందు చేతనుఁడగు శ్వేతకేతునిగూర్చి “నీవే జగత్కారణము.” అని చెప్పఁబడియున్నది. దీనిఁబట్టి చూచిన ఆత్మ శబ్దము చేతనవాసక మనియు, దానికిని జగత్కారణమునకును భేదము లేదని చెప్పఁబడియుండుటచే జగత్కారణముకూడఁ జేతనమే యనియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లగుటచే నిట నీయూహలు చెల్లవు. ఈక్షణ శబ్దము ప్రధానమునందు గుణముగాఁ బ్రయోగింపఁ బడలేదు.

“ఇట్లయిన ‘త త్తేజ ఐక్షత’ అనుమొదలగు వాక్యములకు నభిప్రాయ మేమి?” అనియెడవేమొ, వినుము. ఆ తేజోజలదులు అచేతనము లగుటచే వానికి సంకల్పము లేదనుట నిశ్చయము. పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచేతను, సర్వకారణభూతుఁ డగుటచే నాయనకును తేజోజలదులకును భేదము లేకపోవుటచేతను, కార్యకారణములకు భేదము లేదనుట నిర్వివాదమే యగుటచేతను, “సత్పదార్థముచే నధిష్ఠింపఁబడి ఈ తేజస్సు మొదలగునవి సంకల్ప పూర్వకముగా న్న * వివర్తరూపములగు నుత్తరభూతముల సృజించెను” అనునభిప్రాయము

* లోకమున సేవదార్థమైనను జనింపవలయునని నాజన్మమునకు ఆరంభమని యుఁ బరిణామ మనియు చెందుకారణము లుండును.

ఆరంభము:—కొన్ని పదార్థములు ఒకదానితో నొకటి చేరి తనుసముదాయము వలన మఱియొకపదార్థమును బుట్టించుట; నూలుపోగులు ఒకదానితో నొకటి చేరి వస్త్రము సేర్పఱచుచుండుట ప్రత్యక్షమేకదా.

పరిణామము:—కారణ మగుపదార్థమే అన్యసహాయముచే కార్యరూపమును జెందుట; పాలు తక్రసాహాయ్యముచే పెరుఁ గగుచున్నది. మృత్తిక కుప్పరవాని సాహాయ్యముచే కుండగ మాఱుచున్నది కదా !

ఇతర మతస్థు లందఱును జన్మములకెల్ల నీచెంటిని మాత్రమే కారణములనుగా నంగీరించి యున్నారు. మనుష్యులు మొదలగునాని శరీరముల యుత్పత్తికిఁ గూడ మతస్థోఁడిత పరిణామమే కారణ మనుచున్నారు. వేదాంతులు (అద్వైతులు) వివర్త మను మఱియొక కారణమువలనఁ గూడఁ బదార్థోత్పత్తి కలుగవచ్చుననుచున్నారు.

వివర్తము:—ఒకపదార్థము స్వస్వరూపమున కేము హాని కలుగ నుండఁగనే అన్యపదార్థరూపమును జెందుట; ఇది తెలుదుగ భ్రాంతివలననే సిద్ధించును. చీకటి

యముతో శ్రుతి “తత్తేజ విక్షత” అను మొదలగు వాక్యములను చెప్పి యున్నది.

యందు త్రాటిని జూచినపుడు ఘోరముగా దానిని పాముగాఁ దలంచుట కలదు. అప్పుడు పాము జన్మించిన దనియే చెప్పవలయును కదా ! అప్పుడు వానికి వాత్రాటియందు సర్పచ్చేష్ట లన్నియుఁ గానవచ్చు ననుట కూడ ననుభవసిద్ధమే. ఇఁక విచారింపుఁడు. ఈ సర్పజన్మము నకుఁ గారణ మేది ? ఆత్రాటియందు సర్పావయవములు లేకపోవుటచే నారంభము కాదు; సర్పదేహమునకు పరిణామి కారణము లగు శుక్రశోణితములు లేకుండుటచేఁ బరిణామమును కాదు. కేవలభ్రాంతినలన మాత్రమే యట్లు తోచుచున్నది గావున వివర్తమే (సంకల్పబలమువలన కలిగినమార్పు) దానికిఁ గారణము. అప్పుడు త్రాటికి స్వస్వ రూపహీని ఇంచుకొనైనను లేదు కదా ? ఇట్లే ముత్యపు చిప్పలయలగుఁ దోచువెండి, స్తంభమునందు దోచుపురుషుఁడు, ఎండచువులయందుఁ దోచునీరు మొదలగు భ్రాంతి సిద్ధముల జన్మములకు నెల్ల నవివర్తమే కారణము.

భ్రాంతి యొక్క టియే కాక, వ్యాధి ఇంద్రజాలము మొదలగునవి కూడ ఈవివర్తమును కలిగించును. తిమిరరోగము (రేచీకటి) ఉన్మాదము, అపస్తాంబము మొదలగు వ్యాధులు గలవారు వ్యాధిప్రభావమువలన నొకపదార్థమునే ఖండఖండములుగాను, ఒకవర్ణము గలవానినే మఱియొకవర్ణము గలవానినిగాను జూతురు. లేనివానిని యున్న వానినిగ వ్యవహరింతురు. ఇంద్రజాలక క్తివలనఁ గూడ నొకపదార్థము మఱియొకపదార్థముగఁ గానవచ్చుట సర్వానుభవసిద్ధము. ఇవి యన్నియును భ్రాంతులు కానేరవు కదా ?

ఇట్లనఁజేల ? త్రాటిని పాముగాఁ దలంచిన వానిచిత్తము చీకటిచే భ్రమింపఁ జేయఁబడును. ఒకపదార్థము భిన్నముగ గాంచునాఁడు మొదలగు వారిచిత్తమును వ్యాధ్యాదులు భ్రమింపఁజేయును” అనియెదకేమి ? అట్లు కాదు. చీకటిలో నొకా నొకపురుషుని చిత్త మొకానొకప్పు డొకానొకపదార్థమును మాత్రమే యొకానొక విధముగమార్చు గలదానినిగ (అనఁగ : ఒకత్రాటి నే యొకప్పుడు సర్పమునుగాను మఱియొకప్పుడు జలధారగాను) జూచును. ఇట్టిది కేవలచిత్తవికారమే కావున భ్రాంతి యనఁబడును. కావున దీనికి చీకటి కారణము కానేరదు. అదియే కారణ మని సాధించిన బ్రతిపురుషునిచిత్తంబును సర్వపదార్థవిషయములందును సర్వకాలములయందును నియతముగ భ్రాంతి నొందుమండవలయును. ఇది యనుభవమున లేదు కదా !

ఇఁక వ్యాధ్యాదులవిషయ మిట్టిది కాదు, అది నియతము. తిమిరరోగము గలప్రతి మనుజుఁడును ప్రతిపదార్థమును సర్వకాలములయందును ఖండఖండములుగఁ జూచును. ప్రతిపదార్థమును ఏవర్ణముతో నున్నను ఎఱ్ఱగాఁ గాని తెల్లగాఁ గాని చూచును. ప్రత్యున్మాదాపస్తాంబరోగియు సర్వకాలములయందును జూత్తిగనే లేని వ్యక్తుల పీక్షించుచుం

అ ౧. పా ౧. సూ ౭. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము: — ఆత్మశబ్దము అచేతనమును చెప్పననియు, దానిచే

దును. ఇట్లుగుటచేత వ్యాధ్యాదులు గలిగించువివర్తము భ్రాంతికల్పితవివర్తము కానేరదు. భ్రాంతి చిత్తమాత్రాధీనము; ఇది (వ్యాధ్యాదులవలన కలుగుచిత్తవికారము) వ్యాధ్యాదుల కధీన మయినది.

“ఇట్లైన నీవ్యాధికృతవస్తుజన్తము వివర్తరూపము కానేరదు. వ్యాధికే గారణములగు దోషములు ఆయా రూపములతోఁ బరిణమించు ననవచ్చును కదా?” అనియెడ వేమో, అట్లు చెప్పటకు వీలులేదు. పరిణామమున కారణభూత మగుపదార్థమునకు స్వరూపహానియు నన్యరూపస్వీకారంబును కలుగవలయును. వ్యాధ్యాదులకుఁ గారణము లగు దోషాదులకు నట్టి దేదీయును కానవచ్చుటలేదు. ఒకవేళ కల దని సాధించినను అవి (దోషాదులు) శరీరాదిరూపపరిణామయోగ్యము లగు శుక్రశోణితాదులు లేకపోవుటచే, నట్లు పరిణమించె ననుటయు సంభవింపదు. “ఇట్లననేల? లోకమున మృత్తిక స్వస్వరూపమునకు హానిఁ జెందకయే ఘటరూపముగ పరిణామము నొందుచున్నట్లును, దారువు శిల మువర్ణము మొదలగునవియు స్వరూపహానిం జొందకయే ప్రతిమ భూషణాదిరూపములతోఁ బరిణమించునట్లును, ఈదోషములుకూడ స్వస్వరూపహాని లేకయే తత్తత్పదార్థరూపములతోఁ బరిణమింపవచ్చును” అనియెడ వేమో, అది సరి కాదు. నీవు పరిణామములనియు దాహరించిన వన్నియు మాపక్షమున వివర్తములే. అట్లు కాదనిన “కారణము స్వస్వరూపమును విడిచి యన్యరూపమును స్వీకరించుటయుఁ బరిణామమై స్వస్వరూపమును విశిష్టకన్యరూపమును స్వీకరించుటయుఁ బరిణామమే” యయిన విరోధము వచ్చును కదా. ఈకారణమువలన నందేదీయైన నొక్కటి పరిణామ మనియు మఱియొక్కటి తప్పిన్న కారణాంతర మనియు నంగీకరింపక తప్పదు. సామాన్యముగఁ బరిణామశబ్దము స్వరూపహాని వలనఁ గలుగు పరిణామమునకే వాచకమగుటచే పయిపక్షములయందు మొదటిదాని నే పరిణామముగ నంగీకరింతుము. ఇది మీమనఁ సప్తుతిమే కదా? ఇంక రెండవదానికి వివర్త మని పేరు పెట్టెదము. ఒకపదార్థము స్వస్వరూపముతో నుండి మఱియొకవిధముగఁ దోచుటకే వివర్తపదము వాచక మగుచున్నది. పయి యుదాహరణములలో బాగుగ విచారింపవలయుఁగాని, మృత్తిక మొదలగునవి ఘటాదిరూపములతోఁ దోచుననుటయే కాని మఱిమియు లేదు కదా!

ఈవాదము ననుసరించియే వివర్త మను నొక్కటి కల దని యంగీకరించి వేదాంతములు “ప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మవివర్తము” అనుచున్నారు. మాయ యనాది యనియు, దానియందే ఈశ్వరప్రపంచంబును భీజమునందు వృక్షమువలె నడఁగియున్న దనియు, ఆమాయ బ్రహ్మభిన్న మని కాని కాదని కాని, నిరూపించుటకు వీలులేని దగుటచేఁ సర్వానుభవసిద్ధ మయినదైనను వాస్తవము కాదనియు, ఆమాయా ప్రభావమువలన

ఈక్షణము అచేతనమునకు కలుగదనియుఁ జెప్పితిరి. అది యుక్తము కాదు. ఈఆత్మశబ్దమునకు సనేకార్థములు కలవు. ఒక ప్రభువు, తన కార్యములనన్నిటిని విశ్వాసపాత్రుడై నిర్వహించు నొకానొకభృత్యుని గూర్చి కూడ “వీడు నాయాత్మయే (అనఁగా : నేనే)” అని చెప్పు ననుట లోకమునఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. పురుషుఁడు కూడ నిట్లే తనకు భోగ మోక్షములఁ గలిగించు ప్రధానమును, “ఇది నాయాత్మ” యన వచ్చును. మఱియు నీయాత్మశబ్దము చేతనపదార్థములయందువలె అచేతనపదార్థములయందుఁ గూడఁ బ్రయోగింపఁ బడుచున్నది. భూతాత్మ యనియు ఇంద్రియాత్మయనియు వ్యవహారము కలదు కదా? కావున నొక్క యాత్మశబ్ద మున్నంతమాత్రమున ప్రధానమునకు నీక్షణము లేదనుట సంభవింపదు.

అవతారిక:— అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండించుటకై యుత్తరసూత్ర మారంభింపఁబడుచున్నది.

* 2. తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్. ౧. ౧. 2.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):— ఈపక్షము సరియైనది కాదు. శ్రుతియందు “స ఏ షోఽణిమా” అని సచ్చబ్దముచే జెప్పఁబడినపదార్థము ననువాదము చేసి “స ఆత్మా” అని చెప్పి, పిదప “తత్త్వమసి శ్వేతకేతో”, “ఓశ్వేతకేతుఁడా! ఆజగత్కారణమునకు నీకును భేదము లేదు.” అని చేతనుఁ దై నశ్వేతకేతునిగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది. అచేతన మగుప్రధానమే సచ్చబ్దముచే జెప్పఁబడియుండె నేని ఇది తటస్థింపదు. జీవుఁడు చేతనుఁ డనుటయు ప్రధాన మచేతన మనుటయు మీకును సమ్మతమే. కావున వీనియొక్కమును మీరు మాత్ర మెట్లు సమ్మతించురు?

అబ్రహ్మమే ప్రపంచరూపముతో, గానబద్బుద్ధుడనియు, మొట్టమొదటి నాబ్రహ్మము ఆకాశరూపముతో దోచుననియు, ఆయాకాశరూపబ్రహ్మమే బాయురూపముతోను, అతఁడే యగ్నిరూపముతోను, అట్లే పరంపరగ సర్వప్రపంచరూపముతోను తోచుచున్నాఁడనియుఁ జెప్పెదరు.

*ఈసూత్రమునకు పెనుత్రయతో సంబంధ ముక్కఱ లేదని కొందఱుందురు.

మఱియు నీశ్వేతకేతుఁడు మోక్షార్థి. ఇట్టివానికి చేతనత్వము నాభిభావికమై యుండ “నీ వచేతనుఁడవు” అని శాస్త్రము వదేశించునా? “అథ సంపత్స్యే” “ప్రార్థకర్త నశింపఁగానే తనకును జగత్కారణమునకును భేదము లే దని యెఱింగినవాఁడు విదేహకైవల్యమును జెందును.” అని స్వయముగనే శ్రుతి ఆయభేదజ్ఞానికి మోక్షమును చెప్పుచున్నది. అచేతనముతో నైక్యము కలుగుటయే ముక్తి యని మీరు మాత్రము చెప్పుదురా?

ఈ కారణమువలన సచ్చబ్రహ్మముచే జెప్పఁబడినది చేతనరూప మగు బ్రహ్మమే కాని యచేతన మగు ప్రధానము కాదు. శాస్త్రమునందలి విశ్వాసమువలన విచారశూన్యుడై యెవ్వఁడైనను *గోలాంగూలన్యాయము ననుసరించి మీమతము నవలంబించి సచ్చబ్రహ్మమునకు నచేతన

*న్యాయము లనఁగ సామెతలు. పూర్వకాలమున లోకమునందు వ్యవహారములో నున్న సామెతల నన్నిటిని ప్రస్తావనల యందువలెనే, శాస్త్రములయందును దృష్టాంతము కొఱకై న్యాయము లనుపేర వ్యవహరించుచుండిరి. ఇప్పుడుకూడ సర్వవ్యవహారసిద్ధము లగువానిని సమయోచితముగ నుదాహరించుకొనుటవలన దోషమేమియు రాదు.

ప్రస్తుతము భావ్యమున “విచారశూన్యుడై యెవ్వఁడయిన వాత్స నచేతనునిగ సాంఖ్యపక్షము నవలంబించి శాస్త్రవిశ్వాసమువలన నిశ్చయించుకొనునేని, వాఁడు అనర్థమును బొందును” అనుటకు దృష్టాంతముగ, అవుతోఁకను బట్టికొనిన యొకనీవుత్తాంతము ‘గోలాంగూలన్యాయ’ మనుపేర నుదాహరించఁబడెను.

“ఒకయూరిలో నొక గ్రుడ్డివాఁడు కలఁడు. వాఁడు భిక్షార్థమై ప్రక్కయూరునకు పోఁదలంచి రాజమార్గమును జూపుఁడని తోని నడవవారి నెల్ల నడుగుచుండెను. అప్పుడొక దుర్మార్గుఁడు వాని నపహాసము చేయుటకై స్వేచ్ఛగ గంఠులిడఁచున్న యొకకోడె తోఁకను వాని చేతికిందించి “ఓయి అంధుఁడా! మేము తోనవనుమాత్రమే చూపుదుము; గాని నీ పూరుచేరునంతవఱకు తోడనుండము కదా? ఇట్లైన నీకు సంతయుపయోగముండదు. ఈవృక్షము నీవు చేరఁదలఁచిన యూరునకుఁ బోవును. దీనితోడఁ బొమ్ము” అని చెప్పెను. ఆయంధుఁడును వానిమాటల విశ్వసించి ప్రయాణమయ్యెను. అంతివా కోడె తనతోఁక నొక మనుష్యుఁడు పట్టుకొని యుండుటచే మఱింతచెలరేగి దుముక సాగెను. ఆయంధుఁడును “ఇఁకపై రాజమార్గము నెచ్చును. ఇఁకపై రాజమార్గము నెచ్చును” అని తలఁచుచు రాలనక ముండ్లనక నాకోడె ననుసరించి పరుగిడసాగెను. రాజమార్గము మాత్ర మెప్పటికిని రాజదు.”

మగుప్రధానమే యర్థమని భావించి “నేను అచేతనుఁడును” అని భావించునేని, అట్టివానికి ననర్థప్రాప్తియే కలుగును గాని సుఖము కలుగదుగదా. అప్పుడు (అనఁగ: మీమతము యథార్థమగునేని) శాస్త్రము అసంబద్ధార్థములఁ జెప్పునది యగుటచే నప్రమాణము కావలసినప్పును. నిర్దోషమైన వేదమును నిరర్థకముగ నప్రమాణముఁ జేయుటకంటె కీడు కలదా? ఒకానొకచోట ఆత్మశబ్దమునకు గౌణార్థముండిన నుండుఁగాక. అన్నిస్థలములయందు నట్లేయుండి తీరనలయు ననుట నియమమా? మఱియు ముఖ్యార్థము చేతనే ప్రకరణార్థము నిర్వహింపఁబడుచుండ గౌణార్థమును స్వీకరింప నేల? “ఈ భృత్యుఁడు నాయాత్మ” అను మొదలగు వాక్యములయందు ముఖ్యార్థముచే దాత్పర్యము నిర్వహింపఁబడుటకు వీలు లేకపోవుటచే నాత్మశబ్దమునకు గౌణార్థమును స్వీకరింప వలసినచ్చినది; కాని మఱేమియు లేదు కదా? అన్నిచోట్లను గౌణార్థమునే స్వీకరింపవలయుననిన నన్నిచోట్లను సంశయింప వలసినప్పునుకదా! కావున నెట్లు చూచినను ఆత్మశబ్దము అచేతనపదార్థమును చెప్పదు. ఆయిత్యక్తియయు అచేతనమునకు సంభవింపదు. సచ్చబ్దమునకు నచేతన మర్థంబును గానేరదు.

అ గ. పా గ. సూ ౮. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:— పయివిషయమును గూడ మఱియొకవిధముగ సమన్వయింపవచ్చును. లోకమున*అరుంధతీనక్షత్రమును చూపఁదలచిన వాఁడు, అతిసూక్ష్మమగు దానియాకారము మొట్టమొదటనే గోచరము కాదు కావున “అల్లదియే యరుంధతి” యనుచు దానిపార్శ్వముననున్న యొక పెద్దనక్షత్రమును చూపును. పిదప “ఇది యరుంధతి కాదు. దాని ప్రక్క నున్న సన్ననినక్షత్రము అరుంధతి” యనుచు

ఇదియే ‘గోలాంశులన్యాయ’ మని వ్యవహరింపఁబడినసామెతికర్థము. ఆదుప్తుని మాటను విశ్వసించిన గ్రుడ్డివానివలె సాధకుఁడును సాంఖ్యులవలెను ననుసరించి శాస్త్రమార్తనచేతనరూప మనియే చెప్పును” అని విశ్వసించినచో నెన్నటికిని సంసారపారమును జెందనేరఁ డనుటయే దీనినిదాహరించుటకు నభిప్రాయము.

*అరుంధతీ నక్షత్రము చూపుటకై మొట్టమొదట దానిచెంత నున్న యొకస్థూలనక్షత్రమును జూపుదు రనువిషయమును “స్థూలారుంధతీన్యాయము” అను కేర వ్యవహరింతురు.

ప్రసిద్ధానుంధతని జూపును. ఇట్లే వేదముకూడ బ్రహ్మమునే చెప్పఁ దలచినను, తత్త్వరూప మతినూత్న మగుటచే, తదాశ్రితమై భోగ్య రూపముతో ప్రసిద్ధమై స్థూలమై యున్న ప్రధానమును గ్రహణ సౌకర్యముకొఱకై “ఇదియే యాత్మ”యని చెప్పియుండవచ్చును. ఇట్లయినను మాప్రధానము సచ్చబ్రహ్మవాచ్య మగును కదా.

అనతాఠిక:—ఈ పూర్వపక్షమును ఖండించుటకై మఱి రెండు హేతువులు చెప్పఁబడుచున్నవి.—

౨. హేయత్వావచనాచ్ఛ. ౧. ౧. ౨.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—ఈపూర్వపక్షము యుక్తియుక్తము కాదు. స్థూలారుంధతీన్యాయము ననుసరించి వేదము ప్రధానము నాత్మగ బోధించునేని యప్పుడు ముముక్షువునకు దానియందే దృఢ విశ్వాసము (“ఆప్రధానమే నేను” అను విశ్వాసము) కలుగకుండుటకై ఉపదేశానంతరమున మరలను దానిని నిరాకరింపవలయును. బ్రహ్మమును నూతనముగ బోధింపవలయును. ఇట్లు చేయక ప్రధానోపదేశముతోనే * ప్రకరణమును ముగించెనేని ముముక్షువును చెఱచినదియే యగును కదా? ఇక వేదమునందన్ననో సచ్చబ్రహ్మమే జెప్పఁబడిన పదార్థము లకు నిషేధ మెటను గానరా లేదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి షష్ఠ † ప్రపాఠకము “స ఆత్మా; తత్త్వ మసి శ్వేతకేతో” అను నిట్టివాక్య

* ౪౫-౪౬వపుటలక్రింద ఉపక్రమాది తాత్పర్యలింగములస్వరూపమును వివరించియున్నాము. ఆయుపక్రమాదులలో నన్నిటిని గాని కొన్నిటినిగాని కలిగి యేక విషయమును ప్రతిబాధించునట్టివాక్యము కాని వాక్యములు కాని ప్రకరణమనంబడును.

‡ ఆత్మాసము, సర్గము, అధ్యాయము మొదలగువానివలె ఛాందోగ్యోపనిషత్తు నందలి భాగమునకు ప్రపాఠక మని పేరు. ఇతరోపనిషత్తులందు ఖండము లనియు వల్లు లనియు విభాగ నామములు కలవు.

ఈషష్ఠప్రపాఠకమున నిక్రిందివిషయము వర్ణింపఁబడియున్నది.

“ఉద్దాలకుఁ డనుమహాముని గురుగృహమునుండి వచ్చిన తనశ్రుతినిశ్వేతకేతుఁ డనువానిని జూచి ఇట్లనియె, “ఓపుత్రా, డేనిని వినిన సర్వమును వినిన ట్లగునో, డేనిని తెలిసికొనిన సర్వమును తెలిసికొనినట్లగునో, ఆట్టి పదార్థమును గూర్చి నీగుడిని బ్రక్తింది

ములతోనే ముగింపబడినది. ఇట నొక్కచోటనే కాదు. “అత్తావా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీత్” “సృష్టికిఁ బూర్వమున నామరూపాత్మక తివా? ఆపదార్థము నీకు గోచర మయ్యెనా?” అనిన నట్టిపదార్థ మొక్కటి యున్న దనుటయే యసంభవ మనుతలంపుతో పుత్రుడు జనకున కిట్లనియె. “తండ్రీ! దాని నేను ప్రశ్నింపలేదు. అట్టి దొకటి ప్రపంచమునఁ గల దనుటయే నాకుఁజిత్రముగ నున్నది. అట్టిది కలదేని నాకు వివరింపుడు”.

అనినఁ దండ్రీ ఇట్లనియె. “ఓపుత్రా! అట్టి పదార్థము కలదనుటలోఁ జిత్ర మేమి? లోకమున మృత్తికతోఁ జేయఁబడినపదార్థము లనేక నామరూపములతో నున్నను సర్వమును మృత్తికకంటె భిన్నము కాదు. ఇప్పుడు మృత్తికాస్వరూపము నెఱింగినయెడల మృత్తాయ స్వరూప మంతయు నెఱింగినట్లే యగును కదా! ఇట్లే ప్రపంచకారణముగ నొక్కపదార్థము నెఱింగిన సర్వము నెఱింగినట్లే యగును. నామరూపభేదములు పదార్థ భేదమును కలిగించలేవు. ఆనామరూపములు భేదవ్యవహారమును మాత్రమే సాధించును. కొంచెము విమర్శింపఁగలిగిన దీనిఁ గూర్చి యధికముగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

ఈప్రపంచ మంతయు మొట్టమొదట సత్త్వైమై యుండినను. ఆసత్త్వదార్థము సంకల్పపూర్వకముగ సర్వభూతములను సృజించెను. “నే నజ్ఞానిని నాకు నేమియుఁ దెలియదు” అనువ్యవహారముచే నాబాలగోపాలముగ ననుభవసిద్ధ మగుటచేత “ఇది భావ పదార్థము” అని యవశ్యముగ చెప్పఁబడవలసియున్న మాయ యనాదిగ నాసత్త్వదార్థమున కలదు. విమర్శింప నారంభించినచో దానియన్ని నిర్వచించుటకు శక్యముకాదు; గాని యజ్ఞానదృష్టి ననుసరించి యున్న దనక తీరదు. అందఱచేత ననుభవంపఁబడుచున్న భావపదార్థములయొక్క స్థితి కూడ నిట్టిదియే కదా! దేనిఁ గైకొని విచారించినను వ్యవహారార్థము లగునామరూపముల తోనివేయ నారంభించినచో కారణపదార్థముల కంటె భిన్న మగుస్థితి యింపుకదైనను కానరాదు కదా! ఇట్టి ఈమాయ పూర్వకలాంఛనమునందలిజీవులకర్మలు ఫలస్థుభుములు కాఁగానే సృష్టికిఁ బ్రారంభించును. ఇట్లు చెప్పటకంటె “జీవులు ఆజ్ఞానులు కావున వారికర్మలు ఫలము నొసంగ నారంభింపఁ గానే వారియజ్ఞానమువలన వారికి ప్రపంచము యథాపూర్వముగ భోగార్థమై కానవచ్చును” అని చెప్పట విశదతరముగ నుండును. ఇదియే సత్త్వదార్థమునకుఁ గలసంకల్పము.

ఇట్లు సర్వప్రపంచమునకును సత్త్వదార్థమే కారణము; కావున దాని నెఱింగిన ప్రపంచసంతయు నెఱుంగఁ బడినట్లేయగును. పయిన నిరూపించినవిధముగ మాయయుఁ దద్భిన్నము కాకపోవుటచే నీప్రపంచమునకు నిమిత్తోపాదానకారణములు రెండును సత్త్వదార్థమే. అది యతిసూక్ష్మమైవది. దానికంటె ప్రపంచమునందు జడపదార్థములుగాని చేతనపదార్థములు గాని భిన్నములు కావు. నీవును ఆపదార్థమే? నేనును ఆపదార్థమే.”

మగు నీ ప్రపంచ మంతయు నాత్మమాత్రముగానే యుండెను." అను మొదలగు సుపక్రమములతోఁ గూడిన సర్వోపనిషత్తులయందును "జగత్కారణమునకును ఆత్మకును భేదము లేదు" అని చెప్పుటతోనే ముగింపు కానఁబడుచున్నది. కావున సచ్చిద్బ్రహ్మమునకు ప్రధాన మర్థ మగుననుట యయుక్తము.

మఱియు నీసూత్రమునందు "చ" అను *సముచ్చయార్థకము ప్రయోగింపఁబడి యుండుటచే మఱియొక హేతువునుకూడ సూత్రకర్త యుద్దేశించియున్నాఁ డని తెలియవచ్చుచున్నది. అదియు నిచ్చటచూపిన హేతువుతో నేదియో యొకవిధముగ సంబంధపడి యుండవలయు ననుట యుక్తము. "శ్రుతి సచ్చిద్బ్రహ్మవాచ్య మగుపదార్థమును నిరాకరింప లేదు" అను కారణము ననుసరించి పయిన పూర్వపక్షఖండనము చేయఁ బడెను. "శ్రుతి సచ్చిద్బ్రహ్మమును నిరాకరించుచున్నది" అని యంగీకరించినను పూర్వపక్షము నిలువ దని నిరూపించుటకై తగిన రెండవ కారణము చకారముచే నుద్దేశింపఁబడి యుండవలయును.

అట్టికారణముకూడ నొక్కటి కలదు. ఆషష్ఠప్రపాఠకమునకు నారంభమున "యథా సో మ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యేన సత్యం; ఏవం సోమ్య స ఆదేశో భవతి" "ఓశాంతుఁడా! మృత్తికను తెలిసికొనినయెడల మృణ్మయము లగుపదార్థము లన్నియును కార్యకారణముల కభేద మగుటచే నెట్లు తెలిసికొనఁబడునో, కుంః మొదలగు వికారములన్నియు నెట్లు నామమాత్రములో, కారణ మగుమృత్తిక యొక్కటియే యెట్లు సత్యమో, అట్లే ఈ ప్రపంచ మంతయు కారణ మాత్రము. కారణభిన్నముగ దీనికి నునికి లేదు. కారణము నెఱింగిన

అని ఇట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కావున ఆసత్పదార్థము ఆచేతనము కానేరదు. శ్వేతకేతువు చేతనుఁడు కావున నాతని కభిన్న మగుపదార్థము గూడ చేతనమై యుండవలయు ననుట నియమము. చేతనాచేతనములకు నైక్యము సంభవింప దనుట నిర్వివాదాంశము కదా!.

*రెండుపదార్థములయొక్క కాని అనేకపదార్థములయొక్క కాని చేరికను తెలుపుట, లేక, అక్షరము (సంస్కృతమున — చ అపి, అంధ్రమున — ను మొదలగు నవి) సముచ్చయార్థక మనఁబడును.

నిది యంతయు నెఱుంగఁబడినట్లే యగును" అని సచ్చక్షాంతముగ నుపక్రమింపఁబడియున్నది; కారణపదార్థము నెఱింగిన సర్వము నెఱుంగఁబడు నని ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడియున్నది. ఆ జగత్కారణమే సచ్చబ్రహ్మము చే బిమ్మట చెప్పఁబడియున్నది. ఇక నాసచ్చబ్రహ్మమునకు నచేతన మగు ప్రధాన మర్థ మయినమొదల ఈ ప్రతిజ్ఞకు విరోధము వచ్చును. అది యచేతన మగుటచే దానిఁ దెలిసికొనిన నచేతనము లగు భోగ్యపదార్థములు తెలిసికొనఁబడునని కావచ్చును; కాని చేతను లగుజీవులు తెలిసికొనఁబడినవారు కానేరరు. వారు ప్రధానపరిణామభూతులుకారు కదా! ఇట్లుగటచేత నెట్లు చూచినను సచ్చబ్రహ్మము ప్రధానము కానేరదు.

అ ౧. పా ౧. సూ ౯. ఆరంభము.

అనతారిక :—ఈ యధికరణమున మొదటినుండియు పరంపరా హేతువులచే (ఒకదాని నొకటి దృఢపఱచుచున్న హేతువులచే) ప్రధానకారణవాదము ఖండింపఁబడెను. ఇక మూఁడుసూత్రములలో స్వతంత్ర హేతువులతో నావాదమునే ఖండించుచున్నాఁడు —

౯. స్వాప్యయాత్ ౧-౧-౯.

తాత్పర్యము:—“యత్రైత త్పురుషః స్వపితి నామ సతా సోమ్యా తదా సంపన్నో భవతి స్వమవీతో భవతి తస్మా దేనం స్వపితి త్యాచక్ష తే; స్వం వ్యావీతో భవతి” “ఓశాంతుఁడా ! లోకమున నుషుప్తి యను నొక యవస్థ సర్వానుభవసిద్ధమై యున్నది. అప్పుడు జీవుఁడు జగత్కారణ మని చెప్పఁబడిన సత్పదార్థముతో నైక్యము నొందును. ఆసత్పదార్థమే యాత్మ. ‘స్వం అపీతః’ అను వ్యుత్పత్తిచే నట్టి స్థితిని జెందినవాని కూర్చి ‘స్వపితి’ (‘నిదురించుచున్నాఁడు’) అనుచున్నారు. ఆసమయమున జీవుఁడు స్వస్వరూపమును జెందును కదా” అను శ్రుతి స్వపితిశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తినిఁ జెప్పుచు “సచ్చబ్రహ్మముచే ప్రధానము చెప్పఁబడదు. ప్రధానము జగత్కారణము కాదు” అని స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈశ్రుతియు “సదేవ” అను మొదలగు నుపక్రమముతోఁ గూడిన వ్యవప్రసాతకము నందే యున్నది.

జీవుడు బహిర్ముఖ మగుమనస్సుతోఁగూడి ఇంద్రియములమూలమున విషయముల గ్రహించుస్థితి జాగ్రదవస్థ. ఆజాగ్రదవస్థయందలి సంస్కారములను కేవల మనోమాత్రోపాధితో (ఆవరణముతో): గూడిచూచుట (అనఁగ: ఆసంస్కారములవలనఁ దోచిన పదార్థములఁజూచుట) స్వప్నావస్థ. ఈరెండునుగాక గాఢనిద్రయనఁబడు మఱియొకస్థితి కలదు. ఇదియే సుషుప్త్యావస్థ. అప్పుడు మనస్సు మొదలగునవి యేవియు నుండవు. ఇట్లుగుటచేత సర్వోపాధులును లేవు. కావున నాజీవుడు నిర్వికల్ప నిరంజన మగు స్వస్వరూపముతో నిలుచును. ఇదియే యాత్మైక్యము.

“ఇట్లు ప్రతిదినమును సుషుప్త్యావస్థయందు జీవునకు నాత్మైక్యము కలుగు ననుట యసంభవము. ఒకమాటు ఐక్యము నొందిన నదియే మోక్షము కావున పునరావృత్తి సంభవింపదు. మోక్షము నొందిన వాడు కూడ మరలి వచ్చుననిన నది యేరికిని సమ్యక్తము కాదు కదా” అనియెగవేమో, వినుము. ఏజీవుడు జ్ఞానముచే మూలావిద్యను నశింపఁ జేయునో వాడు “అహం బ్రహ్మస్మి” “నేనే పరబ్రహ్మమును” అని భ్రాంతిశూన్యుడై జ్ఞానపూర్వకముగ పరబ్రహ్మమునం దైక్యము నొందును. అట్టివాడు మరల రాడు. అట్లుగాక, స్వాభావికముగ మనస్సు, కారణమున (తనకు నుత్పత్తిస్థాన మగు మూలావిద్యయందు) లయము

* నేదాంతనిత్యమనందు ఆవిష్కరింపబడుచుండును. అంతొక్కటి భవిష్యత్తమై అనాదియై సర్వప్రపంచకారణమై యుండునది. ఇదియే మాయయనియుఁ జెప్పఁబడును. ఈవిషయమును సవిమర్శముగ దేవతాధికరణమునందు (ఆధ్యాత్మ. ౧. పాదము ౩. సూత్రము ౨౬-౩౩) వివరించెదము. భ్రాంతిశూన్యమై ముక్తిపు బిష్టను వెండిగాను త్రాటిని బాముగాను చూచునట్లు చేయునదియు, వ్యవహారవిషయందు మనసును జెడరునట్లు చేయునది మఱియొకవిద్య. ఇందు మొదటిదానికి మూలావిద్యయని, రెండవదానికి తూలావిద్యయనియుఁ జేరు. “ఇది వెండికాదు ముత్యపుబిష్ట” అను మొదలగు నాప్తవాక్యములచే తూలావిద్య నశించును. కాస్త్రవిచారమువలన “నేనే బ్రహ్మమును” అని తెలిసికొనినవో మూలావిద్య నశించును. మూలావిద్యానాశము కలిగినచేకాని ముక్తి దొరకదు. సుషుప్త్యావస్థయందు విచారజనితజ్ఞానము లేకపోవుటచే నామూలావిద్య నశింపదు. ఇక నేమనిన: మనస్సు మొదలయిన బాహ్య ప్రకృతిసాధనములు లీనము లగుటచే (తనయందే= మూలావిద్యయందే, లయము నొందుటచే) జీవునకు బాహ్యప్రకృతిని కలిగింపదు; సంబంధ మున్న దనినను శే దనినను ఆది (మూలావిద్య) బ్రహ్మమనందు ఆరోపింపఁబడి యున్నదియే కావున నాజీవునకు బ్రహ్మమునుండి భేదమును కలిగింపదు. జీవబ్రహ్మలకు నామమాత్రిమనను భేదముకాని స్వరూపమున నించుక యైనను లేదు కదా.

నొందుటచే గలిగిన బ్రహ్మైక్యము శాశ్వతము కానేరదు. అజ్ఞానముతో రాజభవనమును ప్రవేశించినను అది యంత ప్రయోజనకారి కానేరదు కదా! వాస్తవస్థితిలో కేవలము సుషుప్త్యస్థాయందుమాత్రమే యననీల? సర్వాస్థలయందును జీవబ్రహ్మలకు నైక్యము స్వభావసిద్ధమే. అజ్ఞాన మొక్కటియే వారికి నెప్పటికిని భేదమును కల్పించుచున్నది. ఆయజ్ఞానము సుషుప్త్యస్థాయందును నశింపలేదనుట సర్వానుభవసిద్ధముకదా!

ఈ విధముగ వేదమున సచ్చబ్రహ్మచ్య మగుపదార్థమే యాత్మ, యనియు, జీవుడు సుషుప్త్యస్థాయందు ఉపాధు లన్నియు నశించుటచే నాయాత్మయందే యైక్య మగుననియు, అదియే స్వపితృశబ్దార్థమనియు, జెప్పబడియుండుటచే, సచ్చబ్రహ్మమునకు ప్రధాన మర్థము కానేరదు. చేతనుఁ దని ప్రసిద్ధి నొందియున్న జీవుడు అచేతన మగు ప్రధానమున నైక్యము నొందు ననుట యసంభవము కదా! విరుద్ధము కదా!

పూర్వపక్షము:—శ్రుతియందు స్వపితృశబ్దార్థమును వివరించు నప్పుడు స్వశబ్దము ప్రయోగింపబడియున్నది. “స్వోజ్ఞాతా వాత్మని స్వంత్రీ ప్వాత్మీయే స్వోఽస్త్రీయాం ధనే” “స్వశబ్దము బంధువు తాను (ఆత్మ) అను నర్థములు చెప్పనప్పుడు పుంలింగము. తనది యను నర్థము చెప్పనప్పుడు స్త్రీలింగము. ధనము అనునర్థము చెప్పనప్పుడు పుంన్నపుంసకలింగము.” అను నిట్టికోశముల ననుసరించి స్వశబ్దమునకు “తాను—తనది” అను రెండర్థములు కలవు. ఇందొకయర్థము ననుసరించి ప్రధానము సచ్చబ్రహ్మచే జెప్పబడ దని తేలుచున్నను రెండవయర్థము ననుసరించిన మాపక్షమునకు ననుకూలముగ నుండనేమొ (అనఁగ: ప్రధానమే సచ్చబ్రహ్మమున కర్థ మని సాధించుటకు వీ లగునేమొ!).

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పటకును వీలులేదు. ఏయర్థము నవలంబించినను మీపక్షము నిలువదు. అందు “స్వశబ్దము ఆత్మను తెలుపును” అను పక్షము నవలంబించిన మీసిద్ధాంత మెట్లు నిలువదో, ఆ విషయమును మొట్టమొదటనే వివరించియున్నాము. ఇక రెండవ పక్షము నవలంబించినను దేనికిని తనదియైనంతమాత్రముననే తనతో సంబంధములేనిపదార్థములయందైక్యము సంభవింపదు. కుండ తనయందే నిలిచియుండుటచే తనవి, యైనను జలములందు లయము నొందదు; కార్యకారణభావసంబంధము గల మృత్తికయందు మాత్రమే

లీన మగును. ఇట్లే భ్రాంతికల్పిత మగు వెండియుఁ దన కాధార మగుటచే తనది యైనభూమియందు లయము నొందదు; అధిష్ఠానసంబంధము గల ముత్యపుచిప్పయందుమాత్రమే లయము నొందును. ఇట్లే జీవుఁ డును, సర్వభోగముల నొసంగునది యగుటచే దనదియే యైనను ప్రధానము నొందు లయము నొందఁడు; భ్రాంతికల్పితమై యైన తనకు సదిష్ఠానభూతమై స్వస్వరూప మై యున్న బ్రహ్మమునందు మాత్రమే లయము నొందును. కావున నేపక్షము నంగీకరించినను (స్వశబ్దమునకు 'తాను' అని యర్థ మనినను, 'తనది' యని యర్థ మనినను) మీపక్షము నిలువదు; సచ్చబ్రహ్మమునకు ప్రధాన మర్థము కాదు.

౧౦. గతిసామాన్యత్. ౧. ౧. ౧౦.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట గతి యనఁగ జ్ఞానము. (జగత్కారణమును గూర్చిన బోధ) ఈగతి ఉపనిషత్తులయందంతటను “ఆత్మనుండి ప్రపంచము జనించెను” అని యేకరూపముగ నున్నది. “ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్” “నామరూపాత్మకమై కనఁబడుచున్న ఈప్రపంచ మంతయును ఆత్మరూపముగానే యుండెను” అని ఋగ్వేదములోని యైతరేయోపనిషత్తునందు “ఆత్మనుండియే ప్రపంచము జనించెను.” అని చెప్పఁబడియున్నది. “తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” “పైన వర్ణింపఁబడిన సత్యజ్ఞానానందరూపపరమాత్మనుండియే యీ యాకాశము జనించెను” అను మృదలగువాక్యములచే యజుర్వేదము నందలి తైత్తిరీయోపనిషత్తునందును అట్లే చెప్పఁబడియున్నది. మఱియు నిట్లే యన్నియుపనిషత్తులయందును వికకంఠ్యముగ నాత్మనుండియే ప్రపంచోత్పత్తి వర్ణింపఁబడియున్నది. ఆత్మయనఁగ చేతనపదార్థమే యని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. ఇట్లుగుటచే ప్రధానము జగత్కారణము కానేరదు.

సిద్ధాంతము:— ఈకారణమువలనఁ గూడ మీపక్షము నిలువదు. అన్నిస్థలములయందును విషయ మేకరూపముగ నుండుట యనునది సమ్యక్మునకు చక్కనికారణముకదా? “నేత్రము రూపమును గ్రహించును. చెవి శబ్దమును గ్రహించును” అనువిషయములను లోకులు విశ్వసించు

చున్నారగదా. ? దానికీ గారణ మేమి? ఎచ్చట కూడ మార్పు లేక నన్నియు నేకరూపముతో నుండుటయే లోకమున నందఱికన్నులును రూపమునే గ్రహించును; కాని ఒకనికన్ను రూపమును, మఱియొకనికన్ను రసమును, మఱియొకనికన్ను గంధమును గ్రహింపడుకదా? ఇట్లే యందఱికెప్పులును శబ్దమునే గ్రహించును కాని యన్యమును గ్రహింపవు కదా? ఇట్లు ఎచట చూచినను మార్పు లేకుండుటచే లోకులు “కన్ను చూచును” అను మొదలగు విషయములను అంగీకరించుచున్నారు. వేదాంతవాక్యములయందును “సృష్టి చేతనపదార్థమునుండి కలిగెను” అనువిషయమున నన్యభిచారము (ఏకరూపత్వము) కానవచ్చుచున్నది. కావున నిది విశ్వాసయోగ్యము. ఈకారణమునలన ప్రధానము జగత్కారణము కాదు. సచ్చబ్రహ్మమునకు నర్థంబును కాదు.

౧౧. శ్రుత త్వోచ్చ. ౧. ౧. ౧౧.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—ఈ యూహలతోఁ గూడఁ బని లేకయే శ్రుతియందుఁ బ్రత్యక్షముగనే “సర్వజ్ఞః డగుపరమేశ్వరుఁడు జగత్కారణము.” అని చెప్పఁబడియున్నది. శ్వేతాశ్వతతోపనిషత్తునందు సర్వజ్ఞఁడగు పరమేశ్వరుని గూర్చి చెప్పుట కారంభించి “సకారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చి జ్జనితా న చాభిషః” “ఆపరమేశ్వరుఁడే ఈ ప్రపంచమునకుఁ గారణము. ఆయనయే ఇంద్రియములకు నధిపతులయిన జీవులకు నధిపతి(నియామకుఁడు). ఆయనకు మఱియొక కారణము లేదు. నియామకుఁడును లేడు.” అని స్పష్టముగనే వివరింపఁబడియున్నది. ఈకారణమునలన “అచేతన మగుప్రధానము జగత్కారణము. పరమాణువులు జగత్కారణములు” అను మొదలగు వాదము లేవియు యుక్తియు క్తములు కావనటయే సిద్ధాంత మయినది.

౬. ఆనందమయాధికరణము.

ఉత్తరగ్రంథావతారిక:—“అథాఖో బ్రహ్మజ్ఞానా” అను సూత్రము మొదలు “శ్రుతత్వోచ్చ” అను సూత్రమువరకు కలనందర్శముచే,

బ్రహ్మమును విచారించవలయు ననియు, ఇది ప్రపంచసృష్టి స్థితిలయము లకుఁ గారణ మనియు, దానిని విచారించుటకు ఉపనిషత్తులు తప్ప నితర స్రమాణములు పనికిరావనియు, ఆయుపనిషత్తులును బ్రహ్మభిన్నము లగుప్రధానాదులఁ జెప్ప వనియు నిరూపింపఁబడియున్నది. “గతిసామాన్యత్” (౧-౧-౧౦) అను సూత్రముచే “సర్వ వేదాంతవాక్యములును, లేక, సర్వోపనిషత్తులును ఐకకంఠ్యముతో నాపరమేశ్వరునిగూర్చియే చెప్పును” అనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది.

అయినను ఈవిషయములు సవిమర్శముగ నిరూపింపఁబడలేదు. వేదాంతవాక్యములు విచారింపఁబడలేదు. ఉపనిషత్తులయందు, నిరుపాధిక మగుస్వాభావికరూపముతో నుపదేశింపఁబడుటకు శక్యండు కాక పోవుటచే నాపరమేశ్వరుండు ఏదియో యొకయుపాధి నాశ్రయించియే యుపదేశింపఁబడియున్నాడు. ఆయుపాధులును కొన్నికొన్నిస్థలములయందు ఉపాసనార్థమై ముఖ్యములుగ నంగీకరింపఁబడియున్నవి; మఱి కొన్నిస్థలములయందు అట్లు ద్వేషింపఁబడక బ్రహ్మస్వరూపమును బోధించు విషయమునందుమాత్రమే వినయోగింపఁబడియున్నవి. మఱియును అభివృద్ధిగలిగించునవి యగు స్రతీరోపాసనలును (మనసున నాపరమేశ్వరు నొక దేహధారిరూపముతో భావించి చేయఁబడు నుపాసనలు), * క్రమముక్తి నొసంగు † దహరాద్యుపాసనలును, కర్తృలకు మాహాత్మ్యమును కలిగించు ‡ సుద్గీఢాద్యుపాసనలును, కర్తృకాండమునందుఁ జెప్పఁదగిన వై నను బ్రహ్మభావనారూపము లనుకారణమున నీయుపనిషత్తులయందే చెప్పుబడియున్నవి.

“యత్ర హి దైవత మివ భవతి త దితర ఇతరం పశ్యతి” “అవిద్యాదశయందు భేద మున్నట్లు తోచిన నప్పు డొకఁడు మఱి యొకనిఁ జూచును” అను మొదలగువాక్యములచే గొన్నిచోట్ల నుపాధి భేదము నాశ్రయించి శ్రుతి బ్రహ్మభేదమును జెప్పుచున్నది. “నిష్కళం

* క్రమముక్తి - ౪-౧ అధ్యాయము, ౩-వ పాదములో వివరింపఁబడియున్నది.

† దహరోపాసన - అధ్యాయము ౧. పాదము ౩. సూత్రము ౧౪. మొ. ౨౦ వరకు చూచునది.

‡ ఉద్గీఢోపాసన యనఁగ నోంకారోపాసన; లేక, సానువేదమునఁ గలయైదుభాగములలో సుద్గీఢ మనుభాగ మొక్కటి కలదు. దాని నోంకారరూపముతో భావించి యుపాసించుట.

నిష్క్రియం శాంతం" "ఆ బ్రహ్మము విభాగములు లేనిది. ఏకార్యముల నాచరింపనిది. శాంతమైనది." అను మొదలగువాక్యములచే సర్వోపాధి నిషేధపూర్వకముగ శుద్ధబ్రహ్మమును బోధించుచున్నది.

"బ్రహ్మము ఏకరూపమైయుండ దానికి నుపాధులవలన భేద మెట్లు సంభవించును? ఉపాసనలకును తత్ఫలములకును భేద మెట్లు కలుగును?" అనియెడవేమో, వినుము. సూర్యుఁడు ఏకరూపుఁడై యే యున్నను అనేకజలపాత్రములయందు ఒక్కమాత్రే ప్రతిబింబించిన నప్పు డా ప్రతిబింబములకుమాత్రము పరస్పరము కల్పితభేదము లోకమున వ్యవహరింపబడుచున్నది. వాయువు ఏకరూపుఁడే యై యున్నను గృహ భేదములను కాని గ్రామభేదములను కాని స్థలభేదములను కాని యవలంబించి "గ్రామములోనిగాలి దుష్టమైనది. బయలులోనిగాలి మంచిది" అని కల్పితభేదముతో వ్యవహరింపబడుచున్నాఁడు. ఇట్లే ఆపరమేశ్వరుఁడు కూడ నేకరూపుఁడే యైనను ఆయనకు నుపాధిభేదమువలన వ్యావహారిక మగుకల్పితభేదము కలుగవచ్చును. ఈభేదము నాశ్రయించియే యుపాసనలకును తత్ఫలములకును భేదము కలుగును.

"ఇట్లైనను ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుండు కావున 'ఉపాసించువాఁడు ఉపాసించబడువాఁడు' అనుభేద ముండుటకు నవకాశము లేదు. ఒక్కొక్కఁడును స్వయముగనే పరమేశ్వరుఁడు కదా" అనియెడవేమో వినుము. నీపూర్వపక్షము యుక్తమైనదియే యైనను కొంత విశేషము కలదు. ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడే యైనను, అనాది యగు నవిద్యయొక్క తారతమ్యమువలన నాయాయుపాధులయందు తారతమ్యముతోఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. పర్వతములు పృథ్వీములు మొదలగు స్థావరభూతములయందు బొత్తిగనే లేనివాఁడుగను, పశువులు మొదలగు తిర్యగ్జంతువులయందు మిగుల నీచుఁడుగను, మనుష్యులయందు మధ్యమప్రకాశము కలవాఁడుగను, గంధర్వాదులయందు అంత కంటె నధికుఁడుగను, దేవతలయందు సర్వోత్కృష్టుఁడుగను కానవచ్చుచున్నాఁడు. సూర్యుఁడు సర్వకాలములయందును ఏకరూపముతోఁ బ్రకాశించుచునే యున్నను, మేఘావరణము మొదలగు కారణములవలన, వర్షాకాలమునందు మందకాంతి కలవాఁడుగాను, శరదృతువునందు తీవ్రకాంతికలవాఁడుగాను, భావింపబడుచున్నట్లు ఈపరమేశ్వ

కుడును భావింపఁబడుచున్నాడు. ఇది యంతయును స్వస్వరూపముచు తెలిసికొనకపోవుటచే వచ్చినదియే. కావునఁ దనకు స్వాభావిక మైన పరమేశ్వరత్వమును తెలిసికొనలేక సద్ధిక మగునజ్ఞానమునకు లోబడి యున్నవాడు, తనకంటె నుత్తముఁడై యల్పజ్ఞానము కలవాని నుపాసన చేయవచ్చును. అజ్ఞానము అల్ప మగు కొలఁది విభూతి (ప్రభావము) యధికమగుచు వచ్చును కదా! “య ద్య ద్విభూతియ త్సత్త్వం శ్రీమ ద్భూర్జిత మేవ వా, త త్త దే వావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశసంభవం” “ప్రభావము సంపద ప్రసిద్ధి యనునవి గలిగి యుండుభూతము నాయం శమువలన (పరమేశ్వరునియంశమువలన) జనించిన దని తెలిసికొనుము” అనువాక్యముచే “ప్రభావాదులు కల భూతమునందు అవిద్య యల్పమగుటచే తన ప్రకాశము (పరమేశ్వర ప్రకాశము) అధికమై యుండును” అను నుద్దేశముతోఁ బరమేశ్వరుఁడు (కృష్ణుఁడు) పై విషయమునే నిరూపించి యున్నాడు. కావున ఉపనిషత్తులు ఉపాసనలను జెప్పుటవలన విరోధ మేమియు లేదు.

ఇట్లుగుటచేత “ఏవాక్యములు ఉపాసనలను చెప్పును? ఏవాక్యములయందుఁ జెప్పఁబడిన యుపాధులు గ్రహింపఁదగినవి? ఏవాక్యములయందుఁ జెప్పిన యుపాధులు అంగీకార్యములు కావు? సర్వశ్రుతులును బ్రహ్మమునుమాత్రమే చెప్పుననుట యెట్లు సంభవించును?” అను నీవిషయము లింకను విచారణీయములై యున్నవి. కావున వీనిని విమర్శించుటకై సూత్ర కారుఁడు ఉత్తర మగుసభ్యాయ శేషమును ఆరంభించుచున్నాడు.

→ వృత్తికారమతానుసార మియాధికరణమునకు వ్యాఖ్యానము. ←

సంగతి :— పై అధికరణమునందు “గౌణశ్చే న్నాత్మశబ్దాత్” అనుసూత్రమును వ్యాఖ్యానము చేయునప్పుడు, “త త్తేజ ఐక్షత” అను మొదలగు ననేకవాక్యములయందు ఈక్షణక్రియ గౌణముగఁ (అప్రభావముగ) బ్రయోగింపఁ బడియున్న దనుపూర్వపక్షమును ఖండించియున్నారు. ఆఖండనమువలన పాశక్రమమాత్రమువలన (పటమాటు ఒక్కవిధముగ చెప్పఁబడియున్నంత మాత్రము వలనఁ) బ్రయోజనము లేదని స్పష్ట మగుచున్నది, దానిపై ఇది యుక్తము

కాదు. ఒకమాటు విధింపఁబడిన నియమము ఎచ్చటను భిన్నము కాకూడదు. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందలివాక్యసందర్భమును విమర్శింపఁజూచినఁ బై నియమము (పాఠమాత్రమువలనఁ బ్రయోజనము లేదను నియమము) నిలువదు. అచ్చటఁ గ్రమముగ అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయపదములను ప్రయోగించి పిదప నానందమయపదమును శ్రుతి ప్రయోగించి యున్నది. అన్నమయాదిశబ్దములవలన అన్నవికారుఁ డగు నాత్మ (అన్నమువలన నుత్పత్తిస్థితిలయములఁ జెందు దేహము) మొదలగు వారు నర్హింపఁబడియున్నారు. కావున నచ్చట పాఠక్రమమును మాత్రమే యనుసరించి యానందమయశబ్దమునకుఁ గూడ “ఆనందవికారుఁ డగు నాత్మ (జీవుఁడు)” అనియే యర్థముచెప్పి తీరవలయును కదా ? కావున మీరు పై యధికరణమునఁ జెప్పిన నియమములకు నిది *ప్రత్యుదాహరణస్థానము” అను నాక్షేపము వచ్చును. దాని నివారించుటకై ఈయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. పై యధికరణమునందలి విషయమునకు నీయధికరణమునందలి విషయము ప్రత్యుదాహరణముగఁ జేయఁబడెను. కావున నీరెండధికరణములకును గల సంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధ మనఁబడును.

విషయము:—ఈకారణమువలన నిందు “అన్యోంతర ఆత్మాఽఽనందమయః” “ఆవిజ్ఞానమయకోశమునకంటె లోపల నానందమయుఁ డగు మఱియొక యాత్మకలఁడు” అను వాక్యముయొక్కయర్థము విచారింపఁబడును.

సందేహము:— ఇచ్చట మయట్ప్రత్యయమునకు వికారము, ప్రాచుర్యము అను రెండర్థము లుండుట సంశయకారణము. “పై సుదాహ

* లోకమున నుదాహరణమునది సర్వజనులకును అనుభవసిద్ధము. ఒకవిషయమును చెప్పి దానిని బాగుగ మనసున నాటించుటకై దానితో నున్న పోలిక నుబట్టి నిర్ణయింపఁబడు రెండవవిషయ ముదాహరణ మనఁబడుచున్నది. దృష్టాంతము కూడ నిదియే.

ఇట్లు కాక మొట్టమొదట తానుపదేశించిన విషయముతో నేమియు పోలిక లేని (అనఁగ : తానుపదేశించిన విషయమునకు విరుద్ధమైన) మఱియొక విషయమును కూడ బోధించి “మేము చెప్పిన నియమము ఇట్టిస్థలములయందుండదు, కావున స్థలములయందు మాత్రమే యుండును.” అనియు నిరూపించునటాలు కలదు. ఈవిషయము (అనఁగ : మొదటి విషయముతో సంబంధములేని రెండవవిషయము) ప్రత్యుదాహరణ మనఁబడును.

రింపఁబడిన ఆనందమయవాక్యము జీవునిగూర్చియే చెప్పును ; బ్రహ్మమునుమాత్రమే చెప్పును " అనునవి క్రమముగ పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. "జీవు నుపాసించి ముక్తిని జెందవచ్చును" అనుట పూర్వపక్షమునకు ఫలము. "బ్రహ్మము నుపాసన చేయుటవలన ముక్తి" యనుట సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నాధాగముచేసికొనియే ఈ క్రిందినిధముగ సంశయము కలుగును.

ఆనందమయవాక్యము పరబ్రహ్మమును చెప్పు ననుటకు నవకాశము లేదు. అన్నమయాదిశబ్దములు చెప్పునర్థమునకంటె నానందమయశబ్దము చెప్పునర్థము భిన్నముగ నుండు ననుట యుక్తియు క్తము కాదు. మఱియు "తస్య ప్రియ మేవ శిరః" "ప్రియమనఁగః ఇష్టచస్తువులను చూచుట వలన కలుగునంతోషము. ఆప్రియము ఆనందమయాత్మకు శిరస్సు" అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి యయ్యాసందాత్మకు నవయవములు కలవని చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మమునకు నవయవములు లేవు కదా !

అవతారిక:—ఈపూర్వపక్షమును క్రిందిసూత్రముచే ఖండించుచున్నాఁడు—

౧౨. ఆనందమయో బ్రహ్మసాత్. ౧. ౧. ౧౨.

తాత్పర్యము:—“అన్యోంతర ఆత్మానందమయః” అను నాక్యమునందలి యానందమయుఁడు పరమాత్మయేకాని జీవుఁడు కాఁడు. ఆనందశబ్దమునకు శ్రుతియం * దభ్యాసము కలదు. “రసో వై సః. రసగ్ధ హ్యేసం లభ్యానందో భవతి. కోహ్యేవాన్య త్కః ప్రాణ్యా ద్య దేవ ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్” “ఈయానందమయుఁడే సారభూతుఁడు. ఈసారభూతుని నాశ్రయించియే ప్రతివాఁడును ఆనందము నొందుచు న్నాఁడు. సర్వాంతర్యామి యగు నీవురుఘుఁడు ఆనందరూపుఁడు కాఁడని యెవ్వఁడు భుజింపఁగలఁడు ? లేక, కార్యముల నాచరింపఁగలఁడు ? ఎవ్వఁడు ప్రాణధారణము నొనర్పఁగలఁడు ?” అని ఇట్లనేకస్థలముల యందు ఆత్మైక్తిరీయోపనిషత్తున నే, ఆనందపదము బ్రహ్మవాచకముగ నుపయోగింపఁబడి యున్నది. “విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” “జ్ఞానము

* అభ్యాసస్వరూపము—చూ. ౪౫. పుటలో నున్నది.

ఆనందము అనునవియే పరబ్రహ్మహాపములు" అని ఇతరము లగు నుప
నిషత్తులయందుఁ గూడఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. కావున నిచ్చటి
యానందమయుఁడు జీవుఁడు కానేరఁడు. శ్రుతియందు లోకులబుద్ధిని
అవలంబించి (అనఁగః మూఘు లగువారు ఈస్థూలదేహమునుకూడ
నాత్మనుగ భావించుచున్నారు కావున వారిభావము ననుసరించి) మొట్ట
మొదట " ఈ దేహమే యాత్మ " యనియు " దీనికి ఆధారభూతుడై
* ప్రాణమయాత్మ యొక్కఁడు దీనికి లోపల నున్నాఁడు " అనియు,
" వానికంటె లోపల తదాధారుడై † మనోమయాత్మయు, తదాధా
రుడై ‡ విజ్ఞానమయాత్మయు కలఁడు " అనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.
విదప " ఆవిజ్ఞానమయాత్మకు లోపల ‡ ఆనందమయాత్మ కలఁడు " అని

* పంచకోశములు:— " అన్నమయము ప్రాణమయము విజ్ఞానమయము మనో
మయము ఆనందమయము " నని కోశము లైదు కోశ మనఁగః ఆవరణము. ఈ అన్న
మయాదులు పరబ్రహ్మమునకు నావరణము లగుటచే కోశములవలనఁబడుచున్నవి.

† అన్నమయకోశ మనఁగః ప్రత్యక్షముగఁ గన్నులకుఁ గానవచ్చుచు కరచరణా
ద్యవాయుముక్తమై యుండు నీదేహము. ఇది యన్నముచే జనించి యన్నమువలననే
యభివృద్ధి యగుచున్నది. కావున దీనిస్వరూప మంతయు నన్నమే కదా!

‡ ప్రాణవాయువు లైదును వానిసహాయముచే ప్రవర్తించు కర్తేంద్రియము
లైదునుఁ గలసి ప్రాణమయకోశ మనఁబడును. ఇందు కర్తేంద్రియప్రేరకము లగుటచే
ప్రాణమలే ప్రధానములు కావున దీనికి ప్రాణమయ మని మాత్రమే పేరు. వాక్కు-
వాస్తవము పాదము పాయువుల (గునము) ఉపస్థ (గుచ్ఛాయము) అను నివి కర్తేంద్రియములు.
జ్ఞానేంద్రియసహాయము లేక స్వతంత్రముగఁ బ్రవర్తించునేరవు. కావున వీనికి కర్తేంద్రి
యము అని పేరు. ఇవి కార్యముల నాచరించుట మాత్రమే కాని స్వయముగ నేపదార్థ
మును తెలిసికొన నేరవు కదా? ప్రాణము అపానము వ్యాసము ఉదానము సమానము
అను నీయైదును ప్రాణవాయువులు.

§ మనస్సును, దానిచే జేరింపఁబడి ప్రవర్తించు జ్ఞానేంద్రియములును గలసి
మనోమయకోశము. ఇందును పూర్వమువలెనే మనస్సు ప్రధాన మగుటచే దీని కీపేరు
కలిగినది. శ్రోత్రము త్విక్కు (చర్మమున నుండి స్పర్శమును గ్రహించు నింద్రియము)
నేత్రము నాలుక వాసిక (ఇచ్చట కర్తేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియము లన్నియు " మనసుబా
హ్యముకుఁ గావచ్చు గోళములు కావనియు వానిలోపల నుండి యాయాకార్యములఁ
జేయుసూక్ష్మపదార్థము లనియుఁ దెలిసికొనవలయును.) అనునవి జ్ఞానేంద్రియములు.

మాత్రమే చెప్పబడియున్నది; కాని ఆయానందమయాత్మకుఁ గూడ లోపల మఱియొకయాత్మ కలఁ డని చెప్పబడలేదు. స్థూలారంభతీన్యా యము (పుట ౮౨.) ననుసరించి ముఖ్యబ్రహ్మమును బోధించుటకై శ్రుతి యముఖ్యాత్మల (అన్నమయాద్యాత్మల) బోధించె ననుట దోష ముకాదు; అంతమాత్రమువలన అన్నమయాదిశబ్దములకువలెనే ఆనంద మయశబ్దమునకుఁ గూడ నముఖ్యాత్మను బోధించునర్థమే యుండవలయు ననునియమము లేదు. మఱియు ఆశ్రుతియందు మొట్టమొదటనుండియు నన్నమయాద్యాత్మలకు నవయవములు చెప్పబడియున్నవి, కావున నీయా నందమయాత్మకుఁగూడ నవయవములు కల్పింపఁబడినవి కాని యవి ప్రధా నములుకావు. శుద్ధబ్రహ్మమును ఉపదేశించుటకు వీలు లేదు. కావున నేదియో యుపాధి తప్పక యాశ్రయింపఁబడుననియు, ఆయుపాధి కొన్ని స్థలములయందు అప్రధానముగాను మఱికొన్నిస్థలములయందు ప్రధా

బుద్ధియుజ్ఞానేంద్రియములును గలసి విజ్ఞానమయకొశము. ఇచ్చట బుద్ధికి విజ్ఞానమును పేరు కలదు కావున ఇచ్చట నదియే ప్రధానము కావునను దీని కీపేరు వచ్చినది. అంతఃకరణ మునకు వృత్తిభేదములవలన మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారము లనునాలుగునామములు కలవు. ఇందు చిత్తాహంకారములు భిన్నములే యని కొందఱును, మనోబుద్ధులలోనే యేకీ భవించు నని కొందఱును, చెప్పబడున్నారు. ఇందు మనోబుద్ధులను రెంటిని ప్రత్యేకముగ గ్రహించి వానితోఁ బ్రత్యేకముగ జ్ఞానేంద్రియములకు సంబంధము కల దని భావించి ఈ రెండుకొశములు కల్పింపఁబడినవి. మనస్సు సంకల్పించి తదనుసారముగ నింద్రియ మాలును ప్రవృత్తువును ఖము లైన నప్పుడు దానికి మనోమయకొశమనియు, బుద్ధి కార్య నిశ్చయముచేసినపిదప తదనుసారముగ నింద్రియములు ప్రవర్తించిన నప్పుటి సంయోగ మునకు విజ్ఞానమయకొశ మనియుఁ బేర్లు.

మనము సర్వవిధముల ననుభవించునానందము ఆనందమయకొశము.

ఈకొశము లైదును పరబ్రహ్మమునకు నావరణములుగఁ గల్పింపఁబడినవి. కాని వాస్తవములు కావు. లోకమున ప్రతివాఁడును “నేను” అను పదమునకు దేహమునే యర్థమునుగఁ దలంచుచున్నారు. జ్ఞానము కలుగుకొలఁది ఇంద్రియ ప్రాణమనోబుద్ధ్యా ద్యానందములను గూడి (విషయానందములునుగూడ) పరబ్రహ్మమునుగా భావించు చున్నారు; ఈకారణమువలన యథార్థబ్రహ్మరూపమును గనుఁగొనలేకయున్నారు. ఈవిధముగ నీయన్నమయాదులు ఆత్మజ్ఞానమునకు ప్రతిబంధకము లగుటచే నావరణ ములుగఁ జెప్పబడియున్నవి.

నముగాను నిరూపింపఁబడుననియు ఇదివఱకే వివరింపఁబడియున్నది. ప్రస్తుత మగునానందమయవాక్యమునందలి యుపాధి (అవయవాదులను చెప్పట) యప్రధానము కావచ్చును కదా? ఇట్లుగుటచేత నెట్లు చూచినను ఆనందమయుఁడు జీవుఁడు కా నక్కఱ లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఈయానందమయాత్మ సర్వాంతరుఁ డనుటకు వీలు లేదు. అన్నమయాదు లగు కోశముల నాల్గింటిని జెప్పి పిదప నానందమయకోశమును గూర్చి జెప్పఁబడి యున్నది. కావున నాయానందమయకోశము సజాతీయము లగు తక్కిన కోశములకంటె నాంతరము (లోపల నుండునది) కావచ్చును; గాని, సర్వమునకు నాంతరము కానేరదు. “బ్రహ్మ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా” “ఆయా నందమయాత్మకు పరబ్రహ్మము పుచ్చము, ఆధారము” అని శ్రుతి పర బ్రహ్మమును దానికే గూడ నాంతరముగఁ జెప్పుచు నున్నది కదా! బోకమున “దేవదత్తుఁడు బలవంతుఁడు.” అనినచో, “దేవదత్తుఁడు సమానజాతీయ లగుమనుష్యులలో బలవంతుఁడు” అనిమాత్రమే యర్థ మగును కాని “ప్రపంచములోఁ గలసర్వపదార్థములకంటెను బల వంతుఁడు” అని యర్థము కానేరదు కదా! మఱియు వేఱుగఁ జెప్పినను చెప్పుకున్నను “దేవదత్తునికంటె నధికబలాధ్యము లగుజంతువులుకూడఁ గొన్ని కలవు” అని స్ఫురించునట్లు, ప్రకృతమున వేదము (బ్రహ్మమును గూర్చి) చెప్పినను చెప్పుకున్నను, ఆనందమయాత్మకంటె నితర మగు పర బ్రహ్మము స్ఫురించును. కావున నెట్లు చూచినను, ఎంత యభ్యాస మున్నను ఆనందమయము బ్రహ్మము కానేరదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట యయుక్తము. “దేవదత్తుఁడు బల వంతుఁడు” అనువాక్యమును గూర్చి విచారించిన నానందర్థమునందు “దేవదత్తునికంటె బలిష్ఠములగు నితరజంతువులు కలవు” అను విషయము ఇతరప్రమాణములచే గోచరమగుచున్నది. ప్రకృతమున బ్రహ్మ ముట్టిది. ఇతర ప్రమాణములకు (శాస్త్రభిన్నప్రమాణములకు) గోచర మగునది) కాదు కదా. మఱియు “బ్రహ్మపుచ్చం ప్రతిష్ఠా” అను వాక్య మునందు చెప్పఁబడిన బ్రహ్మము ఆనందమయాత్మకు నవయవముగ చెప్పఁబడియున్నది, కాని స్వతంత్రముగ కాదు. ఇంతమాత్రమున నా బ్రహ్మ మానందమయమగు నాంతరుఁడు (అంతర్యామి) కానేరఁడు,

ఈవిధముగ విమర్శించిన నానందమయనికంటె నితర మగుపదార్థ మేదియు సర్వాంతర మయినది లేదు. ఈకారణమువలన నానంద మయఁడె సర్వాంతరబ్రహ్మము.

అ ౧. పా ౧. సూ ౧౩. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లైనను ఆనందమయఁడు బ్రహ్మము కా నేరదు. మీ రుదహరించిన యభ్యాసము ఆనందశబ్దమునకే కలదు కాని ఈ ఆనందమయశబ్దమునకు లేదు. “ఆనందమయ మాత్మాన ముపసంక్రామతి” “ఆనందమయాత్మను విడుచును” అని యొకానొకచోట యానందమయశబ్దము కూడఁ గన్పట్టినను ఇంతమాత్రమున దానికి బ్రహ్మమే యర్థ మనుటకు పీలు లేదు. మయట్ ప్రత్యయమునకు వికారమే (ఆప్రత్యయమునకు “మయ” అనునదియే స్వరూపము; అది, ఏ పదముపై బ్రయోగింపఁబడునో ఆపదముచేఁ దెలుపఁబడు పదార్థముతో చేయఁబడిన వస్తువంతరమును తెలియజేయును. అన్నపదముపైఁ బ్రయోగింపఁబడిన యాప్రత్యయము, అన్నముచే గల్పింపఁబడిన యన్నమయ కోశమును (దేహమును) దెలియజేయును. ఇట్టి యర్థమునకే వికారార్థ మని పేరు. వికార మనఁగ : ఒకపదార్థముయొక్క పరిణామముచే నేర్పడిన మఱియొకపదార్థము.) అర్థముగ సంగీకరించి మొట్టమొదటనుండియుఁ జెప్పుచున్న శ్రుతియొక్క యానందమయశబ్దమున మాత్రము మఱియొక యర్థమును చెప్పె ననుటయే యుక్తము కదా?

అనతారిక:—పై పూర్వపక్షమును అనువాదపూర్వకముగ ఖండించుచున్నాఁడు—

వికారశబ్దాన్నే తిచేన్నప్రాచుర్యాత్. ౧.౧.౧౩.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—“మయట్ ప్రత్యయమునకు వికారమే యర్థమగుటచే నన్నమయాదిపదములకువలెనే ఆనందమయపదమునకుఁ గూడ “ఆనందవికారుఁ డగునాత్మ” అనియే యర్థము చెప్పవలయును. కావున నానందమయఁడు పరమేశ్వరుఁడు కానేరడు. పరమేశ్వరుఁడు నిర్వికారుఁ డగుటచే నానందవికారుఁడు కాఁడు కదా?” అనినది సరికానేరదు. మయట్ ప్రత్యయమునకు “ప్రాచుర్యము విశేష

ముగఁ గలిగియుండుట" అనునర్థముకూడ *వ్యాకరణసిద్ధాంతప్రకారము కలదు. ఇచ్చట నాయర్థము నంగీకరింపవచ్చును. అప్పుడు "బ్రహ్మము

*వ్యాకరణసిద్ధాంతము: — ప్రాయశ్యాన్తమున మయల్ ప్రత్యయ ముపయోగింపఁ బడు ఆమవిషయమున వ్యాకరణమున "తిత్ప్రికృతవచనే మయల్. ౫. ౪. ౨౧" అను సూత్రము కలదు. ఈసూత్రమునకు రెండు డర్థములు వ్యాకరణసూత్రవ్యాఖ్యాతలచే తెలుపఁబడినది.

"ఏవదార్థము అతిశయముగఁ జెప్పబడునో అపదార్థమునకు (అనఁగ: నాపదార్థమును తెలియఁజేయు ప్రాతిపదికమునకు (ప్రాతిపదిక మనఁగ విభక్తివచనాది ప్రత్యయములు పరమములు కాకపూర్వముండుశబ్దరూపము; రాను హరి మొదలగునవి) స్వార్థమునందు (అనఁగ: విశేష మేమియు లేక పదార్థస్వరూపమాత్రమునే తెలుపునర్థమునందు) మయల్ప్రిత్యయము వచ్చును" అనుట యీసూత్రమునకు నొక యర్థము. "అన్నమయం. యవాగూమయి" అను మొదలగునవి యుదాహరణములు. పయిఁజూపినసూత్రార్థము ననుసరించిన నన్నమయశబ్దమునకు "ప్రచుర మగునన్నము" అనియు, యవాగూమయి శబ్దమునకు "అధికమయినగంజ" యనియు నర్థమని తెలిసికొనవలయును. ఇచ్చట మయల్ప్రిత్యయము స్వార్థమును మాత్రమే చెప్పవని తెలిపియుంటిమి కదా. ఈ కారణమువలన నిమయల్ప్రిత్యయము పరమైనను లింగభేదము కలుగదు. కావుననే యన్నశబ్దము నవుండులింగ మగుటచే నన్నమయశబ్దము కూడ నవుండులింగమే యయ్యును; యవాగూశబ్దము స్త్రీలింగ మగుటచే యవాగూమయిశబ్దము కూడ స్త్రీలింగమే యయ్యును. ఈవిషయము పైయుదాహరణములయందు స్పష్టముగ చెల్పఁబడి యున్నది.

"ఈస్థలమున నీపదార్థ మధికముగ నున్నది." అని చెప్పవలసినప్పుడును, అధికత్వము కలపదార్థమునకు (ఏవదార్థమునకు నాధిక్యము కలదని చెప్పఁబడునో దానికి (అనఁగ: దానినితెలుపు ప్రాతిపదికమునకు) మయల్ప్రిత్యయము పరమగును. " అనుట యీసూత్రమునకు రెండవయర్థము.

"అన్నమయో యజ్ఞః, అన్నమయం దినం" ఇత్యాదులు దీని కుదాహరణములు. "ఈయజ్ఞమున నన్నమధికముగ నున్నది. ఈదినమున నన్న మధికము" అనునది వాని కర్థములు. ఇచ్చట మయల్ప్రిత్యయము విశేష్యము ననుసరించునది యగుటచే దానికి విశేష్యానుసారముగ లింగములు వచ్చును. ఇంతియేకాని "ఈయజ్ఞము అధికాన్నముకలది" అనునర్థముమాత్రము రాదు.

బాగుగ విచారించి యాచిన వృత్తికారమతమునకు నీరెండర్థములలో నేదియు ననుకూలము కాదు. మొదటియర్థమున, మయల్ప్రిత్యయము క్తపదమునకు స్వార్థము

నందు ఆనందము మిగుల నధికము" అని యర్థ మేర్పడును. కావున దోష మేమియు కలుగదు.

"అన్నమయాదిశబ్దములయందు క్రమముగ వికారార్థమే గ్రహింపబడుచుండ నీయొక్కయానందమయ శబ్దమునందుమాత్రము భిన్నార్థమును గ్రహింపనేటికి?" అనియెడ వేమి వినుము. ఈఆనందమయాత్మ సర్వాంతరుఁ డని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాము. కావున నీయానందమయాత్మ నుపదేశించుటకై శ్రుతి స్థూలారుంధతీన్యాయము ననుసరించి యన్నమయాదులఁ జెప్పినది. ఇంతమాత్రమువలన కేవలక్రమపాతమును మాత్రమే యవలంబించి ముఖ్యాత్మను దెలుపు నానందమయ

మాత్రమే యుండుటవలన, ఆనందమయపదమునకు "అధిక మగునానందము" అని మాత్రమే యర్థ మగును. ఇట్లుగలచే దీని నాశ్రయించిన "బ్రహ్మమునందు ఆనంద మధికము" అనునర్థము సిద్ధింపదు. ఇంక రెండవయర్థమున, మయట్ప్రత్యయము విశేష్యవిఘ్నమయినను, ప్రస్తుతానందమయవాక్యమున నానందమయపదమునకుఁ బై భిన్నముగఁ విశేష్య మేదియు లేకుండుటచే నచ్చటి యానందమయపదమునకు "ఆనందమధికముగ గలది" అనునర్థము వచ్చినను బ్రహ్మప్రస్తావ మేమియు నుండదు. అత్తపద మున్నను, దానిని విశేష్య మని చెప్పటకు వీలున్నను, వృత్తికారుఁడు దాని ననుసరించి సిద్ధాంతము చేయఁ బూనలేదు కదా?

"సత్యజ్ఞానవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదమే ఆనందమయవాక్యమువరకు ననువర్తించుచుండుటచే విశేష్యమును క్రొత్తగా వెదుక నక్కఱ లేదు" అనియెడ వేమి; అదియు సరి కాదు. అచ్చటి బ్రహ్మశబ్దమే విశేష్యమగునేని, యిచ్చటి యానందమయ శబ్దము దానికి విశేషణ మగుటకు వీలు లేదు. రెంటికిని లింగములు భిన్నములు కదా! ఇది యంతయుఁ గాక "బ్రహ్మము ఆనందమున కౌధారము" అనుటయు నేవాదికిని సమ్యక్తము కాదు.

వాస్తవస్థితిలో "రెండవయర్థము ననుసరించినను మయట్ ప్రత్యయయుక్తము లగు నన్నమయాదిపదములకు, 'అధికాన్నము కలది.' యనునర్థమేరాదు." అని యిది వరకే చెప్పియున్నాము. ఇప్పుడు "ఇట్టియర్థము వచ్చినను వృత్తికారమతమునకు నానుకూల్యము లేదు" అనియు నిరూపించియున్నాము. వాస్తవస్థితిలో వ్యాకరణవిరుద్ధమగునర్థమును గ్రహించుటయే దోషము కదా!

ఇట్లయినను వృత్తికారుఁడు తనమతమును నిలిపికొనుటకై ప్రథమార్థము నంగీకరించియున్నాఁడు. వికారార్థము లొలగి ప్రాచుర్యార్థము వచ్చుట మాత్రమే సమ్యక్ సిద్ధాంతమునకుఁ జాలు నని తలంచుచున్నాఁడు.

SRI JAGADGU R U VISHWABRADHYA
JNANA SIMHASANA JNANAMANDIR

శబ్దమునకుఁ గూడ వికారార్థమునే చెప్ప నక్కఱలేదు. * “శ్రుతి లింగ వాక్య ప్రకరణ స్థాన సమాఖ్యానాం పారదౌర్భల్య మర్థవిప్ర కర్తాత్” అనుజై మినీసూత్రము ననుసరించి † ప్రకరణమునకంటె ‡ శ్రుతి బలాధికమైనది. కావున వ్యాకరణసిద్ధమై లోకానుభవగమ్యమై ప్రస్తు

* ఈ మాత్రము పూర్వమిహంసా శాస్త్రములోనిది. వేదార్థనిర్ణయము చేయుటకు నేర్పఱుపఁబడిన నియమమును చెప్పునది. లోకమునందును వాక్యార్థనిర్ణయము చేయవలసి వచ్చినప్పుడు కూడ దీని నవలంబింపవచ్చును.

ఇందు శ్రుతి, లింగము, వాక్యము, ప్రకరణము, స్థానము, సమాఖ్య యను నాఱువిషయముల క్రమముగ “వెనుకటివానికంటె పూర్వపూర్వమున నున్నవై తాత్పర్య నిర్ణయమునఁ బ్రబలసాధనములు” అని చెప్పఁబడియున్నవి.

శ్రుతి:—వీనికి యథాశ్రుత మగుశబ్దమునుబట్టి వాక్యార్థమును నిర్ణయించుటకు నిది సాధన మగును. ఇది తక్కినవాని కన్నిటికంటె ప్రబలము.

లింగము:—గుఱుతు; ఇది శబ్దార్థము స్పష్టము కానప్పుడు వాక్యమునఁ జెప్పఁబడినధర్మముల ననుసరించి యర్థనిర్ణయము చేయుటకు వీలు కలిగించును. ఇది శ్రుతి కంటె మాత్రము బలహీనమే కాని తక్కినవానికంటె బలవత్తరము.

వాక్యము:—అనేకపదములతోఁ గూడి యొక పరిపూర్ణార్థము నిచ్చునది; ఇది తాత్పర్యముచే నర్థనిర్ణయమును చేయుటకు శక్తిని కలిగించును. ఇది పై రెంటికంటె బలహీనము.

ప్రకరణము:—అనేకవాక్యములు కలిగి యుపక్రమోపసంహారాదులచే నొక్క యర్థమునే బోధించు గ్రంథభాగము. ఇది పూర్వాపరపర్యలోచనముచే నర్థనిర్ణయము చేయు ననువు కలిగించునది.

స్థానము:—ఒక్కవిధముగాఁ బలుమాఱు పఠించుట; ఇది పాతక్రమము ననుసరించి “ఇచ్చట కూడఁ బై పాతములవలెనే పాత ముండవచ్చును” అనునూహచే నర్థనిర్ణయమును చేయించునది.

సమాఖ్య:—నిర్ణయింపఁవలసిన పదార్థమును తెలుపుపదము లేకున్నను దానితో నేవిధముగా నైన పోలిక గలిగి రెండవ పదముండుట; ఇదియు “ఈపదము దీనితో (ప్రస్తుతపదముతో), పోలిక గలదియే యగుటచేతను ఇది (ప్రస్తుతపదము) లేకున్నఁ దాత్పర్యము కుదురుదు కావునను, ‘ఇచ్చట నిదియే (ప్రస్తుతపదార్థమే) కలదు’ అనియే నిర్ణయింపవలయును” అనునూహచే విషయ నిర్ణయమును చేయుటకు సామర్థ్యమును కలిగించును. ఇది యన్నిటికంటెను బలహీనము.

† ప్రకరణస్వరూపము పైన వివరింపఁబడినది.

‡ శ్రుతిస్వరూపము పైన వివరింపఁబడినది.

తోపయోగియై మయత్ ప్రత్యయమునందు తెలియవచ్చుచున్నప్రాచుర్యార్థమును విడచుట న్యాయముకాదు. లోకమునందును “ఈయజ్ఞము అన్నదానమయము. ఈసభ పండితమయము” అను నిట్టి వ్యవహారములు వేసవేలు కలవు గదా!

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పినను ఆనందమయము బ్రహ్మముకానేరదు. “ఆనందప్రచురము=ఆనందమే యధికముగాఁ గలది” అనిన “దుఃఖ మల్పముగాఁ గలది” అని చెప్పినట్లగును. పరబ్రహ్మమునకు దుఃఖసంబంధము కలదనుట యెవ్వనికిని సమ్మతము కాదు కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లన నక్కఱ లేదు. వాస్తవస్థితిలో శుద్ధబ్రహ్మమునకు నానందముతోఁగాని దుఃఖముతోఁగాని మఱియేయుపాధితోఁగాని సంబంధము లేదు. శుద్ధబ్రహ్మముచు బోధించుటకే వీలులేదు. గావున నెప్పటికి నేదియోయొకయుపాధి యాశ్రయింపఁబడుచునే యుండును. ఇచ్చట ఆనందమయోపాధి గ్రహింపఁబడినది. ఇందు దుఃఖసంస్పర్శము కూడ కొంచెము కలిగిన కలుగనిండు. దానివలన బ్రహ్మమునకు లోప మేమి? దానికి దేనితోను సంబంధము బొత్తిగనే లేదు కదా?

అ ౧. పా ౧. సూ ౧౪. ఆరంభము.

అవతారిక:— మఱియొక కారణమువలన గూడ “మయబ్బ్రత్యయమునకు ఇచ్చట ప్రాచుర్యార్థమే చెప్పవలయును” అను విషయమును నిర్ధారణ చేయుచున్నాఁడు.

౧౪. తద్దేతువ్యపదేశాచ్చ. ౧. ౧. ౧౪.

తాత్పర్యము:— శ్రుతియందు ఆనందమయాత్మను వర్ణించుట కారంభించి “ఏష హ్యేవానందయతి” “ఈయానందమయాత్మయే దుఃఖరూప మగుప్రపంచమునకు నానందమును కలిగించుచున్నాఁడు” అని చెప్పఁబడియున్నది. పరులకు నానందము నొసంగువాఁడు మొట్టమొదట స్వయముగ నానందప్రచురుడై యుండవలయును. లోకమున స్వయముగ ధనవంతుఁడు కాకుండినఁ బరుల నెట్లు ధనవంతులఁ జేయఁగలఁడు. కావున “ప్రపంచమున ననుభవింపఁబడు నానందమునకు నానందమయాత్మయే కారణము” అని చెప్పఁబడియుండుటచే నానంద

మయాత్మ యానందప్రచురుడే యనియు, మయట్ప్రత్యయమునకు ప్రాచుర్యార్థమే చెప్పబడవలయు ననియు స్పష్ట మగుచున్నది.

౧౫. మాంత్రవర్ణిక మేవ చ గీయతే. ౧.౧.౧౫.

తాత్పర్యము:—మఱియొకవిశేషము. ఆత్మైత్తిరీయోపనిషత్తునందు మొట్టమొదట సర్వవేదాంతతాత్పర్యమును నూచించుచు “బ్రహ్మవి దాహ్నోతి పరం” “బ్రహ్మవేత్త సర్వోత్తమ మగుస్థానమును చెందును” అని సూత్రరూపముగ నారంభింపబడియున్నది. పిదప— “బ్రహ్మ మనగనేది ?” అని సంశయము కలుగఁగ, దానిఁ దీర్చుటకై “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” “సత్యమును జ్ఞానంబును ఆనందంబును బ్రహ్మ రూపములు. దానికి † త్రివిధ పరిచ్ఛేదములు లేవు” అని బ్రహ్మలక్షణము చెప్పబడియున్నది. తర్వాత— “ఆ బ్రహ్మమును తెలిసికొనుట యెట్లు?” అనిన నాసంశయమును నివారించుటకై “తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” “పై వర్ణించిన ఈయాత్మనుండియే యాకాశము జనించెను” అను మొదలగువాక్యములచే సృష్టిని జెప్పి, సత్యజ్ఞానాది వాక్యమునందు ప్రశంసింపబడిన గుహను వర్ణించుటకై యన్నమ యాదికోశములు వర్ణింపబడియున్నవి. ఇట్లు క్రమక్రమముగ సర్వ వాక్యములయందును సత్యజ్ఞానాది మంత్రమునందును వర్ణింపబడిన బ్రహ్మమే ఈయానందమయవాక్యమునందును ప్రశంసింపబడియున్నది. ఈయానందమయాత్మను చెప్పినపిదప నా† యానందవల్లియందు మఱి యేవిషయమును చెప్పబడియుండలేదు. కావున సత్యజ్ఞానాదిమంత్రము నకును ఆనందమయాదిబ్రహ్మణమునకును అర్థభేదము లేదు; అట్లుండు

† పరిచ్ఛేద మనగా విభాగము. దేశకృతపరిచ్ఛేదము, కాలకృతపరిచ్ఛేదము, వస్తుకృతపరిచ్ఛేదము నని యిది మూడువిధములు.

౧. దేశకృతపరిచ్ఛేదము:—ఒకచోట నుండి మఱియొకచోట లేకుండుట.

౨. కాలకృతపరిచ్ఛేదము:—ఒక కాలమున నుండి మఱియొక కాలమున లేకుండుట.

౩. వస్తుకృతపరిచ్ఛేదము:—ఒకపదార్థమున నుండి మఱియొకపదార్థమున లేకుండుట.

‡ ఆనందవల్లి యనగా తైత్తిరీయోపనిషత్తునందలి రెండవభాగము. “బ్రహ్మవి దాహ్నోతి పరం” అని యారంభింపబడినది.

టకును వీలులేదు. ఎప్పటికిని మంత్రము ఉపాయమును చెప్పును. ఆయు పాయముచే బొందదగినపదార్థమును బ్రాహ్మణ మభివర్ణించును. ఇట్టి వానికి బరస్పరభేద ముండుట యసంభవము కదా? కావున నానంద మయుడు పరబ్రహ్మమే యై తీరవలయును.

(ఈయర్థము భాష్యానుసారముగ వ్రాయఁబడినది. వాచస్పతి మిశ్రుడు మాత్రము తనభాసుతీయందు, అన్నమయాదికోశములను జెప్పు వాక్యమే మంత్ర మని చెప్పియున్నాడు. ఆనందమయవాక్యము నందు జెప్పఁబడినశుద్ధబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకై యాయన్నమయాది వాక్య ముపాయమును చెప్పునది యగుటచే గౌణముగ మంత్ర మని చెప్పఁబడినది. “సత్యం జ్ఞానం” అను మొదలగువాక్యమునే మంత్ర మని చెప్పిన, ఆబ్రహ్మపదమునకు నానందమయాదివాక్యమున గుఱుతు లేక పోవుటచేతను, “ఆబ్రహ్మమే ఇచ్చట చెప్పఁబడెను” అని నిర్ణయించు టకు, నా రెండువాక్యములకును గలసంబంధము స్పష్టము కాకపోవుట చేతను, ఆయన యట్టి యభిప్రాయమును చెందియున్నాడు. “అన్నమ యాదివాక్యముకూడ వా సనస్థితిలో కోశములను చెప్పనదియే యైనను ఆయాముపాధులయందున్న బ్రహ్మమునే చెప్పుననుట నిర్వివాదము; కావున మంత్ర మగునన్నమయాదివాక్యమునకును బ్రాహ్మణ మగు నానందమయవాక్యమునకును ఏక్యమును కలదు” అని నిరూపించి యున్నాడు.)

౧౬. నేతరోఽనుపత్తేః. ౧. ౧. ౧౬.

తాత్పర్యము:—ఇదియును గాక నీఆనందమయుడు జీవుడను టకు నెట్లును వీలులేదు. ఆనందవల్లియందు ఆనందమయుని వర్ణింప నారంభించి “సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి” “ఆయానంద మయుడు ‘నేనీప్రపంచరూపముతోఁ దోచుదును గాక’ అని తలం చెను” అని వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇట్లు “సృష్టికర్త యానందమయుండు” అని చెప్పఁబడియుండుటచే జీవుఁ డానందమయుడు కానేరడు. పంచ భూతసృష్టికి బిదపఁ గాని దేహోత్పత్తి లేదు; దేహోత్పత్తికి బిదపఁ గాని బ్రహ్మమునకు జీవత్వము లేదు. కదా! మఱియు “బహు స్యాం” అని చెప్పుటవలన ఈప్రపంచమునకును సృష్టికర్తకును అభేదము తెలి

యవచ్చుచున్నది. జీవప్రపంచములకు భేదము సర్వానుభవసిద్ధమై ప్రత్యక్షమై యున్నది. “ఇది నాది” అను మొదలగు వ్యవహారము లిందులకుఁ బ్రమాణములు కదా! కావున నెట్లు చూచినను “ఆనందమయుఁడు జీవుఁడు” అనుటకు తగినయుక్తి లేదు.

౧౭. భేదవ్యపదేశా చ్చ. ౧. ౧. ౧౭.

తాత్పర్యము:—ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆనందవల్లియందు ఆనందమయాత్మను ప్రస్తావించి “రసో నై సః” “ఆయానందమయాత్మయే సర్వప్రపంచసారభూతుఁడు”. (అందఱును ఆనందమునే కోరుచుందురు గావున సర్వపదార్థములకంటె ఆనందమే శ్రేష్ఠమైశది యని తాత్పర్యము) అని చెప్పఁబడి, పిదప “రస గ్గ్ హ్యేనం ల భ్యావ నందీభవతి” “ఈరసమును పొందియే జీవుఁడు ఆనందము కలవాఁ డగుచున్నాఁడు” అని చెప్పఁబడియున్నది. దీనివలన రసనూపుఁ డగు నానందమయాత్మకును, తత్సంప్రాప్తిచే నానందము నొందుజీవునకును భేద ముండవలయు ననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లు ఆనందమయుఁడు జీవునికంటె వే తైన నాతఁడు పరమేశ్వరుఁడే యనుట నిర్వివాదముగ సిద్ధించును.

ఎట్లనిన:—“అన్యోఽంతర ఆత్మానందమయః” అను వాక్యము నందు, ‘ఆత్మేశ్వరబద్ధము ప్రయోగింపఁబడి యుండుటచే, ఆనందమయుఁడు చేతనుఁడే కావలయును. ఆత్మేశ్వరబద్ధమునకు సచేతన మర్థము కాదని యీ ఊత్పత్తిధికరణమున (బ్ర.సూ.అ ౧.౧.౭-౮) నిరూపించియున్నాము కదా! లోకమున జీవ పరమేశ్వరజీవు లిరువురే చేతను లనుట ప్రసిద్ధముగ నున్నది. ఆనందమయుఁడును జీవుఁడు కాఁడనుట నిరూపింపఁబడెను. కావున నానందమయుఁడు బ్రహ్మమే యనుట సిద్ధించినది.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. కల దని చెప్పఁబడిన జీవ బ్రహ్మముల భేదము సత్యమా? అసత్యమా? సత్యమైనచో నాజీవబ్రహ్మలకు నెప్పటికి నైక్యము కలుగదు. అసత్యమైన మీమతము నిలువదు.

సిద్ధాంతము:—విషము. నీవు చెప్పినది సరియే. ఐన నొక్కవిశేషము కలదు. లోకమున సత్యాసత్యపదార్థములు ప్రత్యేకముగ రెండు తెలింగులై యున్నవి. బ్రహ్మ మొక్కటియే పారమార్థికసత్యము; ఆకా

శాదులు వ్యావహారికసత్యములు. “ఈయాకాశము శాశ్వతమయినది. వాయువు సత్యమయినది” అని యూరక చెప్పటయేకాని విచారించిన నాయాకాశాదులు ఇతరపదార్థములకంటె కొంత యధికకాలము నిలుచునేకాని యెప్పటికి నేకరూపముతో నుండవు కదా! ఇట్లే ఈప్రపంచమంతయుఁ బారమార్థికాసత్యము; శీఘ్రముగ నశించు స్వభావముగల ఘటపటాదిపదార్థములు వ్యావహారికాసత్యములు. “ఈఘటము బహుకాల ముండదు” అనుటయేకాని వాస్తవస్థితిని బట్టి చూచిన నీప్రపంచమున నట్టిపదార్థ మేదియు లేదు కదా. * ఇట్లగుటచే జీవబ్రహ్మలకు గలభేదము పారమార్థిక సత్యముగాని పారమార్థికాసత్యము గాని కాక పోయినంతమాత్రమున దోష మేమియు రాదు. ఆభేదము పారమార్థికాసత్యము వ్యావహారికసత్యము నై యున్నది. వ్యవహార మంతయు నవిద్యయే (శాస్త్రావతారిక. ౧౧-౧౨ పేజీ చూడు.) కావున జీవబ్రహ్మలకు కలదని చెప్పఁబడినభేదము అవిద్యాకల్పితము. అవిద్య యనఁగ నజ్ఞానము; కావున బ్రహ్మ మేకరూపముగ నుండియు అజ్ఞానమువలన రెండురూపములు కలదిగ నేర్పడుచున్నది. ఒక యైంద్రజాలికుఁడు తాను భూమిపై నుండియే మాయాశక్తివలన నాకసముపై నెక్కియున్నట్లు తోచువిధంబునను, ఒక్కయాకసమే తనకు భేదములు లేకున్నను ఘటోపాధివలన ఘటాకాశ మహాకాశ భేదములతోఁ గానవచ్చినట్లును, ఒకపరమేశ్వరుఁడే అవిద్యోపాధివలన రెండువిధములఁ దోచుచున్నాఁడు. ఇట్టిభేదము నాశ్రయించియే “నేతరో ౭నుపపత్తేః” “భేదవ్యవదేశాచ్చ” అను రెండు సూత్రములును, సూత్రకారునిచే నిర్మింపఁబడినవి.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లైన మఱియొక విధముగఁ జెప్పవచ్చును.

ఏకరూపముగు బ్రహ్మమునందు భేద మున్నట్లే ఏకరూపుఁడగు జీవుని యందుఁగూడ వ్యావహారికభేద ముండవచ్చును. ఆతనికిఁగూడ స్థూల సూక్ష్మ దేహోపాధులు కలవు కదా ?

ఇట్లు జీవునకుఁ గూడ రూపద్వయము కలదేని యప్పుడు ఆనంద మయాత్మయు తత్త్వాప్తిచే సుఖించువాఁడును గూడ నొక్కజీవుఁడే

* ఈవిషయమును గూర్చి యధికవిచర్యము గోరువాడు నాచే వివరింపఁబడిన

కావచ్చును. అప్పుడు “ఆనందమయము బ్రహ్మము” అనుసిద్ధాంతము నకు భంగము వచ్చును కదా?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట కనకాశము లేదు. బ్రహ్మము శుద్ధము కావున నవిద్యచే దానియందు భేదము కలిగెను. జీవుడు అట్టివాడు కాడు. అజ్ఞానము లనేకములు కలవనుట విరుద్ధము కదా. లోకమున జ్ఞాన-జ్ఞానవ్యక్తులు రెండే కలవు కాని మూడవది లే దనుట స్పష్టము. ఇట్లగుటచేత నజ్ఞాని యగుజీవునకు నెన్నియోయుపాధు లున్నను భేదము కలుగదు.

అ ౧. పా ౧. ౧౮ సూ. ఆరంభము.

అవతారిక:—“అగుఁగాక. ఆనందమయుడు జీవుడు కాకపోయినను సాంఖ్యులు చెప్పు ప్రధానము కావచ్చును. ఆ ప్రధానమునందును సత్త్వగుణ మధికముగ నుండుటచే నానందము కలదు. సత్త్వగుణము జ్ఞానానంద రూప మగుట ప్రసిద్ధమే కదా?” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు-
౧౮. కామా చ్చ నానుమానావేక్షా. ౧. ౧. ౧౮.

తాత్పర్యము:—ఆనందమయశబ్దార్థము ప్రధాన మనుట బొత్తి గనే సంభవింపదు. “సోఽ. కామయత” అని శ్రుతియందు ఆనంద మయాత్మకు సృష్టివిషయకసంకల్పము కల దని చెప్పబడియున్నది. సంకల్ప మునునది చేతనధర్మ మగుటచే నచేతన మగు ప్రధాన మానందమయశబ్దార్థము కానేరదు. ఈవిషయము (అనఁగ: ప్రధానము జగత్కారణము కా దనువిషయము) ఈశ్వరత్వధికరణమున స్పష్టముగ నిరూపింపబడియున్నది. ఇట్లైనను “ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయందు వలెనే తైత్తిరీయోపనిషత్తునందుఁ గూడ చేతన కారణవాదము సమానము” అని తెలుపుటకై ఈయధికరణమున నీసూత్రము మరల రచింపబడెను. కావున +పానగుక్త్యములేదు.

౧౯. అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి. ౧. ౧. ౧౯.

తాత్పర్యము:—మఱియొకవిషయము. ఆతైత్తిరీయోపనిషత్తు నందు—“యదా హ్యేవ ఏతస్మిన్నదృశ్యే....అభయం ప్రతిష్ఠాం

వింద తే అథ సోఽభయం గతో భవతి యదా హ్యే వైష వత్స
న్నదర మంతరం కురు తే అథ తస్య భయం భవతి” “ఏజీవుఁడు అదృశ్య
త్వము మొదలగు లక్షణములుగల యీయానందమయాత్మనియందు
నిర్భయ మగుస్థితిని (అభేదజ్ఞానమును) జెందునో అట్టివానికి నెన్నటికిని
భయము లేదు. ఎవ్వఁ డీయానందమయనియందు కొంచెమైనను భేద
మును భావించునో (అనఁగః ఆనందమయుఁడు వేఱు, నేను వేఱు అని
తలంచునో) అట్టివానికి సంసారభయము ఎప్పటికిని నివర్తింపదు” అను
వాక్యములచే “ఆనందమయనియందు అభేదజ్ఞానము కలజీవుఁడు ఐక్య
రూప మగుముక్తిని జెందుచు” అని చెప్పబడియున్నది. ఆనందమయ
శబ్దవాచ్య మగు పదార్థము, ప్రధానము గాని, జీవుఁడు కాని యగునేని
అప్పుడు ఇట్లు చెప్పట విరుద్ధము కదా! అచేతన మగుటచే బ్రధానము
నందు జీవుఁడకు నభేదజ్ఞానముకాని యైక్యముగాని సంభవింప దనియు,
చేతనుఁ డైనను జీవుఁడు తానేయగుటచే తద్విషయమున భేదాభేద
జ్ఞానములలో నేదియు నుండుట సంభవింప దనియు నిదివఱకే నిరూ
పించియున్నాము. కావున నెట్లుచూచినను ఆనందమయపదమునకు
పరబ్రహ్మమే యర్థము.

== శంకర వ్యాఖ్యానము. ==

N. B. పయిన చేయబడినసిద్ధాంతము వృత్తికారుని యభిప్రాయము ననుసరించినది. శంకరభగవత్పూజ్యులమతముమాత్రమిది కాదు. ఆనందమయవాక్యమునందుఁ గల “బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిపా” “ఆయానందమయాత్మకు బ్రహ్మము పుచ్ఛమునలె నాధారమై యున్నది” అనువాక్యమే యీయాధికరణమున విచారింపఁబడుననియు, ఆనందమయాత్మ అన్నమయాదులనలెనే జీవుఁడే కాని బ్రహ్మము కాఁడనియు, వారి యభిప్రాయము.

== వృత్తికారమతఖండనము. ==

పూర్వపక్షము (శంకరులు):— “న వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః, తస్మాదన్యోఽతర ఆత్మాప్రాణమయః, తస్మాదన్యోఽతర ఆత్మామనోమయః, తస్మాత్....అన్యోఽతర ఆత్మావిజ్ఞానమయః” “ఎదుటఁగానవచ్చుచున్న యీయాత్మ అన్నవికారుఁడు. ప్రాణవికారుఁడు

డగుమఱియొకయాత్మ యీతనికి లోపల నున్నాడు. మనోమయుఁ డగు వేటొకయాత్మ యా ప్రాణమయునకుఁగూడ లోపల నున్నాడు....విజ్ఞాన మయుఁడు (విజ్ఞానవికారుఁడు) అంతకంటెను లోపల నున్నాడు” అని యిట్లు వరుసగ వికారార్థమున మయట్పుత్ర్యయమును ప్రయోగించుచు వచ్చినశ్రుతి యాకస్మికముగ నొక్కచోట మాత్రము దానిని మఱియొకయర్థమునఁ బ్రయోగించె ననుట యెట్లు? ఆనందమయ శబ్దము బ్రహ్మమును చెప్పుననుట యెట్లు?

సిద్ధాంతము (సృష్టికారుఁడు):— వేదపురుషుఁడు చేసినపదప్రయోగమునకు నాక్షేపము చేయుటకు వీలు లేదు. ఇతరకారణముల వలన నర్థనిర్ణయము చేయ ప్రయత్నింపవలయును. అర్థనిర్ణయహేతువులు బలిష్ఠములై యున్నప్పుడు పాఠక్రమమొక్కటి మాత్రము విపరీతముగఁ గానవచ్చినను లోపము లే దనుట మీకును మాకును కూడ సమ్మతమే కదా! ప్రకృతశ్రుతియందు మొట్టమొదట “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అని పరబ్రహ్మమును చెప్పుట కారంభింపఁ బడెను. అన్నమయాది వాక్యములయందు అముఖ్యము లగుదేహాదులే చెప్పఁబడినను వానివానిమూలమున తత్తదుపాధులయందున్న బ్రహ్మే వర్ణింపఁబడెను. ఈయానందమయవాక్య మంతము కావున దీనియందును పూర్వవాక్యములయందువలెనే ఉపాధి వర్ణింపఁబడినను, ఆయుపాధిని వివక్షింపక (ముఖ్యముగఁ జెప్పక) కేవలబ్రహ్మము మాత్రమే వర్ణింపఁబడెను.

పూర్వపక్షము (శంకరులు):—ఇట్లైన నన్నమయాదులు కూడ ముఖ్యబ్రహ్మములే కావలసివచ్చును. అవియు నీయానందమయమువలెనే మాంత్రవర్ణికాధికారమునఁ (“సత్యంజ్ఞానం” అను మొదలగు * నుపక్రమమునకు సంబంధించి) జెప్పఁబడినవే కదా!

సిద్ధాంతము (సృష్టికారుఁడు):—ఇట్లు చెప్పుటకు వీలు లేదు. అన్నమయాదులను వర్ణించునప్పుడు “అన్యోఽంతర ఆత్మా ప్రాణ మయః” అనుమొదలగు వాక్యములచే నాయాయాత్మలకు లోపల మఱియొకయాత్మ యున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఆనందమయాత్మను వర్ణించునప్పు డట్లు చెప్పఁబడి యుండలేదు.

పూర్వపక్షము (శంకరులు):—అగుఁగాక. ఆనందమయనిఁజే
లోపల మఱియొకయాత్మ లేకపోయినను ఇంతమాత్రమువలన నాతఁడు
పరబ్రహ్మ మగుటకు వీలు లేదు. “తస్య ప్రియ మేవ శిరః, మోదో
దక్షిణః పక్షః, ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః, ఆనంద ఆత్మా, బ్రహ్మ పుచ్ఛం
ప్రతిష్ఠా” “ఆయానందమయాత్మకు ప్రియము (ఇష్టవస్తువును చూ
చుటవలనఁ గలుగుసంతోషము) శిరస్సు; మోదము (ఇష్టవస్తువు దొర
కుటవలనఁ గలిగినసంతసము) కుడి ప్రక్క; ప్రమోదము (దానియను
భవమువలనఁ గలుగు సంతోషము) ఎడమప్రక్క; ఆనందము (సామాన్య
మగునానందము) శిరస్సునుండి పుచ్ఛమువరకుఁ గలసర్వదేహము; పర
బ్రహ్మము ఆధార మగుపుచ్ఛము” అని యాయానందమయాత్మకు
నవయవములు చెప్పఁబడియున్నవి. బ్రహ్మమునకు నవయవసంబంధ
ముండుట తటస్థింపదు కదా! ఈశ్రుతియందే యుత్తరవాక్యమున
“యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ” “మనస్సు
వాక్కు అను నీరెండును ఎవ్వని సమీపింపనేరక మఱలునో” అని
“పరబ్రహ్మము మనోవాక్కుల కందనిది” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు
చెప్పటచే నీశ్రుతియందు నిర్దిశేషబ్రహ్మమే (ఉపాధులు లేని బ్రహ్మమే)
నిరూపింపఁబడుచున్న దని తెలియవచ్చుచున్నది. “బ్రహ్మమునకు శరీ
రాదులు కలవు” అనుట ఈసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధ మగును కదా?.

“కొన్నికొన్ని స్థలములయం దుపాధి వివక్షింపకుండిన నుండ
వచ్చును కదా?” అనియెదవేమో, అది సరికాదు. మొట్టమొదటి
నుండియు అన్నమయాదివర్ణనములయం దుపాధివివక్ష యుండ నిట
నాకస్తికముగ నట్టివివక్ష లే దనుట స్వపక్షసాధనము కానేరదు.
ఇదియు (ఆనందమయవాక్యమునం దుపాధివివక్ష కలదా? లేదా?
యనుటయు) విచారణీయమే కాని సిద్ధాంతితము కాదు కదా?

“ఒకవేళ నానందమయాత్మకు నుపాధియున్నను*లక్షణావృత్తిచే
నుపాధిస్థితఁ డగుబ్రహ్మమును మాత్రమే యా వాక్యము చెప్పవచ్చును

*వాక్యములో ప్రయోగింపఁబడియున్న పదములను మాత్రమే యనుసరించి య
ర్థము చెప్పిన తాత్పర్యమునకు విరోధము వచ్చినచో నత్రుడు ఆపదముల ననుసరించియే
తాత్పర్యానుకూలముగ నన్యపదార్థమును తెచ్చికొనుట లక్షణావృత్తి యనఁబడును.

ఇది తార్కికమతము ననుసరించి జనాల్లక్షణ యనియు నజనాల్లక్షణ యనియు

గదా ?” అనియెడవేమో, అదియునుయుక్తముకాదు. సర్వవేదాంతవాక్యములును బ్రహ్మమునుపాధిసహితముగానే చెప్పుచున్న వనుటయు వానికెల్ల నుపాధివివక్ష యున్నను లేకున్నను శుద్ధబ్రహ్మమునందే తాత్పర్యమనియు, సాధకుల సౌఖ్యము కొఱకై యొక్కొక సమయమున చిత్తశుద్ధిని గలిగింప నుపాధిని ప్రధానమునుగ భావించుట మాత్రమే కాని తదుపదేశమునందు (ఉపాధ్యుపదేశమునందు) శ్రుతికిఁ దాత్పర్యము లేదనియు (ఉత్తరగ్రంథావతారిక. చూడు. పుట, ౮౩-౮౬) వివరింపఁబడియున్నది. కావున నిది (ఉపాధిని చెప్పినను తద్గతబ్రహ్మమునే చెప్పిననుట) సర్వసాధారణము. అన్నమయాదుల విషయమునఁ గూడ నిట్లే చెప్పవచ్చును కదా !

సిద్ధాంతము (వృత్తికారుఁడు) :— “ఆనందమయాత్మకంబైనాంతరుఁడగునాత్మ లేకపోవుటచే నాతఁడు పరబ్రహ్మమే” అనుట సంగీకరించితిరి కదా ? ఇక నాలింపుఁడు. మొదటిసూత్రమున (అధికరణారంభ మగు పంచైంద్రవసూత్రమున) వివరింపఁబడినట్లు అభ్యాస ముండుటవలనఁ గూడ నానందమయాత్మ బ్రహ్మమే యగును. అప్పుడు మీ ఆక్షేపము లేనియు చెల్లవుకదా ! ఉపాధి యున్నను తద్వివక్ష

రండువిధములు. అద్వైతులు జవాదజవాల్లక్షణ యను మూఁడవదాని సంగీకరించి యున్నారు.

జవాల్లక్షణ :—వాక్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన పదార్థమును విడిచి తాత్పర్యపూరితై యన్యపదార్థమును గ్రహించుట; “గంగాయాం ఘోషః” = “గంగలో గొల్ల పల్లె కలదు” అనిన, గంగాప్రవాహమున పల్లె యుండుట సంభవింపదు కావున, నాప్రవాహమును విడిచి తీరమును గ్రహించుట.

అజవాల్లక్షణ :—వాక్యమునందలి పదార్థమును విడువకయే యన్యపదార్థమును గూడ గ్రహించుట; “ఛత్రిణో యాంతి” = “గొడుగులవారు పోవుచున్నారు” అనిన గొడుగులను పట్టుకొని యున్నవారిని విడువకయే, వారితోఁ గూడి యున్నగుంపును గ్రహించుట.

జవాదజవాల్లక్షణ :—వాక్యమునందున్నపదార్థమును సంపూర్ణముగ విడువక సంపూర్ణముగ సంగీకరింపక తాత్పర్యపూరితై యన్యపదార్థమును గ్రహించుట. “సోఽయం దేవదత్తః” = “నాఁ డచ్చట చూచినదేవదత్తుఁడే యీతఁడు” అనుమొదలగువాక్యములయందు, అప్పటిదేశ కాలములకు ఇప్పటిదేశ కాలములకును భేద ముండుటచే వానిఁ బరిత్యజించి పురుషుని మాత్రము పరిగ్రహించుట.

లేదనియు, వేద మెట్లుచెప్పినను ఆనందమయాత్మనుగూర్చియే చెప్పుననియు నిప్పుడు స్పష్ట మగుచున్నది కదా ?

పూర్వపక్షము. (శంకరులు):—ఇట్లు చెప్పుటయు సరి కాదు. “రసో నై సహ” అనుమొదలగు సుదాహృతవాక్యములయందు (చూ. సూ. ౧.౧.౧౨) ఆనందశబ్దమున కభ్యాసము కలదు; కాని యానందమయ శబ్దమునకు లేదు. “విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” అనుమొదలగు నితర శ్రుతులయందు ఆనందశబ్దము బ్రహ్మపరముగ మాత్రమే ప్రయోగింపబడియున్నది. ఇచ్చట పాఠక్రమము ననుసరించి వికారార్థకమని చెప్పఁదగియున్న మయట్పుత్ర్యయ మొక్కటి యధికముగ నున్నది కదా ?

“ఆనందమయుఁ డనఁగ నానందప్రచురుండె, అధిక మగునానందముకలవాఁడె యగుటచే, నానందమే యాతఁడని యర్థము చెప్పవచ్చును” అనియెదవేమో, అప్పుడు ముఖ్య మగుప్రత్యయార్థమును విడిచి లక్షణాన్వృత్తిని గ్రహించుటవలన దోషము వచ్చును. తగినంత యనుపపత్తి (తాత్పర్యము విపరీత మగుట) లేక ముఖ్యార్థమును బాధింపరాదనుట స్పష్టముకదా !

మఱియు నాప్రాచుర్యార్థము సంగీకరించినను ఆనందమయుఁడు బ్రహ్మము కానేరదు. “బ్రహ్మణప్రచురో గ్రామః” “ఈ గ్రామమున బ్రహ్మణు లధికముగ నున్నారు” అనిన నాగ్రామమునందే యితరజాతుల వారల్పముగ నున్నారనుట నిస్సంశయముగఁ దెలియవచ్చునట్లే, “ఆనందప్రచురంబ్రహ్మ” యనిన నీపర బ్రహ్మమునందే దుఃఖ మల్పముగ నున్నదని తెలియవచ్చును. శ్రుతియందన్ననో;—“యత్ర నాన్య త్పశ్యతి” “ఎచ్చట (బ్రహ్మమునందు, లేక, బ్రహ్మజ్ఞానస్థితియందు) స్వస్వరూపమునకంటె నితర మగుపదార్థమును చూడఁజో” అను మొదలగు వాక్యములచే “పర బ్రహ్మమునందు స్వస్వరూపభూత మగునానందమునకంటె నన్య మించుక యైనను లేదు” అని చెప్పఁబడియున్నది.

“సూర్యునకు ప్రకాశ మధికము” అనునప్పుడు “సూర్యుని యందుఁ జీకటి కొంచెముగ నున్నది” యనుట సంభవింపదు. ఆయన యందు చీకటి యెప్పటికిని లేదు కదా ? ఇట్లే బ్రహ్మమునందును దుఃఖ మెప్పటికిని లేదు; కావున, మయట్పుత్ర్యయమునకుఁ బ్రాచుర్యార్థము గ్రహించుటవలన నేలోపమును లేదు” అనియెదవేమో వినుము: లోక

మున మేఘావరణము మొదలగుకారణమువలన సూర్యునియందుఁ బ్రకాశభావమున్నట్లు తలంపఁబడుచుండుటచేత, అజ్ఞానులగువారు ఆవరణరహితుఁ డగు సూర్యునిఁగూర్చి “ఇప్పుడు సూర్యప్రకాశ మధికముగ నున్నది” అని ప్రయోగించుచున్నారు. వారియభిప్రాయము ననుసరించిచూచిన, ఆసూర్యునియందు ప్రకాశభావ మొక్కంత కలదనియే కదా తేలును! ఇట్లగుటచేత నీవన్నట్లు ప్రాచుర్యార్థము ప్రయోజనకారికానేరదు. సర్వవాక్యార్థంబులును నక్షలయభిప్రాయముల ననుసరించియే కదా నిర్ణయింపవలయును! జ్ఞానవంతు లెవ్వరును “నేడు సూర్యప్రకాశ మధికము” అని ప్రయోగించుట యెందును లేదు కదా!

ఇట్లు చెప్పిన “దుఃఖము బ్రహ్మమునకు స్వాభావికము కాదు” అని మాత్రమే యేర్పడుచున్నది. ఇది మాకును సమ్యతమే. ఉపాధివశమువలన సర్వమును కలదనుట మీనుతమునకును విరుద్ధము కాదు” అనియెదవేమొ, అది సరి కాదు. “యతో వాచో” అనుమొదలగు వాక్యము నుదాహరించి “ఈతై త్తీరీయశ్రుతి ఉపాధిరహితుఁ డగుశుద్ధబ్రహ్మమును చెప్పనదియే కాని నవిశేష (ఉపాధిసహిత) బ్రహ్మమును చెప్పనది కా” దని యిదివరకే నిర్ణయించియున్నాము. మొట్టమొదట నుపాధి యొకటి యుండినఁ గదా ఔపాధికదుఃఖముండు నని చెప్పటకను వగును.

“ఉపాధి యున్నను తద్వివక్ష లేదంటిమి కదా” యనియెదవేమొ, ఆవిషయము సిద్ధాంతము కానేరదని మున్నే చెప్పియున్నాము. “ఆనందమయాత్మ బ్రహ్మము” అనుట మొట్టమొదట స్థిరమైనఁ బదపఁదదుపాధికి వివక్ష లేదనుట సిద్ధాంతము చేయ ననువగును గాని తత్పూర్వమున నది సంభవింపదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఆనందయాత్మ బ్రహ్మము కాదు. ఆతనియుపాధియు నవివక్షితముకాదు.

మఱియు లోకమున నానందమునకుఁ దారతమ్యము కానవచ్చుచున్నది కావునను, శ్రుతియందును “తే యే శతం మానుషా ఆనందా స్స ఏకో మనుష్యగంధర్వాణా మానందః” “మనుష్యగంధర్వలకుఁ గలయానందము మనుష్యులయానందమునకంటె నూఱుమడుంగులధికము” అని యనేకవిధములుగ నానందపదము వక్కాణింపబడియుండుటచేతను, ఆనందమయాత్మ ప్రతిశరీరమునందును వేర్వేరుగ

నున్నాఁడని తెలియవచ్చుచున్నది. పరబ్రహ్మ మన్ననో—సర్వవ్యాపకము; ఏకరూపము. “ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా” “స్వప్రకాశస్వరూపుఁడగుపరమేశ్వరుఁడు ఏకరూపుఁడు. సర్వభూతముల యందును నిలిచియున్నాఁడు. ఆయన సర్వవ్యాపకుఁడు. సర్వభూతములకు నంతరాత్మ” అని శ్వేతాశ్వతర శ్రుతి ఈవిషయమును స్పష్టముచేయుచున్నది. కావున నెట్లును ఆనందమయాత్మ జీవుఁడే యగును కాని బ్రహ్మము కానేరఁడు.

సిద్ధాంతము(వృత్తికారుఁడు):— ఇట్లు చెప్పనేల? “ఆనందమయ మ్మాత్మాన ముపసంక్రామతి” “ఆనందమయాత్మను ఆక్రమించును; పొందును” అని ప్రత్యక్షముగ నానందమయశబ్దమునకే యభ్యాసము కలదుకాదా?

పూర్వపక్షము (శంకరులు):—ఆశ్రుతియందును ఆనందమయ శబ్దము బ్రహ్మమును చెప్పనది కాదు. వాస్తవస్థితిలో నానందమయ పదమునకు పరబ్రహ్మ మర్థమగునా? కాదా? యని విచారించుచుండ “ఆనందమయపదమే దీనిని నిర్ధారణజేయుటకు నాధారము” అనిన నది యెట్లు యుక్తమగును?

శ్రుతియందు “స య ఏవంవిత్, అన్నమయ మ్మాత్మానముపసంక్రామతి” “ఈతత్త్వము నెఱింగినవాఁడు అన్నమయాత్మను ఆక్రమించును” అని బ్రహ్మవిద్యాఫలమును చెప్పటకు నారంభింపఁబడెను. ఇప్పుడు ఆయానందమయాత్మను ఆక్రమించుటకూడ బ్రహ్మప్రాప్తి కాకుండు నేని యింక బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఫల మేది? అన్నమయాదులకు లోపల ప్రాణమయాద్యాత్మలు కలవు. కావున, వారు (అన్నమయాద్యాత్మలు) పరబ్రహ్మరూపులు కాకపోయినను కాకపోవచ్చును గాని ఆనందమయాత్మ పరబ్రహ్మరూపుఁడు కాకపోవుటకు వీలు లేదు కదా? ఆనందమయాత్మకంటె నితరుఁడు లేకపోవుటయు స్పష్టమే” అనియెడవేమొ, ఈపక్షము యుక్తము కాదు. ‘ఉపసంక్రామతియనుశబ్దమునకు పరిత్యాగమే యర్థము కాని ఆక్రమణము కాదు. “బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడన్నమయాత్మను ఆక్రమించును (స్వస్వరూపముగ భావించి యాశ్రయించును)” అనుట హాస్యాస్పదము కదా! కావున నానందమయాత్మవిషయమున వివచనము నుపసంక్రమణముకూడ (ఉపసంక్రామతి యనుపద

ముచే దెప్పఁబడినకార్యము కూడ) పరిత్యాగమే కావలయును కాని యంగీకారము కానేరదు. ఈయానందమయాత్మ జీవుఁడే యైనను తత్పరిత్యాగముచే తదాధారభూతుఁ డగు పరబ్రహ్మమును అస్రయత్నముగ నేచెందుట తటస్థింపవచ్చును. సాధకునకును బ్రహ్మమునకును కల యభేదము స్వాభావికమే కదా! కావున దీని నూహించి శ్రుతి యిట్లు చెప్పియున్నది. కావున మీరు చెప్పినట్లు దోషమేమియు కలుగదు.

సిద్ధాంతము. (వృత్తికారుఁడు):—ఇంత విచార మేల? భృగువల్లియందు అన్నాదుల నాల్గింటిని చెప్పిన పిదప నైదవమాటు “ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” “ఆనందమును బ్రహ్మమని తెలిసికొనెను” అని చెప్పఁబడియున్నది. అచ్చట నాయానందమును బ్రహ్మమని యంగీకరింపవలయును కదా! ఇట్లే ఇచ్చటకూడ నైదవమాటు ఆనందమయనిఁగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది. కావున నీతఁడుకూడ బ్రహ్మమే యనవలయును.

పూర్వపక్షము(శంకరులు):— ఇట్లునటయు సరికాదు. అచ్చట ఆనందశబ్దముమాత్రమే కలదు గాని సర్వసంశయకారణ మగుమయట్యుత్పయము లేదు గదా!

== శంకరాభిప్రాయము. ==

సిద్ధాంతము:—కావున మీపక్ష మెట్లును నిలువదు, మీకును ఈ ఉపనిషత్తును బ్రహ్మపరముగ సమన్వయింపవలయు ననుటయే సంకల్ప మయినను మీపక్షము పయినఁ జూపినట్లు దోషయుక్తమై యున్నది. కావున నీయానందమయవాక్యము కోశపరమే కాని బ్రహ్మపరము కాదనుట యుక్తము. శ్రుతియందు మొట్టమొదట పరబ్రహ్మమును చెప్పుట కుపక్రమించి “యో వేద నిహితం గుహాయాం” “గుహాయందు ఉన్న బ్రహ్మమును ఏసాధకుఁడు స్వస్వరూపభూతునిఁగా నెఱుంగునో” అనువాక్యముచే “బ్రహ్మము హృదయగుహలోపలనున్నది” అని ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడియున్నది; గుహోస్వరూపము నెఱింగి దానిఁ బరిత్యజించి తన్నధ్యమున లీనుడై యున్న పరమేశ్వరుని దెలిసికొనుటయే కర్తవ్యమని సూచింపఁబడినది. అట్లు చేయుటకై గుహోస్వరూపంబును పంచకోశవర్జనముచే వివరింపఁబడియున్నది. కావున నీయానందమయము కూడ జీవావరణభూతము లగునన్నమయాదికోశములలో నొక్కటియే కాని స్వతంత్ర బ్రహ్మము కాదు. ఇదియే సిద్ధాంతము.

— శంకరాభిప్రాయానుసారముగ సధికరణవ్యాఖ్యానము. —

౬. ఆనందమయాధికరణము.

సంగతి:—“పై అధికరణమునందు ముఖ్యేక్షణక ర్త (ప్రపంచస్థు ష్చైకై ముఖ్యముగ సంకల్పించువాడు) పరమేశ్వరుడు, అని నిశ్చయించి “కేవల పాతక్రమము ఎచ్చటను అర్థనిర్ణయసాధనము కాదు” అని నిశ్చయించియున్నారు. దానికి నీయధికరణమున భంగము వచ్చుచున్నది. “బ్రహ్మపుచ్చం ప్రతిష్ఠా” “పరబ్రహ్మ ఆనందమయాత్మకు పుచ్చము (అవయవము) ఆధారము” అని తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు చెప్పబడి యున్నది. ఇచ్చట పుచ్చశబ్దము అన్నమయాదినాక్యములయందు అవయవముచు మాత్రమే చెప్పు నని నిర్ణయింపవలయును. ఇట్లుగుటచే నిచ్చట పాతక్రమమే యర్థనిర్ణయసాధన మగును. కావున నిది దానికి (పూర్వాధికరణసిద్ధాంతమునకు) బ్రత్యుదాహరణస్థానము. (చూ. సూ. ౧.౧.౧౨) అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁ బడుచున్నది.

విషయము:—ఈయధికరణమున “బ్రహ్మ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా” అనువాక్యము విచారింపఁబడును.

సందేహము:—ఈవాక్యమున బ్రహ్మపదము ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. అది స్వతంత్రబ్రహ్మవాచకము. పిదప పుచ్చపదము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. అది అవయవవాచకము.

ఇందు ఈపదద్వయప్రయోగమువలన “బ్రహ్మ మానందమయాత్మకు నవయవము, స్వతంత్రము” అనుపూర్వపక్షసిద్ధాంతములు క్రమముగ నేర్పడును. బ్రహ్మోపాసనము, స్వతంత్రబ్రహ్మజ్ఞానంబును క్రమముగ పూర్వపక్ష సిద్ధాంతఫలములు.

ఈరెండుపక్షములపై నిట్లు సంశయ ముదయించును.

బ్రహ్మము నానందమయాత్మకు నవయవమనియే చెప్పితీరవలయును. అన్నమయాద్యాత్మలను వర్ణించునప్పుడు అవయవార్థముగా మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడియున్న పుచ్చశబ్దము ఇచ్చటమాత్రమన్యార్థమున ప్రయోగింపఁబడె ననుట యెట్లు యుక్తమగును?

అవతారిక:—ఈసందేహమును నివారించుటకై యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

౧౨. ఆనందమయోఽభ్యాసాత్. ౧. ౧. ౧౨.

తాత్పర్యము:—ఈసూత్రమున నానందమయశబ్దమునకు ఆనందమయవాక్యమునందలి (బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందలి) బ్రహ్మపదమే లక్షణావృత్తిచే నర్థముగ గ్రహింపఁబడవలయును. అట్లు చేయకుండిన వేదార్థమునకును సూత్రమునకును వచ్చినవిరోధము నివారితము కాదు. పైన వివరింపఁబడిన రీతిగ వేదార్థము “ఆనందమయాత్మయే బ్రహ్మము” అనుట కాదు కదా? సూత్రములు మాత్ర మానందమయాత్మను బ్రహ్మమునుగా నిర్ణయించు ననుట యెట్లు? ఈకారణమువలన వేదానుసారముగ నభ్యాసరములు (అన్వయము సరిగా కాకపోయినప్పుడు సందర్భానుసారముగఁ గ్రొత్తపదమును తెచ్చికొనుట) మొదలగువానిఁ జేసికొని యెట్లైన నన్వయింపవలయును కాని తద్విరుద్ధముగ నన్వయించుట యుక్తము కాదు కదా!

కావున పుచ్చవాక్యమునందు బ్రహ్మము స్వతంత్రముగనే చెప్పఁబడియున్నది. ఆవాక్యమునకుఁ బదప “తద వ్యేవ శ్లోకో భవతి, అన న్నేవ స భవతి, అన ద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్, అస్తి బ్రహ్మేతి చే ద్వేద, సంత మేనం తతో విదుః.” “ఆబ్రహ్మమునుగూర్చి ఈశ్లోకము కూడఁ గలదు. ఆబ్రహ్మము కలదానినిగా నెఱింగినవాఁడు ఉన్నవాఁ డగును; లేనిదానినిగా భావించినవాఁడు లేనివాఁడే యగును.” అని బ్రహ్మపదము పలుమాటలు ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. ఈయభ్యాసమువలన నానందమయాత్మ బ్రహ్మము కాదని స్పష్టమగుచున్నది.

పూర్వపక్షము(వృత్తికారుఁడు):— ఇట్లు చెప్పనే? మీరు ఉదాహరించినవాక్యము ఆనందమయవాక్యమునకు సమీపమున నున్నదియే కావున తదభ్యాసముగానే యుండవచ్చును.

“అం దానందమయపదము లేదు కదా”? అందుచేమొ, ఇంత మాత్రమువలన నది యానందమయాభ్యాసము కాకపోదు. మేము నిరూపించినవిధముగ నానందమయమని బ్రహ్మమునుగ నిర్ణయించుకొని వేదము ఉత్తరవాక్యమున బ్రహ్మభ్యాసముఁ జేసి ననవచ్చును కదా?

సిద్ధాంతము (శంకరులు):—ఇట్లు చెప్పటకు వీలు లేదు. “అన న్నేవ” అనువాక్యమునకు ఆనందమయవాక్యమునకంటె బ్రహ్మపుచ్చ

వాక్యమే మిగుల సమీపమునందున్నది. మఱియు—ఆవాక్యమునందు “బ్రహ్మము కలదా? లేదా?” అనుసంశయము కలదని వేదముచే జెప్పబడియున్నది. సర్వలోక ప్రసిద్ధుఁ డగు నానందమయాత్ముని విషయమున నిట్టిసంశయమే కలుగుట కవకాశము లేదు కదా? కావున నాయానందమయాత్మనుగూర్చియే వేదము చెప్పుననుట కవకాశము లేదు. కావున పుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మము నిస్సంశయముగ స్వతంత్రమే.

అ ౧. పా ౧. ౧౩ సూ. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము (వృత్తికారుఁడు):—ఇట్లైన వేదము ఆస్వతంత్ర బ్రహ్మమును ఆనందమయాత్మకు నవయవముగ నేల చెప్పవలయును?

అవతారిక:—ఈసంశయము ననువాదపూర్వకముగ క్రిందిసూత్రమున నివారించుచున్నాఁడు— ౧౩.

వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యత్ ౧.౧.౧౩.

తాత్పర్యము (శంకరసిద్ధాంతము):— “అవయవవాచిక మగు పుచ్చశబ్ద ముండుటచే దానితో సంబంధించిన బ్రహ్మశబ్దము గూడ ఆనందమయావయవభూత మగు బ్రహ్మమును చెప్పవలయునే కాని స్వతంత్ర బ్రహ్మమును చెప్పకూడదు. అట్లు చెప్పు ననుట యుక్తము” అని యేదవేమో, సరి కాదు. అన్నమయాత్మను వర్ణించుట కారంభించినది మొదలంతవరకును వేదము అవయవములను చెప్పుచు వచ్చినది. ఆనందమయాత్మకుఁ గూడ నవయవములను చెప్పినది. ఇట్లుగుటచే బ్రహ్మ పుచ్చవాక్యమునందును, స్వతంత్రపర బ్రహ్మము అవయవము కాకపోయినను దానికి అవయవత్వమును కల్పించి ఉపక్రమమును పూర్తి చేసినది. కావున నింతమాత్రమువలన నందలి బ్రహ్మము అస్వతంత్రము కాన నక్కఱ లేదు.

ఇంత యేల? బాగుగ విచారించి చూచిన మొట్టమొదట మీకుఁ గూడ నీపూర్వపక్షము చేయుట కవకాశము లేదు. మీరు ఆనందమయాత్మను బ్రహ్మ మనుచున్నారు కదా? వేదము అట్టిబ్రహ్మమునే ఆనందమయాత్మ కవయవమునుగ చెప్పుననుటకు నవకాశ మెట్లు కలుగును? అవయవి యగు బ్రహ్మమే అవయవముగఁ గూడ నున్న దనుట విరుద్ధము కదా?

మాపక్షమున నన్ననో “పుచ్చశబ్దమున కాధారమనుటయే యభిప్రాయము” అని చెప్పటకు వీలు కలదు. ఆపుచ్చశబ్దమునకు తర్వాతనే యున్నప్రతిష్ఠాశబ్ద వివిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. లోకమునందును సర్వానందములకును బ్రహ్మనందమే యాధార మనుట విద్వద్దనుభవసిద్ధమై యున్నది. వీనినిబట్టి మేము పుచ్చశబ్దమును లక్షణావృత్తిచే నాధారపరముగ నన్వయించుకొనవచ్చును. మీకు మాత్రమదియు సంభవింపదు. “బ్రహ్మము తానే యాధారముగాను ఆధేయముగాను (ఆధారమునందుండునది గాను) కూడ నున్నది” అనుటయు పూర్వమునలేనే విరుద్ధము కదా? కావున ఆనందమయవాక్యమే బ్రహ్మప్రతిపాదక మనినచో బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునకు సమన్వయమే కుదురదు.

అ ౧. పా ౧. ౧౪ సూ. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇంతమాత్రమే కాదు. “బ్రహ్మము ఇతరపదార్థమున కవయవ మగుటకు వీలులేదు” అనుటకు మఱియొక కారణముకూడ కల దని నిరూపించుచున్నాడు:—

౧౪. తద్దేతువ్యపదేశాచ్చ. ౧.౧.౧౪.

తాత్పర్యము:—ఇదియునుంగాక “ఇదం సర్వ మస్మజత” “ఆ బ్రహ్మము ఈసర్వమును సృష్టించెను” అని చెప్పబడి యుండుటచే నాయానందమయాత్మ పరబ్రహ్మకార్యభూతుడు కావలసివచ్చును. ఇట్టి వానికి నాబ్రహ్మ మవయవ మగు ననుటకు వీలు లేదు కదా? కావున పుచ్చశబ్దము అవయవమును చెప్పు ననుట సంభవింపదు. పుచ్చపదప్రయోగముమాత్రము కలదు. కావున దానియర్థమును ప్రకారాంతరముగ సాధింపవలయు ననుటయే యుక్తియుక్తము. మా యర్థనిర్ణయమును లోకవేదసిద్ధ మని పైనూత్రముననే నిరూపించియున్నాము.

అ ౧. పా ౧. సూ ౧౫. ఆరంభము.

అవతారిక. ఈవిషయమును నిర్ణయించుటకు మఱియొక సాధనముకూడ కలదని చెప్పుచున్నాడు:—

౧౫.* మాం త్ర వర్తిక మేవ చ గీయతే.౧.౧.౧౫.

తాత్పర్యము:— మఱియొకవిశేషము. ఆయానందవల్లయందు మొట్టమొదట “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అని బ్రహ్మస్వరూపము నెఱింగించి, పిదప “యో వేద నిహితం గుహాయాం” “పంచకోశ రూప మయినగుహయం దున్నయాబ్రహ్మము నెవ్వఁ డెఱుంగును?” అను వాక్యముచే గుహ యొక్కటి కల దనియు, దానియందు పరమేశ్వరు డున్నాడనియు, ఆయనను తెలిసికొనవలెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పినవేదము అంతమునకు వచ్చునప్పటికి ఆనందమయోపా సనము గాని ఆనందమయావయవబ్రహ్మోపాసనము గాని చెప్పునా? ము గింపు ఉపక్రమమున కనుగుణముగనుండి తీరవలయుననుటయు అట్లు లేకున్న గ్రంథ మప్రమాణ మగుననుటయు నిర్వివాదాంశము. కావున “సత్యం జ్ఞానం” అను మంత్రమునందు ఏ బ్రహ్మము ప్రశంసించఁబడెనో ఆబ్రహ్మమే బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందును వర్ణింపఁబడె ననవలయును. పయిన వివరించినవిధముగ ఆనందమయాత్మవికారమే యగుటచేత నాతఁ డానందమయకోశమే యగును గాని స్వతంత్రుఁడు కానేరడు. మిఱుతముననుసరించి చూచిన నాతనికింటె నన్యుఁ డెవ్వఁడును లేక పోవుటచేఁ బూర్వోక్తరవిరోధము సంభవించును. మామతమున నట్టి దోషములేదు. బ్రహ్మపద ముండుటచే “బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమున, ‘సత్యంజ్ఞానం’ అనుస్థలమున నుద్దేశింపఁబడిన బ్రహ్మమే వర్ణింపఁబడెను.” అని నిరూపించుట మిగుల యుక్తియుక్తము కదా! ఈబ్రహ్మపుచ్చ వాక్యము,—ఇది మాత్రమే యన నేల? “తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” “ఈయాత్మనుండియే ఆకాశము జనించు చున్నది” అను మొదలగు వాక్యము లన్నియు బ్రాహ్మణములు ; * కావున మంత్రమునందు (“సత్యం జ్ఞానం” అను వాక్యమునందు)

* వేదవాక్యములను సంక్షేపముగ చెందువిధముల విభాగింపవచ్చును. అందు విశే షాంశములఁ జెప్పుక “దీని నిట్లు చేయవలయును” అనిమాత్రమే చెప్పవచ్చుములు కొన్ని కలవు ; వానివిషయములను (కర్త, చేవత, ఫలము అను మొదలగు విషయములను) బోధించువాక్యములు కొన్నియుఁ గలవు. ఇందు మొదట వర్ణింపఁబడినవి మంత్రము లనియు, రెండవమాటు వర్ణింపఁబడినవి బ్రాహ్మణము లనియుఁ జెప్పఁబడును.

చెప్పబడిన విషయమునే విమర్శింపవలయును; కాని అచ్చట బ్రహ్మజ్ఞానమును చెప్పిన నిచ్చట బ్రహ్మోపాసనమును చెప్పుచు తద్భిన్నార్థమును (మంత్రమునందుఁ జెప్పబడిన యర్థమునకంటె భిన్నమగు నర్థమును) ప్రతిపాదించుటకువీలు లేదనుట సర్వవాది సమ్మతము. కావున నెట్లు చూచినను పుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదముచే బ్రహ్మము స్వతంత్రము జ్ఞేయము (తెలిసికొన వలయు) అని మాత్రమే చెప్పబడినది; కాని యుపాసనము చేయవలయునను నుద్దేశముతోఁ జెప్పబడినది కాదు.

౧౬. నేతరోఽనుపపత్తేః. ౧. ౧. ౧౬.

తాత్పర్యము:—ఈవిధముగ బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదము స్వతంత్ర బ్రహ్మమును మాత్రమే చెప్పనది యనుట సిద్ధాంతమైనది. ఉత్తరవాక్యములయందు “సోఽకామయత” అని సృష్టి చెప్పబడి యుండుటచేతఁ గూడ నీవిషయమే స్పష్టమగుచున్నది. ఒక పదార్థమునకు అనయవమైయున్నవాఁడు సృష్టికర్త కాఁగలఁడా? ఇక “ఆనందమయుఁడే సృష్టికర్త” యని పలికిన నది యతివిరుద్ధము. మయట్పుత్ర్యయమునకు ప్రాచుర్యార్థము తగదని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము కదా! కావున నానందమయుఁడు వికారమే యగుటచే సృష్టికర్త కానేరఁడు. ఈకారణమునలన పుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మము స్వతంత్రమే.

౧౭. భేదవ్యపదేశా చ్చ. ౧. ౧. ౧౭.

తాత్పర్యము:—మఱియు “రస గ్న్ హ్యేనం లభ్యా నందీభవతి” “ఆనందరూపుఁడగు నీబ్రహ్మమును చెంది(అనఁగా: బ్రహ్మప్రతిబింబమున కలిగి) యీ యానందమయాత్మ యానందముగలవాఁడగును.” అని చెప్పబడియుండుటచే బ్రహ్మమునకు నానందమయునకును భేదము కూడ ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నది. (ఇందు భేదమును గూర్చినవిచారము చూ, వృత్తికారవ్యాఖ్యానము. సూ. ౧౭.) బ్రహ్మము పొందఁబడునది; ఆనందమయుఁడు పొందువాఁడు; ఇట్లుగుటచే నీయిరువురకు నైక్యము సంభవించదు. కావున పుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మము స్వతంత్రమే.

“అనయవమునకును అనయవికిని కూడ భేదము కానవచ్చుచునే యున్నది. అనయవము లన్నియును కలసియే యనయవి యగుచున్నాఁ

డనుట యథార్థమే యైనను “పీడు మనుష్యుడు. ఇది చేయి” అని ప్రత్యేకవ్యవహారము కూడ కలదు. కావున నవయవాచయపులకు భేదము కల డనుట సిద్ధాంత మగుచున్నది. కావున బ్రహ్మ మవయవ మనుపక్షమునఁ గూడ శ్రుతి యిట్లు చెప్పవచ్చును” అనియెడవేమో, అది సరికాదు. “వికారశబ్దాత్” అనుసూత్రమును వ్యాఖ్యానము చేయునపుడే “బ్రహ్మ మానందమయావయవము కానేరదు” అనువిషయము సయ్యక్తికముగ నిర్ణయించియున్నాము.

అ ౧. పా ౧. సూ ౧౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—“ఆనందమయం బ్రహ్మ; పంచమత్వాత్, ఆనందత్వాచ్చ. భృగువల్లిస్థితానందవత్” “ఆనందమయము బ్రహ్మమే; అయిదవస్థానమందు చెప్పఁబడియుండుటయు, నానందరూపుఁ డగుటయు నిందులకుఁ గారణములు, భృగువల్లియందు అయిదవస్థానమునఁ జెప్పఁబడిన యానందము బ్రహ్మమగుట యిందులకు దృష్టాంతము” అను ననుమానము (చూడు ౩౯ పుట.) వలనఁ గూడఁ బ్రయోజనము లేదని చెప్పుచున్నాడు.—

౧౨. కామాచ్చనానుమానాపేక్షా. ౧. ౧. ౧౨.

తాత్పర్యము. —సర్వజనులచేతను కోరఁబడునది యానందమే ; కావున కామశబ్దమునకు నానంద మని యర్థము. “విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ”(చూడు, సూ. ౧. ౧. ౧౨) అను మొదలగు వాక్యములవలన నానందపదము బ్రహ్మవాచక మగుట స్పష్టమగుచున్నది; కావున వైయసుమానము కార్యసాధకము కానేరదు. భృగువల్లియందు కేవల మగునానందపదము మాత్రమే కలదు; కావున నీదృష్టాంతము బ్రహ్మ మానందమయమని సాధించుటకుఁ బనికిరాదు. అచ్చటను ఇచ్చటను (భృగువల్లియందును-ఆనందవల్లియందును) కూడ నైదవస్థానమందే చెప్పఁబడియున్నను ప్రత్యక్షముగ శబ్దభేదము కానవచ్చుచుండుటచే కేవలస్థానసామ్యము మాత్రమే యిష్టసాధనము (ఆనందమయమే బ్రహ్మము అని సాధింపఁగలది) కానేరదు. మయట్ ప్రత్యయమునకు వికారార్థమే చెప్పవలయునని యిదివఱకే సిద్ధాంతము చేయఁబడియుండుటచేత, ఆనందరూపుఁ

డానందమయుఁడు కానేరఁడు. కావున పై యనుమానమున దృష్టాంతము కాని, హేతువులు కాని సరికాకపోవుటచే నది చెల్లదు.

౧౯. అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి. ౧.౧.౧౯.

తాత్పర్యము:—ఇంతియకాక శ్రుతియందు “యదా హ్యేవైష” (సూ. పృత్తికారవ్యాఖ్యానము. సూ. ౧. ౧.౧౯.) అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి “ఆపుచ్చవాక్యబ్రహ్మమును బాగుగ నెఱింగిన వాఁడు ఆ బ్రహ్మమునందుఁ గలయును (అనగా: కైవల్యమును చెందును” అనిచెప్పియున్నది. పైన వర్ణించినవిధముగా ఆనందమయుఁడు జీవుఁడే యై తీరవలయును. కావున “బ్రహ్మమును చెందును” అని చెప్పుట యానందమయుని గూర్చియే యైనట్లు పితృద మగుచున్నది. ఆరంభము నుండియు (గ్రంథారంభమునుండియు) వివరించుచు వచ్చినవిధంబున, భ్రాంతికల్పిత మగుబంధము జ్ఞానమువలనఁ గాని తొలఁగదు. కావున, నీ తైత్తిరీయశ్రుతియందు బంధనాశాయాప మగు ముక్తి చెప్పఁబడి యుండుటచే తద్దేవు నగుబ్రహ్మజ్ఞానమే (ముక్తికి హేతు వగుబ్రహ్మజ్ఞానమే) యుద్దేశింపఁబడి యుండును గాని బ్రహ్మాపాసన యుద్దేశింపఁ బడియుండదు. కావున నెట్లుచూచినను పుచ్చవాక్యమునందుఁ గల బ్రహ్మశబ్దము స్వతంత్రంబును జ్ఞేయంబు నగుబ్రహ్మమును చెప్పననుటయే సిద్ధాంతము. *

* ఈయానందమయాధికరణమున శంకరమతానుసారముగఁ చేయఁబడినసిద్ధాంతము పక్షపాతభూయిష్టమని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. అందలిగుణనోపము లిట్లు తెలిసికొనవలయును.

“బ్రహ్మ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా” అనువాక్యమునందలిపుచ్చశబ్దమునకు నైజ మగు “ఓ” యనునర్థమును పృత్తికారశంకరు లిరువురును విడిచియే యున్నారు. ఇదియదోషమే యైనను, రెండుమతములయందును సమానముగ నున్నది. మఱియు శంకర మతమున గ్రహింపఁబడినలాక్షణికార్థము ప్రతిష్ఠాశబ్దమ ననుసరించి కల్పింపఁబడినది. కావున సముక్తిక మనక తీరదు. పృత్తికారునియర్థ మన్ననో ప్రతిష్ఠాపదవిరుద్ధ మగుటచే శ్రుతిసప్తకము కాదనుటకు సంశయము లేదు. అవయవము అవయవికి సాధారము

2. అంతరధికరణము.

సంగతి :—“పైయధికరణమునందు బ్రహ్మపదము ఆనందమయ పదము ఆనందపదాభ్యాసము మొదలగు ననేకకారణములనుబట్టి ‘బ్రహ్మ పదము స్వతంత్రబ్రహ్మమునే చెప్పను’ అని నిర్ణయించియున్నాడు. ఆస్థాయము ననుసరించి ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఆదిత్యాత్మలబుధ్యమున నున్నాడని చెప్పబడినపురుషుడు జీవుఁడుగానే నిర్ణయింపబడ నలసియున్నాడు. అచ్చట కూడ రూపము మొదలగు ననేకప్రమాణములు జీవత్వమును నిర్ణయింపఁగలిగినవి కలవు కదా?” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడుచున్నది. ఇందు పైన్యాయము ననుసరించినట్లు దృష్టాంతము చూపబడి యుండుటచే, దీనికి పైయధికరణముతోఁ గలసంబంధము దృష్టాంతరూప మని తెలిసికొనవలయును.

కానెందు కదా! ఇది యను గాక స్మృతికారకుతమన శంకరమతమున లేనిదోషములు కొన్నికలవు.

౧. ప్రాయఃపాతపరిత్యాగము—క్రమముగ నాదిశండియు వచ్చుచున్నపాతమును విడుచుట. స్మృతికారుఁడు శ్రుతియందు మొట్టమొదటినుండియు నన్నమయాదిశబ్దములు ఒకయర్థమున (వికారార్థమున) బ్రయోగింపబడుచు వచ్చుచుండ నొక్కయానందమయ శబ్దము మాత్రమే న్యాయమునఁ బ్రయోగింపబడెనని చెప్పియున్నాఁడు కదా?

౨. ముఖ్యశ్రుతియలంఘనము—శ్రుతియందుఁ జెప్పబడిన మాఁడుశబ్దములకు స్వార్థపరిత్యాగముచేయుట. ఎట్లనిన:—

1. ఆనందమయశబ్దము:—దీనియందు ముఖ్యబృత్యముననుకూల స్వాభావిక మగు వికారార్థమును పరిత్యజించి గౌణ మగు ప్రాచుర్యార్థమును గ్రహించెను.

2. ఆనందపదము:—దీనియందు స్వాభావిక మగు నానందరూపార్థమును విడిచి “ప్రచురానందము” అను ప్రోత్తయర్థమును గ్రహించెను.

౩. బ్రహ్మపదము:—దీనికి శుద్ధపరబ్రహ్మము స్వాభావికార్థ మైయుండ, దానిని పరిత్యజించి, పుచ్చశబ్దసాన్నిధ్యము కల దనునల్పకారణమున, “అవయవబ్రహ్మము” అనునర్థమును స్వీకరించెను.

ఇట్లు ప్రతిశబ్దమునకు నిష్టానుసారముగ కల్పించుచు చేసినస్పృహంతము నిష్పక్షపాతంబును, నిర్దోషముగఁ జేయబడినస్పృహంతము పక్షపాతిభూయిష్టంబు ననుట యెంత వెట్టితనము!

విషయము :— ఈయధికరణమునందు “అథ య ఏషోఽంత రాదిత్యే హిరణ్యయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్శ్రుః హిరణ్యకేశో ఆప్రణఖా త్వర్వ ఏవ సువర్ణ స్తస్య యథా కప్యాసం పుండరీక మేవ మక్షిణీ త సోద్దితి నామ స ఏవ స ర్వేభ్యః పాప్తభ్య ఉదిత ఉదేతి హ వై స ర్వేభ్యః పాప్తభ్యో య ఏవం వేదః య ఏషోఽంత రక్షిణీ పురుషో దృశ్యతే” “సూర్యునియందుఁ గానవచ్చు నీపురుషుఁడు సువర్ణ మయము (జ్యోతిర్తయము)లగుమీసములును వెండ్రుకలును కలవాఁడు. కాలిగోరు మొదలు తలవెండ్రుకవఱకు సర్వశరీరంబును ఆయనకు సువ ర్ణమయమే. ఆతనికిన్ను కోటిపిఱ్ఱవంటి యెఱ్ఱనికమలమును బోలియుండు ను. *(జ్యోతిర్తయమే.) ‘ఉత్’ అని యాయనకు నామధేయము. సర్వపా పములనుండియు నుత్తిర్గుఁ డగుటచే నాయన కీపేరు కలిగినది. లోకమున నీపురుషు నెఱింగి యెవ్వఁ డుపాసించునో వాఁడు సర్వపాపవినిర్ముక్తుఁ డగును. ఈకంటియందు నేపురుషుఁడు కానవచ్చుచున్నాఁడో” అను నిట్టిజాతి కలవాక్యములు విచారింపఁబడును.

సందేహము.—“ఉత్” అను పదమునకు సర్థనిర్ణయము లేకుం డుట యిచ్చట సంశయకారణము “పై వాక్యములయందుఁ జెప్పఁబడిన

*“యథా కప్యాసం పుండరీక మేవ మక్షిణీ”=“కోటి పిఱ్ఱలవరి నెఱ్ఱ నగుకమ లమువరి నాపరమేశ్వరునికన్ను లున్నవి” అనుప్రతికః జెప్పఁబడినయర్థమున సశ్శీలదోషము (అనుచితమును జగుప్సాకరము నైనదానిని చెప్పట యనుదోషము) కలదని కొం దఱు చెప్పుచున్నారు. “ఇచ్చట కప్యాసపదము కమలమునకు మాత్రమే యుపమాన మగుటచే నాదోషము లేదు” అని యదైత్వతివాదులు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

“పుండరీకపదము తెల్లదామరను మాత్రమే చెప్పును ; కావున నీయుపమానము యుక్తము కాదు కదా ?” అనియెడవేమా, వినుము. ఆపుండరీకశబ్ద ముట్టికే యైనను సర్వవిధములగు కపలములను చెప్పుటకై సామాన్యముగ నుపయోగింపఁబడుచున్నది.

“ఇంతశ్రమ యేల ? ఆకప్యాసపదమునకు వేటొకవిధముగా సర్థము చెప్పి యాయశ్శీలదోషమును తొలఁగింపరాదా ?” అనియెడవేమా, వినుము. ఎల్లు చెప్పినను ఆదోషము పోదు. ఆదోషము పదశ్రవణమాత్రమువలననే కలుగునది కదా !

కావున నెల్లుచూచినను ఆపదమునకు సశ్శీలయర్థము చెప్పవచ్చును. పదమునకుఁ గలస్వాభావికార్థమును పరిత్యజించుట యనుదోషమునకు పాల్పడి క్లిప్తకల్పనము నాచ రింప సాహించినను ఆదోషముమాత్రము పోఁబోవును కదా ?

పురుషుఁడు జీవుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు" అనునవి యీయధికరణమునఁ గ్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. ఈయధికరణము మొదలుపాదము ముగియు నంతనఱకు సగుణబ్రహ్మవిచారము ప్రవర్తించును. కావున పూర్వపక్షసిద్ధాంతములకు రెంటికిని ఉపాసనయే ఫలము (అనఁగా: పూర్వపక్షమునకు జీవాద్యుపాసనయు, సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మోపాసనయు ఫలము) అని తెలిసికొనవలయును.

ఈ రెండుపక్షముల నవలంబించి యీక్రిందివిధముగ సంశయమునయించును:—

పై వాక్యములయందుఁ జెప్పఁబడిన పురుషులు పరమేశ్వరులనుటకు వీలు లేదు. వారు *విద్యాతిశయమున (ఉపాసనాతిశయమున)ఁ గాని కర్మాతిశయమునఁ గాని అత్యంత మగునున్నతస్థానమును జెందిన జీవులే కావలయును. వారికి "హిరణ్యశ్శక్రుః" అను మొదలగువాక్యములచే రూపంబును, "అంతరాదిత్యే అంతరక్షిణి" అను మొదలగు పదములచే నాధారంబును, "స ఏష యే చాముష్టా త్పరాభ్యో లోకాస్తేషాం చేష్టే దేవకామానాం చ స ఏష యే చైతన్యా దర్వాంచో లోకాస్తేషాం చేష్టే మనుష్యకామానాం చ." "ఆదిత్యమధ్యమునం దున్నపురుషుఁడు ఆయాదిత్యునికంటె నూర్ధ్వమున నున్నలోకములకును దేవభోగ్యము లగు సర్వపదార్థములకును ప్రభువు. అక్షిమధ్యముననున్న పురుషుఁడు కంటికి క్రిందనున్న సర్వలోకములకును మనుష్యభోగ్యము లగుసర్వపదార్థములకును ప్రభువు" అని ప్రభుత్వపరిమాణంబును కలదని చెప్పఁబడియున్నది. పరమేశ్వరునకన్న నో యిట్టి వేవియును లేవు. "అశబ్ద మస్పర్శ మరూపం" "ఆబ్రహ్మమునందు శబ్దస్పర్శ రూపములు లేవు" అనియు, "ఆకాశవత్సర్వగత శ్చ నిత్యః" "ఆబ్రహ్మము ఆకాశమునలె సర్వప్రపంచమునందును నిండియున్నది" అనియు, "ఏష సర్వేశ్వరః" "ఈ పరమేశ్వరుఁడు సర్వమునకును ప్రభువు" అనియు, శ్రుతిచే స్వయముగ నే "బ్రహ్మమునకురూపాదులు లేవు" అని స్పష్టముగ చెప్పఁబడియున్నది కదా !

* వేదాంతకాస్త్రమున విద్య యనఁగా నుపాసన. విద్యాశబ్దమునకు జ్ఞానమే యర్థమైనను, బ్రహ్మజ్ఞానాధనము లగుటచే నుపాసనల కీపేరు కలిగెను. మనశ్శుద్ధిని కలిగించి తిష్ఠాలమున నీయుపాసనలు బ్రహ్మజ్ఞానమును కలిగించును కదా ?

అవతారిక:—ఈసందేహమును క్రిందిసూత్రముచే నివారించుచున్నాడు.—

౨౦. అంత స్థర్థోపదేశాత్. ౧. ౧. ౨౦.

తాత్పర్యము:—పై వాక్యమునందు “అత్యోదిత్యులచుధ్యమున నున్నాడు” అని చెప్పబడినపురుషుడు పరమేశ్వరుడే. “ఏష ఆత్మాఽపహతపాచ్ఛా” “బ్రహ్మభిన్నుఁ డగుటచే నీజీవుఁడు సర్వపాపవినిర్ముక్తుఁడు” అను మొదలగు వాక్యములచే సర్వపాపరాహిత్య మనుధర్మము పరమేశ్వరున కొక్కనికి మాత్రమే యున్నట్లు శ్రుతియందుఁ జెప్పబడియున్నది. ప్రస్తుతవాక్యమునందుఁగూడ “సర్వపాపవినిర్ముక్తుఁ డగుటచే నా పురుషునకు ‘ఉత్’ అనిపేరు” అని చెప్పటచే ఆసర్వపాపరాహిత్యరూప ధర్మము ఆదిత్యాక్షీపురుషులకుఁ గూడ నున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. ఈకారణమువలన పై వాక్యములయందుఁ జెప్పబడిన పురుషుడు బ్రహ్మమే యై తీరవలయును.

భక్తానుగ్రహార్థమై పరమేశ్వరుడు నానావిధరూపములఁదాల్చుట స్వాభావికమే గావున (అనఁగా: భక్తులు ఉపాసనార్థమై తమ యిచ్చ వచ్చినరూపమును కల్పింపవచ్చును గావునను, అట్టికల్పనవలన స్వస్వ రూపమునకు హాని గలుగదు కావునను) రూపమును చెప్పినంతమాత్రము వలననే ఆయత్యోదిత్యపురుషులను జీవులనుగా నిర్ణయింప శక్యము కాదు. “యన్నామ తన్నామ” “ఆదిత్యపురుషునకు నామధేయ మెద్దియో యక్షీపురుషునకుఁ గూడ నామధేయ మెద్దియే” అని చెప్పటచే “ఆదిత్యపురుషునివలె నక్షీపురుషుఁడు కూడ సర్వపాపవినిర్ముక్తుఁడే” అని చెప్పినట్లే యయ్యెను కదా! మఱియు నుపాసకులకు సుఖముగా నుండుటకై యాదిత్యాక్షీస్థానంబులు పరమేశ్వరునకు నాధారభూతంబులుగా నిర్దేశింపబడినవి కాని “పరమేశ్వరునకు సర్వవ్యాపకత్వము లేదు” అను సందేహమునఁ గాదు. సర్వవ్యాపకనకు నాదిత్యాక్షీ మండలనివాసము విరుద్ధము కాదు గదా! ఇట్లే ప్రభుత్వపరిమాణము (సూర్యపురుషుఁ డూర్ధ్వలోకములకును అక్షీపురుషుఁ డధోలోకములకును ప్రభువని చెప్పట) కూడ సర్వేశ్వరునకు విరుద్ధము కానేరదు. ఉపాసకులకుఁ గ్రాత్రకొత్తరుచులఁ గలిగించుటకై యట్టిభేదమును కరుణామయులగు

జోధకులు (వేదము) కల్పింపవచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను అత్యోదిత్యపురుషులు జీవులు కాదు.

౧. ౧. ౨౧. సూత్రము ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు కాక ఆయాదిత్యాక్షీపురుషులు జీవులే యనిన నప్పుడొక ప్రశ్న యంకురించును:—

“ఆయాదిత్యపురుషుడు ఆదిత్యదేహభిమానియగు జీవుడా? లేక, తద్భిన్నుడా?”

అందు “ఆపురుషుడు ఆదిత్యదేహభిమాని యగు జీవుడే” యను మొదటి పక్షము శ్రుతి విరుద్ధ మని చెప్పుచున్నాడు:—

౨౧. భేదవ్యపదేశా చ్ఛాన్యః. ౧-౧-౨౧.

తాత్పర్యము:—మఱియు అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునందు (ఈ బ్రాహ్మణము బృహదారణ్యకోపనిషత్తులోనిది.) “య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యా దంతరో ౨య మాదిత్యో స వేద యన్యాదిత్య శ్వరీరం య ఆదిత్య మంతరో యమయ త్యేష త ఆత్మాంతర్యా మ్యమృతః” “ఏపురుషుడు సూర్యునియం దుండి సూర్యునికంటె లోపల యై యున్నాడో, ఇట్లున్నను ఆసూర్యుఁ డెవ్వని నెఱుంగజాలడో, ఎవ్వని కాసూర్యుడు శరీరముగ నున్నాడో, ఎవ్వఁడు సూర్యుని సర్వకార్యములయందును ప్రేరేపించుచున్నాడో, ఆతఁడే నీయాత్మ, అంతర్యామి, నాశరహితుడు” అనువాక్యముచే సూర్యునికంటె భిన్నుఁ డగునొకపురుషుడు సూర్యునిలోపల నున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. సూర్యుఁ డనఁగా: సూర్యదేహభిమాని యగుజీవుడే, కావున ఛాందోగ్యోపనిషద్వాక్యమునందు వర్ణింపఁబడినపురుషుడు సూర్యభిన్నుడే యని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇదియును గాక రెండువాక్యములయందును (ఛాందోగ్యోపనిషద్వాక్యమునందును, బృహదారణ్యకోపనిషద్వాక్యమునందును) “అంత రాదిత్యే, ఆదిత్యా దంతరః” అని యంతరశబ్దంబును తత్ప్రమానార్థక మగునంత శబ్దంబు నుండుట పై సిద్ధాంతమునకు నిర్ధారక మగుచున్నది.

“ఇట్లు చెప్పిన రెండవపక్షము (“ఆదిత్యమధ్యగతుఁ డగుపురుషుఁ డాదిత్యజీవునకంటె భిన్నుడు” అనుపక్షము) నవలంబింపవచ్చును కదా”;

అనియెడవేమో, అదియు పై నుదాహరింపఁబడిన శ్రుతివలన నే ఖండింపఁ బడినట్లైనది. ఎట్లనిన:—

సూర్యదేహాభిమాని జీవభిన్నుఁ డని చెప్పఁబడిన యాదిత్యపురుషుఁడు జీవుఁడా? లేక, పరమేశ్వరుఁడా?

జీవుఁడే యనిన:—ఒక్కజీవుఁ డభిమానించి యున్న దేహమును మఱియొకజీవుఁ డాశ్రయించి యున్నాఁ డనుట శాస్త్రలో కానుభవము లకు విరుద్ధము.

పరమేశ్వరుఁడే యనిన:—మాసిద్ధాంతముకూడ నదియే; కావున నెట్లు చూచినను ఆదిత్యమండలమధ్యవర్తి యగుపురుషుఁడు పరమేశ్వరుఁడే కాని జీవుఁడు కానేరడు. నామరూపాదు లన్నియు సమానమే యగుటచే నక్షిపురుషుఁడు కూడ నట్టివాఁడే యగుననుటయే సిద్ధాంతము.

౨. ఆకాశాధికరణము.

సంగతి:—“పైయధికరణమున సర్వపాపరాహిత్యము పరబ్రహ్మమునకంటె నన్యనకు సంభవింప దనుకారణమునుబట్టి (లింగము * ననుసరించి) సూర్యాక్షిపురుషులను గూర్చినవాక్యములను పరబ్రహ్మపరములనుగా సమన్వయించియున్నారు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఉద్గీఢోపాసననుగూర్చి (ఓంకారోపాసననుగూర్చి) చెప్పసందర్భమున నాకాశమునుగూర్చి చెప్పువాక్య మొకటి కలదు. దానియందును బ్రహ్మలింగములు కొన్నియున్నవి; కాని, శ్రుతిలింగసూత్రానుసారముగ లింగమునకంటె శ్రుతి బలవత్తరము కావున నచ్చట నాకాశశబ్దమునకు పరబ్రహ్మము నర్థమునుగాఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. ఆదిత్యపురుషవాక్యమున కేవలపురుషపదప్రయోగము మాత్రమే యుండుటచేతను, ‘ఉత్’ అను పేరు కల్పితమై యర్థనిర్ణయము నపేక్షించుచుండుటచేతను, పైయధికరణమున కేవలలింగములనుమాత్రమే యాధారముగాఁ జేసికొని యర్థనిర్ణయము చేయవలసివచ్చినది. ప్రస్తుత మగునాకాశవాక్యమున సర్వలోకప్రసిద్ధమగునాకాశపదము ప్రయోగింపఁబడియుండుటచే నట్టియవసర మేమియు

* లింగస్వరూపము (చూడు. ౯౩. పుట.)

నుండదు. కావున పైయధికరణమునందు సిద్ధాంతము చేయఁబడిననియ మమునకు నిది (ఈ యాకాశవాక్యము) స్రత్యుదాహరణ * స్థానము" అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడు చున్నది. కావున దీనికిఁ బైయధికరణముతోఁ గలసంబంధము స్రత్యు దాహరణరూపమైనది.

విషయము:—ఈయధికరణమున “అస్య లోకస్య కాగతి రిత్యా కాశ ఇతి హోవాచ సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతా న్యాకాశాదేవ సముత్పన్నంత ఆకాశం ప్రత్యస్తం యం త్యాకాశో హ్యేవైభ్యో బ్యాయా నాకాశః పరాయణం” “ఈలోకమునకు నాధారమెయ్యది? (అని శాలావత్స్యుఁ డనునొకముని ప్రశ్నింపఁగా, జైవలి యను నొకరా జిట్లుని సమాధానము చెప్పెను.) “ఆకాశమే యీలోకమునకు నాధారము. ఈసమస్తభూతములును ఆకాశమునుండియే పుట్టుచున్నవి. దాని యందే లయము నొందుచున్నవి. అది అన్నిటికంటె సధికమైనది; సర్వమునకు నాశ్రయ మైనది.” అనువాక్యముయొక్క యర్థ మిందు విచారింపఁబడును.

సం దేహము:—ఆకాశ శబ్దమునకుఁగల ప్రసిద్ధార్థమే యిచ్చట సంశయకారణము. “ఆకాశశబ్దము భూతాకాశమును చెప్పును, బ్రహ్మమునే చెప్పును.” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. రెండుపక్షములకును పాదాంతమువరకు నుపాస్తియే ఫలమని యిది సరే చెప్పియున్నాము.

ఈరెండుపక్షముల నవలంబించి ఈక్రిందివిధముగ సంశయ ముంకురించును.

పై వాక్యమునందలి యాకాశశబ్దము సామాన్యముగ బ్రహ్మమును చెప్పునదిగాఁ గాననచ్చుట లేదు. “ఆకాశము” అనుపదమును వినినతోడనే పంచభూతములలోని యాకాశమే స్ఫురించును. ఆకాశ శబ్దమునకు పంచభూతములలోని యాకాశ మర్థమనుట లోక వేదములకు సమ్యతమే. “ఆకాశా ద్వాయుః” “ఆకాశమునుండి వాయువు జనించెను” అనుమొదలగువాక్యములచే వేదము స్వయముగ ఆకాశమునుండియే భూతోత్పత్తిని జెప్పుచున్నది. కారణమునందు కార్యములు లయ

మగుట యుక్తమే. కావున నీభూతములు ఆకాశమునందు లయము కూడ నొందవచ్చును. తననుండి జనించినపదార్థములకంటెఁ దాను పెద్దది గాను, వానికిఁ దా నాశ్రయముగాను ఉండుటయు విరుద్ధము కాదు. కావున “ఆకాశము అన్నిటికంటె పెద్దది; సర్వభూతాశ్రయము” అని చెప్పటయు యుక్తమే.

ఇఁక విశేషాంశమును బట్టి చూచినను ఆకాశపదము బ్రహ్మప్రతిపాదక మనుటకు వీలులేదు. కొన్నికొన్నిస్థలములయందు “య దేవ ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్” అను మొదలగు వాక్యములచే నాకాశశబ్దమునకు పరబ్రహ్మపరముగఁ బ్రయోగము కానవచ్చుచున్నను, అంతమాత్రమువలన ప్రస్తుతవాక్యమునందలి యాకాశశబ్దముకూడ నట్టిదియే యన ననువుపడదు. పైన వివరించినవిధముగ నాకాశపదమునకు ముఖ్యార్థము చెప్పుటకే వీలు కలిగియుండ గౌణార్థము నేలచెప్పికొనవలయును? సర్వవ్యాపకత్వము మొదలగుగుణములుండుటవలన ఆకాశపదము ఆకాశవాచకమే యయ్యును గౌణముగా బ్రహ్మమును చెప్పునంతమాత్రమున సర్వస్థలములయందు నట్లే యుండి తీరవలయు ననునియమము కలదా?.

“ఆకాశో హ వై నామరూపయో నిర్వహితా” “ఆకాశమే నామరూపముల నిర్వహించునది” అని వాక్యశేషముండుటవలనఁ గూడ “ఆకాశపదము బ్రహ్మపరమే కావలయును” అని సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలు లేదు. ఈవాక్యశేషమునందుఁ జెప్పఁబడిన యర్థమునకు నెట్లు చెప్పినను (అనఁగా: ఆకాశపదము బ్రహ్మవాచక మనినను భూతాకాశవాచక మనినను) బాధ కలుగదు. “బ్రహ్మవాచక మనినచో బాధ లేదు” అనుట మీకు సమ్మతమే; ఇఁక “భూతాకాశవాచకము” అని నను ఆయాకాశము వాయ్వాదులకుఁ గారణ మగుటచే నావాయ్వాది నామరూపములకు నిర్వాహము కావున నించుక యైనను పైఁ జూపఁబడినవాక్యశేషమునకు బాధ లేదు.

కావున నెట్లు చూచినను ఆకాశశబ్దము భూతాకాశపరమే కావలయు నని తోచుచున్నది.

అవతారిక:—అను నీ సంశయమును ఈక్రిందిసూత్రమున నివారించుచున్నాడు—

౨౨. ఆకాశ స్తస్మింగాత్ ౧. ౧. ౨౨.

పై యుద్ధీధవాక్యమునందలి యాకాశపదము పరబ్రహ్మపరమే కాని భూతాకాశపరము కాదు. సర్వభూతముల సృజించుట మొదలగు ధర్మములు పరమేశ్వరున కొక్కనికే యుండును గాని భూతాకాశమున కుండనేరవు కదా!

“నమ స్తభూతములును ఆకాశమునుండియే పుట్టుచున్నవి. అందే లయ మగుచున్నవి.” అనుటచే “వేదము వాయువు మొదలగుభూత ములయొక్క సృష్టినిమాత్రమే యుద్దేశింపలేదు. ఆకాశముకూడ పంచ భూతముల నొక్కటియే కావున దానిసృష్టిని గూడ నుద్దేశించెను” అనువిషయము స్పష్ట మగుచున్నది. “ఆకాశమే సర్వభూతసృష్టికర్త” యని చెప్పి పరమేశ్వరు నంగీకరింపనిచో దోషము వచ్చును. భూతాకాశమే భూతాకాశమునకు (తనకుఁ దానే) కారణము కావలసివచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా! ఇట్లు సర్వభూతసృష్టికర్త యగుట సంభవింపక పోవుటచేతనే, సర్వభూతలయస్థాన మగుటయు, సర్వమునకంటె సధిక మైన దగుటయు (శ్రేష్ఠమయినది, లేక, పెద్దది యగుటయు,) సర్వాధార మగుటయు, సర్వనామరూపనిర్వాహక మగుటయును సంభవింపనేరవు. తనకంటె నుత్తమ మగు పదార్థ ముండ నీభూతాకాశమే సర్వోత్తమ మెట్లగును? “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” అను మొదలగువాక్యములచే బ్రహ్మమే ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయకారణ మనియు “జ్యాయా నృభివ్యా జ్యాయా సంతరీక్షా జ్యాయాం దివో జ్యాయా నేభ్యో లోకేభ్యః” “ఈబ్రహ్మము భూమికంటెను ఆకాశమునకంటెను ద్యులోకమునకంటెను మఱియుఁ గలసర్వలోకములకంటెను జ్యేష్ఠము (శ్రేష్ఠము)” అనువాక్యముచే, పరబ్రహ్మమే సర్వాధికమనియు “రాతే ర్దాతుః పరాయణం” “ఈబ్రహ్మము ధనమునకును దాని నొసంగుదాత కును (అనఁగః- *త్రిపుటిరూపమైన సర్వప్రపంచమునకును) పరమాశ్ర

* లోకమున నేకార్థముజరుగనలసియున్నను, కర్త, కర్తృ, కరణము, (చేయువాడు, చేయబడునది, సాధనము) ఆనుమాడుపదార్థములు సుంభవలయు ననుట నియమము. ఇవి మాత్రమే కాక ఆధారము మొదలగునవి కూడ సుంభవము ననుట యధార్థమే యైనను, అవి కర్తృత్వమునకంటె ప్రధానములు కావు. కావున నీకర్తృత్వము సర్వాశ్రయములయందును ముఖ్యముగా నర్థింపబడును. దీనికి త్రిపుటి యని పేరు.

యము" అనువాక్యముచే, బ్రహ్మమే సర్వాధార మనియు శ్రుతి స్వయముగఁ జెప్పుచున్నది. అర్థనిర్ణయమునందు సంశయము కలిగినప్పుడు వాక్యశేషమునుబట్టి కూడ సిద్ధాంతము చేయుట సయ్యక్తికమే. కావున "ఆకాశో హ వై నామరూపయో ర్నిర్వహితం" అను వాక్యశేషము కూడ పరబ్రహ్మపరముగానే సమన్వయ మగుచుండుటచే నీకారణము వలనఁ గూడ నాకాశశబ్దము పరబ్రహ్మపరమే యని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. ఇదియును గాక నాయుద్గీధప్రకరణమునందు దాల్భ్యశాలా వత్య జైవలు అనుమువ్వురును "ఉద్గీధమునకు (ఓంకారమునకు) పరమాశ్రయ మెద్ది?" అను విషయమునుగూర్చి సంభాషించి రనియు, అందు దాల్భ్యుఁడు "స్వర్గమే యుద్గీధమున కాశ్రయము" అనఁగ, దానిని నిరాకరించి శాలావత్యుఁడు "భూలోకమే యాయుద్గీధమున కాశ్రయము" అనియె ననియు, పిదప, భూలోకమునకుఁ గూడ సంతముండుటచే దానిఁ గూడ నిరాకరించి జైవలి "అనంత మగునాకాశమే యుద్గీధాశ్రయము" అని సిద్ధాంతము చేసె ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. అనంత మనఁగః సర్వదేశ సర్వకాల సర్వవస్తువులయం దేకరూపముగ నుండుపదార్థము భూతాకాశ మిట్టిది కానేరదు కదా! ఈవిధముగ బ్రహ్మనిర్ధారణ ననుకూలములగు గుఱుతు లనేకము లుండుటవలన నాకాశపదము భూతాకాశపరము కానేర దనుట సిద్ధాంత మగుచున్నది.

"ఇట్లైన నాకాశశ్రుతికి విరోధము వచ్చును కదా" అందు వేమో, వినుము. "త్యజే దేకం కులస్యార్థే" "ఒక్క సమూహమును గాపాడుటకై యొక *పురుషుని త్యజింపవచ్చును" అను న్యాయము ననుసరించి, అనేక బ్రహ్మలింగములకుఁ గలుగుబాధను పరిహరించుటకై యొక్కశ్రుతిని పరిత్యజించుట దోషము కానేరదు. కావున నెట్లు చూచినను ఆకాశపదము బ్రహ్మపరమే.

౬. ప్రాణాధికరణము.

సంగతి:—ఈయధికరణమునఁ గూడ బ్రహ్మలింగములనుబట్టియే సిద్ధాంతము చేయఁబడును. కావున దీనికి ప్రత్యేకముగ సంగతి (పూర్వాధికరణసంబంధము) యుండ నవసరము లేదు.

మఱియొకపక్షమున:— “పై అధికరణమున, పరబ్రహ్మమునకు మాత్రమే సంబంధించినగుఱుతు లుండుటవలన ; నాకాశవాక్యము నందలి యాకాశపదమునకుఁ గలభూతాకాశపరార్థమును బాధించితిరి. ఆఛాందోగ్యోపనిషత్తునందే మఱియొకస్థలమున ప్రాణమునుగూర్చిన వాక్యమొక్కటి కలదు. దానియందు చెప్పబడినగుర్తులు ముఖ్యప్రాణ మునకుఁ గూడ (ప్రాణవాయువుకుఁ గూడ) సంబంధించినవి యగుటచే నచ్చటి ప్రాణశబ్దార్థమును బాధించుటకు నవకాశము లేదు” అను నాక్షేపము వచ్చుటచే బూర్వమువలనే ఇచ్చటఁ గూడఁ బ్రత్యుదాహరణసంగతి కల దనియును జెప్పవచ్చును.

విషయము:— ఈయధికరణమునందు “ప్రస్తోత ర్యా దేవతా ప్రస్తావ మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వాక్ ప్రస్తోష్యసి మూర్ధా తే విపతివ్యతీతి స భీతః పప్రచ్ఛ కతమా సా దేవ తేతి ప్రాణ ఇతి హోవాచ సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాని ప్రాణ మేవాభి సంవి శంతి ప్రాణ మభ్యుజ్జహతే సైషా దేవతా ప్రస్తావ మన్వాయత్తా” (చాక్రాయణః ఉనునొకమహర్షి ధనార్థియై ఒకప్రభువు యజ్ఞము చేయుచున్న స్థలమునకుఁ బోయి తనపాండిత్యమును వెల్లడింపఁదలంచి ప్రస్తోతకో (యజ్ఞమునందు సామవేదమును చెప్పుచు దేవతల స్తోత్రము చేయువాఁడు ప్రస్తోత.) నిట్లనియె. “ఓయీ! ప్రస్తావమునందు (ఇది సామవేదములోని యొకవిభాగము) స్తోత్రము చేయఁదగినదేవత యేది? దాని నెఱుంగుదువేని సరియే! అట్లెఱుంగక నాయెదుట నీ వాదేవ తను స్తోత్రము చేయుదువేని నీశిరము నేలపైఁబడును. అని ఇట్లు పలికిన నాప్రస్తోత భయముఁ జెంది యాముని నిట్లని ప్రశ్నించెను. ‘ఓమహాత్మా, ఆదేవత ఏది?’ అనిన నాముని యిట్లనియె. ‘ప్రస్తావ మున ధ్యానింపఁదగినదేవత ప్రాణము. ఈసర్వభూతములును ప్రళయా వస్థయందు ఆ ప్రాణములనే లీనము లగును. ఉత్పత్త్యవస్థయందు దాని నుండియే మరలజనించును’ అనుఛాందోగ్యోపనిషద్వాక్యము విచారింపఁబడును.

ఇందు ప్రాణశబ్దమునకు “ప్రాణవాయువు” అనుప్రసిద్ధార్థ ముం డుటయు, “ప్రాణబంధనం హి సౌమ్య మనః” “ఓశాంతుఁడా! మనస్సు (అనఁగా: జీవుఁడు) పరబ్రహ్మముచే నిలువఁబడి యున్నాఁడు.” “ప్రాణస్య

ప్రాణః” “(బ్రహ్మము) ప్రాణమునకు ప్రాణము (ప్రేరకము)” అను మొదలగు వాక్యములయందు ప్రాణపదము బ్రహ్మవాచకముగ ప్రయోగింపబడియుండుటయు నిట సంశయకారణములు. “ఈశ్రుతియందలి ప్రాణశబ్దము ప్రాణవాయువునే చెప్పును, బ్రహ్మమునే చెప్పును.” అను రెండుపక్షములును క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. ఫలమును గూర్చి ముందే వివరించియున్నాము.

ఈరెండుపక్షముల నాశ్రయించి ఈసంశయ ముదయించును.

పూర్వపక్షము:— వైవాక్యమునఁ బ్రాణశబ్దమునకు ప్రసిద్ధార్థమును వదలి పరబ్రహ్మపరముగ నర్థము చెప్ప నవసరము లేదు. ఆవాక్యమునఁ జెప్పబడిన భూతోత్పత్తిలయములు ప్రాణవాయువునందును కలుగుట సంభవించుచున్నది. “యదా వై పురుష స్సృషితి ప్రాణం తర్హి వా గవ్యేతి ప్రాణం చక్షుః ప్రాణం మనః ప్రాణం శ్రోత్రం స యదా వ్రబుధ్యతే ప్రాణా దేవ అభి పున ర్జాయతే” “పురుషుడు నిదురించునప్పుడు వాక్కు మొదలగు కర్తేంద్రియములును, శ్రోత్రము నేత్రము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములును, మనంబును గూడ ప్రాణమునందు లీనము లగును. మరల వాడు మేల్కొనఁగానే ఆవాగాదు లన్నియు ఆప్రాణమునుండి జనించును.” అని శ్రుతి స్వయముగనే ప్రాణమునందు సర్వభూతలయము నుత్పత్తియు కలుగు నని చెప్పుచున్నది. ఇంద్రియములు పంచభూతసారము లగుటచే వానియుత్పత్తిలయములే భూతముల యుత్పత్తిలయములు కదా! లోకమునందును ఈవిషయము అనుభవసిద్ధమైయే యున్నది. సుషుప్త్యవస్థయందు ప్రాణసృత్తి (ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు) యొక్కటి మాత్రమే యుండుటయు, ఇంద్రియవృత్తులు లేకుండుటయు, జాగ్రదవస్థయందు మరల నన్నియుఁ బ్రాణసృత్తి నాశ్రయించి జనించుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధము లైయే యున్నవికదా! కావున నిచ్చట ప్రాణశబ్దము ప్రాణవాయువును చెప్పునదియే యనవలయును.

అవతారిక:—అనిన నట్లు కా నని పూర్వాధికరణన్యాయమునే (బ్రహ్మలింగములనుబట్టి ప్రసిద్ధార్థమును బొధించుట యను న్యాయమునే) యనుసరించి సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు:—

౨౩. అత ఏన ప్రాణః. ౧. ౧. ౨౩.

తాత్పర్యము :—వై యధికరణమునందువలెనే ఇచ్చటను ప్రాణ శబ్దమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మని చెప్పవలయును. ఆయాకాశవాక్యమునందువలెనే ఈ ప్రాణవాక్యమునందుఁ గూడ బ్రహ్మలింగములు కానవచ్చుచున్నవి. మీరుదాహరించిన శ్రుతియు ననుభవంబును, “ప్రాణ వాయువునందు ఇంద్రియములు లయము నొందును” అని మాత్రమే తెలియుఁ జేయుచున్నవి; కాని “ప్రాణవాయువునందు భూతములు లయము నొందును” అని తెలియఁజేయుట లేదు. ఇంద్రియములు మీరన్నట్లు భూతసారములే యైనను, పంచభూతములుమాత్రము ప్రాణవాయువున లీనములు కానేరవు. ఈ ప్రాణవాయువు రెండవభూతమగు వాయువుయొక్క వికారమే; కాని సర్వకారణ మగుపదార్థము కాదు కదా! ఈవిధముగ విచారించి చూచిన భూతలయమువలెనే భూతోత్పత్తియు ప్రాణమునుండి (వాయువికార మగుప్రాణవాయువు నుండి) సంభవింపనేరదు. “వాస్తవస్థితిలో ‘ఇంద్రియములు ప్రాణమున లీనము లగును’ అనుసిద్ధాంతము కూడ దోషయుక్తమే. బాగుగ విచారించిన పాంచభౌతికము లగుసర్వేంద్రియములును ఒక్కవాయువికారమునందే లీనము లగు ననుట యసంభవము కదా! కార్యములు కారణమునందు లీనములు కావలయును కాని యన్యస్థలములయందు లీనము లగుటకు వీలు లేదు. వాయువికార మగుసీప్రాణము సర్వకారణ మగుటకును వీలు లేదు. ఈ కారణమువలన వాస్తవస్థితిలో నింద్రియములు కూడ సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వకారణ మగుబ్రహ్మమునందే లీనము లగుచున్నవి; జాగ్రదవస్థయందు ప్రారబ్ధబలమువలన నాబ్రహ్మమునుండియే మరల జనించుచున్నవి. కావున మీరుదాహరించిన శ్రుతియందలి ప్రాణశబ్దమునకుఁ గూడ పరబ్రహ్మమే యర్థము; అనుభవము మాత్రము భ్రాంతిసిద్ధము. “యదా సుప్తః స్వప్నం స కంచన ధావశ్య త్య థాస్మిక్ ప్రాణ ఏ నైకధా భవతి త ధైనం వా క్షిరైర్విర్మానుభిః స్ప హావ్యేతి” = “ఈజీవుఁడు స్వప్నములను గాంచక గాఢ సుషుప్తి నొందినప్పుడు ప్రాణమునందు లయము నొందును. అప్పుడు సర్వశబ్దములతోనుగూడి వాగింద్రియము (ఇది సర్వేంద్రియములకు

* సుపలక్షణము) ఆప్రాణమునందు లయము నొందును" అని కాపీతక్కి బ్రాహ్మణశ్రుతి యావిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఇచ్చట "ప్రాణము చేతనలయస్థానము" అని చెప్పబడియుండుటచే, ప్రాణశబ్ద వాచ్యము బ్రహ్మమే యనుటయు, ఆప్రాణమునందే జీవునితో, గూడ నింద్రియములకును లయము చెప్పబడియుండుటచే "ఇంద్రియములు గూడ వాయువికార మగు ప్రాణమున లయము నొందవు" అనుటయు స్పష్టములగుచున్నవి కదా! కావున నెట్లు చూచినను ప్రస్తుతప్రాణవా క్యమునందలి ప్రాణపదము బ్రహ్మవాచక మనుటలో సంశయము లేదు. ప్రాణశబ్దమునకు వాయువికారమునందు (ప్రాణవాయువునందు) ముఖ్య ప్రసిద్ధి యున్నను బ్రహ్మలింగబలముచే నన్యార్థము చెప్పవలయును. పై యధికరణమునందు ఆకాశపదముయొక్క ప్రసిద్ధార్థమును బాధించినట్లే యిటను ప్రసిద్ధార్థమును బాధింపవలయును. ఎట్లు చూచినను ప్రాణ శబ్దము బ్రహ్మవాచకమనుటయే సిద్ధాంతము.

విశేషాంశము:—వృత్తికారుడు ఈయధికరణమున "ప్రాణబంధనం, ప్రాణస్య" అను వాక్యములను విచారించుటకై ఈయధికరణ మారంభింపఁబడెనని చెప్పియున్నాడు. అది సరికాదు. ఏవాక్యమునందు సంశయ ముండునో అదియే విచారణీయ మనుట సర్వానుభవసిద్ధము. పైనుదాహరించిన వాక్యములయందు "ప్రాణబంధనం" అనువాక్యము బ్రహ్మప్రకరణము (బ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పువాక్యపరంపర) లోనిది. ఒక ప్రకరణమున నున్నవాక్యము లన్నియు నొక్కవిషయమునే చెప్పి తీరవలయును. కావున నీవాక్యము ప్రాణశబ్దముతో నుపక్రమింపఁబడియున్నను బ్రహ్మభిన్నార్థమును చెప్పనేరదు. ఈకారణమువలన నీవాక్యము నందలి ప్రాణశబ్దము బ్రహ్మవాచక మనుట స్పష్టమే.

ఇక రెండవవాక్య మింతకంటెను స్పష్టము. అందు "ప్రాణస్య ప్రాణం" "ప్రాణమునకు ప్రాణము" అని ప్రాణవాయు భిన్నపదార్థమే యుద్దేశింపఁబడినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది.

ఈవిధముగ పై రెండువాక్యములయందును "ప్రాణశబ్దార్థము పరబ్రహ్మమే" యని స్పష్ట మగుచుండ వానిఁగూర్చి విచారించుటకై

* ఉపలక్షణ మనఁ గా: సమానజాతి కలిగిన పదార్థముల గ్రహింపవలయు నను నుద్దేశముతో, బ్రయోగింపఁబడినపుడు.

యొకయధికరణ మారంభింపఁబడె ననిన సూత్ర కారుల సర్వజ్ఞత్వమునకు హాని కలిగించినట్లుగు ననుటలో సంశయ మేమి ?

౧౦. జ్యోతిరధికరణము.

సంగతి:—“పై అధికరణమున ప్రాణవాక్యమునందు బ్రహ్మలింగములు కానవచ్చుటచే, ప్రాణశబ్దమునకు బ్రహ్మార్థమును సాధించితిరి. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందే మఱియొకచోట జ్యోతినిగూర్చి చెప్పువాక్య మొక్కటి కలదు. అందు జ్యోతిశ్శబ్దమునకు బ్రహ్మ మర్థముగఁ జెప్పుట సంభవింపదు. అచ్చట బ్రహ్మలింగములు లేవు.” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. పై అధికరణములవలెనే దీనికిని పూర్వాధికరణముతోఁ బ్రత్యుదాహరణసంబంధ మని తెలిసికొనవలయును.

విషయము:— ఈయధికరణమునందు “య దతః పరో దివో జ్యోతి ర్ద్వితీ తే విశ్వతః పృథ్వీ ఘ సర్వతః పృథ్వీ వ్యనుత్తమే ఘాత్త మేషు లోకేష్విదం వాన త ద్య దిద మస్మిన్నంతః పురుషే జ్యోతిః” “ఈద్యుల్లోకమునకు మీఁద సర్వప్రపంచమునకును సర్వోత్తమము లగు లోకములకంటెను పైన నే జ్యోతి ప్రకాశించుచున్నదో, అదియే పురుషునిలోపల జతరాగ్నిరూపముతో నుండుజ్యోతి” అనువాక్యము విచారింపఁబడును.

సందేహము:—ఇందు జ్యోతిశ్శబ్దమునకు సూర్యాదిపర మగు సర్గము ప్రసిద్ధ మగుటయు, వేదమునందు ఈశబ్దము కొన్నికొన్నిస్థలములయందు బ్రహ్మపరముగఁ బ్రయోగింపఁబడుటయు, సంశయకారణము. “ఈజ్యోతిశ్శబ్దము సూర్యునిఁ గాని అగ్నిని గాని జతరాగ్నిని కాని తెలుపునా?, లేక, పరబ్రహ్మమును తెలుపునా?” అని సంశయస్వరూపము. “ఈజ్యోతిశ్శబ్ద మాదిత్యాదులనే తెలుపును, బ్రహ్మమును తెలుపును” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమున నాదిత్యాద్యుపాసనలును, సిద్ధాంతమున బ్రహ్మోపాసనయు ఫలములు. ఈపక్షముల నాశ్రయించి ఈపూర్వపక్ష ముదయించును.

పూర్వపక్షము:—పై వాక్యమునందలి జ్యోతిశ్శబ్దము సూర్యాదులలో నొక్కనిఁ జెప్పు ననవలయునే కాని పరబ్రహ్మమును చెప్పు ననుటకు

వీలు లేదు. బ్రహ్మమునకు నాకారము లేదు. ఆయననుగూర్చి “దీప్యతే” “ప్రకాశించుచున్నాడు” అని చెప్పట సంభవింపదు. సర్వప్రపంచ కారణభూతుఁడును సర్వమయుఁడు నగుటచే నాయననుగూర్చి “పరో దివః” “ద్యులోకమునకు మీఁద నున్నాడు” అని ఒకయెల్లను చెప్పటకు నవకాళము లేదు; “అందఱి శిరములమీఁద నున్నాడు” అని నివాసస్థానముల (ఆధారముల) జెప్పటయు సంభవింపదు. కావున నొక పక్షమున సూర్యుఁడు గాని మఱియొకపక్షమున (అనఁగః ఇచ్చట నాధారము లనేకములు చెప్పఁబడియుండుటచేతను, సూర్యునకు నట్లనేకాధారములు లేక పోవుటచేతను పై జ్యోతిర్వాక్యము సూర్యునిగూర్చి చెప్పదు. అను పక్షమున) అగ్ని కాని జ్యోతిశ్శబ్దార్థము కావలయును. ఇది యంతయు నిట్లుండ స్పష్టముగనే “అంతః పురుషే జ్యోతిః” “పురుషునిలోపల నున్నజ్యోతిస్సు” అని శ్రుతి “ఈవాక్యము జఠరాగ్నివిషయము” అని తెలుపుచున్నది. కావున నెట్లును జ్యోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మవాచకము కాదు.

అవతారిక:—అనిన నీసంశయమును నీక్రిందిసూత్రమున నివారించుచున్నాడు.—

౨౪. జ్యోతి శ్చరణాభిధానాత్ ౧. ౧. ౨౪.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము)—ఈ వాక్యమునందలి జ్యోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మవాచకమే. ఇది జఠరాగ్నినిగూర్చి చెప్పుచున్న దనుట నిశ్చయమే. ఆజఠరాగ్నిగూఢముతో బ్రహ్మము నుపాసింపవలయు నని చెప్పుచున్నది. దీనికి పూర్వవాక్యమునందే “పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని, త్రిపాదస్యాన్మృతం దివి” “బ్రహ్మమునకు నాలుగు పాదములు. అందు ఈ ప్రపంచమునందలి సర్వభూతములు నొక్కపాదము. తక్కిన మూడు పాదములును ద్యులోకమున నున్నవి” అని చెప్పఁబడియున్నది. ప్రకృత వాక్యమునందును మరల నాద్యులోకమునే ప్రస్తావించి “ద్యులోకమునకు మీఁద వెలుగు జ్యోతిః” యని చెప్పఁబడియున్నది. ఇదియును గాక పూర్వవాక్యమునందు జెప్పఁబడిన బ్రహ్మము సర్వనామ మగు యచ్ఛబ్దముచే నిచ్చట ప్రస్తావింపఁబడినది. కావున నీహేతువువలన (అనఁగః పూర్వవాక్యమున పరబ్రహ్మపాదములను గూర్చి చెప్పుచు

ద్యులోక ప్రస్తావము చేయఁబడియున్న దను హేతువువలన) జ్యోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మవాచకమే యగును.

ఏవదార్థము కాంతిమంతమై యుండునో దానియం దెల్ల జ్యోతి శ్శబ్దము ప్రసర్తించుట లోకానుభవసిద్ధము. ప్రస్తుతబ్రహ్మము సర్వలోక ప్రకాశకము. “త మేన భాంత మనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి” “ఆ బ్రహ్మము ప్రకాశించుచుండ సర్వలోకములును దాని నను సరించి ప్రకాశించును. ఈలోకమునందు సర్వపదార్థములయందును గానవచ్చు ప్రకాశము పరబ్రహ్మసంబంధమైనదియే” అని శ్రుతి యీ విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. “తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతి రాయు రుపాస తేఽమృతం” “సర్వజ్యోతులలోను జ్యోతి యగుబ్రహ్మ మును దేవత లుపాసించుదురు” అని జ్యోతిశ్శబ్దమును బ్రహ్మమునందు శ్రుతి యుపయోగించియున్నది. స్మృతియు “జ్యోతిషా యపి త జ్యోతిః” “ఆ బ్రహ్మము సూర్యాదిజ్యోతిస్సులకు జ్యోతిస్సు” అని యాశేబ్దమును బ్రహ్మవాచకముగఁ బ్రయోగించియున్నది. ఇట్లగుటచే జ్యోతిశ్శబ్దము నకు సూర్యాదులు మాత్రమే ప్రసిద్ధార్థము లనునది యొక యాక్షేపము కాదు.

మఱియు బ్రహ్మము నిరాకారమైనను “ప్రకాశించుచున్నది” అని చెప్పుటవలన దోషము లేదు. ఆయనకు ప్రకాశ మనునది స్వస్వరూప స్థితియే; కాని యాగంతుకము (ఆకస్మికముగ వచ్చునది, లేక, ఒకప్పుడుండి మఱియొకప్పుడు లేకపోవునది) కాదు. ఇదియును గాక యుపాధి నాశ్రయించిన నేది యెల్లు చెప్పినను దోషమే లేదు. “జ్ఞానా దేవ తు కైవల్యం” “బ్రహ్మము నెఱుంగఁగానే మోక్షము దొరకును” అను మొదలగు శ్రుతులు కూడ నుపాధిసహితబ్రహ్మమును కూర్చియే ప్రసర్తించుచున్నవి. వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మ మేకరూప మైయుండ నుపాధ్యాశ్రయము లేకున్నచో “తెలిసికొనువాఁడు, తెలియఁబడునది” అను భేదమే సంభవించదు కదా! ఇంత ఏల? ఇచ్చట జ్యోతిశ్శబ్దార్థమున సంశయ ముండుటచే “బ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది” అనరా నంటిరి; కాని ఇట్టి ప్రయోగములు నిస్సంశయము లగు స్థలములయందే యున్నవి. “తేజ సేంద్రః” “బ్రహ్మము దివ్య తేజస్సుచేఁ బ్రకాశించుచున్నది” అని తైత్తిరీయోపనిషత్తునందుఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. కావున నీవిష

యమున ('బ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది,' అని చెప్పుటవలన దోషము నచ్చును అనువిషయమున) మీయాత్మేషము చెల్లదు.

ఇక సర్వవ్యాపకునిగూర్చి యొక యెల్లనుచెప్పిరనుటయు దోషము కాదు. పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపకుఁడే యైనను ఉపాసనకు సులభముగ నుండుటకై యొకయెల్లను చెప్పవచ్చును. ఆధారమునను కూడ చెప్పవచ్చును. ఉపాధివశమున నాయన కన్నియు నర్థములే యగును. ఇతర శ్రుతులయందును ఉపాసనార్థమై, సూక్ష్ముడు నేత్రము హృదయము మొదలగు స్థానములు పరమేశ్వరున కాధారములుగాఁ జెప్పుబడియే యున్నవి కదా! ఇట్లగుటచే నెటుచూచినను జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరమేశ్వరుఁడే యర్థము.

ఇదియంతయుఁ గాక యీజ్యోతిఃప్రకరణమునకు వెంబడి నున్న శాండిల్యవిద్యయందు "సర్వం ఖి ల్విదం బ్రహ్మ" = "ఈప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మమే" అని పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. పూర్వవాక్యము బ్రహ్మపరమని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఇట్లు పూర్వోత్తరవాక్యములు బ్రహ్మపరములుగ నుండ నడుమఁ గలజ్యోతిరావృత్తము బ్రహ్మపరము కాదనుట సంభవింపదు. అట్లు చెప్పినచో శాండిల్యవిద్యకును ప్రస్తుత జ్యోతిర్విద్యకునుగూడ దోషము నచ్చును. ఒకవిషయమును జెప్పుచు వచ్చి యాకస్మికముగ దానిని వదలి క్రొత్తవిషయమును స్వీకరించిన ట్లగును. ఇది యుక్తము కాదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. ఈజ్యోతిరుపాసనకు ఫల మల్పముగఁ జెప్పబడియున్నది. జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మైన నిట్లు చెప్పుట కవకాశ ముండదు కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇది యొకదోషము కాదు. "బ్రహ్మోపాసన కింతఫల ముండవలయును" అనునియమ మెప్పటికిని లేదు. సర్వోపాధి వినిర్ముక్తుఁడై యున్న పరమేశ్వరు నాత్మగ నెఱింగినచో నత్యుత్తమ మగు మోక్షరూపఫలము కలుగును. అట్లు కాక నేది యైన నొకయుపాధి నవలంబించిన నుత్తమ మధ్యమాధమ భేదములు గలఫలము తారతమ్యములతోఁ గలుగుచున్నది. కావున నల్పఫలమును చెప్పినంతమాత్రమున జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరబ్రహ్మభిన్నము నర్థమునుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

అ ౧. పా ౧. సూ ౨౫. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:— ఇదియు సరి కానేరదు. పూర్వవాక్యము నందు చెప్పియున్నది బ్రహ్మమునుగూర్చి కాదు. “గాయత్రీ వా ఇదం సర్వం” “ఈసర్వప్రపంచమును గాయత్రీయే” అని గాయత్రీ ఛందస్సునుగూర్చియే అచ్చట చెప్పబడియున్నది. గాయత్రీ ఛందస్సును గూర్చి చెప్పట కారంభించి “గాయత్రీకి భూతములు, లేక, జీవుడు, భూమి, శరీరము, హృదయము, వాక్కు, ప్రాణము అని యాఱుభేదములు కలవు” అని వర్ణింపబడియున్నది. పిదప “యదైవ త ద్బ్రహ్మ” “ఈ గాయత్రీ యే బ్రహ్మము” అని, ఉత్తరవాక్యమున బ్రహ్మశబ్దమున్నను, ఆశబ్దము వేదపరము కూడ నగుటచే గాయత్రీ ఛందమునే చెప్పను. కావున పూర్వవాక్యమున చతుష్పాద్బ్రహ్మప్రస్తావమే (పరబ్రహ్మమును నాలుగుపాదములు గలదానిగా వర్ణించుటయే) లేదు. ఇట్లుండ నా పూర్వవాక్యము జ్యోతిశబ్దార్థమును నిర్ణయింప సాధన మెట్లగును? “పాదోఽస్య” అనువాక్యమున నాలుగుపాదములనుగూర్చి చెప్పబడి నను, అవి గాయత్రీపాదములు కాని బ్రహ్మపాదములు కావు కదా!

అవతారిక:—అను నీపూర్వపక్షము నీక్రిందిసూత్రమున నను వాదపూర్వకముగా ఖండించుచున్నాడు—

౨౫. ఛందోభిధానా న్నేతచేన్నతథాచేతోర్వణ
నిగదా త్తథాహి దర్శనమ్. ౧. ౧. ౨౫.

తాత్పర్యము(సిద్ధాంతము):—పూర్వవాక్యమున గాయత్రీప్రస్తావమున్ననుదోషము లేదు. పరబ్రహ్మమును నాలుగుపాదములు గలదానిని గాఁజెప్ప నుద్దేశించి గాయత్రీ ఛందస్సుకూడ నట్టిదియే కావునఁ దద్రూపముతో బ్రహ్మోపాసన చేయవలయు నని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావున “ఏతం హ్యేన బహ్వౌనా మహ త్యుక్తే మిమాగ్ంసంతే ఏత మగ్నా నధ్వర్యన ఏతం మహావ్ర తే ఛందోగాః” “ఋగ్వేదులు రాక్షసుల సంహారార్థమై శత్రుప్రయోగము నొనర్చునప్పుడు (సూర్యున కర్ఘ్యము నిచ్చునప్పుడు) ఈబ్రహ్మమును శత్రురూపముతో నుపాసించుచున్నారు. యజుర్వేదులు ఆ బ్రహ్మమునే అగ్నిహోత్రమునందును, సామవేదులు

దానినే మహావ్రత మనుక్రతువునందును, ఆయాయుషాధులతో నుపాసించుచున్నారు.” అనువాక్యములయందు వలె నిచ్చటను గాయత్రిని పాధితో బ్రహ్మోపాసనము చెప్పబడియున్నది కాని వేఱు కాదు. పై శ్రుతి (ఏతం అను మొదలగు శ్రుతి) “ఉపాధిసహిత బ్రహ్మోపాసన కలదు.” అను విషయమును చక్కగా నిరూపించియున్నదికదా! ఈ కారణమువలన జ్యోతిశ్శబ్దమునకు బ్రహ్మ మర్థమగు ననుటలో సంశయ మింతయైనను లేదు.

విశేషాంశము:—కొంద టీసూత్రమునకు మఱియొకవిధముగ నర్థము చెప్పుదురు. “పూర్వవాక్యమున చెప్పబడినది గాయత్రిని గూర్చి కాదు. బ్రహ్మమునకును గాయత్రిని గూడ నాలుగుపాదములే యుండుటచే నాపోలికను బట్టి యచ్చట బ్రహ్మమే చెప్పబడెను. “తేవా ఏతే పంచాన్యే పంచాన్యే....దశసంత స్తత్కృతమ్” “వాయువు అగ్ని సూర్యుడు చంద్రుడు జలము అను దేవతలు లైదుగురును ప్రాణము వాక్కు నేత్రము మనస్సు అను నవయవము లైదును గలసి కృత మనబడును” అని యారంభించి ఛాందోగ్యశ్రుతియందుఁ బ్రకరణాంతమున. “సైవా విరాట్” “ఆకృతము విరాట్చందము” అని చెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట కృతము పదివదార్థములతోఁ గూడి యున్నది. విరాట్చందంబును పదియక్షరములతోఁ గూడి యున్నది. కావున నిచ్చట “కృతము విరాట్టు” అని యున్నది. ఇట్లే ప్రకృతవాక్యమునందును “చతుష్పదములు కలవు” అను పోలికచే “బ్రహ్మము గాయత్రి” యని చెప్పబడియున్నది. కావున గాయత్రిశబ్దము ప్రత్యక్షముగనే బ్రహ్మమును చెప్పును” అని వారు వాదించుచున్నారు. అయినను ఈవాదమున గాయత్రిపదమునకు స్వార్థము చెప్పబడలేదు. కావున నిది శంకరాచార్యులకు సమ్మతము కాదు. శబ్దార్థము నట్లే యంగీకరించి తదుపాధితో బ్రహ్మోపాసనను చెప్పుట యుక్తమగుచుండ నిర్ధకముగ పదార్థపరిత్యాగముఁ జేయుట యుక్తియుక్తము కాదని వారియాశయము.

అ ౧. పా ౧. సూ ౨౬. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట సరి కానేరదు. పూర్వవాక్యమున గాయత్రిశబ్దము ప్రత్యక్షముగ నుండ దానిస్వార్థమును వదలి

వేటొక యర్థమును (పరబ్రహ్మ మను సర్థమును) *అజహల్లక్షణచే గ్రహించుట యుక్తము కానేరదు కదా !

అవతారిక:—అను నీ సంశయమును నివారించుచున్నాడు.—

౨౬. భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తే శ్చైవమ్.

౧. ౧. ౨౬.

తాత్పర్యము. (సిద్ధాంతము):—గాయత్రీశబ్దమువలన తదుపాధిక బ్రహ్మమును గ్రహించుట మిగుల యుక్తియుక్తము. ఆగాయత్రీ వాక్యమునందు, ౧ భూతసమూహము, ౨ వేదాదిరూపమగువాక్కు, ౩ భూమి, ౪ పంచభూతమయ మగుశరీరము, ౫ వృద్ధయము, ౬ ప్రాణము అను నీయాఱును గాయత్రీ విభాగము లనియు, దానికి నాలుగు పాదములు కలవనియు, ఒకపాదము ప్రపంచ మనియు, తక్కినమూఁడును మోక్షరూపము లనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. “సైపా చతుష్పదా షడ్విధా గాయత్రీ” “ఆగాయత్రీ నాల్గు పాదములుకలది. ఆఱు విభాగములుకలది” అను వాక్యముచే నీవిషయము స్పష్టముచేయఁబడియున్నది. గాయత్రీపదమున ఛందముమాత్రమే యుద్దేశింపఁబడి యుండునని ఇట్టి పాదములును ఇట్టివిభాగములును ఉండుట తటస్థింపదు. “గాయత్రీ ఛందమునకు సర్వప్రపంచము నొకపాదము” అని చెప్పుటకంటె హాస్యాస్పద మేది కలదు?. కావున నిచ్చట నిర్దేశింపఁబడినది బ్రహ్మమే. “పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని” “ఈ బ్రహ్మమునకు సర్వభూతములు నొక్కపాదము” అను పురుషసూక్తవాక్యంబును, “విష్ట భ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్” “ఓయద్భునా ! నే నొకపాదముచే నీ సర్వప్రపంచము ననలంబించి యున్నాను” అను గీతావాక్యంబును, “ఈప్రపంచమంతయు పరబ్రహ్మముయొక్క పాదము” అని నిరూపించుచున్నవి.

“ఏకరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకు పాదవిభాగ మెట్లు యుక్తియుక్తమగును?” అందువేమొ; ఉపాధివశమువలన బ్రహ్మమునందు సర్వకల్పనలును యుక్తములే యని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. ఇదియునుగాక యుపాసకులయొక్కయు జిజ్ఞాసువులయొక్కయు (బ్రహ్మము

* అజహల్లక్షణ (మాడు. ౧౧.౨. పుట)

నెఱుంగఁ దలంచువారియొక్కయు) ననుగ్రహార్థమై వేదమెట్లెట్లు చెప్పిన బ్రహ్మస్వరూపము గోచరమగునో, అట్లెట్లు జెప్పవచ్చును. శిష్యులకు నెట్లయినను విషయగ్రహణము కలిగించుటయే కదా బోధకుల కార్యము!

మఱియు “యదైవ తద్బ్రహ్మ” అను సుత్తరవాక్యమునందలి బ్రహ్మశబ్దంబును (గాయత్రీవాక్యమున కుత్తరవాక్యమునఁ గల బ్రహ్మ శబ్దము) పరబ్రహ్మపరమే కాని వేదపరము కానేరదు. దానికిఁ బిదపఁగల “బ్రహ్మపురుషః” అను వాక్యమునందలి బ్రహ్మపదము పరబ్రహ్మవాచకమనుట సర్వవాది సమ్మతమై యుండఁగా, తత్పుర్వవాక్యమున నున్న బ్రహ్మపదము మాత్రము వేదపరమెట్లు కాఁగలదు? “అట్లే యగు ననిన దోష మేమి?” అందువేమొ; అప్పుడు ప్రస్తావమును వదలి యాకస్మికముగఁ గ్రొత్తవిషయమును ఉపక్రమించినట్లగును కదా! కావున నెట్లు చూచినను గాయత్రీపదమునకు ఆముపాధితోఁ గూడిన బ్రహ్మమే యర్థమై తీరవలయును.

అ ౧. పా ౧. సూ ౨౭. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము :—ఇప్పటికిని జ్యోతిశ్శబ్దార్థము బ్రహ్మమనుట తగదు. “పూర్వవాక్యమందును ఉత్తరవాక్యమునందును ద్యుశబ్దమే యుండుటచే నీరెండువాక్యములందును బ్రహ్మమే వర్ణింపఁబడెను” అంటిరి. అది సరికాదు. పూర్వవాక్యమున “దివి” అని ద్యుశబ్దము సప్తమీవిభక్తితోఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. ఉత్తరవాక్యమున “దివః” అని యాశబ్దమే పంచమీవిభక్తితోఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పుటచే, నావాక్యములయందు బోధింపఁ బడినవస్తువులు పరస్పరభిన్నములు కావలయును. ఏలయనినః—సప్తమీవిభక్తి ఆధారమును తెలుపును. కావున “ప్రహ్లాదస్యామృతం దివి” అను పూర్వవాక్యమునఁ జెప్పఁబడిన పదార్థము ద్యులోకమున నుండునది యగును. పంచమీవిభక్తి యన్ననో ఆధారమును తెలుపదు; అవధిని తెలుపును; (అనఁగః “ఈపదార్థము దీనికంటె మీఁద, లేక, క్రింద నున్నది” అని ఎల్లను తెలుపును.) ఇట్లగుటచే “య దతః పరో దివో జ్యోతిః” అను సుత్తరవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినపదార్థము ద్యులోకమునకంటెఁ బైన నున్నది

యగును. ఇట్లైన నీరెండుపదార్థములకు నేకత్వము ఘటించదు. ఒకపదార్థములోపల నున్నదియే దానికంటె పైగఁ గూడ నుండ నేరదుకదా !

అవతారిక:—అను పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు:—

౨౭. ఉపదేశభేదా న్నేతి చే స్నాభయస్మి

న్న ప్యవిరోధాత్ . ౧. ౧. ౨౭.

తాత్పర్యము. (సిద్ధాంతము).—ఒకచోట సప్తమీవిభక్తియు మఱియొకచోటపంచమీవిభక్తియు నుండుటవలన నావాక్యములలోఁ జెప్పఁబడిన విషయములు పరస్పరభిన్నములు కావలయు నని చెప్పటయుక్తియుక్తము కాదు. ఎట్లు చెప్పినను విరోధము గలుగదు. ఆధారముగ నున్నపదార్థమునే యెల్లగాఁ గూడఁ జెప్పట వ్యవహారిసిద్ధమైయున్నది. ఎట్లనిన :—

ఒకడేగ చెట్టుకొమ్మమీఁద నున్నప్పుడు దానినిగూర్చి రెండు విధము లగువ్యవహారములు లోకమున ప్రసిద్ధములు. “ ౧. డేగ చెట్టుకొమ్మయందున్నది. ౨. డేగ చెట్టుకొమ్మకు పైగ నున్నది.” అను రెండు వ్యవహారములను మనము ప్రత్యక్షముగనే చూచుచున్నాము. కావున నాధారమైన పదార్థమునే యెల్లగాఁ గూడఁ జెప్పట నిర్వివాదాంశము.

మఱికిందఱు మఱియొకవిధముగాఁ గూడ సభిప్రాయపడుచున్నారు. “ త్రిపాదస్యామృతం దివి ” అనుపూర్వపాక్యమునందుఁ గూడ ద్యుశబ్దము ఎల్లనే చెప్పు ననుచున్నారు. సప్తమీవిభక్తికి “ సమీపమునందు ” అనుసర్థము కూడఁ గలదు. కావున నీపూర్వపాక్యమునందలి ద్యుశబ్దము “ ద్యులోక మెల్లగాఁ గలిగి ద్యులోక సమీపమున నున్నబ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పుచున్నది ” యనుచున్నారు. ఈరెండుపక్షములలో దేని నంగీకరించినను మాసిద్ధాంతమునకు భంగము కలుగదు, ద్యుశబ్దము పూర్వపాక్యప్రతిపాదితమగు బ్రహ్మము నుత్తరవాక్యమునందు ప్రత్యభిజ్ఞాతము (గుఱుతింపఁబడినదానిని) చేయలేకపోదు. కావున జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థమనుట నిర్వివాదాంశము.

౧౧. ఇంద్రప్రాణాధికరణము.

(ప్రతర్దనాధికరణము.)

సంగతి :— “పైయధికరణమున ‘యచ్ఛబ్దము సర్వనామము. సర్వనామములకు సామాన్యముగ ప్రసిద్ధియే యర్థము. కావున నాయ చ్ఛబ్దము పూర్వవాక్యమునఁ బ్రసిద్ధుడై యున్నపరమేశ్వరునే తెలుపుచు’ అని చెప్పి, దానిబలమువలన సామాన్య తేజఃపరముగ నున్నలింగముల బాధించిరి. కావీతకిబ్రాహ్మణోపనిషత్తునఁ గల ప్రాణవాక్యమును విచారింపఁబోయిన నచ్చట కాననచ్చజీవప్రాణలింగములను బాధించుటకు వీలు లేదు. కావున నీప్రాణవాక్యము పూర్వాధికరణమునకు ప్రత్యుదాహరణస్థానము.” అనునాత్మేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. కావున దీనికి పైయధికరణముతోఁ గల సంబంధము ప్రత్యుదాహరణ రూపమైనది యని తెలిసికొనునది.

మఱికోదండలు ఈసంబంధమును దృష్టాంతరూపముగ వర్ణించుచున్నారు. “పైయధికరణమున ద్యుశబ్దబలము నాశ్రయించి తేజఃపరముగ నగుచున్న వాక్యార్థమును బాధించియున్నారు. ఇట్లే ప్రస్తుత ప్రాణవాక్యమునందును జీవాదిపరముగ నున్నపదార్థములయొక్క బలము నాశ్రయించి బ్రహ్మపరముగఁ దోచుచున్న వాక్యార్థమును బాధించుట యుక్తము” అని పూర్వాధికరణన్యాయము ననుసరించియే యచట పూర్వపక్షము వచ్చె ననుచున్నారు. “వాక్యార్థజ్ఞానమునకు పదార్థజ్ఞానమే ముఖ్యము కావున, నాపదార్థము (శబ్దములపైఁ దోచు నర్థము) నాశ్రయించి యప్రధాన మగు వాక్యార్థమును త్రోసివేయుట దోషము కాదు” అనుట పూర్వపక్షులయభిప్రాయ మనుచున్నారు.

విషయము:—ఈ యధికరణమున కావీతకిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు నందలి ఈ క్రిందివాక్యము విచారింపఁబడును. ఆ యుపనిషత్తునందు ఇంద్రప్రతర్దనసంవాదరూప మగునొకకథ కలదు. అందు “ప్రతర్దనో హ వై దైవోదాసి రింద్రస్య ప్రియం ధా మోపజగాను యుద్ధేన పౌరుషేణ చ” “దైవోదాసుని కుమారుఁ డగు ప్రతర్దనుఁడు తానొసర్చిన యుద్ధములచేతను తాఁ జూపిన సరాక్రమములచేతను ఇంద్రునకు మిగులఁ బ్రియమగు స్వర్గలోకమును కైంకర్యము” అని యారంభింపఁబడి క్రమ

క్రమముగ నీక్రిందివిషయములు సర్దింపబడినవి. “తం హేంద్ర
ఉవాచ ప్రతర్దన వరం తే దదా నీతి స హోవాచ ప్రతర్దన స్త్వమేవ
వృణీష్య యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యసే....ఇంద్రస్సహో
వాచ మా మేవ విజానీ హ్యేత దే వావాం మనుష్యాయ హితతమం
మన్యే....ప్రాణోస్తి ప్రజ్ఞాత్తా తం మా మాయు రమృత మిత్యూపాస్వ
....అథ ఖలు ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్తేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతి....
స వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాత్” “అట్లు స్వర్గమునకు వచ్చిన
ప్రతర్దనుని జూచి యింద్రుడు ‘ఓప్రతర్దనా! నీకు వరము నిచ్చెదను.
నలసినదానిని వేడుము’ అనిన నాప్రతర్దనుడును ‘మనుష్యులకు వరము
పురుషార్థసాధన మగునది యేదియో దానిని నీవే విచారించి నా కను
గ్రహింపుము’ అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. పిదప నింద్రు డిట్లనియె.
‘ఓప్రతర్దనుడా! నాయథార్థస్వరూపమునే తెలిసికొనుము. ఇదియే మను
ష్యులకు వరమపురుషార్థసాధనమని నాయభిప్రాయము. నేను జ్ఞానరూప
మగుప్రాణమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడను. అట్టి నన్ను ఆయుస్స్వరూపుని
గాను మోక్షస్వరూపునిగాను ఉపాసింపుము. మఱియు వాక్కు మొద
లగు నేయింద్రియములును ఈశరీరమును స్వవ్యాపారములయందు ప్రవ
ర్తింపఁజేయఁజాల వనుటయు, నీజ్ఞానరూప మగు ప్రాణ మొక్కటియే ఈ
శరీరమును గ్రహించి నడపుచున్నదనటయు ప్రత్యక్షమే కదా! ఈప్రా
ణమే వక్త కావున నెప్పటికిని వక్తను తెలిసికొనుటకే ప్రయత్నింపవల
యును గాని వాక్కును గూర్చి తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింప నక్కఱలేదు”
అని చెప్పఁబడుచు వచ్చి తుద కిట్లు ముగింపఁబడియున్నది. “స ఏష
ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్తానందోఽజరోఽమృతః” “వయిన సర్దింపఁబడు జ్ఞాన
రూపమగుప్రాణమే ఆనందరూపమయినది జరామరణములు లేనిది.”

ఈయంశములనుగూర్చి ఈయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సందేహము:—ఇచ్చట ప్రాణశబ్దమునకు ననేకార్థము లున్నట్లు
కానవచ్చుట సంశయకారణము. “ప్రాణశబ్దము ఇంద్రాదులనుగూర్చి
చెప్పును, పరబ్రహ్మమునే చెప్పును” అనుట క్రమముగఁ బూర్వపక్ష
సిద్ధాంతములు. ఈ రెండుపక్షములకు నుపాసనయే (అనఁగ : పూర్వపక్ష
మునకు నింద్రాదుర్వపాసనయు, సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మోపాసనయు)
ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి ఈ క్రిందిపూర్వపక్షము జనించును.

పూర్వపక్షము :—పై యింద్ర ప్రతర్దనసంవాదమునందుఁ గాన పచ్చ ప్రాణశబ్దము ఇంద్రాదులను చెప్పునా? లేక, బ్రహ్మమును చెప్పునా? ఆకథను విమర్శించిన, ఇంద్రుడు “నేనే ప్రాణమును” అని చెప్పియుండుటచే నాప్రాణశబ్దమున కింద్రుడే యర్థమని తోచుచున్నది. మరియు నాప్రాణశబ్దమునకు ప్రాణవాయువునందు ప్రసిద్ధార్థము కలదు; శ్రుతి యందును “ఆప్రాణము శరీరమును గదలించుచున్నది” అని చెప్పబడియుండుటచే నాయర్థమే దృఢము చేయబడియున్నది. ఇదియును గాక “ఆప్రాణమే సక్త (మాటలాడువాడు). దానినే తెలిసికొనవలయును.” అని చెప్పబడియుండుటచే నాప్రాణశబ్దము జీవుని చెప్పుచున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇదియంతయు కాక “ఆప్రాణమే యానందరూపము” అనుటచే “ప్రాణశబ్దార్థము బ్రహ్మమే యగునేమో” యని తోచుచున్నది. ఇందు నిర్ణయ మెట్లు? ఈప్రాణశబ్దమునకు ప్రత్యేకపదార్థముల ననుసరించి చూచిన నింద్రాదులలో నొక్కటియే యర్థ మగుట స్పష్టమగుచున్నది. కావున దానిబలమువలన బ్రహ్మరూపవాక్యార్థమును (తాత్పర్యార్థమును) బాధించుట యుక్తమని తోచుచున్నది.

అనతారిక :—అను పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు :—

౨౮. ప్రాణస్తథానుగమాత్. ౧. ౧. ౨౮.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—పై వాక్యమునందలి ప్రాణపదము బ్రహ్మవాచకమే యనవలయును. పూర్వాపరముల బాగుగ విమర్శించిన నట్లే తెలియవచ్చును. ఎట్లనిన :—

ప్రతర్దనుడు ఇంద్రుని “మనుష్యులకు పరమపురుషార్థ మగుదాని నిశ్చయించి నాకొనంగుము.” అని యడిగెను. దానికి సమాధానము నింద్రుడు ప్రాణోపాసనమును చెప్పెను. ఇచ్చట ప్రాణశబ్దమునకు బ్రహ్మభిన్నమగుపదార్థ మేదియైన నర్థ మగునేని యప్పుడు తదుపాసన వలన పరమపురుషార్థ మెట్లు కలుగును? అజ్ఞానజనిత మయిన భ్రాంతి రూపసంసారబంధము ఆత్మజ్ఞానమాత్రమువలెనే కదా నివర్తించును. “త మేవ విదితాస్తిమృత్యు మేతి నాన్యః సందా విద్యతేఽయ

నాయ " " ఆ బ్రహ్మము నెఱుంగుటవలన మాత్రమే ముక్తి దొరకును. పరమపురుషార్థమును సంపాదించుటకు వేటొకమార్గము లేదు. " అని వేదవాక్యములు ఘోషించుచున్నవి.

మఱియు నాయుండుఁ డాతనితో నుపదేశమధ్యమున "న యో మాం వేద స హ వై తిస్య కేన చ న కర్తృణా లోకో మియతే న స్తేయేన స భూగ్రణహత్యయా " "నాయథార్థస్వరూపము నెవ్వఁ డెఱుంగునో అట్టివానిమోక్షగతికి నేకర్తలును విఘ్నకారులు కానేరవు. చార్యము కాని శిశుహత్య కాని మఱి యేది యైనను గాని దానికి భంగమును కలిగింపనేరదు. (అనఁగ: జ్ఞానప్రభావముచే గర్తృలు నశించు ననుట) " అని చెప్పియున్నాడు. ఈనిర్వికర్తనాశము బ్రహ్మతరపదార్థ జ్ఞానమునఁ గలుగనేరదు. శ్రుతియందు "క్షీయంతే చాస్య కర్తాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే" "కార్యములకంటెను కారణములకంటెను అతీతుఁడై యున్న పరమేశ్వరుని తెలిసికొనఁగానే సర్వకర్తృములును నశించును" అని "బ్రహ్మజ్ఞానమువలన మాత్రమే సర్వకర్తృనాశము కలుగును" అని స్పష్టముగ చెప్పఁబడియున్నది. కావున నీకారణమువలనఁ గూడఁ ప్రాణశబ్దవాచ్య మగుపదార్థము పరబ్రహ్మమే కావలయును.

"ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా" అనుటచేఁ బ్రాణము జ్ఞానరూపముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఈజ్ఞానరూపము పరబ్రహ్మమునకు మాత్రమే కాని యన్యపదార్థమునకు సంభవింపదనుట నిర్వివాదాంశము.

"జీవునకు కూడ జ్ఞానరూపము కలదు" అనియెదవేమొ; ఆవిషయమును గూర్చి ౧. ౧. 3౧ నూత్రమున వివరించెదము. మఱియు మామతమున జీవబ్రహ్మలకు భేదము లేదు. కావున "ఇది జీవపర మగు వాక్యము" అని సాధించినను ఒకపక్షమున బ్రహ్మపరమే యగు ననుటలో సంశయముండదు.

ఇదియంతయుఁ గాక "స న సాధునా కర్తృణా భూయా న్భవతి నో ఏ వాసాధునా కర్తృణా కనీయా నేష హ్యేవ సాధు కర్తృ కారయతి తం య మేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీష తే ఏష ఉ ఏ వాసాధుకర్తృ కారయతి తం య మేభ్యో లోకేభ్యోఽ ధో నినీష తే ఏష లోకాధిపతి రేష లోకేశః." "ఈప్రాణశబ్దవాచ్యపదార్థము సత్కర్తృల నాచరించుటచే నభివృద్ధి నొందునదియుఁ గాదు. దుష్కర్తృల నాచరించుటచే హీనమగు

నడియుఁ గాదు. ఈపదార్థమే ఉత్తమలోకములఁ బొందింపఁబడినవానిచే (కర్తానుగుణముగ నట్టిస్థితికి వచ్చినవానిచే) శుభకర్మలఁ జేయించును. (పరమేశ్వరుని కర్తృత్వము అ. ౧. ౨. పా. ౧౨ అధి. నందు వివరింపఁబడును;) అథోలోకమును బొందింపఁ దలంపఁబడినవానిచే నశుభకర్మములఁ జేయించును. ఈపదార్థమే సర్వమునకు నియామకము. సర్వలోకములకు ప్రభువు" అని వైయతిహాసమునందే ప్రాణశబ్దవాచ్యమగు పదార్థమునకు పుణ్యపాపసంస్పర్శము లేకుండుటయు సర్వకర్మల నాచరింపఁజేయుసామర్థ్యంబును సర్వలోక ప్రభుత్వంబును అనునవి వర్ణింపఁబడినవి. ఇవి బ్రహ్మమునకుఁ గాక యన్యపదార్థమునకుఁ గలుగునా? కావున నీకారణమువలనఁ గూడ ప్రాణశబ్దవాచ్యము పరబ్రహ్మమే.

ఇక నుపసంహారవాక్యమున "ప్రాణమే యానందరూపము. జరామరణములు లేనిది" అని చెప్పఁబడియుండుటను జూడ "నిస్సంశయముగ ప్రాణము బ్రహ్మమే" యని స్పష్టమగుచున్నది. ఈవిధముగ పూర్వాపరముల బాగుగ విమర్శించిన నాయంద్రప్రతర్దనసంపాదమున ముచ్చటింపఁబడినపదార్థము బ్రహ్మమే యనుటకు సంశయము లేదు.

అ ౧. పా ౧. సూ ౨౯. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము సరి కానేరదు. ప్రతర్దనునితో నిందుఁడు "నేనే ప్రాణమును" అని చెప్పియున్నాఁడు. "త్రిశీర్షాణాం తావప్యై మహానం, అరున్తృఖా న్యతీక సాలాశ్చ కేభ్యః ప్రాయచ్ఛమ్." "మూఁడు శిరములు గలిగి త్వష్టకుఁ బుత్రుఁడు నగువిశ్వహుని వధించితిని. వేదాంతవిముఖులై యున్నయతుల నడవికుక్కలకుఁ దిననిచ్చితిని" అని బ్రహ్మమునకు నించుకదైనను సంబంధింపని విషయములఁ జెప్పుచు నాత్మను నుతించెను. ఇట్లగుటచే నచ్చట ప్రాణశబ్దముచే జెప్పఁబడిన పదార్థము ఇంద్రదేహమే కాని బ్రహ్మము కానేరదు.

"ప్రాణపద మింద్రవాచకము కాదు కదా!" అనియెడవేమొ; వినుము. ప్రత్యక్షముగ నాపద మింద్రవాచకము కాకున్నను పరంపరగఁ గావచ్చును. "ప్రాణో వై బలం" "ప్రాణమే బలము" అను శ్రుతి యందు ప్రాణశబ్దము బలవాచకముగ, లేక, బలసూచకముగ చెప్పఁబడి యున్నది. ఇందుఁడు బలమున కధిస్థానదేవత యనుట లోకప్రసిద్ధము.

ఈకారణమువలన బలమును చెప్పనది యగుటచే ప్రాణశబ్దము తదధిష్ఠాన దేవత యగునిందుని పరంపరగ చెప్పనచ్చును.

ఆయిందుడు శరీరము గల యొక దేవత. ఇట్లగుటచేత నాతనిని చెప్పు ప్రాణశబ్దము నిరాకార మగు బ్రహ్మమును చెప్పదు. “ప్రాణశబ్ద నిందుని చెప్పును” అనువిషయము సప్రమాణముగ నిప్పుడే స్థిరము చేయబడియున్నది కదా !

“పై యితిహాసమునందు ‘ప్రాణము జ్ఞానరూపము’ అని యున్నది. ఇది యిందునియందు సంభవింపదు” అనియెడవేమో ; అది సరి కాదు. “దేవతులజ్ఞానమునకు కొఱత లేదు” అను విషయము, సర్వ లోక ప్రసిద్ధము.

ఇట్లగుటచే బ్రహ్మపరములుగఁ గానవచ్చుగుఱుతుల నన్నిటిని తగినరీతి నింద్ర పరములుగ సమన్వీంపనలయును. ఇంద్ర దేవతాస్వరూప జ్ఞానము కూడ పరమపురుషార్థ మనుటలో సంశయ ముండదు కదా !

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షము ననువాదపూర్వముగ ఖండించుచున్నాడు.—

౨౯. న వక్తు రాత్తోపదేశా దితి చే దధ్యాత్తు సంబద్ధభూమా హ్యస్మిన్. ౧. ౧. ౨౯.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):— “ఉపదేశకుఁ డగునిందుడు ‘నేనే ప్రాణము’ అని చెప్పుటవలన బ్రహ్మము ప్రాణశబ్దవాచ్యము కానేరదు” అనుట తగదు. ప్రస్తుత ప్రకరణమున (అనఁగ: ఇంద్రప్రతర్థన సంవాదమున) అధ్యాత్మ సంబంధము (అధ్యాత్మ యనఁగ: శరీరము ననుసరించి తెలిసికొనఁదగిన ప్రత్యగాత్మ) అనంతముగఁ గలదు. ప్రాణ శబ్దమునకు నాప్రత్యగాత్మనే యర్థముగ చెప్పకుండిన ప్రకరణార్థమే చెడి పోవును. ఎట్లనిన :—

“యావ దస్మిన్ శరీరే ప్రాణో వసతి తావ దాయుః” “ఈదేహమున ప్రాణ మెంతకాల ముండునో అంతవరకే ప్రాణవాయుసంచార ముండును” అని పై ప్రకరణమునఁ జెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట ప్రాణ శబ్దార్థ మింద్ర దేహమే యనిన నీవాక్య మెట్లు పొసంగును ? ఇంద్ర

దేహము అన్యభూతముల ప్రాణములకు ప్రసక్తకమై తత్తచ్చరీరముల యందున్నదా? కావున నిందుఁ జెప్పఁబడినప్రాణము జ్ఞానరూపమై ప్రాణ వాయువున కాధారమై యున్న ప్రత్యగాత్మయై యై తీరవలయును.

మఱియు “ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞా త్తేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతి” “ఈప్రాణమే జ్ఞానరూపము. ఇదియే శరీరమును పట్టి లేవ నెత్తుచున్నది” అను మఱియొక వాక్యము “దేహేంద్రియవ్యాపారములు జ్ఞానరూపమగుప్రాణమునకే స్వాధీనములు” అని తెలియఁజేయుచున్నది. ఇంద్రశరీర మిట్టిది యని నిరూపింప శక్య మగునా?

ఇదియునుంగాక “న వాచం విజ్ఞానీత వక్తారం విద్యాత్; తద్యథా రథ స్యా రేషు నేమి రర్పితా నాభా వరా అర్పితా ఏవ మే వైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రా స్వర్పితాః ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేఽర్పితా స్స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్తాఽనందోఽజరోఽమృతః” “వాక్కును తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింపక తత్ప్రేరకుని దెలిసికొనుము. ఆతఁడే ప్రాణశబ్దవాచ్యుఁడు. రథచక్రమునకుఁ గలయాకులయందు కడకమ్మియు (పట్టా), కుండయందు ఆయాకులును నెలకొల్పఁబడి యున్నట్లు *జ్ఞానేంద్రియము లైదును, వానియందు జనించు దర్శనాదిజ్ఞానము లయిదును గలిసి ఈపదింటియందును, పంచభూతములును శబ్దస్పర్శాదులును గలిసి ఈపదియు నెలకొల్పఁబడియున్నవి. ఆ జ్ఞానేంద్రియములును వానిజ్ఞానములయిదును గలిసి ప్రాణశబ్దవాచ్య మగుపదార్థమున నెలకొల్పఁబడి యున్నవి. ఆప్రాణమే జ్ఞానరూపము, ఆనందము, జరామరణములు లేనిది” అని పై ప్రకరణమునందు కలదు. దీనిచే ప్రాణశబ్దవాచ్య మగు పదార్థమే సర్వాధార మనియు సర్వసాక్షి యనియు (సర్వజ్ఞ మనియు) నిరూపింపఁబడినది; వక్త (అనఁగ : మాటలాడునది. ఈ యుపలక్షణము వలన సర్వకర్తైంద్రియములను ప్రేరేపించునది.) యనియుఁ దెల్పఁబడి యున్నది. ఇంద్రశరీరమే ప్రాణశబ్దార్థ మగునేని యిట్లు చెప్పటకు వీలు కలుగునా?

“ఇ ట్లననేల? దేవతలు సర్వశక్తులు. అమృతపానము చేయుటచే వారలకు జరామరణములు లేవు. స్వర్గమూనందరూపము కావున వారలకు దుఃఖస్పర్శములేదు. ముఖ్యముగ నిందుఁడు లోకపాలకుఁ డగుటచే,

* జ్ఞానేంద్రియములు (చూడు ౯౫ పుట.)

‘సమ సర్వేశ్వరః’ అను మొదలగువాక్యములు కూడ నింద్రవిషయములు గనే సమన్వయ మగును. ఇట్లుండ ‘ప్రాణశబ్దవాచ్యము ప్రత్యగాత్మ’ యన నేటికి ?’ అనియెడవేమో, వినుము. ప్రకరణాంతమున “స మ ఆత్మా” “ఆప్రాణమే నాయంతరాత్మ” అని యాయుండుండే స్పష్టముగ చెప్పియున్నాడు. సామాన్యముగ లోకమున నహంకారవాదము (నేను అనువాదము) దేహమునుగూర్చియే ప్రసరించుచున్నది. కావున నాయాత్మ యనఁగ : నాయంతరాత్మ యనియే యర్థము చెప్పవలయును. దీనిని పట్టి చూచిన “నేనే ప్రాణమును” అని చెప్పినవాక్యము కూడ ప్రత్యగాత్మపరమే (జీవపరమే) యని తోచుచున్నది.

“ఈయూహలతో మాకుఁ బని లేదు. ఉపదేశించువాఁడు ‘నేనే ప్రాణమును’ అని చెప్పియున్నాడు. ‘అవా గమనాః = బ్రహ్మమునకు వాక్కు లేదు మనస్సు లేదు’ అని శ్రుతియందు చెప్పఁబడి యుండుటచే పరమేశ్వరుఁడు ఉపదేశకుఁడు కానేరఁడు. కావున నింద్రుఁడు మాత్రమే ప్రాణశబ్దవాచ్యుఁడు కావలయును. అన్యఁడైనను వాగాదింద్రియములు కలవాడే ప్రాణశబ్దవాచ్యుఁడు కావలయును” అనియెడవేమో, వినుము. బ్రహ్మమునకు సర్వమును ఆవిద్యా ప్రభావమువలన సంభవింపనచ్చును. అన్తఃచ్ఛబ్దమునకు ముఖ్యార్థము ప్రత్యగాత్మయే కావున “నేనే ప్రాణము” అనిన “నాప్రత్యగాత్మయే ప్రాణము” అని యర్థము కావచ్చును.

కావున నెట్లు చూచినను ఈ ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు ప్రత్యగాత్మయే. “అయ మాత్మా బ్రహ్మ సర్వానుభూః” “సర్వసాక్షియై తనజ్ఞానశక్తిచే సమస్తమును అనుభవించుచున్న యీప్రత్యగాత్మ పరబ్రహ్మమే” అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు చెప్పఁబడియుండుటచే నీప్రకరణమునందు ప్రతిపాదింపఁబడిన పదార్థము ప్రత్యగభిన్నపర బ్రహ్మమే.

అ ౧. పా ౧. సూ ౩౦. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము :—ఇట్లు చెప్పిన “నన్నే ప్రాణముగ తెలిసికొనుము” అని యింద్రుఁ డుపదేశించెనుగదా. అది యెట్లు యుక్తమగును ?

అవతారిక :—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు :—

30. శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్.

గ. గ. 30.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—ఇంద్రుడు చేసిన యువదేశము వలన బాధయేమియు లేదు. శాస్త్రమున “బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి” “బ్రహ్మము నెఱింగినవాడు బ్రహ్మమే యగును” అని చెప్పియుండుటచే, నాయుంద్రుడు పూర్వజన్మసంస్కారమువలన బ్రహ్మజ్ఞానముకలవాడగుటచే నట్లు చెప్పెను. “తానే పరబ్రహ్మ” మను నుద్దేశముతో నట్లు పదేశించెను. ఒక్కయింద్రుడే కాక బ్రహ్మవేత్త యగు వామదేవమహామునియు, తానే సర్వాత్మకుఁ డనుతలంపుతో “అహం మను రభవం సూర్యశ్చ” “నేనే మనువు నైతిని. సూర్యుఁడ నైతిని” అని చెప్పినట్లు వేదమునందే దృష్టాంతము కలదు. కావున నింద్రుఁడు నిట్టి యభిప్రాయముతోనే యువదేశించి యుండవచ్చును.

అ గ. పా గ. సూ 30. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—27-వ సూత్రమున చేసిననిరూపణ ననుసరించి ప్రాణశబ్దమునకు నింద్రదేహపర మగునర్థము లేకపోయినను జీవముఖ్య ప్రాణపరము (ముఖ్యప్రాణ మనఁగా : ప్రాణవాయువు) లగునర్థము లవశ్యముగ కలవని యంగీకరింపవలయును.

“న వాచం విజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాత్” అనువాక్యమున “ప్రాణమే వాగింద్రియమునకు ప్రేరకము” అని చెప్పబడియున్నది. “వాగింద్రియప్రేరకుఁడు జీవుఁడు” అనుట సర్వలోకప్రసిద్ధము. కావున నచ్చట ప్రాణశబ్దము జీవుని చెప్పు సనియే సిద్ధాంతము చేయవలయును. మఱియు “ఇదం శరీరం” అనుమొదలగువాక్యమునందు “ప్రాణము శరీరమును లేవ నెత్తును” అని చెప్పబడియుండుటచే ప్రాణశబ్దమునకు ప్రాణమే యర్థమై తీరవలయును. శరీరధారణము ప్రాణవాయుకార్యమే యగుట లోకప్రసిద్ధము.

“ఇది యెట్లు ? శరీరధారణము సర్వేశ్వరుఁ డగు పరమాత్ముని యొక్క కార్యము కావచ్చు కదా!” అనియెదవేమో; యది సరి కాదు.

“తా న్వరిష్టః ప్రాణ ఉవాచ. మా మోహ మాపద్య ధామా మే నై తత్సంచధాత్మానం ప్రవిభ జ్యైత ద్వాణ మసప్తభ్య విధారయామి”
 “ఓయింద్రియములారా! మీకంటే నేనే శ్రేష్ఠుడను. నాశరీరమును ప్రాణాదిభేదములచే నైదువిధములుగ విభాగించి యీశరీరమును పట్టి నిలుపుచున్నాను అని ప్రాణవాయువు ఇంద్రియములతో జెప్పెను.”
 అని ప్రశ్నోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్నది. కావున నాశ్రుతిబలము ననుసరించి శరీరధారణవ్యాపారము ప్రాణమునకు సంబంధించినదియే.

ఈరెండుచిహ్నములవలన “ప్రాణశబ్దార్థ మీరెంటిలో నేదియైన నొక్కటి” యని కాని, “ఈరెండును కలసి ప్రాణశబ్దార్థము” అని కాని యొప్పుకొనవలయును. జీవుడు చేతనుడు కావునను, ప్రాణము సర్వేంద్రియములకు, లేక, సర్వేంద్రియవృత్తులకు నాధారము కావునను, ప్రజ్ఞాత్వము (జ్ఞానరూపత్వము) ఈరెంటికిని నిస్సంశయముగ సంభవించును. “యో వై ప్రాణ సాని ప్రజ్ఞా యా వై ప్రజ్ఞా స ప్రాణః సహ హ్యేతా వస్మిన్ శరీరే వసత స్స హోత్కామితః” “ప్రాణమే ప్రజ్ఞః ప్రజ్ఞయే ప్రాణము. ఈరెండును దేహమున సమముగనే (ఒక్కమాత్రే) నివసించును. ఒక్కమాత్రే వెడలిపోవును” అని శ్రుతియందు చెప్పబడియుండుటచే ప్రాణమే ప్రజ్ఞాత్మ యగును. ఇంద్రియవృత్తులు జ్ఞానరూపములే యగుటచే వానికి నాధార మగుటవలన గూడ ప్రాణవాయువు ప్రజ్ఞా రూపము కలది యగు ననుట యింతకు ముందే స్పష్టము చేయబడియున్నది. మఱియొకవిశేషము. పై శ్రుతియందు (“యో వై ప్రాణః” అను మొదలగు శ్రుతియందు) ప్రాణప్రజ్ఞలకు భేదము అభేదము కూడఁ జెప్పబడియున్నవి. ఈవిషయంబును, ప్రజ్ఞాశబ్దముచే జీవుని గ్రహించిననే కాని సరిపడదు. జీవుడు * పరిచ్ఛిన్నుడు కావున జీవప్రాణములకు స్వాభావిక భేదంబును, కలసియుండుటచే నభేదంబును కూడ నుండవచ్చును. ఇట్లు కాక “ప్రజ్ఞాశబ్దము బ్రహ్మమునందేకాని సమన్వయింపదు.” అని పట్టుపట్టిన, ఆబ్రహ్మ మేకరూపమే యగుటచే నందు భేదాభేదము లుండుటకు వీలులేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈ ప్రకరణమున జీవప్రాణవాయువులే చెప్పబడినవి.

అవతారిక:—అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు:—

* పరిచ్ఛిన్నుడు=పరిచ్ఛేదములు కలవాడు. (పరిచ్ఛేదములు చూడు ౧౦౪ పుట.)

3గ. జీవముఖ్యప్రాణలింగా న్నేతిచే న్నోపాసా
త్రైవిధ్యా దాశ్రితత్వా దిహ తద్యోగాత్.

గ. గ. 3గ.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):— ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. అప్పుడు ఏకప్రకరణమునందే భిన్నభిన్నము లగునుపాసనలు మూడు చెప్పబడినట్లగును. ఇట్లైన వాక్యభేదము వచ్చును. ఇది దోషము. ఉపక్రమమున “ప్రాణోఽస్మి” అని యారంభించి, ఈప్రకరణము “స ఏవ ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మానంగోఽజరోఽమృతః.” అని ముగింపబడియున్నది. ఇచ్చట నుపక్రమ వాక్యమువలన నంతగా తేటపడకున్నను, ప్రాణశబ్దార్థము, ఉపసంహారవాక్యమున స్పష్టమగుచున్నది. ఆనందత్వాదులు బ్రహ్మమునకుకాక నితరపదార్థములకు నుండవుకదా! మఱియు “త ద్యథా రథస్య” (చూడు. సూ. 2F) అనుమొదలగు శ్రుతియందు వర్ణింపబడిన సర్వాధారత్వంబును బ్రహ్మమునకు గాక మఱి దేనికి నుండదు.

మఱియు “స వాచం” అనుమొదలగు వాక్యమువలన “ప్రాణమే వక్త” యని నిరూపింపబడిన దనియు, వక్త జీవుడే కావున నాతడే ప్రాణశబ్దార్థ మనియుఁ జెప్పితిరి. ఇది యుక్తముకాదు; దీనివలన, ప్రకరణమును బ్రహ్మపరముగ సమన్వయించుటకు విరోధంబును లేదు. “య ద్వాచోఽనభ్యుదితం యేన వా గభ్యుద్యతే త దేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం య దిద ముపాసతే” (చూడు. సూ. ౪. తాత్ప.) అను శ్రుతి “బ్రహ్మమే వక్త” యనుచున్నది. ఒక వేళ ప్రస్తుతప్రకరణమునఁ జెప్పబడినది. జీవుడే యనినను దోషము కలుగదు. ప్రకరణము తదుపాసనార్థకమును కానేరదు. ఆజీవుని బ్రహ్మభిన్నునిగా నెఱుంగుటకై యుపదేశించి యుండవచ్చును కదా! ఇట్లు కాక “ఈ ప్రకరణము జీవుని గూర్చి మాత్రమే చెప్పును” అని పట్టు పట్టుటకును వీలు లేదు. జీవుడు సర్వలోకప్రసిద్ధుడు కావున వానిని చెప్పుటకై శాస్త్రము ప్రసక్తింపనక్కఱి లేదు. శాస్త్ర మనునది తెలియనివిషయములఁ జెప్పునదియే కదా!

“అథ ఖలు” అనుమొదలగు వాక్యమువలనఁ బ్రాణపదము ప్రాణవాయుపర మయినట్లు నిశ్చయించుటయు దోషమే. ఉపక్రమోప సంహారములు బ్రహ్మపరములై యుండ నడుమ నుండువాక్యము లన్యార్థములం దెల్పు ననుట యయుక్తము. శ్రుతియు “న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి కశ్చన ఇతరేణ తు జీవతి యస్మిన్నేతా పు శ్రితౌ”= “పురుషుఁడు ప్రాణముచేతఁ గాని యపానముచేతఁ గాని జీవించుట లేదు. వీనికి రెంటికిని యాశ్రయ మగునితరపదార్థముచే (బ్రహ్మముచే) జీవించుచున్నాఁడు” అను మొదలగు వాక్యములచే, దేహ ధారణవ్యాపారము బ్రహ్మము నాశ్రయించినదియే యనుటచే, నావాక్యమునందలివిషయముల (‘అథ ఖలు’ అనుమొదలగు వాక్యమునందలి ప్రాణలింగముల) బ్రహ్మపరములనుగా సమన్వయించుటవలన విరోధముండదు. ప్రాణవాయువు సర్వేంద్రియములకంటె శ్రేష్ఠమైనను, శరీర ధారణవ్యాపారము దానిదేయనుట స్పష్టమే యైనను, బ్రహ్మము దానికిఁ గూడ నియామకుఁడు ఆధారభూతుఁడు శక్తినిగలిగించువాఁడు నగుటచే, నాప్రాణవాక్యము బ్రహ్మపరమే కావచ్చును. “యః ప్రాణేన న ప్రాణితి యేన ప్రాణః ప్రణీయతే ప్రాణస్య ప్రాణః” “ఎవ్వఁడు ప్రాణముచే జీవింపఁడో, ప్రాణమునకు ప్రాణశక్తిని (శరీరధారణసామర్థ్యమును) కలిగించుచున్నాఁడో, ఆతఁడే బ్రహ్మము. ఆబ్రహ్మము ప్రాణమునకుఁ బ్రాణము” అని శ్రుతి స్వయముగనే “బ్రహ్మము ప్రాణప్రేరకము. ప్రాణమునకు శరీరధారణసామర్థ్యము బ్రహ్మమువలననే కలిగినది” అని చెప్పుచున్నది కదా! కావున నీప్రకరణము బ్రహ్మపరమే.

ఇదియును గాక “అత ఏన ప్రాణః (౧.౧ ౨౨. సూ.)” అను స్థలమున, “అన్యశ్రుతియందుఁ గూడ ప్రాణశబ్దమునకు పరబ్రహ్మపరముగఁ బ్రయోగము కలదు” అను విషయము సయుక్తికముగ సాధింపఁబడి యున్నది. కావున నీప్రకరణమునందును ప్రాణశబ్దము నట్లే యన్వయించుటవలన దోష ముండదు.

“ప్రాణప్రజ్ఞాత్మలకు సహనివాసము చెప్పఁబడెను” అను కారణమును బట్టి యొనర్పఁబడిన పూర్వపక్షము కూడ సరి కాదు. శరీరమున నివసించియున్నప్రత్యేకాత్మ బ్రహ్మభిన్నుఁడు. జ్ఞానశక్తియు క్రియాశక్తియు నాతనియుపాధులు. జ్ఞానశక్తి కృత్యపాధి బుద్ధి. దానిచే నావరింపఁ

బడి యాతఁడే 'ప్రజ్ఞాత్మ' యని వ్యవహరింపఁ బడుచున్నాఁడు. క్రియా శక్తుప్రాధి ప్రాణము. దానిచే నావరింపఁబడి యాతఁడే 'ప్రాణము' అని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. ప్రత్యేకాత్మసంబంధము లేక యచేతనము లగుప్రాణబుద్ధులు ప్రసరింపనేరవు కదా! ఇట్లుగుటచే నౌపాధికభేదమువలన నాబ్రహ్మమే ప్రాణప్రజ్ఞాత్మలుగ నున్నది. ఈ కారణమువలన, ప్రాణశబ్దముచే బ్రహ్మమునే గ్రహించినను, ప్రాణప్రజ్ఞాత్మలసహనివాసమును జెప్పుశ్రుతికి విరోధము గాదు. పదునాలుగవసూత్రమునఁ జెప్పఁబడినప్రకారము ఈ ప్రాణప్రజ్ఞాత్మలకు గూడఁ బారమార్థికభేదము లేకున్నను వ్యావహారికభేదము కలదు కదా! మఱియు పరమార్థస్థితిలో వా రిరువురు నొక్కటియే కావున "యో వై ప్రాణ స్సాప్రజ్ఞా" అని యభేదము చెప్పుటవలనను విరోధముండదు. కావున నెట్లు చూచినను ఈప్రకరణము బ్రహ్మప్రతిపాదకమే. ఉపక్రమోపసంహారము లేకముగ నుండఁగ మధ్యవాక్యములవలన నర్థవికల్పము చేయుట యుక్తము కాదు కదా!

విశేషాంశము:—పయిన వివరింపఁబడినది శంకరమతము. నృత్తి కారుఁడు మాత్రము దీనికి మఱియొకవిధముగ నర్థము చెప్పెను. "ఒక్కవాక్యమున మూఁడుపాసనలు చెప్పఁబడినట్లుగును" అను విషయమును, పూర్వపక్షఖండనార్థ మగు హేతువునుగా సంగీకరించెను. "మా మాయ రమ్యత ముపాస్వ" "సన్న (జీవుని), ఆయువును (ప్రాణమును) బ్రహ్మమును గా నుపాసింపుము" అను శ్రుతి జీవప్రాణబ్రహ్మ పరము లగునుపాసనలఁ జెప్పునని పలుకుచు మొదట చూపఁబడియున్న పూర్వపక్షమును ఖండించెను. "ఈప్రకరణమున జీవగుణములతోను ప్రాణగుణములతోను స్వాభావికగుణములతోను మూఁడువిధములుగ పరబ్రహ్మము నుపాసింపవలయునని చెప్పఁబడియుండటచే నీప్రకరణము జీవప్రాణపరము కాదు" అని సిద్ధాంతము చేసెను. "మనోమయః ప్రాణశరీర ఆత్మా" "ఈమాత్మ మనోరూపుఁడు; ప్రాణము శరీరముగాఁగలవాఁడు" అను మొదలగు ననేకశ్రుతులయందుఁ గూడ నొక్కమాత్రే బహువిధోపాసనలు చెప్పఁబడియున్నవి; కావున నిచ్చటఁగూడ సట్లే చెప్పె ననుటవలన విరోధము లే దనియెను.

ఈమతము శంకరునకు సమ్యతము కాదు. ఏకవాక్యమున విషయ

త్రయము చెప్పబడుట దోష మని వారియభిప్రాయము. వాస్తవ స్థితిలో “మనోమయః” అను మొదలగు శ్రుతులయందుఁ జెప్పబడినదియు నేకోపాసనయే కాని యుపాసనాద్యయము కాదు. అచ్చట “బ్రహ్మమునకు మనస్సే స్వరూపము ప్రాణమే శరీరము” అని మాత్రమే చెప్పబడియున్నది కాని, “మనోధర్మములతో నైనను ప్రాణధర్మములతో నైనను బ్రహ్మము నుపాసింపుము” అని చెప్పబడియుండలేదు. కదా? కావున వృత్తికారమతము సరికాదు.

ఇతి శ్రీభగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ప్రథమాధ్యాయమునఁ
బ్రథమపాదము.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ప్రథమాధ్యాయము, ద్వితీయపాదము.

అవతారిక:— ప్రథమపాదమున “జన్మాద్యస్యయతః” అను సూత్రము మొదలు “పరబ్రహ్మము సర్వశక్తి, సర్వవ్యాపకము, నిత్యము, సర్వరూపము” అను విషయములు ప్రకటింపఁబడినవి. ఆకాశము మొదలగు సర్వభూతములకును కారణమని చెప్పఁబడినపదార్థము సర్వశక్తిత్వము మొదలగు ధర్మములుకలదిగా నుండి తీరవలయుననుట ప్రత్యక్ష సిద్ధము. బహుభేదములతోఁ బ్రకాశించుచున్న యీ ప్రపంచమును నిర్వహించువస్తువు ఎట్టిదిగా నుండవలయునో కొంచె మూహింపుడు. కారణకార్యములకు భేదము లేదనుట సర్వవాదసమ్మతము. కావున ప్రపంచ కారణము ప్రపంచరూపమై యుండి తీరవలయును. కార్యముయొక్క యుత్పత్తికిని లయమునకునుగూడ నాధారమై యుండుటచేఁ గారణ వస్తువు అనిత్యమగుటకు వీలులేదు. కార్యమునకంటెఁ బూర్వమునను (అనఁగా : కార్యము జనింపక ముందును), పరమునను (అనఁగా : కార్యము నశించినతర్వాతను) కూడ నది యుండవలయును కదా! ఘటము నకుఁ గారణమగు మృత్తిక యాఘటోత్పత్తికిఁ బూర్వమునను, తన్నాశమునకుఁ బరమునను కూడ కలదనుట ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియు కార్యములను వ్యవహారార్థమై కారణభిన్నములనుగాఁ జూచు సమయమున చూపుమాత్రమే భేదవిషయక మగును గాని, పదార్థము భిన్నము కానేరదు. “ఇది ఘటము, ఇది మృత్తిక.” అను చూపునందు భేదము వ్యవహారమునకై మాత్రమే పనికివచ్చును గాని పరమార్థము నకుఁ బనికిరాదనుట యెల్లరకును విశదమగు విషయమే. ఇట్లగుటచే “మృత్తిక సర్వఘటములయందును వ్యాపించి యేకరూపముతోనున్నది” అని వ్యాపహారికభేదమును పారమార్థికాభేదమును కూడ నవలంబించి సర్వవ్యాపకత్వవ్యవహారము (“కారణము తనకార్యములయందు వ్యాపించి యుండును” అను వ్యవహారము) కలుగవచ్చును. ఈకారణమువలన

జన్మాదినూత్రమునఁ బరబ్రహ్మమునకు జగత్కారణత్వము మాత్రమే చెప్పఁ బడియున్నను సర్వశక్తిత్వాదిగుణములు కూడ చెప్పఁబడినవి యగును. ఇంతమాత్రమే కాదు. సర్వజ్ఞత్వము సర్వేశ్వరత్వము మొదలగు ససంతగుణములు కూడ ప్రకటింపఁ బడినవియే యగును.

ఈవిధముగాఁ బ్రథమపాదమున పరబ్రహ్మగుణము లనేకములు సర్ణింపఁబడియున్నవి. వాని నాధారముచేసికొని మిగిలినయధ్యాయ మంతయుఁ బ్రసర్తించును. అందలి సిద్ధాంతమునకు ప్రథమపాదోక్తము లగుగుణములే హేతువు లగుచుండును. కావున నీరెండవపాదమునకును ప్రథమపాదమునకును గలసంబంధము హేతుహేతుమద్భావసంబంధము. అనఁగా: “ప్రథమపాదము కారణమును నిరూపించును. ద్వితీయ పాదము వాని నాశ్రయించి విషయనిర్ణయమును కావించును” అను సంబంధము.

మఱియుఁ బ్రథమపాదమున బ్రహ్మభిన్నపదార్థవాచకములగు ప్రాణాదిశబ్దములకుఁ గూడ బ్రహ్మపర మగునర్థమే కలదని నిరూపింపఁబడినది. బ్రహ్మలింగములు (బ్రహ్మమును గుఱుతించుటకు సాధనములగు సర్వవ్యాపకత్వాదులు) ఆవాక్యములయందు స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచున్నవి. అయినను శబ్దభేదములవలన బ్రహ్మవాచకములగు పదములు లేకుండుటవలన నెప్పుడు సంశయము కలుగునో, అట్టివాక్యములు విచారింపఁబడినవి.

ఇక నీ ద్వితీయతృతీయపాదములయందు సస్పష్టబ్రహ్మలింగము లగువాక్యములు(నేనియందు బ్రహ్మలింగములు స్పష్టములుగా గానరావో, యట్టివాక్యములు) విచారింపఁబడును. సామాన్యముగా సగుణబ్రహ్మమును తెలుపు నుపాసనావాక్యములు రెండవపాదమునందును నిర్గుణ బ్రహ్మమును తెలుపువాక్యములు మూడవపాదమునందును విమర్శింపఁబడును. *యోగముచే సర్థనిర్ణయము చేయవలసినవాక్యములు రెండవ

* పదములనుండి యర్థమును గ్రహించుటకు రెండుమార్గములు కలవు. మొదటిది రూఢి రెండవది యోగము.

రూఢి:—వ్యవహారబాహుళ్యమువలన “ఈపదమున కిదియే యర్థము.” అని దృఢమై కలిగి యున్నదియతి. “చంద్రశబ్దమునకు రాత్రికాలమునం దుదయించుచు కలవల వికసింపఁజేయుచు చల్లనై యుండుబింబమే యర్థము. భూశబ్దమునకు మృత్తా

పాదమునను * హాథిచే నట్టినిర్ణయము చేయవలసినవి మూడవపాదము నందును విచారింపఁబడును. అన్నియు బ్రహ్మమును చెప్పనవియే యని నిర్ణయింపఁబడును.

౧. సర్వత్ర ప్రసిద్ధ్యధికరణము.

సంగతి:—ఇది ద్వితీయపాదమునకు నారంభము కావున మొదటి యధికరణమునకు పూర్వపాదాంతమునందలి యధికరణముతోఁ బ్రత్యేక సంబంధ ముక్కుట లేదు.

మఱికిందఱు “పూర్వాధికరణముతో దీనికిఁ బ్రత్యుదాహరణ సంబంధము కలదు. పాదములు భిన్నములైనను అధికరణములకుఁ బ్రత్యేకసంబంధ ముండియే తీరవలయును.” అనుచున్నారు. పూర్వమగు ప్రతర్దనాధికరణమున బ్రహ్మలింగములు గానవచ్చుటచే నన్వలింగముల (జీవుని ముఖ్యస్థానములను ఇంద్రదేహమును తెలియఁజేయు గుఱుతులను) సాధించియున్నారు. ప్రస్తుతాధికరణమున విచారింపఁబడు శాండిల్యవిద్యయందు అట్లు చేయుటకు తగినయవకాశము లేనట్లు కానవచ్చు యమై సర్వజంతునినాసయోగ్యమై యుండు నొకానొకగోళమే యర్థము” అనుమొదలగునవి దీని కుదాహరణములు.

యోగము:—వ్యవహారసిద్ధ మగుసర్థము లేకుండునప్పుడు కాని, ఆయర్థము నిర్ణీత తాత్పర్యమునకు విరుద్ధ మగునప్పుడు కాని యర్థాంతరమును సంపాదించుటకై సమాసాదుల నాశ్రయించుట; “ఏడు చల్లఁగ నున్నట్లు తోచినను నిశాచరుండే కదా” అనునిట్టిస్థలములయందు నిశాచరశబ్దమునకు రాక్షసునియందు రూఢి యున్నను ఇచ్చటి తాత్పర్యమునకు విరుద్ధ మగుటచే సమాసము నాశ్రయించి “రాత్రియందు చరించు నాడు” అనుసర్థముచే నాపదమును చంద్రునియందు సమన్వయించుట. “గృహస్థునకు సత్కుత్రుండే భూషణము” అను నిట్టిస్థలములయందు భూషణశబ్దమునకు నాభరణమునందుఁ గలరూఢిని విడిచి తాత్పర్యము సరిపడుటకై ధాతువు నాశ్రయించి “అలంకరించునాడు” అని యర్థముచెప్పట. “రాజునకు చారులే దర్శనములు” అనునిట్టిస్థలములయందు ‘దర్శన’ శబ్దమునకు నేత్రమునందుఁ గలరూఢిని వదిలి యలంకారము నాశ్రయించి “నేత్రమువంటివారు అని యర్థము చెప్పట.” అనుమొదలగునవి యుదాహరణములు.

చున్నది. దీనివలన పై యధికరణమునఁ జేయఁబడిన సిద్ధాంతము ననుసరించి పూర్వపక్షము రావచ్చు ననుచున్నారు.

విషయము:— ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు మూఁడవప్రపాఠకమునఁ బదునాల్గవఖండమందు శాండిల్యవిద్య యనునొకయుపాసనాప్రకరణము కలదు. అందు “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, తజ్జలా నితి శాంత ఉపాసీత, అథ ఖలు క్రతుమయః పురుషో యథాక్రతు రస్మిక్లో” కే పురుషో భవతి త. ధేతః ప్రేత్య భవతి స క్రతుం కుర్వీత, మనోమయః ప్రాణ శరీరో భారూప సుత్యసంకల్ప ఆకాశాత్తా సర్వకర్తా సర్వకామః సర్వగంధ స్సర్వరస స్సర్వ మిద మభ్యాతో ౭వాక్యనాదరః” “నామరూపాత్మకమై నానాభేదములతోఁ గానవచ్చు నీప్రపంచమంతయు పరబ్రహ్మమునుండియే జనించినది. దానియందే నిలిచి సర్వవ్యవహారముల నాచరించుచున్నది. అందే యంతమున లయము నొందుచున్నది. ఈ కారణమువలన నీప్రపంచమంతయును బ్రహ్మమాత్రమే. ఈవిషయము నెఱింగి యుపాసకుఁడు రాగద్వేషాదుల విడువవలయును. తనకంటె భిన్న మగు పదార్థ మేదియును లేదు కదా! కావున నుపాసకుఁడు శాంతుఁడై యుపాసన నాచరింపవలయును. జీవుఁడు ఇహలోకమున నెట్టినిశ్చయముతో నుండునో నట్టిరూపముతోనే పరలోకమున నిలుచును. కావున దుస్సంకల్పముల విడిచి దుష్టనిశ్చయముల పరిత్యజించి యాక్రిందఁ జెప్పఁబోవుధ్యానము నాచరింపవలయును. పరబ్రహ్మమునకు మనస్సే స్వరూపము. జ్ఞానశక్తి (జ్ఞానము), క్రియాశక్తి (ప్రాణము) అనువానితోఁ గూడినసూక్ష్మశరీరమే శరీరముగాఁగలవాఁడు. శుద్ధవిజ్ఞానమేయైనవాఁడు. సంకల్పించినంతమాత్రముననే సర్వసిద్ధుల నొందు ప్రభావము కలవాఁడు. ఆకాశమువలె సర్వగతుఁడై రూపాదివర్జితుఁడై సూక్ష్మరూపుఁడై యుండువాఁడు. సర్వప్రపంచమును నిర్మించువాఁడు. ధర్మమునకు విరుద్ధము గానికామము గలవాఁడు. పవిత్రములగు వాసనలును రుచులును గలవాఁడు. (అపవిత్రములగునవి యన్నియు పాపసంబంధమువలన కలిగినవియే కాని స్వభావసిద్ధములు కావు. ఇట్లగుటచేత పరబ్రహ్మమునకు దుర్గంధాదులు లేవని చెప్పఁబడియున్నది.) లేక, సర్వము నెఱుంగువాఁడు ఈసర్వప్రపంచమును వ్యాపించియుండువాఁడు. వాగాదీంద్రియములు లేనివాఁడు. దేనియందును అభిమానములేని

వాఁడు అట్టియాత్మ నుపాసింపవలయును. (మనోమయత్వాదిగుణములతో బ్రహ్మము నుపాసింపవలయుననుట). అనువాక్యము కలదు. ఇది యీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సందేహము:— ఇచ్చట మనోమయత్వాదిగుణములు ముఖ్యముగ జీవునకు సంబంధించుటయు, ఇదిమాత్రము బ్రహ్మప్రకరణమైయుండుటయు సంశయకారణములు. ఇందు “పై వాక్యము జీవుని చెప్పును. బ్రహ్మమునే చెప్పును” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. విచారింపఁబడునది యుపాసనాప్రకరణము కావున నిచ్చట రెండు పక్షములకు నుపాసనయే (పూర్వపక్షమున జీవోపాసనయు, సిద్ధాంతమున బ్రహ్మోపాసనయు) ఫలము. సగుణబ్రహ్మవిచారమునం దెల్లెడ నిట్లే యూహించుకొనవలయును. నిర్గుణబ్రహ్మమును విచారించుచోట్ల మాత్రము, పూర్వపక్షమునకు జీవాద్యుపాసనయు, సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలమగుచుండును. ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి యీ క్రింది విధముగా సంశయ మురయించును.

పై వాక్యమున నుపాసనార్థమై మనోమయత్వాదిగుణములతోఁ జెప్పఁబడిన పురుషుండు జీవుఁడే కావలయును గాని యీశ్వరుండు కానేరడు. కార్యకారణసంఘాతరూపము లగు దేహాదులకు నధిపతియగుటచే మనఃప్రాణములతో జీవునకు మాత్రమే సంబంధము కలుగవచ్చునుగాని నిర్మలుండు నిరంజనుండు నగుపరమేశ్వరునకు నట్టి సంబంధముండుటకు వీలులేదు. “అప్రాణోఽమనాః శుభ్రః” “ఆపరమేశ్వరునకు నూత్నశరీరము లేదు. మనస్సు లేదు. ఆయన నిర్మలుండు” అను మొదలగు శ్లోతివాక్యము లీవిషయమును దృఢము చేయుచున్నది. “శాండ్విల్యవిద్యకు నారంభమున ‘సర్వం :ఖల్విదం బ్రహ్మ’ అని సర్వలోక ప్రసిద్ధమగు బ్రహ్మపదము ప్రయోగింపఁబడియుండ నీసంశయమేల?” అని తలంచెనమన్న నదియు సరికాదు. “సర్వం” అను మొదలగు వాక్యము బ్రహ్మోపాసనను చెప్పుటకై ప్రయోగింపఁబడినది కాదనియు, “ఉపాసకుండు శాంతి నొందవలయును” అనువిషయమును సకారణముగ నిరూపించుటకై మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడిన దనియు, నచ్చటి వ్యాఖ్యానముచేతనే స్పష్టమగుచున్నది. ఈవిషయమున నేవాదికిని భిన్నాభిప్రాయము లేదు. ఇక నుపాసనావిధివాక్య మేది యనిన: “స క్రతుం కుర్వీతి” అనునదియే. దానికి

తరువాత నుపాస్యపదార్థమును (ఉపాసింపఁదగిన దానిని) తెలుపుటకై “మనోమయః” అను మొదలగు వాక్యము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఆమనోమయత్వాదులు పరమేశ్వరునకు కలుగ వనుట నిస్సంశయముగనే తెలియవచ్చుచున్నది. తర్వాత వినవచ్చుచున్న సత్యసంకల్పత్వాదిగుణములు జీవునకు కలుగవని తోచుచున్నను, అది యొకదోషము కాదు. వాస్తవస్థితిలో జీవబ్రహ్మలకు సభేదము కావున నాగుణము లన్నియు జీవునకు నుండవచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను ఈశాండ్రిల్యవిద్యయందు నుపాస్యఁడుగాఁ జెప్పఁబడినవాఁడు జీవుఁడే యనుటలో సంశయమింతయైనను లేదని తోచుచున్నది.

అన తారికః—ఈసంశయమును క్రిందిసూత్రముచే సయక్తికముగ నివారించుచున్నాఁడు:—

3౨. సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్. ౧. ౨. ౧.

తాత్పర్యము:—పై శాండ్రిల్యవిద్యయందు పాస్యఁడుగాఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే కాని జీవుఁడు కాఁడు. ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వప్రపంచమునకును కారణభూతుఁడగుటచేతను, మనస్సు ప్రాణము మొదలగువికారము లన్నియు నాయనకంటె భిన్నములు కాకపోవుటచేతను, ఆయనకే మనోమయత్వాదిధర్మము లుండవచ్చును. మఱియు జీవవాచకమగు పద మేదియు నామనోమయాదివాక్యమునందు లేదు. ఈ కారణమువలన మనోమయాదివిశేషణముల నాశ్రయించి “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” అను బ్రహ్మపదమునే యాకర్షించుకొనవలసి వచ్చుచున్నది. ఆ వాక్యము స్వతంత్రము కాకపోయినను శాంతిని నిరూపించుటకై మాత్రమే చెప్పఁబడియున్నను అందలి బ్రహ్మపదము మాత్రము మిగుల సమీపమున నున్నది యగుటచే మనోమయాదివిశేషణములచేత గ్రహింపఁబడును. నామాన్యముగా సర్వనామము తన చేతనున్న దానిని మాత్రమే యాకర్షించును. ఇచ్చట “ప్రాణశరీరః” “ఎవ్వనికి ప్రాణము శరీరమో వాఁడు” అను సమాసమున సర్వనామార్థము కలదు. కావున నాసమాసమునకు సమీపముననున్న మఱియొక్కటి విశేష్యమై సంబంధింపక తీరదు. “జీవధర్మమును చెప్పు మనోమయపదము బ్రహ్మపదమునకంటె సతీసమీపమున నున్నదికదా” అనియెడవేమొ వినుము.

మనోమయపదము స్రత్యక్షజీవవాచకము కాకపోవుట యటుండ నిస్సంశయముగా సర్థము నిచ్చునదిగాఁ గూడనుండలేదు. ఇచ్చట మయట్ స్రత్యయమునకు వికార మర్థమో, లేక, ప్రాచుర్య మర్థమో యను విషయము నిర్ణయించుటకే శక్యము కాకున్నది. ఇది యంతయుఁ గాక “ఈ మనోమయపదము కూడ విశేషణమే” యనుటలో సందియము లేదు. కదా! కావున నీమనోమయాదివాక్యమున గ్రహింపదగినది బ్రహ్మపదమే యనుటలో సంశయము లేదు. సత్యసంకల్పత్వము మొదలగు తక్కిన గుణము లన్నియును జీవునియందు బాత్తిగనే సంభవింప ననుట మిగుల విశేషము. కావున నెట్లు చూచినను ఈవిద్యయందు పాన్యుఁడు గాఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే. ఇట్లుకాకుండిన ఉన్నదాని విడిచి లేనిదానిఁ గైకొనుట యగును.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. ప్రమాణములు బలవంతములై యుండు జీవపదము లేకపోయినంత మాత్రమున వాస్తవార్థమును విడువనచ్చునా? దీనియందు (శాండిల్యవిద్యయందు) చెప్పఁబడిన వాఁడు నిస్సంశయముగ జీవుఁడే. మనోమయత్వాద్విధర్మములు జీవునకు స్వాభావికములు. ఆతనికిని బ్రహ్మమునకును గలయభేదమువలన ఆతని మూలమున బ్రహ్మమునకు వచ్చుచున్నవి. ఇట్లుగుటచే మనోమయాది శబ్దముల విననతోడనే జీవుఁడు బుద్ధియందు స్ఫురించును. పిదపఁ గాని బ్రహ్మము స్ఫురింపదు. కావున బ్రహ్మపదము ఎంతసమీపమున నున్నను ప్రయోజనము లేదు. జీవపదము బాత్తిగనే లేకున్నను హాని లేదు. జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు కావున సత్యసంకల్పత్వాద్విగుణములు కూడ జీవునకుఁ గలుగవచ్చును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుటకు వీలు లేదు. విచారించి నిశ్చయింపుము. ఇందు నీయభిప్రాయ మేమి? “జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు. కావున బ్రహ్మగుణము లగుసత్యసంకల్పత్వాదులు జీవునకు నున్నవి. ఇట్టి జీవుని స్వాభావికము లగుమనోమయత్వాద్విగుణములతో నుపాసించవలయును” అనియా?, లేక, “జీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటె పారమార్థికముగ భిన్నుఁడు కాకపోయినను కల్పితభేదము కలవాఁ డగుటచే బ్రహ్మగుణములతో జీవునకు సంబంధ ముండదు. జీవగుణములతో మాత్రము బ్రహ్మమునకు నెప్పటికిని సంబంధముండును. కావున నెట్టి

బ్రహ్మమును జీవగుణములతో జీవుడుగ నుపాసింపవలయును" అనియా?

ఇందు మొదటిపక్షము అనుభవవిరుద్ధము. లోకమున నొకపదార్థముపై మఱియొకపదార్థము నారోపించిన నప్పుడు ఆరోపింపబడిన పదార్థమునకుఁ గలధర్మములతో నాధారమగుపదార్థమునకు సంబంధముండును ; కాని ఆధార మగుపదార్థముయొక్క గుణములతో నారోపితపదార్థమునకు సంబంధముండదు. ఒకత్రాటియందు పామునారోపించిన నప్పుడు పామునకుఁ గలభయంకరత్వాదిగుణములతో త్రాడు సంబంధపడును. అచ్చట పురుషుడు చూచుచున్నది త్రాటినే కదా ! ఇంతయే కాని త్రాటికి సంబంధించినవి యగు పురినారతో చేయఁబడుట మొదలగుగుణములతో నందుఁ గానవచ్చిన సర్వమునకు సంబంధముండదు. ఇదియు స్పష్టమగువిషయమే. త్రాటిని చూచుకాలమున పామే లేదు కదా !

ఇట్లే ప్రస్తుతమునందును భ్రాంతికల్పితఁ డగుజీవునిగుణములు ఆధారభూతుఁడగు బ్రహ్మమునకు నుండవచ్చును; కాని బ్రహ్మగుణములు మాత్రము జీవునకు నుండవు

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించుట మాకు సమ్యతమే ; కాని యచ్చట బ్రహ్మమును గానే వ్యవహరించుటకు వీలుండ క్రొత్తగా జీవత్వవ్యవహార మేటికి? సర్వం అను మొదలగువాక్యము ఈవిషయమును స్పష్టముగా చెప్పుచుండ నున్నదానిని విడిచి లేనిదానిని క్రొత్తగ తెచ్చికొన నేటికి? కావున నెట్లుచూచినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౧. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈవిషయమున మఱియొకకారణమును చెప్పుచున్నాఁడు.—

౩౩.* వివక్షితగుణోపపత్తే శ్చ. ౧. ౨. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు సత్యసంకల్పత్వాదిగుణములు జీవునకుఁ గలుగవు. సత్యసంకల్పత్వము మొదలగునవి విషయవాక్యార్థమును

* “వక్త మిష్టం వినక్షీతిం” “చెప్పటకు నిశ్చయింపబడినది వినక్షీతియ” అను శ్లోకముననుసరించి వివక్షితగుణము ప్రయోగింపబడఁగానే “చెప్పువాఁ డొక్కఁ డున్నాఁడు” అనువిషయము స్పష్టమగును. వేదము చెప్పుచున్నవి అనాదినుండియు నేకరూపముగ

వర్ణించునప్పుడే నిరూపింపబడినవి. ఎవ్వనిసంకల్పము ఎప్పటికిని నిరర్థకము కాక కార్యముల సాధించునో వాడే సత్యసంకల్పుడు. ఇట్లే సర్వకర్తృత్వము (సర్వమును నిర్మించుట) మొదలగునవియును సర్వశక్తియగు నొకానొకపదార్థమునకు మాత్రమే సంబంధించునవి యని స్పష్టముగ తెలియవచ్చుచున్నది. జీవుఁ డట్టివాఁడు కాఁడు కదా! కావున పరమేశ్వరుడే ప్రస్తుతవిద్యయం దుద్దేశింపబడినవాఁడు. మఱియు నచ్చటనే “జ్యాయాన్ పృథివ్యాః” “ఈయపాస్యదేవత భూమికంటె పెద్దది” అని చెప్పబడి యున్నది. ఇది జీవునియందు బొత్తిగనే సంభవింపదనుటలో సంశయ మింతయైన లేదుకదా!

మనోమయత్వాదిగుణములు కూడఁ బరమేశ్వరునకు సంభవించుననుటను ఇదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. “అప్రాణో హ్యమనాః” అనుశ్రుతి నిర్గుణబ్రహ్మమును గూర్చిచెప్పనది. ప్రస్తుతశ్రుతి యుపాసనార్థమై సగుణబ్రహ్మమును చెప్పుచున్నది. కావున నీరెంటికిని విరోధము లేదు. మఱియు నిట్టిసగుణబ్రహ్మమును చెప్పు శ్రుతి స్మృతు లనేకములు కలవు. “త్వం స్త్రీ త్వం పుమా నసి త్వం కుమార ఉత వా కుమారీ” “ఓపరమేశ్వరుడా! నీవే స్త్రీవి, నీవే పురుషుఁడవు, నీవే బాలుఁడవు, నీవే బాలికవు.” అను మొదలగు శ్వేతాశ్వతరశ్రుతియు “సర్వతః పాణి పాదంత త్వర్వతోఽక్షి శిలోముఖం.” “ఆబ్రహ్మమునకు చేతులు కాళ్లు కండ్లు శిరములు ముఖములు అనునవి యనంతములుగ నున్నవి” అను గీతావాక్యంబును పైవిషయమును నిర్ణయించుచున్నవి.

అ ౧. పా ౨. సూ ౩. ఆరంభము.

అవతారిక:—“అగును గాక. జీవబ్రహ్మముల యభేదమువలన వారిగుణములు పరస్పరము సంబంధింపవచ్చును” అనిన నట్లుకా దని చెప్పుచున్నాఁడు :—

వచ్చుచున్నవి యగుటచే వానికి వక్త లేడు. నూత్రమున వివక్షితిపదము ప్రయోగింపబడి యున్నది.

అయినను ఇందు విరోధము కలుగదు. లోకమున నీవివక్షితపదమునకు “గ్రహింపఁదగినది” అనుసర్థమునఁ బ్రయోగము మెండుగఁ గలదు. ఈనూత్రమునందుఁ గూడ నట్లే కావచ్చునకదా?

౩౪. అనుపపత్తేస్తు న శారీరః. ౧. ౨. ౩.

తాత్పర్యము:—పైన నిరూపించిన కారణములవలన నిచ్చటి యుపాస్య దేవత బ్రహ్మమే ; జీవుడు కానేరడు. బ్రహ్మగుణములు జీవునకు సంభవింపవు. ఆరోపింపబడినవాఁ డగుటచే జీవుడు తన గుణముల బ్రహ్మమునందు సంక్రమింపఁజేయఁగలడు ; కాని బ్రహ్మ గుణములఁ జెందనేరడు. ఈవిషయము అధికరణారంభసూత్రమునందే వివరించియున్నాము.

పూర్వపక్షము:—మామతమునందును విరోధము లేదు. పరమేశ్వరుడుకూడ శరీరమున నున్నవాఁడే ఈసూత్రమున శారీరశబ్దము మాత్రమే కలదు; కాని జీవశబ్దము లేదు కదా ! ఇంతమాత్రమువలన “ఈసూత్రమున జీవుడే నిషేధింపబడెను” అని యెట్లు సిద్ధాంతము చేయవచ్చును ?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్ప నక్కఱలేదు. ఇచ్చట శారీరశబ్దమునకు “శరీరమునందుమాత్రమే యుండువాఁడు” అని యర్థము. ఇట్టివాడు జీవుడే కాని పరమేశ్వరుడుకాఁడు కదా ! జీవుడు ఒక్కదేహమునందే యుండువాఁడు; పరమేశ్వరుడు సర్వమునందును వ్యాపించియున్నవాఁడు. “ఆకాశవ త్పూర్వగత శ్చ నిత్యః” “పరమేశ్వరుడు ఆకాశమువలె నతిసూక్ష్మరూపుడై సర్వమును వ్యాపించి నిత్యుడై యున్నాఁడు” అను శ్రుతి వైవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది.

౩౫. కర్తృకర్తృవ్యపదేశాచ్చ. ౧. ౨. ౪.

తాత్పర్యము:—మఱియొకవిశేషము. “ఏష మ ఆత్మాంతర్హృదయ ఏత ద్భృహైత మితః ప్రే త్యాభిసంభవితాస్తి” “ఈతఁడే నాయాత్మ. ఇదియే బ్రహ్మము. ఈలోకమును విడిచి ధ్యానబలమువలన నాయాత్మనే చెందుదును” అని యాశాంశిల్యవిద్యయందు నాల్గవ మంత్రము కలదు. దానియందు ఉపాస్య దేవతయు నుపాసకుఁడును ప్రత్యేకముగా పల్లింపబడియున్నారు. ఆత్మ యుపాస్య దేవత; జీవుడు ఉపాసకుడు. ఆత్మ పొందఁబడువాఁడు; జీవుడు పొందువాఁడు. ఈ విధముగ నుపాస్య దేవతకును జీవునకును భేదము చెప్పఁబడియుండుటచే

నీవిద్యయందు చెప్పబడినది పరమేశ్వరుని గూర్చియే యనుట నిస్సంశయము.

౩౬. శబ్దవిశేషాల్. ౧. ౨. ౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు “ఈ ప్రకరణమున నుపాస్య దేవతగాఁ జెప్పబడినవానికిని జీవునకును భేదము కలదు” అనువిషయమున మఱి యొక శ్రుతి కూడఁ బ్రమాణమైయున్నది. శతపథబ్రాహ్మణమున నిట్టియు పాసనను (మనోమయత్వాదిగుణములతోఁ జేయఁబడు బ్రహ్మోపాసనను) చెప్పు ప్రకరణ మొక్కటి కలదు. దానియందు “యథాప్రీహిర్వా యవో వా శ్యామాకో వా శ్యామాకతండులో వై న మయ మంతరాత్మ న్పురుషో హిరణ్మయః” “నష్టగింజనలెను యనబీజమునలెను చామ గింజనలెను అందలిబియ్యమునలెను అతినూత్నహువుఁడై తేజోమయుఁ డగునొకపురుషుఁడు నాజీవునియం దున్నాడు” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పటచే “ఉపాస్య దేవత యగుపురుషుఁడు ఉపాసకుఁ డగు జీవునకంటె భిన్నుఁడు” అని స్పష్టముగ తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రస్తుత శాండిల్యవిద్య కూడ నచ్చటి ప్రకరణమునంటిదే; కావున నిచ్చటకూడ భేదమే యుద్దేశింపఁబడెనని నిర్ణయింపవలయును. ఇచ్చట కొంచెము సంశయాస్పదముగ నున్నను, శతపథబ్రాహ్మణవాక్యమున, సప్తమ్యంత పదముచే జీవునిగూర్చియుఁ బ్రథమాంతపదముచే నుపాస్య దేవతను గూర్చియుఁ జెప్పఁబడియుండుటచే భేదము (జీవునకు నుపాస్య దేవతకుఁ గల భేదము) స్పష్టముగనే తెలియవచ్చుచున్నది కదా !

౩౭. * స్మృతే శ్చ. ౧. ౨. ౬.

తాత్పర్యము:—“ఈశ్వరః సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి” “ఓ యర్జునుడా! పరమేశ్వరుఁడు సర్వజీవులయొక్కయు హృదయ

* స్మృతి యనఁగా నిత్యసిద్ధమగువిషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుట. అట్టివిషయము వేదమే. కావుననే ప్రస్తుతము కానవచ్చుచున్న వేదములందు లేని విషయము సహితము స్మృతులయందుఁ గానవచ్చెనేని, తద్విషయక వేదవాక్యము ననుమానముచే (వేదము నిత్యసిద్ధవిషయముల సముదాయము. కావున స్మృతియందు కానవచ్చుచున్న యీవిషయము ఇప్పటి వేదమున లేకన్నను పూర్వమున నున్నదియే. ఏకారణమునలననో సశించి యుండును. అనుమానాచే సాధింపుదురు. బ్రహ్మసూత్రాదిదోషములు లేని

మున నున్నాడు" అను స్మృతివాక్యము "జీవేశ్వరులకు భేదము కలదు" అనువిషయమును సుష్టము చేయుచున్నది. దీని నాశ్రయించి చూచిన "పరమేశ్వరుని జీవునికంటె భిన్నునిగాఁ జెప్పవచ్చును" అనువిషయము సిద్ధాంతమగుచున్నది. కావున నట్లుచూచినను ఈశాండ్వీధివిద్యయందు పాస్యదేవతగాఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుడే యనుటలో సంశయము లేదు.

పూర్వపక్షము:— ఈసిద్ధాంతము మిగుల విరుద్ధముగ నున్నది. "అనుపపత్తే" అనుసూత్రము మొదలించినపక్షకు "ఈప్రకరణమున చెప్పఁ బడినవాఁడు జీవుఁడు కాఁడు" అని నిషేధించుచున్నాడు. శ్రుతి స్మృతులయందు దన్ననో "నానోఽత్యోఽస్తి ద్రష్టా. నానోఽత్యోఽస్తి శ్రోతా. తే త్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి" "ఈపరమాత్మనికంటె నితరుడగుద్రష్ట (చూచువాఁడు) కాని శ్రోత (వినువాఁడు) కాని లేడు. నేనే జీవుఁడను" అని జీవబ్రహ్మములకు నభేదము చెప్పఁబడియున్నది.

"దావ్య సుపక్షా" "జీవేశ్వరులిరువురు గరుడపక్షులవలెనున్నారు. అను మొదలగు శ్రుతు లనేకములు జీవేశ్వరభేదమును కూడఁ జెప్పు

యొల్లసిద్ధాంతమును నిజాతిలోఁ జేర్పఁబడును. వాస్తవస్థితిలో నిప్పుడు చాలభాగము వేదము నశించియే యున్నది. ఋగ్వేదమునకు నిరుపదియొక్కశాఖలు. అందు తెలిసినంత పక్షు నాశ్వలా యనశాఖ యొక్కటియే మిగిలియున్నది. యజుర్వేదమునకు నూట తొమ్మిది శాఖలు. అందు రెండుశాఖలు మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి. వానిలోను కృష్ణ యజుశాఖ యసంపూర్ణమైనది. సామవేదమునకు వేయిశాఖలు. అందొకటిరెండు మాత్రమే మిగిలి యున్నవని వినుచున్నాము. ఆధర్వచేదమునకు నేఁబదిశాఖలు. అవి సంపూర్ణముగనే నశించి పోయినవి.

ప్రకృతము స్మృతిశబ్దార్థము ననుసరించి చూచినఁ గొన్ని చున్నాదిస్మృతులే గాక తక్కిన పురాణాదులును, వానివానిలక్షణముల ననుసరించి నామభేదముల నొంది నను స్మృతు లగును. కావున నగదఱును ముఖ్యముగ వ్యాసపతము నవలంబించినవేదాంతులు, భారతము, పాంచరాత్రము, త్రైవాగమము, చున్నాదివేదోక్తస్మృతులు, (వేదమునందు మునుస్మృతి మొదలగువాని నంగీకార్యములనుగాఁ జెప్పియున్నారు.) అనువానిని ప్రత్యక్షప్రమాణములుగాను, తక్కినవాని నుపబృంహణములుగాను గ్రహింతురు. భారతము వ్యాసకృతమే యైనను అందలివిషయము ప్రత్యక్షముగఁ జూచియే వ్రాయఁబడినది యగుటచే, నాగ్రంథము వ్యాసకృతములే యగునన్యగ్రంథములకుఁ గూడఁ బ్రమాణము కావచ్చును. ఈవిషయము (చూ. ౧౭ పుట.)

చున్నవి కదా! ” అనియెడవేమో; యది సరికాదు. ఒక్కవేదమునందే కొన్నిచోట్ల భేదము అంగీకరింపఁబడియున్నది. మఱికొన్నిచోట్ల నిషేధింపఁబడియున్నది. ఇట్లగుటచే నీవిషయములు రెండును యథార్థములే యగుటకు వీలు లేదు. వీనిలో నేది యైన నొక్కటి యథార్థమై రెండవది యయథార్థమై యుండి తీరవలయును.

“భేదమే యథార్థము కారాదా?” యనిన, పూర్వాపరముల బాగుగ విమర్శించి చూచిన వేదతాత్పర్య మట్టిదిగాఁ దోఁపలేదు. భేదమునే ప్రధానముఁ జేసికొనిన నప్పుడు అభేదశ్రుతులకు యుక్త మగు సర్థముండదు.

మఱియు “భేదము యథార్థము” అని నిరూపించుటకు తగిన ప్రమాణములు కూడ లేవు. సర్వప్రమాణములకును ప్రత్యక్షప్రమాణ మొక్కటియే యాధారమైనది. అదియు నెదుట నున్నవారిని గ్రహించు నంతియె కాని వానియథార్థతత్త్వము నెఱుంగ నేరదు. కావున ప్రమాణము లెవ్వియు యథార్థమును నిర్ణయింప సాధనములు కానేరవు. శ్రుతియు “యథా సో మ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం....ఏవం....న ఆదేశో భవతి” “ఓశాంతుఁడా! మట్టిని తెలిసికొనిన మట్టిపాత్రముల నన్నిటిని ఎట్లు తెలిసికొనినట్లగునో అట్లే తత్త్వహంపము (బ్రహ్మము) నెఱింగిన సర్వప్రపంచము నెఱింగిన ట్లగును. కార్యకారణములకు భేదము లేదు” అని ప్రత్యక్షాదులచే తెలిసికొనఁబడుచున్న భేదమును యుక్తియుక్తముగ నిరాకరించుచున్నది. కావున నెట్లుచూచినను అభేదమే పరమార్థము. ఇట్లగుటచే భేదము నాశ్రయించి చెప్పసూత్రములును ఇతరశాస్త్రములును తుడకుశ్రుతులునుకూడ నప్రమాణములే.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు నీ వన్నట్లు అభేదము పరమార్థ మగుట నిశ్చయమే; కాని, భేదమును గూర్చి చెప్పశాస్త్రాదులు మాత్ర మప్రమాణములు కావు. అవి యకాపాధికభేదము (ఆనరణముల వలన వచ్చిన భేదము) నాశ్రయించి ప్రవర్తించును. ఆకాశ మొక్కటియే యయ్యును, అనేకపదార్థములయందు నిలిచియుండును. కావున, ప్రత్యేకముగ “ఘటాకాశము, గృహాకాశము” అనువిధములతో నజ్ఞానులచే న్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు, పరమేశ్వరుండును పరమార్థ సిద్ధిలో నేకరూపుఁడే యయ్యును, అనేకదేహములయందుండువాఁడు

కావున, దేహభేదముల నాశ్రయించి “ఏడు జీవుడు” అని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు; యథార్థస్వరూపముతో “ఈతఁడు పరమేశ్వరుడు” అనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. కావున నీనూత్రములు కూడ నిట్టికల్పితభేదము నాశ్రయించియే ప్రవర్తించుచున్నవి. కావున నివి నిరర్థకములు కాని విరుద్ధములు కాని కా నక్కఱ లేదు.

“ఇట్లైన నిత్యశుద్ధుఁ డనబడుపరమేశ్వరునకుఁ గూడ నజ్ఞానముతో సంబంధ ముండవలసి వచ్చును.” అనియెదవేము; వినుము. ఆయజ్ఞానము జీవునకే సంబంధించును; కాని యెట్లును పరమేశ్వరునకు సంబంధింపదు. ఏకరూపుఁడగు పరమేశ్వరుని నానారూపునిగా భావించువారు జీవులే కదా!

“ఇట్లయిన మఱియొకదోషము వచ్చును. మొట్టమొదట సవిద్య (అజ్ఞానము) యుండిననే కాని జీవేశ్వరభేద ముండదు; ఆభేద ముండిననే కాని యవిద్య యుండదు. ఈయవిద్య జీవుని మాత్రమే యాశ్రయించును; కావున, మొట్టమొదట జీవుఁడు మఱియొకదాని సహాయముచే పరమేశ్వరు నుండి విభక్తుఁడు కావలయును గదా! అట్టిపదార్థాంతరమును మీ రంగీకరించుట లేదు; అవిద్యవలననే జీవుఁడు పరమేశ్వరునుండి విభక్తుఁడు అయ్యె ననుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పిన సన్యోన్యాశ్రయదోషము రాక తప్పదు” అనియెదవేము; కొంచెము విచారించి చూడుము. ఇతరస్థలములయందు ఇట్టి సందర్భములు కలిగెనేని యప్పుడు అన్యోన్యాశ్రయదోషము వచ్చు ననుట నిశ్చయము; కాని యిచ్చట మాత్రము రాదు. ఈజీవుఁడును అవిద్యయు ననాదులు. “దీనినుండి యాపదార్థము జనించెను. దీనివలన నీపదార్థము తెలియవచ్చుచున్నది.” అనునిర్ణయమును చేయుటకు నాటంక మగుటచే, అన్యోన్యాశ్రయము (ఇది యుండిననే కాని యది యుండదు; అది యుండిననే కాని యిది యుండదు; అని చెప్పట) దోషమును కలిగించును. ఇది సర్వవాదసమ్మతము. ప్రస్తుతవిషయమున నీవు చూపిన అన్యోన్యాశ్రయము, పుట్టుకకుఁ గాని జ్ఞానమునకుఁ గాని యాటంకము కానేరదు. అనాదు లగుటచే నాజీవావిద్యలకు మొట్టమొదట నుత్పత్తియే లేదు; ప్రకాశ మన్ననో, జీవునకు న్వాభావికము. అవిద్యకు నాజీవుని ప్రభావమువలన వచ్చునది. (జీవుఁడు పరమేశ్వరుఁడే కావున

స్వప్రకాశస్వరూపుడు. అవిద్య యాతనిసాన్నిధ్యమువలన ప్రకాశించునది.) కావున నిచ్చట సన్యోన్యాశ్రయము దోషము కానేరదు. బీజాంకురాది దృష్టాంతములయందు వలె (విత్తనము ముందా? చెట్టు ముందా? అనునిట్టి స్థలములయందు వలె) సిద్ధాంతభంగమును కలిగింపఁ జాలదు. బీజాంకురములకు నుత్పత్తి కలదు కావుననే కదా, అచ్చట నీయన్యోన్యాశ్రయము దోషమును కలిగింపఁగలిగినది!

“ఇట్లు చెప్పినను దోషము సంపూర్ణముగ నశింపదు. ఏది యైనను స్వాతంత్ర్యము లేనివానిని బంధింపఁగలుగును; కాని స్వతంత్రుని బంధింపనేర దనుట స్పష్టమగువిషయము. ఇట్లుండ నాయవిద్య జేపు నెట్లుబంధించును? ఆతఁడు స్వతంత్రబ్రహ్మమే కదా!” అనియెడ వేమొ; మొట్టమొదట నీప్రశ్నమునకే యవకాశము లేదు. ఏల యనిన:— ఈజీవత్వము నేఁడు వచ్చినది కాదు. నేఁడు క్రొత్తగా వచ్చి యుండునేని యప్పుడు “ఇది యెట్లు కలిగినది?” అని యడుగవచ్చును. ఇట్లుకాక యనాదినుండియు నేకరూపముతో నున్నదానిని గూర్చి

* ప్రకాశకట్టమునకు జ్ఞానమే యగ్రము. ఏపదార్థము ఇంద్రియములకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గాని గోచరమగునో అదియే “ప్రకాశించుచున్నది” యని లోకమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది యనుట నిర్వివాదాంశము. “సర్వపదార్థములును ప్రకాశింపఁ జేయునది వెలుతురు కదా? కావున దానికే ప్రకాశ మనుపేరు కలుగవలయును.” అని యెడవేమొ; యది సరి కాదు. అవెలుతురు కూడ సేత్రములకు గోచర మైనప్పుడే కదా “ప్రకాశించుచున్నది, ఇచ్చట ప్రకాశము కలదు” అనువ్యవహారము కలుగుచున్నది. కావున జ్ఞానమే ప్రకాశము. అదియే సర్వేంద్రియముల మూలమున సర్వపదార్థములఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది.

ఇక దానిని ప్రకాశింపఁజేయుటకుమఱియొకటి లేదు. అట్లుండుటకును వీలు లేదు. ఒకజ్ఞానమును ప్రకాశింపఁజేయుటకు మఱియొకజ్ఞాన ముండునేని దానిని ప్రకాశింపఁజేయుటకు వేటికొకటి యుండవలయును, దానిని ప్రకాశింపఁజేయుటకు వెండియు నొక్కటి యుండవలయును. ఇట్లయిన నెన్నిటికిని అంతి ముండదు. ఇది యనవస్థా దోషము. ఇట్లు కాక కొన్నిటివలకు నంగీకరించి యుటనుండి “దీనికి మఱియొక సాక్షి లేదు” అనుట సంభవింపదు కదా! అన్నిజ్ఞానములకును సాక్షి యుండ నొక్కదానికి మాత్రము లేకపోవు ననుట యెట్లు? కావున మొట్టమొదట జ్ఞానమునకే సాక్ష్యగతము లే దనవలయును. ఇదియే స్వప్రకాశత్వము. స్వప్రకాశత్వ మనఁగా తనంతఁదానే ప్రకాశించుట; తన్ను తానే తెసిలికొనుట.

ప్రశ్నించుట కెట్లవకాశము కలుగును? కావున నీప్రపంచమువలెనే దీనికిని ఆది లేదు. పూర్వకల్పమునందు జీవులచే నొనర్పబడి నుఖదుఃఖముల కలిగింప సిద్ధముగా నున్నకర్మలయొక్క సాహాయ్యముచే నుత్తరకల్పమునందలిసృష్టి కలుగునట్లు పూర్వజన్మమునందలి భ్రాంతిచే నుత్తరజన్మమునందలి జీవత్వము కలుగుచుండును.

ఇంతమాత్రముచే బరమేశ్వరునకు వికారములు లేక పరతంత్రత్వము సంభవింపదు. ఆయన సర్వకర్త యగుటచే నీయవిద్య కూడ నొకసాధనమే యగును. సాధనములు కర్తృలయొక్క స్వాతంత్ర్యమును భంగము చేయలేవు. ఒక గొడ్డలిని చేతఁబూని నృత్యములు నటుకు పురుషునియొక్క స్వాతంత్ర్యము నాగొడ్డలి చెఱుపఁగలుగునా? ఆపురుషుని యిచ్చ నాశ్రయించి యాగొడ్డలి ప్రవర్తించును కాని, యాగొడ్డలి యిచ్చ నాశ్రయించి పురుషుఁడు ప్రవర్తించఁడు కదా ! కావున నేది యెట్లయినను పరమేశ్వరుఁడు స్వతంత్రుఁడే.

కావున నీకల్పితభేదము నాశ్రయించి సర్వవ్యవహారములును ప్రవర్తించవచ్చును. ఎవ్వ రెట్లన్నను ఆకాశమునకు వాస్తవవిభాగము లేనట్లు పరమేశ్వరునకుఁ గూడ నెవ్వ రెట్లు వ్యవహరించినను పారమార్థికముగ భేదము కలుగదు. ఈవిషయము నెఱింగి “అహం బ్రహ్మస్మి” అనుజ్ఞానము దృఢ మగునంతవఱకు భేదవ్యవహారము లన్నియు నుండవచ్చును. పిదప నన్నియు తమంతనే యడఁగిపోవును.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—“ఎంత చెప్పినను ఈ ప్రకరణమున వర్ణింపఁబడిన వాఁడు పరమేశ్వరుఁడు కానేరఁడు. ఆశాండిల్యవిద్యయందు “ఏషమ ఆత్మాంతర్హృదయే ౭ ణీయాన్ ప్రహే గ్వా యవా ద్వా సర్వపాద్యా” “ఈనాయాత్మ హృదయమున నున్నాఁడు. వడ్లగింజకంటెను యపబీజమునకంటెను ఆవగింజకంటెను సూక్ష్మముగా నున్నాఁడు.” అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్టియల్ప మగుస్థానంబును గూపంబును జీవునకు తగియుండును; కాని సర్వవ్యాపకుఁ డగు పరమేశ్వరునకు తగియుండదు.

“‘జ్యాయాన్ సృధివ్యాః’ అని కూడ నున్నది కదా అనియెడ వేమొ; అదియు సరి కానేరదు. మొట్టమొదట నున్నది యగుటచే సూక్ష్మరూపమే యిందు వర్ణింపఁబడినయుపాన్యధేవతకు చెప్పఁబడె

ననియు, వెనుక నున్న మహద్రూపము బౌపచారికముగాఁ జెప్పఁబడిన దనియు నుఖముగ నిర్ణయింపవచ్చును. ఇచ్చటి యుపాస్యదేవత జీవుఁడే. ఆతనికి సూక్ష్మరూపము స్వాభావికము. మహద్రూపము పరబ్రహ్మైక్యము వలన సంభవించినది" అనిన నది సరికాదని నిరాకరించుచున్నాఁడు—

౩౨. అర్భకౌక స్త్వాత్తద్యపదేశాచ్చ నేతిచేన్న

నిచాయ్యత్వాదేవం ప్యైమవ చ్చ ౧. ౨. ౨.

తాత్పర్యము:— ఉపాస్యదేవత యత్యల్పమైన హృదయస్థాన మందు కల దనియు, అది యణుస్వరూపమైనది యనియు చెప్పఁబడినంత మాత్రమున దోష మేమియు రాదు. “జ్యాయాన్ పృథివ్యాః” అను నుత్తరవాక్యము ఆయుపాస్యదేవతకే మహద్రూపము చెప్పుచున్నది. అణురూపమే స్వాభావిక మైనయెడల నెట్లును మహద్రూపమును చెప్పుటకు వీలు లేదు. జీవుఁడు భ్రాంతికల్పితఁ డగుటచే నాజీవధర్మము నధిష్ఠాన మగుబ్రహ్మమునకు కలుగునుగాని బ్రహ్మధర్మములు మాత్రము ఆరోపితఁ డగుజీవునకు కలుగ నేర వని నిర్ణయించి యున్నాము. కావున బ్రహ్మమునకు కల మహద్రూపముతో జీవుఁడు రూపవంతుఁడు (మహద్రూపముకలవాఁడు) కానేరఁడు. ఇక పరమేశ్వరునిగూర్చి యన్ననో యాయన సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే నెట్లయినను జెప్పవచ్చును. సర్వభూమికి నధిపతి యగుశ్రీరామునిగూర్చి “ఈయన కోసలాధిపతి, అయోధ్యాతిపతి” యని చెప్పుట యనుభవసిద్ధము. రాము నొక్కనిగూర్చియే యన నేల? ప్రతిప్రభువునుగూర్చియు సందర్భానుసారముగా నిట్లు చెప్పవచ్చును. ప్రకృతము పరమేశ్వరుని గూర్చియు నిట్లే చెప్పఁబడెను.

“వై కుంతవాసుఁ డగుహరిని సాలగ్రామమునందు భావించి యుపాసన చేయు” మనునిధంబున నిచ్చటఁగూడ “బరమేశ్వరుని అణురూపము మొదలగుధర్మములు కలవానినిగాను హృదయస్థానమున నున్నవానినిగాను భావించి యుపాసింపవలయు” నని చెప్పఁబడియున్నది. సర్వవ్యాపకుఁ డగువాఁడు హృదయమున మాత్రము లేకపోవునా? మఱియు విష్ణుభావనచే చేయఁబడుసాలగ్రామోపాసన ఫలము నొసంగినట్లే న్నియుపాసనయు ఫలము నొసంగఁగలదు.

ఆకాశ మనఁగా నితరభూతములకు నాశ్రయము నొసంగు స్థలము. మనము “నందు, రంధ్రము, ఎడము” అని వ్యవహరించుట ఆయాకాశమునుగూర్చియే. అది సర్వవ్యాపక మనుట నిస్సంశయము. ఇట్లున్నను “సూదిరంధ్రము = సూదిలో నున్న యాకాశము, మిగుల చిన్నది. ఘటరంధ్రము = ఘటములో నున్నయాకాశము, దానికంటె బెద్దది” అను వ్యవహారములు పెక్కులు కలవు. వానివలన నాకాశమునకు నెట్టివ్యవహారపహానియు లేదు. ఇట్లే యుపాసనార్థమై సర్వవ్యాపకుఁడగు పరమేశ్వరుని “హృదయమున నున్నాఁడు” అని చెప్పినంతమాత్రమున సమ్యహాత్మనియథార్థస్వరూపమున కెట్టిహానియు కలుగదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన మఱియొక దోషము వచ్చును. ప్రతి శరీరమునకును ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్కహృదయము కలదు. కావున దాని నాశ్రయించి యున్న పరమేశ్వరుండును ప్రత్యేకముగ నుండవలయును. ఏకరూపుఁడై యుండుటకు వీలులేదు. ఇట్లయిన నాశరీరముతో కూడ నాయనకును నాశము సంభవించును. ఇది యిష్టము కాదుకదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పరాదు. పైవ్యాఖ్యానము వలననే దీనికిని సమాధానము వచ్చినది. కొంచెము విచారింపుము. ఎన్నిఘటముల నాశ్రయించి “ఈఘటాకాశము ఈఘటాకాశమునకంటె వేఱు” అని వ్యవహరించినను, ఆకాశము పరస్పరభిన్న మగునా? తనయొక రూపమును విడుచునా? ఘటనాశముతోఁ గూడ నాశము నొందునా? ఇట్లే పరమేశ్వరుండును దేహభేదము నాశ్రయించి యట్లు వ్యవహరింపఁబడినను తన యేకరూపమును విడువఁడు; వినాశమును కూడ నొందఁడు.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:— “ఇప్పటికిని దోషము సంపూర్ణముగ పోలేదు. పరమేశ్వరుండు ఏకరూపుఁడై యైనను సర్వజంతువుల హృదయములతో సంబంధించి యున్నాఁడు. ఆయనకంటె నితరుఁడై జీవుఁడనునొక్కఁడు బాత్తిగనే లేడు. ఒక్కొక్కనికిని సుఖదుఃఖానుభవముకల దనుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధమే. ఇట్లగుటచే నీసుఖదుఃఖానుభవము పరమేశ్వరునకే కలుగవలయును” అనిన నట్లు కాఁదని చెప్పుచున్నాఁడు—

౩౯. సంభోగ ప్రాప్తి రితి చేన్న *వైశేష్యాత్.

౧. ౨. ౮

తాత్పర్యము:— పరమేశ్వరునకు సుఖదుఃఖభోగములతో సంబంధ మెట్లును కలుగదు. శరీరమునందుమాత్రమే యుండువాఁడు జీవుఁడు; సర్వశరీరవ్యాపి పరమేశ్వరుఁడు. సర్వకార్యముల నాచరించు వాఁడుకావున దాని ఫలముల ననుభవించు వాఁడును జీవుఁడే కాని పరమేశ్వరుఁడు కానేరడు. ఆయన సర్వపాపరహితుఁడు, నిష్కలుఁడు, నిరంజనుఁడు, నిత్యము క్షుఁడు కదా! ఈ భేదమువలన జీవునకు గల సుఖదుఃఖసంబంధము పరమేశ్వరునకు లేదు.

పూర్వపక్షము:— ఇట్లుచెప్పట సరికాదు. ఒకపక్షమున సర్వరమేశ్వరుఁడు జీవునితోఁ గలసియే యున్నాఁడు; రెండవపక్షమున నాయన కంటే భిన్నుడగుజీవుఁడే లేడు. “తత్త్వయసి” “నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా” అను మొదలగుశ్రుతు లీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. ఇట్లుగుటచే ప్రపంచమున ననుభవమున నున్న సుఖదుఃఖములు ఎట్లయినను పరమేశ్వరునకే కలిగి తీరవలయును.

సిద్ధాంతము:— ఈపక్షము లెవ్వియు సరికావు. పరమేశ్వరుఁడు ఆకాశముతో సమానుఁడు; ఆకారము లేనివాఁడు. ఇట్టివానికి జీవునితో సంబంధ మున్నంతమాత్రమున వాని సుఖదుఃఖములతో సంస్పర్శము కలుగ నక్కఱలేదు. ఆకాశము సర్వపదార్థములతోను కలసియేయున్నను వానియందు కలుగుమంట చల్లదనము మొదలగునవి దానితో సంబంధ పడ వనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము కదా! ఒకవస్తువును కాల్చినను దాని సంతతి యున్న యాకాశము కాలదు. తడిపినను తడియదు కదా!

*ఇచ్చట ‘విశేషాత్’ అని యుండినఁ జాలును. “జీవబ్రహ్మములకు భేదముండుటచే నవిద్యాకల్పితము లగు సుఖాదిభోగములు పరమేశ్వరు నంటవు” అను నర్థమంత మాత్రమువలననే వచ్చును. అయినను అత్యంతభేదమును చూపుటకై సూత్రకారుఁడు వైశేష్యపదమును ప్రయోగించి యున్నాఁడు. “జీవుఁడును భోగములును అవిద్యాకల్పితములే. ఇట్లుండు నా యవిద్యతోఁ గాని తత్సంస్కారముతోఁ గాని యిందుకయినను సంబంధము లేని పరమాత్మను నాభోగము లెట్లు కలుగును? బొత్తిగను కలుగవు. అట్టి గుంజ యమునకే యవకాశము లేదు” అని యనుమానుని యభిప్రాయమును.

ఇక రెండవపక్షము కూడ యుక్తము కాదు. నీవు వేదమును మాత్రమే యనుసరింతువా? లేక, యుక్తి నాశ్రయింతువా? లేక, రెంటినిఁ గూడ నవలంబింతువా? మొట్టమొదట చెప్పుము.

వేదమును మాత్రమే యాశ్రయింతువేని, యప్పుడు ఈయాక్షేపమును చేయుటకే యవకాశము లేదు. వేదము “తత్త్వ మసి” అను మొదలగువాక్యములచే “జీవునకుఁ గూడ సుఖదుఃఖభోగములు లేవు. ఆతఁడునుపరమేశ్వరుఁడే” అని చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ కేవలవేదప్రామాణ్యము నాశ్రయించిన “జీవునకుఁ గలసుఖదుఃఖభోగములు తదభిన్నుఁడగు పరమేశ్వరునకుఁ గలవు” అనుసిద్ధాంత మెట్లనుండివచ్చును?

“జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే”యని వేదము చెప్పుచున్నది. కావున “సుఖదుఃఖభోగములుకూడ పరమేశ్వరునకుఁ గలవు” అని కూడ చెప్పినదియే యగుచున్నది. కావున సర్వవాక్యములకుఁ దదనుగుణముగానే యర్థము చెప్పవలయును” అనియెడవేమొ; అది సరి కాదు. “తత్త్వ మసి” అనుమొదలగువాక్యములయర్థము ఉపక్రమాదిలింగముల ననుసరించి సిద్ధాంతము చేయుఁబడియున్నది. దాని మఱియొకవిధముగాఁ ద్రిప్పుటకు నవకాశము లేదు. భేదమును గూర్చి చెప్పుశ్రుతులును న్యవహారము ననుసరించునవియేకాని పరమార్థమును చెప్పునవి కావు. ఇట్లుండ భ్రాంతివశమున జీవునకుతోఁచుసుఖదుఃఖములు పరమార్థరూపుఁడగుపరమేశ్వరునకు నెట్లు కలుగును? వేదము ఇట్టిదాని నేలచెప్పవలయును? కావున కేవలవేదము ననుసరింతువేని వేదతాత్పర్య నిర్ణయానుసారముగ సర్వము సంగీకరింపవలయును. నడుమ క్రొత్తవిషయమును చేర్చుటకు నవకాశము కలుగదు.

ఇట్లు కాక యుక్తి నాశ్రయింతువేని, జీవపరమేశ్వరులఁ బరస్పరభిన్నులుగ నైనను కల్పితభేదము కలవారిగ నైనను చెప్పుదువేని, యప్పుడు నీపక్షము నిలువదు. ఏవిధముగ నైనను సరియే; భేద మనునది కలుగునేని యొకదాని ధర్మముతో రెండవది సంబంధింపదు. త్రాటిననూచి భ్రాంతిచే సర్ప మని తలంచిన నప్పు డారజ్ఞసర్పములకుఁ గలది కల్పితభేదమే. అయినను “ఇదిసర్పము” అనుతలంపు ఉన్నంత వఱకు మాత్రమే దానికి భయంకరత్వ మనుగుణ ముండును గాని పిదప నుండదు. ఇచ్చట సర్పమునకుఁ గలభయంకరత్వగుణముతో త్రాటికి

సంబంధము లేదు కదా! ఇట్లే జీవునకుఁ గలనుఖదుఃఖభోగములతోఁ బరమేశ్వరునకు సంబంధ ముండ నక్కఱలేదు.

“ఇంతకు ముం దొకమాట ఆరోపితపదార్థముయొక్క గుణములు అధిష్ఠానమునకు కలుగును అని చెప్పియుంటిరి కదా!” అందువేమొ, వినుము. దానికిని దీనికిని విరోధము లేదు. అచ్చట వ్యవహారము ననుసరించి యట్లు చెప్పఁబడెను. వ్యవహారసిద్ధమగు భేదమును భ్రాంతికల్పితమునుగా నెఱుంగక “భేదము బొత్తిగనే లేదు” అని ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగ వాదించువానిని గూర్చి యట్లు చెప్పఁబడెను. “లోకమున తెలియఁబడుచున్నవాఁడు పరమేశ్వరుఁడు కాఁడు; జీవుఁడే” అనువిషయమును నిరూపించుటకై యట్లు చెప్పఁబడెను. “భ్రాంతిచే జీవునకుఁ గలధర్మముల పరమేశ్వరునియందు ఆరోపించి లోకులు జీవభిన్నము (అనఁగా: జీవధర్మ సంస్పర్శము లేనిది) అగుపరమార్థరూపమును చూడలేకున్నాడు” అనునభిప్రాయమున నట్లు చెప్పఁబడినది. వ్యావహారికభేదము ననువాదము చేయుశాస్త్రములకును వేదవాక్యములకును సార్థకత్వము కల్పింపఁబడినది. ప్రస్తుతస్థల ముట్టిది కాదు. ఇచ్చటవాది పరమార్థవిషయమై ప్రశ్న చేయుచున్నాఁడు. “వ్యావహారికభేదమువలన వచ్చిననుఖదుఃఖములు పారమార్థికా భేదము కలపరమేశ్వరునకుఁ గూడఁగలుగవలయును” అని విషయనిర్ణయముచేయ లేక సంశయించుచున్నాఁడు. “అజ్ఞానదృష్టిచే భేదము కలుగుచున్నది. భేద మున్నప్పుడే నుఖదుఃఖములు జీవునకు వచ్చుచున్నవి. జీవబ్రహ్మైకజ్ఞానము అజ్ఞాననాశమువలనఁ గాని కలుగదు. అప్పుడు జీవేశ్వరభేదము కాని నుఖదుఃఖములు కాని బొత్తిగనే లేవు. ఇఁకపరమేశ్వరునకు నుఖదుఃఖసంబంధమెట్లు వచ్చును?” అనుయథార్థవిషయము నెఱుంగలేకున్నాఁడు. ఇట్టివాని గూర్చి పరమార్థ ముపదేశింపఁబడినది. “జీవత్వము భ్రాంతికల్పితమే కావున నప్పుడు కలధర్మము లెవ్వీయుఁ బరమేశ్వరునకు సంభవింపవు” అనుపరమార్థవిషయము నిరూపింపఁబడినది. కావున పూర్వము చెప్పఁబడినది వ్యావహారికవిషయము. ఇప్పటిది పారమార్థికవిషయము. కావున నిందు విరోధములేదు. మూడవపక్షము నాశ్రయించినను సిద్ధాంత మిదియే; కావున నెట్లు చూచినను శాండిల్యవిద్యయందు చెప్పఁబడినవాఁడు జీవుఁడు కానేరఁడు.

౨. అత్త్రధికరణము.

సంగతి :—పై యధికరణమున సంతమునందు పరమాత్మకు ననుభవము (సుఖదుఃఖానుభవము) లే దని చెప్పబడి యున్నది. ఆసిద్ధాంతము ననుసరించి “పరమాత్మకు ఏవిషయమునందును కర్తృత్వము కూడ లేదు” అను పూర్వపక్షముతో ఈ యధికరణమారంభింపబడినది. ఇందలి పూర్వపక్షము పైసిద్ధాంతమునకు దృష్టాంతముగ వచ్చెను. కావున సీరెం డధికరణములకును కలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము.

విషయము :—కఠోపనిషత్తునరెండవవల్లియందు “యస్య బ్రహ్మ చక్షత్రం చోభే భవత ఓదనః, మృత్యు ర్య స్యోపసేచనం క ఇత్థా వేద యత్ర సః” “ఎవ్వనికి సర్వలోకస్థితికారణము లగు బ్రహ్మ క్షత్రియకుల ములు ఆహారపదార్థమో, సర్వలోకముల సంహరింపగల మృత్యు దేవత ఊరుగాయయో అట్టివాని స్వరూపము నెవ్వఁ డెఱుంగఁగలఁడు” అను వాక్యమొక్కటి కలదు. దానియృమియధికరణమున పరిష్కరింపబడును.

సం దేహము :—పై వాక్యమున “అన్నము ఊరుగాయ” అని చెప్పబడి యుండుటవలన భుజించువాఁడొక డుద్దేశింపబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఏఁడు అగ్నియా?, జీవుఁడా?, లేక, పరమాత్మయా? యని సంశయము. ఆయుపనిషత్తునందు అగ్ని జీవపరమేశ్వరులను గూర్చినప్రశ్న ముండుటయు పై వాక్యమున నెవ్వనిగూర్చి చెప్పబడినదియు తెలియకుండుటయు నిచ్చట సంశయకారణములు.

ఇందు “పై వాక్యము అగ్నినిగూర్చి కాని జీవునిగూర్చి కాని చెప్పును. బ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పును.” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. ఇది యుపాసనాప్రకరణము కాదు. కావున బూర్వపక్షమునకు నుపాసనయు సిద్ధాంతమునకు జ్ఞానంబును ఫలములు.

ఈపక్షముల నాశ్రయించి యిట్లు సంశయ ముదయించును :—

పై వాక్యమున “అత్తా = భుజించువాఁడు” అని చెప్పబడియున్నది. భుజించుట యనఁగా అనుభవించుట కాని సంహరించుట కాని యగును. ఇందు పరమాత్మనికి సుఖదుఃఖానుభవము లేదు. ఈ విషయము పై యధికరణమున నిర్ణయింపబడియున్నది. శు త్రియందును

“అనశ్చ న్ననోఽభిచాకశీతి” “రెండవవాడు (పరమేశ్వరుడు) దేనిని భుజింపక యూరకుండును” అనువాక్యముచే బై విషయమే దృఢపఱుపంబడియున్నది. మఱియు బ్రహ్మక్షత్రియకులములు జీవునకు భోగస్థానములు (వానియందు నివసించి జీవుడు సుఖదుఃఖముల ననుభవించును) గాని, భోగసాధనములు (వానిమూలమున జీవుడు సుఖదుఃఖముల ననుభవించు ననుట) కాని యగుచున్నవి. కావున “బ్రహ్మక్షత్రియకులముల జీవుఁ డనుభవించుచున్నాడు” అని నిర్వివాదముగఁ జెప్పవచ్చును. “ఏకస్తయోః పిష్టులం స్వా ద్వత్తి” “ఆజీవేశ్వరులలో నొక్కఁ డగుజీవుఁడు మధురమగు నాసంసారవృత్తిముయొక్క ఫలమును భక్షించుచున్నాడు” అని శ్రుతియు జీవునకు ఫలభోగమును నిర్ణయించుచున్నది.

ఇక ఆ ‘అత్తృ’శబ్దమునకు సంహారకత్వమే యర్థమైనను అది పరమాత్మునికి సంభవింపదు. పరమాత్ముడు స్వయముగ నేకార్యము నాచరించువాఁడు కాఁడు. “అగ్ని రన్నాదః” “అగ్నిహోత్రుడే సర్వభక్షకుఁడును” అని శ్రుతియు సర్వసంహారకత్వము నగ్నికే కలదనుచున్నది. కావున నెట్లు చూచినను ప్రస్తుతవాక్యమున చెప్పబడినవాఁడు జీవుఁడో, అగ్నియో కావలయును గాని పరమేశ్వరుడు మాత్రము కానేరడు. ఆయుషనిషత్తునందు ఈమువ్వరినిగూర్చియు బ్రశ్నము కలదు కదా?

అవతారిక:—అను నీ సంశయమును నిరాకరించుచున్నాడు.—

౪౦. అత్తా చరాచరగ్రహణాత్. ౧. ౨. ౯

తాత్పర్యము:—పై వాక్యమున వర్ణింపఁబడిన పురుషుడు పరమేశ్వరుడే. ఈవాక్యమున వర్ణింపఁబడినది సర్వసంహారమే; కాని సర్వానుభవము కాదు. ఇచ్చట ఓదనశబ్దము ప్రత్యక్షముగా భోగ్యపదార్థమును చెప్పుటలేదు. ఇక నట్టియర్థమును తెచ్చికొనుటకు * లక్షణావృత్తినంగీకరింపవలయును. అప్పటికిని మృత్యు దేవతను కూర్చి చెప్పినది సరిపడదు. కావున నిచ్చటి యర్థము సంహారకత్వమే. లక్షణావృత్తి నాశ్రయించి స్వేచ్ఛానుసారముగఁ గల్పింపఁబడిన యర్థము నాశ్రయించి వేదమంత్రార్థమునకు నిరర్థకముగ సంకోచమును కల్పించుట యుక్తము కాదు.

* లక్షణావృత్తి. (చూ పుట ౧౧౧.)

ఈమంత్రము కేవలము బ్రహ్మత్వప్రియులను కూర్చి మాత్రమే చెప్పునది కాదు. “మృత్యు ర్య సోపసేచనం” అనుటవలన “సర్వప్రపంచము ఆహారపదార్థమే” అని చెప్పునదియే. ఇట్లుగుటచే సర్వసంహారకత్వము పరమేశ్వరునికే సంభవించునుగాని అగ్ని కైనను జీవున కైనను సంభవింపదు. మఱియు “అనశ్చన్” అనుశ్రుతి పరమాత్మనకు సుఖదుఃఖ భోగము లేదనుచున్నది; గాని సంహారకత్వము లేదనుట లేదు. ఉపనిషత్తులయం దంతటను “పరమేశ్వరుడే ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయములకుఁ గారణభూతుఁడు” అనువిషయము ఉద్ఘోషింపఁబడుచునే యున్నది కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈవాక్యమున చెప్పఁబడినవాఁడు సంహారకుడే; పరమేశ్వరుడే.

బ్రహ్మత్వప్రియకులములు, — ఇవియే యననే? సర్వప్రపంచంబును జీవునకు భోగస్థానముగాను భోగసాధనము గాను ఉన్న దనుట సత్యమే యగుచు; గాని అంతమాత్రము వలననే అది భోగ్య మనుటకు వీలులేదు. భోగస్థాన మనఁగా: సుఖదుఃఖముల ననుభవించు నప్పుడు ఆశ్రయింపఁబడు స్థలమే; భోగసాధన మనఁగా: ఆసుఖదుఃఖముల సంపాదించు నుపాయమే. కావున నివి రెండును భోగ్యములు (అనుభవంపఁదగినవి) కానేరవు. జౌహారికముగ నొక్కొకచో నెట్లు చెప్పినను ప్రయోజనము లేదు గదా! ఇక సర్వసంహారకత్వ మున నది జీవునకు బొత్తిగనే సంభవింపదు. ఏవియో యొక కొన్ని వాస్తూదిజంతువులు మాత్రము కొన్నిజంతువుల హింసించును, భక్షించును. ఇంతమాత్రమున “జీవునకు ప్రపంచము భక్ష్యము” అని సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలు లేదు. “ఒక్కొక్కఁడును తనకు తగినంతవఱకు హింస (సంహారము) నాచరించుచునేయున్నాఁడు కదా!” అనియెదవేమొ, యట్లు చెప్పినను సర్వసంహారకుఁడు, విశేషించి మృత్యుసంహారకుఁడు కానేరఁడు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈవాక్యమున చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుడే.

పూర్వపక్షము. — అయినను ఈమధికరణమున విచారింపఁబడు వాక్యమిదియే యని నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు. ఇందు బ్రహ్మత్వప్రియకులములను కూర్చి మాత్రమే చెప్పఁబడియుండ “చరాచరాత్మక మగు ప్రపంచమే చెప్పఁబడెను” అని నిర్ణయించి యుదాహరింపఁబడుట

దోషము కదా ! విచారమువలన సిద్ధాంతము కావలసిన యర్థమును ముందుగనే నుపన్యసించుట సరి కాదు కదా ?

సిద్ధాంతము:—ఇది యొకదోషము కాదు. మృత్యు ర్య స్యోచ సేచనం” అని సర్వనాశక మగుమృత్యువు నూరుఁగాయఁగాఁ జెప్పుటవలనఁ బ్రపంచ మంతయు బ్రహ్మక్షత్రపదప్రయోగముచే నుద్దేశింపఁబడె నని స్పష్ట మగుచునే యున్నది. కావున నీయధికరణమున విచారింపఁబడు వాక్య మిదియే; ఇక బ్రహ్మక్షత్రీయులు సర్వప్రపంచమునకును ప్రధానులు కావున, నారెండు పదములు మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడినవి యని తెలిసికొన వలయును.

పైఁ జూపిన హేతువులే కాక “క ఇద్ధా వేద యత్ర సః” అను వాక్యభాగముచే అగమ్యత్వము (తెలియఁబడకుండుట) అను మఱియొక హేతువుకూడ చెప్పఁబడియున్నది. ఇదియు సర్వప్రసిద్ధఁ డగుటచే జీవుని యందు సంభవింపదు. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చటను వర్ణింపఁబడిన వాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

౪౧. ప్రకరణౌ చ్చ. ౧. ౨. ౧౦.

తాత్పర్యము:—మఱియు నిది బ్రహ్మమును వర్ణించు ప్రకరణముగాఁ గూడ నున్నది. మొట్టమొదట నాచి కేతుఁడు యమునిగూర్చి “అన్యత్ర ధర్మా దన్యత్రా ధర్మాత్ య త్త త్పశ్యసి తద్వద” “ధర్మాధర్మాదులకంటె నావలనున్నతత్వమును చెప్పుము.” అని యడుగ నాతఁడు “సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి.... ఏత ధ్యే వాక్షరం బ్రహ్మ” “వేదముల న్నియు నేఘానమును గూర్చి చెప్పును (దేనినుపదేశించుచు?)” [అనియూ రంభించి] “ఇదియే నాశరహిత మగుబ్రహ్మము” అని స్పష్టముగ ప్రకరణ మారంభింపఁబడియున్నది. కావున సిందుఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

3. గుహా ధి క రణ ము.

సంగతి:—పై యధికరణమున “సర్వంసంహారక మగుమృత్యు వును గూర్చి చెప్పఁబడియుండుటచే, సర్వభూతములను గూర్చియు చెప్పఁ బడెను.” అని సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. అట్లే కథనల్లియందలి మఱి యొక వాక్యమునందు కూడ సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది. “ఋతం

పిబంతౌ” “అనశ్యభోక్తవ్యమగుకర్మఫలము ననుభవించుచు” అని యారంభించి, “వారు గుహాయందున్నారు” అనుమొదలగు విషయములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఇచ్చట కూడ సాన్నిధ్యబలమువలన (గుహాప్రవేశము మొదలగునవి చెప్పఁబడియుండుటవలన) వారు (కర్మఫలము ననుభవించువారు) బుద్ధిజీవులే యని నిర్ణయింపవలసియున్నది” అనునాత్మేపము నవలంబించి యీయధికరణ మారంభింపఁ బడుచున్నది. ఈయాత్మేపమునకు దృష్టాంతమే మూలము కావున నీప్రస్తుతాధికరణమునకుఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము దృష్టాంతరూప మైనది యని తెలిసికొనవలయును.

విషయము:—కఠోపనిషత్తున “ఋతం పిబంతౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరాధే, ఛాయాతపౌ బ్రహ్మవిదో వదంతి పంచాగ్నయో యే చ త్రిణాచికేతాః” “అనశ్యభోక్తవ్య మగుకర్మఫలము ననుభవించుచు సర్వోత్తమంబును పరతత్త్వమునకు నివాసంబు నగు హృదయమున నాకాశమనుగుహాయందు నిలిచి, నీడయు నెండయును వలె పరస్పరభిన్నస్వభావముతో నిరువురు కర్మగోచరులై యున్నారు. ఈవిషయమును బ్రహ్మవేత్తలును కర్మపరాయణులును నాచికేతాగ్నిని వేల్చినవారును కూడఁ జెప్పుదురు” అనువాక్య మొక్కటి కలదు. అది యీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సందేహము:—ఈ ముపనిషత్తునకు నారంభమున “యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యే అస్తీ త్యేకే నాయమస్తీతి చైకే, ఏతద్విద్యా మచశిష్ట స్త్వయాహం పరాణా మేష పరస్తృతీయః” “మనుష్యుడు మృతిఁ జెందిన తర్వాత కొంతసంశయము సర్వలోక సాధారణమై యున్నది. కొందఱు దేహేంద్రియమనోబుద్ధులకంటె భిన్నుఁ డగునాత్మ యీదేహమును విడిచి రెండవదేహము నాశ్రయించునని చెప్పుచున్నారు. మరికొందఱు అట్టియాత్మయే లేఁ డనుచున్నారు. ఇందలి నిశ్చయమును నీయనుగ్రహమువలన తెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను. ఇదియే * మూఁడవపరము” అని ప్రశ్నము కలదు. దానికి

* నాచికేతునిపరములు:—నాచికేతుఁ డను మనిపుట్టఁడు సంతతదానశీలఁ డగుతనండిని జూచి యొకనాఁడు “అందఱును కొదిన పదార్థముల నిమ్ముచున్నావు కదా! న న్నివ్వనికి నీయఁదలంచితివి?” అని యడిగెను. దానికిఁ బ్రత్యుత్తర మియ్యక

సమాధానముగ యముడు బుద్ధిజీవులను ప్రత్యేకముగ విభజింపవలసి యున్నది. మఱియు “అన్యత్ర ధర్మాత్” (చూ. సూ. ౧. ౨. ౧౦) అను పశ్చిమునకు సమాధానముగ జీవపరమేశ్వరులను గూడ విభజించి నిరూపింప వలసియున్నాడు. ఈ ప్రశ్న లే యిచ్చట సంశయ కారణములు.

“ఈ వాక్యము బుద్ధిజీవులను కూర్చియే చెప్పును, జీవపరమాత్మ లను కూర్చియే చెప్పును” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమునకు బుద్ధిభిన్నజీవానము ఫలము. సిద్ధాంతమునకు నిర్గుణబ్రహ్మజ్ఞానము ఫలము.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి యీక్రిందివిధముగఁ బూర్వ పక్ష ముదయించును:—

పూర్వపక్షము:—ఈ వాక్యమున చెప్పబడినవారు బుద్ధిజీవులే యనవలయును. ఇచ్చట “కర్మ ఫలము ననుభవించువారు” అని చెప్పబడియున్నది. పరమాత్మునకు నది సంభవింపడు. “అనన్మ స్మనోఽభిచాకశీతి” (చూ. సూ. ౧. ౨. ౯) అని శ్రుతి ఈవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఇక బుద్ధి కన్ననో, అది కర్మ ఫలముల ననుభవించుటకు సాధనము. దానియందు జౌపచారికముగ కర్మ ఫలానుభవము కల దన వచ్చును. “నేడు మంచి యెండుకట్టియలు శీఘ్రముగ వంట చేసినవి. ఈగొడ్డలి, పదును గలది యగుటచే వృక్షమును బొగుగ నటకును” అని యిట్టి వ్యవహారములు (సాధనమునందుఁ గర్తృత్వమును చెప్పు వ్యవహారములు) బెక్కులు లోకమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇట్లే భేదమునఁ గూడ సాధన మగుబుద్ధికి నౌపచారికముగఁ గర్తృత్వమును చెప్పవచ్చు ననుటలో సంశయము లేదు.

కొంతకాలము అయి గడచెను; కాని పుత్రుఁడు మఱింత నిర్బంధించుచు వచ్చుటచే తుదకు కోపించి “నిన్ను యనుధర్త రాజాం కిచ్చెదను” అనియెను. తపోవంతుఁ డగుటచే నాతని నోటనుండి యావాక్యము వెలువడఁగానే నాచికేతుఁడు మృతుఁడై యనుపురముఁ జేరి పుణ్యాత్ముఁ డగుటచే యమునిచే మిగుల గౌరవింపబడెను. “నీకు వెలసినవరముల వేడుము. ఇచ్చెదను” అని యభిసందింపబడెను. “మూడువరములఁ గోరుకొనవచ్చును” అని చెప్పబడెను. అప్పుడు ఆనాచికేతుఁడును, తండ్రిమనస్సు రోపంహితమై శాంతి నొందివలయు ననియు, అగ్నివిద్యను తన కుపదేశింపవలయు ననియు, అత్తవిద్య నెఱింగింపవలయు ననియు, మూడువరములఁ గోరుకొనియెను. అట్లే యమునిచే నర్వము ననుగ్రహింపబడెను. ఇదియే కర్మఫలవత్తుననగతి క్రాంతము.

మఱియు “వా రిరువురు పుణ్యలోకమున నున్నారు” అని చెప్పఁ బడియున్నది. ఇది పరమాత్మకు సంభవింపదు. పరమాత్మ పుణ్యము నకుఁ గాని పాపమునకుఁ గాని లోబడువాఁడు కాఁడు. “న కర్మణా వర్థ తే నో కనీయాన్” “ఆ పరమేశ్వరుఁడు పుణ్యకర్మలవలన నభివృద్ధి నొందఁడు. పాపకర్మలవలన క్షీణింపఁడు” అని శ్రుతి యీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. బుద్ధి కన్ననో యిది ప్రత్యక్షసిద్ధము.

ఇదియును గాక, “గుహను ప్రవేశించి యున్నారు” అని చెప్పఁ బడియున్నది. పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే నాగుహయందుఁ గూడ నుండును; గాని, క్రొత్తగా ప్రవేశించినవాఁడు కానేరఁడు. గుహ శబ్దమునకు శరీరమే యర్థ మనినను, హృదయమే యర్థ మనినను బుద్ధి కర్తానుసారముగ నందు ప్రవేశింపవచ్చును. జీవుఁ డట్లే ప్రవేశించె ననుట నిర్వివాదాంశమే కదా !

ఇది యంతయుఁ గాక, ఇచ్చట “వారిరువురు నీడవలెను ఎండ వలెను ఉన్నారు” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఇదియు సరమాత్మవిషయ మున సంభవింపదు. ఇచ్చట నీడతోఁ బోల్పుదగిన పదార్థ మేది కలదు? చీకటివలె జ్ఞానశూన్యమై యుండుపదార్థమే నీడతోఁ బోల్పుదగి యుండును. జీవేశ్వరులలో నెవ్వఁడు నిట్టివాఁడు లేఁడు కదా! మఱియు నీప్రకరణమున జీవుని గూర్చి చెప్పఁబడినట్లు నిర్వివాదముగ స్పష్ట మగు చున్నది. వానిని ఎండతో మాత్రమే పోల్పవలయు ననుటయు విశద మైనది. కావున నీక నీడతోఁ బోల్పుదగినది బుద్ధియే కావలయును. అది జడము కావున తమోరూప మయినది కదా ?

ఈకారణమువలన నెట్లు చూచినను ఈవాక్యమున వర్ణింపఁబడిన వారు బుద్ధిజీవులే కాని జీవపరమాత్మలు కారు.

అనతారిక:—ఈసంశయమును క్రిందిసూత్రముతో నిరాకరించు చున్నాడు.

౪౨. గుహం ప్రవిష్టా వాత్మా నౌహి
తద్వర్తనాత్. ౧. ౨. ౧౧.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము).—పై వాక్యమున వర్ణింపఁబడినవారు జీవపరమాత్మ లే కాని బుద్ధిజీవులు కారు. పరమాత్మకు గుహా ప్రవేశము

అనేక శ్రుతులయందు చెప్పబడియున్నది. “గుహాహితం” “గుహాయం దున్నవానిని” (కకోపనిషత్తు) “యో వేద నిహితం గుహాయాం” (తైత్తిరీయోపనిషత్తు) “గుహాయం దున్నవాని నెవ్వఁ డెఱుంగునో” అను మొదలగు శ్రుతులు ఆవిషయమునే చెప్పుచున్నవి. ఆయన సర్వవ్యాపకుడే యైనను సుఖముగ తెలిసికొనుటకై యిట్లు చెప్పబడినది. బుద్ధికి గుహాయందు ప్రత్యక్షప్రవేశము సంభవించినను దానిని గ్రహింప నననరము లేదు. ఇతరకారణము లన్నియు సీవిషయమును నిషేధించుచుండ నిదియొక్కటి మాత్రము దీనిని సిద్ధాంతము చేయు ననుట యెట్లు సంభవించును? “ప్రసిద్ధార్థము సంభవించుచుండ లక్షణావృత్తి నేల యంగీకరింపవలయును? అది దోషము కదా!” అందువే మొ వినుము. నిర్భకముగ లక్షణావృత్తిని గ్రహించిన నట్లే యగును; కాని బహుప్రమాణములకు సార్థకత్వము కలిగించుటకై శిష్యోపయోగమునకై గ్రహింపబడిన నప్పుడు దోషము కానేరదు.

ఇక మానిర్ణయమునకుఁ బ్రమాణముల పరికింపుము:—

ఈవాక్యమున కర్తృఫలభోగమునుగూర్చి చెప్పబడి యుండుటచే “జీవుని గూర్చి చెప్పబడెను” అనువిషయము స్పష్టమగుచున్నది. భోక్త జీవుఁడే కదా! ఆతనితోఁ గూడ రెండవపదార్థ మొక్కటి వర్ణింపబడినది. అది చేతనమా? లేక, యచేతనమా? యని కొంచెము విచారింపవలసియున్నది. లోకమున సంఖ్యలఁ జెప్పునప్పుడు (అనఁగా: “అచ్చట రెండు పదార్థములు కలవు” అని చెప్పనపుడు), సామాన్యముగ నాన్యవహారము సమానజాతి కలపదార్థములఁ గూర్చియే ప్రవర్తించుచున్నది. “ఈయెద్దునకు జతను సంపాదించవలయును” అనిన, “రెండవయెద్దును సంపాదించవలయును” అనియే యర్థము కాని “రెండవదానిని దేని నైనను (అనఁగా: గుట్టిము నైనను మనుష్యు నైనను) సంపాదించవలయును” అనుట యర్థము కాదని స్పష్టముగ నెఱుంగుచున్నాము. ఈ న్యాయము ననుసరించి విచారించిన నిచ్చట చేతనుఁ డగుజీవునిఁగూర్చి చెప్పబడి యుండుట నిర్వివాద మగుటచే రెండవవాఁడు కూడ చేతనుఁడే కావలయు ననుట స్పష్టమగుచున్నది. బుద్ధి యట్టిది కాదు కదా! ఈకారణమువలన రెండవవాఁడు స్వప్రకాశరూపుఁ డగుపరమాత్మయే యని సిద్ధాంత మేర్పడుచున్నది. “మఱి పరమాత్మకు కర్తృను

భవము మొదలగునవి లేవు కదా!'' అనియెడవేమొ, అదియు నీసిద్ధాంతమునకు ప్రతిబంధము కానేరదు * ఛత్రిన్యాయముచే గర్త, ఫలానుభవము లేనిపరమేశ్వరుని గూడ నాయనుభవము కలజీవునితోఁ గలిపి చెప్పుచున్నాను. కర్తలకు లోఁబడని పరమేశ్వరునిఁ గూడ వానికి లోఁబడుజీవునితోఁ గలిపి చెప్పుచున్నాను. ఇంతమాత్రమువలన నీశ్వరరూపమునకు హాని యేమియు రాదు.

మఱియు ఛాయాతప దృష్టాంతములు కూడ నీ నన్నట్లు ఈసిద్ధాంతమునకు హానిని కలిగించలేవు. మొట్టమొదట సుపమానోపమేయములకు సంపూర్ణమగుపోలిక యుపసరములేదు. అట్లు సంభవించను కూడ సంభవించదు. "ఆకన్య చిలుకవలె నున్నది" యనిన చిలుకకును కన్యకును పరిపూర్ణముగ పోలిక కలుగునా? మనుష్యునన్ని వేశమునకును పక్షీనన్ని వేశమునకును కలభేదము తొలఁగిపోవునా? సామాన్యముగ మనోహరత్వ మనునొక్కధర్మమునందు మాత్రమే పోలిక యుండును. ఇట్లే ప్రస్తుతఛాయాతపదృష్టాంతములకును జీవపరమాత్మలకును గూడ సర్వధర్మములయందును పోలిక యక్కఱ లేదు. నీ వాశ్రయించిన ధర్మమును (తమోరూపధర్మమును) మాత్రమే మేము కూడ నాశ్రయింపవలయు ననునియమము కూడ లేదు. ఒకవేళ దానినే యాశ్రయించినను, జీవుఁడు అవిద్యాసహితఁ డగుటచే నానీడతోఁ బొల్పఁ దగియేయున్నాఁడు. వాస్తవస్థితిలో మే మాధర్మము నాశ్రయింపము. "నీడ

* మార్గమున నడచుచున్న మనుష్యుఁడమోహమును చూచినప్పుడు, ఆం దెక్కువ సంఖ్య గలవారు ఏకస్తువులు ధరించియుందురో అనర్తువు నెవలంబించియే యాసమాహము నంతయును పేర్కొనట లోకమున నలవాటు. ఎక్కువసంఖ్య గలవారు గొడుగులను ధరించి యుందులేని "గొడుగులవారు పోవుచున్నారు" అని చెప్పుదురు; కట్టెలను ధరించి యుందులేని "కట్టెలవారు వచ్చుచున్నారు" అని పలుకుదురు. ఇట్లు తాము పేర్కొనుచున్న పదార్థములు కొండఱియొద్ద మాత్రమే యున్నను అందఱును (ఆపదార్థములు లేనివారిని గూడ) కలిపి చెప్పుటకే ఛత్రిన్యాయ మని పేరు. మఱియుఁ బేర్కొనఁబడు పదార్థములు సమాహముగా నధికసంఖ్య గలవారియొద్ద నుండవలయు ననుటకాని, ఏవిధముగ నైనఁ బ్రాధాన్యము నొందవలయు ననుట గాని, లేక నవారియొద్ద నితరపదార్థము లుండఁ గూడవలయుట గాని నియమము కాదు. ఏది యెట్లుయినను సంకల్పమే (దేనిని ప్రధానముగ నుజ్జేషించిన నదియే) ప్రధానము.

కును ఎండకును సహవాస మున్నను పరస్పర భేద మెట్లున్నదో, అట్లే గుహానివాను లగుజీవపరమాత్మలకుఁ గూడ సహవాస మున్నను పరస్పర భేదము కలదు" అని చెప్పుదుము. సహజభేద మనఁధర్మమునే యాశ్రయింతుము. ఇందు యుక్తిహీన మగువాద మేది కలదు? కావున నెట్లు చూచినను ఈవాక్యమున చెప్పబడినవారు జీవపరమాత్మలే.

౪౩. విశేషణౌ చ్చ. ౧. ౨. ౧౨.

తాత్పర్యము:—ఇంతయేకాక మఱియుఁగి హేతువు కూడఁ గలదు. ఉత్తరగ్రంథమునను పూర్వగ్రంథమునను జీవపరమాత్మలను గూర్చిన విశేషణములే కలవు కాని, జీవబుద్ధులను గూర్చినవి లేవు. “యేయం ప్రేతే....” అను మొదలగు శ్రుతియందు “దేహాదిభిన్నుఁ డగుజీవుఁడు కలఁడా? లేఁడా?” అను ప్రశ్న మున్నను దానికి జీవబ్రహ్మభేద ప్రతిపాదనముతోనే యుత్తరము వచ్చును కావున దానికై ప్రత్యేకప్రయత్న ముక్కఱ లేదు.

ఆవిశేషణము లెవ్వీ యనిన:—

“తం దుద్దర్శ్యం గూఢ మనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్టం పురాణం, అథ్యాత్మయోగాభిగమేన దేవం మత్వా ధీనో హర్షశోకా జహాతి” “తెలిసికొనుటకు నశక్యుఁ డైనట్టియు ప్రపంచమును ప్రవేశించినట్టియు బుద్ధియుం దున్నట్టియు మిగుల సంకటమున (విషమును లను నిటుకున) నున్నట్టియు అనాదియైనట్టియు స్వప్రకాశస్వరూపుని వేదాంతజ్ఞానముచే నెఱింగిన ధైర్యశాలి హర్షశోకముల నొందఁడు” అని పూర్వగ్రంథమునఁ జెప్పబడియున్నది. దీనిచే జీవపరమాత్మలను గూర్చి క్రమముగ తెలిసికొనుచుఁడు, తెలిసికొనఁదగినవాఁడు అని చెప్పబడియున్నది కదా! ఇక నుత్తరగ్రంథమునందును “ఆత్మానం రథినం విద్ధి” “జీవుఁడు రథికుఁడు” అని చెప్పి క్రమముగ నాతనికి మోక్షసంసారములను గూర్చి ప్రయాణమును చెప్పి, యంతమున “సోఽధ్యనః పార మాహ్వాతి తద్విష్టోః పరమం పదం” “ఆజీవుఁడు ఇంద్రియాదుల నిగ్రహించునేని పరబ్రహ్మరూప మగుస్థానమును చెందును.” అని పరబ్రహ్మమును గంతవ్యప్రదేశమునుగా శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ నివి బుద్ధికి నెట్లు సంబంధపడును? కావున నిచ్చట చెప్పబడినవారు జీవ

పరమాత్మలే. “అన్యత్ర ధర్మాత్” అనుమంత్రము మొదలు గ్రంథ మంతయు బ్రహ్మప్రకరణమే యనియుఁ బూర్వాధికరణముననే నిరూపించియున్నాము కదా! మఱియు “బ్రహ్మవిదో వదంతి” (చూ. సూ. ౧. ౨. ౧౧) అని వక్తలను ప్రత్యేకముగా వీరు మాత్రమే ఈవిషయమును చెప్పఁగలరు అని కొండటిని గూర్చి (బ్రహ్మవేత్తలను మాత్రమే యుద్దేశించి) మాత్రమే ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పి యుండుటచేతఁ గూడఁ బైసిద్ధాంతమే దృఢ మగుచున్నది. బుద్ధి జీవులనుగూర్చి చెప్పుటకు బ్రహ్మవేత్త లక్కఱ లేదు. మీఁదుమిక్కిలి బ్రహ్మవేత్తలకు నాబుద్ధిజీవులు తోఁపనై నదోఁపను కదా!

ఈన్యాయము సనుసరించియే మఱికొన్నిచోట్ల కూడ సిద్ధాంతము చేయవలయును. ముండకోపనిషత్తున “ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరివస్వజాతే, తయో రన్యః పిప్పలం స్వా ద్వత్త్య సశ్చ స్సన్యో అభిచాకశీతి” “సమానస్వభావము కలిగి జతఁ బాయక యుండు గరుడపక్షులు ఒక్కవృక్షమునే యాశ్రయించియున్నవి. ఆపక్షులలో నొక్కటిమాత్రమే మధురమగు దానిఫలమును భుజించును. రెండవది యేమియుఁ దినక యూరక ప్రకాశించుచుండును.” అను నొక వాక్యము కలదు. ఇచ్చట కూడ “ఈవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవి గరుడ పక్షులూ? లేక, జీవబ్రహ్మములూ?” అనుసంశయ ముదయించును. ఆయుప నిషత్తునందును, పూర్వాపరములయందు పరబ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పఁబడియున్నది. ముఖ్యముగ నుత్తరమంత్రమున “సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నో అనీశయా శోచతి ముహ్యమానః, జప్తం యదా పశ్య త్యన్య మీశ మన్య మహిమాన మితి వీతశోకః” “ఈవిధముగ సర్వకర్మ ఫలముల సనుభవించు జీవుఁడు పరమేశ్వరునితోఁ గూడి యొక వృక్షముననే (దేహముననే) యున్నను, దేహశక్త్యభావనచే సంసారమున మునిగి దీనుడై మాటిమాటికి భ్రాంతి నొందుచు దుఃఖించుచుండును. ఆతఁడు అనేకజన్మారితనుకృతపరిపాకముపలన వివేకము నార్జించి తన కంటె నుత్తముఁ డగునీశ్వరుని తెలిసికొనునేని యప్పుడు దుఃఖరహితుఁ డగును.” అని పరమేశ్వరుఁడు చూడఁదగినవాఁడు గాను, జీవుఁడు చూచువాఁడుగాను చెప్పఁబడియున్నది. ఈవిశేషణములను బట్టి చూచిన “ద్వాసుపర్ణా” అనుమంత్రమున చెప్పఁబడినవారు జీవపరమాత్మలే.

ప్రత్యక్షముగనే ఫలభోగము నాచరించువానిని గూర్చియు అట్టి యనుభవములేక కేవల స్వప్రకాశరూపుడై యున్నవానిని గూర్చియు ఆ మంత్రమున చెప్పబడియే యున్నది కదా! ఈరెండు గుఱుతులును “ఇచ్చట చెప్పబడినవారు జీవపరమాత్మలే” యనువిషయమును సిద్ధాంతమును చేయుటకు చాలియున్నవి. కావున నీయధికరణమున నిర్ణయింపబడిన న్యాయముచేతనే ప్రస్తుతముండకోపనిషద్వాక్యార్థమును గూడ నిర్ణయింపవచ్చును.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. “ద్వా సుపర్ణా” అనువాక్యమునకు సర్థనిర్ధారణము చేయవలసిన పై న్యాయము సరిపడదు. పైంగిరహస్యబ్రాహ్మణమున మఱియొకవిధముగా వ్యాఖ్యానము చేయబడియున్నది. కర్మఫలము ననుభవించునది బుద్ధి యనియు అనుభవింపక స్వప్రకాశుడై యుండువాడు జీవుఁ డనియుఁ జెప్పబడియున్నది. మఱియు “ఇచ్చట చెప్పబడినవారు జీవపరమాత్మలా?, లేక, గరుత్మంతులా?” అను సంశయమునకుఁ గూడ ననకాశము లేదు. పై వ్యాఖ్యానము ననుసరించి చూచిన ఈమంత్రమున జీవభిన్నుఁ డగుపరమాత్మ మొట్టమొదట చెప్పబడియే యుండలేదు. జీవుఁడే స్వాభావికము లగు పరమాత్మధర్మములతోఁ జెప్పబడెను. “తత్త్వ మసి” “క్షేత్రజ్ఞం చాపిమాం విద్ధి” అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతులచే “జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు” అని స్పష్టము చేయబడియే యున్నది కదా! ఇది యునుగాక “ఈతత్త్వమును (“బుద్ధియే కర్మఫలముల ననుభవించును. నే ననుభవింపను” అనుతత్త్వమును) తెలిసికొనిన జీవుఁడు మరల నజ్ఞానము నొందఁడు” అనియు నచ్చట చెప్పబడియున్నది. “పిప్పలం స్వా ద్వ్యత్తి” అనువాక్యభాగముచేతనే, మీపక్షమున జీవుఁడు చెప్పబడియున్నాడు. మాపక్షమున బుద్ధి చెప్పబడియున్నది. ఇందు మీపక్షమునే యాశ్రయించిన “నేను కర్మఫలముల ననుభవించువాడను. పరమేశ్వరుఁ డట్టివాఁడు కాఁడు” అనుజ్ఞానమువలననే జీవునకు నవిద్యానాశము కలుగవలసి వచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను “ద్వా సుపర్ణా” అనుమంత్రమున చెప్పబడినవారు బుద్ధిజీవులే యని సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఇది యంతయు నట్లుండ “బుద్ధియే సుఖదుఃఖానుభవము చేయును” అనిన సచేతనమునకు నట్టిసామర్థ్య మెటనుండి వచ్చు నను

సంశయము మాత్రము నివర్తింపకున్నది. ఎట్లయినను ఈసిద్ధాంతము మీసిద్ధాంతమునకంటె మేలే యని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును.

సిద్ధాంతము.—ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. వినుము. నీవు చూచిన వ్యాఖ్యానమునకును మాసిద్ధాంతమునకును విరోధమే లేదు. “అచేతన మగు బుద్ధి సర్వకర్మఫలముల ననుభవించును” అని చెప్పుట లోకశాస్త్రములకు విరుద్ధము; కావున దానియందు (దానిని చెప్పుటయందు) శ్రుతికి తాత్పర్య ముండు ననుట సంభవింపదు. ఇఁక నిందలరహస్య మేది యనినః—జీవునకుఁ గాని పరమాత్మునికిఁ గాని వాస్తవముగ కర్మ ఫలభోగము లేదు. జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే కదా! బ్రహ్మము భోగము లతో సంబంధము లేనిదై యుండ, జీవునకు మాత్ర మట్టిసంబంధ మెటునుండి వచ్చును? “యత్ర త్వస్య సర్వ మాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్?” “సర్వము బ్రహ్మమే యై యుండ నెవ్వఁ డేసాధనముచే దేనిని చూచును?” అని శ్రుతి యీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచు న్నది. కావున కర్మఫలానుభవము నొనర్చునది యాత్మప్రతిబింబసహిత యగుబుద్ధియే. అవిద్యాప్రభావమువలన నాబుద్ధి చేతనప్రతిబింబముతో కూడి స్వయముగ చేతన యైనట్లు ప్రవర్తించుచున్నది. “ద్వా సుపర్ణా” అనువాక్యంబును ఇట్టిబుద్ధిని గూర్చియే చెప్పుచు, “జీవునకు పరమార్థ స్థితిలో నెట్టిభోగములతో కూడ సంబంధము లేదు” అనువిషయ మును నిరూపించుచున్నది. పైంగిరహస్యబ్రాహ్మణముకూడ నీవిషయ మునే చెప్పుచున్నది. బుద్ధియందు భోక్తృత్వము నారోపించుచు న్నది. శ్రుతియు “యత్ర హి దైవత మివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి” “రెండుగా నున్నట్లు తోచునమయమున నొక్కఁడు మఱియొక్కని చూచును” అని చెప్పుచు నీవిషయమునే దృఢము చేయుచున్నది. “రెండనది యున్నట్లు” అనుటచే “రెండవపదార్థము కానవచ్చుట యెల్ల భ్రాంతియే” అని స్పష్ట మగుచున్నది కదా! కావున పైంగిరహస్య బ్రాహ్మణమున చెప్పఁబడినబుద్ధికిని మాజీవునకును భేదమే లేదు.

పూర్వపక్షము:—సరియే! మొట్టమొదట నీగుహాధికరణము నిలిచిన కదా ఇది యంతయు సంభవించుట! ఆయధికరణమునఁ జూపఁబడినసంశయమే యుక్తము కాదు. “ఋతం పిబంతో” అనుమంత్రమున చెప్పఁబడినవారు బుద్ధిజీవులా? లేక, జీవపరమాత్మ లా? అని కదా సంశ

యించితిరి. ఈ రెండుపక్షములను సరి కావు. ఆమంత్రమున కర్తృఫలానుభవము చెప్పబడియున్నది. అది యొక్కజీవునకు మాత్రమే సంభవించును కాని యన్యులకు సంభవింపదు. బుద్ధి యచేతనము; పరమేశ్వరుడు చేతను ధైర్యము అసంగుడు కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్ప నక్కఱ లేదు. నీవు ఛత్రిన్యాయము నవలంబింపక పోవుటచే నిట్లు సంశయించుచున్నావు. మఱియు బుద్ధిజీవపక్షమున బుద్ధి స్వయముగ ననుభవింపకున్నను అనుభవమునకు సాధనమగుటచే గర్తగా చెప్పబడుటకుఁ దగి యున్నది. జీవపరమాత్మపక్షమున నన్ననో ఒకయంశమున ఛత్రిన్యాయము నిస్సంశయముగ వచ్చును; రెండవయంశమున జీవుఁడు అనుభవించువాఁడు, పరమాత్మయనుభవింపజేయువాఁడు నగుటచే పరమాత్మనికీ గూడ కర్తృఫలానుభవమును చెప్పవచ్చును. పదుగురు మనుష్యులచే వంటఁ జేయించుచుఁ దా నూరకయే కూర్చుండి యధికారము చేయుచున్నను, అట్టిపురుషుని గూర్చి కూడ “వీఁడు వంటవాఁడు” అనువ్యవహారము కలదు కావున వైఁ జూపినపక్షములలో ననుపపత్తి యేదియు లేదు. ఆత్మవిచారము కావించుప్రకరణమున తత్సంబంధులగుపదార్థములు కాక క్రొత్తవి యెచ్చటనుండివచ్చును? కావున నీగుహాధికరణము నిలుచుటలో సంశయములేదు. “ద్వా సుపర్ణా” అనునిట్టిజాతిగలసందర్భములు కూడ నీన్యాయమునకే లోబడు ననుటలోను ఆక్షేపము లేదు.

౪. అంతరాధికరణము.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున ‘ఋతం పిబంతౌ’ అనువాక్యభాగముచే మొట్టమొదటజీవపరమాత్మలు గుఱుతింపబడిరి. కావున తర్వాత చెప్పబడినగుహాప్రవేశాదిధర్మము లన్నియుఁ దదనుకూలముగ వ్యాఖ్యానము చేయబడినవి. ఇచ్చట కూడ నట్లే ‘దృశ్యతే’ అనుపదముయొక్క సాహాయ్యముచే మొట్టమొదట ఛాయాపురుషుఁడు (కంటియందు ప్రతిబింబించు దృశ్యప్రతిబింబ మనువురుషుఁడు) తెలియబడుచున్నాఁడు. వాని కనుకూలముగనే యితరధర్మముల సమన్వయింపవలయును” అనుపూర్వపక్షమునకు సమాధానముగ నీయాధికరణ మారం

భింపబడుచున్నది. ఈపూర్వపక్షము పై యధికరణమునందలి సిద్ధాంతమును ఉదాహరణముగాఁ గైకొని వచ్చినది. కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము.

విషయము:—“య ఏ ఘోషక్షణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయమేత ద్భృష్టేతి” “కంటియందు సర్వలోక ప్రసిద్ధుడై కానవచ్చుపురుషుఁ డెవ్వఁడు కలఁడో ఆతఁడే ఆత్మ; మరణరహితుఁడు. ఆతఁడే నాశశూన్యుఁ డగుటచే భయరహితుఁడు. ఆతఁడే బ్రహ్మము” అని గురువు ఉపకోసలుఁ డనురాజునకు చెప్పెను.” అని యారంభింపబడిన ప్రకరణ మొక్కటి ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు కలదు. అది యీయధికరణమున విచారింపబడును.

సందేహము:—పై వాక్యమున “దృశ్యతే” అనుపదము కలదు. దానికి శాస్త్రదృష్టి యనియు తాకికదృష్టి యనియు రెం డర్థములు కలవు. ఇదియే ఇచ్చట సంశయకారణము. “ఈప్రకరణమున ఛాయా పురుషుఁడు వర్ణింపబడెను. పర బ్రహ్మమే వర్ణింపబడెను.” అనునవి క్రమముగ సిద్ధాంత పూర్వపక్షములు. ఈరెంటికిని ఉపాసనయే ఫలము.

ఈపక్షముల నాశ్రయించి యిట్లు పూర్వపక్ష ముదయించును.-

పూర్వపక్షము:—ఈప్రకరణమున అమృతత్వము అభయత్వము మొదలగుధర్మము లున్నను ఇందు వర్ణింపబడినవాఁడు మాత్రము పరమేశ్వరుఁడు కానేరఁడు. ఏదియైన నొకపదార్థము ఎదుట నున్నప్పుడు నేత్రమును దానివై పునకుఁ ద్రిప్పితిమేని యది నల్లగుడ్డునందు ప్రతిబింబించును. ఇది సర్వలోక ప్రసిద్ధముగఁ గానవచ్చునది. శ్రుతియందును “మనము నేత్రమున నెవ్వనిఁ జూచుచున్నామో” అనుటచే ప్రత్యక్షసిద్ధ మగు పదార్థమును గూర్చియే చెప్పబడియున్నది. తక్కినగుణములును ఎల్లయిన నిందే సమన్వితములు కావలయును. ఆప్రతిబింబము కూడ నొక్కొక్కమాటు మనుష్యాకారముతో నుండును. కావున పురుషుఁ డగును. కనుగుడ్డునందే యుండుటచే నాత్మయగును. ఆత్మీయపదార్థమునందుఁ గూడ నాత్మశబ్దప్రయోగము కలదు కదా! మఱియు తానున్నంత కాలము శాశ్వతముగ నుండును గావునను, పిదప నైనను బింబరూపముగ (తన కాధార మగుపురుషునిరూపముతో) శాశ్వతమై యుండును

కావునను, అమృత మగును. అచేతన మగుటచే భయమే సంభవింపదు. కావున నభయ మగును. ఇట్లే తక్కిన గుణములను ఇందే సమన్వయింపవచ్చును. ఇట్లు కాకున్నను, ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు జీవుడననచ్చును. అప్పుడు నిర్వివాదముగ వైధర్మ్యము లన్నియు నాతనికి సంభవించును. ఆతనికిని బ్రహ్మమునకును భేదమే లేదు, ఆతఁడును నేత్రమూలమున సర్వమును కాంచుచు నాయుంద్రియమునందుఁగూడ నిలిచియుండును కదా! మఱియు నిటఁ జెప్పబడినవాడు నేత్రాధిదేవత యగు సూర్యుఁడైనను కావచ్చును. “రశ్మిభి రే షోఽస్మి స్ప్రితీష్మితః” “ఈ సూర్యుఁడు కిరణముల మూలమున నీనేత్రమున నున్నాఁడు” అని శ్రుతియందు స్పష్టముగఁ చెప్పబడియున్నది. ఆయన దేవత యగుటచే నమృతత్వాదులతో నిస్సంశయముగ సంబంధముండవచ్చును. ఇట్లు విచారించిన సామాన్యదృష్టిచే ప్రతిబింబంబును, విశేషదృష్టిచే జీవుఁడును, శాస్త్రదృష్టిచే సూర్యుండును, ప్రస్తుతప్రకరణమునకు విషయము లగుచున్నారు; గాని యెట్లుచూచినను పరమేశ్వరుఁడు మాత్రమే ట్లగుట లేదు. సర్వవ్యాపకుఁ డగునాయనకు అత్యంతమగు నేత్రమును స్థానముగఁ జెప్పుట యుక్తముకానేరదు కదా!.

అవతారిక :—అనునీపూర్వపక్షమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౪౩. అంతర ఉపపత్తేః. ౧. ౨. ౧౩.

తాత్పర్యము. (సిద్ధాంతము)—ఇట నీసంశయముతోఁ బనిలేదు. ఈ ప్రకరణమున నమృతత్వాదులు మాత్రమే కాక సంయద్వామత్వము (కర్తలకు నుచితఫలములఁ బుట్టించుట), నామనీత్యము (ఆఫలములను జీవునకుఁ గలుగఁ జేయుట), భామనీత్యము (సర్వలోకములయందును ప్రకాశించుట, లేక, సర్వలోకములకు ప్రకాశము నొసంగుట) అను మఱి కొన్నిగుణములు కూడ చెప్పబడి యున్నవి. ఇవియన్నియు పరబ్రహ్మమునకేకాని యితరునకు సంభవింపవు. కావున నిచ్చట వర్ణింపబడిన వాడు పరమేశ్వరుఁడే.

ఈ ప్రకరణమునకు నారంభమున “యః, ఏషః” అను రెండు

సర్వనామపదములు కలవు. సర్వనామమునకు స్వయముగ నేయర్థము కాని లేదనియు, జెంత నున్నవిశేషములయర్థమే వాని కర్థ మనియు సర్వలోకవిదితము. ఇచ్చట నాసర్వనామములకు నాత్మపురుషపదములే సమీపమున నున్నవి. ఆశబ్దములకు ముఖ్యార్థము పరబ్రహ్మమే యనుటయు నిస్సంశయ మగువిషయము. మఱియు సర్వనామములకు స్వాతంత్ర్యము లేదు కాని పురుషాదిపదములకు నది కలదు. ఇదియును గాక యాపరబ్రహ్మము నేత్రములకు గోచరము కాదనుటయు సర్వేంద్రియనియామకమగుటచే నేత్రమునందుఁ కూడ నున్నదనియు, విశేషమే. ఇట్లుండ “దృశ్యతే” అనుపదమునకు “ప్రత్యక్షముగ కానఁ బడుచున్నదో” అనుసర్థ మెట్లు చెప్పవచ్చును. సర్వనామములకూడ పురుషాదిపదములయర్థమునే చెప్పును. కాని మఱియొకదానిని చెప్పుదు. కదా! “పూర్వాధికరణమునందువలె మొట్టమొదటఁ గానవచ్చుచున్న పదమును (“దృశ్యతే” అనుపదమును) ఆశ్రయించియే వెనుకనున్నవాని సమన్వయింపవలయును. అంతియే కాని ‘మొట్టమొదటనే వెనుకటివాని విచార మేల?’ అనియెడ వేమొ, యది సరి కాదు. మఱియొకవిధముగ సమన్వయించుటకు శక్యములై స్వల్పములై విశేషముగ విరోధము చేయనివియై యున్నవాని నెట్లన్న నట్లు త్రిప్పకొనఁగలము కాని, ప్రస్తుత ప్రకరణమునందువలె సత్యధికములై సమన్వయించుకొనుటకు సశక్యములై యున్నవానిని సవరింపఁగలమా? ఇచ్చట కేవలము బ్రహ్మగుణములను చెప్పటమాత్రమే కాదు. ప్రత్యక్షము బ్రహ్మశబ్దముకూడఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. దాని నెట్లు మార్చికొనఁగలము? కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే. “దృశ్యతే” అనుపదమును తదనుగుణముగానే వ్యాఖ్యానము చేయవలయును. “శాస్త్రదృష్టిచే విజ్ఞానులకు నేత్రమధ్యమున నేపరబ్రహ్మము గానవచ్చుచున్నదో” అని యర్థము చెప్పవలయును.

అ ౧. పా ౨. సూ ౧౪. ఆరంభము.

అవతారిక:—“య ఏ షోఽక్షిణి” అనుటచే బ్రహ్మమునకు నేత్రమే స్థానమని చెప్పఁబడినది. ఇది యయుక్తము కదా! “ఆకాశవ త్సర్వగత శ్చ నిత్యః” “ఆపరమాత్మ ఆకాశమువలె సర్వమున వ్యాపించియున్నాఁడు. నిత్యుఁడై యున్నాఁడు” అని యొకశ్లోతి చెప్పు

చుండ మఱియొక శ్రుతి యాయనకు స్థాననిర్ణయము చేయు ననుట యేటిమాట ?

అవతారిక :—అను నాత్మేషమునకు సమాధానము చెప్పు చున్నాడు.

౪౪. స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ. ౧. ౨. ౧౪.

తాత్పర్యము:—“పరమాత్ముడు నేత్రస్థానమున నున్నాడు.” అని చెప్పటవలనఁ గూడ విరోధములేదు. మఱి యెచ్చటను స్థానభేదము చెప్పఁబడక నిచ్చట మాత్రమే యట్లు చెప్పఁబడి యుండునేని యది నిస్సంశయముగ దోషమే యగును; కాని, వేదమున నెన్నియోచోట్ల నిట్లు చెప్పఁబడియే యున్నది. ఒక్కస్థానవిశేషము మాత్రమే కాదు. అనేకనామములు రూపములు కూడఁ జెప్పఁబడియున్నవి. వాస్తవ స్థితిలో నివి యన్నియుఁ గూడ విరుద్ధములే కదా !

అయినను నిర్గుణబ్రహ్మము నట్లే ధ్యానించుటకు పీలు కాకపోవుటచే శ్రుతి యెప్పుటికి నేదియో యొకయుపాధి నాశ్రయించియే చెప్పుచుండు నని యిదివఱకే వివరించియున్నాము. ఉపాసనార్థమై చెప్పఁబడును. కావున నట్టియుపాధులతో నాయనకు సంబంధము లేదనియు, “సాలగ్రామమునందు విష్ణువును భావింపవలయును” అని చెప్పటయందు వలె “పరమేశ్వరుడు సూర్యునిలోపల నున్నాడు. ఇంటిలోపల నున్నాడు” అని చెప్పటయందుఁ గూడ విరోధము లేదనియు నిరూపించియున్నాము. “త స్యోదితి నామ, హిరణ్యశ్చైత్రు” (చూ. సూ. ౧. ౧. ౨౦.) అని మొదలగుస్థలములయందు, పరమేశ్వరునకు నామ రూపములు చెప్పఁబడియున్నవి.

మఱియు నీప్రకరణముం దైనను బ్రహ్మమునకు నుచితస్థానము చెప్పఁబడినది; కాని మఱికొన్నిస్థలములయందు దట్లుకూడ చెప్పఁబడియుండ లేదు. ప్రస్తుతప్రకరణమున నసంగుఁ డగుపరమేశ్వరునకు నట్టిస్థానమే (దేవితోను సంబంధింపనిస్థానమే) చెప్పఁబడియున్నది. “త ద్య ద్య ప్య స్తి సర్వి ర్వాదకం వా సిద్ధృతి వర్తనీ ఏవ గచ్ఛతి” “ఆపరమేశ్వరుని స్థానమున నేతనిఁ గాని నీటినిఁ గాని పోసిన నది రెప్పలతో మాత్రమే సంబంధపడును కాని కంటితో సంబంధపడదు” అని నేత్రస్థానము

యొక్క ప్రభావము విస్ఫుట్టముగనే వర్ణింపబడియున్నది. ఇతరస్థలముల
యందు కొన్నిచోట్ల నిచ్చవచ్చినట్లే వర్ణింపబడి యున్న దని క్రమక్రమ
ముగ తెలిసి కొనగలరు. ఉపాసనార్థమై యెట్లు చెప్పినను దోష మింత
యైన నుండదు కావున నిచ్చట వర్ణింపబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.
“య శ్చక్షుషి తిష్ఠత్” అనువాక్యముచే నీవిషయమును శ్రుతియే
స్వయముగఁ జెప్పుచున్నది.

అ ౧. పా ౨. సూ ౧౫. ఆరంభము.

అవ:—ఈవిషయమును సిద్ధాంతము చేయుటకై మఱిరెండుకా
రణములను గూడచెప్పుచున్నాడు.—

౪౫. సుఖవిశిష్టాభిధానా దేవ చ. ౧. ౨. ౧౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు “ఈప్రకరణమున పరమేశ్వరుండు
చెప్పబడెనా? లేక, ఇతరుడు చెప్పబడెనా?” అనుసంశయముతోనే
మొట్టమొదట పని లేదు. ఏల యనిన — ఈ ప్రకరణమునకు “య ఏష”
అనునదియే ప్రారంభము కాదు. నాల్గవప్రపాతకమున పదియవఖండము
ననే యీ ప్రకరణ మారంభ మయినది. అగ్నులు తమకు సవర్య చేయు
చున్న యువకోసలుని యెడలఁ గరుణించి “ప్రాణో బ్రహ్మ, కం బ్రహ్మ,
ఖం బ్రహ్మ.” “సర్వలోకములను ప్రాణరూపమై సుఖరూపమై యాకాశ
రూపమై యుండునదియే బ్రహ్మము” అనువాక్యముచే బ్రహ్మోపదేశ
మును చేయ నారంభించినవి. పిదప గార్హవత్యంబును దక్షిణాగ్నియు
నాహవనీయంబును క్రమముగ మూడుఖండములలో తమప్రభావము
లను బ్రహ్మోపాసనలను గూడ చెప్పి పదునాల్గవఖండమున తమయువ
దేశము నుపసంహరించుచు “ఓయువకోసలుడా! నీకు నీయుపాసనవలన
కలుగఁబోవుస్థానమును మీగురువు వివరింపఁగలఁడు” అని చెప్పినవి.
పిదప నాతఁడు గురువును చేరఁబోగా నాయాచారుండును “నీరు
తామరయాకు నంటనట్లు ఉపాసకుని పాపము లంటవు” అని యుపాసనా
ప్రభావమును వర్ణించి పదునె దవఖండమున నక్షిపురుష ప్రస్తావపూర్వక

ముగా * సర్వరాదిమార్గము నుపదేశించెను. ఇదియే పద్మనైదవఖండమున “అథ యది చైవాస్మిన్” “అట్టియుపాసకునకు నిహలోకమున” అనుమొదలగువాక్యములచే నామార్గమే వివరింపబడెను. ఇట్లుండ “ఇచ్చట చెప్పబడినది బ్రహ్మమా? యితరుడా?” యనుసంశయమేల? మఱియు గురువు “పాపము లంటవు” అని చెప్పిన వాక్యము కూడ బ్రహ్మమును గ్రహించిన సరిపడును కాని, యితరుని గ్రహించిన సరి

* అర్హిరాదిమార్గము:—ఉపాసకల నొనర్చినవారు మృతిఁ జెందినపిదప కార్య బ్రహ్మలోకమును (చతుర్థభునిలోకమును) పొంది యచ్చట పరిపూర్ణ బ్రహ్మజ్ఞానమును జెంది యా బ్రహ్మతోకూడ కల్పాంతమున ముక్తు లగుదురు. “వేదాంతవిజ్ఞానమునిచ్చి తార్థాః సన్యాసయోగా ద్యతయ శ్శుద్ధసత్వాః, తే బ్రహ్మలోకేతు పరాంతకాలే పరామృతా త్పరిమచ్యంతి సర్వే” అను శ్రుతి వైవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఆయుపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకు పోవుమార్గ మర్హిరాదిమార్గము. “అథ య దు చైవాస్మిన్” ఛంద్యం కుర్వంతి యది చ నార్హిష మేవాభిసంభవం త్యర్హిషో ౭హ రహ్మ ఆపూర్వమాగపక్ష మాపూర్వమాగపక్షా ద్యాక్ వ దుద జ్ఞేతి మాసాగ్ స్తా వ్తానేభ్య స్సంవత్సరగ్ం సంవత్సరా దాదిత్య మాదిత్యా చ్చంద్రమసం చంద్రమసో విద్యుతం త త్పురుషో ౭మానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయ త్యేష దేవభ్యో బ్రహ్మపథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవ మావర్తం నావర్తంతే నావర్తంతే” “ఇప్పుడు ఉపాసకునిమార్గమును గూర్చి చెప్పుదును. బ్రహ్మోపాసకఁ గావించినవానికి నీలోకమున బంధువులు పరలోక క్రియలఁ జేసినను చేయకున్నను లోప మేమియు లేదు. నాఁడు మృతిఁ జెందినవెంటనే తేజోభిమాని దేవతను జెందును. అటుండి పగటి నభిమానించు దేవతకడకుఁ జేరును. అచ్చటనుండి శుక్లపక్షాభిమానిదేవత నాశ్రయించును. అక్కడనుండి యుత్తరాయణాభిమానిదేవతనొందును. పిదప సంవత్సరాభిమానిదేవతను, సూర్యుని, చంద్రుని, మెఱుపును చెందును. అచ్చట నుండఁగా బ్రహ్మలోకమునుండి యొకదేవపురుషుఁడు వచ్చి నారి నాలోకమునకుఁ గొనిపోవును. ఇదియే దేవమార్గము. ఇదియే బ్రహ్మమార్గము. ఈమార్గమున బ్రహ్మలోకమును జెందినవారు మరల నీప్రపంచమునకు రారు. నిశ్చయముగ రారు. (ఆచతుర్దశిలోఁగూడ విదేహము క్తి నొందుదురనుట)” అను శ్రుతి యామార్గమును స్పష్టముగ వివరించినది. ఇందు చెప్పబడిన తేజో ౭భిమానిదేవత మొదలగువారు తమసమీపమునకు వచ్చినయుపాసకుని రండవారి యొద్దకుఁ గొనిపోవువారే యని తెలిసికొనవలయును. వీరికి సూర్యురక్షియే మార్గమందురు. ఈవిషయము సూత్రకారునిచేతనే వివరింపబడియున్నది. (అ ర. పా ౩).

పడదు; కావున ప్రస్తుతసందర్భానుసారముగ నిచ్చట బ్రహ్మమునే గ్రహింపవలయును.

పూర్వపక్షము:—అదియెట్లు? “ప్రాణో బ్రహ్మ” అనుమొదలగు వాక్యమున సుఖవిశిష్టమగు బ్రహ్మమే చెప్పబడినట్లు తోచలేదు. ఇట్లుండ దాని నొకకారణముగా చేసి సిద్ధాంతము చేయ ననువుపడునా? అచ్చట నాకాశాదులు బ్రహ్మరూపములుగఁ గాని బ్రహ్మ మాకాశాది రూపముగఁ గాని యుపాసింపబడవలయునని యర్థము తేలుచున్నది. కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు కాదు. మొట్టమొదట నగ్నులు “ప్రాణో బ్రహ్మ” అను మొదలగు వాక్యమును పల్కిన నుపకోసలుఁడు “ప్రాణము బ్రహ్మ మని యెఱుంగుదును; కాని కం ఖం శబ్దములకు నర్థ మేదియో తెలియలేదు” అని ప్రశ్నించెను. దానికి నుత్తరముగా వారలును “య ద్వావ కం త దేవ ఖం య దేవ ఖం త దేవ కం” “కంఖంశబ్దార్థములు రెండు నొక్కటియే” అని బదులుచెప్పిరి. దీనివలన “ఆనందమయ డగు బ్రహ్మము నుపాసింపవలయును” అని యేర్పడుచున్నది. కంశబ్దము కాని ఖంశబ్దముకాని ప్రత్యేకముగఁ జెప్పబడి యుండునేని యప్పుడు సాంసారికనుఖము కాని భూతాకాశము కాని బ్రహ్మరూపముగ నుపాసింప వలసినది యగును. ఆరెండు శబ్దములును పరస్పర విశేషణము లగుటచే వాని ముఖ్యార్థములు పరస్పరము బాధించుకొనును. “భూతా కాశభిన్న మగు నాకాశమును సాంసారికనుఖభిన్నమగు నుఖమును కూడ నుపాసింపవలయును (ఆకాశకల్కుడై నుఖరూపుడై, లేక, నుఖ మయ్యుడై యున్న బ్రహ్మము నుపాసింపవలయును).” అను సిద్ధాంతము నేర్పఱుచును. కావున నెట్లు చూచినను ఈ ప్రకరణమున చెప్పబడిన వాడు పరమేశ్వరుడే.

౪౬. శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ. ౧. ౨. ౧౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు “అ ధో త్తరేణ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయా ౨౨త్తాన మన్వి ప్యాదిత్య మభిజయంతే” “తపస్సు చేతను బ్రహ్మచర్యముచేతను శ్రద్ధచేతను తపస్వరూపమును వెదకి యుపాసించువారు సూర్యుని చెందుదురు” అను మొదలగు శ్రుతులచేతను,

“అగ్ని ద్వ్యంతి రహ శ్శుక్ల ష్షణ్ణాసా ఉత్తరాయణం, తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః” “బ్రహ్మవేత్తలు దేహమును విడువఁ గానే తేజోభిమాన దేవత నుండి వగటి సభిమానించు దేవతకడకును (సూర్యునికడకును), అటనుండి శుక్ల సతౌభిమాని దేవతకడకును, అట నుండి ఉత్తరాయణాభిమాని దేవతయొద్దకును బోవుదురు” అను మొదలగు స్త్రుతులచేతను, “బ్రహ్మోపాసకులకు కలుగునది” యని చెప్పఁబడిన దేవ యాసమార్గము ప్రస్తుతప్రకరణమున “తే లర్చిష మభిసంభవంతి” “ఆయతీపురుషు నుపాసించినవారు తేజోభిమాని దేవతను చెందుదురు” అని యతీపురుషోపాసకులకుఁ గూడఁ గల దని చెప్పఁబడియున్నది. ఈకా రణమువలన సతీపురుషోపాసకులు కూడ బ్రహ్మోపాసకులే కావలయును. కావున నీప్రకరణమున చెప్పఁబడిన పురుషుఁడు బ్రహ్మమే యని సిద్ధాంత మగుచున్నది.

అ ౧. పా ౨. సూ ౧౭. ఆరంభము.

అనతారిక. — “ఎ ట్లయినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమే శ్వరుఁడు కానేరఁడు. పూర్వపక్షమున (అధికరణపూర్వపక్షమున) నీవిషయమును చక్కఁగా నిరూపించియే యున్నాము కదా!” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు:—

౪౭. అనవస్థితేర సంభవా చ్చ నేతరః. ౧.౨.౧౭.

తాత్పర్యము:—ఇక పూర్వపక్షమునఁ జూపఁబడినట్లు ప్రతిబింబముకాని, జీవుఁడుకాని, సూర్యుఁడుకాని, ప్రస్తుతప్రకరణమునకు విషయభూతులు కారు. ఎట్లు చూచినను వానికి మొట్టమొదట నేత్రస్థాన స్థితియే సంభవింపదు. గుణములు బొత్తిగనే తటస్థింపవు.

ఎట్లనిన:—

మొట్టమొదట ప్రతిబింబమును గూర్చి వినుము. అది నేత్రమున శాశ్వతముగ నుండదు. “య ఏ షోఽక్షిణి పురుషః” అనువాక్యముచే, శ్రుతి సర్వకాలములయందును సన్నిహితుడై యుండువానిని గూర్చియే చెప్పుచున్నది; గాని వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువానిని గూర్చి కాదు. ఎప్పుడైన నొక్కఁడు సమీపమునకు వచ్చినప్పుడు మాత్రమే కంటి

యందు నీడ కానవచ్చును గాని లేనప్పుడు లేదు కదా! ఇట్టి నీడ యుపాస్య మని నిర్ణయించుటకు నెట్లు వీలు కలుగును? “ఒకపురుషుని సమీపమున నుంచుకొని, కంటియందు నిలిచినవాని ప్రతిబింబము నుపాసింపవలయును” అనుటయే శ్రుతికి సభిప్రాయ మని వర్ణించుట హాస్యాస్పదము కదా!

మఱియు నీ ప్రతిబింబమునే గ్రహించితిమేని యిట వర్ణింపఁబడిన గుణము లెవ్వియు సరిపడవు. “అస్మైవ శరీరస్య నాశ మన్వేష సశ్యతి” “ఈ ప్రతిబింబము శరీరము నశించినవెంటనే నశించును” అని చెప్పఁబడియున్నది. కావున సమృతత్వము సంభవింపదు. “ఉన్నంత కాలము శాశ్వతముగ నుండుటయు నశించినను తనకు బింబ మగుపదార్థమునందే కలసి యుండుటయు సమృతత్వమునకుఁ గారణము లగును” అని చెప్పితివి; కాని యది సరి కాదు. అట్లయిన నిఁక సమృతత్వము లేని పదార్థమేది? నీవు చెప్పినధర్మములు చెందును సర్వపదార్థములయందును కలవియే కదా! కావున ప్రతిబింబమునకు సమృతత్వ మెట్లును కలుగదు. అమృతత్వ మనఁగా నించుక యైనను మార్పు నొండక సర్వకాలముల యందు నేకరూపముతో నుండుటయే. ఇది పరబ్రహ్మమునకు మాత్రమే సంభవించు ననుట స్పష్టము. అభయత్వరూపధర్మము కూడ నిట్లే (ప్రతిబింబమునందు) సంభవింపదు. పదార్థము చేతన మయ్యేనేని యప్పుడు “దీనికి భయము కలదు, లేదు” అని చెప్పుటకు వీలుండును. అట్లు కానప్పు డావార్త కై న నవకాశ ముండదు కదా! “అచేతన మగుటచే ప్రతిబింబమునకు నెప్పటికిని భయసంస్పర్శము కలుగదు. కావున నది యభయరూపమే” యని చెప్పితివి కాని యది సరి కాదు. అప్పుడు “ఇది యభయరూప మయినది” యనుటకుఁ గూడ వీలు లేదు కదా! కావున ప్రతిబింబమునకు నిటచెప్పినగుణము లెవ్వియు సంబంధింపవు. సంయద్యావమత్వాదిగుణములను గూర్చి ప్రత్యేకముగ ప్రస్తావించ నక్కఱి యేదు.

ఇట్లే జీవునిఁ గూర్చి విమర్శించిన నాతఁడును ప్రస్తుత ప్రకరణము నకు విషయము కానేరఁడు. అతఁడును సర్వశరీరమునందు నుండువాఁడు. కావున “కంటియందు మాత్రమే యున్నాఁడు” అని చెప్పుటకు వీలు లేదు. జీవుని గూర్చి మఱెచ్చుటను అట్లు చెప్పఁబడి యుండలేదు. పర

మాత్మనుగూర్చి యన్ననో, ఆయన సర్వవ్యాపకుఁ డయినను, వేదమున పెక్కుచోట్ల నుపాసనార్థమై యాయనకు స్థానభేదములు కల్పింపఁబడి యున్నవి. అట్లే యిచ్చటఁ గూడఁ గల్పింపఁబడి యుండవచ్చును.

మఱియుఁ బూర్వమునందువలెనే యిచ్చటను అమృతత్వాది గుణములు సంభవింపనేరవు. ఈజీవుఁడు పరమాత్మునికంటె నభిన్నుడే యైనను, అవిద్యవలన నతనికి మరణము (సంసారము), భయము మొదలగునవి కలవు. కావున సమృతత్వాదులు ఇచ్చట సంభవింపవు. సర్వ శక్తుఁడు కాకపోవుటచే సంయద్యాచుత్వాదిగుణములు నుండవు.

యీవిధముగనే సూర్యుండు నిచ్చట నుపాస్యఁడు కానేరఁడు. “రశ్మిభిః” అను మొదలగు శ్రుతి ననుసరించి యాయన నేత్రమున సర్వకాలములయందు నుండువాడే యైనను ఆత్మరూపుఁడు కానేరఁడు. పురుషుఁడు చూచువాఁడు, సూర్యుఁడు చూడఁబడువాఁడు కదా! మఱియు నమృతత్వాదిగుణములు నాతనికి సంభవింపవు. “దేవతలు మృత్యువు లేనివారు” అనుటకు, “మనుష్యాదులకంటె విశేషకాలముండువారు” అనియే యర్థము కాని “ఎప్పటికి నుండువారు” అని యర్థము కాదు. కల్పాంతమున నింద్రాదులకుఁ గూడ మార్పు కలదనుట ప్రసిద్ధమే కదా! ఇదియును గాక వారు సర్వకర్మఫలముల నొసంగుచు నున్నను వారికి సంయద్యాచుత్వాదిగుణములు కలుగవు. వారు దానికి నిమిత్తమాత్రులే కాని స్వతంత్రులు కారు. ఈవిషయము సర్వశాస్త్రములయందును ప్రసిద్ధమే. కావున నిట్లు చూచినను ఈప్రకరణమునఁ బరమేశ్వరభిన్నమగువిషయ మెద్దియుఁ జెప్పఁబడలే దనుట స్పష్టము.

“దృశ్యతే” అనుపదము లోకదృష్టిని చెప్పును. ఈసిద్ధాంతము దానికి విరుద్ధము. బ్రహ్మము సర్వలోకప్రసిద్ధము కాదు కదా! అని యెదవేమొ, వినుము. ఆపదమునకు “విద్యాంసులదృష్టికి నెవ్వఁడు గోచరుఁ డగుచున్నాఁడో” అని వ్యాఖ్యానము చేయవలయును. ఇన్నిప్రబల ప్రమాణము లుండ నొక్కపదమునకై వాని కర్థాంతరమును కల్పించుట యుక్తము కాదు కదా!

పూర్వపక్షము:—మొట్టమొదట నీయధికరణమే నిలువదు. “అంత స్వర్థోపదేశాత్” (౧. ౧. ౨౦.) అనునధికరణమునందే ఈవి

షయము సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది. అచ్చటవలెనే యిచ్చటఁ గూడ, అమృతత్వము మొదలగు బ్రహ్మధర్మములు కలవు. ప్రత్యక్షముగ బ్రహ్మపదంబును ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. ఇంక సంశయ మెట్లు కలుగును? విచారమున కవకాశ మెటునుండివచ్చును?

సిద్ధాంతము:—ఆకర్ణింపుము. దీనికిఁ బూర్వమున నున్నగుహాధికరణమున “ఋతం పిబంతో” అనుప్రారంభము నాశ్రయించి మిగిలిన వాక్య మంతయు సమన్వయింపఁబడెను. ఇచ్చట మొట్టమొదట “ఏష.... దృశ్యతే” అని ప్రత్యక్షసిద్ధుఁ డగుపురుషునికూర్చి చెప్పఁబడియున్నది. పరమేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షసిద్ధుండు కాఁడు కదా! కావున నిచ్చట సంశయమునకు నెడము కలదు. “పూర్వాధికరణమునందువలెనే యిచ్చటఁ గూడ వాక్యారంభము ననుసరించి ప్రతిబింబాదులలో దేనియందైనను ఉత్తరవాక్యమును యథాసంభవముగ సమన్వయింతురేమో” యని యభిప్రాయము కలుగ వచ్చును కదా! కావున నీయధికరణము నిలుచుటలో సంశయము లేదు.

పూర్వపక్షము:—అగును గాక! ఈయధికరణమున “నేత్ర మధ్యమున నున్నవాఁడు జీవుఁడైనను దేవత యైనను కావచ్చును. “రశ్మిభిః....” అనుమొదలగుశ్రుతి దేవతావిషయమునఁ బ్రమాణము” అని చెప్పియున్నారు. ఇట్లు చెప్పటకు నవకాశమే లేదు. “ఏష దృశ్యతే” అని ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చువానిని కూర్చి చెప్పటయే కదా యిచ్చట సంశయ కారణము. ఈజీవదేవత లట్టివారు (అనఁగా: ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చువారు) కాదు కదా! ఇట్లుండ వీరిని గూర్చి సంశయ మెట్లు జనించును?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు తలంప నక్కఱ లేదు. “దృష్టి తాకికదృష్టియు శాస్త్రీయదృష్టియు నని రెండువిధములు” అనియు, అట్లగుట చేతనే యిచ్చట సంశయము కలిగెననియు మొట్టమొదటనే వివరించి యుంటిమి. జీవదేవతలు కంటికిఁ గానరాకున్నను శాస్త్రమువలన నట్లు నిరూపించుటకు శక్య లగుచున్నారు. “ఎట్లయిన నేమి ఏదృష్టియైన నొక్కటియే కదా!” అనియెడవేమొ వినుము. అట్లయినను వీరిని సందిగ్ధకోటిలోఁ జేర్చుట యయుక్తము కాదు. వీరికిఁ గూడనేత్రస్థితి సంభవించుటచే సూలదృష్టి కలవారు కొందఱ టిట్లును సంశయింపవచ్చును.

కదా! మఱియు సధికరణసిద్ధాంతమువలన “వృశ్యతే” అనుపదమునకుఁ గేవలశాస్త్రదృష్టియే యర్థ మనితేలినపిదపఁ గూడ వీరు (జీవదేవతలు) సందిగ్ధకోటిలోఁ జేరవచ్చును. శాస్త్రదృష్టివలన వీరికిని నేత్రస్థానస్థితి సంభవించును కదా!. కావున వీరిని సందిగ్ధకోటిలోఁ జేర్చుటవలనఁ బ్రయోజనము లేకపోలేదు.

౫. అంతర్యామ్యధికరణము.

విషయము :—బ్రహ్మదారణ్యకోపనిషత్తునందు అంతర్యామి బ్రాహ్మణమున, “య ఇదం చ లోకం పరం చ లోకం సర్వాణి చ భూతాని యోఽంతరో యమయతి” “ఎవ్వఁడు ఈలోకమును పర లోకమును సమస్తభూతములను వానిలోపల నుండి నియమించుచు న్నాఁడో” అని యారంభించి “యః పృథివ్యాం తిష్ఠత్ పృథివ్యా అంతరోఽయం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీ మంతరో యమయ త్యేష త ఆత్మాఽంతర్యామ్యమృతః” “ఎవ్వఁడు భూమి యం దున్నాఁడో, భూమికి లోపల నున్నాఁడో, ఇట్లున్నను ఆభూదేవి యెవ్వని నెఱుంగలేదో, ఎవ్వనికి నాభూమియే శరీరమో, ఎవ్వఁ డాభూ మిని లోపల నుండి నియమించుచున్నాఁడో, వాఁడే నీకును నాకును కూడ నాత్మ, ఆత్మఁడే యంతర్యామి. ఆత్మఁడే జరామరణశూన్యుఁడు” అనునిట్టి స్వరూపములు గలవాక్యము లనేకము లున్నవి. అందు పైనుదాహరింపఁబడిన పృథివీవాక్యముమొదలు * “యః స్తనయిత్సో తిష్ఠత్” “ఎవ్వఁడు మేఘమునం దున్నాఁడో” అనువాక్యమువఱకు నున్నవాక్యములు అధిదైవవాక్యములు. “యః సర్వేషు లోకేషు, యః సర్వేషు వేదేషు, యః సర్వేషు యజ్ఞేషు, యః సర్వేషు భూతేషు” “ఎవ్వఁడు సర్వలోకములయం దున్నాఁడో, ఎవ్వఁడు సర్వవేదములయం దున్నాఁడో, ఎవ్వఁడు సర్వయజ్ఞములయం దున్నాఁడో, ఎవ్వఁడు సర్వభూతములయం

* యః స్తనయిత్సో తిష్ఠత్ అనువాక్యము మాధ్యంధనకాఖ్యంసలి బ్రహ్మదారణ్యకోపనిషత్తున నున్నది. ఈబ్రహ్మదారణ్యకోపనిషత్తు కాణ్వశాఖయందుఁ గూడఁ గలదు. CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

దున్నాఁడో" అని యారంభింపఁబడిన వాక్యములు క్రమముగ అధిలోక అధివేద అధియజ్ఞ అధిభూత వాక్యము లనఁబడును. మఱియు "యః పాణే తిష్ఠత్" "ఎవ్వఁడు ప్రాణమున నున్నాఁడో" అనువాక్యము మొదలు "య ఆత్మని తిష్ఠత్" "ఎవ్వఁడు జీవునియం దున్నాఁడో" అనువాక్యమువఱకు నున్నవి యధ్యాత్మవాక్యములు. ఈవాక్యము లన్నియు నీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:— "పై యధికరణమున 'య శ్చక్షుషి తిష్ఠత్' 'ఎవ్వఁడు కంటియం దున్నాఁడో' అనువాక్యమును ప్రమాణముగ నుదాహరించి తిరి; కాని, యందలియర్థమేదియో యిప్పటికిని నిర్ణయము కాలేదు" అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడి నది. కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధ మాక్షేప సంబంధము.

సందేహము:— ఇచ్చట సంతర్యామిపదమునకు సర్థము స్పష్టము కాకుండుటయు, శరీరసహితుఁ డగువాఁడేకాని యితరుని ప్రేరేపింపనేరఁ డనుటయు సంశయకారణములు. "ఈయంతర్యామిపదమునకు పృథివీ దేవతాదులర్థము, పరమాత్ముడే యర్థము" అనునవి క్రమముగఁ బూర్వ పక్షసిద్ధాంతములు. ఈ రెండుపక్షములయందును ఉపాసనయే ఫలము.

ఈపక్షముల నాశ్రయించి యూపూర్వపక్ష ముదయించును:—

పూర్వపక్షము:— ఈయధిదైవాదివాక్యములయందు చెప్పఁ బడినపురుషుఁ డెవ్వఁడు? పరమేశ్వరుఁడా? అట్లు చెప్పుటకు వీలు కలుగ కున్నది. లోకమున నెవ్వఁడైనను తనకు దేహ ముండినచో మఱియొక్కని ప్రేరేపించుచున్నాడు. ఒకవస్త్రంగి తాను దేహము గలవాఁడై దానిసాహాయ్యముచే ఉలి మొదలగుసాధనములఁ బ్రేరేపించుచున్నాడు కదా! ఇట్లు విమర్శించిన పరమాత్మునికి శరీరమే లేదు. అట్టి వాఁడు పరుల నెట్లు ప్రేరేపింపఁగలఁడు. మఱియు సంతర్యామిపదము క్రొత్తగా నున్నది. దానిచేఁ జెప్పఁబడినవాఁడును క్రొత్తగానే యుండు

* "య ఆత్మని తిష్ఠత్..." అనువాక్యము మాధ్యంధనకాఖ్యుండలి బృహదారణ్యకోపనిషత్తున నున్నది. కాణ్వకాఖ్యుం దీప్థలమున "యో విజ్ఞానే తిష్ఠత్" అను వాక్యమున్నది. విజ్ఞాన మనఁగా బుద్ధి. అదియే జీవునకు నుపాధి కావున విజ్ఞానశబ్దముచే జీవుడే చెప్పఁబడు నని తెలిసికొనవలయును.

నేమో! ఇట్లు తలంచుటయు సంత యుక్తముగ లేదు. అంతర్యామి యనగా : లోపల నుండి ప్రేరేపించువాడు అని యర్థ మగుచున్నది. ఇట్టివాఁ డొకఁ డుండుటయుఁ బ్రత్యక్షముగనే యున్నది; కాని వాని స్వరూపము మాత్రము తెలియవచ్చుట లేదు. “పృథివ్యేన యస్యా య తనం” “ఈభూమి యెవ్వనికి స్థానమో” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యముల ననుసరించి చూచిన, పృథివ్యాద్యభిమాని దేవతయే యంతర్యామి యని తోచుచున్నది. ఇట్లు కాకున్నను యోగసిద్ధుఁ డగుమహాత్ముఁ డైనను అట్టివాఁడు కావచ్చును కాని, శరీరశూన్యుఁ డగుటచే పరమేశ్వరుఁడు మాత్ర మట్టివాఁడు కానేరడు. “ప్రపంచకారణ మగుటచే నాతఁడు కూడ నట్టివాఁడు కావచ్చును” అందులేమో కాని, విచారించిన నదియు యుక్తము కాదు.

అవతారిక:—ఈపూర్వపక్షమును ఖండించుచు వాక్యార్థమును నిర్ణయించుచున్నాఁడు.—

౪౮. అంతర్యామ్యధిదైవాదిమ తద్ధర్మస్యపదేశాత్. ౧. ౨. ౧౮.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—అధిదైవాదివాక్యములయందు “అంతర్యామి” అని చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే; ఆవాక్యముల యందు ఆపరమేశ్వరునిధర్మములే చెప్పఁబడియున్నవి.

ఆయన సర్వప్రపంచమునకును ఉపాదానకారణభూతుఁడును నిమిత్తకారణభూతుఁడును కూడ నగుటచే సర్వనియామకుఁడు కావచ్చును. అధిదైవాదిభేదములతో శ్రుతి ప్రపంచమునే కదా వర్ణించుచున్నది! సర్వకారణమగుటచే నాయన సర్వశక్తుఁ డగును. కావున నాఘనునకు నేదియు విరుద్ధము కానేరదు. శక్తిహీనుఁ డైన నిట్టివిచిత్రసృష్టి నెట్లు కావింపఁగలుగును? మఱియు “ఏష త ఆత్మాంతర్యామ్యమృతః” అను వాక్యముచే విస్తృప్తముగ “అంతర్యామియే యాత్మ. జరామరణములు లేనివాఁడు” అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఈధర్మములు పరమాత్మనకుఁ గాక నితరునకు సంభవించునా?. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట వర్ణింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే. “అద్భుతో ద్రష్టా” “తాను పరులచే

జూడఁబడకయే సర్వమును చూచువాఁడు" అని శ్రుతియం దున్నది. ఇదియు పరబ్రహ్మమునకే కాని యన్యములకు సంభవింపదు. రూపాదులు లేనివాఁడే కదా యదృష్టఁడు కావలయును. ఇట్టివాఁడు పరమేశ్వరుఁడే యనుటలో సంశయము లేదు.

"యం పృథివీ న వేద" అని చెప్పటచే "ఆయంతర్యామి పృథివ్యాదుల నభిమానించు దేవతలకు గోచరుఁడు కాఁడు" అని స్పష్టమైనది. ఈవాక్యములచే పృథివ్యాదిదేవతలే అంతర్యాములుగాఁ జెప్పఁబడియుండునేని, యష్ట డిట్టిభేదము సంభవింపదు. ఆ దేవతలు "నేనే అంతర్యామి" అని తప్పుఁ దాము తెలిసికొనవలయు ననుట నిస్సంశయము; ఈవాక్యములం దన్ననో యది నిషేధింపఁబడెను. కావున దేవతలంతర్యాములు కారు. యోగులకు నట్టిసామర్థ్యము కలుగుటకు వీలున్నను వారు ప్రపంచమును మాత్రము నియమింపలేరు. (ఈవిషయము "జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాత్" బ్ర. సూ. ౪. ౪. ౧౭. అను స్థలమున వివరింపఁబడును) కావున నెట్లు చూచినను అంతర్యామి పరమేశ్వరుఁడే.

అ. ౧. పా ౨. సూ ౧౬. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన సాంఖ్యులు కల్పించినప్రధానమే యంతర్యామి కావచ్చును. శరీరము లేదు; కావున పరమేశ్వరుఁ డెట్లు చెప్పినను అంతర్యామి కానేరఁడు. ఆప్రధాన మన్ననో, దానికి సత్త్వరజస్తమోగుణము లనుననయనములు కలవు. దానికి "అప్రతర్క్య మవిజ్ఞేయం" "ప్రధానమును విచారించుటకుఁ గాని తెలిసికొనుటకుఁ గాని వీలు లేదు" అనుమొదలగు స్మృతివాక్యముల ననుసరించి చూచిన రూపాదులు లేవు. కావున అదృష్టత్వము మొదలగు ధర్మము లచ్చట కూడ నుండవచ్చును. పురుషునకు భోగమోక్షముల నొసంగుచు స్వీయమైన దగుటచే, దానియందును ఆత్మశబ్దము గౌణముగ వర్తింపవచ్చునని యిదివఱ కొకమాటు చెప్పియున్నాము. కావున సీవాక్యముల యందు వర్ణింపఁబడినది ప్రధానమే.

అనతారిక:—అని ఇట్లు, "ఈక్షతేః (౧. ౧. ౫.)" అనుసధికరణమున సంపూర్ణముగ నిషేధింపఁబడియే యున్నను, అదృశ్యత్వాది

ధర్మములయొక్క సంబంధముచే మరల వచ్చినప్రధానవాదమును ఖండించుచున్నాడు. —

౪౯. న చ స్తార్థ మతద్ధర్మాభిలాషాత్ . ౧. ౨. ౧౯.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము): — ప్రధానము అంతర్యామి కానేరదు. దాని ధర్మము లెవ్వీయు నీవాక్యములయందు చెప్పబడలేదు.

అదృశ్యత్వాదిధర్మములు మీ రన్నట్లు దానికి నుండినను మఱి కొన్నిధర్మములు లేవు. ప్రస్తుతవాక్యములకు శేషములుగ “అదృష్టో ద్రష్టా అశ్రుతః శ్రోతా అమతో మంతా అవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతా” “ఆయంతర్యామి పరులచే జూడబడక సర్వమును చూచువాడు. వినబడక సర్వమును వినువాడు. సంకల్పింపబడక సంకల్పించువాడు. తెలిసికొనబడక తెలిసికొనువాడు” అని ద్రష్టృత్వాదిధర్మములు చెప్పబడియున్నవి. ఇవి ప్రధానమునకు సంభవింప వనుటలో సంశయ మేమి? అది యచేతనమే యనుట మీకును సమ్మతమే కదా? కావున నిది యంతర్యామి కాదు, ఇది యాత్మ కానేర దనియు మున్నే వివరించి యున్నాము.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨౦. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము: — ఇట్లయిన నిస్సంశయముగ జీవుడే యంతర్యామి. ఆతఁ డాత్మ యనుటలో సంశయము లేదు. “న దృష్టే ద్ద్రష్టారంపశ్యేః” “చూపును చూచువానిని చూడలేవు” అను మొదలగు శ్రుతులు జీవునకు అదృష్టత్వము మొదలగు ధర్మముల నుపదేశించుచున్నవి. మఱియు నాతఁడు బ్రహ్మాభిన్నుఁ డగుటచే అమృతత్వాదిధర్మములును సరిపడును. ఇదియంతయుఁగాక “బ్రహ్మమునకు సంభవింపవు” అని మొట్టమొదట నుండియు నాక్షేపింప బడుచున్న దేహదులు సహితమీతనికిఁ గలవు. కావున జీవుడే యంతర్యామి కావచ్చును.

అవతారిక: — అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు. —

౫౦. శారీర శోభయే ౭పి హి

భేదే నైవ మధీయతే. ౧. ౨. ౨౦.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము): — పూర్వసూత్రమునుండి ‘న’

అను పద మనువర్తించును. జీవుఁడు కూడ నీ వన్నట్లు అంతర్వ్యామి కానే రఁడు. అతనికి అదృష్టత్వము, వ్రష్టత్వము మొదలగుధర్మము లన్నియు నుండుట నిశ్చయమే యైనను, ఆతఁడు ఘటాకాశమువలె సుపాధుల యందు ప్రత్యేకముగ నుండువాఁ డగుటచే నర్వలోకములఁ బ్రవేశించి నియమింపఁబాలఁడు. మఱియు నీబృహదారణకోపనిషత్తు కాణ్వ శాఖ, మాధ్యందినశాఖ యనురెండు శాఖలయందును కలదు. ఆరెండు శాఖలయందును కూడ “పృథివ్యాదులవలెనే జీవుఁడు కూడ అంతర్వ్యామికి నాధారము. అంతర్వ్యామిచే బ్రేరేపింపఁబడుచున్నాఁడు” అని యున్నది. “యో విజ్ఞానే తిష్ఠత్” అని కాణ్వశాఖయందును, “య ఆత్మని తిష్ఠత్” అని మాధ్యందినశాఖయందు నున్నది. ఇచ్చట నాత్మ శబ్దమునకు జీవుఁడే యర్థమనుట స్పష్టమే కదా! ఇక విజ్ఞానపదమునకును అదియే యర్థము. జీవునియుపాధి విజ్ఞానమే(బుద్ధియే) కదా! (బుద్ధి యందు ప్రతిబింబించి సంకల్పమూలమున నింద్రియములతో సంబంధపడి తన్మూలమున బాహ్యవస్తువులఁ బ్రకాశింపఁజేయు బ్రహ్మప్రకాశమే జీవుం డనుట). కావున నెట్లు చూచినను జీవుఁ డంతర్వ్యామి కానేరఁడు.

పూర్వపక్షము:—“పరమేశ్వరునకు శరీరేంద్రియాదులు లేవు. అట్టివాఁడు పదుల నియమింపలేడు. జీవునకు నవి కలవు. కావున నన్యులఁ బ్రేరింపఁగలఁడు” అని ప్రబలకారణము నొక్కదానిని చెప్పి యుంటిమి కదా! దాని కేమి చెప్పెదరు?

సిద్ధాంతము:—ఇది యొకదోషము కాదు. శ్రుతిస్మృతులయం దంతటను “పరమేశ్వరునుండి ప్రపంచము జనించెను” అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లగుటచే నీప్రపంచ మంతయు నవ్వీభునకు శరీరమే. ఆయన దేనియందు ప్రవేశించి దేనిని ప్రేరించునో దానిశరీరాదులే ఆయీశ్వరునిశరీరాదు లగును. “వాస్తవసంబంధము లేదు కదా” యని యెదవేమొ? జీవునకుఁ గూడ నట్టిసంబంధము లేదని తెలిసికొనుము. ఆతనికిని దేహాదినంబంధము కేవల మవిద్యాకల్పితమే కదా! కావున నింతమాత్రమువలన సిద్ధాంతమునకు భంగము రాదు.

పూర్వపక్షము:—అగును గాక! ఇప్పటికిని సిద్ధాంతము స్థిరము కాలేదు. ఒక్కశరీరమునందే వ్రష్ట లిరువురు కల రనుట విరుద్ధము.

సం దేహము:—ఈ వాక్యమున నర్థనిర్ణయము లేని యక్షరమును పదము ప్రయోగింపఁబడి యుండుటయే సంశయకారణము. “అక్షర శబ్దముచే జెప్పఁబడువారు ప్రధాన జీవులే, బ్రహ్మమే” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. ఇది యుపాసనాప్రకరణము కాదు. కావున పూర్వపక్షమున కుపాసనయు సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలములు.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి యీక్రింది పూర్వపక్ష ముదయించును:—

పూర్వపక్షము:—ఇచ్చట నక్షరపదముచే జెప్పఁబడువారు ప్రధానజీవులే యై తీరవలయును. యీప్రపంచ మచేతనము. దీనికిఁ గారణము గూడ నచేతనమే కావలయును. పై వాక్యమునందును “భూతయోనిం” అనుటచే “అక్షరశబ్దము జగత్కారణమును చెప్పను” అను విషయము స్పష్టమగుచున్నది. కావున నచేతనమగు ప్రధానమే యక్షర శబ్దార్థము కావలయును.

లోకమున ఆరంభము, పరిణామము, వివర్తము అను మూఁడును పదార్థోత్పత్తికిఁ గారణములు. అందు ఈప్రపంచము పరిణామమువలనఁ బుట్టినను వివర్తమువలనఁ బుట్టినను దీని కచేతనమే కారణము కావలయును. కార్యకారణములకు పరస్పరసమానరూపత్వ ముండవలయు ననుట నిస్సంశయ మగువిషయము. ఎవ్వఁడైనను త్రాటినఁ జూచిన పాము గానే తలంచును; గాని యేనుఁగుగూ డలంపఁడు. సువర్ణముచే నేర్పఱుపఁబడినదాని సువర్ణముగూఁ జూచును గాని మృత్తికగూఁ జూడఁడు కదా! కావున నిచ్చట నక్షరశబ్దముచే బరమాత్మయే చెప్పఁబడు ననిన, నాయన చేతనుఁడును ప్రపంచ మచేతనంబు నగుటచే విరోధము తప్పక వచ్చును.

మఱియు “భూతయోనిం” అనుపదమునకు “ప్రపంచ*నిమిత్త కారణమును” అని యర్థము చెప్పినను, అక్షరశబ్దార్థము పరమేశ్వరుఁడు

* ఆరంభము, పరిణామము. వివర్తము (పుట. ౭౭ చూడుము).

* కారణత్వమునిరూపణము:—సమనామకారణము, అసమనామకారణము, నిమిత్తకారణము అని కారణములు మూఁడు. ఇవి ప్రతిపదార్థములయొక్క జన్మమునకు నావశ్యకములు.

కానేరడు. “జీవుడే యక్షురశబ్దమున కర్థ మేల కాకూడదు? ” అనిన సమాధానము లేదు కదా ! జీవుడును అనాదికర్తృబలమున సర్వభూతములఁ గల్పించుచుండును, లేక సంపాదించుచుండును కదా ! “పూర్వ

౧. సనువాయి కారణము: — తనసముదాయముచే గార్యరూపము నొందుకారణము నూటపోగుల తా మొండొంటితోఁ గూడి వస్త్రమును కలిగించుచున్నది. ఇప్పుడు ఆనూట వస్త్రమునకు సనువాయి కారణము.

౨. ఆసనువాయి కారణము: — తాను ప్రత్యక్షముగ సంబంధింపకున్నను, తన కార్యముతోఁ గాని, ఆ కార్యముయొక్క సనువాయి కారణముతోఁగాని సంబంధము గలయన్యవపదార్థముతోఁ జేరియుండు కారణము. ఎట్లనిన: తింతుసంయోగము (దారములచేరిక) వస్త్రమునకుఁ గారణము. ఇచ్చట చేరికయననది దారములయొక్క గుణము. దారములతోనే సంబంధించి యుండును. మఱియు దారములు వస్త్రముతో ప్రత్యక్షసంబంధము కలిగియుండును గాని వానిచేరిక యట్టిసంబంధమును కలిగి యుండదు. చేరిక దారముల గుణము కాని ప్రత్యేకముగ నుండుపదార్థము కాదు కదా! కావున నీచేరిక వస్త్రమునకుఁ గారణమైనను సనువాయి కారణము కానేరదు తనకు కార్యము వస్త్రము. దానికి దారములతో సంబంధము కలదు. అట్టిదారములతో తనకును సంబంధము కలదు. ఇట్లు కార్యముతోఁ గూడ నన్యవపదార్థమునకు (దారములకు) సంబంధ పడియున్నది యగుటచే నిది యసనువాయి కారణము. ఇట్లే దారముల గుణ మగురూపము వస్త్రగుణ మగురూపమునకుఁ గారణ మని చెప్పఁబడునప్పుడు, ఆతింతురూపమునకు మఱిం తదూర మగుసంబంధము కలిగియుండును. వస్త్రరూపము కార్యము. అది తనకు సనువాయి కారణ మగువస్త్రముతో సంబంధపడి యుండును. ఆవస్త్రంబును తనకు సనువాయి కారణ మగుదారములతో సంబంధించును, ఆతింతురూపంబును తింతువులగుణమే యగుటచే వానితో (దారములతో) సంబంధపడును. ఇది లక్షణమునఁ గలరెండవభాగమునకు (‘తన కార్యముయొక్క సనువాయి కారణముతో సంబంధము గలయన్యవపదార్థముతోఁ గూడిన సనువాయి కారణమునకు సంబంధ ముండవచ్చును.’ అనుభాగమునకు) నుదాహరణము.

౩. నిమిత్త కారణము: — పైరెండు లక్షణములును లేనికారణము నిమిత్త కారణము. నాఁడే పలక మగ్గము మొదలగునవి వస్త్రములకును కారణములే. పైలక్షణములు వీనికి లేవు కావున నిమిత్త కారణములు.

మఱియు నీ కారణములను ఉపాదాన-నిమిత్తము లనుభేదములతో విభజింప వచ్చును. ఏవిధముగఁ గాని కార్యరూపముతోఁ బరిణమించుకారణ ముపాదాన కారణము. ఈజాతిలో మొట్టమొదటిరెండును చేరును. అట్లు పరిణమింపని కారణము నిమిత్త కారణము. ఇదియే మూడవది. దీనియందు ఆయా కార్యముల ముచరించుచేతనుండు (సారెవాడు మొదలగువారు) కూడఁ జేరుదురు.

“నాన్యో ౭తో ౭స్తి ప్రప్తా” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి “జీవభిన్నుఁ డగుద్రప్త లేడు” అని చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ జీవుఁ డొక్కఁ డును, అంతకంటె భిన్నుఁడై సర్వనియామకుఁడై యుండునీశ్వరుఁ డొక్కఁ డును కలఁ డనుట శ్రుతివిరుద్ధము.

‘నాన్యో’ అను మొదలగు శ్రుతి ‘పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుఁ డగు నియామకుఁడు లేడు’ అని చెప్పుచున్నది గాని వేతేమియుఁ జెప్పుట లేదు” అని యెదవేమొ, కాని యట్టిగుఱుతు లెవ్వియుఁ గానవచ్చుట లేదు. కావున నెట్లు చూచినను ఆశ్రుతికి నభేదమే యభిప్రాయము.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడై యుపాధి భేదమున జీవుఁడుగ నున్నాఁడనియు, ఆ భేదము నాశ్రయించియే సర్వ వేదములును శాస్త్రములును పురాణేతిహాసాదులును లోకవ్యవహారములును ప్రవర్తించుచున్నవనియు నిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. “యత్ర హి దైవ్యత మివ భవతి త ద్దీతర ఇతరం పశ్యతి” అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతియుఁ బ్రత్యక్షముగ “భేదము నాశ్రయించియే సర్వ వ్యవహారములును ప్రవర్తించుచున్నవి” అని చెప్పుచున్నది; “ఇన” అను శబ్దముచే, “ఆ భేదము కూడ, కేవల మున్నట్లు తోచునదియే కాని వాస్తవముగ నుండునది కాదు” అని కూడ నిరూపించుచున్నది. మఱియు “యత్ర త్వస్య సర్వ మాత్మై వాభూత్త త్కేన కం పశ్యేత్” “ఏస్థితి యందు (జ్ఞానస్థితియందు) పునుషునకు సర్వము నాత్మమాత్రమే యగు నో, ఆస్థితియందు ఎవ్వఁడు ఎవ్వనిని చూచును?” అను మొదలగు వాక్యములచే “జ్ఞానదృష్టిచే గనువిచ్చి చూచిన సర్వవ్యవహారములు నడంగి పోవును” అనియుఁ జెప్పుచున్నది. ఇట్లగుటచే, వ్యవహార మనునది యెంత వఱకు నుండునో అంతవఱకు కల్పితభేద మాశ్రయింపఁబడుచునే యుండును. కావున ప్రస్తుత వ్యవహారము (‘అంతర్యామి వేఱు జీవుండు’ అను వ్యవహారము) గూడ నట్టిదియే. ఇంతమాత్రమువలన భేదము వాస్తవము కా నక్కఱలేదు. వాస్తవస్థితిలో నిచ్చుట జీవుఁ డనఁబడు వానికంటె భిన్నుఁడై సర్వమును నియమించుచు నీశ్వరుఁ డను పేరుతో నొక్కఁడు లేడు. ఆజీవేశ్వరు లిరువురు నొక్కటియే. అయినను లోకుల భ్రాంతి ననుసరించి, వారికి జీవుని యథార్థస్వరూప మీ విధముగ (ఈశ్వరుఁడను పేరుతో) విర్ణయింపఁబడుచుండును.

ఈ కారణమువలననే ఇచ్చట సనపస్థాదోషము(నిలుపు లేకపోవుట యనుదోషము) రాదు. జీవేశ్వరులకు భేదము వాస్తవమై, అందు జీవుడు దేహోదుల నియమించువాడై వాని నీశ్వగుండు నియమించుట యనునది కల్గునేని, యప్పుడు ఆదోషము వచ్చును. దేహాది నియామకుఁ డగు చేతనుని మఱియొకచేతనుఁడు నియమించు ననుటయే సిద్ధాంత మగునేని, “ఆచేతనునిఁగూడ నియమించు చేతనుఁడు మఱియొకఁ డుండ పలయును. ఆతని నియమించుటకును మఱియొకఁడు కావలయును” అని యనవచ్చు వచ్చును గాని, లేకున్న నట్లు రాదుకదా! కావున నెట్లు చూచి నను ఈ సిద్ధాంతమున దోష మింత యైనను లేదు.

౬. అదృశ్యత్వాద్యధికరణము.

విషయము:—ముండకోపనిషత్తునందు “అథ పరా యయా తద ఊర మధిగమ్యతే యత్త తద్రేశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవర్ణ మచక్షు శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం య ద్భూతయోనిం పరివశ్యంతి ధీరాః” “జ్ఞానకర్తేంద్రియముల కగో చరంబును, నామరహితంబును, జాతిశూన్యంబును, జ్ఞానేంద్రియ కర్తేంద్రియ రహితంబును, శాశ్వతంబును, సర్వశక్తియు, సర్వవ్యాపకంబును, అతిసూక్ష్మంబును, సర్వప్రపంచ కారణంబును అగు నేయఊరంబును వివేకవంతు లెఱుంగుచున్నారో, అట్టి తత్త్వమును తెలుపువిద్య పరా విద్య,” అను వాక్యము కలదు. వానియర్థ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున అదృష్ట త్వాదిగుణము లున్నను ద్రష్టృత్వాదులు లేవని ప్రధానమును నిరాకరించితిరి. పై వాక్యమును విచారింపఁదలఁచిన నట్లు నిరాకరించుటకు వీలు లేదు. ఇచ్చట ప్రధాన మునకు సంభవింపని ధర్మము లెవ్వియుఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు” అను నాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీ యధికరణ మారంభింపఁ బడెను. పూర్వాధికరణసిద్ధాంతమునకుఁ బ్రత్యుదాహరణముగ పై వాక్యము చూపఁబడెను. కావున నీ రెండధికరణములకును గల సంబంధము ప్రత్యుదాహరణ సంబంధము.

* ప్రత్యుదాహరణ స్వరూపము (పుట. ౮౭ చూడుము).

సం దేహము:—ఈ వాక్యమున నర్థనిర్ణయము లేని యక్షరమును పదము ప్రయోగింపఁబడి యుండుటయే సంశయకారణము. “అక్షర శబ్దముచే జెప్పఁబడువారు ప్రధాన జీవులే, బ్రహ్మమే” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. ఇది యుపాసనాప్రకరణము కాదు. కావున పూర్వపక్షమున కుపాసనయు సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలములు.

ఈ రెండుపక్షముల నాశ్రయించి యీక్రింది పూర్వపక్ష ముదయించును:—

పూర్వపక్షము:—ఇచ్చట నక్షరపదముచే జెప్పఁబడువారు ప్రధానజీవులే యే తీరవలయును. యీప్రపంచ మచేతనము. దీనికి గారణము గూడ నచేతనమే కావలయును. నై వాక్యమునందును “భూతయోనిం” అనుటచే “అక్షరశబ్దము జగత్కారణమును చెప్పును” అను విషయము స్పష్టమగుచున్నది. కావున నచేతనమగు ప్రధానమే యక్షర శబ్దార్థము కావలయును.

లోకమున ఆరంభము, పరిణామము, వివర్తము అను మూఁడును పదార్థోత్పత్తికి గారణములు. అందు ఈప్రపంచము పరిణామమువలనఁ బుట్టినను వివర్తమువలనఁ బుట్టినను దీని కచేతనమే కారణము కావలయును. కార్యకారణములకు పరస్పరసమానరూపత్వ ముండవలయు ననుట నిస్సంశయ మగువిషయము. ఎవ్వఁడైనను త్రాటినిఁ జూచిన పాము గానే తలంచును; గాని యేనుఁగుగాఁ దలంపఁడు. సువర్ణముచే నేర్పఱుపఁబడినదాని సువర్ణముగాఁ జూచును గాని మృత్తికగాఁ జూడఁడు కదా! కావున నిచ్చట నక్షరశబ్దముచే బరమాత్మయే చెప్పఁబడు ననిన, నాయన చేతనుఁడును ప్రపంచ మచేతనంబు నగుటచే విరోధము తప్పక వచ్చును.

మఱియు “భూతయోనిం” అనుపదమునకు “ప్రపంచ*నిమిత్త కారణమును” అని యర్థము చెప్పినను, అక్షరశబ్దార్థము పరమేశ్వరుఁడు

* ఆరంభము, పరిణామము. వివర్తము (పుట. ౭౭ చూడుము).

*కారణశ్రయిరూపణము:—సమవాయికారణము, ఆసమవాయికారణము, నిమికారణము అవి కారణములు మూఁడు. ఇవి ప్రతిపదార్థములయొక్క జన్మమునకు నావశ్యకములు.

కానేరడు. “జీవుడే యక్షరశ్శబ్దమున కర్థ మేల కాకూడదు?” అనిన సమాధానము లేదు కదా ! జీవుడును అనాదికర్తృబలమున సర్వభూతములఁ గల్పించుచుండును, లేక సంపాదించుచుండును కదా ! “పూర్వ

౧. సమవాయికారణము:—తనసమవాయముచేఁ గార్యరూపము నొందుకారణము నూలుపోగులు తా మొండొంటితోఁ గూడి వస్త్రమును కలిగించుచున్నవి. ఇవ్వచ్చు ఆనూలు వస్త్రమునకు సమవాయికారణము.

౨. అసమవాయికారణము:—తాను ప్రత్యక్షముగ సంబంధింపకున్నను, తన కార్యముతోఁ గాని, ఆకార్యముయొక్క సమవాయికారణముతోఁగాని సంబంధము గలయన్యవస్తాధ్యక్షముతోఁ జేరియుండుకారణము. ఎట్లనిన: తింతుసంయోగము (దారములచేరిక) వస్త్రమునకుఁ గారణము. ఇచ్చట చేరికయునునది దారములయొక్క గుణము. దారములతోనే సంబంధించి యుండును. మఱియు దారములు వస్త్రముతో ప్రత్యక్షసంబంధము కలిగియుండును గాని వానిచేరిక యట్టిసంబంధమును కలిగి యుండదు. చేరిక దారముల గుణము కాని ప్రత్యేకముగ నుండుపదార్థము కాదు కదా! కావున నీచేరిక వస్త్రమునకుఁ గారణమైనను సమవాయికారణము కానేరదు తనకు కార్యము వస్త్రము. దానికి దారములతో సంబంధము కలదు. అట్టిదారములతో తనకును సంబంధము కలదు. ఇట్లు కార్యముతోఁ గూడ నన్యవస్తాధ్యక్షమునకు (దారములకు)సంబంధ పడియున్నది యగుటచే నిది యసమవాయికారణము. ఇట్లే దారముల గుణ మగురూపము వస్త్రగుణ మగురూపమునకుఁ గారణ మని చెప్పఁబడునప్పుడు, అతింతురూపమునకు మఱిం తదూర మగుసంబంధము కలిగియుండును. వస్త్రరూపము కార్యము. అది తనకు సమవాయి కారణ మగువస్త్రముతో సంబంధపడి యుండును. అవస్త్రంబును తనకు సమవాయికారణ మగుదారములతో సంబంధించును. అతింతురూపంబును తింతువులగుణమే యగుటచే వానితో (దారములతో) సంబంధపడును. ఇది లక్షణమునఁ గలరెండవభాగమునకు (‘తన కార్యముయొక్క సమవాయికారణముతో సంబంధము గలయన్యవస్తాధ్యక్షముతోఁ గూడిన సమవాయికారణమునకు సంబంధ ముండనచ్చును.’ అనుభాగమునకు) నుదాహరణము.

౩. నిమిత్తకారణము:—పైరెండు లక్షణములును లేనికారణము నిమిత్తకారణము. నాఁడే పలక మగ్గము మొదలగునవి వస్త్రములకును కారణములే. పైలక్షణములు వీనికి లేవు కావున నిమిత్తకారణములు.

మఱియు నీకారణములను ఉపాదాన-నిమిత్తము లనుభేదములతో విభజింప వచ్చును. వివిధముగఁ గాని కార్యరూపముతోఁ బరిణమించుకారణ ముపాదానకారణము. ఈజాతిలో మొట్టమొదటిరెండును చేరును. అట్లు పరిణమింపనికారణము నిమిత్త కారణము. ఇదియే మూడవది. దీనియందు అయాకార్యముల నాచరించుచేతుండు (సాలెవాఁడు మొదలగువారు) కూడఁ జేరుదురు.

కల్పకర్తానుసారముగ ను త్తరస్పష్టిని పరమేశ్వరుఁ డాచరించును. " అని యర్థ మిచ్చు "స తపోఽతవ్యత" అను మొదలగు శ్రుతు లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. కావున నెట్లు చూచినను అక్షరశబ్దార్థము ప్రధానమో, కాక జీవుఁడో కావలయును కాని పరమేశ్వరుఁడు కానేరఁడు. ప్రధాన మొకవేళ వేదోక్తము కా దనినను, ప్రపంచబీజభూత మగు అవ్యా కృతము* అక్షరశబ్దార్థ మగును గాని, పరమేశ్వరుఁడు మాత్ర మెప్పటికిని అట్టివాఁడు కానేరఁడు.

"స్పష్టిని చెప్పుశ్రుతులు 'సర్వమునకు పరమేశ్వరుఁడే కారణము' అని చెప్పుచున్నవి. ఇట్లుండ నీనూతనకల్పన యెట్లు సరిపడును? " అని యెనవేము, అందు దోష మేమియు లేదు. ఎప్పటికి స్పష్టిని చేయునది యా యవ్యాకృతమే యైనను, దానికి నాశ్రయుఁ డగుటచేఁ బరమేశ్వరునే కర్త యని కొన్ని శ్రుతులు చెప్పువచ్చును. ఖటికొన్ని యవ్యా కృతమునుమాత్ర మే యంగీకరింపవచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను అక్షరశబ్దార్థము జీవప్రధానములలో నేదియైన నొక్కటి కావలయునే కాని పరమేశ్వరుఁడుమాత్రము కాఁడు.

అనతారిక:—అను నీ పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.—

౫౧. అదృశ్యత్వాదిగుణతో ధర్మోక్తేః. ౧. ౨. ౨౧.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—పై వాక్యమున అదృశ్యత్వము మొదలగు ధర్మములచేఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే. ఆపరమేశ్వరునకుఁ దప్ప నితరులకు సంభవించనిధర్మము లిచ్చట చెప్పఁబడియున్నవి.

* అవ్యాకృతము:—వ్యాకృతమునఁ గాఁ బ్రకటింపఁబడినది. అవ్యాకృతమునఁ గాఁ ఆట్లు కానిది. ఈపదము వేదాంతశాస్త్రమున మాత్రమే ప్రసిద్ధము. ఈ ప్రపంచమంతయు నామరూపార్థకము. స్పష్టియు నామరూపప్రకాశమే. లోకమున నేపదార్థమునుండి యైనను బుద్ధిశక్తివలన నామరూపముల విభాగించినదో నితఁ నేమియు నుండదు కదా! కావున నేసచయమున నామరూపంబులు (ప్రపంచము) ప్రకటము (స్పష్టి) లగునో, ఆసచయమున నవి వ్యాకృతము లగును. ఆట్లు లేనప్పుడు (స్పష్టికిఁ బూర్వమున ప్రకాశముగ, లేక సూక్ష్మరూపమున నున్నప్పుడు) అవ్యాకృతము లగును. ఈనామరూపములను సామాన్యముగ ప్రపంచశబ్దముతోఁ గ్రహింతురు. కావున నవ్యాకృతశబ్దమునందు కూడ నేకవచనము ప్రయోగింపఁబడినది.

ఎట్లనిన:—

ఈమంత్రమునకు సమీపముననే “యః సర్వజ్ఞ సర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయం తపః, తస్మా దేతద్బ్రహ్మ నామ హప మన్నం చ జాయతే” “ఎవ్వఁడు సామాన్యముగ విశేషముగఁ గూడ సర్వము నెఱుంగునో, ఎవ్వని తపస్సు జ్ఞానరూప మైనదియో, అట్టివానినుండి నూత్నభూతములును నామరూపములును పృథివ్యాదిస్థూలభూతములును సర్వభౌగ్య పదార్థములును కలుగుచున్నవి.” అనుమంత్రము కలదు. ఇందును జగత్కారణమే ప్రస్తావించఁబడి, దానికి సర్వజ్ఞ తావద్విధి గుణములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఈగుణములు అచేతన మగు ప్రధానమనకుఁ గాని, పరిచ్ఛిన్నఁ డగుజీవునకుఁ గాని సంభవించునవి కావు కదా! కావున ప్రస్తావానుసారముగ (అనఁగా : “యత్త దద్రేశ్యం” అను మొదలగు వాక్యమున చెప్పఁబడినట్లే యిచ్చుట కూడ చెప్పఁబడి యుండుటచే) విచారించిన నీసర్వజ్ఞాదిమంత్రముచేఁ జెప్పఁబడినదియు జగత్కారణమే యని గుఱుతింప నను వగుచున్నది.

మఱియు నీయుపనిషత్తునందు మొట్టమొదట “పరాపరవిద్యలు రెండు కలవు.” అని చెప్పఁబడి యందు ఋగ్వేదాదిరూప మగు ‘అపరావిద్య’ తొలుదొల్త నిరూపింపఁబడెను. ‘పరావిద్య’ యారంభింపఁబడెను. జగత్కారణ మగునక్షరమే దానికి విషయముగ నర్చింపఁబడెను. “ఇహపరలోకములయం దభివృద్ధి నొసంగునది యపరవిద్య; మోక్షము నొసంగునది పరవిద్య” అని విద్యలకు విభాగ మేర్పడెననుట నుప్రసిద్ధము. ఇప్పుడు విచారింపుము. పరవిద్య దేని నుపదేశింపవలయును? పరమేశ్వరునే కదా! పరమేశ్వరజ్ఞానమునలననేకాని ముక్తిదొరక దనుట సిద్ధాంతము. ప్రధానాదిజ్ఞానమునలన మోక్షము కలుగదనుట మీకును సమ్మతమే కదా! కావున నక్షరశబ్దార్థము పరమేశ్వరుఁడే కావలయును. “ప్రవాచ తాం తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యాం” “యథార్థముగ బ్రహ్మవిద్య నంతయును వివరింప నారంభించెను” అని మొట్టమొదట నుపక్రమింపఁబడి యున్నది. పిదప పరాపరవిభాగము చేయఁబడి అందును “స్లవా హ్యేతే....” “ఈ కర్తృలన్నియు ఓటితెప్పవంటివి” అను మొదలగువాక్యముచే నపరవిద్యానిందాపూర్వకముగ పరవిద్య ప్రశంసింపఁబడినది. “పరీక్ష్య లోకాన్ కర చితాన్ బ్రహ్మణో నిర్యేద మాయాత్” “బ్రహ్మ

జ్ఞానియగువాడు కర్మచే సంపాదించబడిన దగుటచే నీలోక మనత్యమని యెఱింగి పై రాగ్యమును చెందవలయును.” అను మొదలగు వాక్యములచే “బ్రహ్మవిద్యయే యాశ్రయణీయ మనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావున ‘పరావిద్య’బోధించు నక్షరము పరమేశ్వరుడు కాకపోయినచో, బ్రహ్మవిద్యాశబ్దార్థము భగ్నము కావలసి వచ్చును. అప్పుడు పైన చూపినసర్వ ప్రమాణములకును విరోధము వచ్చునుకదా!

ఇదియును గాక “కస్తిన్ ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వ మిదం విజ్ఞాతం” “ఓభగనంతుఁడా! ఏపదార్థము నెఱింగిన సర్వ ప్రపంచము నెఱుంగఁ బడును” అని యుపనిషదారంభమున శౌనక ప్రశ్న వర్ణింపఁబడి యున్నది; మిగిలిన యుపనిషత్తు దానికి ను త్తరముగా నిర్ణయింపఁబడినది. అందును పరవిద్యయే మొదటనుండియు కడవఱకు వివరింపఁబడు చున్నట్లు పైననే నిరూపించి యున్నాము. కావున పరావిద్య బోధించు నక్షరము ప్రధానాదులలో నేదియైనను పై ప్రశ్నమునకు ను త్తరమునకును తప్పక విరోధము వచ్చును. ప్రధాన మచేతన మగుటచే దాని నెఱింగిన కార్య కారణా భేదమువలన నచేతన ప్రపంచము మాత్రమే గోచర మగును; కాని చేతన ప్రపంచము గోచరము కాదు; ఇక జీవు నాశ్రయించినను, ఆతఁడు ప్రపంచవ్యతిరిక్తుఁడగుటచే, దజ్జ్ఞానమువలన నచేతన ప్రపంచ జ్ఞానము కలుగదు. కావున సర్వాత్మకుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడే యక్షరశబ్దార్థ మనవలయును.

పూర్వపక్షము:—ఇదియు సరి కాదు. “య ధోర్ణనాభిః సృజతే గృహ్లాతే చ” “సాలెపురుగు తనదేహమునుండి తానే దారమును సృజించి మరల తనయందే యడంచుకొనునట్లు” అను మొదలగుదృష్టాంతములచే, అక్షరమునుండి సృష్టి ప్రవర్తించిన విధ ముపనిషత్తునందు నిరూపింపఁబడినది. ఈదృష్టాంతములయందు అచేతనపదార్థమే వర్ణింపఁబడెను. దారమునకు నచేతన మగుసాలెపురుగుయొక్కదేహమే కదా కారణము? కావున నీదృష్టాంతమును సట్టి చూచిన * దాష్టాంతిక మగు నక్షరము కూడ నచేతనమే కావలయు నని తోచుచున్నది.

* దాష్టాంతికము:—కాప్రప్రసిద్ధములై లోకమునందును కావ్యములయందును గూడ వ్యవహరింపఁబడుచు నుండునలంకారములన్నియు సామాన్యముగ నుపమాంబం
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

సిద్ధాంతము:— ఇట్లు చెప్పఁగూడదు. దృష్టాంతదార్ఢ్యాంతికములకు సంపూర్ణమగుపోలిక యుండవలయునను నియమము లేదు. లోకమున నట్లుండుటయు నెన్నటికిని తటస్థింపదు. “ముఖము చంద్రునివలె నున్నది” యనిన, “ముఖము చంద్రునియట్లు నున్ననై కనుముక్కులు లేక యున్నది” యని యర్థము కాదు కదా! కావున, మన మేవిషయమున పోలిక నభిలషించి దృష్టాంతదార్ఢ్యాంతికముల నుపయోగింతుమో, అవిషయమునందు మాత్రమే వానికి పోలిక కల దని తెలిసికొని తృప్తి నొందవలయును. ప్రస్తుతమున సాలపురుగును పోల్చుటచే, “సాలపురుగునుండియే జనించుచు దానిచేతనే యనేకరూపములతో అల్లఁబడుచు నున్న దారము వలె నీ ప్రపంచముకూడ పరమేశ్వరు నుండియే జనించుచు నాయనచేతనే బహురూపములతో విస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నది” అనువిషయము (అనఁగా: ఈ ప్రపంచమునకు నుపాదానకారణంబును నిమిత్తకారణంబునుకూడ పరమేశ్వరుఁడే యనువిషయము) స్పష్టమగును. కావున నెట్లు చూచినను అత్యుత్తరార్థము పరమేశ్వరుఁడే యనుటలో సంశయము లేదు.

కారములే యనవచ్చును. కొంచె మించుమించు స్వాలంకారములు నుపమానేదములే. పోల్చఁబడుపదార్థము, ఉద్దేశింపఁబడుపదార్థము, ఈరెంటికిని గలపోలిక, అననవి సామాన్యముగ నన్నియలంకారములయందు నుండును.

ముఖ్యముగ దృష్టాంతాలంకారమునకు నుపమాలంకారమునకును మిగులఁ జేరువ. ఉపమాలంకారమున నేకవాక్యమునందే ‘పోల్చఁబడుపదార్థము, ఉపమానము’ మొదలగు నవి చెప్పఁబడి యుండును. దృష్టాంతాలంకారమునందు విషయ మొకవాక్యమునందును, విషయ ముటియొకవాక్యమునందును విల్లింపఁబడును. ఈరెండలంకారములకు నింతమాత్రమే భేదము. కావుననే వ్యాఖ్యానమున “ముఖము చంద్రునివలె నున్నది” యని యుదాహరింపఁబడిన విషయవిషయములు క్రమముగ నుపమానోపమేయములు. అవియే దృష్టాంతదార్ఢ్యాంతికములు. పైనిరూపించినకారణమువలన (ఈదృష్టాంతాలంకారము ఉపమాలంకారముతో సమానమగుటచే) దృష్టాంతాలంకారమునందును అన్నియు నుపమాధర్మములే యుండును. ఉపమాలంకారమునందు ఉపమానోపమేయములకు నెట్లు సంపూర్ణసాదృశ్య ముక్కుల లేదో అట్లే యిచ్చటఁ గూడ సంపూర్ణ సాదృశ్య ముక్కుల లేదు.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨౨. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈ సిద్ధాంతము సరి కానేరదు. “యః సర్వజ్ఞః” అనుమొదలగు శ్రుతి జగత్కారణమును గూర్చి చెప్పనది కాదు. “అక్షరా త్పరతః పరః” “అక్షరమునకంటె పరుడు” అని చెప్పబడిన పరమేశ్వరునిగూర్చి మాత్రమే చెప్పను. “తథాక్షరా త్సంభవ తీహ విశ్వం” ‘ఆయక్షరమునుండియే ప్రపంచము పుట్టును’ అని యుండి, పిదప ‘తస్మా దేతత్జాయతే’ ‘ఆసర్వజ్ఞునుండి ప్రపంచము జనించెను’ అని యుండుటచే నాయక్షరమే సర్వజ్ఞమని తేలుచున్నది. మఱియు ‘యే నాక్షరం పురుషం వేద’ ‘దేనిచేత నక్షరనూపుడగు పురుషుని తెలిసికొనెనో’ అని చెప్పుటచే ‘అక్షరశబ్దవాచ్యుడు పురుషుడే’ అని తేలుచున్నది. ఇట్లుండ నీయూక్షేపమునకు నవకాశ మెక్కడిది” అని యేదవేము, అదియు సరికాదు. “అక్షరా త్పరతః పరః” అని స్పష్టముగ నక్షరమునకంటె పురుషుని భిన్నునిగఁ జెప్పియుండ నీసిద్ధాంతము నకు నిలుకడ యెట్లు కలుగును?

అవతారిక:—అను పూర్వపక్షమును క్రిందిసూత్రముచే ఖండించుచున్నాడు.

౫౨. విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాం నేతరౌ. ౧. ౨. ౨౨.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—ఈవాక్యమునందు చెప్పబడిన వారు ప్రధాన-జీవులలో నెవ్వరును కానేరరు. ఉత్తరగ్రంథమున నట్టివిశేషణములు కలవు. ప్రత్యక్షముగ భేదమును చెప్పబడియున్నది.

“దివ్యో హ్యమూర్తః పురుషః స బాహ్యభ్యంతరో హ్యజః” “ఆజగత్కారణ మగుపురుషుడు స్వప్రకాశనూపుడు; నిరాకారుడు; లోపల వెలుపల నేకరూపముతో” వ్యాపించి యుండువాడు; జన్మమరణములు లేనివాడు” అనువాక్యము ఉత్తరగ్రంథమున కలదు. ఇందలివిశేషణములు, అవిద్యాసత్యమునఁ బరిచ్ఛిన్నుడై జన్మమరణాదుల నభిమానించుజీవునకు సంభవింపవు. అచేతనమగు ప్రధానమునకుఁ గూడ సరి పడవుకదా!

“అక్షరా త్పరతః పరః” అనియు ప్రత్యక్షముగనే ప్రధాన-పురుషులకుఁ గూడ భేదము చెప్పబడియున్నది. వాస్తవస్థితిలో ప్రధాన మనఁ బడుచు నాంభోక్త మగురీతి స్వతంత్ర మగు నీచేతనపదార్థ మొక్కటి ప్రత్యేకముగ లేదు. అట్లుండుటను శ్రుతి యంగీకరింపదు. ఇతఁ నిచ్చటి యక్షరశబ్దార్థము (“అక్షరా త్పరతః” అనువాక్యమునందలి యక్షర శబ్దమున కర్థము) ఏది యనిన, అవ్యాకృత మనుచేరు గలిగి సర్వవికార ములకు నాశ్రయమై పరమేశ్వరుని యవలంబించి యాచునకే యావరణమై యున్నభూతసూక్ష్మమే(ఉత్పత్తికిఁ బూర్వము బీజములం దంకురము నలె పరమేశ్వరునియం దడంగి యున్నపంచభూతములే); “శ్రుతిసమ్మత మగునీయవ్యాకృతమే ప్రధానము” అనియెడవేమో, యప్పుడు మామతము నవలంబించినవాడవే యగుదువు. కావునఁ బైఁజూపినవిశేషణములవలనను భేదమువలనను ప్రధాన-జీవులు అక్షరశబ్దార్థములు (“అథ పరా యయా త దక్షర మధిగమ్యతే” అనువాక్యమునందలి యక్షరశబ్దమున కర్థములు) కానేరరు. తదర్థము పరమేశ్వరుడే.

నీ వింతకు ముందు అక్షరశబ్దమునకు (“అథ యయా” అను వాక్యమునందలి యక్షరశబ్దమునకు) ప్రధానమే యర్థ మనియు, అదియే జగత్కారణ మనియు, “అక్షరాత్” అను మొదలగు వాక్యము మాత్రమే పురుషుని చెప్పు సనియుఁ దలంచి యాక్షేపించియున్నావు. అది యయుక్త మని పై వ్యాఖ్యానముచే నిరూపింపఁబడెను. అనేక ప్రమాణములకు విరోధముగ ‘అథ యయా....’ అను వాక్యమునందలి యక్షరశబ్దమునకు సర్థాంరమును కల్పించుట యయుక్త మని పైన నిరూపింపఁబడినది. కావున “అక్షరా త్పరతః” అని వర్ణింపఁబడినది కూడ, “అథ యయా” అను వాక్యమునందలి యక్షరశబ్దముయొక్క యర్థమే ; పరమేశ్వరుడే.

౫౩. రూపోపన్యాసా చ్చ. ౧. ౨. ౨౩.

తాత్పర్యము:— మఱియు “అగ్ని స్తూర్ధా చక్షుషీ చంద్ర సూర్యా” “ద్యులోకము శిరస్సు; చంద్రసూర్యులు కన్నులు” అని శ్రుతియందు రూపము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఆరూపము జగత్కారణమునకే కల దనియు చెప్పబడి యున్నది. అది పరమేశ్వరునకే తప్ప మఱి యొక్కనికీ సంభవింపదు కదా! కావున నిచ్చటఁ చెప్పబడిన జగ

త్కారణము పరమేశ్వరుడే. పరిచ్ఛిన్నుఁ డగుటచే జీవునకును సర్వ భూతాంతర్యామి (చేతనాంతర్యామి) కాకపోవుటచే ప్రధానంబునకును ఈరూపము సంభవింపదు.

“ఇచ్చట చెప్పఁబడినరూపము పరమేశ్వరునిదే” అనువిషయ మిచ్చటిసందర్భమువలననే తేటపడినది. మొట్టమొదట “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో” “ఈజగత్కారణమునుండియే హిరణ్యగర్భుఁడు (సమష్టిసూక్ష్మ శరీరాభిమాని) జనించుచున్నాఁడు” అని యారంభించి, పిదప, “అగ్నిః ఏష భూతాంతరాత్మా” “ద్యులోకము మొదలగునవి యవయవ ములుగఁ గలయీతఁడే సర్వభూతములకు నంతర్యామి” అని యుప దేశింపఁబడియున్నది. కావున నీరూపము జగత్కారణపదార్థమునకు సంబంధించునదియే.

“పరమేశ్వరుఁడు నామరూపాదులు లేనివాఁడు కదా” యని యెదవేమొ వినుము. ఇచ్చట “పరమేశ్వరునకు రూపము చెప్పవలయును” అనునుద్దేశముతో శ్రుతి వచింపలేదు. ఆయన సర్వమయుఁడు కావున నావిషయము ఆకారవర్ణనావ్యాజముచే నిరూపింపఁబడినది. ఇట్లగుటచే నిందు దోష మేమియు లేదు.

విశేషాంశము:— ఈవాఖ్యానము శంకరాచార్యులకు సమ్మతము కాదు. ఇది సృష్టికారుని మతము. “అగ్ని స్తూర్ధా” యనుమంత్రము సృష్టివాక్యములకు నడుమ నున్నది. “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో” అనునది పూర్వవాక్యము; “తస్మా దగ్నిః” “ఆహిరణ్యగర్భునుండి ద్యులోకము జనించును, లేక పరమేశ్వరునుండి ద్యులోకము జనించును” అను మొదలగునవి యుత్తరవాక్యములు. ఇట్లుండ నడుమ నాకస్మికముగ రూపోపన్యాస మెక్కడినుండి వచ్చును? “సాన్నిధ్యమునకంటె (సమీపమున నున్నవాక్యములకంటె) ప్రకరణము * బలవంతము కదా! దాని ననుసరించి యీరూపోపన్యాసము జగత్కారణమునకే సంభవించు నని నిర్ణయింపవచ్చును” అనియెదవేమొ, అది సరి కాదు. జగత్కారణమునకు రూపము మొట్టమొదట బొత్తిగనే సంభవించి దనిన నీప్రమాణము లెట్లు పనికి వచ్చును? ఇది యంతయుఁ గాక సృష్టినిరూపణము ముగిసినపిదప “పురుష ఏ వేదం విశ్వం” “పరమేశ్వరునుండి జనించినది

* ప్రకరణము. (పుట. ౧౦౨ చూడుము)

యగుటచే పరమేశ్వరుడే" అని, పరమేశ్వరుని యథార్థరూపము చెప్పఁబడి యున్నది కావున "అగ్నిః...." అను మొదలగు మంత్రమునందు చెప్పఁ బడినరూపము పరమేశ్వరునకు సంబంధించినది యగుటకు వీలులేదు. స్పష్టివాక్యమధ్యగత మగుటచే నానూపంబును మొట్టమొదట జనించిన యొకానొకపదార్థమునకు సంబంధించినదియే కావలయును. అట్టిపదార్థమే హిరణ్యగర్భుఁడు; "హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే" 'స వై శరీరీ ప్రథమః" హిరణ్యగర్భుఁడు మొట్టమొదట జనించెను. ఆహిరణ్యగర్భుడే దేహధారులలో ప్రథముఁడు" అని శ్రుతి స్మృతు లీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి.

"ఇట్లయిన నీసూత్రము వ్యర్థమే యగును కదా?" అనియెద వేమో వినుము. "పురుష ఏవేదం విశ్వం" అని పరమేశ్వరునిరూపమును చెప్పుశ్రుతికూడఁ గలదు. కావున దాని నవలంబించి యీసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము చేయ నచ్చును.

"అప్పటికిని అదృశ్యత్వాదిగుణములు కలవానికి జగద్రూప మెట్లు సంభవించును?" అను నాక్షేపము తొలఁగిపోదు" అనియెద వేమొ, వినుము. ఇచ్చట ("పురుష ఏవేదం" అను వాక్యమున) పరమేశ్వరునకు ననయనములు చెప్పఁబడలేదు. "కారణకార్యములకు భేదము లేదు కావున పరమేశ్వరప్రపంచములకును భేదము లేదు" అని మాత్రమే చెప్పఁబడి యున్నది. "కస్మిన్ను" అను ప్రశ్నమునకు నుత్తరముగ, "కారణభూతుఁ డగుపరమేశ్వరు నెఱింగినఁ దత్కార్య మగుచేతనా చేతనప్రపంచ మంతయు నెఱుంగఁబడును" అని చెప్పఁబడినది. కావున నిది యథార్థకథనమేకాని స్వరూపకల్పనముకాదు. ఈ కారణమున, "రూపహీనునకు ననయనములఁజెప్పు 'అగ్నిః' అనువాక్యముమాత్రమే, నీపక్షము నాశ్రయించిన ప్రకరణవిరుద్ధ మగును. 'పురుషః....' అను వాక్యముమాత్ర మేపక్షమునను విరుద్ధముకాదు. 'అగ్నిః' అను వాక్యము పరమేశ్వరుని సర్వమయత్వము నావిధముగ వర్ణించు నంటిమి కదా?" అనియెదవేమొ, అదియు సరికాదు. వాక్యమునకు స్వార్థమే సంభవించుచుండ నిర్లక్ష్యముగ లాక్షణికార్థమును కల్పించుట యుక్తము కాదుకదా! కావున నెట్లు చూచినను శంకరమతమే ("పురుషః" అను

మొదలగువాక్యము ననుసరించియే వ్యాఖ్యానము చేయవలయును" అనుగుతమే) యుక్తియుక్త మైనది.

౭. వై శ్వా న రా ధి క రణ ము.

విషయము:—ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు అయిదవ ప్రపాఠ కమునఁ బదునొకండవఖండమున నొకకథ యారంభ మగుచున్నది. ప్రాచీనశాలుఁడు, సత్యయజ్ఞుఁడు, ఇంద్రద్యుమ్నుఁడు, జనుఁడు, బుడిలుఁడు అనునైదుగురు గూడి వైశ్వానరస్వరూపమును గూర్చి విచారించి నిర్ణయింపలేక సుద్ధాలకమహామునికడకుఁ బోయిరి. ఆతఁడును వారిఁ జూచి వైశ్వానరవిద్య తనకు బాగుగఁ దెలియ దనియు, కేకయదేశపురాజు దీనియందు ప్రవీణుఁ డనియుఁ జెప్పి తానును వారలతోఁగూడి యా రాజునొద్దకుఁ బోయెను. ఆ ప్రభువును వీరల నాల్గుర గౌరవించి తదభిప్రాయము నెఱింగి యావిద్య నుపదేశింప నిశ్చయించి యిట్లనియె. “ఓ మహాత్ములారా! మీరిదివఱకు నీయపాసనను చేయుచుంటిరా లేదా? చేయకుండిన క్రొత్తగ వైశ్వానరునిగూర్చిన విచారము మీకేలసంభవించును? కావున నీవైశ్వానరరూపమునుగూర్చి మీమీ ముఖిప్రాయములఁ దెల్పుఁడు”. అనిన వాడును క్రమముగ ద్యులోకము, సూర్యుఁడు, నాయువు, ఆకాశము, జలము, భూమి అనునాఱింటిని వైశ్వానరుఁడుగ నుపాసించుచున్నట్లు తెల్పిరి. ఆ ప్రభువును వారివాక్యముల విని, ఆద్యులలోకాదులు వైశ్వానరునకు నవయవములే యనియు, వానియందుఁ బ్రత్యేకముగ వైశ్వానరబుద్ధి నుంచుట దోషమనియుఁ జెప్పి, తెలిసికొనలేక యట్టియపాసనలను గావించినవారలకు ఆయాయవయవములయందు (ఆద్యులలోకాదులలో నుపాసనార్థమై గ్రహింపఁబడినది వైశ్వానరునకు నేయవయవ మగునో యాయవయవమునందు)లోపము కలుగు నని విసరించెను. పిదప ద్యులోకాదుల నన్నిటి నవయవములుగఁ గలిగియున్న మహారూపమునే వైశ్వానరునిగ నుపాసింపవలయు నని నిశ్చయము చేసెను. “తస్య హ వా ఏత స్వాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధ్నైవ సుతేజా శ్చక్షు ర్విశ్వరూపః ప్రాణః పృథగ్వర్తాత్తా సందేహో బహుభో బస్తి

రేవ రయిః పృథి వ్యేవ పాదా....." "ఆత్మనూపుఁ డగునానై శ్వా
నరునకు ద్యులోకము శిరస్సు. నూర్వఁడు కన్నులు. వాయుదేవుఁడు
ప్రాణము. ఆకాశమే శిరస్సుమొదలు నడుమువఱకుఁ గల దేహము. జలము
నాభ్యధోభాగము. భూమి పాదములు...." అనువాక్యముచే శ్రుతియం
దీనిర్ణయము వర్ణింపఁబడెను. ఈవాక్య మీయధికరణమున విచా
రింపఁబడును.

సంగతి:—పైయధికరణమున సంతమునందు 'నూపోపన్యాసా
చ్చ' అనుసూత్రముచే, ప్రపంచాత్మక మగుబ్రహ్మము వర్ణింపఁబడెను.
దానినలనఁ ద్రిలోకశరీరుఁ డగువై శ్వానరుఁడు స్థరణకు రాఁగా, నాతని
విషయమును విచారించుటకై యీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది.
కావున నీయధికరణమునకును పూర్వాధికరణమునకును కలసంబంధము
ప్రాస్తావికసంబంధము (కేవలప్రాస్తావములన ఘట్టిన సంబంధము).

మఱికొందఱు ఈరెండధికరణములకును దృష్టాంతసంబంధము
కల దందురు. పైయధికరణమున* నుపక్రమమునందుఁ గానవచ్చునదృశ్య
త్వాది ధర్మములు ప్రధాన-జీవ-పరమేశ్వరులకు సాధారణములై యుండ,
"యః సర్వజ్ఞః" అనువాక్యశేషము ననుసరించి సిద్ధాంతము చేయఁబడి
నది. అట్లే ఇచ్చటను ఉపక్రమమునందు అగ్ని జీవ పరమేశ్వరాదులకుఁ
సాధారణ మగువై శ్వానరశబ్దము కలదు. వాక్యశేషమున "ఉరో వేదిః"
"హృదయము వేదిక" అనుమొదలగు వాక్యములు "ఇచ్చట చెప్పఁబడిన
వాడు అగ్నియే" అని నిర్ణయించుచు నున్నవి. కావున నీయధికరణము
నందు శ్రుతిప్రతిపాదితవై శ్వానరుఁ డగ్నియే యని నిర్ణయింపవలసియు
న్నది కదా !

సంశయము:—ఇచ్చట వై శ్వానరశబ్దము, ఆత్మశబ్దము కూడ
కలవు. అందుచే ఈశబ్దమునకు సర్థనిర్ణయముచేయుటకు వీలు లేదు. వై శ్వా
నరశబ్దము తేజోభూతమును, జఠరాగ్నిని, అగ్న్యభిమాని దేవతను గూడఁ
జెప్పును. ఆత్మపదము జీవాత్మ పరమాత్మలను గూర్చి చెప్పును. వీనిలో
సిద్ధాంతార్థ మెద్ది? పదములకు సనేకార్థము లుండుటయే ఇచ్చట సంశ
యకారణము. "ఈప్రకరణమున సగ్యాదులే నిరూపింపఁబడెను, పరబ్ర

* ఉపక్రమము (పుట ౧౫ చూడు.)

హ్మమే నిరూపింపఁబడెను” అనునవి పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. ఉపాసనా ప్రకరణము కావున సిద్ధాంతమునకుఁ గూడ నుపాసనయే ఫలము.

పూర్వపక్షము:—ఈ ప్రకరణమునఁ బరమేశ్వరుఁడు స్రుతిపాదింపఁ బడు ననుటకు వీలులేదు. “య స్తేవిత మేనం ప్రాదేశమాత్ర మభివిమాన మాత్మానం నై శ్వానర ముపా స్తే స సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వే ష్వాత్మ స్వన్న మత్తి” “ద్యులోకాదులచే గల్పింపఁబడిన పరిమితఁ గలిగినట్టియు ప్రత్యగాత్మరూపముతో నెఱుంగఁబడుచున్నట్టియు స్వస్వరూపభూతుఁ డైనట్టియు సర్వజీవులచేతను అజ్ఞానవశమున విభాగింపఁబడుచున్నట్టియు ఆనై శ్వానరు నెవ్వఁడుపాసించునో వాఁడు ద్యులోకాదిసర్వలోకములయందును స్థావరజంగమములయందును శరీరేంద్రియాదులయందును యథేచ్ఛముగ ఫలముల ననుభవించును” అని చెప్పఁబడి యుండుటచే నై శ్వానరుఁడు భోక్త (కర్త) ఫలముల ననుభవించువాఁడు) కావలసి నచ్చుచున్నాడు. “ఆతఁడు ఉపాసకునకు నాత్మయే”యని చెప్పఁ బడి యున్నది కదా! పరమేశ్వరుఁ డిట్టివాఁడు కాఁడు. కావున నిచ్చట నాత్మశబ్దము ననుసరించి వాక్యము నన్వయించినను, ప్రకరణార్థము (ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి ప్రకరణమున చెప్పఁబడినవిషయము జీవుఁడే కావలయును. ‘ప్రాదేశ’మాత్రశబ్దమునకుఁ గూడ ‘లోడితఁడు’ అని యర్థము. కావున నిట్టియల్పకారము పరిచ్ఛిన్నుఁ డగుజీవునకు సంభవించును కాని సర్వవ్యాపకుఁ డగుపరమేశ్వరునకు సంభవించదుకదా! ఇక నయ్యాత్మశబ్దము ననువర్తింపక కేవలవై శ్వానరశబ్దములు మాత్రమే గ్రహించి సమన్వయము కావింపఁ దలంతుమేని యప్పుడు అగ్న్యాదులలో నొక్కటియే ప్రకరణార్థ మగును. “ఉరో వేడిః” అను మొదలగువాక్యశేషము కూడ నీవిషయమునఁ దోడ్పడును. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడు కాఁడు.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.—

౫౪. వై శ్వానరః సాధారణశబ్ద
విశేషాల్. ౧. ౨. ౨౪.

తాత్పర్యము:—ఈ ప్రకరణమున సర్పింపఁబడిన వై శ్వానరుఁడు
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

పరమేశ్వరుడే. ఆత్మవైశ్వానరపదములకు ననేకార్థములు కల వనుట నిస్సంశయమే యైనను. తదర్థమును నిర్ణయించుటకు తగినగుఱుతులున్నవి.

సిద్ధాంతము:—జాబాల శ్రుతియందు “వైశ్వానరహంశు శిరము మొదలు గడ్డమువఱకు నున్న ప్రదేశములో నున్నాడు. ఆ ప్రదేశము లొడితేఱుడు కావున నాయనయు లొడితేఱుడే” అని చెప్పబడి యున్నది; కాని యిచ్చట మాత్ర మాయర్థమును గ్రహించుటకు వీలు లేదు. ద్యులోకము మొదలగుసర్వప్రపంచంబును ఆవైశ్వానరునకు నూపముగఁ జెప్పబడి యున్నది కదా! ఇట్టివాడు లొడితేఱుడు ప్రదేశమున నిముడుట యెట్లు? కావున నిచ్చట చెప్పబడిన వైశ్వానరనూపము పరమేశ్వరునకే సంభవించును. కావున నిందుఁ జెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే. ఆయన స్వభావముగ నూపరహితుడే యైనను సర్వప్రపంచ కారణభూతుఁ డగుటచే సర్వప్రపంచరూపుఁడు కావచ్చును. ప్రపంచమేయేసిగ్గిరి చెందుచుండునో ఆయాసిగ్గిరిని కూడఁ జెందవచ్చును. ఘట కారణ మగుమృత్తిక ఘటరూపముతో నుండు ననుటయు ఘటముతోఁ బాటు సర్వవికారములఁ జెందుచుండు ననుటయు సర్వలోక ప్రసిద్ధమే కదా!

“సర్వేషు భూతేషు....అన్న మత్తి” అను మొదలగువాక్యముచే సర్వఫలభోగము చెప్పబడి యున్నది. ఇదియు పరిచ్ఛిన్నుఁ డగు జీవుని కాని యగ్నాద్యదులను కాని యుపాసించువారలకు సంభవింపదు. కావున నిచ్చట సర్వాత్మకుడే యుపాస్యదేవతగఁ జెప్పబడియుండవలయును.

మఱియు “కోన ఆత్మాకిం బ్రహ్మ” అని కథారంభమున నున్నది. ఈవాక్యమునకు పరమేశ్వరుడే యర్థ మనుట స్పష్టము. ఆత్మశబ్దప్రయోగమువలన “దీనియర్థము జీవుడే” యని చెప్పుద మనిన, బ్రహ్మశబ్దము దానికి నాటంకమును గల్గించుచున్నది. కావున బ్రహ్మశబ్దము ప్రయోగింపబడి యుండుటవలన ఈవాక్యమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మనియు, ఆత్మశబ్దప్రయోగమువలన నాబ్రహ్మము స్వస్వరూపాభిన్న మనియు, వైశ్వానరవిద్యాధికార మగుటచే నాబ్రహ్మమే యిచ్చట వైశ్వానరశబ్దముచేఁ జెప్పబడుచున్నది యనియు సిద్ధాంతము చేయవలసి యున్నది.

“ఈవాక్యమునకు నీయర్థమును చెప్పకూడదు. శ్రుతికి నిదియే యభిప్రాయ మగునేని రెండువాక్యములఁ జెప్పవలె? ‘కో న ఆత్మా బ్రహ్మ’ అనియే చెప్పి యుండవచ్చును కదా?” అనియెదవేమో అది సరికాదు. అట్లు చెప్పిన నాత్మశబ్దము బ్రహ్మశబ్దమునకు విశేషణమై స్వాతంత్ర్యమును వదలును. అప్పుడు “సర్వాత్మక మగు బ్రహ్మము నుపాసించవలయును” అని యేదియో యొకయర్థము వచ్చును కాని పైన నిర్ణయింపఁబడినయర్థము రాదు కదా!

ఇదియునుగాక “ఏవం హాస్య సర్వే పాప్తానః ప్రదూయంతే” “ఇట్లు నై శ్వాసరు నుపాసించినవానికి సర్వపాపములు నశించును.” అని యుపసంహారమునఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇదియు పరబ్రహ్మోపాసన నలనఁగాని కలుగునది కాదు. కావున నెట్లు చూచినను ఈ ప్రకరణమున వర్ణింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨౫. ఆరంభము.

అనః—ఈవిషయమున మఱియొక కారణమును చెప్పుచున్నాఁడు—

౫౫. స్మర్యమాణ మనుమానం స్యా దితి. ౧. ౨. ౨౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు వేదము లనంతములు. కొన్ని కొన్ని స్థలములయందు, వేదమునఁ గానరానివిషయములు కూడ స్మృతు లలో వర్ణింపఁబడియున్నవి. వాని నాశ్రయించి “వీనికి మూలప్రమాణములగు శ్రుతులు ఉండి తీరవలయును” అని నిర్ణయింపఁబడుచుండుట సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధము.

ప్రస్తుతప్రకరణమున వర్ణింపఁబడిన ద్వ్యలోకాద్యవయవము లతోఁ గూడినపరమేశ్వరుఁడు మఱి యేశ్రుతిసందర్భమునందును వర్ణింపఁ బడియుండలేదు. అయినను “య స్యాగ్ని రాస్యం ద్యౌర్హృద్ధా ఖం నాభి శ్చరణౌ క్షీతిః సూర్య శ్చక్షు ర్దిశ శ్శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమః” “ఎవనికి నగ్ని ముఖమో, ద్వ్యలోకము శిరస్సో, ఆకాశము

నాభియో, భూమి పాదములో, నూర్మ్యుడు నేత్రములో, దిక్కులు శ్రోత్రములో, అట్టి లోకాత్మునకు నమస్కారము” “ద్యాం మూర్ధానం యస్య విప్రా నదంతి ఖం వై నాభిం చంద్రసూర్యా చ నేత్రే, దిశః శ్రోత్రే విద్ధి పాదా ష్ఠితిం చ సోఽచిం త్యాత్మా సర్వభూత ప్రణేతా” “బ్రహ్మ వేత్తలు ఎవ్వనికి ద్యులోకమును శిరముగాను, ఆకాశమును నాభినిగాను, చంద్రసూర్యులను నేత్రములను గాను, దిక్కులను శ్రోత్రములనుగాను, భూమిని పాదములనుగాను చెప్పుదురో ఆచునిర్వాచ్య హువుడే సర్వభూతనియాచుకుఁ డని యెఱుంగుము” అని మఱియు ననేకవిధములుగఁ గూడ స్మృతులయం దున్నది. వీనిని పట్టి చూచిన నీస్మృతులకు ప్రమాణభూత మగుశ్రుతి యుండవలయు నని నిర్ణయ మగుచున్నది. ఈస్మృతులతో సమాన మగునవయవవర్ణనము చేయునది యగుటచే బ్రస్తుత ప్రకరణమే పైస్మృతులకు మూలభూత మనియు నిర్ణయింప ననునై యున్నది. కావున నిటఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుడే.

అ ౧. పా ౨. సూ. ౨౬. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము సరి కాదు. వేనియర్థమును మఱియొకవిధముగ మార్చిన బాధ యుండదో వానినే మార్చవచ్చును; గాని ప్రతిదానిని అట్లు చేయుటకు వీలు కలుగదు. ఇచ్చట వై శా్వనర శబ్దంబును, “ఏషోఽగ్నిః” అని ప్రత్యక్షముగ నగ్నిశబ్దంబును గూడఁ గలదు. ఈ రెండుశబ్దములను ఏవిధముగానైనను మార్పుటకు వీలు కలదా ? ఇవి యగ్నిహోత్రమునందు * హాథములు.

“ద్యులోకము మొదలగువాని నవయవములుగఁ జెప్పియుండుటచే సర్వాత్మకుఁ డగుపరమేశ్వరుని మాత్రమే గ్రహింపవలయును” అని చెప్పియుంటిమి కదా ?” అనియెడవేమొ, వినుము. ఈ ప్రకరణమున పై నఁ జూపినవిధముగ నగ్నికిని గూడ సంబంధించినగుఱుతులు కాన వచ్చుచున్నవి. ఇట్లుండ “పరమేశ్వరునకు సంబంధించిన గుఱుతులు మాత్రమే గ్రహింపవలసినవి” అనియు, “అగ్నికి సంబంధించినవి పరిత్యజింపవలసినవి” యనియు నియమ మెటనుండి వచ్చెను ?

* హాథములు=హాధికలికినవి (పుట ౧౬౩ చూడు.)

మఱియు “హృదయం గార్హ పత్యః” “సక్షస్థలము, లేక, హృదయ కమలము గార్హ పత్యాగ్ని” అను మొదలగు వాక్యములచే వాక్యశేషమున త్రేతాగ్నులు కల్పింపఁబడి యున్నవి. “త ద్యద్భక్తం ప్రథమ మాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయం” “మొట్టమొదట లోనికి పోవునన్నము జత రాగ్నియందు హోమ మగును.” అని “యావై శ్వానరుఁడే ప్రాణాహుతికి నాధారభూతుఁడు” అను విషయము నిర్ణయింపఁబడినది. కావున “ఈ ప్రకరణమున జత రాగ్ని చెప్పఁబడెను” అని నిశ్చయించుటకు సంశయ మేమి? ప్రత్యక్షముగ “అంతః స్రతిష్ఠితం వేద” “లోపల నున్న యీ వై శ్వానరు నెఱింగినవాఁడు” అనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇది సర్వ వ్యాపకుఁ డగు పరమేశ్వరుని విషయమున సంభవింపదు కదా!

ఒకవిధముగఁ జూచిన ద్యులోకాద్యవయవములుకూడ సరిపడును. పంచభూతములలో నొక్కటి యగునగ్నిభూతమును ప్రకరణార్థముగా నంగీకరింతు మేని యప్పుడు దానికి ద్యులోకాదులతో సంబంధము కలుగును. శ్రుతియందును “యో భానునా పృథివీం ద్యా ము తేమా మాతతాన రోదసీ అంతరిక్షం” “ఎవ్వఁడు తనకాంతిచే భూమిని ద్యులోకమును ఆకాశమును దిక్కులమధ్యభాగమును గూడ వ్యాపించి యున్నాఁడో” అని యీవిషయము స్పష్టముగనే చెప్పఁబడి యున్నది. పంచభూతములును సర్వవ్యాపకములే కదా! ఇట్లగుటచే నీభూతాగ్ని కూడ పురుషునిలోపల నున్నదియు కావచ్చును.

ఇట్లు కాక సగ్న్యభిమానిని యగుదేవతను గ్రహింతుమేని, యది సర్వశక్తి కలది కావున దానియందు సర్విధర్మములును సమన్వయము కావచ్చును. మఱియు “ప్రాదేశమాత్రం” అనుపదమునకు ముఖ్యార్థమే సంభవించుచుండ గౌణార్థమును స్వీకరించుట యుత్తమము కాదు. కావున నుపక్రమవాక్యమున నున్నను ఆత్మబ్రహ్మశబ్దముల సగ్న్యదుల కనుగుణముగానే సమన్వయింపవలయును. జీవుని గ్రహించుటకుఁగూడ నిచ్చట చాలినంతయవకాశము లేదు. ఇక్కఁ బరమేశ్వరునకు నెట్లు కలుగును?

అవతారిక:—అనుపూర్వపక్షమును అనువాదపూర్వకముగ ఖండించుచున్నాఁడు.

౫౬. శబ్దాదిభ్యోఽన్తః ప్రతిష్ఠానా చ్చ
నేతి చేన్న తథాదృష్ట్యపదేశా
దసంభవా * త్పురుష మపి చైన
మధీయతే. ౧. ౨. ౨౬.

తాత్పర్యము:—వై పూర్వపక్షము సరి కాదు. వాక్యశేషము †

* ఈసూత్రమున “పురుష మపి చైన మధీయతే” అనుభాగమునకు మాటుగ “పురుషవిధ మపి...” అని కొందఱు పఠించుదురు. వారిపక్షము నవలంబించిన నీక్రింది విధముగ నావాక్యభాగమున కర్థము చెప్పవలయును.

ఈవాక్యమున జతరాగ్నియే వర్ణింపఁబడె ననుట సంభవింపదు. “పురుషవిధం పురుషే ప్రతిష్ఠితం వేద” “పురుషాకారుఁడై పురుషునియందే నిలిచియున్నవైశ్వానరు నెవ్వఁడెఱుంగునో” అని వాజసనేయశాఖియుండు వైశ్వానరునకు పురుషాకారము కూడఁ జెప్పఁబడెను. జతరాగ్నికి నిది సంభవింపదు కదా! కావున నిచ్చటఁ జెప్పఁబడిన వైశ్వానరుఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

ఇచ్చట పురుషవిధత్వ మునఁగా, పురుషాకారము కలిగియుండుట; ఇది పరమేశ్వరునకు స్వాభావికముగ సంభవింపకున్నను ఉపాసనార్థమై శ్రుతిచేఁ గల్పింపఁబడెను. అందును వాజసనేయశాఖి యధిదైవాధ్యాత్మికభేదములను రెండాకారములఁ గల్పించి నది. దేవతకు సంబంధించినది (తనకంటె భిన్నముగ వైశ్వానరశబ్దవాచ్యుడగు దేవు డున్నాఁ డని తలంచుట కుపయోగించునది) యగుటచే “ద్యులోకము శిరస్సు” అను మొదలగు నాకార మధిదైవాకారము. ఆత్మకు (తనశరీరమునకు) సంబంధించినది యగు టచే (“ఆవైశ్వానరుఁడు నాయందే యున్నాఁడు”) అని తలంచుటకు వీలగునది యగుటచే “ఉపాసకునిశిరస్సే వైశ్వానరునిశిరస్సు” అను మొదలగునది యధ్యాత్మాకారము.

† వాక్యశేషము:—“పదసముదాయము సంపూర్ణార్థవంతమైయుండునది వాక్యము” అనుట శాస్త్రసిద్ధము. అయినను పెక్కు చిన్నచిన్నవాక్యములు కలసి యొక యర్థమును బోధించు నేని యాసముదాయమునకుఁ గూడ వాక్యమని యుపచారము కలదు.

ఏవిధములగువాక్యములందైనను చెప్పవలసినవిషయము చెప్పఁబడిన పదపదాని నే దృఢముచేయుటకై యుపయోగింపఁబడువాక్యము, లేక, వాక్యములు వాక్యశేష మునఁ

కాని ఉపక్రమము కాని యన్యథాసిద్ధి * లేక యేవిషయమును బోధించునో దాని కనుగుణముగ తక్కినభాగమును సమన్వయింపవలయును. ఇది సర్వవాది సమ్మతము. ఇచ్చట నన్ననో, వాక్యశేషము “హృదయం గార్హ పత్యః” అను మొదలగుభాగములచే నగ్నిని చెప్పచున్నట్లున్నది; గాని దానికి నన్యథాసిద్ధియు కలదు. పరమేశ్వరుని, జాతరాగ్నిరూప

బడును. వాక్యము తెలుపునర్థమునఁ గొంతకొంత యుండిన దాని వూర్తిచేయును; కావున నీపేరు కలిగినది. “య దేవ ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్” “ఈయాకాశ మానందము కాకపోవునేని” అనునీవాక్యమునందు “ఆనందో న స్యాత్” అనునది శేషము. ఆకాశ శబ్దముచే నర్థనిర్ణయము కాకున్న నీవాక్యశేషము నిర్ణయము నాచరించును. అనంద రూపత్వము బ్రహ్మమనకే తప్ప మఱియొక్కనికి ధర్మము కాకపోవుటచే “ఇచ్చటి యాకాశపదమునకు బ్రహ్మమే ధర్మము” అనువిషయమును స్పష్టము చేయును. ఇది యేకవాక్యగతశేషమున కుదాహరణము. ఈవాక్యశేషముకూడ నేకవాక్యరూపమే ఇంక రెండవదానికి (బహువాక్యగతంబును బహువాక్యరూపంబు నగువాక్యశేషమునకు) ప్రకృతసందర్భమే యుదాహరణము. ఇందు పదునొకండవఖండము మొదలింతవఱకు (పదునెనిమిదవఖండమువఱకు) చెప్పఁబడుచు వచ్చినవైశ్వానరసర్వరూపము అగ్నిరూపముతో నుపాసింపఁబడవలసినదిగా “ఉరో వేదిః...” అను మొదలగువాక్యశేషముచే నిర్ణయింపఁబడినది; ఆవాక్యశేషమునందును ఆనేకవాక్యములు కలవు.

* అన్యథాసిద్ధి: — అన్యథాసిద్ధి యనఁగా మఱియొకవిధముగఁ గూడ నుద్దేశము ఫలించుట, ఒకకారణమును చూపి “దీనివలననేకాని మనయుద్దేశము ఫలించదు” అని నిరూపించిన, కేవలము దానివలననే కాక మఱియొకదానివలనఁ గూడ నాయుద్దేశము ఫలించునట్లు తలపించుట, “బాగుగ మాటాడఁగలిగినఁ గార్యములు చక్కపడును” అనిన “కేవలము మాటాడఁగలిగినంతమాత్రముననే చక్కపడవు. మాటాడ నేరకున్నను చక్కని బుద్ధియుండినదో, జక్క పడును” అని చెప్పవచ్చును. ఇప్పుడు మొట్టమొదట చెప్పఁబడిన కారణమువలనమాత్రమే కార్యసిద్ధి కావలయు ననువిషయము లేదు కదా! కావున నాహేతువునకు (మాటలాడఁగలుగుట యను హేతువునకు) నన్యథాసిద్ధి వచ్చెను. ఇట్టి హేతువునకు నన్యథాసిద్ధి మని పేరు.

ప్రకృతమున వాక్యశేషమునందు “ఉరో వేదిః” అను మొదలగు నీవాక్యముల యందు అగ్నిలక్షణములు చెప్పఁబడి యున్నవి. అయినను వానియం దన్యథాసిద్ధిలేక పోలేదు. అగ్నిలక్షణములు కేవల విఘ్నవిహీనకొఱకే కాక యగ్నిధారమగు పరమేశ్వరోపాసనకొఱకుఁ గూడఁ జెప్పఁబడియుండవచ్చును కదా! ఇట్టి యన్యథాసిద్ధి లేని హేతువు లన్యథాసిద్ధములు (నియతములగుట).

ముతోఁ గాని జాతరాగ్నియం దున్నట్లు కాని యుపాసింపవలయు నని చెప్పనప్పుడు కూడ నిట్లే యగ్ని ధర్మములు చెప్పబడవలయును కదా. “మనోబ్రహ్మే త్యుపాసీత” “మనస్సును పరబ్రహ్మమునుగ నుపాసింప వలయును” అని చెప్పినస్థలమున, “త దేశ చ్చతుష్పా ద్భిహ్వా వా క్పాదః ప్రాణః పాద శ్చక్షుః పాద శ్రోత్రం పాదః” “ఆమనోరూప బ్రహ్మ మునకు వాక్కు ఘ్రాణము నేత్రము శ్రోత్రము అనునవి పాదములు” అని మనోధర్మములు మాత్రమే చెప్పబడినవి. ఈవాగాదీంద్రియములు అవయవములుగ నుండుట మనస్సునకే కాని బ్రహ్మమునకు కాదు కదా! మఱియు “మనోమయః” అని బ్రహ్మోపాసనమును చెప్పినస్థలము నందును తదనుగుణముగ మనోధర్మము లగు నల్పత్వాదులె చెప్పబడి యున్నవి కదా! కావున “ఉరో వేదిః” అని యారంభింపబడిన వాక్య శేషము అగ్నిని మాత్రమే చెప్పవలయును కాని పరమేశ్వరుని చెప్పదు అని నిర్ణయించుటకు వీలులేదు.

మఱియు నీప్రకరణమున నగ్ని మాత్రమే చెప్పబడి పరమేశ్వ రుడు చెప్పబడఁడేని యప్పుడు ద్యులోకాదిసంబంధము సంభవింపనే సంభవింపదు. జతరాగ్నికి నిట్టిసంబంధము లే దనుట మీకును సమ్మ తమే కదా!

మఱియు నాజతరాగ్ని పురుషునిలో నుండుట సంభవించినను పురుషుఁడుగాఁ గూడ నుండుట సంభవింపదు. వాజసనేయశాఖయందు “స ఏ ఘోఽగ్ని రై వ్విశ్వానరో య త్పురుషః” “ఈయగ్నియే వై శ్వా నరుడే పురుషుఁడు” అని స్పష్టముగఁ జెప్పబడియున్నది. కావున నీప్రకరణమునందు నర్జింపబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే; ఆయన సర్వ వ్యాపకుఁడు కావున పురుషునిలో నుండవచ్చును; సర్వాత్మకుండు కావున పురుషుఁడుగఁ గూడ నుండవచ్చును కదా !

అ ౧. పా ౨. సూ ౨౭. ఆరంభము.

అవతారిక:—“ఇప్పుడు మీరు ‘జతరాగ్నికి ద్యులోకాదులతో సంబంధము లేదు’ అనువిషయము నాధారము చేసికొనియే సిద్ధాంతము చేసితిరి, ఇది యుక్తము కాదు. జతరాగ్నికి నట్టిసంబంధము లేకు న్నను అగ్నిభూతమునకుఁ గాని తదభిమానిదేవతకుఁ గాని యాసంబంధ ముండవచ్చును కదా !” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.—

౫౭. అత ఏవ న దేవతా భూతం చ. ౧. ౨. ౨౭.

తాత్పర్యము:—అగ్నిభూతము కాని తదభిమానదేవత కాని ప్రకరణార్థము కానేరదు. ప్రకరణారంభమునుండియుఁ జూపుచుండిన హేతువు లీవిషయమును నిర్ణయించుటకుఁ జాలును.

వాస్తవస్థితిలో భూతాగ్నికి ద్యులోకాదిసంబంధము కలుగుటకు వీలు లేదు. అదియు సర్వకారణ మగుచు బ్రహ్మముయొక్క వికారమే. దానికి ద్యులోకాదిమయత్వము సంభవింపదు. ఒకవికారము వికారాంతరరూపములతో నుండు ననునది యసంభవము కదా! కారణమునకు మాత్రమే సర్వవికారసంబంధ ముండును కాని యితరమునకు నుండదనుట నిస్సంశయము. మట్టి మృణ్మయపాత్రము లెన్నిటితో నైనను సంబంధించి తత్తద్రూపములతో నుండును కాని, తద్వికార మగుకుండ యట్లుండదు కదా!

“ఈ ప్రకరణమున ద్యులోకాదులతో సంబంధము మాత్రమే చెప్పఁబడెను; కాని తన్మయత్వము కాదు.” అనియెడ వేమొ, యట్లు తలంపకుము. పరమేశ్వరునకు స్వరూపము లేదు. రూపము కలపదార్థమే గాని యన్యపదార్థములతో సంస్థము (అన్యపదార్థముల నంటి యుండుట) నొందనేరదు. అవధిని (‘ఇచ్చటనుండి యింతవఱకు నున్నది’ యనుపరిమితిని) చెందనేరదు. మఱియు “పరమేశ్వరుఁ డపరిచ్ఛిన్నుఁడు” అనువిషయము కూడ శ్రుతులయందు స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది. ఇదియును గాక “ద్యులోకము బ్రహ్మమునకు శిరస్సు; ఆకాశము దేహము” అని చెప్పిన “బ్రహ్మము ద్యులోకము నంటు చున్నది. ఆకాశము బ్రహ్మము నావరించియున్నది” అని యర్థముచెప్పుట కెట్లును వీలు లేదు. అవయవావయవు లభిన్నులుగ నుండవలయు ననుట నిర్వివాదాంశము. అవయవికి నవయవములే యాకారము కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈ ప్రకరణమున చెప్పఁబడినది ద్యులోకాదిమయత్వమే కాని కేవల సంబంధము కాదు.

మఱియు నగ్నిదేవత కూడఁ బ్రకరణార్థము కానేరదు. దానిని గూర్చి ద్యుమూర్ధ త్వాదుల (ద్యులోకము శిరముగా నుండుట మొదలగు ధర్మముల) జెప్పుట సంభవింపదు. అది సర్వమయ మగుటకు

సర్వకారణము కాదు ; ఐశ్వర్యము కూడ బరమేశ్వరునకు నున్నదాని కంటె నెన్నియో మడుంగులు హీనమైనది. కావున నిది ప్రకరణార్థ మగుటకు వీలులేదు. ఇవి యన్నియు నట్లుండ నుపక్రమమునందుఁ గానవచ్చునాత్మబ్రహ్మశబ్దము లీయన్నిపక్షములయందును వ్యర్థములు (ఉపపత్తిలేనివి) అగు ననుట నిర్వివాదాంశము. కావున మీ రుదహరించిన “యో భానునా” అను మొదలగువాక్యములు కూడ, పరమాత్మవికారమనునట్లేకముచే నగ్నిని నుతించెనేకాని వేఱు కాదు. కావున నీప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినది పరమేశ్వరుని గూర్చియే.

అ ౧. పా. ౨. సూ ౨౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—కొందఱు మునులమతముల ననువాదముచేసి యీ విషయమునే నిర్ణయించుచున్నాఁడు—

౫౨. సాక్షా దప్యవీరోధం జైమినిః. ౧. ౨. ౨౨.

తాత్పర్యము:—పూర్వసూత్రములయందు “జఠరాగ్నినే బ్రహ్మమని కాని జఠరాగ్నియందు బ్రహ్మ మున్నది యని కాని యుపాసన చేయవలయును” అని చెప్పఁబడియున్నది. “అంతః ప్రతిష్ఠితం” అను మొదలగువాక్యములు సమన్వయింపఁబడినవి. జైమినిముని మాత్ర మిట్లు తలంచుట లేదు. పరమేశ్వరుఁడు స్రుత్యక్షముగనే వై శాన్వసరశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁ డనియు, ఆయన నట్లే (స్వస్వరూపముతో నే) యుపాసింపవలయు ననియే యీ ప్రకరణమున కభిప్రాయ మనియుఁ గూడఁ జెప్పుచున్నాఁడు. దీనిని పట్టి చూచిన మీపూర్వపక్షములకు బొత్తిగనే యవకాశము లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పిన ౨౫-వ సూత్రమున చెప్పఁబడిన దోషము లన్నియు ననివార్యములై వచ్చును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱ లేదు, వినుము. శతపథబ్రాహ్మణమున “పురుషవిధం పురుషే ౭ స్తః ప్రతిష్ఠితం వేదః” “పురుష రుఘై పురుషునిలోపల నున్నయాత్మ నెవ్వఁ డెఱుంగునో” అని అంతర్వర్తిత్వము (లోపల నుండుట) వై శాన్వసరునకు చెప్పఁబడియున్నది. ఇది ప్రస్తుతసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము కానేరదు. ఈ బ్రాహ్మణమున మొట్ట మొదట జఠరాగ్నిని గూర్చిన పసావమే లేదు. దానిని చెప్పుశబ్దమైనను

ప్రయోగింపఁబడి యుండలేదు. ఇట్లుండ వైవాక్యము దానినిగూర్చి నది యగుట యెట్లు? చెప్పుటకు వీలున్న బరమేశ్వరునిఁ గూర్చియే చెప్పవలయును. లేకున్నను ఏదియో యొకవిధముగ నాయనను గూర్చియే యుపచరింపవలయును.

ఆ ప్రకరణమున నుపాసకుఁడు తన శిరస్సుమొదలు గడ్డమువఱకుఁ గలయవయవములలో నైశ్వానరావయవము లగుద్యులోకాదు లున్నట్లు భావించి యుపాసింపవలయు నని చెప్పఁబడియున్నది. ఆయభిప్రాయము తోనే (అనఁగా : ఆనైశ్వానరుఁడు పురుషునియందే యున్నాఁడు కావున) “పురుషే ౭స్తః ప్రతిష్ఠితం” అని చెప్పఁబడియున్నది; కాని “జఠరాగ్ని, లోపల నున్నది” అను సభిప్రాయముతోఁ గాదు. లోకమున “కొమ్మ చెట్టునందు కలదు” అని చెప్పునలవాటు ప్రత్యక్షముగనే యున్నది. పృథ్విములకంటె కొమ్మ వేటు కాకపోయినను అట్లు చెప్పుచున్నారు. ఈవిధముగనే శ్రుతియు నైశ్వానరుని ఉపాసకునిదేహమున నొకభాగముగ వర్ణించుచుండియు “నైశ్వానరుఁడు పురుషునిలో నున్నాఁడు” అని చెప్పుచున్నది. కావున నిట్లు చెప్పుటవలన విరోధ మింతయైనను లేదు. ఇట్లు కాక “నైశ్వానరుఁడు పురుషునికంటె వేటు. పురుషునియందున్నాఁడు” అను సభిప్రాయముతోనే యట్లు చెప్పఁబడినది” అనినను విరోధము రాదు. ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వసాక్షి; సర్వవ్యాపకుఁడు; పురుషునిలోపల కూడ నుండవచ్చును. ఆయభిప్రాయముతో శ్రుతి కూడ సట్లు చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు ప్రకరణము పరమాత్మపర మని నిశ్చయ మయ్యెనేని యప్పుడు * నైశ్వానరాగ్నిశబ్దము లేదో యొకయుత్పత్తిచే బ్రహ్మపరములు

* నైశ్వానరాగ్నిశబ్దములు. — ప్రకరణతాత్పర్యభూతుఁడు పరమేశ్వరుఁ డని స్పష్ట మయ్యెనేని యప్పుడు నైశ్వానరాగ్నిశబ్దములకు తదనుకూలముగ నేదియో యొక యాగికార్థము నీ క్రిందివిధముగఁ గల్పింపవచ్చును :—

“విశ్వ క్షాయం నర శ్చ విశ్వానరః” “సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే, లేక, సర్వాత్మకుఁ డగుటచే నీతఁడు విశ్వరూపుఁడు. విశ్వఁడగునరుఁడు కావున విశ్వానరుఁడు” అని కాని, “విశ్వేషాం నరః విశ్వానరః” “ప్రత్యేగాత్మరూపుఁ డగుటచే విశ్వము (సమస్తభూతములకు) నరుఁడు (పురుషుఁడు) కావున విశ్వానరుఁడు” అనికాని, “విశ్వే నరాః యస్య సః విశ్వానరః” “సర్వజీవులును తాదాత్మ్యసంబంధముచే నెవ్వనికీ గలరో

కాగలవు. అగ్నిత్రయకల్పనము ప్రాణాహుతికి నాధార మనుట మొదలగునవి సర్వాత్మకుఁ డగుపరమేశ్వరునకు విరుద్ధములు కానేరవు.

అ ౧. పా ౨. సూ ౨౯. ఆరంభము.

అవతారిక:—“అగును గాక! ప్రాదేశమాత్రశ్రుతి యీపక్షమున నెట్లు సమన్వయ మగును? ” అనిన చెప్పుచున్నాఁడు—

౫౯. అభివ్యక్తై రిత్యాశ్చరధ్యక్తిః. ౧. ౨. ౨౯.

తాత్పర్యము:—మఱియు పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడయైనను ఈశతపథబ్రాహ్మణమున శీరముమొదలు గడ్డమువరకు నున్నట్లు చెప్పబడియున్నాఁడు. ఆస్థానము లొడి తెఱఁడు ప్రమాణము గలది కావున ప్రాదేశమాత్రశ్రుతియందు సమన్వయ మగును. ఇట్లు కాకున్నను ఉపాసకుల సౌకర్యమునకై హృదయాదిస్థానములఁ గైకొని వర్ణింపబడుచుండుట చేతఁ గూడ నాశ్రుతి సమన్వయము కావచ్చును. ఇది యాశ్చరధ్యాచార్యునిమతానుసారముగఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతము.

అ ౧. పా ౨. సూ ౩౦. ఆరంభము.

అవతారిక:—మఱియొకమునిమతము నాశ్రయించి పైపూర్వపక్షమునకే సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు—

వాఁడు విశ్వానరుఁడు (తాదాత్మ్యమనఁగా ఆభేదము)” అని కాని విశ్వానరశబ్దమును సాధించి, పిదప “విశ్వానర ఏవ వైశ్వానరః” “విశ్వానరుడే వైశ్వానరుఁడు” అని చెప్పవచ్చును. తద్ధితములయందు ఆలో ప్రత్యయముకలదు. అని శబ్దములకు పరమైన నిట్టిరూపము వచ్చును. ఆప్రత్యయమునకు విశేషార్థ మేదియు లేదు. పదమునకు నేయర్థము సమాజమో యాప్రత్యయము పరమైనపిదపఁ గూడ నాయర్థమే యుండును.

అగ్నిశబ్దమునకుఁ గూడ నిట్లే వ్యుత్పత్తి చెప్పవచ్చును. “అగ్రం నయ తీ త్యగ్నిః” “అగ్రమును (అన్నిటికిని తుద యగుము క్తిని) పొందించువాఁడు కావున నగ్ని” అని యైనను, “అగి గతౌ” “అగి యనుధాతువున గమనమర్థము” అను ధాతువునన నగ్ని శబ్ద మేర్పడుటచే దానికి “జ్ఞానరూపుఁడు” అనునర్థము వచ్చు నని యైనను నిర్ణయింపవచ్చును. గమనార్థము కలధాతువులకు నన్నింటిని జ్ఞానార్థము కల దనుట వ్యాకరణసంప్రదాయము.

౩౦. అనుస్మృతే ర్బాదరిః. ౧. ౨. ౩౦.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు కాకున్నను హృదయము ప్రాదేశమాత్రము. అందుఁ గలమనస్సు కూడ నట్టిదియే. దానిచే ధ్యానింపఁబడువాఁడు కావున పరమేశ్వరుఁడు కూడ నట్టివాఁడే యగును. ఇది బాదరిమతాను సారముగ నొనర్పఁబడిన సిద్ధాంతము.

లోకమున ధాన్యమును కుంచముతో కొలిచిన “ఇది కుంచఁడు” అని చెప్పు నలవాటు కలదు కదా! ఇట్లే ప్రాదేశమాత్ర మగుమనస్సుతో ధ్యానింపఁబడిన పరమేశ్వరుఁడును ప్రాదేశమాత్రుఁ డని వ్యవహరింపఁబడ వచ్చును. “ధాన్యమునకు పరిమాణము కలదు. కావున నది కొలపాత్ర లచే ప్రకటింపఁబడును (అనఁగా: ఆధాన్యము కొలుచుటకు పీలగునది కావున కొలువఁబడును); కాని బ్రహ్మ మట్టిదా? కాదు కదా” అనియెవ వేమొ, అది యథార్థమే. అయినను శ్రుతి నిరర్థకము కాకుండుటకై యట్లు చెప్పవచ్చును. పరిమాణము లేకున్నను కల్పించి యాపచారికముగ చెప్పవచ్చును.

అ ౧. పా ౨. సూ ౩౧. ఆరంభము.

అన:—ఈవిధమున ప్రాదేశమాత్రశ్రుతి సమన్విత మగుటలో నితరుల యభిప్రాయమును తెలిపి యిప్పుడు జైమినిమతమును విన రించుచున్నాఁడు.—

౩౧. సంపత్తే రితి జైమినిస్తథాహి

దర్శయతి. ౧. ౨. ౩౧.

తాత్పర్యము:—జైమినిమునిమతము మాత్ర మిది యేదియు కాదు. శ్రుతిచే నాపరమేశ్వరుఁడు సర్వాత్మకుఁ డైనను ప్రాదేశమాత్రుఁడుగాఁ గల్పింపఁబడెను. కావున ప్రాదేశమాత్రశ్రుతియందు సమన్వయ మగు నని యాయన చెప్పుచున్నాఁడు. శ్రుతియందు నట్లే చెప్పఁ బడియున్నది. వాజసనేయశాఖయందలి శతపథబ్రాహ్మణమున ప్రస్తుత ప్రకరణముతో (నై శ్వాసరవిద్యతో) సమాన మగుప్రకరణము కలదు (అనఁగా: అందును నై శ్వాసరవిద్య కల దనుట). అంది ట్లున్నది—“తథా

ను వ ఏతా న్వత్కౌమి యథా ప్రాదేశమాత్ర మే వాభిసంపాదయిష్యా
మీతి స హోవాచ మూర్ధాన ముపదిశ న్నువా వైష వా ప్రతిష్ఠా
వై శాన్వనర ఇతి.... చుబుక ముపదిశ న్నువా వైష వై ప్రతిష్ఠా వై శాన్వ
నర ఇతి “త్రిలోకశరీరుఁ డగువై శాన్వనరుఁడు ప్రాదేశమాత్రుఁ డగు
నట్లుగ నమ్మహాత్ముని యవయవములఁ మీకు వర్ణించి చెప్పెదను. ఉపాస
కుని శిరస్సే వై శాన్వనరుని శిరస్సు. సర్వలోకాతీత మగుద్యులోకము....
ఉపాసకునిగడ్డమే వై శాన్వనరునిపాదము లగుభూమి”. ఇట్లు శిరము
మొదలు గడ్డమువఱకు కలభాగమునే వై శాన్వనరాత్మకముగ వర్ణించుట
వలన, లేక, కల్పించుటవలన నద్దేవుండు ప్రాదేశమాత్రుఁడయ్యెను.
ఛాందోగ్యవాక్యమున విమర్శలేకున్నను ప్రాదేశమాత్ర పదముండుటచే
నీవిషయమే యచ్చట కూడ నుద్దేశింపఁబడినట్లు నిర్ణయింపవలసియున్నది.
ఇదియే సూత్రకారసమ్మతమగు సిద్ధాంతము. *

అ ౧. పా ౨. సూ ౩౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈవిషయమున మఱియొక శ్రుతిని కూడఁ బ్రమా
ణముగఁ జూపుచున్నాఁడు—

౬౨. ఆమన ని చైన మస్మిన్. ౧. ౨. ౩౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు “వరమేశ్వరుఁడు శిరముమొదలు గడ్డ

* ఆత్మరథ్యమతమును వర్ణించునప్పుడు కూడ “శిరము మొదలు గడ్డమువఱకు
నున్నాఁడని తెలియుటచే వై శాన్వనరుఁడు ప్రాదేశమాత్రుండును” అని చెప్పఁబడి
యున్నది. ప్రస్తుతసూత్రమునందు నట్లే చెప్పఁబడియున్నది. అచ్చట భావనమాత్రమే
వర్ణింపఁబడెను; ఇచ్చట నది (భావన) విధిపూర్వకముగ నియమింపఁబడెను. అచ్చటి
యభిప్రాయము నాశ్రయించిన నుపాసకుఁడు ఆవై శాన్వనరుని మూర్ధాదిచుబుకపర్యంత
ప్రాదేశస్థితునిగ భావించినను భావింపవచ్చును, లేకున్నను లేకపోవచ్చును. ఇచ్చటి
మతము నాశ్రయించిన నియతముగ భావించియే తీరవలయును. అచ్చట వికల్పము.
ఇచ్చట నట్లులేదు. ఈభేదముచేతనే యాత్మరథ్యమతము పూర్వపక్షముగ వివరింపం
బడెను.

ములోపల నున్న దేహభాగమున నున్నాడు" అని జాబాలశాఖివారు చెప్పుచున్నారు. వారియుపనిషత్తునం దిట్లున్నది. "య ఏషో ౭నన్తో ౭వ్య క్త ఆత్మా సో ౭విము క్తే ప్రతిష్ఠిత ఇతి సో ౭విము క్తః కస్మిన్ప్రతిష్ఠిత ఇతి పరణాయాం నాస్యాం చ మధ్యే ప్రతిష్ఠిత ఇతి కా వై పరణా కా చ నా సీతి" "అనంతరుడై స్పష్టముగ నెఱుంగరానివాడై యుండు పరమేశ్వరుఁ డవిము క్తమున * (బద్ధుఁడగు జీవునియందు)నున్నాడు. ఆయ విము క్త మెచ్చట నున్నది? పరణకును నాసికిని మధ్య నున్నది. (ఇదియే యంతరవారణాసి యని పౌరాణికులు చెప్పుదురు.) పరణ యనగా నేది? నాసి యేది?" అని యారంభించి † కనుబొమలను పరణ యనియు నాసి కను నాసి యనియుఁ జెప్పి, సర్వపాపముల నివారించునది కావున పరణ యనియు సర్వేంద్రియవ్యాపారముల, లేక, దోషముల నశింపఁ జేయునది కావున నాసి యనియు నాపదముల వ్యుత్పత్తిని దెలిపి, మఱియు నిట్లని చెప్పఁబడియున్నది. "కతమి చ్ఛాస్య స్థానం భవ తీతి భువో ధ్వాణస్య చ యః సంధిః స ఏష ద్యులోకస్య పరస్య చ సంధి ర్భవతీతి" "ఆయవిము క్తమునకు నిర్ధారితస్థాన మెద్ది? కనుబొమలును నాసికయుఁ గలయునట్టిచోటు. అదియే ద్యులోకమునకును దానికిమీఁద నుండు బ్రహ్మలోకమునకును సంధి". ఇట్లు చెప్పుటవలన పరమేశ్వరుఁడు శిరముమొదలు గడ్డమువఱకు నున్న భాగములో కలఁ డని స్పష్టమయ్యెను కదా! కావున ప్రాదేశమాత్రశ్రుతి పరమేశ్వరునియందు సమన్వయ మగుటలో సంశయము లేదు. మఱియు ఛాందోగ్యవాక్యమున "అభి

* "పరమేశ్వరుఁడు జీవునియం దున్నాడు" అని చెప్పుట జీవపరమేశ్వరులకు గలకల్పితభేదము నాశ్రయించియే యని తెలిసికొనవలయును. మఱియు నిచ్చట చెప్పఁ బడినభూమిధ్యస్థానము జీవునకు నివాస మగుటచే జీవునియం దున్న పరమేశ్వరునకుఁ గూడ నివాస మని చెప్పఁబడె నని గ్రహింపవలయును.

† కనుబొమలను నాసికకును సర్వపాపహరత్వ మనుసామర్థ్యము గలుగుటకు పరమాత్మస్థానము లగుటయే కారణము. వానిసంధియందే పరమేశ్వరుఁడు కలఁడని చెప్పఁబడి యున్నది కదా!

విమానం” * అనువిశేషణము కూడ కలదు. అదియు వ్యుత్పత్తి ననుసరించి పరమాత్మయందే సమన్వయ మగును ; కావున వైశ్వానరుడు పరమేశ్వరుడే.

ఇతి శ్రీభగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ప్రథమాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

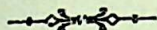
ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ప్రథమాధ్యాయమునఁ
ద్వితీయపాదము.

* అభివిమానశబ్దవ్యుత్పత్తి:—పైవాక్యమున (వైశ్వానరవాక్యమునఁ) గల “అభివిమానం” అనుపదము యోగబలముచేఁ బ్రత్యగాత్మను బోధించును. “అభివిమాయతే ఇ త్యభివిమానః” “భావింపఁబడువాఁడు కావున నభివిమానుఁడు (ప్రత్యగాత్మయగుటచే నీతని నందఱును భావించుచున్నారు. తెలిసికొనలేనివారు సహితము అస్తచ్ఛబ్దముచే వ్యవహరించుచున్నారు, లేక, సర్వవ్యాపకుఁ డైనను తనశరీరమునందుమాత్రమే యున్నట్లు భావించుచు పరిచ్ఛిన్నుని చేయుచున్నారు అనుట)” అని కాని, “అభిగతశ్చ విమానశ్చ=అభివిమానః” “సర్వలోకప్రసిద్ధుఁడును పరిమాణము లేనివాఁడును కావున నభివిమానుఁడు (జీవరూపుఁడే యగుటచే జ్ఞానులకు నజ్ఞానులకుఁ గూడ తెలియఁబడుచున్నాఁడనుట. సర్వవ్యాపకుఁ డనుట)” అని కాని, “అభివిమితాతే సర్వ మిత్యభివిమానః” “సర్వమును సృజించువాఁడు కావున నభివిమానుఁడు (సృష్టికర్త యనుట)” అని కాని చెప్పనచ్చును.

❦ బ్రహ్మ సూత్రము లు. ❦

ప్రథమాధ్యాయము, శ్లోతీయపాదము.

అనతారిక:—ద్వితీయపాదమున యాగికము లగువాక్యములు విచారింపఁబడినవి. తఱచుగా నుపాస్యబ్రహ్మము నిరూపింపఁబడినది. ఈపాదమున రూఢి గలవాక్యములు విమర్శింపఁబడును. నిర్గుణబ్రహ్మము ప్రతిపాదింపఁబడును. ఒకానొకచోట సగుణబ్రహ్మముకూడఁచెప్పఁబడినను సామాన్యముగ ననేకస్థలములయందు నిర్గుణబ్రహ్మమే—జ్ఞేయమగు బ్రహ్మమే—నిరూపింపఁబడియుండుటవలన దీనికి “జ్ఞేయపాదము” అని పేరు. పూర్వపాదమునందును ఇట్లే యొకానొకచోట నిర్గుణబ్రహ్మము చెప్పఁబడియున్నను, తఱచుగ నుపాసనాయోగ్య మగుసగుణబ్రహ్మమే నిరూపింపఁబడి యుండుటచేతనే దానికి “ఉపాస్యపాదము” అనుపేరు పెట్టవచ్చును. మఱియు బ్రహ్మమును యోగమూలమున నిరూపించుపదములు విమర్శింపఁబడియుండుటచే బూర్వపాదము యోగపాదము ; రూఢిమూలముననే బ్రహ్మమును తెలియఁజేయుపదములు గలవాక్యములయర్థము విమర్శింపఁబడఁబోవుటచే నీపాదము రూఢిపాదము.

౧. ద్యు భ్యా ద్యు ధి క రణ ము.

విషయము:—“యస్మిన్ద్యోః పృథివీ చాన్తరిక్ష మోతం మనః సహ ప్రాణైశ్చ సర్వైః త మే వైకం జానథ ఆత్మాన మన్య వాచో విముఞ్చ థామృత సైవ సేతుః” “ఏయక్షరపురుషునియందు ద్యులోకము, భూమి, ఆకాశము, మనస్సు, ప్రాణములు, సర్వేంద్రియములు ననునవి ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నవో, ఆతఁడే యాత్మ. ఆతఁడే యేకస్వరూపుఁడు. ఈవిషయము నెఱుంగుఁడు. పిదప నపరవిద్యను (ముండకోపనిషత్తున బ్రహ్మవిద్య పరవిద్య యనియు, తక్కినవి యపరవిద్య లనియు సంకేతింపఁబడి యున్నది) విడఁపుఁడు. ఈ యాత్మజ్ఞానమే సంసారసముద్రమును

తరింపఁజేసి మోక్షరూప మగు సారమును జేర్చునట్టి సేతువు” అని ముండ కోపనిషత్తున నొకవాక్యము గలదు. అది యిచ్చట విమర్శింపఁబడుచున్నది.

సంగతి:—ఒక పక్షమున నిది మొట్టమొదటియధికరణము కావున దీనికి పూర్వపాదాంతాధికరణముతోఁ బ్రత్యేకసంగతి యక్కఱ లేదు.

కాకున్నను పూర్వాధికరణమున (వైశ్వానరాధికరణమున) “బ్రహ్మము ప్రపంచరూపము. ద్యులోకాదు లాయనకు నవయనములు” అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఉదాహృతవాక్యమున నాద్యులోకాదులకు నాధార మగుపదార్థము వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఈరెండు నేకపదార్థమే యగుటకు వీలు లేదు. ఆధారాధేయములకు నవశ్యముగ భేద ముండి తీరవలయును కదా! కావున “ప్రస్తుతవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాడు పరమేశ్వరుఁడు కాఁగూడదు” అని పూర్వాధికరణసిద్ధాంతముపై నాక్షేపము వచ్చును. ఈయాక్షేపమే యీరెండధికరణములకును పరస్పరము గల సంబంధము.

మఱియుఁ బూర్వాధికరణమున విమర్శింపఁబడినవాక్యములో సర్వ నిర్ణయము చేయవలసినవైశ్వానరపదము వాక్యారంభమున నున్నది. † వాక్యశేషమున నున్నయగ్నిమూర్ధతావదుల నాశ్రయించి యర్థనిర్ణయము చేయఁబడినది. అట్లే యిచ్చట కూడ వాక్యారంభమునసామాన్యముగ “భూమ్యాదులకు నాధారము” అని మాత్రమే చెప్పఁబడి యున్నది. కావున వాక్యశేషము నాశ్రయించియే యర్థనిర్ణయమును గావింపవలయు ననుట యుక్తము. ఇచ్చట నన్ననో వాక్యశేషమున సేతుపదము కలదు. సేతువునకు నాద్యంతములు కలవు; కావున నాభూమ్యాద్యాధారమునకుఁ గూడ నాద్యంతములు కల వని చెప్పి తీరవలయును. కావున పై సిద్ధాంతమునకు (పూర్వాధికరణసిద్ధాంతమునకు) నీయధికరణము దృష్టాంత మగును. ఇదియే దీనికిఁబూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము.

సందేహము:—పై వాక్యమున మొట్టమొదట నాత్మశబ్దము ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. వాక్యంతమున “ఆత్మయే మోక్షమునకు

† వాక్యశేషము. (పుట ౨౩౩ చూడుము.)

సేతువు" అని భేదమును తెలుపువశ్చీవిభక్తియు, ఆద్యంతములు గల పదార్థమును తెలుపుసేతుశబ్దంబును ప్రయోగింపఁబడి యున్నవి. ఇట్లుండుటయే సంశయమునకుఁ గారణము. ఆత్మశబ్దము బ్రహ్మమును చెప్పుననుట నిర్వివాదమే యైనను అది యాద్యంతము కలదియు మోక్షమునకంటె నన్య మైనదియుఁ గాదు కదా.

ఇట్లగుటచే "ఇచ్చట చెప్పఁబడినభూమ్యాద్యాధారము బ్రహ్మము కానేరదు; బ్రహ్మమే;" అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. అందుఁ బూర్వపక్షమునకు బ్రహ్మభిన్నపదార్థముల యుపాసనయు సిద్ధాంతమునకు నిర్విశేష బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలములు.

పూర్వపక్షము:—పై వాక్యమునఁ జెప్పఁబడినపదార్థము బ్రహ్మము కానేరదు. దానినిగూర్చియే చెప్పఁబడి యుండునేని, యప్పుడు "అమృతస్య సేతుః" అని చెప్పుటకు వీలు కలుగదు. బ్రహ్మము అమృతరూపమే కదా. మఱియు నేదియో యొకతీటుగ నావశ్చీవిభక్తి నన్వయించినను సేతుశబ్దము బ్రహ్మమునందు నమన్వయింపదు. లోకమున సేతువు నదిగట్టులకు రెంటికిని నడుమ నుండును. కావున దానికి నాద్యంతములును ఏదియో యొకపరిమాణమును కలిగియుండును. బ్రహ్మ మిట్టిది కాదు కదా! "ఇట్లు చెప్ప నేల? సేతువు జలమును బంధించును. బ్రహ్మము లోకస్థితిని బంధించును. ఈపోలికచేతనే బ్రహ్మమును సేతుశబ్దముచే జెప్పవచ్చును" అనియెదవేమో, అది సరి కాదు. సేతుశబ్దమునకు నిట్టి ప్రయోగ మెందును లేదు. లోకమున జలపాత్ర జలమును బంధించును. సంకెల పాదములను బంధించును. వానియందు సేతుశబ్దప్రయోగము లేదు కదా! కావున సేతుశబ్ద మున్నచోట "ఆద్యంతములు కలిగి యుండుట" యనువిశేషణమును గూడ నంగీకరించియే తీరవలయును. ఇట్లయిన నిస్సంశయముగ ప్రస్తుతవాక్యమునకు బ్రహ్మము విషయము కానేరదు.

అవతారిక:—"ఇఁక నిచ్చటివిషయము ప్రధానాదులలో నేది యైన నొక్కటి యై తీరవలయును" అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౬౩. ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాల్. ౧.౩.౧.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—పై వాక్యమున ద్యులోకాదులకు

నాధారముగఁ జెప్పబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే యనుటలో నించుక
యైనను సంశయము లేదు. ఈవాక్యమున ప్రత్యక్షముగ పరమేశ్వర
వాచక మగునాత్మశబ్దము కలదు. ఇతర శ్రుతులయందును “సన్త్కా
లాః సో మ్యేమాః సర్వాః ప్రజాః సదాయతనాః సత్ప్రతిష్ఠాః” “ఓశాం
తుఁడా ! ఈసర్వప్రపంచమునకును సద్వస్తువే మూలము. సద్వస్తువే
యాధారము. సద్వస్తువే నిలుకడ.” అను మొదలగువాక్యములచే “సర్వ
ప్రపంచమునకును బ్రహ్మమే యాధారము” అని యసందిగ్ధములగు బ్రహ్మ
వాచక పదములచే నిరూపింపబడియున్నది. ముండకోపనిషత్తునందుకూడ
“బ్రహ్మే వేద మమృతం పురస్తాత్” “ఈబ్రహ్మమే ముందును (అన్ని
వైపుల) నున్నది” అని కూడ నుత్తరగ్రంథమునఁ జెప్పబడియున్నది.
ఇట్లుగుటచే నిచ్చట చెప్పబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

సేతుశబ్దమును గూర్చి విచారించిన నదియు నిచ్చటిసిద్ధాంతము
నకు భంగము కలిగింపనేరదు. పూర్వపక్షమునందును సేతుశబ్దమునకు
ముఖ్యార్థము గ్రహింపఁబడలేదు. నీ వన్నట్లు బ్రహ్మభిన్న మగు నేపదా
ర్థము భూమ్యాద్యాధార మైనను, దానికిని సేతువునకును భేద మెంతో
యుండవలయును. సేతువు కట్టెతోఁ గాని మట్టితోఁగాని నిర్మింపఁబడును.
ప్రధానాదులలో నేదియు నట్టిది కానేరదు కదా ! ఇట్లుండ మేము
మాత్రము ప్రసిద్ధార్థమును వదలిన తప్పేమి ? మీరు “ఆద్యంతములు
గలిగియుండుట” అనుగుణమును కూడ గ్రహించి యున్నారు. మేము
దానిని గూడ విడిచి “ధరించుట, లేక, నిర్బంధించుట” అనుదానిని
మాత్రమే గ్రహించియున్నాము. ఒకపక్షమున విచారించిన మేము
గ్రహించిన యర్థము * ధాతుసంబంధము కలది యగుటచే రూఢిని విడి

* ధాతు వనఁగా వర్తమానకాలము మొదలగునర్థములను ప్రకటించు ప్రత్యయ
ములు పరమగుటకు పూర్వ ముండువట్టి క్రియారూపము. “హర + తి” అనుపదమున వర్త
మానకాలమును ప్రకటించు “తి” అను ప్రత్యయము పరమై యున్నది. ఆ ప్రత్యయము
పరముగాక పూర్వము ఆక్రియ “హృ” అనురూపముతో నుండెను. ఇదియే ధాతువు.
ఆ ప్రత్యయము పరమైనపిదప కొన్ని కారణములచే దానికి నారూపము పోయి “హర”
అనురూపము వచ్చెను. ఇట్లే “స్మ, మృ, స్పర్ధ, ముద్” అను మొదలగునవి ధాతువులు,
“సరతి మ్రియతే స్పర్ధతే మోచతే” అను మొదలగునవి ప్రత్యయము పరములగుటచే
సేర్పడిన క్రియారూపములు.

చినను కొంతబలవంతమై యున్నది. మీయర్థ మన్ననో లక్షణాన్వృత్తి నాశ్రయించినదై నను, బలహీనమై ఏవిధముగా నైన నావిధముగ మార్పుకొనుటకు వీలైనదై యున్నది. “షిష్ఠో బంధనే” “షిష్ఠో ధాతు వునకు కట్టుట యని యర్థము” అనుధాతువునుండి సేతుశబ్దము జనించి యుండుటచే దానికి ప్రధాన మగునర్థము “కట్టునది” యనియే కాని, “ఆద్యంతములు కలది” యని కూడ గాదు కదా! కావున సేతుశబ్దము బ్రహ్మమునందు ప్రవర్తింపవచ్చును.

మఱియు “అమృతస్య” అనుస్థలమున నుపయోగింపఁబడినషష్ఠీ విభక్తియు సిద్ధాంతభంగమును కలిగింపఁజాలదు. షష్ఠీవిభక్తి భేద మున్నప్పుడే కాని ప్రయోగింపఁబడ దనుటయు, దానిని పట్టి చూచిన నిచ్చట నమృతసేతువులకు భేద ముండి తీరవలయు ననుటయు, సేతు శబ్దము ఏదియో యొకవిధముగ బ్రహ్మమునందు సమన్వయము నొంది నను భేదము తప్ప దనుటయు, అమృతరూప మగుబ్రహ్మ మాయ మృతమునకంటె భిన్న మగుట విరుద్ధ మనుటయు సత్యమే; అయినను అమృతశబ్దము అమృతవాచకముగఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండునేని యివి యన్నియు దోషములే యగును గాని యిచ్చట సట్టిప్రయోగము లేదు. అది యమృతత్వ మనుధర్మమును తెలుపుటకై యిచ్చట నుపయోగింపఁ బడియున్నది. లోకములో నిట్టిప్రయోగము లనేకములు గలవు వ్యాక రణశాస్త్రమున “ద్వ్యేకయోర్ద్వివచనైకవచనే” “ద్విత్వమును చెప్పు నప్పుడు ద్వివచన స్రత్యయము పర మగును. ఏకత్వము చెప్పునప్పు డేక వచన స్రత్యయము వచ్చును.” అనుసూత్రము కలదు. ఇందు “ద్వ్యేక యోః” అనుపదము సప్తమీద్వివచనమున నున్నది. ఇచ్చట ద్విశబ్ద ముచే రెండును ఏకశబ్దముచే నొకటియు నుద్దేశింపఁబడి యుండునేని యప్పుడు “ద్వ్యేకేషు” అని బహువచన ముండవలసి వచ్చును. అట్లు లేదు కావున “ద్విశబ్దము ద్విత్వమును తెల్పుటకును, ఏకశబ్ద మేకత్వ మును జూపుటకును ప్రయోగింపఁబడి యున్నవి” యనియే సిద్ధాంతము చేయవలయును కదా! ఇట్లే ప్రస్తుతవాక్యమునందుఁ గూడ నమృత శబ్దము అమృతత్వమును తెల్పుటకై ప్రయోగింపఁబడిన దని నిర్ణయింప వచ్చును. ఈనిర్ణయమువలన “అమృత స్త్యైవ సేతుః” అనువాక్యమునకు “సౌఖ్య ప్రాప్తిసాధనము” అని యర్థ మేర్పడును. బహుజాన మట్టిది

కావున బ్రహ్మమునుగూర్చి యట్లు జౌపచారికముగఁ జెప్పవచ్చును కదా! కావున నెట్లును ఈవాక్యమున వర్ణింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

పూర్వపక్షము:—అయినను దోషము తప్పదు. ఈవాక్యమున “పరబ్రహ్మము ప్రపంచమున కాధారము. ప్రపంచము పరబ్రహ్మమున కాధేయము” అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇతరశ్రుతులయందు “సర్వం బ్రహ్మ” ఈసమస్తము బ్రహ్మమే” అని బ్రహ్మప్రపంచములకు నైక్యము చెప్పఁబడి యున్నది. ఈరెండును పరస్పరవిరుద్ధములు కదా! కావున నిచ్చట చెప్పఁబడిన పదార్థము నానారూపమై ప్రపంచాకారమై యుండ నలయునుకాని శుద్ధమై నిరంజనమై యుండరాదు. వృక్ష మొక్కటయ్యును దానియందు కొమ్మలు పువ్వులు మొదలగు భేదము లనేకము లుండునట్లు ఈభూమ్యాద్యాధారమునందును భేదము లుండవలయును. ఇట్టిస్థితి హిరణ్యగర్భపక్షుఁ *గూడ సంభవించును. ఇట్లు చెప్పవలె? ముఖ్యముగ

* హిరణ్యగర్భుఁడు:—ప్రతిపదార్థంబును ప్రపంచమున వ్యష్టిసమష్ట లను రెండురూపములతో నున్నది. “ఒక్క-మనుష్యుఁడు, ఒక్క-పశువు, ఒక్క-వృక్షము.” అని యేకపదార్థమును మాత్రమే సజాతీయవిజాతీయపదార్థములనుండి వేటు చేసి దానిని గూర్చియే ప్రశంసించుట వ్యష్టిప్రశంస. అట్లు గ్రహింపఁబడినయేకపదార్థమే వ్యష్టి యనఁబడును. ఇట్లు కాక సజాతీయపదార్థముల నెల్ల నేకముగ గ్రహించి చేయు వ్యవహారము సమష్టివ్యవహారము; అట్లు గ్రహింపఁబడిన పదార్థముల మొత్తమే సమష్టి. అనేకవృక్షముల నొక్కచోటఁ జూచినప్పుడు వాని నొకమొత్తముగానే గ్రహించి “ఇది వనము” అని మనము వ్యవహరించుచున్నాము కదా!

మతీయు నీవ్యష్టిసమష్టలకే విశేషసామాన్యము లనియు, వ్యక్తిజాతు లనియుఁ జేర్లు. “రాముఁడు ధనము నార్జించుచున్నాఁడు” అనునది యొక్క-రామునిగూర్చియే చేయఁబడినవ్యవహారముగావున విశేషవ్యవహారము—వ్యక్తివ్యవహారము—; “రెప్ప వేయుట, నిదురించుట మొదలగువానివలన మనుష్యుఁడు దేవతకంటె భిన్నుఁడగుచున్నాఁడు.” అనుమొదలగునది సామాన్యవ్యవహారము—జాతివ్యవహారము—; ఈవాక్యమున “మనుష్యు లందఱును దేవత లందఱి కంటె భిన్నులు” అనియే కదా యుద్దేశింపఁబడి యున్నది.

ప్రకృతము సూక్ష్మకఠిరోపాధియం దున్నపరమేశ్వరుని మనము జీవునిఁగా నుభయభువంతఃకరిగఁ దలంచుచున్నాము. ఎన్నిఘటములయం దున్నను ఆకాశమునకు పరస్పరభేదము రానట్లు వాస్తవస్థితిని నెన్నిదేహములయం దున్నను ఈజీవునికి పరస్పరభేదము కలుగదు. అయినను విచిత్రము లగుకర్మసంస్కారములచేఁ గూడిన యంతఃకరణోపాధులు ఆతివిచిత్రము లగుటచే, బహువిధము లగుటచే, వానిదర్శనముల నెల్ల నందుఁ

హిరణ్యగర్భునకే సంభవించును. బ్రహ్మము నిరంజనముకదా. కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాడు హిరణ్యగర్భుడనుట యుక్తము.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు తలంప నక్కఱ లేదు. ప్రస్తుతవాక్యమున “త మే వై కం జానథ ఆత్మానం” అని చెప్పబడియుండుటచే “భూమ్యాదులకు నేపదార్థమాధారమో (అనఁగా: అవిద్యాకల్పితము లగుభూమ్యాదులకు నేది యాధారమో, అనఁగా: భ్రాంతినివిడిచి ‘ఇది సర్వము’ అను తలంపును పరిత్యజించినపిదప తోచుత్రాటివలె నీ ప్రపంచభ్రాంతి తొలగినపిదప నేయధిష్ఠానము గాననచ్చునో) దాని నొక్కదానినే తెలిసికొనుడు” అని మాత్రమే నిరూపింపబడెను; గాని “ఈ ప్రపంచమును దీని కాధార మగుబ్రహ్మమును గూడఁ దెలిసికొనవలయును” అని కాని, “ఈ ప్రపంచము సత్యము. దీని కాధారము పరబ్రహ్మము. ఈరెండు పదార్థములును కలవు” అని కాని నిరూపింపబడలేదు. లోకసిద్ధ మగు భ్రాంతిదృష్టి నాశ్రయించి హీనస్థితియం దున్నవారిని క్రమక్రమముగ నుద్ధరించుటకై యిట్లు చెప్పబడెను. సామాన్యముగ విచారించినను “పృథివ్యాదుల కాధార మగుదానిఁ దెలిసికొనుము” అనిన “పృథివ్యాదులను, దాని కాధార మగుదానిని గూడ తెలిసికొనుము” అని యర్థమగుట యెట్లు? “దేవదత్తుడు ఎందు కూర్చుండి యుండెనో దాని నిటకుఁ దెచ్చు” అనిన దేవదత్తునివీతమునే తెత్తురు గాని దేవదత్తునిఁ గూడ నావీతముతోఁ దోడ్కొని రారు కదా !

మఱియు భేదమును చెప్పుటయందు శ్రుతికి సుద్దేశమే లేదు.

బ్రతిబింబించి యున్న పరమేశ్వరునియం దాలోపించుచు, అంతఃకరణభేదములవలనఁ జేస భేదముల నెంచుచున్నాము. ఈదేహమునం దుండుజీవునికంటె నాదేహమున నున్న జీవుఁడు భిన్నుఁ డనుచున్నాము.

ఈవిధముగ జీవునియందు కూడ భ్రాంతిసిద్ధ మగుభేదము కలదు కావున, ఇతర పదార్థములయందువలెనే వ్యప్తిసమప్తివ్యవహార మేర్పడినది. అందు “నేను నేను, నీవు నేను” అనునది వ్యప్తివ్యవహారము—సర్వప్రపంచము నేకశరీరముగఁ గైకొని, సర్వజీవులనేకముగ గ్రహించి చేయఁబడువ్యవహారము—; “జీవ బ్రహ్మములకు భేదము లేదు” అను మొదలగువ్యవహారము—సమప్తివ్యవహారము. ఇందు వ్యప్తివ్యవహారమునకు నాధార మగు వాని జీవుఁ డనియు, సమప్తివ్యవహారమున కాధారభూత మగుసామాన్యమును హిరణ్యగర్భుడనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

మోక్షము కలుగుటకును ఆ భేదజ్ఞానము సాధనంబును కాదు. ఇట్లు కాదని పట్టు పట్టిన శ్రుతులకే పరస్పరవిరోధము వచ్చును. “మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నా నేవ పశ్యతి” “ఎవ్వఁడు భేదము కలదని చూచుచున్నాఁడో వాఁడు మరల మరల సంసారమును జెందుచుండును. జననమరణదుఃఖముల ననుభవించుచుండును” అని భేదదృష్టిని శ్రుతి స్వయముగనే నిందించుచున్నది. కావున ప్రస్తుతవాక్య మొక్కటియే యన నేల? భేదము చెప్పునట్లు తోచునర్వశ్రుతులకును గూడ భేదనిరూపణమునందుఁ దాత్పర్యము లేదు. అన్నియును శిష్యోద్ధరణమునకై వారిప్రథమస్థితి నవలంబించునవియే.

ఇట్లగుటచేతనే “సర్వం బ్రహ్మ” అను మొదలగువాక్యములు ప్రస్తుతవాక్యమునకు విరుద్ధములు కానేరవు. అందును “ఈ ప్రపంచ మంతయును భ్రాంతికల్పితము. దీనిపరమార్థరూపము ఏక మగు బ్రహ్మమే.” అని నిరూపింపఁబడెను గాని, “బ్రహ్మమునకు నానాభేదములు గల యీ ప్రపంచమే రూపము” అని నిరూపింపఁబడలేదు. అట్లు నిరూపింపఁబడుటకును వీలు లేదు. “స యథా సైంధవఘ్నో ౭న స్తరో ౭ బాహ్యః కృతోస్మిరసఘ్న స ఏనం వా అరే ౭య మాత్మా ౭నంతరో ౭ బాహ్యః కృత్స్నః ప్రజ్ఞానఘ్న స ఏవ” “లోకమున ఉప్పుకల్లు లోపల నెలుపల యనునది లేక సర్వమును లవణరసముగామాత్రమే యున్నట్లు ఈపరబ్రహ్మంబును లోపల నెలుపల యనునది లేక సర్వమును జ్ఞానమాత్రముగానే యున్నది” అని శ్రుతి బ్రహ్మమునకు నానాకారత్వమును స్వయముగనే నిషేధించుచున్నది. కావున నేదియైన నొకశ్రుతివాక్యము యథార్థాభిప్రాయముతోనే పరమేశ్వరునకు ప్రపంచాకారమును చెప్పి యుండు నేని యప్పుడు పరస్పరవిరోధము వచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను “సర్వం బ్రహ్మ” ఇత్యాదివాక్యములకు భేదవాక్యములతో విరోధమెన్నటికిని లేదు. భేదవాక్యములకు భేదనిరూపణమున నుద్దేశ ముండునేని యప్పుడు నిస్సంశయముగ విరోధము వచ్చును గాని యది వేదాభిప్రాయము కాదు. అట్లు చెప్పుటకును వీలు లేదు. అప్పుడు అభేదశ్రుతులకు సమన్వయమే కుదురదు. వేదములకును, కొంతభాగము సమన్వయము నొందకుండినచోఁ దనలోనే పూర్వోత్తరవాక్యవిరోధము సంభవించిన

చోఁ బ్రామాణ్యము సంఘటింపదు. ఇది యెవ్వరికిని సమ్మతము కాదు కదా !

కావున ప్రస్తుతవాక్యమున హిరణ్యగర్భుఁడు చెప్పఁబడె నన నవ సరము లేదు; ప్రపంచాధార మగుపదార్థము నానారూపములు గల్గదై యుండవలయు నని చెప్ప నవసరము లేదు. ప్రస్తుతవాక్యమునకు “సర్వం బ్రహ్మ” అను మొదలగువానికి విరోధంబును రాదు. ఇది యంతయును గాక, ప్రస్తుతవాక్యమున చెప్పఁబడినవాఁడు హిరణ్యగర్భుఁడే యగు నేని, వానియందుఁ, బరమేశ్వరునియందుఁ బ్రవర్తించినంత బాగుగ నాత్మశబ్దము ప్రవర్తింపనేర దనుట నిర్వివాదాంశము. ముఖ్యార్థము చేతనే కార్యనిర్వాహము కలుగుచుండ నిర్లక్ష్యముగ నప్రధానార్థము నంగీకరింపనేటికి? మఱియు సేతుత్వము మొదలగువానివలన కలుగువీరోధములు మున్నే పరిహరింపఁబడియుండుటచే, వాని నాధారముగఁ గైకొని యీహిరణ్యగర్భుని సంస్థాపించుటకును వీలు లేదు. ఈయన కార్య భూతుఁ డగుటచే నాద్యంతములు కల వనియు దానిచే సేతుశబ్దము సరి పడు ననియు, సరబ్రహ్మమునకంటె భిన్నుఁడు కావున “అమృతస్య సేతుః” అనుభేదనిర్దేశము సరిపడు ననియు, ఈయన నెఱుంగుటచేత, లేక, ఉపాసనాబలమున నీయనయొక్క లోకమును జెందుటచేత, మోక్షప్రాప్తి కలుగును కావున, ఈయనయే బ్రహ్మప్రాప్తిసాధన మగుటచే, అమృత సేతు వనఁ దగియుండు ననియు, సర్వప్రపంచమునందును వ్యాపించి యుండుటచే సర్వాధారుఁ డగుననియు చేయఁబడునిర్ణయము లెల్ల సరి పడవు. కావున నిచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు నిర్వివాదముగఁ బరమేశ్వరుఁడే.

విశేషాంశము:—శంకరాభిప్రాయమునఁ గొంతవిశేషము కలదు. ఇదివఱకు “అమృత స్స్యైవ సేతుః” అనువాక్యభాగము బ్రహ్మపర మని తలంపఁబడి విరోధనిరసనపూర్వకముగ సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. ఇది యొకనిమిత్తము. శంకరమతమున నన్ననో యావాక్యభాగము, “త మేవైకం బాసథ, అన్య వాచో విముంచథ ” అని యుద్దేశింపఁబడిన బ్రహ్మజ్ఞానము నవలంబించియు, అపర విద్యాపరిత్యాగము నవలంబించియు వ్యాఖ్యానము చేయఁబడియున్నది. “ఆత్మజ్ఞానము, అన్యపరిత్యాగము అనునవియే మోక్షమునకు సేతువులు ” అని యర్థము చెప్పఁబడి

యున్నది. ఈయర్థము నాశ్రయించిన సేతుశబ్దమువలన కలుగునాక్షేపము లేమియు కలుగవు కదా! ఇచ్చట చెప్పబడిన జ్ఞానమునకును అపరవిద్యా పరిత్యాగమునకును గూడ నాద్యంతములు గలవు కావున పూర్వపక్షులకు నాక్షేపణీయాంశమే యుండదు కదా!

“ఇచ్చట “ఏషః” అనుపదము సర్వనామము. అది ప్రధానమునే చెప్పవలయును కాని యన్యమును చెప్పరాదు. కావున నిచ్చట సీతశబ్దము ప్రధాన మగుబ్రహ్మమునే చెప్పును గాని తత్జ్ఞానమును చెప్పదు. అది యప్రధానము కదా!” అనియెడవేమొ వినుము. లోకమున నేది విధింపఁ బడునో అదియే ప్రధానము. ఎప్పటికిని విధింపఁబడునది యేదియో యొక కార్యముగ నే యుండవలయును గాని యితరముగ నుండదు. కావున నిచ్చట బ్రహ్మజ్ఞానంబును, అపరవిద్యాపరిత్యాగంబు ననునవియే కార్యములు; అవియే విధింపఁబడిన వగుటచే బ్రధానములు. బ్రహ్మము విషయ మగుటచే నట్టిది కాదు. కావున సీసర్వనామము జ్ఞానాదులనే చెప్పు ననుటలో సంశయము లేదు. మఱియు “సర్వనామము ప్రధానమునే చెప్పవలయును” అనునియమము కూడ లేదు. అది * పరామర్శ యోగ్య మగు దేనినైన నను పరామర్శింపవచ్చును. గుణములు మొదలగు వానిని గూడఁ బరామర్శించుట లోకమున ననుభవసిద్ధ మైయే యున్నది.

* పరామర్శ మనఁగా : నేవిధముగా నైనను వెనుక చెప్పియున్నవిషయమును మరలఁ జెప్పుట. సామాన్యముగ సర్వనామములే ఈపనిని చేయును. “రాముఁడు వనమున నున్నాఁడు. వాని నిటకుఁ బిలుపుము” అనుస్థలమున వాఁడు అనుసర్వనామము రాముని పరామర్శించుచున్నది. సర్వనామములు తమకు సమీపమున నున్నదానిని మాత్రమే పరామర్శించును.

మఱియు కొన్నికొన్నిస్థలములయందు గుణవాచకము లగువిశేషణములు కూడ సీపనిని చేయుచున్నవి; కాని యావిశేషణములయందు పరామర్శింపవలసినవస్తువునందు మాత్రమే యున్నట్టియు నితరస్థలములయందు లేనట్టియు గుణము విధింపఁబడి యుండవలయును. “దేవతలకుఁ గలనుఖ మొరులకు లేదు. సర్వకాలములయందును పురుషులచే తెరిపి లేకుండ నెన్నిశ్రమల కైనను పొల్పఱచి పనులఁ జేయించుత్సాహాధి లేనివారలకు నుఖమున కేమి కొఱుత?” అనుమొదలగునవి దీని కుదాహరణములు. ఇందు త్సాహాధి లేకపోవుట యనునది దేవతలకు మాత్రమే యుండుగర్హము; కావున నది దేవతలనే పరామర్శించును. ఇట్లే తగినంతటిబల మున్న నేది యెవనకు ఈపనిని చేయునట్లును.

“వాఁడు సద్గుణములు కలిగియుండుటచే నెల్లరకును గౌరవింపఁదగిన వాడై యున్నాఁడు. అవి యెవ్వని నొన్నత్యమును జెందింపనేరవు;” అను మొదలగువాక్యములయం దీవిషయము స్పష్టమగుచున్నది కదా ! కావున నీవ్యాఖ్యానమునందు లోప మేమియు లేదు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈసిద్ధాంతమును నిర్ణయించుటకై మఱిరెండుపే తువులఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

౬౪. ముక్తోపస్మవ్యవదేశాత్. ౧. ౩. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు “భిద్యతే హృదయగ్రంథి శ్చిద్యంతే సర్వసంశయాః, క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే” “హిరణ్యగర్భానికంతు నుత్తముడై వెలుగునాపరమేశ్వరుని చూచిన యెడల అవిద్యాదిహాప మగుహృదయగ్రంథి * తెగిపోవును. సందేహము లన్నియు వీడిపోవును. పునర్జన్మమును కలిగించుకర్మ లన్నియు క్షీణించిపోవును” అను మొదలగువాక్యములచే ప్రస్తుతప్రకరణమునందే “ద్యులోకా ద్యాధార మగుపదార్థము నెఱింగినవారు ముక్తు లగుదురు (అవిద్యాదిదుఃఖములనుండి విముక్తు లగుదురు)” అని చెప్పఁబడియున్నది.

* అవిద్య (అజ్ఞానము), రాగము (కామము—ఇష్టపదార్థములయందలి యనురాగము), ద్వేషము (క్రోధము—అనిష్టపదార్థములయందలి యనునాయ), భయము, మోహము (దుఃఖము) అనునీయెదును గలసి హృదయగ్రంథి యగును.

అవిద్యాదులస్వరూపము:—

౧. ఆత్మభిన్నము లగుదేహదుల వాత్సల్య భావించుట యవిద్య.

౨. ఆదేహదులకుఁ గలుగుచుర్యాదలు మొదలగువానివలన జనించునభిమానము, లేక, యాక రాగము.

౩. వానికి కలుగునవమానము మొదలగువానివలన జనించునమాయ ద్వేషము.

౪. దానికి బాధను కలిగించుపదార్థమును మాయనప్పుడు కలుగుచున్నప్పుత్తి భయము.

౫. వానికి పరులచేఁ గలిగినయవమానమును తప్పించుకొనలేనప్పుడు గలుగుప్పుత్తి దుఃఖము. అని తెలిసికొనవలయును.

కొంత గడచినపిదప “యథా నద్యః స్వందమానా సుముద్రే, అస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ, తథా విద్యా న్నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరం పురుష ముపైతి దివ్యం.” “ప్రవహించుచున్ననదు లన్నియు సముద్రమునఁ బడి తమనామరూపముల విడచి యెల్లైక్యమును జెందు చున్నవో అట్లే జ్ఞాననంతుఁ డగువాఁడు నామరూపముల (నామరూప ములు అవిద్యాకల్పితము లగుటచే నిచ్చట నాశబ్దములచే హృదయగ్రంథి యగునవిద్యాదు లే చెప్పఁబడినవి. నామరూపాభిమానమే కదా సర్వము నకుఁ గారణము!) విడిచి పరాత్పరుఁడును సర్వోత్తముఁడును అగుపురు షుని జెంది యైక్యము నొందును” అనువాక్యముచే, ముక్తులకు ద్యులో కాద్యాధార మగుపదార్థమునం దైక్యము చెప్పఁబడియున్నది. ఇది పర బ్రహ్మభిన్న మగుపదార్థము నుద్దేశించి యుండినచో సంభవింపనేర దనుట నిస్సంశయము కదా! కావున నీవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

ఈహేతువులు మాత్రమే కాదు. ఇచ్చట “త మే వైకం..... విముంచథ” అనువాక్యభాగముచే “ద్యులోకాద్యాధార మగు పదార్థ మును ఇతరవాక్కుల విడిచి తెలిసికొనవలయును” అని చెప్పఁబడియు న్నది. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు “త మేన ధీరో విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణః, నానుధ్యాయా ద్బహూం శ్చబ్దా వ్యాచోవిద్వాపనం హి తత్” “దైర్యనంతుఁడై యున్నజ్ఞాని ఆబ్రహ్మమునే తెలిసికొని బుద్ధిని స్థిరము గావించుకొనవలయును. ఇతరశబ్దముల (శాస్త్రముల)ఁ దలంపరాదు. అది యారక వాక్కును వ్యయము చేసికొనుటయే కదా” అనువాక్యముచే నీవిషయము బ్రహ్మమును కూర్చియే చెప్పఁబడియు న్నది. “యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యే ౭ స్య హృది స్థితాః, అథ మర్త్యో ౭మృతో భవ త్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే” “ఎన్నడు పురు షునిచి త్తమున నుండునవిద్యాదులు తొలఁగిపోవునో నాఁడు వాఁడు జన్మమరణప్రవాహమునుండి తొలఁగి ముక్తుఁ డగును. పరబ్రహ్మమును జెందును.” అనువాక్యముచే, బ్రహ్మజ్ఞానికి అవిద్యానాశంబును, బ్రహ్మ ప్రాప్తియుఁ గూడఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ఇట్లగుటచే నిచ్చటఁ గూడఁ బరమేశ్వరునిఁ గూర్చియే చెప్పఁబడి యుండి తీరవలయును. ఒకప్రకరణ మున నర్థము సందిగ మన సమాన పకరణమునందలి నిర్ది తార్థమును

గ్రహించి యర్థనిర్ణయము చేయుట నయు క్తికము కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.

అ ౧. పా ౩. సూ ౩. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము నిలువదు. ఇచ్చట ద్యులోకాదు లకు నాధార మని చెప్పబడినపదార్థము ప్రధానమే యనినచో మిగుల యుక్తియు క్తముగ నుండును. అది సర్వప్రపంచకారణ మగుటచే సర్వాధార మగును. త్రిగుణములే సర్వప్రపంచవృత్తాన మగుటచేతను అవియే ప్రధాన మగుటచేతను దానియందు ఆత్మశబ్దము గూడఁ బ్రవర్తించును.

మఱియు వేదప్రసిద్ధమై యుండునవ్యాకృతము *గూడ నట్టిదియే.

ఇదియును గాక వాయువు సర్వాధార మని శ్రుతియందు ప్రత్యక్షముగ నే “వాయునా వై గాతమనూతే” ణాయం చ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణి చ భూతాని సందృభ్యాని భవంతి” “ఓగాతముఁడా! వాయువు గొప్పత్రాడు. దానిచే నీలోకము పరలోకము సర్వభూతము లును చేర్చి కట్టఁబడి యున్నవి” అనువాక్యముచే జెప్పబడియున్నది. కావున వీనిలో నేదైనను సర్వాధార మనుట యుక్తియు క్తమై యుండ నేతుశబ్దమునకు నర్థాంతరమును కల్పించుట మొదలగు ప్రయాసము లతోఁ బనియేమి? ఈచెప్పినవానిలో నేది యైనను ఆద్యంతములు కల దియే కావున నేతుశబ్దము నిర్వివాదముగ వీనియందు స్వార్థముతోనే ప్రవర్తించును కదా!

అవతారిక:—అనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాడు—

౬౫. నానుమాన మతచ్ఛబ్దాత్. ౧. ౩. ౩.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—సాంఖ్యులు కల్పించిన ప్రధానము కాని వేదప్రసిద్ధ మగునవ్యాకృతము గాని వాయువుకాని ద్యులోకాద్యాధారము కానేరదు. వానిని బోధించుశబ్ద మిం దేదియు లేదు. అవి యన్నియు నచేతనములు. ఇచ్చట నన్ననో:—ప్రస్తుతవాక్యమునకు (అధికరణమున విచారింపఁబడువాక్యమునకు) ప్రక్కవాక్యమునందే—

“యః సర్వజ్ఞః” “ఎవ్వఁడు సర్వము నెఱింగినవాఁడో” అని చేతనుఁడు పర్జింపఁబడియున్నాఁడు. కావున నిచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే; నిస్సంశయము.

ప్రధానము వేదప్రసిద్ధము కాదనుట స్పష్టము. అట్టి దైనను అవ్యాకృతము అచేతన మనుట నిర్వివాదము. వాయువు కూడ నట్లే యగుట యొకవంక నుండ, ఆత్మశబ్దము కూడ నందు ప్రవర్తింపనేర దను దోషము రెండవవంక నుండి వచ్చును. విషయవాక్యమున * నాత్మశబ్దము ప్రత్యక్షముగనే కలదు కదా! కావున నిందేదియు ద్యులోకాద్యాధారము కానేరదు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౪. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లైన చేతనుఁ డగుజీవుఁడే ద్యులోకాదుల కాధారము కావచ్చును. అనుభవించువాఁడు అనుభవంపఁబడువానికి నాధార మగుట సుప్రసిద్ధమే. వీనియందు నిస్సంశయముగ నాత్మశబ్దము మొదలగునవి యన్నియు ప్రవర్తింపవచ్చును, వీనిరూపమే బ్రహ్మరూప మగుటచే వీని నెఱుంగుటవలన మోక్షము కూడ సిద్ధింపవచ్చును.

అనతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు—

౬౬. ప్రాణభృచ్చ. ౧. ౩. ౪.

తాత్పర్యము (సిద్ధాంతము):—పై న చూపిన కారణమువలననే జీవుఁడు కూడ ద్యులోకాదుల కాధారము కానేరఁడు. ఆతఁడు చేతనుఁడే యైనను సర్వజ్ఞఁడు కానేరఁడు కదా! కావున నాత్మ శబ్దాదులందు ప్రవర్తించినను ప్రయోజనము లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లైన నీవిషయము పూర్వసూత్రములోనే చెప్పినట్లైనది. దీనికై ప్రత్యేకసూత్ర మేల?

* విషయవాక్య మనఁ గా నధికరణమున నర్థనిర్ణయమునకై విచారంపఁబడు శ్రుతి వాక్యము.

సిద్ధాంతము:— ఈవిషయము పూర్వసూత్రముననే సిద్ధాంతమైన దనుట నిశ్చయము. అయినను ఉత్తరసూత్రమున జీవుఁడు మాత్రమే యనునర్థించుటకై రెండవసూత్రము కల్పింపఁబడెను.

అ ౧. పా ౩. సూ ౫. ఆరంభము.

అవతారిక:— ఈవిషయమున మఱియొక ప్రమాణమును చూపుచున్నాఁడు.—

౬౭. భేదవ్యపదేశాత్. ౧. ౩. ౫.

తాత్పర్యము:— మఱియు జీవబ్రహ్మములకు పైవాక్యమునందు ప్రత్యక్షముగ భేదము వర్ణింపఁబడి యున్నది. “త మే వై కం జానథ ఆత్మానం” అనువాక్యభాగమున “తెలిసికొనువారు జీవులు; తెలిసికొనఁబడువాఁడు పరమేశ్వరుఁడు” అనువిషయము స్పష్టపఱుపఁబడియే యున్నది కదా! అచ్చట నాత్మశబ్దముచే ద్యులోకాద్యాధారము వర్ణింపఁబడి యున్నది. “జానథ” అనుపదముచే దానిని తెలిసికొనువారు వర్ణింపఁబడియున్నారు కదా! కావున జీవుఁడు ఎట్లును ద్యులోకాద్యాధారము కానేరఁడు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౬. ఆరంభము.

అవతారిక:— దీనికి మఱియొక హేతువును చెప్పుచున్నాఁడు.—

౬౮. ప్రకరణాత్. ౧. ౩. ౬.

తాత్పర్యము:— ఇంత యేల? ఈ ప్రకరణము పరమాత్మను బోధించునదియే కాని యస్యమును బోధించునది కాదు. “కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వ మిదం విజ్ఞాతం భవతి” అని సర్వవిజ్ఞానప్రశ్నతోఁ బ్రకరణ మారంభింపఁబడెను. పరబ్రహ్మము సర్వాత్మకము సర్వకారణము గావున దాని నెఱింగినచో సర్వము నెఱింగినట్లగును; గాని ప్రధానాదులలో దేని నెఱింగినను అట్లు కానేరదు కదా! కావున సీ ప్రకరణ

* ‘కస్మిన్ను’ అను పు. త్తికి ఆర్. ము అదృశ్యతానందప్రకరణము పుట ౨౨౦ చూడుము.
—CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

మున నేనాకళమునందు చెప్పబడినను పరమేశ్వరుడే చెప్పబడియుండ వలయును.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈసిద్ధాంతమునే మఱియొక హేతువుచే కూడ నిర్ణయించుచున్నాడు.—

౨౮. స్థిత్యదనాభ్యాం చ. ౧. ౩. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱియొక విశేషము. ద్యులోకాదుల కాధార మగువిషయమును వర్ణించుచు వచ్చి “ద్యా సుపల్లా”* అనువాక్యముచే, “ఏక స్తయోః పిష్పలం స్యా ద్వత్తి” అని జీవునకు కర్తృఫలభోగంబును, “అనశ్చ న్నన్యో అభిచాకళీతి” అని పరమేశ్వరునకు నుదాసీనత్వంబును శ్రుతి చెప్పియున్నది. ఇచ్చట జీవుడే ద్యులోకాదులకు నాధార మగు నేని యప్పుడు పరమేశ్వరునిగూర్చి చెప్పటకు నవకాళ ముండదు. జీవుని గూర్చి చెప్పట కారంభించి నడుమ నాకస్తికముగఁ బరమేశ్వరునిగూర్చి యేల చెప్పవలసియుండును? పరమప్రమాణభూత యగుశ్రుతి యట్లేల యసంబద్ధార్థమును చెప్పును? కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యైతీరవలయును.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. జీవేశ్వరులనుగూర్చి చెప్పబడి యున్నదనుట నిస్సంశయమే; కాని “ద్యులోకాద్యాధారుః డీశ్వరుః” డని చెప్పకపోయిన, “ఈశ్వరునిగూర్చి చెప్పినవాక్యభాగము నిర్ధక్తము కావలయును” అనుసిద్ధాంతము మాత్రము సరిపడదు. అప్పటి కిని జీవునిగూర్చి చెప్పనంశము నిర్ధక్తము కావలసివచ్చును కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పకూడదు. లోకప్రసిద్ధము కాని త్రొత్త విషయమును సయుక్తికముగ నిరూపించుటయే శాస్త్రమునకు ప్రయోజనము. అట్లు నిరూపించునదియే శాస్త్రము; తక్కినది కథయే. కావున నీన్యాయము ననుసరించి వేదాంతశాస్త్ర మగునుపనివత్తులకుఁ గూడ నేదియో యొక యప్రసిద్ధార్థమే తాత్పర్యముగ నుండవలయును. ప్రకృ

* ‘ద్యాసుపల్లా’ అనుశ్రుతికర్థము గుహాధికరణము, పుట. ౧౮౮ చాడుము.

తమున, జీవుడు సర్వలోక ప్రసిద్ధుడు; ఉపాధిరహితుఁ డగుపరమేశ్వరుఁ డప్రసిద్ధుడు. కావున “ద్వా సుపల్లా” అనుశ్రుతి పరమేశ్వరునిఁగూర్చి చెప్పునదియే కాని జీవునిగూర్చి చెప్పునది (తాత్పర్యముగా చెప్పునది) కాదు. కావున నారంభమున నుద్దేశింపక నడుమ నాకస్మికముగఁ దనకు దాత్పర్యభూత మగుపరమేశ్వరురూపమును చెప్పునేని యది యసంబద్ధ ప్రలాప మగును గాని జీవునిగూర్చి చెప్పినట్లు కానేరదు. పరమేశ్వర స్వరూపము బాగుగ మనసున నాటుటకై లోక ప్రసిద్ధి ననుసరించి జీవ రూపము నెట్టిస్థలమందైన నుపన్యసింపవచ్చును; “ప్రతిశరీరమునందును చేతనుఁడు కలఁ డనుట లోక ప్రసిద్ధమై యున్నది కదా! ఆ చేతనస్వరూపునే శరీరోపాధుల విడిచి యేకముగ గ్రహించిన నాతఁడే పరమేశ్వరుఁడు, అని తత్వార్థమును నిర్ణయింపవచ్చును. ఇందు అసంబంధ మేమున్నది? అనేకఘటములయందు నిలిచియున్న యాకాశము ప్రత్యేకముగ గ్రహింపఁబడునేని యప్పుడు “ఘటాకాశము” అనునూతననామముతో వ్యవహరింపఁబడుచుండుటయు, ఏకరూపముగ గ్రహింపఁబడెనేని యదియే యాకాశమాత్రమగుటయు విమర్శశీలునకు విదితమే కదా! కావున నీసిద్ధాంతమున దోష మింతయైనను లేదు. ఈవిషయము గుహాధికరణమున (పుట. ౧౮2) స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది.

“పైశ్చిరహస్యబ్రహ్మణోపనిషత్తునందు చేయఁబడిన వ్యాఖ్యానమువలన దీనికి విరోధము వచ్చును” అనియొకవేమో, అట్లు సంశయింప నక్కఱలేదు. అచ్చట, కర్మఫలము ననుభవించునది బుద్ధి యనియు, అనుభవింపకుండువాఁడు జీవుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడియున్నను, అచేతన పదార్థమునకు కర్మానుభవము సంభవింపదు కావున, బుద్ధిశబ్దముచే నాయుపాధితోఁ గూడిన జీవచైతన్యము చెప్పఁబడె నని సిద్ధాంతము చేయవలయు ననియు, ఆకారణముచే జీవశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడినది శుద్ధచైతన్యము కావలయు ననియు నిదివఱకే (గుహాధికరణమందే) సిద్ధాంతము చేసి యున్నాము. శుద్ధచైతన్య మనిన పరమేశ్వరుఁడే కదా! కావున బాగుగ విచారించిన నీరెండువ్యాఖ్యానములకును భేదమే లేదు. ఇట్లు గుటచే నిందలివిషయవాక్యమున వర్ణింపఁబడినవాఁడు నిస్సంశయముగఁ బరమేశ్వరుఁడే.

విశేషము:—ఇచ్చట విషయవాక్యము “అథ పరా యయా” * అనువాక్యమును విచారించినప్పుడే విచారింపఁబడినట్లయ్యెను. ఈరెండు వాక్యములు ముండకోపనిషత్తున నున్నవియే కావున వీనికిఁ బ్రకరణ మొక్కటియే అయినను దీని నొకక్రొత్తవాక్యముగాఁ దలంచి సుఖభోధకై యిందు మరల విచారించి రని తెలిసికొనవలయును.

౨. భూమాధికరణము.

విషయము:—నారదుమహాముని సర్వశాస్త్రముల నెఱింగియు నాత్మ నెఱుంగకపోవుటచే నుపదేశమును పొందుటకై బ్రహ్మమానస పుత్తుండును బ్రహ్మవేత్తలలో నుత్తముఁడు నగుసనత్కుమారునికడకుఁ బోయెను. అమ్మనియు నారదునిపాండిత్యము నెఱింగి క్రమక్రమముగ నానుము, వాక్కు, మనస్సు, సంకల్పము (ఉచితానుచితముల నెఱుంగు వివేకము), చిత్తము (పూర్వాపరవిచారణ), ధ్యానము, విజ్ఞానము (నిశ్చయరూపిణి యగుబుద్ధి), బలము, అన్నము, జలము, వాయుసహితముఁ డగునగ్ని, ఆకాశము, స్త్యోతి (గడచినదానిని జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట), ఆశ, ప్రాణములు అనునవి యాత్మరూపములుగ నుపాసింపఁబడతగినవి యని చెప్పెను. ఇంతవఱకు నొక్కొకవిషయమును బోధించినపిదప నారదుఁడు “ఇంతకంటె సధిక మైనది కలదా?” అని యడుగుచు వచ్చెను. “ప్రాణమును బ్రహ్మమునుగా నుపాసింపవలయును” అనిన పిదప నట్టిప్రశ్నఁ జేయుటను మానెను. అప్పటికి నానారదునకు “ఇదియే యాత్మ” అనుత్పత్తి కలిగెను. దాని నెఱింగి యాసనత్కుమారుఁడు తనశిష్యునకు ననాత్మయం దాత్మబుద్ధి స్థిరము కాకుండుటకై స్వయము గనే బ్రహ్మోపదేశము నారంభించెను. “ఏష తు వా అతినదతి యః స త్యే నాతినదతి” “ఎవ్వఁడు సత్యపదార్థము నాత్మగా నెఱింగి ‘ఇది సర్వాతీత మైనది’ అని చెప్పునో వాఁడే యథార్థముగ నతివాది (సర్వాతీతము నెఱింగి పలుకువాఁడు)” అని “ప్రాణమునకంటె భిన్న మగుసత్యపదార్థ మొక్కటి కలదు” అని యారంభించి, దానిని గురూపదేశాదులచే

* ‘అథ...’ అను శుబ్ధికి సరము అద్యశ్శతాధికరణము, పుట. ౨౧౫ చూడుము.
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

మొట్టమొదట నెఱుంగవలయుననియు, అట్లెఱింగి యుక్తులచే నిర్ణయించుకొనవలయు ననియు, తత్త్వజిజ్ఞాసువు లగుసహాధ్యాయులతో వాదించి దానియందు బుద్ధిని సమాధానపఱుపవలయు ననియు, అట్లు స్థిరమగు బుద్ధితో నితరపదార్థములఁ బరిత్యజించి వైరాగ్యవంతుడై బ్రహ్మధ్యానాభ్యాసమును గావించవలయు ననియు, ఆచార్యునిచే బ్రహ్మనిష్ఠ దృఢ మగుననియు, ఇది యంతయు సుఖము గానరాకపోయిన నెవ్వఁడు నాచరింపఁడనియు, కావున మొట్టమొదట సుఖస్వరూపము నెఱుంగవలయుననియు చెప్పెను. “ఆసుఖ మెయ్యది?” అని నారదుఁడు ప్రశ్నింపఁగా, “యో వై భూమా తత్సుఖం” “భూమ యేదికలదో యదియే సుఖము” అని సమాధానము చెప్పెను. “యత్ర నాన్యత్ సత్యతీ నాన్య చ్ఛృణోతి నాన్య ద్విజానాతి స భూమా” “ఏస్థితీయందు రెండవదానిని చూడఁడో వినఁడో తెలిసికొనఁడో అదియే భూమ యనఁబడును” అని భూమలక్షణమును చెప్పెను. ఈవాక్యము ఈయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున నాత్మశబ్దము నాశ్రయించి, అది యచేతనములయందు ప్రసరింప దనుకొనిశ్చయమును పెట్టుకొని సిద్ధాంతము చేసియున్నాడు. అది సరి కాదు. వైచాంద్యోగ్యప్రకరణమున నాత్మశబ్దము ప్రాణవాయువులయందును ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. ఆప్రకరణమున “శ్రుతం హ్యేవ భగవద్దృశేభ్య స్తరతి శోక మాత్మ విదితి సోఽయం శోచామి భగవ స్తం మా భగవా ఞ్ఞోక్తస్య పారం తారయత్” ‘ఆత్మ వేత్త యగువాఁడు దుఃఖము నొందఁడు అని మిము బోంట్లు చెప్పుచుండ వింటిని. నాకు దుఃఖ మధికముగ నున్నది. ఓభగవంతుఁడా! సనత్కుమారా! ఆయాత్మ నుపదేశించి నన్ను దుఃఖసముద్రమునుండి ఈవలకుఁ దీయఁడు’ అని నారదుఁడు ప్రశ్నింపఁగా సనత్కుమారుఁడు ప్రాణోపదేశమును మాత్రమే చేసి ముగించియున్నాఁడు కదా! అనునాత్మేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది.

సందేహము:—ఇచ్చట భూమశబ్దమునకు “బహుత్వము” అని యర్థ మగుచుండుటయు, ఈకారణమువలన సమీపమున నున్నప్రాణముల యొక్క బహుత్వమే యుద్దేశింపఁబడె నని తోచుచుండుటయు, ఉపక్ర

మమున “తరతి శోక మాత్మనిత్” అనువాక్యభాగమునందు పరమేశ్వర వాచక మగునాత్మశబ్ద ముండుటయు సంశయకారణములు. “ఇచ్చటి భూమశబ్దము ప్రాణమునే చెప్పును; పరమేశ్వరునే చెప్పును” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమునకు ప్రాణోపాస నయు, సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలములు. నిర్గుణబ్రహ్మప్రకరణముల నెందైనను పూర్వపక్షమునకు నేదియోయొకదాని యుపాస నయు, సిద్ధాంతమునకు బ్రహ్మజ్ఞానంబును ఫలము లగు నని తెలిసికొన వలయును.

పూర్వపక్షము:—విషయవాక్యమునందలి భూమశబ్దము ప్రాణ మునే చెప్పు ననితీరవలయును. నారదసనత్కుమారసంవాదమున నేవిష యము చెప్పఁబడినను ప్రశ్నప్రవచనరూపముగ నే చెప్పఁబడి యున్నది. ప్రాణోపదేశానంతరమున నట్టిప్రశ్న కానరాలేదు. కావున పిదప చెప్పఁ బడియున్నభూమ ప్రాణమే కావలయును.

మఱియు “బహో ర్లోపో భూ చ బహోః” * అనువాక్యకరణ సూత్రము ననుసరించి చూచిన భూమశబ్దమునకు “బహుత్వము” అని యర్థ యేర్పడుచున్నది. కావున నాబహుత్వము గలపదార్థ మేదియో యొకటి యుండవలయును కదా! అట్టిదానిని విచారింపఁబోయిన సమీ పమునం దున్నప్రాణమే యట్టిది యగును. బుద్ధియందు అదియొకదా నుసరించుచున్నది!

ఇదియును గాక ప్రాణోపదేశము చేసినపిదప నారదుడు మఱి యొకప్రశ్నను చేయలేదు. సనత్కుమారుడైనను “ప్రాణమునకంటె భూమ యు త్తమమైనది” అని విస్పష్టముగ చెప్ప లేదు. కావున నెట్లు చూచినను భూమ ప్రాణమే కావలయును.

* “బహోః...” అనుసూత్రమునకు నర్థము:—భావమును (ఉనికిని), లేక, స్వభావ మును చెప్పటకై విశేషణవాచకములమీఁద “ఇహన్-ఇయన్” అను ప్రత్యయములు ప్రయో గింపఁబడును. పీనికి “ఇమా ఇయాన్” అని రూపములు. ఈ ప్రత్యయములు బహు శబ్దముమీఁద విచ్చునప్పుడు తమమొదట నున్నయికారములను పోఁగొట్టుకొనును; “మా-యాన్” అని రూత్రమే యేర్పడును. మఱియు బహుశబ్దమునకు మాఱుగా భూశబ్దము విచ్చును. అప్పుడు “భూమా భూయాన్” అనురూపము లేర్పడును. ఈ ప్రత్యయములు భావార్థమును చెప్పనవి కావున నాపదములను “బహుత్వము” అని యర్థ మేర్పడును.

“తరతి శోక మాత్మ విత్, అని యారంభమున నాత్మశబ్దముండుట వలన నిది యాత్మ విషయక మగు ప్రకరణము. నారదుండును ప్రశ్న పరంపరలచే నాత్మరూపమును తెలిసికొనుటకే ప్రయత్నించెను. కావున నిందంతమున నుపదేశింపబడిన భూమి యాత్మయే యై తీరవలయును” అనియెదవేమో యదికాదు. ఇచ్చట ససత్కుమారుని యుత్తరము “నామ బ్రహ్మే త్యుపాస్య” “నామమును పరబ్రహ్మ మని తలంచియుపాసనచేయుము” అని ప్రతీకోపాసనాసూచకమై * యున్నది. శుద్ధబ్రహ్మ బోధకమై యుండలేదు. కావున నారదుని ప్రశ్నయు నట్లే ప్రతీకమాత్ర విషయమై యుండవలయును కాని శుద్ధబ్రహ్మ విషయమై యుండుటకు వీలు లేదు. ఇట్లు కాదనిన ప్రశ్నోత్తరములకు పరస్పరవిరోధము సంభవించును. అప్పుడు ఆకథను తెల్పు వేదమే యప్రమాణము కావలసివచ్చును. ఒకవిషయము నడిగిన నెవడైనను మఱియొకవిషయమును జెప్పునా?

మఱియు ప్రాణోపదేశానంతరమున నారదుండు ప్రశ్నను మానుటచే నాయనకు శుద్ధబ్రహ్మవిజ్ఞానమున నుద్దేశమే లేదని స్పష్ట మగుచున్నది. కావున నిది బ్రహ్మప్రకరణము కానేరదు.

“ఇట్లు కాదు. ససత్కుమారుండు ప్రతీకోపాసనను చెప్పలేదు. నామాదుల నాశ్రయించి యచ్చట నున్నపరబ్రహ్మమునే తెలిసికొనవలయు నని యుద్దేశించియే యట్లు చెప్పెను” అనియెదవేమో, అదియు సరికాదు. అట్లయిన ప్రాణోపాసనమును చెప్పగనే ప్రశ్నమును మానుట సంభవింపదు. “ఇట్లు చెప్పెద వేల? ప్రాణము వాయురూపము. శాస్త్రములయందు బ్రహ్మము నిర్వీకారమని చెప్పబడి యున్నది కదా! కావున

ప్రతీకోపాసనాస్వరూపము:—కన్నులకు గోచరము గానిపదార్థమును ధ్యానించుటకై వీర్పలుచుకొనబడినగుణులు ప్రతీక మనబడును. విష్ణువు కన్నులకుఁ గాన రాకపోవుటచే నాయనను సాలగ్రామమునందుఁ గ న నిగ్రహమునందుఁ గాని ధ్యానించుచున్నాము; పూజించుచున్నాము. ఇట్లే కన్నులకుఁ గానరానిశివుని లింగమునందు ధ్యానించుచున్నాము, పూజించుచున్నాము. ఇప్పుడు సాలగ్రామవిగ్రహములు విష్ణు ప్రతీకము అనియు, లింగము శివప్రతీక మనియుఁ జెప్పబడును. ఇట్లే అవాఙ్మానసగోచర మగుబ్రహ్మము నుపాసించుటకు ననేక ప్రతీకములు కల్పింపబడి యున్నవి. ఇట్టి ప్రతీకముల నాశ్రయించి చేయబడునుపాసన ప్రతీకోపాసన యనబడును.

దీనికంటె గూడ సధిక మగుపదార్థ మేదైన కలదా?" అని యడుగవలసి యుండును. అట్టి ప్రశ్న యేదియు లేదు. కావున నాయనకు ప్రతీకోపా సనాజ్ఞానమునందే యిచ్చ కల దని తోచుచున్నది. కావున నిది నిస్సం శయముగ బ్రహ్మప్రకరణము కాదు. ఈ కారణమువలన నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడినభూమ ప్రాణమే.

అవతారిక:— అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.—

౬౯. భూమా * సంప్రసాదా దధ్యుప దేశాత్, ౧. ౩. ౮.

తాత్పర్యము.— ఇచ్చట చెప్పబడినభూమ పరమాత్మయే. ఈ భూమ ప్రాణోపదేశానంతరమున నుపదేశింపబడియున్నది. ఒకదాని నెనుక నుపదేశింపబడినది దానికంటె భిన్నము కావలయును కాని యదియే యై యుండుటకు వీలు లేదు. నామము నుపదేశించినపిదప దానికంటె భిన్న మగు వాగింద్రియ ముపదేశింపబడెను గాని మరల నానామమే యుపదేశింపబడలేదు. వాగుపదేశముమొదలు ప్రాణము వఱకు కలవి యన్నియు నట్లే యుపదేశింపబడినవి. కావున నుపదేశభేద ముచే భూమ ప్రాణభిన్న మగుపదార్థమే కావలయును.

సిద్ధాంతము:— భూమాశబ్దము భావప్రత్యయాంత * మనియు,

సంప్రసాదశబ్దార్థము:— “సంప్రసీద త్యస్తి న్నితి సంప్రసాదః”=“దీని యందు జీవుఁడు సంపూర్ణముగ శాంతి నొందును కావున సంప్రసాదము” అను వ్యుత్పత్తిచే సంప్రసాదశబ్దము నుఘప్త్యవస్థను చెప్పెను. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు నందు జాగ్రత్స్విప్నావస్థల కర్థించిన పిదప నుఘప్త్యవస్థ సంప్రసాదశబ్దముచేతనే వ్యవహరింపబడి యున్నది.

కావున నాశబ్దముచే ప్రస్తుతసూత్రమునందు బ్రాణము చెప్పబడి యున్నది. నుఘప్త్యవస్థయందు సర్వేంద్రియములును మనస్సహితముగ లయమునొందినను ప్రాణము మాత్ర మట్లే యుండును కదా! మఱియు కొన్నికొన్నిచోట్ల నీశబ్దముచే జీవుఁడు కూడఁ జెప్పబడును. అతఁడును సర్వేంద్రియములు లయము నొందినను తదభావసాక్షి యై పరబ్రహ్మముతో నైక్యము నొంది యాయవస్థయందుండును కదా!

* భావప్రత్యయ మనఁగా: ఉనికిని గాని స్వభావమును గాని జాతిని గాని చెప్పప్రత్యయము. “త్వం రా” అను మొదలగునవి యనేకము జాతిలో చేరుచున్నవి.

దానికి నేదియోయొకటి యాధారముగ నుండవలయు ననియు చెప్పుట నిశ్చయమే కాని యీ ప్రకరణ మాత్మప్రకరణమే కావునను, “ఏష తు వా అతివదతి య స్స త్యే నాతివదతి” “ఎన్వేడు సత్యమును గైకొని యతివాదము చేయునో (ఇదియే సర్వాధిక మని చెప్పనో) వాడే యథార్థ మగునతివాదమును చేసినవాడు” అని ప్రాణోపదేశానంతర మున బ్రహ్మవాచక మగుసత్యశబ్దముచే శ్రుతి యుపదేశము నుపక్రమించుటచేతను, ఈభూమశబ్దార్థ మగుబహుత్వమునకు నాత్మయే యాధార మగును. “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అని తైత్తిరీయశ్రుతియందు సత్యపదము బ్రహ్మవాచకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నది కదా!

“ఇది యాత్మప్రకరణము కాదు” అనుటకు వీలు లేదు. “తరతి శోక మాత్మనిత” అనుటచే సర్వశోకనివారణకారణ మాత్మ యని నిరూపింపఁబడినది. అట్టియాత్మనుగూర్చియే ప్రశ్న ప్రతిపదనములు జరిగి యుండవలయును. ప్రతీకోపాసనలఁ జెప్పుటవలన కలుగువిరోధ మేదియు లేదు. నారదుడు ఆత్మరూపమును బొత్తిగ నెఱుంగనివాడు కావున మొట్ట మొదటనే యతినూత్న మగునారూపమును గ్రహింపలేడని మెట్ల నెక్కించురీతి నొకదానివెనుక నొకదాని స్థూలోపాధివెనుక నూత్నోపాధి నుపదేశించుచు రావచ్చును; ప్రాణోపదేశము నెనుక, “అదియే పర మార్థము” అని తృప్తిజెందఁగ నావల స్వయముగనే తత్త్వము నుపదేశించి యామిథ్యానిశ్చయమును తొలగింపను నచ్చును. కావున నిది ప్రాణప్రకరణము కానేరదు.

ఒకవేళ అట్లే యైనను “ఏష తు” అను మొదలగువాక్యమున నున్నబ్రహ్మవాచకసత్యశబ్దముయొక్క శ్రుతిని * బాధింపనేరదు. ప్రకరణము శ్రుతికంటె సనేకభాగములు బలహీనము కదా! మఱియు “ఏష తు” అనుస్థలమున నున్న తుశబ్దము నిర్ధక మగును. “ఏష తు వా అతివదతి” “ఏడే యతివాదము చేయువాడు” అనుటచే “ఇంతకు ముందు చెప్పఁబడినవాడు అతివాది కాఁడు, ఇప్పుడు చెప్పఁబడినవాడే అతివాది” అని చెప్పిన ట్లగుచున్నది. మఱియు నావాక్యమునకుఁ బదప “సత్యం” “ఘనఃఘనఁడు, ఘనత్వం, లేక, ఘనతా=ఘనఁడుగా నుండుట” అను మొదలగునవి దీనికి నుదాహరణములు.

* శ్రుతిస్వరూపము, పుట 102 చూడుము.

త్వేన విజిజ్ఞాసితవ్యం” “సత్యపదార్థమునే తెలిసికొన నిచ్చయింపవలయును” అని చెప్పబడి యున్నది. ఈవాక్యముచేతఁ గూడ “ఇదివఱకు చెప్పబడినవానిని తెలిసికొనుటచేఁ బ్రయోజనము లేదు. సత్యపదార్థము నొక్కదానినే తెలిసికొనవలయును” అని యర్థ మేర్పడుచున్నది. ఈరెండుతుల్యబ్దములచేతను ప్రాణమువఱకుఁ గలసర్వపదార్థములును నిషేధింపబడిన వనియు, చెప్పబడఁబోవుభూమయే సత్యశబ్దముచే నిర్దేశింపబడి ప్రధానముగ నుద్దేశింపబడిన దనియు స్పష్ట మగుచున్నది. ఇది ప్రాణప్రకరణమే యనినచో నీరెండుతుల్యబ్దములును నిర్ధకములు కావలసి వచ్చును.

“ఇట్లు చెప్పనేల? అతివాదిత్వము ప్రాణవేత్తకే విశేషణము కావచ్చును. ‘వీఁడే, అనఁగా: ప్రాణవేత్త యొక్కఁడే’ యతివాది. వాగాదివేత్తలు అట్టివారు కాదు’ అనియర్థము చెప్పవచ్చును. అప్పుడు తుల్యబ్దము నిర్ధకము కాదు” అనియెడవేమొ, అది యుక్తము కాదు. సత్యపదము బ్రహ్మవాచక మగుట ప్రసిద్ధమై యుండ దానిని తొలఁగించుటకు వీలు లేదు. “సత్యం త్వేన విజిజ్ఞాసితవ్యం” అనువాక్యమునకును అప్పుడు చక్కనియర్థము రాదు. అతివాదిత్వము ప్రాణోపదేశమునకు పిదపనే చెప్పబడి యున్నది; కాని యంతకుఁ బూర్వము చెప్పబడి యుండలేదు. అంతకుఁ బూర్వము చెప్పబడి యుండిననే కదా దానిని నిరాకరించి దీనిని ప్రశంసించవలసియుండును! మఱియు నారదుఁడు ప్రాణోపదేశము కాఁగానే దానినే సర్వాధికమునుగా తలంచి యూరకుండెను. కావున నాయనకు యథార్థ మగునతివాదిత్వమునుగూర్చి చెప్పట యావశ్యకమై యుండెను. ప్రాణమే సర్వాధికము కానేరదు కదా! ఇట్లగుటచే నతివాదిత్వహేతువుగాఁ జెప్పబడినసత్యము బ్రహ్మమే యై తీరవలయును; ప్రాణోపదేశసమయమునఁ జెప్పబడినయతివాదిత్వము నాపేక్షికమే (నారదునిబుద్ధిస్థితి ననుసరించి చెప్పబడినదే) యై తీరవలయును. “నాన్యః పంథా విద్యతే యనాయ” “సర్వదుఃఖనివృత్తిరూప మగుమోక్షమునకు నాత్మజ్ఞానమునకంటె భిన్నమగునుపాయము లేదు” అను మొదలగు నితరశ్రుతుల ననుసరించిన “ఆత్మజ్ఞాన మొక్కటియే సర్వదుఃఖనివారకము” అని తేలుచున్నది. ఈప్రకరణమునందును “తరతి శోక మాత్మవిత్” ఇత్యాద్యపక్రమోపసంహారములచే ప్రశో

త్తరములు సర్వదుఃఖనివృత్తివిషయము లేయని స్పష్టమగుచున్నది. కావున నిచ్చట చెప్పబడిన విషయము పరమేశ్వరుడే యైతీరవలయును.

కావున నెట్లు సంశయించుటకును ఇచ్చట వీలే లేదు. ఒక వేదము చదివినవానిని గూర్చి చెప్పునప్పుడు “నాలుగు వేదముల చదివినవాడు మహాబ్రాహ్మణుడు” అనిన నది నాలుగు వేదములను గూర్చి యారంభింప బడిన ప్రసంగమే యగునట్లు, ఇచ్చటను “ఏషతు....” అను మొదలగువా క్యము బ్రహ్మమునుగూర్చిన ప్రసంగమే యగునుకాని ప్రాణమునుగూర్చిన ప్రసంగము కానేరదు. మఱియు ప్రకరణాంతమున “భూమ దేని నాశ్రయించియున్నది?” అని నారదుఁ డడుగఁగా “స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః” “తనమహిమయందే యాభూమ నిలిచియున్నది” అని సనత్కుమారుఁ డుత్తర మిచ్చెను. ఇదియు ప్రాణమును గ్రహించిన సంభవింపనేరదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.

అ ౧. పా. 3. సూ ౯. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తముగా నుండలేదు. “ప్రాణః పితా” “ప్రాణమే తండ్రి” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి “ప్రాణమే సర్వాత్మకము” అని చెప్పుచున్నది. కావున నాత్మశబ్దము దానియందే ప్రసరింపవచ్చును. మఱియు “యత్ర నాన్యత్ పశ్యతి” అను మొదలగు భూమిలక్షణములు కూడ నాప్రాణమునకే ఫలిపడుచున్నవి. సుషుప్త్య వస్థయందు సర్వేంద్రియములు లయమైనను ప్రాణము నిలిచియున్నది. అప్పుడు ఆశ్చంద్రియములు ప్రాణమునందే లయము నొందిన వనవచ్చును. అప్పుడు చూపు మొదలగునవి యేవియు లేననుట స్పష్టము కదా!. “న శ్రుణోతి న పశ్యతి” “చూడఁడు వినఁడు” అని సుషుప్త్యవస్థను వర్ణింప నారంభించి “ప్రాణగ్నయ ఏ వాస్తి స్ఫురే జాగ్రతి” “ఈయవస్థయందు సర్వేంద్రియముల మ్రింగిన ప్రాణము లనునగ్నులే మేల్కని యుండును” అని శ్రుతి యీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది.

మఱియు “యో వై భూమా త త్పుఖం” అని చెప్పబడిననుఖ రూపము సుషుప్త్యవస్థయందుండునది యగుటచే ప్రాణమునకే సంభవించును. “అ త్రైష దేవః స్వప్నా న్న పశ్య త్యథ య దేతస్మి ఇహారే

సుఖం భవతి” “ఈజీవుడు ఏసమయమున కల గాంచుచో, యట్టి సుఖ వృత్తవస్థయందు సుఖము కలుగును.” అని శ్రుతియే “సుఖవృత్తవస్థ (అనగా: అందున్నప్రాణము) సుఖస్వరూప మైనది” అని చెప్పియున్నది. “యోవై భూమా తత్త దమృతం” అని చెప్పబడినయమృతత్వము కూడ “ప్రాణో వా అమృతం” అను శ్రుతిచే ప్రాణమునకే చెప్పబడి యున్నది. ఇట్లు సర్వవిధముల భూమలక్షణము ప్రాణమునకు సరిపోవుచుండ దాని కొఱకై యంతప్రయాస మేటికి?

అనతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.—

౨౦. ధర్మోపపత్తే శ్చ. ౧. ౩. ౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు నిచ్చట భూమను గూర్చి చెప్పబడిన ధర్మము లన్నియు పరమాత్మయందే సమన్వితము లగునుగాని ప్రాణమునందు కావు. ఈకారణమువలన గూడ నిచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.

సిద్ధాంతము:—“యత్ర నాన్యత్ పశ్యతి” అనుమొదలగు వాక్యములచే చెప్పబడినవ్యవహారాభావము ఆత్మయందే కాని తటస్థింపదు. ఇతరశ్రుతియందు స్పష్టముగ నట్లే చెప్పబడి యున్నది. “యత్ర త్వస్య సర్వ మా త్మే వాభూ త త్కేన కం పశ్యేత్?” “ఎచ్చట సాధకునకు సర్వము నాత్మయే యయ్యెనో అప్పుడు ఎవనిని దేవితో చూచును?” అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు చెప్పుచున్నది. సుఖవృత్తవస్థయందు ఇంద్రియములు లయమగుటచే సర్వవ్యవహారాభావము కలుగుట నిశ్చయమే కాని యది నిత్యమైనదియు దుఃఖనాశనకర మైనదియు గాదు కదా! ఇట్టివ్యవహారాభావమును సనత్కుమారుడు సర్వదుఃఖనాశార్థియగు నారదునకు నెట్లు చెప్పగలడు?

ఇట్లే భూమకు చెప్పబడినసుఖత్వామృతత్వములు కూడఁ బ్రాణమునకు సంభవింపవు. “సుఖవృత్తవస్థయందు సుఖము కలదు” అని చెప్పిన శ్రుతివాక్యము పరబ్రహ్మప్రకరణములోనిది. అందు పరమాత్మానందము చెప్పబడెనే కాని ఇతర మేదియు చెప్పబడలేదు. బృహదారణ్యకోపనిషత్తున న్నానయధ్యాయమున తృతీయబ్రాహ్మణమునందు ఈవిషయము మఱింత స్పష్టము చేయబడియున్నది. అచ్చట

జాగ్రదాద్యవస్థలను చెప్పి సుషుప్తవస్థను వర్ణించినపిదప దానినే సుఖరూపముగ చెప్పి యందు ఆత్మకుఁ గలసర్వసంబంధరాహిత్యమును అద్వితీయత్వమును నిరూపించి కల్పితభేదానుసారముగ “ఏషోఽస్య పరమ ఆనందః, ఏత సైవ వానంద స్యాన్యని భూతాని మాత్రా ముపజీనంతి” “ఇదియే యీబ్రహ్మమునకుఁ గల యానందరూపము. ఈయానందములోని యంతము నాశ్రయించియే తక్కినభూతము లన్నియు జీవించుచున్నవి” అని చెప్పఁబడి యున్నది. కావున వైస్థలము (“అ త్రైవ దేవః స్వప్నా స్తవశ్యతి” అనుస్థలము) కూడ నాత్మప్రకరణమే యగుటచే నచ్చటను ఇదియే విషయము చెప్పఁబడియున్నదని తీరవలయును. ఇఁక సమృతత్వ మనిన నది పరమాత్మాతిరిక్తములగు పదార్థములకు ముఖ్యమై యుండనేర దనుట నిర్వివాదము. అన్యతత్వ మనఁగా నాశము లేకుండుట. ఇది యేవదార్థమునందైన గలదా ?

ఇదియునుగాక నాత్మత్వమనునది ప్రాణమునకు బొత్తిగనే సంభవింపదు. “ప్రాణము తండ్రి” అని చెప్పు శ్రుతులు ఔపచారికముగ చెప్పనవియే కాని ముఖ్యములు కావు. అట్లగుటకును వీలు లేదు. అది వాయురూపమే. వాయువు అచేతనము. పురుషునియందు వైతన్యము కానవచ్చు చున్నది. ఇట్లుండ ప్రాణమే తా నచేతనమై చేతనుఁ డగుతండ్రి యెట్లు కాఁగలదు ? కావున నీధర్మము లేవియుఁ బ్రాణమునకు సంభవింపవు. మఱియు సర్వవ్యాపకత్వము సర్వరూపత్వము మొదలగుధర్మము లనంతములుగ నాభూమాప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. అవియుఁ బ్రాణమునకు సంబంధించునవి కా వనుట స్పష్టమే. కావున నిర్వివాదముగ నిందుఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

3. అక్షరాధికరణము.

విషయము:—ఒకసమయమున జనకమహా రాజు యజ్ఞమును గావించుచుండ నచటికి కుసుపాంచాల దేశములయందలి బ్రాహ్మణు లందఱును దక్షిణాక్షై వచ్చిరి. అప్పుడు ఆజనకుండు వారలలో బ్రహ్మవేత్త యగు వాని నధికముగ సంభావించఁదలంచి సువర్ణశృంగములతోను తగినదక్షిణ

తోను గూడిన వేయిగోవుల నొకమొత్తముగా నుంచి “ఓ బ్రాహ్మణులారా! మీలో బ్రహ్మవేత్త యగువాడు ఈబహుమానమును గైకొనవలయును” అని చెప్పెను. అందఱును సంశయావిష్టులై యూరకుండిరి. యాజ్ఞవల్క్యుమహాముని వానిని గ్రహించెను. అప్పుడు కుపితులై యా యాజ్ఞవల్క్యు నవమానింపఁదలంచి మిగిలిన బ్రాహ్మణులలో జ్ఞానవంతుఁడని ప్రసిద్ధి గాంచిన ప్రతిమనుజుఁడును బ్రహ్మవిషయకము లగు ప్రశ్నల నడిగి పరీక్షించుచుండిరి. వారిసమూహములో బ్రహ్మవేత్తలలో నుత్తమయనఁదగిన గార్గియును స్త్రీకూడ నుండెను. ఆమెయు యాజ్ఞవల్క్యుని బహువిధములఁ బరీక్షించెను. ఆమె వేయి ప్రశ్నములు మిగుల యుక్తియుక్తములే యైనను పర బ్రహ్మమును గూర్చిన ప్రశ్నలు గురుశిష్యన్యాయము నతిక్రమించి యుండరా దనుతలంపున, నాయాజ్ఞవల్క్యుఁడామెను క్రోధముతో “నీవడుగువిషయ మిట్లు వాదపూర్వకముగ నడుగవలసినది కాదు. ఇంక నూరకుండుము” అని ధిక్కరించి పలికెను. మరల నాసభ తన కపజయము కలిగె నని భావించుచేమో యనుతలంపున నాగార్గిని ప్రశ్నింప నంగీకరించి సదుత్తరముల నిచ్చి తృప్తి పఱిచెను. తక్కినవార లొనర్చిన ప్రశ్నము లంతనూత్నములు కాకపోవుటచే నట్లు జరుగలేదు; వారిని ధిక్కరింపక యెప్పటి కప్పుడే సమాధానము చెప్పెను.

గార్గికి రెండవమాటు ఉత్తరముల నిచ్చుస్థలమున “కస్మిన్ను ఖిలావకాశ ఓత శ్చ ప్రోత శ్చేషి” * “అవ్యాకృతసూప మగునాకాశమేవదార్థమున నోత ప్రోతభావమును * జెంది యున్నది?” అను గార్గి ప్రశ్నంబును, “ఏత దై వ్ త దక్షరం గార్గి బ్రాహ్మణా అభిపదం త్యస్థూలమనణు” “ఓగార్గీ! ఆసర్వాధార మగునాకాశమునకు నాధార మైనది యక్షర మనియు, అది స్థూలత్వము కృతత్వము మొదలగు ధర్మములు లేనిదనియు బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుదురు” అను యాజ్ఞవల్క్యుని యుత్తరంబును కలదు. ఇందలి యక్షరశబ్దార్థ మియధికరణమున విచారింపఁబడును.

సందేహము:—ఈ యక్షరశబ్దము వర్ణ నాచకముగ ప్రసిద్ధి జెంది

* అవ్యాకృతము, (పుట. ౨౧౮ చూడుము.)

* ఓత ప్రోతభావము.—ఓత మనఁగా పడుగు; ప్రోత మనఁగా కేక. కావున నేవియైన కొన్ని పదార్థములు పడుగుపేకలవలె కలసి యుండునని యాస్థితికి ఓతప్రోత భావ మని వ్యవహరింపఁబడును.

యుండుటయు, పరమాత్మ యందు యాగికార్థము మాత్రమే కలిగియుండుటయు నిచ్చట సంశయకారణములు. “ఈవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినది యోంకారరూప మగునక్షరమే; బ్రహ్మమే” యనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమున నుపాసనయు సిద్ధాంతమున జ్ఞానంబును ఫలములు.

సంగతి:—పై యధికరణమున సత్వశబ్దము పరబ్రహ్మమున రూఢ మగుటచే “భూమి పరబ్రహ్మము” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. అట్లే యిచ్చట కూడ నక్షరశబ్దము వర్ణమున రూఢ మగుటచే నీవిషయ వాక్యమును, వర్ణపరముగానే సమన్వయింపవలయును. కావున పై దానికి నిది దృష్టాంతము. ఇట్లగుటచే నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము (ఇది పూర్వపక్షాభిప్రాయ మని తెలిసికొనవలయును).

పూర్వపక్షము:—అక్షరశబ్దము కొన్నికొన్ని స్థలములలో బ్రహ్మ వాచకముగఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండుట నిశ్చయమే కాని యిచ్చటఁ గ్రహింపఁబడినది యోగమే కాని రూఢికాదు. యోగమునకంటె రూఢి బలవంతమైనది కావున నిరర్థకముగ రూఢిని బరిత్యజింపఁగూడదు. కావున నక్షరశబ్దమునకు నిచ్చట నోంకారమే యర్థమునుగాఁ జెప్పవలయును. “త ద్యథా శంకునా సర్వాణి పర్ణాని సంతృణ్ణా న్యేవ మోంకారేణ సర్వా వాక్” ఈయనచే ఆకుయొక్క యనయనములు సంధింపఁబడి ధరింపఁబడి యున్నట్లు ఓంకారముచే వాక్కు లన్నియు సంధింపఁబడియు ధరింపఁబడియు నున్నవి” అను శ్రుతిచే సర్వశబ్దములకు సర్వాక్షరములకు నోంకారమే యాధార మని చెప్పఁబడి యున్నది. కావున నోంకారోపాసనయే సర్వాక్షరోపాసన యగును. మఱియు ఛాందోగ్యమున “ఓ మి త్యేత దక్షరం” “ఓం అనునక్షరము” అనుమొదలగువాక్యముచే ప్రత్యక్షముగ నోంకారోపాసన చెప్పఁబడియు నున్నది.

“ఇట్లు చెప్పకూడదు. వ్యాకరణభాష్యమున వర్ణవాచక మగు నక్షరశబ్దమునకుఁ గూడ యాగికార్థమే చెప్పఁబడి యున్నది. కావున నిచ్చట సంశయమే లేదు. రెండును యాగికార్థములే యగునప్పుడు రూఢి పరిత్యాగదోషము రానేరదు కదా!” అనియెద వేమొ, అట్లు సంశయింపఁ బనిలేదు. వర్ణములను గూర్చి సత్యము లని యొకమతిమును

అనిత్యములని యొకమతమును కలదు. అందు నిత్యము లనుపక్షమున రూఢియు ననిత్యము లనుపక్షమున యోగంబును అక్షరశబ్దమునకు గ్రహింపబడుచున్నవి. నేను చెప్పినది నిత్యపక్షము; భాష్యకారుని వ్యాఖ్యాన మనిత్యపక్షము నాశ్రయించినది. కావున విరోధము లేదు.

అవతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు—

౭౧. అక్షర మమృతాంతధృతేః. ౧. ౩. ౧౦.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట చెప్పబడిన యక్షరము పరబ్రహ్మమే. ఆకాశము (అవ్యాకృతము) సర్వాధార మనియు, అక్షరము దానికిఁ గూడ నాధార మనియుఁ జెప్పబడి యున్నది. ఒకవర్ణము ఇట్టిసామర్థ్యము కలది యగుట యసంభవము కదా! ఛాందోగ్యమున నోంకారోపాసన చెప్పబడె ననుట యథార్థమే యైనను అది పరమాత్మోపాసనయే కాని యన్యము కానేరదు. ఆపరమాత్ముని ఓంకారరూపముతో భ్యాసించి యుపాసింపు మని యందు చెప్పబడి యున్నది. ఈవిషయ మచ్చటిసందర్భమును పరికించిన స్పష్టమగును. కావున నిచ్చట చెప్పబడిన వాడు పరమేశ్వరుఁడే యై తీరవలయును. ఆయనయే యీ ప్రపంచమునకుఁ గారణ మగుటచే నీ ప్రపంచ మంతయు నాయనయొక్క రూపభేదమే. కావున నాయన సర్వాధార మగుటలో నింతయైన సంశయముండదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. లోకమున సర్వ రూపములును శబ్దమాత్రములు గానే కానవచ్చుచున్నవి. శబ్దములును అక్షరమాత్రములే. కావున సర్వము నక్షర మాత్రమే యగును.

“పదములమూలమున పదార్థములు తెలియబడుచున్నవి. దీని వలన పదపదార్థము లొక్కటి యనుననుభవము కలుగుచున్నది. కావున నిది భ్రాంతియే” అనియెదవేమొ, అది సరి కాదు. లోకమున మనము పొగనుచూచి దానిచే నగ్ని సూహించుచున్నాము. ఇప్పుడు పొగచే నగ్ని తెలియబడినది. ఎవ్వఁడైనను ఆపొగకును దానిచేఁ దెలియబడిన యగ్నికిని ఆభేదమును భావించుచున్నాడా? లేదుకదా! ఇట్లే శబ్దమునకును దానిచేఁ తెలియబడు పదార్థమునకును ఆభేదము నెవ్వఁడును భావించును.

పడు. శబ్దమే పదార్థ మగుటచేతనే యట్టి యభేదమును భావించుచున్నాడు; కాని వేఱు కాదని నిశ్చయముగ చెప్పవచ్చును. కావున పైన చూపినరీతిగ నీ ప్రపంచమంతయు శబ్దాత్మకమే; నర్థాత్మకమే. పైన చూపిన యుక్తిచేతనే “శబ్దము ప్రపంచమును గ్రహించుట కుపాయము (సాధనము)” అనుపక్షముకూడ నిరాకరింపబడినట్లయ్యెను. కావున నామమే సర్వప్రపంచరూపము కావున సర్వప్రపంచము నుద్గరింపవచ్చును. సర్వనామములును “త ద్యథా శంకునా” అను మొదలగు శ్రుతిమూలమున నోంకారాత్మకములే కావున నీ ప్రపంచంబు నోంకారాత్మకమే. ప్రస్తుత విషయవాక్యమున చెప్పబడినది నిస్సంశయముగ నోంకారమే.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కానేరదు. శబ్దమే ప్రపంచ మనుట చెల్లదు. శబ్దమునకును పదార్థమునకును అవశ్యముగ భేద ముండి తీరవలయును. ఆరెంటికిని రూపమునందును సంబంధము లందును కార్యములయందును కూడ భేదము కలదు. శబ్దములు శబ్దత్వము మొదలగుజాతులు కలవి. పదార్థములు ఘటత్వము, పటత్వము మొదలగుజాతులు కలవి. మఱియు శబ్దములకు చెవితో సంబంధము కలదు. పదార్థములకు దృష్టితో సంబంధము కలదు. ఇదియును గాక శబ్దములు ఒకపదార్థమును వ్యవహరించుటయందు ఉపయోగింపబడును. పదార్థములు జలము తెచ్చుట, కప్పుకొనుట మొదలగు కార్యములయందు పయోగింపబడును. ఇట్లు సర్వవిషయములయందును వరస్పరభేదము కలవి యేకరూపము లెట్లగును?

“వీడు రాముడు” అను మొదలగు న్నలములయందును “వీడు రామశబ్దరూపుడు” అని యర్థము కాదు. “వీడు నాడు చూడబడిన వాడే” అని మాత్రమే యర్థము. ఎదుట రూపమునకు రామశబ్ద మొక సంజ్ఞయే కాని యంతకంటె నధిక మేమియు లేదు. “ఇట్లయిన శబ్దోచ్చారణము చేసినంతమాత్రముననే వానిరూప మెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చును,” అనియెడవేమొ, యది యభ్యాసబలము. అశబ్దముచే నాపదార్థమును చెప్పట మిగుల సలవాటగుటచే నట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఈకారణముననే మహాత్ములు “సంజ్ఞ పదార్థమును తెలుపుటకుఁ గాని, యాసంజ్ఞను జ్ఞప్తికి వచ్చునట్లు చేయుటకుఁగాని పదార్థమే కారణము. నామపదార్థములయభే

దము కాదు " అని మహాత్ములు చెప్పియున్నారు. కావున శబ్దప్రపంచములకు నభేద మెప్పటికిని లేదు. ఇట్లగుటచే చెప్పబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౨. సూ ౧౧. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము :—ఇట్లయిన ప్రధానమే యీయక్షరశబ్దమున కర్థము కావచ్చును. కారణకార్యములకుఁ గలభేదమే కదా ప్రపంచధారణ మనుచున్నారు. ప్రధానము గూడ ప్రపంచకారణమే. ప్రపంచమునకంటె నభిన్నమే.

మఱియు "అస్థూలం అనణు" అను మొదలగువాక్యములచే చెప్పబడినలక్షణములు వర్ణములకు సంభవింపనే సంభవింపవు. కావున బాగుగ విచారించిన నీయధికరణమున ప్రధానమునే పూర్వపక్షస్థానమునఁ గైకొనవలసియుండును.

అవతారిక :—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౭౨. సా చ ప్రశాసనాత్. ౧. ౩. ౧౧.

తాత్పర్యము :—ఆకాశాదిసర్వభూతముల ధరించుటయు కేవల కార్యకారణభేదమువలన కలిగినదియే కాదు. సర్వపదార్థముల నాపరమేశ్వరుఁ డాజ్ఞాపించుచు నున్నాఁడు. "ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః" "ఓగార్హి సూర్యచంద్రులు ఈయక్షరముయొక్క యాజ్ఞ చే ధరింపఁబడి యున్నారు," అను మొదలగు వాక్యములచే నీవిషయము స్పష్టముగఁ బ్రకటింపఁబడి యున్నది. కావున నిచ్చట చెప్పబడియున్న ప్రపంచధారణ మాజ్ఞాహుతమే. లోకమున రాజ్యమునందలి ప్రజలఁ దనయాజ్ఞ యందు నడుపు ప్రభువునకుఁ గూడ "తాభ్యత్" "భూమిని ధరించివాఁడు" అను వ్యవహారము కలదు కదా !

ఇట్లగుటచే నచేతన మగుప్రధానము లోకమును ధరించునది కానేరదు. ఆజ్ఞాపించుట యనునది యచేతనములపని కాదు కదా !

పూర్వపక్షస్థానమున నీ ప్రధానము నచ్చుటకును వీలు లేదు. అప్పుడు కేవలసర్వాధారత్వ మాపక్షమును ఖండించుటకు చాలకపోవుటచే ప్రస్తుతసూత్రమున చెప్పబడిన ప్రశాసనరూపహేతువే మొట్టమొదట నుండవలసినప్పును. అప్పుడు ద్వితీయసూత్రారంభమే సంభవించదు. “అంబరాంతధృతేః” అను హేతువు కూడ నిర్లక్ష్యము కావలసినప్పును.

“అస్థూల మనఃః” అను మొదలగుధర్మములు ప్రధానమునందైనను కొంచెము సంభవించును గాని నర్థములయందు బొత్తిగనే సంభవించ దనుట యథార్థమే కాని, పూర్వపక్షమునకు (అనఁగా : పూర్వపక్షస్థానమునఁ గై కొనఁబడువిషయమునకు) సిద్ధాంతవిషయ తుల్యత్వము పరిపూర్ణముగ నుండవలయు ననునియమము లేదు. ఎంత నఱకు నట్టిసామ్య ముండిన నుండవచ్చును. కావున నింతమాత్రమున పూర్వపక్షస్థానమున నన్యవిషయమును జేర్చికొనవలసినపని లేదు. వేదమునందు అగ్నులను చేర్చుటనుగూర్చి చెప్పనమయమున “నాస్త రిక్షే న దివి” “అంతరిక్షమునఁ గాని దానికివీఱఁద నుండుద్యులోకమునఁ గాని ఎవ్వరును అగ్నులఁ జేర్చరు, లేక, యట్లు చేర్చరాదు” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఇచ్చట నాకాశాదులయందు అగ్నులఁ జేర్చి హోమముఁ జేయుట బొత్తిగనే సంభవింపకుండఁగా దానిని * అనువాదపూర్వకముగ ఖండింపనేటికి? కావున సిద్ధాంతవిషయసామ్య మెంతమాత్రమున్నను తుదకు భ్రాంతిచే నట్టిసామ్యమును కల్పించినను కూడఁ బూర్వపక్షస్థానమున నాపదార్థమును పూర్వపక్షస్థానమున చేర్చవచ్చును.

అ ౧. పా ౩. సూ ౧౨. ఆరంభము.

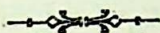
అనతారిక:—ఈసిద్ధాంతమును నిరూపించుటకు మఱియొక కారణమును చెప్పచున్నాఁడు—

౭౩. అన్యభావవ్యాప్తత్రే శ్చ. ౧. ౩. ౧౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు నాయుపనిషత్తునందే తర్వాతవాక్యములయందు “ఈయక్షరము పరబ్రహ్మభిన్న మగుపదార్థము కానేరదు”

* అనువాద మనఁగా లోకప్రసిద్ధమై కాని, యితరప్రమాణములవలన దృఢమై కాని, యిదివఱకు కొక్కమాట తనచేతఁ జెప్పఁబడి కాని యుండువిషయమును చెప్పట

అని స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. “అదృష్టం ద్రష్టు” “ఆయక్షరము పరునిచేఁ జూడఁబడదు. తాను చూచును” అనుమొదలగువాక్యము లచ్చట స్పష్టముగనే యున్నవి. మఱియు “నాన్య దతోఽస్తి ద్రష్టు” “ఈయక్షరమునకంటె నన్యఁ డగుద్రష్ట లేడు” అనియును స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లు చెప్పఁబడిన స్యతంత్రత్యచేతనత్రైవికరూపత్వములు స్రుధానమునందు సంభవింపవు. జీవుఁ డిట్టివాఁడే యైనను అతఁడు పరిచ్ఛిన్నుఁడు కావున నిచ్ఛటియక్షరశబ్దమున కర్థము కానేరఁడు. “అవా గమనాః” “ఆయక్షరమునకు వాక్కుగాని మనస్సుగాని లేదు” అని శ్రుతి యక్షరస్వరూపమును నిరుపాధికమునుగ స్పష్టము చేసి యున్నది. ఇట్టిరూపము జీవునకు కల దని చెప్పుట సంభవింపదు కదా! జీవస్రుధా నములను గూర్చి పిచారింపినప్పుడే యిట్లుండ నిక శబ్దమాత్ర మగు నర్థము అక్షరశబ్దార్థ మగు ననుట యేటిమాట? కావున నెట్లు చూచి నను ఇచ్చట చెప్పఁబడిన యక్షరము పరమేశ్వరుఁడే.

౪. ఈశ్వరికర్తాధికరణము.

విషయము:—కొందఱు బ్రహ్మజ్ఞానార్థులై పిప్పలాదమహాముని కడకు వచ్చిరి. అందు సత్యకాముఁ డనువాఁడు ఓంకారోపాసనకు ఫలమేమి? ఓంకారము నాత్మగ నుపాసించువాఁడు ఏలోకమునకుఁ బోవును? అని ప్రశ్నఁజేసెను. దానికిఁ బిప్పలాదమునియు “పరావర బ్రహ్మములు రెండును ఓంకారమే. కావున నోంకారోపాసకుఁడు వారిలో నెవ్వనినై నఁ జెందఁగలఁడు,” అని యారంభించి యందలి విభాగముల (ఏకమాత్రద్విమాత్రోపాసకుల ఫలములను) * గూర్చి

* ఆకారము ఉకారము మకారము ఆను నీమూఁడును ఓంకారమునకు మాత్రము ఈమూఁటికంటె భిన్నముగ ఆయోంకారోచ్ఛారణమువలన కలుగునాదము మఱియొకమాత్రగా గ్రహింపఁబడును. దానియందు ఇతర స్వరములయొక్క (ఆచ్ఛులయొక్క) సంయోగము లేదు కావున వానికి నర్థమాత్ర యనియే పేరు. ప్రపంచమునందలి త్రిపుటులన్నియు (త్రిపుటి, చూ. పుట. ౧౨౫. చూడు) ఈయకావాదిమాత్రాత్రయమునందే యారోపింపఁబడును. మూఁడుసంఖ్యలు గలపదార్థములన్నియు క్రమానుసారముగ వీని యందే యారోపింపఁబడును, వానికన్ని టికిని నాలవమాత్ర యందు లయముచెప్పఁబడును.

చెప్పి తుడకు “యః పున రేతన్త్రిమాత్రేణో మి త్యేతే నై వాక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయాత్ స తేజసి సూర్యే సంసన్నః యథా పాదోదర స్త్వచా వినిర్ముచ్యత ఏవం హ నై స పాస్యనా వినిర్ముక్తః స సామభి రున్నీయతే బ్రహ్మలోకం స ఏతస్మా జ్జీవఘనా త్పరాత్పరం పురి శయనం పురుష మీక్షంతే” “ఏపురుషుఁడు త్రిమాత్రలతోఁ గూడిన పరిపూర్ణోంకారము నాలంబనముగఁగైకొని పరమేశ్వరు నుపాసించునో యట్టివాఁడు సూర్యునియందుఁ జేరును. సర్పము కుబుసముచే విడువఁబడు నట్లు పాపముచే విడువఁబడును. తృతీయమాత్రాకూపము లగుసామ మంత్రములచే బ్రహ్మలోకమునకు (సత్యలోకమునకు)ఁ గొని పోఁబడును. (మంత్రములకు కూపము కల దని మీమాంసకులయభిప్రాయము.) ఆ హిరణ్యగర్భుఁడు సర్వజీవులకు సంతరాత్మ; సర్వజీవమయుఁడు. ఇట్లగుటచే నుపాసకుఁ డాతనిలోకమును చెందఁగానే యటనుండి పరాత్పరుఁ డును, సర్వశరీరములయందు నున్నవాఁడు సగుపరమపురుషుని చూచును (తెలిసికొనును.)” అని చెప్పియున్నాఁడు. ఈవాక్య మీయధికరణ మున విచారింపఁబడుచున్నది.

సంగతి:—పూర్వాధికరణమున నోంకారము పూర్వపక్షస్థానము నందు చెప్పఁబడి యున్నది. దాని ననుసరించి యోంకారోపాసనావిష యము జ్ఞప్తికి రాఁగా దానిని విచారించుటకై ప్రస్తుతాధికరణ మారంభింపఁబడెను. కావున నీరెంటికిని బుద్ధిసాన్నిధ్యమే సంబంధము.

“మఱియుఁ బూర్వాధికరణమున సక్షరశబ్దము ప్రత్యక్షవర్ణ వాచకమై యుండ, జగద్ధరణ మనుగుఱుతుచే దానిని బాధించి బ్రహ్మపరము నుగ వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. ఇచ్చటను “ఓంకారోపాసకుఁడు సత్యలోకమును చెందును” అని యుండుటచే ఉపాస్య దేవత జీవసమష్టి రూపుఁ డగుహిరణ్యగర్భుఁడే యని వ్యాఖ్యానము చేయవలయును” అని పై విషయవాక్యమును దృష్టాంతముగఁగైకొని చేయఁబడినయాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను. కావున నీరెండధికరణములకును దృష్టాంతత్వమే సంబంధము.

* ఆలంబన మనఁగా నుపాసనకుఁ గాని ధ్యానాదులకుఁ గాని యాధారముగఁగైకొనఁబడు ప్రతీకము.

సం దేహము;—సత్యలోకప్రాప్తిని ఫలముగఁ జెప్పి యుండుటయు, ప్రశ్నానుగుణముగ మోక్షఫలమును చెప్పవలయుండుటయు సంశయ కారణములు. “ఇచ్చటి యుపాస్యదేవత హిరణ్యగర్భుఁడు; పరబ్రహ్మము” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. రెంటికిని ఉపాసనయే ఫలము.

పూర్వపక్షము:—ఇచ్చట చెప్పబడిన యుపాస్యదేవత నిర్వవాదముగ హిరణ్యగర్భుఁడే యనవలయును. అట్లు లేకున్న సత్యలోకరూప మగుపరిచ్ఛిన్నఫలముపాసకులకుఁ జెప్పబడి యుండదు. “బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి” “బ్రహ్మము నెఱింగినవాఁడు బ్రహ్మమే యగును” అని చెప్పబడియుండుటచే బ్రహ్మజ్ఞానికి నిట్టిపరిచ్ఛిన్నఫలము కలుగ కూడదు. జ్ఞాన మనునది యుపాసనాసాధ్య మగుటచే నేది యన్న నొక్కటియే కదా! కావున జ్ఞానమువలన ననంతఫలంబును ఉపాసనవలన నల్పఫలంబును కలుగు నని సాధించుటకు వీలు లేదు.

“పురి శయం పురుష మ్మాక్షతే” అనువాక్యశేషమున జ్ఞానమును గూర్చి కూడ చెప్పబడియున్న దనియు, ఉపాసనయు నదియు మీరన్నట్లాకటియే యగు ననియు, లోకమున జ్ఞానమనఁగా యథార్థజ్ఞానమే కావున జ్ఞేయము (జ్ఞానముచే తెలియబడఁనగినది) పరమార్థరూప మగు బ్రహ్మమే కావలయు ననియు, దీనిచే ప్రకృతవాక్యమున చెప్పబడిన యుపాస్యదేవత కూడ నాబ్రహ్మమే యగు ననియుఁ జెప్పట తగదు. జ్ఞానమును గూర్చి చెప్పినస్థలమున “పరాత్పరం” అనువిశేషణ మొక్కటి కలదు. ఉపాసనను గూర్చి చెప్పునప్పు డన్ననో “పరం” అనువిశేషణము కలదు. ఈయిరువురుపురుషులు నొక్కటి యగుట యెట్లు? ఉపాస్యపురుషుఁడు పరుఁడు (దేహాదులకంటె నుత్తముఁడు); జ్ఞేయపురుషుఁడు పరాత్పరుఁడు (పరునికంటెఁ బరుఁడు); సర్వాధికుఁడు (నిత్యత్వనిరంజనత్వ నిర్వికారత్వాదిగుణములు గలపరమేశ్వరుఁడు); కావున నవశ్యముగ వీరికి భేద ముండవలయును. మఱియు జ్ఞాన మనునది యెప్పటికిని యథార్థ విషయములను గూర్చినదియే యై యుండవలయు నని నియమము లేదు. అయథార్థజ్ఞానము కూడ కలదు కదా!

“ఇట్లు కాదు. యక్తులతో విచారించి సర్వప్రమాణానుకూలమున చూచుచూపు ఏది కలదో అదియే చూపు. అదియే జ్ఞానము.

ఇట్లుండ నది పరమార్థ మగువిషయమును గూర్చియే యుండి తీరవలయును. కావున నీసిద్ధాంతము సిలువదు” అనియెడవేమో, అది సరి కాదు. ఇందు నీయభిప్రాయ మేమి? విచారణయు చూపును (జ్ఞానంబు), ఒక్కటియే యనియా? లేక, ఇచ్చట చెప్పబడినది విచారణయే కాని చూపు కాదు అనియా?

ఇందు మొదటిపక్షము యుక్తము కాదు. విచారణకును చూపునకును (జ్ఞానమునకును) మిగుల భేదము కలదు. లోకమున సాపదములు భిన్నములుగనే ప్రయోగింపబడుచున్నవి. బాగుగ విచారించిన, విచారణ యనునది జ్ఞానమునకు సాధనమై యుండ, రెంటికి నభేద మెటునుండి వచ్చును? పొగుకును దానిచే సాధింపబడువహినికి నెప్పు డైన నభేదము కలదా?

ఇంక రెండవపక్షము కూడ సరిపడదు. విచారణయంతయు యథార్థవిషయమునే బోధింపవలయు ననునియమము లేదు. పురుషులకు భ్రమప్రమాదాదు లుండుట సహజము; కావున విచారణకు నిలుకడయే యుండదు. “తర్కాప్రతిష్ఠానాత్” (బ్ర. సూ. ౨. ౧. ౧౧) అను సూత్రముచే సూత్రకారు లీవిషయమును స్పష్టము చేసియే యున్నారు. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు పిరణ్యగర్భుడే యని తోచుచున్నది.

అవతారిక:—ఈసంశయమును నివారించుచున్నాడు.—

౭౪. ఈక్షత్తికర్తవ్యపదేశాత్సక్తిః. ౧. ౩. ౧౩.

తాత్పర్యము. — ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే; “పరాత్పరం పురిశయం పురుష మ్మాక్షతే” అని యాయుపాస్యదేవతను తెలిసికొనవలసినదానిగా శ్రుతి చెప్పియున్నది. తెలిసికొనుట యనిన నది యథార్థవిషయమును గూర్చినదియే యై యుండవలయును. యథార్థవిషయము పరమేశ్వరుడే కదా! కావున నిచ్చట వర్ణింపబడినవాడు నిస్సంశయముగఁ బరమేశ్వరుడే.

సిద్ధాంతము:— “అయథార్థజ్ఞానము కూడ ననుభవసిద్ధ మై యున్నది కావున, ‘జ్ఞానము యథార్థవిషయమునకు సంబంధించినదిగానే యుండవలయును’ అనునియమము సంభవింపదు” అని చెప్పియుంటిని

కదా యని యనియెడ వేమొ, వినుము. లోకమున సామాన్యముగ వ్యవహారములో నుండునర్థము లే తగినంతయాటంకము లేనప్పుడు గ్రహింపఁబడుచుండవలయును. నిరర్థకముగ నొకయర్థమును బాధింపఁజూచిన నెచ్చటను విశ్వాస ముంచుటకు వీలు కలుగదు. ప్రస్తుతవాక్యమున “ఈశ్వరీ=చూపు, (అనఁగా జ్ఞానము)” అనుశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును బాధింపవలసినంత యాటంకము లేవీయును లేవు. “ఈశ్వరీక్రియకుఁ బరమేశ్వరుడే కర్త (తెలిసికొనవలసినవాఁడు పరమేశ్వరుడే)” అను విషయము మీకును సమ్యక్తమే కదా! ఇక నాలోచింపుడు. ఆజ్ఞానమునకు ధ్యానమే సాధనము. వానికి రెంటికిని విషయములు (కర్త లగు విషయములు, అనఁగా: ధ్యానించుటకును దానిమూలమున తెలిసికొనుటకును తగినవిషయములు) భిన్నములుగ నుండుట యెట్లు సంభవించును? “వీడు రాముని ధ్యానించి కృష్ణుని ప్రత్యక్షమునఁ గాంచెను” అనుట యెన్నటికైన యుక్తియుక్తము కానేర్చునా? కావున జ్ఞానమునకు విషయముగాఁ జెప్పఁబడినపరమేశ్వరుడే ధ్యానమునకుఁ గూడ విషయముగాఁ జెప్పఁబడి ననుట నిస్సంశయము. లోకన్యాయము ననుసరించి చూచిన నొకానొకప్పుడు ధ్యానమున కైనను భ్రాంతిస్థితిగల లగుపదార్థములు విషయములు కావచ్చును గాని జ్ఞానమునకు మాత్రమెప్పటికిని కాదు. అపరమార్థపదార్థములఁ గూర్చినజ్ఞాన మజ్ఞానముగ నే లోకమునఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది.

మఱియు ఓంకారోపాసకుని వర్ణించి “న ఈశ్వరీ” “వాఁడే పరమార్థసమస్తము చూచుచున్నాఁడు” అని చెప్పఁబడి యున్నది. పరశబ్దంబును పురుషశబ్దంబును గూడ హిరణ్యగర్భపరమేశ్వరులయందు సమానములు, వాక్యశేషమున నున్నజీవఘనశబ్దము హిరణ్యగర్భవాచకమైనను, అర్థవిమర్శ నొసర్చినచో నది యుపాస్యదేవతగాఁ జెప్పఁబడిన పరపురుషుని బరామర్శించుట లేదని స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచున్నది. “ఓంకారమును పరపురుషునిగ నుపాసించువాఁడు బ్రహ్మలోకమును జెంది యచ్చట *జీవఘనము నుండి పరపురుషుని తెలిసికొనును” అని వర్ణింపఁబడియుండ నిచ్చటిజీవఘనపదము ఉపాస్యదేవతాపర మెట్లగును? ఇట్లు సర్వమును విమర్శించిన ఈశ్వరీక్రియను వర్ణించినవాక్యం

*జీవఘన మనఁ గా: జీవులచే నేర్పఱచునబడిన ముద్దఁజీవసమస్త హిరణ్యగర్భుఁడు.

బును ధ్యానమును చెప్పినవాక్యంబు నొక్కటియే యనియు నందు చెప్పబడినపురుషులు కూడ నొక్కటియే యనియు తేలుచున్నది. కావున నీక్షత్రియకుఁ గర్మ యగు పరమేశ్వరుఁడే ధ్యానక్రియకుఁ గూడ కర్మ యని స్పష్టమగుచున్నది.

“యథా పాదోదర స్తవ్విచాపినిర్దుచ్ఛత ఏవం హ వై స పాప్త నా వినిర్దుక్తః” అని సర్వపాపనాశము వర్ణింపఁబడి యున్నది కదా! అది పరమేశ్వరుని గ్రహించిననే కాని సరిపడదు. “క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి” అని పరబ్రహ్మజ్ఞానమువలన మాత్రమే సర్వకర్మనాశము చెప్పఁ బడి యున్నది. ఇదియును గాక “సా కాస్త్వా నా పరా గతిః” “ఆ బ్రహ్మమే సర్వమునకు నంతము. అదియే పరమమైన స్థానము. అదియే సర్వమునకంటె శ్రేష్ఠము” అనువాక్యము ననుసరించి చూచిన పరశబ్దము కూడ పరమేశ్వరునియందే బాగుగ సమన్వయింపఁబడును. విచారించిన పురుషశబ్దము కూడ నట్టిదియే. పరాత్పరశబ్ద మొక్కటి మాత్రము కల దని యిన్ని ప్రమాణములకు విరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించుట కంటె దానినే యనుకూలముగ సమన్వయించుట మేలు కదా! కావున నాశబ్దమునకు “జీవఘనమునకంటె పరుఁడు” అని యర్థము చెప్పుకొని ప్రమాణవిరోధమును పరిహరింపవలయును. ఇచ్చటి యుపాస్యదేవత పరమేశ్వరుఁడే యని సిద్ధాంతము చేయవలయును.

౫. దహరాధికరణము.

విషయము:— ఛాందోగ్యోపనిషత్తున నెనిమిదవప్రపాఠకము నందు “అథ య దిద మస్మి స్ఫుష్టాపురే దహరం పుండరీకం నేళ్ల దహరోఽస్మి స్పష్టరాకాశ స్తస్మి స్య దస్తస్త దవేష్టవ్యం త ద్వాస విజ్ఞానితవ్యం” ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుకరీర మేది కలదో అదియే బ్రహ్మపురము. దానియందు అల్ప మగుహృదయకమల మనుగృహము కలదు. అందు దానికంటె నల్పులుగు నాకాశ మున్నది. ఆహృదయకమల మునఁ గలయాకాశమునే తెలిసికొనవలయును. దానినే *శ్రవణమన

* శ్రవణమనము. — శ్రవణమనఁ గా నేదాంతవాక్యముల వినుటమనన మనఁ గా తా వినియార్థమును యుక్తులచే సిద్ధాంతము చేసికొనుట. ఈరంటికిని తర్వాతి పదా
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

నములచే వెదకవలయును." అనువాక్యము కలదు. ఇది ఈయధికరణమున విచారింపబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున పరపురుషశబ్దములు పరబ్రహ్మమునందు రూఢములు కావున “అచట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే” యని సిద్ధాంతము చేయబడి యున్నది. ఇచ్చటను ఆకాశశబ్దము భూతాకాశమున రూఢము కావున “ఇచ్చట చెప్పబడినది భూతాకాశమే” యని సిద్ధాంతము చేయవలసినచున్నది.” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడుచున్నది. కావున నీరెండధికరణములకును కలసంబంధము దృష్టాంతరూప మైనదియే.

సందేహము:—ఇచ్చట భూతాకాశవాచక మగునాకాశశబ్దంబును పరబ్రహ్మద్యోతక మగుబ్రహ్మపురపదంబు నుండుట సంశయకారణము. “ఈవాక్యంబున నాకాశములో నున్నమఱియొకపదార్థము తెలిసికొనబడవలయు నని చెప్పబడినదా? లేక, యాయాకాశమే తెలిసికొనబడవలయు నని చెప్పబడి యున్నదా? అందును ఆకాశ మనునది భూతాకాశమా? లేక, జీవుడా? బ్రహ్మమా?” అని సంశయస్వరూపము. “ఇచ్చట చెప్పబడినది భూతాకాశాదులే; బ్రహ్మమే” యను నవి క్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు. ఉపాసనాప్రకరణము కావున రెండుపక్షములకు నుపాసనయే ఫలము. “ఆభూతాకాశమున నున్న పదార్థమునే తెలిసికొనవలయును. ఆకాశవాచ్య మగునాపదార్థమునే తెలిసికొనవలయును” అనునవియుఁ గ్రమముగఁ బూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు.

పూర్వపక్షము:—నిర్వివాదముగ నిచ్చట చెప్పబడినది భూతాకాశమే కావలయును. అది హృదయపుండరీకమున నున్నది యని చెప్పబడి యుండుటచే దహర మని (అల్ప మని) పర్ణింపబడి యున్నది. బాగుగ విచారించిన దానికి నుపాధిభేదములు సంభవింపవు కావున నది యెప్పటికి నేకరూపమే. ఇట్లుగుటచేతనే “యావా న్వాఽయమాకాశ స్తావా నాకాశ ఆంతరః” “ఈవెలుపలియాకాశ మెంతదియో

ఠాంతరములపై బుద్ధిని పోనీక తా నెఱుంగింపఁ జునునందే స్థితిమి చేసి ధ్యానించుటయే స్యూహపముగ గలది ధ్యానన మనునొక్కటి మాడఁ గలదు. ఈమాటివలన బ్రహ్మజ్ఞాని పరబ్రహ్మముతో నైక్యము నొందఁగలఁడు.

లోఁగలిగియుకాశము కూడ సంతదియే ” అనిచెప్పఁబడియున్నయుపమానము సరిపడును.

ఇట్లు కాకున్నను బ్రహ్మపురశబ్దమునుబట్టి చూచిన నిచ్చట చెప్పఁబడిన యాకాశము జీవుండే కావలయును. బ్రహ్మపుర మనుటచే బ్రహ్మము యొక్క పురమని తేలుచున్నది. మొట్టమొదట నిర్వికారబ్రహ్మమునకు *పుర మనునదియే సంభవింపదు. అది సర్వవికారకారణ మైనను పురము మాత్రము దానిది కానేరదు. లోకమున నేపదార్థ మైనను ఉత్పత్తి నొందునేని దానికి ననేకపదార్థములయొక్క సంయోగము కారణముగ నుండును. అయినను ఏపదార్థము ముఖ్యకారణ మగునో దాని ననుసరించి మాత్రమే యాపదార్థము న్యవహరింపఁబడును. భూమి, నీరు, గాలి, మొదలగునవి యన్నియును పరిమొలక పుట్టుటకు గారణము లై యేయున్నవి; వడ్లగింజయు నట్లే కారణ మైయున్నది. అయినను వడ్లగింజ మాత్రము ప్రధానకారణము; తక్కినవి ప్రతిమొలకకును కావలసినవియే కావున నప్రధానకారణములు. కావుననే భూమ్యాదులవలనఁ గూడ జనించినదియే యైనను పరిమొలక “పరిమొలక” (అనఁగా: వడ్లగింజ నుండి పుట్టినమొలక) యని చెప్పఁబడుచున్నది. ఇట్లే ప్రస్తుతదేహమునకుఁ గూడఁ బరిమేళ్యరుండే కారణ మైనను, ఆయన సర్వమునకును కారణభూతుండే యగుటచే, నాయన ననుసరించి దేహమునకు పేరుపెట్టఁ గూడదు. ఇంక నేమి యనినః—జీవు డాచరించుధర్మాధర్మములు ప్రత్యేకముగ (అనఁగా: ప్రధానముగ) శరీరకారణము లగుటచే, దాని ననుసరించియే దేహమును న్యవహరింపవలయును. “జీవపురము” అని చెప్పవలయును. కావున నిచ్చటి బ్రహ్మశబ్దమునకు జీవపరముగ యోగమును కల్పింపవలయును. శరీరపోషకుఁ డగుటచేతను బ్రహ్మాభిన్ను డగుటచేతను, ఆయాగికార్థము కూడ ననాయాసముగనే కుదురును. “యావా న్వా” అనునుపమానంబును బ్రహ్మాభిన్నుఁ డగుటచే నాతనియందు సరిపడును. శ్రుతికిని జీవుని బ్రహ్మాభిన్నునిఁగఁ జెప్పటయందుఁ దాత్పర్య ముండవచ్చును కదా! మఱియు నాతనికి దేహ మంతయు నివాసస్థానమే యైనను “హృదయమునందు మాత్రమే యున్నాఁడు” అని చెప్పటలో దోషము

* పురము నివాసస్థానము.

లేదు. ఆతనియుపాధి యగుమనస్సు ఆస్థానమునందే యున్నది యనుట సర్వలోక ప్రసిద్ధము కదా?

“ఇట్లయిన మాత్ర మేమి? బ్రహ్మపుర మనఁగా: పరమేశ్వరుని యొక్క పుర మనియు, వత్సరాజపట్టణమునందు దేవదత్తుఁ డున్నట్లు బ్రహ్మపురమునందు జీవుఁ డుండవచ్చు ననియు, లేక, నీదేహము జీవ పురమే యైనను అందు పరమేశ్వరు డుండవచ్చు ననియుఁ జెప్పటకు వీ లున్నది.” అనియెనవేము విచుము. ఈదేహము జీవుని పుణ్యపాపము లచే నార్జింపఁబడినది కావున జీవునకు స్వంతము. మఱియు నాధారము మాత్రము చెప్పఁబడి యుండ “దీనియం దెవ్వ రున్నారు” అని యాధే యమును గూర్చినప్రశ్న యవశ్యముగ వచ్చును. ఆప్పుడు సమీపమున నున్నదియే దానికి ను త్తరముగ గ్రహింపఁబడుచుండుట సహజము. ఉన్న దానిని విడిచి క్రొత్తదానిని కల్పించుట యుక్తియుక్తము కానేరదు కదా! కావున ప్రకృతిమునందును, పురమునకు నాధేయ మెయ్యది” అని సంశ యము కలుగఁగా, దానికి ను త్తరముగ పార్శ్వమున నున్నబ్రహ్మశబ్దమే గ్రహింపఁబడవలసి వచ్చును. దానికి పరమేశ్వరుఁ డని కాని జీవుఁ డని కాని యేవిధముగ నర్థము చెప్పినను ఆతఁడే పురమున నున్నాఁడని చెప్ప వలసి వచ్చును. బ్రహ్మపురశబ్దమునకు “బ్రహ్మముచే నిర్మింపఁబడి దానికే నివాసభూతమై యుండుపురము” అని యర్థము చెప్పవలసి వచ్చును.

మఱియు “తస్మిన్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం” “హృదయపుండరీక మధ్యమున నున్నయాకాశమున నేది కలదో దానినే వెదుకవలయును” అని చెప్పఁబడి యుండుటచే, నిచ్చట నాకాశమును గూర్చి విచారించు టయే యనావశ్యక మని తోచుచున్నది.

అవతారిక:—అనిన నుత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు.

౭౭. దహర ఉత్తరేభ్యః. ౧. ౩. ౧౪.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట చెప్పఁబడినదహరాకాశము పరబ్రహ్మమే. ఈవిషయము పిదప (వాక్యశేషమునందును అధ్యాయశేషమునందును) గానవచ్చు కారణములవలన సిద్ధాంత మగుచున్నది.

సిద్ధాంతము :—ఎట్లు చూచినను భూతాకాశముగాని జీవుఁడు కాని దహరాకాశము కానేరదు. వాక్యశేషమున “యావా న్నా”

అను మొదలగువాక్యభాగము కానవచ్చుచున్నది. ఇందు భూతాకాశ ముపమానముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. దహరాకాశ ముపమేయ మై యున్నది. ఎచ్చోడైనను ఏవస్తువున కావస్తువునే యుపమానముగఁ జెప్పునా? కావున నీయుక్తివలన నిచ్చట భూతాకాశము చెప్పఁబడలే ననియు తద్భిన్న మగుపదార్థమే చెప్పఁబడె ననియుఁ దోచుచున్నది.

“దహరాకాశము హృదయకమలోపాధియందున్నది. భూతాకాశము బాహ్యమునఁ గూడ నున్నది. ఈరెండు నొక్కటియే యైనను ఉపాధిభేదముచే పరస్పరము పోల్చఁబడవచ్చును.” అనియెడవేమొ అది యుక్తియుక్తము కానేరదు. కల్పితభేదమును మాత్రమే యాశ్రయించి వ్యవహరించుట యనునది గతి లేకపోయినప్పుడు తొలగించుటకు (తగిన యుక్తి లేక, ప్రమాణవిరోధము మాత్రము దుర్విచారమై తటస్థించు నప్పుడు) ఆశ్రయింపవలసినదియే కాని సర్వకాలములయందు నవలంబింపవలసినది కాదు; వాదమునకు నిలుచుటకు బ్రబలమైనదియుఁ గాదు. అట్టికల్పితభేదము నాశ్రయించినను, హృదయకమలముల నుండు నల్పాకాశము మహాకాశసమము కానేర్చునా? సర్వదిగంతములయందును వ్యాపించియున్నయీమహాకాశ మెక్కడ? అత్యల్పమగుహృదయకమలమున సంతకంటె నల్పతరమై యున్నదహరాకాశ మెక్కడ?

కావున నిచ్చట దహరాకాశశబ్దముచేఁ బరమేశ్వరుని గ్రహింపవలయును. పైఁ జూపినయుక్తులే కాక వాక్యశేషమునందే యీదహరాకాశమునుగూర్చి “ఏష ఆత్మాఽసహత పాశ్చ....” “ఈదహరాకాశమే సర్వకర్తృసంబంధము లేనియాత్మ” అని చెప్పఁబడి యున్నది. దీని నాశ్రయించి చూచిన “దహరాకాశము భూతాకాశము” అనుశంకయే జనించుటకు నవకాశము లేదు. “యావా న్వా” అను మొదలగువాక్యమునందు చెప్పఁబడియున్నభూతాకాశోపమానము, పరమేశ్వరు సంగీకరించిన బాగుగఁ గుదురును. ప్రస్తుతవాక్యమున నాయనకు హృదయకమలోపాధి చెప్పఁబడి యున్నది కావున, నాయనకు నల్పత్వము సంభవించినది; దానిని ఆయుపమానము తొలగింపఁగలదు కదా!

జీవునియందుఁ గూడ నాత్మశబ్దము సమన్వయము నొందును గాని పైఁజూపిన యుపమానోద్దేశము నెఱవేరుటకు వీలు లేదు. కావున నీపక్ష మంగీకరింపఁదగదు.

“ఆయుషమానమునకు నదియే యుద్దేశము అని నిర్ణయమిట్లు” అనియెడ వేమొ వినుము. దాని కాయుద్దేశము లేకుండిన నేయుద్దేశముండును? పరమేశ్వరుని మహాకాశసమానునిగాఁ జెప్పుటయే కదా! అప్పుడు విరోధము లనేకములు వచ్చును. ఒకపక్షమున పరమేశ్వరునకు మహాకాశముతో పోలిక సంభవింపదు. “జ్యాయా స్పృథివ్యా జ్యాయా సంతరితౌత్” “ఈపరమేశ్వరుఁడు భూమికంటెను ఆకాశమునకంటెను పెద్దవాఁడు” అని శ్రుతి ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పుచున్నది. మఱియొకపక్షమున వాక్యభేదము సంభవించును. ఒకచోట నల్పమని చెప్పి, ప్రక్కనే మఱియొకచోట (ఏకవాక్యమునందే) అధికమని చెప్పుట విరుద్ధము కదా! “ఇందు సూక్ష్మత్వము సర్వవ్యాపకత్వము మొదలగు ధర్మముల యందు పోలిక యుండుటవలనను, ఇంతకంటె నధికమై చక్కగ సరిపోవు నది యై యుండు నుపమానము వేటొకటి లేదు కావునను, బ్రహ్మమునకు నాకాశమే యుపమానముగఁ జెప్పఁదగినపదార్థము; కావుననే యట్లు చెప్పఁబడెను” అని చెప్పి మొట్టమొదట చూపఁబడినదోషమును తొలగించుకొనినను, రెండవమాటు చూపఁబడినదోషమును తొలగించుకొనుటకు నవకాశము లేదు. కావున నెట్లుచూచినను ఆకాశోపమానమునకు, సుసాధివలన వచ్చినయల్పత్వమును తొలగించుటయే యుద్దేశమని తీరవలయును.

బ్రహ్మపురశబ్దమునకును జీవపుర మనునర్థము కల్పింపవలసిన పని లేదు; సంశయింపవలసినవనియు లేదు. “బ్రహ్మము సర్వవికారకారణము. ఈశరీరమునకుఁ గూడఁ గారణము” అనునుద్దేశముతో నీసిద్ధాంతము (బ్రహ్మపుర మనఁగాః పరబ్రహ్మపురమే యనుసిద్ధాంతము) చేయఁబడలేదు. దీని నాచరించుటకు, దేహము బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ననుకూలము లగుస్థానములలో నుత్తమ మగుటయే హేతువు. సాలగ్రామమున హరినిఁ బ్రధానముగఁ జూచునట్లు (విష్ణువు సాలగ్రామమునను, ఈశ్వరుఁడు లింగమునను సాన్నిధ్యము చేసినట్లు మఱియొకచోట చేయరనుట లోకమునందును శాస్త్రములయందును కూడ ప్రసిద్ధమై యున్నది.) దేహమునఁ బరమేశ్వరునిఁ బ్రధానముగఁ జూడవచ్చును. వివేకులకు నాత్మదేహము నాశ్రయించి విచారించినఁ బ్రత్యక్ష మగునంతశీఘ్రముగ నన్యము నాశ్రయించిన ప్రత్యక్షము నొందఁడు కదా! ఈకారణమువలన

“దేహము బ్రహ్మపురము” అని చెప్పబడెను.* “అసాధారణత్వ ముండి ననే కాని యేదియు నిర్ణయింప ననువు కాదు” అని నీవు చెప్పితివి. బ్రహ్మమునకును దేహమునకును గలయసాధారణసంబంధము పైన నిరూపింపబడెను. ఈయసాధారణత్వమువలన నీదేహము బ్రహ్మపురమే కావచ్చుననుటలో సంశయమే లేదు.

ఇట్లు కాక “ఈదేహము జీవపురమే” అని సాధించినను మా సిద్ధాంతమునకు భంగము కలుగదు. ఈశరీరమున జీవుడే యుండవలయు ననియు, దహరాకాశము జీవుడే కావలయు ననియు నియమము లేదు ఒక ప్రభువుయొక్క పురమున మఱియొక్క డున్నట్లు జీవపురమునఁ బర బ్రహ్మ ముండవచ్చును. దానికి నీవే ప్రకాశస్థాన మని యిదివఱకే నిరూపించి యుంటిని కదా! కావున నెట్లు చూచినను జీవుడు దహరాకాశము కానేరడు. బ్రహ్మశబ్దమునకు చూఢిని పరిత్యజించి యోగముచు గ్రహింప నవసరము లేదు.

“జీవుడు వాస్తవముగ బ్రహ్మమునకంటె భిన్నుడు కాఁడు. కావున బ్రహ్మమునకు చెప్పబడిన వన్నియు జీవునకు యుక్తములే యగును.” అనియెదవేమొ సరియే. అప్పుడు జీవుని ప్రధానుని జేసికొని, యాతనియందు పరమేశ్వరు ననుసరించి సర్వధర్మముల సమన్వయించుటకంటె ప్రత్యక్షపరమేశ్వరునియందే ధర్మముల సమన్వయించుట యుక్తియుక్తము కాదా?

జీవునివిషయమే యిట్లుండ నీక భూతాకాశ మెంతలోనిది. “ద్యావాపృథివీ అస్త రేవ సమాహితే” “ఈదహరాకాశమున భూమి యు ద్యులోకంబు నున్నవి” అనియు “అథ య ఇ హోత్థాన మనువిద్య వ్రజం త్యేతాం శ్చ సత్యా న్కా-మాం స్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి” “ఎవ్వరు ఈదహరాకాశరూపు డగునాత్మ నెఱింగి దేహమును విడుతురో పృథివ్యాదులను కూడ సతిక్రమించి పోవుదురో యట్టివారు సర్వలోకములయందును స్వేచ్ఛగా సంచరింతురు.” అని యును జెప్పబడి యుండుటను చూడ నిచ్చటిదహరాకాశము నిస్సంశయముగఁ బరమేశ్వరుడే యని తేలుచున్నది. హృదయకమలమున నున్న

* అసాధారణత్వ మనఁగా: నితరపదార్థములయం దెచ్చట నుండక మనము నిర్ణయించుచున్న యుక్తపదార్థమునందుమాత్రమే యుండుట.

పరిచ్ఛిన్నాకాశమున భూమ్యాదు లుండుటయు, జీవునిఁ గాని యాకాశమును కాని తెలిసికొనిన ననంతఫలము కలుగుటయు నసంభవము కదా ! కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

“ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. మొట్టమొదట నీవాక్యమున “దహరాకాశమును తెలిసికొనవలయును” అని చెప్పినఁ గదా ఈవిచారము ! అచ్చట చెప్పఁబడినది దహరాకాశములోనిపదార్థమే కాని యాకాశము కాదు. ‘తస్మిన్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం’ అని గురువు చెప్పఁగా నట్లే “ఆహృదయాకాశమున నేమి యున్నది? దేనిని తెలిసికొనవలయును?” అని శిష్యుఁ డడిగెను. ఇట్లుండ “దహరాకాశ ముపాస్య మెట్లుగును? ఈవిచార మెట్లు చెల్లును?” అనియెదవేమొ వినుము.

ఇట్లు చెప్పిన, “యావా న్వా” అను మొదలగునుపమానమునకు విరోధము వచ్చును. ఆకాశమధ్యమున నున్నదానిని చెప్పవలసినగురువు మరల నాయాకాశమునే యేల వర్ణింపవలయును. “అవియు నాకాశమధ్యమున నున్నదానిఁ బ్రతిపాదించుటకే” యని యనియెదవేమొ అప్పటికిని విరోధము తప్పదు. అప్పుడు ఆకాశమధ్యమున కల వని చెప్పఁబడిన పృథివ్యాదులే యుపాస్యములు కావలయును ; వానియుపాసనవలననే పై జెప్పఁబడిన యనంతఫలము కలుగవలయును కదా ! ఇది యెన్నటికిని సంభవింపదు. భూమ్యాదు లాత్మ కాఁగలవా? మఱియు “ఏష పాప్తా” అనువాక్యశేషమున నేకవచనము ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. ఇది భూమ్యాకాశాదులఁ బరామర్శింపఁగలదా ? “య ఆత్మాన మనువిద్య ; ఏతాంశ్చ కామాన్” అనుటచే నాత్మ సర్వకామములకు నాధారభూతుఁ డనియు, వానిని కామములతోఁ గూడ నెఱుంగవలయు ననియు స్పష్టమగుచున్నది. పృథివ్యాదులు కామాధారములు కాఁగలవా ? కావున నెట్లు చూచినను ఈసర్వమునకు దహరాకాశమే యాధార మనవలయును. అదియే యుపాస్యముగ చెప్పఁబడె ననవలయును. పైన నిరూపించినకారణములను బట్టి చూచిన నాయాకాశము పరమేశ్వరుఁడే యనవలయును. “తస్మిన్యదంతః” అనువాక్యమునందు తచ్చబ్రముచేఁ బరమేశ్వరునకు నాధార మని చెప్పఁబడియున్న హృదయకమలమే పరామర్శింపఁబడె ననవలయును.

అ ౧. పా 3. సూ ౧౫. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈదహరవిద్య ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఎనిమిదవయధ్యాయమున నున్నది. పై సూత్రమున “నాక్యశేషమునందును అధ్యాయశేషమునందును గల హేతువులచే నిచ్చట చెప్పబడిన దహరాకాశము బ్రహ్మ మగును” అని చెప్పియున్నాము. ఈయధికరణశేషమున నా హేతువులనే సూత్ర కారుడు నిరూపించుచున్నాడు.

౨౮. గతిశబ్దాభ్యాం తథా హి దృష్టం

లింగం చ. ౧. 3. ౧౫.

తాత్పర్యము:—దహరాకాశము బ్రహ్మ మని నిరూపించుటకు నధ్యాయశేషమున(మూడవఖండమునందు)న నేక హేతువులు కలవు:—

అచ్చట “ఇమా స్పర్వాః ప్రజా అహరహ ర్దచ్ఛంత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం న విందంతి” “ఈజీవు లందఱును ప్రతిదినమును దహరాకాశరూప మగు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవుచున్నను దానిని తెలిసికొన నేరకున్నారు” అనువాక్యము కలదు. దానియర్థమును విమర్శించిన దహరాకాశము పరబ్రహ్మమే కావలసి వచ్చును.

మఱియొక శ్రుతియందు “సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి” “జీవులు సుషుప్త్యవస్థయందు బ్రహ్మమును జెందుచున్నారు” అని చెప్పబడియుండుటచే “జీవులు ప్రతిదినమును పోవునది పరబ్రహ్మము కడకే” యనుట స్పష్ట మగుచున్నది. లోకమునందును గాఢనిద్ర జెందువానిని గూర్చి “ఏడు బ్రహ్మములో నైక్య మైనాడు. బ్రహ్మనుసంధానమును చేయుచున్నాడు” అని వ్యవహరించుట కలదు కదా! ఈలోక వేదప్రసిద్ధుల ననుసరించి చూచిన “ఇమాః” అనుమొదలగుశ్రుతివాక్యమునందలి బ్రహ్మలోకపదమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మై తీరవలయును; ఆ బ్రహ్మలోకపదముచే ప్రస్తుతదహరాకాశము వర్ణింపబడెను. కావున నాదహరాకాశము కూడ నిర్వీవాదముగఁ బరమేశ్వరుడే కావలయును.

“బ్రహ్మలోకపదమునకు ‘చతుర్ముఖునియొక్క లోకము’ అని కూడ నర్థ మగును కదా?” అనియెద వే మొ? అది సరియే కాని యీస్థలమునందు మాత్ర మాచుర్థము చెప్పకూడదు. “బ్రహ్మయే లోకము (లోక

మనఁగా చూడఁబడునది విచారింపఁబడునది. హృదయకమలమధ్యమున విచారింపఁబడ నది యగుటచేఁ బరబ్రహ్మమే లోకము) " అని మాత్రమే యర్థమును నిర్ణయించి చెప్పవలయును. "జీవులు ప్రతిదినమును సత్య లోకమునకు పోవుదురు " అని చెప్పుట సంభవింపదు కదా !

కావున నెట్లు చూచినను "ఇహూః" అనువాక్యమున చెప్పఁ బడినగమనము పరబ్రహ్మమును గూర్చినదియే. బ్రహ్మలోకపదంబును పరబ్రహ్మవాచకమే. దహరాకాశమును బ్రహ్మముగ నుపదేశించినపిదప, ఆబ్రహ్మము ఆత్మరూపమే యగుటచేఁ దనకు మిగుల స్వాధీనముననే యున్నదనియు, అట్లున్నను అజ్ఞానులై జీవులు దానిని తెలిసికొనలే కున్నారనియు, ప్రతిదినమును దానియొద్దకుఁ బోవుచునే యుండియు దానియధార్థరూపము నెఱుంగలేకున్నారనియు, ఈస్థితి మిగుల శోచనీయము కదా యనియు శ్రుతి బోధించుచున్నది. చిరకాలమునుండియు మట్టి పట్టుటచే వర్ణహీనములై రాళ్లని భ్రాంతిని కలిగించుచు నేలపై సువర్ణశకలములు పడియుండ, వానిమీఁదుగనే నడచుచుండియు వాని నుపయోగించుకొనలేక వివిధబాధల ననుభవించుచుదరిద్రులవలె పాప మీజీవులు నిత్యసుఖరూప మగుబ్రహ్మమును ప్రతిదినమును జెందుచునే యుండియు అజ్ఞానావృత మగుదృష్టి కలవార లగుటచే నాబ్రహ్మము నాత్మగా తెలిసికొని సుఖంపలేక బహువిధము లగు సాంసారికదుఃఖముల ననుభవించుచున్నారని చెప్పుచున్నది. "ఇహూః" అనువాక్య మీసందర్భములోనిది యని తెలిసికొనవలయును.

౭౯. ధృతే శ్చ మహిమోఽస్మాన్మస్మిన్
న్నుపలభ్యేః. ౧. ౩. ౧౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు సధ్యాయశేషమున (నాల్గవఖండమం దు) "అథ య ఆత్మా స సేతు ర్విధృతి రేహం లోకానా మసంభేదాయ" "ఆత్మ యని చెప్పఁబడినయీదహరాకాశమే సర్వలోకములను క్రమముగ నడపునట్టిసేతువు; ధరించునట్టిపదార్థము " అని చెప్పఁబడియున్నది. ఈకారణమువలనఁ గూడ దహరాకాశము పరబ్రహ్మమే కావలయును.

నిర్ణీతార్థము లగు శ్రుతివాక్యముల ననుసరించి చూచిన నీసర్వ ధారణసామర్థ్యము పరమేశ్వరునకు తప్ప మఱియొక్కనికి లేదనుట స్పష్టమగును. “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్హి మార్యా చంద్రమసౌ విధృతౌ తివ్రతః (౧. 3. ౧౩. చూడు) అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును “ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతి రేష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానా మసంభేదాయ” “ఈపరమేశ్వరుడే సర్వనియామకుండు. సర్వభూతములకు సధిపతి. సర్వభూతములను పరిపాలించువాడు. సర్వలోకములను క్రమముగ నడపునట్టిసేతువు. సర్వమును ధరించువాడు” అని మఱియొకచోటను కూడ జెప్పబడియున్నది. కావున సర్వలోకధారణసామర్థ్యము వర్ణింపబడి యుండుటచే నీదహరాకాశము పరమేశ్వరుడే.

౮౦. ప్రసిద్ధే శ్చ. ౧. 3. ౧౦.

తాత్పర్యము:—ఇదియును గాక నాకాశశబ్దము బ్రహ్మయందు ప్రసిద్ధమై యున్నది. “ఆకాశో హ వై నామహుపయో ర్నిర్వహితా (౧. ౧. ౨౨. చూడు)” అనియు “సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశా దేవ సముత్పన్నం తే (౧. ౧. ౨౨ చూడు).” అనియు సనేక శ్రుతులయందు ఆకాశపదము బ్రహ్మపరముగఁ బ్రయోగింపబడి యున్నది. జీవపరముగ నెచ్చటను ప్రయోగము లేదు. భూతాకాశపరములుగ సనేక ప్రయోగములు గానవచ్చినను, “అది ప్రస్తుతదహరాకాశము కాదు” అని మొట్టమొదటిసూత్రమునందే సయక్తికముగ నిరూపింపబడి యున్నది. కావున నెట్లు చూచినను విషయవాక్యమున వర్ణింపబడినవాడు పరమేశ్వరుడే; జీవుడు కాని భూతాకాశము కాని కాదు.

అ ౧. పా 3. సూ ౧౮. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. దహరాకాశము బ్రహ్మమని సిద్ధాంతము చేసింట్లే జీవుడని కూడ సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలు కలదు. బ్రహ్మపరము లగు గుణులు వాక్యశేషమున నెట్లున్నవో జీవపరము లగు గుణులు కూడ నట్లే యున్నవి. “అథ య ఏష సంప్రసాదోఽస్మా చ్చగ్రీరా త్సముత్థాయ పరం జ్యోతి రుపసంపద్య సేవనమాపేణాభినిష్పద్యత ఏష ఆత్మేతి హోవాచ” “స్వప్నావస్థకు పిదప

నీజీవుఁడు ఈశ్వరీరాభిమానమును వదలి పరమజ్యోతిని పొంది స్వస్వరూపముతో నిలుచును. ఇతఁడే యాత్మ యని చెప్పెను" అనువాక్యము కూడ దహరవిద్యలోనిదే. దానియందు జీవుఁడు బాగుగ పరామర్శింపఁబడి యున్నాఁడు. సంప్రసాదశబ్దమునకు సుషుప్తి యర్థము. ఆ సుషుప్తి జీవునికే కాని బ్రహ్మమునకు సంభవించదు. శరీరాభిమాన పరిత్యాగ మనునది కూడ శరీరాభిమానము గలజీవునకు మాత్రమే సంభవించును గాని యితఁడునకు సంభవించనేరదు. కావున నీవాక్యమునందు చెప్పఁబడిన యాత్మ జీవుఁడే. "బ్రహ్మము మాత్రము కాఁగూడదా" అని యాక్షేపించుట కై నను అనకాశము లేదు. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చటఁ చెప్పఁబడినదహరాకాశము జీవుఁడే యనవచ్చును.

అవతారిక:—ఈపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౮౧. ఇతరపరామర్శ తస్య ఇతి చేన్నా సంభవాత్. ౧. ౩. ౧౮.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము:—జీవుని తెలియఁజేయునట్టిగుఱుతు లభ్యాస శేషముననున్నను దహరాకాశము జీవుఁడు కానేరదు. ఆకాశము సర్వవ్యాపకము. సర్వపదార్థములయందు వ్యాపించియున్నను వానితో నించుక యైన సంబంధము కలిగియుండునది కాదు. ఇట్టిపదార్థము, సర్వ వ్యాపకుఁడును నిర్లేపుఁడు నగుపరమేశ్వరునకు నుపమానము కాదగును కాని, దేహాభిమానయుక్తుఁడై పరిచ్ఛిన్నుఁడై యుండుజీవునకు నుపమానము కాదగునా?

* "పరామర్శ జీవు ననుసరించి యుండుటచే 'దహరాకాశము జీవుఁడే' యనునర్థము తేలుచున్నది. ఇట్లుండ 'ఆకాశనామ్యము జీవునకు లేదు' అనుట యొకదోషము కానేరదు. " అని యనియొకవేము? అది సరికానేరదు. "దహరాకాశము జీవుఁడే" అనిచెప్పిన వచ్చుదోషము లన్నియు మొనరినూత్రముననే నిరూపింపఁబడియున్నవి. "ఆకాశముతో జీవునకు బోలిక ఘటించదు" అనువిషయ మిప్పుడు నిరూపింపఁబడినది. కావున పరామర్శ యనుపేతువు నొక్కదాని నాధారము చేసి

* పరామర్శము, (పుట. ౨౫౩ చూడుము.)

కొని తక్కిన ప్రమాణముల నన్నిటిని నిరాకరించుట తగదు. ఆకాశముతోఁ జోలఁదగి యుండును కావున దహరాకాశము పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౩. సూ ౧౯. ఆరంభము.

పూర్వపక్షసందర్భము:— ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు దహరవిద్యను నర్జించు నీయష్టమాధ్యాయమున నాదహరాకాశము నాశ్రయించియే యొక్క కథ నర్జింపఁబడి యున్నది.

అపహతపావ్నత్వము (సర్వకర్మలతో సంబంధము లేక పోవుట) అను మొదలగుధర్మములు గలయీయాత్మయే దహరాకాశము. దాని నెఱింగినవాఁడు సర్వలోకములయందును స్వేచ్ఛాసంచారము కలవాఁడగును; సర్వకామముల సంకల్పమాత్రముననే యనుభవించును.

ఈవిషయము నెఱింగి దేవాసురులు ఆత్మవిజ్ఞానము నపేక్షించిరి. అప్పుడు దేవతలకై వారలలో నన్నివిధముల శ్రేష్ఠుఁ డగునింద్రుఁడును, రాక్షసులకై వారిలో నన్నివిధముల నుత్తముఁ డగువిలోచనుఁడును శాస్త్రోక్తవిధానమున సమిధల చేఁబూని ప్రజాపతికడకు నాత్మజ్ఞానార్థమై పోయిరి. మనస్సు నిర్మల మగుటకై ముప్పదిరెండుసంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యవ్రతము నాచరించి పిదప నాయనకు తమయుద్దేశమును దెలిపిరి. ఆయనయు “ఎవ్వఁడు జాగ్రదవస్థయందు సర్వపదార్థములఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడే యాత్మ, వాఁడే భయరహితుఁడు. జరామరణములు లేనివాఁడు (బ్రహ్మ మనుట)” అని యుపదేశించెను. “య ఏషోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆ త్యేతి హోవా చైత దమృత మభయ మేత ద్భృష్టేతి” అనువాక్యముచే శ్రుతియం దీయుపదేశము స్పష్టము చేయఁబడి యున్నది.

ఇట్లుపదేశించిన విని యందలియధార్థతత్త్వమును తెలిసికొనలేక, “దేహాదిభిన్నుఁడై తనప్రకాశముచే సర్వమును ప్రకాశింపఁజేయుచైతన్యరూపుఁడే యాత్మ” యని గ్రహింపలేక, తమనీడనే యాత్మగా భావించిరి. “నీటియందుఁగాని అద్వమునందుఁ గాని కానవచ్చుప్రతిబింబములలో నాత్మ యెయ్యది? లేక యీరెంటియందుఁ గానవచ్చుపది యొక్కటియే యగునా?” అని ప్రజాపతిని ప్రశ్నఁజేసిరి “జాగ్రదవస్థయందు కానవచ్చుపురుషుఁడు లేక కంటియందు తోచుపురుషుఁడు

“అక్షీణి” అనుశబ్దము శ్రుతివాక్యమున నున్నది. దానివలన శ్రుతిచే జాగ్రదవస్థయే యుద్దేశింపఁబడినను, శబ్దార్థము ననుసరించి ‘కంటి యందు’ అని చెప్పఁబడినను. ” అనుటచే “కంటిలోఁ గాని కంటితోఁ జూచిన వెలుపలఁగాని గానవచ్చుచు పురుషాకారమై యున్ననీడ” అని భ్రాంతు లైరి. ఈవిధముగా చిత్తపరిపాక మింత యైనను లేకపోవుటచే మిగుల భ్రాంతిలోఁ బడియున్న యాయుంధ్రవిలోచనులఁ జూచి యా ప్రజాపతి యిట్లు తలంచెను. వీరిచిత్తము మిగుల మాలిన్యముచే నావ రింపఁబడి యున్నది. వీరిని ధిక్కరించి పలుకుటకు వీలు లేదు. సర్వజ్ఞుల మని యభిమానము కలవా రగుటచే, “నాయుపదేశము మీకర్థము కాలేదు” అనిన వీరికి కోపము వచ్చును. దానివలనఁ బ్రయోజన మేమి? కానిష్టు. వీరు తమ యభిప్రాయమునందలి గుణదోషముల తామే యెఱుంగునట్లు చేసెదను.

అని తలంచి వారలచే నొకజలపూర్ణఘటమును తెప్పించి దాని యందు ప్రతిబింబములఁ జూచునట్లుజ్ఞాపించెను. వారును చూచి “మాకు నాత్మ ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. గోళ్లు, వెండ్రు కలు, మొదలగువానితోఁ గూడఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు” అని చెప్పిరి. మఱి నాప్రజాపతి వారలకు, వస్త్రాలంకారాదిసహితులై యట్లే చూచుటకు నాజ్ఞాపించెను. ఇట్లు చూచిన నానీడయందు శరీరసంస్థానానుసారముగ గలుగుభేదములఁ గాంచి, “ఆత్మనిర్వికారుఁడు” అని విని యున్న వారు కావున, నాయభిప్రాయమును మాన్పుకొందురేమో యని యాయన తలంచెను. వారుమాత్ర మిట్లు చూచి తమకుఁ గానవచ్చిన నీడను మాత్రమే వర్ణించిరి కాని యభిప్రాయభేదము నొందలేదు. ఇట్టిస్థితిని చూచి చేయనది లేక నాప్రజాపతియు “వీరియభిప్రాయమునే యాశ్రయించును గాక. క్రమముగ కాలము గడచుకొలఁది దానియందలిగుణ దోషములను స్వయముగ నే యెఱుంగనిష్టు” అని తలంచి “ఏష ఆత్మా” “ఈతఁడే యాత్మ” అనియెను.

అంత వారిరువురును తృప్తి నొంది నిజనివాసములకు మఱిలిరి. అందు రాక్షసరాజగు విరోచనుఁడు ఆయుపదేశమున సంపూర్ణతృప్తిని వహించి, నీడ దేహము నాశ్రయించి వచ్చును. కావున దేహమే యాత్మ యని సిద్ధాంతము కుదుర్చుకొని దానిని తనప్రజలగురాక్షసుల కుపదేశ

శించెను. తన దేహమును శుభ్రముగ నుంచి యుపచరించుచుండినచో నిహపరలోకసుఖములు కలుగు నని చెప్పెను. నాటినుండియు రాక్షసు లట్టియభిప్రాయమునే కలిగి యున్నారు. మృతి జెందినవానిదేహమును కూడ బాగుగ నలంకరించుచు నాయలంకారముచే పరలోకసుఖము సిద్ధించు ననుకొనుచున్నారు.

ఇంద్రుడు మాత్ర మిట్లు సంపూర్ణతృప్తి నొందలేదు. మొట్ట మొదట “నీడయే యాత్మ” అనుసిద్ధాంతము యుక్తముగానే యున్నట్లు కానవచ్చినను కొంత విచారించినపిదప నది కృత్రికము కాలేదు. తన లోకమును చేరకముందే యాతనికి నావిచార మీవిధముగ నుద యించెను.

నీడయే యాత్మ యనుట యంతయు క్తముగ తోచలేదు. శరీర మునకు నలంకారాదులు లేనప్పు డానీడయు నలంకారాదులు లేనదై యుండెను. అలంకారాదు లున్నప్పు డదియు నట్లే యుండెను. ఇక విచారించిన నిట్లే శరీరము గ్రుడ్డిదైన నాత్మయు గ్రుడ్డివాఁ డగు ననియు చెవిటియైన చెవిటి యగు ననియు, నుత్పత్తియైన నుత్పత్తి యగు ననియు, నశించిన నశించు ననియు జెప్పవలసి వచ్చును. ఇట్లయిన నీతని నెఱుంగుటవలన సర్వలోకసుఖములు కలుగుట యెట్లు?

అని విచారించి సంశయముతో మరల బ్రజాపతికడకు వచ్చి తన యభిప్రాయము నెఱింగించి ప్రార్థించెను. అప్పుడు ఆయన మఱియుప్పది రెండుసంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యవ్రతము నాచరింపవలయు ననియు, అప్పుడు తత్సార్థము నెఱుంగవచ్చు ననియు నాజ్ఞాపించెను. ఇంద్రు డును అట్లు కావించి నచ్చుటయు నాతఁడు “ఎవ్వఁడు స్వప్నావస్థయందు సర్వపదార్థములఁ గ్రహించుచున్నాఁడో సర్వభోగముల ననుభవించు చున్నాఁడో ఆతఁడే యాత్మ” అని యుపదేశించెను. “య ఏష స్వప్నే మహీయమాన శ్చర త్యేష ఆత్మా” అనుశ్రుతియం దీవిషయము స్పష్టమై యున్నది.

అప్పుడును మునుపటివలెనే తృప్తి నొంది యాయుండుండు కొంత దూరము స్వపురాభిముఖుడై చనుచు మధ్యమున నిట్లు విచారించెను. “ఈయాత్మకు దేహముతో సంబంధము లేకున్నను సుఖదుఃఖములతో సంబంధము కలదు. సుఖము కలిగినప్పు డాయాత్మ యభివృద్ధి నొందును;

దుఃఖము వచ్చినప్పుడు క్షీణించును. ఇవియు పరిమాత్మునికి ధర్మములు కానేరవు. వేదమున నాత్మ మతియొకవిధముగఁ వర్ణింపఁబడి యున్నది కదా!”

ఇట్లు విచారించి మఱలఁ బ్రజాపతికడకు వచ్చెను. ఆతఁడును “మతిముప్పదిరెండునత్సరములు తపము నాచరించిన నీకు నాయాత్మను మరల వివరించుదును” అనుచు నట్లు గావించెను. “ఎవ్వఁడు సుషుప్త్యవస్థ యందు ఏపదార్థములు గాని చూడక ఏకలను గాని గాంచక స్వప్రకాశుడై యుండునో అట్టివాడే యాత్మ” అని యుపదేశించెను. “తద్యత్రైత త్సుప్త స్సమస్తః సంప్రసన్నః స్వప్నం న విజానా త్యేష ఆత్మా” అనుశ్రుతియం దీవిషయము స్పష్ట మైయున్నది.

దీనికిని తృప్తుడై యాయుండుఁడు మఱలెను గాని మార్గమధ్య మున మఱల నిట్లు సంశయించెను. ఇది యేమి? సుషుప్త్యవస్థయందు గలవాడే యాత్మ యగునేని నానియందు ఆత్మలక్షణములు కుదురవు. ఆస్థితియందు పరుండనియు తా ననియు వివేకమే లేదు కదా! ఇట్టి మూఢుఁ డాత్మ యగునా ?

అని సంశయించి మఱలఁ బ్రజాపతికడకు రాగా నాయన యీమాటలు ఐదుసంవత్సరములు మాత్రమే బ్రహ్మచర్యదీక్షను విధించెను. దీక్షాసంతరమున “ఏతం త్వేవ తే భూయో ౭ను వ్యాఖ్యాస్యామి” “ఈయాత్మనే నీకు మఱల వివరింతును” అని యారంభించి “ఆత్మకు దేహాదిసంబంధములు లేవు. ఆయన సర్వసాక్షి. ఆయనయే బ్రహ్మము సర్వపాపవిరహితుఁడు” అని బోధించెను. ఇంకపై నింద్రునకు సంశయము కలుగలేదు. సర్వసాక్షి యగునాత్మ నాతఁడు గ్రహించెను; తనప్రజ లగుదేవతలకు నాయధార్థత త్వము నుపదేశించెను. వారు నిప్పటికి నట్లే యుపాసించుచున్నారు.

ఈకథ నాశ్రయించి యీ క్రిందివిధముగఁ బూర్వపక్షము నచ్చును:—

పూర్వపక్షము:—మీరు పై సూత్రమున జీవరామర్షమును “బ్రహ్మధర్మములు జీవునియందు దట్టస్థింపవు” అనుకారణము నాధారము చేసికొని ఖండించుచున్నారు. అది యుక్తము కానేరదు. ప్రజాపతి యింద్రునకు నొనర్చిన యుపదేశము నాశ్రయించి చూచిన జీవు

నకే బ్రహ్మధర్మము లున్నట్లు తోచుచున్నది. “ప్రజాపతి బ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పెను” అనుటకు నవకాశము లేదు. అచ్చట నవస్థలను గూర్చి చెప్పబడియున్నది. అక్షిప్తానము కూడ నిర్దేశింపబడి యున్నది. ఇవి పరబ్రహ్మమునకు సంభవింపనేరవు కదా! మఱియు “ఏష సంప్రసాదో ఒస్మా చ్ఛరీరా త్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసం పద్య స్వేన సూపే. కాభినిష్పద్యతే” (౧. ౩. ౧౮ చూడు.) అని శరీర మునుండి వెడలుట లేక యభిమానమును పరిత్యజించుటయను ధర్మము కూడఁ జెప్పబడినది. ఇదియుఁ బరమేశ్వరునకు సంభవింప దనుట నిర్వివాదమే కదా. కావున శ్రుతిబలమువలన పరమేశ్వరధర్మము లన్నియును జీవునకు సంభవించును. కావున దహరాకాశము జీవుఁడే కావలసి నచ్చును. ప్రస్తుతకథ దహరవిద్యను గూర్చినదియే కదా !

“ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. జీవునియందు పరమాత్మధర్మములు కల ననుట సర్వప్రమాణవిరుద్ధ మగుటచే శ్రుతి యట్లు చెప్పదు. అర్థగ్రహణమునందే ప్రమాద ముండి తీరవలయును.” అనియెనవేమొ యది సరి కాదు. జీవునకు కర్మసంబంధము సుఖదుఃఖసంబంధము మొదలగునవి స్వాభావికములు కావు ; దేహేంద్రియాదిసంబంధమువలన వచ్చినవియే. అగ్ని లేనప్పుడు పొగ లేనట్లు దేహీదులు లేనప్పుడు కర్మ సంబంధాదులు లేవు. కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడిన దహరాకాశము జీవుఁడే.

అవతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౮౨. ఉత్తరాచ్చే దావిర్భూత స్వరూపస్తు.

౧. ౩. ౧౯.

తాత్పర్యము:—ఇంద్రప్రజాపతిసంవాదరూప మగునుత్తరగ్రంథమువలన, జీవుఁడే దహరాకాశ మనుట చెల్లదు. ఆసంవాదమున పరమేశ్వరరూపము నొంది పరమేశ్వరాభిన్నుఁడై తత్త్వరూపుఁడై యున్న జీవుఁడే వర్ణింపబడెను కాని, జీవత్వయుక్తుఁ డగుజీవుఁడు(సంసారి యగు వాఁడు) వర్ణింపబడలేదు. వాఁడు అవిద్యాసంబంధము కలవాఁ డగుటచే వానియందు సంసారసంబంధరాహిత్య ముండుట తటస్థింపదు కదా !

సిద్ధాంతము:--ఆకథను బాగుగ విమర్శించిన నీవిషయము నిర్వివాదముగ విస్పష్టమగును. మొట్టమొదట యాత్మరూపమును బోధింపదలచి ప్రజాపతి జాగ్రదవస్థాసాక్షిని బోధించెను. నీటికుండయందు చూడు డని చెప్పుటచే "ఆసాక్షికి వృద్ధిక్షయశీలము లగుదేహేంద్రియాదులతో సంబంధము లేదు" అని నిరూపించెను. దేహముతో బాటు వృద్ధిక్షయాయదుల నొందునీడ యాత్మకాదనిన, దేహసంబంధము లేనివాడై యని చెప్పినట్లే యగు ననుటలో సంశయము లేదు కదా! జాగ్రదవస్థాపదేశమునకుఁ బిదప జరిగిన సంవాదమును (ఇంద్రప్రశ్నమును ప్రజాపతియు త్తరమును) విమర్శించిన నీవిషయము తేటపడును. ఇట్లు మొట్టమొదటనే జీవుని సర్వసంబంధవర్జితునిఁ గావించుటచే నాకథయందు పదేశింపఁబడినవాడు స్వరూపావస్థితిని జెందిన జీవుడే యని తెలియపచ్చుచున్నది. ఇట్లయిన నచ్చట చెప్పఁబడిన ధర్మములు పరమేశ్వరునివే యగును గాని జీవునివి కానేర వనుట నిస్సంశయము.

మఱియు నీవు చేసినపూర్వపక్షమున నీయభిప్రాయమేమి? ఆకథయందు పరమేశ్వరునిగూర్చియే చెప్పఁబడె ననియా? పరమేశ్వరుడే జీవుడుగా చెప్పఁబడె ననియా? లేక పరమేశ్వరుడే జీవుడు, అయినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినవాడు జీవుడే కాని పరమేశ్వరుడు కాడనియా?

ఇందు మొదటిపక్షము సంగీకరించుట నీ కనుకూలము కానేరదు. స్వరూపస్థితిలో జీవుఁ డీశ్వరుడే యగుటచే మే మవలంబించినపక్షము కూడ నదియే యగును.

రెండవపక్షంబును మీసిద్ధాంతమును స్థాపించనేరదు. త్రాటియందు పామువలె నీసర్వప్రపంచము పరమేశ్వరునియందు అవిద్యాప్రభావముచే గల్పింపఁబడియున్న దని శ్రుతి నొక్కి చెప్పుచున్నది. కావున జీవుడుకూడ నట్టివాడే కావలయును. ఇట్లయిన త్రాటికిని పామునకును పరస్పరభేదము వాస్తవస్థితిలో లేనట్లు పరమేశ్వరజీవులకును వాస్తవస్థితిలో భేద ముండకూడదు. అందును ఆధార మగుపరమేశ్వరునకే నేవిషయమునందైనను ప్రాధాన్య ముండవలయును కాని కల్పితుఁ డగుజీవునకు నది సంభవింపదు. ఈకారణమువలన అపహత

సాప్త త్యాదిగుణములు బ్రహ్మమునకే యుండవలయును కాని జీవునకుండవు.

పరమార్థస్థితిలో నెంతవఱకు దేహాభిమానము తొలగదో, త్రాటియందు సర్పబుద్ధివలె కల్పితభేదము నవలోకించునవివేక మెంతవఱకు నడంగదో, ఎంతవఱకు “అహం బ్రహ్మాస్మి” యని నిర్వికార పరమేశ్వరు నాత్మగా భావించడో? యంతవఱకు జీవునిరూపము అవిద్యాసహితమై సంసారయుక్తమై సుఖదుఃఖానుభవసమన్వితమై బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమై కానవచ్చును. ఇట్లు కాక గురువుచేతఁగాని వేదాంతవాక్యములచేతఁగాని “నీవు సంసారివి కావు. నీకు సుఖదుఃఖాదులతో సంబంధము లేదు. నీవు నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్తస్వరూపుఁడవు. భ్రాంతిచే స్వస్వరూపము నెఱుంగ లేకున్నావు” అని యుపదేశింపఁబడి, తత్ప్రభావముచే నేక్షణమున నవిద్యాధ్వంసమును గావించునో, యాక్షణము నుండియు జీవునిరూపము పరమేశ్వరరూపమే. “స యో హ నై తత్పరమం బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి” “ఎవ్వడు బ్రహ్మము నెఱుంగునో వాఁడు బ్రహ్మమే యగును” అని శ్రుతి యివిషయమును విస్మయముగాఁ జెప్పుచున్నది. జీవుఁడు వాస్తవముగ పరమేశ్వరభిన్నుఁ డయ్యెనేని యప్పు డిది సంభవించునా? ఎన్నియుక్తులఁ జెప్పినను గోడ స్తంభ మగునా? కావున పరమేశ్వరజీవులకు పారమార్థికభేద ముండుట సంభవింపదు. ఎట్లు చూచినను జీవుఁడు పారమార్థికుఁడు (బ్రహ్మమునకంటె భిన్నుఁడై యుండువాఁడు) కానేరఁడు. అవిద్యాకల్పిత మగురూపమే బ్రహ్మభిన్నముకాని పరమార్థస్థితిలో నిరువురు నొక్కటియే. ఇట్లుండ “ఈశ్వరుని జీవునిగా శ్రుతి చెప్పుచున్నది”యనట యెట్లు సంభవింపఁగలదు.

“వారిరువురకును పారమార్థికభేదము లేకున్నను కల్పితభేదము కలదు కదా! దానినాశ్రయించి శ్రుతి యట్లు చెప్పువచ్చును.” అనియెడ వేమొ? అప్పుడు జీవునకు నవిద్యావరణంబును సుఖదుఃఖాదిసంబంధంబును కూడ కలదు. ఇట్టివానికి సర్వసంబంధరాహిత్య మెటునుండి వచ్చును?

“పారమార్థికభేదము కూడఁ గల దనిన దోషమేమి?” అనియెడ వేమొ? అది మిగుల విరుద్ధము. భేదాభేదములు పరస్పరవిరుద్ధము

లనుట స్పష్టమై యుండ నవి రెండు నొక్కస్థలమున నుండు ననుట యెట్లు సంభవించును? యథార్థ భేద ముండిన యథార్థ భేద ముండదు. వ్యావహారిక భేద ముండిన నట్టియభేద ముండదు. లోకమున నెవ్వఁడైనను పరిస్పరభిన్నములనుగఁ జూచినపదార్థముల నేకముగాఁ జూచుచు న్నాఁడా? నిప్పు, నీరు అనునవి రెండు నేక మగుట గూడ నెన్నఁడైన సంభవించునా? కావున నెట్లు చూచినను జీవుఁడు బ్రహ్మభిన్న మగు సత్వేకపదార్థము కానేరఁడు. తద్రూపముతో బ్రహ్మమును నిర్దేశించుటయు సంభవించదు.

ఇక మూఁడవపక్షము నాశ్రయించినను ప్రయోజనము లేదు. కల్పితభేదము కలిగి యవిద్యావృత్తుఁడై యున్నజీవుని మాత్రమే పరిణామము నాతనికి సర్వకర్మరాహిత్యము మొదలగుగుణము లుండుట సంభవించునని వేఱొకమారు చెప్ప నక్కఱ లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈకథ జీవునియథార్థస్వరూపము నాశ్రయించి చెప్పబడినదేకాని వేఱు కాదు.

“ఇట్లయిన ‘అవిద్యావృత్తస్వరూపః = పరమార్థరూపము నొందిన జీవుఁడు’ అని చెప్పుట యెట్లు? పరమార్థరూపమున జీవుఁడు జీవుఁడే కాదు కదా!” అనియెద వేమొ? ఇది యొకదోషము కాదు. జ్ఞానము కలిగినపిదప జీవత్వము లేకున్నను పూర్వక్షణమువరకు నది కలదు కదా! కావున పూర్వమం దున్నజీవత్వము నాశ్రయించి యట్లు చెప్పవచ్చును. జ్ఞానవంతుఁడై కాని, దేహభిమానము విడిచినపిదప యేమియు నెఱుంగక గాఢనిద్రఁ జెందువాఁడై కాని, జీవుఁడు యేపరంజ్యోతి నాశ్రయించి స్వస్వరూపముతో నేకీభవించునో స్వస్వరూపమునే చెందునో యా పరంజ్యోతియే యాతనికి యథార్థరూపము.

పూర్వపక్షము:—ఇది యెట్లు సరిపడును. జీవుఁడు పరమార్థస్థితి లో నిర్వికారుఁ డనియు నిత్యుఁ డనియు చెప్పితిరి. ఇట్టివానికి స్వస్వరూపముతో నేర్పడుట యనఁగా నెట్టిది? దేహమునుండి వెడలుట (అనఁగా: సభిమానమును పరిత్యజించుట) యనఁగా నెట్టిది? జీవుఁడు సర్వకాలములయందును స్వస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుచునే యున్నాఁడు.

“ప్రతిపదార్థంబును ఎప్పటికిని స్వస్వరూపముతో నే యున్నను ఇతరపదార్థములయొక్కసంబంధముచే స్వరూపహాని(స్వరూపము ప్రకా

శింపకుండుటను,) నొందును. అట్లు హాని కలిగించిన రెండవపదార్థము సంస్కారాంతరములచేతఁ గాని యితరకారణములవలనఁ గాని తొలఁగి పోయినప్పుడు మఱిల స్వస్వరూపముతో నేర్పడును. ఇట్లే జీవుఁడును సర్వకాలమును స్వస్వరూపముతోనే యున్నను నేదియో యొకకారణముచేత స్వరూపతిరస్కారము నొంది మఱిల స్వస్వరూపస్థితి నొందవచ్చును కదా! అనియెడవేమి? అది యుక్తము కానేరదు. నువ్వెద్దాదులు మట్టి పట్టుట మొనలగు కారణములవలన మాసిపోయిన, నామట్టిని కడుగఁగానే మఱిల స్వస్వరూపమును జెందును; నక్షత్రంబులును పగలు సూర్యప్రకాశముచే కాంతిహీనములై యుండి రాత్రివేళ నాప్రకాశము లేకపోవఁగానే స్వరూపప్రకాశము నొందును. ఈవిధముగఁ జీవుఁడు కూడ నున్నాఁడునుట మాత్రము సంభవింపనేరదు. ఆతనికి చూపు, వినికి, సంకల్పము, తెలివి, యనునవియే స్వరూపములు. అవి సంసారకాలమునందును ప్రకాశించుచునే యున్నవి. ప్రతిపురుషుఁడును చూచుచును వినుచును తలంచుచును తెలిసికొనుచునే యున్నాఁడు కదా! మఱియు నాతనిరూపమును తిరస్కరించుటకు నన్యపదార్థము కూడ లేదు. కావున జీవునకు స్వస్వరూపముతో నేర్పడుట యనునది మీమతము నాశ్రయించిన సంభవింపనేరదు. ఇంక మామతమునందన్ననో జీవుఁ డవఁగా బ్రహ్మభిన్న మగుక్రొత్తపదార్థము. ఇట్లగుటచే నాతఁడు ఒకానొకయనన్తయందు బ్రహ్మమునఁ గలయవచ్చును; మఱి యొకసమయమున వెలుపలికి రావచ్చును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కానేరదు. మాసిద్ధాంతము యొక్క స్వరూపమును బాగుగ నెఱుంగకపోవుటచే నిట్లు భ్రాంతి నొందుచున్నావు. మామతమున జీవుఁడు ఎన్నటికిని శరీరాదులతో పారమార్థికసంబంధము కలవాఁడు కాఁడు. స్వరూపప్రకాశము లేనివాఁడును గాఁడు. “అశరీరం శరీరే ష్వనవస్థే ష్వనస్థితం” “స్వాభావికముగ శరీర సంబంధము లేకుండియు పరమార్థస్థితిలో ననత్యములే యైన శరీరముల యందుఁ గల్పితసంబంధముతో నుండువాఁడు” అని శ్రుతియు “శరీర స్థోఽపి కౌంతేయ న కరోతి న లిప్యతే” “ఓయర్జున! ఆయాత్మ శరీరము నందే యున్నను, ఏమియు నాచరింపఁడు; ఇంచుక యైనను దానిధర్మములతో సంబంధము నొందఁడు” అని స్మృతియు నీవిషయము నను

వాదము చేయుచున్నవి. మఱియు జీవునకు జ్ఞానమే స్వరూప మని సర్వ
లోక ప్రసిద్ధమై యున్నది. పరమాత్ముడు నట్టివాడే యనుటయు సంద
ఱకుఁ దెలిసినవిషయమే ఏయుక్తి నాశ్రయించినను రెండుజ్ఞానములు
సమానములుగాఁగాని అల్పాధికములుగాఁగాని యుండుటకు వీలు లేదు.
సమానముగ నున్న వనిన రెండు నొక్కటియే యగుకార్యము నాచరిం
చినవి కావున “రెండు నొక్కటియే” యనవలసి వచ్చును. అట్లు కా దనిన
రెంటికిని గల భేదమును నిరూపించవలయును. సర్వవిధముల సమానములై
యుండువానిలో భేద మెందుండి వచ్చును. శ్రమపడి సాధించినను, మొట్ట
మొదట భేద మనుదానికే స్వరూపము సిద్ధింపదు. (గ. గ. గృ. చూడు.)
శ్రుతియుక్తస్వభవముల నాశ్రయించి విచారించిన ఘటపటాదిజడ
పదార్థములకే భేదము లేదనిన నిక ప్రకాశరూప మగుచైతన్యమునకు
నది యెందుండి కలుగును? ఇట్లగుటచే “చైతన్యములయం దల్పాధిక
భావ ముండును” అనుటకును వీలు లేదు. మఱియు నొకచేతనమున
కంటెను నధిక మగు మఱియొకచేతనము కల దనిన సంతకంటె నధిక
ముగ మఱియొకటియు దానికంటె మఱియొకటియు నుండవలయు నని
యాత్రైపవరంపరలు వచ్చును; అనవస్థాదోషము (ఎప్పటికిని ముగింపు
లేకుండుట యనుదోషము) వచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను “చై
తన్య మొక్కటియే; జీవుఁ డన్నను పరమేశ్వరుఁ డన్నను ఒక్కటియే”
అనియే చెప్పి తీరవలయును.

“ఇట్లయిన ‘జీవుఁడు శరీరమునుండి బయలువెడలును. పరమే
శ్వరుని జెందును. స్వస్వరూపముతో నేర్పడును.’ అనుట కర్థ మేమి ”
అనియెడ వేమొ వినుము. ఆజీవునకు నొకప్పుడు శరీరముతో సంబంధం
బును లేదు; మఱియొకప్పుడు పోవుటయు లేదు. ఇక నేమి యనినఃఆత్మ
స్వరూపజ్ఞానము కలుగకమునుపు ఆజీవునకు తనస్వరూప మగుజ్ఞానము
దేహాదులతో సంబంధపడియున్నట్లు తోచును. దాసానిపువ్వు మొద
లగుపదార్థసంబంధమువలన స్వచ్ఛ మగుస్ఫటికరత్నము ఎఱుపు మొద
లగువర్ణములు కలదిగా తోచునట్లు తనరూపము అవిద్యాకల్పితదేహా
దిసంబంధముచే మలినమైనది గాను సుఖదుఃఖాదిరూపము లగువృత్తు
లతో జేరినదిగాను తోచును. ఇట్లు దేహితోను సంబంధింపక నాకాశ
తుల్యమై యుండుస్వభావము గల తనరూపము సర్వముతోను సంబంధిం

చునట్లు తోచుటయే సర్వావర్థకారణము (శాస్త్రావతారిక చూడు.) అదియే దేహసంబంధశబ్దముచే నుద్దేశింపబడినది. అట్టిభ్రాంతి కలిగినప్పుడే జీవుడు జీవుడని చెప్పబడుచున్నాడు. కావున నీయవివేకము తొలగియుండు శరీరమునుండి వెళుట. అప్పుడు స్వస్వరూపముతో నిలుచు ననునది స్వాభావికమే. పరంజ్యోతి నాశ్రయించు ననునదియు స్వాభావికమే. ఇట్లు విచారించిన “అజ్ఞానమే శరీరసంబంధము; జ్ఞానమే తనభావము” అని సిద్ధాంత మేర్పడును. ఇప్పుడు దోష మేమి కలదు.

పూర్వపక్షము:—ఇప్పటికిని మీరుతము సరి కాదు. జీవుడు బ్రహ్మనామముచే యగునేని శరీరాదులతో నెప్పటికిని ఎట్లును సంబంధము నొందుటకు వీలు లేదు. బ్రహ్మము ఆకాశమువలె దేనితోను సంబంధము నొందునది కాదు. జీవుడు నల్ల యుండవలయును. ఇంక మీరు స్ఫటికదృష్టాంతమును చెప్పితిరి. ఆస్ఫటికము స్వచ్ఛమగుటయు దాసాని పువ్వు మొదలగువానితో యధార్థసంబంధము నొందకుండుటయు, భ్రాంతిచే బరులకు నర్థభేదముతో దోచుటయు యధార్థమే యగును; కాని, యది మాత్రము జీవునివంటిది కానేరదు. స్ఫటికమునకు తన సమీపమున నున్నప్రతిపదార్థముతోను సంబంధించుస్వభావము కలదు. కావున “స్ఫటికమునకువలె జీవునకు దేహాదిసంబంధము కలదు.” అనుట యుక్తయుక్తము కానేరదు.

మఱియు జీవుడు స్వస్వరూపజ్ఞానముచే శరీరాభిమానమును వదలినపిదప, తనజీవత్వమును పరిత్యజించినయనంతరమునఁ గాని పరమాత్మరూప మగుపరంజ్యోతిని చెందలేడు. ఇట్లుండ “పరంజ్యోతిని చెంది స్వస్వరూపము నొందును” అనుట యెట్లు సంభవించును?

సిద్ధాంతము:—నినుము దృష్టాంత*దార్ఢాంతికములకు సంపూర్ణ సామ్యముండ నక్కఱ లేదనియు, అట్లుండ దనియు, ఉండుటకును వీలు లేదనియు నిదివరకే (౨౧౧. చూడు). నిరూపించి యున్నాము. కావున నిచ్చట కూడ దృష్టాంతదార్ఢాంతికములకు సంపూర్ణ సామ్యముక్కఱ లేదు. స్ఫటికమువలె జీవుడు కూడ నితరపదార్థములతో సంబంధించుస్వభావము కలవాడు కానక్కఱ లేదు. ఏవిధముగ స్ఫటికము

* దార్ఢాంతికము (పుట. ౨౨౦. చూడుము.)

వాస్తవస్థితిలో రక్షవర్ణము కాకున్నను సమీపమున దాసానివున్న ఉన్నంతమాత్రమున లోకులచే భ్రాంతివశమున రక్షవర్ణముగఁ జూడఁ బడుచున్నదో, అట్లే జీవుఁడును స్వాభావికముగ ప్రకాశహీనుఁడు కాకున్నను దేహాదిసంబంధము కలవాఁడు కాకున్నను అవిద్యావశమున నాదేహాదులు తనసమీపమున నున్నంతమాత్రమునఁ దనకు వానితో సంబంధ మున్నట్లు తనకుఁ దానే భ్రాంతి నొందుచున్నాఁడు. ఇంతమాత్రము సంబంధమే యిచ్చట నుద్దేశింపఁబడెను.

మఱియు స్వస్వరూపస్థితి నొందినవిదవనే పరమాత్మప్రాప్తి కలుగుననుట నిశ్చయమే. అయినను బానిని పూర్వముననే చెప్పుట విరుద్ధము కాదు. లోకమున “నోరు తెఱచుకొని నిద్ర పోవుచున్నాఁడు” అను వ్యవహారము కలదు. ఎవ్వఁడైనను నిదురించినవిదవ నోరు తెఱచుచుగాని ముందుగనే తెఱచఁడు కదా! అయినను నోరు తెఱచుటనుగూర్చి ముందుగనే చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లే ప్రస్తుత “పరం జ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినివృన్యతే” అనువాక్యమునందును చెప్పఁబడియున్నది. ఇంతమాత్రమున విరోధము రాదు.

కావున శరీరమునుండి వెడలుట యనఁగా మరణము నొందిన వానివలె శరీరమును పరిత్యజించి పరలోకమునకు పోవుట కాదు “నేను శరీరముతో సంబంధముకలవాఁడను కాను” అని తెలిసికొనుటయే అట్లు తెలిసికొనకపూర్వము “జీవుఁడు స్వరూపముతో నేర్పడలేదు” అనియు, తెలిసికొనినవిదవ “జీవుఁడు స్వరూపమును చెందెను” అనియుఁ జెప్పఁబడును. జీవునకు పరమేశ్వరరూపము స్వస్వరూపమే కావున, పైన చెప్పిన స్వరూపములతోనే *యావిర్భావతిరోభావము లేర్పడవలయును గాని మఱియొకవిధముగ నేర్పడుటకు వీలు లేదు. స్వస్వరూపము ఒకప్పుడుండి మఱియొకప్పుడు లేకపోవుట సంభవింపదు కదా!

జీవపరమేశ్వరులకు కలదని చెప్పఁబడుభేదము కేవల మజ్ఞాన కృతమే కాని వాస్తవము కాదు. ఇరువురు నాకాశతుల్యలే యై యుండ పరస్పరభేదము సంభవించుట యెట్లు?

కావున నిర్వివాదముగ జీవపరమేశ్వరులకు నభేదమే. “స యో హ వై” అను మొదలగుశ్రుతులవలననే కాక ప్రస్తుతకథవలన కూడ

* ఆవిర్భావతిరోభావము అనఁగా ప్రకాశించుటయు మఱిగుపడుటయు.

నీవిషయము స్పష్టమే యగుచున్నది. ప్రజాపతి సర్వకర్తనంబంధరహితుఁడగునాత్మనుగూర్చి ప్రశ్నింపబడి యక్షిప్తానస్థితుఁడగుద్రష్టనువదేశించెను. ఆతఁడు జీవుఁడై యెనను ఆతనినే పరమాత్మనుగాఁ జెప్పెను. పైన నిరూపించిన యుక్తులవలన నిది విరుద్ధము కాదని స్పష్టమగుచున్నది కదా. మఱియు జీవపరమేశ్వరులకు వాస్తవభేదమే యుండునేని యెట్లు చెప్పటయు సంభవింపనేర దనుట నిర్వివాదాంశము. “ఆతఁడు ఛాయాపురుషునిగూర్చి చెప్పియున్నాఁడు. ఛాయాపురుష బ్రహ్మములకు భేదము కలఁ దనుట నిర్వివాదము. ఇట్లే జీవబ్రహ్మలకుకూడ భేద ముండవచ్చును; ఛాయాపురుషుని బ్రహ్మ మన్నట్లే జీవునిఁగూడ బ్రహ్మ మనవచ్చును” అనియెదవేమి? అది సరి కాదు. అప్పుడు ప్రజాపతి యసత్యవాది కావలసి వచ్చును. ఒకమాటు ఛాయాపురుషుని జెప్పి పిదప నన్యుని జెప్పట యెట్లు? ఛాయాపురుషుని దోషయుక్తునిగా భావించినదానిని విని సమ్మతించుట యెట్లు? ఇదియును గాక ఛాయాపురుషుఁడని త్యుఁడనుట సర్వలోక ప్రసిద్ధము. ఇట్టివాని సమృతరూపునిగా వర్ణించుట యెట్లు? కావున ప్రజాపతి వానిని గూర్చి యెప్పుడును చెప్పియే యుండలేడు.

మఱియు రెండవమాటు “ఏతం త్వేన తే భూయో ఽనున్వ్యాఖ్యాస్యమి” “పైనఁ జెప్పినవానినే నీకు మరల వివరింతును” అని యారంభించి స్వప్నావస్థయందు సర్వస్వస్థములఁ జూచునాత్మను వర్ణించెను. ఈజాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందుఁ గలయాత్మ యొక్కఁడే యనుటయు నిస్సంశయ మగుచున్నది. లోకమునందును, “రాత్రి కలలో నొకయేనుఁగును చూచితిని. అది యిప్పుడు కానరాలేదు” అని ప్రతిపురుషుఁడును స్వప్నావస్థయందున్నవాఁడే జాగ్రదవస్థయందును సర్వపదార్థద్రష్టయై యున్నట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. ఛాయాపురుషుఁ డిట్టివాఁడు కానేరఁడు కదా!

ఇదియును గాక మూఁడవమాటును ఆప్రజాపతి సుషుప్త్యవస్థయందు అప్పటిసర్వాభావమును చూచువాని నాత్మగా నిర్ణయించి చెప్పెను. లోకమునందును గాఢనిద్రనుండి మేల్కొంచినవాఁడు “నేను రేయి సుఖనిద్రఁ జెందితిని. అప్పుడు నాకు ఏమియు దెలియకుండెను. తిన్నగా నిప్పటికి మెలఁకువ వచ్చెను” అని, యాసుషుప్త్యవస్థయందును

తానున్నట్లు చెప్పుచున్నాడు. తాను లేకుండిన తనకు నప్పటియజ్ఞానము సర్వభూతాభావము ననుసరించి తెలియుట యెట్లు? ద్రష్ట యొక్క డుండిన గదా “తెలిసికొనుచున్నాను తెలిసికొనుటలేదు” అనువ్యవహారములు జనించుట! కావున నిర్వ్యవధముగ సుషుప్తియందు చిత్తము మొదలగువానియభావమును వీక్షింపుచు ద్రష్ట యొక్క డుండియే తీరవలయును. చూచువాడు లేకుండిన “ఇది కలదు. లేదు” అనువ్యవహారములే సంభవింపనేరవు కదా!

“ఇట్లు కాదు. మేల్కొనినపుడు “నిదురయందు నన్ను నేనే నెఱుంగ లేకుంటిని” అని కూడఁ జెప్పుచున్నాడు. కావున నాయవస్థయందు ఆత్మ లేడు. శ్రుతియు “వినాశ మే వాపీతో భవతి” “సుషుప్త్యవస్థయందు ఆత్మ వినాశము నొందును” అని చెప్పుచున్నది. ఇట్లు కాక యప్పుడు కూడ నాత్మఁడు కలఁ డేని తనకుఁ దాను తెలిసికొనలేకుండునా” అనియెడ వేమొ వినుము. ఆత్మఁడు సుషుప్త్యవస్థయందు కూడ నుండి తీరవలయు ననుటకుఁ దగినంత ప్రమాణబలము నిదివరకే చూపియున్నాము. లోకవ్యవహారము ననుసరించి చూచినను, సుషుప్తి నొందినయాత్మయే జాగ్రదవస్థనుఁ గూడ నొందినట్లు తోచుచున్నది. “నేను నిన్న గాఢముగ నిదురించితిని. ఇప్పుడే మేల్కొనుచున్నాను అనువ్యవహారమును ప్రత్యక్షముగనే చూచుచున్నాము కదా. ఇక “నన్ను నే నెఱుంగకుంటిని” అను లోకానుభవమునకును శ్రుతికిని అభిప్రాయ మేమియనినః—

మనము సామాన్యముగ సహంకారమునే యస్తచ్ఛబ్దార్థము నుగా తలంచుచున్నాము. తద్భిన్నుఁ డగునాత్మయే దానికి (అస్తచ్ఛబ్దమునకు) ముఖ్యార్థ మని తెలిసికొనలేకున్నాము. జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు ఆయహంకారము కారణమునందు లయము నొందదు కావున నప్పుడు భ్రాంతిచే దానినే యాత్మఁగా భావించి “జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు ఆత్మ కలఁడు” అనిన సంగీకరించుచున్నాము. వాస్తవస్థితిని అహంకారభిన్నుఁ డగునాత్మ సర్వావస్థలయందు నాయహంకారమును తదభావమును కూడఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు నున్నాఁ డనుటను గ్రహింపలేకున్నాము. ఇట్టిస్థితియే “సుషుప్త్యవస్థయందు ఆత్మ కలఁడ లేఁడ” యనుసంశయమునకుఁ గారణ మగుచున్నది. సుషుప్తియందు

ఆయహంకారము తనవ్యాపారము సంతయును వదలి తనకు గారణ మగు నవిద్యయందు లీన మగును. ఈకారణమువలన ఆయహంకారమునే యాత్మగా భావించుచున్నవార మగుటచే “ఇప్పుడు ఆత్మ లేడు” అని తలంచుచున్నాము. ఈతలంపే పైన చూపినలోకవ్యవహారమునకుఁ గారణము. శ్రుతియు దీనినే యాశ్రయించి యింద్రసంశయము నభివర్ణించినది. కావున నెట్లు చూచినను సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గూడ నాత్మ సర్వాభావమును జూచువాడై యుండవలయును. మెలకువ వచ్చినపిదప సుషుప్తియందలిసర్వాభావమును స్మరించుట లోక ప్రసిద్ధమై యున్నది. కావునను, ఒకమాటు చూడక యట్టిస్మృతి సంభవింపదు కావునను, ఈవిషయము సిద్ధాంత మగుచున్నది. ఇట్లు సర్వమును విమర్శించిన నాత్మ యొక్కడే సర్వసాక్షి యగుచు జాగ్రత్త మొదలగుమూడవస్థలయందు సున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. ఛాయాపురుషుఁడట్టివాఁడు కాఁడు కదా!

కావున ప్రజాపతి యొనర్చినయుపదేశమును విమర్శించినచో నాయన ఛాయాపురుషునిగూర్చి చెప్పనే లేదు. సర్వజనులచేతను భ్రాంతిచే నెవ్వఁడు బ్రహ్మభిన్నుఁడుగాఁ జూడఁబడుచు జీవశబ్దముచే వ్యవహరింపఁ బడుచున్నాఁడో, ఎవ్వఁడు పరమార్థస్థితిలో శుద్ధచైతన్యస్వరూపుడై సర్వసంబంధరహితుడై యున్నాఁడో, అట్టిప్రత్యగాత్మయే బ్రహ్మభిన్న రూపముతో నాయనచే వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. ఈయాత్మకును పరమాత్మకును భేద మింత యైనను లేదు. కావున ప్రస్తుతకథయందు గూడ వర్ణింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుడే. ఇట్లు కాకున్న జీవునకు పరమాత్మ ధర్మము లగునమృతత్వాదులు చెప్పఁబడుట యెట్లు సంభవించును? అవిద్యాకల్పితం డగుచు దానిచే నావరింపఁబడి నుఖదుఃఖభోగముల ననుభవించుచు నుండువానికి, భయరాహిత్యంబును, అమృతత్వంబును సర్వసంబంధరాహిత్యంబు ననుమొదలగు బ్రహ్మగుణములు సంభవించుట యెట్లు?

మతియు నీవిషయ మంతయు నాల్గవమాటు ప్రజాపతి చేసిన యుపదేశమున స్పష్టముగ నే కానవచ్చుచున్నది. అచ్చట నాత్మకు దేహాది సంబంధ మున్నట్లు తోచుటయేకాని వాస్తవస్థితిలో లేదనియు, జాగ్రదవస్థయందు సర్వేంద్రియములమూలమున వ్యవహరించుచున్నట్లు తోచినను ఆయన చేయునది యేమియు లేదనియు, మనస్సు బహువిధ

ములగు స్వప్నములఁ గాంచుచున్నను ఆయన వానిని నిర్వికారుడై చూచుచునేకాని యచ్చటి హర్షశోకాదులతో సంబంధింపడనియు, సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వమును తనంతదానే నశింప స్వస్వరూపముతో నిలిచియుండు ననియు, చెప్పఁబడి యున్నది. పైసిద్ధాంతమును దృఢపరచుట కింతకంటెను ప్రబలప్రమాణ మేది కావలయును? కావున నెట్లు చూచినను ఈవాక్యమున వర్ణింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే. ప్రస్తుత దహరాకాశ మాయనయే.

పూర్వపక్షము:— ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. జీవుఁడు అపశ్యముగ పరమాత్మునికంటె వేరై యే యుండవలయును. సర్వకర్మల నాచరించువాఁడుగాను వానిఫలముల ననుభవించువాఁడు గాను ఉండవలయును. ఇట్లు కాకున్న సర్వశాస్త్రములును విరుద్ధము లగును. ఇంత యేల? “అసంభవాత్ (౧-౩-౧౮ చూడు)” అనుసూత్రము కూడ వ్యర్థమగును. అప్పుడు (అనఁగా : జీవబ్రహ్మము లేకరూపములైన) బ్రహ్మధర్మములు జీవునకుఁ గలుగ వనుట సంభవింపదు కదా!

సిద్ధాంతము:— అదైవీతము తప్ప తక్కినమతస్థులందఱును అదైవీతులలోఁ గూడ గొందఱును పైయభిప్రాయమును కలిగియే యున్నారు. అది యజ్ఞానమువలన కలిగినయభిప్రాయము. దీనిని తొలఁగించుటకే యీర్వాష్య ముత్పన్నమైనది. పరమాత్మ యొక్కఁడే కలఁడనియు, తద్భిన్న మగునితరపదార్థము బొత్తిగనే లేదనియు నిరూపించుటకై యీర్వాష్య ముత్పన్నమైనది. వ్యాసమహామునియభిప్రాయమును నిర్ణయించుటకై యీర్వాష్య ముత్పన్నమైనది. యథార్థతత్త్వ మేమియనిన:—

ఉన్నవాఁడు నిత్యశుద్ధముక్తస్వరూపుఁడగు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే. అవిద్యావశమువలన నాయనయే బహురూపములతోఁ దోచుచున్నాఁడు. సర్వశాస్త్రములును సర్వవిధులును తుదకు సర్వవాక్యములును గూడ నీయవిద్యాకల్పితభేదము నాశ్రయించియే ప్రవర్తించుచున్నవి. (శాస్త్రావతారిక చూడు.) వేదము కూడ నిట్లే బోధించుచున్నది. లోకులు ఈ భేదమునే యాశ్రయించి యున్నారు కావున మొట్టమొదట దానినే దృఢము చేసి క్రమక్రమముగ యుక్తులమూలమున యథార్థతత్త్వమునుపదేశించుట యుపదేశకులపని యైయున్నది. ఇట్లు కాక నాకస్మికముగ

సూక్ష్మత తత్త్వముల నుపదేశించిన సామాన్యముల అధికములైనను చిత్త పరిపాకము లేనివారు చిత్తస్థైర్యము నొందనేరరు కదా! ప్రస్తుతము మనము విచారించుచున్నకథయే యిందులకు ప్రబలప్రమాణ మై యున్నది. ఇంద్రునంతటివానికే యాత్మోపదేశము ఛాయాపురుషోపదేశ మయ్యె సనిన నిక సన్య లెంతవారు! కావుననే శ్రుతి యారంభమున బ్రహ్మమునుండి జీవునిమాత్రము వేరు చేసి చెప్పుచున్నది. ఈ యభిప్రాయముతోనే సూత్రకారుడును “బ్రహ్మధర్మములు జీవునకు కలుగవు” అనియున్నాడు. త్రాటిమందు భ్రాంతిచే సర్పమును కల్పించి చూచుచుండ, నాసర్పమునకు త్రాటిధర్మము లుండనేరవు కదా! ఆ సర్పము వాస్తవస్థితిలో త్రాటికంటె భిన్నము కాకున్నను, సర్పరూపముతో నున్నంతసేపు సర్పమే యగును గాని త్రాడు కానేరదు. ఇట్లే జీవుడును వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మభిన్నుడే యైనను జీవరూపముతోఁ జూడఁబడుచున్నంతవరకు జీవుడే యగును. బ్రహ్మము కానేరడు! బ్రహ్మధర్మములను పొందనేరడు. కావున లోకోపకారార్థము లగుటచే భేదశ్రుతులను వాక్యములును సూత్రములును గూడ విరుద్ధములు కానేరవు. వీనికి పరమాభిప్రాయము భేదనిరూపణము కాదు కదా!

ఇట్లని వేదమునకు సభేదమున తాత్పర్యము లేదనుటకుఁ గాని యభేదశ్రుతులు నిరర్థకము లనుటకుఁ గాని యపకాశము లేదు. లోకస్థితి ననుసరించి పరమేశ్వరుని జీవభిన్నునిగా నిర్దేశించుచున్నను వేదమునకు జీవబ్రహ్మభేదమును ప్రతిపాదించుటయందుద్దేశము లేదు. అట్టి యుద్దేశమే యున్నయెడల “మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి” ఎవ్వఁడు భేదమును చూచునో వాఁడు మరణమునుండి మరణము నొందును” అని భేదదర్శననిందయు, “యత్ర త్వస్య సర్వ మాత్మై వాభూ తత్యేన కం పశ్యేత్” “సర్వము నాత్మయే యై యుండ నెవ్వఁ డెవ్వనిని దేనితోఁ జూచును” అని ఏకరూపత్వనిర్ణయంబును “ఒకపదార్థము నెఱింగిన సర్వపదార్థముల నెఱుంగవచ్చును” అను మొదలగు ప్రతిజ్ఞలును సంభవింపనేరవు. భేదశ్రుతిని ప్రధానముగ చేసిన సభేదశ్రుతి సమన్వయింపదు. అభేదశ్రుతిని ప్రధానముగఁ గైకొనిన భేదశ్రుతిని లోకానువాదరూపమున సమన్వయింపవచ్చును. ఒక గ్రంథమునందలి తాత్పర్యమును నిర్ణయింపజూచువాఁడు పూర్వోత్తరవిరోధమును

గాంచునేని యారెండుభాగములకును నిరర్థకత్వము కలుగకుండ సమన్వయింపవలయును కాని తనకు నిష్ప్రమేషదానిని గైకొని రెండవదానిని పరిత్యజించుట న్యాయము కాదు కదా! కావున సర్వార్థమును చక్కగా విమర్శించిన భేదశ్రుతియనువాదమాత్రమే కాని యభేదనిరాకరణార్థము కాదు. వ్యావహారికభేదము నవలంబించుటవలన కర్తృభోధకము లగు శాస్త్రములకును నిరర్థకత్వము లేదు. సర్వమును పరమార్థమే యైయుండవలయు ననునియమము లేదు. యథార్థానుభవముతోఁ గూడ నయథార్థానుభవంబును కలదు; అదియు కొంత కార్యకారియే. కావున నెట్లు చూచినను బ్రహ్మభిన్నముగ జీవరూపముండవలసినంత యావశ్యకము లేదు.

విశేషాంశము:—మఱికొందఁజేరి ట్లనుచున్నారు:—

మీకు నీకథయందు పరమేశ్వరుడే చెప్పబడె ననునుద్దేశము కలదేని యప్పుడు “ఏతం శేషేన తే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి” అనువాక్యమున జీవుడే చెప్పబడె ననుట సరి కానేరదు. పరమేశ్వరుని చెప్పఁదలచినవాఁడు జీవుని వివరింప నేల నుద్యమించును? కావున “య ఆత్మాఽవహత సాప్తా” అని యుద్దేశింపఁబడిన పరమేశ్వరుడే “ఏతం” అనువాక్యమునఁగూడఁ జెప్పబడె ననుట మంచిది.

ఈపక్షము ఆదరింపఁదగదు. ఏతచ్ఛబ్దము సామాన్యముగ సమీపమున నున్నదానినే చెప్పును కాని దూరమునకు పోదు. జీవుఁడు సమీపమున నర్జింపఁబడి యుండ నెచ్చటనో చెప్పఁబడియున్నయాత్మను చెప్పనా? మఱియు “భూయః=మఱల (చెప్పెనను)” అనుపదంబును నిరర్థకము కావలయును. నాల్గువర్ణాయములయందును వేలువేలువిషయములఁ గూర్చి చెప్పఁబడి యున్నది; కాని సమానవిషయమునుగూర్చి కాదు కదా! ఇది యంతయు నిట్లుండ నాప్రజాపతియు మోసగాడు కావలసి వచ్చును. ఒకపదార్థమునే వర్ణింతు ననిచెప్పి నాల్గుమాటులు నాల్గుభిన్నపదార్థముల వర్ణించుటకంటె నధికమగుమోస మెందున్నది?

కావున మేము చెప్పినదియే యర్థము. రజ్జు సర్పభ్రాంతి కలవానిని గూర్చి సర్పనిరాకరణపూర్వముగ రజ్జువును స్థాపించునట్లు జీవనిరాకరణ పూర్వకముగఁ బరమేశ్వరుని ప్రజాపతి యిందు స్థాపించి యున్నాఁడు. జీవస్వరూపమునే వర్ణించియున్నాఁడు. కావున నెట్లు చూచినను జీవా

భిన్నుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడే దహరాకాశము; ఆవరణయుక్తుఁ డగుజీవుఁడు దహరాకాశము కాఁడు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨౦. ఆరంభము.

అనతారిక:—“ఇట్లయిన “య ఏష సంప్రసాదః” అని పందొమ్మిదవసూత్రమునఁ జూపఁబడిన జీవపరామర్శ నిరర్థక మగును. అది జీవునిగూర్చి చెప్పఁబడినవాక్య మనుటలో సంశయ మింత యైనను లేదు కదా!” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౮౩. అన్యార్థ శ్చ పరామర్శః. ౧. ౩. ౨౦.

తాత్పర్యము:—ఇంతమాత్రమువలన జీవపరామర్శ నిరర్థకము కానక్కఱలేదు. అది పరమేశ్వరబోధనార్థమై చేయఁబడినదియే యగుటచే మాకుఁగూడ సన్మతమే.

“య ఏష సంప్రసాదః” అనువాక్యమున చెప్పఁబడిన విషయము బాగుగ విమర్శించిన నిట్లు తేలుచున్నది.

జీవుఁడు జాగ్రదవస్థయందు సర్వేంద్రియముల నభిమానించుచు న్యవహరించును. స్వపావస్థయందు సర్వనాడులయందును సంచరించుచు మనోభిమానముచే జాగ్రద్వాసనల బహుప్రకారముల ననుభవించును. పిదప నలుపుఁ జెంది విశ్రాంతి నభిలషింపుచు దేహభిమానమును పరిత్యజించును. వెంటనే సర్వేంద్రియములును మనోహంకారములతోఁ గూడి కారణమున లీనము లగును. బ్రహ్మమునకును తనకును గలభేద మాయొంద్రియాదులవలన నచ్చినదియే యగుటచే, నప్పుడు జీవుఁడు బ్రహ్మరూపముతోనే నిలచును. ఘటోపాధి నశించినప్పుడు ఘటాకాశము మహాకాశరూపమే యగునట్లు యొంద్రియాదులపాధి లయమునొందఁగానే జీవుఁడును బ్రహ్మమే యగును. ఈవిధముగ నేజీవుఁడు పరంజ్యోతిని పొంది స్వస్వరూపముతో నిలుచునో వాఁడే (అనఁగా : బ్రహ్మముతో నైక్యమైనయాజీవుడే, అనఁగా, జీవునియధార్థస్వరూప మగుపరమేశ్వరుఁడే) యాత్మ “ఏష సంప్రసాదః” అను శ్రుతికి నిదియే తాత్పర్యము. ఇట్లగు

* వాసన యనఁగా:—ఎట్టిపనుల నాచరించువానిది తత్తుట్టిపనులయందే తిరుచుగ ప్రవేశించుదుఁడుటయు చూచుచున్నాము కదా! మనస్సునకు నట్టిస్వభావమును లేక పరవశత్వమును కలిగించుగుణము వాసన యనఁబడును.

టచే నిచ్చట కూడ చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యగుచున్నాడు; ఆతడే దహరాకాశము. కావున నీజీవహరమర్శవలన వచ్చుహాని యేదియు లేదు.

౧౪. అల్పశ్రుతే రితి చేత్తదుక్తం. ౧. ౩. ౨౧.

తాత్పర్యము:—మఱియు “దహరోఽస్మి న్నంతర ఆకాశః” అని చెప్పుట పరమేశ్వరవిషయమున విరుద్ధ మగు నని సంశయింపవలదు. ఈవిషయమును గూర్చి యింతకుముందే వివరించియున్నాము. ఉపాస నార్థమై పరమేశ్వరునకు గూడ నుపాధి ననుసరించి యల్పత్వమును చెప్పవచ్చునని నిరూపించియున్నాము. సర్వగత మగునాకాశమునకు నుపాధిభేదము నాశ్రయించి “ఘటాకాశము సూదిలోనియాకాశము (ఆకాశ మనఁగా: సందు ఎడము స్థలము అవకాశము)” అను మొదలగు వ్యవహార ములు విరుద్ధములు కానట్లు, సర్వగతుఁ డగుపరమేశ్వరునకు గూడ “హృదయమునందలి పరమేశ్వరుడు” అను మొదలగు వ్యవహారములు విరుద్ధములు కానేరవని తెల్పియున్నాము. ఈవిషయము లిదివరకే “అర్థ కాకస్తావ్త్ (౧. ౨. ౭. చూడు.)” అనుసూత్రమున వివరింపబడి యున్నది.

మఱియు ప్రస్తుతదహరవిద్యయందు చెప్పబడియున్న యల్పత్వ మట్లే స్థిరపరుపబడి కూడ నుండలేదు. “యావాన్వా అయ మాకా శః” అని యాదహరాకాశము భూతాకాశముతోఁ బోల్పబడి యున్నది. దీనిచే “దహరాకాశమునకు చెప్పబడినయల్పత్వము కార్యార్థమై చెప్పబడినదే కాని స్వాభావిక మనునభిప్రాయముతోఁ జెప్పబడినది కాదు” అనువిషయము స్పష్టము చేయబడియే యున్నది కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈదహరవిద్యయందు చెప్పబడిన దహరాకాశము పరమేశ్వరుడే.

౬. అనుకృత్యధికరణము.

విషయము:—“న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యతో భాంతి కుతోఽయ మగ్నిః, త మేవ భాంత మనుభాతి సర్వం

తస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి” “అచ్చట నూర్చుడు కాని, చంద్రుడు కాని, నక్షత్రములు కాని, మెఱుపులు కాని, అగ్ని కాని, ప్రకాశింపదు. ఆతఁడు ప్రకాశించుచుండ సతనితోఁ గూడియే సర్వపదార్థములును ప్రకాశించును. ఆతని ప్రకాశముచేతనే యీ కానవచ్చుననుస్తంబును ప్రకాశించును” అనువాక్య మొక్కటి ముండకోపనిషత్తున నున్నది. అది యీ యధికరణమున విమర్శింపఁబడును.

పై యధికరణమున “పరంజ్యోతి రుపసంపద్య” అనువాక్యము ప్రస్తావానుసారముగ విచారింపఁబడెను. దానిచే “తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిః” “ఏది నిర్మలమై తేజస్సులకెల్ల తేజసై యున్నదో” అను వాక్యము జ్ఞప్తికి రాఁగా దానినిఁ గూర్చి ప్రవర్తించుపై విషయ వాక్యము ప్రస్తుతాధికరణమున విచారింపఁబడుచున్నది. కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము ప్రాస్తావికసంబంధము.

మఱియుఁ బై యధికరణమున నాత్మశబ్దము మొదలగులింగములచే నాకాశపదమునకు భూతాకాశపరముగ నున్నహాథి బాధింపఁబడెను. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునందును “స భాతి” అనులింగము కలదు. సామాన్యముగ తేజస్సును మఱియొకతేజస్సుమాత్రమే తిరస్కరింపఁగలుగుట లోకప్రసిద్ధమై యున్నది. కావున “తత్ర” అను మొదలగుశబ్దములచే పరామర్శింపఁబడిన బ్రహ్మమును పరిత్యజించి యేదియో యొకతేజోరూపమును పరిగ్రహింపవలయు నని తోచుచున్నది. ఇదియే (ఈ దృష్టాంతసంబంధమే) యిచ్చట పూర్వపక్షమునకుఁ గారణము. కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతరూపసంబంధము అని కూడ చెప్పవచ్చును.

ఇదియును గాక “ఏతం త్వేన తే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి” అనువాక్యమును విచారించునప్పుడు పై యధికరణమున “సర్వనామము సమీపమున నున్నదానిని మాత్రమే పరామర్శించును” అనునియమము నాశ్రయించి “ఏతచ్ఛబ్దము జివునిమాత్రము చెప్పుచున్నది” యని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. ఇది యుక్తము కాదు. సర్వనామములు సమీపస్థితమునే చెప్పు ననునియమము కాని, తమకంటె పూర్వమున నున్నవారినే చెప్పు ననునియమము కాని లేదనవలయును. “తస్మాత్త్యం” “వానిపుట్టుడు అనుసర్థమున బిత్తువాచకపదమునకు అణ్ ప్ర

త్యేయము వచ్చును" అనువ్యాకరణసూత్రమున నున్నతచ్ఛబ్దమునకు పూర్వమున నేపదము లేదు కదా! అట్టినియమమునే యాశ్రయింప వలయు ననిన ప్రస్తుతవిషయవాక్యమున విరోధము వచ్చును" అనునా ట్లేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడినది. కావున వీనికి రెంటికిని గలసంబంధ మాట్లేపసంబంధము గాని, ప్రత్యుదాహరణసంబంధము గాని యగును.

సం దేహము:—ఇచ్చట "తత్ర" అనుపదము సప్తమీవిభక్తిని సూచించు "త్ర" ప్రత్యయము కలిగియున్నది. ఆసప్తమీవిభక్తికిని * విషయమునందును "ఉండగా (సతి)" అనునర్థమునందును సమాన ప్రయోగములు కలవు. ఇదియే యిచ్చట సంశయకారణము. "వై విషయ వాక్యమునఁ జెప్పఁబడినది లోకాతీత మగు నేదియోయొక తేజస్సు. పరమేశ్వరుఁడు" అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. ఈ రెండు పక్షములకును తేజఃసాననయు బ్రహ్మజ్ఞానంబును క్రమముగ ఫలములు.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయ వాక్యమున వర్ణింపఁబడినది యొకా నొకయపూర్వ మగు తేజస్సే కాని పరమేశ్వరుఁడు కాఁడు. లోకమున అధికమగు తేజస్సుచే అల్పము లగు తేజస్సులు తిరస్కరింపఁబడుటను చూచుచున్నాము. సూర్యకాంతియెదుట నక్షత్రములు ప్రకాశింప వనుట యెల్లరకును తెలిసినవిషయమే. గోడలు, కుండ, మొనలగుపదార్థములుకూడ తమలోపల నున్నదీపకాంతిని వెలికిఁ బ్రసరింపజేయ ననుటయు, నీకారణమువలన తేజోభిన్నపదార్థములు కూడఁ దేజస్సును తిరస్కరింపవచ్చు ననుటయు, సంతయుక్తియుక్తము కాదు. గోడ మొన

* వై వైకసప్తమీస్వరూపము:—సంస్కృతభాష యందుసప్తమీవిభక్తి అనేకార్థములయందు ప్రయోగింపఁబడును. అందు సచ్ఛబ్దముతో గూడఁ బ్రయోగింపఁబడినప్పుడు దానినే సతీసప్తమీ యందురు. అప్పుడు ఆసప్తమికి ఉండఁగా అనునర్థము వచ్చును. "తస్మిన్ సతి" వాఁడు ఉండఁగా "తస్మిన్ సతి" నిపు ఉండఁగా అనుమొదలగునవి దాని మదాహరణములు.

ఇట్లు కాక "తస్మిన్" "నానివిషయములో (నానినిగూర్చి యునుట)" అనునర్థమునఁ గూడ నాసప్తమీ ప్రయోగింపఁబడును. ఇదియే వై వైకసప్తమీ యనఁబడును.

లగునాపదార్థములకును తేజస్సునకును భేదము అనంతముగఁ గలదు. తేజస్సు తాను సర్వమును ప్రకాశింపఁ జేయుఁగలదియై తనకంటె నల్పము లగు తేజస్సులఁ దిరస్కరించును; ఇతరము లట్లు కాదు కదా !

మఱియు “తమేన భాంత మనుభాతి సర్వం” అనుటచే సర్వ తేజస్సులు నీశ్రుత్య క్తవస్తువు ననుసరించి ప్రకాశించుచున్నవి యని తేలుచున్నది. ఇదియు పరమేశ్వరునివిషయమున సంభవింపదు. ఆయన తేజస్సు కాఁడు; సూర్యాదులును తేజోభిన్నపదార్థము ననుకరింపరు (అనుసరించి పని చేయరు.) లోకమున సమానజాతి గలపదార్థములే సరస్పరము ననుకరించుచుండుట ప్రత్యక్షమై యున్నది. గోవు సూకరము ననుసరించుట యెందై నం గలదా !

కావున శ్రుతియందు చెప్పఁబడినవిషయములు “తేజస్సులను తిరస్కరించుట, యితర తేజస్సులు అనుకరించుట” అనునవి రెండును పరబ్రహ్మవిషయమున సమన్వయ మగుట లేదు.

“ఇట్లు చెప్పరాదు. సర్వశబ్దము ప్రపంచ వాచకము. ‘తత్ర’ అను మొదలగు శబ్దములును బ్రహ్మమును పరామర్శించునవి. అందును తత్వ శబ్దము సప్తమీవిభక్తిచే “బ్రహ్మవిషయమున సూర్యుఁడు బ్రకాశింపఁడు” అనువిషయమును బోధించుచున్నది” అనియెదవేమొ వినుము. సూర్యాదు లనేకులు శ్రుతియందుఁ బేర్కొనఁబడియుండుటచే నీసర్వ పదము వారినే చెప్పవచ్చును. మఱియు తత్రశబ్దమును గూర్చి చెప్పిన విషయము యుక్తము కాదు. అది పరబ్రహ్మమును బోధించునేని యప్పుడు “సూర్యాదులు పరమేశ్వరునిఁ బ్రకాశింపఁజేయుఁజాలరు” అనునర్థము కావలసినవచ్చును. “భాతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడు” అను పదము స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచుండ, అంతమాత్ర మర్థము చెప్పిననే కార్యము నిర్వాహ మగుచుండ, నూతనార్థమును కల్పింపనేల? మఱియుఁ దక్కిన సర్వనామములును పూర్వవిషయములనే పరామర్శింపవలయు ననునిష్పంధముకూడ లేదు. ”

“లోకమున సధికమగు తేజస్సు అల్పమగు తేజస్సును తిరస్కరించుచునే యున్నది; కాని ప్రకాశింపఁజేయుట లేదు. కావున మీషక్షము సరి కాదు” అనియెదరేమొ వినుము. వేదవాక్యప్రభావమువలన నిట్టి తేజస్సు కూడ నొక్కటి కలదని గ్రహింపవచ్చును. ఇందు దోషమేమి ?

“ఇదియు సరి కాదు. లోకమున సూర్యాదులను కన్ను చూచుచున్నది. కావున కన్నే వానిని ప్రకాశింపజేయుచున్నది యనవచ్చును. కంటియందు సాక్షి సర్వకాలములయందు నున్నాడు కావున సాక్షియే సర్వతేజస్సుల ప్రకాశింపజేయువాడు తిరస్కరించువాడును గావచ్చును. సాక్షియే పరమేశ్వరుడు కావున నాతడే విషయవాక్యమునఁ జెప్పబడి యుండవచ్చును” అనియెడవేమొ అదియు యుక్తము కాదు. శ్రుతి దేని నెట్లు చెప్పునో దాని నట్లే యంగీకరింపవలయు ననుట విధి.

“ఇట్లయిన ప్రకరణానుసారముగ బ్రహ్మమునే గ్రహింపరాదా” అనియెడవేమొ? అది సరిపడదు. నీవు చెప్పనది ప్రకరణము. మేము చెప్పనది లింగము. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునఁ గలగుణులు తేజస్సునందు బాగుగ సమన్వితము లగుచున్న వని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. కావున లింగముచే బ్రకరణమును బాధింపవలసివచ్చును. కావున నీవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడు కానేరడు. సర్వవిషయములును తేజస్సునకు గుదిరియుండ, తేజోభిన్నుఁ డగుపరమేశ్వరు నంగీకరించి, యాయనయందు, నీసర్వమును కేవలశ్రుతిమాత్రమునే లేక ప్రకరణమాత్రమునే యాధారము చేసి సమన్వయించుట యయుక్తము. సర్వలోక ప్రసిద్ధమై యొక తేజస్సుండఁగా మఱియొకదాని నంగీకరించి దానియందు తేజోధర్మముల నారోపించుట *గౌరవము కూడ నగును. కావున నెట్లు చూచినను ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినది లోకాతీత మగునొకానొక తేజస్సే కాని పరమేశ్వరుడు కాడు.

అవతారిక:—అనునీసంశయమును నిరాకరించుచున్నాడు.

౮౫. అనుకృతే స్తస్య చ. ౧. ౩. ౨౨.

తాత్పర్యము :—ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే. “భాహుషః” (౧-౨-౧౧ చూడు.) అనుశ్రుతియందుఁ బ్రత్యక్షముగనే “పరమేశ్వరుడు ప్రకాశమాపుడు” అని చెప్పబడి

* గౌరవ మనఁగా: నొకటి రెండుపదార్థముల తగినంతకారణము లేకయే యధికముగ నంగీరించుట.

యున్నది. కావున నాపరమేశ్వరప్రకాశమునే యనుసరించి యీసూర్యాదులు ప్రకాశింపవచ్చును; ఆయనప్రకాశముచేతనే యెండలును తెలియఁబడవచ్చును. అట్లు కాకున్న సర్వమును విరుద్ధమే యగును.

సీద్ధాంతము :—అనుకరించుటకు సమానజాతియే కావలయుననుట నియమము కాదు. లోకమున విరుద్ధజాతి గలవి కూడ నొకదాని నొక్కటి యనుకరించుచున్నవి. కాలినయినుము తనయం దున్నయగ్నితోఁ గూడి పదార్థములఁ గాల్పుచున్నది. ధూళి వాయువుతోఁ గూడి అది (వాయువు) యేదిక్కునకుఁ బోయిన నాదిక్కునకుఁ బోవుచున్నది. ఇట్లే బ్రహ్మము తేజస్సు కాకపోయినను అన్యతేజస్సులు ఆయన ననుసరింపవచ్చును. సమానవ్యూహము కాని సమానజాతి కాని లేకపోవుట యనుకరణమునకు ప్రతిబంధకము కాదని యింతకుముందే నిరూపించి యున్నాము.

ఇచ్చట పరమేశ్వరు సంగీకరింపక, సూర్యాదిభిన్న మగు తేజస్సు కల దనుట యుక్తియుక్తము కానేరదు. అట్టితేజస్సు కల దనుప్రసిద్ధి యెచ్చటను లేదు. ఇక దానిని క్రొత్తయుక్తులతో సాధింపవలయును. మీరు తలంచినసర్వప్రమాణవిరుద్ధ మగుతలంపే శ్రుతికిఁ గూడ నున్నదని యెట్లు నిర్ణయింప నగును. లోకమున నొకతేజస్సును మఱియొకతేజస్సు ప్రకాశింపఁజేయు ననిన నది మొదటితేజస్సునకంటె నధికమై యుండవలయును కదా! అట్లున్న నది తనకంటె నల్ప మగు తేజస్సును తిరస్కరించును; కాని యనుగ్రహింపదు. ఇదియు మీరు చెప్పినదియే. ఇక రెండు తేజస్సులును సమానములే యగునేని యప్పుడు దేనికదియే ప్రకాశించును కాని యొకదాని నొక్కటి ప్రకాశింపఁజేయులేదు. ఒకదీపము మఱియొకదీపమును ప్రకాశింపఁజేయుట నెచ్చట నైన జూచితిమా? కావున నొకతేజస్సును మఱియొకతేజస్సు అనుకరించు ననుట యుక్తియుక్తము కాదు.

“ఇట్లు కాదు. లోకమున కన్ను సూర్యుని జూచును. సూర్యప్రకాశముచే బ్రకాశింపఁజేయఁబడినపదార్థములను గ్రహించును. గృద్ధివాఁ డీపనిని చేయఁజాలఁడు కదా! కావున కన్ను సూర్యకాంతి నపేక్షించును; ఇట్లే సూర్యుఁడును కంటి నపేక్షించును (అనఁగా: కంటికే కనఁబడును). కావున నొకతేజస్సునకు మఱియొకతేజస్సుయొక్క సాహ

య్యము కావలసియే యున్నది." అనియెడవేమొ వినుము. మేము లట్టిసాహాయ్య ముక్కుటలే దని చెప్పలేదు. ఇక నేమియనిన "ఒక తేజస్సు మఱియొక తేజస్సును ప్రకాశింపజేయుదు" అని మాత్రమే చెప్పియున్నాము. ప్రస్తుతదృష్టాంతమునందును సూర్యుడు నేత్ర తేజస్సును కాని నేత్ర తేజస్సు సూర్యుని కాని యనుకరించుట లేదు. ఈ రెండును తమకుఁ దామే స్వతంత్రములై ప్రకాశించుచున్నవి. పదార్థములను ప్రకాశింపజేయుటయందు రెంటికిని సామర్థ్యము కలదు. కావున నిట నొకదానిసహాయమును మఱియొకటి యపేక్షించు సం తియే కాని యన్య మేమియు లేదు.

"ఇది సరి కాదు. సూర్యుఁ డున్నప్పుడే కాని దృష్టికి ప్రకాశము లేదు. దృష్టి యున్నప్పుడే కాని సూర్యునకును ప్రకాశము ("వీఁడు సూర్యుఁడు" అనుజ్ఞానము) లేదు. రాత్రియందు (గాఢాంధకారము నందు) దృష్టి లేదు; కన్నులు లేనివానికి సూర్యుఁడును లేడు. కావున నీతేజస్సు లొకదాని నొకటి ప్రకాశింపజేయుచుఁ గూడ నున్నవి" అని యెడవేమొ వినుము. ఈదృష్టిసూర్యు లిరువురును స్వతంత్రులు; స్వయముగనే ప్రకాశించువారు. సూర్యుఁడు లేనప్పుడు కూడ కన్ను తదభావమును (సూర్యుఁడు లేకపోవుటవలన కలిగిన చీకటికిని) చూచుచున్నది. సూర్యుఁడే దృష్టికి ప్రకాశకుఁ డగునేని (అనఁగా: సూర్యుఁడు లేనిది దృష్టి ప్రకాశింపకుండు నేని) యిది సంభవింపదుకదా! "అప్పుడు పదార్థములను ఆదృష్టి గ్రహింపలేదు కదా!" అనియెడ వేమొ? అది తేజస్సహాయము లేకపోవుటవలన కలిగినదియే. తేజస్సుచే ప్రతిబంధకము (పదార్థములు తేటఁగ గానవచ్చుటకు నభ్యంతరము కలిగించుచున్నచీకటి) నశింపకపోవుటవలన జనించినదియే. ఇంతమాత్రము వలన సూర్యుఁడు నేత్ర తేజస్సును ప్రకాశింపజేయువాఁడు కా నేరఁడు. ఇట్లే నేత్ర తేజస్సును సూర్యుని ప్రకాశింపజేయునది కానేరదు. అప్పుడు కన్నుమూయఁగానే సూర్యుఁ డస్తమింపవలసి వచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా! కావున "ఒక తేజస్సును మఱియొక తేజస్సు ప్రకాశింపజేయును" అనుట యెన్నటికిని సరిపడదు.

"నీవే యింతకుముందు నేత్ర తేజస్సు సూర్యుని జూచుచున్నది. కావున నాయనను ప్రకాశింపజేయుచున్నది. అదియే సాక్షిచైతన్య

ప్రకాశమగుటచే బ్రహ్మమే సూర్యుని ప్రకాశింపజేయునది యగును. (పుట. ౨౧౭. చూడు.) అని చెప్పియుంటివి. అచ్చటమాత్రమీ దోషము రాదా? "అనియెడవేమొ వినుము. సాక్షిచైతన్యము కేవలము కంటి నుండిమాత్రమే సూర్యుని ప్రకాశింపజేయుట లేదు. అది స్వయం ప్రకాశమై మనోవృత్తులమూలమునను, సర్వేంద్రియములమూలములను వెలికి వచ్చుచు "తెలియును" అది కొన్నిటిని "తెలియదు" అని మఱికొన్నిటిని గూడఁ బ్రకాశింపజేయుచున్నది. అది కన్ను మూసినంత మాత్రమున పోవునది కాదు కదా! నీవును దాని నుద్దేశించియే చెప్పి యుండువేని యప్పుడు మామతమునే ప్రవేశించినవాడవగుదువు.

కావున నెట్లుచూచినను ఒక తేజస్సు మఱియొక తేజస్సును నపేక్షించుట విరుద్ధము. కావున సూర్యాదులు సమానజాతీయ మగునన్య తేజస్సుచేఁ బ్రకాశింపజేయఁబడవు. పరబ్రహ్మము చైతన్య ప్రకాశరూప మైనను తేజోజాతిలో చేరినది కాదు కావున నిది దాని ననుకరింప నచ్చును. ఇన్నివిరోధములు గానవచ్చుచుండ మీ రనుకొన్నట్లు లింగము ప్రకరణమును బాధింపనేరదు. బాగుగ విచారించిన పైనిరూపించిన యుక్తుల ననుసరించి చూచిన నిచ్చటఁ గానవచ్చునది కూడ బ్రహ్మ లింగమే యగును కాని తేజోలింగము కానేరదు.

సర్వనామములు అప్రస్తుతవిషయమును పరామర్శింప వనుట నిశ్చిత మగునియమమే. "త స్యావత్వం" అనుసూత్రమునందును తచ్చ బ్దము అణ్వప్రత్యయమునకు నాశ్రయభూత మని మనస్సునఁ దలంపఁ బడినపితృవాచకశబ్దమును పరామర్శించు నని జెప్పవలయును కావున నిచ్చట నుండుతత్త్వమొదలగుశబ్దములు కూడ "తచ్చభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిః" అనుస్థలమున వర్ణింపఁబడియున్న బ్రహ్మమునే పరామర్శించును.

విషయసప్తమి నుసయోగించినంతమాత్రమున క్రొత్తయర్థమును కల్పించుప్రయాసము లేదు. "పరమేశ్వరునివిషయమున సూర్యుఁడు ప్రకాశింపఁడు. పరమేశ్వరుని సూర్యుఁడు ప్రకాశింపజేయ లేడు" అను

తచ్చభ్రవాక్యము:—తత్=ప్రసిద్ధమైనదియు, శుభ్రం=నిర్మలమైనదియు, జ్యోతిషాం=ప్రకాశమాలకెల్ల, జ్యోతిః=ప్రకాశమైనదియు, అయః=అనుస్వరూపమైనదియు, అన్యరం=మాత్రరూపమైనదియు నగు బ్రహ్మమును ఉపాసకే=ఉపాసించుచున్నారు. ఈవాక్యము "నకరే" అనువిషయవాక్యమునకంటె పూర్వమున నున్నది.

రెండును సమానార్థకములే. ఇందు రెండవది మొదటిదానియొక్క తాత్పర్యమును వివరించువాక్యమే. “వాఁడు నావిషయమున చెడ్డవాడు” అనిన “వాఁడు నన్ను చెరువును” అనియే తాత్పర్యము కదా!

మఱియు విషయవాక్యమున “తస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి” అని చెప్పబడియుండుటచే నిది పరమేశ్వరునిగూర్చియే చెప్పుచున్నది యని స్పష్టమగుచున్నది. ఒక తేజస్సు మఱియొక తేజస్సును తిరస్కరించును కాని ప్రకాశింపజేయదనియు, పరమేశ్వరుఁడుమాత్ర మట్లు కాదనియు నిదివరకే నిరూపించియున్నాము. “తస్య” అను మొదలగు వాక్యభాగమునకు “పరమేశ్వరుని తేజస్సు సర్వపదార్థములయందు నున్నది” అని యర్థము. ఇదియు పరమేశ్వరునకే సంభవించునుగాని సామాన్య తేజస్సునకు సంభవింపదు. ఇదియు ముందే వివరింపబడి యున్నది. ఈయనను ప్రకాశింపజేయువాఁడు మఱియొక్కడు లేఁడు. సర్వసాక్షి నెవ్వఁడు చూడఁగలఁడు? (ఈవిషయమును చూడు ౧-౩-౧౯.) ఇదియు “అగృహ్యో న హి గృహ్యతే” “సర్వము నెఱుంగువాఁడు దేనికిని గోచరుఁడు కానేరఁడు. ఇట్టివాని నెవ్వఁడు గ్రహించును” అను వాక్యమున శ్రుతిచే వర్ణింపబడినది. ఇదియునుఁ గాక సత్త (కలిమి) యనునది యాత్మకు స్వరూపము. ఆకలిమిచేతనే యన్నియుఁ బ్రకాశించుచున్నవి యగుట నిస్సంశయము. శ్రుతియందుఁ గలసర్వశబ్దము సూర్యాదివాచకముమాత్రమే యగుననుటయు నీకారణమువలన యుక్తము కానేరదు. చాస్తవస్థితిలోఁ గూడ దానికి నిర్భక్తముగ * సంకోచము తగదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

౮౬. అపి చ స్తర్యతే. ౧. ౩. ౨౩.

తాత్పర్యము:—ఈవిషయము స్మృతియందుఁగూడ స్పష్టముగ నున్నది.

“స త ద్భాసయ తే సూర్యో న శశాంకో న పావకః య గత్యా న నివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ” “ఓయర్జునా నాదివ్య తేజమును, లేక, స్థానమును సూర్యచంద్రాగ్నులు ప్రకాశింపజేయఁజాలరు. దాని

* సంకోచ ముం గా; ఉన్నదానిలో కొంచెము తగ్గిపోవుట.

నాశ్రయించినవారు మఱి రారు" అనియు, "య దాదిత్యగతం జేజో జగ ద్భాసయ తేః ౭ఃఖలం, య చ్చంద్రమసి య చ్చాగ్నౌ త త్తేజో విద్ధి మామకం" "సూర్యచంద్రాగ్నలయందు నిలిచి యే తేజస్సు సర్వ ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయుచున్నదో అది నా తేజస్సే యని తెలిసికొనుము" అనియు శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునున కుపదేశించియున్నాఁడు. ఈ వాక్యములయందు "నేను" అనుశబ్దముచే నాత్మయే పర్లింపబడెను. యథార్థస్థితిలో సర్వము నాత్మయే కావున నందఱు నిట్లు పదేశింపవచ్చును. ఇంతమాత్రమున "శ్రీకృష్ణుఁడే పరమాత్ముఁడు. ఆయన తన దేహమును గూర్చి కాని, తనకు మూలభూతుఁ డగు విష్ణువునుగూర్చి కాని, యాపదమును ('నేను' అనుపదమును) ప్రయోగించియున్నాఁడు" అని వాదించనక్కఱ లేదు. ఈవిషయము "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ (౧. ౧. ౩౦. చూడు)" అనుసూత్రమున వివరింపబడియున్నది.

2. ప్రమితాధికరణము.

విషయము:—“అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి, అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతి రి వాధూమకః ఈశానో భూతభవ్యస్య ఏ వాద్య స ఉ శ్వ ఏత దై వ తత్” “అంగుష్ఠమాత్రుఁ డగుపురుషుఁడు డాత్మమధ్యమున నున్నాఁడు అంగుష్ఠమాత్రుఁ డగుపురుషుఁడు పొగ లేనిమంటనలె ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ఆతఁడే గడచినదానికిని రాజోవు దానికిని గూడ సధిపతియై యిప్పటికిని రేపటికిని (అనగా: సర్వకాలము నందు) ఏకరూపముతోనే యున్నాఁడు ఈతఁడే నీవు ప్రశ్నించినవాఁడు” అనువాక్యములు కఠోపనిషత్తున నున్నవి. అవియే ప్రస్తుతాధికరణమున విచారింపబడును.

సంగతి:—“పైయధికరణమున స్మృత్యాదులబలము నాశ్రయించి తత్రశబ్దమునం దున్నది విషయసప్రమయే యనియు, ఆవిషయ సప్రమ నాశ్రయించి, యచ్చట చెప్పబడినది బ్రహ్మమే యనియు సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. ఇచ్చటకూడ అంగుష్ఠమాత్రశ్రుతి కలదు. పరమేశ్వరునకు, పరిమాణము చెప్పుట సంభవింపదు. కావున నీయం

గుప్తశ్రుతి నాశ్రయించి ఈవిషయవాక్యమున జీవుడే చెప్పబడె నని సిద్ధాంతము చేయవలయును." అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడినది. ఈయాక్షేపము దృష్టాంతము నాశ్రయించి వచ్చెను కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతరూప మైనదియే.

సందేహము:—ఇచ్చట పరిమాణమును చెప్పనంగుప్తమాత్ర శ్రుతియు సర్వలోక ప్రభుత్వమును చెప్పనీశానశ్రుతియు నుండుట సంశయకారణము. “ఇచ్చట చెప్పబడినవాఁడు జీవుఁడు. బ్రహ్మము.” అనునవి పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమునకు జీవోపాసనయు, సిద్ధాంతమునకు జీవబ్రహ్మభేదజ్ఞానంబును ఫలములు.

పూర్వపక్షము:— ఇచ్చట చెప్పబడినవాఁడు జీవుడనియే చెప్పట యుక్తము. బ్రహ్మమే చెప్పబడె ననిన సంగుప్తమాత్రశ్రుతి విరుద్ధ మగును. “జీవుడే చెప్పబడెను. అనిన నీశానశ్రుతి విరుద్ధ మగును కదా !” అనియెనవేమొ? అది సత్యమే. రెండుపక్షములయందును ఒకశ్రుతిని ప్రధానము చేసి మఱియొకశ్రుతిని అప్రధానము గావించుట యావశ్యకమైయే యున్నది. అయినను మీపక్షమునకంటె మా పక్షము యుక్త మగును. అంగుప్తమాత్రశ్రుతి మొదటి దగుటచే దాని నాశ్రయించి రెండవదానిని యథాసంభవముగ సమన్వయించుట యుక్తము కదా ! నిష్కారణముగ మొదటిదాని నేల యతిక్రమింపవలయును? జీవుఁడును వానికి తగినంతవరకు లోకములకు నధీశ్వరుడే.

మఱియు సంగుప్తపరిమాణము సరమేశ్వరునకు సంభవించదనుటలో వివాదము లేదు. జీవునకు నది కల దనుటయు నట్టిదియే. “అథ సత్యవతః కాయా త్పాశబద్ధం వశం గతం, అంగుప్తమాత్రం పురుషం నిశ్చక్షర్ష యమో బలాత్” “పిదప యమధర్మరాజు అంగుప్తమాత్రుఁడును కాలపాశముచే బంధింపబడి స్పృధీన మైనవాఁడు సగుజీవుని సత్యసంతునిశరీరమునుండి వెలికి నీడ్చెను.” అనుస్మృతియు నీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. యముఁడు పరమేశ్వరు నీశ్వనేరఁడు కదా !

మఱియు మనుష్యుల హృదయకమలము అంగుప్తమాత్రము. మనస్సు సామాన్యముగ నచ్చటనే యున్నది. అదియే జీవోపాధి.

కావున నాప్రదేశము ననుసరించి జీవునకు నాప్రమాణము కలుగ పచ్చును.

“బ్రహ్మమునకుకూడ నిట్లు అంగుష్ఠప్రమాణము కలుగుటలో సంతయుము లేదు. ‘మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి’ అని శ్రుతియు నీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది” అనియెడవేమో? అది యుక్తము కాదు. ఉపాసనార్థమై యాపరమేశ్వరునిహృదయమున నున్నట్లు చెప్పినచో నట్టిపరిమాణము సంభవింపవచ్చును; కాని యిచ్చుట నట్లు చెప్పబడ లేదు. ఆత్మశబ్దమునకు స్వభావంబును జీవపరమేశ్వరులును అర్థము. ఇందు జీవపరమేశ్వరులకు మధ్య మనునదియే లేదుకదా! ఇతర స్వభావమునకు మధ్యము కలదేమో యనిన నది సంభవింపదు. స్వభావము గుణము; కావున నెవ్వనినైన నాశ్రయించియే యుండవలయును. అట్టి వానికి మధ్య ముండుట తటస్థించినను ఇచ్చట వాడు నిర్దేశింపబడ లేదు కదా!

“ఏత ద్వై తత్” అనువాక్యభాగము పూర్వ మొనర్పబడి యున్న పరమేశ్వరప్రశ్నమునకు నుత్తర మగుచున్నది. కావున నిచ్చట వర్ణింపబడినవాడు పరమేశ్వరుడే కావలయును” అనియెడవేమో? ఇంతమాత్రమునకు నీసిద్ధాంతము నిలువదు. ఆవాక్యభాగము ప్రస్తుతము వర్ణింపబడియున్నజీవునే పరామర్శింపవచ్చునుకదా! కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాడు జీవుడే.

అనతారిక:—అనుపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

౨౭. శబ్దా దేవ ప్రమితః. ౧. ౩. ౨౪.

తాత్పర్యము:—ఈవిషయవాక్యమున చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యని ఈశానశ్రుతివలన నిర్ణయింపవలయును.

సిద్ధాంతము:—ఆశ్రుతియందుఁ గలభూతభవ్యశబ్దములు గడచి పోయినట్టియు, రాజోవునట్టియు, తాత్పర్యప్రభావమువలన వర్తమాన కాలమున నున్న సర్వప్రపంచమును చెప్పుచున్నవి. “ఇట్లు చెప్పట లేదు” అనుటకుఁ బ్రమాణ మెద్దియుఁ గానరాదు. “అంగుష్ఠమాత్రశ్రుతి జీవుని చెప్పుచున్నది యనుటయే దానికిఁ బ్రమాణము” అనిన నది సరి పడదు. ఆవిషయము ఇప్పటికిని విచారణీయముగ నే యున్నది కదా!

అట్టిదానిని మఱియొకదానికి గారణముగఁ జెప్పుటకు వీలు యెట్లు కలుగును? కావున భూతభవ్యశబ్దములయర్థమును సంకోచించుటకు నవకాశము లేదు; “జీవుఁడే సర్వలోకనాయకుఁడు” అనుటకును వీలు లేదు. కావున నిచ్చట చెప్పఁబడిన యంగుష్ఠమాత్రుఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

మఱియు నీయుపనిషత్తునందు ఆరంభమునుండియు ప్రశ్నోత్తరములు నడచుచున్నవి. దీనికిఁ గూడ పూర్వమున “అన్యత్ర ధర్మాత్ (౧. ౨. ౧౦. చూడు.)” అనుప్రశ్న కలదు. కావున ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునందలి “ఏత ద్వై తత్” అనువాక్యభాగము ఆప్రశ్నమునకే యుత్తరమును చెప్పునది కావలయును; “ఈయంగుష్ఠమాత్రుఁడే సర్వేశ్వరుఁడు. ఈతఁడే బ్రహ్మము” అనువర్ణమును చెప్పునదియే కావలయును. పూర్వోత్తరసందర్భముంతయు నట్టిదియే యైయుండ, ప్రశ్నంబును బ్రహ్మవిషయముగానే యుండ నడుచు జీవపరామర్శ వచ్చె ననుట యెట్లు? కావున నిచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨౫. ఆరంభము.

అనతారిక:—“అయినను అంగుష్ఠమాత్రశ్రుతిని సమన్వయించుటకు నెట్లును వీలు లేదు. సర్వగతుఁ డగుపరమేశ్వరునకు పరిమాణమును చెప్పుట సంభవింప దని యిదిపరకే వివరించియున్నాము” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౨. హృద్భవేక్షయా తు మనుష్యాధి

కారత్వాత్. ౧. ౩. ౨౫.

తాత్పర్యము:—శాస్త్రము సర్వసామాన్యముగ సర్వవిషయముల బోధించుచున్నను, దానికి మనుష్యుఁడే యధికారి. శాస్త్రోక్తమగు ఫలము నభిలషించుటకును, శాస్త్రోక్తకార్యముల నాచరించుటకును వానికి కదా సామర్థ్యము కలదు! అందును ఉపనయనాదినస్కారములు కలవార లగుటచే బ్రహ్మత్రియమైన శ్శులే యధికారు లని పూర్వమీమాంసశాస్త్రకారుఁడు సిగూపించియున్నాఁడు.

అది యట్లుండ, ప్రశ్నోత్తరము నేదాంతశాస్త్రమునందుఁగూడ మనుష్యులకే యధికారము కావున వారిహృదయకమలము నాశ్రయించి పర

మేల్వోరునకు సంగుప్తపరిమాణము చెప్పబడినది మనుష్యశరీరము తొంబదియాఱంగుళముల ప్రమాణము కలది యనియు నందు హృదయకమలము అంగుళ ప్రమాణము కలది యనియు ప్రసిద్ధము. అందు నిలచి యుండుటచే బరమేశ్వరుడు కూడ సంగుళ ప్రమాణము కలవాడగును. ఆకాశము సర్వగతమైనను ఉపాధిసంబంధమువలన “జానెడు, మూరెడు” అనుభేదములు (పరిమాణములు) దానికి వచ్చునట్లు బ్రహ్మమునకుఁ గూడ రావచ్చును. “ఇది జానెడునందు మూరెడునందు” అను మొదలగువ్యవహారములు ఆకాశపరిమాణవాచకములై ప్రవర్తించుచున్నవికదా! కావున పరమేశ్వరునకు పరిమాణము చెప్పట దోషము కానేరదు.

“మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి” అనుశ్రుతిభాగో మీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. “ఆత్మా జీవే ధృతో దేహే స్వభావే పరమాత్మని” “ఆత్మస్వబ్దము జీవునియందును, ధైర్యమునందును, దేహమునందును, స్వభావమునందును, పరమాత్మనియందును వర్తించును.” అనుకోశమువలన నాత్మస్వబ్దమునకు దేహమనికూడ సర్థము కలదు. కావున “మధ్య ఆత్మని” అనగా “దేహమధ్య యగుహృదయమున” నని యర్థము చెప్పవచ్చును కదా! కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.

మఱియొకవిశేషము. ఇచ్చట “స ఆత్మా త త్వ మసి” అను మొదలగు శ్రుతులయందువలె జీవబ్రహ్మలకు సభేదము చెప్పబడియున్నది. * నాచికేతుడు “బ్రహ్మ మెట్టిది” అని యముని ప్రశ్నించగా నాతడు “జీవుడే బ్రహ్మము” అని నిరూపించెను. ఈవిషయము “అట్లుప్రమాత్రః పురుషోఽంతరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్టః, తం స్వాచ్ఛరీరా త్వస్సృహే న్ముజ్జాది వేషికాం ధైర్యేణ తం పిద్యా చ్ఛక్ర మస్మతం” “అంగుప్తమాత్రుఁ డగుజీవుడు సర్వభూతములయొక్కయు హృదయమున నున్నాడు. వివేకవంతుఁ డగుపురుషుడు తనశరీరము నుండి యాజీవుని వివేకదృష్టిచే నుద్ధరింపవలయును. ముంజగడ్డినుండి పొరల తొలగించి లోపలనున్న పుడికను వెలుపలికి తీయునట్లు దేహాంద్రియాదులనుండి జీవుని విభాగింపవలయును. ఇట్లు విభాగింపబడిన

* నాచికేతుడు. (పుట. ౧౮౭, చూడుము.)

జీవునే పరమేశ్వరునిగా నెఱుంగవలయును. అనువాక్యముచే శ్రుతియందు స్పష్టము చేయబడి యున్నది. ఈకారణమువలన సంగుష్టమాత్రశ్రుతి జీవుని జెప్పటవలన విరోధము లేదు. ఆశ్రుతి జీవుని చెప్పినను పరమేశ్వరుని చెప్పినదియే. జీవుని ప్రస్తావించక జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించుటకు నవకాశమే లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే.

వేదాంతవాక్యములు సాధారణముగ రెండువిధములై యున్నవి. కొన్ని బ్రహ్మస్వరూపమును మాత్రమే బోధించును. మఱికొన్ని జీవస్వరూపమును చెప్పి, వానిపరమార్థస్వరూపమును పరబ్రహ్మమునుగా వివరించును. అందు మొదటివి జీవుని వ్యావహారికస్వరూపమునుగూర్చి చెప్పుచు లోకోద్ధరణమునకై ప్రసిద్ధమగు జీవబ్రహ్మభేదము ననువాదము చేయును; తక్కినవి జీవునిపరమార్థస్వరూపమును వర్ణింపుచు జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించును. ఇందు ప్రస్తుతవిషయవాక్యము రెండవతరగతి యందు జేరినది యని తెలిసికొనవలయును.

౮. దేవతాధికరణము.

విషయము:—“త ద్యో యో దేవానాం సత్యబుధ్యత స ఏవ త దభవత్” “దేవతలలో నెవ్వడెవ్వడు బ్రహ్మము నెఱింగెనో వాడు బ్రహ్మమే యయ్యెను” అని బృహదారణ్యకమున నొకవాక్యము కలదు. దీని నాశ్రయించి “దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము కలదా లేదా?” యనువిషయ మిందు విచారింపబడును. ఇచ్చట ప్రత్యక్షదేవతలకు బ్రహ్మవిద్యాధికారము చెప్పబడుట లేదనియు, ఉపాసనల నొనర్చి దేవత్యమును చెందినవారలకుమాత్రమే బ్రహ్మవిద్యాధికారము చెప్పబడుచున్నదనియు తెలిసికొనవలయును.

సంగతి:—పూర్వాధికరణమున “హృద్యపేక్షయా” అనుసూత్రమున “శాస్త్రము” మనుష్యులను గూర్చియే చెప్పును. శాస్త్రోక్త విషయములయందు మనుష్యులకుమాత్రమే యధికారము కలదు.” అని చెప్పబడియున్నది. ఆప్రస్తావమువలన నిష్పాడు “దేవతలకు అధి

కారము కలదా లేదా" అనువిషయము విచారింపబడుచున్నది. కావున నీరెండధికరణములకును ప్రస్తావమే సంబంధము.

మఱియు పూర్వము మనుష్యులకు తప్ప మఱి యెవ్వరికిని పురుషార్థసాధనమున నధికారము లేదని చెప్పబడియున్నది. కావున నుపాసనల నొనర్చి దేవత్వము నొందినవారలు ముక్తిని జెందుటకు వీలు లేదు" అని యాక్షేపము రాగా దానిని నివారించుటకై ఈయధికరణ మారంభింపబడినది. కావున నీరెంటికిని ఆక్షేపమే సంబంధము.

ఇచ్చట, * మంత్రములు * అర్థవాదములు మొదలగునవి ప్రమాణములే యనియు వానియర్థమును గ్రహించుటవలన విరోధము రాదనియు నిరూపింపబడును. పూర్వమీమాంసశాస్త్రమున నీమంత్రాదులు ప్రమాణములు కావని నిరూపింపబడియున్నది. అది యిచ్చట నయుక్తికముగ ఖండింపబడును. వానియర్థము దేవతాదులయందు సమన్వయింపబడును. అవి దేవతలకుఁ గలరూపమును గూర్చి చెప్పనని నిర్ణయింపబడును. కావున నీయధికరణమును సమన్వయాధ్యాయమునఁ జేర్చిరి. మంత్రాదులును శ్రుతిలే కావున నీయధికరణమునకు శ్రుతిసంబంధము కూడఁ గలదు. దేవాదులకు పురుషార్థాధికారమును నిరూపించుటచే, నుపాసనాబలమున దేవభావము నొందినవారలకుఁ గూడ మోక్షమున నధికార మేర్పడును కదా! దీనివలన నుపాసనాధికారులను గూర్చి చెప్పు శ్రుతివాక్యములును జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించునుహావాక్యములును కూడ సార్థకము లగును. ఇట్లగుటచే నీయధికరణమునఁ బరంపరగా నిర్గుణబ్రహ్మము బోధించినట్లే యగును. కావున దీని నీమూఁడవపాదమునందుఁ జేర్చియున్నారు. ఇట్లు ఈయధికరణమునకును శాస్త్రమునకును గలసంబంధము నెఱుంగవలయును.

సందేహము:—ఇచ్చట జైమినిమతానుసారముగఁ బూర్వాధికరణాంతమున “మనుష్యులకు మాత్రమే పురుషార్థసాధనమున నధికారము కలదు” అని యంగీకరించియుండుటయు, దేవతలకు నట్టియధికారము లేకుండిన నుపాసకులకు తగినగతి (క్రమముక్తి) లేకపోవలసి

* మంత్రములనఁగా విధింపబడినకర్మలను చేయుటయందు ఉపయోగింపబడునవి. అవి క్రియలఁ జేయవలసినతెలియగును ప్రకటించును.

* అర్థవాదములు (పు. ౧౨గ. చూడు.)

నచ్చుటయు, అది వేదాంతమతమునకు విరుద్ధ మగుటయు, సంశయ కారణములు. “దేవతలకు పురుషార్థాధికారము లేదు. కలదు” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. అందు బూర్వపక్షమునకు “దేవతలకుఁ బురుషార్థాధికారము లేకున్న జైమినిమతానుసారముగ మంత్రాదులప్రమాణములే యగును. అప్పుడు “తత్త్వ మసి” అను మొదలగు మహావాక్యములుకూడ వారిమతమున నర్థవాదములే యగుటచే నప్రమాణములే యగును. కావున జీవబ్రహ్మైక్యము లేదు” అనుట ఫలము. సిద్ధాంతమునకు “దేవతలకుఁ గూడ నధికారము కలదు కావున మంత్రాదులును “తత్త్వ మసి” అను మొదలగు మహావాక్యములునుగూడఁ బ్రమాణములే ; జీవబ్రహ్మైక్యము కూడ నిస్సంశయముగఁ గలదు. అను నది ఫలము.

పూర్వపక్షము :—పురుషార్థము లగుధర్మార్థకామమోక్షముల సాధించుటయందు దేవతలకు నధికారము లేదు. ఈవిషయమును మీరే పూర్వాధికరణాంతమున సంగీకరించియున్నారు కదా! ఇట్లగుటచే మీరు జైమినిమతమునే యంగీకరించినట్లైనది.

అవతారిక:—అనిన నట్లు కా దని నిరూపించు చున్నాఁడు.

౮. తదుపర్యసి బాదరాయణః సంభవాత్. ౧. ౩. ౨౬.

తాత్పర్యము:—జైమినిమతమున దేవతలకు పురుషార్థాధికారము లేదనుట నిశ్చయమే కాని వ్యాసమతమునమాత్ర మట్టి యధికారము కలదు. జైమినిమతమున నది సంభవించుటకును వీలు లేదు; కాని వ్యాసమతమున నది (దేవతలకుఁ బురుషార్థాధికారము) సంభవింపవచ్చును.

సిద్ధాంతము:—జైమిని స్వర్గరూపమగు నొకానొకసుఖమునే పరమపురుషార్థముగ నుపన్యసించియున్నాఁడు. దేవతలు అతివిచిత్రము లగుసుఖముల ననుభవించుచునే యున్నవారు కావున వారలకు నాస్వర్గరూపసుఖముపై నభిలాష జనించుటకు నవకాశము లేదు. తన కున్న దానికంటె సధికమగు సుఖమునే కాని పురుషుఁ డర్థింపఁడు కదా!

ఈ కారణమువలన నాచుతమునందు దేవతలకుఁ బురుషార్థాధికారము సంభవింపదు.

వ్యాసమహాముని యన్ననో:—నిత్యంబును, నిర్వికల్పంబును, నిరతిశయానందస్వరూపంబు నగుబ్రహ్మమును చెంది తద్రూపముతో నిలుచుటయే పరమపురుషార్థమని చెప్పియున్నాఁడు. ఇది సర్వసంసారదుఃఖినారక మగుటచే బరమసుఖకరమని వేఱుగాఁ జెప్పు నక్కఱ లేదుకదా! ఈ కారణమువలన దేవతలుకూడ దీనిని కోరవచ్చును. వారు ఎంతసుఖము ననుభవించుచున్నను అది యనిత్యము. స్వర్గాదిలోకములయందును తారతమ్యములు కల వనుట ను ప్రసిద్ధమైయున్నది. పునరావృత్తియు కల దనుట స్పష్టమైయున్నది. ఇట్లగుటచే దమస్థితిని విచారించి వైరాగ్యము నొంది దేవతలుకూడ శాశ్వతానందమగు మోక్షమును కోరుదు రనుటలో సంశయ మేమి? మఱియు వా రనుభవించుచున్న యానందము పదార్థములనుండి కలిగినది యగుటచే బరిచ్చిన్నము; ఆత్మానందము సర్వపరిపూర్ణమగుటచే నపరిచ్చిన్నము అనంతము. ఇట్టిది సాంసారికభోగములను మనుష్యాదులకంటె కొంత యధికముగ ననుభవించుచున్నా రనునితమాత్రమువలన, దేవతలకు నభ్యర్థనీయము కాకపోవునా? కావున నీదేవతలకు జైమినిమతరీతిగా “అర్థిత్యము=ఫలము నభిలషించుట” అను *సధికారలక్షణము సంభవింపకున్నను వ్యాసమతానుసారముగ సంభవించు ననుటలో సంశయములేదు

మఱియు జైమినిమంత్రములు, అర్థవాదములు, ఇతిహాసపురాణాదులు లోకప్రసిద్ధి యనునన్నియుఁగూడ “దేవతలకు రూపము కలదు” అని చెప్పుచున్నను వాని నన్నిటి నప్రమాణములని తలంచి యున్నాఁడు. “దేవతలకు రూప ముండిన ననేకస్థలములయందు జరుగుచున్న యజ్ఞాదులయొద్దకు నొక్క మాత్రే వచ్చుట సంభవింపదు. కావున వారికి రూపము లేదు” అని సిద్ధాంతము చేసియున్నాఁడు. కారణమువలన దేవతలకు జ్ఞానమే లేకపోవును. ఇంద్రియాదులు కల

*సధికారలక్షణము:—ఫలమును అత్యాసక్తితో కోరుట, అఫలమును సాధించుట యందుఁ దగినసామర్థ్యముండుట, ఉపనయనాదిసంస్కారములు కలిగియుండుట, నిషేధింపఁబడినందుట యనునవి యధికారలక్షణములు.

వారలే కదా *ప్రత్యక్షానుమానాదులచే బదార్థముల గ్రహింపఁ గలుగుదురు! ఈ దేవతలు శూన్యప్రాయులే కావున వారికి జ్ఞానాజ్ఞానము లలో నేదియు సంభవింపనేరదు. ఇట్లగుటచే ఆమతమున దేవతలకు శక్తి యుండుటకు వీలు లేదు. మఱియు నామతమున “కేవలకర్తాచరణమే సర్వపురుషార్థసాధనము” అని సిద్ధాంత మగుటచే, నావిషయమున దేవతలకు బొత్తిగనే ప్రచారము సంభవింపదు.

వ్యాసమతమున నన్ననో మంత్రాదులన్నియుఁ బ్రమాణములే. కావున దేవతలకు దేహేంద్రియాదులు కలవు. దేహాదులు కల వారు మనుష్యులవలెనే సర్వకార్యముల నాచరింపవచ్చును. సర్వసంకల్పముల జేయవచ్చును కదా! ఈ కారణమువలన వారికి “శక్త్యము = సామర్థ్యము” అనునధికారిలక్షణము కూడ సంభవించును. మఱియు కర్తాధికారము లేకపోయినంతమాత్రమున మోక్షాధికారము లేకపోవలయు ననునియమముకూడ లేదు. ఒకకల్పమున నున్నయింద్రాదులు తమయధికారము ముగిసిపోవఁగానే మఱియొకస్థలమును చేరుదురు. భృగువు మొదలగు దేవర్షులును తమయధికారము చెల్లఁగనే మఱియొకస్థలమును చేరుచుందురు. కావున నింద్రునకు మఱియొకయింద్రుఁడు లేడు. ఇట్లగుటచే నాయింద్రునకు కర్త నాచరించుటకు వీలు లేదు. తానే యింద్రుఁడై యుండ నెవ్వనిని గూర్చి యజ్ఞాదుల నాచరించును? బ్రహ్మవిద్యయం దన్ననో ఇట్టివిరోధము లేదు. బ్రహ్మము ఇంద్రాదులకంటె భిన్నుఁడే కదా! ఈ కారణమువలన కర్తలయం దధికారము లేకున్నను మోక్షమునందుమాత్ర మధికార ముండవచ్చును.

ఇదియునుగాక జైమిని ఉపనయనాదిసంస్కారములు గలవారికే కర్తలయం దధికార మని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ కారణమువలననే శూద్రులకు కర్తాధికారమును నిరాకరించి యున్నాఁడు. వేదముల సభ్యసించుటకే యుపనయనసంస్కారము ఆచరింపఁబడుచున్నది యని యంగీకరించుచున్నాఁడు. వేదమును గురుముఖముగ సభ్యసించిననే కాని ప్రయోజనము లేదనుచున్నాఁడు. స్వయముగ వేదార్థము నెఱుంగఁగలనామర్థ్యమున్నను గురూపదేశము నొందకున్న సర్వజ్ఞానము కూడ సిద్ధమే యను

* ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములు. (పు. ౩౯. చూడు.)

చున్నాడు. దేవలకు నిట్టి వేదాధ్యయనము సంభవింపదు కావున వారలకు నధికారిత్వము ఆమతమున సంభవింపదు.

వ్యాసమతమునం దన్ననో ఇట్లు కాదు. ఆమతమునఁ గూడ నుపనయనాదిసంస్కారము లంగీకరింపఁబడినను అవి వేదాభ్యాసము నకై మాత్రమే యాచరింపఁబడుచుండుటవలన నంతప్రధానములు కావు. అవి యున్నవారికి మాత్రమే మోక్షాధికారము కలుగవలయు ననునియమము లేదు. మఱియు వేదార్థజ్ఞానము మాత్రమే కావలయును; కాని యది గురుముఖమునుండి మాత్రమే రావలయు ననునియమము లేదు. ఎట్లయినను సమగ్రముగ వేదార్థము నెఱింగిన నంతియె చాలును. బ్రహ్మస్వరూపము నెఱింగిన నంతియె చాలును. కావున నిట్టి వేదార్థజ్ఞానము దేవతలకుఁ గూడఁ గలదు. వారు గురుముఖముగ నధ్యయనమును చేసినను చేయకున్నను, సత్వాధికుఁ డగుటచే జన్మాంతరాభ్యస్తవేదమును స్మరింపఁగలుగుదురు. ఇట్లగుటచేతనే వారు ఘట్టినప్పటిచుండియే సర్వజ్ఞులగుచున్నారు. ఇట్లగుటచే వారికి బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానంబును దానిమూలమున మోక్షాధికారంబును గలుగును. మఱియు “ఏకశతం హవై మఘవా నృజాపతౌ బ్రహ్మచర్య మువాసః” “ఇంద్రుఁడు బ్రహ్మవిద్యార్థియై ప్రజాపతికడ నూటాక్కసంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యవ్రతముతో నుండెను” అనియు “భృగు రైవ వారుణిః వరుణం పితరముపససార అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి” “వరుణునిపుత్రుఁ డగుభృగువు ‘ఓభగవంతుఁడా! నాకు బ్రహ్మము నుపదేశింపుము. వేదార్థమును దెల్పుము’ అనుచు తండ్రి యగువరుణునికడకుఁ బోయెను.” అనియును, శ్రుతులు దేవతలకుఁ గూడ వేదాధ్యయనమును గురుసేవను చెప్పుచున్నవి. కావున నెట్లు చూచినను వ్యాసమతమున దేవతలకుఁ గూడ మోక్షపురుషార్థమును సాధించుటయం దధికారము సంభవించును. ఈకారణమువలననే వ్యాసాచార్యుఁడు మనుష్యులకంటె పైవారికిఁ గూడ నధికారము కల దనుచున్నాడు. దేవశరీరప్రమాణమునకు మితి లేకున్నను, వారిస్మృదయకమలము కూడ వారియంగుష్ఠమంతప్రమాణము కలది యగుటచే నిప్పుడు కూడ “అంగుష్ఠమాత్రః” అనుశ్రుతి పరమేశ్వరునియందు సమన్వయము కానచ్చును.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨౭. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇది సరి కాదు. మంత్రార్థవాదాదుల * నుప
చారమాత్రములనుగా జెప్పవలయును ; కాని యథార్థవాదములనుగా
సంగీకరింపఁగూడదు. అట్లంగీకరించిన నితరప్రమాణములకు విరోధము
వచ్చును. దేవతలకు దేహాదు లుండుటచే బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము.
కలుగవచ్చు ననిన యజ్ఞాదికర్తలయందు: గూడ వారు తమస్వరూపము
లతో సాన్నిధ్యము చేయవలసినవచ్చును. ఇది ప్రత్యక్షమున నెచ్చటను
లేదు. అట్లుండుటకును వీలు లేదు. అప్పుడు అనేకస్థలములయందు
ఒక్కమాత్రే యారంభింపఁబడిన యజ్ఞములయందు పిలువఁబడినదేవత
యెన్నిచోట్లకు నొక్కమాత్రే పోవలసినవచ్చును. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము
కదా ! కావున జైమినిమతానుసారముగ “మంత్రాదులు బౌద్ధచారిక
ములు. ఇంద్రాదిశబ్దములచే తెలుపఁబడినయర్థము కాని నియతార్థము
కలయింద్రాదిశబ్దస్వరూపము గాని దేవత” అని యంగీకరింపవలయును.
అప్పుడు దేవత యచేతనరూపిణి యగుటచే దానికి నెట్టియధికారమును
సంభవింపదు. ఇది వ్యాసమతమునకు విరుద్ధము కదా !

అనతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౯౦. విరోధః కర్తృణీతి చే న్నా నేక ప్రతిపత్తే
ద్వర్ధనాత్. ౧. ౩. ౨౭.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము:—మాసిద్ధాంతమువలన యజ్ఞాది
క్రియలయందు వచ్చువిరోధ మేమియు లేదు. ఒక్కడే అనేకరూప
ములఁ జెందవచ్చు ననియు, కాకున్నను యాగ మనునది దేవతార్థముగ
ద్రవ్యములఁ బరిత్యజించుటయే యగుటచేత, నొక్కనిగూర్చియే యనే
కులు తమ ద్రవ్యములను పరిత్యజింపవచ్చుననియు, లోక వేదములు
సృష్టము చేయుచునే యున్నవి. ఇట్లుగుటచే నొకపక్షమున దేవతలు
రూపము కలవారే యైనను నిత్యసిద్ధు లగుటచే యోగులవలె దమ
దేహముల నొక్కమాత్రే యనేకరూపములఁ గావించి యనేకస్థలము

*ఉపచార మనఁగా: నా స్థలముగ సంభవింపనిద్రవ్యమున ఏదియో యొకకిష్టచార
ణము నాశ్రయించి యొకదానిపై నాశోపించుట.

లకుఁ బోవచ్చును ; రెండవపక్షమున వారు తమస్థానమునందే కదలకున్నను యజ్ఞకర్తలు వారి నుద్దేశించి తమతమద్రవ్యములఁ బరిత్యజింపవచ్చును.

బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు మూఁడవయథాయమున తొమ్మిదవబ్రాహ్మణమున శాకల్యమహాముని యాజ్ఞవల్క్యుని “కతి దేవాః = దేవత లెందఱు” అని ప్రశ్నఁజేయఁగా నాతఁడు మొట్టమొదట “వారు ముప్పదిమూఁడునూర్లు ముప్పదిమూఁడువేలు” అని చెప్పి, పిదప ప్రశ్నానుసారముగ “వీ రెందఱును ముప్పదిముగ్గురు దేవతలయొక్క యాకారభేదములే” అని వివరించెను. మఱియు, ఆముప్పదిముగ్గురును ఆర్గరియొక్కయు, వారు మువ్వరియొక్కయు, వారిరువురియొక్కయు, వారొక్కనియొక్కయు, నాకారభేదములే యని క్రమక్రమముగ వర్ణించెను. ఆశ్రుతి ననుసరించి చూచిన దేవతలకు నొక్కమాత్రే తనశరీరము ననేకరూపములఁ బరిణమింపఁజేయుసామర్థ్యము కలదని తోచుచున్నది. మఱియు “ఆత్మనో వై శరీరాణి బహూని భరతర్షభా, యోగీ కుర్యాద్బలం ప్రాప్యతై శ్చ సర్వై ర్మహీం చరేత్. ప్రాప్నుయా ద్విషయా నైశ్చ శ్చి తైశ్చి దుగ్రం తప శ్చరేత్, సంక్షిపే చ్చ పున స్తాని సూర్యో రస్త్రిగణా నివ” “ఒభరతకులశ్రేష్ఠా! యోగబలము నొంది *యష్టసిద్ధులఁ గలిగినయోగి తనదేహము ననేకములుగ నాచరింపఁగలఁడు. వానిచే భిన్నభిన్నదేశములయందు సంచరింపఁగలఁడు. అందుకొన్నిటితో విషయభోగంబును మఱికొన్నిటితో ఘోరతపంబును కూడ నాచరింపఁగలఁడు సంకల్ప ముదయించినప్పుడు సూర్యుఁడు తనకరణములనుపసంహరించినట్లు వాని నన్నిటి నుపసంహరింపఁగలఁడు.” అను మొదలగు స్మృతులుకూడ నీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. సామాన్య

*అజీను, మహీను, గిరిను, ఘోను, ప్రాప్తి, ప్రాకాశ్యము, ఈశత్వియ, విశిత్వియ అనువి యష్టసిద్ధులు. అందు ఆణిను యనఁగాః తినశరీరమును యభేద్యముగ నల్పపరిమాణము చేయుట. మహీను యనఁగాః దానినే స్వచ్ఛానుసారముగ నధికపరిమాణముగఁ గావించుట. అట్లే భారముగ నాచరించుట గిరిను; తేలికగా నాచరించుట ఘోను. సంకల్పితపదార్థముల తినయెదుటనే చూడఁగలుగుట ప్రాప్తి; అపదార్థము లన్నస్థలమునకు స్వయముగనే పోఁగలుగుట ప్రాకాశ్యము. సర్వమును నియమించుసామర్థ్యము నొందుట ఈశత్వియ. ప్రపంచమంతయు లోబఱుచుకొనుట విశిత్వియ.

లగువారికే యోగబలమువలన నిట్టిసామర్థ్యము కలుగుచుండ జన్మించి నప్పటినుండియు స్వభావముగనే సిద్ధులై యున్న దేవతలకు నీసామర్థ్యముండు ననుటలో సంశయ మేమి? కావున దేవతలకు దేహ మున్నను కర్తాచరణమునందు విరోధము రాదు. ఇదియును గాక నొక్కదేవతను గూర్చియే యనేకు లనేకస్థలములయందు తమతమద్రవ్యములను పరిత్యజింపవచ్చు ననియు నిదివరకే నిరూపించియున్నాము. లోకమున నొక్క బ్రాహ్మణుని గూర్చియే యనేకు లనేకస్థలములనుండి నమస్కారముల నర్పించుచుండుటయు, ఒక్కప్రభువును గూర్చియే తగినసమయములయం దనేకు లనేకస్థలములనుండి జయశబ్దాదుల నుచ్చరించుటయు లోకానుభవసిద్ధమై యున్నది. కావున నెట్లు చూచినను దేవతలకు విగ్రహముకల దని యంగీకరింపవచ్చును. మంత్రాదులఁ బ్రమాణములనుగాఁ గైకొనవచ్చును.

పూర్వపక్షము:—సామాన్యముగ మాతృపితృసంయోగము లేక దేహము జనింపదు. అట్లు జనించునేని నిష్ప లేకయే పొగ జనింపవలయును. దేవతలకు నట్టిసంయోగము లేదు కావున దేహ ముత్పన్నము కాఁగూడదు. సంకల్పమాత్రముననే దేహము జనించు ననుటకు వీలు లేదు. అట్టిది లోకమున నెందును లేదుకదా! ఒకవేళ వారు సిద్ధులగుటచే పంచభూతములును స్వాధీనము లగుట సంభవించినను వారు వానిసాహాయ్యముచే దేహమును కల్పింపనేరరు. లోకమున నెవ్వఁడైనను ఎంతసామర్థ్యము గలవాఁడైనను తాను చూచికాని యేపదార్థమునుగాని కదల్పనేరఁడు. సంకల్పశక్తిచేఁ గాని హస్తాదులచేఁ గాని ఏపదార్థమును చలింపఁజేసినను ప్రత్యక్షముగ చూచియే చలింపఁజేయవలయును. దేవతలు బహుదూరమున నున్నవార లగుటచేతను భూతములు పర్వతాదులచే నాటంకపఱుపఁబడి యున్నవియగుటచేతను, వారికి నీభూతములు కానరావు కదా! కావున నెట్లును దేవతలకు దేహము సంకీర్తించుట యుక్తియుక్తము కానేరదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. లోకమునందుఁ గూడ పేను, నల్లి మొదలగుననేకజంతువులు మాతృపితృసంయోగము లేకయే జనించుచున్నవి. వృక్షములు కూడ నట్లే పుట్టుచున్నవి. కావున దేవతలకుఁ గూడ నట్లే యుత్పత్తి కలుగవచ్చును. వారిశరీరములు స్వేచ్ఛవల

ననే జనించును. వారికి పంచభూతములును స్వాధీనము లగుటచే “దేహము జనింపవలయును” అనుసంకల్పము కలుగఁగానే యాభూతములు చలించి యొకదానితో నొకటి గూడి దేహము నుత్పత్తి చేయును. దేహోత్పత్తికి భూతములే *యుపాదానకారణము లనుట నిస్సంశయము కదా! లోకమునందును స్వాధీనము లగుపదార్థములు అధికారియొక్క సంకల్పమును మాత్రమే యాశ్రయించి ప్రవర్తించుట ప్రసిద్ధమై యున్నది. అచేతనము లగువిషఖండదులును, శిలాదులును తమకు సంబంధించినవిద్య నెఱింగిన వానిసంకల్పము నాశ్రయించి ప్రవర్తించుచున్నవి. అవి వానిసంకల్పము నాశ్రయించి యెచటికి పోవునని నచటికి పోవుచుండును. శిలాప్రయోగాదులయందు ఈవిషయమును స్పష్టముగ దెలియవచ్చుచున్నది కదా! ఇట్లే నిత్యసిద్ధులగు దేవతలసంకల్పమువలన కూడ నాపంచభూతములు చలించి యభిమతకార్యము నాచరింపవచ్చును. మఱియు “వారికి భూతములు కానరావు కదా!” యన నక్కఱ లేదు. ఒకపక్షమున భూతములు సర్వవ్యాపకములు. రెండవపక్షమున అద్దము మొదలగునవి వేయుటవలన మన దృష్టికి నాటంక మెట్లు లేదో అట్లే దేవతలదృష్టికిని పర్వతాదులవలన నాటంకము లేదు. అది యోగమయ దృష్టి యగుటచే ప్రతిపదార్థమును నిరభ్యంతరముగ ప్రవేశింపఁగలదు. సామాన్యమనుష్యుఁడైనను ప్రయత్నము నొనర్చి యోగసిద్ధిని సంపాదించిన నిట్టివాఁడే యగును. ఇక పుట్టుకతోడనే యష్టసిద్ధుల నొందు ప్రభావముగలదేవతలనుగూర్చి యింతగాఁ బ్రస్తాపింపవలయునా? కావున నెట్లు చూచినను దేవతలకు శరీరము కలదనుటవలన నెందును విరోధము రాదు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౨౮. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇప్పటికిని విరోధము నశింపలేదు. ఒకవేళ దేవతలకు మీరు చెప్పినట్లు యోగసిద్ధి యుండుటచే ననేకశరీరములఁ దాల్చి యొక్కమాత్రే యనేకస్థలములయందు యజ్ఞభాగముల భుజించుట సంభవించినను, కర్మానుష్ఠానవిషయమున విరోధము రాకున్నను

* ఉపాదానకారణములు. (పు. ౨౧౭. చూడు.)

మఱియొకవిరోధము వచ్చును. వేదమునకుఁ గల ప్రామాణ్యమున కే భంగము వచ్చును. ఎట్లనిన:—

లోకమున నొకపురుషునికి శిశువు జనించు నని తలంపుడు. వానికి మొట్టమొదట పే రెద్దియును లేదు. పుట్టినపిదప నేదియో యొక పేరు పెట్టుచున్నారు. ఈయనుభవమునుఁ బట్టి చూచినఁ బదార్థోత్పత్తికిఁ బిదపఁ గాని, పదము ప్రవర్తించదు. మొట్టమొదట నొకవస్తువు కలిగిన పిదప నాయర్థమును తెలుపుచు శబ్దము ప్రవర్తించును. కావ్యాదుల రచియించువారును మొట్టమొదట తాము వ్రాయవలసినయభిప్రాయమును మనస్సున నూహించి పిదపనేకదా తదనుకూలములగుశబ్దములఁ బ్రయోగింతురు! కావున శబ్దమునకును శబ్దార్థమునకును గలసంబంధ మిట్టిది.

ఇట్లుగుటచే సామాన్యశబ్దమువలెనే వేదముకూడ తనకంటెఁ బూర్వమునజనించిన యొకానొకపదార్థమును గూర్చియే చెప్పునది కావలసివచ్చును. అప్పుడు సామాన్యలవాక్యములవలెనే యాశ్రుతియు నప్రమాణము కావలసివచ్చెను. మొదట నర్థమును నిర్ణయించి యందు శబ్దప్రయోగము నాచరించుట పురుషబుద్ధికి సావధీనమైనదియే యగుటచే అందు కలసత్యతావసత్యత్వముల నిర్ణయించుటకును, పురుషుని భ్రమప్రమాదాదులవలన గలిగినదోషములను నివారించుటకును, ప్రత్యక్షాదులగు నితరప్రమాణములయొక్క సాహాయ్యము కావలయును. ఇట్లే వేదమునందుఁ జెప్పఁబడినయంశములను నిర్ణయించుటకుఁ గూడ నితరప్రమాణములసాహాయ్యము కావలసి వచ్చెను. ఇట్లు వేదము బొత్తిగనే యప్రమాణ మయ్యెను.

ఇది * యాస్తికమతస్థులకందఱకు ననిష్టమే యగుటచే జైమిని మహాముని యీదోషము నిట్లునివారించెను:—

* ఆస్తికమత మనఁగా: దేవుఁడు కలఁ డని యంగీకరించు మతము. సామాన్యముగ దీనిని మూఁడువిధముల విభాగింపవచ్చును. జీవునకును దేవునకును భేదము లేదని చెప్పు వారైవైతులు. జీవులు కరచరణాద్యవయవములవలె దేవునితోఁ జేరి యందు రని చెప్పు వారు విశిష్టావైవైతులు. జీవునకును దేవునకును సర్వకాలములయందును భేదమే అని చెప్పు వారు ద్వైతులు! వీరును ననంతరభేదములు వేనవేలుగఁ గలవు. వాని వివరించుటవలన నిచ్చట సంతిగాఁ బ్రయోజనము లేదు గావున నింతతో విరమించుచున్నాను.

శబ్దార్థములకుఁ గలసంబంధ ముత్పత్తినిబట్టి వచ్చినదియే యైనను వేదశబ్దములుమాత్ర మట్టివి కావు. అవియు వానియర్థములునుగూడ నిత్యములే. వేదశబ్దములచేఁ జెప్పఁబడుదేవతాదు లందఱును సర్వకాల ములయందు నేకరూపముతో నుండువారే. వారికి దేహాదులు లేవు కావున నుత్పత్తివినాశములు లేవు. మంత్రాదులలో వారికిఁగూడ నా కారము చెప్పఁబడినను అది * యాపచారికమే కాని యథార్థము కాదు. పై నచూపఁబడిన దోషములవలన నట్లగుటకును వీలు లేదు కదా ! కావున వేదము స్వభావసిద్ధముగనే ప్రమాణము.

ఈవిధముగ “దేవతలునిత్యులు” అనుపక్షము నవలంబించి “వేదము స్వాభావికముగనే ప్రమాణము” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. మీరు యిప్పుడు ఆ దేవతలకు దేహము నంగీకరించినచో నీ సిద్ధాంతమునకు భంగముచేసినవార లగుదురు. వారికిని దేహ మున్నచో మనకువలెనే యుత్పత్తివినాశము లుండవలసినచ్చును. అప్పుడు నిత్య త్వము లేకపోవును ; అర్థములు నిత్యములుకాకపోయిన వేదశబ్దము లును నిత్యములు కాకపోవును. ఇది మీకును సమ్యక్తము కాదుకదా !

“ఇట్లు చెప్పనేల ? ఒకపేరు కలదేవతలు కల్పానుసారముగ నెం దఱో యుండవచ్చును. వారిని చెప్పుశబ్దము వారి*జాతిని చెప్పవచ్చును. మఱియు నింద్రాదిశబ్దములు సేనాపతి మొదలగుశబ్దములవలె నధికార వాచకములు కావచ్చును, ఆయధికారమునకు వచ్చినవా రందఱు నా శబ్దములచేఁ బిలువఁబడవచ్చును. అధికారము నిత్యము కావున శబ్దము లును నిత్యములు కావచ్చును.” అనియెడవేమొ వినుము. ఇట్లు చెప్పుట సంభవింపదు. ఏల యనినః—

“అదియే ఇది దానివలెనే ఇదికూడ గోవే. నిన్న చూచినదియు నేడుచూచినదియుఁ గూడ గోవే” అని వెనుక నొక్కమాటు చూచిన దానిని రెండవమాటు (అనఁగా: దానితో నమాన మగునాకారాదులు గలవానిని చూచినప్పుడు) జ్ఞప్తికిఁదెచ్చికొనుట యేదికలదో దానిని ప్రత్యభిజ్ఞానమని పేరు. ఇట్టిప్రత్యభిజ్ఞాన మేపదార్థములయందుఁ గాన వచ్చునో ఆపదార్థములయొక్క * భావమునకుఁ గాని * సామాన్యము

* ఔపచారికము, (పుట. 333 చూడు.) * జాతి, (పుట. ౨౪౯ చూడు.)

* భావము (పు. ౨౬౫. చూడు.) * సామాన్యము. (పు. ౨౪౯. చూడు.)

నకుఁగాని జాతీయని పేరు. ఒకజాతీయం దున్నపదార్థములు ప్రత్యభి
జ్ఞానమును కలిగి, యెదుటనున్నదానిని చూచినఁ గాలాంతరమున జూడం
బడినపదార్థమును (సజాతీయపదార్థమును) జ్ఞప్తికిఁ దేవలయును. ఇట్టి
ప్రత్యభిజ్ఞానము దేవతలయందు సంభవింపదు. వారి నిష్పడుకూడ నెవ్వ
రును చూచుట లేదు. ఒక వేళ నొకానొకఁడు చూచినను, వానికి పూర్వ
కల్పమునందలి దేవతలు దృష్టోచరు లగుట సంభవింపదు. కావున ప్రత్య
భిజ్ఞానము కలుగుననుటకు వీలులేదు. ఈకారణమువలన దేవతలకు
జాతి యనునది లేదు.

ఇఁక దేవవాచికపదము లాయాయధికారములనుగూర్చి మా
త్రమే చెప్పవలసినను సరిపడదు. పైఁ జూపినన్యాయము ననుసరించి
ఆయధికారములకుఁ గూడఁ బ్రత్యభిజ్ఞాన ముండవలసివచ్చునుకదా !
“ఇప్పుడు ఇంద్రశబ్దముచే నేయధికారము చెప్పఁబడుచున్నదో, పూర్వ
కల్పమునఁగూడ నింద్రశబ్దముచే నాయధికారమే చెప్పఁబడెను” అను
టకు నిదర్శన మేమియుండును. ప్రత్యభిజ్ఞానమే యీనిర్ణయమునకు
సాధనముగ నుండి తీరవలసివచ్చును. అదియు పూర్వోక్తన్యాయము
వలన సంభవింపనేరదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను దేవతలకు జాతి
యుండుటకు వీలులేదు. ఆశబ్దములు అధికారవాచకశబ్దము లగుటకును
వీలులేదు. “సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్”
“బ్రహ్మదేవుఁడు సూర్యచంద్రులను పూర్వకల్పమునందువలెనే ప్రస్తుత
కల్పమునందును సృజించెను” అను మొదలగుమంత్రములు కొన్ని “దేవ
తలకు జాతికలదు” అని బోధించుచున్నను అవి ప్రమాణములగుటకు
వీలు లేకపోవడచే వాని నాశ్రయించి సిద్ధాంతముచేయుటకు వీలు కలు
గదు. కావున దేవవాచకశబ్దములు వారి * వ్యక్తినిమాత్రమే చెప్పి తీర
వలయును. ఆవ్యక్తియు నిత్యము కావలయును. నిత్యము. కాకున్న
వేదము ప్రమాణము కాకపోవలసివచ్చుననుట యిదివరకే నిరూపింపఁ
బడెను. ఇట్లుండ వారికి దేహములుకల నని చెప్పుట యెట్లు సంభ
వించును ? దేహములున్న నవయనములు సంభవించుటచే నవశ్యముగ
నాశము కలుగును ; అవయవయుక్తము లగుపదార్థములకు నాశము
నియత మనుట సర్వశాస్త్ర సమ్మతము కదా !

* వ్యక్తి. (పుట. ౨౮౯. చూడు.)

అన, అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౯౧. శబ్ద యితి చే న్నాతః ప్రభవా త్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం. ౧. ౩. ౨౮.

తాత్పర్యము:—దేవతలకు విగ్రహము కల దని యంగీకరించుట నలన వేదప్రామాణ్యమునకు హాని యించుకయైనను రానేరదు. దేవతలే కాక యీశ్వరప్రపంచంబును వేదశబ్దమునుండియే జనించినది. ఈ విషయమును శ్రుతిస్మృతులు బోధించుచున్నవి.

“ఏత ఇతి వై ప్రజాపతి ద్వేవా నస్సృజ తాస్యగ్ర మితి మనుష్యా నిద్దవ ఇతి పితౄగ్ం స్థిరఃపవిత్ర మితి గ్రహా నాశవ ఇతి స్తోత్రం విశ్వా నితి శస్త్ర మభిసాధ గే త్యన్యః ప్రజాః “స మనసా వాచం ఋఘనం సమభవత్” స భూ రితి వ్యాహర త్స భూమి మసృజత” “ఏతే అస్యగ్రం ఇందవః తిరఃపవిత్రం ఆశవః విశ్వాన్ అభిసాధగ” అనుపదముల నుచ్చరించుచు బ్రహ్మదేవుడు క్రమముగ దేవతలను మనుష్యులను పితరులను గ్రహములను స్తోత్రవాక్యములను శస్త్రములను సర్వప్రజలను సృజించెను. * (ఈశబ్దములు దేవాదులను జ్ఞప్తికిఁ దేఁగలవు) ఆయన మనస్సుతో శబ్దమును జత చేసెను. (సర్వప్రపంచమును తెలియజేయుఁ నట్టి వేదశబ్దముల ముందుగా స్మరించి, వానిచేఁ దెలుపఁబడు నాకారముల

* ప్రత్యక్షానుమానములు. ఇతర ప్రమాణములయొక్క సాహాయ్య ముక్కు అశేకయే తాను చెప్పిన యర్థమును సత్యము చేయునది. కావున ఏమాత్రమున శ్రుతికిఁ బ్రత్యక్ష శబ్ద ముపయోగింపఁబడినది. వేదముయొక్క యాధారము లేక స్వయముగ నిలువలేదు. కావున స్మృతిని అనుమానశబ్దముచే నిచ్చట చెప్పినారు.

* ఏతే మొదలగుశబ్దములు దేవాదులను జ్ఞప్తికిఁ దేఁగలవు. ఏతే అనుపదమునకు ఏరు అని యర్థము. ఇట్లగుటచే ప్రత్యక్షము బ్రాహ్మణ్యయింద్రియముల జూపి యాశబ్దము వానిమూలమునఁ దధిస్తానదేవతల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. అస్యగ్రబ్దమునకు రక్తము నందు రమించువారు అని యర్థము. ఇట్లగుటచే రక్తమే ప్రాణాధారముగాఁ గలమనుష్యుల నాశబ్దము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. పవిత్రుఁ డనఁగాఁ జంద్రుఁడు. వానిని నడుమ నుంచుకొని యున్నవారు తిరఃపవిత్రులు. కావున నాశబ్దము చంద్రసహితము లగుగ్రహముల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. పితృదేవతలు చంద్రలోకమున నుండువారు కావున చంద్రవా

మనసునకుఁ దెచ్చుకొని యాయాకారముతో నుత్తరకల్పమున నాయా దేవతాదుల సృజించె ననుట) 'భూః' అనుశబ్దము నుచ్చరించి భూమిని సృష్టించెను. " అనుమొదలగు శ్లోకులును, "అనాదినిధనా నిత్యా వా గుత్సృష్టా స్వయంభువా, ఆదా వేదమయా దివ్యా యతః సర్వాః ప్రవృత్తయః" * నామ రూపం చ భూతానాం కర్తృణాం చ ప్రవర్తనం వేదశబ్దేభ్య ఏ వాదా నిర్తమే స మహేశ్వరః సర్వేషాం తు స నామాని కర్తృణి చ పృథ క్పృథక్ వేదశబ్దేభ్య ఏ వాదా పృథ క్సంస్థా శ్చ నిర్తమే" "ఆచతుర్ముఖుఁడగు సర్వభూతములకును పేర్లను రూపములను బహు విధకర్తలను బహువిధస్థితులను వేదశబ్దములనుండియే నిర్మించెను. (రెంటికి నిదియే యర్థము) " అనుమొదలగు స్తోతులును ఈవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి.

పూర్వపక్షము:— ఇంతమాత్రమువలన నిచ్చట పోయినదోషమేది కలదు. "వేదశబ్దములనుండియే ప్రపంచము జనించెను" అనువిషయము నంగీకరించినను వేదమునకు ననిత్యత్వము తప్పక కలుగును. ప్రత్యభిజ్ఞానము లేకపోవుటచే నింద్రాదిశబ్దములు జాతివాచకములు కానేరవనియు, అధికారవాచకము లగుటకుఁ గూడ వీలు లే దనియుఁ బూర్వముననే నిరూపించియున్నాము. ఇక నింద్రాదివ్యక్తులకు నాశము లే దనుట యెట్లును నిరూపించుటకు సాధ్యము కాదు కదా! ఈవిధముగ అర్థములకు నాశ ముండిన వానిని చెప్పుశబ్దములు నిత్యము లగుట యెట్లు? ఒకపక్షమున నవి స్వయముగ నే నశించిపోవలయును ; రెండవ

చక మైనయందుశబ్దము వారల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. మఱియు సామగానము ఋగ్వేదమంత్రములతోఁ గూడి యున్నది. 'కావున "ఋగ్వేదమంత్రములతోఁ గూడినది". అని యర్థ మిచ్చునాయాశబ్దము సామగానముల స్మరింపఁజేయును. విశ్వేదేవతలు వైద్యులగుటచే శస్త్రములతో పనిఁ జేయువారు కాని వ్యాధులకు శస్త్రములవలె నొషధముల నొసంగువారు కాని యగుటచే వారిని యెల్లవిశ్వశబ్దము శస్త్రములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. సౌభాగ్యము చెప్పునది యగుటచే నభిసౌభాగ్యశబ్దము సౌభాగ్యమునందు మిగుల నభిలాష గల్గి కాని, సౌభాగ్య వంతులై కాని సౌభాగ్యమునందు కొంత యండుటచే సర్వకాలములయందును దానియభివృద్ధికై దేవాదుల నుపాసించుచుఁ గాని యున్న సకలవ్రజల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును.

* దీనియర్థమును, (పుట. ౧, ౧, 3 చూడుము.)

పక్షమున “శబ్దము నిత్యము” అని సాధించినచో, సర్వశూన్యము లగుటచే నప్రయోజనము లైనను కావలయును.

ఇది యంతయు నట్లుండ “జన్తా ద్యస్య యతః (౧.౧.౨.చూడు.) అనుసూత్రమున “ప్రపంచమునకుఁ బ్రహ్మమే యూపాదాననిమిత్తకారణములు” అని మీరే సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. దానికి విరుద్ధముగ నిచ్చుట “ప్రపంచమునకు శబ్దము కారణము” అని యెట్లు చెప్పగలరు? మఱియు మీరుదహించిన “అనాదినిధనా” అనుస్మృతి యందును బ్రహ్మదేవుఁడు వేదమును రచించెను” అని యున్నది. దీనిచే వేదము అనిత్య మనుట దృఢ మగును. ఉత్పత్తి గలవానికి నాశము నియతము కదా! కావున నెట్లును దేవతలకు విగ్రహము కలదనిన వేద మప్రమాణ మగును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పటకు వీలు లేదు. శబ్దమునకు నెప్పటికిని జాతులతోను దానికి నియత మైయున్నయాకారముతోను సంబంధముండు ననవలయునే కాని వ్యక్తులతో సంబంధ ముండు ననుటకు వీలు లేదు. ఒక్కొక్కజాతియందు లెక్కకు మిక్కిలి యగువ్యక్తు లుండును కదా! శబ్దమునకు వానితోనే సంబంధ ముండు ననుటకు వీలు ఎట్లు కలుగును? ఆవ్యక్తులే యాపదమున కర్థము లగునెడల మీరన్నట్లు ఆ శబ్దము నశించికాని నిష్ప్రయోజన మై కాని పోవలసివచ్చును. లోకమున నిట్టిది విరుద్ధము. గోజాతియందు అనేకగోవులు కలవు. తద్వాచక మగుగోశబ్దము జాతితోఁ గాక వ్యక్తితో సంబంధపడి యుండునేని యప్పుడు, ఒక్కొక్కగోవు మృతినొందగానే (గోశబ్దము) నశించి పోవలసివచ్చును; బ్రతికియున్నగోవునకు వాచక మగుశబ్దము లేకపోవలసి వచ్చును; కొత్తగా నైనను సంభవింపవలసివచ్చును. ఇది యసంభవము కదా! కావున నెట్లును “శబ్దము జాతిని చెప్పనదియే. * జాతి

* ఉపాదాననిమిత్తకారణములు. (౨౧౭. చూడు)

* జాతి యన నియతి మగు నొకయాకారమే. జాతిస్వరూపమును గూర్చి ౨౩వ పుటయందు వివరించుచున్నాము. సర్వపదార్థములను ఏకరూపముగ గ్రహించుటయే జాతియగు నని చెప్పియున్నాము. వ్యక్తులకు పరిస్పరిభేదము లనేకము లుండుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. గోవులనుచూచిన నవి యేకజాతియందు చేరినవే యైనను పరములు ఆయవనన్నిచేకములు మొదలగువానిలో ననేకభేదములు కలవు. ఇట్టి పర

యనఁగా నియత మగునొకయాకారమే కావున నాయాకారమును చెప్పనదియే" అని యంగీకరించి తీరవలయును.

కావున దేవవాచకము లగు వేదశబ్దములు దేవజాతిని చెప్పనవియే కాని దేవవ్యక్తులఁ జెప్పనవి కావు. ఆ బ్రహ్మదేవుఁడు సృష్టికాలమున వేదశబ్దమును స్మరించి దానిచే పూర్వకల్పమున దేవతల కున్నరూపమును మనస్సున నిలిపికొని యుత్తరకల్పమున యాయాపముతోనే దేవతలసృజించును. కుండను చేయవలంచువాఁడు మొట్టమొదట నాశబ్దమును స్మరించి దానిచేఁ జెప్పఁబడునాకారమును జ్ఞప్తికేఁ దెచ్చికొనియే కదాయాకుండను చేయుచున్నాఁడు! ప్రపంచ మనాది యగుటచే నీరూపములును అనాదులే. ఇవియే వేదశబ్దములకు సర్థములు. కావున వేదశబ్దములును అనాదులే. అర్థములు నిత్యము లై సశబ్దములు నిత్యము లగు సనుట మీకును సమ్మతమేకదా! ఈకారణమువలన వ్యక్తులు నశించినను బాధ లేదు. గోవ్యక్తు లెన్ని నశించినను గోజాతి నశింపనట్లు దేవవ్యక్తు లెన్ని నశించినను తజ్జాతి నశింపదు; అట్లు నశించుట

స్ఫురభిన్నపదార్థము లనేకముగ గ్రహించుటకు నెట్లు వీలు కలుగును. అట్లు గ్రహింపవలయు ననిన నొకజాతి. గలవ్యక్తులయం దంతటను సమాన మగు నేదియో యొకధర్మముంకి తీరవలయును. అధర్మము లజాతికే తప్ప నితరజాతికి నుండకూడదు.

అట్టిధర్మ మిద్ది? యది యేయాకారము. ఒకజాతికి గలయాకారము మఱియొక జాతికి లే దనుట స్పష్టముగ జూచుచున్నాము. ప్రతిజాతికిని ఒక్కొక్కయాకారము నియతమైయుండు ననియు వర్ణాదులలో నెన్నిభేదము లున్నను ఆయాకారమునకు మాత్రము భేదము రా దనియు స్పష్టముగఁ జెలిసికొనుచున్నాము.

కావున సర్వవ్యక్తుల నేకముగ గ్రహించుటకు సాధన మగునాకారము జాతికి కల దని కాని ఆయాకారమే జాతి యని కాని చెప్పవలసివచ్చును. ఇందు మొట్టమొదటి పక్షము యుక్తము కాదు. అనేకవ్యక్తులయందు గ్రహింపఁబడునైక్యమే జాతి కావున నది గుణ మగును; కాని ద్రవ్యము కానేరదు. గుణమునకు మఱియొకగుణ మున్న దనుట విరుద్ధము కావున సర్వవ్యక్తులయందు నేకరూపముగ ననుభవింపఁబడుచు నుండుధర్మమేది కిలదో అదియే జాతి యని చెప్పి తీరవలయును కావున జాతి యనఁగా: నియత మగునొకయాకారమే. అది నిత్యము ఎన్నిప్రళయములు గడచినను నశించునది కాదు. అదియే శబ్దమునకు సర్థము.

కును వీలులేదు. ఆయా కారములును మంత్రార్థవాదాదులయందు వర్ణింపబడి యున్నవి.

మఱియు నావేదశబ్దములు “సేనాపతి మొదలగుశబ్దములవలె సధికారమునుమాత్రమే చెప్పునవి యనినను విరోధము లేదు. అధికారముకూడ జాతివంటిదే, ఆస్థానమున కెందఱువచ్చినను అటనుండి యుండఱు తొలగిపోయినను అదిమాత్ర మెప్పటికి నిత్యమై యే యుండును. అట్లే యుండవలయును. రాజ్యాంగమున సేనాపతిపదవి యెవ్వని చేతనైన నొకనిచే నాశ్రయింపబడుచు నెట్లు నియతమై యుండునో యట్లే స్వర్గాదులయందును లేక ప్రపంచమునందు ఇంద్రాదిపదవులు నిత్యములై యుండును. ఇట్టివానిని చెప్పువేదశబ్దములును నిత్యములే యగు ననుటలో సంశయ మేమి? కావున నెట్లుచూచినను దేవతలకు శరీర మున్నంతమాత్రమున వారివ్యక్తులకు వినాశము సంభవించినంత మాత్రమున వేదశబ్దము లనిత్యములు కానక్కఱ లేదు.

“ప్రత్యభిజ్ఞానము కలదు; కావున గోవు మొదలగువానియందు జాతి కలదు; తద్వాచకశబ్దములును జాతివాచకములు కావచ్చును. దేవతలవిషయములో నట్టిప్రత్యభిజ్ఞానము సంభవింపదని యిదివరకే చెప్పి యున్నాను. కావున సర్వవిషయములయందును శబ్దము జాతివాచకము కావచ్చును కాని దేవతలవిషయమునందుమాత్ర మట్లు కానేరదు. వారికి జాతియే లేదు కదా?” అనియెడవేమొ వినుము.

“ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్” అను మొదలగుమంత్రములు “సృష్టి సర్వకాలములయందు నేకరూపముగ నే యుండును” అను విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. దీని సంగీకరింపకపోయిన ప్రపంచ మాకస్తికము కావలసి వచ్చును. పూర్వకల్పముతో సంబంధ మింతయైన లేకపోవలసి వచ్చును. సర్వమును భిన్నమే యగుటచే పూర్వ కల్పాంతమున * వాసనాహుపములై ఫలమును కల్గింపనున్నకర్మలు ఫలము నియ్య లేకపోవలసినవచ్చును; క్రొత్తఫలము లాకస్తికముగనే కలుగవలసి వచ్చును. ఇది యంతయు నసర్థమే కదా! మఱియు “ప్రపంచ మంతయు పూర్వకల్పానుసారముగనే యుండును; గాని దేవతలుమాత్ర మట్టివారై యుండరు” అనుట మిగుల హాస్యాస్పదము ప్రపంచ మంతయు

* వాసనాహుపము (పుట. 3౧౨. చూడుము.)

నొకవిధముగ నుండ నందొకభాగము మాత్రము మఱియొకవిధముగ నుండుటకుఁ గారణ మేమి యుండును? “స్వర్గము నిత్యము కావున నందలిదేవతలును నిత్యులే కావలయును” అనుటయు నంత యుక్తి యుక్తము కాదు. స్వర్గమునుస్థానముమాత్రము నిత్యమే కావచ్చును; అందలిదేవతలుమాత్రము వచ్చుచు బోవుచు నుండవచ్చును. మఱియు నిత్యమై యుండుట యనఁగా సర్వకల్పములయందు నేకరూపముతో నుండుటయే కావచ్చును కదా! ఇప్పుడు దేవతలకును స్వర్గమునకును గూడ నిత్యత్వము వచ్చినది. “ప్రపంచమునకు నంతయును గూడ నిత్యత్వము వచ్చినది. “త ద్యథేహ కర్మతో లోకః క్షీయత ఏవ మే వాము త్రపుణ్యచిత్తో లోకః క్షీయతే”=“కర్మచే సంపాదింపఁబడిన యిహలోక మెట్లు క్షీణించునో. పుణ్యముచే సంపాదింపఁబడిన పరలోకముకూడ నట్లే క్షీణించును అని యుభయలోకములకును అనిత్యత్వమును చెప్పుచున్నశ్రుతి నిష్ఫలముకూడ నైనది” అనియెదవేమొ యది సరి కాదు. ఆశ్రుతి చెప్పువిషయమునకును ఇప్పుడు నేను చెప్పుచున్నవిషయమునకును భేదము కలదు. ఆశ్రుతి పరమార్థస్థితినిఁ గూర్చి చెప్పుచున్నది. ప్రపంచ మంతయు భ్రాంతిచే జనించినది. కావున బొత్తిగనే శూన్యమైనది యని చెప్పుచున్నది. అం దనుభవింపఁబడు ఫలములు శాశ్వతములు కావు. కావున వానియందలి యిచ్చను వదలు మనుచున్నది. శాశ్వతఫల మగుమోక్షమునకై ప్రయత్నింపు మనుచున్నది. ఏకస్వరూప మగుబ్రహ్మము నాత్మఁగా గ్రహింపు మనుచున్నది. మేము చెప్పువిషయ మట్టిదికాదు. ఇది వ్యావహారికము. వ్యవహారికమున నన్నియు నిత్యములే మనుచున్నాము. కర్మలచే నిహపరలోకభాగముల సాధింపవచ్చు ననుచున్నాము. ప్రతికల్పమునందును ఇదియంతయు నిట్లే యుండు ననుచున్నాము. దీనికి నాద్యంతములు లే దనుచున్నాము. కావున ప్రపంచ మంతయు నిత్యము కావలసి వచ్చినను మాకు విరోధము లేదు. మాయదైవ్వితసిద్ధాంతమునకును భంగము రాదు. “భ్రాంతి యున్నంతకాల మంతయు నున్నదియే ; అది తొలఁగిన నేదియు నెప్పటికిని లేనిదియే” అనియే కదా మాసిద్ధాంతము! ఇంక మీసిద్ధాంతమును * (పూర్వ

* పూర్వమిహంసాసిద్ధాంతము. — జీవేశ్వరులకు భేదము శాశ్వతముగాఁగాని భేదాభేదములు రండును శాశ్వతములుగా కాని యున్నవి. ప్రపంచము నిత్యము. స్వర్గ

మీమాంసాసిద్ధాంతమును) పట్టి చూచినను సర్వప్రపంచము నిత్యమే యగును. భ్రాంతి లేనప్పుడు భేదదృష్టి కలుగకున్నప్పుడు, ఏకరూప మగు బ్రహ్మ మాత్రమే యైనప్పుడు, కర్తకే యవకాశము లేకుండుటచే మీమతము, ఇట్లననేల? సర్వశాస్త్రంబులును బొత్తిగనే ప్రవర్తింపజాలవు కదా! కావున నెట్లు చూచినను “ప్రపంచము సర్వకల్పముల యందు నేకరూపముతోనే యున్నది” అని తీరవలయును. మంత్రము చెప్పునర్థములఁ బ్రమాణములుగఁ గైకొనవలయును. వాస్తవస్థితిలో వేదములయందు విధివాక్యములకంటె మంత్రార్థవాదములే యధికములుగ నున్నవి. వాని నన్నిటి నప్రమాణములఁ గాపించి, యల్పసంఖ్య గల * విధివాక్యముల బ్రధానములఁ జేయుటయు, వానికి గూడ * స్వేచ్ఛానుసారముగ నర్థముచెప్పుటయు మిగుల నయుక్తము. సర్వవిషయముల

మనది నాశరహిత మగునాకానాక లోకోత్తరముఖము. దానిని జెందుటయే పురుషార్థము. అది కర్తలచే బొందఁబడును. కర్తలు అస్వర్గీభవము కలుగునంతవఱకు నుండక పోయినను ఒకయపూర్వరూపమగు సంస్కారమును పుట్టించును. అది ఫలము దొరకునంతవఱకు నుండును. కావున కర్తల నాచరించుటయే యావశ్యకకృత్యము. కర్త లేక కేవల జ్ఞాన మేమియు చేయనేరదు. వేదాంతము లన్నియు కర్తకర్త యగుజీవుని నుతించును. అనునది పూర్వమీమాంసాసిద్ధాంతస్వరూపము.

* విధివాక్య ననఁగా “నీవు దీనిని చేయవలయును” అని చెప్పువేదవాక్యము “జ్యోతిష్టేమేన స్వర్గకామా యక్షేత” “స్వర్గమును కోరువాఁడు జ్యోతిష్టేమయాగమును చేయవలయును” అనుచుండలగు వాక్యములు దీని కుదాహరణములు. సంస్కృతభాషయందు విధిని తెలియఁజేయుటకై యుపయోగింపఁబడు “లిజ్ గోట్ తస్య” అను ప్రత్యయములు గలక్రియారూపము లావాక్యములయందుండును.

* విధివాక్యములకు చెప్పఁబడిన స్వేచ్ఛానుసార మగునర్థము. పూర్వమీమాంసా మతస్థులు విధివాక్యములకుఁ గూడ తమయంద్దేశమునకు ననుగుణముగానే యర్థమును కల్పింతురు. తమ యభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగ నున్నవాని నెల్ల నప్రమాణము లందురు. చూడుఁడు. “జ్యోతిష్టేమేన” అనువాక్యమునందు స్వర్గప్రథము కలదు. దానికి పూర్వమీమాంసకులు ఏదియోయొకి నుఖము అని యర్థము చెప్పుదురు. తమమనస్సులయందు, దేవతలకు నాకారము కలిగియున్న వారు పశుభలములయందు ఒక్కమాత్రే యారంభింపఁబడిన యజ్ఞములకు బోవుట సంభవింప వనియు, ఆయవములు కలవి నశించి తీరవలయును కావున దేవతలకుఁ గూడ దేవాము కల దనినదో నాశ ముండవలయు ననియు, దేవాము లేనివారలకు లోక మొక్కటి యుండు ననుట విరుద్ధ మనియు, దలంచి యిట్లు

యందును యుక్తినే యాశ్రయించి వేదమును యథేచ్ఛముగా వ్యాఖ్యానము చేయువానికంటె “వేద మప్రమాణము.” అనువాడు మఱి యెవ్వఁడు? కావున మంత్రార్థవాదాదులు ప్రమాణములే. వానియందు నర్థింపఁబడి యున్న యాకారములు దేవతలకు నున్నవియే. అవి నిత్యము లగుటచే వానినిగూర్చి చెప్పు వేదశబ్దములును నిత్యములే. ఈవిధముగ దేవతలు వేదశబ్దములనుండియే పుట్టినవా రగుటచే వారికి శరీరాదు లున్నను వినాశ మున్నను వేద మప్రమాణము కా నక్కఱ లేదు. నిత్యములగునాకారములే వేదశబ్దములకు నర్థములై యుండుటయు, ఆశబ్దముల నుచ్చరించినతోడనే ఆయాకారములు జ్ఞప్తికి నచ్చుటయు, దాని చేతనే ప్రపంచము నిర్మింపఁబడుటయు, అనునదియే “దేవతలు లేక ప్రపంచము శబ్దమువలన పుట్టెను” అనుటకు నభిప్రాయము కదా !

ఇట్లగుటచేతనే “జన్తా ద్యస్య యతః ౧. ౧. ౨.” అనుసూత్రమున చేయఁబడినసిద్ధాంతమునకును విరోధము లేదు. ఆదేవతలకుఁ గూడ పరబ్రహ్మమే యుపాదాననిమిత్తకారణము కావచ్చును. దీనికిఁ గలకారణత్వము బౌపచారికముగా వర్ణింపఁబడునదియే కదా ! బౌపచారికముగ వర్ణింపఁబడినంతమాత్రమునఁ గారణత్వము నిలువనేర దని పట్టు పట్టినచో దీనిని (శబ్దమును) కూడ నొకవిధ మగునిమిత్తకారణముగ నంగీకరింపవచ్చును.

చతుర్ముఖుఁడు వేదమును నిర్మించె ననుట నిశ్చయమే ; కాని యంతమాత్రమున నది యనిత్యము కా నక్కఱ లేదు. ఆనిర్మాణము నందు విశేషము కలదు. కాళిదాసుఁడు మొదలగువారు రఘువంశాది కావ్యముల నిర్మించునప్పుడు స్వతంత్రులై యున్నట్లు చతుర్ముఖుఁడు వేదమును నిర్మించునప్పుడు స్వతంత్రుఁడు కాఁడు. పూర్వకల్పమున నున్న వేదమునే తపోబలముననో, లేక, “నారాయణం పద్మభవం వసిష్ఠం” అనువాక్యము ననుసరించి నారాయణుని యుపదేశమువలననో స్మరిం

చెల్పిచున్నారు. పురాణాదులు ఆనంతములుగ స్వర్గలోకాదులకు వర్ణించుచున్నవి కదా ! యనిన “ఆవి యప్రమాణములు” అనుచున్నారు. వేదములయందును కూడ నిట్టివర్ణనములు కలవే యనిన నావాక్యములకు స్వార్థమునందు తాత్పర్యము లేదనుచున్నారు. కావున తమయభిప్రాయమునకు ననుకూలముగ వేదము నీడ్వ ప్రయత్నించుచున్నారు ; కాని వేదమునకు ననుకూలముగఁ దాము పోదలంచుట లేదు.

చును, ఇంతమాత్రమువలన వేదమునకు సనిత్యత్వము వచ్చుటయెట్లు ? కావున నెట్లు చూచినను వేద మనిత్యము కాదు. దాని నుండియే దేవాదిలోకము జనించుటచే దానికి సప్రామాణ్యము రాదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కానేరదు. శబ్దముల నుండి పదార్థము లెట్లును జనింపలేవు. మొట్టమొదట శబ్దము లోక పదార్థమును గూర్చి చెప్పుననుటయే సంభవింపదు. ఎట్లనిన:—

౧ శబ్దములకు అక్షరములే స్వరూపమా ? లేక, కొండటిమతము ననుసరించి యక్షరములకంటె నన్య మని చెప్పఁబడు స్ఫోటమే స్వరూపమా ? ఇందు ఏపక్షంబును సరికాదు.

౨ వర్ణములే పద మనినచో వానినుండి యర్థజ్ఞానము కలుగుటకు వీలులేదు. అవి యుచ్చరించునప్పుడెట్లు క్రొత్తవి యగుచుండును. ఒకమారు ఉచ్చరించినయకారమునే మఱియొకమాటుకూడ నుచ్చరించె ననుటలో గుఱు తేమికలదు ? కావున నెప్పటి కప్పు డక్షరములు క్రొత్తవే యనవలయును. ఇట్లయిన నిండు పూర్వోత్తరసంబంధము కలుగదు. ఇట్టివి నిత్యమగునర్థము నెట్లు తెలుపఁగలవు ? ఈకారణమువలన నింద్రాదిశబ్దములయం దున్నయికారాదులు ఇంద్రాదిరూప మగునర్థమును తెలుపలేవు. ఇట్లుండ నాయుంద్రాదులు శబ్దమునుండి యెట్లు వుట్టుదురు ?

౩ మఱియు నీయక్షరములే యర్థమును తెలుపుననిన నవి ప్రత్యేకముగనే తెలుపునా ? లేక, అన్నియును కలిసి తెలుపునా ? ఈరెంటి కంటె నన్యమగురీతి యేదియు లేదుకదా ! ఇందుఁ జూడబోయిన నే పక్షంబును సరికాదు.

౪ ప్రత్యేకముగనే తెలుపు నన్నచో నది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము. “రుద్ర” అని చెప్పునప్పుడు కేవల రువర్ణము నుచ్చరించినంతమాత్రమున నర్థజ్ఞానము కలుగుటలే దని యందఱు నెఱుంగుదురు.

౫ రెండవపక్షంబును సరికాదు. “రుద్ర” యనునప్పుడు ద్రవర్ణము నుచ్చరించుకాలమున రువర్ణము లేదు. ఇట్లుండ వీనికి కలయిక యెట్లు కలుగును ?

౬ “రువర్ణము లేకున్నను దానివలన కలిగినసంస్కారము మాత్రము ద్రవర్ణము నుచ్చరించుకాలమునందుఁ గూడఁ గలదు” అనియెడ

వేమొ యదియు సరికాదు. ఈపక్షము వాదములకు నిలువదు. లోకమున సంస్కారములు రెండువిధములుగ నున్నవి. పూర్వమీమాంసామతములు అపూర్వమును పేరు గలయొకసంస్కారము నంగీకరించి యున్నారు. యజ్ఞాదికర్తలకు వేదము స్వర్గాదిరూపఫలమును చెప్పియున్నది. ఆఫలమును పరలోకమున ననుభవించవలయును. యజ్ఞాదులు చేసినప్పుడే నశించిపోవును. ఈ కారణమువలన యజ్ఞములకును వానిఫలములకును సంబంధము లేకపోయెను. ఆసంబంధమును కలిగించుటకై వారు, యజ్ఞాదులనుండి యపూర్వమును పేరుగల యొకసంస్కారము జనించు ననియు దానిచే స్వర్గరూపఫలము దొరకుననియుఁ జెప్పిరి. ఇది కాక స్మృతిని (జ్ఞప్తిని) కలిగించుచు నుండుభావనయనుసంస్కార మొక్కటి కూడ లోకప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇందు వర్ణసంబంధమును కలిగించుసంస్కారమేది?

2 ఇందు మొదటిపక్షము యుక్తము కానేరదు. వర్ణములకు పరస్పరసంబంధమును కలిగించునది యపూర్వసంస్కారము కానేరదు. దానికిఁ జెప్పఁబడియున్నలక్షణములు శబ్దార్థసంబంధవిషయమున సంభవింపనేరవు. ఎట్లనెన:-

లోకమున శబ్దమునుండి యర్థమును గ్రహించుట సర్వానుభవసిద్ధమై యున్నది. అది ప్రత్యక్షజ్ఞానమా, లేక, యనుమానజ్ఞానమా? యని విచారించిన నీవిధముగ నేర్పడును:-

లోకమునఁ బ్రత్యక్షజ్ఞానము ఇంద్రియములవలన కలుగును. ప్రత్యక్షముగ నొకయర్థమును తెలిసికొనఁదలచినపురుషుఁడు తత్పాధనము లగునింద్రియములయొక్కగాని అంగభూతము లగువెలుతురు మొదలగు వానియొక్క గాని స్వరూపమును తెలిసికొనియుండ నక్కఱలేదు. వానికిని వానిచే తెలియఁజేయఁబడుపదార్థములకును గలపరస్పరసంబంధమునుకూడఁ దెలిసికొన నక్కఱలేదు. ఇంద్రియములు పదార్థములపైఁ బ్రసరించినంతమాత్రముననే యాప్రత్యక్షజ్ఞానము కలుగును. ఇచ్చట పూర్వోత్తరసందర్భములను విమర్శింపవలయు ననుటయు బొత్తిగనే యవసరము లేదు. భ్రాంతి కలిగినసమయములందు అట్టివిచార మానశ్యకము కదా! యనిన నదియు యుక్తముకాదు. భ్రాంతి నొందినవాఁడు స్వయముగ విచారింపఁ నేరఁడు; ఇతరుఁడు విచారింపవలసినపనియే లేదు.

కావున నెట్లును ప్రత్యక్షజ్ఞానమున బూర్వాపరవిమర్శముతోఁ బనియింత యొనను లేదు.

శబ్ద మన్ననో యీయింద్రియములవలె సర్వజ్ఞానమును వుట్టింప లేదు. శబ్దమును వినినంతమాత్ర ముననే దానిచేఁ దెలుపఁబడుపదార్థము నెవ్వఁడును పూర్వోత్తరవిమర్శ లేక గ్రహింపనేరఁడు. బలశబ్దమును వినినంతమాత్ర ముననే దానిచేఁ దెలుపఁబడినయర్థము “దేహబలమే” యనికాని “సైన్యమే” యనికాని యెవ్వఁడు నిర్ణయింపఁగలఁడు? కావున శబ్దమునుండి యర్థమును గ్రహింపవలయు ననిన, దానిరూపంబును * (ప్రాతిపదికస్వరూపము) అంగంబులును (విభక్తివచనాదులు) పూర్వోత్తరసంధర్భంబును అవశ్యముగ తెలియఁబడవలయును. పిదప నాశబ్దములకును అర్థమునకును గలసంబంధము తేటపడును. దానిచే సర్వజ్ఞానము కలుగును. ఇది సర్వానుభవసిద్ధము.

ఈకారణమువలన శబ్దము అర్థజ్ఞానమును కలుగఁజేయుట యనుమానప్రమాణమువలననే యని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. పొగను చూచి దానివలన నగ్నిని ఊహించువాఁడు మొట్టమొదట పొగ యిట్టిది యనియు, దానికి నగ్నికిని గలసంబంధ మిట్టిదియనియుఁ దెలిసికొని యుండవలయు ననుట నిర్వివాదాంశము కదా! ఇఁక వర్ణములే శబ్దమై వానికిఁ గలయపూర్వసంస్కారమే అర్థజ్ఞానమును కలిగించునేని బహుదోషములు వచ్చుననుటలో సంశయ మేమి?

యజ్ఞాదులు స్వర్గాదిరూపఫలము నిచ్చుటకు ముందుగనే యపూర్వము జనించుచున్నది యని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. యజ్ఞాదులకు ఫలమును కలిగించువిషయములో నపూర్వసంస్కారముకూడ నొకయంగము. ఇట్లే శబ్దమునకుఁ గూడ సర్వజ్ఞానంబును కలిగించువిషయమున నిది యంగమే కావలసినవచ్చును. అప్పుడు “ఇది విభక్తి ఇది వచనము” అనునట్లు “ఇది అపూర్వరూపసంస్కారము” అని తెలియఁబడవలయును. ఇది యెవ్వనికైన ప్రత్యక్షముగ నున్నదా?

* ప్రాతిపదిక మనఁ గాః ప్రత్యయములు పరము కాక పూర్వము అర్థవంతమై ధాతు భిన్నమై యుండు పదస్వరూపము. పదమునకు స్వయముగనే సర్వార్థముల నిచ్చు సామర్థ్య మున్నదినియు ప్రత్యయములు దానిని ప్రకటించునవియే గాని కలిగించునవి కా ననియు వ్యాకరణసిద్ధాంతము.

“వర్ణములకు సర్వజ్ఞానమును కలిగించుటయందు పైన వివరింపఁ బడినరీతిగా సామర్థ్యములేదు; కావున, అర్థజ్ఞానమునుబట్టి అర్థము నిచ్చు సామర్థ్యము శబ్దమునందు లేదు. అర్థజ్ఞానముమాత్రము కలుగుచున్నది. కావున శబ్దార్థములకు నేదియో యొకసంబంధ మవశ్యముగ నుండవలయును” అని *అర్థాపత్తిప్రమాణముచే నిర్ణయింపవచ్చును” అనియెడ వేమొ యప్పుడు *అన్యోన్య్యాశ్రయదోషము వచ్చును. అర్థము తెలిసిన నేకాని అపూర్వము కల దనుమాట నిశ్చయము కాదు? అపూర్వము కల దనుమాట నిశ్చయ మైన నేకాని యర్థజ్ఞానము. (అనఁగా: “శబ్ద మర్థము నిచ్చును” అనుజ్ఞానము) కలుగదు. దీనికి ను త్తరము చెప్పువాఁ డెవ్వఁడు? కావున నెట్లు చూచినను “అపూర్వసంస్కారము వర్ణములకు పరస్పర సంబంధమును కలిగించి యర్థము నిచ్చుసామర్థ్యము నొనంగును” అను పక్షము నిలువదు.

౮ ఇట్లే భావనాహూపసంస్కారము కూడ నట్టిసంబంధమును కలిగింపఁజాలదు. ఏల యనిన:—

భావనాసంస్కారము వెనుక ననుభవింపఁబడిన వాని నవసరము కలిగినప్పుడు స్మరణకు తెచ్చును. ఇంతకంటె నందు విశేష మేమియు లేదు. ఒకవేళ వర్ణములయందు ఈసంస్కార మున్నను, రెండవవర్ణము నుచ్చరించునప్పుడు మొదటివర్ణమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినఁ దేవచ్చును. ఇంత మాత్రమున నది యావర్ణములనుండి యర్థజ్ఞానము నెట్లు కలిగింపగలదు? ప్రత్యేకవర్ణములయందు (అనఁగా: నొక్కొక్కవర్ణమానందే) అర్థము నిచ్చుసామర్థ్యము లేదు కదా! కల దనిన నితరవర్ణముల నుచ్చరించుటయే నిరర్థక మగును కదా!

* అర్థాపత్తి. (పు. 3౯. చూడు.)

* అన్యోన్య్యాశ్రయదోషమనఁగా: ఒకదాని నొక్కటి యాశ్రయించుట యుదోషము. కామవేగమువలన నున్నత్తిస్థితికి వచ్చినవానిని గూర్చి “పిచ్చి కుదరిన నే కాని పెండ్లికాదు. పెండ్లిఅయిన నే కాని పిచ్చికుదురదు” అని యొంగరబహు వ్యవహారములు మొదలగునవి ఈవిషయమున దృష్టాంతములు. దీనికి “ఏనికి పెండ్లియే కాదు” అనుటయే యభిప్రాయము. ఇట్టి అన్యోన్య్యాశ్రయములు వచ్చినప్పు డట్లే యభిప్రాయముల నూహించునది.

“ఆ భావనాసంస్కారమే యర్థజ్ఞానమును కలిగించుసామర్థ్యము కూడ నగును” అనియెడవేమొ అది లోకవిరుద్ధమగుటచే సరి కాదు. అగ్ని ప్రకాశించుచున్నది; ఇతరపదార్థములఁ గాల్చుచున్నది. ఈరెండు సామర్థ్యములు నొక్కటియే యగుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధము. మణిమంత్రైష ధాదులబలమున దాహశక్తిని నిరోధించినను అగ్ని ప్రకాశింపకుండుట లేదు కదా! ఇట్లే భిన్నకార్యముల నాచరించుసామర్థ్యములు భిన్నములే కావలయునుగాని యేకమై యుండుటకు వీలు లేదు.

“ఇట్లు కాకున్న భావనాసంస్కారమునుండి యర్థమును దెలుపు సామర్థ్యము జనింపవచ్చును కదా!” అనియెడవేమొ అదియు సరి కాదు. భిన్నకార్యమునఁ జేయుసామర్థ్యములు దేని కది స్వతంత్రములే యై తీరవలయును. కా నక్కఱలే దనుటకుఁ బ్రమాణములు లేవు. మఱియు కార్యకారణభావవిరోధము కూడ వచ్చును. ఒకగుణమునుండి మఱియొకగుణము పుట్టుట లోకమున లేదు కదా!

ఇది యంతయుఁ గాక భావనాసంస్కార మర్థజ్ఞానమును కలిగించు ననిన వేటొకవిరోధము కూడ వచ్చును. “జరా, రాజ” అని సమాన వర్ణములు గలరెండుశబ్దముల నుచ్చరించునప్పుడు అంశవివర్ణము లొక్కటియే యగుటచే భావనాసంస్కారము కూడ నొక్కటియే యగును. అప్పుడు వానియర్థములు కూడ నొక్కటియే కావలసి వచ్చును; జరా శబ్దమునకు ముదిమి యనియు రాజశబ్దమునకు ప్రభు వనియు నర్థము కాకపోవలసి వచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా!

కావున నెట్లు చూచినను “వర్ణములే పదము. అదియే యర్థము నిచ్చును” అనుట సరిపడదు.

మఱియు “వర్ణములకంటె భిన్నమై అర్థజ్ఞానములకుఁ గారణ మగుచు స్థిర మనునొక్కటి ప్రత్యేకముగఁ గలదు. దానినుండియే అర్థజ్ఞానము సంభవించుచున్నది” అనుపక్షంబును సరి కానేరదు. అట్టి పదార్థ మనుభవమున లేదు. అర్థజ్ఞానముచేతనే దాని నూహింతు మనినఁ బూర్వమువలెనే అన్యోన్యశ్రేయము వచ్చును. అర్థజ్ఞానము కలుగక పూర్వము స్థిరము కల దనుట నిశ్చయము కాదు; స్థిరము కల దనుట నిశ్చయము కాకపూర్వ మర్థజ్ఞానము కల దనుట నిశ్చయము కాదు కదా!

“ఇట్లు కాదు. స్ఫోటము నిత్యము” అనియెడ వేమొ యెప్పుడు సర్వకాలములయందు నూరకయే వర్ణోచ్ఛారముతో నవసరము లేకయే యర్థజ్ఞానము కలుగుచుండవలయును కదా! ఇట్టిది లోకమున నున్నదా! స్వతంత్రము లగువానికి సర్వకాలములయందును సేవచ్ఛాప్రస్పృత్తి యుండవలయు ననుట నిర్వివాదాంశము.

కావున నెట్లు చూచినను, “శబ్దమునుండియే అర్థము జనించు ననుట యసంభవము. ఇట్లయిన శబ్దములనుండి ప్రపంచము పుట్టె ననుట యెట్లు యుక్త మగును? వర్ణములు ఉత్పత్తివివాశములు కలవి యగుటచేతను స్ఫోటము అప్రామాణిక మగుటచేతను శబ్దములు నిత్యములు కానేరవు. అట్టివానినుండి నిత్యమగు ప్రపంచ మెట్లు సంభవింపఁ గలదు? కావున శబ్దమునుండి ప్రపంచోత్పత్తి సంగీకరింపఁ జనదు.

౧౦ దీనికి గొందఱియు త్తరము:—వర్ణములు అర్థమును కలిగింప నేర వనుట నిస్సంశయమే; కాని స్ఫోటము మాత్ర మట్టిది కాదు. స్ఫోటము ప్రత్యక్షానుభవసిద్ధమయ్యే యున్నది. ప్రతిపురుషుఁడును “రుద్ర” అని యుచ్చరించునప్పుడు అందలిరెండువర్ణములకంటె భిన్నముగ “ఇది యొకపదము” అనుజ్ఞానమును చెందుచున్నాఁడు. “హరి ర్విజయతే” అని రెండుపదము లుచ్చరింపఁబడినను. వానికంటె భిన్నముగ “ఇది యొకవాక్యము” అనుజ్ఞానము నొందుచున్నాఁడు. ఇంతియే కాని, ఎవ్వఁ డును “ఇవి రెండువర్ణములు ఇవి రెండుపదములు” అని చెప్పుట లేదు. మఱియు పదుగురు కలసి వేదాధ్యయనము నొనర్చుచున్నప్పుడు ఆధ్వనిని వినినవాఁడు “దేవదత్తుఁడు చదువుచున్నాఁడు. యజ్ఞదత్తుఁడు చదువు చున్నాఁడు” అని చెప్పుచుండట యనుభవసిద్ధమై యున్నది. వారిపాఠములయందు అక్షరములలో భేద మేమియు లేదు కదా! దేవదత్తుఁడుచ్చరించినయక్షరములనే యజ్ఞదత్తుఁడు కూడ నుచ్చరించెను. ఇట్లుండ నందు భేద మెటనుండి వచ్చెను? కావున వర్ణములకంటె నన్యమై యేదియో యొక్కటి అర్థజ్ఞానమును కలిగించినదిగా నుండవలయును. అదియే స్ఫోటము. దానినే శబ్ద మనవలయును ఆస్ఫోటము, ప్రతివర్ణము వలనను గలుగుచున్న భావనాహూపసంస్కారములతోఁ గూడిన యంత్యవర్ణమువలన కలుగును. “శ్రీకృష్ణ” అని యుచ్చరించునప్పుడు సంస్కారము ప్రథమవర్ణమునుండియు జనించుచు వచ్చి కడపటనున్న “ష్ణ”

అనువర్ణము నుచ్చరింపఁగానే పరిపాకము నొందును. దానివలన స్ఫోట మనునొకపదార్థము జనించును. పిదప సర్థజ్ఞానము కలుగును. ఇది సర్వానుభవసిద్ధ మగుచిషయమే. అనేకవర్ణముల నేకపదముగాను అనేకపదముల నేకవాక్యముగాను గ్రహించుచున్నారను సనుభవమును భ్రాంతి యని యెవ్వఁడు సాధింపఁగలఁడు.

౧౧ “ఒకశబ్దమున గలవర్ణము లన్నియు నొక్కమాత్రే బుద్ధియందు స్ఫురించుటవలన నట్లు తోచుచున్నది. మఱియు నావర్ణము లన్నియు నొక్కయర్థమునే తెల్పుటవలన నట్లు తోచుచున్నవి. ఇంతయే కాని వర్ణములకంటె వేఱుగా స్ఫోట మనునది యొక్కటిలేదు.” అనియెడ వేము యది సరికాదు. అనేకపదార్థము లొక్కమాత్రు బుద్ధికి గోచరము లై సంతమాత్రమున నేకపదార్థము కానేరదు. “హస్త్యశ్వరథపదాదులు” అనుపదము నుచ్చరించునప్పుడు, ఏనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, రథములు, కాల్యాలము, అనునాల్గుపదార్థములును ఒక్కమాత్రే బుద్ధియందు స్ఫురించును; ఇంతమాత్రమున నీనాల్గు నొక్కటి యగునా? అట్టియనుభవ మెందైనఁ గలదా? కావున పదివర్ణము లొక్కమాత్రు బుద్ధియందు తోచె ననుసంతమాత్రమున నవి యేకము కానేరవు.

ఇక రెండవపక్షము “ఒక్కయర్థమును చెప్పును కావున నన్నియు నొక్కటిగ తోచును” (అనుపక్షము) కూడ సరి కాదు. “వర్ణములు ఎట్లను అర్థము తెలుపనేరవు. అనుచిషయమును నీవే నిరూపించి యున్నావు కదా! వానికి చేరికయు నెట్లను సంభవింప దనియు సంస్కారము మొదలగునవి కూడ వానిని చేర్చలే వనియు సయ్యక్తికముగ నింతకుముందే చెప్పి యున్నావు కదా! అట్లు కాక నిప్పుడు ప్రొత్తమార్గమును త్రొక్కి, “శబ్దమువలన సర్థము తెలియవచ్చుట ప్రత్యక్షమై యున్నది. వర్ణములకంటె వేఱుగా నేదియుఁ గానరాలేదు. కావున ఎట్లయినను వర్ణములే యర్థమును చెప్పవలయును. ఈకారణమువలననే యవశ్యకముగ వానికి పరస్పరసంబంధ ముండవలయును” అనిన నదియు విరుద్ధమే యగును. సంబంధ ముండిననే కాని వర్ణములు అర్థమును దెలుపఁజాలవు; అర్థమును తెలుపునామర్థ్య ముండిననేకాని సంబంధ ముండదు. లేక “వర్ణములు పరస్పరసంబంధము కలవి” అని తెలిసిననే లేక నిర్ణయ మైననే కాని, “వర్ణములు అర్థజ్ఞానమును కలిగించును”

అనువిషయము నిర్ణయము కాదు. ఇట్లే “నర్ణములు అర్థనిర్ణయము చేయఁగలవు” అనుట నిర్ణయమైననేకాని. “నర్ణములు పరస్పరసంబంధము కలవి” అనువిషయము నిర్ణయము కాదు. ఈఅన్యోన్యశ్రయ దోషమువలన నీపక్షము నిలువదు కదా !

కావున నెట్లు చూచినను వర్ణములకంటె సతిరిక్తమగు నన్యపదార్థముండియే తీరవలయును. అదియే స్ఫోటము.

౧౨ “ఇట్లు చెప్పినేల? ‘ఇవి నర్ణములు’ అని బాగుగ తెలిసిననే కాని పదము, వాక్యము, అనునవి జనింపవు. స్ఫోటము కూడ నట్టిదియే కదా! ఇట్లుండ ‘నర్ణములే పదములు’ అనిన చాలును; ఇంక కొత్తగా స్ఫోట మనుదాని నంగీకరింపనేల? ” అనియెడ వేము వినుము. స్ఫోట మనునది యొకదానివలనఁ బుట్టినది కాదు. అది నిత్యము. వర్ణములు లేకధ్వనులు దానిని బ్రకాశింపఁజేయు సంతియకాని పుట్టింపనేరవు. అవియు పరస్పరము సంబంధము నొంది దానిని ప్రకాశింపఁజేయు నక్కఱలేదు. ప్రత్యేకముగఁ గూడ కొంచెముకొంచెము ప్రకాశింపఁజేయుచు తమవలనఁ గలిగినసంస్కారములతోఁగూడిన చిత్తమున దానిని స్పష్టము చేయవచ్చును. లోకమున నొకపదార్థము బాగుగ నెఱుంగవలయు ననిన దాని నొకటిరెండుమాఱులు విమర్శింపగా విమర్శింపఁగా నంతమునకుఁ గదా దానియథార్థరూపము బయలుపడును? మొట్టమొదట చూచినప్పుడు అప్పుముగను రెండవమాఱు చూచినప్పుడు మఱికొంత స్పష్టముగను తెలియుచు వచ్చి యంతమునకు బాగుగ నాపదార్థము యొక్క తత్త్వము తేటపడును. ఇట్లే యీస్ఫోటంబును ప్రథమవర్ణము వలనఁ గలిగినసంస్కారమువలన కొంతయు రెండవవర్ణమువలన మఱి కొంతయు నిట్లు క్రమక్రమముగ స్పష్ట మగుచు వచ్చి యంతమునకు బాగుగ తేటపడును.

ఈకారణమువలన వర్ణము లన్నియు నుండవలసినవియే. ఒకవర్ణమువలననే శబ్ద మంతయు స్ఫురించుట లేదు కదా! మొదటివర్ణములు లేకుండిన వానివలనఁ గలిగినసంస్కారములు లేకపోవుటచే మనస్సున స్ఫోటము విశదము కాదు; వెనుకటివి లేకుండినచో నాస్ఫోటము సంపూర్ణముగ వెలివడదు.

౧౩ “ఇట్లయిన నావర్ణములనుండియే లేక ధ్వనులనుండియే

యర్థము పైన వర్ణించినరీతిగనే సంస్కారబలమునఁ గ్రమక్రమముగ విశదము కావచ్చును కదా” యనియెడవేమొ అది సరి కాదు. అర్థమునది స్ఫోటమువంటిది కాదు. అది యొక్కమాటు వెలిబడిన నిశ్చయమునది కాదు; స్ఫోట మున్ననో అది యర్థమును కలిగించుటకు కారణమే కావున నెంతకాలమున కైన నుత్పత్తి కావచ్చును. పిదప నర్థమును దెలుపవచ్చును. సామాన్యముగ ప్రత్యక్షజ్ఞానము లన్నియు మొదట నస్పష్టములుగ నుండి పిదప స్పష్టములు కావచ్చును. అర్థజ్ఞాన మున్ననో ప్రత్యక్షజ్ఞానము కాదని నీవే చెప్పియున్నావు కదా! కావున నది తెలిసిన స్పష్టముగ తెలియవలయును లేకున్న బా త్రిగనే తెలియక పోవలయును. ఇంతియేకాని మధ్యపక్షము లేవియు నుండవు. ఈకారణ మువలన నర్థమునకును స్ఫోటమునకును పోలిక లేదు. వర్ణములు తమ సంస్కారములచే వెలిపబడినవేకాని స్పష్టము కాకపోవుటచే నీస్ఫోటము నిత్య మైనను సర్వ కాలములయందు నర్థజ్ఞానము కలుగవలసినవని లేదు.

కావున నెట్లు చూచినను వర్ణములకంటె భిన్న మగుస్ఫోటమే పదము. అదియే యర్థము నొసంగునది. కావున దానినుండియే సర్వ ప్రపంచ ముద్భవించెను.

సిద్ధాంతము:—“వర్ణములే శబ్దములు” అని యుపవర్ణించు చెప్పి యున్నాడు. ఆశబ్దములనుండియే సర్వప్రపంచ ముద్భవించవచ్చును. ఆవర్ణములనుండియే యర్థజ్ఞానము కలుగుచున్నది.

౧. ఇట్లగుటచే నాయుపవర్ణనిమిత్తమే మాకును సమ్యక్తము. స్ఫోట మనుపదార్థ ముండుటకే వీలు లేదు.

౨. “వర్ణములు ఎప్పటి కప్పుడు క్రొత్తవి యగుచుండును” అనుట సంభవింపదు. నానివిషయమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞానము కలదు. “వాడు ఉచ్చరించిన రామశబ్దమునే వీడు కూడ నుచ్చరించెను” అను ననుభవము లోకమున కలదు కదా!

“వర్ణము లన్నియు సమానములుగానే యుండుటచే నట్టి ప్రత్యభిజ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఇంతమాత్రమువలన “ఎన్నిమాటు లుచ్చరింపబడినను వర్ణ మొక్కటియే అనుటకు వీలు లేదు. వెండ్రుకలు మొదలగునవి వేరువేరు స్థలములయందు వేరువేరుగ నున్నను వానికిఁ బరస్పరసాదృశ్య ముండుటచే ‘ఇదియు వెండ్రుకయే ఇదియు వెండ్రుక

కయే" అని లోకమున ప్రత్యభిజ్ఞానము కలుగుచున్నది కదా! అనియెద వేమొ! యది సరిపడదు. వర్ణములవిషయమున నుండుప్రత్యభిజ్ఞానము నకు నెట్లును బాధ పచ్చుట లేదు. "ఆవర్ణమే యీవర్ణము. అదియు నిదియు నొక్కటియే" అనిన దానిని ఖండించుటకు సమర్థమగుయుక్తి యెద్దియును లేదు. వెంట్రుకలు మొదలగువానివిషయములయందన్ననో యట్టియుక్తు లనేకములు కలవు. "రామునివెండుకలే కృష్ణునివెండు కలు" అనుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధము కదా? ఈకారణమువలన నాస్థలముల యందుఁ గలప్రత్యభిజ్ఞానము కేవలసాదృశ్యమును మాత్రమే యాశ్రయించినది కావచ్చును గాని వర్ణవిషయమున మాత్ర మట్లు కా నక్కఱ లేదు.

"ఇట్లు కాకున్నను ఆకారము నాశ్రయించి యాప్రత్యభిజ్ఞానము కలుగవచ్చును. ఇంతమాత్రమున వర్ణము ఉత్పత్తివినాశసంతము కాక పోవలయునా?" అనియెదవేమొ యదియు యుక్తము కాదు. రెండు మారులు యకారము నుచ్చరించినది "మొట్టమొదట నుచ్చరించినదియు యకారమే. ఇప్పుడుచ్చరించినదియు యకారమే" అని యకారవ్యక్తియే గుఱుతింపఁ బడుచుండుట యనుభవసిద్ధమై యున్నది. వ్యక్తులయందు పరస్పరభేద ముండినచో సప్పుడు అట్టివ్యక్తులను గూర్చి జనించు ప్రత్యభిజ్ఞాన మాకారమును మాత్రమే యాశ్రయించినదై యుండును. బహు విధము లగువర్ణములు మచ్చలు మొదలగునవి కలిగి పరస్పరభిన్నములై గానవచ్చు గోవ్యక్తులఁ జూచినప్పుడు "ఇదియును గోవే ఇదియును గోవే" అని కలుగు ప్రత్యభిజ్ఞానము ఆకారమును గూర్చినదియై యుండును. అట్లే యున్నదనుటయుఁ బ్రత్యక్షానుభవసిద్ధము. వర్ణములు మచ్చలు మొదలగునవి యంత భిన్నములుగ నున్నను గోవుల కన్నిటికి నాకారముమాత్ర మొక్కటియే యగును కదా! ప్రస్తుతవర్ణవిషయము మాత్ర మిట్టిది కాదు. వర్ణవ్యక్తులయందు పరస్పరభేద మింత యైనను లేదు. "గోశబ్దము రెండుమాఱు లుచ్చరింపఁ బడినది" అని మాత్రమే లోకమున వ్యవహారము కలదు; కాని, "రెండుగోశబ్దము లుచ్చరింపఁ బడినవి" అనువ్యవహారము లేదు కదా!

"ఇప్పటికిని వర్ణ మొక్కటియే పలుమాఱు ఉచ్చరింపఁబడును" అనుట నిలువనేరదు. ఉచ్చారణభేదమువలన వర్ణభేదము కలుగుచు

న్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అనేకులు అధ్యయనము చేయుచున్నపుడు “దేవదత్తుడు చదువుచున్నాడు, యజ్ఞదత్తుడు చదువుచున్నాడు” అనుజ్ఞాన ముచ్చారణభేదమువలన కలిగిన వర్ణభేదమువలననే కదా జనించుచున్నది!” అనియెడవేమో యట్లు కాదు. వర్ణములకు స్వరూపమున నెప్పటికిని భేదము రానేరదు. వానిని పరస్పరము చేర్చుట విడదీయుట మొదలగువాని నాశ్రయించియే యట్టిభేదము జోచుచు చున్నది. సంయోగవిభాగాదులవలననే కదా వర్ణములు స్పష్టములు కావలయును. “రామోఽస్తి=రామః అస్తి” అను మొదలగునవి క్రమముగ సంయోగ విభాగము లని తెలిసికొనవలయును. వీని నుచ్చరించుటలోఁ గలభేదములనే అక్షరములపై నాలోపించి వానిని భిన్నములుగా నున్నట్లు భ్రాంతిచే దలంచుచున్నాము. ఇంతయే కాని వర్ణరూపములలో భేదమే లేదు. కావున వర్ణములు ఉపత్పత్తి వివాదములు కలవి కా ననుట నిశ్చయ మైనది.

మీమతమునందును ఇట్లు చెప్పకపోయిన మఱియొకవిధముగ దోషము వచ్చును. వర్ణవ్యక్తులు ఉచ్చరింపఁబడు సమయములయందెల్లను భిన్నములే యని కదా మీమతము! అప్పుడు లోకానుభవసిద్ధ మగు ప్రత్యభిజ్ఞానము నెట్లు సమర్థింపఁగలరు? ప్రత్యభిజ్ఞానమును సమర్థించుటకై యప్పుడు నిత్యమగునాకారము నొక్కదాని నంగీకరించితిరవలయును. అప్పుడు “అనేకులు అధ్యయనము చేయుచున్నప్పుడు వర్ణములయందు పరస్పరభేద మున్నట్లు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. ఇది రామునియచ్చారణము కృష్ణునియచ్చారణము అను విషయము సర్వవ్యవహారసిద్ధమై యున్నది కదా!” అనునాక్షేపము వచ్చినచో నేమి సేయుదురు? ఏదియో యొకవిధముగ ఆయాకారములను గూర్చియే భ్రాంతిచే భేదజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అదియు వారివారియచ్చారణములయందుఁ గలసంయోగాదిభేదములచేఁ గాన వచ్చునది” అనియే చెప్పవలయును కదా! కావున నిట్లు చేయుట కంటె ఆవ్యక్తులనే నిత్యములుగ నంగీకరించి వానినిగూర్చియే సర్వమును జెప్పట * లాభువము కదా! కావున నెట్లు చూచినను వర్ణముల

* లాభువ మనఁగా చులకఁడనము. నిర్ధక్కుముగ నధిక. మగువిషయమును లేక, పదార్థమును అంగీకరింపకుండుట ప్రకృతమున వర్ణసమూహమే పర మనియు నటనుం

యందు ప్రత్యభిజ్ఞానము లోక ప్రసిద్ధమై యున్నది; కావున నవి యుత్పత్తి వినాశముకలవి కానేరవు. “వర్ణములు నాశవంతములైనవి యగుట చేతను, ప్రత్యేకముగఁ గాని, పరస్పరసంబంధము కలిగి కాని యర్థజ్ఞాన సాధనములై యుండుటకు వీలు లేకపోవుటచేతను, అవి శబ్దము కానేరవు.” అనియే కదా మీయాత్మేపము. అందు మొదటిపక్ష మింతతో ఖండింపఁబడినది.

“లేదు. ఇప్పటికిని వర్ణవ్యక్తులు నిత్యము లనుట సిరము కాలేదు. అధ్యయనవిషయమున మీరిచ్చినయు త్తరము చాలదు. సంయోగవిభాగాదు లెట్లయిన నుండును గాక. ఒక్కవర్ణమే పదిమంది యుచ్చరించిన సంతమాత్రమున పదిగూపములు కలది యెట్లుగును?” అనియెదవేమొ వినుము. * ఉదాత్తాదిస్వరభేదముల నాశ్రయించియు అనునాసికత్వము మొదలగుధర్మముల నాశ్రయించియు నట్టిభేదము స్ఫురింపవచ్చును.

డియే యర్థజ్ఞానము కలుగు నని యుఁ జెప్పిన సరిపడుచుండు నధికముగ స్పృహము నంగీకరింపకుండుట.

* ఉదాత్తాదిస్వరభేదములు. — ఆకారము కవర్ణము హకారము విసర్గము అనునవి కంతమునుండిపుట్టును. ఇకారము చవర్ణము యకారము శకారము అనునవి దవుడలనుండి జనించును. ఉకారము పవర్ణము ఉపధ్వానములు (పకఫ) పెనవులనుండిపుట్టును, ఋకారము టవర్ణము, ఐకారము ఏకారము అనునవి శిరస్సునుండి పుట్టును. ౫కారము తవర్ణము లకారము సకారము అనునవి దంతములనుండి పుట్టును వర్ణములనుండి యంత్యాత్మరము లను అనుస్వారంబును నాసికనుండి జనించును. ఏకారము ఐకారము కంతమునుండి యుదవుడలనుండి యుఁ గూడ జనించును. సంస్కృతభాష యందు ఏకారము లేదు. ఏకారంబును జౌకారంబును కంతమునుండి యు పెనవులనుండి యు గూడ జనించును. సంస్కృతమున ఏకారము లేదు. వకారము దంతములనుండి యు పెనవులనుండియు గూడ జనించును. జనిండుట యనఁగా: దేహమునం దున్న యగ్నిచేఁ జేరెపింపఁబడి శబ్దమును బుట్టించుటకై వైకి వెడలినవారయి అయాస్థలములను స్పృశించుబవలన ప్రకటము లగుటయే.

అందు ఆస్థానములను ఊర్ధ్వోధోభాగములనుగా విభజించినచో నం దూర్ధ్వభాగమున జనించుస్వర ముదాత్తస్వరము. అధోభాగమున జనించునది యనుదాత్తము. మధ్యభాగమున స్వరీతము. ఈమూఁడును అచ్చులకేకాని వాల్లుల కుండివు. నాసికి నేదియో యొకయచ్చుయొక్క నాహాయ్యము లేక స్వతంత్ర మగువలకుబడియే లేదు కదా !

* నాసికతోను నుచ్చరించునట్లు కలిసి యుచ్చరింపఁబడునట్లుగా నాసికత్వము.

ఇంతమాత్రమువలన వర్ణవ్యక్తులకు భేదము రా నక్కఱ లేదు. భేదములు ఉదాత్తాదులయందే కలవు; గాని వర్ణములయందు ఎట్లుచూచినను గానరావు. అందఱును గకారమునే యుచ్చరించుచున్నారు. ఒక్కఁడు దాని నుదాత్తస్వరముతో నుచ్చరించెను. మఱియొక్క ఁనుదాత్తస్వరముతో పలికెను. ఇంతకు వర్ణ మొక్కటియే కదా! కావున వర్ణవ్యక్తులయందు భేద మెప్పటికిని లేదు. ఒకదానికి నున్న భేదమును మఱియొకదానిపై నారోపించుటయు సయుక్తికము కానేరదు.

ఇట్లు కాకున్నను ఆభేదభ్రాంతి కంఠధ్వనిభేదమును బట్టి కలిగియుండవచ్చును. వర్ణములకంటె భిన్నముగ ప్రతిపురుషునియందును కంఠధ్వని యొక్కటికిల దనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. బహుదూరమున నుండి వర్ణవిభాగమును తెలిసికొన లేనప్పుడు కూడ మనము ధ్వనిని గ్రహించుచున్నాము. సమీపమునకు వచ్చుకొలది వర్ణవిభాగమును గ్రహించినను “వీఁడు చదువుట మృదువుగ నుండును. వీఁడు అట్లు చదువలేడు” అని యావర్ణములయందు ధ్వనిప్రభావముచేతనే మృదుత్వపరుషత్వాది ధర్మముల నారోపించుచున్నాము. ఇట్టియారోపమే వర్ణరూపభేదభ్రాంతికి గారణము.

మఱియు పైన జెప్పఁబడిన యుదాత్తాదిస్వరములు కూడ నాధ్వనుల నాశ్రయించినవియే; కాని వర్ణస్వరూపము నాశ్రయించినవి కావు; వర్ణస్వరూపములే యైనవియు కావు. ఉచ్చరించినప్పు డెల్ల ఉదాత్తాదిస్వరము లెంతభిన్నములుగ నుండినను అక్షరస్యక్తిమాత్ర మొక్కటియే యని గుఱుతింపఁబడుచుండుట సర్వానుభవసిద్ధము. “ఈసంయోగమున కకార ముదాత్తస్వరముతో నుచ్చరింపఁబడవలయును. రాముఁడట్లే యుచ్చరించుచున్నాఁడు” అను మొదలగు వ్యవహారములు లోకమున ప్రసిద్ధములై యున్నవి. కొన్నికొన్నిమాటలు “వీఁడు స్వరమును పాటించుట లేదు” అను వ్యవహారమును గూడ చూచుచున్నాము. దీనిచే స్వరములకును వర్ణములకును ఏదియో యొకసంబంధముమాత్రమే యుండవలయు సంతియె కాని అభేద ముండుటకు వీలు లేదు. అభేదమే యున్నయెడల భేదానుభవము సంభవింపనేరదు కదా! కావున ధ్వని యున్నను ఉదాత్తాదిస్వరములన్న నొక్కటియే. వానిభేదములచేతనే వర్ణములగు గూడఁ బరస్పరభేదము తోచుచున్నది. ఇంతయే కాని

వాస్తవస్థితిలో వర్ణవ్యక్తులు ఎన్నిమాటలు లుచ్చరింపఁబడిన నొక్కటియే; ఏకరూపములే. కావున నవి యగ్రజ్ఞానమును కలిగింపవచ్చును.

“ఇట్లు చెప్పనేల ఆయుదాత్తాదులు వర్ణములనే యాశ్రయించి వానికి భేదమును కలిగించు ననరాదా” అనియెనవేమొ వినుము. వర్ణవ్యక్తులకు ప్రత్యభిజ్ఞానము కలదు కావున నవి యేకరూపములే యని యిదివరకే స్పష్టము చేసియున్నాము. ఉదాత్తాదిభేదములవలన వానికి భేదము కలుగఁ బోదు వ్యక్తులు భిన్నములై సంతమాత్రమున వాని కాశ్రయభూత మగుజాతిని భిన్నముగ భావింప నగునా?

ఈవిధముగ విచారించినఁ బరస్పరభేదములు గలయుదాత్తాది స్వరములు ఏకరూపము లగువర్ణముల నాశ్రయించుట సంభవింపదు. గుణములు తమయాశ్రయము నెప్పటికిని విడచిపో ననుట సర్వప్రమాణసిద్ధము. స్వరములు మార్పునొందుచున్నవి యనుటయు నట్టిదియే. ఇట్లుండ నుత్పత్తి వినాశములు కలస్వరములు నిత్యములగువర్ణముల నెట్లాశ్రయింపఁగలవు?

ఈదోషమును నివారించుటకై “వర్ణసంయోగమును గాని విభాగమును గాని యుదాత్తాదిస్వరము లాశ్రయించి యుండును” అన వలసి వచ్చును. ఇప్పుడు సంయోగవిభాగములు ప్రత్యక్షములు కావు. అవి గుణములు కదా! రెండువస్తువులకు పరస్పరసంయోగముగాని విభాగముగాని కలిగినచో దానిని నేత్రేందియముచేతను, త్వగిందియముచేతను తెలిసికొనుటకు వీలు కలుగును. వర్ణ సంయోగవిభాగము లట్టివి కావు. పూర్వవర్ణము నుచ్చరించినంతమాత్రముననే అపర వర్ణము గోచరము కాదుకదా! అప్పుడు వానిసంయోగ మెట్లు ప్రత్యక్షమగును? ఈవిధముగ సంయోగవిభాగములు ప్రత్యక్షములు కాక పోవుటచే వాని నాశ్రయించియున్న యుదాత్తాదులు వర్ణముల నాశ్రయించినవియే యని చెప్పటకు నవకాశ ముండదు. ఆశ్రయమే యప్రత్యక్షమై యుండ, నిక దానాశ్రయించినవానిని గూర్చి విమర్శించుటకు నవకాశ మెటనుండి వచ్చును; నిర్ణయించుటకు నవకాశ మెట్లు కలుగును? కావున నుదాత్తాదులు వర్ణముల నాశ్రయించియున్నవని చెప్పినచో నవి నిరాధారములే కావలసినవచ్చును. ఈకారణమువలన “ఉదాత్తాదులు ధ్వని నాశ్రయించినవియే, లేక, ధ్వనిరూపములే” యని తీర

వలయును. అప్పుడు వానికి చక్కనియాధారము దొరకును. ధ్వనికిని వర్ణమునకును సంబంధము కలదు కావున దానిమూలముగ వర్ణములతో సంబంధించుటయు, తటస్థించును. కావున వర్ణభిన్నముగ ధ్వని కలదనుటయు, దానిచే వర్ణములయందు భేదభాగింతి కలుగుచున్నది యనుటయు, వాస్తవస్థితిలో వర్ణవ్యక్తులకు (అనగా: రెండుమాటు లుచ్చరింపఁబడినకకారాదులకు) భేదము లే దనుటయు, స్పష్టమైనది.

ఇట్లు వర్ణము నిత్య మగుటచే దానివలననే యర్థజ్ఞానము కలుగ నచ్చును. కావున వర్ణములకంటె భిన్నముగా స్థిర మనునొకదానిఁ గల్పింపవలసిన యక్కఱ లేదు. వర్ణములకు వర్ణజ్ఞానము నొసంగునామ ర్థ్యము లేకుండిన కదా యాస్థిరము నంగీకరింపవలసి నచ్చును! ఇచ్చట నిట్టినిర్బంధ మేదియు లేదు.

3. ౪. మఱియు వర్ణములు ప్రత్యేకముగ వర్ణమును తెల్పునని యేమూర్ఖుడును చెప్పఁడు. అవి యన్నియు నొకదానితో నొకటి సంబంధపడియే యర్థజ్ఞానమును కలిగించును.

౫. “రెండవవర్ణము నుచ్చరించునప్పుడు మొదటివర్ణ ముండదు కదా ” అనియెదవేమొ యది యొకదోషము కానేరదు.

౬. అప్పుడు మొదటివర్ణము లేకున్నను దానివలనఁ గలిగిన సంస్కారము బుద్ధియందు నిలిచియుండును. ఆసంస్కారంబును రెండవ వర్ణంబును, ఇట్లే కడవటివర్ణంబును పూర్వవర్ణమువలనఁ గలిగినసంస్కారములును గలసి బుద్ధియందే సముదాయముగ నేర్పడును. దానివలననే యర్థజ్ఞానము కలుగును అదియే పదము.

2. “వర్ణములకు పరస్పరసంబంధమును కలిగించుసంస్కారము పూర్వమీమాంసామతస్థు లేర్పఱచినయపూర్వసంస్కారమే” అనుట మాకు సమ్యతముకాదు. అది స్మృతిని కలిగించునట్టి భావనాసంస్కారమే.

౮. ఈసంస్కారము అర్థజ్ఞానమును కలిగించు ననుటలో విరోధములేదు. ఇది వర్ణములకు పరస్పరసంబంధము కలిగించు ననుట యందఱకును సమ్యతమే; మీకును సమ్యతమే. లోకమునందును “రా, మ” అను రెండువర్ణము లుచ్చరింపఁబడినపిదప నావర్ణములే బుద్ధియందు స్ఫురించుచున్నవి; కాని, వానికంటె నన్య మగుస్థిరము కాని మరి యేదికాని స్ఫురించుట లేదనుటయుఁ బ్రత్యక్షమనుభవసిద్ధము. వర్ణసము

దాయమాప మగునారామపదముచేతనే “దశరథపుత్రుడు” అను నర్థము వచ్చుచున్న దనుటయు నట్టిదియే. ఆవర్ణములవలన స్ఫోటము జనించె ననినను, ఆవర్ణములే పద మనినను, అర్థముమాత్రము దాని నుండియే (బుద్ధియందు స్ఫురించుచున్నదానినుండియే) జనించుచున్నది యనుట నిస్సంశయము.

కావున నాభావనాసంస్కారము వర్ణములనుమాత్రమే స్మరింపజేసినఁ జాలును. అంతకంటె క్రొత్తగా నర్థమును తెలుప నక్కఱలేదు. పూర్వోత్తరవర్ణములు స్మృతికి వచ్చి ఏకపదమై నిలిచిన * సంకేతానుసారముగ నర్థము తనంతనే స్పష్టమగును.

మఱియు “జరా, రాజ” అనుమొదలగు స్థలములయందు వర్ణము లొక్కటియే యైనను స్మృతిక్రమానుసారముగనే కలుగును గావున దోష మేమియు నుండదు. స్మృతి వర్ణము లెట్లుండునో అట్లే యుండిన నిక నర్థవివర్యాస మేల కలుగవలయును?

కావున నెట్లు చూచినను వర్ణసముదాయమే పదము. దాని నుండియే యర్థజ్ఞానము కలుగును. భావనాసంస్కారమువలన వర్ణము లన్నియు సంత్యవర్ణముతోఁ గూడి బుద్ధియందు నిలచి పదమై సంకేతానుసారముగ నర్థమును కలిగించును.

ఒకవేళ నీవర్ణములు నిత్యము లని యంగీకరింపకపోయినను మామతమున విరోధము రాదు. ప్రత్యభిజ్ఞాన మొక్కటి దృఢముగ నున్నదికావున నది సిద్ధించుటకై వర్ణజాతి నొక్కదానిని మీచును అంగీకరింపవలసియే యుండును. అప్పుడు పైనఁ జెప్పఁబడిన భావనాసంస్కారంబును, వర్ణములన్నియు నేకముగ బుద్ధియందు స్ఫురించుటయు, దానివలన నర్థజ్ఞానము కలుగుటయు మొదలగునవి యన్నియు నాజాతులయందే కల్పింపవచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను వర్ణములే శబ్దము. స్ఫోట మనుదానిఁ గల్పింప నక్కఱలేదు.

౧౦ “స్ఫోటము ప్రత్యక్ష మైయ్యే యున్నది కదా! దానిని క్రొత్తగాఁ గల్పించితిమా!” అనియెదవేమి వినుము. మేము పదము నుగూర్చి యెట్లు చెప్పితిమో నీవు స్ఫోటమునుగూర్చి కూడ నట్లే చెప్పి

* సంకేత మనఁ గా: శబ్దము, దీనివలన నిశ్చయమును తెలిసికొనవలయును అను నిశ్చయము.

యున్నావు. పదమువలెనే యదియు భావనానూపసంస్కారముచే బర స్పరసంబంధము నొందినవర్ణములవలననే కలుగు ననుచున్నావు. ఇక నీకును మాకును భేద మేమి యనిన: నీవు “స్ఫోటము వర్ణసముదాయ మునకంటె భిన్నము” అనుచున్నావు; నేను “పదము వర్ణసముదాయ రూప మైనదియే” యనుచున్నాను. బుద్ధియందును రామశబ్దము నుచ్చరించినప్పుడు రకార ఆకార మకార అకారములే బుద్ధియందు స్ఫురించుట యనుభవసిద్ధమై యున్నదికాని, వానికంటె భిన్నము లగుయకార షకారాదులు స్ఫురించుట యనుభవమున లేదు. నీవు చెప్పినట్లు వర్ణ భిన్న మగుస్ఫోటమే వర్ణోచ్ఛారణమునకుఁ బిదప బుద్ధియందు స్ఫురించు నేని, యకార షకారాదులవలెనే రకారాదులను బుద్ధినుండి తొలగి పోవలయును. ఇది యనుభవమున లేదు కదా! కావున వర్ణసముదాయమే పదము. పఠాతిరిక్త మగుపదార్థ మెద్దియు వర్ణజ్ఞానమును కలిగించుటకై బుద్ధియందు స్ఫురించుట లేదు.

౧౧. “వర్ణము లనేకము లైయుండ ‘ఇదియొక పదము’ అని బుద్ధియందు స్ఫురించుట విరుద్ధము కదా” అనియెడవేమి వినుము. ఇందు విరోధ మింతయును లేదు. లోకమున, సనేకవృక్షములఁ జూచి నప్పుడు “ఇది యొక యరణ్యము” అనియు, అనేకమనుష్యులఁ జూచి నప్పుడు “ఇది యొక సైన్యము” అనియు సామాన్యముగ వ్యవహరించుచున్నాము. మఱియు సనేకపదార్థములఁ గలిపి “పది, నూలు, వెయ్యి” అని యేకముగ వ్యవహరించుచున్నాము. ఇట్లే యనేకవర్ణముల “ఇది యొక పదము” అని వ్యవహరింపవచ్చును. ఇందు విరోధ మేమి?

౧౨. మఱియు మీరు స్ఫోటమును వర్ణములనుండి గాని ధ్వనుల నుండి కాని ప్రకాశిత్యము నొందుదానినిగాఁ జెప్పుచున్నారు. పదము కూడ నిట్టిదియే కావచ్చు నని నిరూపించియున్నాము. మాకు నెందును దోషము రాదు. వర్ణసముదాయ ముండిననే కాని దానివలన పదబుద్ధి కలుగదు. మీమతమునం దన్ననో స్ఫోటము క్రొత్తది. ఇట్లుగలుచే నున్నదానిని విడిచి లేనిదానిని కల్పించుట యనుదోషము దుర్నివారమై వచ్చును.

౧౩. “స్ఫోటము వర్ణసంస్కారములవలన కొంచెముకొంచెముగ జనించును అర్థము ఇట్లు జనించుటకు వీలు లేదు. కావున వర్ణమునకును

వర్ణసముదాయమునకును నడుమ నేదియో యొకపదార్థ ముండవలయును" అని యున్నావు; కాని యదియు యుక్తము కాదు. ఇట్లు అనుభవవిరుద్ధ మగుపదార్థమును కల్పింపఁజూచుటకంటె, ప్రత్యేకవర్ణసంస్కారములవలన వర్ణసముదాయ మేర్పడును. అదియే పదము. దాని నుండి యర్థము జనించును" అనుట తేలిక యగుమార్గము కదా !

కావున నెట్లు చూచినను స్ఫోట మనునది యుండుటకే వీలు లేదు. వర్ణసముదాయమే పదము. వర్ణములు నిత్యము లగుటచే నదియు నిత్యమే. మొట్టమొదట వివరింపఁబడినరీతిగ నర్థములును జాతినాశ్రయించునవియే యగుటచే నిత్యములే. ఇట్లు శబ్దార్థసంబంధము నిత్యము కావున నాయర్థముచే దెలుపఁబడుప్రపంచము శబ్దమునుండి జనించు ననుటలో విరోధ మేమియును లేదు. శబ్దార్థములకుఁ గలసంబంధము నిత్యసంబంధమే యగును కదా !

౯౨. అత ఏవ చ నిత్యత్వం. ౧. ౩. ౨౯.

తాత్పర్యము:—మఱియు పైనఁ జూపినకారణమువలనఁ గూడ వేదమునకు గలనిత్యత్వము దృఢ మగును. ఈప్రపంచము అనిత్య మగు పదార్థమునుండి జనించుటకు వీలు లేదు. కారణమునకుఁ గూడ మఱి యొకకారణ ముండవలసినప్పుచుండిన ననవస్థాదోషము దుర్నివారమై సంభవించును కదా ! ఈకారణమువలన పరమేశ్వరునివలె వేదము కూడ నిత్యమే యని చెప్పి తీరవలయును.

“ప్రతికల్పమునందును వేదము ఆయామునులచే నేర్పరుపఁబడుచున్నది. ఇట్లుండ దానికి నిత్యత్వ మెట్లు నచ్చును” అనియెదవేమొ వినుము. మునులు ఆవేదమును తమతపోబలముచే బ్రకాశింపఁజేయు వారే కాని పుట్టించువారు కారు. తపోబలమువలన అనాదిసిద్ధము లగు వేదము లట్లే వారిమనస్సునందు ప్రతిఫలించును. “యుగాంతే ౭ న్తర్హితా నేవేదా నేతిహాసా న్మహర్షయః వేభిరే తపసా పూర్వ మనుజ్ఞాతా స్ప్రయంభువా” “యుగాంతమున నంతర్ధానమును జెందియున్న వేదములను చతుర్ముఖునిమనుగ్రహమువలన మహర్షులు తమతపోబలముచే సంపాదించిరి” అనుస్మృతి ఈవిషయమునే స్పష్టము చేయు

చున్నది. నిత్యత్వమనగా * అవాంతరప్రళయములయందు సశింపకుండుటయే యని తెలిసికొనవలయును.

“ఈవిషయము పూర్వమీమాంసశాస్త్రమునందే దృఢము చేయఁబడియున్నది. వేదము నిత్యమని యచ్చటనే తగినయుక్తులతో నిరూపించి యున్నారు. ఇట్లుండ మఱల నిచ్చట దానిప్రస్తావ మేల” అనియెడవేమొ వినుము. అచ్చట వేదనిత్యత్వము స్థాపింపఁబడె ననుట నిశ్చయమే కాని యందు కొంతదోషము కలదు. జైమిని వ్యక్తులను నిత్యములుగా నంగీకరించి, దానిమూలమున వేదార్థమును నిత్యముగ స్థిరపరచెను. అది కొంతవిరుద్ధముగ నుండుటచే తగినయుక్తుల నిరూపించి యీవాగ్దానమతమున “జాతీయే నిత్యము. దానినే శబ్దము చెప్పును” అనువిషయము సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది.లోకమునను నామము, జాతిని గూర్చియే చెప్పును కాని వ్యక్తిని చెప్పదు కదా! మనము కల్పించుకొనిన రామకృష్ణాదినామములు వ్యక్తులను చెప్పుచున్నను అవి వ్యక్తి సంజ్ఞామాత్రములై వ్యక్తినాశముతోఁ గూడ నశించిపోవుచున్నవి. కావున వేదము కూడ వ్యక్తులను గూర్చి చెప్పనదియే యగు నేని కల్పిత నామములవలనే నశించి పోవలసి వచ్చును. ఈదోషమును నివారించుటకై వ్యాసమహామునిచే నట్టిసిద్ధాంతము చేయఁబడెను. * ద్రవ్యగుణ కర్తృలయొక్క వ్యక్తులుమాత్రమే జనించును; కాని యాకారము లేన్న

* పంచప్రళయములు:—నిత్యము నైమిత్తికము దైనందినము కల్పాలయము మహాప్రళయము అని ప్రళయము లైదు. అందు ప్రతిదినమును ముఖ్యవ్యవస్థయందు కలుగు నింద్రియాదులవలయము నిత్యప్రళయము’ యుగాంతములందును మన్వంతరాంతములందును లెక్కకు మిక్కిలి యగుభూతములు నశించిపోవుట నైమిత్తిక ప్రళయము. బ్రహ్మదేవుఁడు నిదురించునప్పుడు పంచభూతావశేషముగా కలుగు సర్వజంతునాశము నందిన ప్రళయము. బ్రహ్మదేవునకు నూలుసంవత్సరములు నిండినపిదప పంచభూతసహితముగ మూలప్రకృతి మాత్రావశేషముగఁ గలుగు ప్రళయము కల్పాంతప్రళయము. ఇదియే బ్రహ్మప్రళయము. దీనినే మహాప్రళయశబ్దముతో నూత్రవ్యాఖ్యానమునందు విర్ణించియున్నాను. వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మజ్ఞానప్రభావమువలనఁ గలుగు నవిద్యానాశము మహాప్రళయము (వివరము నాచే వివరింపఁబడిన సీతారామాంజనేయము. పు. ౪౨౦.)

* ద్రవ్యగుణకర్తృలు:—పంచభూతములు కాలము దిక్కు ఆత్మ మనస్సు అనునవి తిర్క్కుమతానుసారముగ ద్రవ్యములు. వేదాంతమతమున నాత్మమాత్రము ద్రవ్యము కాదు.

టికిని జనింపవనుట నిర్వివాదాంశము. కావున నీసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచిన కేవలము జైమినిమతమునుమాత్రమే పట్టిచూచిన వేదప్రామాణ్యము నిలువదు. మఱియు “మంత్రాదులు వ్యాసమతమునఁ బ్రమాణము లగుటచే ‘ఇది విశ్వామిత్రసూక్తము. ఇది శాండిల్యవిద్య’ అను మొదలగుమంత్రాదుల ననుసరించి వేదమునకు పౌరుషేయత్వము నంగీకరింపవలయును” అనుపూర్వపక్షముకూడ వచ్చును. దానిని నిరాకరించుటకై యీసూత్ర మారంభమైనది. వేదమునుండి జనించిన వారు ఆ వేదమునకుఁ గర్త లేట్లగుదురు? కావున నిందేమియు విరోధము లేదు.

అ ౧. పా ౩. సూ ౩౦. ఆరంభము.

అనతారిక: — “ఇప్పటికిని దోషము పోలేదు. మహాప్రళయమున నాయాకారములుగూడ నశించును. అప్పటికై నను వేదశబ్దము లకు నర్థసంబంధము పోవును గదా! ఈకారణమువలన నప్పటికై నను వేదము లనిత్యములు కావలయును. కదా! మామతమున నన్ననోయట్టిప్రళయమే లేదు కావునను ప్రపంచము పరమార్థసత్యమే కావునను దోషము కలుగదు” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౬౩. సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తౌ వ
వ్యవిరోధో చర్చనా త్తన్మతే శ్చ.

౧. ౩. ౩౦.

తాత్పర్యము: — మహాప్రళయమున నాకారములుగూడ నుండవనుట నిశ్చయమే. అయినను వేదమునకు నింతమాత్రమున నప్రా

శబ్దాదు లైదును సంఖ్య పరిమితి పృథక్త్వము (దీనికంటె నది వేలు అనుటకుఁ గారణ మైనగుణము.) సంయోగవిభాగములు పరత్యాపరత్వములు (ఎక్కువ తక్కువలు దూరసమీపములు) పలుచందనము కూడిక (ముద్ద యగునట్టిస్వభావము) బుద్ధి యిచ్చా భ్రేషములు ప్రయత్నము ధర్మాధర్మములు సంస్కారము బయలుగా నుండుట అనునీయిరువదినాల్గును తర్క మితానుసారిముగ గుణములు, వేదాంతులును సామాన్యముగ వీని నంగీకరించియే యున్నారు.

ఎత్తుట నింపుట చాచుట ముడుచుట కదలుట యనునెదే కర లు.

మాణ్యము రానక్కఱ లేదు. ఎన్నిమారులు తిరిగినను ఈ ప్రపంచము ఒక్కవిధముగనే తిరుగుచుండును. దీనినామరూపములు ఎప్పటికి నేక రూపములే యైయుండును. సంసార మనాది. ఈవిషయమును సూత్ర కర్తయు “ఉపపద్యతే చా వ్యుపలభ్యతే చ ౨. ౧. ౩౬.” అను స్థలమున నిరూపింపఁ జూపుచున్నాఁడు. కావున నిదురించి మేల్కొనినవానికి వలె మహాప్రళయానంతరమున మరల జనించినవాడికిఁగూడ పూర్వానుభూతము లగునామరూపములే వ్యవహారములోనికి రావచ్చును. అట్లే రావలయును. లేకున్నఁ బ్రపంచమునకు నాకస్మికత్వంబును చేసినకర్మలు ఫలము నొసంగక నశించిపోవుటయు ఆకస్మికముగ క్రొత్తఫలము లనుభవమునకు వచ్చుటయు ననుమొదలగు పెక్కుదోషములు వచ్చును. కావున సృష్టులన్నియు సమానములే కావలయును. ఇట్లయిన నెన్ని మాటులు తిరిగినమాత్ర మేమివిరోధము కలదు ?

సుఖ ప్రియ పిదపఁ గలుగుమెలకువయుఁ గ్రమముగఁ బ్రళయ సృష్టు లని శ్రుతి వర్ణించుచున్నది. “యత్రైత త్పురుషః సుప్తః స్వప్నం న కం చన పశ్యత్య ధాస్తిన్యాణ ఏ వైకథా భనతి తదై నం వా క్షరై వ రామభిః స హవ్యేతి చక్షుః సర్వై రూపైః స హవ్యేతి శ్రోత్రం సర్వైః శబ్దైః స హవ్యేతి మనః సర్వై ధ్యాతైః స హవ్యేతి స యదా ప్రతిబుధ్యతే య థాగ్నే ర్జ్వలతో విస్ఫులింగా విప్రతిష్ఠే రన్నేన మే వై తస్మా దాత్మనః ప్రాణాయథాయతనం విప్రతిష్ఠంతే ప్రాణేభ్యో దేవా దేవేభ్యో లోకాః” “పురుషుఁడు గాఢనిద్రఁజెందునప్పుడు పరబ్రహ్మమున నేకీభవించును. అప్పుడు సర్వనామములతోను గూడి వాగింద్రియంబును, సర్వరూపములతోఁ గూడ నేత్రేంద్రియంబును, సర్వశబ్దములతోఁ గూడ శ్రోత్రంబును, సర్వసంకల్పములతోఁగూడ మనస్సును ఆ బ్రహ్మమునందే లీనములగును. మఱియు ప్రజ్వలించుచున్నయగ్నినుండి మిడుగురులు లేచినట్లు మెలకువ వచ్చినతోడనే మఱల నాయుంద్రియము లన్నియు నా బ్రహ్మమునుండి వెలికి వచ్చును. వానినుండి యాయాజ్ఞానములు జనించును. ఆజ్ఞానములనుండి విషయములు పుట్టును (ప్రకాశించు ననుట)” అని శ్రుతి ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పుచున్నది. ప్రళయ మనైనను మూలప్రకృతిమాత్రము శేషించునట్లు సర్వప్రపంచములును బ్రహ్మమున వైకృ మొందుటయే కదా !

కావున సుషుప్తిప్రళయములును ప్రబోధసృష్టులు నొక్కటియే. మేల్కొనిన పురుషునివలెనే ఉత్తరకల్పమునందలి జీవులును పూర్వానుభవ సిద్ధములగు నామరూపములతోనే వ్యవహరింతు రనుట నిస్సంశయము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. సుషుప్త్యవస్థయందు వ్యవహార మంతయు నశించిపోదు. ఒకపురుషునికి సుషుప్తి యున్నప్పుడు మఱియొక్కనికి మెలకువ కూడ నుండవచ్చును. అప్పుడు మెలకువతోనున్నవాడు పూర్వవ్యవహారముల స్మరించుచుండుటచే నిదురించుచున్నవాడు కూడ మెలకువ వచ్చినపిదప దాని స్మరింపవచ్చును. మఱియు అప్పుడు కాల మత్యల్పమగుటచే సంస్కారములు నశింపనేరవు. ఈ కారణమువలన పురుషుడు సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గొంత నేవు వ్యవహారాభావముతో నున్నను మెలకువ రాగానే వెమకటివ్యవహారముల స్మరించుటకు తగినవీలు కలదు. మహాప్రళయ మిట్టిది కాదు కదా! ఇదియును గాక సుషుప్త్యవస్థయందు ప్రాణము లుండును; మహాప్రళయమున నవియు నశించిపోవును. ఇట్లుండ నీరెంటికిని పోలిక యెటనుండి సంభవించును? కావున మనకు పూర్వజన్మస్మృతి లేనట్లు ఉత్తరసృష్టియందలివారికి పూర్వసృష్టిస్మరణ యుండుటకు వీలు లేదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱలేదు. నీవు చూపినది యొకగొప్పదోషము కాదు. మహాప్రళయము సర్వవ్యవహారముల నశింపఁజేయు ననుట నిశ్చయమే కాని సర్వసంస్కారములమాత్రము నశింపఁజేయనేరదు. సంస్కారములు ఎంతయధిక కాలమున కైనను నశించు ననుటకు వీలు లేదు. జీవుడు తా నొనర్చుచున్న విచిత్రకర్మములప్రభావమున ననేకవిధములగు జన్మముల లెక్కకు మిక్కిలిగా నిచ్చుచున్నాడు. ఒకమాటు మనుష్యుడై పుట్టినవాడు రెండవజన్మమునందుఁ గూడ మనుష్యుడే యగు ననుట నిశ్చయము కాదు. ఒకానొకడు అట్లే యైనను అనేకులు అట్ల కాకుండు రనుట నిస్సంశయము. ఒకానొకడు ప్రస్తుతజన్మమున మనుష్యుడై మఱల నెన్నియోకోట్లజన్మములు గడచినపిదప మఱల మనుష్యుఁ డగుటయు సంభవింపవచ్చును. ఇందు విరోధ మేమియు నుండదు. ఇక చూడఁడు. లోకమున మనుష్యవ్యవహారముల నెఱుంగనిమనుష్యుఁ డెందైన గానవచ్చుచున్నాడా? అందఱకును మనుష్యవ్యవహారము తెలిసియే యున్నది. అందు కోటి

జన్మములకు సంతకంబై యధికసంఖ్య గలజన్మములకుఁ బూర్వమున మనుష్యుడై యుండినవాఁడుకూడ నుండవచ్చును కదా! వానికి చిర కాలమునాఁడు అనుభవింపఁబడిన మనుష్యవ్యవహార మెట్లు స్మరణకు వచ్చెను? ఆసంస్కార మప్పటినుండియు లోన నడంగి యుండి మనుష్య జన్మమును కలిగింపఁగలకర్మలు పరిపాకము నొందఁగనే వెలికి వచ్చినది యనవలయును. సంస్కారము నశించిపోవునదియే యగునేని యిట్లు చిర కాలమునకుఁ గూడ ప్రకాశమును జెందుట సంభవింపదు కదా! కావున నీయనుభవమును పట్టి చూచిన సంస్కార మెంతకాలమున కైనను నశించునది కాదని స్పష్ట మగుచున్నది.

సామాన్యలవిషయమే యిట్లుండ నిక పరమేశ్వరానుగ్రహసంపన్ను లగుహిరణ్యగర్భాదులఁ గూర్చి యేమి చెప్పవలయును! వారు పూర్వకల్పమునందలివిషయముల స్మరింపఁగల రనుటలో సంశయమేమి? అనుగ్రహప్రభావముచే నిదురనుండి మేల్కొంచినవారివలె వారు సర్వవ్యవహారముల స్మరింపవచ్చును. మనకు పూర్వజన్మవిషయములు తెలియ వనునంతమాత్రమున దివ్యజ్ఞానసంపన్ను లగువారికిఁగూడఁ దెలియకుండవలయు ననునియమము కలదా!

ప్రాణ ముండుటయు లేకుండుటయు సుఖప్తిచుహాస్రశయమునకుఁ గలభేద మనుట నిశ్చయమే. అయినను సర్వవ్యవహారములు నశించి తత్కారణ మగునవిద్య మాత్రమే మిగిలియుండుట యీరెంటికిని పోలిక యని తెలిసికొనవలయును. ఉపమానోపమేయములకు నన్నివిషయములయందును పోలిక యుండ నక్కట లేదని యిదివరకే పలుమాఱు నిరూపించియున్నాము.

అది యట్లుండె ప్రకృతము హిరణ్యగర్భాదులకు పూర్వకల్పమునందలివ్యవహారములు స్మరణకు వచ్చు ననుటలో నింత యైవ సంశయము వలదు. వారికిఁ గలజ్ఞాన మపరిమితము. లోకమున మనుష్యులు మొదలు క్రిందఁ గలతిర్యగాదుల కన్నిటికిని క్రమక్రమముగ జ్ఞానము తక్కువ యగుచుండు ననియు, పైనఁ గలదేవాదులకుఁ గ్రమక్రమముగ నధిక మగుచుండు ననియుఁ బ్రత్యక్షముగ ననుభవించుచున్నాము. శ్రుతిస్మృతులును ఈవిషయమును నొక్కివక్కాణించుచున్నవి. ఇట్టి ధానిని మనము నిరాకరింపలేము కదా! మఱియు నాధేవతలయంద

చతుర్ముఖుడు సర్వాధికుడు. పరమేశ్వరునివెనుక నాయనయే సర్వోత్తముడు కదా ! ఇట్టివానికిఁ గలజ్ఞానసమృద్ధియు పైయుక్తి ననుసరించి చూచిన సర్వాధికము కావలయును. ఇట్టివాఁడు ఉత్తరకల్పమున క్రొత్తగా జనించినను పూర్వవ్యవహారముల స్మరించు ననుటలో సంశయమేమి ?

“యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై, తం హా దేవ మాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షు రైవ శరణ మహం ప్రపద్యే” = “ఎవ్వఁడు కల్పాదియందు బ్రహ్మదేవుని నిర్మించి ఆతనికి సర్వవిజ్ఞాననిధాన మగువేదము నొసంగునో, యట్టి బుద్ధిసాక్షి యగుపరమేశ్వరుని మోక్షార్థినై నేను శరణు జొచ్చెదను” అనుశ్రుతిచే నీసర్వవిషయంబును స్పష్టము చేయఁబడి యున్నది బ్రహ్మదులయందుఁ బరమేశ్వరునకుఁ బూర్ణానుగ్రహము కల దనియు, పరమేశ్వరానుగ్రహబద్ధ మగువేదముచే వారు పూర్వకల్పవ్యవహారముల స్మరింపఁ గలుగుదు రనియు, దానిచే నుత్తరకల్పమును నిర్మింతురనియు స్పష్టము చేయఁబడి యున్నది.

మఱియు వేటొకవిధముగఁ గూడ శ్రుతిస్మృతులు ఈవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. ప్రతిమంత్రమునకును ఉపద్రష్ట (తపోబలమున సంపాదించినవాఁడు) యగుముని యొక్కఁ డుండును. మఱియు దాని నిబంధనమునకు ననుకూల మగుఛందస్సు కూడ నుండును. వాని నన్నిటి నెఱుంగవలయు ననియు, అట్లు తెలిసికొనక నామంత్రమును జపించినఁ బ్రయోజనము లేదనియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది. స్మృతియును చెప్పుచున్నది. “యో హా వా అవిదితాన్వేయః ఛందోదైవత బ్రాహ్మణేన మంత్రేణ యాజయతి వాధ్యాపయతి వా ఘోషం వర్చతి గర్తం వా ప్రతిపద్యతే” = “ఏపురుషుఁడు ఋషిని, ఛందస్సును, దేవతను, బ్రాహ్మణమును గుఱు తెఱుంగక మంత్రానుష్ఠానమును జేయునో ఆమంత్రముచే పరులకుఁ గర్తకలాపమును నడపునో కాక నామంత్రమును పరుల కుపదేశించునో యట్టివాఁడు స్తంభ మగును. గోతిలో నై న పడినవాఁ డగును (అనఁగా: వారికో సమాను డగు ననుట)” అని యారంభించి వేదము పైవిషయమును స్పష్టము చేసియున్నది. వేదము పతికల్పమునందు నేకరూపమే యగుటచే

నీఋషులు నట్టివారే కావలయును. “వేదమును గూర్చి యింకను నిర్ణయము కాలేదు కదా !” యనియెడవేమొ, అయినను, వేదము ఋషులచే గల్పింపఁబడినది కా దనియు, స్మరింపఁబడుచు మాత్రమే యున్నదనియు నిదివరకే స్పష్టము చేసి యున్నాము. కావున “ఋషుల నెఱుంగవలయును” అనిన “పూర్వకల్పమునందలిఋషుల స్మరింపవలయును” అనియే యర్థమగును. ఆమునులు మనకు ప్రాచీనులే యైనను సృష్ట్యాదియం దుత్పిన్నుఁ డైనహిరణ్యగర్భునకు ప్రాచీనులు కారు కదా ! కావున నాహిరణ్యగర్భుఁడు పూర్వకల్పమునందలివారి నే తప్పక స్మరింపవలసినవాఁ డగు ననుటలో సంశయము లేదు. మఱియు ప్రాణులకు సుఖము కలుగుటకై ధర్మంబును దుఃఖము తొలంగుటకై యధర్మనిషేధంబును శ్రుతియందుఁ జేయఁబడి యున్నవి. వాని ననుసరించియే క్రమముగ సుఖదుఃఖములయందు సర్వజనులకును రాగద్వేషములు కలుగుచున్నవి. ప్రతివాఁడును తనకు తోచినకొలఁది, శక్తియున్నంతకొలఁది అవకాశము దొరకినకొలఁది ధర్మాధర్మముల నాచరించుచున్నాడు. ఉత్తరజన్మమునందును ఉత్తరకల్పమునందుఁ గూడ తత్ఫలములనే యనుభవించుచున్నాడు. ఇట్లే చెప్పి తీరవలయును లేకున్న నాకస్తికత్వాదిదోషములు వచ్చునని యిదివరకే చెప్పి యున్నాము కదా ! ఈకారణమువలన నుత్తరకల్పము అవశ్యముగ పూర్వకల్పసమానమై యుండి తీరవలయు ననుట నిస్సంశయము.

సృష్టి యనునది నశించిపోయినపదార్థముల మఱల పుట్టింపఁగలుగు సంతయే కాని వానిస్వభావముల మార్పఁగలదా ? అట్లు మార్పుట కింత యైనను వీలు కలదా ? ఎప్పటి కైనను “మంటినుండి వస్త్రము జనించెను. దారములనుండి కుండ జనించెను” అనిన నీవు విశ్వసించువా ? అట్లయిన పదార్థభేదముతో నావశ్యకము లేక జనులు ప్రవర్తింపవలయును. దాహము గొనినవాఁడు పాత్రములో నగ్నిని వైచి కొని త్రాగవలయును. చలిచే బాధపడువాఁడు నీటిలో మునుగవలయును. ఇది సంభవించునా ? కావున నెన్నిసృష్ట్యై నైనను పదార్థస్వభావములకు మార్పు కలుగకూడదు. ఇంద్రియములకును శబ్దాదివిషయములకును గలసంబంధ మొకప్పుడు మఱియొకవిధముగ నుండె ననుటకు వీలు కలదా ? అది శ్రుతికిని అనుమానాదిప్రమాణములకును

గూడ విరుద్ధ మగును. కావున నెట్లు చూచినను సర్వకల్పములు నేక రూపము లై యే యుండి తీరవలయును. సర్వప్రపంచము కారణభూత మగునవిద్యాశక్తిమాత్రము మిగులునట్లుగా నశించును ; దానినుండియే పూర్వానుగుణముగ మఱి జనించును.

“సూర్యచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్”
 “సూర్యచంద్రులు మొదలగు నీప్రపంచము నంతయును బ్రహ్మదేవుడు పూర్వకల్పమునందువలెనే సృజించెను” అనుమొదలగుశ్లోకులును “యథర్తుష్టతులింగాని నానాసూతాణి పర్యయే, దృశ్యంతే తాని తా న్యేవ తథా భావాని పర్యయే” “ఈసంవత్సరమునఁ గానవచ్చిన ఋతుధర్మములే మరుచటిసంవత్సరమునఁ గూడ గానవచ్చినట్లు ఈకల్పమున నున్నవ్యవహారములే యుత్తరకల్పమునఁ గూడ నుండును” అనుమొదలగుస్మృతులును ఈవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. కావున నెట్లు చూచినను సర్వకల్పములును సమానములే ; వేదశబ్దార్థములు గూడ సమానములే. కావున మహాప్రళయము నంగీకరించినను వేదమునకు సప్రామాణ్యము లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము నిలువదు. సృష్టిప్రళయముల నంగీకరించుటకే తగినవీలు లేదు. మీరు సంసార మనాది యనియు, కర్మఫలము లేకరూపము లనియు నిట్లగుటచే నుత్పత్తిప్రళయముల నంగీకరించినను ప్రతీకల్పమునందును ప్రపంచమునకు సమాననామరూపములే యుండవలసివచ్చును గావున విరోధ మేమియు లేదనియుఁ జెప్పి యున్నారు. మొట్టమొదట మీమతమున సంసార మనుపదార్థ మొకటి యెటునుండి వచ్చును. అది బ్రహ్మభిన్న మనిన బ్రహ్మమునకు సద్వీతీయత్వము వచ్చి మీయదైవ్వితసిద్ధాంతమును ధ్వంసము చేయును ; అభిన్నమనిన బ్రహ్మమునకు సగుణత్వము సంభవించును.

మఱియు ప్రపంచము కారణ మగునవిద్య మిగులునట్లుగా లయము నొంది మరల నందుండియే జనించు నంటిరి. ఆయవిద్యయు భావరూపయా (కలదియా) అభావకరూపయా (లేనిదియా) మొదటిపక్షమున పూర్వమువలెనే బ్రహ్మమునకు సద్వీతీయత్వము వచ్చును. రెండవ పక్షమున ప్రపంచమే లేకపోవలసి వచ్చును. కారణమే యభావరూపమైనచోఁ గార్యము సత్వరూప మగునా ? ఇదియు ననుభవవిరుద్ధము.

కావున మీసిద్ధాంతము నిలువదు. ప్రపంచమునకు నుత్పత్తివివాదములే తే వనుట యుక్తియుక్తము.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింపవలదు. సంసారము పరబ్రహ్మము యొక్క * వివర్తము. సంసార మన్న ప్రపంచ మన్న నొక్కటియే. వివర్తమే యగుటచే నాప్రపంచము బ్రహ్మమునకంటె భిన్నంబును కాదు ; అభిన్నంబును కాదు. త్రాటియందు భ్రాంతిచే జూడఁబడినపాము ఆత్రాటికంటె భిన్నమా? అభిన్నమా? భిన్న మనిన త్రాటినుండి దానిని వేరు చేయఁగలమా? అభిన్న మనిన త్రాటి నెఱుంగనప్పుడు గలభిన్నానుభవమునకు గతి యేమి? ఇట్లు విమర్శించిన “ఆపాము త్రాటికంటె భిన్నముగఁ గానవచ్చుచున్నది ; కాని భిన్నము కాదు. వాస్తవస్థితిలో నది యెప్పటికినిఁ ద్రాటికంటె భిన్నముగ జనించినయే యుండలేదు” అనియే చెప్పవలసి యున్నది. సంసారము గూడ నిట్టిదియే. కావున దానియనికి నంగీకరించుటవలన దోష మేదియు రాదు. కావున అది యనాది యగుట మొదలగునవి సిద్ధాంతములే యగుటచే వైనిరూపించినవిషయ మంతయు నిర్దుష్టమే యగును.

మఱియు ప్రపంచకారణ మగునవిద్యను గూర్చి నీవుచేసినయాక్షేపము సరికాదు. అది యభావరూప కాదు. భావరూపయే. అట్లు కాకున్న బహుదోషములు వచ్చును. బ్రహ్మము స్వయంప్రకాశస్వరూప మగుటచే నభావపదార్థము దాని నావరింపనేరదు. “అది స్వయంప్రకాశమైనచో నందఱకును నాత్మజ్ఞానము కలుగవలసినదియే కదా!” అనియెడ వేమొ వినుము. ఆత్మవిషయ మగుప్రకాశము లేకున్నను ఏదియో యొక విధముగఁ బ్రకాశము కలదనుట నిస్సంశయము. బ్రహ్మము సాక్షి చేతనరూపుఁడు. ఇట్టివాఁ డొక్కఁడు సర్వానుభవసిద్ధుఁడై యున్నాఁడనుట నిర్వివాదము కదా! బాగుగ విచారించిన స్వప్రకాశస్వరూపము లేనివానికి నింతమాత్రపుప్రకాశ మైన నుండుటకు వీలు లేదు. మఱియు సర్వసాక్షి యగుచేతనుఁడు స్వప్రకాశరూపుఁడనుటలో సంశయ మేమి? కావున నిట్టివాని నభావ మావరింపనేరదు. ఆవరింపకున్న లోకానుభవ సిద్ధ మగునాత్మవిషయకాజ్ఞానము సంభవింపనేరదు. ఈకారణమువలన “అవిద్య భావరూప మైనదియే” యనవలయును. అది పరబ్రహ్మమునందు

* వివర్తము (పుట. 22. చూడుము.)

దానివిషయములతోఁ గూడఁ (అనఁగా: “ఇది నాకు తెలియలేదు” అని వ్యవహరింపఁబడు విషయములతోఁ గూడ) నారోపింపఁబడి యున్నది. ఇట్లగుటచేతనే మనము ఆపరమేశ్వరునియొక్క యథార్థస్వరూపమును ఎఱుంగలేకున్నాము.

ఇట్లు కాకున్న “నీవు చెప్పినవిషయము నాకు తెలియలేదు” అనుమొదలగువ్యవహారములు సంభవింపనేరవు. ఆవ్యవహారముల యందుఁ బురుషుఁడు తనయజ్ఞానమును తాను తెలిసికొనుచున్నాఁడు. తనయజ్ఞానమునకు విషయ మగువాక్యమును గూడ తెలిసికొనుచునే యున్నాఁడు. ఆవ్యవహారమునకు “నీవు నా కేదియో యొకవిషయమును చెప్పుచున్నావు. దాని కేదియో యొకయభిప్రాయ ముండవలయును. అది నాకు గోచరము కాలేదు” అనియే కదా! యభిప్రాయము. ఇప్పుడు చూడుడు. ఆయవిద్య అభావరూప మగునేని దానికి విషయ మెటనుండి సంభవించును. * “సామాన్యజ్ఞానము కలదు * విశేషజ్ఞానము లేదు. కావున నట్టివ్యవహారము వచ్చినది” అనియెదవేమొ అదియు సరి కాదు. అట్లుండిన “నేను చెప్పినవిషయ మేది” యనిన దానిని చెప్పవలసి యుండును. అది లేదు కదా! కావున నవిద్య భావరూపమే ఇట్టివ్యవహారము లన్నియు దానివిషయముల నాశ్రయించియే కలుగుచున్నవి.

ఇట్లయినను ఈయవిద్యవలన బ్రహ్మమునకు నద్వితీయత్వము రాదు. ఒకపక్షమున నిదియు సంసారమువలెనే * యనిర్వచనీయము

* సామాన్యవిశేషజ్ఞానము అనఁగా: నొకవస్తువును గూర్చి “ఇది కలదు. దీనితత్త్వ మిట్టిది” అని తెలిసికొనుట

* అనిర్వచనీయత్వలక్షణము.—నిర్వచన మనఁగా: నిర్ణయము. నిర్వచించుటకు అనఁగా: ఇట్టిది యని నిరూపించుటకు పీలగునది నిర్వచనీయము. అట్టిది కాని దనిర్వచనీయము.

మాయను ఎట్లు నిర్వచించుటకును పీలు లేదు. అది బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినప్పుడు కానరాదు. శుద్ధబ్రహ్మను నది యెప్పుడుకాని యుండె ననుటకే పీలు లేదుకదా! ఇక నెప్పటికిని లేదనిన నీ ప్రపంచమే కానరాకూడదు. కారణమే శూన్యమైనఁ గార్య మెటనుండి వచ్చును.

“ఈ ప్రపంచము మాయకము కాదనిచెప్పరాదా?” అనియెదవేమొ అది సరి కాదు. విచారదృష్టికి నట్లు కానవచ్చుట లేదు. ఈ ప్రపంచము నానాభేదములతోఁ గానవచ్చుచున్నది. భేద మనునది ప్రతిస్పృత్యనుభవములను పటి చూచిన నొత్తిన

(ఉన్న దని కాని లేదని కాని నిరూపించుటకు వీలు లేనిది). రెండవ సత్తమున జ్ఞానము కలుగఁగానే నశించిపోవునది యగుటచే ననిత్యము. అనిత్యములగు భావములతో నిత్యభావములకు సద్వివేచిత్యము సంభవింపదు. ఒకయెడారిలో నొకగృహము కల దనుకొనుఁడు. దానిపార్శ్వమున కార్యార్థమై యొకగుడారము వేయఁబడిన దానికి సద్వివేచిత్యము వచ్చునా? ఎన్నటికైనను “అయెడారిలో రెండుగృహము లున్నవి” అనువ్యవహార మేర్పడునా? తత్త్వము నెఱుంగనివారు అట్లు తలంచిన తలంతురు గాక ప్రాజ్ఞు లట్లు చేయుదురా? కావున ప్రపంచభ్రాంతిలో మునిగియున్నవారు ఒకవేళ బ్రహ్మమును సద్వివేచిత్యముచుగా భావించినను వివేకు లట్లు చేయరు. వివేకులయనుభవమే ప్రమాణ మగుటచే దానికి సద్వివేచిత్యమే లేదు. ఇదియే మూలావిద్య యనఁబడును. దీని నుండియే ప్రపంచసృష్ట్యాదులు కలుగుచున్నవి. మనకు రజ్జున రావిభ్రాంతిలను కలిగించునది తూలావిద్య. కావున సిద్ధాంతమున విరోధము లే దని తెలిసికొనవలయును.

అ ౧. పా ౩. సూ ౩౧. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు వేదప్రామాణ్యములను స్థిరపఱచి దేవతలకుఁ గల దని చెప్పఁబడినయధికారమును గూర్చినపూర్వపక్షముల రెండు సూత్రములచే ననువాదము చేయుచున్నాఁడు.

౯౪. మధ్యాది ష్వసంభవాదనధికారం

జైమినిః. ౧. ౩. ౩౧.

తాత్పర్యము:—మధువిద్య మొదలగువానియందు దేవతలకు నధికారము సంభవించుటకు వీలు లే దనియు, ఈకారణమువలన బ్రహ్మ యాండులకు వీలు లేదు. (ఈవిషయము పుట. ౧ ౧. ౫ చూడు.) ఇట్లుండ నిది సత్యమే ట్లగును? కావున నెట్లును దీని మునికికి మాయయే కారణ మనవలయును. అజ్ఞానమువలన లేనిదానిని సహిత మున్నట్లు తలంపవచ్చును గదా!

కావున నెట్లు చూచినను మాయను కలదనికాని, లే దని కాని నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు కలిగియు లే దనఁబడుపదార్థము ప్రపంచమున నుండదు కదా! కావున యుక్తులతో విచారించిన మాయ యనిర్వచనీయము.

విద్యయందుఁ గూడ వారికి సధికారము కలుగుటకు వీలు లేదనియు జైమినిముని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు.

దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యయం దధికారమును కలదనిన నన్నివిద్యలయందును అట్టియధికారము సంగీకరింపవలసినదప్పును ఇది సంభవింపదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు “అసౌ ఆ ఆదిత్యో దేవమధు” “ఈసూర్యుడే దేవతలకు నమృతము” అను మొదలగు వాక్యములచే మధువిద్య చెప్పఁబడియున్నది. అందు సూర్యుని అమృతరూపముతో నుపాసింపవలయు ననుట విధి. దీని నాచరించుటకు మనుష్యులకు వీలు కలదు. దేవతలకు నవకాశ మెట్లు కలుగును? ఒకవేళ సూర్యుడే యా విద్య ననుష్ఠింపఁ దలంచినచో తాను తనకంటె నన్యఁ డగు నేసూర్యు నమృతముగ నుపాసించును?

మఱియు నావిద్యయందే సూర్యునకుఁ గలయెఱుపు మొదలగు రూపములే యమృతము అనియు, వసురు ద్రాది దేవగణములు ఆయమృతమును పానముచేయుదురనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది “ఈవిద్య నుపాసించువాఁడు అంతమున వసువులతో నాటియగు ప్రభావమును పొంది ఆయమృతము నన్ని యనుముఖముచే నాస్వాదించి తృప్తి నొందును” అని ఫలము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇదియు మనుష్యులకు సంభవించును; కాని దేవతలకును నెట్లు సంభవించును? వసువులు ఆవిద్యను అనుష్ఠింపఁదలంచిన నప్పుడు వారలు తమకంటె నన్య లగు నేవసువులయొక్క ప్రభావమును పొందఁగలరు? తామే వసువులై యుండ నన్యవసువులను గూర్చినజ్ఞానము నెట్లు పొందఁగలరు. (అచ్చట “వసువులు అమృతపానమును చేయుచున్నారు” అని చెప్పఁబడియున్నది.)

మఱియు “వాయు ర్వాస సంపీర్ణః” “వాయువే సంవర్ణము” అను మొదలగునుపాసనములు అనేకము లచ్చటచ్చట చెప్పఁబడియున్నవి. వానియందు ఆయా దేవతలకు సధికారము కలుగదు. ఋషిసంబంధము లైనయుపాసనలు కూడఁ గొన్ని కలవు. వానియందు ఋషుల కధికారము కలుగదు. ఇట్లుండ బ్రహ్మవిద్యయందుమాత్రము వారల కధికారము కలదనుట యెట్లు? విద్యయం దధికార మున్న దనిన నన్ని విద్యలయందు సధికార ముండవలసినదే కదా! కావున దేవతలకు విగ్రహ మున్నను అధికార ముండదు.

(ఉన్న దని కాని లేదని కాని నిరూపించుటకు వీలు లేనిది). రెండవ షట్మున జ్ఞానము కలుగఁగానే నశించిపోవునది యగుటచే ననిత్యము. అనిత్యములగు భావములతో నిత్యభావములకు సద్విత్తీయత్వము సంభవింపదు. ఒకయెడారిలో నొకగృహము కల దనుకొనుడు. దానిపార్శ్వమున కార్యార్థమై యొకగుడారము వేయఁబడిన దానికి సద్విత్తీయత్వము వచ్చునా? ఎన్నటికైనను “అయెడారిలో రెండుగృహము లున్నవి” అనువ్యవహార మేర్పడునా? తత్త్వము నెఱుంగనివారు అట్లు తలంచిన తలంతురు గాక ప్రాజ్ఞులట్లు చేయుదురా? కావున ప్రపంచభ్రాంతిలో మునిగియున్నవారు ఒక వేళ బ్రహ్మమును సద్విత్తీయముచుగా భావించినను వివేకులట్లు చేయరు. వివేకులయనుభవమే ప్రమాణ మగుటచే దానికి సద్విత్తీయత్వమే లేదు. ఇదియే మూలావిద్య యనఁబడును. దీని నుండియే ప్రపంచసృష్ట్యాదులు కలుగుచున్నవి. మనకు రజ్జున రావిభ్రాంతులను కలిగించునది తూలావిద్య. కావున సిద్ధాంతమున విరోధము లేదని తెలిసికొనవలయును.

అ ౧. పా ౩. సూ ౩౧. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు వేదప్రామాణ్యములను స్థిరపఱచి దేవతలకుఁ గల దని చెప్పఁబడినయధికారమును గూర్చినపూర్వపక్షముల రెండు సూత్రములచే ననువాదము చేయుచున్నాఁడు.

౯౪. మధ్యాది వ్యసంభవాదనధికారం

జైమినిః. ౧. ౩. ౩౧.

తాత్పర్యము:—మధువిద్య మొదలగువానియందు దేవతలకు నధికారము సంభవించుటకు వీలు లేదనియు, ఈకారణమువలన బ్రహ్మ యాండులకు వీలు లేదు. (ఈవిషయము పుట. ౧ ౧ ౫ చూడు.) ఇట్లుండ నిది సత్యమెట్లగును? కావున నెట్లును దీని మునికికి మాయయే కారణ మనవలయును. ఆజ్ఞానమువలన లేదనినది సహిత మున్నట్లు తలంపవచ్చును గదా!

కావున నెట్లు చూచినను మాయను కలదనికాని, లేదని కాని నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు కలిగియు లేదనఁబడుపదార్థము ప్రపంచమున నుండును కదా! కావున యుక్తులతో విచారించిన మాయ యనిర్వచనీయము.

విద్యయందుఁ గూడ వారికి నధికారము కలుగుటకు వీలు లేదనియు జైమినిముని యభిప్రాయపడుచున్నాఁడు.

దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యయం దధికారమును కలదనిన నన్నివిద్యలయందును అట్టియధికారము సంగీకరింపవలసినదగును. ఇది సంభవింపదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు “అసౌ ఆ ఆదిత్యో దేవమధు” “ఈసూర్యుడే దేవతలకు నమృతము” అనుమొదలగువాక్యములచే మధువిద్య చెప్పఁబడియున్నది. అందు సూర్యుని అమృతరూపముతో నుపాసించవలయు ననుట విధి. దీని నాచరించుటకు మనుష్యులకు వీలు కలదు. దేవతలకు నవకాశ మెట్లు కలుగును? ఒకవేళ సూర్యుడే యావిద్య ననుష్ఠింపఁ దలంచినచో తాను తనకంటె నన్యఁ డగు నేసూర్యు నమృతముగ నుపాసించును?

మఱియు నావిద్యయందే సూర్యునకుఁ గలయెఱుపుమొదలగు రూపములే యమృతము లనియు, ననురుద్వాదిదేవగణములు ఆయమృతమును పానముచేయుదురనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది “ఈవిద్య నుపాసించువాఁడు అంతమున వసువులతో సాటియగు ప్రభావమును పొంది ఆయమృతము నన్ని యనుముఖముచే నాస్వాదించి తృప్తి నొందును” అని ఫలము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇదియు మనుష్యులకు సంభవించును; కాని దేవతలకును నెట్లు సంభవించును? ననువులు ఆవిద్యను అనుష్ఠింపఁదలంచిన నప్పుడు వారలు తమకంటె నన్య లగు నేవసువులయొక్క ప్రభావమును పొందఁగలరు? తామే వసువులై యుండ నన్యవసువులను గూర్చినజ్ఞానము నెట్లు పొందఁగలరు. (అచ్చట “వసువులు అమృతపానమును చేయుచున్నారు” అని చెప్పఁబడియున్నది.)

మఱియు “వాయు ర్వాస సంవర్తః” “వాయునే సంవర్గము” అను మొదలగునుపాసనములు అనేకము లచ్చటచ్చట చెప్పఁబడియున్నవి. వానియందు ఆయాదేవతలకు నధికారము కలుగదు. ఋషిసంబంధము లైనయపాసనలు కూడఁ గొన్ని కలవు. వానియందు ఋషుల కధికారము కలుగదు. ఇట్లుండ బ్రహ్మవిద్యయందుమాత్రము వారల కధికారము కలదనుట యెట్లు? విద్యయం దధికార మున్న దనిన నన్ని విద్యలయందు నధికార ముండవలసినదే కదా! కావున దేవతలకు విగ్రహ మున్నను అధికార ముండదు.

అ ౧. పా. ౩. సూ. ౩౨. ఆరంభము.

అపతాదిక:— “ఇట్లు చెప్పినేల? అధికారము కల దనిన నన్నిటియందు నుండవలయునా? ఎవ్వనికి నెచ్చట నధికార ముండగదగునో యెచ్చటనే యుండును. ఇందు విరోధ మేమి?” అనిన “ఇట్లు చెప్పినను మీసిద్ధాంతము (వాస్తవసిద్ధాంతము) నిలువదు.” అని యాక్షేపించుచున్నాడు.

౬౫. జ్యోతిషి భావా చ్చ. ౧. ౩. ౩౨.

తాత్పర్యము:—లోకమునను వేదమునను దేవవాచకము లగు శబ్దము లన్నియు తేజోమండలమునందే (సూర్యుడు చంద్రుడు అగ్ని నక్షత్రములు మేఘపులు గ్రహములు మొదలగు తేజస్సులనమూహమునందే) ప్రయోగింపఁబడుచున్నవి యనుట స్పష్టము. అవి యచేతనము లనుటయు నిస్సంశయము. ఇట్లుండ వారలకు దేహాదు లెట్లు వచ్చును? అచేతనపదార్థ మేదియు చేతనులవలె వ్యవహారమును చేయఁజాల వనుటలో సందేహ మేమి కలదు? కావున జ్యోతిర్మండలహులు లగుటచే దేవతలకు * దేహాదు లుండుటకు వీలులేదు.

“మంత్రార్థవాదాదులును లోకంబును ప్రమాణము లని చెప్పి యున్నాము. వానియాధారముచే దేవతలకు దేహాదులు కల వని నిశ్చయింపవచ్చుననియుఁ జెప్పియున్నాము కదా!” అనియెదవేమొ వినుము. ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములకంటె భిన్నముగ లోక మనునొక ప్రమాణము కలదా! అట్టిది యుండునేని యది యంధపరంపరయే కావలయును. ప్రమాణవిరుద్ధమగు ప్రతీతిని ఎవ్వఁడు విశ్వసించును? మఱియు ఇతిహాసపురాణములు పురుషనిర్మితములు కావున వానికి మూలభూతముగఁ బ్రామాణిక గ్రంథ మొకటి యుండవలయును. అట్లు లేకున్న వానియందుఁ జెప్పఁబడినమర్థము ప్రమాణముగ గ్రహింపఁబడదు. ఇదియునుగాక అర్థవాదములు స్తోత్రరూపములై * విధివాక్య

* దేహము, భోజనము, నివాసస్థానము, తిన్నపాపించువారి ననుగ్రహించుట, వారికి సుపాసనానుసారముగ ఫలము నిచ్చుట అను ఏదైనను దేహాదివంశకము

* విధివాక్యము. (పుట. ౩౪౬ చూడుము.)

మునందు చెప్పబడినవిషయమును ప్రశంసించును. కావున వానికి స్వార్థమునందుఁ దాత్పర్యము లేదు. కల దనిన నొక్కవాక్యమే రెండు విషయముల బోధించునది కావలసినప్పుటచే వాక్యభేదము కలుగును. ఇది యయుక్తము కదా! ఇట్లే మంత్రములును విధివాక్యముచే బోధింపబడినవిధులయందు తత్కాలోచితకృత్యములఁ దెలుపుటకై ప్రయోగింపబడును. ఇట్లుగుటచే నవి స్వతంత్రార్థము నెఱిగింపలేవు కావున “దేవతలకు దేహాదులు కలవు” అనుట యెట్లును సిద్ధాంతము కానేరదు. ప్రత్యక్షమైన లెవ్వియు నీవిషయమును సిహుపించుటలో తోడ్పడవు. పురాణేతిహాసములు మూలగ్రంథము నవేక్షించునవి యగుటచేతను, వేదమునకంటె నన్య మగుమూలగ్రంథము లేకుండుటచేతను, ఆవేదమున దేవతలకు శరీరాదు లెటను చెప్పబడియుండకపోవుటచేతను, ఈసిద్ధాంతమునకు వానివలన (పురాణేతిహాసములవలన) తోడ్పాటు కలుగదు. మంత్రార్థవాదములు వేదవాక్యములే యైనను, అందు దేవతలకు శరీరాదులు చెప్పబడియే యున్నను, పైన వర్ణించినవిధముగ వానికి స్వార్థమునందు ప్రామాణ్యము లేకపోవుటచే నీసిద్ధాంతమునకు సహాయ కాదులు కానేరవు. కావున నెట్లును మీసిద్ధాంత మప్రమాణికమే.

అ ౧. పా ౩. సూ ౩౩. ఆరంభము.

అవతారిక:— ఇట్లు రెండుసూత్రములచే జేయబడిన పూర్వ పక్షము ఖండించుచున్నాడు.

౯౬. భావం తు బాదరాయణో ౭ స్తి హి.

౧. ౩. ౩౩.

తాత్పర్యము:— వ్యాసమహామునిసూత్రము దేవతల కధికారము కలదనియే భావించుచున్నాడు. వారికిని అర్చిత్యము సామర్థ్యము మొదలగునవి యుండుటకు వీలు కలదని యధికరణారంభసూత్రము నందే నిరూపింపబడియున్నది.

శ్రుతియందును “త ద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యత స ఏవ త దభవ త్త ధర్మిణాం తథా మనుష్యాణాం తే హ్యనుర్ధ్వత త మా

త్తాన మన్విచ్ఛామో య ఘాత్తాన మన్విష్య సర్వాగ్ం శ్చ లోకా
నాప్నోతి సర్వాగ్ం శ్చ కామాన్ ఇతి. ఇంద్రో హైవ దేవానా మభి
ప్రవవ్రాజ విరోచ నోఽనురాణాం. " దేవతలలోఁ గాని మనుష్యు
లలోఁ గాని ఋషులలోఁ గాని యెవ్వఁడు పరమేశ్వరు నెఱింగి విజ్ఞాన
వంతుఁ డగునో వాఁడు పరమేశ్వరుఁడే యగును. దేవతలను రాక్షసు
లును తమలో నెల్లు తలంచిరి. ఏయాత్మ నెఱుంగుటవలన సర్వలోక
ములయందును స్వేచ్ఛాసంచారము కలుగునో సర్వకామములు నేకకా
లమునందే సంభవించునో అట్టియాత్మను తెలిసికొనఁగోరుచున్నాము.
ఇట్లు తమవారియుద్దేశముల నెఱింగి దేవతలకు ప్రభువగునింద్రుఁడును
రాక్షసులకు ప్రభువగువిరోచనుండును బ్రహ్మవిద్యార్థమై ప్రజాపతికడకుఁ
బోయిరి" అను మొదలగు శ్రుతులు పై యభిప్రాయమును దృఢపఱచు
చున్నవి. స్మృతులయందును ఈవిషయము దృఢముచేయుచు గంధర్వ
యాజ్ఞవల్క్యుననాదాదిసాపము లగుననేకకథలు కలవు.

సిద్ధాంతము:—ఒకవేళ వీరికి మధువిద్య మొదలగు దేవతోపాస
నారూపము లగువిద్యలయందు అధికారము లేకపోయినను, ఋషులకును
ఋష్యపాసనారూపము లగువిద్యలయందు దధికారము సంభవించుచున్నను,
శుద్ధబ్రహ్మవిద్యలయందు నిరాటంకముగ నధికార ముండవచ్చును.
ఒకవిద్యయందు అధికారులు కానంతమాత్రమున నన్నివిద్యలయందుఁ
గూడ నధికారులు కాకూడ దసునియమము కలదా? మనుష్యులకు
సయిత మన్నియజ్ఞములయందు నధికార మున్నదా? క్షత్రియులు చేయ
వలసిన రాజసూయాదిక్రతువులయందు బ్రాహ్మణుల కధికారము కలదా?
కావున నిట్టిస్థలములయందు దేవతామయ మంగీకరింపఁబడుచున్నదో, ప్రస్తు
తవిషయమునందుఁ గూడ నాన్యాయమే యవలంబింపఁబడవచ్చును.
కర్తృకాండ సర్వమనుష్యులనుగూర్చి చెప్పినది యైనను, ఒక్కొక్క
సంఘమునకు కొన్నికొన్నిటియందుమాత్రమే యధికారము నుద్దేశించి
చెప్పినట్లు జ్ఞానకాండముకూడ సర్వప్రపంచమునుగూర్చి చెప్పినదియే
యైనను ఒక్కొక్కసంఘమునకు కొన్నికొన్నివిద్యలయందు మాత్రమే
యధికారము నుద్దేశించి చెప్పుచున్నది. ఇందు పిరోధ మేమి?

మఱియు సూర్యాదిజ్యోతిర్కండలములే ఆదిత్యాదిశబ్దార్థము
లనియు, ఈకారణమువలన దేవత లచేతనులనియుఁ జెప్పట యుప్పుదు.

తేజోమండలము లచేతనము లగుట నిస్సంశయమే; కాని వానికి నియామకులై చేతను లగు దేవత లున్నారు. ఆయాదిత్యాదిశబ్దములు మండలములతోఁ బాటు వారినిఁగూడఁ జెప్పును. వారికి యోగశక్తి కలదు; కావున ఇచ్చ కలిగినప్పుడు ఏమాపమునైనను స్వీకరించుటకును లేనప్పుడు మండలాదిరూపములతోనే యుండుటకును నావృతంత్రయము కలదు. ఈవిషయము మంత్రార్థవాదములయందును వాని ననుసరించి ప్రవర్తించిన స్మృతిపురాణేతిహాసములయందును స్పష్టమై యున్నది.

“మేధాతిథింహ కాణ్వాయన మింద్రో మేఘో భూత్వా జహారి”
“కణ్వోగోత్రమున జనించిన మేధాతిథియనువానిని ఇంద్రుఁడు మేకద్రుయై త్రికొనిపోయెను” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములను “ఆదిత్యః పురుషో భూత్వా కుంతీ ముపజగామ హా” “నూర్యుఁడు పురుషహూపమును దాల్చి కుంతికడకు వచ్చెను.” అను మొదలగు స్మృతులును ఈ విషయమున ప్రమాణము లై యున్నవి. ఇంత యేల? “మృదబ్రవీత్. ఆపో ౭బ్రువన్” “మృత్తిక యిట్లు చెప్పెను. నీరు మాటలాడెను” “అను మొదలగు శ్రుతు లనేకములు గానవచ్చుచున్నవి. వానియర్థములను ఏమర్పించిన నామృదాద్య చేతనపదార్థములకు నధిపతులై చేతను లగుదేవత లున్నారని యంగీకరింపవలయును కదా! ఇట్లుండ నిక జ్యోతిర్మండలములనుగూర్చి యేమి చెప్పవలయును? అవి దేవతావాచకశబ్దములచేతనే పిలువఁబడుచున్నవి; మృదాదు లట్లును లేవు కదా!

“మంత్రార్థవాదములకు విధివాక్యములయందలి తాత్పర్యమును నిరూపించుటయే పని యనియు, ఈకారణమువలన వానికి నావృత్తిమునందుఁ దాత్పర్యము లేదనియు, ఇట్లగుటచేఁ బురాణేతిహాసాదులు కూడ నప్రమాణములే యనియుఁ జెప్పియున్నాము కదా!” అనియెదవేము వినుము.

దీనికిఁ గొందరిమతము ననుసరించి సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు. — “కలదు లేదు” అని తెలిసికొనుటకు పదార్థజ్ఞానమే (అనఁగా: ఈపదములయందు మనకుఁ గావలసినయర్థము: కలదా లేదా యనువిషయమును గ్రహించుటయే) చాలినంత సాధన మగును. ఇంతయే కాని ఆపదములు దేనికొక్క ప్రయోగింపఁబడినను ఆవిషయమునుగూర్చి

విచారణ యక్కఱలేదు. లోకమునఁ బదములు తమతమయర్థము నెట్లును చెప్పక విడువవు. దేనికొకటై ప్రయోగింపఁబడినను దేనియర్థమును దృఢము చేయుచున్నను తమయర్థమును చెప్పక మానవు. ఒక స్థలమునకు పోవలయు ననునదేశముతో నడచుచున్నను పురుషుఁడు ఆ త్రోవలో నడుమఁ బడియున్న గడ్డి, యాకు, మొదలగువానిని గ్రహించుచునే (ఇవి యున్నవి యని తెలిసికొనుచునే) యున్నాఁడు కదా ! ఇట్లే మంత్రార్థవాదాదు లొకవేళ విధివాక్యములయర్థమును దృఢము చేయుటకై యే ప్రయోగింపఁబడియున్నను వాస్తవమును చెప్పవచ్చును. ఇట్లగుటచే నవి యవశ్యముగఁ బ్రమాణము లే యగును.

పూర్వపక్షము:—ఈయుపన్యాసము మిగుల విరుద్ధము. శబ్దముల నాశ్రయించి యున్ననియమములకును ప్రత్యక్షాదుల నాశ్రయించి యున్ననియమములకును చాల భేదము కలదు. శబ్దము ఎప్పటికిని తాత్పర్యమునుమాత్రమే యనుసరించి పోవుచుండును. ప్రత్యక్ష మన్ననో, తనయెదుట నున్నవాని నన్నిటిని సర్వసాధారణముగ గ్రహించును. ఈ భేదమువలన శబ్దము తాత్పర్యార్థమునందుమాత్రమే ప్రమాణముకాని తద్భిన్న మగువాస్తవమునందుఁ బ్రమాణము కాదు. ప్రత్యక్షాదులు తమకు గోచరము లైనసర్వవిషయములయందును ప్రమాణములే.

కావున మీరు చెప్పినవిషయము సరికాదు. త్రోవ నున్న గడ్డి, యాకులు మొదలగునవి ప్రత్యక్షప్రమాణముచే గ్రహింపఁబడినవి. శబ్దార్థ మన్ననో తాత్పర్యనుసారముగ గ్రహింపవలసినది. ఈరెంటికిని సామ్య మెట్లు కుదురును ? జలమును తేవలయు నను నుద్దేశముతో పాత్రకై చూచువాఁడు అచ్చట నున్నసర్వపదార్థముల జూచుటయు “ఇవి కలవు” అని నిర్ణయించుటయు ప్రత్యక్షముగ నున్నది; కాని శబ్ద విషయమున నిట్లు చేయుటయందును లేదు. “శ్వేతో ధావతి” అను వాక్యము “శ్వేతోరోగము (బొల్లి) కలవాఁడు తెల్లఁగా నుండును కావున శ్వేతుఁ డనఁబడును. వాఁడు వస్త్రము నుదుకుచున్నాఁడు” అనునర్థము నుద్దేశించి ప్రయోగింపఁబడినది. అప్పుడు దానినుండి “శ్వా ఇతో ధావతి” “కుక్క ఈస్థలమునుండి పరుగిడుచున్నది” అనునర్థమును గ్రహించుటకు వీలు కలదా ? ఆవాక్యమున నీపదములుకూడఁ గలవు కదా ! మఱియు “న నురాం పిబేత్” అను వాక్యమున “నురాం

పిబేత్” అను పదములు కలవనుకారణము నాశ్రయించి, “మద్యపానమును చేయరాదు” అను తాత్పర్యమునకు విరుద్ధముగ “మద్యపానమును చేయవలయును” అనునర్థమును గ్రహించుట సంభవించునా?

కావున నెట్లుచూచినను పదములు తాత్పర్యార్థమునందే ప్రమాణము లగునుకాని స్వార్థమునందు ప్రమాణములు కానేరవు. పదముల వలెనే * మహావాక్యార్థమును తెలుపువాక్యములుకూడఁ దాత్పర్యమునందే ప్రమాణము లగును కాని స్వార్థమునందుఁ బ్రమాణములు కానేరవు. కావున నెట్లుచూచినను విధివాక్యముతోఁ గూడ నేకవాక్యములై యున్నమంత్రార్థవాదములు స్వార్థమునందుఁ బ్రమాణములు కానేరవు. కావున నందుఁ జెప్పుబడిన దేవతావిగ్రహములు ప్రాచూణికములు కానేరవు.

సిద్ధాంతము:—ఇది శంకరమతము. ఇది యుక్త మగునుపన్యాసము కాదు. లోకమునఁ బదములుకాని వాక్యములుకాని వాక్యార్థమును నిర్ణయించుటకై మాత్రమే యుపయోగింపఁబడుచున్నవి యనుటయు, అందు స్వార్థమును ప్రతిపాదించుట యుద్దేశింపఁబడియుండ ననుటయు నిస్సంశయమే. అయినను అవి స్వార్థమును బొత్తుగనే చెప్పనని కాని అందుఁ బ్రమాణములు కానేరవనికాని చెప్పుట సంభవింపదు. స్వార్థమును బొత్తిగనే చెప్పకున్న ఆయర్థము వాస్తవము కాకున్న, తాత్పర్యార్థము నిర్ణయ మగుట యెట్లు? శ్వేతశబ్దార్థంబును, ధానతీతశబ్దార్థంబును తెలియకున్న “శ్వేతో ధానతీ” అనువాక్యమునకు నర్థమును గ్రహించుట యెట్లు? “న నురాం పిబేత్” అనువాక్యమునందలితాత్పర్యమును నిర్ణయించుట యెట్లు?

“ఆవాక్యములయందు ‘శ్వా ఇతః’ అనుమొదలగుపదములు కూడఁ గలవు. కావున వానికి విపరీతార్థముకూడ వచ్చును. అని చెప్పి తిమి కదా!” అనియెడ వేమొ వినుము. అర్థమును సందర్భానుసారముగ గ్రహించుటయే నియమము కావున “శ్వేతో ధానతీ” అనువాక్యమున సందర్భవిరుద్ధముగ నర్థము గ్రహింపఁబడదు; అట్లు నేయుటకును వీలులేదు. ఒకసందర్భమున మఱియొకయర్థమును గ్రహించుటకంటె

* మహావాక్యార్థ మనఁగా : ప్రకరణమునందు నిరూపింపఁబడవలసిన యంశము.

ఇది యనేకవాక్యములచే నిరూపింపఁబడును (మాడు, ప్రకరణము, పు. ౯౩).

మూర్ఖత లేదని మఱియొకమాట చెప్పవలయునా? మఱియు “న సురాం పితౄన్” అను మొదలగుని షేధవాక్యములయందు విధివాచక మగుభాగము కలదు కదా యని యేయవివేకియు విధ్యర్థమును గ్రహింపఁ నేరఁడు. అప్పుడు “న” అనుపదము నిర్ధారకము కావలసినచున్న కదా! కావున నెట్లు చూచినను, పదములుకాని వాక్యములుకాని తాత్పర్యార్థమునే చెప్పవలసియైనను స్వార్థమునుకూడఁ జెప్ప వలయుటకు సంశయము లేదు.

“ఇట్లయిన నవి స్వార్థమునందే ముగింపు నొందవలసినచున్న (అనఁగా : స్వార్థమునుమాత్రమే చెప్పి యూరకుండువలసినచున్న) ఒకపదమునకుఁ గాని వాక్యమునకుఁ గాని రెం డర్థము లుండుట సంభ వింపదు కదా! ఈకారణమువలన మీషతమున పదవాక్యములు తా త్పర్యమును చెప్పనవి కాకూడదు” అనియెడవేమొ యీయాక్షేపము సరియైనది కాదు. దీనిని దేనికొఱకై ప్రయోగించియున్నారో అది దానియందే ముగింపు నొందవలయునుకాని అన్యపదార్థమునందు ముగింపు నొందకూడదు. ఇది ప్రధాన మగునియునుము. లోకమున నెవ్వరై నను ఒకవాక్యార్థమును నిర్ణయించుటకై యేక పదములనుగాని చిన్నచిన్న వాక్యములనుగాని ప్రయోగించుచున్నారు ; కేవలస్వార్థ మును తెలుపుటకై యట్లుచేయుట లేదు. ఈవిషయము సర్వప్రత్యక్షము. కావున పదములుకాని వాక్యములుకాని ఎప్పటికైనను వా క్యార్థమునందే ముగింపు నొంది తీరవలయును. “సాక్షా ద్యధ్యపి కుర్వంతి పదార్థ ప్రతిపాదనం, వర్ణా స్త భాషి నై తస్మి పుర్యవసయంతి నిష్ఫలే” “వాక్యార్థమితయే తేషాం ప్రవృత్తౌ నాంతరీయకం, పాకే జ్వాలేప కాష్ఠానాం పదార్థప్రతిపాదనం” “అక్షరములు పదములై ప్రత్యక్షముగ తమయర్థమును చెప్పినను దానియందే పర్యవసానము నొందవు (అనఁగా : అంతమాత్రముతో నిలువవు) నానికి నది నిష్ఫలము ; కేవలము తమయర్థమునుమాత్రమే చెప్పి ముగించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియు లేదు కదా! మఱియు వంటఁజేయుటకు సాధ నము లగుకట్టియలకు సగ్నిజ్వాల యాటంకము కానట్లు వాక్యార్థమును తెలుపుపదములకు స్వార్థప్రతిపాదన మాటంకము కానేరదు” అని మహాత్ము లీవిషయమును స్పష్టముగ వివరించియున్నారు.

మఱియు నొకదానికి రెండర్థము లుండఁగూడ ననుట యొక దోషము కాదు. క్లేషఁ గలపదములు వేనవేలుగ నుండుటయు వాని యర్థములు సందర్భచుసారముగ గ్రహింపఁబడుచుండుటయుఁ బ్రత్యక్షసిద్ధము. ఇదియును గాక పదములుకాని వాక్యములుకాని ప్రత్యేకముగ సా్వర్థమును వివరించును. సముదాయరూపములై వాక్సా్వర్థమును వివరించును. ఇందు పిరోధ మేమి? ప్రతివాక్యమును పదంబును గూడ తమయర్థమును చెప్పి పిదప నానుకూల్యము ననుసరించి వాక్సా్వర్థమును బోధింపవచ్చును కదా!

ఈవిధముగనే వేదమునందలిమంత్రములును అర్థవాదములును విధిని ప్రవర్తించఁజేయునవియు స్తుతించునవియు నైయున్నను వానికి సా్వర్థమునందుఁ బ్రామాణ్యము లేకపోలేదు. అవి మొట్టమొదట సా్వర్థమును చెప్పి పిదప “ఈవాక్యమునలన నిటఁ బ్రయోజన మేమి” అని ప్రశ్న రాఁగా, దాని కుత్తరముగ “ఇవి విధిని నుతించుచున్నవి” అను విషయము వచ్చును. ఇంతయే కాని వానికి నెప్పటికిని సా్వర్థమునందుఁ బ్రామాణ్యము లేకపోలేదు. “వాయవ్యగ్ం శ్వేత మాలభేత భూతి కామః” “ఐశ్వర్యమును కోరువాఁడు వాయువుయొక్క తృప్తికై శ్వేత పశువును పట్టనలయును” అనువిధికి శేషముగ “వాయు రై వ త్షేపిష్ఠా దేవతా” “అన్ని దేవతలకంటెను శీఘ్రముగ వాంఛితార్థము నొసంగు దేవత వాయువే కదా!” అనునర్థవాదము కలదు. ఇచ్చట యీయర్థ వాదవాక్యము సా్వర్థమును చెప్పక విధివాక్యముతో నెట్లు ఏకీభవించును * పరిపూర్ణక్రియతోఁ గూడియున్న * కారకములును వానివిశేషణములును మొదలగునవి కలసి యొకవాక్య మగును. అట్టివాక్యమే

* పరిపూర్ణక్రియ లనఁగా: చేసి, కొట్టి అను మొదలగువానివలె కాక సంపూర్ణార్థము నొసంగుక్రియలు చేసెను చేయుచున్నాఁడు చేయుబోవుచున్నాఁడు కొట్టెను కొట్టుబోవుచున్నాఁడు వచ్చెను వచ్చుచున్నాఁడు మొదలగునవి.

* కారకము లనఁగా క్రియచేఁ జెప్పఁబడినవనిని నిర్వహించునవి. అవనిని చేయు వాఁడు పనియొక్కఫలము ననుభవింపవచ్చు, అవనికి సాధనము, దానియందు దుర్దైవము (ఆనఁగా: దానిని చేయుటకుఁ గలప్రయోజనము), సేతువు, ఆహారము, అను నీయాదును కారకములు. వీనికి కర్త, కర్త, కరణము, సంప్రదానము, ఆపాదానము, అధికరణము, ఆననవిక్రమముగఁ బేరు.

మఱియొక్కటి స్వార్థమును తెలుపక, నేదియో యొకసంబంధాంతరము వలనఁ గాక దానితో (వాక్యముతో) నెట్లు సంబంధపడును? ప్రస్తుతము అర్థవాదవాక్యమున నున్న “వాయుః” అను మొదలగుపదములలో దేని కిని “అలభేత” అనువిధివాక్యమునందలి క్రియతో సంబంధము లేదనుట స్పష్టమే కదా! కావున నర్థవాదవాక్యము విధివాక్యమునకంటె నెప్పటికిని భిన్నమే. మొట్టమొదట తనస్వార్థమును చెప్పి పిదప విధిని నుతించుటకు నుపయోగపడును. ప్రస్తుతార్థవాదవాక్యము వాయుదేవతాస్వభావమును వర్ణించి, “పైన ‘వాయువ్యగ్ం’ అనువాక్యముచే జెప్పఁబడినకర్తచే నుపాస్యఁ డగుదేవత మిగుల గొప్పవాఁడు” అను విషయమును తెలియఁ జేయుచున్నది.

ఆయర్థవాదములును మంత్రములును ఇతరప్రమాణసిద్ధము లగు విషయముల బోధించునప్పుడు * అనువాదములగును; ఇతరప్రమాణములకు విరుద్ధము లగువిషయములఁ జెప్పునప్పుడు * గుణవాదములగును. ఈవిషయము మీకును సమ్మతమే యింక నాలోచింపుఁడు. ఇతరప్రమాణములచే నెఱుంగఁబడనట్టియు, ఇతరప్రమాణములకు విరుద్ధము కానట్టియు, విషయమును చెప్పునప్పు డవి యేమి కావలయును? ప్రమాణములు లేకపోవుటచే గుణవాదములు కావలయునా? లేక ప్రమాణములకు విరుద్ధములు కాకపోవుటచే యథార్థవాదములు కావలయునా? ఈవిషయమును విచారించిన వేదప్రామాణ్యము సంగీకరించువారలందఱును అట్టివానిని యథార్థవాదములనుగానే యంగీకరించి తీరవలయును. యేప్రమాణమునకును గోచరము కానివిషయముల వేదము నిరూపించు ననుట మీకును సమ్మతమే కదా! కావున మంత్రార్థవాదములు తనుయందలివిషయముల నిస్సంశయముగఁ బ్రామాణికముగ నిరూపింపఁగలవు. వాని ననుసరించి దేవతలకు శరీరాదిపంచకము కలదని నిర్వివాదముగ సంగీకరింపవచ్చును.

మఱియు విధివాక్యముల యర్థమునుమాత్రమే ప్రమాణముగ

* అనువాదములు అనువాదమును చేయునవి (అనువాదము (పుట. ౨౭౬ చూడు.)

* గుణవాద మనఁగా: “అదిత్యో వై యూషః” “సూర్యుఁడే యూషస్తంభము” అను మొదలగువాక్యములవలె వొకపదార్థమునందు మఱియొకపదార్థము వాగొపించి యతిశయోక్తి పూర్వకముగ స్తోత్రమును గావించువాక్యము.

గ్రహించి చూచినను దేవతలకు శరీర ముండియే తీరవలయును. రూపము లేనివారిని ధ్యానించుటకు వీలు లేదనుట నిర్వివాదము. విధివాక్యము లును ఇంద్రాది దేవతలను గూర్చి హవిస్సును హోమము చేయవలయు ననుచున్నవి. హోమము చేయునప్పుడే దేవతను మనస్సున ధ్యానించియే హవిస్సు నగ్నియందు విడువవలయు నని యున్నది. “యస్యై దేవతాయై హవిర్గృహీతం స్యా త్తారి ధ్యాయే ద్వషట్ కరిష్యన్” “పురుషుడు ఏ దేవతకై హవిస్సును గ్రహించునో ఆ దేవతను మొదట ధ్యానించి పిదప హోమము చేయవలయును” అనుశ్రుతి యీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. “మంత్ర పదములే దేవతలకు స్వరూపములు” అనుట యెన్నటికిని సంభవింపదు. పదములు తమచే వివరింపఁబడినయర్థము లగుట యెట్లు? పదములకును వానియర్థములకును భేదము కల దనుట నిర్వివాదము కదా! పదములు అర్థమును తెలియఁజేయునవి; అర్థములు ఆపదములచే తెలియఁజేయఁబడునవి. ఈరెండు నొక్కటి యెట్లగును? కావున నిస్సంశయముగ నీపక్ష మయొక్కమే.

ఈవిధముగ మంత్రార్థవాదములు ప్రమాణము లగుటచే వాని నాశ్రయించి వచ్చిన యితీహాసపురాణాదులుకూడఁ బ్రమాణములే యగును. మూలగ్రంథము లేదనుటయే కదా వానివిషయమున నాతే యము. కావున వేదమును ప్రమాణముగ నంగీకరించుచునము ఈవిషయమును నిరాకరింపఁగూడదు.

ఇదియును గాక నీవిషయమునఁ గలలోకప్రసిద్ధినిగూర్చి యిది వఱకు కొంతదోషమును చెప్పియున్నావు. ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములే లోక మనియు, దేవతలకు శరీరము కల దనువిషయమున నట్టిప్రమాణములు లేవనియుఁ జెప్పియున్నావు. ఇదియు విరుద్ధమే. మనము దేవతలతో మాటలాడుకున్నను వ్యాసాదు లట్లుకావించి రని యనేకస్మృతి పురాణేతిహాసములు చెప్పుచున్నవి. దానిని విశ్వసింపక, “మనకువలెనే పూర్వులకుఁగూడ దేవదర్శనము లేదనువాఁడు ప్రపంచముయొక్క ప్రభావమునే నిషేధించినవాఁ డగును. ఇప్పుటివలెనే పూర్వకాలమునను సర్వభూమికి నధిపతి యగుక్షత్రియుఁడు లేకుండె ననువాఁ డగును. అప్పుడు వేదమునందుఁ జెప్పఁబడినకర్తృవిధులు నిర్ధకములు కావలసి వచ్చును. సర్వప్రపంచమును గెలిచినవాఁడుకాని రాజనూయమునకు

నధికారి కానేరఁడు కదా! అట్టివాఁడే యెన్నఁడును లేకుండిన వేద మాయాగము నెవ్వని నుద్దేశించి చెప్పియుండును. మఱియు నిప్పటి వలెనే యెప్పటికిని వర్ణాశ్రమములు సంకరప్రాయములై యుండునేని వానినిఁ గూర్చి విధించుశాస్త్రములకు నర్థ మేమై యుండును? కావున నిప్పటిస్థితి ననుసరించి పూర్వస్థితి ననుమానము చేయుట యనుచితము. అధికముగ పుణ్యము చేసినవా రగుటచే బూర్వులకును మనకు నెంతో భేదము కలదు.

మఱియు యోగశాస్త్రమునందు “సావ్యధ్యాయా దిష్ట దేవతా సంప్రయోగః” “వేదాధ్యయనమువలన (అనఁగా: వేదమును పరిపూర్ణముగ నభ్యసించి యుపాసించుటవలన) నిష్ట దేవత ప్రత్యక్ష మగును” అని చెప్పఁబడియున్నది. స్వరూపము లేకున్న నిది యెట్లు సంభవించును? ఈయోగవిషయము శ్రుతియందును ప్రశంసించఁబడియున్నది. “న తస్య రోగో న జరా న మృత్యుః ప్రాప్తస్య యోగాగ్నిమయం శరీరం” “ఎవ్వఁడు యోగాగ్నిమయ మగుశరీరమును సంపాదించుకొనునో అట్టివానికి రోగము రాదు. ముసలితనము కలుగదు. చావు లేదు” అని శ్రుతియందున్నది. ఇట్టిదానిని కేవలసాహసముచే నప్రమాణ మగుటకు వీలు కలదా? ఆయోగమువలన * అణిమాదిసిద్ధులు కలుగుట శాస్త్రమునందును లోకమునందును గూడ ప్రత్యక్షమై యున్నది. మఱియు శాస్త్రాదుల కనిపెట్టినమహామునులసామర్థ్యమునకును మనసామర్థ్యమునకుఁ గలయంతర మెంత?

కావున నెట్లుచూచినను ఇతిహాసపురాణాదులకు మూలగ్రంథము కల దనుటయు, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణరూప మగులోకప్రసిద్ధియు నిరాకరింపఁదగ దనుటయు యుక్తియుక్తము. మంత్రార్థవాదాదులవలన దేవతలకు దేహాదిపంచకము కలదని నిర్ణయించుటయు తన్మూలమున * నర్థిత్యము మొదలైనవి సంభవించుటచే వారికి బ్రహ్మవిద్యయంద ధికారము కలదనుటయు యుక్తియుక్తమే. ఇట్లు చెప్పిననేకాని * క్రమముక్తిని గూర్చి చెప్పువేదభాగము సార్థకముకాదు. ఉపాసకులు మృతి

* అణిమాదిసిద్ధులు (అష్టసిద్ధులు. పుట. 338 చూడు.)

* అర్థిత్యము మొదలగునవి (అధికారిలక్షణము. పు. 330 చూడు.)

* క్రమము కీ (పు. ౯౧. చూడు)

నొందినపిదప దేవత లగుదురు ; అటునుండి పరిపూర్ణ బ్రహ్మజ్ఞానసంతులై మోక్షము నొందుదురు. ఇది వేదోక్తసిద్ధాంతము. దేవతలను బ్రహ్మ విద్యయం దధికారము లేకున్న నిట్లగుటకు వీలు లేదు కదా! కావున ననశ్యముగ దేవతల కట్టియధికార ముండియే తీరవలయును.

౯. అపశూద్రాధికరణము.

విషయము:—“జనశ్రుతుఁ డనువానిపుత్రుఁ డగునొక రాజు మిగుల దానశీలుఁడై యుండెను. సత్త్రిమమునందును పట్టణమునందును గృహముల నేర్పటిచి యచ్చట నతిశ్రద్ధతో వచ్చినవారికెల్ల నన్నమును పెట్టించుచుండెను. ఇట్లు సకలసద్గుణవంతుఁడై ప్రకాశించుచు నాప్రభువు సర్వ లోకములకును గౌరవనీయుఁడై రాజ్యపాలనము నొనర్చుచుండి యొక్క నాడు గ్రీష్మఋతువునందుఁ దనమేడపై పరుండియుండెను. అప్పుడు ఆతనిసద్గుణములకు మెచ్చి దేవతలో లేక మునులో హంసరూపములఁ దాల్చి యాతనిఁ జూచుటకై యటకు వచ్చిరి. అందు ముందుగఁ బోవుచున్నహంసను జూచి వెనుకటిహంస యిట్లనియె. “ఓభల్లాత్ముడా! ఈ ప్రభువునకుఁ గలకీర్తితో సమాన మగుకీర్తి యెవ్వనికిని లేదు. ఈతని ధర్మముతో సమాన మగుధర్మ మెందును లేదు. నీ వీతని నలక్ష్యము చేయవలదు. అట్లు చేయుదువేని ధర్మాగ్ని నిన్ను దహించివేయును.” ఇట్లు చెప్పిన యాహంసయొక్క వాక్యముల విని భల్లాత్ముఁ డిట్లనియె. “ఇట్లు పలికెద వేల? ఈరా జెంత? ఈతనిధర్మ మెంత? నీవు చేసిన స్తోత్రమునకు రై క్యమహాముని తగునుగాక నీతఁడు తగునా? లోకమున సర్వజనులును చేసినధర్మములును ఫలములునుకూడ వానిధర్మము లందును ఫలములందు నేకీభవించును. ఆయన తెలిసికొనవలసినవిషయమును తెలిసికొనినమహానుభావుఁడు ఆతనితో నితరు లెవ్వరు సాటి?” అని యిట్లాహంసలకు జరిగినసంభాషణమును విని యాప్రభువు తనకు తగినంతగుణసమృద్ధి లేమికి మిగుల దుఃఖించెను. ఎట్లెట్లో రాత్రిని గడపి మరునాఁడుదయమునఁ దనరథసారథిని పిలిచి రై క్యమహాముని యున్నస్థలమును వెదకుమని యాజ్ఞాపించెను. వాఁడును సమ స్థలంబుల

వెదకి యొకానొకవిషయ ప్రదేశమున నొక బండిక్రిందఁ గూర్చుండియున్న యమ్మునిని గాంచెను. ఆమునికి ఎప్పటికిని తనశకటమునొద్దనే యుండుట వాడుక. ఆసారథి యివ్వధముగ నున్నయమ్మహాత్ముని చూచి విచారించి యావృత్తాంతమును ప్రభువున కెఱిగింప నాతఁడును ఆఱునూఱుగోవులను రత్నహారములను రెండుగుఱ్ఱములుఁజూపుబండి మోయునంతటి ధనంబును గైకొని బ్రహ్మవిద్యార్థియై యాతనికిడకుఁ బోయెను. ఆముని యు ఆధన మల్పు మనుతలంపుచే నా ప్రభువును నిరాకరించెను. మఱల నాతఁడు మఱి వేయుగోవులను మఱికొన్ని రత్నహారములను మఱియొక బండిధనమును కన్యాదానము నొనర్చుటకై తనపుత్రికనుఁ గూడ గైకొని వచ్చెను. అప్పు డాముని సంతసించి యాతనికి బ్రహ్మవిద్య నుపదేశించెను."

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు నాల్గవ యధ్యాయమున నీకథ యున్నది. అందు రైక్యముని ప్రభువు తెచ్చినధనమును నిరాకరించు నప్పుడు సంగీకరించునప్పుడుకూడ నాతనిని "శూద్ర"యని సంబోధించి యున్నాఁడు. ఆశూద్రపదమునుగూర్చియే యీయధికరణమున విచారము జరుగును. అది జాతిశూద్రపరము కాదని నిర్ణయింపఁబడును.

సంగతి:—పూర్వాధికరణమున "త ద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యత" అను మొదలగుశ్రుతి ననుసరించి "మనుష్యులకు మాత్రమే సర్వవిషయములయందు నధికారము కలదు" అనునియమమును విడిచి "దేవతలకుఁగూడ బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము కలదు" అనువిషయము సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది. అట్లే "బ్రాహ్మణాది వర్ణములకు మూఁటికే బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము కలదు" అనునియమమును విడిచి "శూద్రులకుఁ గూడ నధికారము కలదు" అనువిషయమునుకూడ సిద్ధాంతము చేయవచ్చునుకదా ! యనునాక్షేపము రాఁగా దానికి సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. ఈయధికరణమున వచ్చినయాక్షేపము పూర్వాధికరణన్యాయమును దృష్టాంతముగఁ గైకొని వచ్చిన దగుటచే నీరెండధికరణములకును గల సంబంధము దృష్టాంతరూపమైనది యని తెలిసికొనవలయును.

ఇచ్చట విషయవాక్యమునం దున్నశూద్రశబ్దము శ్రుతియపరముగ సమన్వయింపఁబడును. కావున నీయధికరణము సమన్వయాధ్య

యమునఁ జేర్చఁబడినది. ఇందును శ్రుతివాక్యమే విచారింపఁబడును. కావున దీనికి శ్రుతితో సంబంధము కలదు; అధికారినిర్ణయము చేయఁ బడును కావున దీనికి శాస్త్రసంబంధముకూడఁ గలదు.

సందేహము:—శూద్రశబ్దము జాతిశూద్రుని చెప్పుట ప్రసిద్ధ మగుటయు వానికి నెందును అధికారము సంభవింపకుండుటయు నిచ్చట సంశయకారణములు. “బ్రాహ్మణాదులకువలెనే శూద్రజాతివానికిఁగూడ బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము కలదు. లేదు” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వోపసాధింపఁబడినవి. “శూద్రుఁడును బ్రాహ్మణాదులతో సమానుఁడే కాఁడు” అనునవి వానిఫలములు.

పూర్వోపసాధిము:— బ్రహ్మవిద్యయందు శూద్రునకుఁగూడ నధికారము కలదని నిస్సంశయముగ చెప్పవచ్చును. అర్థిత్వము సామర్థ్యము అనునధికారిలక్షణములు శూద్రునకుఁ గూడ నుండవచ్చును. అర్థిత్వ మనఁగా నిచ్చ. శాశ్వతమై సర్వదుఃఖరహితమై యుండుమోక్షరూప మగునానందము ననుభవంపవలయు ననుకోరిక యెవ్వని కుండదు? మఱియు నామోక్షమును సాధించుటకు తగినసామర్థ్యము శూద్రునకుఁ గూడ నుండవచ్చును. వాడును పరబ్రహ్మము నేదియో యొకరూపముతో మనస్సున ధ్యానింపనేరరా?

మఱియు “తస్మాచ్ఛూద్రో యజ్ఞే నవస్కృప్తః” “ఆకారణము వలన శూద్రుఁడు యజ్ఞమున నధికారి కానేరఁడు” అనిమాత్రమే శ్రుతియందు నిషేధము కలదు కాని “బ్రహ్మవిద్యయం దధికారి కాఁడు” అనునిషేధము లేదు. మఱియు యజ్ఞమునకు అగ్నిహోత్రము ప్రధానసాధన మగుటచేతను శూద్రునకు నది యుండుటకు వీలు లేక పోవుటచేతను, దానియందు వాని కధికారము లేకపోవచ్చును; కాని బ్రహ్మవిద్యయం దేల లేకపోవలయును? అందు అగ్నివలె శూద్రునకు నసాధ్య మగునుపాయ మెద్దియు లేదు కదా!

ఇదియును గాక “బ్రహ్మవిద్యయం దాతనికి నధికారము లేదు” అని పట్టు పట్టినను, సంపర్గవిద్యయం దైనను ఆచుధికారము రాక తీరదు. ఆవిద్యయందు రైక్యమహాముని తనయొద్దకు నచ్చినశిష్యుని “అహహ రే శూద్ర” అని శూద్రశబ్దముచే సంబోధించిన ట్లున్నది. అప్పుడు వాఁడు శూద్రుడే కావలయును కదా! నిర్గుణముగ సూర్యార్థ

మును విడచుట యముక్తము కదా! కావున నీగుఱుతును పట్టి “శూద్రులకును బ్రహ్మవిద్యలయందు దధికారము కలదు” అనియే చెప్పి తీరవలయును.

అవతారిక :—అనునీయాక్షేపమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౯౭. శు గన్య తదనాదరశ్రవణా త్తదాద్రవణా త్సూచ్యతే హి ౧. ౩. ౩౪.

తాత్పర్యము:—ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి నాల్గవయధ్యాయమున జనశ్రుతునిపుత్రునిగూర్చి చెప్పబడినచరిత్రయందు ఉపయోగింపబడినశూద్రశబ్దము జాతిశూద్రసరము కానేరదు. ఆతఁడు హంసలవాక్యములను వినుటయు ఆహంసలచే ప్రశంసింపబడిన రైక్యనిఁజూడఁబోవుటయు నాచరితమున నర్జింపబడియున్నవి. దీనిచే నాతనికి హంసవాక్యశ్రవణమునలన నపరిమిత మగుశోకము కలిగినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. కావున నచ్చట నున్నశూద్రశబ్దము ఏదియో యొక * వ్యుత్పత్తిచే “శోకముచే పరుగిడినవాఁడు” అనునర్థమును చెప్పనది

శూద్రశబ్దవ్యుత్పత్తులు:—“శుచం ఆభిదుద్రావ ఇతి శూద్రః” “దుఃఖమును పొందినవాఁడు కావున శూద్రుఁడు” “శుచా దుద్రావ ఇతి శూద్రః” “దుఃఖముచే రైక్యనిఁడగుఁ బోయెను కావున శూద్రుఁడు” అనుమొదలగునవి శూద్రశబ్దముయొక్క వ్యుత్పత్తులు.

ఇట్లు సూత్రకారులతో భాష్యకారు లేకీభవించి యుండ “సంవర్గవిద్యయందు శూద్రులను నధికారము కలదు” అనువిషయము భాష్యకారులయభిప్రాయ మైనట్లును, విధిలేక సూత్రకారులవలనను ననువాదము చేసినట్లును కొందఱు చెప్పవచ్చును. “పూర్వసంస్కారబలమువలన శూద్రజన్మమునం దైనను స్వయముగ నే జ్ఞానము కలుగవచ్చును అట్లు కలిగిన నెవ్వరికైనను ఫలము కలుగక మానదు. సూతవిదురూడు లిట్టితెగ లోనివారే” అని భాష్యకారులు వ్రాసియున్న సంతమాత్రమున చారికి “శూద్రజాతికిఁ బరిపూర్ణాధికారము కలదు” అనునభిప్రాయ మున్నట్లు తలందుచున్నారు. పురాణేతిహాసాదుల వినుటయందు దండఱున నధికార మంగీకరింపబడినను, అది కేవలము వేదమంత్రభాష్యము లగువృత్తిముల నాచరించుటయందుమాత్రమే శూద్రజాతివారికి నుపయో

యగు ననవలయును. శూద్రజాతిగలవారికి బ్రహ్మవిద్యయం దధికార మెట్లును సంభవింపదు.

సిద్ధాంతము:—వారికి అర్థిత్యమున్నను సామర్థ్యము లేదు. సామర్థ్యము లేనప్పుడు కేవల మగునర్థిత్య మధికారమును కలిగించ నేరదు. శక్తిలేనివాఁడు ఉపాయము నెఱుంగనివాఁడు నట్టియాశ కలిగి నంతమాత్రమున నేమి చేయఁగలఁడు? ఈకారణమువలన “తన్నా చ్చుద్లో యజ్ఞే ౭ననన్యస్తః” అనుశ్రుతి యజ్ఞముపండువలెనే బ్రహ్మ విద్యయందును శూద్రజాతివానికి నధికారమును నిషేధించుచునే యున్న దనవలయును అందలియజ్ఞశబ్దము విద్యాదుల * కుపలక్షణము.

“శూద్రులును దేవతాధ్యానమును చేయఁగలరే” అనియెడ వేమి యిది తాకికనామర్థ్యము ఫలవంతమై సంపూర్ణాభివృద్ధికాని మోక్షముకాని కలిగింపవలయు ననినఁ గర్తృకుఁగాని బ్రహ్మవిద్యకుఁ గాని శాస్త్రీయసామర్థ్యము తోడుకావలయును. శాస్త్రీయసామర్థ్య మనఁగా: వేదాధ్యయనమును గావించి దానిమూలమున వేదోక్తార్థ ముల నెల్ల నెఱుంగుట. ఈసామర్థ్యము శూద్రుల కుండదనుట నిర్వి వాదాంశము. ఉపనయనము లేనివారలకు వేదాధ్యయనము లేదనుట నియమ మగుటచే శూద్రులకు వేదాధ్యయనము కానిదానివలనఁ గలుగవలసి యర్థజ్ఞానముకాని లేదు. ఇట్లుగుటచేతనే వారికి బ్రహ్మ విద్యయం దధికారము లేదు.

గించుననియు, శస్త్రాంతరసంస్కారము చిక్కిగా నుండెనని శ్రవణమాత్రమున నె జ్ఞానముకలిగినను కలుగవచ్చు ననినఁ, అట్లు కలుగుటచే శూద్రులనుగూడ ముక్తి దొరకుననియు పరిపశ్యకారుఁడు తియభిప్రాయమును భాష్యార్థవిర్ణయపూర్వకముగ కనుపరచియున్నాఁడు.

కావున వేదముం త్రిమూలఁ బఠించి తేస్తూలమున నేదియైన నొకవిద్య నచాసంచేసి సాధన చేయవలయు ననిన శూద్రులకు సం దధికారము లేదు. ఎను అట్టిసాధనము వేద మంత్రరహితము లగువ్రతాదులమూలమున చేయవలసినదియే ఒకటితే మూడొక శ్రవణ మువలన పూర్వసంస్కారకుద్ధుగునవసన్ను వసంతిక లయనందభిప్రాయములచే వికలము నేని దానికి నెవ్వరు నాటకుము చేయువారు లేరు ఇది సర్వసప్తతిము. ఇట్లుండ మూత్రికార భాష్యకారములకు నిష్కారణభేదమును కల్పించుచు యనుచుతిము కదా!

“సంసర్గవిద్యయందుమాత్ర మట్టియధికారము శ్రుతిబలమున కలుగవచ్చును కదా! “యనియెదవేమొ అదియు సంభవింపనేరదు. అచ్చటిశూద్రశబ్దము జాతి శూద్రపరముకాదని యిదివరకే చెప్పి యున్నాము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. సామర్థ్యము రెండువిధము లనుటయు అందు శాస్త్రీయసామర్థ్యము శూద్రునకు కలుగదనుటయు సత్యమే, అయినను అంతమాత్రమువలన వానికి బ్రహ్మ విద్యయం దధికారము లేకపోదు. యజ్ఞకర్తలయందుఁ జెప్పబడిన యగ్ని మొదలగునవి లోకసిద్ధములు కాకుండుటచే వానిని తెలిసికొనుటకు వేదాధ్యయనమే యవశ్యముగ నుండి తీరవలయును. బ్రహ్మ విద్యయం దట్టిపదార్థము లేవియు లేవు కదా!

“వేదాధ్యయన మనునది నియమము.” అనియెదవేమొ అది వాదమునకు నిలుచునది కాదు. “సాధ్యాయో ౭ ధ్యేతవ్యః” “స్వశాఖ నధ్యయనము చేయవలయును” అనునది యజ్ఞాదివిధులకొఱకై నియమింపబడెనా, లేక కేవలపురుష ప్రయత్నమునకై (ఇష్టసాధ్యమునకై) నియమింపబడెనా?

ఇందు మొదటిపక్షము సరికానేరదు. ఆవాక్యము (“సాధ్యాయో “అనువాక్యము) ఎట్టియజ్ఞమునుగాని చెప్పసందర్భమున లేదు. పరంపరగా నైనను ఎట్టియజ్ఞమునుకాని చెప్పుట లేదు. ఇక నది కర్తార్థమైన నియమ మెట్లగును?

రెండవపక్షమును విచారింపఁజూయిన నదియు సరి కానేరదు. పురుష ప్రయత్న మనునది సామాన్యముగ పురుషాధీనమే. ఏదియైన నొక విధిని నిర్వహింపవలయు నన్నను “దీని నిట్లు చేయవలయును” అను నాజ్ఞకు ముందుగనే సామాన్యముగా పురుషుండు తత్సాధనోపాయమును నిర్ణయించుచునే యుండును. అట్టియాజ్ఞ కలిగినపిదప సర్వమును దాని ననుసరించియే యుండును. ఇట్లుండ నడుమ వేదాధ్యయన మొకటియేల? “బ్రహ్మము నీవిధముగ నుపాసింపవలయును” అని చెప్పిన నెవ్వడైన నామార్గము నవలంబించి నడువవచ్చును కదా “ఈవిషయ మంతయు “ఈయుపాసన నిట్లు చేయవలయును” అని నిర్ణయించు వేదవాక్యముయొక్క యర్థము నెఱుంగుటచేతనే కదా ప్రత్యక్షము

లగును. " అనియెడ వేమి వినుము. ఇదియు నియమము కానేరదు. కేవలము వేదమువలనమాత్రమే యర్థజ్ఞానము కలుగవలయు ననునియమము కలదా! అట్లే కలదనినచో తక్కిన ప్రమాణము లన్నియు నిష్ప్రయోజనము లగును. ఇది మీకుమాత్రము నమ్మత మగునా ?

కావున వేదాధ్యయనము నియమము కానేరదు. ఇట్లగుటచే శూద్రులకుఁగూడ బ్రహ్మవిద్యయం దధికార ముండవచ్చును. వారు ఉపనయనము లేకపోవుటచే వేదాధ్యయనమును చేయకున్నను తదర్థ ప్రతిపాదకము లగునితరగ్రంథముల చదువుటచే బ్రహ్మవిద్యాప్రకారము సంతయును గ్రహింపవచ్చును; అట్లే యాచరింపవచ్చును. కావున నెట్లుచూచినను శూద్రులకుఁగూడ శాస్త్రీయసామర్థ్య ముండవచ్చును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. అధ్యయనవిధి కర్తార్థంబును పురుష ప్రయత్నార్థంబును కాకపోయినను కర్తకుఁగాని బ్రహ్మోపాసనకుఁగాని కావలసిన యొకానొకయుపాయ మనువిషయము మాత్రము నిర్వివాదమై యున్నది. మనము శ్రుత్యనుసారముగఁ బ్రవర్తించువారము. కావున అర్థజ్ఞానము కలిగినను కలుగకున్నను దాని వలన ప్రయోజన మున్నను లేకున్నను అధ్యయనమునుమాత్రము చేసి తీరవలయును. యజ్ఞాదివిధులు హింసాత్మకము లైనను శ్రుతిమాత్రబలమువలన నేవిధముగ నంగీకరించుచున్నామో అట్లే యీవిధిసీకూడ నంగీకరింపవలయును. సమర్థులు అధ్యయనమును చేసినపిదప దానినుండియే యైనను తదర్థమును ప్రతిపాదించు స్మృతిపురాణాదులనుండి యైనను అర్థమును గ్రహింపవచ్చును; కాని యధ్యయనమునుమాత్రము చేయక తప్పదు.

అధ్యయన మనఁగా: వేదమునందలి యక్షరముల గ్రహించుటయే (అనఁగా: వేదమును ముఖస్థమును గావించుటయే) కాని తదర్థగ్రహణము కూడ కాదు. "స్వాధ్యాయః" అనుశ్రుతి దీనినే విధించుచున్నది; కాని యర్థగ్రహణమునుకూడ విధించుట లేదు. ఇంతమాత్రమువలన వేదార్థగ్రహణమునందు శ్రుతికిఁ దాత్పర్యము లేదని సంశయింపవలదు. ఆవిధికి "అర్థము నెఱుంగ లేనివాఁడైనను వేదాక్షరముల గ్రహింపవచ్చును" అనియే యభిప్రాయము కావున నట్టి వేదపాఠమువలన నొకానొకవిశేషఫల ముండి తీరవలయునని సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది.

అర్థజ్ఞానశూన్యము లగుచుంత్తజపాదులకువలె దీనికిని ఒకానొక యదృష్టఫల ముండుననుటలో విరోధ మేమి? మఱియు నర్థజ్ఞానమువలన కలుగుఫలము ప్రత్యక్షమే యగుటవలన దానినిగూర్చి వేద మంతగా జెప్పవక్కఱలేదు. శాస్త్ర మనఁగా లోకప్రసిద్ధము కానియర్థమును తెలుపునదియే కదా! కావున నర్థజ్ఞానమువలనను, విధివలన దానియుపాయముల గ్రహింపవచ్చు ననుననుభవమువలనను ప్రత్యక్షసిద్ధ మగుఫలము సంభవించుచుండ శ్రుతివలన నదృష్టఫల మొక్కటి యుండవలయు ననువిషయము స్ఫురించుచుండ ప్రత్యక్షఫలమును విడిచి శ్రుత్యనుసారముగ నదృష్టఫలమును కల్పించుటయే యుక్తమైనపని మనము వేదమునే స్వతంత్రప్రమాణమునుగా నంగీకరించువారము; ప్రత్యక్షసిద్ధవిషయమునుగూర్చియు సంతగా గ్రోతప్రయత్నము చేయ వక్కఱలేదు.

కావున కర్తయందుఁగాని బ్రహ్మవిద్యయందుఁగాని ప్రవేశింపఁ దలంచువాఁడు వాసివలన సంపూర్ణఫలము నొందఁగోరువాఁడు అవశ్యముగ వేదాధ్యయనము నాచరింపవలయును. అర్థము నెట్లయిన గ్రహించుఁగాక; గాయత్రీమంత్రాదులవలె వేదాక్షరములఁగూడఁ గ్రహించి తీరవలయును. ఇది యుపసయనసంస్కారములేనివానికి సంభవింపదు. శూద్రులకు నక్షే యుపసయనము లేదనుకారణమువలన సంభవింప నేరదు.

“అర్థమును అన్యగ్రంథములవలన గ్రహించిన నాయుపాసనల చేయుట కభ్యంతర మేమి?” అనియెడ వేమొ వినుము. అట్లు చేసిన చేయవచ్చును; కాని ప్రయోజన మేమి? సంపూర్ణఫలము కలుగుటకు వేదాక్షరపఠనము; వేదాక్షరజప మనవచ్చును; అత్యావశ్యకము కదా! కావున నెట్లును శూద్రునకు వేదచోదితము లగు నేవిషయమునందును అధికారము లేదు.

అ ౧. పా. 3. సూ 3౫. ఆరంభము.

అనతారిక:—“ఇట్లు చెప్పినేటికి? శూద్రశబ్దము జాతిశూద్ర వాచకమై యుండ రూఢిని పరిత్యజించి యోగము నాశ్రయింపనేల? ఆపభువు శూద్రుడే యేల కారాదు?” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౯౮. క్షు త్రియత్వగతే శోచ్చతరత్ర

చైత్రరథేన లింగాత్. ౧. ౩. ౩౫.

తాత్పర్యము:—పైకథయందు ఆప్రభువు రైక్యనియొద్దకు సారిధి సంపెననియు అపరిమితమగుధనమును దక్షిణఁగా నిచ్చె ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇట్టి యైశ్వర్యము భూపతికిఁ గాక నితరుల కుండుట సామాన్యముగ సంభవింపదు కదా? కావున పైకథయందు వర్ణింపఁ బడినవాఁడు క్షు త్రి యుఁడే కావలయును.

మఱియు నీవిషయము యే త్రరసందర్భమువలనఁ గూడ స్పష్ట మగుచున్నది. ఎట్లనె:—

సంవర్గవిద్య నుపదేశించిపిదప దానిమాహాత్మ్యమును నుతిం చుటకై మఱియొకకథ యారంభింపఁబడియున్నది. అందును సంవర్గ విద్యోపాసకులే వర్ణింపఁబడియున్నారు. వారు క్షు త్రియులు. “అథ హ శౌనకం చ కాపేయ మభిప్రతారిణం చ కాక్షసేనిం పరివిష్యమాణౌ బ్రహ్మచారి బిభిక్షే” “ఒకసమయమున శౌనకుండును కపిగోత్రమున జనించినకాక్షసేనుఁ డనువానిపుత్రుఁడైన అభిప్రతారి యనువాఁడును భుజింపఁబోవుచుండఁగా నొక బ్రహ్మచారి భిక్షుము నడిగెను.” అని యా కథ యారంభ మగుచున్నది. ఇందు శౌనకుండు బ్రహ్మణుడైనను క్షు త్రియుఁడైనను శూద్రుఁడుమాత్రము కాఁడు. వానివిషయ మట్లుండనిండు. అభిప్రతారి యనువాఁడుమాత్రము క్షు త్రియుఁ డని కపి గోత్రసంబంధముచేఁ దెలియవచ్చుచున్నది. సామాన్యముగ సమాన సంశజులే పరస్పరము యాజనము చేయించుకొనవలయు ననుట పూర్వ మిమాంసాసిద్ధాంతము. ప్రకృతకపిసంశజులనుగూర్చి వేదమున “ఏతేన వై చిత్రరథం కాపేయా ఆయాజయన్” “ఈకారణమువలన (సమాన సంశజు లగుటవలన) కాపేయులు (కపిసంశజులు) చిత్రరథునిచే యజ్ఞము చేయించిరి” అని చెప్పఁబడియున్నది; ఆచిత్రరథుని గూర్చియు “తిస్నా చైత్త్రరథి ర్నా మైకః క్షు త్రపతి రజాయత” “ఆకులమునుండి లేక ఆచిత్ర రథునివలన చైత్త్రరథి యనుపేరుగల యొకక్షు త్రియశ్రేష్ఠుఁడు జనించెను” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఈసందర్భములను విచారించిన చిత్రరథుం డనువానికి యాజకు లగుటచేఁ గపిసంశజులును, కపిసంశమునందే జనిం

చినకక్ష సేనునికి. బుత్తుఁ డగుటచే అభిప్రతారియు క్షత్రియులే యగుచున్నారు; ఆతనితో సహవాసి యగుటచే శౌనకుఁడు నట్టివాఁడే యగుచున్నాఁడు. దీనిచే సంవర్గవిద్యయందు వర్ణింపఁబడిన జానశ్రుతియు (జనశ్రుతునిపుత్తుఁ డగుప్రభువును) క్షత్రియుఁడే యని తేలుచున్నది. ఆ యభిప్రతారియు సంవర్గవిద్యోపాసకుఁడే; ఈజానశ్రుతియు నట్టివాఁడే. సాధారణముగ నొక్కస్థలమున నధికారులుగ వర్ణింపఁబడినవారు సమానజాతీయులే కావలయు ననుట నిర్వివాదసిద్ధ మగునంశమే కదా! ఈ కారణమువలన శూద్రశబ్దమునకుఁ గలరూఢిని పరిత్యజించియే తీరవలయును. న్యాయానుసారముగ నొకయర్థము దృఢ మగుచుండ రూఢి యనుచు తద్విరుద్ధార్థమును గ్రహింపఁజూచుట యవివేకమే కదా!

అ ౧. పా 3. సూ 3౬. ఆరంభము.

అనతారిక:—ఇట్లు జానశ్రుతి శూద్రుఁడు కాడని నిర్ణయించి “శూద్రునకు కర్మలయందువలెనే బ్రహ్మవిద్యయందుఁ గూడ నధికారము లేదు” అనువిషయము సిద్ధాంతము చేయుటకై కొన్ని హేతువులను చూపుచున్నాఁడు.

౬౬. సంసారపరామర్శా త్తదభావా

భిలాపా చ్చ. ౧. 3. 3౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు బ్రహ్మవిద్యల(బ్రహ్మోపాసనల)విధించు స్థలములయందుఁ దఱచుచుగ నుపనయనసంస్కారము పరామర్శింపఁబడియున్నది. శూద్రులకు నాయుపనయనము లేదనియు ననేకశ్రుతి స్మృతులయందుఁ బ్రకటింపఁబడియున్నది. ఈకారణమువలన శూద్రులకుఁ గర్మలయందువలెనే బ్రహ్మవిద్యలయందుఁగూడ నధికారము లేదనుటయే సిద్ధాంత మగుచున్నది.

ఉపనయన మనఁగా: గురువు నాశ్రయించుటయే “ఉప=సమీపమునకు, నయనం=తెచ్చుకొనుట(అనఁగా: గురువు శిష్యుని తనయొద్దకుఁ జేర్చుకొనుట)” అనువ్యుత్పత్తిచే నుపనయనశబ్ద మేర్పడుచున్నది. అట్టి సమయమున చేయఁబడుసంస్కారముకూడ నుపనయనమే యగును. కావున నిది శ్రుతులయందు బ్రహ్మవిద్యాపసావములలోఁ దఱచుచుగ

వర్ణింపఁబడియేయున్నది. “భృగు రైవ వారుణిః, వరుణం పితర ముప ససార తం హోపనిశ్యే అధీహి భగవ ఇతి హోపససాదు” “వరుణుని పుత్రుఁ డగుభృగువు బ్రహ్మవిద్యార్థియై తనతండ్రికడకుఁ జేరెను. (తండ్రి భృగువునకు నుపనయనమును గావించెను). ఆశిష్యునకు గురువు ఉపనయనమును చేసెను. ఆశిష్యుఁడు నాకు బ్రహ్మవిద్య నొసంగు ననుచు గురువుకడకుఁ బోయెను. అని చెప్పఁబడియున్నది. “న చ సంస్కార మర్హతి” “శూద్రులకు సంస్కారము లేదు” అని మనుస్మృతి మొదలగు సర్వస్మృతులును శూద్రునకు నుపనయనాభావమును బోధించుచున్నవి. ఇట్లుండ వానికి నధికార మెట్లు కలుగును?

“తా న్వాసుషసీ యైవ, ఆయశ్వపతి మహాశాలాదులకు నుపనయనమును గావించకయే వైశ్యానరవిద్యను బోధించెను. (౧-౨-౨౪ చూడు) అని యున్నది దీనిచే నుపనయనము లేనివారలకుఁగూడ నధికారము కలదని తోచుచున్నది.” అనియెడవేమొ యిది యుక్తము కాదు. లోకమున ఉన్నదానిని నిషేధించుట యనుభవమున నున్నది కాని లేనిదానిని నిషేధించుట యెందును తేదు. బొత్తిగనే లేకున్న నట్టిదానిని మఱల నిషేధింపనేటికి? ఈకారణమువలన శ్రుతియందు నిషేధము గానవచ్చుచున్నను “ముందే వారికి నుపనయనాధికారము కలదు” అనియే నిర్ణయింపవలసియున్నది. ప్రస్తుతము ఉపనయనసంస్కారము జరుపఁబడకుండుటకు నెన్నియోకారణము లుండవచ్చును. ఏదియు లేకున్నను కేవల శ్రుతిబలమునుమాత్రమే యాశ్రయించి “ఉపనయనాధికారము కలబ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయమునకు నట్టిసంస్కారము నాచరించి కాని యాచరింపక కాని బ్రహ్మవిద్య నుపదేశింపవచ్చును” అనియైనను సిద్ధాంతము చేయవచ్చును; కాని యెట్లు చూచినను ఆసంస్కారమునకు బొత్తిగనే యర్హుఁడు కానిశూద్రునకుమాత్ర మెప్పటికిని యధికారము కలుగనేరదు.

౧౦౦. తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తేః.

౧. 3. 32.

తాత్పర్యము:—ఇదియును గాక “ఏఁడు శూద్రుఁడు కాఁడు” అనువిషయమును నిర్ణయించి పిదపఁగాని బ్రహ్మవిద్య నుపదేశింపఁ

గూడదు" అనువిషయము శ్రుతియే స్పష్టముచేసియున్నది. ఈకారణమువలనగూడ శూద్రునకు నధికారము లేదు.

ఆశ్రుతినిర్ణయ మెట్టి దనిన:—సత్యకాముఁ డనునొకబాలుఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రతమును సలిపి వేదము నభ్యసించి బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించవలయు నని తలంచెను. వానికి తనజాతి యిది యని తెలియదు. ఆకారణమున జబాలయను పేరుగల తనతల్లియొద్దకుఁబోయి యడిగెను. ఆమె పరిచారికావృత్తిచే జీవించునది. యశావ్యసకాలమున ననేకుల యిండ్లయందు వనుటసేయుచు సంచరించుచుండ నెవ్వరివలననో యీ పుత్రుఁ డుదయించెను. ఏజాతివానివలన నీతఁడు కలిగెనో యామెకు జ్ఞప్తి లేకుండెను కావున “నాజాతి యెయ్యది? నే నెవ్వనివీర్యమువలన నుద్భవించితిని” అని పుత్రుఁడు తన్నడుగుటయు “నా కేదియు జ్ఞప్తి యందు లేదు” అని యుత్తర మిచ్చెను. పిదప నాబాలుఁడు గౌతమ మహామునికడకుఁ జని “నాకు వేదము నొసంగుఁడు” అని ప్రార్థించిన సమ్మునియు నాతనిజాతినిగూర్చి ప్రశ్నించి సర్వవృత్తాంతము నెఱింగి యిట్లనియె. బ్రాహ్మణుఁడు కాకిపోయిన నింత నిష్కపటముగ సత్యము వచింపఁడు. ముఖ్యముగ నిది మఱుగుపఱువలసినవిషయము కదా! కావున నీవు నిశ్చయముగ బ్రాహ్మణుఁడవే. బ్రాహ్మణవీర్యమున నుద్భవించినవాడవే యని పలికి తనయోగృప్తిచేతగూడ యథార్థసితి నెఱింగి యాతని కుపసయనమును గావించెను (అనఁగా: బ్రహ్మవిద్యోపదేశమునకై దగ్గరఁ జేర్చెను).

అనునీకథ ఛాందోగ్యోపనిషత్తున నున్నది. ఇందు “సత్యకాముఁడు శూద్రుఁడు కాఁడు” అని నిర్ణయ మగునంతవఱకు గౌతముఁడు ఆతనికి బ్రహ్మవిద్యోపదేశమును చేయులే దనువిషయము స్పష్టముఁ నున్నది కదా! శూద్రునకుఁగూడ బ్రహ్మవిద్యయం దధికార ముండునేని యట్లేల సేయకుండును? కావున బ్రహ్మవిద్యయందుఁగూడ శూద్రులకు నధికారము లేదు.

౧౦౧. శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధా

స్మనితేశ్చ. ౧. 3. 3౮.

తాత్పర్యము:—ఇది యంతయు గాక స్మృతియందు శూద్రులను

గూర్చి చెప్పునప్పుడు “వేదములు వినుట చదువుట దానియర్థమును విచారించుట యనునవి శూద్రునికి తగవు” అని స్పష్టము చేయఁబడి యున్నది.

“అథ హాస్య వేద ముపశ్రుణ్వత స్త్రువుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతి పూరణం” “శూద్రుఁడు వేదమును వినునేని ప్రభువు వానిని చెవుల యందు సీసమునుగాని లక్కనుగాని కరిగిపోయించి శిక్షింపవలయును” అని వేదశ్రవణనిషేధంబును, “ఉచ్చారణే జిహ్వచ్ఛేదః” “శూద్రుఁడు వేదమంత్రముల నుచ్చరించునేని నాలుకను చ్ఛేదించవలయును” అని యధ్యయననిషేధంబును కలదు. మఱియు వినికియే నిషేధింపఁబడిన నిక సధ్యయనమును ప్రత్యేకముగ నిషేధింపవలయునా? వినకున్న సధ్యయనము నెట్లు చేయఁగలఁడు? మఱియు “న శూద్రాయ మతిం దద్యాత్,....న చాస్య వ్రత మాదిశేత్, యో హ్యస్య ధర్మ మాచ ష్టే....సోఽసంవృతం నామ తమః సహ తే నైవ గచ్ఛతి” “శూద్రు నకు వేదార్థమునుగాని వేదోక్తవ్రతములను గాని వేదోక్తధర్మవిశేష ములను గాని చెప్పఁగూడదు. అట్లు చెప్పినగురువు శిష్యునితోఁ గూడ అసంవృత మనుపేరు గల గాండాధికారరూపమైన సరకమునఁ బడును” అనువాక్యముచే శూద్రులకు వేదార్థమును విచారించుటయందుగాని యందు చెప్పఁబడిన వ్రతముల ననుష్ఠించుటయందుఁగాని యధికారము లేదు” అనువిషయము స్పష్టము చేయఁబడియున్నది. ఈకారణమువలన శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యయం దధికారము లేదు.

“స్త్రీలకుఁ గూడ వేదాధ్యయనాధికారము లేకున్నను వారు సర్వార్థములను పగులవలన విని గ్రహించి యాచరించుచున్నారు. ఇట్లే శూద్రులుకూడ నాచరింపరాదా?” అనియెడ వేమొ వినుము. శూద్రు నకు నుపదేశించుటవలన గురువునకుఁగూడ సరకపాతము చెప్పఁబడి యుండుటచే, వారు (శూద్రులు,) వేదార్థమును వినుటయే మొట్టమొ దలు సంభవింపదు. ఇట్లుండ తదనుసారముగ ననుష్ఠించుట యనిన నెట్లు? కావున నుపదేశకుఁడు శూద్రులకు నుపదేశింపవలసినవచ్చినప్పుడు వారి బాతికఁ జెప్పఁబడియున్న సామాన్యవిశేషధర్మములనే యుపదేశింపవల యును కాని యన్యమును చెప్పరాదు. “శ్రావయే చ్చతురో వర్ణాన్” “స్త్రీలను బ్రాహ్మణ్యమును శూద్రాలనును స్త్రీని నన్నింటిని నాలుగు

సర్వములవారికిఁ గూడఁ జెప్పవచ్చును” అనికూడ స్మృతులు చెప్పుచున్నవి. ఈ ప్రమాణము ననుసరించి చూచిన “వేదమునందుమాత్రమే శూద్రునకు నధికారము లేదు; కాని యితరములయందు కలదు” అను విషయము తేలుచున్నది. దీని నాశ్రయించి చూచిన ఏయేత్రములయందు వేదమంత్రోచ్ఛారణతో నావశ్యకము లేకయే దీక్షలను గైకొనుటకు వీలు కలదో ఆయాత్రముల నెల్ల శూద్రుఁడు నిరాటంకముగ నాచరింపవచ్చు నని యేర్పడుచున్నది. శైవవైష్ణవాద్యాగమములయందుఁ గాని మఱియెచ్చటఁ గాని చెప్పఁబడినయుపాసనలలో నేవియైన వేదమంత్రరహితములై యుండునోని వానినిగూడ శూద్రుఁ డవశ్యముగ నాచరింపవచ్చు నని యేర్పడుచున్నది. స్మృతిపురాణాదులవలన వేదతాత్పర్య మంతయు గోచరమైనను, అది వేదాక్షరవిచారము కాదు కావున నందు దోషము లేదు. వేదాక్షరముల నోటితో నుచ్చరించికాని కంటితో చూచికాని దానియర్థమును విచారించిన దోష మగును కాని, గురువుకూడ నట్లే యుపదేశించిన దోష మగునుకాని యన్యము లగుపురాణాదులమూలమున నట్టియుపదేశముఁ జరిగినను దోషము లేదు. అప్పటికిని వేదమంత్రసహితము లగుక్రియలయందు శూద్రునకు నధికారము లే దనువిషయము స్థిరముగనే యుండుటచే, వానిజ్ఞానము వేదమంత్రరహితోపాసనాదిమాత్రవిషయముగానే (వేదమంత్రసంబంధము లేనియుపాసనాదులఁ నాశ్రయించినదిగా, వానియాధిక్యమును తెలుసుకొనుటకై యుపయోగించునదిగా మాత్రమే) పరిణమించును. కదా! బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁడు తనయధికారము నెఱింగియే ప్రవర్తించును; కాని సర్వము నెఱింగితిమి కదా యని శ్వేచ్ఛగా విజృంభింపఁడు. అట్లు విజృంభించిన ప్రభువుచే శిక్షితుఁ డగును. గురువులుకూడ విచారించియే యథోచితముగ చెప్పవలసినవారలై కాని యందఱకును దమకు తెలిసినదానినెల్లఁ బ్రకటింపవలసినవారు కారు కదా! సర్వవిధులయందును దేశకాలాద్యనుసరణము యోగ్యాయోగ్యవిచారణయు నావశ్యకములే కావున దానినిగూర్చి యంతగాఁ జెప్పనక్కఱ లేదు.

ఒక వేళ విదురధర్మవ్యాధాదులకువలె శ్రవణమాత్రముననే యొకానొకశూద్రునకు జ్ఞానోదయమై బ్రహ్మనిష్ఠ దొరకునేని దాని

నాక్షేపించువార లెవ్వరును లేరు. వానికి నవశ్యముగ నాజన్యముననే ముక్తి దొరకును. పూర్వసంస్కారబలమును నియమించుట యెవ్వరి తరము. అది జాత్యాదుల నవేక్షింపదు కదా! కావున శూద్రులకు వేదాక్షరపఠనమునందుమాత్ర మే యధికారము లేదు. * కేవల వేదోక్తవిషయములందుమాత్ర మే యధికారము లేదు.

౧౦. కంపనాధికరణము.

విషయము :—ఇంతకుముందు ప్రస్తాపానుసారముగ రెండధికరణములయందు బ్రహ్మవిద్యాధికారులనుగూర్చి విచారింపఁబడెను. ఇప్పుడు ఆవిచారమును ముగించి మఱిల వేదాంతవాక్యవిచారము నారంభించుచున్నాఁడు.

కఠోపనిషత్తునందు “య దిదం కించ జగ త్సర్వం ప్రాణ ఏజతి నిఃస్పృతం మహద్భయం వజ్ర ముద్యతం య ఏత ద్విదు రమృతా స్తే భవంతి” “ప్రాణ మున్నప్పుడే యీసర్వప్రపంచంబును చలించును. ఆప్రాణమునుండియే యీసర్వంబును జనించినది. కావున ఆప్రాణమే జగత్కారణము. అదియే సర్వప్రపంచమును తమతమవృత్తులయందు నిలుపుటకై యెత్తఁబడిన మహాభయంకరమగు వజ్రము” అనువాక్య మొక్కటి కలదు. దానియర్థ మిందు విచారింపఁబడును.

సంగతి:—పూర్వాధికరణము అధికారవిచార మగుటచే దాని కిని దీనికిని సందర్భ మేమియు సంఘటించదు. కావున ప్రమితాధికరణ మునకును దీనికిని సంబంధము కలుగవలయును.

అచ్చట బ్రహ్మమును వర్ణించువాక్యమున జీవశబ్ద మున్నను, “అది జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించును” అని చెప్పఁబడెను. ఇచ్చట నట్లు లేదు. ప్రాణబ్రహ్మలకు నై క్యము సంభవించదు కావున బ్రహ్మ వాక్యమధ్యమున ప్రాణమును చెప్పవలసినయావశ్యకత యుండదు. కావున నిచ్చట చెప్పఁబడినది ప్రాణోపాసనయో వాయూపాసనయో

* కేవలవేదోక్త మనఁగా : వేదమంత్రములనవేదముచే నాచరింపఁబడవలసి రెండవార్థముచే నార్చియున్నది.
 C. C. Jangam Wadgaonkar Collection. Digitized by eGangotri

లేక యుభయోపాసనయో కావలయు నని పూర్వపక్షము వచ్చును. దానికి సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను. కావున వీనికి రెంటికిని గలసంబంధము * ప్రత్యుదాహరణరూపము.

సందేహము:—ఇచ్చట పూర్వోత్తరసందర్భములు స్పష్టము కాకుండుటచే “బ్రహ్మప్రకరణమా? కాదా” యని సంశయముగ నుండుటయు, వజ్రశబ్దము బ్రహ్మవాచకముగా నుండుటకు వీలు లేక పోవుటయు, ప్రాణశబ్దమునకు వాయునందు రూఢార్థ ముండుటయు సంశయకారణములు “విషయవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినది ప్రాణాద్యుపాసన నిర్విశేషపరబ్రహ్మము” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. పూర్వపక్షమునకు నుపాసనయు సిద్ధాంతమునకు జ్ఞానంబును ఫలములు.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమున పరబ్రహ్మము చెప్పఁబడెననుటకు వీలు లేదు. ప్రాణశబ్దము పరబ్రహ్మవాచకము కాదు. వజ్రశబ్దంబును అట్టిది కాదు. పూర్వోత్తరసందర్భ మొకవేళ బ్రహ్మపరమై గాన వచ్చుచున్నను ప్రాణవజ్ర * శ్రుతిబలము నాశ్రయించి యీవిషయవాక్యమును భిన్నవాక్యమునుగా వ్యాఖ్యానము చేయవలయును. ప్రాణశ్రుతిబలముచేఁ బ్రాణవాయువును గూర్చి చెప్పుచున్న దనియు వజ్రశ్రుతిబలముచే బాహ్యవాయువును గూర్చి చెప్పుచున్న దనియు నిర్ణయింపవలయును. ఈబాహ్యవాయువే. పొగ కాంతి నీరు అనువానితోఁ గూడి మేఘరూపమునఁ బరిణమించి మరల మెరుపు గాను పిడుగుగాను వర్షముగాను విజృంభించుచుండును. పిడుగే వజ్రము కావున వజ్రశబ్దముచే బాహ్యవాయువు నూహింపవచ్చును.

౨ “ఇట్లయిన సర్వశ్రుతికి బాధ వచ్చును.” “సర్వప్రపంచము” అనుటచే వాయుసహిత మగుప్రపంచ మంతయు వర్ణింపఁబడెను. వాయువు వాయువునే కదలింపఁగలదా? ” అనియెన వేమొ వినుము. ఇచ్చట సర్వశబ్దమునకు “వాయుభిన్న మగుసర్వప్రపంచము” అని యర్థము చెప్పవచ్చును. ఇట్లు సేయుటవలన సర్వపదముయొక్క యర్థము కొంచెము సంకోచము నొందునేకాని సంపూర్ణముగ నశింపదు. ఇంత

* ప్రత్యుదాహరణస్వరూపము (పు. ౮౭. చూడు).

* శ్రుతి (పు. ౧౦౨. చూడు.)

మాత్రము సంకోచము సంగీకరింపక ప్రాణవజ్రశబ్దములకే బ్రహ్మవరముగ నర్థము చెప్పఁజూచిన నప్పుడు వానికి సంపూర్ణముగ నర్థాంతరమునే చెప్పినట్లగును; స్వకీయ మగునర్థమును సంపూర్ణముగనే విడచినట్లగును. దీనికంటె నర్థసంకోచము సంగీకరించుటయే కొంచెము మేలుకదా!

3 “ఆ ప్రాణమును వజ్రమును గూడ నెఱింగినవారు మరణము నొందరు అని యున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానమువలన నిట్టిమోక్షము సంభవించును కాని వాయుజ్ఞానమువలన లేదు కదా!” అనియెదవేమొనత్యమే. అయినను అమృతశబ్దము శాశ్వత మగుమరణాభావమును (ఎప్పటికిని నశింపక నేకరూపముతో నుండుటను) జెప్పునది కా నక్కఱలేదు. “అమృతాః దేవాః” అని ప్రళయకాలమున నశించుస్వభావముగలదేవతలను గూర్చి కూడ నాశబ్దము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇంతమాత్రపు టమృతత్వము వాయూపాసనవలనఁ గూడఁ గలుగు నని శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. “వాయు రేవ న్యష్టిః వాయుః సమష్టిః అపఘన ర్మృత్యుం జయతి య ఏవం వేదః” “ప్రపంచమునఁ గల * సామాన్యవిశేషము లన్నియు వాయువే. ఈవిషయము నెఱింగినవాఁడు అపమృత్యువుల జయించును.” అను మొదలగువాక్యములు శ్రుతులయందు పెల్లుగఁ గానవచ్చుచున్నవి.

౪ “ఇట్లయిన నొకవాక్యమునందే రెండుపాసనలు చెప్పఁబడిన వనవలయును. అది విరుద్ధము కదా!” అనియెదవేమొ యట్లు చెప్ప నక్కఱలేదు. సంవర్గవిద్య ఇట్టిదియే అందు దేవతాహూపమున బాహ్యవాయువు దేహరూపమున నాభ్యంతరవాయువు కూడ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇట్లే యిచ్చటకూడ వర్ణింపఁబడియుండవచ్చును కదా! కావున నెట్లు చూచినను విషయవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినది వాయూపాసనయే.

అవతారిక:—అనిన నీసంశయమును నివారించుచున్నాఁడు.

౧౦౨. కంపనాత్. ౧. ౩. ౩౬.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట “సర్వప్రపంచమునకును ఆశ్రయమై

సర్వప్రపంచమును కదలించుచు ప్రాణ మున్నది" అనుటచే నాప్రాణము బ్రహ్మమే కావలయు నని సిద్ధాంత మగుచున్నది. అమృతశ్రుతికిని నిరర్థకముగ నర్థాంతరమును కల్పించుట యయుక్తమే. ప్రస్తుత ప్రకరణమును "అన్యత్ర ధర్మాత్ (౧-౨-౧౦ చూడు.)" అని బ్రహ్మప్రశ్నతో నారంభింపఁబడియున్నది. కావున నెట్లును ఇచ్చట చెప్పఁబడినది బ్రహ్మమే కావలయును.

౧ సిద్ధాంతము:—మఱియు ప్రాణశబ్దమునకు పరబ్రహ్మమునందుఁ బ్రయోగము కలదు. "ప్రాణస్య ప్రాణం (౧-౧-౨౩ చూడు.)" అను మొదలగుస్థలము లనేకములు కలవు. ప్రాణాధికరణమునందును (౧-౧-౨౩ చూడు.) ప్రతర్దనాధికరణమునందును (౧-౧-౨౮ చూడు.) ఈవిషయము స్పష్టము చేయఁబడియున్నది.

సర్వప్రపంచమును కదలించుట యనుకార్యమునందును ఈప్రాణ వాయువు సమర్థము కాదు. "న ప్రాణేన నాపానేన మర్మోఽ జీవతి కశ్చన ఇతరేణ తు జీవంతి యస్మి న్నేతా వుపాశ్రితౌ" "మనుష్యుఁడు ప్రాణముచేతఁగాని అపానముచేతఁగాని జీవించుట లేదు. దీనికి నాధార మగుమఱియొకపదార్థముచేతనే జీవించుచున్నాఁడు" అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కదలుట యనఁగా: జీవించుటయే కదా!

మఱియు సర్వకారణము బ్రహ్మమే యగును కాని వాయువు కానేరదు. ప్రకృతవిషయవాక్యమున సర్వకారణత్వము చెప్పఁబడియున్నది.

ఇదియును గాక "త దేవ శుక్రం త ద్భ్రష్మాం....తస్మిన్ లోకాః శ్రీతాః సర్వే" "అదియే తేజోహవ మగుబ్రహ్మము....దానియందే సర్వలోకములు నున్నవి" అనునది పూర్వవాక్యము. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునఁ గూడఁ ప్రాణమునకు సర్వలోకాధారత్వము చెప్పఁబడియున్నది. సర్వలోకమును జీవింపఁజేయునది సర్వలోకాధార మగుటలో సంశయమేమి? ఈకారణమువలనఁ "బూర్వవాక్యమున జెప్పఁబడిన సర్వాధారత్వమే యిచ్చటను జెప్పఁబడియుండుటచే, అచ్చట చెప్పఁబడినబ్రహ్మమే యిచ్చటను చెప్పఁబడెను" అనియే సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది. రెండువాక్యములయందొకటేవిషయము చెప్పఁబడుట పరస్పరసంబంధమును తెలుపుటకు ప్రబలప్రమాణము కదా! కావున నిచ్చట ప్రాణశబ్దముచే జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

మఱియు నిచ్చటి వజ్రశబ్దము “మహాభయము” అనునర్థమునందు మాత్రమే ప్రయోగింపబడియున్నది కాని పిడుగును చెప్పవలయు ననుచు ద్వైతముతో కాదు. లోకమున “నేను వీనియాజ్ఞను నిర్వర్తింప కుండిన నా నెత్తిపై వజ్రాయుధము పడును” అను నిట్టి ప్రయోగము లనేకములు కలవు. కావున విచారించినచో నిచ్చటఁగూడ “బ్రహ్మము సర్వప్రపంచమునకును భయంకరము. దానియాజ్ఞచేతనే అన్నియు తమ తమవ్యాపారములయందు ప్రసరించుచున్నవి” అనువిషయమును తెలుపుటకై లక్షణావృత్తితో వజ్రశబ్దము ప్రయోగింపబడె ననుటయు సిద్ధాంత మగుచున్నది.

“భయా దస్యాగ్ని స్తపతి....భయా దింద్రశ్చ వాయుశ్చ....” “ఈతనియొక్క భయముచేతనే అగ్ని ప్రజ్వరిల్లుచున్నది. ఇంద్రుఁడును వాయుదేవుఁడును సంచరించుచున్నాఁడు” అని యుత్తరవాక్యమున నున్నది. ఇచ్చట వాయువునుగూర్చి కూడఁ జెప్పబడియుండుటచే సర్వభయకారణ మగుపదార్థము బ్రహ్మమే యనుట స్పష్ట మగుచున్నది. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునందును అట్లే సర్వభయకారణ మగుపదార్థము వర్ణింపబడియుండుటచే నది బ్రహ్మమే కావలయును. “భీషా స్తా ద్వాతః పవతే” “ఈతనిభయమువలన వాయువు చలించుచున్నది” అని బ్రహ్మప్రకరణముగ ఆనందమయాధికరణమున నిర్ణయింపబడిన తైత్తిరీయశ్రుతియందుఁ గూడ నున్నది. కావున నిస్సంశయముగ నిచ్చట ప్రాణవజ్రశబ్దములచే వర్ణింపబడినది పరమేశ్వరుఁడే.

౨ ఈకారణమువలన సర్వశ్రుతికి సంకోచమును కలిగింపవలసిన పని యింపుకై నను లేదు. మీరన్నట్లు ప్రాణవజ్రశబ్దములు ప్రకరణాదులకు విరుద్ధము నన్యాయముగ బ్రహ్మపరములు చేయబడెనేని, దానికంటె సర్వశ్రుతిని సంకోచించుటయే యుక్తమగును కాని, ప్రస్తుత నిరూపణమున నట్టి దేదియు లేదు కదా !

౩ మఱియు విషయవాక్యమునఁ జెప్పబడుచున్న యమృతత్వమును మఱియొకవిధముగ వ్యాఖ్యానము చేయవలసినప్రయాసము కూడ లేదు. “త మేవ విది త్వాతిమృత్యు మేతి, నాన్యః పంథా విద్యతే యనాయ” “ఆ బ్రహ్మము నెఱింగినవాఁడే శాశ్వత మగు మరణాభావమును (మోక్షమును) జెందును. దానికి మఱియొకమార్గము లేదు”

అనుమొదలగు ప్రసిద్ధశ్రుతుల ననుసరించియే సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. నా ప్రసస్థితిలో వాయువునుగూర్చి చెప్పబడినది యపమృత్యుజయమే కాని కాలమృత్యుజయము కాదు. మఱియు “వాయు రేన వ్యష్టిః” “అనువాక్యమునకుఁ బూర్వప్రకరణమునఁ బరమేశ్వరుఁడు వర్ణింపఁ బడియున్నాఁడు. “అతోఽన్య దార్థం సకలం” “ఈబ్రహ్మమునకంటె నితరమైన దంతయు దుఃఖగూఢము” అని చెప్పబడియున్నది. ఇట్లుండ దుఃఖగూఢ మగుదాని నుపాసించువాఁడు సంపూర్ణ సుఖము నొందు నని యెట్లు చెప్పబడియుండును? కావున నెట్లుచూచినను అమృతత్వమునకు సంకోచము చేయుట యుక్తము కాదు.

౪. ఈకారణమువలన ప్రస్తుతవిషయవాక్యమును సంవర్ణవిద్యతో బోల్చుట కూడ యుక్తియుక్తము కాదు. ప్రకరణారంభమున నాచి కేతుఁడు బ్రహ్మమును ప్రశ్నించెను; యముఁడు దాని కుత్తర మిచ్చెను. ఇట్లుండ నడుమ వాయుప్రస్తావ మేల వచ్చును? కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

విశేషాంశము:—“ఇట్లయిన క్రొత్తగా నీయధికరణమే యారంభింపవలసినపని లేదు. ప్రాణాధికరణమునందుఁ గాని ప్రతర్దనాధికరణము నందుఁ గాని యిది యేకీభవింపవచ్చును” అనియొక వేమి అట్లు కాదు. ప్రాణాధికరణమున సమానవాక్యమునందే పరబ్రహ్మమును తెలియఁ జేయుగుఱుతు (సర్వభూతలయ మనుగుఱుతు) కలదు; ప్రతర్దనాధికరణమున పూర్వోత్తరసందర్భము బ్రహ్మమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ప్రథమపాదమున పరబ్రహ్మముయొక్కగుఱుతులు స్పష్టముగ నేవాక్యములయందుఁ గానవచ్చుచుండునో, యట్టివానినే కదా విచారించితిమి. ఇచ్చట నట్టిగుఱుతు లెవ్వయుఁ గానరాకుండుటవలన నిది వానిలో నేకీభవింపలేదు.

౧౧. జ్యోతిరధికరణము.

విషయము:—“య ఏష సంప్రసాదోఽస్మా చ్చరీరా త్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య నేన రూపే గాభినిష్పద్య తే

(౧౩.౧౮. ౧౯ చూడు.) "అనువాక్యము ప్రజాపతివిద్యయందు (పూర్వ పతానతారిక. ౧. ౩. ౧౯ చూడు.) కలదు. అది యీయధికరణమున విచారింపబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున ప్రకరణబలము నాశ్రయించి ప్రాణశబ్దము బ్రహ్మపర మని సిద్ధాంతము చేయబడినది. ఇచ్చట నట్టి ప్రకరణ మున్నను దానిని బాధించునట్టి * శ్రుతులు అనేకములు కలవు. వాని నాశ్రయించి జ్యోతిశ్శబ్దమునకు సూర్యపరముగ నర్థము చెప్పవలయును.” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడెను. ఈయాక్షేపము ప్రత్యుదాహరణము నాశ్రయించి వచ్చెను. కావున నీరెంటికిని గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధము.

సందేహము :—పై విషయవాక్యమున తేజస్సునందు రూఢి గల జ్యోతిశ్శబ్దంబును పరబ్రహ్మమునందు రూఢిగలపరశబ్దంబు నుండుటయే సంశయకారణము. “ఈవిషయవాక్యమున వర్ణింపబడినవాడు సూర్యుడు. పరమేశ్వరుడు” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. ఉపాసనయు జ్ఞానంబును క్రమముగ వానిఫలములు.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమునఁ బరమేశ్వరుడు చెప్పఁబడె ననుటకు వీలు లేదు. జ్యోతిశ్శబ్దము సూర్యునియందు లేక సర్వతేజస్సులయందు రూఢమై యున్నది. “సముత్థాయ” అనుపదము ఎచ్చటికో జీవుఁడు ప్రయాణము చేసె నని చెప్పుచున్నది. జ్యోతిశ్శబ్దార్థము బ్రహ్మమే యైనయడల నిది యెట్లు సంభవించును? అది స్వస్వరూపమే యగుటచేతఁ దత్ప్రాప్తికై యెటకును బోవ నక్కఱ లేదు కదా! మఱియు “ఉపసంపద్య” అనుమఱియొకపదంబును మాసిద్ధాంతమున దృఢము చేయుచున్నది. జ్యోతిశ్శబ్దము సూర్యాదులలో దేనినైనఁ జెప్పునేని యప్పుడు, జీవుఁడు ఆస్థలమునకుఁ బోయి అది *యర్చిరాది మార్గ మగుటచే బ్రహ్మలోకమును జెంది యటనుండి విజ్ఞానవంతుఁడై స్వస్వరూప మగుమోక్షమును జెందవచ్చును; గాని, అది(జ్యోతిశ్శబ్దము) బ్రహ్మమనే చెప్పునేని యిదియంతయు నెట్లు సంభవించును? సంభవింప

* శ్రుతులు (పు. ౧౦౨. చూడు.)

* యర్చిరాదిమార్గము (పు. ౨౦౨ చూడు.)

కున్న “ఉపసంపద్య” యను నాయసమాపకక్రియ తెల్పు* భూతార్థము నిరర్థకము కావలసివచ్చును. “సాక్షాత్కారమే స్వరూపస్థితి” అనియెడ వేమొ అట్లయిన నది బ్రహ్మప్రాప్తికంటె పూర్వమందే కలుగవలయు. ఎవ్వఁడైనను తనకు కానరానిపదార్థమును సమీపించు ననుట సంభవింపదు కదా! “అయపసంపద్యపదమునకుఁ గూడ సాక్షాత్కారమే యర్థము” అనియెడవేమొ యట్లు చెప్పుటకు వీలు లేదు. చూఢియే సర్వసమృత్తమై యుండ నిరర్థకముగ యోగము నేలయాశ్రయింపవలయును. “అథ యత్రైత దస్మాచ్ఛరీరా దుత్కామ త్య ధైతై రేవ రశ్మిభి గూర్ధ్వ మార్కమతే” “ఈజీవుఁడు శరీరమును విడువఁగనే యీ సూర్యకిరణములగుండ వైకి బోవును” అని శ్రుతియందు మోక్షోపగలవారికి సూర్యప్రాప్తి చెప్పఁబడియున్నది. కావున జ్యోతిశ్శబ్దము సముత్థాయశబ్దము ఉపసంపద్యశబ్దము అనునీమూఁటిచేతను ఇచ్చటి ప్రకరణము బాధింపఁబడును. దహరాధికరణమునందు సముత్థాయశబ్దమునకు వివేకమని యర్థము చెప్పియున్నారు ; కాని అది యప్రసిద్ధ మగుటచే నంగీకార్యము కాదు. మఱియు నిచ్చట గానవచ్చుచున్నపరశబ్దము పరాత్పరుఁ డగుపరమేశ్వరునే చెప్పు ననుటకును వీలు లేదు. అది శ్రేష్ఠవాచకము కూడఁ గావచ్చును కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈవిషయ వాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు సూర్యుడే కావలయును.

అనుపూర్వపక్షము ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౦౩. జ్యోతి ర్దర్శనాత్. ౧. ౩. ౪౦.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట చెప్పఁబడిన జ్యోతి పరమేశ్వరుడే యని ప్రకరణమువలన స్పష్ట మగుచున్నది.

సిద్ధాంతము:—ప్రజాపతివిద్య యింద్రవిరోచనులకును ప్రజాపతికిని జరిగిన సంవాదము. అది “ఉత్తరాత్ (౧. ౩. ౧౯)” అను సూత్రమునందు వివరింపఁబడియున్నది. దానిని ముందువెనుక విమర్శించినచోఁ బైవిషయము (జ్యోతి బ్రహ్మమే యనువిషయము) స్పష్ట

* భూతార్థమునఁ గా : భూతికాలమును తెలియఁజేయు నర్థము. ఉపసంపద్య= పొంది అనునర్థము.

మగును. ప్రజాపతిని ఇంద్రవిరోచనులు బ్రహ్మరూపమును గూర్చి ప్రశ్నించిరి. ఇట్లుండ దానికి విరుద్ధముగ నాయన సూర్యునిఁ గూర్చి యేల చెప్పును. ?

శ్రుతులు ప్రకరణమును బాధించు ననుట యథార్థమే; గాని దానికిని సమయము కలదు. ఉపక్రమమునకే విరుద్ధముగ ప్రకరణబాధ సంభవించునా? మఱియు అర్చిరాదిమూర్ధముగండ బ్రహ్మలోకప్రాప్తియే యిచ్చట చెప్పఁబడు నేని సూర్యనిమాత్రమే నర్చించి యూరకుండుట సంభవించునా? “అశరీరం” “శరీరము లేనప్పుడు” అను మొదలగు శ్రుతి వాక్యముల నాశ్రయించిన నిచ్చటిజ్యోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మమునే చెప్పు నని తేలుచున్నది. తత్ప్రాప్తివలనఁ గాని శరీరాభావము కలుగదు కదా! ఈకారణమువలననే సముత్థాయపదమునకుఁ గూడ వివేకమే (శరీరము నుండి యాత్మను విభాగించు జ్ఞానమే) యర్థమని తేలుచున్నది. శరీరాభావ మనఁగా శరీరమునుండి యాత్మను విభాగించుటయే యగును కాని మరణము కానేరదు. మరణము నొందినను * సూక్ష్మశరీర మెటుకును పోవదు కదా! కావుననే ఆదిత్యప్రాప్తియు నిట్టివానినిఁ గూర్చి చెప్పఁ బడినది కాదు. మోక్షమునకు * గతియే లేదని నీవే చెప్పితివి కదా. కావున నెట్లును పై సిద్ధాంతమునకు విరోధము రాదు.

* సూక్ష్మశరీరము. — ప్రతిజంతువునకును స్థూలసూక్ష్మకారణము లని మూడు దేహములు కలవు. అందు కరచరణాదియు క్తమై స్తంభమువలెఁ గానవచ్చుదేహము స్థూలదేహము. ప్రాణములు ఇంద్రియములు మనోబుద్ధులు అనువానికి నాధారమై స్థూలదేహమును ఆయావ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయునది సూక్ష్మశరీరము. మనకు పైకి గానవచ్చుచున్న కన్నులు చెవులు మొదలగునవి గోళములే యనియు వానియందు సూక్ష్మకారణములు గలయింద్రియములు ఉన్నవి యనియు వానివలననే సర్వజ్ఞానము లను కలుగుచున్నవి యనియుఁ చెలిసికొనవలయును. మృతిఁజెందినవానికి గోళకము లట్లే యున్నను జ్ఞానములు జనింపకుండుటయే ఈవిషయమునఁ బ్రమాణము. ఈస్థూలసూక్ష్మదేహములకుఁ గారణము లగుపంచభూతిములే కారణశరీరము.

* గతి యనఁ గర-సూక్ష్మకారణమును నిడుచుచుండియున్నప్పుడు గతియనఁబడును.

౧౨. అర్థాంతరత్వాధికరణము.

విషయము:—“ఆకాశో హ నై నామరూపయో ర్నిర్వహితా తే యదంతరా త ద్భ్రష్టా” “ఆకాశము నామరూపముల నిర్వహించు చున్నది ఆనామరూపములు దేనియందున్నవో అదియే బ్రహ్మము అప్పు తము, ఆత్మ” అను వాక్యము ఛాందోగ్యోపనిషత్తునఁ గలదు. అది యిందు విచారింపఁబడను.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున *నుపక్రమము నాశ్రయించి జ్యోతిశ్శబ్దముయొక్క రూఢిని పోగొట్టితిరి.” అట్లే యిచ్చటఁ గూడ ఆకాశశబ్దోపక్రమము నాశ్రయించి వాక్యశేషమున నున్నబ్రహ్మాదీపద ముల రూఢిని పరిత్యజింపుఁడు “అను దృష్టాంతము నాశ్రయించి నచ్చిన యాత్మేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను.”

సందేహము:—ఇచ్చట భూతా కాశపరమేశ్వరులయందు రూఢి గల యాకాశబ్రహ్మశబ్దము లుండుటయే సంశయకారణము. “ఆకాశమే ఇచ్చట విషయము. పరమేశ్వరుఁడే విషయము” అనునవి. క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. ఆకాశోపాసనయు బ్రహ్మజ్ఞానంబును వాని ఫలములు.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమున చెప్పఁబడినయాకాశము భూతాకాశమే. ఆకాశపదమునకు రూఢ్యర్థ మదియే కదా! నామరూప ములను నిర్వహించుట యనుకార్యమునుఁ గూడ నదియే చేయఁగలదు. సర్వమునకు నవకాశ మిచ్చునది మదియే కదా! మఱియు “తే యదంతరా” అనువాక్యభాగముచే నామరూపాధార మైయున్నపదార్థము బ్రహ్మముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున నామరూపనిర్వాహక మగు నది బ్రహ్మభిన్నపదార్థమే కావచ్చును. కావున నెట్లుచూచినను ఇచ్చటి యాకాశశబ్దము భూతాకాశమునే చెప్పును.

అనతారిక:—అను నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౦౪. ఆకాశోఽర్థాంతరత్వాది

వ్యవదేశాత్. ౧. ౩. ౪౧.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట యాకాశశబ్దార్థము నిస్సంశయముగ పరమేశ్వరుడే. బ్రహ్మవాచకము లగునమృతాదిశబ్దములు వాక్యశేషమున పెల్లుగఁ గలవు. మఱియు “తే యదంతరా” అనువాక్యభాగముచే నామరూపభిన్న మగుమఱియొకపదార్థము వర్ణింపఁబడియున్నది. ప్రపంచమంతయు నామరూపాత్మకమే యగుటచేత భూతాకాశముగూడ నట్టిదియే. ఇట్టిది నామరూపభిన్న మగుట యెట్లు? కావున నిచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు నిస్సంశయముగఁ బరమేశ్వరుడే యని చెప్పి తీరవలయును.

సిద్ధాంతము:—“అనేన జీవే నాత్మనా నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి” “నేను ఈజీవరూపముతో ప్రపంచమునఁ బ్రవేశించి నామరూపముల నిర్వహించెదను” అనుచాందోగ్యశ్రుతిని పట్టిచూచిన పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమధ్యమున నున్నట్లును, ఆతఁడే నామరూపముల నిర్వహించుచున్నట్లును తేలుచున్నది. ఇట్లుగటచే “నామరూపముల కాధారమై వానికి లోపల నున్నవాఁ డొక్కఁడు వానిని నిర్వహించు వాఁడు మఱియొక్కఁడు” అని కల్పించుట యావశ్యకము కానేరదు. మఱియు నామరూపనిర్వహణసామర్థ్యము కూడఁ బరమేశ్వరునకే చక్కఁగా సంభవించు నని ప్రాశస్త్యవలననే స్పష్ట మగుచున్నది. ఇట్లుండ సత్కీర్ణముగ భూతాకాశమునం దాసామర్థ్యమును కల్పించుట అయ్యుక్తము. అదియు నామరూపాత్మకమై యుండ తన నామరూపములఁ దానే యెట్లు నిర్వహించుకొనగలుగును? ఎంతనేర్పరియైనను తనబుజముపై తానే యెక్కి కూర్చుండఁగలఁడా? “ఆకాశభిన్న మగుప్రపంచము యొక్క నామరూపములను మాత్రమే యది(భూతాకాశము) నిర్వహించును.” అనుటకు వీ లెట్లు కలుగును? సంపూర్ణ ప్రపంచముయొక్క నామరూపనిర్వహణమే వర్ణింపఁబడె ననుటకు చక్కనియవకాశ ముండ నిట్టికల్పనలఁ జేయనేల? కావున నెట్లుచూచినను ఇచ్చటియాకాశము పరమేశ్వరుడే. మఱియు “అనేన” అనుశ్రుతియొక్క యర్థమును బాగుగ విమర్శించిన“లోపల నున్నవాఁడే నామరూపముల నిర్వహించుచున్నాఁడు” అని తేలును. దీనిచే బ్రహ్మదేవదములకూడ మీపక్ష

మున విరుద్ధములు కావలసివచ్చును. “ఆకాశమే బ్రహ్మము అమృతము ఆత్మ” అనుటకు వీలు లేదు కదా! కావున నెట్లును ఇచ్చట యాకాశము పరమేశ్వరుడే యనవలయును.

విశేషాంశము:— “ఆకాశ స్తల్లింగాత్ (గ. గ. ౨౨ చూడు.) అనుస్థలములందును ఈవిషయమే (“ఆకాశమే బ్రహ్మ” అనువిషయము) నిరూపింపఁబడియున్నది. అయినను అచ్చట ప్రపంచోత్పత్తిలయములు మొదలగు * బ్రహ్మలింగములు స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచుండినవి. ఇచ్చట నట్టిగుఱుతులు లేవు నామరూపనిర్వహణము బ్రహ్మాదిపదములు మొదలగునవి భూతాకాశపక్షమునకు ననుకూలముగఁ జేయఁబడియే ననుట పూర్వపక్షమున విశదమైయే యున్నది కదా! కావున నిది ప్రత్యేకాధికరణముగ వర్ణింపఁబడెను.

గ3. సుషుప్త్యత్క్రొంత్యధికరణము.

విషయము:— “బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు నాల్గవయధ్యాయమున తృతీయ చతుర్థ బ్రాహ్మణములలో జనకయాజ్ఞవల్క్యసంవాదము కలదు, అందు యాజ్ఞవల్క్యమహాముని జనకునకు జీవబ్రహ్మక్యము నుపదేశించెను. అయినను “యో ౨యం విజ్ఞానమయః” “విజ్ఞానస్వరూపుఁ డగునాత్మ యెవ్వఁడు కలఁడో” అని యాయాజ్ఞవల్క్యసన్యాస మారంభమైనది. ఇది జీవవర్ణనమే! బ్రహ్మభేదమును తెల్పుటకై జీవుఁ డనువాదము చేయఁబడియున్నాడు. అయినను సంశయమునకు హేతువు కలదు కావున నాయుపన్యాస మీయధికరణమున విచారింపఁబడుచున్నది.

సంగతి:— “పూర్వాధికరణమున నామరూపభిన్న మగుపదార్థము వర్ణింపఁబడె ననుకారణము నాశ్రయించి ఆకాశపదము బ్రహ్మపరముగా నిర్ణయింపఁబడెను. ఈయాజ్ఞవల్క్యసన్యాసమున నట్లు సేయు

* బ్రహ్మలింగములు బ్రహ్మమును తెలుపు గుఱుతులు. సర్వప్రపంచక ర్తృత్వము మొదలగునవి. C-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

టకు వీలు లేదు. సుషుప్తిమరణములయందు జీవబ్రహ్మలకు భేదము చెప్పబడినట్లు తోచినను దానిని మఱియొకవిధముగ నన్వయించుటకు వీలు కలదు కదా! అని ప్రత్యుదాహరణరూపముగ వచ్చినయాక్షేపమునకు సమాధానము చెప్పుటకై ప్రత్యుదాహరణసంబంధముతో నీయధికరణ మారంభింపబడుచున్నది.

సం దేహము:— ఇచ్చట *నుపక్ర మోపసంహారములయందు జీవ వాచక మగు విజ్ఞానమయపద ముండుటయు అచ్చటచ్చట పరబ్రహ్మమును నర్ణించినగుఱుతులు కానవచ్చుచుండుటయు సంశయకారణములు. “ఇచ్చట నర్ణింపబడినవాఁడు జీవుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు” అను నవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “కర్తృలఁ జేయువాఁ డగు జీవుని వై బ్రాహ్మణములు నుతించుచున్నవి. జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించుచున్నవి” అనునవి క్రమముగ వానికి ఫలములు.

పూర్వపక్షము:—వై బ్రాహ్మణములయందు నర్ణింపబడినవాఁడు జీవుఁడే, ఉపక్ర మోపసంహారములయందు జీవలింగమగు విజ్ఞానమయపదము కలదు. నడుమకూడ జాగ్రదాద్యవస్థలు నర్ణింపబడియున్నవి. అది జీవునివిషయమునందే కాని సరిపడవు కదా!

“సుషుప్తిమరణములనుగూర్చి చెప్పునప్పుడు “ప్రాజ్ఞే నాత్మనా సంపరివృత్తః” “జ్ఞానరూపుఁ డగుపరమేశ్వరునిచే నాలింగితుఁ డగును” అని చెప్పబడియున్నది. దీనిచే జీవునికంటె భిన్నుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు నర్ణింపబడె నని తెలియుచున్నది. ఆలింగితుఁడును ఆలింగనము చేసి కొనువాఁడు నొక్కఁడు కానేరఁడు కదా!” అనియెడ వేమొ దీనివలనఁ బ్రమాదము లేదు. ఆత్మశబ్దమునకు స్వభావము నర్థముగాఁ జెప్పవచ్చును. ప్రాజ్ఞశబ్దమునకు “జ్ఞానసముదాయము” అని యర్థము చెప్పవచ్చును. జీవుఁడు కూడ జ్ఞానరూపుఁడే కావున “ఆతఁడు సుషుప్త్యవస్థయందు జ్ఞానరూప మగుతనస్వభావముచే నావరింపబడును” అని యర్థము చెప్పవచ్చును. “ఏవ భూతాధిపతిః” “ఈతఁడే సర్వభూతములకు నధిపతి” అనుమొదలగువాక్యములఁ గూడ సుఖముగనే జీవపరములుగ ననున్వయింపవచ్చును. ఈయనకును భోగ్యము లగుటచే సర్వభూతముల

మీఁద నధికారము కలదు కదా ! కావున నీయాజ్ఞవల్క్యపన్యాసమున వర్ణింపఁబడినవాఁడు జీవుఁడే.

అను నీపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౦౫. సుషుప్త్యత్కాన్త్యో ర్భేదన.

౧. ౩. ౪౨

తాత్పర్యము: —పై యుపన్యాసమున జీవానువాదపూర్వకముగ జీవబ్రహ్మైక్యముపదేశింపఁబడెను. జీవునకంటె భిన్నముగ మొట్టమొదట నిరూపింపఁబడి పిదప నభిన్నముగ వర్ణింపఁబడుటకై బ్రహ్మము సుషుప్తిమరణముల నిరూపించునప్పుడు భేదముతో నిరూపింపఁబడి యున్నది.

సిద్ధాంతము: —ప్రాజ్ఞశబ్దము సర్వజ్ఞుఁ డగువానియందు రూఢము. ఇట్లుండ నిష్కారణముగ కించిజ్ఞుఁ డగుజీవునియందు దేల క్లిష్టముగ సమన్వయింపవలయును ? అనేక శ్రుతులు జీవభిన్నబ్రహ్మమును బోధించుచునే యున్నవి. ప్రస్తుతప్రకరణమునందును “అతః పరం విమోక్షాయైవ బ్రూహి” “ఇక మీఁద మోక్షమును గూర్చియే వివరింపుము” అనుప్రశ్నములను, అప్పుడు “జీవుఁడు సాక్షియై సర్వావస్థలయందును సర్వపదార్థములను గ్రహించుచున్నాఁడు. వానితో నాతనికి సంబంధ మింతయైనను లేదు. గ్రహించితివి కదా” అని జీవబ్రహ్మభేదప్రతిపాదకము లగునత్తరములును అనేకము లున్నవి. ఇట్లుగుటచే నిందు జీవబ్రహ్మభేదమే వర్ణింప నుద్దేశింపఁబడె ననియు, దానికై జీవానువాదము చేయఁబడుచున్న దనియు స్పష్టమగుచున్నది.

మఱియు జాగ్రదాద్యవస్థలను వర్ణించినంతమాత్రముననే కేవల జీవుని గూర్చిమాత్రమే చెప్పియుండవలసిన పనిలేదు. జీవునియొక్క సాక్షిత్వము నిరూపించుటకై కూడ నట్లు చెప్పియుండవచ్చును కదా ! కావున నీస్వల్పకారణమును మాత్రమే యాశ్రయించి యొకవిషయమును చెప్పునుపన్యాసమును మఱియొకవిధముగ సమన్వయింపఁ జూచువాఁడు తూర్పుదిశకుఁ బ్రయాణమై పశ్చిమదిశకుఁ బోవువాఁ డగును. కావున నెట్లు చూచినను ఈప్రకరణమున వర్ణింపఁబడినది. జీవబ్రహ్మైక్యమే యనుటలో నింత యైనను సంశయము లేదు.

౧౦౬. పత్యాదిశబ్దభ్యః. ౧. ౩. ౪౩.

తాత్పర్యము:—మఱియు నీయుపన్యాసమున * జీవధర్మము లగు వృద్ధిక్రయాదులను నిషేధించునట్టియు పరమేశ్వరధర్మము లగు ప్రభుత్వాదులను నిరూపించునట్టియు వాక్యములు అనంతములుగఁ గలవు. వానిని పట్టి చూచినను ఇందు జీవుఁడు చెప్పఁబడలేదనుట స్పష్ట మగును.

“సర్వస్య వశీ సర్వ స్వేశానః” “ఈతఁడు సర్వమునకును నియామకుఁడు. సర్వమును తనహస్తమున నుంచుకొనినవాఁడు.” అనుమొదలగు వాక్యములచేఁ బరమేశ్వరధర్మములు వర్ణింపఁబడి యున్నవి. జీవునకు సర్వేశ్వరత్వము సంభవించ దనుటలో వివాద మింత యైనను లేదు. ఉపక్రమోపసంహారములయందుఁ గలజీవవాచకపదములు జీవబ్రహ్మభేదమును వర్ణించుటకై చేయఁబడినయనువాదములే కాని వేఱు కావని యిది సరళి నిరూపించియున్నాము. వాస్తవస్థితిలో సర్వలోక ప్రసిద్ధ మగువిషయమును చెప్పనది శాస్త్రమే కాదు; ముఖ్యముగ వేదమునకు నట్టి స్థితి సంభవించిన నప్రమాణమే కావలసి వచ్చును. సర్వప్రమాణసిద్ధ

* జీవబ్రహ్మధర్మ భేదనిరూపణము — ఆదైత్యతమతమున జీవబ్రహ్మలకు భేదము లేదు. అయినను లోకదృష్టి ననుసరించి యీభేదము కల్పింపఁబడుచున్నది. ఏముపాధిలోను సంబంధము లేక కేవలఁడై యుండువాఁడు బ్రహ్మ మనియు దేహసంబంధము నొందినవాఁడు జీవుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడును. కావున వాస్తవస్థితిలో నభిన్నులే యైనను కలితభేదము కలవారు కావున వారిధర్మములయందు అనంతముగ భేదము కలదు. జీవుఁడు తనమనస్సునకు గాని దేహమునకుఁ గాని కలుగునుభద్రాదులఁ దనకే కలిగినవానినిగా భావించుచున్నాఁడు. దేహము నశించిన దానితోఁ గూడ దానును నశించినట్లు భావింపుచున్నాఁడు. ఉత్పత్తి యైనప్పు డుత్పత్తి నొందినవానిని గాను జాగ్రదాద్యవస్థలు నొందినప్పు డాయావస్థల నొందినవానినిగాను తలంచుచున్నాఁడు. తనకు గలపరిపూర్ణజ్ఞానమును మఱివి మనస్సునకు గలయల్పసామర్థ్యము నాశ్రయించి తనసామర్థ్యము గూడంతమాత్రమే యని భ్రమించుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరునకు నిట్టిభ్రాంతులు కలవనుటకే మొట్టమొదట సవకాశము లేదు. ఇదియే (భ్రాంతి యుండుట లేకుండుట యనునదియే) జీవపరులకు గలభేదము. దానివలననే వారికి ధర్మభేదము గూడ గలిగెను. జీవుఁడు దుఃఖ ముఖ జన్మమరణాదివికారములు కలవాఁడు కించిజ్ఞాఁడు సంసారి. ఈశ్వరుఁడు సర్వసంసారిధర్మరహితుఁడు నన్నట్లు.

మగువిషయమును శబ్దముకూడ చెప్పు ననిన దానికిఁ బ్రత్యేకముగఁ బ్రామాణ్య మెందులకు ? కావున ప్రత్యక్షసిద్ధుఁ డగుజీవుని తాత్పర్యముతో వివరింపుటవలన వేదమునకు బ్రయోజనము లేదు. అనువాదము చేయుటవలన మాత్రము దోష మేమియు రాదు. లోకస్థితి నుపదేశకులు మొట్టమొదట నాశ్రయించియే తీరవలయును కదా !

మఱియు “స న సాధునా కర్తృణా భూయా న్నో ఏ వాసాధునా కనీయాన్” “అయాత్క పుణ్యకర్తచేత నభివృద్ధి నొందఁడు. పాపకర్తచేక్షీణింపఁడు” అనుమొదలగువాక్యములు పైయుపన్యాసమున జీవధర్మములను నిషేధించుచున్నవి. ఈ కారణములవలన సర్వంపఁబడినది జీవ బ్రహ్మైక్యమే ? జీవాభిన్నబ్రహ్మమే కాని కేవలజీవుఁడు కాఁడు.

ఇట్లు వెన్నెలకంటినుందర రామశర్మచే రచియింపఁబడిన బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రికయందుఁ బ్రథమాధ్యాయమునఁ దృతీయపాదము.

ఇతి శ్రీ భగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ప్రథమాధ్యాయస్య దృతీయః పాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ప్రథమాధ్యాయమునఁ
దృతీయపాదము.

❧ బ్రహ్మ సూత్రము లు. ❧

ప్రథమాధ్యాయము, చతుర్థ పాదము.

అవతారిక:—ఈశాస్త్రమున మొట్టమొదట బ్రహ్మజ్ఞాన మావశ్యక మని చెప్పి “జన్మాద్యస్య యతః (చూ. ౧. ౧. ౨.) అని జగత్కారణత్వము బ్రహ్మలక్షణముగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. “ఈక్షతే రాశబ్దం” (చూ. ౧. ౧. ౫.) “అనుస్థలమున సహేతుకముగఁ, బైఁజెప్పఁబడిన లక్షణము సాంఖ్యాదికల్పితము లగు ప్రధానాదులకు సంభవింపదనియు నిరూపింపఁబడి యున్నది. అచ్చటినుండియు తృతీయపాదాంతము వఱకు “వేదవాక్యము లన్నియును జగత్కారణత్వమును ముఖ్య హేతువుగాఁ గైకొని పరబ్రహ్మమునే వర్ణించుచున్నవి. కావున ‘బ్రహ్మమే జగత్కారణము’ అనుపక్షము సంగీకరించిననే యవియున్నయు బాగుగ సమన్వితము లగును కాని మఱియొకవిధముగఁ గా నేరవు. ” అనువిషయము విస్పష్టము చేయఁబడి యున్నది. కావున శాస్త్రార్థ ఓంతటితో ముగిసినట్లే యయ్యెను.

అయినను “ఈక్షతే (చూ. ౧. ౧. ౫.)” అనుస్థలమున “ప్రధానాదులు వేదోక్తములు కాకపోవుటచే జగత్కారణములు కానేరవు” అని మాత్రమే చెప్పఁబడియున్నది. కొన్నికొన్నిశాఖలయందు కొన్ని కొన్నివాక్యములు పూర్వాపరవిమర్శఁ జేయలేనివారలకు ప్రధానాది పరములుగఁ దోచుచున్నవి. కావున వానియర్థమును విమర్శించి నిర్ణయించునంతవఱకు సంశయనివృత్తి కానేరదు. బ్రహ్మలక్షణము దృఢమును కానేరదు. కావున సట్టివాక్యములను విచారించి బ్రహ్మమునందు సమన్వయించుటకై యీపాద మారంభింపఁబడుచున్నది. ఇందుఁ జేయఁబడుకార్యమును సమన్వయమే కావున నీపాదముకూడ సమన్వయాధ్యాయమునందుఁ జేర్పఁబడెను.

“ఇది యేల కొన్నికొన్నిశాఖలయందు ప్రధానాదిపరములుగఁ గానవచ్చువాక్యము లుండుఁగాక” అవి సత్యమునలె ప్రధానాదిపరములైన నగుఁగాక! బ్రహ్మలక్షణమునకు హాని యేల కలుగవలయును? అవి ప్రధానాదులయనిగినిగూర్చి మాత్రమే చెప్పను గాని ‘అవియే జగత్కారణములు’ అని చెప్పవు కదా!” అనియెడవేమొ యట్లు కాదు. “అజా మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజా జనయంతీ” “తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపు, అనుమూఁడువర్ణములును గలిగి (ఇవి సత్వతమోరజోగుణములవర్ణములు) బహుసంఖ్యగల ప్రజలను పుట్టించుచున్న జన్మశూన్య మగునొకానొకపదార్థము” అనుమొదలగుకొన్నివాక్యములయందు త్రిగుణాత్మక మగునొకపదార్థము ప్రపంచకారణమని స్పష్టముగనే చెప్పఁబడి యున్నట్లున్నది. “మహతః పర మవ్యక్తం” “మహత్త్వమునకంటె అవ్యక్తము పరమై యున్నది” అనుమొదలగుకొన్నివాక్యములయందు అంత స్పష్టముగ నున్నట్లు గౌనరాకపోయినను, పరశబ్దప్రభావముచే నావిషయ మూహింపఁబడుచున్నది. పరమనఁగా పూర్వమున నున్నపదార్థము; అధికారియై యున్నపదార్థము. ఇట్లుగుటచే నది ప్రకృతపదార్థమునకుఁ గారణమే కావలయును, లోకమున కార్యము మాత్రమే కారణమునకు నియతముగ నధీనమై యున్నది కాని నితరమట్లు లేదు. కార్యమునకుఁ గారణమును విడచి స్వరూపస్థితియే లేదు కదా! ఇక స్వతంత్రముగ ప్రవర్తించుట యెట్లు? ఇక నితరములవిషయమునం దన్ననో:—ఒకపురుషుఁడు మఱియొక్కనికి సేవకుఁ డయ్యెనేని, వాఁడు యజమానునకు సావధీనుండై ప్రవర్తించుచు నున్నను ఆపరాధీనత నిత్య మైనది కాదు. ఇచ్చవచ్చినన్నిదినము లట్లే లోఁబడి యుండవచ్చును లేనప్పుడు స్వతంత్రులు కావచ్చును. ఈకారణమునలన అస్వతంత్ర మని నిర్ణయ మైనపదార్థమును ప్రేరేపించుచు నేదీయెన నొకపదార్థ ముండునేని యాపదార్థము దానికి (తనచేఁ బ్రేరేపింపఁబడు పదార్థమునకు) గారణమే యై తీరవలయును. ఈనియమము నాశ్రయించి చూచిన “మహతః పర మవ్యక్తం” అనుస్థలమునందు మహత్త్వమును ప్రేరేపించునదిగాఁ జెప్పఁబడినయవ్యక్తము ఆమహత్త్వమునకుఁ గారణమే యై తీరవలయును. ఈవిధముగఁ గొన్నిచోట్ల స్పష్టముగాను మఱికొన్నిచోట్ల అస్పష్టముగాను కొన్నికొన్ని వేదవాక్యములయందు

ప్రధానాదులను జగత్కారణములనుగఁ జెప్పియున్నట్లు తోచుచున్నది. కావున నానంశయములను దీర్చుటకై పాదారంభ మానశ్యకమే.

౧. ఆచార్యమానికాధికరణము.

విషయము:—“మహతః పర మవ్యక్తం” అనువాక్యభాగము యొక్క యర్థ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:—“శృతీయపాదాంతమువఱకు బ్రహ్మమే జగత్కారణ మనియు వేదముచే నదిమాత్రమే చెప్పఁబడుచున్నదనియు వర్ణించి యున్నారు. ఇది యుక్తము కాదు. వేదమునందు ప్రధానముకూడ జగత్కారణముగఁ నచ్చటచ్చట చెప్పఁబడుచున్నది. ప్రతిపదార్థమునకును ఉపాదాననిమిత్తములని కారణములు రెండు ఉండుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది కావున ప్రపంచమునకుఁ గూడ రెండుకారణము లుండ నచ్చును. కావున బ్రహ్మప్రధానములు రెండును ప్రపంచకారణములే” అని బ్రహ్మకారణత్వము సంగీకరించితే యాత్మేపము నచ్చుచున్నది. దానికి సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను. ఇదియే దీనికిని పూర్వగ్రంథమునకును గలసంబంధము.

ఇది యీపాదమునకు మొదటియధికరణమే యగుటచే పూర్వాధికరణసంబంధమునుగూర్చి విచారింప నక్కఱ లేదు. అట్లు విచారిం చినను అది దృష్టాంతసంబంధ మగును.

“పైయధికరణమున (అనఁగా: మూడవపాదమునకు సంతమున నున్ననుచున్న త్కారణత్వధికరణమున) సందర్భమంతయు జీవపరముగ నున్నను కొన్ని కారణములచే నాప్రసిద్ధమగు బ్రహ్మమే విషయవాక్యార్థ మని వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఈయధికరణమునందును అట్లే విషయ వాక్యమునందలి యవ్యక్తశబ్దమునకు ప్రకరణార్థమునువదలి అప్రసిద్ధ మగు ప్రధానమునే యర్థముగాఁ జెప్పవలయును” అనునాత్మేపము నచ్చు చున్నది. ఇది దృష్టాంతసంబంధమైన యాత్మేపమేకదా !

సందేహము:—ఇచ్చట అవ్యక్తపదమునకు సర్థము స్పష్టము కాకుండుటయు మహత్పదము సాంఖ్యకల్పిత మగు మహత్త్వమును

దెల్పునది యగుటయు సంశయకారణములు. “ఈవిషయవాక్యమున చెప్పబడినది ప్రధానమే. అన్య క్తశబ్దముచే జెప్పబడినది దేహమే” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “వేదాంతవాక్యములు బ్రహ్మమునందుమాత్రమే సమన్వితము లగుననియు మఱియొకచోట కాననియు నియమము లేదు.” అనునది పూర్వపక్షమునకు ఫలము. “అట్టి నియమము కలదు” అనునది సిద్ధాంతమునకు ఫలము.

పూర్వపక్షము :—ఈ విషయవాక్యభాగమున వర్ణింపబడినది ప్రధానమే కావలయును. అన్య క్తశబ్దము సాంఖ్యస్మృతియందు ప్రధాన వాచకమై ప్రయోగింపబడి యున్నది గూఢిని జెందియున్నది. మఱియు ‘స వ్య క్తం=అన్య క్తం’ వ్య క్తము అనఁగా: స్పష్టము కానిది అన్య క్తము’ అనువ్యుత్పత్తిచేత కూడఁ బ్రధానము అన్య క్తశబ్దవాచ్య మగుచున్నది.

మీమతమునఁ బ్రధానమే ప్రపంచకారణ మని చెప్పబడి యున్నది. అది వ్య క్తముకాని దై నచో ప్రపంచమే యట్టిది కావలసి వచ్చును కదా! అనియెడ వేమె యట్లు కాదు. మీమతమునఁ బ్రధానము ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమించు ననుట సిద్ధాంతము. కార్య కారణములకుఁ గలసంబంధము * సమవాయసంబంధ మనుట మా సిద్ధాంతము ఇట్లగుటచే ప్రపంచరూపముగఁ బరిణమించినపిదప ప్రధానముగాని ప్రధానముగ నున్నప్పుడు ప్రపంచము గాని ప్రత్యేకముగ లేదు * పరిణామికారణములన్వభావ మిట్టిదియే. అవి కార్యరూపముల

* సమవాయసంబంధ మనఁగా నెప్పటికిని విడువల లేనిచేరిక. అది సంయోగసంబంధము లేకయే పరస్పరము కూడి నున్నపదార్థములయందుండును. ఏరెండుపదార్థములలో నొక్కటి ప్రత్యేకముగ నశించునది కాక మఱియొక్కదానిని సర్వకాలముల యందు విడువక నాశ్రయించియే యుండునో, ఆరెండుపదార్థములకును గలసంబంధమునే సమవాయసంబంధ మందును. అవయవములు అవయవి? గుణములు కలవాఁడు కార్యము (ఫలి) అపని నాచరించువాఁడు పరమాణువులు వానియందున్నవిశేషములు బాటి వ్య క్త అనునీజలలే స్వాభావికముగ సమవాయసంబంధము కలవి. ఉపాదానకారణము కార్యరూపముగఁ బరిణమించినపిదప వానిసంబంధము కూడ నట్టిదియే యగును కావున “కార్యకారణములకుఁ గూడ సమవాయసంబంధమే” యని చెప్పబడి యున్నది.

పరిణామికారణ మనఁగా కార్యరూపమునఁ బరిణామమును చెందుకారణము. (పరిణామస్వరూపము. 22. చూడు.)

నొందినవిదవఁ బ్రత్యేకముగ నిలువవు. ఇట్లగుటచే ప్రపంచమునఁ గాన వచ్చుచున్నశబ్దాదు లన్నియు నప్పుడు ప్రధానమునందు లేవు. పరిణామము లేనిసమయమున నవి ప్రధానమునందు సూక్ష్మరూపముతో నున్నను గానరావు. ఈకారణమువలన ప్రధానమెచ్చటికిని వ్యక్తము కాదు. గుణములు ప్రకాశింపకుండునపుడు గుణివ్యక్తుడగుట యెట్లు?

కావున సాంఖ్యస్మృతియందలిప్రసిద్ధి ననుసరించియు అచ్చటి యుక్తుల ననుసరించియు అవ్యక్తమనునది యొక్కటి జగత్కారణముగ నున్నది యని తేలుచున్నది. మఱియు నాయవ్యక్తమునుండి మహత్తత్వము జనించెననియు దానినుండి పంచభూతాదు లుత్పన్నములయ్యెననియు, ఆయవ్యక్తమునకంటె నధికుడై పురుషుఁ డొక్కఁడు కలఁడనియు మామతమున (సాంఖ్యమతమున) నున్నది. ప్రస్తుతశ్రుతి యందును “మహతః పర మవ్యక్త, మవ్యక్తా త్పురుషః పరః” అని ఆనామములతోనే (మామతమునందు, చెప్పఁబడినపేర్లతోనే,) మహత్తత్వావ్యక్త పురుషులు ప్రశంసింపఁబడి యున్నారు. ఈకారణమువలన మామతము నందు ప్రసిద్ధులైనవారిని గూర్చియే యాశ్రుతి చెప్పుచున్నది.

“ప్రకరణనందర్భము ననుసరించి చూచిన నిచ్చటి యవ్యక్త శబ్దము దేహమునుమాత్రమే చెప్పనదిగా గానవచ్చుచున్నది”. అని యెదవేమొ అది సరికాదు. దేహము స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచున్నది. దాని నాశ్రయించి యున్నసత్వాదిగుణములును శబ్దాదులును స్పష్టముగనే ప్రకాశించుచున్నవి. ఇట్లుండ నిది యవ్యక్త మెట్లగును? ఎందైనను అవ్యక్తశబ్దమునకు దేహమునందు రూఢి కలదా? కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట చెప్పఁబడినది ప్రధానమే.

అనునీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౦౭. ఆనుమానిక మ వ్యేకషా మితి చే

న్న, శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతే

ద్వర్చయతి చ. ౧. ౪. ౧.

తాత్పర్యము: “ఐన్దిశాఖలయందు ప్రధానాదులుకూడ జగత్కారణములుగఁ జెప్పఁబడి యున్నవి” అనుట చెల్లదు. “మహతః

పరమవ్యక్తం” అనుకాతకవాక్యమున ప్రధానము చెప్పబడి యుండ లేదు. ఆ ప్రకరణమునందు పూర్వభాగమున శరీరాదులను రూపకాలంకారముచే రథాదులనుగా చెప్పి, జీవుని రథికునిగా నిరూపించి, అతనికి నిందియజయము కలుగునేని ముక్తిదొరకుననియు లేకున్న సంసారప్రాప్తి కలుగుననియుఁ జెప్పి, యామోక్షమును వర్ణించుటకై రూపకాలంకారముచే వర్ణింపఁబడినపదార్థములనే మరల శ్రేష్ఠహీనభావములతో వర్ణించుచు వచ్చి యంతమున పరమేశ్వరుని మోక్షరూపునిగాను సర్వశ్రేష్ఠునిగాను శ్రుతి వర్ణించి యున్నది. ప్రస్తుతవిషయవాక్య భాగ మీవాక్యములోనిదే (రూపకాలంకారముచే వర్ణింపఁబడినపదార్థములనే శ్రేష్ఠహీనభావములతో వర్ణించుచు నుండువాక్యముల లోనిదే.) “ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథ మేవ చ, బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః స్రగ్వహ మేవ చ, ఇంద్రియాణి హయా నాహు ర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్ సోఽధ్యక్షః పార మాప్నోతి త ద్విజ్ఞోః పరమం పదం” “జీవుఁడు రథికుఁడు. శరీరము రథము. బుద్ధి సారథి. మనస్సు వగ్గములు. ఇంద్రియములు గుఱ్ఱములు. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు మార్గములు. ఏరథికుండు గుఱ్ఱములను స్వాధీనములను చేసికొనఁగల సారథిని కలిగియున్నాఁడో అట్టివాఁడు సుఖముగ నామార్గము నతిక్రమించి దాని కంతమున నున్నవిష్ణురూపమోక్షపదమును జెందును” అనువాక్యము రూపకాలంకారమున వర్ణించినవాక్యము. కావున నిందుఁ జెప్పబడినయాత్మాదులే ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునందుఁ గూడ జెప్పబడి యున్నారు. ఈకారణమువలన ప్రధాన మనునది క్రొత్తగా ప్రస్తుత విషయవాక్యమునందు వర్ణింపఁబడె ననుటకు వీలు లేదు; ఇందుఁ గల మహాచ్ఛబ్దాదులును మహత్తత్వాదు లను చెప్పనవి యనుటకును వీలు లేదు.

“ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యధ్ధా అర్థేభ్య శ్చ పరం మనః, మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్భుద్ధే రాత్మా మహా స్మరః. మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః పురుషా స్మ పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః” “* ఇంద్రియములకంటె శబ్దాదివిషయంబులును వానికంటె

మనంబును దానికంటె బుద్ధియు సంతకంటె జీవుఁడును లేక హిరణ్య
గర్భబుద్ధియు దానికంటె నవ్యక్తంబును అంతకంటె సర్వవ్యాపకుఁ డగు
పరమేశ్వరుండును శ్రేష్ఠులు ఆయనకంటె శ్రేష్ఠులు లేరు. ఆయనయే
సర్వమునకు సంతము ఆయనయే పరమగతి" అనునది ప్రస్తుతవిషయ
వాక్యము. ఇందు మాపకాలంకారవాక్యమున వర్ణింపఁబడినపదార్థములే
క్రమముగాఁ జెప్పఁబడియున్నవి. అచ్చట రథముగాఁ జెప్పఁబడిన దేహ
మొక్కటిమాత్రమే యున్నది. ఇచ్చట యవ్యక్తశబ్ద మొక్కటి యర్థ
నిర్ణయము లేక నిలచియున్నది. ఆత్మపద ముండుటచే మహచ్ఛబ్దమునకు
రథికుఁడుగా వర్ణింపఁబడినజీవుఁడే యర్థ మనియు, పరమగతి యని చెప్పఁ
బడియుండుటచే పురుషశబ్దమునకు స్వస్వరూపభూతుఁ డగుపరమేశ్వ
రుఁడే యర్థ మనియు నిర్వహదముగ నిర్ణయించుటకు వీలగుచున్నది.
"బ్రహ్మ దేవానాం ప్రథమః సంబభూవ" "దేవాదిరూప మగుప్రపంచ
మునకు సంతకును చతుర్ముఖుఁడు మొట్టమొదట జన్మించెను." "హిరణ్య
గర్భః సమవర్తతాగ్రే" "హిరణ్యగర్భుఁడు ప్రపంచమునకు మొట్టమొదట
జనించెను" అనుమొదలగుశ్లోతుల నాశ్రయించి యామహచ్ఛబ్దము
నకు సందజీబుద్ధులకంటె మొట్టమొదట జనించినహిరణ్యగర్భబుద్ధి సర్థ
ముగాఁ జెప్పినను, అది మీమాంసాత్తత్వము కానేరదు. జీవబ్రహ్మములకు
పరమార్థస్థితిలో భేదము లేను కావున నీపక్షమునఁ బరమేశ్వరవాచక మగు

యందును మఱియొకచోట "విషయములను గ్రహించునది యగుటచేత నింద్రియములు
గ్రహములు. వానిని తమవైపునకు త్రిప్పనవి యగుటచేత విషయము లతిగ్రహములు" అని
చెప్పఁబడియున్నది. ఆవిషయములను గూడ మొట్టమొదట మనస్సే గ్రహింపవల
యును కావున వానికంటె మనస్సు శ్రేష్ఠము. నిశ్చయము లేక కేవలసంకల్ప మేమియుఁ
జేయనేరదు కావున నామనస్సునకంటె బుద్ధి యుత్తమము. జీవశక్తియే సర్వాధారము.
కావున నాబుద్ధికంటె జీవుఁడు శ్రేష్ఠుఁడు. ఆమహచ్ఛబ్దమునకు హిరణ్యగర్భబుద్ధియే
యర్థ మని గ్రహింపఁబడినను సర్వబుద్ధులును దానివికారములే కావున నది బుద్ధికంటె
(ప్రృష్టిబుద్ధికంటె [వృష్టి ౨౩౩. చూ.]). శ్రేష్ఠము. జీవాధారము కావున జీవునికంటెను
బుద్ధ్యాధారము కావున బుద్ధికంటెను శరీర ముత్తమము. జీవుఁడు అవిద్యావృత్తుఁడు
కావునను శరీరము కారణరూపముతో నర్జింపఁబడుటచేతను జీవునికంటె నది యుత్తమ
మని యెఱుంగునది. దానికంటె సర్వోత్తమ డగుపురుషుఁ డధిపం డగుటలో వివా
దమే లేదు.

పురుషశబ్దముతో నే జీవుని గూడఁ జెప్పియున్నా రనవచ్చును. ప్రకృతము రూపకవాక్యమున దేహ మొక్కటియే విశేషించి యుండుటచేతను ప్రస్తుతవిషయవాక్యమున నవ్యక్తశబ్దము మాత్రమే శేషించి యుండుట చేతను ఈశబ్దమునకు నాదేహమే యర్థ మగుట మిగుల యుక్తియు క్తమై ప్రకరణానుకూలమై యున్నది.

సిద్ధాంతము:—“ఆయవ్యక్తశబ్దమునకు ప్రధానమునందు రూఢియు యోగంబును గూడఁ గలదని చెప్పియుంటిని కదా! అనియెడవేమొ యది సరి కాదు. “య ఏవ తాకికాః శబ్దాః త ఏవ వైదికాః త ఏవ చైషా మధ్యాః” “లోకమున నున్నశబ్దములే వేదమున నున్నవి. లోకమున వాని కేయర్థములు కలవో వేదమునందును వాని కవియే యర్థములు” అనున్యాయము ననుసరించి లోకమునందుఁ గలరూఢి నాశ్రయించియే వేదార్థమును చేయవలయును కాని మఱియొకవిధముగఁ జేయుటకు వీలు లేదు. ఈఅవ్యక్తశబ్దమునకు లోకమున నేపదార్థమునందును రూఢి లేదు. మీస్మృత్యందు * పారిభాషికముగఁ గల్పించిన రూఢి యెవ్వనికిఁ బ్రమాణము? ఈకారణమువలన నవ్యక్తశబ్దమునకుఁ గల దని చెప్పఁబడినరూఢి పోయినది. యోగ మన్ననో అది యన్నిటి యందును సమానమే. ఏయేపదార్థము కనిపెట్టుటకు కష్టసాధ్యమై యుండునో దానినెల్ల నవ్యక్తశబ్దముచే చెప్పవచ్చును. “దేహము ప్రత్యక్షమైయే యున్నది కదా!” అనియెడవేమొ సత్యమే కాని దానికారణము పరమేశ్వరుఁ డైనను అవ్యాకృతమైనను ప్రత్యక్షముగఁ దెలిసికొనఁబడుటకు వీలు లేనిదగుటచే దదభిన్న మగునీదేహము కూడ నవ్యక్తమే కావచ్చును కదా! మఱియు మామతమునఁ గానవచ్చు పదార్థములన్నియు భౌగోళికమాత్రకల్పితములే యగుటచే నూరకఁ దోచునవియే కాని సత్యములు కావు కావున నేదోషంబును రాదు.

* పారిభాషయనఁగా : ఒకఁడు తనగుఱుతునకై యేర్పఱుచుకొనినయేర్పాటు. “నేను ఇట్టిలక్షణములు గలపదార్థము నీపదముతోఁ జెప్పెదను” అను మొదలగు నిబంధనములు. అట్టినిబంధనములయందు సాధనములుగ నిర్ణయింపబడినపదములు మొదలగునవి పారిభాషికము లనఁబడును. ప్రకృతము సాంఖ్యిలు స్వతంత్రమనియు జడచనియు త్రిగుణాత్మకమనియు జగత్కారణమునకు లక్షణమును చెప్పి దానికి ప్రధానము అవ్యక్తము అనుపేరులఁ బెట్టిరి.

కావున నెట్లు చూచినను ఇచ్చట ప్రకరణానురూపముగ నవ్యక్తశబ్దము నకు దేహమే యర్థముగాఁ జెప్పుట యుక్తియుక్తము * రూఢశ్రుతి యున్నను అది ప్రకరణమునకు విరుద్ధమైనచో ప్రకరణము శ్రుతికంటె బలహీనమే యైనను బహువాక్యవిరోధపరిహారార్థమై యాశ్రుతి కే యాగికార్థమునైనను * గౌణార్థమునైనను జౌపచారికార్థము నైనను గ్రహించుట యుక్తముగ ననిన నిక నిచ్చట నేమి చెప్పవలయును? ఇచ్చట శ్రుతికి రూఢియే శూన్యమై పోయెను కదా! కావున నిచ్చట నవ్యక్తశబ్దముచే జెప్పఁబడినది నిర్వివాదముగ రూపకవాక్యములో రథముగ వర్ణింపఁబడియున్న దేహమే.

మఱియు “అవ్యక్తపద ముండటచే నిచ్చట ప్రధానమే గుఱు తింపఁబడుచున్నది” యనుటకు వీలు లేదు. ఒకపదార్థము గుఱుతింపఁ బడవలయు ననిన దానిలక్షణములన్నియును గానరావలయును కాని యూరక శబ్దమొక్కటి మాత్రమే యుండినఁ జాలదు కదా! ప్రకృత మున మీరు ప్రధానమునకు కల వని చెప్పుచున్నలక్షణము లేవియు నీశ్రుతియందుఁ గానవచ్చుటలేదు. ఆశబ్దములకైనను ప్రధానమునందు రూఢి లేదు. ఇట్లుండ నిక నిచ్చట సాంఖ్యకీర్ణితప్రధానమే వర్ణింపఁ బడినని యెట్లు చెప్పఁగలము? గుఱు ముండవలసినచోట యావునిలువఁ బడియుండిన లక్షణములఁ బరిశీలింపక నెట్టిమూఘుఁడైనను “అచ్చట నున్నది గుఱుమే” యనునా? కావున నెట్లు చూచినను విషయవాక్య భాగమునఁ జెప్పఁబడినది దేహమే.

అ ౧. పా ౪. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—“దేహము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది కావున దీనియం దెట్లును అవ్యక్తశబ్దము ప్రవర్తింపనేరదు” అనుపూర్వసత్త మును సూత్ర కారుఁడు ఖండించుచున్నాఁడు.

* రూఢార్థము గల శ్రుతి రూఢశ్రుతి (రూఢి చూ. ౧౭౩ పు. శ్రుతి. ౧౦౨ పు. చూ.)

* గౌణార్థ మనఁగా గుణములయందలిహోలికచే నొకపదార్థమునందు మఱియొక పదార్థము నాలోపించి చెప్పుట. “ఈ బ్రహ్మచారి యగ్నిహోత్రుఁడు. ఈక్షత్రియుఁడు సింహము” అను మొదలగునవి. ఇట్టివాక్యములయందు అగ్నిహోత్రసింహపరములకు “అగ్ని హోత్రమువంటివాఁడు. సింహమువంటివాఁడు” అని చెప్పఁబడునరము గౌణార్థము.

౧౦౮. సూక్ష్మం తు తద్వర్తత్వాత్. ౧. ౪. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు నిచ్చట నన్య క్తశబ్దముచే జెప్పబడినది సృష్టికి పూర్వకాలమున నస్పష్టరూపముతో కారణసూత్రముగ నున్నదేహమే గాని తద్విన్నమై యున్నస్థూలదేహము కాదు. ఆయన్య క్తశబ్దముచే జెప్పబడుటకు సర్వేంద్రియగోచర మగునీస్థూలదేహము తగదు కదా !

“ఇట్లు చెప్పకూడదు. ఆరూపకవాక్యమున చెప్పబడిన యింద్రియాదులు ప్రత్యక్షములే యై యున్నవి. అట్లు కాకున్న నీవీయింద్రియముల వశపలుచుకొనవలయును” అని చెప్పటయే సంభవింపదు కదా ! ఇట్లుండ అన్నిటిని ప్రత్యక్షముగ నున్నవానినే చెప్పి ఒక్కదేహమును మాత్రమే అగోచర మగు కారణావస్థతో జెప్పె ననుట విరుద్ధమగును” అనియేదవేమొ వినుము. “తద్దేదం త ర్వాన్యవ్యాకృతమాసీత్” “ఈప్రపంచమంతయు నొకసమయమున నవ్యాకృతముగ (నామరూపప్రకాశము లేనిదిగా) నుండెను” అనుమొదలగుశ్రుతివాక్యముల నాశ్రయించిచూచిన నీప్రపంచమునకు సూక్ష్మావస్థ కలదని నిస్సంశయముగ సిద్ధాంత మగుచున్నది. ఆసూక్ష్మావస్థయే దీని యుత్పత్తికి గారణము. ఆకారణము నామరూపవిహీన మగుటచే నన్య క్తశబ్దముచే జెప్పబడి యున్నది యనుటయు నిర్వివాదమే. కార్యకారణములకు భేదము లేదనుటయు సుప్రసిద్ధమే. కావున నెట్లయినను చెప్పవచ్చును. ఈదేహము ప్రత్యక్షముగ గానవచ్చుచున్నను కారణవాచక మగుశబ్దముతో జెప్పవచ్చును. “గోభిః శ్రీణీతే” “గోవులను కలపవలయును (గోవికారము లగుచాలు, పెరుగు, మొదలగువానిని కలుపవలయు ననుట)” అనుమొదలగు వాక్యములయందు కార్యము లగువదార్థములను జెప్పవలసినప్పుడు కారణవాచకశబ్దమునే ప్రయోగించుట గానవచ్చుచున్నది. ఇచ్చట “పాలు, పెరుగు,” అని ప్రయోగించుటకు బదులు కారణవాచక మగుగోశబ్దమే ప్రయోగింపబడి యున్నది కదా ! కావున కార్యకారణములవిషయములో నెట్లు చెప్పినను విరోధము కలుగదు. ఇంద్రియాదులు ప్రత్యక్షరూపముతోనే చెప్పబడినను దేహవిషయమునం దాపోలిక యవసరము లేదు. కార్యకారణములకు

సభేదము సిద్ధమై యేయుండ నాదేహమే యొకస్థలమున కార్యహాపము గాను మఱియొకస్థలమునఁ గారణహాపముగాను చెప్పఁబడియుండ వచ్చును. ఇట్లుండఁ నొక దీనికి పరులతో పోలిక యేల? ఒకపక్షమున నాయుద్రియాదిశబ్దములచేతఁ గూడ తత్కారణ మగునూత్కావస్థయే చెప్పఁబడియుండవచ్చును. మఱియొకపక్షమునఁ గారణద్యోతకమగు నవ్యక్తశబ్దముచేతఁ గూడఁ బ్రత్యక్ష మగుస్థూలదేహమే చెప్పఁబడి యుండవచ్చును కదా!

అ ౧. పా ౪. సూ ౩. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన మీరును మామూర్థమునకే వచ్చి నట్లగును. మీరును మావలెనే “ఈప్రపంచమునకు సృష్టికి పూర్వమున నొకనూత్కావస్థ కలదు” అని చెప్పియున్నారు. దాని నాశ్రయించియే “కార్యకారణములకు నీభేదము స్వతస్సిద్ధము కావున కారణవాచక (నూత్కావస్థను దెలుపు) మగునవ్యక్తశబ్దముచే గార్య మగు దేహముకూడ చెప్పఁబడి యున్నది” యని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. విచారించిన నెట్లు చెప్పినను (ప్రపంచమునకు సృష్టికి బూర్వకాలమున నున్ననూత్కావస్థయే యవ్యక్తశబ్దముచే నిచ్చట చెప్పఁబడె ననినను, ఆనూత్కావస్థతో నభిన్నముగ దేహమే నిచ్చట చెప్పఁబడె ననినను) ఒకటియే. నూత్కావస్థ యెననేమి? దానితో నభిన్న మగుదేహ మెన నేమి? ఇందేది చెప్పఁ బడినను ఒకటియే కదా! మామతమునందు ఆప్రపంచనూత్కావస్థనే ప్రధాన మనుచున్నాము కావున అవ్యక్తశబ్దము ప్రధానమును చెప్పు నదియే యవవచ్చును.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౦౬. తదధీనత్వా దర్థవత్. ౧. ౪. ౩.

తాత్పర్యము:—మావాదమునకును మీవాదమునకును సంబంధము లేదు. మామతమునఁ జెప్పఁబడిన ప్రపంచపూర్వావస్థ పరమేశ్వరాధీన మైనది. మీరుచెప్పు ప్రధాన మట్టిది కాదు కదా! మీరు దానిని జీవపరమేశ్వరభిన్న మనియు స్వతంత్రమనియుఁ జెప్పుచున్నారు.

సిద్ధాంతము:—“ఇట్లయినఁ బరమేశ్వరుడే సర్వకాలముల నాచరింపవచ్చును. ఇంక ప్రపంచపూర్వావస్థ యొక్క టి కూడ నేల? ” అని

యెడవేమొ అది సరి కాదు. నిర్వికారుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు అట్టి దేదియు లేకున్నఁ గార్యకారి కానేరఁడు. ఆ ప్రపంచపూర్వావస్థనే మేము అక్షరమనియు అవ్యాకృతమనియు మాయ యనియుఁ జెప్పుచున్నాము. శ్రుతియు నట్లే చెప్పుచున్నది. “అక్షరా త్పరతః పరః” (చూ. గ. ౨. ౨౧.), మాయాం తు ప్రకృతిం వింద్యా న్నాయినం తు మహేశ్వరం” “ఈ ప్రపంచము యొక్క సూక్ష్మావస్థయే మాయ అదియే ప్రపంచోపాదానకారణము. అది కలవాఁ డగుటచేఁ బరమేశ్వరుఁడు మాయకుఁడు.” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములయం దీవిషయము స్పష్టముగ నున్నది. ఈమాయను మేము స్వతంత్రమని యంగీకరింపము.

మతీయు మీమతము ననుసరించి చూచిన ప్రధాన మవ్యక్తము కానేరదు. ఇంద్రియములకు గోచరము కాదనుట యొక్కటియే కాని యది మనోనేత్రమునకుఁ గోచర మగుచునే యున్నది. ఏయేపదార్థములు యుక్తులచే “దీనిస్వరూప మిట్టిది” అని నిర్ణయింపఁబడగలవో అవి మనోనేత్రమునకు గోచరము లగునవియే యనుట నిస్సంశయము. ప్రకృతము మీప్రధానము స్వతంత్ర మగుటచే బ్రహ్మభిన్నముగను జీవభిన్నముగను కూడ నిరూపించుటకు సాధ్యమై యున్నది. మామాయ యన్ననో యట్టిది కాదు. “ఉన్నది. బ్రహ్మరూపముతో నే యున్నది.” యని కాని “లేదు. బ్రహ్మరూపముతో లేదు” అని కాని నిరూపించుటకు, శక్యమైనది కాదు. బ్రహ్మమే యనిన నాయన నిర్వికారుఁ డని చెప్పు శ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. ఆయనకు నిట్టివికారము లుండవు కదా! బ్రహ్మము కాదనిన దీనికి నునికియే సంభవింపదు. పరబ్రహ్మమొక్కఁడే సత్తాస్వరూపము. రెండవసత్త యుండటకును ఎట్లు చూచినను వీలు కలుగదు. (ఈవిషయము నాచే వివరింపఁబడిన బ్రహ్మగీతలు అ. ౫. శ్లో. ౧-3౦. చూడు.) ఈకారణమువలన నీమాయయొక్కస్వరూపము మనస్సునకుఁ గూడ గోచరము కాదు. ఈకారణమువలన నవ్యక్తశబ్దముతోఁ జెప్పిన దీనినే చెప్పవలయును. కావున నెట్లు చూచినను మావాదమునకును మీవాదమునకును భేద మనంతముగఁ గలదు.

పూర్వపక్షము:—ఊరక యేదియో ఒకభేదమును మాత్రము కల్పించి చెప్పినఁ బ్రయోజన మేమి? చెప్పినవిషయము యుక్తియుక్తముగ ననుభవానుకూలముగ నుండవలయును కదా! ఇప్పుడు మీరు

చెప్పిన సిద్ధాంతము మిగుల విరుద్ధముగ నున్నది. అవిద్య యొక్కటి బ్రహ్మము నాశ్రయించి యున్నదనిన నది యెన్నటికైన నశించునందురా? లేదందురా? నశించుననిన జీవుల కందఱకు నొక్కమాత్రే ముక్తి రావలయును. లేనినిన నొక్కమాత్రు ముక్తిని జెందినవారలకుఁ గూడ బంధము రావలయును. ఇహలోకమున దేహధారులై యున్నప్పుడు “ఇది మాయామయము అని తెలిసినను బ్రహ్మమునఁ జేరిన పిదప నాయామయముల నాశ్రమించియే తీగును కదా! ఇంతకంటె వేతేమివిరోధము రావలయును? మఱియు మీమతమున పరబ్రహ్మ మేకరూపము. ఆయన కంటె భిన్నముగ నవిద్య కలదనిన సిద్ధాంతమున కే మొట్టమొదట భంగమువచ్చును. కావున మామతము నే యవశ్యముగ మీరును అంగీకరించి తీరవలయును.

మామతమునందు ప్రపంచకారణ మగుప్రధానము వేఱు. దాని సంబంధముచే జీవునకు నవివేకము కలిగెను. అదియే వానికి సంసార కారణము. కావున శాస్త్రాభ్యాసాదులచే నాయువివేకము నశింపగానే జీవుఁడు మోక్షమును జెందును. అవివేక మనునది ప్రతిజీవునకును ప్రత్యేకముగ నుండునదియే కావున నెవనియవివేకము నశించునో వాఁడుమాత్రమే ముక్తి నొందును. తక్కినవాఁడు బంధముతోనే యుండును. ప్రధానమునకును జీవులకును సంబంధ మెప్పుఁటికిని లేదు కావున ముక్తులకు పునరావృత్తి గలుగదు. కావున మీరుకూడ నెప్పు టికిని మామతము నే యాశ్రయించి తీరవలయును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. మీరు చూపినదోషము మీసిద్ధాంతమునందే కలదు కాని మాసిద్ధాంతమునందు లేదు. మా సిద్ధాంతముయొక్క స్వరూపమును తెలిసికొనలేక యిట్లు చెప్పితివి.

మీసిద్ధాంతమునందువలె మాసిద్ధాంతమునందు ప్రపంచకారణ భూత యగునవిద్య, యొక్కటి కాదు. అనేకములు. ప్రతిజీవునకును ఆయవిద్య ప్రత్యేకముగఁ గలదు. నాకు గల యవిద్యచే నేను ఏకరూప మగుపరబ్రహ్మమును బహుభేదములు గలప్రపంచమునుగాఁ జూచుచున్నాను. అనేకజంతువులున్నట్లును వారికిని నాకును శత్రుమిత్ర త్యాదిరూపములగుసంబంధము లనేకములున్నట్లును చూచుచున్నాను. దేహమునే యాత్మగాఁ దలంచుచు దేహభేదములవలన నాత్మభేదముల వీక్షించుచు

లేని సుఖదుఃఖముల నున్నట్లు చూచుచున్నాను. నీవును నీయవిద్యవలన నిట్లే చూచుచున్నావు. మఱియొక్కఁడును వానియవిద్యవలన నట్లే చూచుచున్నాఁడు. వాస్తవస్థితిలో నూరక యెవరికి వారు అనేకజీవులున్నట్లు చూచుచుండుటయే కాని, ఉన్నది యొక్కఁడే. నేనును సర్వరూపుఁడనే! నీవును సర్వరూపుఁడవే. మఱియొక్కఁడును సర్వరూపుఁడే కావున జీవ బ్రహ్మము లొక్కటియే యైనను పై జెప్పిన యవిద్యోపాధివలన వారికిఁ బరస్పరభేదము కలిగెను. ఇంతయే కాని జీవులుకూడ మొట్టమొదటనే పరస్పరభిన్నులై ఎట్లో యురయించి రనుటకుఁ బ్రమాణములు లేవు. ఈ పక్షము నాశ్రయించిన యథార్థజీవుఁడొక్కఁడే యగుటచేతను తక్కిన వారలు కల్పితులే యగుటచేతను, ఒక్కఁడు ముక్తిసొందిన నందఱును ముక్తి సొందవలయు నను నిర్బంధంబును, ఒక్కఁడు బంధంబుననున్న నందఱును బంధముననే యుండవలయు నను నిర్బంధంబును కలుగ నేరదు. కల్పితులు పరమార్థస్థితిలో శూన్యరూపులే. కదా! మఱియు బద్ధని దృష్టికి నందఱును బద్ధులే; ముక్తుని దృష్టికి నందఱును ముక్తులే యగుదురు. బంధమాగంతుకము; ముక్తి స్వతస్సిద్ధము. బంధము కల్పితము; ముక్తిపరమార్థము. ఇట్లుండ బంధశూన్యులకు మఱిల బంధ మెట్లు కానవచ్చును? కావున నిట్లు విచారించినచో నొకపక్షమున సర్వ జీవముక్తి వచ్చుననినను దోషము లేదు. ముక్తి లేదని తలంపఁబడు చుండుటయే కాని యెప్పటికిని వచ్చియే యున్నదికదా. ఆది యట్లుండె. ప్రకృతము పైనఁ జూపినయుక్తి నాశ్రయించి చూచిన మనము చూచుచున్న జీవులలో నొక్కఁడొక్కఁడును వేలువేతే ఒక్కఁడొక్కఁడును ఉపాధివశమున తమస్వస్వరూపమును మఱచి ఏకరూపమును భావింప లేక పరబ్రహ్మమునే నానారూపములతో జూచువాడే. కావున వారి యవిద్య లొక్కటి కానేరవు; ఒక్కటి కాకున్న నొకని బంధమోక్షములతో మఱియొకనిబంధమోక్షములు సంబంధపడి యుండవు. ఎవనియవిద్య నశించిన వాడే ముక్తుఁ డగును; ఇతరులు బద్ధులై యే యుందురు. “ఇట్లయిన నొక్కజీవునియందే యథార్థత్వ కల్పితత్వ రూపధర్మములు రెండు నుండవలసి వచ్చునుకదా.” అనియెడవేమొ యది మాకు సమ్మతమే జీవులు అనేకులుగాఁ గానవచ్చుచున్నను వారందఱు నొక్కటియే యనియు అట్లయినను వారియుపాధులు పరస్పరభిన్న

మలనియు నట్లు కావున నొక్కనిబంధమోక్షములతో తక్కినవారి బంధమోక్షములకు సంబంధము లేదనియు నిరూపించుటకై యట్లు చెప్పితిమి కాని ("యథార్థజీవుఁ డొక్కఁడే వానివృష్టికి, [త్రాటియందు సర్పమువలె] ననేకజీవులు కానవచ్చుచున్నారు." అని చెప్పితిమి కాని) "జీవుఁడు పరమార్థస్థితిలో సత్యరూపుడై యున్నాఁడు" అని చెప్పుటకుఁ గాదు. మీమతమునందువలె మామతమునందు జీవబ్రహ్మభేదము పారమార్థికము కాదు. త్రాటియందుసర్పమువలె జీవుఁడు తననాశ్రయించి యున్న ప్రపంచసూక్ష్మవస్థానూపిణియగునవిద్యచే గల్పింపఁబడుచున్నాఁడనుటయే మాసిద్ధాంతము. కావున వ్యవహారదృష్టిచే యథార్థత్వంబును పారమార్థికదృష్టిచే కల్పితత్వంబును ప్రతిజీవునియందును కలదు. ఒక్కొక్కఁడును తన స్వరూపమును మఱచియున్నప్పుడు బ్రహ్మమునే మఱచి సర్వమును తనమట్టిదానినిగానే చూచు ననుటతో వివాద మేమి? పుట్టంధునికి ప్రచండసూర్యుఁడుకూడ సంధికారమే కదా! కావున మేము చూపినయు క్తిలో విరోధ మేమియు లేదు

ఇట్లు కాక మాలో కొందఱు సర్వజీవులును ప్రత్యేకముగ నొక్కమాత్రే భిన్నరూపములతో జనించి రందురు. వారిపక్షము నాశ్రయించినను వారియుపాధులు పరిస్పరిభిన్నములే. వైజాపినయు క్తి ననుసరించి చూచిన నెట్లయినను సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. ఏజీవుని కాజీవుఁడొక్కఁడే జనించి తక్కినవారిని తనయవిద్యచే జూచుచున్నాఁడని నను, అందఱు నొక్కమాత్రే జనించి తమతమయవిద్యలచే ప్రపంచమును బ్రహ్మభిన్నముగఁ జూచుచున్నారనినను ఒక్కటియే కదా! కావున నెట్లు చూచినను మామతమునందు మీ రనిన దోషములకు నవకాశమే లేదు.

ఆదోషములు మీమతమునందే కలవు. చూడుఁడు. మీరు ప్రపంచపూర్వావస్థను ప్రధానమనియు నది యేకరూప మనియుఁ జెప్పుచున్నారు. అదియే బంధమోక్షకారణ మనుచున్నారు. మీలో కొందఱు (* నిరీశ్వరసాంఖ్యులు) కేవలప్రధానస్వరూపజ్ఞానమువలననే మోక్షము కలుగు ననియు, దానిస్వరూపమును తెలిసికొనకపోవుటచే

* ప్రస్తుతిము సాంఖ్యమతి మని వ్యవహరింపఁబడు కపిలసిద్ధాంతము నాశ్ర

యించినవారు నిరీశ్వరసాంఖ్యులు. వారిమతమున నీశ్వరుఁడులేడు.

బంధము కలిగె ననియుఁ జెప్పుచున్నారు. మఱికొందఱు * (నేశ్వరసాంఖ్యులు) ప్రధానపురుషస్వరూపజ్ఞానతదభావములవలన మోక్షబంధములు కలుగు ననుచున్నారు. ఇట్లయిన నొక్కజీవుఁడు ప్రధానస్వరూపము నెఱింగెనేని యందఱును ముక్తులు కావలయును. అందఱకును బంధహేతువగు ప్రధాన మొక్కటియే కదా! “ప్రధాన మొక్కటియే యైనను దానివలన ప్రత్యేకముగ నవివేకము జీవులకు జనించినది. అది యేకరూపము కాదు. ప్రతిజీవులయందును పరిస్పృరభిన్నము. దానినాశమువలనకాని మోక్షము కలుగదు. అంటిమిగదా” యనియెదరేమొ అప్పుడు మీమతమునకే మూలధ్వంసము కలిగినది. అప్పుడు నిష్ప్రయోజక మగు ప్రధానకల్పనతోఁ బని యేమి? అవివేకమే అభివృద్ధికాలమున బంధంబును వినాశకాలమున మోక్షమును కలిగించుచుండ నిఁక నిరర్థకముగఁ బ్రధాన మేల? “అది ప్రపంచకారణము. అవివేకము బంధకారణము” అనియెదరేమొ అదియు సరి కాదు. ఎవ్వరిహతమునందును ప్రపంచబంధములకు భేదమే లేదు. ఇదియునుఁ గాక మీరు ప్రధానస్వరూపజ్ఞానమువలనఁగాని మోక్షము రాదని యున్నారు కదా! అది బంధహేతువు కాకుండిన మోక్షమునకుఁ దత్స్వరూపవిజ్ఞానముతోఁ బని యేమి? “పుష్టతాడనా ద్దంతభంగః” అనున్యాయమున నొకదాని జ్ఞానమువలన మఱియొకటి సిద్ధించు ననుట హాస్యాస్పదము కదా! కావున నెట్లు చూచినను మీరు చెప్పినదోషము మీసిద్ధాంతమునందే కలదు గాని మాసిద్ధాంతమునందు లేదు.

మఱియు నీయవిద్యవలనఁ బరమేశ్వరునకు దైవీతము సంభవింపదు. పరమార్థస్థితిలో నీప్రపంచమే లేదు. దీనికిఁ గారణభూత మగు నవిద్యయు లేదు. మఱియు విద్యచే (జ్ఞానముచే) నవిద్య నశించు ననుట సర్వమతసమ్మతము. లోకమున జ్ఞానముచే నేపదార్థములును నశింపవు; సత్యము లగుపదార్థములు నశింపవు. ఏపదార్థములు రజ్జుసర్పము మొదలగువానివలె కేవలభ్రాంతికల్పితములై పరమార్థస్థితిలో సత్యములు కాక వ్యవహారదశయందు మాత్ర మున్నట్లు తోచుచుండునో అవి

* పఠంజలిమతము యోగమతము. దాని నాశ్రయించినవారు నేశ్వరసాంఖ్యులు. వీరు పరమేశ్వరు నంగీకరింతురు. తక్కిన యంశములయందు వీరిమతము కూడఁ గలిగి నుత్తమే.

మాత్రమే జ్ఞానముచే నశించును. తెలిసికొనినవిదవ వాస్తవస్వరూపము తెలియఁబడుటచే బ్రస్తుతము తోచుచుండినస్వరూపము కానరాదు. ఇది సర్వానుభవసిద్ధము. త్రాటిని చూచి సర్ప మని భ్రమించినవాఁడు యథార్థ మగురజ్జురూపమును తెలిసికొనఁగానే మఱల నాసర్పమును జూచుట లేదు ? భయము నొందుట లేదు కదా ! ఇట్లే జ్ఞానముచే నశించునది యగుటచే నీయవిద్యకూడ పరమార్థస్థితిలో శూన్యరూపమే కావలయును ? వ్యవహారస్థితిలో మాత్ర మూరక తోచునదిగా నుండ వలయును. ఇట్టిదానితో పరమార్థసత్యరూపుఁ డగుపరమేశ్వరునకు ద్వైత మెట్లు వచ్చును ? ఎండమావులనీటితో పరమార్థజలమునకు ద్వైతము సంభవించునా ? రజ్జుసర్పముతో యథార్థసర్పమునకు జాతి భేదము కలుగునా ? కావున నెట్లు చూచినను మామతమునందు దోష మేదియును లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతమునందును పెక్కుదోషములు కలవు.

౧. అవిద్యయే ప్రపంచకారణమైనచో బ్రత్యేకముగనీశ్వరుఁ డెల ? సర్వకార్యములును ఆ యవిద్యవలననే జరుగును కదా !

౨. అవిద్యోపాధు లనేకము లనియు జీవు లనేకు లగుటచే నా యుపాధులకు ననేకత్వము వచ్చె ననియుఁ జెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు * అన్యోన్యాశ్రయదోషము వచ్చును. మొట్టమొదట జీవులు భిన్నులై యుండిననే కాని అవిద్యకు భేదము కలుగదు. అవిద్యకు మొట్ట మొదట భేదము సంభవించిననే కాని జీవులకు భేదము కలుగదు. ఈదోషము పోవుట యెట్లు ? పోకుండిన నీరెండును సిద్ధింపవు.

౩....౧. ఇట్లే యవిద్య లేకున్న జీవకల్పన లేదు ? జీవుఁడు లేకున్న సవిద్యయు లేదు. అవిద్య జీవునకే గాని బ్రహ్మమునకు లే దనియే కదా మీరు చెప్పవలయును !

౨. మఱియు సవిద్య బ్రహ్మమునకు లేననిన మీరు చెప్పెడిజీవ బ్రహ్మైక్యమునకు హాని వచ్చును. జీవుఁడును బ్రహ్మంబు నొక్కటియే యైన జీవునకు నున్నయవిద్య బ్రహ్మమునకు లేకపోవుట యెట్లు ?

౪. ఇదియునుగాక అవిద్యకును పరమేశ్వరునకు నేదియో యొక సంబంధ ముండిననే కాని పరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచసృష్టికర్త కానేరఁడు.

శక్తి యనిన నదియే కదా! ఏపదార్థము జనింపవలయు ననినను కారణమునకు దానిని జనింపజేయు సామర్థ్య ముండవలయును. సామర్థ్య మనఁగా సూక్ష్మావస్థయం దున్నకార్యమే (కార్య మనఁగా గారణము నుండి జనింపవలసినపదార్థము) కాని వేఱు కాదు. ఇది మీకును సమ్మతమే. ప్రపంచకారణ మగునవిద్య ప్రపంచసూక్ష్మావస్థయే కాని యన్యము కాదని మీరు చెప్పుచున్నారు కదా! ఇక నాలోచించి చూచిన లోకమున శక్తికిని పదార్థమునకును * ఆధారాధేయభావసంబంధ మొక్కటియే కావచ్చుచున్నది. దీనిని మీరును అంగీకరించియే తీరవలయును. అట్లంగీకరించిన బరమేశ్వరునకు మీరు చెప్పు నిర్గుణత్వమును ఏకరూపత్వంబును సిద్ధింపదు. ఈదోషమునకు పరిహార మేమి? నానాభేదములు గలప్రపంచముయొక్క సూక్ష్మావస్థకుఁ నాధార మగు వాఁడు ఏకరూపుఁడు అద్వితీయుండును కాఁగలఁడా?

గి. మఱియు మీరు చెప్పినట్లు అవిద్య లనేకము లగునేని “మహతః పర మవ్యక్తం” అని యవ్యక్తపదము శ్రుతియం దేకవచనముగా నేల ప్రయోగింపఁబడి యున్నది?

జి. మఱియు మహచ్ఛబ్దమునకు హిరణ్యగర్భునిబుద్ధి యనియు జీవుఁ డనియు రెండర్థములు చెప్పియున్నారు. ఇందు హిరణ్యగర్భునిబుద్ధి యవిద్యవలన జనించినదియే యగుటచేత దానికంటె నాయవిద్య శ్రేష్ఠము కావచ్చును కాని జీవునికంటె నది శ్రేష్ఠ మగుట యెట్లు? ఆతఁడు చేతనుఁడు కదా!

కావున “జగత్కారణ మగు నవిద్య యనేకరూపములతో నున్నది. అది స్వతంత్రము కాదు” అను మీసిద్ధాంత మెట్లును యుక్తియుక్తము కానేరదు.

సిద్ధాంతము :—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. నీవు చూపిన దోషము లెవ్వియును మాసిద్ధాంతమునఁ గలుగ నేరవు.

౧. అవిద్య ప్రపంచమునకుఁ గారణ మగుట నిస్సంశయమే. అయినను పరమేశ్వరునియునికి యత్యంతావశ్యకము. అవిద్య జడ స్వరూపిణి యనుట సర్వలోకప్రసిద్ధము సర్వప్రమాణసిద్ధము. “ఇది య

* ఆధారాధేయభావసంబంధము. ఆధారాధేయములకు గలసంబంధ మాధారా

విద్య" యని ప్రతిపురుషుఁడును తెలిసికొనుచున్నాఁడు కదా! పరునిచేఁ బ్రకాశింపఁజేయుఁబడునది స్వప్రకాశరూప మెట్లగును? స్వప్రకాశము కాకున్నచో జ్ఞానరూప మెట్లగును? జ్ఞాన మొక్కటి మాత్రమే స్వయం ప్రకాశ మనియు తక్కినవి కావనియు నందఱు నెఱుంగుదురు. జడము లను జ్ఞానము ప్రకాశింపఁజేయుచుండటయు జ్ఞానమును ప్రకాశింపఁ జేయుపదార్థము మఱియొక్కటి యుండటకు వీలు లేకపోవుటయు యుక్తిస్పష్టికీ ప్రత్యక్షము. జడము జ్ఞానమును ప్రకాశింపఁజేయలేదను టయు, మఱియొకజ్ఞానమే దానినిఁ బ్రకాశింపఁజేయు ననిన * ననవస్థా దోషము నచ్చు ననుటయు సర్వానుభవసిద్ధము. కావున నీయవిద్య జ్ఞాన ముచేఁ బ్రకాశింపఁజేయుఁబడునది కావున జడము అచేతనము. ఈ కారణమువలన దీనికి చేతనసహాయ మావశ్యకముగ నుండవలయును. అది లేకున్న నీయవిద్య దేనినిఁ గూడ చేయనేరదు. కావున నీశ్వరుఁడు అవశ్యముగ నుండవలసినవాఁడే. పైఁజూపిన దోషము నచ్చు నను భయముచేతనే కదా మిఱిలోఁ గూడఁ గొందఱు (నేశ్వరసాంఖ్యులు) పరమేశ్వరు నంగీకరించి యున్నారు? కావున "జడ మయ్యను ప్రధా నము స్వతంత్ర మై యున్నది" అని చెప్పు మీమతమునందే యీదో షము కలదు కాని మామతమునందు లేదు. జడపదార్థమునకు మొట్ట మొదట స్వాతంత్ర్యమే లేదు ; అట్టిదియే యున్నయెడల నీశ్వరుఁడే యక్కఱ లేదు. మఱియు జడము స్వతంత్రమై ప్రపంచరూపముగఁ బరిణ మించు ననిన నది జీవరూపముగఁ గూడఁ బరిణమింపవలసినవచ్చును. ఇది యచేతనమునకు సంభవింపదు. కావున నెట్లు చూచినను మీమతమే దోషయుక్తము కాని మామతము కాదు.

"ఇది యేమి? లోకమున నేపదార్థము జనింపవలయు ననినను ఉపాదాననిమిత్తకారణములు రెండు మాత్రమే యుండును కదా ! మీమతమున నీప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణ మేది? నిమిత్తకారణ మేది? చేతనుండగుటచేఁ బరమేశ్వరుఁడు అవిద్యను ప్రేరేపించువాఁడుగా మాత్రమే యుండవలయును. ఇట్టిపదార్థములు నిమిత్తకారణము లని లోకవ్యవహారము. కావున నాయవిద్య యుపాదానకారణమే కావల యును. ఇప్పుడు మామతముపైఁ జూపినదోషము మీమతమునందు

కూడ నచ్చినది. అవిద్యయే ప్రపంచరూపముగఁ బరిణమించిన జీవరూపముగఁగూడఁ బరిణమించె ననవలసినదియే జీవుఁడును ప్రపంచమునందుఁ జేరినవాడే కదా! ప్రపంచసూక్ష్మావస్థ యగునవిద్యయు జీవజడసూక్ష్మావస్థయే కావలయును కదా! కావున నన్నివిషయములయందును మన మతములు రెండు నొక్కటియే యైనవి. మఱియు నవిద్యచేతనే యిట్లు సర్వకార్యంబును నిర్వహింపఁబడుచుండ దానికి స్వాతంత్ర్యము నంగీకరించిన దోషమేమి? ఇట్లు కాకున్నను జీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటెను అవిద్యకంటెను కూడ భిన్న మగుతత్త్వమైనను గావచ్చును. అప్పుడు బ్రహ్మము నొక్కదాని నధికముగ నంగీకరించుట నిరర్థకమే యగును. జీవభిన్నబ్రహ్మము ప్రత్యేకముగ లోకమున గానవచ్చుటయే లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈశ్వరునితోఁ బని లేదు" అనియెడవేమొ? వినుము:—

పైనఁ జూపినయుక్తి నాశ్రయించి చూచిన నవిద్య జడరూపిణి యని స్పష్టమైనది. అది జీవునిచే తెలిసికొనఁబడుచున్నది యనుట యనుభవసిద్ధము కదా! తెలిసికొనువాఁ డగుటచే జీవుఁడు చేతనుఁడు. కావుననే ఆజీవుఁడు జడపదార్థములకంటె భిన్నుఁడు. నీవును “జీవుఁడు బ్రహ్మవిద్యలకంటె భిన్నుఁడుగా నుండిన నుండవచ్చును. ” అని యంగీకరించితివి. ప్రపంచశబ్దము జీవజడసమూహమునందు వర్తించునదియే యైనను జడసమూహమునందు మాత్రమే ముఖ్యముగా వర్తించును. ఇట్లు కాకున్న జీవజడములకు రెంటికి నభేదము కలుగవలసివచ్చును. రెంటికిని సమానస్వరూప ముండవలసివచ్చును. ఇది సంభవింపనేరదు. కావున జడరూపిణి యగునవిద్య చేతనరూపముతోఁ బరిణమించు ననుట సంభవింపనేరదు. అది ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మగుట నిస్సంశయమే. కాని చేతను లగుజీవులకు మాత్రము పైజెప్పినయుక్తివలన నుపాదానకారణము గానేరదు. పరమేశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణ మని నీవే యంగీకరించియున్నావు కావున నాయనచే బ్రేరేపింపఁబడు నవిద్యకు ఎట్లును స్వాతంత్ర్యము సంభవింపనేరదు. మా యవిద్యకు నలెనే మీ ప్రధానమునకును స్వాతంత్ర్యము సంభవింప దని తెలిసికొనుము.

మామతమునందు మఱియొకవిశేషము కూడఁ గలదు. పరమేశ్వరుఁడు కేవలము నిమిత్తకారణము మాత్రమే కాదు. ఉపాదానకార

ణము కూడ నై యున్నాడు. “అప్పటికి మాత్రము ఆయన జడరూపముతోఁ బరిణమించుటకు వీలు కలదా!” యనియెడవేమొ వినుము. మేము మీవలె సంతటను * బరిణామము నొక్కదానినే పదార్థోత్పత్తి కారణముగఁ జెప్పువారము కాము.? ఆరంభమును మాత్రమే పదార్థోత్పత్తి కారణమునుగాఁ జెప్పువారమును కాము. మాది*వివర్తవాదము. లోకమునఁ బురుషుఁడు త్రాటియందు దానితో నేమియు సంబంధము లేనిసర్పమును జూచుచున్నాడు? స్తంభమునందును ప్రత్యక్షవిరుద్ధ ధర్మములుగలపురుషుని జూచుచున్నాడు. వాస్తవస్థితిలో నాత్రాటికి కాని స్తంభమునకుఁ గాని మా ర్చేమియుఁ గలుగలేదు. ఇట్లే స్వయముగ మార్పునొందక యన్యకారముతోఁ దోచుటయే వివర్తము. ఈవివర్తమునందు కారణమై యుండుపదార్థము వివర్తోపాదానకారణమనఁబడును. కల్పితపదార్థమునకు నాధార మగుటచే నధిష్ఠాన మనియుఁ జెప్పఁబడును. వాటియు నారజ్జుసర్పాదులు రజ్జాదీస్వరూపాజ్ఞానముచే మాత్రమే కలిగినవి. అజ్ఞాననాశముచే నశించినవి. కావున వానికి నాయజ్ఞానమే స్వరూపము. జ్ఞానము (మనోవృత్తి) ఒకపదార్థమును ప్రకాశింపజేయవలయు ననినఁ దద్రూపముతోనే (ప్రకాశింపజేయఁబడవలసిన పదార్థముయొక్క రూపముతోనే) బరిణమించు ననుట సర్వవాది సమ్మతిము. ఇట్లే యజ్ఞానము కూడ మనోవృత్తియే కావున నదియు దనకు గోచరమగుపదార్థముయొక్క రూపముతోనే పరిణమించును. కావున నారజ్జుసర్పాదులకు నజ్ఞానమే పరిణామోపాదానకారణము. పరిణామమున నుపాదానకారణమగునది పరిణామోపాదానకారణ మనఁబడును. ఇట్లే ఈప్రపంచమునకు నవిద్య పరిణామోపాదానకారణము; పరమేశ్వరుఁడు వివర్తోపాదానకారణము. జీవులు అవిద్యచే రజ్జువునందు సర్పమునునలె పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రపంచమును చూచుచున్నారు. ఈకారణమువలననే ప్రపంచబ్రహ్మములకు భేదము లేదు. నీవును “లోకమున జీవభిన్నుఁడై పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడు గానవచ్చుట లేదు” అని చెప్పియున్నావు. ఇది యథార్థమే. ఉపాదానకారణమునకును కార్యము

* పరిణామము. (పు. ౨౨. చూడు.)

* ఆరంభము. (పు. ౨౨. చూడు.)

* వివర్తము. (పు. ౨౨. చూడు.)

నకును భేద మెందును లేదు కదా ! కావున నాకు నవిద్యయు కావలయును? దానికి బ్రేరకుఁడుగా నుండుటకును, ప్రపంచమునకు నధిష్ఠాన మగుటకును పరమేశ్వరుఁడును కావలయును. పరమేశ్వరుని యంశభూతులగుజీవులు లేక ప్రపంచము పూర్ణము కాదు కదా !

“ఇట్లు చెప్ప నేటికి? ప్రపంచము సత్యమే యనరాదా?” అనియెడ వేమొ వినుము. అది యనేక శ్రుతులకును యుక్తులకును విద్వాంసుల యనుభవమునకును గూడ విరుద్ధమే. మొట్టమొదట భేద మనునదియే ఉండుటకు వీలు లేదని శ్రుతియు క్త్యనుభవములు ఘోషించుచున్నవి. (ఈవిషయమును గూర్చి చూడు. ౧.౧.౫) ఇట్లు గాక యొక వేళ నిది సత్యమే యైనను జీవులు జడులు కానేరరు; అవిద్యయుఁ చేతనము కానేరదు. అప్పుడు మాత్ర మవిద్య జీవరూపముతోఁ బరిణామము నొందుననుట యెట్లు? కావున నప్పటికిని జీవరూపముతోఁ బరిణామము నొంది సృష్టి కాలమున సర్వప్రపంచంబును తెలిసికొనుచుండునదియుఁ బ్రళయమున నాజీవులకు మూలభూతమై యుండునదియు నగు నొకభిన్నపదార్థముండియే తీరవలయును. జీవులు చేతనులు కావున నదియుఁ జేతనము గనే యుండవలయును. వాడే పరమేశ్వరుఁ డనవచ్చును. జీవులు ఎవ్వరికి వారే జనించిననుట గౌరవము. ఒక వేళ నట్లే సాధించినను వారినముదాయమే పరమేశ్వరుఁడనవచ్చును. వారందఱు జ్ఞానమాత్రరూపులే కావున వారలకు నైక్యము చెప్పవచ్చును. ఉపాధులు వారిచేఁ దెలియఁబడునవియే! కావున వారికి నాయుపాధులతో నెప్పటికి నేకత్వము లేదు. కావున నెట్లు చెప్పినను అవిద్యానియామకుఁ డగుపరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడుండుట యత్యావశ్యకము.

“ఈ ప్రపంచ మవిద్యావిపర్తమే కారాదా?” అనియెడ వేమొ యప్పుడు మనవాదము నామమాత్రములోనికి వచ్చును. నీవు దేని నవిద్య యనుచున్నావో అదియే నాకు పరమేశ్వరుఁడు. అప్పుడు అవిద్యాశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడునది ప్రపంచసూక్ష్మవస్థ కానేరదు. ఆసూక్ష్మవస్థ జడ మగుటచేఁ చేతనరూపముతోఁ బరిణామమును జెందనేరదు; విపర్తమును జెందవచ్చుననిన నదియు విరుద్ధమే. ఈ ప్రపంచమునకు నధిష్ఠానము అచేతనమే యగునేని తత్త్వాప్తియే ముక్తి కావలసివచ్చుటచే నీసిద్ధాంతము మిగుల విరుద్ధ మగును. “చేతనులె యుండుట బంధము

అచేతను లగుట మోక్షము" అనిన నింతకంటె హాస్యాస్పదము వే త్రేమి కలదు. కావున నెట్లు చూచినను ప్రపంచాధిష్ఠానము చేతనమే కావల యును. అప్పుడు జీవులు చేతనులే యైనను తమకుఁ గలపరమానంద సూపమును మఱచి యున్నారు కావున, నాభ్రాంతిని విడచుటచే స్వస్వ సూపానందమును జెందవచ్చును. ఇది పూర్వపుస్థితికంటె నుత్తమస్థితియే కదా! కావున నెట్లు చూచినను బరమేశ్వరుఁ డొక్కఁ డుండవలసిన వాఁడే.

౨. పైన వర్ణించినవిధముగా మొట్టమొదటిదోషము తొలగి పోయినది. ఇక రెండవది అగునన్యోన్యాశ్రయదోషముకూడ మా సిద్ధాంతమునకు హానిని కలిగింపనేరదు. ఈసృష్టికి నాద్యంతములు లేవు. చక్రమువలె నెప్పుడును ఇది తిరుగుచునే యుండును. ఎప్పుడును తిరుగు చక్రమున నేయాకు మొట్టమొదట తిరిగెనో చెప్పఁగలమా? ఈవిధము గనే ప్రపంచమును గూర్చియు ఆరంభమిదియని నిర్ణయింపలేము. కావున నీజీవావిద్యలసంబంధంబును ఇట్టిదియే! అనాది యగుటచే బీజాంకుర ములవలె నీజీవావిద్యలు పరస్పరకారణములై తిరుగుచున్నారు. కావున నిది యన్యోన్యాశ్రయదోషము కానేరదు; మతమునకును భంగము రానేరదు.

“ఇట్లు చెప్పకూడదు. ఇది యొకప్రబలహేతువు కానేరదు. ఎట్లును నిర్ణయించుటకు వీలు లేనప్పుడు దీని నొకదాని నాధారముగఁ జేసికొనుచుందురు” అనియెదవేమొ అది సరియే. కాని ఇందు నీయభి ప్రాయ మేమి? అనాదిత్వ మనుహేతువుచే పరమార్థవిషయమును నిర్ణయింపకూడ దందువా? లేక ఏవిషయమును గూడ నిర్ణయింపఁగూడ దందువా? ఇందు మొదటిపక్షము మాకు సమ్మతమే! జీవుఁడు, అవిద్య, సంసారము, ప్రపంచము, బంధము మోక్షము, అనుమొదలగునవి యన్నియు మామతమునఁ బారమార్థికములు కావు. ఒక్కపరమేశ్వరుఁడే సత్యరూపుఁడు. అచ్చట ననాదిత్వము మొదలగుహేతువులేయక్కఱ లేదు. మీమతమున నన్ననో జీవాదు లన్నియుఁ బారమార్థికములు కావున నయ్యనాదిత్వాదిహేతువులచే నిర్ణయ మావశ్యకము. అవి (ఆహేతువులు) అగతీకాశ్రయములు కావున వానిచే మీసిద్ధాంతమునకు బాధయు నియతము. ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నందు లోప

మేమి! వ్యవహారికవిషయముల నిర్ణయించుటకు నాయనాదిత్వమును హేతువుగా నుపయోగించిన దోష మేమి? మామతమున వ్యవహారిక పదార్థము లన్నియు ససత్యములే హేతువులును అసత్యములే. మామతమున వానినిఁ గూర్చి చేయఁబడిన నిర్ణయ మంతయు భ్రాంతియుక్తులగు లోకులకై చేయఁబడినదియే కాని పరమార్థవిషయమును నిర్ణయించుటకై చేయఁబడినది కాదు. ఉపదేశకులు మొట్టమొదట శిష్యులున్న స్థితి నే యవలంబించి యప్పటప్పటికి ననుకూలము లగు హేతువులచే విషయనిర్ణయమును గావింపుచు క్రమక్రమముగఁ బరమార్థమును బోధించుటయే కర్తవ్య మగును గాని యొక్కమాత్రే యతినూత్నార్థమును బోధించుట యుక్తము కాదు కదా! కావున మామతమున జీవావిద్యాదివ్యవహారికవిషయముల నిర్ణయించునప్పుడు అనాదిత్వ హేతువు ఉపయోగింపఁబడినను సిద్ధాంతభంగమును కలిగింపనేరదు. * అంధపరంపర యనుదూషణకును పాత్రము కానేరదు. పర్లింపఁబడుచున్న జీవావిద్యాభేదంబును అంధపరంపరయే కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈదోషము మామతమునకు హానిని కలిగింపనేరదు. కావున నవిద్యాభేదము జీవభేదము నాశ్రయింపవచ్చును; జీవభేద మవిద్యాభేదమును కూడ నాశ్రయింపవచ్చును.

3. ౧. ఈకారణమువలననే నీవు చూపినమూఁడవదోషము కూడ మామతమున లేదు. దానినిఁ గూడ అనాదిత్వ హేతువుచే నిపర్తింపఁజేయవచ్చును. జీవోత్పత్తియు నవిద్యయు బీజాంకురములవలె ననాదులై యున్నవి యనవచ్చును.

౨. మఱియు “జీవునకు నవిద్య కలదు. బ్రహ్మమునకు లేదు.” అనుటవలన విరోధ మేమియు లేదు. జీవబ్రహ్మైక్యమునకును హాని రాదు. జీవబ్రహ్మైక్యము సవ్యతస్పిష్ఠమే కాని క్రియలవలనఁ గలుగునది కాదు.

* అంధపరంపర యనఁగా: గ్రుడ్డివారివరుస. జ్ఞానములేనివారిసముదాయ మని యభిప్రాయము. ఒకఁడు జ్ఞానహీనుడై పూర్వాపరవిమర్శఁజేయక చెప్పినమాటను మరి యొక్కఁడు ప్రమాణముగ గ్రహించుటయు దానినే మఱియొక్కనిచే ప్రమాణముగ గ్రహింపఁజేయుటయు అంధపరంపరాపదతాత్పర్యార్థ మని తెలిసికొనవలయును. కార్య కారణములను నభేద మాపచారికముగఁ జెప్పఁబడి సూత్రవివరణమునందు “అనాదిత్వ హేతువును చెప్పుట అంధపరంపర” యని పరింపఁబడి యున్నది.

ఇక నీయవిద్య యన్ననో శూన్యరూపయే యనియు, ఉన్నట్లు తోచు చుండుటవలన దానిని గూర్చి కొంత చెప్పవలసె ననియు నిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. కావున జీవున కున్న దని చెప్పబడునవిద్య పరమేశ్వరున కుండ నక్కఱ లేదు. వారిభేదము కల్పితము గాని పారమార్థికము కాదు. అవిద్యయుఁ గల్పితయే. ఇట్లుండ కల్పితభేదము నాశ్రయించి యుపజీవించునవిద్య పరమార్థస్వరూపము నెట్లాశ్రయింపఁ గలదు. ఎండమావులనీటిచే నేల తడియునా! కావున నెట్లయినను మా సిద్ధాంతమునకు లోపము లేదు.

“ఇట్లు చెప్పితి వేమి? బీజాంకురములవలె ననాదు లగువానికి నొకటి ముందు, మఱియొక్కటి వెనుక ననునియమ మెక్కడిది? నీవు జీవు నాశ్రయించి యవిద్య యున్నదని యెట్లు చెప్పితివి? కల్పితభేదము నాశ్రయించుట యనఁగాఁ గల్పితభేదభిన్నుఁ డగుజీవు నాశ్రయించుటయే కదా!” అనియెదవేమొ వినుము. నియమము లేదు కావుననే యందు దేనినైన మొట్టమొదటిదానినిగా గ్రహించి వ్యవహరింప నచ్చును. కావుననే అవిద్యకంటె జీవుని మొదటివానినిగాఁ జెప్పితిమి. మఱియొక్కచో జీవునికంటె నవిద్యనే మొట్టమొదటిదానినిగాఁ గూడ జెప్పవచ్చును. ఎట్లు చెప్పినను నియమము లేకపోవుటచే విరోధ మేమియు రాదు. ఏవియైన రెండువర్ణముల నెడతెగక నుచ్చరించుచున్నప్పుడు మధ్యకాలమున వచ్చి వినినవాఁడు, అం దేవర్ణమును మొదటిదానినిగా గ్రహింపఁగలఁడు? తన కిచ్చవచ్చినదానినే మొదటిదానినిగా కల్పింప వలయును కదా! ఒకఁ డొకవర్ణమును మఱియొక్కఁడు మఱియొక్కవర్ణమునుఁ గూడ మొట్టమొదటిదానినిగాఁ గల్పింపవచ్చునుగదా! అర్థానుసారముగ నొక్కఁడైనను ఒకవర్ణము నొక్కమాటును మఱియొక వర్ణము మఱియొక్కమాటును మొట్టమొదటిదానినిగాఁ గల్పింప వచ్చును కదా! నియమము లేకపోవుటచే నెట్లు చేసినను విరోధము రాదు. కావున అవిద్య జీవునకుమాత్రమే కలదు. ఈశ్వరునకు లేదు; జీవావిద్య లనాదులు.

౪. ఇక నాల్గవదోషమునుగూర్చి విచారించిన నదియు మామతమున లేదు. లోకమున సంఖ్యాంశములనేకవిధములుగఁ గలవని. గురు

శిష్యులకు గలసంబంధము * బోధ్యబోధకభావసంబంధము శాస్త్రమునకును అందలివిషయమునకును గలసంబంధము ప్రతిపా * ద్యప్రతిపాదకభావసంబంధము. తెలిసికొనువానికిని తెలియఁబడువానికిని గలసంబంధము * జ్ఞాతృజ్ఞేయభావసంబంధము. ఇట్లే అవిద్యకు నాత్మకును గూడ నేదియో యొకసంబంధము కలుగవలయు ననుటమాత్రమే నియమము కాని; ఆధారాధేయభావసంబంధమే యుండవలయు ననుట నియమము కాదు. ఇక నాకర్ణింపుఁడు. అవిద్య యనఁగా నజ్ఞానము. అది ఏదియో యొకపదార్థము నాశ్రయించియే యుండు ననుట ప్రత్యక్షసిద్ధము “నాకు తెలియదు” అని యేపురుషుఁడైనను తనయజ్ఞానమును ప్రకటించిన నప్పుడు పార్శ్వమున నున్నవాఁడు “నీకు తెలియని దేది?” అని యజ్ఞానవిషయమును (వానికిఁ గలయజ్ఞాన మేపదార్థమునకు సంబంధించినదియో దానిని) ప్రశ్నఁ జేయుచుండుట యనుభవములో నున్నది కదా! ఇట్లే ఈయవిద్యనుగూర్చి ప్రశ్నించినచో “బ్రహ్మమును గూర్చి నాకుఁ దెలియదు” అని యుత్తరము చెప్పవలసి యుండును. ఈజీవు లందఱును స్వస్వరూపము నెఱుంగ లేకపోవుటచేతనే కదా యనాత్మపదార్థముల నన్నిటి నాత్మఁగ భావించి సంసారమగు్తులై యున్నారు! కావున నీయవిద్యకు బ్రహ్మ * విషయము బ్రహ్మమునకు అవిద్య * విషయము

* గురువు బోధించువాఁడు కావున బోధకుఁడు; శిష్యుఁడు అవిషయమును గ్రహించువాఁడు కావున బోధ్యుఁడు వీరియపురికిఁ గలసంబంధము బోధ్యబోధకభావసంబంధ మనఁబడును.

* నిరూపింపఁబడునది శాస్త్రార్థము నిరూపించువాఁడు గురువు. కావున నానిటికిఁ గలసంబంధము ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావ మనఁ బడును.

* తెలిసికొనువాఁడు జ్ఞాత తెలిసికొనఁబడునది జ్ఞేయము. ఈరెంటికినిఁ గలసంబంధము జ్ఞాతృజ్ఞేయభావము.

* ఒకపదార్థము దేనినిఁ గూర్చి ప్రవర్తించునో అది దానికి విషయము. ఇంద్రియములకు శబ్దాదులు విషయములు.

* అట్లు ఒకదానినిగూర్చి ప్రవర్తించుపదార్థము విషయము. శబ్దాదులకు నింద్రియములు విషయాలు. ఇట్లే ఆలంకారాదులయందును మన మేపదార్థమును వర్ణింపవలయునో యది విషయము; దానియందలియాధిక్యమును కాని మూలతమ కాని తెలుపుటకై తేబడిన రెండవపదార్థము విషయము.

కావున నీ బ్రహ్మవిద్యలకుఁ గలసంబంధము * విషయవిషయీభావసంబంధమే కాని మఱియొక్కటి కాదు.

“శక్తిని ఆశక్తిచే నేదియో యొక కార్యము నాచరించుపదార్థమునకును గలసంబంధ మాధారాధేయభావసంబంధమే కాని మఱియొక్కటికాదని చెప్పియుంటిని కదా” అనియెదవేమొ అది సత్యమే. లోకానుభవ మట్లే యున్నది. అయినను పరమేశ్వరావిద్యలకు గలసంబంధ మట్టిదియే యనిన నిర్గుణశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. నిర్గుణసగుణశ్రుతులు రెండును సమానములుగానే యున్నను నిర్గుణశ్రుతులనే ప్రధానములనుగాఁ గైకొనవలయును. అప్పుడు సగుణశ్రుతులు చిత్తశుద్ధిసాధనకర్తృపాసనాదిపరములుగా సమన్వయింపఁబడుటకు శిక్యములై యుండును. వానినే (ఆసగుణశ్రుతులనే) ప్రధానములనుగాఁ గైకొనిన నిర్గుణశ్రుతులకు గతియే యుండదు. ఈకారణమువలన నిర్గుణశ్రుతులు ప్రధానములు. వానికిబాధ వచ్చుటచేఁ బరమేశ్వరావిద్యలకు నాధారాధేయభావసంబంధము నంగీకరింపఁగూడదు. అట్లంగీకరించిన వచ్చుదోషమును నీవే చెప్పియుంటివి కదా !

మఱియు నీయవిద్య బ్రహ్మమును తనకు విషయమునుగా జేసి
కొనును. తాను అచేతనరూపిణి యగుటచే నాబ్రహ్మముచేతనే ప్రేరే
పింపబడును. తనప్రభావముచే (అనఁగా: తనకుఁ గలమోహనశక్తిచే)
దనకు నాధారభూతులై యున్నజీవులను భ్రమింపజేయును. ఆబ్రహ్మ
మునే ప్రపంచరూపముతోఁ దోచుచుట్లు చేయును. అది జీవులయందు
మాత్ర మాధారాధేయభావసంబంధముతోనే యున్నది. ఇదియే సృష్టి
క్రమము. ఇచ్చట అవిద్య లేక స్వతంత్రబ్రహ్మ మేమియుఁ జేయఁ
జాలదు. కావున “అవిద్యయే పరమేశ్వరశక్తి” అని చెప్పబడినది. పర
బ్రహ్మప్రేరణము లేక యవిద్య యేమియుఁ జేయఁజాలదు. కావున
“అవిద్య పరమేశ్వరు నాశ్రయించి యున్నది” యని చెప్పబడియున్నది.
కావున నవిద్యాపరమేశ్వరులకు నాధారాధేయభావసంబంధ మెట్లు
చూచినను ఉండ నక్కఱలేదు. అగ్నియందుఁ గలదాహశక్తివలెఁ బర
మేశ్వరునియం దిది యుండలే దని వైనిరూపణవలన స్పష్టమైనది కదా!

* ఇట్లు ఒక దానికి మాటియొక్కటి విషయ మగుటయు దానికి మొట్టమొదటిది విషయ మగుటయు సమవర్తితము. ఇది యొక యంత్రము.

ఇదియునుగాక “ఇది శక్తియూ? కాదా?” అని విచారింపవలసినప్పుడు “దీనియందు శక్తిలక్షణము లున్నవా? లేవా?” అని మాత్రమే విచారించుట యావశ్యక మగును. ప్రకృతమునందును అట్లు విచారించిన సవిద్యకు శక్తిత్వ మేర్పడుచున్నది. శక్తి యనగా : తానాశ్రయించియున్నపదార్థముచే నొకకార్యమును చేయింపగలుగునది. ఈయవిద్యకూడ నట్టిదియే; ఇది తానాశ్రయించి యున్నపరమేశ్వరునిచే బ్రపంచసృష్టిని చేయించుచున్నది. దీనివలననే కదా పరమేశ్వరుడు సృష్టికర్త యయ్యెను. ఈవిధముగా శక్తిలక్షణము కుదిరియుండనిక సంబంధ మేది యైన నేమి? అన్నిపదార్థములు నొక్కతీరుననే యుండవలయు ననుట నియమమా? మఱియొకవిధముగాఁ జూచిన నిది శూన్యరూపిణి. మామతమునందు బ్రహ్మభిన్నము లగుపదార్థము లన్నియు నూఱక తోచునవియే కాని సత్యములు కావు కదా! ఈపక్షము నాశ్రయించిన సర్వసంబంధములును శూన్యములే యగును.

“ఇట్లయిన నాధారాధేయభావసంబంధమునే యేల యంగీకరింపరాదు?” అనియెడవేమొ దానివలన నీవాదమునకుఁ బ్రయోజనమేమి? పరబ్రహ్మముయొక్క నిర్గుణత్వమునకు నప్పుడును హాని రాదు కదా! మఱియు సంసారులకు బోధించునప్పుడు ఆధారాధేయభావ సంబంధము నంగీకరించి చెప్పటకంటె విషయవిషయీభావసంబంధము నంగీకరించి చెప్పిన నుబోధముగ నుండును. ఆధారాధేయ భావసంబంధము నంగీకరించినచో, పరమాత్మరూపమును బొత్తిగనే యెఱుంగని యాయజ్ఞానులకు మఱింత భ్రాంతిని కలిగించినవారల మగుదుము. అప్పుడు వారికి “సర్వప్రపంచమునకు నాధార మగువాడు నిర్గుణుడై యుండుట యెట్లు?” అనుసంశయము తోచును. దానిని నివారింపుటకు పరమేశ్వరునియధార్థరూపమునే విశేషముగా నర్థింపవలసి యుండును. దానిని గ్రహించుసామర్థ్య మప్పటికి వారికి నుండదు కదా! ఇక విషయవిషయీభావసంబంధము నంగీకరించిన నీబాధకొంతవఱకు తగ్గిపోవును. చూచువానికిని చూడఁబడువానికిని సంసర్గము కొంచెమైన నుండదనుట లోకప్రసిద్ధము; కావున సవిద్యయందుండు దోషములు పరమేశ్వరునకు కలుగవలసిననిర్బంధ ముండదు. సామాన్య జ్ఞానము కలవారికిఁగూడ నట్టి సంశయము తోచదు. కావున నప్పుడు

పరమేశ్వరతత్వమును బోధించుట కొంచెము సుకరమై యుండును. ఈ కారణమువలన మేము ఆధారాధేయభావసంబంధము సంగీకరింపలేదు.

“ఇప్పటికిని ఈదోషము తొలగిపోలేదు. ఎప్పటికైనను మీరు ఆధారాధేయ భావసంబంధమునే యంగీకరింపవలయును. లోకమున భ్రాంతులు కూడ సమానపదార్థముల నాశ్రయించియే కలుగుచున్నవి. ఎవ్వఁడైనను త్రాటిని జూచినప్పుడే సర్పముని భ్రాంతి నొందుచున్నాఁడు గాని నిలువుఁగ నున్న స్తంభమును జూచి యట్టి భ్రాంతినిఁ జెందుట లేదు. కావున నాత్రాటియందు సర్పావయవములవంటి యవయవములు కలిగి యుండవలయును. ఆయవయవములకును త్రాటికిని ఆధారాధేయభావ సంబంధమే. సర్పభ్రాంతికి నాయవయవములే కదా కారణము! ఇట్లే ప్రపంచభ్రాంతికిఁ గారణము సూక్ష్మావస్థ యగునవిద్య; అది పరమేశ్వరు నాశ్రయించి యున్నది. ఇట్లగుటచేఁ ద్రాటికిని అవయవములకును ఆధారాధేయభావసంబంధ మున్నట్లు పరబ్రహ్మవిద్యలకుఁ గూడ నుండవలయు” ననియెడ వేమొ వినుము:—

నీవు “త్రాటియందు సాముయొక్క యవయవములే కలవు” అని యెడవా? లేక “సర్పావయవములవంటియవయవములు కలవు” అని యెడవా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడుకలుగు సర్పజ్ఞానము భ్రాంతియే కానేరదు. అవయవములను జూచి యవయవని గ్రహించుట భ్రాంతి యగునా? అప్పుడు ఈసిద్ధాంతము లోకానుభవ విరుద్ధము. లోకమున నెందును త్రాటిని సర్పమునుగా గ్రహించుట యథార్థజ్ఞాన మనుట లేదు కదా!

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు సాదృశ్యముచే త్రాటియందున్నయవయవములయందే సర్పావయవభ్రాంతి కలుగవచ్చును. దానివలన రజ్జుసర్పభ్రాంతి జనింపవచ్చును. ఇంతమాత్రమునకు నాధారాధేయభావసంబంధకల్పన యధికముగఁ జేయనేటికి? కావున నెట్లు చూచినను అవయవము లుండిననే కాని ఆధారాధేయ భావసంబంధ ముండిననే కాని భ్రాంతి కలుగఁగూడదను నియమము లేదు. భ్రాంతికలుగుటకు మొట్టమొదట నవయవము లుండవలసినపని కూడ లేదు. దేనియందైనను ఏవిధముగా నైనను భ్రాంతికలుగవచ్చును. సేత్రరంగము కలవాఁడు చంద్రుని రెండుబింబములుగాఁ జూచును.

ఇచ్చట వాస్తవచంద్రునియందు ఎవ్వనియవయవము లుండి ఎట్టి భ్రాంతి కలిగినది? మఱియొకవిధ మగురోగమున స్థావరములగు వృక్షాదులు తిరుగుచున్నట్లు గానఁబడును. ఇచ్చట నావృక్షాదులలో నేజంగ మావయవములన్నవి? కావున భ్రాంతి కలుగుటకు మొట్టమొదట నవయవములతోనే పని లేదు; ఇంక నాధారాధేయభావముతోఁ బని యేమి?

మఱియు ప్రస్తుతావిద్య అవయవస్థానములోఁ జేరదు. “ప్రపంచ మంతయు నజ్ఞానమాత్రము” అని నిరూపించుటకై మాత్రమే “ప్రపంచసూక్ష్మావస్థ యవిద్య” యని చెప్పఁబడి యున్నది; కాని, “ప్రపంచము సృష్టికిఁ బూర్వమున నతిసూక్ష్మాకారము లగుస్థావరజంగమాదులతోఁ గూడి యున్నది. అదియే యవిద్యాశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడును” అని నిరూపించుటకుఁ గాదు. అట్లయిన ననేకావయవములతోఁ గూడిన యాస్థితికిని అజ్ఞానమునకును ఐక్య మెట్లు కలుగును? అజ్ఞానము గుణరూప మైనది కదా! కావున నీయవిద్య కేవలము భ్రాంతిజ్ఞానమే. ఇది ప్రపంచమునకుఁ బరిణామోపాదానకారణ మని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఒకదానియవయవములను జూచి సాదృశ్యముచే మఱియొకదానియవయవములనుగా భ్రాంతి నొందవచ్చును గాని, ఆపదార్థమే మఱియొకవిధముగాఁ బరిణమించినప్పుడు అచ్చట భ్రాంతికి యవకాశము లేదు కదా! పాలు పెరుగుగా మాటినపిదప నాపెరుగును చూచి “ఇది పెరుగు” అనినచో నావాక్యము అసత్యవాక్య మనుట లోకమున నెందైనఁ గలదా? కావున సూక్ష్మావస్థారూపిణి యగునవిద్యను జూచి “ఇది ప్రపంచము” అని కలిగినజ్ఞానము భ్రాంతి కానేరదు. అట్లయిననే కదా అవయవస్థానమునందు అవిద్యను జేర్చుటవలన మీకుఁ బ్రయోజన ముండును! బ్రహ్మవిద్యలకు నాధారాధేయభావసంబంధము వచ్చును; కావున నెట్లు చూచినను బ్రహ్మవిద్యలకు నాధారాధేయభావ సంబంధము లేదు.

౫. ఈవిధముగ మాసిద్ధాంతము నిర్దోషమైనది ఇంక శ్రుతియందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన యేకవచనము ఒకపక్షమున (*ఏకజీవపక్షమున)

* “ఉన్నది యొకజీవుండే వాడు భ్రాంతివలనఁ బరమేశ్వరునియందు తనయట్టివారి వశేషులఁ జూచుచున్నాడు” అనుపక్ష మేకజీవపక్షము.

* జౌపాధికభేదపరిత్యాగాభిప్రాయము కావచ్చును; రెండవపక్షమున జాతిపరము కావచ్చును. దీనివలన మామతమునకు వచ్చువిరోధము సుంతైనను లేదు.

౬. మఱియు జీవునికంటె నవిద్య శ్రేష్ఠ మగుటలో సంశయము లేదు. ఆతఁడు అవిద్యకు లోబడినవాఁడు కదా! ఆతఁడు చేతనుఁడే యైనను అచేతనునివలె ప్రపంచమాత్మఁడై యున్నాఁడు కదా! కావున నవిద్య యాతనికంటె శ్రేష్ఠమే. అవిద్యాసంబంధము లేకుండిన నాతఁడు బ్రహ్మమే కదా! మఱియు వారిసంబంధ మనాది యగుటచే “జీవుఁ డవిద్యకు నధీనుఁడు” అని చెప్పటవలన లోప ఘంటదు. శ్రుత్యనుసారముగ నెట్లయిననుఁ జెప్పవచ్చునని సోదాహరణముగ నిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము.

కావున మామతమున దోష మింతయును లేదు. ఇవియన్నియు మీమతమునందే కలవు. ప్రధానము స్వతంత్రమనియు నదియే ప్రపంచ రూపముగఁ బరిణమించుననియుఁ జెప్పుచున్నారు. కావున మీకే యీశ్వరునితోఁ బని లేదు. కలదనిన మామతమునకే వచ్చినవార లగుదురు. సర్వనియామకుఁ డగునీశ్వరుఁ డుండఁ బ్రధానము స్వతంత్రము కావలసినపని లేదు; అట్లగుటకును వీలు లేదు. అదియే స్వతంత్రించి పరిణమించునేని ఈశ్వరప్రేరణ మెందులకు? నిరీశ్వరసాంఖ్యమతము నవలంబించి “ఈశ్వరుఁడే లేడు” అనినను దోషము తప్పదు. ప్రపంచమునఁ జేతనులై కానవచ్చుచున్నజీవులు ప్రధానమునకంటె భిన్నులా?

* జౌపాధికభేదపరిత్యాగాభిప్రాయము = ఉపాధులవలన కలిగినభేదమును విడచి చూడవలయు ననునభిప్రాయము కలది (అనఁగా: నట్టియభిప్రాయముతోఁ బ్రయోగింపఁ బడినది). ఏకజీవపక్షమునఁ బ్రపంచమునఁ గానవచ్చుజీవు లెవ్వరికి నా రొక్కఁడే యగుటచే నుపాధిభేద మంగీకరింపఁబడవలసివచ్చును. ప్రతిజీవునియందును “ఈతఁడు యథార్థభూతుఁడు. ఈతఁడు యథార్థభూతుఁడు” అనువ్యవహారము కలుగును. అప్పుడు వారియందు వ్యవహరింపఁబడు యథార్థకల్పితభేదము అవిద్యోపాధివలనఁ గలిగినదియే కదా! అపక్షమున “జీవుఁడును అవిద్యయు నొక్కటియే” యని మాత్రమే కదా సిద్ధాంతము! కావున పైనఁ జూపినయాపాధికభేదమును విడిచి సిద్ధాంతము నాశ్రయింపవలయు ననునభిప్రాయముతో శ్రుతియం దేకవచనము ప్రయోగింపఁబడియున్నది; అవిద్య యొక్కటియే యని చెప్పఁబడియున్నది.

కారా ? ప్రధానము జడము కావునను మీమతమునందును ప్రధాన జ్ఞానమువలన ముక్తి చెప్పబడియుండుటచేతను, ఒకపదార్థమును తెలిసికొనవలయు ననిన తెలిసికొనువాడు ఆపదార్థమునకంటె భిన్నుడై యేయుండవలసివచ్చుట నియమ మగుటచేతను జీవులు ప్రధానాభిన్నులు కానేరరు. ఇక భిన్నులైనవారిసముదాయమే మామతమున శుద్ధచైతన్య మగువరమేశ్వరుడు. కావున మీరును పరమేశ్వరు నిష్ఠము లేకున్నను అంగీకరించియే తీరవలయును. సేశ్వరసాంఖ్యులమతమునందన్ననో చేతనస్వరూపు లగుజీవేశ్వరులకు పరస్పరభేదము నెట్లు నిరూపింపగలరు? మఱియు ప్రధానజీవులకు గలసంబంధము కూడ అవిద్యా జీవులకు గలసంబంధమునంటిదే. కొన్నికొన్నియుక్తులచే నన్యోన్య శ్రయదోషమును మీరు తొలగించుకొనఁ బ్రయత్నించుచున్నారు కాని ఆదోషముమాత్రము పోదు. జీవులు లేకుండిన భోగమోక్షముల ననుభవించువారు లేకుండుటచే బ్రధానమునకు పనిలేదు. అప్పు డది లేదనియే చెప్పవలయును. ప్రధానము లేకున్న భోగమోక్షములే లేకుండుటచే జీవులకు జీవత్వమే కలుగదు. ఇట్లు అన్యోన్యశ్రయ దోషము మీమతమునందును అవశ్యముగ వచ్చును. దీనిని పోగొట్టుకొనుటకై మీరు అనాదిత్వహేతువు నుపయోగించిన నది చెల్లదని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము.

కావున నెట్లుచూచినను మామతమున నించుకయైనను దోషము లేదు. మేము చెప్పనవిద్య పరమేశ్వరాధీన మగుటచే మావాదము ఎప్పటికిని మీవాదముతో నేకీభవింపదు. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమున అవ్యక్తశబ్దముచే జెప్పబడినది దేహమే కాని మీరు చెప్పప్రధానము కాదు. విషయవాక్యమున నిందియాదులుకూడ ప్రశంసింపబడియున్నను దేహముమాత్రమే కారణవాచకపదముతో జెప్పబడెను. ఎట్లు చెప్పినను విరోధము లేదని పై సూత్రమునందే (రెండవ సూత్రమునందే) నిరూపించియున్నాము. రూపకాలంకారవాక్యమున దేహముమాత్రమే మిగిలి యుండెను; ఇచ్చట అవ్యక్తపదముమాత్రమే మిగిలియుండెను కదా! కావున మాసిద్ధాంతమున లోపము లేదు.

విశేషాంశము :—ఇచ్చట రెండు మూఁడు సూత్రములకు మఱి కొందఱు మఱియొకవిధముగ సర్థము చెప్పుదురు.

“నూత్నంతు తద్వత్ త్వాత్ ౧. ౪. ౨.” అనుసూత్రము నూత్న శరీరమును గూర్చి చెప్పుచున్నది. స్థూల మనియు నూత్న మనియు దేహములు రెండువిధములు. అవి రెండును రూపక వాక్యమున రథముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. అయినను నూత్నశరీరము వ్యక్తము కాకపోవుటచే నవ్యక్తశబ్దముచేఁ జెప్పఁదగియుండును కావున ప్రస్తుతవిషయవాక్యమున నట్లు చెప్పఁబడినది.

“తదధీనత్వా దర్థవత్ ౧. ౪. ౩.” అనుసూత్రముకూడ నూత్న శరీరవిషయ మైనదియే. బంధ మోక్షాదివ్యవహారములు ఆనూత్నశరీరమునకు సంబంధించినవియే యగుటచేత నా దేహము జీవునికంటె శ్రేష్ఠము. “ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థాః” అనుస్థలమున నింద్రియములకంటె శబ్దాదివిషయములు శ్రేష్ఠము లని యెట్లు చెప్పఁబడెను? ఇంద్రియ వ్యాపారము విషయాధీనమై యుండుటచేతనే కదా! ఇట్లే నూత్న శరీరము కూడ జీవునికంటె శ్రేష్ఠము కావచ్చును కదా!

ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. ఒకచోట నూత్నస్థూలశరీరములు రెండును వర్ణింపఁబడియుండ దానికి సంబంధించిన మఱియొక చోట నొక్కనూత్నశరీరముమాత్రమే వర్ణింపఁబడె ననుట యొప్పుదు. పూర్వవాక్యమునందు గమ్యస్థానముగ చెప్పఁబడిన మోక్షముయొక్క స్వరూపమును గూర్చి ప్రశ్న రాఁగా దానికి సమాధానముగ నుత్తర వాక్య మారంభ మైనది. అందును పూర్వవాక్యమునందలి విషయము లన్నియును పేర్కొనఁబడినవిదప శరీరావ్యక్తశబ్దములుమాత్రమే మిగిలి యుండెను. ఇట్లుండ నవ్యక్తశబ్దముచే కేవలనూత్నశరీరము మాత్రమే చెప్పఁబడె ననుట యెట్లు?

“కేవలము శ్రుతి నాశ్రయించిమాత్రమే యర్థము చెప్పవలయును. అవ్యక్తశబ్దము స్థూలదేహమును చెప్పుదు. ఆ దేహము వ్యక్తమైయే యున్నది కదా!” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. పూర్వోత్తరవాక్యములు రెండును పరస్పరసంబంధము కలవియైననే కాని యే తాత్పర్యము నైనను ప్రకటింపఁజాలవు. పైన వర్ణించినవిధముగ నీరెండు వాక్యములకును * ఆకాంత కలదు. ఇట్లుండ నొకదానియందు చెప్పఁ

* ఆకాంత యనఁగా: పదములకు పదములతోఁ గలసంబంధము. కొఱత యున్నదని నపేక్షించుట. C. S. Rangaswami Collection, Digitized by eGangotri

బడినవిషయ మొక్కటియు మఱియొకదానియందుఁ జెప్పఁబడినది మఱి
యొక్కటియు నైన నీరెంటికిని సంబంధ మెట్లు కుదురును ?

“ఇట్లు కాదు. స్థూలశరీరము ప్రత్యక్షముగ గాననచ్చునది యగు
టచే దానిని వదలి విచారార్హమగుసూక్ష్మశరీరమునే శ్రుతి చెప్పి యుండ
కూడదా ?” అనియెడవేమొ. దానికి తగిన గుఱుతు లెవ్వియు నిందుఁ
గానరా లేదు. ఇంద్రియాదులనుగూర్చి విచారింపవలయు నని యిం
దొక్కొంతయైనను చెప్పఁబడి యుండలేదు.

“పరమేశ్వరసాక్షాత్కారము చెప్పఁబడియుండటచేతను ఆది
యింద్రియాదుల విమర్శమువలనఁ గాని కలుగునది కాకపోవుటచేతను,
ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునందు చెప్పఁబడినది ఇంద్రియాదులవిమర్శయే”
అనియెడవేమొ. సరియే నీపక్షముకూడ సిద్ధాంతమే యగును గాక!
ఎట్లయినను అవ్యక్తశబ్దార్థము ప్రధానము కాదుకదా! మీసిద్ధాంతము
నవలంబించినను మాకు రాఁబోవు హాని యేమియులేదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౪. ఆరంభము.

అవతారిక:—శ్రుతియందుఁ బ్రధానము చెప్పఁబడియుండలే
దనువిషయమున మఱియొక హేతువును జెప్పుచున్నాఁడు.

౧౧౦. జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ. ౧. ౪. ౪.

తాత్పర్యము:—మఱియు సాంఖ్యులు ప్రధానమును జ్ఞేయము
నుగాఁ జెప్పుచున్నారు. ప్రధానమును తెలిసికొనకపోయిన పురుషుని
యథార్థతత్త్వము గోచరము కాదు. కావున ప్రధానజ్ఞానముకూడ
నావశ్యక మనుచున్నారు. మఱియు ప్రధానస్వరూపమును గుఱు తెలిసి
గిన సణిమాదిసిద్ధులు కలుగు ననుచున్నారు.

ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునం ధన్ననో అవ్యక్తము జ్ఞేయముగఁ
జెప్పఁబడియుండలేదు. “సోఽధ్వనః పార మాప్నోతి త ద్విష్ణోః పరమం

విడిచి వచ్చినస్థలమును గూర్చియు నేమియుఁ జెప్పఁబడలేదు. కావున సావాక్యమున నీ
విషయములు రెండును కొఱత. ఇప్పుడు ఆవాక్యమునకును ఈవిషయమునకును అనేక
యనుసంబంధము కలదు. ఆవాక్యము తనయర్థమును ముగించుటకై యావిషయములఁ
గోలుచున్నదికా! ఇదియే మహాతాత్పర్యము.

పదం" అని యుద్దేశింపఁబడిన పరపురుషుఁడే. "పురుషా న్న పరం కించి త్సా కాష్టా సా పరా గతిః" అను నీవాక్యముచే జ్ఞేయండుగాఁ జెప్పఁ బడిను. ఈవిషయవాక్యమునందు అవ్యక్తపద మొక్కటియే కలదు; కాని, ఆయవ్యక్తము నెఱుంగవలయు నని కాని యపాసింపవలయు నని కాని లేదు కదా! కావున నిందలి యవ్యక్తశబ్దముచే సాంఖ్యకల్పిత ప్రధానము నిస్సంశయముగఁ జెప్పఁబడ లేదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౫. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈహేతువు సరియైనది కాదు. శ్రుతియం దును అవ్యక్తశబ్దముచే బ్రధానమే చెప్పఁబడి యున్నది. ఉత్తరవాక్య మునందు అవ్యక్తశబ్దనిర్దిష్ట మగుపదార్థము జ్ఞేయముగఁ గూడఁ జెప్పఁ బడియున్నది. "అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం తథా ఒరసం నిత్య మగంధవ చ్ఛ యత్ అనా ద్యనంతం మహతః పరం ధృవం నిచాయ్య తం మృత్యుముఖా త్ప్రీముచ్యతే" "ఏపదార్థము శబ్దస్పర్శరూపరస గంధములు లేనిదై ఆద్యంతశూన్యమై నిత్యమై యున్నదో అట్టిదానిని మహత్తునకంటె పరమగుదానిని వెదకి తెలిసికొనిన మరణరూప మగు సంసారమునుండి ముక్కుడగును." అనువాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము. ప్రధానమనునది ప్రపంచసూక్ష్మావస్థ కావున నందు శబ్దస్పర్శాదు లభివ్యక్తములుగా లేవని మేము చెప్పుచున్నాము. పరిణమించిన పిదపనే కాని యవి రా వనుచున్నాము. ఈవాక్యమునందును ఇట్లే చెప్పఁ బడియున్నది. మేము ఆప్రధానమునకు నాద్యంతములు లే వనియు అది నిత్యమనియుఁ జెప్పుచున్నాము. ఈవాక్యమునందును అట్లే చెప్పఁ బడియున్నది. మేము ఆప్రధానమును మహత్తత్త్వమునకంటె శ్రేష్ఠ మునుగాఁ జెప్పుచున్నాము. ఈవాక్యమునందుఁ గూడ నట్లే చెప్పఁబడి యున్నది. "మహతః పరం" అనుదానికి నిదియే యర్థము కావచ్చును కదా! కావున విషయవాక్యమున "మహతః పర మవ్యక్తం" అనుస్థల మున నవ్యక్తశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడినది ప్రధానమే యనుటలో సంశయము లేదు.

అవతారిక:—అనినఁ గ్రిందిసూత్రముచే నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౧౧. పద తితి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి

ప్రకరణాత్. ౧. ౪. ౫.

తాత్పర్యము:—శ్రుతియందు అవ్యక్తశబ్దనిర్దిష్ట మగుపదార్థము జ్ఞేయముగా వర్ణింపబడె ననుట చెల్లదు. ఇచ్చట పరమేశ్వరుడే వర్ణింపబడె ననవలయును. మహచ్ఛబ్దమునకు జీవుఁ డర్థము కావునను, పరమేశ్వరుఁ డాతనికంటెఁ బరుఁడనుట నిస్సంశయ మగుటచేతను, “మహతః పరం” అను నుదాహృతవాక్యభాగముచే “అశబ్దం” అనువాక్యము యొక్క భాగముచే) పరమేశ్వరుడే చెప్పఁబడె నని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. మహచ్ఛబ్దమునకు బుద్ధియే యర్థ మైనను పరమేశ్వరుఁడు దానికంటె పరుఁడు కాకపోడు. మఱియు వేదాంతవాక్యములయందు శబ్దస్పర్శాదినంబంధరాహిత్యము పరమేశ్వరునకే చెప్పఁబడియుండుట చేత నింతమాత్రమువలన నది ప్రధానము కా నక్కఱలేదు. అవ్యక్తశబ్దనిర్దిష్ట మగుపదార్థ మిచ్చట పరామర్శింపఁబడియే యుండ నక్కఱలేదు. అది “పురుషా న్న పరం కించిత్.” అని పరమాత్మరూపమును ప్రకటించుటకై యే కదా విషయవాక్యమునందైనను ప్రశంసింపఁబడి యుండుట !

మఱియు నీకతోపనిషత్తునందు పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే యన్ని స్థలములయందును చెప్పఁబడియున్నది. “పురుషా న్న పరం కించి త్సా కాష్టా సా పరా గతిః” “త ద్విష్ణోః పరమం పదం” అనుమొదలగు వాక్యములయం దీవిషయము స్పష్ట మై యున్నది. ఈవిధముగ పరమేశ్వరరూపమునుగూర్చి చెప్పి “ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽత్తాన ప్రకాశతే” “ఈయాత్మ సర్వభూతములయందును దాఁగియుండుటచే స్పష్టముగఁ బ్రకాశింపఁడు” అని యాయనను దెలిసికొనుట యసాధ్య మనువిషయమును దెలిపి “యచ్ఛే ద్వాఙ్మనసి ప్రాజ్ఞః” “బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁడు వాక్కును మనస్సునందుఁ జేర్చవలయును (వాగింద్రియ వ్యాపారముల మనోనిగ్రహముచే జయింపవలయు ననుట)” అని తజ్ఞానమునకై యోగమును వివరించి, “నిచాయ్య తం మృత్యుముఖా త్పి ముచ్యతే” అని తజ్ఞానమువలనఁ గలుగుఫలము చెప్పఁబడియున్నది.

ఇట్లు ప్రకరణమంతయు బ్రహ్మపరమై యుండ నడుమ ప్రధాన మేల చెప్పబడియుండవలయును ? అట్లు చెప్పబడియుండుట యెట్లు సంభవించును ? సాంఖ్యమతమునం దైనను కేవల ప్రధానజ్ఞానమువలన మోక్షము లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను “అశబ్దం” అను మొదలగు వాక్యములయందు ప్రధానప్రస్తావమే లేదు. ప్రధానము అన్యక్త శబ్దముచే నిర్దేశింపబడె ననుటకును వీలు లేదు. ఇచ్చట నది జ్ఞేయముగఁ జెప్పబడె ననుటయు సంభవింపనేరదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౬. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈవిషయమును (ప్రధానము జ్ఞేయముగఁ జెప్పబడి యుండలే దనువిషయమును) నిరూపించుటకై మఱియొకపాత్రువును జూపుచున్నాఁడు.

౧౧౨. త్రయాణా మేవ చైవ ముపన్యాసః

ప్రశ్న శ్చ. ౧. ౪. ౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు నీకఠోపనిషత్తునందు “స త్వ మగ్నిం స్వర్గ మధ్యమి మృతోష్మ ప్రబ్రూహి తం శ్రద్ధధానాయ మహ్యం” “ఓయమధర్మరాజా నీవు స్వర్గ లోకమును కలిగింపఁగలుగునగ్నిని తెలిసికొనియున్నావు. శ్రద్ధాయుక్తుడ నగునాకు దాని నుపదేశింపుము” అని యగ్నియు “యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యే అస్తీ త్యేకే నాయ మస్తీతి చైకే” “మనుష్యుఁడు మృతి జెందినపిదప వానినిఁగూర్చి సంశయము మెండుగఁ గలదు. అప్పుడు జీవుఁడు కలఁడని కొందఱును, లేడని కొందఱును చెప్పుచున్నారు” అని జీవుఁడును “అన్యత్ర ధర్మా దన్యత్రాధర్మాత్” “ధర్మాధర్మములకు నతీతుఁ డై యెవ్వఁ డున్నాఁడో” అని పరబ్రహ్మాంబును, ఈమువ్వురును ప్రశ్నింపఁబడియున్నారు. వానికి నుత్తరములును చెప్పబడియున్నవి. “లోకాది మగ్నిం” “లోకమునకు మొదటివాఁ డైనయగ్ని నుపదేశించెను” అను మొదలగువాక్యములచే నగ్నిప్రశ్నమునకు నుత్తరము వర్ణింపఁబడియున్నది. “యథా చ మరణం ప్రాప్య ఆత్మా భవతి గాత్రమ, యోని మనేన ప్రపద్యంతే శరీర

త్వాయ దేహినః” “ఈజీవుడు మృతి జెందినపిదప నేనిధముగ నుండు నదియుఁ దెల్పెదను. కొందఱు జీవులు మఱల దేహధారు లగుటకై కర్మానుసూప మగుయోనినిఁ బ్ర వేశింతురు” అనుమొదలగువాక్యములచే బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణానంతరమున మరణవిషయము తెలుపఁబడి యున్నది; జీవవిషయ మగును త్తర మొసంగఁబడి యున్నది. ఇంక పరబ్రహ్మ విషయమగును త్తరమన్ననో సమగ్రముగ నే కలదు. ప్రథమవల్లి యుద్వితీయాధ్యాయమునందలి పంచమవల్లిలోని కొన్నివాక్యములను దప్పుదక్కిన గ్రంథమంతయు బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణమునే కావించుచున్నది. దర్శిది. ఇట్లుండ నట్టనడుము ప్రధానమునుగూర్చి యాయుపనిషత్తు చెప్పు ననుట యెట్లు? దానిని గూర్చినప్రశ్నయే లేదు కదా! కావున నిస్సంశయముగ నీయుపనిషత్తునందు ప్రధానప్రస్తావనే లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఇచ్చట “యేయం ప్రే తే” అనువాక్యముచే జేయఁబడినజీవవిషయప్రశ్నయు. “అన్యత్ర ధర్మాత్” అనువాక్యముచే జేయఁబడిన పరమేశ్వరవిషయకప్రశ్నయు నొక్కటియా? లేక, రెండా? “యేయం ప్రే తే” అనువాక్యమునఁ బ్రశ్నింపఁబడినవాడు జీవుడు; ధర్మాధర్మగోచరుడు. “అన్యత్ర ధర్మాత్” అనువాక్యమునఁ బ్రశ్నింపఁబడినవాడు పరమేశ్వరుడు; ధర్మాధర్మాదులకు నతీతుడు. మఱియు జీవవిషయప్రశ్నము ఆజీవునికలిమిలేములను గూర్చినదియై యున్నది; రెండవప్రశ్న ధర్మాధర్మాద్యతిక్రమవిషయమై యున్నది. ఇట్లుండ నీ రెండుప్రశ్నములు నొక్కటి యెట్లగును? “అదియే యిది” యని గుఱు తించుటకు సాధన మేదియును లేదు కదా! కావున నీరెండుప్రశ్నములును ప్రత్యేకములే కావలయును. “ఈరెండును ఒక్కటియే” అని పట్టుఁ బట్టిన నప్పుడు, అగ్నివిషయప్రశ్న యొక్కటియు నాత్మవిషయప్రశ్న యొక్కటియు నని ప్రశ్నములు రెండుమాత్రమే యేర్పడుచుండుటచే “త్రయాణాం” అనుసూత్రావయవము నిరర్థక మగును; అస్తమాణ మగును. ఇట్లు కాక “ఆప్రశ్నములు ప్రత్యేకములే” యనినచో నప్పుడు మఱియొకవిరోధము వచ్చును. యమధర్మరాజు నాచి కేతునకు నిచ్చెద నని చెప్పినవి * మూఁడునరములే. ఇట్లు చెప్పిన నాల్గవప్రశ్న మొకటి యధికముగ వచ్చుటచే బూర్వోత్తరవిరోధము వచ్చును.

* నాచి కేతునివరములు (పు. ౧౮౭. చూడు.)

యముఁడు మూఁడువరము లిచ్చిన నాచికేతుఁడు నాల్గుప్రశ్నముల నెట్లు చేయఁగలఁడు? ఏదియైన నొకకారణమును జూపి “ఈనాల్గవప్రశ్నమును కల్పించుటవలన దోషము లేదు” అనియెదవేని యప్పుడు “ప్రశ్న లేకయే యముఁడు ప్రధానమునుగూర్చి చెప్పెను” అనినమాత్రము దోష మేమి రాఁగలదు? ఈకారణమువలన నీయుపనిషత్తునందు ఎట్లును ప్రధానము వర్ణింపఁబడియే యున్నది.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱ లేదు. చూమతమున నీవు చెప్పుదోషము లెవ్వియును రావు. యముఁడు నాచికేతునకు నిచ్చెద నని చెప్పినవియు నిచ్చినవియు కూడ మూఁడువరములే; నాచికేతుఁడు ప్రశ్నించినవియును మూఁడుప్రశ్నలే. జీవబ్రహ్మవిషయము లని చెప్పఁబడినప్రశ్నములు రెండును పరస్పరభిన్నములు కావు. “తత్త్వ మసి” అనుమొదలగు ననేకశ్రుతులచే జీవబ్రహ్మభేదము వర్ణింపఁ బడియున్నది. “మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నా మేవ పశ్యతి” “ఎవ్వఁడు ఈ ప్రపంచమును భేదయుక్తముగఁ జూచునో వాఁడు మరణమునుండి మరణము నొందుచుండును. (అనఁగా : పలుమాఱు సంసారమున మునుఁగుచుండు ననుట)” అనుమొదలగువాక్యములచే జీవబ్రహ్మభేదదర్శనము నిందింపఁబడియున్నది. ఇంత యేల? స్రస్తుతోప నిషత్తునందును నాచికేతుఁడు మూఁడవప్రశ్నమును చేసినపిదప యముఁడు అనేకభోగములను చూపి వాని చిత్తస్థైర్యమును బరీక్షించెను. ఆతఁడు వానియం దభిలాష లేకుండుట నెఱింగి మిగుల సంతసించి బహువిధముల యముఁడు వానిని స్తోత్రము చేసెను. వానిప్రశ్నమును గూర్చియు స్రశంస యొనర్చెను. “తం దుర్దర్శం గూఢ మనుప్రవిష్టం దేవం మత్వా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతి” “ఇంద్రియములకు నగోచరుఁడును మాయచే నావరింపఁబడినవాఁడును సర్వశరీరములయందును ప్రవేశించి యున్నవాఁడును స్వప్రకాశస్వరూపుని తెలిసికొని విదావంసుఁడు హర్షశోకముల విడుచును” అని వానిచే బ్రశ్నింపఁబడినపదార్థమును నుతించెను. “ఇట్టిదానిని తెలిసికొనఁగోరితివి. కావున నీవు కృతార్థుఁ డవు” అని యనేకవిధముల మరలమరల సంతోషాతిశయముచే స్రశంస యొనర్చెను. ఇచ్చట “తం దుర్దర్శం” అనుమొదలగువాక్యమునందు వర్ణింపఁబడినవి పరమేశ్వరలక్షణములు; ప్రశ్నింపఁబడినవాఁడు జీవుఁడు.

ఈయపనివత్తునకు జీవబ్రహ్మైక్యమునందు తాత్పర్యము లేకుండునేని
 యిది యెట్లు సంభవించును? సంభవింపకున్న ప్రశ్నయొక్కటియు
 ప్రశంస మఱియొక దానినిగూర్చియుఁ గానలసినచుటచే శ్రుతికే
 యప్రామాణ్యము సంభవించును. ప్రకృతము ఈ ప్రశంస ముగిసినపిదప
 “అన్యత్ర ధర్మాత్” అనుప్రశ్న యున్నది. నాచికేతుఁడు మొట్టమొదట
 సామాన్యముగ జీవవిషయమై ప్రశ్న నొనర్చినను, యముఁ డొనర్చిన
 ప్రశంసను విని మరణవిషయజ్ఞానమునకంటెఁ బూర్వమున నాజీవుని
 యొక్క విశేషరూపము నెఱుంగఁగోరి యట్లు ప్రశ్నించి యుండవచ్చును.
 ఇందు విరోధ మేమి? యముఁడు ప్రశంసాకాలమున జీవునకు సంభవిం
 పని ధర్మములఁ బెల్లుగ వర్ణించియుండెను కదా! మఱియు “అన్యత్ర
 ధర్మాత్” అనుప్రశ్నమునకు నుత్తర మిచ్చునప్పుడు ఆయముఁడు “నజా
 యతే మ్రియతే” అని జననమరణముల నిషేధించియున్నాఁడు. ఇది
 దేనినిగూర్చి చెప్పఁబడినవాక్యముగ నుండును? బ్రహ్మమునకు జనన
 మరణములే లేవు. లేనివానినే నిషేధించె ననుట విరుద్ధము కదా!
 కావున నది ఎవ్వనికి పరమార్థముగాఁగాని భ్రాంతివలనఁగాని కలవో
 వానినిగూర్చియే యీనిషేధము ప్రవర్తింపవలయును. అందును పర
 మార్థముగ నున్నవి నశించుట యసంభవము. కావున నందు నిషే
 ధము నిరర్థక మగును. అగ్నియం దున్నయుష్ణశక్తి లేదనినంతమాత్ర
 మున పోవునా? అట్లు పోకున్న లేదని ప్రయోజన మేమి? శ్రుతి యట్టి
 నిరర్థకనిషేధమును చేసిననిన నప్పుడు దానికి నప్రామాణ్యము వచ్చును.
 కావున నాజననమరణములు వాస్తవస్థితిలో లేకున్నను భ్రాంతివలన
 నెవ్వనియం దున్నట్లు తోచుచున్నవో అట్టివానినిగూర్చియే యీనిషే
 ధము ప్రవర్తించితిరవలయు. అట్టివాఁడు మాసిద్ధాంతమునందు జీవుఁడు.
 ఆతనికిని బ్రహ్మమునకును భేదము లేకపోవుటచే వాస్తవస్థితిలో జనన
 మరణములతో నాతనికి సంబంధము లేదు; భ్రాంతివలనమాత్రమే యట్టి
 సంబంధ మున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది కదా! ఇట్లుగలచే “నీ వడిగిన
 జీవుఁడు వాస్తవస్థితిలోఁ బరమేశ్వరుఁడే. పుట్టువాఁడును మృతిఁజెందు
 వాఁడును కాఁడు. లోకమునఁ గానవచ్చు జననమరణములు భ్రాంతిసిద్ధ
 ములే. ఆజీవుఁడు సర్వకాలములయందు నేకరూపముతోనే యున్నాఁడు.
 భ్రాంతిసిద్ధ మగు మరణమువలన నాతనికి నాశము కలదని తలంచుట

పొరపాటు" అని నిరూపించుటకై మాత్రమే యముడు జననమరణ నిషేధమును గావించియుండవలయు ననుట సిద్ధాంత మగుచున్నది. కావున జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యగుటచే వారిని గూర్చినప్రశ్నలు నొక్కటియే యగును. ఈకారణమువలన నరములకంటె నధికముగ నాల్గవప్రశ్నమును కల్పించవలసినపని లేదు; దానిని పోలికగా బెట్టుకొని "ప్రశ్న లేకయే ప్రధానము వర్ణింపబడెను". అనుటయు చెల్లదు. ఇక సూత్రానయవమునుగూర్చి విచారించిన నది జీవబ్రహ్మములకల్పిత భేదము నాశ్రయించి చెప్పుచున్నది యనిన విరోధమేమియు నుండదు. సర్వశాస్త్రములును భేదము నాశ్రయించియే కదా ప్రవర్తించవలయును. అట్లాశ్రయించుటవలన లోపముకూడ నేమియు రాదు. కావున నెట్లు చూచినను ఈయుపనిషత్తునందు ప్రధానప్రస్తావమే లేదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౨. ఆరంభము.

అనతారిక:—ఈవిషయమును మఱియొకదృష్టాంతముచే నిరూపించుచున్నాడు.

౧౧౩. మహద్వ చ్చ. ౧. ౪. ౨.

తాత్పర్యము:—ఇది యంతయును గాక శ్రుతియందు ప్రయోగింపబడు నవ్య క్తశబ్దమునకు సాంఖ్యస్మృతియందున్నయవ్య క్తశబ్దము యొక్కయర్థమునే చెప్పవలయు ననునియమము లేదు. సాంఖ్యస్మృతి యందు గల ప్రసిద్ధులకును వేదమునందు గల ప్రసిద్ధులకును బహుభేదము కలదు. మహచ్ఛబ్దము సాంఖ్యస్మృతియందు ప్రధానముయొక్క ప్రథమ పరిణామ మగుబుద్ధియందుఁ బ్రయోగింపబడియున్నది. శ్రుతియందన్ననో అది యాత్మయందే బ్రయోగింపబడియున్నది. దీని వలెనే అవ్య క్తశబ్దముగూడ సాంఖ్యస్మృతియందు ప్రధానవాచకముగఁ బ్రయోగింపబడియున్నను, వేదమునందట్లు ప్రయోగింపబడి యుండదు. కావున నీయుపనిషత్తునందు ప్రధానప్రస్తావమే లేదనుట నిస్సంశయము.

"ఆత్మా మహా స్వరః (౧. ౪. ౧ చూడు). మహాంతం విభు మాత్మానం, వే దాహ మేతం పురుషం మహాంతం" "సర్వన్యపకుఁ డను, మహచ్ఛబ్దవాచ్యుడును అగునాత్మను మహచ్ఛబ్దవాచ్యుఁ డగు

నాపురుషుని తెలిసికొనినవాడు" అను మొదలగు శ్రుతులయందు మహచ్ఛబ్దము పరమేశ్వరపరముగాఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది.

"ఆత్మా మహాన్" అను ప్రస్తుతవిషయవాక్యమున జెప్పఁబడిన మహచ్ఛబ్దము బుద్ధివాచక మని చెప్పితిరిగదా!" అనియెడవేమొ వినుము. అచ్చట కొన్ని శ్రుతుల నాశ్రయించి "ఈమహచ్ఛబ్దము బుద్ధివాచకము కూడఁ గావచ్చును" అని మాత్రమే చెప్పియున్నాము కాని "బుద్ధివాచకము మాత్రమే యగును." అని చెప్పియుండలేదు. మీ మతము ననుసరించి చూచిన నాశబ్దము బుద్ధిని తప్ప రెండవదానిని బొత్తిగనే చెప్పదు కదా! వైనుడహరింపఁబడియున్న తక్కిన శ్రుతులయందన్ననో ఆత్మపురుషశబ్దములుండుటచేతను అచ్చటి ప్రకరణముల ననుసరించియును మహచ్ఛబ్దమునకు బుద్ధి యనునర్థము బొత్తిగనే రాదు.

కావున నెట్లు చూచినను మీస్మృతియందన్నప్రసిద్ధికిని వేదమునందన్నదానికిని సంబంధ మింత యైనను లేదు. వేదమునందన్న పదములకు మీమతము ననుసరించి యర్థము చెప్పటకే వీలు లేదు. * శ్రుతిలింగాదుల నాశ్రయించిమాత్రమే వాని యర్థమును నిర్ణయింపవలయును. కావున నెట్లు చూచినను మీసిద్ధాంతమునకును శ్రుతిసిద్ధాంతమునకును సంబంధమే లేదు. ఈవిషయవాక్యమునందు అన్యక్షబ్దముచే బ్రధానము చెప్పఁబడియుండలేదు.

౨. చమసాధికరణము.

విషయము:— శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తునందు నాల్గవయధ్యాయమున "అజా మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాః సృజమానాం సరూపాః, అజో హ్యేకో జుషమాణో ఽనుశేతే జహః త్యేనాం భుక్తభోగా మజో ఽన్యః" "తేలుపు, యెఱుపు, నలుపు, అనువర్ణములు కలిగి తనతో సమానము లగుజంతుసమూహముల బుట్టించుచు నొక్కయజ యున్నది. దానిపై మిగుల ననురాగము కలిగి యొకయజుఁడు

* శ్రుతిలింగాదులు (పు ౧౦౨. చూడు.)

నేవించుచుండును. మఱియొక్కఁడు దానివలని సుఖముల ననుభవించి విరక్తుడై దానిని వదలును" అనువాక్యము కలదు. దానియర్థ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున విషయవాక్యమునందు అవ్యక్తశబ్ద మొక్కటిమాత్ర మే యుండెను. ఈకారణమువలన ప్రధానమును గ్రహించుటకు తగినన్నిగుఱుతులు లేకండెను. మీరును ఇట్లగుటచేతనే యచ్చటియవ్యక్తశబ్దము ప్రధానమును చెప్పునది కా దని సిద్ధాంతము చేసితిరి. ప్రస్తుతవిషయవాక్యమును విచారించిన నట్టిసిద్ధాంతమునకు ననకాశము కలుగదు. ఇచ్చట తెలుపు మొదలగువర్ణములు భోగమోక్షముల నొసంగుట మొదలగు ప్రధానవిశేషములు వర్ణింపఁబడియున్నవి కదా ! కావున నిచ్చటియజాశబ్దము ప్రధానవాచకమే” అనుపూర్వపక్షము ప్రత్యుదాహరణసంబంధముతో వచ్చును. ఇదియే దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము.

సందేహము:—ఇచ్చట అజాశబ్దమునకు మేఁకయందు సూక్ష్మార్థమున్నను అది ప్రస్తుతప్రకరణమునకు సంబంధించునది కాకపోవుటయును, యాగికార్థము స్పష్టము కాకపోవుటయును సంశయకారణములు. “అజాశబ్దము ప్రధానవాచకము. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పఁబడిన తేజోజలపృథ్వీగూఢప్రకృతి నే యిచ్చటియజాశబ్దము చెప్పుచు” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. వీనిఫలములు పూర్వాధికరణమునందువలెనే యని తెలిసికొనవలయును.

పూర్వపక్షము:—ఇచ్చట అజాశబ్దము నియతముగ మాప్రధానమునే చెప్పు ననవలయును. మేఁకయందు ఆపదమునకు సూక్ష్మ యున్నను దాని నిచ్చట గ్రహించుటకు వీలు లేదు. ఇది పరమాత్మప్రకరణము కదా !

మఱి యేమనిన: యోగమునే యిచ్చట యాశ్రయింపవలయును. అది మాకు ననుకూలముగ నున్నది. మేము మూలప్రకృతిని ఉత్పత్తి వినాశసూక్ష్మగఁ జెప్పుచున్నాము. ఇచ్చట అజాశబ్దముగూడ ఉత్పత్తి రహిత మగువదార్థమును చెప్పుచు మాసిద్ధాంతము ననువాదము చేయుచున్నది. ఉత్పత్తి

మేము ఆ ప్రధానము నేకరూప మైనదానిగాఁ జెప్పుచున్నాము ; ఇచ్చట కూడ నావిషయమును స్పష్టము చేయుచు నేకపద మున్నది మేము ఆ ప్రధానమునకు త్రిగుణాకారమును చెప్పుచున్నాము. ఇచ్చట కూడ లోహిత శుక్ల కృష్ణాశబ్దము ఆవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. లోకమున నెఱ్ఱనివర్ణములకు రంజింపఁజేయుట స్వభావము; ఇట్లే రజో గుణమునకుఁగూడ చిత్తమును కామక్రోధాదులచే రంజింపఁజేయుట స్వభావము. లోకమున తెలుపునకు ప్రసన్నత్వము స్వభావము; సత్త్వ గుణమునకును, అదియే స్వభావము. నలుపునకు తేజస్సు నావరించుట స్వభావము ; తమోగుణమునకును అదియే స్వభావము. కావున లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణములచే గుణత్రయమే చెప్పుబడెననవలయును. మీరైనను ప్రపంచసూక్ష్మావస్థారూప మగునవ్యాకృతమునకు నీవర్ణములు కలవనుటకు వీలు లేదు. దానివలన జనించిన తేజోజలవృద్ధువులకు నీవర్ణము లుండుటచే “గారణపదార్థమునందును ఆవర్ణములు కలవు” అని యాపచారికముగ నైనను, కార్యకారణభేదము సంగీకరించి యైనను చెప్పవలయును. మేము చెప్పినదియు సట్లే కదా! మాకును మీకును కొంతభేద మున్నను కల్పనమాత్ర మిరువురకు నావశ్యకమే. ఇక సృష్టినిగూర్చి యే యతమునందును విరోధము లేదు. మీరు “సర్వ సృష్టియు తేజోజలవృద్ధివీచయము” అనుచున్నాను; మేము “సర్వ సృష్టియుఁ ద్రిగుణమయము” అనుచున్నాము. సర్వప్రజలును సుఖ దుఃఖమోహమయులై యే యున్నారని కదా! ఎవ్వనిబుద్ధియందు సత్త్వ మభివృద్ధి యగునో వాఁడు సుఖించుచున్నాఁడు. రజస్తమోగుణములభివృద్ధియైనఁ గ్రమముగ దుఃఖమోహముల నొందుచున్నాఁడు. ఈవిషయము మీకును సన్తుతమే.

మఱియు “అజో హ్యేకః” అనుమొదలగు వాక్యభాగముచేఁ బై విషయవాక్యమునందు జీవభేదము వర్ణింపఁబడియున్నది. బుద్ధి యందుఁ గలుగుసత్వాదివిజృంభణములఁ దనయందే కలిగినవానినిగా నజ్ఞానమువలనఁ దలంచుచుఁ జేతనుఁ డగుజీవుఁడు సంసారసముద్రమున మునిగియున్నాఁడనియు, అది తనది కాదని యెన్నఁ డెఱుంగునో నాఁడు మఃక్తుఁ డగుననియు మేము చెప్పుచున్నాము. మామతమున జీవులు అనేకులు; పరమేశ్వరుఁడు నిత్యము కుఁడు. ఇచ్చట కూడ సట్లే

చెప్పబడియున్నది. కావున నెట్లు చూచినను ఈమంత్రమున సాంఖ్య స్మృతిసిద్ధమగు ప్రధానమే యననేల సాంఖ్యస్మృతిసిద్ధమగువిషయమంత యును నిరూపింపబడియున్నది. కావున మామతము కూడ వేదోక్తమే.

అవతారిక :— అనిన నీపూర్వపక్షమును క్రిందిసూత్రముచే ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౧౪. చమసవ దవిశేషాత్. ౧. ౪. ౨.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. కర్త కాండయందు “అర్వాగ్ని శ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్నః” “పై న కాండ గలిగి క్రింద రంధ్రము గలయజ్ఞపాత్ర చమస మనబడును” అని యొకపాత్ర వర్ణింపబడియున్నది. ఈపాత్ర యేదియో సిద్ధాంతము చేయుటకు నెట్లును వీలు కలుగదు. ప్రతిపాత్రమునకును కాండయు రంధ్రంబు నుండును; దేనియందైనను ఏదియో యొకవిధముగ పై జెప్పినచమసలక్షణమును సమన్వయింపవచ్చును కదా! కావున సర్థసిద్ధారణము లేనిలక్షణమువలన విషయ మెట్లు నిర్ణీతము కాకున్నదో, అట్లే యజాశబ్దమువలనగూడ విషయనిర్ణయము కాదు. ఈశబ్దమును ఏదియో యొకకల్పనచే నేమి తమునం దైనను సమన్వయింపవచ్చును. ఇట్లుండ నీమంత్రమునందు సాంఖ్యమతముమాత్రమే చెప్పబడి ననుటకు గుఱు తేమి కలదు? మామత మైనను చెప్పబడియుండవచ్చును కదా! మామతమునందును ఈమంత్రముయొక్కయర్థము సరిపడునని మీరే చెప్పియున్నారు కదా! కావున మీమతము ఇంతమాత్రమువలన వేదసమ్మత మన జెల్లదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౬. ఆరంభము.

అవతారిక:—“ఇదం తచ్చిర ఏష హ్యర్వాగ్ని శ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్నః” “ఇదియే దాని శిరస్సు. ఇదియే పైభాగమున కాండ గలిగి క్రింద రంధ్రము కలిగియుండు చమస మనుపాత్రము” అను*వాక్యశేషముచే నాచమసవాక్యమునందు అర్థనిర్ణయము చేయుటకు నవకాశము కలదు. ఇప్పుట నట్టియవకాశ మేది కలదు? ఈమంత్రమునకు నెప్పటికి

* వాక్యశేషము (ప్ర. ౨౩౩, చూడు)

సర్థనిర్ణయము లేకుండవలసినదేనా? మామత మప్రామాణిక మైన
నిమిత్తమైనను సిద్ధాంతము కా నక్కట లేదా? ఇచ్చట నజాశబ్దమున
కర్థ మేది? అనిన నీక్రిందిసూత్రముచే సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౧౧౫. జ్యోతిరుపక్రమా త్తు తథా

హ్యధీయత ఏకే. ౧. ౪. ౯.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట తేజోజలపృథివీరూప మగునవ్యాకృతమే
అజాశబ్దముచే చెప్పబడె నని నిర్ణయింపవలయును. ఏల యనిన: వేదాం
తములన్నియు నొక్కవిషయమును చెప్పునవియే కావున నేకవాక్యమే
యగును. అందు వలసినవిషయ మే శ్రుతియందు చెప్పబడి యుండినను
గైకొనవచ్చును. ప్రకృతము ఛాందోగ్యశ్రుతియందు “య దగ్నే
రోహితం రూపం తేజస స్త ద్రూపం య చ్చక్షం త దపాం య
త్కృష్ణం త దన్నస్య” “లోకమునఁ గానవచ్చుర క్తవర్ణ మేది కలదో అది
తేజస్సుయొక్క రక్తవర్ణమే. తెలుపు జలముయొక్క తెలువే. నలుపు
భూమియొక్క నలువే” అని తేజోజలపృథువుల వర్ణములును అవి పర
మేశ్వరునుండి జనించిన వనియును చెప్పబడియున్నది. కావున దీని
నాశ్రయించి యిచ్చట తేజోజలపృథ్వీరూప మగునవ్యాకృతమే వర్ణింప
బడె ననవలయును.

ఇదియును గాక ప్రకృతశ్చేతాశ్చేతరోపనిషత్తునందును * ఉప
క్రమమున “తే ధ్యానయోగానుగతా అపశ్యన్ దేవాత్త శక్తిం స్వగుణై
ర్నిగూఢాం” “ఆమహమునులు తేజోజల పృథివీరూపము లైనట్టియు
తద్వికారరూపము లైనట్టియు ప్రాపంచికపదార్థములచే మఱుగుపడి
యున్న బ్రహ్మశక్తిని ధ్యానయోగముచే గాంచిరి” అని యవ్యాకృతము
పేర్కొనఁబడియున్నది. చాక్ర్యశేషమునందును “మాయాంతు ప్రకృతిం
వింద్యా న్నాయినం తు మహేశ్వరం” అని పరమేశ్వరాధీన మగుమా
యయే పేర్కొనఁబడియున్నది. ఇట్లుండ నడుమ స్వతంత్రప్రధానము
చెప్పబడె ననుట యెట్లు?

కావున నుపక్రమమున వర్ణింపఁబడిన పరమేశ్వరాధీనశక్తియే

* ఉపక్రమము. (పు. ౪౫. మాడు.)

(మామతమునందు సిద్ధాంతము చేయఁబడిన యవ్యాకృతమే!) ఈయజామంత్రమునందును ప్రశంసింపఁబడె ననుటయే సిద్ధాంతము. దానివికారము లగు తేజోజలపుష్పపులకుఁ గ్రమముగ యెఱుపు మొదలగువర్ణములు కలవు కావున కార్యకారణభేదముచే నాయవ్యాకృతమునందును ఆవర్ణములు కలవని చెప్పఁబడెను. ఇంతియేకాని నీప్రధానము ఇచ్చట చెప్పఁబడలేదు. అట్లే చెప్పఁబడె నని కల్పింపఁబోయిన నున్నదానిని విడిచి యన్యాయముగ లేనిదానిని స్వీకరించినట్లగును. ఇది దోషము కదా !

“మీరును కార్యకారణభేదము నాశ్రయించి కార్యగుణములఁ గారణమునకుఁ జెప్పితిరి. మేమును సత్వాదులకుఁ గలగుణములఁ దదభిన్న మగుప్రధానమునకుఁ జెప్పితిమి. ఇందు విశేష మేమి కలదు?” అనియెదవేమో వినుము. మామతము ననుసరించి చూచినఁ దేజోజలపుష్పపులకుఁ బ్రత్యక్షముగ నెఱుపు తెలుపు నలుపు వర్ణము లున్నవి. మీ రన్ననో సత్వాదిగుణములకు స్వభావనాదృశ్యమును బట్టి యావర్ణములను కల్పించితిరి. కావున మీకల్పనకంటె మాయధార్మస్థితి బలవంతము. మీరు ఎఱుపు మొదలగువర్ణములు గలపదార్థములకుఁ జెప్పిన స్వభావములు అన్నిటికి నుండవచ్చును. ప్రతివర్ణంబును తనతో సంబంధము గలపదార్థమును రంజించును. మాలిన్యము లేకపోయినచో ప్రతివర్ణంబును ప్రసన్నమైయే యుండును. ప్రతివర్ణంబును తనకంటె నల్పకాంతి గలయన్యవర్ణమును ఆవరించుచునే యుండును. ఇట్లు అనేక సంశయయుక్త మగుమీకల్పనకంటె మాకల్పన శ్రేష్ఠమైనది యనుటలో సంశయము లేదు. ముఖ్యార్థము సంభవించుచుండఁ గల్పితార్థము నెవ్వఁడు స్వీకరించును? సంశయరహితంబును సంశయయుక్తంబును లగురెండువిషయములు పరస్పరవిరుద్ధములై వచ్చెనేని యష్పడు సంశయయుక్త మగుదానిని విడిచి సంశయరహితమగుదానినే స్వీకరింపవలయునని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు ! లోకానుభవము కూడ నీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది కదా! కావున మీ పూర్వపక్ష వేట్లును నిలువదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౧౦. ఆరంభము.

అవతారిక: CC-0. బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రికా సంకలనం. Digitized by తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము.

వులు అజాశబ్దవాచ్యములు కానేరవు. అజ యనఁగా: మేక. తేజోజల పృథువులు మేకలు కావు కదా! ఇప్పుడు చూచి పోయినది. ఇక యోగము నాశ్రయింపఁబోయిన నదియు సరిపడదు. అజ యనఁగా: పుట్టుక లేనిది. తేజోజలపృథువు లట్టివి కావు కదా! కావున మీ సిద్ధాంత మెట్లు నిలుచును? అజ యనఁగా నెద్ది?" అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౧౧౬. కల్పనోపదేశా చ్చ మధ్యాదివ దవిరోధః. ౧. ౪. ౧౦.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము:—ఈసంశయముతోఁ బని లేదు. ఇచ్చట మేకజాతిని గూర్చి కాని, “పుట్టుక లేనిది యజ” యనునట్లు తిని గూర్చి కాని చెప్పఁబడి యుండలేదు. తేజోజలపృథివీరూపిణి యగు మాయ మేకగా రూపింపఁబడి మాత్రమే యున్నది. “లోకమున నెఱుపు తెలుపు నలుపు వర్ణములు కలిగి తనతో సమానరూపము కల యనేకపిల్లలను వేయుచు నుండునొకానొకమేకపైఁ బ్రేమఁ గలిగి యొకానొక మేకపోతు సంచరించునట్లును మఱియొకమేక యంతకుఁ బూర్వమే దానివలన సుఖము ననుభవించి దానిని వదలివేయునట్లును, ఈ ప్రకృతినిఁ గూడ నజ్ఞాని యగుజీవుఁ డనుసరించి యున్నాడు; జ్ఞాని యగు మఱియొకజీవుఁడు వై రాగ్యవంతుడై దానిని విడుచుచున్నాడు” అను నీవిషయమును బోధించుటకై ఈనాక్యమారంభింపఁబడి యున్నది. ఇట్లు చెప్పుటయు విరుద్ధము కాదు. “అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమధు” “ఈసూర్యుడు దేవతలకు మధు” వని ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు మధువు కానిసూర్యునకు మధుత్వము చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లే “వాచం ధేచ ముపాసీత” “వాక్కును ధేనువుగా నుపాసింపవలయును” అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు గోవు కానివాక్కునకు గోత్వము కల్పిం పఁబడినది. కావున నిచ్చటకూడ మేక కానిప్రకృతిని మేకగాఁ జెప్ప వచ్చును. దీనివలన విరోధము లేదు.

దీనివలన “అజాశబ్దముయొక్క యాగికార్థము నాశ్రయించినఁ బ్రధానము జేర్చుకొన్నప్పుడు మేకలనుబట్టి మధువునకుఁ బోయింపఁబడెను. ఆయ

వ్యాకృతములు మామతమునం దనేకములే యైనను ఏకజీవవాదము నాశ్రయించుటవలనఁ గాని, జాతి నాశ్రయించుటవలనఁ గాని యేకరూప మగు నని యిదిపఱకే నిరూపించితిమి. ఈ కారణమువలన ఏకాశబ్దము కూడ మామతమునందే సమన్వయ మైనది. లోహితశుక్లకృష్ణాశబ్దమును పైసూత్రమునందే సముక్తికముగ మామతమునందే సమన్వయించితిమి. సృష్టి రెండుచుతములయందు నొక్కటియే. మీమతమునందు సృష్టి గుణత్రయాత్మక మైచచో మామతమునందుఁ దేజోజల పృథి వ్యాత్మకము. “ఇట్లయినను జీవభేద మొక్కటి మామతమును దృఢపఱచుచు నున్నది” అనియెదవేమొ యదియు నిలునదు. “ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః, యోనిం యోని మధితిష్ఠ త్యేకః” “ఒక్కపరమేశ్వరుడే సర్వభూతములయందును జీవరూపమున దాఁగి యున్నాఁడు. ఒక్కపరమేశ్వరుడే అవిద్యారూపము లగుయోనులయం దెల్ల నున్నాఁడు.” అనుమొదలగుశ్రుతులకు సట్లు భేదమును చెప్పిన విరోధము వచ్చును. మీమతమునందు జీవపరమేశ్వరిభేదంబును జీవులలోఁ గూడ నన్యోన్యభేదంబును పరమార్థములు. ఇది శ్రుతివిరుద్ధ మని యిప్పుడే చూపి యున్నాము. మామతమున నది కల్పితము. అనేకజీవవాదమునందుఁగూడ నాకు జీవభేదము లేదు. * “పరమార్థజీవుఁ డొక్కఁడే తక్కినవారు కల్పితులు” అని గ్రహించుటకంటె “అందఱును సమానులే” అని గ్రహించుట కొంచెము యుక్తముగ నుండు నని యనేకజీవవాద మేర్పడినది కాని జీవభేదమును చెప్పుటకుఁ గాదు. కావున అజామంత్రమున వర్ణింపఁబడిన భేదము కల్పితమే. కల్పితములను కూడ పారమార్థికములనుగా లోకులు తలంచుచున్నారనుట మీకును సమ్మతమే. ఆమంత్ర మీకల్పితభేదము ననువాదము చేసి బంధమోక్షవ్యవస్థను కల్పించినది. కావున నెట్లుచూచినను మీసిద్ధాంతము వేదోక్తము కాదు.

* పరమార్థజీవుఁ డనఁ గా నేకజీవపక్షము నాశ్రయించినవాఁడు. బ్రహ్మమునుండి జనించె నని చెప్పు జీవుఁడు. ఇంతయే కాని జీవునకు పారమార్థికసత్యస్వరూప మేపక్షమునందును లేదు.

3. సంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణము.

విషయము:—“యస్మిన్ పంచ పంచజనా ఆకాశ శ్చ ప్రతిష్ఠితః త మేవ మన్య ఆత్మానం” “ఎవ్వనియందు సూర్యునితోఁగాని అన్నముతో గాని గూడిన మనుష్యానయవము లైదును ఆకాశంబును ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నవో వానినే యాత్మగాఁ దలంచుచున్నాను” అను వాక్య మొక్కటి బృహదారణ్యకోపనిషత్తునఁ గలదు. ఇది ఈయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున అజాశబ్దమునకు రూఢార్థమును గ్రహించుటకు వీలు లేకపోయెను కావున * గౌణార్థము నాశ్రయించి మీసిద్ధాంతమును నిలిపికొంటిరి. ఇచ్చటకూడ పంచజనశబ్దమునకు రూఢిని గ్రహించుటకు వీలు లేదు. “ఆత్మయందు అయిదుగురు మనుష్యులును ఆకాశంబును కలదు” అనుట సంభవింపదు కదా! కావున మామతము ననుసరించి యిరువదియైదుతత్త్వములను గూర్చియే యీమంత్రము చెప్పుచున్నది యనవలయును. పంచపంచ యనఁగా ఐదైదులు ఇరువదియైదు అగును కదా” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను. ఈయాక్షేపము వైయధికరణమునందు నెలకొల్పఁబడిన న్యాయమును దృష్టాంతముగఁ గైకొనినచ్చినది యగుటచేఁ బ్రస్తుతాధికరణమునకుఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గల సంబంధము దృష్టాంతసంబంధము.

సందేహము:—ఇచ్చట పంచజనశబ్దమునకు రూఢార్థమును గ్రహించుటకు వీలు లేకపోవుటయు యాగికార్థ మిదియని స్పష్టము చేయుటకు వీలుకాకుండుటయు జలశబ్దమునకు సాంఖ్యకల్పిత తత్త్వములయందు రూఢి లేకపోవుటయు సంశయకారణములు. “పంచపంచ జనశబ్దము సాంఖ్యస్మృతిప్రసిద్ధతత్త్వములనే చెప్పును. ప్రాణాదులనే చెప్పును” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. వీనిఫలములను పూర్వమువలెనే యెఱుంగునది.

పూర్వపక్షము. “మూలప్రకృతి రవికృతి ర్మహదాద్యాః ప్రకృతి వికృతయ స్సప్త, షోడశకస్త వికారో న ప్రకృతి ర్న వికృతిః పురుషః”

* గౌణార్థము (పు. ర౨౭. చూడు.)

“మూలప్రకృతి యనఁగా ప్రధానము. అది సర్వకారణమే కాని మఱి యొకదానియొక్క వికారము కాదు. మహత్తత్వము అహంకారము శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను పంచతన్మాత్రలు అనునీయేడును నొక దానివలన నొకటిఁ బుట్టినవి యగుటచే వికృతులు. మఱికొన్నిపదార్థములఁ గలిగించునవి యగుటచేఁ బ్రకృతులు. పంచమహాభూతములు జ్ఞానేంద్రియములైదు కర్మేంద్రియములైదు అంతఃకరణ మొక్కటి అనునీపదునాఱును వికారములు. ఈయిరువదినాల్గుతత్త్వములకంటెఁ బరుఁడై పురుషుఁ డున్నాఁడు. ఆతఁడే యిరువదియొకతత్త్వము. ఆతండు ఒకదానికి కారణభూతుఁడును కాఁడు. వికారభూతుఁడును కాఁడు.” అని మామతమున నిరువదియొకతత్త్వములను చెప్పుచున్నాము. ఈమంత్రము నందు పంచపంచజనశబ్దముచే నిరువదియొక జనములే చెప్పఁబడి యున్నవి. ఇరువదియొకసంఖ్యలను గ్రహించుటచే మాస్మృతియండలి తత్త్వములే యిచ్చట గుఱుతింపఁబడుచున్నవి. జనశబ్దమునకు నేదియో యొకవ్యుత్పత్తి నాశ్రయించి తత్త్వపర మగుసర్థమును చెప్పవచ్చును. మీమతమునందును చూఢి పోయినది; పంచజనశబ్దము నేకముగ గ్రహించి యర్థము చెప్పుటకు వీలు లేకపోయినది కదా! కావున మేము చెప్పుప్రధానాదులు వేదోక్తములైనవే.

అవతారిక:—అనునీసంశయమును నివారించుచున్నాఁడు.

౧౧౭. న సంఖ్యోపసంగ్రహోదపి నానాభావా దతిరేకా చ్చ. ౧. ౪. ౧౧.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట ఇరువదియొక అనుసంఖ్య యున్నట్లు తోచినను మీమతమునందుఁ జెప్పఁబడినతత్త్వములు ఇచ్చట చెప్పఁబడి యుండలేదు. ఏల యనిన: లోకమున నేపదార్థములు రెండుగాఁ గాని మూఁడుగాఁ గాని మఱి యెన్నిగాఁ గాని సమాసధర్మములు కలిగి యుండునో వానినిఁ గూర్చియే “ఇవి రెండు జతలు. ఇవి మూఁడు చతుష్కములు” ననుమొదలగు వ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. మీతత్త్వము లన్ననో ఐదైదుగ సమాసధర్మములు కలవియై యుండునేని అట్లే “ఇవి యొక పంచకములు” అని చెప్పఁబడి యుండవచ్చును. అయిన మీతత్త్వము లట్లు లేవు. ప్రధానగుణములు మూఁడును మహ

త్తత్త్వాహంకారములు రెండునుగాని మూలప్రకృతి యొక్కటి మహాత్తత్త్వాహంకారములు రెండు, పంచతన్మాత్రలలోనిశబ్దస్పర్శములు రెండును కలసికొని మొదటిపంచకము. ఇట్లే తక్కినపంచకములును ఏర్పడును. వీనియందు సమానధర్మ మెచ్చట కలదు? ఈకారణము వలన మీతత్త్వము లైదుపంచకములుగాఁ గ్రహింపఁబడె ననుటకు వీలులేదు.

మఱియు నిచ్చట నాత్మ యాధారభూతుఁడుగా సప్తమీవిభక్తిచేఁ జెప్పఁబడి యున్నాఁడు. ఆధేయములలోఁ గూడ నాకాశము పంచపంచజనులకంటె భిన్నముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. మీమతమున నీయాత్మాకాశములు రెండును ఇరువదియైదుతత్త్వములలోఁ జేరినవియే కదా! అవి మరల ప్రత్యేకముగఁ జెప్పఁబడి యుండిన నీక మీసంఖ్య యెట్లు నిలుచును? ఇంతకును జనశబ్దమునకు తత్త్వములయందు చూడలేదు. సంఖ్యయు పైన వర్ణించినవిధముగ నిరువదియైదుగా నిలుచుట లేదు. ఇట్లుండ మీసిద్ధాంతము శ్రుత్యుక్త మెట్లుగును? మాసిద్ధాంతమునం దన్ననో ఈదోషము లెవ్వయును లేవు. మేము పంచజనశబ్దమునకు చూడిన గ్రహించి యున్నాము. తదనుకూలముగ నర్థమును కల్పించి యున్నాము. “దిక్సంఖ్యే సంజ్ఞాయాం” “దిగ్వాచకములును సంఖ్యావాచకములు నగుపదములు ఒకపదార్థముయొక్క నామమును చెప్పునప్పుడుమాత్రమే యన్యపదముతో సమసించును” అనువ్యాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి యిచ్చటిపంచశబ్దము చూఢార్థమును చెప్పునప్పుడు గాని జనశబ్దముతో సమసించి యుండదు. కావున పంచజనశబ్దమునకు మనుష్యునియందుఁ గలచూఢి నిచ్చటఁ బరిత్యజింపఁగూడదు. ఏన్థలములయందు చూఢిచేతనే కార్యనిర్వాహ మగునో, చూఢిని విడుచుటకు వీలు లేకుండునో, ఆన్థలములయందు ప్రత్యక్షచూఢిచేతనైనను, చూఢిని పరిత్యజింపకయే యేదియో యొకవృత్తిచే కల్పింపఁబడునర్థము చేత నైనను కార్యనిర్వాహమును చేయవలయును; కాని చూఢిని సంపూర్ణముగఁ బరిత్యజింపరాదు. ఇచ్చట వ్యాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి చూఢినిఁ బరిత్యజించుటకు వీలు లేకున్నది కదా! కావున నిచ్చటి పంచజనశబ్దముచే నేదియో యొకచూఢార్థమునే మేముచెప్పుచున్నాము. “ఆపంచజనశబ్దవాచ్యము లెన్ని?” అని ప్రశ్న రాఁగా, దానికి శ్రుతి

“ఆపంచజనము లైదు” అని సమాధానము చెప్పుచున్నది. ఇదియే మాసిద్ధాంతము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. మాతత్వములయందు ఐదై దింటికి నొక్కొక్కసమానధర్మము లేకుండుట వాస్తవమే. అయినను అవయవములను (అనఁగా: ఐదుఐదులు కలవు కావున ప్రత్యేకముగా నిరువదియైదు పదార్థములను) * లక్షణాన్వృత్తిచే గ్రహింపవచ్చును. “పంచ సప్త చ వద్వాణి న వవర్ష శతతక్రతుః” “ఇంద్రుడు ఐదు ఏడు వత్సరములు (అనఁగా: పంచైండు వత్సరములు) వర్షింపలేదు”. అను మొదలగు వాక్యములయందు అసంబంధముగ సంఖ్యలు వినవచ్చుచున్నప్పుడు లక్షణాన్వృత్తిచే వానియవయవములను గ్రహించుచున్నారు కదా!

ఇట్లు కాకున్నను మఱియొకవిధముగా గూడఁ జెప్పవచ్చును. పంచజనశబ్దము మొట్టమొదట నైదుసంఖ్య గలతత్వములను చెప్పును. పిదప దానికిఁ బూర్వమున నున్నపంచశబ్దము “ఆపంచజనము లైదు” అని చెప్పును. ఇందు విరోధ మేమి? “పంచ పూర్వః” “ఐదుమోపులను కలిపి కట్టినమొత్తము లైదు” అను మొదలగు వ్యవహారములు లోకమునఁ గలవు కదా!

ఇదియును గాక యీశ్రుతియందు ఇరువదియైదింటికంటె నధిక సంఖ్య విషయవాక్యమునఁ గల దని చెప్పి యున్నారు కదా! అదియు దోషము కాదు. ఇందు పురుషాకాశములు రెండును పంచవింశతితత్వములకంటె భిన్నములుగాఁ జెప్పఁబడి యున్నవనుట నిస్సంశయమే కాని, ప్రధానమునకు మూఁడుగుణములు కలవు. కావున వానిని ప్రత్యేకముగ గ్రహించినచో నీకొఱత తీరును. కావున నెట్లు చూచినను ఈమంత్రమునఁ జెప్పఁబడినది మాసిద్ధాంతమే.

సిద్ధాంతము:—ఇందు మొదటిపక్షము సరి కాదు. ఆపక్షము నాశ్రయించిన నిర్లక్ష్యముగ లక్షణాన్వృత్తి నాశ్రయింపవలసి వచ్చును. ఇచ్చట రెండవపంచశబ్దము జనశబ్దముతో సమసించి యున్నది; కాని ప్రత్యేకముగ లేదు. * స్వరప్రభావముచే నది యేకపదముగ నిర్ణయిం

* లక్షణాన్వృత్తి (పు. ౧౧౧. చూడు.)

* స్వరప్రభావము :—స్వరములనుగూర్చి (పు. ౩౫౯. చూడు.) వ్యాకరణ.
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

పంబడి యున్నది. “పంచా * నాం త్వా పంచజనానాం” అనునితరశ్రుతి వాక్యమునుబట్టి విమర్శించినఁ బంచజనశబ్దము ఏకపద మగుట నిర్ణయ మగుచున్నది. “పంచజనానాం” అనునది సమాసపద మనుట ప్రసిద్ధ శిష్యము కదా! మఱియు “పంచ సప్త” అనుస్థలమున పంచైండు పదార్థములను గ్రహించినట్లు మీరును “పంచ పంచ” అనుపదముల పలన పదిపదార్థముల గ్రహింపఁ దలంచుచున్నారా? ఇదియును గాక పంచపంచశబ్దము సమాసము కానేరదు. “ప్రథమానిర్దిష్టం సమాస ముపసర్జనం” “సమాసమునుగూర్చి చెప్పనప్పుడు ప్రథమావిభక్తితోఁ జెప్పఁబడినపదము ఉపసర్జన మనఁబడును. అది సమాసమున ప్రధానము కానేరదు” అనువాక్యకరణసిద్ధాంతముననుసరించి “దిక్సంఖ్యే సంజ్ఞాయాం” అనుసమాసవిధిసూత్రమున చెప్పఁబడిన దిగ్వాచకసంఖ్యావాచకపద ములు ఉపసర్జనములు; అవి ప్రథమావిభక్తిచేఁ జెప్పఁబడి యున్నవి కదా! మఱియు ఏపదముతో వానికి సమాసము వచ్చిన నొకపదార్థము నకు సంజ్ఞ ఏర్పడునో అది ప్రధానపదము. ప్రకృతము పంచజనపదము

సిద్ధాంతము ననుసరించి వేదములకు మాత్రమే కాక భాషకును స్వరము కలదు. అంగ్లేయ భాష మొదలగువానియం దిప్పటికిని అట్టిస్వరము వాడుకలోనే యున్నది. సంస్కృత భాషయందు మాత్రము దానిప్రచారము నశించిపోవుటచే నాస్వరము కూడ నశించి పోయినది. వేదముమాత్రము గురుశిష్యపరంపరావళమునఁ గొంత జాగ్రత్తగాఁ గాపాడఁ బడుచుండుటచే దానిస్వరము నిలిచియున్నది.

ఇది సమాసము క్రియ ప్రత్యయము ఆవ్యయము అను మొదలగుభేదములఁ దెలుపుచు నర్థనిర్ణయమును గావించుటకు సహాయపడును. “ఇది తత్పురుషసమాసమా? లేక బహువ్రీహిసమాసమా?” “అను మొదలగుసంశయములు కలిగినప్పుడు ఈస్వరమే దానిని నివారించును. ప్రతిసమాసమునకును స్వరభేదము కలదు. ఇట్లే స్వరసంశయమునివారించుటయందు ఈస్వర మొక ప్రబలసాధనముగ నున్నది.

* “పంచానాం త్వా పంచజనానాం” అనువాక్యమున పంచజనశబ్దము అంతమున నున్నవష్టివిభక్తిచే సమాస మని స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. “పంచజనాః” “అని ప్రథమాంతముగా నున్నప్పుడు “పంచ, జనాః” అని ప్రత్యేకపదములుగఁ గూడ నుండవచ్చు నని తోచును. ఇచ్చట నట్లు తోచుటకు నవకాళము లేదు. మొట్టమొదటనే “పంచానాం” అని ప్రత్యేకముగ వష్టివిభక్తియందు పంచజనశబ్దమునకు విశేషణముగఁ బ్రయోగింపఁబడి యీసంశయమును దీర్చినది? రెండవపంచశబ్దమునకు జనశబ్దముతో సమాసము కల దనువిషయము స్పష్టము చేసినది.

నందు సంఖ్యావాచక మగుటచే పంచపద ముపసర్జనము. జనపదము ప్రధానము. ఇట్లుండ ఉపసర్జనముతో మఱియొకపదమునకు సమాన మెట్లు వచ్చును? అది యప్రధానము కదా! కావున నెట్లు చూచినను లక్షణావృత్తిని గ్రహించుటకే మొట్టమొదట నవకాశము లేదు. “పంచ పంచ” యని ద్వ్యంశక్తి మొట్టమొదట స్థిరపడినఁ గదా “రెండైదులు పది” యని యైనను “ఐదైదులు ఇరువదియైదు” అని యైనను, లక్షణావృత్తిని గ్రహించుటకు వీలు కలుగుట.

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నది బొత్తిగనే సరిపడదు. రూఢిచేతఁ గాని తదనుకూల మగుకల్పనచేతఁ గాని కార్యనిర్వాహ మగు చుండ యోగమును గ్రహించుట యుక్తముకా దని యిది వరకే చెప్పి యున్నాము. జనశబ్దమునకు తత్వములయందు రూఢి లేకపోవుటనలనఁ గూడ మీఠము నిలువ దని యున్నాము. ఆరెండుదోషముల నటు నిలిపి, జనశబ్దమునకు నేదియో యొకవిధముగ తత్త్వపరముగ నర్థము చెప్పి, పంచజనశబ్దమునకు యోగము సంగీకరించి, చూత మన్నను మీసిద్ధాంతము నిలువదు. “పంచ పంచపూర్వః” అనుస్థలమున పంచ పూర్వశబ్దము ఐదుమోపులు కలసముదాయమునందు వర్తించుచున్నది. కావున “ఆసముదాయము లెన్ని కలవు” అని ప్రశ్న వచ్చుటకును “అట్టి నైదు కలవు” అని యుత్తరము చెప్పుటకును వీలు కలదు. ఇచ్చట నట్లు లేదు. “పంచజనాః” అనునప్పుడే “ఐదుగురు జనులు” అని విభాగముగానే యర్థ మేర్పడుచున్నది. ఇక మఱల ప్రశ్నము కాని యుత్తరము కాని యెటనుండి వచ్చును? ఒకవేళ నట్టిప్రశ్నోత్తరములే సంభవించునేని యప్పుడును మొదటిపంచశబ్దము రెండవపంచశబ్దమునకే విశేషణము కావలసి వచ్చును. సముదాయమును చెప్పునప్పుడు సంఖ్యావాచకశబ్దమునకు స్వార్థము లేకపోవును; కాని విభాగమును చెప్పునప్పుడట్లు లేకపోదు కదా! ఈవిధముగ రెండుపంచశబ్దములు నొకదాని కొకటి విశేష్య * విశేషణములు కావలసివచ్చినచో నప్పుడు కలుగు దోషము ముందే వివరింపఁబడి యున్నది. ఉపసర్జనమునకు పదాంతరము

* విశేషమునుగూర్చి ౨౮౯. పుటలో చెప్పియున్నాము. తానాశ్రయించిన పదార్థమునకు నేదియో యొకవిశేషమును సమకూర్చునది విశేషణము. దానిచే నాశ్రయింపఁబడి యేదియో యొకవిశేషముచే బ్రకటింపఁబడనది విశేష్యము.

విశేషణము కా దని యిదిసరకే చెప్పియున్నాము. కావున నీరెండవపక్షముకూడ యుక్తము కానేరదు.

మఱియు గుణములను ప్రత్యేకముగాఁ జేసినను ఒకటిగనే చేర్చిననుగూడ నీవిషయవాక్యమున నిరుపదియైదుతత్త్వము లేర్పడవు. ప్రత్యేకముగాఁ జేసిన నప్పుడు ఇరుదియైదుతత్త్వము లగుటచేఁ బురుషాకాశములఁ బ్రత్యేకముగ గ్రహించినను దోషము లేదనుట యథార్థమే; కాని యప్పుడు మఱియొకదోషము వచ్చును. ఈవిషయవాక్యమునందుఁ బురుషుఁడు సర్వాధారముగను తక్కినవి యాధేయములుగను చెప్పఁబడియున్నవి. ఇప్పుడు చూడుము. పురుషుని నాధారభూతముగ గ్రహించినపిదప నాధేయములలోఁ జేరినయా కాశమును ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పటవలన నేమి ప్రయోజనముండును? తక్కినవాటితోఁ జేర్చియే జెప్పవచ్చును కదా! ఇట్లు కాక నాగుణము లనేకములుగనే గ్రహించినచో వచ్చువిరోధము స్పష్టమే. కావున నెట్లు చూచినను మీసిద్ధాంతమిమంత్రమునఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు. ఈమంత్రమునఁ జెప్పఁబడినది పంచజనశబ్దముయొక్క రూఢార్థమును ననుసరించి కల్పింపఁబడు నైదు పదార్థములే.

అ ౧. పా ౪. సూ ౧౨. ఆరంభము.

అనతారిక:—ఆపంచజనము లేవియో యనిన వానిని వివరించుచున్నాడు.

౧౧౮. ప్రాణాదయో వాక్యశేషాత్. ౧. ౪. ౧౨.

తాత్పర్యము :—ఆయుషనిషత్తునందు ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునకుఁ బిదపఁ బ్రాణాదులైదు బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణార్థమై వివరింపఁబడియున్నవి. “ప్రాణ స్య ప్రాణముత చక్షుష శ్చక్షు రుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్ర మన్నస్యాన్నం మనసో యేమనో విదుః” “ప్రాణమునకు ప్రాణంబును నేత్రమునకు నేత్రంబును శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రంబును అన్నమున కన్నంబును మనస్సునకు మనస్సును అగుపరబ్రహ్మము సెన్వ రైఱుంగుదురో” అను వాక్యమునఁ బ్రాణాదులైదు వర్ణింపఁబడి యున్నవి. ఇవియే “యస్మిన్ పంచ పంచజనాః” అనువిషయవాక్యమున పంచజనశబ్దముచే వర్ణింపఁ

బడియున్నది. పంచజనశబ్దము మనుష్యవాచక మైనను వానికి సంబంధించినవి కావున నీప్రాణాదులను చెప్పును. 'తేవా ఏ తే పంచబ్రహ్మపురుషాః' 'ఈప్రాణాదు లైదును బ్రహ్మపురుషులు' అని ప్రాణాదులయందు మనుష్యవాచక మగుపురుషశబ్దము ప్రత్యక్షముగనే ప్రయోగింపఁబడియున్నది. సమాసబలమువలనఁ బంచజనశబ్దమునకు రూఢి కలదనియు యోగము నాశ్రయించుటకు వీలు లేదనియు నిదివరకే నిరూపించియున్నాము. అరూఢి నాశ్రయించియే యిప్పుడు దానియర్థమును తత్సంబంధము లగు ప్రాణాదులయందు సంబంధపడు నని చెప్పియున్నాము. కావున నెట్లు చూచినను ప్రాణాదులే పంచజనాశబ్దార్థములు.

పూర్వపక్షము:—ఇది సరి కాదు. పంచజనసమాసమునందు జనపదము ప్రధానము. అది ప్రాణాదులయందు రూఢము కాదు. పంచజనశబ్దము మనుష్యనియందు రూఢ మైనను ప్రాణాదులను చెప్పు ననుట సంభవింపదు. ప్రాణాదులు మనుష్యులు కారు గదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్ప కూడదు. మీసిద్ధాంతమునకును మీరు చూపిన దోషములు కలవు. జనశబ్దమునకు మీతత్త్వములయందును రూఢి లేదు. మనయిరువురిమతములయందును రూఢి లేకుండుట సమానమే యగుటచే నమీషమున నున్న ప్రాణాదులను గ్రహించుటయే యుక్త మగు ననుటలో సలశయ ముండదు. మీతత్త్వములను గూర్చిన ప్రస్తావమే యందు లేదు. కదా! మఱియు అప్రసిద్ధార్థ మగుపదము స్వయముగ దేనియందో యొకదానియందు రూఢి కలిగి ప్రసిద్ధార్థము లగుపదములచెంతఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండినచో నిది (అప్రసిద్ధార్థ మగు రూఢపదము) యాప్రసిద్ధపదములయర్థమునే చెప్పు ననుట నియమము 'అగ్నికుమారము వానిగృహమున నున్నది. ఈకాలమున నౌషధము నింట నుంచుకొననివా రెవ్వరు?' అనునీవాక్యసందర్భమున అగ్నికుమారపదమునకు నర్థము తెలియుట లేదు; దానికి ప్రయోగబలమువలన నేదియో యొకపదార్థమునందు రూఢి యుండవలయుననుట స్పష్టమైయున్నది. కావున సమీపవాక్యమున నున్నప్రసిద్ధార్థమగునౌషధపదముచే జెప్పఁబడుచున్నయర్థమునే యాయగ్నికుమారపదము కూడ చెప్పుచున్నది (అనఁగా: అగ్నికుమార మనునది యొకయౌషధము పేరు) అని సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది. ఇట్లు చేయుట లోకవ్యవహారి

సిద్ధమే కదా! ఈవిధముగనే ప్రస్తుతవాక్యమునందున సిద్ధాంతము చేయవలయును. జనశబ్దము అప్రసిద్ధార్థము; అది ప్రధాన మగుటచే బంపజనసమాసార్థముకూడ సప్రసిద్ధమే. దానికి వ్యాకరణసిద్ధాంతబలమున రూఢిమాత్రము కల దనుట స్పష్టము. మనుష్యులయందు రూఢియున్నను ప్రస్తుతప్రయోగమున నాయుర్థము వచ్చుటకు వీలు లేదు. శ్రుతికల్పిత మగు ప్రత్యేకరూఢియే యుండవలయును. వాక్యశేషమునందు ప్రసిద్ధార్థము లగు ప్రాణాదు లైదు చెప్పబడియున్నవి. కావున నాపంచజనశబ్దము వీనినే చెప్పు నవి తీరవలయును. ఇవి మనుష్యసంబంధు లనియు వీనియందుఁ బ్రత్యక్షముగ కూడ మనుష్యవాచకశబ్దప్రయోగము కల దనియుఁ గూడ మఱి రెండు హేతువులను పూర్వము నందే చూపియున్నాము. కావున నెట్లు చూచినను విషయవాక్యము నందలిపంచజనశబ్దార్థము ప్రాణాదులే.

విశేషాంశము:—ఇట్లు గాక కొందఱు దేవతలు, పితృదేవతలు, గంధర్వులు, * అసురులు, * రాక్షసులు, అనునీయైదుగురును ఐదుగురు పంచజనులు. అని వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. మఱికొందఱు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు నలుగురును * నిషాదులును కలిసి పంచపంచజను లని చెప్పియున్నారు. వేదమున కొన్నిచోట్ల “పాంచజన్యయా” “ప్రజాసంబంధ మైన” అని పంచజనశబ్దము కేవలమనుష్యవాచకముగానే ప్రయోగింపబడియున్నది. ఈపక్షములలో దేని నంగీకరించినను మాకు సమ్మతమే. ఎప్పటికిని మీపంచవింశతితత్వములు మాత్రము వేదోక్తములు కానేరవు.

* దేవతలకు శత్రువులై వారిని బాధించుచు నుండువారసురులు. వీరికి రాక్షసులనియుఁ బేరు కలదు.

* ఆయినను దేవతలలోఁ గూడ రాక్షసులనునొకజాతి కలదు. నిర్భతి వహించు మొదలగువారందఱు మీజాతిలోనివారే. రాక్షసశబ్దమునకు సామాన్యముగ నీ జాతియందే రూఢి కలదు. కుబేరునివృత్తాంతమును బట్టి చూచిన నీవిషయము స్పష్టమగును. కైకసి యసురస్త్రీ యగుటచే నామెకు జనించినరావణాదు లనురులు. కుబేరుని తల్లి యట్టిదికాకపోవుటచే నాతఁడు ఆనురుఁడుకాలేదు. యక్షజాతికిని దీనికినిఁ గూడ సంతగా భేదము లేనట్లు కొన్నికొన్నిదృష్టాంతములచే గానవచ్చుచున్నది.

* న్యుగ పక్షివధచే జీవించుబోయలు నిషాదులు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౧౩. ఆరంభము.

అవతారిక:—“ఇప్పటికిని దోషము పోలేదు. ఒకశాఖయందు మాత్రమే ప్రాణాదు లైదు చెప్పబడియున్నవి. మఱియొకశాఖయందు డట్లు లేవు కదా!” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౧౧౬. జ్యోతి వైకేషా మస త్యన్నే. ౧. ౪. ౧౩.

తాత్పర్యము:—కాణ్వశాఖయందు అన్నమునుగూర్చి చెప్పబడి యుండలే దనుట సిద్ధము. అయినను వారు “యస్మిన్ పంచ పంచజనాః” అనువాక్యమునకుఁ బూర్వవాక్యమున “త ద్వేవా జ్యోతిషాం జ్యోతి రాయు ర్హోపాసతే ౨మృతం” “తేజస్సులకు తేజ స్సయిన యాబ్రహ్మమునే ఆయుస్సునుగాను మోక్షమునుగాను దేవత లుచాసింతురు.” అని చెప్పి యున్నారు. ఇచ్చట గ్రహింపబడిన జ్యోతిస్సుల నేకముగా గ్రహించి యాసముదాయమునే ప్రాణాదులలోఁ జేర్చికొని పంచసంఖ్యను పూరింపవలయును. మాధ్యందినశాఖయందును ఈజ్యోతిర్వాక్యము కలదు గాని యచ్చట నిది లేకయే పంచసంఖ్య పూర్తియయ్యెను కావున నచ్చట దీనినిఁ జేర్చికొనవలసినపని లేదు.

మఱియు నిచ్చట చేయబడినది వస్తుస్వరూపకథనము కాదు. “మన పై వాన ద్రష్టవ్యం” “మనస్సుచేతనే యాత్మతత్త్వమును విచారించి కనుగొనవలయును” అని యిచ్చట జీవపరభేదనిర్దేశపూర్వకముగ విధి కలదు. కావున పైఁ జెప్పినవిధముగ నావిధికి * వికల్పము సంభవించును. “అన్నముతోఁగాని జ్యోతితోఁగాని ఏ దైనపంచజనములును ఆకాశంబును ఎవ్వనియందున్నవో వాడే యాత్మ యని మనస్సుచే గ్రహింపవలయును” అనునదియే సిద్ధాంత మగును. కావున నెట్లు చూచినను మీమతమున సంగీకరింపబడినప్రధానాదులు వేదమునఁ జెప్పబడి యుండలేదు. మీస్మృతియందుఁ గలప్రసిద్ధిని గూర్చియును యుక్తులను గూర్చియును వెనుక విచారింపబడును.

* “ఈవిధముగఁ గాని లేక నీమార్గముగఁ గాని యీకార్యము చేయవచ్చును”

అని యొకపనికి రెండుమార్గములను బావుట వికల్పము.

౪. కారణత్వాధికరణము.

సంగతి:—“అధ్యాయారంభమునుండి యంతవరకు వేదాంత వాక్యము లన్నియు జగత్కారణభూతుఁ డగుపరమేశ్వరునిఁ గూర్చియే చెప్పు ననియు సర్వవేదాంతములను ఆయనయొక్క స్వరూపమునే ఏక వాక్యముగఁ జెప్పు ననియు, అనుమానముచే స్థాపింపఁబడిన ప్రధానము మొదలగునవి వేదోక్తములు కాకపోవుటచే జగత్కారణములు కానేర ననియు నిప్పటికి నిరూపించితిరి. కాని యది సరి కాదు. పరబ్రహ్మము జగత్కారణ మనువిషయమున వేదము లేక వాక్యముగ లేవు. కొన్ని సత్స్వరూపము జగత్కారణ మనియు మఱికొన్ని యసత్స్వరూపమే జగత్కారణ మనియు జెప్పుచున్నవి. సృష్టినిఁ గూర్చియు నొక్కక్క వాక్య మొక్కక్కవిధముగఁ జెప్పుచున్నది. కావున వేదాంతవాక్యము లన్నియు నొక్కపరమేశ్వరునే జగత్కారణముగఁ జెప్పుననుటకుఁ గాని ప్రధానాదు లప్రామాణికము లగు ననుటకుఁ గాని వేదముః పరమేశ్వరునే యేక వాక్యముగ నిరూపించుచున్నది యనుటకుఁ గాని వీలు లేదు. ఒకవేళ వేదమునందు ప్రధానాదులసృష్టాంతము లే దని పట్టు పట్టినను దానిని (ప్రధానమును) అనుమానముచేత నైననూ సిద్ధాంతము చేసి కారణవాక్యముల నన్నిటి నేదియో యొకవిధముగ దానియందే సమన్వయించి తీరవలయును. పరమేశ్వరునియందే యట్టిసమన్వయమును చేయరాదా యనిన నది సంభవింపదు. ఆయనయొక్క స్వరూపమునకు వేద మొక్కటియే ప్రమాణము కావున నందలివై పరీత్యములు (ఆవేదమునందలి భేదములు) ఆయనయందు సమన్వితము లగుటకు వీలు లేదు. ప్రధానాదు లన్నసో అవి యనుభవానుసారముగ మనచేఁ గల్పింపఁబడునవి. కావున వానియందు వేదమునఁ గానపచ్చు భేదముల నేదియో యొకవృత్తిచే సమన్వయింపవచ్చును. కావున వేదవాక్యము నందలి విరోధమువలన మీసిద్ధాంతము నిలువదు “అనునాక్షేపమునకు నుత్తరముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. దీనికిఁ బూర్వ గ్రంథములతోఁ గలసంబంధ మీసంబంధమే.

“మఱియుఁ బూర్వాధికరణమున జ్యోతితోఁ గాని అన్నముతోఁ గాని కూడినప్రాణాదులు పంచజనములు” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడి

యున్నది. అచ్చట *వికల్పము నాదరించుటవలన విరోధ మేమియును లేదు. అయినను “బ్రహ్మమే జగత్కారణము” అనువిషయమున మాత్ర మావిరోధము వచ్చి తీరును. వేదమునఁ గొన్నివాక్యములు సత్తే జగత్కారణ మనియు మఱికొన్ని యసత్తే జగత్కారణ మనియుఁ చెప్పుచున్నవి. ఇదియు వికల్పముగ నంగీకరింపఁబడునేని యప్పుడు పరమేశ్వరునకు ప్రత్యక్షవిరుద్ధము లగునదసద్రూపము లుండవలసి వచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా. కావున పై సన్ధాపింపఁబడిన న్యాయమునకు నిచ్చట భంగము వచ్చినది. ఒక్కనికే రెండువిరుద్ధరూపములను చెప్పునేని వేద మప్రమాణము కావలసినచున్న కదా!” అని పూర్వాధికరణన్యాయముపై ప్రత్యుదాహరణసంబంధముతో వచ్చిన యాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధము.

“ఈయధికరణమున వేదవాక్యములందలి విరోధములు కదా పరిహరింపఁబడవలయును. ఇట్లయిన నిది రెండవయధ్యాయమునందుఁ జేరవలసినయధికరణము. దానియందే కదా విరోధము లన్నియుఁ బరిహరింపఁబడును. ఇట్టి ఈయధికరణము మొదటియధ్యాయమున నేల చేర్చఁబడెను? అందును నాల్గవపాదమునందే యేల చేర్చఁబడెను” అని యెడవేమొ వినుము.

“బ్రహ్మమునందే వేదాంతవాక్యము లన్నియు సమన్వితము లగును. బ్రహ్మమే ప్రపంచమునకు నుపాదాననిమిత్తకారణములు” అని సిద్ధాంత మైనపిదప దానికి శబ్దభిన్నము లగుప్రత్యక్షాదులవలన కలుగు బాధను తొలఁగించుటయే యవిరోధాధ్యాయమునకుఁ బ్రయోజనము. అందును తృతీయచతుర్థపాదములయందు వేదవాక్యములోని పరస్పర విరోధములు కొన్ని నివారింపఁబడె ననుట యధార్థమేకాని అవి సమన్వయము కొఱకై నివారింపఁబడినవి కావు కదా! కావున కారణవాక్యములను గూర్చినవిరోధమును నివారించునీయధికరణ మియధ్యాయమునందే చేర్చఁబడవలయును. ఈవిరోధము నివారింపఁబడుతున్న మొట్ట మొదట సమన్వయమే స్థిరము కాదు ; ప్రధానాదులు వేదోక్తములు

కా వనువిషయమే నిలువదు. ఇట్లు నిలువకున్న మొదట సిద్ధాంతము నకే దార్థ్యము కలుగదు. దార్థ్యము కలిగినపిదపనే కదా “ప్రమాణాంతరములవలన నైనను దీనికి విరోధము కలదా? లేదా?” యని విచారించుటకు నవకాశము కలుగుట. కావున సమన్వయమును స్థిరపఱచునది యగుటచే నీయధికరణము సమన్వయాధ్యాయమునఁ జేర్చబడెను.

మఱియు ఈయధికరణమునందు అసత్పదముయొక్క యర్థమును నిర్ణయించుటయే ప్రధానకార్యము. సత్పదము బ్రహ్మపర మనుట యిది వరకే ప్రథమపాద పంచమాధికరణమునందే నిరూపింపఁబడియున్నది. కావున నిది ఈపాదమునందుఁ జేర్చబడెను. ప్రథమపాదము స్ఫుటములగు బ్రహ్మలింగములు గలవాక్యములను మాత్రమే విచారించెను. ఈయసత్పద విచారమందుఁ జేరదు. ఇచ్చట బ్రహ్మలింగము లేవియు లేవు కదా! ఇక ద్వితీయపాదములు బ్రహ్మలింగములు స్ఫుటముగ లేనివాక్యముల విచారించినవి. ఉపాసనాపరములును జ్ఞానపరములు. నగువాక్యములను విచారించినవి. ఈయసత్పదవిచార మందును జేరదు. ఇచ్చట బ్రహ్మలింగములు లేకుండుటయే కాక నుపాసనగాని జ్ఞానము కాని చెప్పఁబడి యుండలేదు. కావున నీవిచారము నాల్గవపాదమునందే చేర్చబడియున్నది. ఇచ్చట బ్రహ్మసంబంధ మింత యైనను లేని సామాన్యశబ్దములుమాత్రమే కదా విచారింపఁబడుచున్నవి! కావున నిందు దోష మేమియు లేదు.

సందేహము:—ఇచ్చట జగత్కారణవాక్యములలో గొన్ని సత్పరములుగాను మఱికొన్ని యసత్పరములుగాను మఱికొన్ని స్వభావ పరములుగాను ఉండుటయే సంశయకారణము. “జగత్కారణవాక్యములు ఏకవాక్యములు బ్రహ్మమును చెప్పుట లేదు” అనుట పూర్వపక్షము. దీనికి “పరబ్రహ్మమునందు చేయఁబడినసమన్వయము నిలువ నేరదు. అది సిద్ధించుటకై ప్రధానవిషయమున చేయఁబడినదూషణయు యుక్తము కానేరదు” అనుట ఫలము. “వేదమునందలికారణవాక్యములు బ్రహ్మమునే చెప్పును.” అనుట సిద్ధాంతము. దానికి సర్వవేదవాక్యములును బ్రహ్మమునందే సమన్వితము లగును” అనుట ఫలము.

పూర్వపక్షము:—వేదాంతవాక్యము లన్నియును పరమేశ్వరు నొక్కనినే కారణముగఁ జెప్పు ననుటకు నవకాశము లేకున్నది. వేద

మున నన్ని శాఖలయందును సృష్టి యొకటేవిధముగఁ జెప్పఁబడి యుండ లేదు.

కొన్ని శాఖలయందు “సృష్టికర్త యొక్కఁ డున్నాఁడు. వాఁడు సద్రూపుఁడు” అని చెప్పఁబడియున్నది. “స దేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీత్” (౧. ౧. ౫ చూడు) “ఆత్మా వా ఇద మేక ఏ వాగ్ర అసీత్” “సృష్టికిఁ బూర్వమున నీప్రపంచ మంతయు * నాత్మఁగానే యుండెను” అను మొదలగువాక్యములయం దీవిషయము స్పష్టమై యున్నది.

మఱికొన్ని వాక్యములయందు “ప్రపంచకారణము శూన్యము” అని చెప్పఁబడియున్నది. “అస ద్వా ఇద మగ్ర ఆసీత్, తతో వై స దజాయత, అస దే వేద మగ్ర ఆసీ త్ త్స దాసీత్, ఈప్రపంచ మంతయు సృష్టికిఁ బూర్వమున శూన్యరూప మైయ్యే యుండి పిదప సద్రూప మయ్యెను” అను మొదలగువాక్యములయం దీవిషయము స్పష్ట మైనది.

* కార్యకారణస్థితి:—కార్యములు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున తమకారణముల యందే యుండును; కారణములుగానే యుండును. లోకమున ఘటము జనింపకపూర్వ మెట్లైన నున్నదా? లేదా? యని విచారింపవలసినదైన దానికి నేననుభావము చెప్పఁ బడుచున్నది? “ఘటము తనకారణమునందు శక్తిరూపముతో నున్నది” యనియే కదా! ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున నది లే దనుటకు వీలు లేదు. లేనిది యొకప్పుడు జనించె ననుట యెట్లు సంభవించును? లేమి యఁనగా: శూన్యరూపమే కదా! “ఉత్పత్తికిఁ బూర్వ మున లేదు; తర్వాతి కలదు.” అనియెడనేమో, అది విరుద్ధము. శూన్యరూప మగులేమికి కాలవిశేషముతో సంబంధ ముండుట యెట్లు?

ఈకారణములవలన “కార్యము సర్వకాలములయందును కలదు. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వ మునను లయానంతరమునను మనకుఁ గానరాదు” అని మాత్రమే చెప్పవలయును. కావున “కార్యములు తమకారణములయందు శక్తిరూపముతో నుండు” ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఇక నాశక్తికినిఁ గారణమునకును భేదము కలదా? లేదా? యని విచారింపఁ బోయిన నది యట్లును నిర్ణయముకాదు. భేదము కల దనిన శక్తిభిన్నముగ పదార్థస్థితిఁ గానవచ్చుట లేదు; లే దనిన వ్యవహారికభేదము నిరర్థకము కావలసి వచ్చును. కావున శక్తి కిని పదార్థమునకును గలసంబంధ మనిర్వచనీయము. కావున శక్తిరూపముతో నున్న కార్యము గూడ నిట్టిసంబంధముతో నేకారణమున నున్నది. ఇట్లగుటచే సృష్టికిఁ బూర్వమున కార్యముఁ గారణమాత్రముగానే యున్న దని చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు చెప్పుచుండియు మఱికొన్ని వాక్యములయందు అసద్వాదమును నిరాకరించి సద్వాద మంగీకరింపఁబడియున్నది. “త ద్ధైక ఆహురస దే వేద మగ్ర ఆసీత్” “కొందఱు ఈ ప్రపంచము సృష్టికిఁ బూర్వమున శూన్యరూపముగ నే యుండె నందురు” అని యారంభించి “కుత స్తు ఖలు సో మైవ్యం స్యా దితి హోవాచ కథ మసత సృజాయే తేతి స త్రేవ్య సో మేవద మగ్ర ఆసీత్” “ఓశాంతుఁడా! ఇది యెచ్చట నైనఁ గలదా? శూన్యమునుండి సత్పదార్థ మెట్లు జనించును? ఇది విరుద్ధము. కావున మొట్టమొదట నీ ప్రపంచము సద్రూపముతో నే యుండి తీరవలయును.” అని శ్వేతకేతునకు నాతనితండ్రి యుపదేశించెను” అను వాక్యముచే ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు అసద్వాద నిరాకరణపూర్వకముగా సద్వాదము స్థాపింపఁబడినది.

మఱికొన్నిచోట్ల “త ద్ధేదం త ర్హి న్యాకృత మాసీ త్ న్నాను రూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతా” “ఈ ప్రపంచమంతయు మొట్టమొదట నామరూపప్రకాశము లేనిదిగా నుండి కాలాంతరమున స్వయముగనే నామరూపములచే విజృంభించెను” అని స్వభావమునే ప్రపంచకారణమునుగా శ్రుతి వర్ణించుచున్నది.

మఱియు సృష్టినిఁ గూడ సనేకవిధములుగఁ జెప్పుచున్నది. ఒకచోట “ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” “ఆత్మనుండి యాకాశము జనించెను” అని యాకాశాదిగాను, మఱికొన్నిచోట్ల “త త్రేజోఽసృజత” “ఆబ్రహ్మము మొట్టమొదట తేజస్సును సృజించెను” అని యగ్నాదీగాను వేటాకచోట “స. ప్రాణ మసృజత ప్రాణా చ్ఛృద్ధాం” “ఆపరమేశ్వరుఁడు మొట్టమొదట ప్రాణమును సృజించెను దానినుండి శ్రద్ధను సృజించెను” అని ప్రాణాదిగాను సృష్టి చెప్పఁబడియున్నది. కొన్నిచోట్ల క్రమమే లేకుండ “స ఇమా ల్లోకా ససృజత అంభో మరీచి ర్ఘర మాషః” “ఆపరమేశ్వరుఁడు జలమయదేహములు గలస్పర్శలోకమును కిరణప్రధాన మగుసంతరిక్షలోకమును మరణశీల మగుమనుష్యలోకమును జలముతో సధికముగ నిండియున్నపాతాళలోకమును మఱియు సన్నిలోకములను సృజించెను” అని సృష్టి చెప్పఁబడియున్నది. ఇన్నివిధములుగ నొక్కడే సృజించె ననుట సంభవింపదు కదా!

పై న వర్ణించినవిధముగ కార్యము లనేకవిధము లగుటచే గారణములు గూడ ననేకవిధములే యని తోచుచున్నది. కారణవిషయము నందును ప్రత్యక్షముగఁ గూడ పరస్పరవిరుద్ధవాక్యములు కానఁబడుచునే యున్నవి యని మొట్టమొదటనే నిరూపించి యుంటిమి. ఈవిధముగ పరస్పరవిరోధములు గానవచ్చుచుండిన “ఏకకూపుఁడగుపరమేశ్వరుఁడే జగత్కారణము” అనువిషయ మెట్లు నిర్ణయ మగును? “వేదాంతము లన్నియును బరమేశ్వరునందేయేకవాక్యముగ సమన్వయము నొందును” అనువిషయ మెట్లు సిద్ధాంత మగును? బ్రహ్మవిషయ మగుసమన్వయమును సిద్ధాంతము చేసికొనుటకై మీరు చేసినప్రధానదూషణ మెట్లు నిలుచును? “ప్రధానము వేదోక్తము కాదు.” అనువిషయ మెట్లు నిర్ణయ మగును? కావున నెట్లు చూచినను మీసిద్ధాంతము నిలువదు. అనుమానాదులచే వేటొక కారణము నూహించుటయే యుక్తము.

విషయము:—అనునీపూర్వపక్షమును నిరాకరించుటకై పై నుదహరింపఁబడిన వాక్యములయర్థ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును. ముఖ్యముగ అసద్వాదరూపములుగఁ గానవచ్చుచున్న వాక్యములయర్థమే యిందు నిర్ణయింపఁబడును. అవియే కదా సర్వసంశయములకును మూల కారణములు.

అవతారిక:—అందు మొదట నీక్రిందిసూత్రముచే “సృష్టిని గూర్చి కానవచ్చుచున్నవిరోధములవలన బ్రహ్మమునకుఁ గలకారణత్వమునకు బాధ రాదు” అనువిషయమును నిర్ణయించుచున్నాఁడు.

౧౨౦. కారణత్వేన చాకాశాదిషు యథావ్యప

దిష్టో క్తేః ౧. ౪. ౧౪.

తాత్పర్యము:—ఇట్టిసంశయముతో పని లేదు. సృష్టివిషయమై యన్ని భేదములు గానవచ్చుచున్నను వానివలన పరమేశ్వరునియందు భేదము సంభవించదు. ఒకశాఖయందు ఏవిధముగ నర్ణింపఁబడి యున్నాఁడో ఆవిధముగనే మఱియొకశాఖయందుఁ గూడఁ బరమేశ్వరుఁడు వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. ఎట్లునన:—

తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు మొట్టమొదట “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” (౧. ౧. ౨. చూడు) అనువాక్యముచేతను, సృష్టిని వర్ణించు

నప్పుడు చెప్పబడిన “సోఽకామయత” “ఆపరమేశ్వరుడు సృష్టిని చేయవలయు నని సంకల్పించెను” అనువాక్యముచేతను, “పరమేశ్వరుడు చేతనుడు” అని నిర్ణయింపబడినది. పిదప అన్నమయాది*పంచకోశములను నిరూపించుటచేతను బ్రహ్మవిషయ మగునాత్మశబ్దము నచ్చటచ్చట ప్రయోగించుటచేతను, “జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు” అనువిషయము నిరూపింపబడినది. (ఈవిషయము చూ. ఆనందమయాధికరణము. గ. గ. ౧౨ ౧౯. డు). తర్వాత “బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి” “నేను సర్వరూపుడ నయ్యెదను అని సృష్టికర్త నిశ్చయించెను.” అనువాక్యముచే “ఈసర్వప్రపంచంబును బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాదు” అనువిషయము నిర్ధారణ చేయబడెను. పిమ్మట “ఇదం సర్వమసృజత” “ఈప్రపంచము నంతయును పరమేశ్వరుడు కల్పించెను” అనువాక్యముచే “సృష్టికి బూర్వమునఁ బరమేశ్వరుఁ డద్వితీయుండైయుండెను.” అనువిషయము స్పష్టము చేయబడియున్నది. ఇట్లే సర్వశ్రుతులయందునుఁ గూడ చేతనుండును జీవాభిన్నుండును అద్వితీయుండునగుపరమేశ్వరుడే జగత్కారణ మనియు, ఈప్రపంచమునకు నాతనికిని భేదము లేదనియు వర్ణింపబడియున్నది. ఎట్లనిన:—

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు “స దేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మే వాద్వితీయం. త దైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి. త త్రేజో సృజత సేయం దేవ తైక్షత హం తాహ మిమా స్మిన్ సో దేవతా అనేన జీవే నాత్మ నానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి” (అర్థముకాని వాక్యభాగమునకు సర్థము) “జీవరూపముతోఁ బ్రవేశించి యీ త్రేజోజల పృథువులనామరూపములను ప్రకటించెదనని యాపరమేశ్వరుడు తలంచెను” అని యున్నది. ఇచ్చట “తలంచెను” అనునది చేతనునిపని యగుటచేతను, ఆత్మశబ్దముచే వర్ణింపబడినజీవుడు పరమేశ్వరునిస్వరూపముగఁ జెప్పబడి యుండుటచేతను, “పరమేశ్వరుడు చేతనుడు” అను విషయము స్పష్ట మగుచున్నది. ఐతరేయోపనిషత్తునందు “ఆత్మావా ఇద మేక ఏ నాగ్ర ఆసీ న్నాన్య కించన మిషత్ స ఐక్షత లోకాన్ సృజా ఇతి” ఆపరమేశ్వరుడు సృష్టికి బూర్వమున నొక్కడే యుండి పిదప తానే ప్రపంచరూపముగ నగుటకు సంకల్పించెను.” అని యున్నది.

* అన్నమయాదిపంచకోశములు. (పు. ౯౫ చూడు.)

కావున నెట్లు చూచినను అన్నిస్థలములయందును జగత్కారణభూతుఁ డగువర మేశ్వరుఁ డొక్క విధముగ నే వర్ణింపఁబడియుండుటచే సృష్టి లెన్ని విధములుగఁ జెప్పఁబడినను ఆయనయందు భేదము కలుగదు.

సిద్ధాంతము:— ఒక దానియందు గానవచ్చుచున్న భేదము మఱి యొకదానిపై నారోపించుటకంటె ననౌచిత్య మేది కలదు? “కార్యకారణ విషయ మట్టిది కాదు” అనియెద వే మొనత్యమే. మీరు చేయునట్లు మేమును కార్యమునుఁ బట్టి కారణమును సాధింప నెంతమేని యప్పుడు కార్య భేదమువలన కారణభేదము తటస్థించు ననుట సత్యమే. అయినను మామత మట్టిది కాదు కదా! ఇక్కఁ బరమేశ్వరునకుఁ గార్య భేదమువలన భేద మెట్లు రాఁగలదు? శ్రుతియందు సర్వజ్ఞత్వము సర్వవ్యాపకత్వము. అద్వితీయత్వము మొదలగులక్షణములచేఁ బరమేశ్వరస్వరూపము ప్రత్యేకముగ నిరూపింపఁబడియున్న దని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. ఇట్లుండ నాయనకుఁ జెప్పఁబడినప్రపంచకారణత్వము తత్సర్వరూప పరిజ్ఞానార్థమై కల్పింపఁబడినయుక్తియే యగును గాని మతేమియుఁ గానేరదు. “అన్నేన సౌమ్య శుంగే నాపో, మూల మన్వి చ్ఛాద్భిః సోమ్య శుంగేన తేజో మూల మన్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన స స్తూల మన్విచ్ఛ” “ఓశాంతుఁడా! సృష్టి యీవిధముగ నయ్యెను. కావున కార్య మగుభూమి నాశ్రయించి బానిమూలమున కారణ మగుజలమును గ్రహింపఁ బ్రయత్నింపుము. (అనఁగా: భూమిని జలమాత్రముగాఁ గాంచు ననుట) ఆజలరూపకార్యమును గైకొని దానిమూల మగుతేజస్సును గ్రహింపఁ బ్రయత్నింపుము (జలమును తేజోమాత్రముగాఁ జూడు మనుట) ఆతేజస్సు కూడఁ గార్యమే కావున దాని నాశ్రయించి సర్వకారణ మగు సత్పదార్థమును గ్రహింపుము. (అనఁగా: ఆతేజస్సును బ్రహ్మామాత్రముగాఁ జూడు మనుట)” అనువాక్యముచే శ్రుతి ఈవిషయమును సృష్టముఁ జేయుచున్నది. మఱియు “మృల్లోహవిస్ఫులింగాద్యైః సృష్టి ర్యా చోదితా న్యధా ఉపాయః స్థోఽవతారాయ నాస్తి భేదః కథం చ న” “మట్టి, ఇనుము, మిడుగురులు, అను మొదలగువానిని దృష్టాంతములనుగాఁ జెప్పి యనేకవిధములుగ సృష్టిని వర్ణించుట యెల్ల ప్రపంచ బ్రహ్మభేదమును గ్రహించుటకు నుపాయముమాత్రమే. భేద మను నది యన్నిటికిని లేనేలేదు.” అని తత్త్వవేత్త లగుమహానుభావులును

చెప్పుచున్నారు. ఈ కారణమువలన సృష్టియందు ఎన్ని భేదము లున్నను మామతము ననుసరించి వానితో సృష్టికర్తకు సంబంధ మొక్కింత యైన నుండదు.

ఇదియునుగాక మామతమున సృష్టిని బ్రతిపాదించుటవలన బ్రహ్మ ప్రపంచాభేదజ్ఞానమునకంటె నితరప్రయోజనము లేదు. అట్టిప్రయోజనము కల దనుటకును వీలు లేదు. “మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నా నేవ పశ్యతి” అని శ్రుతి కేవలప్రపంచజ్ఞానమును నిషేధించుచున్నది. బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానమువలననే మోక్షము కలుగు నని సృష్టముగఁ జెప్పుచున్నది. “జ్ఞానా దేవ తు కై వల్యం బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరం, త మేవ విది త్వాఽతిమృత్యు మేతి నాన్యః పంథా విద్య తేఽయ నాయ” “జ్ఞానమువలనమాత్రమే మోక్షము కలుగుచున్నది. బ్రహ్మ వేత్త మోక్షమునుఁ జెందును. ఆ బ్రహ్మమును తెలిసికొనుటచేత మాత్రమే మోక్షమును జెందును; కాని. ఇంతకంటె దానికి రెండవ మార్గ మేదియును లేదు.” అనుమొదలగువాక్యము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. ఆ బ్రహ్మాంబును మనకుఁ బరోక్షము కాదు. “త త్వ మసి” అనువాక్యముచే శ్రుతి “మనము సంసారి యనియు సుఖదుఃఖముల నొందువాఁ డనియు. దలంచుచున్న జీవుఁడే వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మము” అని చెప్పుచున్నది. కావున సృష్టియం దెన్నిభేదము లున్నను దానితో మనకుఁ బని లేదు. సాధకుఁ డగువాఁడు తనబుద్ధికి నేది యనుకూలముగా నుండునో యామార్గమును గ్రహించి, “సృష్టి యట్లే జరిగెను.” అని నిశ్చయించి దాని నుపాయముగఁ గైకొని కారణ భూతుఁ డగుపరమేశ్వరుని గ్రహింపవలయును. ఇంతియే గాని సృష్టితో నిరక నేమియుఁ బని లేదు. కావునఁ బ్రసంగవశమున జెప్పఁబడిన యీ సృష్టివాక్యములు అర్థవాదవాక్యములవంటివి. అర్థవాదములలోని భేదములు విషయమునకు వికారమును గలిగింపనట్లు ఇదియుఁ బరమేశ్వరునకు వికారము గలిగింపవు. ఎట్లనినః—

వేదమునందు ఇంద్రియములకును ప్రాణములకును సంవాదము జరిగె ననియు, అందు ఇంద్రియములు ప్రాణమును తిరస్కరించి స్వయముగ తమవ్యాపారములను జగుపఁబోయి శక్తిహీనము లయ్యె ననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. దీనికి “ప్రాణము శరీరమునందుఁ గలతక్కినవాని

కంటే శ్రేష్ఠము" అని చెప్పటయే యుద్దేశము కాని యథార్థముగ నిట్టిసంవాదము జరిగె నని చెప్పట కాదు. ఈసంవాదములు భిన్నభిన్న స్థలములయందు భిన్నభిన్నస్వరూపములతో నున్నవి. ఈసంవాదములు యథార్థముగనే జరిగి యుండునని యట్టిభేద ముండుటకు వీలు లేదు కదా ! ఇట్లే ప్రస్తుతసృష్టివాక్యములకును "బ్రహ్మమునకును ప్రపంచమునకును భేదము లేదు" అనఁవిషయమును నిరూపించుటయే యుద్దేశము గాని ప్రపంచసృష్టిని నిర్ణయించుట కాదు. వాస్తవస్థితిలో ప్రాణేంద్రియ సంవాదమువలెనే ఈ ప్రపంచంబును లేదు. కావున సృష్టివాక్యములయందెన్నివిరోధము లున్నను పరమేశ్వరరూపమున విరోధము లేదు.

ఇట్లు చెప్పటయు నవసరమే. సృష్టివాక్యములయందు మాత్రము విరోధము నేల యంగీకరింపవలయును? అందును విరోధము బొత్తిగనే లేదు. కల్పభేదము నాశ్రయించి సృష్టిభేదము కలిగి యుండవచ్చును. ఒకకల్పమునఁ బ్రపంచ మాకాశాదిగాను మఱియొకకల్పమున నగ్నాద్యదిగాను జనించి యుండవచ్చును. వేటొకకల్పమునఁ గ్రమము లేకుండఁగ నొక్కమాత్రే పుట్టియు నుండవచ్చును. ఇందు విరోధమేమి ?

ఇట్లు కాకున్నను మఱియొకవిధముగఁ జెప్పవచ్చును. లోకమున నొకపురుషుఁడు మొట్టమొదట దండమును సంపాదించి పిదప చక్రమును నిర్మించి తర్వాత కుండనుఁ జేసి పిమ్మట దానితో నీకు దెచ్చి యనంతరమున నానీటిచే నాహారపదార్థమును సంస్కరించి యావల వంట చేయవచ్చును. ఇప్పుడు వీని కన్నిటికిని ఆపురుషుఁడే కారణము. వీనియందును కార్యకారణభావము ననుసరించి క్రమము కలదు. ఇట్లున్నను "ఆపురుషుఁడు నీటినిఁ దెచ్చి వంట చేసెను. బియ్యము కడిగి వంట చేసెను. స్వయముగనే కుండను చేసి దానితో నీటినిఁ దెచ్చి వంటఁ జేసెను" అని చెప్పవచ్చును కదా ! క్రమము ననుసరించినయే యెన్నిస్థలములయందునుఁ జెప్పఁబడి యుండవలయు ననునియమము లోకమునందువలెనే వేదమునందును లేదు. పైనఁ జూపినవ్యవహారములు ప్రత్యక్షసిద్ధములనుటలో సంశయము లేదు కదా ! కావున నిట్లే శ్రుతియు నొకచోట నాకాశాదిరూపముగఁ గలక్రమము సంతయును వివరించినది ; మఱియొకచోట నాకాశవాయువులను విడచి తేజస్సుమొదలుకొనియే చెప్పి

నది. తేజస్సునకుఁ గూడ నాపరమేశ్వరుఁడే కారణభూతుఁ డనుటలో సంశయము లేదు కదా! ఇట్లే మఱికొన్నింటిని గూడ విడిచి మఱి యొక్కచో మఱియొకవిధముగఁ జెప్పినది. ఇంతమాత్రమున సృష్టి క్రమము చెడిపోవునా? మఱియు సాధనముల నొక్కదాని వైన గ్రహింపకయే “ఆపురుషుఁడు వంట చేసెను” అనునట్లు, వేదము కూడఁ గొన్ని చోట్ల “బ్రహ్మము సర్వప్రపంచమును సృజించెను” అని క్రమము నపేక్షింపకయే చెప్పినది. ఆలోకవ్యవహారములయందును “వినువారలకు నంటఁ జేయుసాధనములనుఁగూర్చియు వారిసాధనములనుగూర్చియుఁ దెలిసియే యుండును” అని యభిప్రాయము; ఈ వేదవ్యవహారమునకును “వినువారలకు సృష్టినిఁగూర్చియు దానిక్రమమునుఁ గూర్చియుఁ దెలిసియే యుండును” అని యభిప్రాయము. ఇందు విరోధ మేమి? కావున బాగుగ విచారించిన మొట్టమొదట సృష్టివాక్యములకుఁ గూడ పరస్పరవిరోధమే లేదు; ఉన్నను అది కారణభూతుఁ డగుపరమేశ్వరుని బాధింపనేరదు. కావున వేదాంతవాక్యములన్నియు నొక్కబ్రహ్మమునుగూర్చి మాత్రమే చెప్పును; గాని యితరపదార్థమును గూర్చి చెప్పవు. మేము న్యాయాధిప్రసిద్ధి ననుసరించి మఱియొక కారణమును కల్పింప నక్కఱ లేదు? అట్లు కల్పించిన కారణమునందు వేదము సమన్వయింపదు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౧౫. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు సృష్టివాక్యములలోని విరోధమువలనఁ బరమేశ్వరునకు హాని లేదని నిరూపించి, యిప్పుడు కారణప్రతిపాదకములగువాక్యములయందు విరోధమే లేదని నిరూపించుచున్నాఁడు.

౧౨౧. సమాకర్షాత్. ౧. ౪. ౧౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు కారణవాక్యములయందును నీవన్నట్లు విరోధము రాదు. అచ్చట అసత్పరములుగాఁ గొన్నివాక్యములు గానవచ్చుచున్నను ప్రస్తావనమున బ్రహ్మము అనుపర్తింపుచుండుటచే వానియర్థమును శూన్యపరముగఁ జెప్పఁగూడదు. స్వభావపరమువలన గానవచ్చుచున్న బృహదారణ్యావాక్యమునకును బ్రహ్మసంబంధము కలదు. కావునఁ గారణవాక్యములలో విరోధములేదు.

ఆ బ్రహ్మసంబంధ మెట్లనిన:—తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు జీవ బ్రహ్మైక్యమును నిరూపించి “అసన్నేవ స భవతి అస ద్బ్రహ్మైతి వేద చేత్ (౧. ౧. ౧౩. చూడు)” అను వాక్యముచే “పరమేశ్వరుడు సద్రూపుడు” అని నిరూపించి, యాయననుండియే “సోఽకామయత” అను మొదలగు వాక్యములచే సర్వప్రపంచసృష్టినిఁ జెప్పి, పిదప “త ద ప్యేష శ్లోకో భవతి” “ఈచెప్పినవిషయము నీశ్లోకము కూడ సర్థించుచున్నది” అని పైఁ జెప్పినవిషయమును నిరూపించుటకై యొకశ్లోక ముదాహరింపఁ బడియున్నది. “అస ద్వా ఇద మ గ్ర ఆసీత్” అనునది యాశ్లోకమే. ఇట్లుండ నీశ్లోకార్థము శూన్యపర మగుట యెట్లు? మొట్టమొదటి నుండియు సద్రూప మగు బ్రహ్మమునుఁ జెప్పుచు నచ్చి “ఈవిషయ మును నిర్ణయించుటకై యే శ్లోకము నుదహరించుచున్నాను” అని చెప్పి మఱియొకవిషయమునుఁ బ్రతిపాదించుశ్లోకము ససంబంధముగ నుదహరించునా? అట్లుదాహరించిన వేదము ప్రమాణ మగునా? కావున నావాక్యము ఎట్లును శూన్యపరము కానేరదు. “ఇట్లయిన నచ్చటి యసచ్ఛబ్దమునకు సర్థమేమి?” అనియెద వేమొ వినుము. సామాన్యముగ లోకమున నామరూపములు గలపదార్థములే కాని సత్త్వజ్గోచరము లగుట లేదు; వానినిఁ గూర్చియే కాని సచ్ఛబ్దము (ఉన్నది యనుమాట) ప్రయోగింపఁబడుచుండుట లేదు. కావున అసచ్ఛబ్దమునకు “నామరూపములు లేనిదియగుటచే శూన్యరూపమువలె” అని యర్థము. కావున నీశ్రుతివలనఁ గారణవాక్యములకు విరోధము రాదు.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలివాక్యమునకును ఇట్లే యర్థముఁ జెప్పవలయును. అచ్చటఁ గూడ “అస దే వేద మ గ్ర ఆసీత్” అనువాక్యమునకుఁ బిదప “త త్స దాసీత్” అని సచ్ఛబ్దము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. పూర్వవాక్యమున కేవలశూన్యమే జగత్కారణముగ లేక * జగద్రూపముగ నంగీకరింపఁబడి యుండునని యుత్తరవాక్యమున సచ్ఛబ్దముచే దేనిని చెప్పియుండును? తచ్ఛబ్దముచే శూన్యమునే పరామర్శించియుండినయెడల నందు సచ్ఛబ్ద మెట్లు సమన్వయించును? శూన్యమునకును సత్తునకును గలవిరోధము దుర్నివారము కదా! కావున

* జగత్తుయొక్క మూర్త్యరూపమే జగత్కారణ మనువిషయము ఆనుమానికాధికరణమున నూత్రివివరణమునందే వివరింపఁబడియున్నది (పు. ౧-౪-౨-౩. చూడు.)

నీవాక్యమువలనఁ గూడ కారణవాక్యమునకు విరోధము లేదు. ఇట్లు చెప్పుటచే నసత్పురములుగఁ గానవచ్చువేదవాక్యములు నూత్నావస్థయందున్నప్రపంచమునుఁ జెప్పునవియే కాని శూన్యమును చెప్పునవి కా వని సిద్ధాంత మైనది ; ఇఁక నిట్టివాక్యములచేఁ గారణవాక్యములకు విరోధము రాదనుట స్పష్ట మైనది.

ఇఁక “త ద్దైక ఆచూ రస దే వేద మగ్ర ఆసీత్” అనుమొదలగువాక్యములవలన నాకారణవాక్యములకు బొత్తిగనే విరోధము కలుగనేరదు. ఇవి యసద్వాదమును ఖండించి సద్వాదమును బలపఱచుచునే యున్నవి కదా. “ఇట్లు కాదు. అసచ్ఛబ్దమునకు నామరూపరహిత మగుప్రపంచమే యర్థ మగునేని దానిని నిరాకరించు నీవాక్యములకును ఆవాక్యములకును విరోధము వచ్చును కదా!” అనియెదవేము యిట్లు కాదు. ఈవాక్యములయందు ప్రపంచకారణము నెఱుంగలేని మందబుద్ధులు “ప్రపంచకారణము శూన్యమే” అని చేయువాదముమాత్రమే ఖండింపఁబడినది కాని శ్రుతిప్రసిద్ధ మగునసచ్ఛబ్దార్థము కాదు. శ్రుతియందు “సత్పుదార్థమే జగత్కారణము” అని నిరూపింపఁబడినది యని యిదివఱకు సిద్ధాంతము చేసియున్నాము. ఇప్పుడు “అసత్పుదార్థము జగత్కారణము” అని కొందఱు చెప్పుదురు” అని వేదమున గానవచ్చుచున్నది. ఇది పూర్వసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమే యైనచో వేదవాక్యములన్నియు సమానబలములే కావున వికల్ప మేర్పడవలసియుండును. అది చెల్లదు. విధియందు వికల్పము కలుగవచ్చును గాని వస్తుస్వరూపమున వికల్పము గలుగదు కదా! కావున సవశ్యముగ నిది సద్వాదమును దృఢము చేయుటకై మందమతికల్పిత మగునసద్వాదమును నిరాకరించుటయే కాని శ్రుతిసమ్మత మగునసత్పుదార్థమును నిరాకరించుట కాదనియే సిద్ధాంతము చేయవలసియుండును. కావున నిట్టివాక్యములవలనఁ గూడఁ గారణవాక్యములకు విరోధము రాదు.

మఱియు “త ద్దేదం త ర్హస్యవ్యాకృత మాసీత్” అను బృహదారణ్యవాక్యము కూడ స్వభావపరము కాదు. లోకమున జడపదార్థమేదియు చేతనసంబంధము లేక స్వయముగ నొకకార్యమునుఁ జేయుట ప్రత్యక్షమున లేదు. కావున ప్రథమసృష్టియందు నిట్లే యుండవలయును. ప్రపంచము జడము కావున నది తనకాధారముగ నున్న చేతనునిసహా

యముచేతనే నామరూపములతో విస్తరించి యుండవలయును. “పైరు, కోత పడుచున్నది” అనువాక్యమునకు పైరు తన్ను దానే కోసుకొనుచున్నది” అని యెవ్వఁడు సర్థము చెప్పట లేదు కదా! మఱియు *కర్తృకర్తరి ప్రయోగము చేతనుఁ డగుకర్త నాశ్రయించికాని యుండదు. ఇట్లు కాకున్నను “వ్యాక్రియత” అను *యత్ప్రీత్యయాంతక్రియను *కర్తణి ప్రయోగమున నున్నదానినిగానే గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు “పని చేయఁబడుచున్నది” అను మొదలగువాక్యములయందువలె కర్త యొక్క డపశ్యముగ అర్థబలమువలన గ్రహింపఁబడును. అప్పుడు మీసందేహమునకే యనకాశము లేదు కదా!

ఇంత యేల. ఆబృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును పై వాక్యమునకుఁ బిదప “న ఏష ప్రవిష్ట ఆనభా క్రేభ్యః” “ఆసృష్టికర్తయే గోటి కోనవరకుఁ గలసర్వదేహమునందునుఁ బ్రవేశించును” అనువాక్యము కలదు. ఇందు ఒకపురుషుఁడు సర్వప్రపంచమునందును (దేహ మన్నను ప్రపంచ మన్న నొక్కటియే. సర్వమును భూతవికారమే కదా!) ప్రవేశించియున్నాఁ డని చెప్పఁబడియున్నది. ఆపురుషుఁడును పూర్వమునం

* ఒకపదార్థమే కర్తయు కర్తయుగాఁ జెప్పఁబడినేని యది కర్తకర్తరి ప్రయోగము. “వాఁడు తన్ను దానే నిందించుకొ నెను. తనయవివేకమున తననే చెఱుచుకొ నెను” అను మొదలగునవి.

* “బడు” అనుసర్థము కావలసినప్పుడును కర్తకర్తరి ప్రయోగమునందునుఁ గూడ సంస్కృతభాషయందు క్రియలపై “యల్” ప్రత్యయము ప్రయోగింపఁబడును. ఈ ప్రత్యయమునకు “య” అనునదియే స్వరూపము ఈ ప్రత్యయ మంతయునఁ గలక్రియలు “భూయతే, బూయతే, స్విద్యతే” మొదలగునవి.

* కర్తాధీనముగఁ గ్రియ ప్రయోగింపఁబడినేని యది కర్తణి ప్రయోగము. అందు క్రియకు నెచనంబును పురుషయు గర్తానుసారముగ వచ్చును. సంస్కృతభాష యందు ఈ ప్రయోగమునఁ గర్త తృతీయావిభక్తియం దుండును. ఇతరభాషలయందు కర్తయే కర్తగా గణింపఁబడును. కర్తణి ప్రయోగమునఁ గర్త ప్రథమావిభక్తియం దుండును. కావున నంతముత్ర ముననే వారు దానినిఁ గర్తగా గణింతురు. ప్రథమావిభక్తి యం దున్నపదమే కర్త యని వారిమతము. దీనికి నాంద్రభాషయందు “పడు” అని క్రియపై వచ్చుప్రత్యయము గుఱుతు. “రామునిచే రావణుఁడు సంహరింపఁబడెను. కుష్టురచే కుండలు చేయఁబడినవి. రాజులచే యుద్ధము చేయఁబడుచున్నది.” అను మొదలగునవి దీని కుదాహరణములు.

నీవాక్యమువలనఁ గూడ కారణవాక్యమునకు విరోధము లేదు. ఇట్లు చెప్పుటచే నసత్పరములుగఁ గానవచ్చువేదవాక్యములు సూక్ష్మావస్థయందున్నప్రపంచమునుఁ జెప్పునవియే కాని శూన్యమును చెప్పునవి కా వని సిద్ధాంత మైనది ; ఇఁక నిట్టివాక్యములచేఁ గారణవాక్యములకు విరోధము రా దనుట స్పష్ట మైనది.

ఇఁక “త ద్దైక ఆహు రస దే వేద మగ్ర ఆసీత్” అనుమొదలగువాక్యములవలన నాకారణవాక్యములకు బొత్తిగనే విరోధము కలుగనేరదు. ఇవి యసద్వాదమును ఖండించి సద్వాదమును బలపఱచుచునే యున్నవి కదా. “ఇట్లు కాదు. అసచ్ఛబ్దమునకు నామరూపరహిత మగుప్రపంచమే యర్థ మగునేని దానిని నిరాకరించు నీవాక్యములకును ఆవాక్యములకును విరోధము వచ్చును కదా!” అనియెడవేమొ యిట్లు కాదు. ఈవాక్యములయందు ప్రపంచకారణము నెఱుంగలేని మందబుద్ధులు “ప్రపంచకారణము శూన్యమే” అని చేయువాదముమాత్రమే ఖండింపఁబడినది కాని శ్రుతిప్రసిద్ధ మగునసచ్ఛబ్దార్థము కాదు. శ్రుతియందు “సత్పదార్థమే జగత్కారణము” అని నిరూపింపఁబడినది యని యిదివఱకు సిద్ధాంతము చేసియున్నాము. ఇప్పుడు “అసత్పదార్థము జగత్కారణము” అని కొందఱు చెప్పుదురు” అని వేదమున గానవచ్చుచున్నది. ఇది పూర్వసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమే యైనచో వేదవాక్యములన్నియు సమానబలములే కావున వికల్ప మేర్పడవలసియుండును. అది చెల్లదు. విధియందు వికల్పము కలుగవచ్చును గాని వస్తుస్వరూపమున వికల్పము గలుగదు కదా! కావున సవశ్యముగ నిది సద్వాదమును దృఢము చేయుటకై మందమతికల్పిత మగునసద్వాదమును నిరాకరించుటయే కాని శ్రుతిసమ్మత మగునసత్పదార్థమును నిరాకరించుట కా దనియే సిద్ధాంతము చేయవలసియుండును. కావున నిట్టివాక్యములవలనఁ గూడఁ గారణవాక్యములకు విరోధము రాదు.

మఱియు “త ద్దేదం త ర్హస్యవాక్యత మాసీత్” అను బృహదారణ్యవాక్యము కూడ స్వభావపరము కాదు. లోకమున జడపదార్థమేదియు చేతనసంబంధము లేక స్వయముగ నొకకార్యమునుఁ జేయుట ప్రత్యక్షమున లేదు. కావున ప్రథమసృష్టియందు నిట్లే యుండవలయును. ప్రపంచము జడము కావున నది తనకాధారముగ నున్న చేతనునిసహా

యముచేతనే నామరూపములతో విస్తరించి యుండవలయును. “పైరు, కోత పడుచున్నది” అనువాక్యమునకు పైరు తన్ను దానే కోసుకొనుచున్నది” అని యెవ్వఁడు సర్థము చెప్పట లేదు కదా! మఱియు *కర్త కర్తరి ప్రయోగము చేతనుఁ డగుకర్త నాశ్రయించికాని యుండదు. ఇట్లు కాకున్నను “వ్యాక్రియత” అను *యత్ప్రత్యయాంతక్రియను *కర్తణి ప్రయోగమున నున్నదానినిగానే గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు “పని చేయఁబడుచున్నది” అను మొదలగువాక్యములయందువలె కర్త యొక్క డవశ్యముగ అర్థబలమువలన గ్రహింపఁబడును. అప్పుడు మీసందేహమునకే యనకాశము లేదు కదా!

ఇంత యేల. ఆబ్రహ్మదారణ్యకోపనిషత్తునందును పై వాక్యమునకుఁ బిదప “స ఏష ప్రవిష్ట ఆనభా గ్రేభ్యః” “ఆసృష్టికర్తయే గోటి కొనవరకుఁ గలసర్వదేహమునందునుఁ బ్రవేశించును” అనువాక్యము కలదు, ఇందు ఒకపురుషుఁడు సర్వప్రపంచమునందును (దేహ మన్నను ప్రపంచ మన్న నొక్కటియే. సర్వమును భూతవికారమే కదా!) ప్రవేశించియున్నాఁ డని చెప్పఁబడియున్నది. ఆపురుషుఁడును పూర్వమునం

* ఒకపదార్థమే కర్తయు కర్తయుగాఁ జెప్పఁబడెనేని యది కర్తకర్తరి ప్రయోగము. “వాఁడు తన్ను దానే నిందించుకొనెను. తనయవివేకమున తననే చెఱుచుకొనెను” అను మొదలగునవి.

* “బడు” అనుసర్థము కావలసినప్పడును కర్తకర్తరి ప్రయోగమునందునుఁ గూడ సంస్కృతభాషయందు క్రియలపై “యల్” ప్రత్యయము ప్రయోగింపఁబడును. ఈ ప్రత్యయమునకు “య” అనునదియే స్వరూపము ఈ ప్రత్యయ మంతమునఁ గలక్రియలు “భూయతే, లూయతే, స్విద్యతే” మొదలగునవి.

* కర్తాధీనముగఁ గ్రియ ప్రయోగింపఁబడెనేని యది కర్తణి ప్రయోగము. అందు క్రియకు వచనంబును పురుషయు గర్తానుసారముగ వచ్చును. సంస్కృతభాషయందు ఈ ప్రయోగమునఁ గర్త తృతీయావిభక్తియం దుండును. ఇతరభాషలయందు కర్తయే కర్తగా గణించఁబడును. కర్తణి ప్రయోగమునఁ గర్త ప్రథమావిభక్తియం దుండును. కావున సంతమాత్రముననే వారు దానినిఁ గర్తగా గణింతురు. ప్రథమావిభక్తియం దున్నపదమే కర్త యని వారిమతము. దీనికి నాంధ్రభాషయందు “పడు” అని క్రియపై వచ్చుప్రత్యయము గుఱుతు. “రామునిచే రావణుఁడు సంహరింపఁబడెను. కుత్సరిచే కుండలు చేయఁబడినవి. రాజులచే యుద్ధము చేయఁబడుచున్నది.” అను మొదలగునవి దీని కుదాహరణములు.

దొక్కమాటు వర్ణింపఁబడినవాడే యైనట్లు “సః” అనుతచ్ఛబ్దము సూచించుచున్నది. ఈవాక్యమునకుఁ బూర్వమున నున్నవాక్యము “తద్దేదం” అనువాక్యమే. ఆయవాక్యకృతము చేతనపురుషసహాయము లేక స్వయముగనే ప్రకాశము నొంది యుండునేని యప్పుడు ప్రకృతవాక్యమున నున్నతచ్ఛబ్దముచే శ్రుతి యెవ్వని పరామర్శించును? కావున చేతనసహాయముచేతనే యాయవాక్యకృతము వ్యాకృత మైనది. (అనగా నామరూపములతోఁ బ్రసిద్ధి నొందినది). మఱియు ప్రపంచమునఁ బ్రవేశించి యున్నయాపురుషుఁడు చేతనుఁడనియు నాబృహదారణ్యక శ్రుతియే యుత్తరవాక్యమునఁ జెప్పి యున్నది. “వశ్యం శ్చక్షు శ్రుణ్వం శ్రోత్రం మన్వానో మనః” “ప్రపంచమునందుఁ బ్రవేశించి యున్నయాపురుషుఁడే వినుచుండుటచే శ్రోత్ర యయ్యెను. చూచుచుండుటచే ద్రష్ట యయ్యెను. తలంచుచుండుటచే మంత్ర యయ్యెను. ఆయనయే సర్వకార్యముల నాచరించువాఁడు. ఆయనయొక్క ప్రకాశముచేతనే సర్వేంద్రియములును ప్రకాశించుచున్నవి.” అను వాక్యము యుత్తరవాక్యము. ఇట్లు చెప్పనేల? ప్రత్యక్షముగనే ఛాందోగ్య శ్రుతియందు “నేయం దేవ తైక్షత” అనుమొదలగువాక్యములచే “నామరూపములు ప్రకాశించుటకు చేతనసహాయ మున్నది” యని చెప్పుచున్నది. కావున నెట్లు చూచినను కారణవాక్యములకుఁ బరస్పరవిరోధము లేదు. మేము వేదమును విడిచి దుగ్భలము లగున్యాయాదుల నవలంబింపవలసినపని లేదు. బ్రహ్మమే జగత్కారణము.

౫. బాలాక్యధికరణము.

విషయము:— కాపీతకిబ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు నాల్గవయధ్యాయమున నొకకథ కలదు. గర్లగోత్రసంజాతుఁ డగుబాలాకి యనుబ్రాహ్మణుఁడు కాశీదేశపురాజగు లేక, కాశ్యగోత్రమున జనించినవాడగు అజాతశత్రుఁ డనురాజుకడకుఁ బోయి “నీకు బ్రహ్మోపదేశమునుఁ గావించెదను” అని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. ఆక్షత్రియుండును దానికి సంతసించి “అట్టి యుపదేశము గావించినఁ దగినదక్షిణ నొసంగి పూజించెను” అని యాదరముతోఁ బలికెను. అప్పు డాబ్రాహ్మణుఁడు నూర్చుఁడు, చంద్రుఁడు

మొలుపు, మొదలగువానియందుఁ గలజీవులనే బ్రహ్మమునుగాఁ జెప్ప సాగెను. ఆయజాతశత్రుఁడును వారల బ్రహ్మము కాదని నిరాకరించుచు వచ్చుచుండెను. అంతమునకు నాబ్రాహ్మణుఁడు నేత్రస్థానమున నున్న యాత్మను బ్రహ్మమునుగాఁ జెప్పి యాపై నేమియుఁ జెప్ప లేకపోయెను. అప్పుడు ఆయజాతశత్రుఁడు “నేత్రస్థానమునం దున్నవాఁడు పరమేశ్వరుఁడు కాఁడు” అని నిరాకరించి, పిదప నేమియుఁ జెప్పలేకున్న యాబ్రాహ్మణునిఁ జూచి యిట్లనియె. “నీకు బ్రహ్మరూపము బాగుగ తెలియదు. నీవు చెప్పినవారల కందఱ కెవ్వఁడు కర్తయో, ఈసర్వము నెవ్వనికర్తయో వానినే తెలిసికొనవలయును” అని చెప్పెను. “యో వై బాలాక ఏ తేషాం పురుషాణాం కర్తా యస్య నై త త్కర్తృ స వై వేదితస్యః ” అనువాక్యమున నీవిషయము చెప్పఁబడియున్నది.

అని యిట్లు చెప్పఁగానే యాబ్రాహ్మణుఁడును ఆయజాతశత్రుని కడనే యుపదేశము నొందవలయు ననున ద్వేషముతో సమిధలు మొడలగువానినిఁ గైకొని యాతనికడకు మఱునాఁడు వచ్చెను. “క్షత్రియుఁడు బ్రాహ్మణున కుపదేశించుట తగదు. అయినను నీకు పరమేశ్వరవిషయ మగుజ్ఞానము స్వయముగనే యుత్పన్న మగునట్లు ఒకదృష్టాంతమునుఁ జూపెనను” అని చెప్పుచు నాయజాతశత్రు డాబ్రాహ్మణుని గైకొని నిదురించుచున్న యొకపురుషునికడకుఁ గొనిపోయెను. అచ్చట నానిదురించువానిని పిలిచెను; కాని, వాఁడు పలుకలేదు. దండముతోఁ గొట్టెను; తక్షణమే వాఁడు లేచి కూర్చుండెను. దానినిఁ జూపి యాయజాతశత్రుఁడు బ్రాహ్మణున కిట్లనియె. ఓబాలాకీ చూచితివికదా ! ఈతఁడు నిదురించుచున్నను ప్రాణము కలదు; కాని మనము పిలచినపిలుపును అది గ్రహింపలేదు. కావున నాత్మ దానికంటెఁ భిన్నుఁడుగా నుండవలయును. ఇంద్రియాదులు కూడ వెలుపలికిఁ గానవచ్చుచునే యున్నవి. అవియు మన పిలుపును వినలేదు. ఈగోళకములలో నుండి పనిచేయుచున్ననూత్నేంద్రియము లేవేవో యిప్పుడు చెప్పుము. ఈయాత్మ నిదురించుచున్నప్పుడెచ్చట నుండెను ? ఎటనుండి యిప్పుడు వచ్చెను ?” అని యిట్లు ప్రశ్నించిన నాబాలాకి యేమియుఁ జెప్పలేకుండెను. అప్పుడు అజాతశత్రుఁడే మరల నిట్లనియె. ఓబాలాకీ వినుము. ఆయాత్మ నిద్రాసమయమున ప్రాణమున నేకీభవించును. అప్పుడు సర్వేంద్రియములును తమతమవిషయ

ములతోఁగూడ నాయనలోఁ గలియును. జాగ్రదవస్థ రాఁగానే అగ్ని నుండి మిడుఁగురులు బయలువెడలునట్లు ఆయననుండియే సర్వేంద్రియములును బయలువెడలి తమతమస్థానములయందుఁ జేరి తమవ్యవహారముల నాచరించుచుండును. కావున నాజీవాధార మగుపదార్థమే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుము. ఆ బ్రహ్మము నెఱింగినవాఁడు శాశ్వత మగుమోక్ష సుఖమునుఁ జెందును. సర్వపాపవినిర్ముక్తుఁ డగును. సర్వభూతములకు ప్రభు వగును. “అథాస్మి న్నాగ్ని యే వై కథా భవతి” అనుమొదలగు వాక్యములయం దీవిషయము స్పష్ట మై యున్నది. ఇట్లు ఆయజాతశత్రుఁ డుపదేశింపఁగానే బ్రహ్మఁబడును తత్త్వము నెఱింగి కృతార్థుఁ డయ్యెను. ఈకథయందు అజాతశత్రునియుపదేశారంభమునఁ గల “యో వై బాలాక ఏ తేషాం పురుషాణాం” అను మొదలగు వాక్యములు ఈయధికరణమున విచారింపఁబడెను.

సం దేహము. పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమునందు విచారింపవలసినది యేది కలదు? ఈకథయందు మొట్ట మొదట పరబ్రహ్మము నుపదేశింతు నని బాలాకి యుపక్రమించి తుదకు చెప్పలేక పోవఁగ అజాతశత్రుఁడే దాని నుపదేశించెను. అంతమునందును సర్వపాపములు నశించుననియు సర్వభూతములకును ప్రభు వగు ననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇదియుఁ బరమేశ్వరజ్ఞానమువలనఁ గాని సంభవింపదు కదా! మఱియు విషయవాక్యమున ఉపదేశింపఁబడుపదార్థమునకుఁ సూర్యాది కర్తృత్వము చెప్పఁబడియున్నది. “యస్య వై తత్కర్తృ” అనుస్థలమున “ఇది” అనుసర్వనామము సామాన్యముగఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండుటచే, సర్వనామములకు సామాన్యప్రయోగములందు ప్రత్యక్షాదిసిద్ధము లగుపదార్థములే యర్థము లగుచుండుట స్వభావ మగుటచే, ఆసర్వనామమునకు (“ఇది” యనుసర్వనామమునకు) ఈప్రపంచమే యర్థమగును. అప్పుడు సర్వకర్తృత్వము పరమేశ్వరునకు గాక మఱియొక్కనికీ సంభవింపదు కావున నీవిషయవాక్యమునందుఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే యగును. ఇట్లుండ నిక విచారింపవలసిన దేమున్నది?

సిద్ధాంతము:—నీవు చెప్పినది నిశ్చయమే; అయినను ఈకథ యేకవాక్యముగ లేదు. “బ్రహ్మము నుపదేశించెదను” అని యారంభించినవాఁడు బాలాకి. ఉపదేశించినవాఁడు అజాతశత్రుఁడు. ఒక్క డారం

భించినయారంభమును బట్టి రెండవవానివాక్యమును నియమించుట యెట్లు సంభవించును? కావున ప్రస్తుతవిషయవాక్యమునొద్దనుండి కడ వరకు విచారించిన నేయర్థము తేలునో? దానినే గ్రహింపవలసినచున్నది. కావున నీవాక్యముయొక్క యర్థ మనశ్శయము విచారణీయమే.

కావున నిచ్చట నుపక్రమానుసారముగఁ జూచిన నజాతశత్రు వాక్యార్థము బ్రహ్మ మని స్ఫురించుటయు, నుషుప్తాద్యవస్థలనుఁ గూర్చి చెప్పటచేతను నుఖదుఃఖాదిభోగములఁ జెప్పటచేతను ఉపసంహారము ననుసరించి చూచిన నావాక్యార్థము జీవుఁ డని తోచుచుండుటయు, నడుమ “అథాస్మి న్నాగ్రే ఏ వై కథా భవతి” అని ప్రాణశబ్దము వినఁ బడుచుండుటయు, ఉపక్రమమున నున్న బ్రహ్మశబ్దము కూడఁ బ్రాణము హిరణ్యగర్భరూప మగుటచే దానియందు సమన్వయ మగుటయు, సంశయకారణములు. “ఈవిషయవాక్యము హిరణ్యగర్భరూప మగుప్రాణమునుఁ గాని జీవునిఁగాని చెప్పును. పరమేశ్వరునిఁ జెప్పును” అనునవిక్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. వీనికి “హిరణ్యగర్భోపాసననే అజాతశత్రుఁడు చెప్పెను. కావున విషయవాక్యార్థము ననుసరించి హిరణ్యగర్భు నుపాసింపవలయును, పరమేశ్వరు నెఱుంగవలయును” అనునవిక్రమముగ ఫలములు.

సంగతి: — “పూర్వాధికరణమున సదనత్పదములు రెండు నేకవాక్యములో నున్నవి. కావున సచ్చబ్రహ్మమునకు ననుకూలముగ నసచ్చబ్రహ్మమును సమన్వయించితిరి. ఇచ్చట నావిధముగ ఉపక్రమమునందున్న బ్రహ్మశబ్దమునకు ననుకూలముగ విషయవాక్యమును సమన్వయించుటకు వీలు లేదు. ఇవి భిన్నవాక్యములు కావున నిచ్చటఁ జెప్పఁబడినవాడు పరమేశ్వరుఁడు కాఁడు” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడినది. ఈయాక్షేపము ప్రత్యుదాహరణసంబంధముచే వచ్చినది కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధమే.

ఇట్లు కాక నిదియు నేకవాక్యమే. యనినను దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతో దృష్టాంతసంబంధము వచ్చును. “పైయధికరణమున ఛాందోగ్యోపనిషద్వాక్యమును సమన్వయించునప్పుడు ‘త త్స దాసీత్’ అను నుత్తరవాక్యమున నున్నసచ్చబ్రహ్మము ననుసరించి దాని కనుకూలముగఁ

బూర్వవాక్యముననున్నయనచ్చబ్దమునుసమన్వయించితిరి. అట్లే యిచ్చటఁ గూడ నుత్తరవాక్యమున నున్నకర్తశబ్దమునకు ననుకూలముగ నుపక్రమమునఁ గలబ్రహ్మశబ్దమును సమన్వయింపవలయును. బ్రహ్మశబ్దమునకుఁ గూడ నితరశ్రుతియందుఁ బ్రాణపరముగఁ బ్రయోగము కలదు. కర్తశబ్దమునకు న్యాపారమునందు చూడ్కి కలదు. పరమేశ్వరునకు * నావ్యాపారము సంభవింపదు. కావునఁ గర్తశబ్దానుగుణముగ బ్రహ్మశబ్దమును ప్రాణపరముగ నైనను జీవపరముగ నైనను సమన్వయింపవలయును. అనుదానికి సమాధానముగ నీయధికరణము వచ్చెను. ఈవాదము దృష్టాంతానుసారముగ వచ్చెను. కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము.

మఱియు ఈనాల్గవపాదమున సామాన్యముగ పరమతసిద్ధములగువిషయములు వేదోక్తములు కాకపోవుటచే నప్రమాణము లనియు, వేదము పరమేశ్వరు నొక్కని దప్ప నన్యుని జగత్కారణముగఁ జెప్పదనియు నిర్ణయింపఁబడినది; సమన్వయము దృఢము చేయఁబడినది. ఈయధికరణముమాత్రము కేవలము వాక్యసమన్వయపరమే యనినచో నది సంశయహేతువుగఁ నుండును. కావున దీనినిఁ గూర్చి కొంతవిషయముఁ జెప్పవలసియున్నది.

హిరణ్యగర్భోపాసనపలన సత్యలోకప్రాప్తియు అచ్చటనుండి క్రమముక్తియు కలుగు నని కొందఱిమతము. కొందఱు ఆహిరణ్యగర్భునికంటె సతిరిక్తుఁ డగుపరమేశ్వరుడే లేడనుచున్నారు. ఇందు మొదటిమతము సిద్ధాంతమునకుఁ గూడ సమ్మతమే. (అనఁగా : వేదాంతసిద్ధాంతగురుఁ గూడ సమ్మతమే). కావున రెండవమతమును దూషించుటకై ఈయధికరణము వచ్చినది. ప్రాణశబ్దమునందు బ్రహ్మపదముఁ బ్రయోగింపఁబడియుండుటచేతను, ప్రాణము హిరణ్యగర్భరూపమే యగుటచేతను *సమిష్టిజీవుఁడు హిరణ్యగర్భుడే కావున జీవపరముగఁ గానవచ్చుప్రకృతోపసంహారంబును హిరణ్యగర్భపరమే యగుట సంభవించుటచేతను ప్రస్తుతాధికరణమునఁ జైమతము పూర్వపక్షముగ వచ్చినది. ఈకారణము

* వ్యాపార ముఁ గాఁ దానే చలించుచు నాచరించు పని చక్రము తిరుగుట గాని విచుట మొదలగునవి.

* సమిష్టిజీవుఁడు (పు. ౨౫౦. చూడు.)

వలన దీనికి నీపాదమునందు సందర్భము కలిగినది.

“ఇట్లయిన నిది మతదూషణము నొనర్చురెండవయథాయములోఁ జేరవలయును కదా” అనియెడ వేమొ యట్లు కాదు. ఇందు వాక్యసమన్వయము కలదు. ఈమతంబును వేదవాక్యములలోని సందర్భముల నాశ్రయించి కేవలము పూర్వపక్షమాత్రముగానే వచ్చినది. ద్వితీయాధ్యాయమున నన్ననో తర్హాదిమతములు శ్రుతివాక్యము నాశ్రయింపక కేవలము స్వయంక్తులనుమాత్రమే యాధారముగఁ జేసికొని వచ్చుచున్నవి. ఇదియే యీరెంటికినిఁ గలభేదము. కావున నీయధికరణము సమన్వయాధ్యాయముననే చేర్పబడెను.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమునఁ జెప్పబడినది జీవుఁడో, లేక, ప్రాణమో కావలయును గాని పరమేశ్వరుఁడు కానేరఁడు. ఇచ్చట కర్తృశబ్దము కలదు. దానికి వ్యాపారమునందు రూఢి; *కార్యమునందు యోగము రూఢిచేఁ గాని దాని కనుకూల మగుకల్పనచేఁ గాని కార్యనిర్వాహ మగుచుండ యోగము నాశ్రయించుట యుక్తము కాదని మీఠే చెప్పియున్నారు. ఇచ్చట నాకర్తృశబ్దమునకు బ్రహ్మముతోనే సంబంధము కలదనిన నప్పుడు యోగమునే యాశ్రయింపవలసివచ్చును. బ్రహ్మము సర్వకారణ మగుటచే నీప్రపంచ మాయనకుఁ గార్యము కావచ్చును. కాని యాయనకు వ్యాపార మేదియును లేదు కదా! కావున నీవాక్యమున బ్రహ్మమును ప్రతిపాద్యముగ నంగీకరింపఁజనదు.

ప్రాణజీవులయం దన్ననో ఆశబ్దమును రూఢితోనే సమన్వయింపవచ్చును. ప్రాణమునకు చలనరూప మగువ్యాపారము కలదు; జీవునకు శరీరముతో కల్పితసంబంధము కలదు. కావున శరీరమునం దాత్మాభిమానము కలదు. కావున శరీరవ్యాపారమే జీవునివ్యాపార మగును.

* కార్య మనఁగా: తనకు చలనము లేకున్నను దాను నిమిత్తముగ నుండిన జరుగు పని. తననుండి యేవిధముగ నైనను (అరంభముచేత నైనను పరిణామముచేత నైనను వివర్తముచేత నైనను తాను నిమిత్తముగ నుండ నుజ్జ్వలముననుపాదానముయొక్క పరిణామముచేత నైనను) జనించినపదార్థమునకుఁ గూడఁ గార్య మనియే పేరు. ఈరెండవ పక్షమునందే గ్రంథమున “కర్తృశబ్దమునకు యోగము కలదు” అని చెప్పబడియున్నది. “క్రియలే ఇతి కర్త” “చేయఁబడునది కావున కర్త” అనునదియే యీకర్తృశబ్దమునకుఁ గలయోగము. పదార్థములు కారణములచేఁ జేయఁ బడునవియే కదా.

మఱియు జీవన్యనహార మంతయు ధర్మాధర్మాధీనము కావున నాజీవునకు ధర్మాధర్మము లే వ్యాపార మననచ్చును.

మఱియు బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు పనురుద్రాదిత్యాది దేవతలను వర్ణించి వారి నందఱు నొక్కనియనతారభేదములుగాఁ జెప్పి “కతమ ఏకో దేవ ఇతి” “ఆయొక్క దేవత యెవ్వఁడు? ఈయాది త్యాదు లందఱు నెవ్వనివికారములు” అని ప్రశ్న రాగా “ప్రాణ ఇతి” “ఆ దేవత ప్రాణమే (అనగా హిరణ్యగర్భుడే)” అని సమాధానము చెప్పఁబడియున్నది. కావున ప్రాణము సూర్యాదులకుఁ గర్త కూడ కావచ్చును. వాక్యశేషమునందును “అ ధాస్తి న్నాస్తి ఏ వైకథా భవతి” అని ప్రాణశబ్దము ప్రత్యక్షముగనే యున్నది. బృహదారణ్యక శ్రుతియందు పైఁ జెప్పినసమాధానమునకుఁ బిదప “స బ్రహ్మ” అని ప్రాణమునందు బ్రహ్మశబ్దముకూడఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. కావున విషయవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినది హిరణ్యగర్భహం మగుప్రాణమే యని తేలుచున్నది.

ఇట్లే విషయవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు జీవుడే యనినను సర్వమును సరిపోవును. వాక్యశేషమునందు పలుమాఱు జీవప్రస్తావము వచ్చినది. ఆయజుతశత్రుఁడు తనసిద్ధాంతమును బోధించువాఁడై నిదురఁ బోవుచున్నవానిని దండముతోఁ గొట్టి మేల్కొల్పెను కదా! దానిచే ప్రాణాదిభిన్నుఁ డగుజీవుఁడు బోధింపఁబడిన ట్లేనది. అప్పుడు మేల్కొనినవాఁడు జీవుడే కదా! మఱియు అంతమున “యథా శ్రేష్ఠీ సైవ ర్భుజ్జే” యథా వా సావ్విః శ్రేష్ఠీనం భుజ్జ న్నేవ మే వైష ప్రజ్ఞ త్తైతై రాత్మభి ర్భుజ్జే ఏవ మే వైత ఆత్మాన ఏత మాత్మానం భుజ్జన్తి” “లోకమునఁ ప్రధానుఁ డగువుగుఁడు స్వజనులసహాయముచే నెట్లు భోగము” ననుభవించునో, ఆస్వజనులును తమకు వలసినవాని గ్రహించుచు నాప్రధానుని సాహాయ్యమున భోగముల ననుభవించునో, అట్లే యీసూర్యాదిజీవుల నాశ్రయించి యీజీవుఁడు లేక సమష్టిజీవుఁ డగు హిరణ్యగర్భుఁడు సర్వసుఖభోగముల ననుభవించుచున్నాఁడు; ఈసూర్యాదులును ఈజీవు నాశ్రయించి సుఖభోగముల ననుభవించుచున్నారు. సూర్యాదులు మనకు సుఖసాధనము లగువెలుగుమొదలగువాని నొసంగుటయు, మనముకూడ హవిస్సు మొదలగువాని నొసంగుటచే

నాసూర్యాదులను తృప్తి నొందించుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధమే కదా!" అను వాక్య మొక్కటి కలదు. ఇది జీవపర మని ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నది కదా! ఈతఁడు సూర్యాదులకు నధిపతి కావునను సూర్యాదులు ఈతనికి భోగసాధనములు కావునను సూర్యాదులకు నీతఁడు కర్త గావచ్చును. లోకమున సాధకులు స్వయముగనే తమకు వలసిన సాధనములను నిర్మించుకొనుట కలదు కదా!

"అ థాస్మిన్ ప్రాణ ఏ వై కథా భవతి" అనువాక్యమున జీవుఁడు ప్రాణశబ్దవాచ్యమునకంటె భిన్నముగ గ్రహింపఁబడియున్నాఁడు. కావున ప్రాణశబ్దవాచ్య మగుపదార్థమే ప్రకరణార్థము కావలయును" అనియెడవేమొ వినుము. అప్పుడును విరోధ మేమియు రాదు. ప్రాణశబ్దము హిరణ్యగర్భనాచకము. ఆయన సమష్టిజీవుఁ డగుటచే నాయనయందు సర్వజీవు లేకీభవింపవచ్చును. వాస్తవస్థితిలో జీవులకును ఆహిరణ్యగర్భనకును భేదమే లేకపోవుటవలన నేదియో యొకవిధముగ భిన్నముగ నున్నయా ప్రాణశబ్దమును జీవపరముగఁ జెప్పవచ్చును. జీవుఁ డును ప్రాణధారి యగుటచే నాశబ్దముచేఁ జెప్పఁదగియే యున్నాఁడు. మీమతము ననుసరించి జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే కావున "జీవరూపముతో బ్రహ్మము నెఱుంగవలయు నని యజాతశత్రుఁడు చెప్పెను" అని యెనను చెప్పవచ్చును కదా! మఱియు నుషుప్తి స్వప్నావస్థలను వర్ణించి యుండటచే పరబ్రహ్మ ముద్దేశింపఁబడి యుండె ననుటకు వీలు లేదు. పరబ్రహ్మమునకు నవస్థలు లేవు కదా! కావున నెట్లుచూచినను ఇచ్చట జీవుఁడో ప్రాణమో వర్ణింపఁబడె ననిమాత్రమే చెప్పవలసియున్నది; ఎట్లును నిర్వ్యతేమ బ్రహ్మము నీవాక్యమువలన గ్రహించుటకు వీలు లేదు.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౨౨. జగద్వాచితౌత్. ౧. ౪.౧౬.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు సంశయింప నవసరములేదు. కర్తృశబ్దమునకు నిచ్చట వ్యాపారము నర్థముగఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. చలనము కాని ధర్మాధర్మములు కాని యిచ్చట నాశబ్దముచే గ్రహింపఁబడి యుండవు. అట్లు గ్రహింపఁబడుట యిచ్చట యాపశ్యకము కాదు; వాక్యమునందును అవి ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పఁబడియుండ లేదు. కావున

నిచ్చట యాగికార్థమునే యాశ్రయింపవలయును ; కర్తృపదమునకు “కార్యము” అనియే యర్థము చెప్పవలయును. వాక్యముసారముగఁ గాక పదార్థమును మనయిచ్చ నచ్చినట్లు కల్పింతుట యన్యాయము కదా ! మఱియు నిచ్చటియేతచ్ఛబ్దము బాగుగ విచారించినచో సత్య త్వసిద్ధ మగుప్రపంచమును చెప్పనదియే యగుచున్నది. దీనికి సమీపమున పరామర్శార్థ మగునేపదమును గానవచ్చుట లేదు కదా ! “పురుషులను పరామర్శించె నేమో” యనిన నాపదము పులింగమున బహువచనమున నున్నది; ఈయేతచ్ఛబ్దము సపుంసకలింగమున నేకవచనమున నున్నది. మఱియు “ఏ తేషాం పురుషాణాం కర్తా” అనునప్పటికి పరిపూర్ణముగ నొక్కవాక్యము ముగిసినది. అచ్చటగూడ నొకయేతచ్ఛబ్దము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఆపురుషులును దానిచేతనే పరామర్శింపఁబడి యున్నారు. ఇట్లు కాక “ఆపురుషులను సృష్టించుట” అను పనియే యీయేతచ్ఛబ్దముచే బరామర్శింపఁబడె ననిన నదియు యుక్తముగా నుండలేదు; “కర్తా” అనుటచే నావాక్యముననే కృతి (సృజించుట యనుపని) వర్ణింపఁబడియున్నది. దానిని మరలఁ బరామర్శ చేయవలసినపనియు లేదు. కావున నెట్లు చూచినను ఏతచ్ఛబ్దము సాధారణముగాఁ బ్రపంచమును చెప్పనదియే కావలయును. దానికి విశేషణముగ నుండుటచే గర్తృశబ్దంబును యోగానుసారముగఁ గార్యపరమే కావలయును కాని చలనాదిపర మగుటకు వీలు లేదు. సర్వప్రపంచమును సృజింపఁగలవాఁడు పరమేశ్వరుడే యనుట సర్వశ్రుతిసిద్ధాంతము కావున నీవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు నిస్సంశయముగఁ బరమేశ్వరుడే.

సిద్ధాంతము :— బాలాకి కథను మున్నే వివరించియున్నాము కదా ! ఆతఁడు బ్రహ్మను చెప్పుదు నని యారంభించి యాయనను స్పష్టముగఁ దెలుపలేకపోయిన నజాతశత్రువు తాను అంతకంటె విశేషమును చెప్పు బూనుకొనెను. ఆతఁడును శుద్ధబ్రహ్మమును చెప్పుకున్నయెడల నది యెట్లు యుక్తమగును ? లోకమున నొక్కని నాక్షేపించిన రెండవ వాఁడైనను సరిగాఁ జెప్పవలయు ననుటయే కదా నియమము. కావున ఉపక్రమము నాశ్రయించి యిచ్చట చెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుడే యని సిద్ధాంతము చేయవలయును. మఱియు నిడురించువానిని మేల్కొల్పిన పిదప “ఈతఁ డింతవఱకు నిచ్చట నుండెను ? ” అని జీవాధారభూత

మగుస్థలము నజాతశత్రుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు. ఆస్థలము బ్రహ్మమే యనుట సర్వసిద్ధాంతసమ్మతము. హిరణ్యగర్భానియందు జీవుల కేకీభావ మెందునుఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు. కావునఁ బ్రాణశబ్దముచేఁ బరబ్రహ్మమే చెప్పఁబడి ననవలసియున్నది. ఆబ్రహ్మము సర్వమయము కావున దాని నేతద్బ్రహ్మతో నైననుఁ జెప్పవచ్చును. ఉపసంహారమునఁ గానవచ్చుచున్న సర్వపాపరాహిత్యము సర్వభూతాధిపత్యము మొదలగునవి పరబ్రహ్మ జ్ఞానమువలనఁ గాక నన్యమువలనఁ గలుగ నేరవు. జీవుని గుఱుతించుటకు వీలగుగుఱుతులు కూడ పరమేశ్వరునియందే నమన్వయించఁబడును. బాగుగ విచారించిన సర్వకర్తృత్వము సర్వభోక్తృత్వము మొదలగు నవి సర్వవ్యాపకుఁ డగుపరమేశ్వరునకే కాని కలుగ నేరవు కదా! ఇట్లు బాలాకృష్ణజాతశత్రులసంవాద మంతయు నేకవాక్య మై యుండ నిరర్థకముగ దానిలో భేదమును కల్పించుట యనుచితము.

“ఏతచ్ఛబ్దముచే సర్వప్రపంచంబును గ్రహింపఁబడి నేని సూర్యాదులఁ బ్రత్యేకముగఁ జెప్పవలె” అనియెడవేమొ యందు దోషము లేదు. బాలాకి బ్రహ్మరూపులుగాఁ జెప్పినది సూర్యాదులనే కావున “ఏరు బ్రహ్మరూపులు కారు” అనుటకై మొట్టమొదట నజాతశత్రుడు పరమేశ్వరుని తత్కర్తృగా నిరూపించియున్నాడు; పిదప “ఇంతిమా త్రమే చెప్పవలె?” అనుచు నాపరమేశ్వరునకుఁ గలసర్వకర్తృత్వమును ప్రకటించినాడు. ఈవిషయమును “యస్య వా” అనుస్థలమున నున్న వాశబ్దము తెలుపుచున్నది. కావున “సర్వప్రపంచమునకును విశేషించి యాదిత్యాదిపురుషులకును కర్తయెవ్వఁడో వానినిఁ దెలిసికొనవలయును” అనుటయే విషయవాక్యార్థము. కావున నెట్లు చూచినను ఉపక్రమోపసంహారాదుల ననుసరించి యిచ్చటఁ జెప్పఁబడినవాడు పరమేశ్వరుఁడే యగును కాని హిరణ్యగర్భాదులు కానేరరు. ఈవాక్యమున జీవప్రస్తాపమున్నదనుట యథార్థమే కాని యది బ్రహ్మము నెఱుంగుటకై చేయఁబడినదియే కాని మఱియొక్కటి కాదు. జీవపదము బ్రహ్మద్యోతనార్థమై ప్రయోగింపఁబడవచ్చును కాని బ్రహ్మపదము జీవద్యోతనార్థమై ప్రయోగింపఁబడి ననుట యసంభవము. బ్రహ్మము అప్రసిద్ధము; జీవుఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ప్రసిద్ధసహాయముచే నప్రసిద్ధునిఁ దెలిసికొనఁ బ్రయత్నించుట కలదు కాని యప్రసిద్ధసహాయముచే ప్రసిద్ధుని తెలిసికొనఁ బ్రయత్నిం

చుట లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈవిషయవాక్యమున నర్థింపఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

౧౨౩. జీవముఖ్యప్రాణలింగా న్నేతి చే

త్త ద్వ్యాఖ్యాతం. ౧. ౪. ౧౭.

తాత్పర్యము:—వాక్యశేషమున జీవుని ప్రాణమును తెలియఁ జేయుగుఱుతులు ఉన్నను వానివలన పైనఁ జేయఁబడినసమన్వయమునకు విరోధము రాదు. ఈవిషయము ప్రతర్దనాధికరణమునందు ౧. ౧. ౩౧. సూత్రమున వివరింపఁబడియున్నది. అచ్చటఁ గూడ జీవప్రాణలింగములుండుటచే వచ్చినసంశయము నివారించఁబడినది. అట్లే యిచ్చటఁ గూడ నిర్ణయించుకొనవలయును. ఉపక్రమోపసంహారములు పైన నిర్ణయించినరీతిగా బ్రహ్మపరములై యుండ నడుమ జీవముఖ్యప్రాణములను లేక, హిరణ్యగర్భుని తెచ్చిపెట్టి “ఒక్కవాక్యమునందే మూఁడుపాసలు చెప్పఁబడినవి” అని గ్రహించుట దోషము కదా!

“ఇట్లనుటకు వీలు లేదు. ప్రతర్దనాధికరణమున దీనిని (ప్రస్తుతవిషయవాక్యమును) నిర్ణయింపలేదు. కావున జీవప్రాణలింగముల వలన సంశయము మఱి వచ్చినది. దీనిని వేటొక హేతువుచే నివారించవలయును” అనియెదవేమో అప్పటికిని మాకు కొఱత లేదు. ప్రాణశబ్దము అనేకస్థలములయందు బ్రహ్మపరముగఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. “ప్రాణబంధనం హి సౌమ్య మనః” “మనస్సునకు బ్రాణమే (బ్రాణశబ్ద వాచ్య మగుబ్రహ్మమే) యాధారము” అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తున నున్నది. ప్రాణాధికరణమునందును (౧. ౧. ౨౩. చూడు) ప్రతర్దనాధికరణమునందును ఇట్టివాక్యములే విచారింపఁబడినవి. కావున ప్రాణలింగమున్నంతమాత్రమునఁ బ్రకరణసిద్ధ మగుపరబ్రహ్మమును విడువ నక్కఱ లేదు. జీవలింగములును అభేదవశమున బరమాత్మయందే సమన్వయింపఁబడవచ్చును. కావున నెట్లును విషయవాక్యమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే.

అ ౧. పా ౪. సూ ౧౮. ఆరంభము.

అవతారిక:— ఈవిషయమున మఱికొందఱిమతమునుఁ జెప్పి యంగీకరించుచున్నాఁడు.

౧౨౪. అన్యార్థం తు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్య
నాభ్యా మపి చైవ మేకే. ౧. ౪. ౧౮.

తాత్పర్యము: — జై మినిమహాముని యీవిషయమును గూర్చి మఱియొకవిధముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఈవిషయవాక్యము జీవపరమా ? బ్రహ్మపరమా ? యని వివాదముతో పని లే దనియు, జీవపరమే యైనను కావచ్చు ననియు, జీవు నాశ్రయించి బ్రహ్మమును గ్రహింపవచ్చు నని యుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఇట్లు గ్రహించుటకే జీవుఁడు ఈవాక్యమునఁ జెప్పఁబడియే ననుచున్నాఁడు. ఇదియు యుక్తమే. మూకు సమ్మతమే. వాక్యశేషమునఁ గలప్రశ్నోత్తరము లీవిషయమును స్పష్టము చేయు చున్నవి. ఎట్లనిన:—

అజాతశత్రుఁడు బాలాకినిఁజూచి “ఈజీవుఁడు ఎచ్చట నింత దనుక నిదురించుచుండెను ? ఇంతదనుక నేరూపముతో నుండెను ? ఇప్పు డెటనుండి మరలి వచ్చెను” అని ప్రశ్నఁజేసెను. దానికి “ఈజీవుఁడు ప్రాణ శబ్దవాచ్య మగుపరబ్రహ్మమున నుష్ణ ప్రికాలచుండు నిదురించుచుండెను. పరబ్రహ్మరూపముతోనే యుండెను. పరబ్రహ్మమునుండియే మరల వచ్చెను” అని యుత్తర మీయఁబడియున్నది. వీనివలన జీవభిన్న మగు పరబ్రహ్మ మిచ్చట నుద్దేశింపఁబడినట్లును, అదియే జ్ఞేయముగఁ జెప్పఁ బడినట్లును, తెలియవచ్చుచున్నది. సర్వవేదాంతములనుండు నిదియే (అనఁగా: నుష్ణ ప్రికాలమున జీవుఁడు బ్రహ్మమున నైక్యము నొంది, తన యుపాధివలనఁ గలిగిన * విశేషజ్ఞానము లేక బ్రహ్మరూపముతోనే నిలిచి యుండును. జాగ్రదవస్థయందు మరల నందుండియే వెలికి వచ్చును. విశేషజ్ఞానము నొందును) సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది.

మఱియు బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు ఈవిషయము స్పష్టము గనే చెప్పఁబడియున్నది. అందుఁ గూడ నీకథ గలదు ; ఈప్రశ్నోత్తరము లును కలవు. వానియందు నిరూఢ మగువిజ్ఞానమయశబ్దముచే జీవుఁడు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు ; ఆజీవుని యాధారమును గూర్చియు నుత్పత్తి స్థానమును గూర్చియు వైసవర్ణించినట్లే ప్రశ్నోత్తరములు జరిగినవి.

* (విశేషమును గూర్చి పు. ౨౪౯. చూడు.) ఆవిశేషము నెఱుంగుజ్ఞానము విశేషము.

కావున నెట్లు చూచినను ఈవిషయవాక్యమున వర్ణింపఁబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యనుట నిస్సంశయము.

౬. వాక్యాన్వయాధికరణము.

విషయము :— బ్రహ్మదారణ్యకోపనిషత్తున నాల్గవయధ్యాయమున నొకథ కలదు. యాజ్ఞవల్క్యుమహామునికి కాత్యాయనీమైత్రేయలనునిరువురుభార్యలు కలరు. అందు కాత్యాయని సామాన్యరాలైయుండెను. మైత్రేయిమాత్రము పూర్వజన్మసంస్కారమువలన చిత్తపరిపాకము కలిగి యుండెను. మోక్షమును కోరుచుండెను. ఇట్లుండఁగొంతకాలమునకు నాయాజ్ఞవల్క్యుమహాముని గృహస్థాశ్రమమును విడిచి సన్న్యాసాశ్రమమును సంగీకరింపఁదలంచెను. అప్పుడు తనభార్యలిరువురును నిర్వివాదముగ స్వతంత్రముగ జీవించుటకై తనకుఁ గలధనమును సమానభాగములుగ వారలకు వంప నుద్దేశించెను. ఈవిషయమును కాత్యాయనితోఁ జెప్ప నామె సమ్మతించెను. మైత్రేయిమాత్రము దానికి సమ్మతింపక యిట్లనియె. “ఓనాథా! నాభాగమునకుఁ ధనము అధికముగ వచ్చును. కాని దానితో నేను ముక్తి నొందఁగలుగుదునా?” అనిన యాజ్ఞవల్క్యుఁ డిట్లనియె. “ధనముండిన సుఖజీవనము చేయవచ్చును. దానాదుల నాచరించి పుణ్యలోకముల సంపాదింపవచ్చును. అంతయు కాని దీనివలన ముక్తి దొరకదు. ముక్తి జ్ఞానసాధ్యము; ధనముచే జ్ఞానమును సంపాదించుటకు వీలు లేదు కదా!” అనిన మైత్రేయి యిట్లనియె. “ఓనాథా ఇట్లయిన ముక్తిఁ గలిగింపనిధనముతో నాకేమి పని? ఎయ్యది ముక్తిని సాధింపఁగలదో దానినే నాకు నుపదేశింపుడు.” అనిన సరియే యనుచు యాజ్ఞవల్క్యుఁ డిట్లనియె.

“లోకమున సర్వపదార్థములును, తుదకు అతిప్రియమని ప్రసిద్ధి నొందిన భార్యాపుత్రాదుకుటుంబంబును కూడ తనకొఱకైయే ప్రియమగుచున్నది. ఇట్లుండ నెవ్వనిమాహాత్మ్యమువలన సర్వపదార్థములు కూడఁ బ్రియము లగుచున్నవో అట్టివానిని ప్రేమింపక, అట్టివాని

యందు మనస్సును నిలుపక, పదార్థాంతరములయందుఁ బ్రేమ నుంచి, అదియే సర్వ మని తలంచుట యెంత వెజ్జితనము? ఈ భ్రాంతి యాత్మ నెఱుంగ లేకపోవుటచేఁ గలిగినది. కావున నాత్మస్వరూపముఁ దెలిసికొనవలయును. అదియే ముక్తికి సాధనము. ఆయాత్మజ్ఞానమునకు వేదాంతవాక్యశ్రవణము, వానిని యుక్తులచే విచారించుట విచారింపఁగా దృఢమైనయర్థమును ధ్యానించుట, యనునవి సాధనములు. సాధనములవలన నాత్మ నెఱింగినయెడల ప్రపంచతత్వ మంతయు నెఱుంగఁబడినట్లే యగును. త్రాటిని తెలిసికొనిన, దానియం దారోపింపఁబడిన సర్పముయొక్క యథార్థస్వరూపము తెలిసికొనఁబడును కదా!

వాస్తవస్థితిలో నీప్రపంచమునకును పరమేశ్వరునకును భేదము లేదు. ఎవ్వఁ డట్టిభేదమునుఁ జూచునో వాఁడు ముక్తి నొందనేరఁడు. బ్రహ్మక్షత్రియాదిజాతుల, వేదముల, దేవతల నింతయేల? తనయెదుటఁ గానవచ్చు సర్వప్రపంచము ఆత్మభిన్నముగ నెవ్వఁడు చూచునో వానిని ఆబ్రహ్మక్షత్రియజాత్యాదు లన్నియు ముక్తికి దూరస్థునిగఁ జేయును. ఆత్మ భిన్నముగ చూడఁగానే యాప్రపంచమునందు ఒకవిధ మగునభిమానము కలుగును. బ్రాహ్మణజాతిని ఆత్మభిన్నముగఁ జూచిన “నేను బ్రహ్మమును” అను యథార్థజ్ఞానము నశించి “నేను బ్రహ్మణుడను” అను దుర్భిమానము కలుగును. దానిచేఁ బురుషుఁడు ముక్తికి దూరస్థుఁ డగును. కావున వివేకి యగువాఁడు సర్వము నాత్మమాత్రముగనే భావింపవలయును. త్రాటిని గ్రహించుటవలన నందారోపింపఁబడిన సర్పమును యథార్థరూపముతో గ్రహించునట్లు ఏపదార్థమును గ్రహించిన నేపదార్థముయొక్క తత్వమును గ్రహింపఁగలుగుదుమో ఆరెండు పదార్థములకును పరస్పరభేదము లే దనుట నియమము. లోకమున భేరి వీణ, వేణువు, మొదలగువాద్యములను వాదించునప్పుడు కలుగువిశేష శబ్దములను సామాన్యశబ్దజ్ఞానము లేనివాఁడు గ్రహింపలేకున్నాఁడు. విచారించిన నావిశేషశబ్దము సామాన్యశబ్దమునకంటె భిన్నంబును కాకున్నది. శబ్దము లన్నియు నొక్కటియే కదా! ఇట్లే వైతన్యస్వరూపము నెఱుంగకుండినఁ బ్రపంచము తెలియఁబడుట లేదు. ప్రతివాని కిని “జ్ఞానము కలదు లేక ఇది జ్ఞానము” అను తెలివి కలదు. దానివల

ననే సర్వము నెఱుంగుచున్నాడు. దానివలననే “ఘటజ్ఞానము పటజ్ఞానము” అను మొదలగు వ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. ప్రపంచమంతయు నామరూపమయమే. ఇందు నామంబును జ్ఞానమే. రూపంబును జ్ఞానమే. జ్ఞానముయొక్క సామాన్యస్వరూపము నెఱుంగకున్న “ఇది దీనినామము. ఇది దీనిరూపము” అను విశేషజ్ఞాన మెటనుండి వచ్చును? ఈవిధముగ జ్ఞానము నెఱుంగకున్న నామరూపముల నెఱుంగలేకపోవుటచే వానికి పరస్పరము భేదము లేదు. “నామరూపములు జ్ఞేయములు కదా” యనియెడవేమొ వినుము. జ్ఞానము సర్వవ్యాపకమై యేకరూపముతో నుండ దానియందు భేదభ్రాంతి కలిగినది. అవియే మనకుఁ గానవచ్చుచున్న భిన్నభిన్నపదార్థములు. జ్ఞానము వాని నన్నిటి సామాన్యముగ గ్రహించుచుండును. విశేషగ్రహణమునకై ఒక్కొక్కపదార్థమునకు కొన్నికొన్ని యక్షరములు వాచకములుగా నేర్పడినవి. ఇప్పుడు విచారింబి చూడుము. మనము మాటలాడుపదములన్నియు జ్ఞానమునకంటె భిన్నము లెట్లగును? విశేషజ్ఞానమే నామమనవలయును. నామము జ్ఞానభిన్నమనిన దానికి జ్ఞేయత్వముచేతనే యట్టిభేదము వచ్చెననవలయును కదా! అది సామాన్యజ్ఞానమునకు జ్ఞేయమగునా? విశేషజ్ఞానమునకు జ్ఞేయమగునా? ఇం దేపక్షంబును యుక్తము కానేరదు. ఆనామము జ్ఞానగోచరమైనంతమాత్రముననే పదార్థభేదమును వ్యక్తీకరించు సంతియ కాని యాజ్ఞానము నందలిసామాన్యవిశేషభావముల నపేక్షింపదు. కావున మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన విశేషజ్ఞానోత్పత్తియే లేకపోవలసి వచ్చుటచే ననుభవవిరోధము వచ్చును. లోకమున “ఘటజ్ఞానము పటజ్ఞానము” మొదలగు విశేషజ్ఞానములఁ జూచుచున్నాము కదా! ఇంక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన విశేషజ్ఞానోత్పత్తికిఁ బూర్వమున నేదియో యొకవిశేషముండవలసినవచ్చుటచే “ఆవిశేషము కూడ నామమేనా? లేక, తద్భిన్నమగు మఱియొకపదార్థమా?” యను ప్రశ్న వచ్చును. దీనికి సమాధాన మేమి? నామమే యావిశేషమనిన నది జ్ఞేయము కాకపోవలసినవచ్చును; జ్ఞేయము జ్ఞానోత్పత్తికి నసంతరమునఁ గాని ప్రకాశింపదు కదా! నామభిన్నపదార్థమనిన నప్పుడును “అది సామాన్యజ్ఞానగోచరమై విశేషజ్ఞానమును కలిగించునా? లేదా?” యను ప్రశ్నము వచ్చును. జ్ఞానగోచ

రముకానిపదార్థ ముండుట సంభవింపదు. కావున “ఆపదార్థము జ్ఞాన గోచరమే” అని యంగీకరింపవలయును. అప్పుడు పూర్వము చెప్పబడిన దోషము లన్నియు వచ్చును. ఆపదార్థము కూడ విశేషమే. కావున దానికిని పదార్థభేదమును తెలుపుటయే పని కదా! కావున నెట్లుచూచి నను నామమే విశేషజ్ఞాన మనియు సామాన్యజ్ఞానమే యాచూపముతోఁ బరిణమించుననియు చెప్పి తీరవలయును. రూపవిషయము కూడ నిట్టిదే కావున నీనామరూపములును ఏతద్విషయకము లగుజ్ఞానములును పర స్పరభిన్నములుగఁ గానవచ్చినను అది భ్రాంతియే కాని వాస్తవస్థితి కాదు. ఈవిధముగ విమర్శించిన స్థితికాలమునందును ఈప్రపంచము జ్ఞానభిన్నము కాదు.

మఱియు నుత్పత్తికాలమునందుఁ గూడ నిది పరమేశ్వరునుండియే జనించెను. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున నందే యుండెను. తడికట్టెలు వేసిన నిప్పునుండి మిడుగురులు దుముకునట్లు ఆబ్రహ్మమునుండి యీప్రపంచ ముద్భవించుచున్నది. ఋగ్వేదాదులు జనించుచున్నవి. మిడుగురులను అగ్నికంటె భిన్నములనుగాఁ గాని యభిన్నములనుగాఁ గాని నిర్ణయించుటకు వీలులేనట్లు ఈఋగ్వేదాదులనుఁ గూడ బ్రహ్మమునకంటె భిన్నము లనుగాఁ గాని యభిన్నములనుగాఁ గాని నిరూపించుటకు వీలు లేదు. కావున నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నామప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మముననే యుండెను. ఇక రూపప్రపంచమునుఁ గూర్చి యేమి చెప్పవలయును? అది నామప్రపంచమునకు నధీనమైయే యుండును కదా!

ఇట్లు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునను స్థితికాలమందును ప్రపంచము చేతనాభిన్నముగ నున్నది. ప్రళయకాలమునందును ఉష్ణకల్లు నీటియందు పడి నీరే యైనట్లు ఈప్రపంచముకూడ బ్రహ్మమున లీనమై బ్రహ్మమే యగుచున్నది. ఉష్ణకల్లు సముద్రోదకమునుండియే జనించినది. అదియు సముద్రజలమే; భూమి ఉష్ణము అనువానిసంబంధమువలన నట్లు రాయిగ మూటినది. మఱల నీటిలోఁ గల్పిన నీరే యైనది. కావున వాక్కు శబ్దములకు నన్నిటికి నాధారమైనట్లును ఘ్రాణము సర్వగంధ ములకు నాధార మైనట్లును ఆచైతన్యము సర్వప్రపంచమునకు నాధార మై యున్నది. అన్నిటికిని లీయస్థాన మై యున్నది.

ఈవిధముగ నీప్రపంచము త్రికాలములయందును ఆత్మమాత్రమే

యైయున్నను భ్రాంతిప్రభావమువలన జలమునందలి చంద్రప్రతిబింబము నందు జలగతచలనాదులు తోచుచున్నట్లు ఈజ్ఞానరూపునియందు ప్రపంచగతవికారములు తోచుచున్నవి. కావున గురుశాస్త్రాదులసాహాయ్యముచే భ్రాంతి యెన్నడు తొలంగునో నాడు ఈతఁడు భూతములను విడిచి యేగును. ఇదియే ముక్తి. సర్వభూతములును ఆతనిజ్ఞానదృష్టికి నశించినవియే. నాశానంతరమున నిక సంజ్ఞ యే లేదు.

అనిన విని యామైత్రేయి యిట్లనియె. “సర్వమును సంజ్ఞామయము. సంజ్ఞ లేకపోయిన నాత్మయు లేకపోవలసినచున్ను. కావున నీవిషయమున నాకు భ్రాంతి కలుగుచున్నది.”

అనిన యాజ్ఞవల్క్యుం డిట్లని యుత్తర మిచ్చెను. “ఆత్మ యెన్నఁటికి నశింపడు. నేనును సర్వసంజ్ఞలను నిషేధింపలేదు. కారణరూపముతో సామాన్యసంజ్ఞ యెప్పటికి నుండును. ‘ఇది శబ్దము ఇది రూపము’ అనుమొదలగువిశేషసంజ్ఞలుమాత్ర మప్పు డుండవు. భేద మున్నప్పుడేకదా రూపాదు లుండుట? ఒకఁడు మఱియొకనిఁ జూచుట వినుట. ముక్తియందు భేదమే లేదు. అప్పు డెవ్వనిఁ దెలిసికొనును? ఇంతయేల? సర్వజ్ఞఁ డగువాని నెఱుంగుట యెట్లు సాధ్య మగును? ఆపరమేశ్వరుఁడు తన్నుఁ దానే తెలిసికొనవలయును గాని యన్యులకు గోచరుఁ డగువాఁడు కాఁడు. కావున నిట్టిస్వరూపము నెఱింగి ముక్తి నొందుము. నేను సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించెదను” అని చెప్పి యా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు వెడలిపోయెను.

ఈకథయందు “* న వా అరే పత్యుః కామాయు పతిః ప్రియో భవతి” అనుమొదలగువాక్యములు వైరాగ్యప్రతిపాదకములు. *ఆత్మావారే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః* మైత్రే

*“ఓమైత్రేయా భర్తకొఱకై భర్త ప్రేమింపఁబడుట లేదు; తనకొఱకైయే ప్రేమింపఁబడుచున్నాడు.” అను మొదలగునవి వైరాగ్యప్రతిపాదక శ్రుతులకు సర్థములు.

*“ఓమైత్రేయా ఆత్మను శ్రవణమననదిధ్యాసనములచేఁ దెలిసికొనవలయును” అనునది యుపదేశవాక్యార్థము.

*“ఓమైత్రేయా ఆత్మను తెలిసికొనిన సర్వమును తెలిసికొనవచ్చును” అనునది ప్రతిజ్ఞావాక్యార్థము.

యాత్మనో దర్శనేన....ఇదం సంస్థం విదితః” అనువాక్యములు క్రమముగా మోక్షసాధనమును ప్రపంచబ్రహ్మభేదమునుఁ జెప్పుచున్నవి. “విజ్ఞానఘన ఏ వై తేభ్యో భూ తేభ్య స్సామ్యే నోద్ధాయ తా న్యే వాను వినశ్యతి*విజ్ఞాతార మరే కేన విజానీయాత్” అనుశ్రుతులు క్రమముగ ముక్తిస్వరూపమును పరమేశ్వరునిస్వప్రకాశత్వమును జెప్పుచున్నవి. ఇందు ముక్తిసాధనమునుఁ జెప్పు ఆత్మావారే యనువాక్యముయొక్క యర్థ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

సం దేహము:—వాస్తవస్థితిలోఁ బూర్వాపరముల విచారించిన నిందు సంశయమే లేదు. అయినను భేదవాదులు కర్తృత్వభోక్తృత్వములు కలవాఁ డొక్కఁడును తద్విన్నుఁడును అకర్తయు నభోక్తయు నగువాఁడు మఱియొక్కఁడును పరమార్థస్థితిలోఁ గూడ భిన్నులై యే యున్నారనుచున్నారు. వారిమతమును నిరాకరించుటయే యీయధికరణమున కుద్దేశము.

వారిమతము ననుసరించి యిచ్చటవిషయవాక్యమున గలయాత్మ శబ్దమే సంశయకారణము. “ఇచ్చట యాజ్ఞనల్కుఁడు జీవాత్మనే యుపదేశించెను. బ్రహ్మము నుపదేశించెను” అనునవి క్రమముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “ఈవాక్యసందర్భము బ్రహ్మమున సమన్వయము నొందదు. ఒందును” అనునవి క్రమముగ వానిఫలములు.

సంగతి:—“పైయధికరణమున నుపక్రమము ననుసరించి విషయవాక్యమును బ్రహ్మపరముగ సమన్వయించితిరి. ఇచ్చటఁగూడ విషయవాక్యము నట్లే సమన్వయింపుఁడు. ఉపక్రమమునందు ‘న వా అరే పత్యః కామాయ’ అనుమొదలగువాక్యములచే భార్యాపుత్రాదిభోగ్యపదార్థములను ప్రస్తావించి భోక్తను శ్రేష్ఠునిఁగాఁ జెప్పి యున్నాఁడు. కావున నీయుపదేశమంతయు జీవపరమే కావలయును” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను. ఈయాక్షేపము దృష్టాంతానుసారము. కావున నిదియు దృష్టాంతసంబంధమే.

*“అమహాభూతమే జ్ఞానఘనఁడే యీసర్వభూతములనుండియు వెలువడును” అనునది జీవపరముగఁ గానవచ్చువాక్యమునకు సర్థము.

* “తెలిసికొనువానిని పైత్రేయి యెట్లు తెలిసికొననగును?” అనునది యుపసంహరవాక్యార్థము.

పూర్వపక్షము:—ఈవిషయవాక్యమున వర్ణింపబడినవాడు జీవుడే కాని పరమేశ్వరుడు కాడు. మొట్టమొదట భోక్తయే వర్ణింపబడెను. అంతమునందును “విజ్ఞాతార మతే” అనువాక్యముచే జ్ఞానకర్తయే యుద్దేశింపబడెను. మధ్యను “విజ్ఞానఘన ఏవ” అనువాక్యముచే సర్వభూతపరిత్యాగి యగుపురుషుడే చెప్పబడెను. కావున నిచ్చట చెప్పబడినవాడు జీవుడే. నడుమ నొకచోట ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము నిరూపింపబడినను అది జీవవిషయముగ నుపచరింపవచ్చును.

అవతారిక:—అనిన దీనికి సమాధానముగ మొట్టమొదట వాక్యమును సమన్వయించుచున్నాడు.

౧౨౫. వాక్యోన్వయాత్. ౧. ౪. ౧౯.

తాత్పర్యము:—ఇచ్చట వాక్యసందర్భముచు భాగుగ సమన్వయించిన విషయవాక్యమున జెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యని స్పష్టమగుచున్నది. మొట్టమొదట మైత్రేయి మోక్షముకొఱకై ప్రశ్నింపఁగా యాజ్ఞవల్క్యుడు తత్సాధనముగ నాత్మజ్ఞానము నుపదేశించెను. పరిచ్ఛిన్నుడగుజీవు నెఱుంగుటవలన ముక్తి కలుగుట యెట్లు? శ్రుతిస్మృతులయం దంతటను పరమాత్మజ్ఞానమువలననే ముక్తి యను విషయము స్పష్టము చేయబడియున్నది.

మఱియు నాత్మవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞాన ముపదేశింపబడెను. ఇదియు జీవాత్మను గ్రహించినచో సంభవింపదు. జీవాత్మ సర్వోపాదానము కాడు కదా! ఆ ప్రతిజ్ఞను ఔపచారికముగ సమర్థించుటకు ఏలులేదు. శ్రుతియందు ఆప్రపంచబ్రహ్మభేదము బహువిధముగ ననేక దృష్టాంతములతో నిరూపింపబడియున్నది.

మఱియు ఉపదేశాంతమున ప్రపంచబ్రహ్మభేదమును పరిపూర్ణముగ నిరూపించి, యాయాత్మజ్ఞానమాత్రస్వరూపుడే యనియు నాయనకు లోపల వెలుపల యనునది లేదనియు నిరూపింపబడియున్నది. ఇదియు జీవాత్మను గ్రహించిన సంభవింపనేరదు.

కావున పూర్వోత్తరసందర్భముచు భాగుగ విమర్శించినచో నిచ్చట వర్ణింపబడినవాడు పరమేశ్వరుడే యని తోచుచున్నది.

అ ౧. పా ౪. సూ ౨౦. ఆరంభము.

అవతారిక:—“మీరు ఉపక్రమాదులను జీవపరము అని చెప్పి యున్నారు. దానికి సమాధానము చెప్పెదను” అనుచు మొట్టమొదట నొకమునియొక్క మతము నాశ్రయించి యుత్తరమును చెప్పుచున్నాడు.

౧౨౬. ప్రతిజ్ఞాసిద్ధే ర్నిగ మాశ్చర్యః.

౧. ౪. ౨౦.

తాత్పర్యము:—“బ్రహ్మవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము కలుగు నని ప్రతిజ్ఞఁజేసి యాజ్ఞానల్యుఁడు దుందుభిధ్వనులు మొదలగుదృష్టాంతములచే దానిని స్థిరపరచియున్నాడు. ఆ ప్రతిజ్ఞ నిరాక్షేపముగ సిద్ధించుటకై జీవాత్మ పరమాత్మల నభేదముగఁ జెప్పియున్నాడు. ఉపక్రమమునందు భోక్తను నడుచు బ్రహ్మమును అంతమునఁ గర్తనుఁ బ్రశంసించి యున్నాడు. ఇట్లు అనియతముగఁ జెప్పియుండుటచే నీ ప్రకరణమున జీవపరమాత్మలయభేదమే యుద్దేశింపఁబడె నని తెలియవచ్చుచున్నది. అభేదము లేకున్న బ్రహ్మజ్ఞానముచే జీవజ్ఞానము కలుగుట యెట్లు?” అని అశ్చర్యచార్యుఁడు చెప్పుచున్నాడు.

విశేషాంశము:—“యథా సుదీప్తా త్పావకా ద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః త ధాక్షరా ద్వివిధా సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర వై వాపి యంతి” “బాగుగఁ బ్రజ్వరిల్లుచున్న యగ్నినుండి సర్వవిధముల సమానలక్షణము లైనమిడుగులు జనించి యందే యెట్లడంగుచున్నవో అట్లే ఓశాంతుడా! ఈసర్వజీవులును పరమేశ్వరునుండియే జనించి యందే యడంగుచున్నారు” అని జీవోత్పత్తినిఁ గూర్చి శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. లోకమున యగ్నినుండిపుట్టిన మిడుగులు అగ్నికంటె పరిపూర్ణముగ భిన్నములును గావు; పరిపూర్ణముగ నభిన్నములును కావు. భిన్నములే యైన నగ్నిలక్షణములు వానియం దుండుట సంభవింపదు; అభిన్నములే యైన రెండు నొక్కటియే యగుటచే “ఇది యగ్ని. ఇది దానినుండి పుట్టిన మిడుగురు” అని గుఱుతించుటకే వీలు కలుగదు. కావున ‘నగ్నియు మిడుగురులును పరస్పరభిన్నము లయ్యు గాకున్నవి’ అనియే యంగీకరించితీరవలయును.

జీవపరమాత్మలవిషయముకూడ నిట్టిదియే వాడును పరస్పరభిన్నులే యైన జీవునకు చైతన్య ముండుటకు వీలు కలుగదు. అభిన్నులే యైన జీవపరమాత్మ లనువ్యవహారమే సంభవింపదు. కావున జీవబ్రహ్మలకు భేదాభేదము కలదు. శ్రుతియు నీపక్షము నాశ్రయించి యొకమాటు భేదము నవలంబించియు రెండవమాటు అభేదము నవలంబించియు చెప్పుచుండును. ” అనుటయే యాయాశ్చర్యభూని యభిప్రాయము.

అ ౧. పా ౪. సూ ౨౧. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు ఒకమునిమతముచే జీవపరామర్శమును సమన్వయించి మఱియొక్కనిమతముచే దానినే మఱిల సమన్వయించుచున్నాడు.

౧౨౭. ఉత్క్రమిష్యత ఏవం భావా ది

త్యోడులోమిః. ౧. ౪. ౨౧.

తాత్పర్యము:—“జీవుడు ముక్తుఁ డగునంతవఱకు పరమేశ్వరుని కంటె భిన్నుం డై యే యుండును. జ్ఞానాదులచే శుద్ధుడై దేహాదుల పరిత్యజింపఁబోవునప్పుడు పరమేశ్వరుఁ డగును. ఇట్లగుటచే భేదకాలమునందుఁ గూడ నౌపచారికముగ నభేదమును చెప్పుచున్నాను. కావుననే ప్రస్తుతశ్రుతియం దట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ‘బ్రహ్మమే శరీరమునుండి లేచి బ్రహ్మమునఁ గలియును’ అని చెప్పియున్నది” అని ఔడులో మ్యాచార్యుడు తలంచుచున్నాడు.

విశేషాంశము:—“భేదాభేదములు సర్వకాలములయందు సర్వావస్థలయందు నేకరూపముతో నున్నవి. అవి స్వాభావికములే” అనుటయు క్తము కాదు. అవి పరస్పరవిరుద్ధము లగుటచే వానికి నేకకాలమున స్థితి సంభవింపదు. “ఒక కాలమున నిరువురకును భేదమే. మఱియొక కాలమున నభేదమే.” యని చెప్పి తీరవలయును. జీవుడు సంసారదశయం దున్నప్పుడు పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుండే యై యుండును; ముక్తిదశయందు అభిన్నుఁ డగును. ఇట్లే శ్రుతియు నాగమంబునుఁ జెప్పుచున్నవి. “ఏష సంప్రసాదో ౭స్తా చ్చరీరా త్పముతాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్తేన రూపేణాభినిష్పద్యతే (౧. ౩. ౧౮. ౧౯. చూడు.)

“యథా నద్యః స్వందమానాః సముద్రే ౭స్తంగచ్ఛంతి నామరూపే
నిహాయ తథా విద్వాన్ నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరం పురుష
ముపైతి దివ్యం” “లోకమున నదులు తమయందున్న నామరూపముల
విడిచి సముద్రమున నెట్లీకీభవించుచున్నవో అట్లే ‘ఈజీవులును జ్ఞాన
సంతులై రేసి తమకుఁ గలనామరూపముల విడిచి బ్రహ్మమును చెందు
దురు’ అనుమొనలగుశ్రుతు లిందుకుఁ బ్రమాణములు ‘ఆయుక్తే
చ్ఛేద ఏవ స్యాజ్జీవ స్య చ పరస్య చ ముక్తస్య తు న భేదో ౭స్తి భేద
హేతో రభావతః’ ‘జీవబ్రహ్మములకు సంసారదశ యుండునంతవఱకు
భేదమే. ఆదశ తొలఁగినపిదప నైక్యమే’ అని పాంచరాత్రాగమము
కూడ చెప్పుచున్నది. కావున సంసారదశయందు భేదంబును ముక్తిదశ
యంద భేదంబును జీవబ్రహ్మములకు స్వాభావికములే” అని ఔడులో
మ్యాచార్యుఁడు అభిప్రాయపడుచున్నాఁడు.

అ ౧. పా ౪. సూ ౨౨. ఆరంభము.

అనతారిక:—పై నఁ జూపినసమాధానములు సూత్రకర్తకు సమ్మ
తములు కాకపోవుటచే వానిని ఖండించుచు సూత్రకర్తయొక్క మత
ముచే మరల సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు.—

౧౨. అనన్ధితే రితి కాశకృతస్త్విః. ౧. ౪. ౨౨.

తాత్పర్యము:—“పరమేశ్వరుఁడే బాగుగ విచారించిన జీవరూప
ముతోఁ గూడ నున్నాఁడు. ఇట్లగుటచే స్థూలదృష్టి గలలోకమునకు
సుఖముగఁ దెలుపుటకై శ్రుతియందు పరమేశ్వరునకు మాటుగ నన్నిస్థల
ములయందును జీవుఁడే చెప్పఁబడియున్నాఁడు. ఇందు విరోధ మేమియు
లేదు.” అని కాశకృతాస్త్విచార్యుఁడు తలంచుచున్నాఁడు.

విశేషాంశము:—“నిర్వికారుఁడును నిత్యశుద్ధుఁడును అగుపరమేశ్వ
రుఁడే జీవుఁడు. ‘జీవుఁడు పరమేశ్వరభిన్నుఁడు. పరమేశ్వరునికార్యము
(అనఁగా: పరమేశ్వరునిచే సృష్టింపఁబడినవాఁడు)’ అని చెప్పుటకు వీలు
లేదు. శ్రుతియందు ఆకాశాదిభూతములయొక్కసృష్టి చెప్పఁబడినట్లు జీవ
సృష్టి చెప్పఁబడలేదు ‘అనేన జీవే నాత్మ నానుప్రవిశ్య నామరూపే
వ్యాకరవాణి’ అను మొనలగువాక్యములచే జీవబ్రహ్మభేదమే చెప్పఁబడి

యున్నది. కావున ఒక్కయాకాశమే ఘటాదులయం దుండి 'ఘటాకాశము' మొదలగునామములతో, బిలువబడుచున్నట్లు భేదముగఁ జూడఁబడుచున్నట్లు, ఈజీవుడును బ్రహ్మమే యయ్యు తద్భిన్నుడుగా వ్యవహరింపఁబడుచు నున్నాడు. ఇది * యనిర్వచనీయ మగునవిద్యయొక్క ప్రభావముచేఁ గలిగినది." అనుటయే కాశకృత్సాన్నిచామ్యని యభిప్రాయము.

ఈమతమే శ్రుతిసమ్మత మనుట.

వేదమునకును ఈకాశకృత్స్వమతమే సమ్మతము. "త త్వ మసి" అను మొదలగు మహావాక్యములచే జేయఁబడిన యుపదేశము నీమతమే యనుసరించుచున్నది. ఎ ట్లనినః—

రెండుపదార్థములకు అభేదము స్వాభావికమై యుండి యజ్ఞానమువలన యొకటి మఱియొకదానిరూపముతోఁ జూడఁబడుచుండెనేని, యప్పుడు జ్ఞానము కలిగినపిదప యధార్థతత్వము తేటపడుటచే వానికి నైక్యము సంభవింపవచ్చును. (అనఁగా: అజ్ఞానకాలమున నాయైనైక్యము లేదని తలంపఁబడుచుండెను కావున జ్ఞానకాలమున దానియధార్థస్థితి తెలియంబడఁగ నే క్రొత్తగ వచ్చినట్లుండును.) ఇట్లు గాదేని భేదాభేదములు కాని, భేదము కాని, స్వాభావికమై యున్నపదార్థములకు జ్ఞానమాత్రమువలన, లేక, కారణజ్ఞానమాత్రమువలన నైక్యము సంభవింపదు భ్రాంతిచే త్రాటాయందు సర్వమునుఁ జూచిన నాభ్రాంతి నశింపఁగానే వానికిఁ గలస్వాభావికైక్యము ప్రకాశించును గాని, మట్టికుండను చూచి "ఇది మట్టి. ఇది మట్టి" అని యెన్నిమాటలు జపించినను, ఎంతదృఢముగఁ దెలిసికొనినను వానికి (కుండకును మట్టికిని) ఐక్యము సంభవింపదు కదా! ఎట్లు సంభవించును? అవి రెండును కార్యకారణము లగుటచే పరస్పరము భిన్నములు సభిన్నములు కూడ నై యున్నవి. ఇక స్వాభావికభేదమే కలపదార్థములఁగూర్చి చెప్పవలసిన దేమి? ఈయక్తివలన ఆత్మరథ్యాడులోమిమతములు రెండును యుక్తములు కావు. శ్రుతియం దన్ననో "త త్వ మసి" యని జీవపరమేశ్వరులకు నభేదము బోధింపఁబడెను. శ్రుతికి నిదియే తాత్పర్యము. కా దనిన నభేదశ్రుతులు

నిరర్థకములు కావలసినచు సని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. కాశక్యత్వముతము దీని ననుసరించుచున్నది.

మఱియు జీవుఁడు పరమేశ్వరునకు నన్యుఁ డయ్యెనేని యాతని నెఱుంగుటచేఁ పరమేశ్వరకార్య మగుప్రపంచము నెఱుంగుట సంభవింపనేరదు; ఇట్లు కాక నాతఁడు పరమేశ్వరవికారమే యైనచో మాయాసంబంధమువలన నశించువాఁ డగుటచే నాతని నెఱుంగుటవలన శాశ్వతమగుమోక్షము దొరకు ననునాశయే లేదు. శ్రుతియందు జీవుఁడే యవక్రమింపఁబడియున్నాఁడు ; వాని నెఱుంగుటచే మోక్షము కలుగు ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది కదా ! కావున జీవపరమేశ్వరులకు నభేద మనియే చెప్పి తీరవలయును. అప్పుడు జీవయథార్థస్వరూపజ్ఞానము పరమేశ్వరజ్ఞానమే యగుటచే దానివలన సర్వప్రపంచతత్త్వజ్ఞానము కలుగవచ్చును ; మోక్షము దొరకవచ్చును.

ఈవిధముగ విచారించి చూచిన కాశక్యత్వముతమే శ్రుతిసమ్మతము ; జీవబ్రహ్మభేదమే స్వాభావికము. పారమార్థికము. ఇట్లగుటచే జీవునకు స్వతంత్రముగ నామరూపములు లేవు. కావున నుపాధిగత నామరూపములే జీవునియందు ఆరోపింపఁబడుచున్నవి ; శ్రుతిస్మృతులు మొదలగువానియందును లోకమునందును గూడ జీవునకుఁ జెప్పఁబడు నుత్పత్త్యాదులు కూడ నిట్టివే.

మఱియు ఆత్మరథ్యాడులోమిమతముల నాశ్రయించిన “విజ్ఞాతార మతే కేన విజానీయాత్” అను మొదలగుజీవానువాదమును సమన్వయించుటకు నవకాశము లేదు. ఆరువురకును భేదము సమ్మతమే కావున నిచ్చట పరమేశ్వరుని జీవుఁడు తెలిసికొను ననవచ్చును కదా ! ఈకాశక్యత్వముతము నాశ్రయించిన నీదోషము రాదు. ఆయనమతము నందు జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యగుటచే పరమేశ్వరుని తెలిసికొనుటకు దదన్యుఁ డెవ్వఁడును లేడు; జీవుని తెలిసికొనుటకును దదన్యుఁడు లేడుకదా ! శ్రుతియు మొట్టమొదట “భేద మున్నప్పుడే కాని యొకని నొకఁడు చూడనేరఁడు” అని యజ్ఞానకాలమున చూపు మొదలగు విశేషజ్ఞానములు కల వని చెప్పి యంతమున “అంతయు నాత్మయే యైనపిదప నెవ్వఁ డెవ్వనిఁ జూచును?” అని జ్ఞానదశయందు ఆవిశేషజ్ఞానములు లేవని చెప్పియున్నది. “అజరా ౭మరః” “జరామరణములు

లేనివాడు" అనుమొదలగువాక్యములచే బరమేశ్వరునకు సర్వవికారములును లేననియుఁ జెప్పియున్నది. "మృత్యో స్స మృత్యు మాప్నోతి" అనుమొదలగువాక్యములచే భేదదృష్టి నిషేధించుచున్నది. "ఏక మేవాద్వితీయం" "ఆ త్తై వే దం సర్వం" "బ్రహ్మై వేదం సర్వం" అనుమొదలగువాక్యములచే ప్రపంచబ్రహ్మభేదమును చెప్పుచున్నది. స్మృతులును "క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాంవిద్ధి" "వాసు దేవేశసర్వం" "ఓయర్జునా! నన్నే జీవునిగా నెఱుంగుము. వాసుదేవుడే ఈసర్వప్రపంచము" అనుమొదలగువాక్యములచే వైవిషయమున ననువాదము చేయుచున్నవి. కాశకృత్స్నమతము ననుసరింపక పరిణామపక్షము (జీవుడు పరమేశ్వరునికార్య మనునాశ్చర్యపక్షమును) నాశ్రయించినను, భేదపక్షము, (జీవుడు స్వాభావికముగనే పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుడు) నాశ్రయించినను పైన జూపబడినవాని కన్నిటికిని విరోధము వచ్చును.

మఱియు జీవబ్రహ్మములకు స్వాభావికముగ భేదాభేదములు కలవనిన నం దేదియు నిశ్చితము కాకపోవుటచే నాత్మవిషయమున నెవ్వరికిని నిశ్చయజ్ఞానము కుదురదు; నిశ్చయజ్ఞానము లేకున్న మోక్షము దొరకదు. "వేదాంతవిజ్ఞానమనిశ్చితార్థాః" "వేదాంతవిషయ మగు నిశ్చయజ్ఞానము గలవారు" అనుమొదలగువాక్యములచే శ్రుతి "నిశ్చయజ్ఞానమునలననే మోక్షము" అని చెప్పుచున్నది. భేదాభేదములు పరస్పరవిరుద్ధములును మతానుసారముగ ప్రబలములు నగుటచే తస్మాత్తావలంబులు దేని నాశ్రయింతురు? దేనిని పరిత్యజింతురు? కాశకృత్స్న మతమున నన్ననో యీదోషము లేదు. ఆయనమతమున భేదము భ్రాంతికల్పితమే కదా! శ్రుతియు "తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః" "పరబ్రహ్మమునకుఁ గలయేకత్వము నెఱింగినవానికి భ్రాంతి యొక్కడిది? దుఃఖ మెక్కడిది?" అని యభేదజ్ఞానమునే మోక్షసాధనముగాఁ జెప్పుచున్నది; కాని భేదజ్ఞానమును కాదు. కావున నెట్లు చూచినను కాశకృత్స్నమతమే శ్రుతిసమ్మతము.

పూర్వపక్షము:—ఇది సరి కాదు జీవబ్రహ్మములకు నభేదము కలదనినచో "వీడు జీవుడు వీడు పరమేశ్వరుడు" అనుభేదబుద్ధి కలుగుటకు హేతు వేమి? "అవిద్యనలన నట్లు కలిగెను" అనియెనవేమొ మొట్టమొదట నాయవిద్య యెవ్వనికిఁ గలదు? జీవునకా? పరమేశ్వరు

నకా? నిత్యశుద్ధబుద్ధస్వరూపుఁ డగుపరమేశ్వరునకు నవిద్య యుండదు; ఆయనకంటె భిన్నుఁడు కాకపోవుటచే జీవులకుఁ గూడ నుండదు. కావున “సంసారిత్వము అది లేకపోవుట అవిద్య జ్ఞానము నామభేదము దాని నలనఁ గలిగినభేదవ్యవహారము” అను మొదలగు భేదములవలన జీవపరమేశ్వరులకు భేదముకూడ నవశ్యముగ నుండవలయును.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు లేదు. జీవపరమేశ్వరులఁ కభేదమే యుండి తీరవలయు ననువిషయము బహుయుక్తులతో నిరూపింపఁబడియున్నది. భేదాభేదములు రెండును పరస్పరవిరుద్ధము లగుటచే స్వభావికములై యొక్కస్థలమున నుండనేరవు. వేడిమియుఁ జల్లదనంబును నొక్కస్థలంబున నుండుటను కాంచుచున్నమా? కావున భేదాభేదములలో నేది యైన నొక్కటియే స్వాభావికముగ నుండు ననవలయును. అందు “భేదము స్వాభావికము” అనుటకు వీలు లేదు. జీవపరమేశ్వరు లిరువురును చేతనరూపులే యగుటచే వారిలో భేదము నెట్లును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు. ఆశ్చర్యభృంశులలోములకును ఇది సమ్మతము కాదు; వారిశుతమున నభేదపక్షము కూడఁ గలదు గదా? ఇంక “అభేదమే స్వాభావికము” అని మాత్రమే సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది. అప్పుడు ప్రపంచమునఁ గానవచ్చుభేదము అజ్ఞానకల్పిత మనవచ్చును. * బింబభూతపదార్థములు నిర్మలములే యై యున్నను, వానిప్రతిబింబములకు మలినపదార్థము లాధారము లగునేని యప్పుడు “బింబము

* ఏపదార్థముయొక్క ఛాయ దర్పణాదులయందుఁ బడునో అది బింబము. ఆఛాయ ప్రతిబింబము. అలంకారాదులయందును మనము గ్రంథమున వర్ణించువిషయము బింబము; సర్వవిషయములందును దానిలో సమాన మై దృష్టాంతముగఁ జేఁబడినరెండవవిషయము ప్రతిబింబము. ఇట్టిబింబప్రతిబింబభావము గలయలంకారము దృష్టాంతాలంకారము. ఉపమానమునకుఁ గూడ ప్రతిబింబధర్మములే సంభవించినను వాక్యభేదము లేకపోవుటచే నది దృష్టాంత మనఁబడును. దర్పణము మొదలగునన్య స్థానములయందున్నఛాయమాత్రమే యెట్లు ప్రతిబింబ మనఁబడుచున్నదో యట్లే యితరవాక్యమున నున్నబింబవాక్యార్థచ్ఛాయయే ప్రతిబింబ మనఁబడును. ఏవాక్యమున నున్నఛాయ ప్రతిబింబము కాదనుట వారిపరిభాష కాకున్నను, బింబపదార్థము తనయందు తానే ప్రతిబింబించుట సంభవింపనట్లు యేకవాక్యమున దచ్ఛాయ యుండుననుటయు సంభవింప దనియు వారికి నభిప్రాయ ముండవచ్చును.

నిర్మలముగ నున్నది. ప్రతిబింబములు మలినములుగ నున్నవి. బింబము గుండ్రముగ నున్నది. ప్రతిబింబములు పొడవుగ నున్నవి” అనుమొదలగువ్యవహారములు కలుగుచుండుట లోక ప్రసిద్ధము. బింబప్రతిబింబములకు వాస్తవస్థితిలో భేదమే లేదు కదా! కావున పరమేశ్వరుడు సిద్ధుడే నిర్వికారుడే యైనను ఆయనకు ప్రతిబింబమువలె నున్న యీజీవుడు అవిద్యోపాధి కలవాఁ డగుటచే నాయవిద్యాదోషముల నాశ్రయించి “బ్రహ్మము నిత్యపరిశుద్ధము నిర్వికారము జీవుడు సంసారి సుఖదుఃఖాద్యుపద్రవములు కలవాఁడు” అనుమొదలగువ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. ఇట్లగుటచే నావ్యవహారములనుమాత్రమే యవలంబించి భేదమును గ్రహింప నక్కఱ లేదు.

వాస్తవస్థితిలో అవిద్య నిత్యశుద్ధుఁ డగుపరమేశ్వరునియందుండుటకు వీలు లేకున్నను, కల్పితభేదభిన్నుఁ డగుజీవునిమూలమున నాతనియందుండును అనఁగా అవిద్య జీవునకే యున్నది కాని జీవబ్రహ్మములకుఁ గలభేదము కల్పితమే యగుటచే పరమేశ్వరునికే యున్న దని యుపచరింపఁబడును. ఘటాకాశమునకు నావరణ మగుఘటము, ఘటాకాశమహాకాశములకు భేదము లేకపోవుటచే మహాకాశమునకే లేక మహాకాశములోనిభాగమునకే యావరణ మని యుపచరింపవచ్చును కదా! “ఇట్లయిన నవిద్యాజీవుల కన్యోన్యశ్రయము వచ్చును కదా!” అనియెడ వేమొ దానినిఁ గూర్చి (౧. ౪. 3.) సూత్రమున సవిమర్శముగా వివరించియే యున్నాను. ఆకారణమువలన (ఆయన్యోన్యశ్రయము దోషము కాకపోవుటవలన) “పరమేశ్వరుడు మాయ నెవ్వనిఁగూర్చి ప్రయోగించును? సృష్ట్యారంభమున జీవులు వేరు కదా! మఱియు సర్వానర్థకారిణి యగుమాయను తనపైఁ దానే నైచుకొను ననుట యెట్లు? జీవులకును తనకును భేదమే లేకపోవుటచే సృష్ట్యారంభమున నున్నవాఁడు తా నొక్కఁడే యగుటచే ‘మాయను తనపై ననే ప్రయోగించుకొనును’ అనియే చెప్పి తీరవలయును కదా!” అనుమొదలగుప్రశ్నలకు నవకాశ మింత యైనను లేదు. కావున కేవల భేదవ్యవహార మున్నంతమాత్రమున దాని నాశ్రయించి భేదసిద్ధాంతమును చేయ నక్కఱ లేదు. వ్యవహారము భ్రాంతివలనఁగూడఁ గలుగవచ్చును కదా!

“ఒకచోట ప్రతిబింబదృష్టాంతమును మఱియొకచోట నాకాశ

దృష్టాంతమును చెప్పితిరి. ఒకదృష్టాంతముపై నిలువకభిన్నస్వభావములు గలదృష్టాంతముల నాశ్రయించి కార్యనిర్వాహము చేసికొనిన నది సిద్ధాంత మెట్లగును? ప్రతిబింబ మనునది బింబముయొక్క ఛాయయే కాని యంశము కాదు; ఘటాకాశము మహాకాశముయొక్క యంశము కదా" అనియెదవేమొ వినుము. "అభేదము గల పదార్థములయందు భ్రాంతిసిద్ధమగు స్వరూపభేదవ్యవహారము లోకమునఁ గలదా లేదా?" అనువిషయముమాత్రమే మాకు నిరూపణీయము. ఇదియేదృష్టాంతము నాశ్రయించినను నిరూపింపఁబడును. ఉపాధి ననుసరించి దానిగుణములు ఉపహితమునందు (ఉపాధి గలదానియందు) ఆరోపించుట ప్రతిబింబఘటాకాశములయందు సమానమే. ఇట్లుండ వానివానిస్వభావములయందుఁ గలవైషమ్యములతో మా కేమిపని? అపకాశమే యాకాశ మగుటచే ఘటాదిగతరంధ్రములయొక్క రూపభేదముల నాశ్రయించి యాకాశమునకు రూపభేదములు వర్ణింపఁబడుచున్నవి యని తెలిసికొనవలయును. "ఈరంధ్రము వర్తులముగా నున్నది; అర్థచంద్రాకారముగ నున్నది చతుష్కోణముగ నున్నది" అనుమొనలగు వ్యవహారములు తత్తదుపాధులయం దున్న యాకాశమునఁ గూర్చినవియే యని నిశ్చయింపవలయును. ఈవిషయము ప్రత్యక్షగోచరము లగుజలాదులయందు స్పష్టము. అవి బహువిధాకారములతో నిర్మింపఁబడినతటాకాదులయందు నిలిచియున్నప్పడు తత్తదాకారములు కలవిగానే వర్ణింపఁబడుచున్నవి. కావున నేదృష్టాంతమును చెప్పినను విరోధము లేదు. దృష్టాంతదాష్టాంతికములకు సర్వవిషయములందును పోలిక యుండవలసినపని లేదు కదా! మఱియు నీయవిద్య యనిర్వచనీయ యగుటచే "ప్రతిబింబమునకు దర్పణాదులవలె జీవులకు నాధారభూత" యనియు, "ఘటగత జలములయందు సర్వవ్యాపకమయ్యు నాకాశము మరల ప్రతిబింబించు నట్లు ఆబ్రహ్మము సర్వవ్యాపక మయ్యు నవిద్యయందు ప్రతిబింబించెను" అనియుఁ గూడఁ జెప్పవచ్చును. కావున మాసిద్ధాంతమున నేమియు దోషము లేదు.

"ఇట్లయిన జీవుఁడు స్పష్టముగఁ గానవచ్చుచుండుటచే పరమేశ్వరుఁడు కూడ నట్టివాఁడే కావలయును" అనియెదవేమొ యట్లు కా నక్కఱ లేదు. లోకమున బింబాభిన్న మగు ప్రతిబింబమునకు మహా

కాశాభిన్న మగుఘటాకాశమునకు నెట్లు దర్పణాదులును ఘటాదులును ఆశ్రయభూతములో, అట్లే జీవాభిన్నుఁ డగుపరమేశ్వరునకును అవిద్యలు గుహలు. కావున లోకమున ప్రతిబింబములు ప్రకాశించుచున్నను బింబము ప్రకాశింపకుండుట (అనఁగా: దెలియరాకుండుట) కూడ సంభవించునట్లు జీవుఁడు ప్రకాశించుచున్నను బ్రహ్మము ప్రకాశింపకుండవచ్చును. “తత్సృష్ట్యా త దే వాను ప్రావిశత్” “ఆసృష్టి కర్త ప్రపంచమును సృజించి దానియందే ప్రవేశించెను” అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి యీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది; పరమేశ్వరుఁడే జీవరూపమున నవిద్యాహుపగుహలయం దున్నాఁ డని చెప్పుచున్నది.

కావున నెట్లు చూచినను కాశకృత్స్నిమతమే శ్రుతిసమ్మతము. ఇట్టిసిద్ధాంతము నంగీకరింపక నెవ్వరు జీవపరమేశ్వరభేదము కల దందులో వారు వేదాంతతాత్పర్యార్థమునే బాధించినవారగుదురు. ఆవేదాంతము భేదదృష్టిని నిషేధించుచు నిందించుచు నభేదదర్శనమును ప్రశంసించుచున్నది. మఱియు వారు మోక్షసాధన మగుతత్త్వజ్ఞానమునే నిరాకరించినవార లగుదురు; శాశ్వత మగుమోక్షమునకు కార్యత్వంబును దానిచే ననిత్యత్వంబును కల్పించినవార లగుదురు. జీవుఁడే మోక్షము నొందవలసినవాఁడు; వాఁడు ఆకాశాదులవలె కార్యమయ్యేనేని, నశించునేని యప్పుడు వాని నాశ్రయించినమోక్షము కూడ నట్టిదే కావలసివచ్చును కదా! ఇదియును, గాక వారిమతములు యుక్తి వాదములకుఁగూడ నిలువవు.

ఆశ్చర్యగుతము సయుక్తికముగ నిదివఱకే ఖండింపఁబడెను. “ఉత్పత్తిశ్రుతి యాపాధికోత్పత్తినిఁ గూర్చి చెప్పునదియే” అనుటచే నామతము పోయెను కదా! ఇక నొడులోమిమతము కూడ నట్టిదియే. వారిమతమునకు నాధారముగ నుదాహరింపఁబడిన “ఏష సంప్రసాదః” అనుశ్రుతి సుషుప్త్యనస్థావిషయ మగుటచేతను భ్రాంతివినాశాభిప్రాయ మగుటచేతను స్వాభావికభేదపరమే యనుటకుఁ బ్రబలకారణములు లేక పోవుటచేతను వారిమతము నిలువదు. రెండవది యగు “యథా నద్యః” అనుశ్రుతియు వారిమతమున కనుకూలము కానేరదు. ఆశ్రుతికి వారు చెప్పినయర్థము సరిపడదు. వారు బ్రహ్మసూత్రమునకుఁ గలయేకత్వ

మును గాని ఉపాధికృతభేదమును కాని యుపాధికృతనామరూపములను గాని యంగీకరించియుండుచేని యప్పుడు నదీసముద్రములకు నై క్యము సంభవించు ననినఁ జెల్లి యుండును; అది మామతమే యగును. అట్లు కాకున్నప్పుడు నదికి స్వతంత్ర నామరూపములును నదీస్థితియందు స్వాభావిక మగుభేదమును కల దని చెప్పునప్పు డట్టియైక్య మెట్లు సంభవించును? “నది యనిన నదీజలపరమాణువులచే నేర్పఱుపఁబడినజలము; లేక ప్రవాహము” అని చెప్పిన నది సముద్రప్రవేశము కాఁగానే నశించును కావునను “నదీజలపరమాణువులే నది” అనిన నప్పు డాపరమాణువులకును సముద్రజలపరమాణువులకును భేదము నిత్యమే కావునను, “నది సముద్రమునఁ గలది సముద్రమే యగును” అనుట సంభవింపదు. ఎన్నియుక్తులు చెప్పినను ఎప్పటి కైనను స్తంభము గోడ కానేరదు కదా!

కావున కాశకృత్స్నిమతము తప్పుఁ దక్కిన వన్నియు నప్రామాణికములే. “జీవుఁడు పరమేశ్వరుని యంశము. ఆ కాశము స్వరూపవ్యాపక మయ్యి నేకరూప మయ్యి ఘటాదిరంధ్రములయందు నిలచి ఘటాకాశాదిశబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు కర్ణరంధ్రమున నుండి * శ్రోత్రేంద్రియనామముచే వ్యవహరింపఁబడుచో శబ్దగ్రహణరూప మగువ్యాపారము చేయుచున్నట్లు, వాయువు శరీరమునఁ బ్రవేశించి * ప్రాణాదినామములతోఁ బలుపఁబడుచో ఆహారపచనాదినామకార్య

* శ్రోత్రమున నున్నయాకాశమే శ్రోత్రేంద్రియ మనియుఁ బ్రత్యేకముగ శబ్దగ్రహణము చేయునూత్తపదార్థము వేఱుగ లే దనియు సర్వవాదిసమృత మగు సిద్ధాంతము.

* ప్రాణవాయువు హృదయమున నుండి వెలికి వచ్చుచుఁ బోవుచు రక్తమున నుండు నపొలిశుధ్యమును తొలగించి నరములకు బలము నిచ్చును. ఆపానవాయువు గుదస్థానమున నుండి మలమూత్రాదుల వెడలించును. వ్యానవాయువు సర్వశరీరము నందు వ్యాపించి వెలుపలికితోడ్పముల లోనికిని లోపలికితోడ్పముల వెలుపలికి నిచ్చుచుండును. ఉదానవాయువు కంఠమున నుండి మంచియాహారములను లోనికిఁ గైకొనుచు దక్కినవానిని నాంతిమూలకముగ వెలుపలికి వెడలించును. సమానవాయువు నాభి యందుండి జఠరాగ్నిని ప్రజ్వలింపఁజేసి యాహారమును పచనముఁ గావించి రక్తమును సర్వవాదులకును భరిచ్చి యుచున్నను.

ములఁ జేయుచున్నట్లు, ఈవరమేశ్వరుడును అవిద్యోపాధులయందు నిలిచి జీవనామముచే వ్యవహరింపఁబడుచు, అకర్తయయ్య సర్వకార్యముల నాచరించుచు నున్నాఁడు" అనుటయే సిద్ధాంతము.

“ఈసిద్ధాంతమునందు కూడ శ్రుతివిరోధము కలదు “నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం” అనుశ్రుతికి మీమాతము విరుద్ధము” అనియెదవేమొ యట్లు కాదు. ఆశ్రుతి నిష్కలపదముచే “పరమేశ్వరునకు అవయవములు లేవు” అని మాత్రమే చెప్పుచున్నది కాని అంశము లేదని చెప్పుట లేదు. ఘటాకాశము ఆకాశమునకు నవయవము కానేరదు కదా !

“ఇది యుక్తముగ నుండలేదు. బ్రహ్మము యేకహృచ్చై యున్నప్పుడు ఈజీవత్వ మెట్లును కలుగు ననుటకు వీలు లేదు. మీరు చేసిన సిద్ధాంతము నాశ్రయించి చూచిన అంశమునకును అంశికిని (అంశము కలవానికిని) భేదమే యుండదు. లోకమున అవయవములు లేనిపదార్థ మొకదాని నాశ్రయించి దానిచే కొంతభేదము నొందు ననుట సంభవింపదు. పరిచ్ఛిన్న మైన భిన్నమయ్యే యుండవలయును ; కాకున్న బాత్తుగ నే లేకపోవలయును. ఈవిషయమున సిద్ధాంత మెట్లు” అనియెదవేమొ వినుము. ఈవిషయమును సిద్ధాంతము చేయవలసినపని మాకు లేదు. ఇది యిట్లే యుండనిమ్ము. జీవుఁ డనువాఁ డొక్కఁడుమాత్రము కలఁడు ; వ్యాపారములఁ జేయుచున్నాఁడు. ఇది లోకప్రసిద్ధము. ఆకాశము కర్ణరంధ్రమున నుండి శబ్దమును గ్రహించుచున్నది యనుట యిందుకు దృష్టాంతము. కర్ణరంధ్రమున నున్నయాకాశము మహాకాశమునకంటె భిన్న మని యెట్లు నిరూపింపఁగలము ? ఆకాశమునకు నవయవములు లేవనుట సర్వవాదినమ్ముతము కదా ! కావున శ్రోత్రేంద్రియము ఆకాశాంశమే యని తీరవలయును. ఆవిషయమున నీవు చేసిన సిద్ధాంతమే (అంశ మనునది యుండటకే వీలు లేదనుసిద్ధాంతము) స్థిరమగునని, అట్లే యుఁగీకరింపవలసియుండునని, యప్పుడు ఆకాశము సర్వగతము కావున గోడలు స్తంభములు మొదలగునవి యన్నియు మనము మాటలాడువాక్యముల వినవలసినవచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా ! కావున అంశి యవయవములు లేనివాఁడే యైనను అనిర్వచనీయ మగు నేదియో యొకకారణమునకు సంశయమునకు నేదియో యొకవిశేష

ముండి తీరవలయును. మఱియు అంశము అంశికంటె భిన్నమని కాని కాదని కాని యెట్లును నిరూపించుటకు వీలులేదు. మాకుఁ గావలసినదిదియే.

ఇదియునుఁ గాక జీవరూప మగునంశమునకుఁ గలవిశేష మవిద్యయే యని మేముచెప్పుచున్నాము. దానికి నెట్లును లక్షణమును చెప్పటకు వీలు లేదనుచున్నాము. “అవిద్య యనఁగా నజ్ఞానము కదా! అదియే జీవునకు విశేష మైనయెడల నాయన ప్రకాశించుచు నుండఁగూడదు” అనియెడవేమొ యది సరి కాదు. ఆయవిద్యకు బ్రహ్మమే విషయము కాని జీవుఁడు కాడు. మఱియు లోకప్రసిద్ధిని యుక్తులచే నిరాకరింపలేము. జీవుఁడు తనకార్యమువలన స్పష్ట మగుచున్నాఁడు. “పూర్వమే స్పష్టమై యుండవలయును కదా! అనియెడవేమొ ఈప్రపంచ మనాది యగుటచే నిది దోషము కాదు. ఇట్లు కాక నొకవేళ నీవు చూపిన దోషము లన్నియు దుర్నివారములే కానిమ్ము. అప్పటికిని మామతము చెడదు. మాయకు నిది యంతయు భూషణమే. మామతమునఁ గార్య కారణము లన్నియు మాయామయములే కదా! మీరుమాత్రము యుక్తులచే నేదేదియో నిరూపింపఁబోయి చేసినఘనకార్య మేది కలదు? అందఱును మామతము నంగీకరించిననే కాని శ్రుతిని చక్కఁగా నమన్వయింపలేరు. కావున కాశకృత్స్నసిద్ధాంతమే శ్రుతిసిద్ధాంతము.

2. ప్రకృత్యధికరణము.

విషయము:— “ఉత మాదేశ మప్రాత్యోయే నాశ్రుతం శ్రుతం భవతి....యథా సో మ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్యాచారంభణం మృత్తి కే త్యేవ సత్యం” “నీవు దేనిని తెలిసికొనిన నిదివర కెన్నడును వినఁబడనిది కూడ వినఁబడినట్లే యగునో అట్టిపదార్థమునుఁ గూర్చి గురువును ప్రశ్నించితివా? ఓశాంతుఁడా! మట్టి ముద్ద నొకదాని నెఱింగిన మృణ్మయపదార్థము లన్నియు నెట్లెఱుంగఁబడునో, అమృణ్మయపదార్థములు నామమాత్రములే కాని యందు

మృత్తికకంటె భిన్నమగు యధార్థతత్వ మెట్లు లేదో” అను నిట్టిజాతిగల వాక్యము లీయధికరణమున విమర్శింపబడును. బ్రహ్మము ప్రపంచమున కుపాదానకారణము కూడ నై యున్న దని నిరూపింపబడును.

సం దేహము:—ఇచ్చట, వేదవాక్యములలోఁ గొన్ని “న ఐత్యత” అని సంకల్పపూర్వకసృష్టినిఁ జెప్పుచుండుటయు ప్రస్తుతవిషయవాక్యమును బోలు కొన్ని వాక్యములు “ప్రపంచము పరమేశ్వరవికారము” అని చెప్పుచుండుటయు సంశయకారణములు “పరమేశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణమా? లేక, యుపాదానకారణము కూడ నగుచున్నాఁడా?” అను నది సంశయస్వరూపము. “పరమేశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణముమాత్రమే ఉపాదానకారణముఁ గూడ నగుచున్నాఁడు” అనునవి క్రమముగఁ పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “పరమేశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణముమాత్రమే యగుటచే నింతవరకుఁ జేయఁబడిన సమస్యయ మంతయు ప్రధానపరముఁగూడ కావలసినచున్ను. ఉపాదానకారణము లేక కార్యోత్పత్తి కలుగదు కదా! ఉపాదానకారణమే లే దనిన నిమిత్తకారణము కూడ నుండదు. అది యప్పుడు దేనిని ప్రేరేపింపవలయును” అనునది పూర్వపక్షమునకు ఫలము. “పరమేశ్వరుఁడే యుపాదాననిమిత్తకారణములు కావున సాంఖ్యప్రధానముతో నిచ్చట పనియే లేదు” అనునది సిద్ధాంతఫలము.

సంగతి:—అభివృద్ధికొఱకై కర్తను విచారింపవలసినట్లు మోక్షము కొఱకై బ్రహ్మమును విచారింపవలయు ననుచు నీశాస్త్ర మారంభించినది. వేదము సంతయును పరమేశ్వరునియం దేకవాక్యముగ సమన్వయించుట కుపక్రమించి యారంభమున “జన్తా ద్యస్య యతః ౧. ౧. ౨” అను సూత్రముచేఁ బరమేశ్వరునకు లక్షణమును చెప్పినది. “అచ్చట పరమేశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణముగానే చెప్పబడెను.” అను సంశయమును నివారించుటకై యీయధికరణము సమన్వయాధ్యా యాంతమున వ్రాయఁబడెను. ఇది జన్తాద్యధికరణమునకు తర్వాతనే యుండుట యావశ్యకమైనను విషయనిర్ణయ మైనపిదప నీవిచారము నారంభించిన సుబోధముగ నుండు నని యిట్లు చేయఁబడెను. జన్తాద్యధికరణము దీనియభిప్రాయమునుకూడ గ్రహించియే చెప్పబడె నని తెలిసికొనవలయును. ఉపాదానకారణత్వమునుఁ జెప్పుట తివాక్యములను

బ్రహ్మమునందు సమన్వయించుటయే యీయధికరణమునకు ఫలము కావున నిది సమన్వయాధ్యాయమునందు జేరవలసివచ్చును.

ఇందును ప్రధానము జగదుపాదానము కాదని శ్రుతివాక్య సమన్వయముచే సిద్ధాంతము చేయబడును కావునను, “వేదవాక్యముల కన్నిటికిని బ్రహ్మమునందే తాత్పర్యము” అని నిర్ణయింపబడును. కావునను దీనికి నాల్గవపాదమునందు చేరిక కలిగినది.

“పూర్వాధికరణమున ఒకపదార్థము నెఱింగినచో సర్వపదార్థముల నెఱుంగవచ్చును” అను ప్రతిజ్ఞను ప్రధానము చేసి జీవపరము లగువాక్యముల బ్రహ్మపరముల జేసితిరి. ఇచ్చట నట్లు చేయుటకు వీలు లేదు. ప్రతిజ్ఞను ప్రధానముగఁ గైకొనిన సంకల్పపూర్వకసృష్టిని జెప్పు శ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. కావున నా ప్రతిజ్ఞ * “గౌణమే” అని ప్రత్యుదాహరణసంబంధముతో పూర్వాధికరణముపై నాక్షేపము వచ్చును. దానిని నివారించుటకై యీయధికరణ మారంభమయ్యెను. కావున దీనికి జైయధికరణములతోఁ గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణ సంబంధము.

పూర్వపక్షము:—జన్మాద్యధికరణమున “పరమేశ్వరునకు జగత్కారణత్వమే లక్షణము” అని చెప్పబడియున్నది. జగత్కారణత్వమనఁగా నర్థమేమి? లోకమున కార్యోత్పత్తికి రెండుకారణములుండుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. కుండకు మట్టియు కుమ్మరియు భూషణములకు సువర్ణంబును స్వర్ణకారుఁడను అని యిట్లు ప్రతిపదార్థమునకును రెండు కారణములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇందు పరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తమా? యుపాదానమా? లక్షణముమా? త్రము రెంటియందును సమానముగనే వర్తించును కదా! ప్రతిపదార్థంబును తన యుపాదాన నిమిత్తకారణములనుండియే జనించుచున్నది. అందే నిలుచుచున్నది; లయ మగుచున్నది. విచారించఁబోయిన నేపదార్థము సంకల్పపూర్వకముగ నొక్కదాని నాచరించునో, ప్రభువై యొక్కదానిని నియమించునో, కార్యములతో సమానరూపము కలదియై యుండకున్నను ఆకార్యములకుఁ గారణ మగుచుండునో, అట్టివి నిమిత్తకారణము లనఁబడుచున్నవి. కావున పరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణమే

* గౌణము (పుట. ౪౨౭. చూడు.)

యని తేలుచున్నది. “స ఐక్షత” అను మొదలగువాక్యములచే సంకల్ప పూర్వకకర్తృత్వంబును, “ఏష సర్వేశ్వరః” అను మొదలగువాక్యములచే ప్రభుత్వంబును, “నిష్కళం నిష్క్రియం” అను మొదలగువాక్యములచే బ్రపంచవిరుద్ధ మగునిరవయవస్వరూపంబును పరమేశ్వరునకు కల వని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇక నీయన దానికి నుపాదానకారణ మెట్లగును?

ఉపాదానకారణ మనునది కార్యముతో సమానరూపము కలది యై యుండవలయును. ప్రపంచము అపరిశుద్ధము నుఖదుఃఖమోహత్మకము దీనికారణము కూడ నిట్టిదియే యై యుండవలయును. ఇట్టిది సాంఖ్యప్రసిద్ధప్రధానమే.

“ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము కలుగును” అను ప్రతిజ్ఞయును దాని కనుకూలము లగుమృదాదిదృష్టాంతములు బ్రహ్మపరములుగఁ గానవచ్చుచున్నను ఎట్లో ప్రధానపరములుగ నమన్వయింపవలయు ననుటయే కర్తవ్యము.

అవతారిక: — అనిన నట్లు కా దని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాఁడు.

౧౨౬. ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరో ధాత్. ౧. ౪. ౨౩.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము: — ప్రపంచమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడే యుపాదానకారణముఁ గూడ నై యున్నాఁడు. సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞయు దృష్టాంతములును ఈవిషయమునే తేలుపుచున్నవి. ఉపాదానకారణజ్ఞానమువలనఁ గాని కార్యవిజ్ఞానము కలుగదు కదా!

ఈ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములు సర్వశ్రుతులయందు నేకవిధముగనే యున్నవి. ప్రస్తుతవిషయవాక్యములు ఛాందోగ్యోపనిషత్తులోనివి. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును ఇట్టి ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములు కల వని పూర్వాధికరణమున నిరూపింపఁబడియున్నది. జన్మాద్యధికరణమునకు విషయవాక్యముగఁ జెప్పఁబడిన “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” అను తైత్తిరీయోపనిషద్వాక్యంబును ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంత

ములఁ జెప్పకున్నను పంచమీవిభక్తిచే * “జనికర్తృః ప్రకృతిః” అను వ్యాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి యుపాదానకారణమును గూడ చెప్పుచున్నవి. ఇట్లు సర్వవేదాంతములు నేకవాక్యముతోఁ బరమేశ్వరునకు నుపాదానకారణత్వమునుఁ జెప్పుచుండ, వేదోక్తము కాదని సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్న ప్రధానమును మఱిల నెట్లు గ్రహింతుము?

ముఖ్య మగుసర్థముచేతనే కార్యనిర్వాహము గలుగుచుండ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములకు గౌణార్థమును కల్పింపవలసినపనియు లేదు. వేదము భేదమునుదానినే నిషేధించుటచే బ్రహ్మభిన్నముగ ప్రపంచమును గ్రహించుటయే యసంభవమైయుండ నుపాదానకారణము నొకదానినిఁ గూడ నెట్లు గ్రహింపఁగలము? ఒకవేళ నీనిర్బంధమువలన గ్రహించినను ఈప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములే యడ్డము వచ్చును. నిమిత్తకారణము కార్యమునకంటె బొత్తిగ భిన్నమే యగుటచే తజ్ఞానమువలన కార్యజ్ఞానము కలుగదు; ఉపాదానకారణజ్ఞానమువలన కార్యజ్ఞానము కలిగినను తద్భిన్ననిమిత్తకారణజ్ఞానము కలుగదు. సర్వవిజ్ఞాన మనిన నిమిత్తకారణభిన్నపదార్థవిజ్ఞానము కానేరదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను పరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచమున కుపాదాననిమిత్తకారణములు. మట్టి సువర్ణము మొదలగునవి యచేతనపదార్థము లగుటచే చేతను లగుకుమృది మొదలగునిమిత్తకారణముల నపేక్షించును; పరమేశ్వరుఁడు చేతనుఁడే యగుటచే నాయన కట్టియపేక్ష లేదు. ఉపాదానకారణము కార్యసమానరూపమై యుండవలయు ననుట నియమమే యైనను మామతమునఁ బ్రపంచము * వివర్తజాత మగుటచే నానియమము లేకున్నను దోషము లేదు. భ్రాంతిచే గ్రహింపఁబడినసర్పమునకును దానికి వివరోపాదాన మగుత్రాటికిని సమానరూపము కొంచెమయినను లేదు కదా!

“జనికర్తృః ప్రకృతిః” (వ్యాకరణము ౧. ౪. ౩౦ చూడు.) ఉత్పత్తియైన పదార్థమునకు గారణ మగునది నుపాదాన మగును. దానిని పంచమీవిభక్తితోఁ జెప్పవలయును. ఇచ్చట ప్రకృతిజన్మమునకుఁ గొందఱు నిమిత్తకారణముగమాత్రమే యర్థము చెప్పుదురు. వ్యాకరణభాష్యకారుఁ డగుపతంజలి దానికి నుపాదానకారణ పరమున సర్థమును చెప్పెను.

* వివర్తజాత మనఁగా : వివర్తమువలనఁ బుట్టినది. వివర్తము (పుట. ౭౭ చూడు.)

అ ౧. పా ౪. సూ ౨౪. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈవిషయమును నిర్ణయించుటకై మఱికొన్ని పేర్లు తువులఁ జూపుచున్నాఁడు.

౧౩౦. అభిధ్యోవదేశా చ్చ. ౧. ౪. ౨౪.

తాత్పర్యము:—అభిధ్య యనఁగా లేనిపదార్థమునుఁ గూర్చిన సంకల్పము (అనఁగా క్రొత్తపదార్థంబును సృజింపవలయు ననుసంకల్పము) “సో ౭ కామయత బహు న్యాం ప్రజాయే యేతి. స విక్షత బహున్యాం ప్రజాయే యేతి” “నే నొక్కఁడనే ప్రపంచరూపము నొందుచు ననేకులయ్యెదను అని పరమేశ్వరుఁడు సంకల్పించెను. (రెండు వాక్యములకు నిదియే యర్థము)” అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి పరమేశ్వరునకు అభిధ్యను చెప్పియున్నది; అందును “స్వయముగనే ప్రపంచరూపము నొందవలయు నని” అనువాక్యభాగముచే ప్రపంచోపాదానత్వమును కూడ సూచించియున్నది. కావున ప్రపంచసృష్టివిషయమున స్వతంత్ర సంకల్పము గావించినవాఁడు గావున నిమిత్తకారణంబును, స్వయముగనే ప్రపంచరూపము నొందినవాఁడు కావున నుపాదానకారణంబునుఁ గూడ నాపరమేశ్వరుఁడే.

౧౩౧. సాక్షా చ్చోభయామ్నా నాత్.

౧. ౪. ౨౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు శ్రుతి “పరమేశ్వరభిన్న మగునుపాదానకారణము ప్రపంచమునకు లేదు” అనువిషయమును సృష్టిలయ కథనముచే నిరూపించుచున్నది; * అవధారణమునుఁ గూడ చేయుచున్నది. “సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతా న్యా కాశా దేవ సముత్పద్యంతే ఆకాశం ప్రత్యస్తం యంతి (౧. ౧. ౨౨. చూడు)” అను వాక్యమునం దీవిషయములు స్పష్టములై యున్నవి. లోకమున శ్రుతి పదార్థమునకును ఉత్పత్తివినాశములు ఉపాదానకారణమునుండియే కలుగుచున్న ననుట స్పష్టము. ఘటము మృత్తికనుండి జనించుచున్నది.

* “ఇదయే. దీనికంటె నితరము లేదు” అని నిధారణ చేయుటకు నవధారణ ఘట పేరు ఇది “ఏవ” అనుశబ్దముచే చెల్లుపడుదును.

లయ మైనప్పుడు మరల నామృత్తికలోనే కలియుచున్నది కదా ! ఉత్పత్తికి నిమిత్తకారణము కూడ కావలసియే యున్నను లయమునకు దానితోఁ బని లేదు. కావున దానియందు పదార్థము లయము నొందదు. కావున, ఈ శ్రుతియందు తృప్తిలయములు రెండును గ్రహింపబడుటచే నుపాదానకారణమే యుద్దేశింపబడె నని స్పష్టమగుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో నుత్పత్తివిషయమునఁగూడ నిమిత్తకారణమంత ప్రధానము కాదు. కార్యము ఉపాదాన కారణముయందు జనించును; అది లేకున్న జనింపదు; కాని నిమిత్తకారణవిషయ మట్టిది కాదు. ఉపాదాన * మననృథాసిద్ధ మగు కారణము; నిమిత్త మన్ననో యట్టిది కాదు. ఒకటి కాకున్న మఱియొకటి యాస్థానమునకు రావచ్చును. శ్రుతియందును “ఆకాశాత్” అను పంచమీవిభక్తిచే నుపాదానకారణమే వర్ణింపబడెను. ఈవిషయమున “జనికర్తృః ప్రకృతిః” అనువ్యాకరణసిద్ధాంత మాధార మని యిదివఱకే వర్ణింపబడెను. కావున పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమున కుపాదాన కారణము.

౧౩౨. ఆత్మకృతేః పరిణామాల్. ౧. ౪. ౨౬.

తాత్పర్యము:—ఇదియును గాక “త దాత్మానగ్ స్వయ మకురుత” “ఆపరమేశ్వరుడు తనంతఁ దానే తనయాత్మను ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమింపజేసెను” అనువాక్యముచేతఁ గూడ శ్రుతి యీ విషయమును చెప్పుచున్నది. పై మంత్రముయొక్క యర్థమును విమర్శించిన నిమిత్తోపాదానకారణములు రెండును పరమేశ్వరుడే యనుట స్పష్టమగుచున్నది. “తానే పరిణమింపజేసెను” అనుటచే గర్తృత్వంబును “తననే పరిణమింపజేసెను” అనుటచే గర్తృత్వంబును స్పష్టమగుచున్నది కదా !

“హోకమున * సిద్ధ మగుపదార్థము సాధ్య మగుటకు వీలులే దనుట నియమము. ఇట్లుండ కర్తయై సిద్ధుడై యున్నపరమేశ్వరుడు మరల ప్రపంచరూపముతో సాధ్యుడగు ననుట యెట్లు సంభ

* ఆనృథాసిద్ధి (పు. ౨౩౪. చూడు). అది లేనిది ఆనృథాసిద్ధము.

* త్రికాలములయందు నేకరూపముతోఁ గాని యొకనిచే పదార్థాంతరమున

నిర్మింపబడక గాని యొకరినొకరి నుద్దేశించి నిర్మింపబడవలసినది సాధ్యము.

విందును? అనియెదవేమొ వినుము. పరిణామమునలన నిట్టిస్థితి సంభవింపవచ్చును. లోకమున మట్టి మొదలగునవి ఘటాదిరూపములతోఁ బరిణమించుచున్నవి. అచ్చట కూడ మట్టి స్వస్వరూపముతో నీధ మైయేయున్నది కదా! అయిన యామట్టి యచేతన మగుటచే దానిపరిణామమునకు నిమిత్తకారణ మొక్కటి చేతనము కావలయును; ఇచ్చట చేతన బ్రహ్మమే యుపాదానము కావున నీయనకు చేతనాంతరసాహాయ్య మక్కఱ లేదు.

“పరిణామము నంగీకరించిన నీకు ననేకదోషములు వచ్చును” అనియెదవేమొ వినుము. మామతమునఁ బరమేశ్వరునకుఁ గలనిమిత్తత్వము ఉపాదానత్వము దానిచేఁ గలిగిన ప్రపంచరూపపరిణామము ప్రపంచము ననునివి యన్నియు * ననిర్వచనీయములే కదా! శ్రుతియు “ఏకమే వా ద్విత్వీయం” అను మొదలగు ననేక వాక్యములచే నీవిషయమునే నిరూపించుచున్నది యని కాశక్యత్వముతవిమర్శమున (౧. ౪. ౨౨. చూడు.) బహువిధముల నిరూపించియున్నాము.

విశేషాంశము:—ఇచ్చట “పరిణామాత్” అనుభాగమును ప్రత్యేక సూత్రముగఁ గూడ గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు దానికి నర్థ మిట్లు:—

“తచ్చ త్య చ్చాభవత్” “ఆపరమేశ్వరుడే ప్రత్యక్షములు కాని యాకాశ వాయువులుగాను ప్రత్యక్షము లగునగ్నిజలపృథువులుగాను కూడ నయ్యెను” అనువాక్యముచే శ్రుతి సర్వప్రపంచమును బ్రహ్మపరిణామమునుగాఁ జెప్పుచున్నది. ఈకారణమునలనఁ గూడఁ బరమేశ్వరుడే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము. ఉపాదానకారణభిన్న మగుపదార్థము కార్యము కానేరదు. (అనఁగా కార్యరూపముతో నుండనేరదు) కదా!

౧౩౩. యోని శ్చ హి గీయతే. ౧. ౪. ౨౭.

తాత్పర్యము:—ఇది యంతయునుఁ గాక శ్రుతులయందు పరమేశ్వరుడు ప్రపంచోపాదానముగ ప్రత్యక్షముగనే చెప్పఁబడి యున్నాడు. “కర్తార మీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం, త ద్భూతయోనిం పరివశ్యంతి ధీరాః” “సృష్టికర్తయు ప్రభువును పురుషుడును హిరణ్య

గర్భనకు యోనియు భూతములకు యోని యగునాపరబ్రహ్మమును జ్ఞానవంతులు తెలిసికొందురు ” అను మొదలగువాక్యములయందు శ్రుతిచే యోనిశబ్దము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. యోనిశబ్దమునకు నుపాదానకారణమే యర్థ మనుట లోక వేదములయందు స్పష్టము. “సృథివీ యోని రోషధీనాం” “ఓషధులకు భూమి యోని” అను మొదలగువాక్యములయందు దీవిషయము స్పష్టమై యున్నది. భూమి యోషధుల కుపాదానకారణ మనుట నిర్వివాదాంశము కదా ! కావున పరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మనుట నిస్సంశయము.

“యోనిశబ్దమునకు నితరార్థములు కూడఁ గలవు” అందు వేమొ ముండకోపనిషత్తునందలి పూర్వాపరసందర్భముల విచారించిన నాశబ్దము నుపాదానకారణపరముగానే ప్రయోగించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. వాక్యశేషమున “యథో ర్థానాభిః సృజతే గృహ్లా తే చ” “సాలెపురుగు తనశరీరమునుండియే దారమునుకల్పించి మరల తనశరీరమునందే యేవిధముగ నడంచుకొనునో” అను మొదలగుసృష్టాంతములు గలవు. ఇవి యన్నియు నుపాదానకారణమునుఁ గూర్చి చెప్పునవియే కదా ! నిమిత్తోపాదానకారణము నేకపదార్థముగఁ గూడ నుండవచ్చు ననుటకును ఈసాలెపురుగుదృష్టాంతమే చాలును. “సాలెపురుగు యొక్క దేహము త్రాటికి నుపాదానకారణము; దేహభిన్నఁ డగునాత్మ నిమిత్తకారణము కదా !” అనియెడవేమొ ప్రపంచమున దేహాత్మ విభాగ మనునదియే సామాన్యదృష్టికి లేదు కదా ! దృష్టాంతాదులును సామాన్యదృష్టి గలవారిని బోధించుటకై చెప్పఁబడినవియే కదా !

పూర్వపక్షము:— ఇట్లయినను అనుమానప్రమాణమునకు విరోధము వచ్చును. లోకమున సంకల్పపూర్వకముగ సృష్టి నాచరించుట మొదలగునవి నిమిత్తకారణములందే కానవచ్చుచున్నవి; కాని యుపాదానకారణమునందుఁ గానవచ్చుట లేదు కదా ! (“ఈశ్వరః నిమిత్త మాత్రం, ఈతాపూర్వకకృతిమత్వాత్, కుంభక ర్తృకులాలవత్” అనునది యనుమానవాక్యవ్యరూపము).

సిద్ధాంతము:— ఇట్లు చెప్పకూడదు. లోకమునలెనే యిచ్చుటను కావలయు ననుట నియమము కాదు. ఇది యనుమానముచే నిర్ణయింపఁ

బడువిషయము కూడఁ గాదు. “నైషా తర్కేణ మతిః” “ఈజ్ఞానము తర్కమువలన కలుగదు” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియే యీ విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. వేదము తప్ప మఱియొక్కటి యీవిషయమును నిర్ణయింపఁజాల దని శాస్త్రయోనిత్యాధికరణమున (౧. ౧. ౩. చూడు) సవిస్తరముగ వివరించియున్నాము. ఇప్పుడును “వేదము ఈక్షణపూర్వకముగ సృష్టి నొనర్చువానినే యుపాదాన కారణముగఁ గూడఁ జెప్పుచున్నది” అనువిషయమును నిరూపించి యున్నాము.

మఱియు మీయనుమానమునందుఁ గూడ దోషము కలదు. మీరు ఈయనుమానమును వేదానుసారముగఁ జేసితిరా? స్వతంత్రముగఁ జేసితిరా? మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన మీయనుమానమునకే యనకాశము లేదు. వేదమునందు ఒక్కపరమేశ్వరునకే నిమిత్తోపాదాన కారణత్వములు చెప్పఁబడియుండ దానికి విరుద్ధముగఁ నిమిత్తకారణత్వమాత్రమును సాధించుటకై చేయఁబడిన యీ యనుమానము వేదానుసారి యగుట యెట్లు? రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు పరమేశ్వరుని యునికియే మొట్టమొదట సంభవించదు కావున మీయనుమానమునకు నిలుకడయే యుండదు. ఆశ్రయమే లేకున్న నిమిత్తకారణత్వమును దేనికి సాధింతురు? “అచ్చట (ఈశ్వరునియందు)ఁ గూడ ననుమానమే ప్రయోగింపఁబడును” అందురేమో యీవిషయమున ననేకవిరుద్ధానుమానములు (ఈశ్వరాభావమును సాధించు ననుమానములు) గూడ కలవు కదా! అందు నిలుకడ యెట్లు కలుగును? కావున వేదానుసారముగ సర్వము సంగీకరింపవలసినదియే. అనుమానములనుఁ గూర్చి ద్వితీయాధ్యాయమున విశేషముగఁ జర్చింపఁబోవుచున్నాము.

ఇట్లు విమర్శించిన ప్రపంచమునకుఁ బరమేశ్వరుడే నిమిత్తోపాదానకారణము లనుట సిద్ధాంత మగును. ఈక్షణపూర్వకకర్తృత్వము కల దనుకారణమువలనఁ బరమేశ్వరునకు కేవల నిమిత్తకారణత్వమే కలుగవలయు ననువాదము నిరాకరింపఁబడుటవలన “ప్రభుత్వము. కార్యముతో సమానరూపత్వము లేకుండుట మొదలగు నితర కారణముల వలనఁ గూడఁ బరమేశ్వరునకు నిమిత్తకారణత్వముమాత్రమే కలుగవలయును” అనుపక్షములు కూడ ఖండింపఁబడిన ట్లయినవి.

మఱియు నిందు జెప్పబడిన యుపాదానకారణత్వము మట్టి మొదలగువానికిఁ గలయుపాదానకారణత్వమునంటిది కాదు. మట్టి మొదలగు నవి సంపూర్ణముగఁ గాని కొంచెముకొంచెముగఁ గాని ఘటాదిరూపములతోఁ బరిణామించును. వానికి అవయవములు కలవు కావున నట్టి పరిణామమునకు నవకాశము కలదు. సరమేశ్వరుఁ డన్ననో నిరవయవుఁడు. కావున నాయనకుఁ బరిణామము సంభవింపదు. ఇక నెట్లు ఉపాదానకారణము కాఁగలఁడనిన, త్రాడు స్వయముగ నేవిధ మగుపరిణామమును కూడఁ జెందకయే భ్రాంతివలన దోచుసర్పమున కుపాదానకారణ మగునట్లు ఆయనయు ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మగుచున్నాఁడు. రజ్జు సర్పములకు భేదాభేదములు లేనట్లు ప్రపంచబ్రహ్మములకును భేదాభేదములు లేవు. ఇదియే యనిర్వచనీయత్వము. “సూత్రకారుఁడు ‘పరిణామాత్. ౧. ౪. ౨౬.’ అని చెప్పినట్లు” అనియెడవేమొ అది లోకానుసారముగ సామాన్యదృష్టిచే జెప్పబడెను. సాధారణముగ లోకులు పరిణామభిన్నముగ వివర్తమును గ్రహించుటయే లేదు కదా! శ్రుతికి పరిణామమునందే తాత్పర్యము కల దనుటకు వీలు లేదని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. అప్పుడు “నిష్కళం” అనుమొదలగువాక్యములతో సృష్టిప్రతిపాదకవాక్యములకు దుర్నివార మగువిరోధము వచ్చును కదా! ఇట్లు కాకున్నను అవిద్యాగత మగుపరిణామత్వమును బ్రహ్మమునం దారోపించి యైనను సూత్రకారుఁ డట్లు చెప్పి యుండవచ్చును.

అధ్యాయతాత్పర్యము:—కావున సర్వమును విమర్శించిన పరమేశ్వరునకంటె భిన్న మగుపదార్థ మేదియు లేదనుటయే శ్రుతిసిద్ధాంతమని తేలుచున్నది. ఉపాదానకారణత్వము కూడ నాయుద్దేశమును స్థిరపఱచుటకై యే జెప్పబడియున్నది. ఇట్లు కాదనిన సర్వవాక్యములు నొకపక్షమున నుండ నడుమ నొకవాక్యముమాత్రము అన్యపరమై యుండు ననవలసినవచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా! దేనితాత్పర్యమునైనను నిర్ణయింపవలసిన నప్పుడు సంపూర్ణముగ గ్రంథము నంతయు విమర్శించి నిర్ణయింపవలయును గాని యొక్కొక్కవాక్యమునకే తాత్పర్యనిర్ణయము చేయ దగదు. అట్లు చేయుటకును వీలు లేదు కదా! ఇక వేదమును విమర్శించిన సర్వము నద్వితీయబ్రహ్మపరమే యగు

చున్నది. కొన్నిస్థలములయందు ప్రత్యక్షముగను మరికొన్నిచోట్ల భేద నిందాపూర్వకముగను వేదము అదైవతమునే స్థాపించుచున్నది. వేటాక కొన్నిచోట్ల యుత్పత్తిలయాదుల వర్ణించుటచే గూడ ప్రపంచమునకు బ్రహ్మభేదమును సాధించుచున్నది. కొన్నిస్థలములయందుమాత్రము భేదానువాదము కల దనుట యథార్థమే కాని, యది యనువాద మాత్రమే కాని, పరమార్థకథనము కానేరదు. అట్లయిన బహుశ్రుతు లకు విరుద్ధ మగును. చుటయు అదైవతశ్రుతులఁ బ్రధానములుగఁ గైకొనకుండిన వేదములోనియధికభాగము నిరర్థక మగును. దైవతమే వేదాభిప్రాయమైన నదైవతశ్రుతులకుఁ గార్య మేమియు నుండదు కదా ! ఇట్లు కాక వానినే ప్రధానముగఁ గైకొనిన దైవతశ్రుతులు సిద్ధానువాదములు కావచ్చును. సామాన్యముగ నందఱకును భేద దర్శనమే యలవడియున్నది ; గురువులును బోధించునప్పుడు శిష్యుల స్థితినే యవలంబింపవలయును కదా ! అనువాదానంతరమున దానిని నిందించి యుత్పత్తివాక్యములచే నభేదమును ప్రతిపాదించి క్రమక్రమ మున దానినే సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. కావున నెట్లు చూచినను వేదము అద్వితీయపరబ్రహ్మమునుమాత్రమే చెప్పుచు ; కాని రెండవ దానినిఁ జెప్పదు.

౮. సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణము.

విషయము:—ఈయధికరణమున “పరమాణువులు స్వభావము శూన్యము” అను మొదలగువానిని కారణములుగఁ జెప్పువారిమతములు విచారింపఁబడును.

సంగతి:—గ్రంథారంభమునఁ జూపఁబడి వేదవాక్యములచేఁ బ్రతిపాదితముగ నిరూపింపఁబడుచున్న బ్రహ్మకారణత్వముపై వచ్చిన యాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడినది. వేదసమన్వయముపై వచ్చినయాక్షేపమును నివారించునది కావున నీది సమన్వయాధ్యాయమునఁ జేర్చఁబడెను.

బ్రహ్మకారణత్వముపై వచ్చినయాత్మేపములను నిరాకరించు నదియే కావుననే నీపాదమునందును జేర్పబడెను. ఈపాదము కూడ నట్టిదే కదా !

“పై యధికరణమున ‘బ్రహ్మమే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము. ప్రధానము కాదు. ఈవిషయమున శ్రుతియే ప్రమాణము’ అని సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఇది తగదు. ప్రధాన మట్టిది కాక పోయినను పరమాణువాదులు కావచ్చును. పరమాణ్వాదివిషయము లందును శ్రుతి ప్రమాణముగనే యున్నది” అని వచ్చినయాత్మేప మీయధికరణమున నిరాకరింపబడుచున్నది. కావున దీనికిఁ బూర్వాధి కరణముతోఁ గలసంబంధ మాత్మేపసంబంధము.

సందేహము:—ఇచ్చట పరమాణ్వాదిపరముగఁ గూడ శ్రుతి యుండుటయు వేదము బ్రహ్మమునందే సమన్వయింపబడుటయు సంశ యకారణములు. “బ్రహ్మ మొక్కటియే ప్రపంచోపాదానకారణ మనుట చెల్లదు. బ్రహ్మ మొక్కటియే యుపాదానకారణము” అనునవి క్రమ ముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. “మీరు చేసినసమన్వయము సిద్ధిం పదు, సిద్ధించును” అనునవి క్రమముగ వానిఫలములు.

పూర్వపక్షము:—ప్రధానము జగత్కారణము కాకున్నను పరమాణ్వాదులు కావచ్చును. ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము కలుగు నను ప్రతిజ్ఞయొక్క బలము నాశ్రయించి మృదాదిదృష్టాంతముల నవ లంబించి పరమేశ్వరుని జగదుపాదానముగఁ జెప్పిన మట్టివిత్తన ములు మొదలగువానిదృష్టాంతములచేఁ బరమాణువులను కూడ జగ త్కారణములుగఁ జెప్పవచ్చును. “అణ్వీ ఇమే ధానా ఇతి ఆసామం గై కాం భిం ధీతి భిన్నా భగవ ఇతి కి మత్ర పశ్య నీతి న కించన భగవ ఇతి....ఏషోఽణిమా” “ఈమట్టివిత్తనములు మిగుల సన్నములై కాన వచ్చుచున్నవి యని శ్వేతకేతుఁ డనఁగా అం దొకదాని పగులగొట్టు మని యుద్దాలకుం డనియెను. ఆతఁడును పగులఁగొట్టి యం దేమియు లే దనఁగా ఇదియే నూత్నరూపము. ఇందు మహావలపుక్షము అల్పకార ముతో డాగియున్నట్లు ప్రపంచ మంతయు నూత్నపదార్థమునందు డాగియున్నది. యని యుద్దాలకుం డుపదేశించెను” అను మొదలగువాక్య ములు ఈపక్షమునఁ బ్రమాణములై యున్నవి. ఇందు “ఏమియుఁ

గానరా లేదు" అనుటచే శూన్యంబును "ఈసూక్ష్మవస్తువు" అనుటచే బరమాణువులును జగత్కారణములుగ నంగీకరింపబడినవి. కావున వేదము బ్రహ్మమునొక్కదానినే చెప్పు ననుసమన్వయము నిలువదు.

అవతారిక:—అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

౧౩౪. ఏతేన సర్వే వ్యాఖ్యాతా

వ్యాఖ్యాతాః. ౧. ౪. ౨౮.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము :—ఈపాదమునందును "ఈక్షే ర్నాశబ్దం ౧. ౧. ౫" అను మొదలెంతవఱకును ప్రధానవాదము పలు మాట నిరాకరింపబడెను. ఆసమయములయందు ఏయేన్యాయములు చూపబడెనో అవియే పరమాణ్వాదిపక్షములను కూడ నిరాకరించుటకుఁ జాలును. ఆపరమాణ్వాదులును వేదోక్తములు కావు. చేతనములు కావు. చేతనములు కాకున్న వాని నెఱుంగుటచే సర్వము నెఱుంగఁ బడటకు వీలు లేదు; నిమిత్తకారణ మగుచేతన మొక్కటి యధికముగ నుండవలయునుకదా! పై నఁ జూపబడినశ్రుతియు పూర్వోక్తరవిరుద్ధముగఁ బరమాణువులను చెప్పుదు. "ఏమియు లేదు" అనుటచే "ఏమియు దృష్టిగోచర మగుట లేదు" అనియు "సూక్ష్మవస్తువు" అనుటచే నామ రూపవశీలు లేని దనియుమాత్రమే శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావున పైయుక్తులచేతనే యీవాదము లన్నియు నిరాకరింపబడినట్లే యైనది. కావున నెట్లును మేము చేసినసమన్వయమునకు విరోధము రాదు. వేదము అద్వైతమునే యేకవాక్యముగ చెప్పుచున్నది. అధ్యాయముగిసె నని తెల్పుటకై వ్యాఖ్యాతపదము రెండుమాటలు ప్రయోగింపబడెను.

అధ్యాయసంగ్రహము :—ఇట్లు ప్రథమసూత్రమున శాస్త్ర ప్రతిజ్ఞయు ద్వితీయసూత్రమున బ్రహ్మలక్షణంబును తృతీయసూత్రమున బ్రహ్మబోధక ప్రమాణంబును చతుర్థసూత్రమున "సమన్వయముచే శబ్దప్రమాణము పరబ్రహ్మమునే చెప్పును" అనుటయును నిరూపింపబడి యున్నది. అచ్చటినుండియుఁ దృతీయపాదాంతమునఱకు "వేదవాక్యము లన్నియు బ్రహ్మమునందే సమన్వితము లగును" అనువిషయము నిర్ణయింపబడెను. ఈ నాల్గవపాదమున "వేదవాక్యములు బ్రహ్మభిన్నవిషయ

యమును బొత్తిగనే చెప్పవు" అని ప్రతిపాదించబడెను. ఈవిధముగ నీయధ్యాయమున వేదవాక్యసమన్వయము స్థాపించబడెను.

ఇతి శ్రీభగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు

ప్రథమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ప్రథమాధ్యాయమునఁ

జతుర్థపాదము.

ప్రథమాధ్యాయము ముగిసెను.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ద్వితీయాధ్యాయము, ప్రథమపాదము.

బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రిక.

ద్వితీయాధ్యాయానంతారిక.

మహాశిలాం యా మిహ వజ్రసారాం సాంఖ్యాదికన్యాయసితా
సిధారాః, కుంతీభవంతి ప్రతిహత్య గాఢం సమాశ్రయే తాం
శరణం వరేణ్యం.

పూర్వాధ్యాయమునందు సర్వజ్ఞుడును సర్వశక్తియు నిత్యశుద్ధుఁ
డును సర్వేశ్వరుఁడు సగుపరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచకారణమని నిర్ణయింపఁ
బడినది. మృత్తిక స్వయముగ మార్పు నొందకయే ఘటాకారముగఁ
గానవచ్చునట్లు, లేక, ఘటాకారముగఁ బరిణమించునట్లు ఆసర్వేశ్వ
రుఁడే మాయానహితుఁడై ప్రపంచరూపముతో బరిణమించుచున్నాఁ
డనియు, ఇదియే సృష్టిప్రకార మనియు నిర్ణయింపఁబడినది. మఱియు
మాయఁ గలయైంద్రజాలికుఁడు మొదలగువారు తనమాయను విస్తరిం
పఁజేయునట్లు పరమేశ్వరుఁడే యీ ప్రపంచమును స్థితికాలమునందు
నియామకుఁడై విస్తరింపఁజేయుచున్నాఁడని ప్రకటింపఁబడినది. సంహార
కాలమునందును భూమి తన కభిన్నరూపములై తనయందే జనించియున్న
* చతుర్విధభూతముల తనయందే యడంచుకొనునట్లు, ఈసర్వప్రపంచ

* చతుర్విధభూతములు:—జరాయజములు (మావి వలనఁ బుట్టునవి). అంశ
జములు (గుడ్డునుండి పుట్టునవి). స్వేదజములు (చెమటనుండి పుట్టునవి). ఉద్భిజ్జ
ములు (భూమిని పగులఁగొట్టుకొని జనించునవి). అని భూతములు (ప్రాణిసమాహ
ములు) నాలుగువిధములు. అందు మనుష్యులు పశువులు మొదలగునవి జరాయజ
ములు. పక్షులు సర్పములు మొదలగునవి అంశజములు. పేలుమొదలగునవి స్వేదజ
ములు వృక్షము లుద్భిజ్జములు.

మును ఆపరమేశ్వరుడే తనయం దడంచికొను ననియు దెల్పబడినది. ఈవిషయమంతయు చతుస్సూత్రియందే స్పష్టము చేయబడినది. తక్కిన యధ్యాయమునందును శ్రుతివాక్యసమన్వయవ్యాజమున నీవిషయమే దృఢపఱుపబడినది. మఱియు ప్రపంచబ్రహ్మముల కభేద మగుటచే "ఆ బ్రహ్మమే మనయాత్మ జీవుడు." అని స్పష్టము చేయబడినది.

ఈవిధముగ "చేతనమే ప్రపంచకారణము" అని నిరూపించుచు చేయబడిన శ్రుతిసమన్వయము యుక్తము కాదని యచ్చటనే సాంఖ్య దులయాత్మేషము లనేకములు వచ్చినవి. అయినను అది (ప్రథమాధ్యాయము) శ్రుతివాక్యసమన్వయమును చేయునదిమాత్రమే కావున నచ్చట నావాదముల కన్నిటికిని "మీరు చెప్పుప్రధానాదులను వేదము సమ్మతించదు. ఈకారణమువలన మేమును సమ్మతించము" అనిమాత్రమే సమాధానము చెప్పబడియున్నది. వారు తమకు నాధారభూతములుగఁ గైకొనుశ్రుతులును వారిపక్షమునకు ననుకూలములు కావని నిరూపింపబడియున్నది; ఆశ్రుతులకు వారు చేసినవ్యాఖ్యానము దోషయుక్తమనియుఁ దెల్పబడియున్నది.

అయినను కొన్నికొన్నితర్కయుక్తులును, మహర్షి ప్రణీతము లగుటచే విశ్వాసయోగ్యము లని తలంపఁబడుచున్న స్మృతులును వారిమతములకు నాధారములై యున్నవి. వాని ననుసరించి కొంచఱు మహాజనులు వారిమతములను కూడ పురుషార్థసాధనములనుగా నంగీకరించి యున్నారు. కావున నాయభిప్రాయమును తొలఁగించుటకై ఈయధ్యాయ మారంభింపఁబడుచున్నది. ప్రసంగవశమున కొన్నిశ్రుతివిరోధములును పరిహరింపఁబడును.

ప్రథమపాదావతారిక.

అందు ప్రథమపాదమున "పరమతస్థులచే కల్పింపఁబడినస్మృతులు మొదలగువానివలనను యుక్తులవలనను (అనఁగా : పరమతస్థులు అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణవాదమునకును చేతనకారణవాదమునకును భంజకములుగ కల్పించినయుక్తులచేతను) న్యపక్ష మగునదైవీతమునకు బాధ లేదు" అనువిషయము నిర్ణయింపఁబడినది. అందును మొదటి

రెండధికరణములయందును స్మృతివిరోధంబును తక్కినయధికరణముల
యందు యుక్తివిరోధంబును పరిహరింపఁబడినది.

౧. స్మృత్యధికరణము.

విషయము:—ఈపాదమునందు వర్ణింపఁబడువిషయములు పాదా
వతారికయందే వ్రాయఁబడినవి. ప్రథమాధ్యాయమునందువలె నీయ
ధ్యాయమున విషయవాక్యములు లేవు. ఇచ్చట శ్రుతిరహితము లగు
కేవలయుక్తులతోనే యర్థనిర్ణయము చేయఁబడును. కావున నిచ్చట
ముఖ్యముగ ప్రథమద్వితీయపాదములయందు విషయములు ప్రత్యేక
ముగ వ్రాయఁబడనక్కఱలేదు. ఏయేయధికరణమున నేయేయుక్తి
పూర్వపక్షముగ వర్ణింపఁబడునో ఆయాధికరణమునకు నాయా
యుక్తియే విషయ మగుచుండును. ఇట్లే ద్వితీయపాదమునందును ఏయే
యధికరణమున నేయేమతము దూషింపఁబడునో ఆయాధికరణ
మునకు నాయామతమే విషయ మగుచుండును.

సంగతి:—ఈస్మృత్యధికరణము ప్రథమాధికరణ మగుటచే దీనికి
ప్రత్యేకసంగతి (పూర్వాధికరణసంబంధము) అక్కఱలేదు. అధ్యాయా
వతారికయందుఁ జూపఁబడినసంబంధమే దీనికిని పూర్వాధ్యాయ
ముతోఁ గలసంబంధము. మఱియు సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణముగూడ
సధ్యాయార్థమును సంగ్రహించునది యగుటచే, దానితో దీనికి
నాక్షేపహాససంబంధము. (“పైయధికరణమునందు సర్వమణములను
ఒక్కపెట్ట నిరాకరించితిరి. అది యుక్తము కాదు. మహర్షిప్రణీతము
లగుస్మృతులు నిర్ధకము లగుట యుక్తము కాదు” అనునాక్షేపముచేఁ
గలిగినసంబంధము) కల దని సాధించినను, అదియు సధ్యాయముతోడి
సంబంధమే యగునుగాని కొత్తది కానేరదు. కావున దీనికిని అధ్యాయ
మునకువలెనే పూర్వాధ్యాయముతోఁ గలసంబంధము విషయ
విషయిభావసంబంధము. ఈయధ్యాయమునకుఁ బూర్వాధ్యాయసిద్ధాంత
ము విషయము; దాని నాశ్రయించియే కదా ఇది యాక్షేపసూహా
ధానములచే నవిరోధమును ప్రతిపాదించుచున్నది. ఇట్లగుటచేతనే యిది
దానికి విషయి ఇట్లుండుటయే విషయ విషయిభావసంబంధ మని తెలిసి
కొనవలయును.

సందేహము:—ఇచ్చట “శ్రుతు లన్నియు * చేతనకారణవాదమును ఏకవాక్యముగ సంగీకరించుచున్నవి” యని పూర్వాధ్యాయమున సిద్ధాంతము చేయఁబడియుండుటయు, సర్వజ్ఞు లగుకపిలాదిమహామునులు అచేతనము లగుప్రధానాదులే జగత్కారణము లని సయుక్తికముగ నిరూపించియుండుటయు సంశయకారణములు. ఇట్లే ఈపాదమున సంతమువరకు ప్రతియధికరణమునందును సంశయకారణముల నూహించుకొనవలయును. ప్రత్యధికరణమునందును పూర్వాధ్యాయసిద్ధాంతమునకును తత్తదధికరణములయందు విచారణీయములుగ గ్రహింపఁబడినయుక్తులకును గలవిరోధమే సంశయకారణ మగుచుండును. “ఈస్మృతివలన లేక, యుక్తిలనఁ బూర్వసమన్వయమునకు విరోధము కలదా? లేదా?” అనునదియే పాదాంతమువలనకు ప్రత్యధికరణమునందును సంశయస్వరూపము. “విరోధము కలదు, లేదు.” అనునవియే యంతటను క్రమమునఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు. మతభంగంబును తదభావంబును క్రమముగ వానిభలములు.

పూర్వపక్షము:—చేతన మగువరబ్రహ్మమే యీ ప్రపంచమునకు కారణ మని పూర్వాధ్యాయమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతము సరియైనది కాదు. ఏలయనిన మీసిద్ధాంతమే సత్య మైనచోఁ * దంత్రము లని చెప్పఁబడు సాంఖ్యాదిస్మృతులును వాని ననుసరించిన యితరస్మృతులును నిరర్థకములై పోవలసినచ్చును. అవియు సర్వజ్ఞు లగుకపిలాదిమహామును లచే నిర్మింపఁబడినవి; విద్వాంసులచే సంగీకరింపఁబడినవి.

వానియందు అచేతనమగుప్రధానమే జగత్కారణముగ వర్ణింపఁబడియున్నది. మోక్షవిషయముమాత్రమే వివరింపఁబడియున్నది. మనుస్మృతి మొదలగునవి మీసిద్ధాంతము ననుసరించినవియే యైనను వానిని గ్రహించి యీసాంఖ్యాదిస్మృతుల విడుచుటకు వీలులేదు.

* చేతనకారణవాద మనఁగా: జ్ఞానవంత మగుపదార్థమే యీ ప్రపంచమునకు కారణము. కాని జడము కాదు అనువాదము.

* తంత్రము అనఁగా బ్రహ్మస్వరూపమును లేక మోక్షస్వరూపమును ప్రతిపాదించునది. ఇవి కపిలాదులచేఁ జేయఁబడెను. వీని కనుకూలముగఁ బంచశఖుఁడు మొదలగుమహామునులు కొన్ని స్మృతులను రచించిరి.

మన్వాదిస్త్రీతులు ధర్మములనుగూర్చి కూడఁ జెప్పుచున్నవి. “ఈజాతి వానికి నీకాలమున నుపనయనము నాచరింపవలయును. దానిఁ జేయవలసిన విధి యిట్టిది. వివాహోదయ నిట్లు గావించవలయును” అను మొదలగువిధులను బోధించుచున్నవి. సాంఖ్యాదిస్త్రీతు లన్ననో యట్లు కాక మోక్షవిషయమునుమాత్రమే బోధించుచున్నవి. ఇట్లగుటచే మన్వాదిస్త్రీతులకు మోక్షవిషయమునఁ బ్రామాణ్యము లేక పోయినను ధర్మవిషయమునఁ బ్రామాణ్య ముండుటచే నిరర్థకత్వము లేకపోవును గాని సాంఖ్యాదిస్త్రీతులకు నట్లు కాదు. అవి చెప్పవిషయ మొక్కటియే యగుటచే దానియందును బ్రామాణ్యము లేకపోయిన నిరర్థకత్వ మనివార్యమై పచ్చును కదా! కావున వీనికి సప్రామాణ్యము కలుగకుండ శ్రుతులనే యేదియో యొకవిధముగ ప్రధానపరముగ నమన్వయింపవలసియుండును.

“సంకల్పపూర్వకసృష్టి సృష్టికర్తృజీవాభేదము మొదలగుకారణములవలనఁ బ్రధానము, లేక, అచేతనపదార్థము జగత్కారణము కానేరదు” అని నిరూపింపఁబడినది. ఇప్పుడు ఆవిషయమును గూర్చి మరల నాక్షేప మేల? అనియెడ వేమొ, వినుము. వేదార్థమును నిర్ణయించుట యందు మాబోంట్లు సామాన్యులు సమర్థులు కానేరరు. మనము చేయు వ్యాఖ్యానములను విశ్వసించువారును లేరు. కావున మనముగాని లోకులుగాని వేదార్థనిర్ణయము నాచరించునప్పుడును దానిని విశ్వసించు నప్పుడును మహామును లొనర్చినస్త్రీతులనే యాధారములనుగాఁ గైకొనవలయును. అట్లే కైకొనఁబడుచుఁ గూడ నున్నవి. కపిలాదులును సర్వజ్ఞులు కాని సామాన్యులు కారు.

మీమతమునందు పరమేశ్వరుఁడు వేదమునకుఁ గారణ మని చెప్పఁ బడియున్నది కదా. అప్పుడు బ్రహ్మమే వేదమును చేసె ననవలయును. బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము కావున నందుండి జనించిన వేదము చెప్పవిషయము యథార్థ మనవలయును. ఇట్లుండుటచే ప్రస్తుతసాంఖ్యాదిస్త్రీతులును వేదములు నొక్కటియే యైనవి. కపిలాదులును సర్వజ్ఞులని వేదమునందే చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండి నీక దీనికిని వేదమునకును భేద మేమి? ఈకారణమువలన స్త్రీతుల కనుకూలముగ వేదమునే నమన్వయించి తీరవలయును. వేదార్థ మస్పష్టము; సాంఖ్యాదిస్త్రీతులయర్థము

విస్పష్టము. అస్పష్టార్థము నెట్లయినను త్రిప్పుటకు వీలు కలుగునుగాని విస్పష్టార్థము నట్లు చేయుటకు వీలు లేదు కదా !

కపిలనిఁ గూర్చి శ్రుతి “ఋషిం ప్రసూతం కపిలం య స్తమగ్రే జ్ఞానై ర్బిభర్తి జాయమానం చ పశ్యేత్” “ఏవరమేశ్వరుడు సృష్ట్యాదియందు జనించిన కపిలమహామునిని జ్ఞానపరిపూర్ణునిఁ గావించునో” అని యున్నది. ఇదియంతయుఁ గాక స్మృతిమతములు యుక్తుల నాధారము చేసికొని యున్నవి ; తర్కమును పట్టుకొమ్మగా నవలంబించి యున్నవి. శ్రుతిమతము తర్కమునకు నిలువదు. కావున నెట్లును సాంఖ్యాదిస్మృతుల ననుసరించియే శ్రుతుల సమన్వయింపవలయును.

అవతారిక:—అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౩౫. స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగ ఇతి చే
న్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగాత్.

౨. ౧. ౧.

తాత్పర్యము:—స్మృతి బలము వలన చేతనకారణవాదమును ఖండింపఁదలంచుట యుక్తము కాదు. కొన్నిస్మృతులు ప్రధానమునుఁ గూర్చి చెప్పినను మఱికొన్ని పరమేశ్వరునిఁగూర్చికూడఁ జెప్పుచున్నవి. ఆయనయే సర్వరూపుఁ డనియు అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణ మనియుఁ జెప్పుచున్నవి. వానికి నిరర్థకత్వము రావలసినచున్ను. ధర్మవిషయము నందు వానికి సార్థక్యము కలదు కదా యనియెడ వేమొ యొక గ్రంథమున కొంతభాగ మప్రమాణ మనియు మఱికొంత ప్రమాణమనియు సాధించుటకు వీలు కలుగునా? కావున సాంఖ్యాదిస్మృతుల గ్రహించినచో మన్వాదిస్మృతులు నిరర్థకములు కావలసినచున్ను. ఈదోషమును నివారించుట యెట్లు? కావున సాంఖ్యాదిస్మృతులు పరిగ్రహింపఁబడుటకు వీలులేదు.

స్మృతులయందు:—“య త్త త్సూక్ష్మ మవిజ్ఞేయం” “ఏది సూక్ష్మమై జ్ఞానగోచరము కాకున్నదో” అని పరమేశ్వరరూపమును

వర్ణించుటకు నారంభించి, “స హ్యంతరాత్మా భూతానాం తే త్రజ్జ శ్చేతి కథ్యతే” “ఆపరమేశ్వరుడే అంతర్యామి యనియు, జీవుడనియు చెప్పఁ బడుచున్నాఁడు” అని జీనపరమేశ్వరా భేదమునుకూడ నిర్ణయించి “తస్మా దవ్యక్త ముత్పన్నం త్రిగుణం ద్విజనతమ్” “ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! ఆపరమేశ్వరునుండియే సత్యాదిగుణయుక్త మగునవ్యక్తము జనించినది” అని చెప్పఁబడియున్నది. ఈవాక్యసందర్భమును విమర్శించిన చేతనుడే జగత్కారణ మనియు నాయనకు జీవునితో భేదము లేదనియు తేలు చున్నది. ఇట్లే పురాణమునందు “అతశ్చ సంక్షేప మిమం శ్రుణుధ్వం నారాయణః సర్వ మిదం పురాణం” “ఇట్లగుటచే మీకు సర్వసంక్షేప మును చెప్పెదను వినుఁడు. ఈప్రపంచమంతయు నానారాయణుడే ఆయనకును దీనికిని కార్యకారణభావ ముండుటచే నభేదము” అని చెప్పఁబడియున్నది. ధర్మసూత్రమునందును “తస్మా త్కాయాః ప్రభ నంతి సర్వే” “ఆపరమేశ్వరునుండియే బ్రహ్మాదులు జనించుచున్నారు” అని యున్నది. గీతాస్తోత్రముందును ఈవిషయమే ప్రతిపాదింపఁబడె ననుట వేఱుగ చెప్పవలసినవిషయము కాదు.

ఇట్లు లెక్కలేని స్త్రోతులు ఘోషించుచుండ వాని కన్నిటికిని విరోధముగ సాంఖ్యాదిస్త్రోతుల సంగీకరించుటకు నవకాశ మెట్లు కలుగును?

సిద్ధాంతము:—“ఇట్లయిన స్త్రోతులు బొత్తిగనే ప్రమాణములు కావనవచ్చును కదా! పరస్పరవిరుద్ధవిషయములను చెప్పనవి ప్రమాణము లనుట యెట్లు?” అనియెడ వేమొ వినుము. నీవు స్త్రోతిబలము ననుసరించి పూర్వసత్తము చేసితివి కావున మేమును స్త్రోతిబలముతోనే యుత్తరము నొసంగఁ దలంచి “మీరు చెప్పుసాంఖ్యాదిస్త్రోతుల ప్రమాణములుగఁ గైకొనిన మన్వాదిస్త్రోతులకు విరోధము వచ్చును.” అని చెప్పితిమి గాని మఱి యేమియు లేదు. శ్రుతు లన్నియు నేకవాక్యముగ చేతనకారణవాదమును బోధించుచున్నవి యనువిషయమును ప్రథమాధ్యాయమునందే సవిస్తరముగ నిరూపించియున్నాము. ఆశ్రుతిస్వయముగనే ప్రమాణ మగుటచే దానియందు చెప్పఁబడినయర్థమును స్త్రోత్యనుసారముగ మార్పుకొనవలసినపని లేదు. ఇదియే సాంఖ్యాదిస్త్రోతుల నిరాకరించుటకు మాచే నిర్ణయింపఁబడినకారణము.

నీ వన్నట్లు మనము స్వతంత్రముగ వేదార్థనిర్ణయము చేయలేమునుట నిశ్చయమే; కాని యెప్పటికిని స్మృతులయందు పక్షపాతము నుంచుట తగినపని కాదు. బాగుగ విచారించి దేని సంగీకరింపవలయునో దానినే యంగీకరింపవలయును. శ్రుతులవలె సీస్మృతు లేక వాక్యముగ బ్రహ్మమును చెప్పట లేదు. కొన్నియచేతన కారణవాదమును జేయుచున్నవి. మఱికొన్ని చేతన కారణవాదము నాచరించుచున్నవి. ఇట్లుండ నిందోకదానిని గ్రహింపవలయు ననుటయు మఱియొకదాని విడువవలయు ననుటయు సిద్ధాంత మగుచున్నది ఇట్లుగుటచే స్వతంత్ర ప్రమాణ మగు వేదమునకు ననుకూలమైయున్న మనవాదిస్మృతులనే గ్రహింపవలయును. తక్కినవానిని పరిత్యజింపవలయును. సూక్ష్మములై యింద్రియాగోచరములై యుండువిషయములను వేదము గాక మఱి యేదియు నిరూపింపలేదు. సామాన్యపురుషులకు నట్టిసామర్థ్యము కలదనుటకు ఏలు లేదు. “కపిలాదులు సిద్ధులు కదా” యందువేమొ సత్యమే. వారిసిద్ధియు వేదమునకంటె నధికముగ సూక్ష్మార్థములను గ్రహింపగలిగినది కాదు. ఏలయనిన:—ఆసిద్ధి పూర్వజన్మమున నొనర్పబడిన ధర్మోత్కర్ష చే కలుగును; ధర్మంబును వేదమాత్రప్రతిపాదితము. ఇట్లుండ అనాదిసిద్ధ మగువేదార్థములకును ప్రకృతకాలమున సిద్ధిచొందినవారి బుద్ధిచే కల్పింపబడిన స్మృతులకును విరోధము వచ్చిన స్మృతు లెట్లు ప్రమాణము లగును? “మనవాదులసిద్ధికంటె కపిలునిసిద్ధి యధికముగ నుండరాదా?” అనియెడవేమొ ఆవిషయమున నిశ్చయ మెట్లు? అప్పుడును అనాదిసిద్ధ మగువేదార్థము ననుసరించినవాసిద్ధియే యితరులకంటె నధిక మనుట యుక్తము కదా! కావున నెట్లు చూచినను స్మృతులకు పరస్పరవిరోధము కలిగినప్పుడు వేదానుసారులగుస్మృతులే గ్రహింపఁదగినవి. జై మినిచుహమునియు పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమున “విరోధే త్వనపేక్షం స్యా దసతి హ్యనుమానం” అనుసూత్రముచే నీవిషయమునే నిర్ణయించియున్నాఁడు.

* విరోధే త్వనపేక్షం స్యా దసతి హ్యనుమానం.—ఇది స్మృతిప్రమాణ్యమును విచారించుస్థలమునఁ బూర్వమీమాంసయందు గలను. విరోధే=శ్రుతితో విరోధము వచ్చినప్పుడు, అనపేక్షం=స్మృతి ప్రమాణము కా నేరదు. అసతి + తు=అశ్రుతి విరోధము లే నప్పుడు మాత్రమే.

“కపిలుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. దాని నంగీకరింపక పోయిన శ్రుతినే యంగీకరింప నట్లగును” అనియెడవే మొ యట్లుకాదు. శ్రుతియందు కపిలశబ్దముమాత్రమే యున్నది కాని ఆకపిలుఁ డెవ్వఁ డైనదియు తెలియుటకు తగినంతగుఱుతు లేవియును లేవు. సగరపుత్రులను భస్మ మొనర్చినకపిలుఁడు నారాయణావతారభూతుఁ డొక్కఁడు కలఁడు కదా. ఆతనినిఁగూర్చియే శ్రుతి యేల చెప్పియుండకూడదు? భ్రాంతివలన నామసామాన్యము నాశ్రయించి “వాఁడే వీఁడు” అని భావించిన ప్రయోజనమేమి? ఇదియునుగాక “య దైవ కించన మను రవద త ద్భేషజం” “మనువు దేనినిచెప్పనో అదియే సంసారరోగ మునకు నౌషధము” అనువాక్యముచే శ్రుతి మనుప్రభావమునుకూడ వర్ణించియున్నది. ఆమనువుఁ చెప్పినవాక్య మిది :—

“సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని, సంపశ్యన్”
“సర్వభూతములయందును తాను కలఁడనియు సర్వభూతములును తన యం దున్నవనియు భావించి ముక్తిని జెందును.” ఈవాక్యమును విమర్శించిన మనువు కపిలమతమును దూషించెనని తేలుచున్నది. కపిలుఁడు జీనభేదము నంగీకరించెను ; మనువు ఒక్కనికే సర్వాత్మకత్వమును చెప్పెను కదా ! ఇట్లు ప్రత్యక్షనిరోధము గానవచ్చుచుండ కపిలమతము నంగీకరించుట యెట్లు? ఈమనుమతమును ఇతరస్మృతు లనేకములును వేదంబును గూడ ననుచర్చించుచున్నవి. మహాభారతము నందు:—“బహవః పురుషా బ్రహ్మ న్నుతాహో ఏక ఏవ తు” “ఓ బ్రాహ్మణో త్తమా! జీవు లనేకులా? లేక, ఒక్కఁడా?” అని విచారణకు

ములఁ గూడ శ్రుతి యుండవచ్చును. అని యూహింపఁజేయుటకు) అస్మృతి సాధన మగుచుండును కదా ! (కొన్నికొన్ని విషయములు ప్రస్తుతకాలమున క్షీణింపఁగా మిగిలి యున్న వేదములలోఁ గానరానివి స్మృతులలోఁ గానవచ్చుచున్నవి. అయినను అవి విరుద్ధములు కాకపోవుటచేత, అయర్థములఁ బ్రతిపాదించు శ్రుతులు పూర్వమున నుండి నశించియుండునేమో యని యూహింపఁబడుచున్నవి. ఇది మహాత్ములసంప్రదాయము.) అనునదియే యాసూత్రమున కర్థము. ప్రస్తుతమునఁ గూడ సాంఖ్యాది స్మృతులు ఉన్న వేదమునకుఁ గూడ విరుద్ధములై యున్నవి. కావునఁ బూర్వముకూడ వీరు చెప్పవిషయములను బోధించు శ్రుతు లుండవు; వీరి స్మృతులఁ బ్రమాణములనుగాఁ గె కొనుటకు వీలులేదు,

నారంభించి “బహవః పురుషా రాజన్ సాంఖ్యయోగవిచారిణాం”
 “ఓరాజా! సాంఖ్యమతమును యోగమతము నవలంబించినవారలపక్ష
 మున జీవులనేకులు” అని యనేకజీవపక్షమును పరపక్షముగ నుపన్య
 సించి నిరాకరించి “బహూనాం పురుషాణాం హి యథైకా యోని
 రుచ్యతే, తథా తం పురుషం విశ్వే మాఖ్యాస్యామి గుణాధికం” “లోక
 మున సర్వశరీరములకును ఒక్కభూమియే యెట్లు కారణమో, అట్లే
 సర్వజీవులకును విశ్వరూపుఁ డగునొక్కపురుషుఁడే కారణభూతుఁడై
 యున్నాఁడు. ఆగుణాధికుని నీకు వివరించెదను.” అని సర్వాత్మకుఁ డగు
 పురుషుని చెప్పటకు ప్రతిజ్ఞ చేసి యట్లే చెప్పఁబడియున్నది. శ్రుతియు
 “యస్మిన్ సర్వాణిభూతా న్యా త్తే వాభూ ద్విజానతః” “యేస్థలమున
 (బ్రహ్మమున) సర్వభూతములు నాత్మయే యయ్యెనో” అనుమొదలగు
 వాక్యములచే సర్వాత్మకత్వమునే యనువాదము చేయుచున్నది. ఇట్లు
 అన్నివిధముల బలవంతమై యున్నచును స్మృతికి విరుద్ధముగ సాంఖ్య
 స్మృతి నెట్లంగీకరింపవచ్చును.

“వేదముకూడ పరమేశ్వరునిచే బుద్ధిపూర్వకముగ నిర్మింపఁబడి
 నది. సాంఖ్యస్మృతియు కపిలాచార్యునిచే నట్లే నిర్మింపఁబడినది. ఇట్లు
 రెండును పౌరుషేయములే యైయుండ నిందోకదానిపైమాత్రమే యభి
 మాన మేల?” అనియెదవేమొ యది సరికాదు. ఈశ్వరునకుఁ గలవేద
 కర్తృత్వమునుగూర్చి “శాస్త్రయోనిత్వాత్” (౧. ౧. 3) “అనునధి
 కరణమున బాగుగ వివరింపఁబడియున్నది. ప్రపంచము అనాదియగు
 టచే వేదము కూడ ననాదియే యనియు, పరమేశ్వరుఁడు పూర్వకల్ప
 సిద్ధ మగువేదమును స్మరించువాఁడే కాని “ఈయర్థమును ఈపదములచే
 చెప్పువలయును” అనుసంకల్పముతో దానిని రచించువాఁడు కాదనియు
 నిరూపించియున్నాము. కపిలాదులకుఁ గలకర్తృత్వ మట్టిది కాదు కదా!
 వారు మొట్టమొదట నొకవిషయమును నిర్ణయించుకొని పిదప గ్రంథ
 మును రచింతురు. ఇట్టిగ్రంథములే పౌరుషేయము లగును; కాని వేద
 మట్టిది కాదు. కావున పౌరుషేయము కానేరదు. ఈకారణమువలన
 వేదమునకుఁ గలప్రామాణ్యము స్వభావసిద్ధముగఁ గలిగినదియే.

“కపిలాదులుకూడ లోకోపకారార్థమై ప్రతికల్పమునందును
 జనించువారే కదా!” అనియెదవేమొ అట్లయినను వారు గ్రంథముల

కొత్తగా నాచరింతురేకాని స్మరింపరు. స్మరించుటయనగా ఏకపురుషుడే తా ననుభవించినవిషయమును సమయమువచ్చినప్పుడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుట. ఇది కపిలాదులకు సంభవింపదు. ఒక్కజీవుడే ప్రతికల్పమునందును కపిలాదిహాపములతో జనించుచుండఁడు. ధర్మాభివృద్ధివలన నేయేజీవుడు ఆయాస్థానములకు రాఁగలుగునో వాడే వచ్చుచుండును. పరమేశ్వరివిషయ మన్ననో యట్టిదికాదుకదా! కావున నెట్లు చూచినను కపిలసత్యము ప్రమాణము కాదు. తర్కబలము ఈపాదమునందే మూఁడన యధికరణమునుండియు ధ్వంసము చేయఁబడును.

అ ౨. పా ౧. సూ ౨. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఈవిషయమున మఱియొక హేతువును చూపుచున్నాఁడు.

౧౩౬. ఇతరేషాం చానుపలభ్యైః. ౨. ౧. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱియు సాంఖ్యస్మృతియందు ప్రధానపరిణామము లనియు పంచభూతాదికారణము లనియు జెప్పఁబడిన మహాత్తత్వాహంకారాదులు వేదమునందుగాని లోకమునందుఁగాని కాననచ్చుట లేదు. పంచభూతములును ఇంద్రియములునుమాత్ర మందఱకు నొక్కటియే. ప్రధానమునుగూర్చి చెప్పుచున్నట్లుగా కొన్ని వేదవాక్యము లైనను * ఆభాసమాత్రముగాఁ గానవచ్చుచున్నవి గాని మహదాదివిషయములయందు అట్లును గాననచ్చుట లేదు. ప్రథమాధ్యాయ చతుర్థపాదమున నాప్రధానపరవాక్యములుగూడ ప్రధానబోధకములు కావని నిర్ణయించియున్నాము. వేదమునందన్ననో “ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః” అని ఆకాశాదిసృష్టిమాత్రమే చెప్పఁబడెనుగాని మహదాదిసృష్టి చెప్పఁబడలేదు. కదా! కావున కార్యముల ప్రతిపాదించువిషయమున నప్రమాణ మైనస్మృతి శ్రుతివిరుద్ధ మైనస్మృతి ప్రామాణికము గాని స్మృతి కారణవిషయమునమాత్ర మెట్లు ప్రమాణముగ నంగీకరింపఁదగియుండును? కావున సాంఖ్యస్మృతి నిరర్థకము కావలసివచ్చు ననునది

* ఆభాస పదమున గా యధార్థస్థితిలో లేకుండియు నున్నట్లు కానవచ్చుట.

యొకదోషము కాదు. దానిచే మానసుస్వయము భగ్నము కానక్కఱ లేదు.

౨. యోగ ప్రత్యుక్త్యధికరణము.

విషయము:—ఇందు యోగస్మృతి నిరాకరింపఁబడును.

సంగతి:—ఇందును స్మృతినిరాకరణమే చేయుటచేతను, పూర్వాధికరణమునందుఁ జెప్పఁబడినన్యాయములకంటె క్రొత్తన్యాయములు లేక పోవుటచేతను ఈయధికరణమునకు క్రొత్తసంగతి యక్కఱలేదు. పూర్వాధికరణమునకువలెనే దీనికిని అధ్యాయసంగతియే సంగతి.

సం దేహము:—సాంఖ్యయోగస్మృతులకుఁ గలభేదమే యిచ్చట సంశయకారణము. సంశయస్వరూపమును ఫలస్వరూపమును మున్నే వివరింపఁబడియున్నవి.

పూర్వపక్షము:—సాంఖ్యస్మృతి మీ రన్నట్లు అప్రమాణమే యైనను, యోగస్మృతిమాత్ర మట్టిది కానేరదు. “యోగము బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమునకు నుపాయము” అని వేదమునఁ గూడఁ జెప్పఁబడి యున్నది. “త్ర్యున్నతం స్థాస్య సమం శరీరం” “నడుము మెడ తల అనునవయవముల చక్కఁగా నిక్కించి శరీరమును స్థిరము చేసి” అను మొదలగు శ్వేతాశ్వతరవాక్యము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. ఇంత మాత్రమే కాదు, అనేకస్థలములయందు కూడ యోగమును గూర్చిన గుఱుతులు పెక్కులు గలవు. “తాం యోగ మితి మన్యంతే స్థిరా మింద్రియధారణాం” “స్థిరమగునింద్రియనిగ్రహమును యోగమందురు.” అనియు “ఏతాం విధ్యాం యోగవిధిం చ కృత్స్నం” “ఆ నాచి కేతుఁడు యమునియనుగ్రహమువలన బ్రహ్మవిద్యను పరిపూర్ణమగు యోగవిధానమునుఁ గూడ తెలిసికొనియెను” అనియు మఱియు ననేక విధములుగ వేదవాక్యము లున్నవి. యోగశాస్త్రమునందును “అథ తత్త్వజ్ఞానోపాయో యోగః” “యోగ మనునది తత్త్వజ్ఞానమునకు నుపాయము.” అని చెప్పఁబడియున్నది.

ఇట్లగుటచే యోగశాస్త్రము వేదసమ్మతము. దానియందు చేయఁబడినప్రధానవాదము కూడ సట్లే వేదసమ్మతము. ఒకగ్రంథము నందు కొంతభాగము ప్రామాణికమనియు మఱికొంతభాగ మప్రామాణికమనియుఁ జెప్పుట సంభవింపదుకదా! కావునఁ బ్రధానకల్పనము కూడ ప్రామాణికమే యనవలయును. ధర్మబోధకస్మృతులయందు వేదమునఁ గానరాని యష్టకాశ్రద్ధాదులు గానవచ్చినను వాని సప్రామాణికము లని మీరు చెప్పుట లేదు. వేదోక్తము కానివిషయము స్మృతియందుండదనియు ఇట్లగుటచే నావిషయములను బోధించువేదభాగ మిప్పుడు నశించిపోయి యుండవలయు ననియుమాత్రమే చెప్పుచున్నారు. ప్రస్తుతవిషయమునందును అట్లే చెప్పవలయును; ప్రధానాదులను చెప్పువేదభాగము నశించిపోయి యుండు ననవలయును. ఇంతయే కాని అది కొంతవఱకు సప్రామాణిక మనుట చెల్లదు. ఒకస్మృత్యము మీఁద నొకవైపునకు దుముక్కఁ గలిగినకోఁతి కొఱఁతభాగము నాక్రమింపక యుండనియట్లు అప్రామాణికత్వకల్పన యనునీమర్కటము ఒక ప్రదేశమున నించుక ప్రవేశించినచో సంపూర్ణముగ జెఱుచును గాని యంతట నిలువదు. కావున యోగస్మృతి ప్రామాణికమే.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు.

౧౩౭. ఏతేన యోగః ప్రత్యుక్తః. ౨. ౧. ౩.

తాత్పర్యము:—పై యధికరణమునందు చేయఁబడినఖండనము చేతనే యోగస్మృతియు ఖండింపఁబడిన దని తెలిసికొనవలయును. యోగులును సాంఖ్యులవలెనే ప్రధానాదులను చెప్పుదురు. ఈవిషయము నందుమాత్రము యోగశాస్త్ర మప్రమాణమే యగును.

సిద్ధాంతము:—“ఒకగ్రంథమునఁ గొంతభాగము ప్రామాణికమనియు మఱికొంతభాగ మప్రామాణికమనియుఁ జెప్పుట యుక్తము కా దంటిమి కదా! ” అనియెడ వేమొ వినుము. ఏగ్రంథమైనను తనకు తాత్పర్యభూత మగువిషయమున సప్రమాణ మగునేని యప్పుడు సంపూర్ణముగ సప్రమాణ మగును కాని లేకున్న కానేరదు. ప్రస్తుతయోగశాస్త్రమునకుఁ గలముఖ్యతాత్పర్యము యోగస్వరూపనిరూపణమే కాని ప్రధానస్వరూపనిరూపణము కాదు. అయితే యోగశాస్త్రమునందు బోధింపఁబడిన

యపూర్వవిషయము యోగస్వరూపమేకదా! అయినను ఆయోగమును చెప్పుటకు దేనినైన నొకదాని నవశ్యముగ నాశ్రయింపవలయును కావున లోకప్రసిద్ధ మగు ప్రధానమును వా రాశ్రయించిరి. దానిని తత్పరతతో నిరూపించినవారు సాంఖ్యులే. కావున ప్రధానాదివిషయమునందు అప్రామాణిక మైనను ప్రామాణిక మైనను దానితోఁ బని యేమియు లేదు. “తాత్పర్యవిషయమున నది ప్రామాణికమా, కాదా?” అను విషయ మొక్కటిమాత్రమే విచారింపవలసినది. ఇట్లుగుటచే యోగ శాస్త్రము యోగస్వరూపనిరూపణవిషయమునఁ బ్రామాణికము; ప్రధానాదివిషయమున నప్రామాణికము. ఇట్లు కాదనిన, ప్రధానాదివిషయము లందును గూడఁ బ్రామాణికమే కావలయు ననిన నది పై న్యాయముచే సంభవింపదు. ఆపక్షము శ్రుతికి విరుద్ధము కదా! అప్పుడు యోగ స్వరూపమునందును విశ్వాసము లేకపోవలసిన న్నును. ఇదియు విరుద్ధమే కదా! కావున నెట్లును “యోగము ఒకపక్షమునఁ బ్రమాణము; మఱి యొకయంశమునఁ గాదు” అనియే చెప్పి తీరవలయును.

సాంఖ్యమతమునందును వేదసమ్మతాంశము లేవియైన నున్నచో, నవియుఁ బ్రమాణములే. ఆశాస్త్రమునకు నవి దాత్పర్యభూతము లైనచో శాస్త్రము ప్రమాణ మగును. లేనిచో నాయంశముమాత్రమే ప్రమాణ మగును. “అసంగో హ్యయం పురుషః” “ఈజీవుఁడు సర్వ సంబంధ రహితుఁడు” అని వేదమునఁ జెప్పఁబడియున్న ప్రకారమే సాంఖ్యులును పురుషస్వరూపమునుఁ జెప్పుదురు. కావున ఆభాగమునందు మాత్రము వారిమతము ప్రామాణికమే. మన్వాదిస్త్రోతు లన్ననో సర్వ విషయములను వేదోక్తములనే చెప్పుచున్నవి. కావున నవి సమగ్రముగఁ బ్రామాణికములే. అష్టకాశ్రాద్ధాదులు కొన్ని వేదమునఁ గానరాకున్నను వేదవిరుద్ధములుమాత్రము కాకపోవుటచే సంగీకరింపఁబడినవి. ప్రధానాదు లన్ననో యట్టివి కావు. అవి ప్రస్తుత మున్న వేదమునందు ప్రశంసింపఁబడలే దనుటయే కాక ఈవేదార్థమునకుఁ బ్రత్యక్షవిరుద్ధములై కూడ నున్నవి కదా! కావున నెట్లు చూచినను తాత్పర్యభూతార్థము నందుఁ గలప్రామాణిక తాప్రామాణికత్వములతోనే శాస్త్రములకు సంబంధము కాని తక్కినవానితోఁ గాదు. నేత్రేంద్రియము రూపమును గ్రహింపలే దని సాధింపఁగలిగిన నప్పుడుమాత్రమే దానివలనఁ గలుగు

జ్ఞాన మప్రామాణిక మగును గాని రసమును గ్రహింపలే దని సాధించిన నట్లు కానేరదు కదా! “కంటితో” చూచి గ్రహింపబడుపదార్థము లన్నియు నిశ్చయముగ నుండునవి కావు. కన్ను రుచిని గ్రహింపలేదు గనుక పదార్థమునుకూడ గ్రహింపలేదు” అనుటకంటె హాస్యాస్పద మగు విషయము వేటిను కలదు? ఈ కారణమువలన శ్రుతిగ్రంథమునందును కొంతభాగము ప్రామాణికము గావచ్చును. మఱికొంత యప్రామాణికము గూడ కావచ్చును. వేదముమాత్ర మపొరుషేయ మగుటచే నట్లు కాదు.

మఱియు సాంఖ్యిలును యోగులును ద్వైతములును వారిమతము లందు జీవేశ్వరభేదము కలదు. వేదమన్ననో ఏకాత్మత్వమును చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ నీరెంటికి నేకత్వ మెట్లు కలుగును. కావున శ్రుతి సమ్మతములగువిషయముల సంగీకరించి తక్కినవానిని పరిత్యజించుటయే కర్తవ్యము.

“ఈసాంఖ్య యోగస్మృతులే కాక సన్ధ్యాత్మవిషయమును బోధించునవి మఱియు ననేకములు కలవు. వాని నన్నిటి నేల ఖండింపలేదు” అనియెడ వేమొ వినుము. అవి యన్నియు సీసాంఖ్య యోగస్మృతులవలె శిష్టులచే నాదరింపబడలేదు; కొంచమైనను శ్రుతిమతము నవలంబింపలేదు. ఇవియన్ననో శ్రుతిమతము నొకయంశమునందైన నవలంబించియున్నవి; శ్రుతియందును “తత్కారణం సాంఖ్యయోగాభివన్నం జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైః” “సాంఖ్యయోగములవలన తేటపడునట్టి యాజగత్కారణము నెఱింగి సర్వపాశవిముక్తు లగుదురు” అనువాక్యమునందు సాంఖ్యయోగప్రశంస చేయబడినట్లు కూడ గానవచ్చుచున్నది. ఇట్లుండుటచే వీనినిమాత్రమే నిరాకరించితిమి. శ్రుత్యర్థము సాంఖ్యయోగపరము కాదు. జ్ఞానధ్యానపరము. సాంఖ్యమనగా జ్ఞానము; యోగము ధ్యానము. మాఖండనమునకును “వేదము నాశ్రయింపక కేవలసాంఖ్యయోగశాస్త్రములమాత్ర మెఱుంగుటవలన మోక్షము కలుగదు” అనిమాత్రమే యభిప్రాయము కాని “సాంఖ్యయోగములఁ బరిత్యజింపవలయును” అని యభిప్రాయము కాదు. “నావేదవి న్ననుతే తం బృహంతం” “వేదవేత్త కానివాడు ఆ పరమేశ్వరు నెఱుంగలేడు” “తమేన విది త్యాతిమృత్యు మేతి” “ఏక

స్వరూపుఁ డగునాయాత్మను తెలిసికొనిన నేగాని మోక్షము దొరుకదు” అను మొదలగు శ్రుతులచే “మోక్షమునకు వేదతాత్పర్యజ్ఞానమే ప్రధానమని చెప్పఁబడియున్నది. కావున సాంఖ్యయోగమతములను వేదవిరుద్ధాంశపరిత్యాగపూర్వకముగమాత్రమే గ్రహింపవలయును గాని వాని నాశ్రయించి వేదమును మార్చకూడదు. ఇట్లే వేదానలంబులై *వాక్యభాసములచే దమమతముల స్థాపించుకొనఁదలంచుచున్న నైశేషికన్యాయాదిమతస్థులును వేదవిరుద్ధాంశములయందే ప్రమాణభూతులగుదురుకాని తక్కినవానియందు కానేరరు. తర్కము మొదలగువానిచే వారు సర్వశాస్త్రములకు నుపకారము గావించువారేయైననూ తత్వజ్ఞానవిషయమునమాత్రము వారి నాశ్రయింపఁ జనదు. తత్వము తర్కగోచరము కాదనియు ప్రత్యక్షమైదులకుఁ గూడఁ దెలియరాదనియు, శబ్దప్రమాణముమాత్రమే దానిని చెప్పఁగలుగు ననియు “శాస్త్రయోని త్వాత్ ౧. ౧. ౩” అనునధికరణమున స్పష్టముగ వివరించుచున్నాము.

3. నవిలక్షణత్వాధికరణము.

విషయము :—ఈ యధికరణము మొదలు పాదాంతమువఱకు ప్రత్యధికరణమునకును ఆయాస్థలములయందు సం దేహముల ప్రకటించు నప్పుడు నిరూపింపఁబడుచున్న లే విషయములు. కావున వానినిఁగూర్చి ప్రత్యేకముగ వ్రాయ నక్కఱ లేదు.

విషయమునై పూర్వపక్షము :—ప్రథమాధ్యాయమున వేదా

* వాస్తవికతలో నొకవిషయమునుఁ గూర్చి చెప్పుచున్న ను శబ్దాదులయందుఁ గలపోలికచే మఱియొక విషయమునుఁ గూర్చి చెప్పనట్లు కానవచ్చువాక్యము వాక్యభాసము. ఉ. మొదటియధ్యాయమున నాల్గవపాదమునందు మొదటి యానుమానికాధికరణమున విచారింపఁబడినవాక్యము (‘మహతః పర మవ్యక్తం’ అనువాక్యము) తనయందలి యవ్యక్తపదసామ్యముచే, బరమార్థస్థితిలో దేహమునుఁ గూర్చి చెప్పునదియై యైనను ప్రధానమునుఁ గూర్చి చెప్పనట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఇట్లే ఆపాదమునందే చెందవయధికరణమున విచారింపఁబడిన ‘అజా మేకాం’ అనువాక్యము కూడ సాంఖ్యులపక్షమున వాక్యభాసమే. అదియుఁ బూర్వాపరముల విమర్శించిన నవిద్యనుఁ గూర్చియే చెప్పనది యైనను సామాన్యదృష్టికి లోపితశుక్లకృష్ణాదిపదములచే బ్రధానమునుఁ గూర్చి చెప్పుచున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది కదా!.

ర్థము బ్రహ్మపరముగ సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది. ఆపౌరుషేయ మగుటచే వేదము స్వతంత్రప్రమాణము. దానిప్రామాణ్యమును నిర్ణయించుటకు తర్కము లక్కఱలేదు. కేవలవేదాధారమునుమాత్రమే యాశ్రయించి మనము కర్తవిధుల నెట్లంగీకరించుచున్నామో అట్లే పరబ్రహ్మముచుకూడ నంగీకరింపవచ్చును. వేదము దేని నెట్లుచెప్పిన దాని నట్లే యంగీకరింపవలయునుగాని సంశయ మేల ?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు కాదు. ధర్మమునకును బ్రహ్మమునకును గలధర్మములు సమానములే యై యుండునేని మీ రనునది సిద్ధాంత మగును. వానిధర్మములుమాత్రము సమానములుకావు. ధర్మము కేవల పరోక్షము. దానిని వేదానుసారముగమాత్రమే తెలిసికొనవలయును గాని రెండవమార్గము లేదు. ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములు దానిని గ్రహింపనేరవు. బ్రహ్మ మట్టిది కాదు. అది నిత్యసిద్ధము. కావున దానియందు సర్వప్రమాణములును ప్రవర్తింపవచ్చును. దృష్టాంతమునకును నీపృథి వ్యాదులవిషయములనుఁ గూర్చి వేదముతోఁబాటు ప్రత్యక్షాదు లన్నియును గూడ ప్రవర్తించుచున్నవి కదా. ఈపృథివ్యాదులు నిత్యసిద్ధములు కాకున్నను మనజీవితకాలమునకంటె నెన్నియో రెట్లధికకాల ముండునవి కావున మనము వీనిని నిత్యసిద్ధములుగానే వ్యవహరింపవచ్చును.

మఱియు శ్రుతులయందు పరస్పరవిరోధము కానఁబడినచో సందర్భానుసారముగ నొక్కవాక్యమునకు ననుకూలముగ బహువాక్యము లెట్లు సమన్వయింపఁబడుచున్నవో అట్లే శ్రుతికిని తర్కమునకును పరస్పరవిరోధము వచ్చినచో నప్పుడును తర్కానుగుణముగ సధ్యాహారాదులచే శ్రుతి సమన్వయింపఁబడవచ్చును. ఇందు విరోధ మేమియు నుండదు. వాస్తవస్థితిలో నొకవిధముగ జూచిన సమానప్రచారము (అనఁగా రెంటికిని [శ్రుతితర్కములకు రెంటికిని] ఒకస్థలమునందే సంబంధము) కలిగినప్పుడు శ్రుతికంటె తర్కమే బలవంత మగును. తర్కము ప్రత్యక్షానుభవము ననుసరించి దానినే దృష్టాంతముగఁ జూపుచు విషయ నిర్ణయమును గావించును. శ్రుతియన్నచో ఇతిహాసమువలె నేదియో యొకయపూర్వవిషయమును బోధించును. కావున నెట్లు చూచినను బ్రహ్మనిర్ణయవిషయమునందు శ్రుతిసిద్ధాంతము తర్కమునకు ననుకూలమై యుండిననే కాని ప్రమాణము కానేరదు. ఈకారణమువలననే

సూత్రకారుడు ఈపాదమున తర్కయుక్తుల ననువాదము చేసి నిరాకరించుట కుపక్రమించెను.

ఇదియును గాక, “బ్రహ్మసాక్షాత్కారము అవిద్యను నివర్తింపజేయును.” అనుటయు బ్రత్యక్షాదిగోచర మగువిషయమేకాని పరోక్షముకాదు. అవిద్య ప్రత్యక్షము కావున దాని నిష్పత్తియు ప్రత్యక్షమే కావలయును కదా! బ్రహ్మసాక్షాత్కారమనగా బ్రహ్మనుభవమే యనియు స్పష్టముగనే చెప్పబడియున్నది. కావున నెట్లును ఈబ్రహ్మవిషయము నందు ప్రత్యక్షాదులకు నవకాశము కలదు. ఇంతయేల శ్రుతియందును “శ్రోతవ్యో మంతవ్యః” అని వేదవాక్యశ్రవణమునకంటె బిడప మనము (యుక్తులచే వేదోక్త మగునర్థమును సిద్ధాంతము చేసికొనుట) కూడ విధింపబడియుండుటచే “శ్రుతి తర్కమునుగూడ సంగీకరించి నది” అనువిషయము తేలుచున్నది. కావున నవశ్యముగ తర్కయుక్తులు కూడ విచారింపబడవలసినవియే.

సంగతి:—“పూర్వము వేదమూలములు కాకపోవుటచే స్మృతులు నిరాకరింపబడినవి. తర్కము లట్టివికావు. వానికి * వ్యాప్తి మొదలగు ప్రత్యక్షసిద్ధము లగునాధారము లనేకములు గలవు. వానివలన మీ సిద్ధాంతమునకు విరోధ మవశ్యముగ వచ్చును” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడుచున్నది. కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణములతోఁ గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధము.

సందేహము :—“ఈ ప్రపంచమునకు బరమేశ్వరుడు నిమిత్తకారణము కావచ్చునగాని ఉపాదానకారణ మగుటకు వీలులేదు. కార్యములు ఉపాదానకారణములును సమానరూపములయ్యే యుండవలయును. బ్రహ్మప్రపంచము లట్లు లేవు. (జగత్ చేతనోపాదానకం నభవతి అచేతనత్వాత్ ఘటవత్) అనుతర్కముచే సమన్వయభంగము కలుగునా? లేదా?” యనునదియే సంశయస్వరూపము తత్కారణంబును ఫలంబును పూర్వమువలెనే యూహించునది.

అవతారిక:—సూత్రకారుడు స్వయముగనే యీక్రింది రెండు సూత్రములచే పూర్వపక్షమున ననువాదము చేయుచు వైయుక్తిని స్థిరపరుచుచున్నాడు.

పూర్వపక్షసూత్రము :—

౧౩౮. న విలక్షణత్వా దస్య తథాత్వం చ
శబ్దాత్. ౨. ౧. ౪.

తాత్పర్యము:—లోకమున ఉపాదానకారణములును వానినుండి బుట్టినకార్యములును సమానములే యగుచున్నవి. మట్టినుండి పుట్టిన కుండ మట్టియే యైయున్నది. కాని సువర్ణమయము కా లేదు. కావున బ్రహ్మమునుండియే యీ ప్రపంచము జనించియుండునేని యిదియు బ్రహ్మమే కావలయును. పరమేశ్వరునితో సమానమే యై యుండవలయును. అట్లు లేదు. పరమేశ్వరుడు చేతనుడు, పరిశుద్ధుడు. ఈ ప్రపంచము అచేతనము ఆపరిశుద్ధము. ఈ ప్రపంచమునందు ప్రతిపదార్థములును సుఖదుఃఖమోహరూపములై యున్నవి. ఒకపురుషుడు తన మిత్రులకు సుఖమును కలిగించుచున్నాడు (అనగా సుఖరూపుడై యున్నాడు.) వాడే శత్రువులకు దుఃఖరూపుడుగను మధ్యస్థులకు సముడుగ నున్నాడు. సుఖదుఃఖముల నొసంగకుండుటయే సమత్వమనియు మోహమనియు జెప్పబడుచున్నది. ప్రకాశభావమే మోహము. సుఖదుఃఖప్రకాశము లేనిదికావున సమత్వముకూడ నట్టిదియే. మఱియు స్వర్గనరకాది బహువిధభేదములచేతకూడ ఉత్తమాధమరూపములై యీ ప్రపంచము మిగుల తుచ్ఛమైయున్నది. బ్రహ్మము నిర్వికారముకదా! ఆయనకును దీనికిని పోలిక యెట్లువచ్చును? పోలిక లేకున్న కార్యకారణ భావ మెట్లు కుదురును?

మఱియు ఈ ప్రపంచము పరమేశ్వరునకు భోగసాధనమై యుపకారమును గావించుచున్నది. లోకమున సమానజాతిగలవి (అనగా: రెండు చేతనములుగాని రెండు చేతనములు గాని) యొకదాని కొకటి యుపకారము చేసికొననేరవు. రెండుదీపము లొకదాని నొకటి ప్రకాశింపజేయుట లేదు కదా! యజమానుండును సేవకుండును పరస్పరోపకారము నాచరించుట ప్రత్యక్షమైనను అందు యజమానుని యాత్మకు సేవకదేహంబును సేవకునియాత్మకు యజమానదేహంబును ఉపకారము నాచరించుచున్నదియేకాని ఆత్మలుకాదు. మఱియు ఆత్మకర్త కాదు కావున బుద్ధ్యాదులమూలమున మురియొకయాత్మకు నుపకారము

చేయవచ్చుననుటకును వీలు లేదు. ఆయన బుధ్యాదులను ప్రేరేపించు ననుటయే మొట్టమొదట సంభవింపదు కదా! కావున నీకారణము వలనకూడ ప్రపంచము నిశ్చయముగ నచేతనమే కావలయును. బ్రహ్మము చేతన మనుటయు నిస్సంశయమే కావున వీనికిరెంటికిని కార్యకారణ భావము సంభవింపదు. బ్రహ్మము ప్రపంచమున కుపాదానకారణము కానేరదు.

“ఇట్లు చెప్పునేల శ్రుతి చేతనుండగు పరమేశ్వరుడే జగదుపాదాన మని చెప్పుచున్నది కదా! ఈ కారణమునుబట్టియే ‘సర్వప్రపంచము చేతనము’ అని సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. ఇట్లయిన సర్వపదార్థములును చేతనము అనియే యేల తలంపఁబడకున్నవి’ అనియెదవేమొ పరిణామభేదములవలన నట్లగుటలో విరోధము లేదు. చేతనుండని ప్రత్యక్షముగ తలంపఁబడుచున్నపురుషుఁడు కూడ స్వస్వమూర్ఖాదులయందు చేతనరహితుండగు నే భావింపఁబడుచున్నాఁడు. కదా! కావున మట్టిపెళ్ల రాయి మొదలగువానియందు ఆత్మ యున్నను మూర్ఖాదిమగు లగుపురుషులయందువలెనే తెలియఁబడకుండవచ్చును. మతేయు అన్నియు పృథివినుండి జనించినవియే యైనను మాంసము నూపము అన్నము మొదలగునవి తమతమగుణములవలన నొకదాని కొకటి యుపకారము చేసికొనుచున్నట్లును పరస్పరభిన్నములుగ వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లును, ఒక్కచేతనమునుండి జనించినవియే యైనను ప్రాపంచికపదార్థములు పరస్పర ముపకారములఁ జేసికొనవచ్చును. భేదముగాఁగూడ వ్యవహరింపఁబడవచ్చును. కావున మొట్టమొదట ‘ప్రపంచ మచేతనము’ అనుటయే సంభవింపదు కదా! ఇక కార్యకారణభావమున విరోధమేమి కలదు” అనియెదవేమొ వినుము.

నీవాదము సంగీకరించినను చేతనాచేతనత్వములవలన కలిగిన భేదముమాత్రమే పోవునుగాని శుద్ధ్యశుద్ధులవలన కలిగిన భేదము పోవదు కదా! వాస్తవస్థితిలో చైతన్యాచైతన్యములవలనఁ గలిగిన భేదముకూడ నశింపదు. శ్రుతియందు “బ్రహ్మము ప్రపంచమునఁ కుపాదానకారణము” అని మాత్రమే చెప్పఁబడియుండ విశేష మేదియు చెప్పఁబడి యుండకపోయినచో నట్లే యగునుకాని ప్రకృత మట్లు లేదు. శ్రుతి స్వయముగనే “విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ” అనువాక్యముచే అచేతనము

కూడ కొంత గల దనుచున్నది. కావున నెట్లును నీయభిప్రాయము నిలువదు. చేతన మగు బ్రహ్మము అచేతన మగు ప్రపంచమునకు నుపాదాన కారణము కానేరదు.

అ ౨. పా ౧. సూ ౫. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లును చెప్పుట యుక్తముకాదు. “విజ్ఞానంచ” అను శ్రుతి యొక్కటి యున్నను అనేక శ్రుతులు అచేతనములకుఁ గూడ చేతనత్వముఁ జెప్పుచున్నవి. సామాన్యపదార్థములఁ గూర్చి “మృ దబ్రవీత్. ఆపోఽబ్రువన్” అను మొదలగు శ్రుతులు కలవు. భూతములనుఁ గూర్చి “తేజ ఏతత్ ఆ ఏతంత” అను మొదలగు శ్రుతులు కలవు. ఇంద్రియములను గూర్చి “తే హేమే ప్రాణా అహం శ్రేయసే వివదమానా బ్రహ్మ జగ్ముః” “ఈ ప్రాణములు ఇంద్రియములును మనలో నధికులెవ్వరు” అని వివాదము చేసికొనుచు పరమేశ్వరునికడకు పోయినవి” అను మొదలగు శ్రుతులు గలవు. ఇట్లు అనేక శ్రుతులు మనచే నచేతనములుగ భావింపఁబడుచున్న పదార్థములకుఁగూడఁ జేతనత్వమును చెప్పుచుండ నిక సంశయ మేల? చేతన మగు పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమునకుపాదానకారణము కావచ్చును!

అవతారిక:—అని యిట్లు తన పూర్వపక్షముపై మరల నాక్షేపము రాఁగా పూర్వపక్షి దానికి సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

పూర్వపక్షసూత్రము:—

౧౩౯. అభిమానివ్యవదేశ స్తు విశేషాను

గతిభ్యాం. ౨. ౧. ౫.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పకూడదు “మృ దబ్రవీత్” అను మొదలగు శ్రుతులు భూతేంద్రియాదులకు ప్రత్యక్షముగఁ జైతన్యము కలదని చెప్పలేదు. ప్రతిపదార్థమందును అభిమానిదేవతలున్నారని మంత్రార్థవాదపురాణేతిహానాదులవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వైశ్రుతులు ఆ దేవతలనుగూర్చియే చెప్పుచున్నవి. దేవతలు జీవులు చేతనులు కదా! ఇట్లు కాకున్న గొప్పవిరోధమువచ్చును. ప్రపంచమున గలచేతనాచేతనవ్యవధానములకుఁ గలిగినవ్యవధానములను సమానజాతి

గలపదార్థము లొకదానికొకటి యుపకారములఁ జేసికొనవని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. “గుణభేదములవలన మాంసాదులు సమాన జాతీయములే యైనను పరస్పరోపకారములఁ జేయుచున్నవి యని దృష్టాంతమును చూపితినికదా” అనియెడవేమొ యది సరికాదు. అవి యును ప్రత్యేకముగ తమకంటె భిన్నుడై చేతనుఁడై యున్న పుగుఱు నకు నుపకారము చేయుచున్న వేకాని పరస్పరోపకారమును జేసికొనుట లేదు. కేవల మగునన్నమునకు మాంససూచాదులవలన గలుగునుపకార మేమి? కావున చేతనాచేతనము లనురెండుపదార్థము లవశ్యముగ నుండియే తీరవలయును. జీవులు చేతను లనువిషయంబును ప్రత్యక్షముగ నున్నది. కావున ప్రపంచమే యచేతనము కావలయును. “శ్రుతి భూతేంద్రియాదులకు ప్రత్యక్షచేతనమునే చెప్పుచున్నది.” అనిన నీయనుభవమునకుఁ గూడ విరోధము వచ్చును.

మఱియు కావ్యీతక్కిబ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు ఈసంశయము (శ్రుతి ప్రాణాదులకు ప్రత్యక్షచేతనత్వమును చెప్పె ననుసంశయమును) నివారింపుటకై దేవతాశబ్దముకూడఁ బ్రయోగింపఁబడియే యున్నది. “తా వా ఏతాః సర్వా దేవతాః ప్రాణే నిశ్రేయసం విదిత్వా” “ఆదేవత లన్నియు శమలో ప్రాణమే శ్రేష్ఠ మనిగ్రహించి” అనుమొదలగు వాక్యము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. కావున భూతేంద్రియాదు లకు చేతనవ్యవహారములఁ జెప్పుటయెల్ల వాని సద్ధిష్టించి యున్న దేవ తలనుఁగూర్చియే యని తెలిసికొనవలయును. కావున నెట్లును ప్రపంచము చేతనము కానేరదు; పరమేశ్వరుఁడు దాని కుపాదానకారణము కానేరడు.

“పూర్వాధ్యాయమున ‘త త్తేజ ఏక్షత’ అనుమొదలగు శ్రుతు లను విచారించునప్పుడు వానియర్థము * గౌణముగ నిర్ణయింపఁబడెను. ఇప్పుడు ప్రధాన మైయ్యే చెప్పఁబడెను. ఈ రెంటికిని విరోధము వచ్చును కదా! ప్రధానమైన ప్రథమాధ్యాయమున చేయఁబడినసమన్వయము కుదురకపోవునుకదా.” అనియెడవేమొ ఇది యొకదోషముకాదు. ఎట్లు చెప్పినను సమన్వయమునకు విరోధమురాదు. అభిమానదేవతలు చేతను లగుటచే వారియందు చేతనవ్యాపార ముండవచ్చును. చేతనులు మా

మతమున (వేదాంతమతమున) బ్రహ్మభిన్నులే యగుటచే నానశ్యకత కలిగినప్పుడు వారికార్యములు బ్రహ్మకార్యములే యనవచ్చును. ఇట్లగుటచే “చేతనవ్యాపారములు అచేతనములయందు గౌణముగ జెప్పుబడుచున్నవి” అనినను “అచేతనముల నభిమానించు దేవతలకు ఆ వ్యాపారములు ముఖ్యముగఁ జెప్పుబడియున్నవి” అనినను ఒక్కటియే యగును. కావున నెట్లును మానవత్వమునకు భంగమురాదు.

పూర్వపక్షసంగ్రహము:—అది యట్లుండె పైన చూపబడినది సాంఖ్యులచే జేయబడుపూర్వపక్షము “ప్రపంచబ్రహ్మములకు కార్య కారణభావము కలుగుటకు వీలు లేకపోవుటచే ప్రపంచకారణము ప్రధానమే యైతీరవలయును. అట్లయిన నదియు నచేతనమే అపరిశుద్ధమే యగుటచే బ్రపంచమునకు నుపాదానకారణము కావచ్చును” అని వారియభిప్రాయము.

అ ౨. పా ౧. సూ ౬. ఆరంభము.

అవతారిక:—ఇట్లు రెండుసూత్రములచే బూర్వపక్షము ననువాదముచేసి సూత్రకారుడు దానిని ఖండింపుచున్నాడు.

సిద్ధాంతసూత్రము:—

౧౪౦. దృశ్యతే తు. ౨. ౧. ౬.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము:—పైన చేయబడిన సాంఖ్యపూర్వపక్షము సరి యైనది కాదు. సమానరూపత్వము లేకపోయినంతమాత్రమున * ప్రకృతివికారభావము హాని నొంద నక్కఱలేదు. ప్రకృతివికారములు రెండును సమానములయ్యే యుండవలయు ననుట నియమము కాదు. చేతనుఁ డని ప్రసిద్ధి నొందినపురుషునుండి గోళ్లు వెంట్రుకలు మొదలగునచేతనపదార్థంబులును, అచేతనము లగుపేడ మొదలగు

* ప్రకృతి యనఁగా: సుపాదానకారణము (ఉపాదానకారణము పు. ౨౧౩. చూడు.) వికార మనఁగా: ఆయుపాదానకారణమునుండి జనించినపదార్థము. ఈరెంటికినిఁ గలసంబంధమే (అనఁగా—‘ఇది యుపాదానము ఇది దీనినుండి జనింది నది’ అనుసంబంధమే లేక, దీనినుండి యిదియే జనించును దీనికి నిదియే యుపాదాన కారణము’ అనుసంబంధము) ప్రకృతివికార భావమునకును, అచేతనమునకును

వానినుండి చేతనములగు పృశ్చికాదులును జనించుచుండుటను లోకమునఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నాము. కావున ప్రపంచపరమేశ్వరులకు మీరన్నట్లు స్వరూపభేద మున్నను ఆయన జగత్తునకు నుపాదానకారణము కావచ్చును.

“మీదృష్టాంతము చెల్లదు. గోళ్లు వెండ్రుకలు మొదలగునవి అచేతన మగు దేహమునుండియే జనించుచున్నవి. పేడనుండి పుట్టు నవియు సచేతనము లగుపృశ్చికాది దేహములేకాని యాత్మలు కాదు కదా! ఇప్పుడు మాయుక్తికి భంగ మేమి వచ్చినది? సమానరూపము గలవానికిమాత్రమే ప్రకృతివికారభావము వచ్చియున్నది” అనియెడ వేమో వినుము. ఇప్పటికిని కార్యకారణములకు భేదము రానే వచ్చినది. ఒక యచేతనపదార్థము చేతనమునకు నాధార మగుచున్నది; మఱియొక్కటి యట్లుగుటలేదు. చేతనాధారమగు శరీరమునుండి జనించియు గోళ్లు మొదలగునవి సంపూర్ణముగ సచేతనము లగుచున్నవి; పృశ్చికాదిశరీరములును చేతనాధారముకాని పేడనుండి జనించియుఁ జేతనాధారము లగుచున్నవి. ఇదియు భేదమే కదా! ఇంతమాత్రమే కాక స్వరూపాదులనుఁ బట్టి చూచినను వానికి నెంతయో భేదము కలదు.

ఇదియునుఁగాక ప్రకృతివికారములకు సంపూర్ణ మగుపోలిక యుండవలయు ననిన నిష్పాదని ప్రకృతివికారములే కానేరవు. “ఇది దీనికి నుపాదానకారణము. ఇది యిాయుపాదానకారణమునకు కార్యము” అని భేదమును నిరూపించుటకు వానిలో (ప్రకృతివికారములలో) నేదియైన నొకభేద ముండక తప్పదు కదా! ఈ పక్షముననే (అనఁగా: “ప్రకృతివికారములకు సంపూర్ణ మగుపోలిక యుక్కుటలేదు. కొంత పోలికమాత్రమే యుండినఁ జాలును” అనుపక్షమున) యాశ్రయించిన నప్పుడు బ్రహ్మప్రపంచములకుకూడ నట్టిపోలిక కలదు. పృథివీభూతము నుండి జనించుట యనునది యెట్లు దేహసఖిగోమయపృశ్చికాదులకు సమానధర్మమై యున్నదో అట్లే సప్త (ఉనికి) యనునది బ్రహ్మప్రపంచములకు సమానధర్మమై యున్నది. లోకమున “ఆకాశముకలదు. వాయువు కలదు” అను మొదలగువ్యవహారములు పెల్లుగఁ గలవు. వీని వలన సర్వపదార్థములయందును కలిమి యేకరూపముతోనే యున్నది

యని తేలుచున్నది. “సత్యం జ్ఞానం” అనుమొదలగుశ్రుతులచే నాకలిమి పరమేశ్వరునకు స్వరూపమే యని చెప్పబడియున్నది. కావున ప్రపంచమునందు కూడ పరమేశ్వరరూపము కలదు. ఇప్పుడు ప్రకృతి వికారభావమునకు హాని యేలకలుగును? ప్రపంచము పరమేశ్వరుని కంటె సంపూర్ణముగ భిన్నస్వభావము కలదియై యున్నదా?

మఱియు “బ్రహ్మప్రపంచమునకు భేద ముండుటచే వానికి ప్రకృతివికారభావము కలుగదు” అనునప్పుడు మీయభిప్రాయ మేమి? “సంపూర్ణముగనే యభేద ముండినంగాని బ్రహ్మప్రపంచములకు ప్రకృతి వికారభావము కలుగదు” అనియా, లేక “కొంచమైనను అభేద ముండిన, జాలును” అనియా లేక ఎట్లును ప్రపంచబ్రహ్మములకు కార్యకారణభావము లేదు అనియా, ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన ప్రకృతివికారము లనున్వవహారమే కలుగదు; రెండవపక్షము నాశ్రయించిన మీనుతమే నిలువదు. కలిమియనునది బ్రహ్మప్రపంచములకుఁ గలసమానధర్మ మని యిదివఱకే నిరూపించియుంటిమి. ఇక మూడవపక్షము నాశ్రయించిన దానికి దృష్టాంత మేదియు లేదు. మేము సర్వమును పరమేశ్వరకార్యమునుఁ గానే చెప్పుచున్నాము. ఇట్లుండ మీరు దేనిని దృష్టాంతముగ జూపఁగలరు. “ఈ పదార్థము అచేతనము. దీనికిఁ బరమేశ్వరుఁడు ఉపాదాన కారణము కాదు. ఈ కారణమువలనఁ బ్రపంచమునకుఁగూడ పరమేశ్వరుఁడు ఉపాదాన కారణము కానేరడు” అని ప్రపంచభిన్నమగు నేపదార్థము నాధారముగఁ జేసి వాదించగలుగుదురు. కావున నెట్లు చూచినను ప్రపంచబ్రహ్మములకుఁ గల ప్రకృతి వికారభావమునకు హాని లేదు. “మీయనుమానము వేదమునకు విరుద్ధము” అనుటనుగూర్చి మఱియొక్కమాట చెప్ప నక్కఱలేదు. కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమే నిర్దోషమైనది. విచారించిన తర్కము శ్రుతిని ఖండింపనేలేదు.

“పరమేశ్వరుఁడు స్వతస్సిద్ధుఁ డగుటచే ఆయనయందు సర్వ ప్రమాణములును ప్రవర్తింపవచ్చు నంటిని కదా” అనియెడవేమొయది సరికాదు. పృథివ్యాదిభూతములవలె నాయనయు సిద్ధుడైయైనను రూపాదులు లేనివాఁడగుటచే నాయనయందు ఇతర ప్రమాణములు ప్రవర్తింపనేరవు. రూపరసాదులు లేకపోవుటచే ప్రత్యక్షంబును గూఱుతు

ఆధారము వ్యాప్తిమొదలగునవి లేకపోవుటచే అనుమానాదులును ఆయనయందు ప్రసర్తించినవే. శబ్దమునకుమాత్రము రూపాదిసాహాయ్య ముక్కుటలేక పోవుటచే నది యొక్కటియే యుష్మహాత్ము నెఱిగింప గలుగును. ఈవిషయము ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదమున మూడవ యధికరణమున వివరించియున్నాము. ఇట్లుగుటచే ధర్మమునకువలె సీబ్రహ్మమునకును వేద మొక్కటియే ప్రమాణము. అన్నియు సమానములే యైనను “ఆరోగ్యమునుఁ గోరువాఁడు పథ్యమును ఆశ్రయింప వలయును.” అను వాక్యమునకునలె “స్వర్గమును కోరువాఁడు యజ్ఞము నాచరింపవలయును” అనువాక్యమునకు నితర ప్రమాణములతోఁ బని యుండదుకదా !

“ఇట్లయిన శ్రుతి శ్రవణమునకు పిదప మననము నేలవిధించెను” అనియొకవేము దానికి సీశుష్కతర్కములు విషయములు కావు. వీని నాశ్రయింపవలయునని శ్రుతికి నుద్దేశములేదు. ఇవి శుష్కతర్కములు. తర్కమునది యెప్పటికిని ఏదియో యొకప్రమాణముచే సిద్ధాంతిత మగువిషయమును విచారించును. ఇట్లు గాక స్వతంత్రమై ప్రసర్తించిన ఆశ్రయహీన మగుటచే నది శుష్కమే. శ్రుతియు ప్రత్యక్షముగనే “నైష తర్కేణ మతీ రపనేయా” “ఈబ్రహ్మజ్ఞానము తర్కమువలన కలుగదు” అని స్వతంత్రతర్కమును నిషేధించుచున్నది. మఱియు నీయుత్పత్తివిషయము నెవ్వరు నెఱుంగనేరరు. “కో అద్ధావేద క ఇహ ప్రవోచత్ ఇయం విసృష్టి ర్యత ఆబభూవ” “ఈసృష్టి యెట నుండి కలిగెనో ప్రత్యక్షముగ నెవ్వఁ డెఱుంగును.దాని నెవ్వఁడు నిరూపించును.” అని ఈవిషయమును శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. స్మృతియు “నమే విదుః సురగణాః ప్రభవం న మహర్షయః” “ఓయర్జునా ! నాయుత్పత్తి దేవతలకు తెలియదు. ఋషులకును తెలియదు.” “అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయం” “ఓయర్జునా! ఈయాత్మయొక్క స్వరూపము నెవ్వఁడు చూడలేడు. భావింపలేడు” అని పరిమాత్మవిషయము గోచరము కాదని చెప్పియున్నది. ఇట్లుండ నావిషయమున మీతర్కము లెట్లు పనికివచ్చును ? “అచింత్యాః ఖలుయే భావా న తాం స్తర్కేణ యోజయేత్” “ఏపదార్థములు మనస్సునకు గోచరములు కావో వానిని తర్కములోఁ జేర్చఁదగదు.” అను న్యాయము నందఱు నంగీకరించియే

యున్నారు కదా! కావున మామతమునకు మీయుక్తి యింతయైనను విరోధము చేయజాలదు.

ఇది యంతయును గాక మఱియొకవిశేషము కలదు. మీరు మీపక్షమునకు నాధారముగ “విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ” అనుశ్రుతి నుదాహరించి యున్నారుకదా! అదియు నీపక్షమునకు ననుకూలము కాదు. ప్రపంచమునకు చేతనమే కారణమని చెప్పు మామతమున నైన చోదాని నెట్లయినను సమర్థింపవచ్చును. “జగత్కారణము ఒక్కటియే చేతన జడరూపములతో నిలచెను” అనుటయేగదా! యాశ్రుతికి సర్థము చేతనమే ప్రపంచకారణ మైనచో నది మూర్ఖాన్యవస్థల నొందిన పురుషులయందువలె మనోగోచరముకాక సత్తారూపముతో నుండవచ్చును. చేతనములయందు ప్రకాశరూపముతో నుండవచ్చును. అది యచేతనమే యైనచో నిట్టిస్థితి సంభవింపదు. అచేతనపదార్థములుగామాత్రమే యది యుండును గాని చేతనపదార్థముగ నుండదు. అట్లుండకూడదని మీరే చెప్పితిరి కదా! కావున నెట్లుచూచినను చేతనకారణవాదమునే యాశ్రయింపవలయును.

వాస్తవస్థితిలో “కార్యకారణములకు నూపభేద మున్నచో గార్యకారణభావము సంభవింపదు” అనువిషయము నంగీకరించి యీ దోషములనెల్ల జెప్పితిమి. కాని మొట్టమొదట బ్రహ్మప్రపంచములకు భేదము కలదనుట మాకు సమ్మతమేకాదు. ఈవిషయము మొదటనే నిరూపింపబడెను. కావున మీకు దీనిపై నాక్షేపము చేయుటకే వీలు లేదు.

అ ౨. పా ౧. సూ ౭. ఆరంభము.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము సరికాదు. చేతనస్వరూపుడును నిత్యశుద్ధుడును శబ్దాదివిహీనుడు నగుపరమేశ్వరుడు విరుద్ధరూప మగుప్రపంచమునకు గారణ మగునేని యుత్పత్తికి బూర్వమున నీప్రపంచ ముండకూడదు. శబ్దాదిహీనునియందు శబ్దాదివంత మగు నీప్రపంచము నూత్తరరూపముతో నుండుట యెట్లు? “కార్యకారణము లకు నభేదమే కదా!” అనియెడ వేమొ యావాదము చెల్లదు. అప్పుడు “ఇది కారణము ఇది కార్యము” అనుభేదవ్యవహార మెట్లు కలుగును?

కావున నీసిద్ధాంతమువలన నీమతమే చెడిపోవును నీవును “ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము నూత్కరూపముతో కారణమున నుండును” అనియే చెప్పుదువు కదా !

అవతారిక :—అనిన ఖండించుచున్నాఁడు.

సిద్ధాంతసూత్రము:—

౧౪౧. అసతిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్.

౨. ౧. ౭.

తాత్పర్యము. సిద్ధాంతము:—పైన చూపబడిన “కార్యము ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున శూన్యరూపము కావలసివచ్చును” అనునది మామతమునకు భంగమును కలిగింపలేదు. మీరు చేసిన పూర్వపక్షము వట్టిపూర్వపక్షమే కాని దానిచేత సాధింపబడుకార్య మింతయులేదు. ఏల యనిన:—

కార్యకారణములకు, భేద ముండినచో మీ రన్నట్లు కావచ్చును గాని అట్టిభేదము ఎప్పుటికిని లేదు. ముఖ్యముగ వేదమార్గ మవలంబించిన మామతమునందు బొత్తిగనే లేదు. ఈవిషయము (౨. ౧. ౧౮. ౨౦. చూడు.) ఆరంభకాధికరణమున సవిస్తరముగ నిరూపింతుము. ఇట్లుగుటచే నీప్రపంచ మిప్పుడును కారణమాత్రరూపమే; సృష్టికిఁ బూర్వమునను కారణమాత్రరూపమే. ఇట్లుండ నిది యొకప్పుడన ద్రూప మెట్లగును? “బ్రహ్మప్రపంచములకు భేదము కలదు కదా!” యని యెదవేమొ, ఆవిషయము సముక్తికము కాదని పూర్వమే నిరూపింపబడినది. “సర్వం తం పరాద ద్యో ౭నృత్రాత్మనః సర్వం వేద ” “ఎవ్వఁడు ఆత్మకంటె (పరమేశ్వరునికంటె) సర్వప్రపంచమును భిన్నముగఁ జూచునో, వాని నాప్రపంచము ముక్తికి దూరస్థుని గావించును” అని శ్రుతిభేదనిందాపూర్వకముగ ప్రపంచబ్రహ్మభేదమును చెప్పుచున్నది. ఇట్లుగుటచే నిది యెప్పుటికిని కారణరూపమే. పుట్టుటయు పుట్టుకుండుటయు ననుస్థితులే కొంచెము విమర్శించిన నీప్రపంచమునకు లేవు. ఇక మీరు దేనిని నిషేధింతురు ? కావున నెట్లుచూచినను మామతము నిర్దోష మైనదియే.

అ ౨. పా ౧. సూ ౮. ఆరంభము.

అవతారిక :—పైన వర్ణించినవిధముగ తన పూర్వపక్షము ఖండింపఁబడఁగానే సాంఖ్యులు మరల పూర్వపక్షమును జేయుచున్నారు.

పూర్వపక్షసూత్రము :—

౧౪౨. అపీతౌ తద్వత్ప్రసంగా దసమంజసమ్.

౨. ౧. ౮.

తాత్పర్యము :—౧. ఈ ప్రపంచమునకు పరమేశ్వరుడే కారణమని చెప్పిన మఱియొకదోషము వచ్చును. లయ మనగా ఒకవస్తువు మఱియొకవస్తువునందుఁ గలయుటయే కాని యన్యము కాదు. అట్లు విరుద్ధధర్మము లగువస్తువులు ఒకదానితో నొకటి కలిసినచో రెంటి గుణములును పరస్పరసాంకర్యము నొందుట ప్రత్యక్షమై యున్నది. మధురరసము గలనీటియందు లవణము కలిసినచో నానీరు ఉప్పుగుచున్నది. కావున స్థూలత్వము అపారిశుధ్యము అచేతనత్వము మొదలగుగుణములు కలయీప్రపంచము ప్రళయకాలమున బ్రహ్మమునందు కలసి తద్రూపమును జెందునప్పుడు, ఆ బ్రహ్మమునకు స్వాభావికములై యున్న చేతనత్వశుద్ధ్యాదులఁ జెఱుపవలయును. ఇది వేదమునకు నిష్ఠము కాదు. కావున నచేతనప్రపంచమునకు చేతనము కారణమని చెప్పి వేదాంతదర్శనము సరియైనది కాదు. కార్యములు కారణమునుండియే జనించును ; అందే లయమగును గదా !

౨. “ఈ ప్రపంచము భ్రాంతిసిద్ధ మైనది. ఇట్లగుటచే వాస్తవస్థితిలో దీనికి స్వరూపమే లేదు. కావున త్రాటిపై నారోపింపఁబడిననర్పమేన్వభావములు కలదైనను దానిన్వభావములు లయకాలమున త్రాటిలో కలయనట్లు ప్రపంచస్వభావములుకూడ బ్రహ్మమునఁ గలయవు. కేవల జలమయ మగునముద్రమునందు తద్భిన్నములుగఁ దోచుతరంగాదులు లయకాలమున స్వధర్మములచే నానముద్రరూపమునకు హాని కలిగింపనట్లు ఈ ప్రపంచము పరమేశ్వరిరూపమునకు హాని కలిగింపదు” అని యెడవేమై, అప్పటికిని దోషము పోనదు. ఈసూక్తి యెన్నిమాఱు

లైనను నియతముగ “అనుభవించువాఁడు అనుభవించబడునది” అనుభేదము కలదియై మాత్రమే జనించుచున్నది. భ్రాంతిలవిషయము సం దన్ననో అట్టినియమము లేదు. సముద్రము ఒకప్పుడు నుగుగు తరంగములు అనుమొదలగువానిరూపములతో గానవచ్చును; మఱియొకప్పుడు బుడకలు మొదలగువానిరూపములతో గానవచ్చును. ఇట్లే త్రాటినిఁ జూచినప్పుడు కూడ నొకపురుషుఁడు సర్పముగాఁ దలంచును; మఱియొక్కఁడు జలధారగా భావించును. కావున ప్రపంచము కూడ భ్రాంతిసిద్ధమే యగునేని యొకప్పు డొకవిధముగాను మఱియొకప్పుడు మఱియొకవిధముగాను ఉత్పత్తి కావలయును. ఇట్లు లేదు. కావున నీ ప్రపంచము భ్రాంతిసిద్ధము కాదు; కాకున్న ప్రళయకాలమున వచ్చునని చెప్పఁబడిన దోష మవశ్యముగ వచ్చును. ఈ కారణమువలన నీవేదాంత మతము యుక్తముకాదు.

3. మఱియు జీవులును ప్రపంచాంతరూపులులే యగుటచేఁ బ్రళయకాలమునఁ బ్రపంచముతోఁబాటు పరమేశ్వరునియం దేకీభవించురు. ఆపరమేశ్వరునకు కర్మాదులు లేవు. కావున జీవులకు నవి యున్నను పరమేశ్వరరూపము కలుగగానే నశించిపోవును. అప్పుడు వారికి వునరుత్పత్తి కలుగఁగూడదు. కర్మయే కదా వునరుత్పత్తికి కారణము అది లేకున్న వునర్జన్మ మెట్లుగలుగును? ఇట్లుండినను మీరు జీవులకు రెండవ సృష్టియందు వునరుత్పత్తినిఁ జెప్పుచున్నారు. ఇట్లయిన ముక్తులగువారు కూడ వునర్జన్మము నొందవలసినవారే యగుదురు. ఇది యెవ్వరికిని సమ్మతము కాదుకదా కావున నిట్టిదోషము వచ్చుచుండుటచే వేదాంత దర్శనము యుక్తముకాదు.

ర....౧. “ప్రళయకాలమునఁ గూడ నీ ప్రపంచము నూత్నావస్థతో పరమేశ్వరునియందు ప్రత్యేకముగనే యుండును. కావున దీని గుణములతో పరమేశ్వరగుణములకు సాంకర్యము గలుగ నక్కఱలేదు. జీవులును కర్మసహితులై యే నూత్నావస్థతో నుండువారే యగుటచే వారికి వునరుత్పత్తి కారణము లేకపోదు. ముక్తులకును వునరావృత్తి రాదు “అనియెడవేమొ, అదియు సరికాదు. ఒకటితో నొకటి కలియ కున్న నది లయ మనియే చెప్పఁబడదు. కావున నీయుక్తిచే మీరు ప్రళయమునే యంగీకరింపనివార లగుదురు.

౨. “అంగీకరింపకపోయిన నేమి” అనియెడ వేమొ యప్పుడు మఱియొకదోషము వచ్చును. మీరు కార్యకారణములకు భేదము లేదని యిదివఱకే చెప్పియున్నారు. ఆసిద్ధాంతమునకు విరోధము వచ్చును. స్వాభావికముగ నభిన్నము లగువదార్థము లెప్పటికిని భిన్నము లై యుండనేరవు కదా. భ్రాంతిఫలన నట్లు తోచు ననిన విరోధము లేదు; కాని భిన్నముగ నుండుట వాస్తవస్థితిలో సంభవింపదు. భ్రాంతియు ననియత మగుటచే, నీప్రపంచ మెప్పటికిని నొక్కవిధముగనే కాన వచ్చుచుండుటచే, నిది భ్రాంతిసిద్ధము కాదని యిదివఱకే చెప్పి యున్నాము. కావున ప్రపంచబ్రహ్మములకు భేదము సంగీకరించుటకు మీమతమున వీలు లేదు; అంగీకరింపకున్న బరస్పరగుణసాంకర్యమును తొలగించుటకును వీలు లేదు. కావున నెట్లు చూచినను మీసిద్ధాంతము యుక్తియుక్తము కానేరదు.

అ ౨. పా ౧. సూ ౯. ఆరంభము.

అవతారిక:— పైనఁ జూపఁబడినపూర్వపక్షముల ఖండించు చున్నాఁడు.

సిద్ధాంతసూత్రము:—

౧౪౩. నత్తు దృష్టాంతభావాత్. ౨. ౧. ౯.

తాత్పర్యము:—చక్కని దృష్టాంతము లుండుటచే మామతమున దోష మేమియు లేదు.

ఎట్లనిన:—౧. కారణమునందు లయమగుకార్యము తనధర్మము లచే నాకారణమును చెఱువ నక్కఱలేదు. ఈ విషయమును స్థాపించుటకై యనేకదృష్టాంతములు కలవు. మట్టినుండి జనించినకుండలు మొదలగునవియు సువర్ణమునుండి జనించినభూషణాదులును భూమినుండి జనించినచతుర్విధభూతములును స్థితికాలమున నెన్నివిపరీతధర్మములు కలిగియున్నను లయకాలమున తమధర్మములతోఁ గారణమునకు సంబంధమును కలిగించుట లేదు. వక్రత్వము, వర్చులత్వము, శ్రేష్ఠత్వము, నీచత్వము, మొదలగుభేదములు ఘటాదులయందున్నను, లయకాలమున మృత్తికకు నివి యేవియు లేవు. ఇట్లుండ జగత్కారణమగు

చేతనమునకు ప్రపంచధర్మము లేల రావలయును? ఇంక మీపక్షమునకు నాధారముగ దృష్టాంతము లేవియు లేవు. “మధురరసము గలనీటి యందు లవణము కలసిన నానీరుకూడ ఉప్పుగును” అంటివి. ఇందు కార్యకారణభావ మేది కలదు. నీరు ఉప్పునకు కారణముకాదు కదా ! “సముద్రజలమునుండియే యుప్పు జనించుచున్నది కదా ! ” అనియెడ వేమొ, ఆసముద్రజలమునకు లవణరసము కూడ స్వాభావికముగనే యున్నది యని మనస్సునకుఁ దెచ్చుకొనుము. “విశిష్టం శుద్ధ స్నాతి రివ్యతే” “గుణాంతరములతో సంబంధము కలిగినను వస్తుస్వరూపము నకు భేదము రాదు. ” అనున్యాయము ననుసరించి చూచిన లవణరస మున్నను నీరు నీరే కదా ! ” అనియెడవేమొ, అప్పటికి లవణము కూడ జలవికారమే యగుటచే శుద్ధజలమే కావలసినచ్చును. అప్పుడు అది జలమునకు కలిగించినక్రొత్తమార్పు యేమియు లేదు కదా ! కావున నీపక్షము నంగీకరింపఁ జనదు.

“ఇట్లయిన ప్రళయ మనునదియే లేకపోవలసినవచ్చును.” అని యెడవేమొ, యెప్పటికిని మామతమున దోషము లేదు. ఈప్రపంచము తనధర్మములతోఁ గూడియే నూత్నరూపమున విభాగ మేర్పడకుండఁ గారణ మగుపరమేశ్వరునియం దుండవచ్చును. ఇంత యేల? కారణకార్య ములు రెండు నొక్కటియే యైనను కారణమునకు కార్యధర్మములతో సంబంధ ముండవలసినపని లేదు. కార్యము కారణరూప మగును గాని కారణము కార్యరూపము కాదు కదా ! కుండ మృత్తికారూప మగును గాని, మృత్తిక ఘటరూపము కాదు కదా ! భూషణము సువర్ణాత్మక మగును కాని సువర్ణము భూషణాత్మకము కాదు కదా ! భ్రాంతిసిద్ధము లగురజ్జుసర్పాదులును విచారించినను, సర్పము రజ్జువత్మక మగును కాని రజ్జువు సర్పాత్మకము కాదు. కావున ప్రళయ ముండినను లేకున్నను కార్యధర్మములు కారణము నంటవలసినపని లేదు. “ప్రళయమనఁగా నన్యపదార్థమునందు కలయుట” అని చెప్పినను, “ప్రళయ మనఁగా స్వరూపసంకోచము ” అని చెప్పినను కార్యధర్మములు కారణముతో సంబంధపడ నక్కఱ లేదు. ఈవిషయము ఆరంభణాధికరణమున (అ. ౧. ౧౪. చూడు.) సవిస్తరముగ వివరింపఁ బోవుచున్నాము.

౨. మఱియు నీప్రపంచము మాయాకల్పిత మగుటచే దీనిధర్మ

ములతో నాత్మకు నెప్పటికిని సంబంధమే యుండదు. ఐంద్రజాలికుడు న్వయముగ మాయను విస్తరింపజేసి మరల తనయందే యడంచుకొని నను దానిధర్మములవలన వికారము నొందనట్లు ఈవరమేశ్వరుడును ప్రపంచధర్మములవలన వికారము నొందడు. భ్రాంతికల్పిత మగునది వస్తువే కానేరదు కదా! వస్తువే యనినను దానిధర్మములతో నుపాదానకారణమునకు సంబంధము కలుగదని యిదివఱకే సయ్యక్తికముగ నిరూపించియున్నాము.

ఇదియును గాక పురుషుడు నిదురించునప్పుడు చూచిన స్వప్న పదార్థములు సుషుప్త్యవస్థయందును జాగ్రదవస్థయందును లేకున్నను ప్రత్యభిజ్ఞానబలముచే (“నేను రాత్రి కలగని సుఖముగ నిదురించి యిప్పుడు మేల్కొంటిని.” అనుపరామర్శచే) పురుషుడుమాత్రము సాక్షియై యొక్కడే యున్నట్లు, స్వప్నపదార్థములయొక్క యుత్పత్తి స్థితి ప్రళయములఁ జూచుచున్నట్లు, ఈయాత్మయే స్వప్ననదృశ్యమగు నీప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తి స్థితి ప్రళయములఁ జూచుచు సాక్షియై యున్నాడు. “రథాన్ రథయోగాన్ పథః సృజతే” “స్వస్సావస్థ యందు జీవుఁడు సంకల్పబలముచే స్వస్వరూపమునుండియే రథములను వానితో సంబంధించినవిధులను కూడ సృజించుచున్నాడు” అను మొదలగువాక్యముల ననుసరించిన స్వప్నప్రపంచము జీవునుండియే జనించి యందే నిలిచి సుషుప్త్యవస్థ రాగానే యందే లీన మగు చున్నది యని తెలియవచ్చుచున్నది సాక్షి యగుటచే నాతనికి నాస్వప్న ప్రపంచావస్థలతో సంబంధము లే దనుటయు నిస్సంశయమే. చూచు వానితోఁ జూడఁబడునవి. సంబంధపడ వనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము కదా! ఇట్లు అవస్థలతోనే సంబంధము లేకున్న నాయవస్థలకునాశ్రయ మగు పదార్థములయొక్క ధర్మములతో సంబంధ మెట్లు వచ్చును? విచారింపిన వరమేశ్వరునివిషయము కూడ నిట్టిదియే. ఆయనయు ప్రపంచము యొక్క యుత్పత్తి స్థితి ప్రళయములకు సాక్షియై యున్నాడు. కావున ప్రపంచధర్మములతో సంబంధపడఁడు.

“ప్రపంచము మాయామయమే. యైనచో నిది పరమేశ్వరుని యందు ఏకరూపముతోనే నిలుచు ననవలయును. భ్రాంతి సిద్ధములగు పదార్థములకు అధిష్ఠానమే పరమార్థరూపము కదా! అప్పుడు రెండవ

మారు సృష్టి యగునప్పుడు మరల ప్రస్తుతరూపముతోనే కావలయు ననునియమ ముండకూడదు. భ్రాంతికి నియమము లేదు కదా !” అని యెదవేమొ, అదియు సరికాదు. భ్రాంతులు అనేకము లయ్యెనేని (అనగా అనేకపురుషుల నాశ్రయించినవి యయ్యెనేని) ఏకపదార్థమే ఒకని కొకవిధముగను మఱియొక్కనికి మఱియొకవిధముగను తోచ వచ్చును. మొదటిభ్రాంతికి నాశము కలిగెనేని తగిన కాలమున నొక్క నికేయైసను మఱియొక భ్రాంతి కలుగవచ్చును; ప్రస్తుతముమాత్ర మట్లు లేదు. బ్రహ్మ మొక్కటియే యుపాధిభేదములవలన నానానూపము లతో కానవచ్చుచున్నది. ఆనూపములనే జీవు లనుచున్నాము. కావున ప్రపంచభ్రాంతి యొక్కటియే. ఒక్కపురుషునకు కలిగినదియే. ఇట్లుండ ప్రపంచమునకు నియమము లేకపోవలసినపని యేమి? సుషుప్త్యవస్థ యందు ఉపాధు లన్నియు క్షీణించినను మూలాజ్ఞానము నశింపక పోవుటచే, జన్మాదినుండియు “నేను మనుష్యుడను” అని తలంచుచుండిన కారణమువలన జాగ్రదవస్థ రాగానే జీవుండు మఱిల మనుష్యుడే యైసట్లు ప్రళయకాలానంతరమున జీవాజ్ఞానవశమున నేకరూపము తోనే ప్రపంచ ముదయింపవచ్చును. “ఇమాః సర్వాః ప్రజాః సతి సంపద్య న విదుః సతి సంపద్యా మహ ఇతి త ఇహ వ్యాఘోః” వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతం గోవా....తదా భవంతి” “సర్వజీవులును సుషుప్త్యవస్థయందు బ్రహ్మము నొందుదురు కాని ఆవిషయమును తెలిసికొనలేరు. అట్టిమజ్ఞానమువలననే జాగ్రద వస్థ వచ్చునపుటికి పులిగాఁగాని సింహముగాఁగాని తోడేలుగాఁగాని పురుగుగాఁగాని పక్షిగాఁగాని మారిపోవుచుందురు. జన్మముమొదలు అజ్ఞానమువలన తమ్ము ఏయే రూపములతో భావించుచుండురో ఆయా రూపములనే చెందుచుందురు.” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములు సుషుప్త్యవస్థను గూర్చి చెప్పుచున్నవి. ప్రళయమునందు కూడ సజ్ఞానము మిగిలియే యుండుటచే నిట్లే కావచ్చును. కావున నీరెండవ పూర్వపక్షము మామతమునకు భంగము కలిగింపదు.

3. పై నిరూపణమువలననే మీఁమూఁడవయాక్షేపము కూడ ఖండింపఁబడిన ట్లయినది. ప్రళయకాలమునందును అజ్ఞానము శేషించి యుండును గావున దాని నాశ్రయించియున్న బద్ధులే వునర్జన్యము

నొందుదురుగాని ముక్తులు పొందరు. వారు అజ్ఞానమును నశింపజేసిన వారు కదా!

“పోయినను ఆ యజ్ఞానము మరల రావచ్చును కదా!” అని యెదవేమొ వినుము. ఏపదార్థమైనను ఒక్కమాటు పోయినది మరల వచ్చినను రావచ్చునుగాని అజ్ఞానముమాత్ర మట్లు రాదు. తెలియని విషయము నొక్కమాటు తెలిసికొనినపిదప నది యింక నెన్నటికిని తెలియనిది కానేర దనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. హిమవంతమున కుత్తరమున దేశము కలదా? లేదా? యని సంశయించువానినిఁ గూర్చి భూగోళశాస్త్రవేత్త యొక్కడు “అచ్చట దేశము కలదు” అనిచెప్పిన నిక నాసంశయము మరల నెన్నటికైనఁ గలుగునా? ఇట్లే గురూప దేశమువలన “ప్రపంచము బ్రహ్మభిన్నము” అని యొక్కమాటు గ్రహించిన మరల సంశయము జనింపదు; బంధము కలుగదు.

౪. ఇక మీరుచేసిన నాల్గవయాత్రేపము కూడ చెల్లదు. ఆపక్షము మాకు సమ్యతమే కాదు. “ప్రపంచము లయమునొంకక పర బ్రహ్మమునందు భిన్నముగనే యుండుననిన కార్యకారణభేదములకు భంగము వచ్చును” అని మీరు చెప్పితిరి; మాకన్న నో ఆభేదము బొత్తిగనే సమ్యతము కాదు. ఇట్లుండ మీయాత్రేపము మామతము నేమి నేయును? మామతమున కార్యకారణవిభాగము అజ్ఞానకృతము త్రికాలములయందును కార్యకారణములు పరమార్థస్థితిలో నొక్కటియే “ఇట్లయిన మీరే ఇంతకుముం దొకమాటు ప్రళయవస్థయందు కార్యము సూక్ష్మావస్థను జెంది కారణమున నుండిన నుండవచ్చును అని చెప్పి యున్నారకదా” అనియెదవేమొ, సత్యమే. అందు దోషము లేదు. మే మెప్పటికిని కార్యకారణభేదము సంగీకరించువారము కాము. భేదముగఁ గానవచ్చుట యెల్ల భ్రాంతి యనువారమే. ఇట్లగుటచే ప్రళయకాలమునందు కూడ భ్రాంతిసిద్ధ మగుభేదము సంగీకరించితిమి. ఇందు దోష మేమి? మామతమునకు వచ్చుచోని యేమి? శూన్యమగుభేదము స్వతస్సిద్ధమగు నైక్యమునకు చోనిని కలిగింపఁగలుగునా? కావున మామత మెట్లును దోషయుక్తము కానేరదు.

బాగుగ విచారించిన మీయాత్రేపమునకు నింతగా సమాధానము చెప్పవలసినపనియు లేదు. వేదాంతవాదు లందఱును ఉత్పత్తి

స్థితీకాలములయందు ఈ ప్రపంచము అవిద్యామయమైమాత్రమే యున్నది యనుచున్నారు. శ్రుతియు “ఇదం సర్వం యదయ మాత్మా. సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” అను మొదలగువాక్యములచే ప్రపంచబ్రహ్మములకు సంపూర్ణమగునభేదమును చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ ప్రళయ కాలమునుమాత్రమే యాశ్రయించి యాత్మేపించుటకు మీకు నవకాశ మెట్లు కలుగును. మూఁడుకాలములయందును ప్రపంచ మొక్క విధముగనే యున్నది. కావచ్చునని యతిసులభముగనే మేము సమాధానము చెప్పవచ్చును కదా! బాగుగ విచారించిన మీరు చూపిన దోషములు స్థితీకాలమునందును గలవు.

౧. కార్యకారణములకు నభేద మగుటచే కార్యధర్మములు కారణమునందు కూడ నుండవలయును.

౨. కార్యము భ్రాంతిసిద్ధ మగునేని యొకజీవునకు ఒకవిధముగాను మఱియొకజీవునకు మఱియొకవిధముగాను ప్రపంచము కానరావలయును.

౩. ఇట్లు కావచ్చునేని జ్ఞానాజ్ఞానవిభాగము నియమము లేక పోవుటచేతను లేక జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యగుటచే జీవుని ప్రాపంచికధర్మము లెప్పటికిని విడువకపోవుటచేతను ఎవ్వనికిని ముక్తియే రాకూడదు; ఏదియో యొకవిధముగ వచ్చినను అదియు బ్రహ్మప్రాప్తియే కావునను బ్రహ్మప్రపంచములకు నభేదమే కావునను ఆజీవునకు మరల బంధము రావలసివచ్చును.

౪. ఇట్లు కాక ప్రపంచబ్రహ్మములకు భేదమును సాధింపఁబోయిన కార్యకారణభేదవాదమునకు భంగము వచ్చును.

వీనికి సమాధానము లేమి ప్రతివేదాంతియు “ప్రపంచము భ్రాంతికల్పిత మగుటచే దానికిని పరబ్రహ్మమునకును స్వాభావికభేదము లేదు” అనియే చెప్పి తీరవలయును. ప్రళయకాలమునందలిస్థితీనిఁ గూర్చియు నీసమాధానమునే యేల చెప్పుకూడదు? ఈప్రపంచమంతయు వాస్తవస్థితీలో మాయామాత్రమే; స్వప్నతుల్యమే. భ్రాంతి యనునిద్రనుండి మేల్కొంచినవానికి వాస్తవస్థితీలో నీప్రపంచమే, కానరాదు. ఈవిషయమునే మహాత్ము లిట్లు చెప్పియున్నారు. “అనాది మాయయా నుప్రో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే, అజ మనిద్ర మస్వప్న

మదైవ్యతం బుధ్యతే తదా” “అనాది యగుమాయచే నిదురించుచున్న జీవుఁ డెన్నడు మేల్కొంచునో నాఁడు ఉత్పత్తిశూన్యఁడును నిద్రయు స్వప్నంబును లేనివాఁడును ఏకరూపుఁడు నగుపరమేశ్వరుని ఆత్మరూపునిగా తెలిసికొనును” అను మొదలగు మహాపురుషులవాక్యము లనే కములు కలవు. కావున నెట్లును మామతమున దోషము లేదు

అ ౨. పా ౧. సూ ౧౦. ఆరంభము.

అనతారిక :—ఇట్లు పూర్వ పక్షమును సమూలఘాతముగ ఖండించి మఱికొన్నిదోషములఁ జూపుచున్నాఁడు.

౧౪౪. స్వపక్షదోషా చ్చ ౨. ౧. ౧౦.

తాత్పర్యము:—ఇదియునుఁగాక మామతముపైఁ జూపినదోషము లన్నియు మీ మతమునందును (సాంఖ్యమతమునందును) కలవు. ఎట్లనిన:—

మీరు జగత్కారణ మగుప్రధానమునందు శబ్దాదులు లేవనియు దానినుండి జనించినప్రపంచమునకుమాత్ర మవి కలవనియుఁ జెప్పుచున్నారు కదా! ఇప్పుడు ప్రధానప్రపంచములకు సమానరూప మెక్కడిది? చేతన మగుజగత్కారణమునకును అచేతన మగుప్రపంచమునకును మేము కార్యకారణభావమును చెప్పుచున్నాము; మీరును శబ్దాదీహీన మగుప్రధానమునకును శబ్దాదిమంత మగుప్రపంచమునకును గార్యకారణభావమును జెప్పుచున్నారు. ఇందు కార్యకారణమునకు స్వరూపభేద మేమతమున లేదు.

ఇట్లు స్వరూపభేదము నంగీకరించిన “సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ బ్రపంచము సూక్ష్మావస్థారూపముతో కారణమున నుండకూడదు” అనుదోష మేమతమునందు రాదు.

“ప్రళయకాలమున కార్యధర్మములు కారణధర్మములతో సాంకర్యము నొందవలయును” అనుదోష మేమతమునకు సంభవింపదు! మీరును ప్రళయకాలమున కార్యకారణము లొకదానియం దొకటి కలిసిపోవు నని యంగీకరించియున్నారు కదా!

మఱియు ప్రళయకాలమున సర్వవికారములును భేదశూన్యములై కారణమునందు గలసిపోయిన నప్పుడు “ఈజీవునకు సుఖదుఃఖ కారణ మగు ప్రకృతి ఇది. ఈ జీవునకు సుఖదుఃఖకారణ మిది” అని పూర్వసిద్ధము లగు భేదములు రెండవసృష్టియందు కలుగుటకు వీలు లేదు. మీరును లయకాలమునఁ గారణకార్యములను నవిభాగమునే చెప్పుచున్నారకదా! ఇట్లుండ “సృష్టికి నియమము లేకపోవలసినప్పుడు” అనుదోష మెవ్వరిమతమునందు లేదు?

కారణము లేకయే సృష్టినియమము కలుగు ననిన ముక్తి నొందిన వారలకుఁ గూడ మరల నిష్కారణముగనే బంధము కలుగవలయును. కావున నీదోషము మీమతమునందును సమానమే.

ఇట్లు కాక “కొన్ని భేదములు ప్రళయకాలమునఁ బ్రధానముతో నేకీభవించును. మఱికొన్ని యేకీభవింపవు” అనినచో ఏవికారము లేకీభవింపవో అవి ప్రధానకార్యములు కాకపోవలసినప్పుడు. కార్యము కారణముతో నేకీభవింపవలయు ననుట నియమము కదా!

ఇట్లు మామతముపై జూపబడినదోషములు మీమతమునందు గూడ నుండుటచే మీరు మమ్ముఁ గాని మేము మిమ్ముఁ గాని యాత్మే పించుటకు వీలు లేదు. అది యట్లుండ నీచూపబడినవి దోషములే కావ నియుఁ జెప్పవలసియున్నది. ఏమతస్థునికైనను వీని నాశ్రయింపక తప్పదు గదా!

అ ౨. పా ౧. సూ ౧౧. ఆరంభము.

అవతారిక:—మఱియొకదోషము కూడఁ జూపుచున్నాఁడు.

౧౪౫. తర్కాప్రతిష్ఠానా ద ప్యన్యథాను
మేయ మితి చే దేవ మ ప్యవిమోక్ష
ప్రసంగః. ౨. ౧. ౧౧.

తాత్పర్యము:—మఱియు నీవరమేశ్వరవిషయము కేవల వేదము చేతమాత్రమే నిరూపింపఁ దగినది. ఇట్లుండ దీనియందు వేదవిరుద్ధము

లగు కేవలతర్కములను ప్రయోగింపజూచుటకే మొట్టమొదట వీలు లేదు. మనబుద్ధికిని పరమేశ్వరకల్పిత మగు వేదమునకు నెంతయో తారతమ్యము కలదు. ఇట్లగుటచేతనే మనము కల్పించుతర్కములు నిలుకడ నొందవు. ఒకబుద్ధినుంతుడు ఒకదాని నొకవిధముగ నిర్ణయించిన సంతకంపై సూక్ష్మబుద్ధి గలమఱియొక్కడు దానినే మఱియొకవిధముగ నిర్ణయించుచుండుటను ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నాము. ఒకవేళ ప్రసిద్ధ ప్రభావు లగుకపిలాదులయొక్క తర్కములను ప్రమాణములుగ నంగీకరింత మన్నను అది తృప్తిగా నుండలేదు. కాణాదులు గౌతముడు మొదలగువారు కూడ ప్రసిద్ధులే యై యున్నారు; వారిమతములయందును పరస్పరవిరోధము గానవచ్చుచున్నది. కావున నెట్లును శుష్కతర్కముతో వేదసిద్ధాంతమునకు విరోధము రాదు. శ్రుతియు అనుకూల తర్కమునుఁ గూర్చియే చెప్పుచున్నది యని యిదిపరకే సిద్ధాంతము చేసి యున్నాము కదా !

పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన యీదోషము పోవుటకై మేము మఱియొకవిధముగ సమమానము చేసెదము. ఎంత యూహించినను తర్కము స్థిరము కానేర దని సిద్ధాంతము చేయుటమాత్రము శక్యము కాదుకదా! వాస్తవస్థితిలో “తర్కములకు నిలుకడ లేదు.” అను విషయము కూడ తర్కముచేతనే నిర్ణయింపబడుచున్నది. కొన్నితర్కములు నిలుకడ నొందకుండుటను జూచియే కదా. “సమానజాతి గలవి యగుటచే తర్కము లేవియును నిలుకడ నొందవు” అని సిద్ధాంతము చేసితిరి. ఈతర్కమునకుమాత్రము నిలుకడ యెటనుండి వచ్చును? లోకమునఁ గలతర్కము లన్నియు నప్రమాణములే యైనచో లోకవ్యవహారమే నిలుకడ నొందదు. లోకులు భూతనర్తమానకాలముల యందలియునుభవము నాశ్రయించి భవిష్యత్కార్యములకు సిద్ధు లగుచున్నారు. దీనికి విరోధము వచ్చును కదా! ఇంత యేల? వేదవాక్యార్థములయందు తాత్పర్యభేదము (మతభేదము) కలిగినప్పుడు వాస్తవార్థమును నిర్ణయించుటకుఁ గూడ నీతర్కమే తోడ్పడుచున్నది. విచార మనునదియే తర్కము కావున వాక్యవిచారము కూడ తర్కమే యనుటలో సంశయ మేమి? “ప్రత్యక్ష మనుమానం చ శాస్త్రం చ వినిభాగమం త్రయం సునిధితం కార్యం ధర శుద్ధి మభీప్సతా”.

“ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింపఁగోరువాఁడు ప్రత్యక్షానుమానములను శాస్త్రమును సర్వవిధము లగునాగమములను కూడ బాగుగ నెఱుంగ నలయును.” అని మనువు తర్కమును కూడ సర్వనిర్ణయోపాయములుగ నిర్ణయించియున్నాఁడు. ఇట్లుండ తర్కము నాక్షేపించుట కేమి వీలు కలదు? “నిలుకడ లే దంటిమి కదా!” యనియెడవేమొ యది తర్కమునకు భూషణమే యగును గాని దూషణము కానేరదు. అట్లు నిలుకడ లేకుండ నుండిననే కాని దురభిప్రాయముల వదలి సదభిప్రాయముల నంగీకరించుటకు వీలు లేదు. దురభిప్రాయములు నిలుకడ నొందకున్నను వానిని ఖండించి స్థిరత్వము నొందినసదభిప్రాయములు నిలుకడ కలవి కావచ్చును. కదా! పూర్వులు మూఢులైరని మనము కూడ మూఢులము కావలయునా? వారికంటె బాగుగ నొకకొత్త యనుమానమును చేయవచ్చును. అదియే సిద్ధాంత మగును. కావున నిలుకడ లేకుండుట యనునది యొక్కదోషము కానేరదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పినను తర్కమువలన సిద్ధాంతము కలుగదు. కొన్నివిషయములయందు కేవలతర్కము గూడ సిద్ధాంతసాధన మగుచున్నది యనుట నిస్సంశయమే కాని ప్రస్తుతవిషయమునందు (“పరమేశ్వరుఁడే జగత్కారణము” అనువిషయమునందు) మాత్రమట్లు కానేరదు. ఆఈశ్వరుఁడు మహాగంభీరుఁడు (వేదములకుతప్ప మఱి యొక్కదానికి గోచరుఁ డగువాఁడు కాఁడు.) అద్వితీయుఁడు. ఆయన నెఱుంగుటయు సత్యాసత్యకము. సత్యజ్ఞానానందములు స్వస్వరూపములే యని యెఱింగి ఆచునతో నేకీభవించుటయే కదా ముక్తి. ఆజ్ఞానము తర్కమువలన కలుగునది కాదు. ఆయనకు రూపాదులు లేక పోవుటచే ప్రత్యక్షమునకును * లింగము మొదలగునవి లేకపోవుటచే అనుమానమునకును గోచరుఁడు కాఁడని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము.

మఱియొకవిశేషము వేదాంతవాదు లందఱును మోక్షము నలదని చెప్పువా రందఱును “యథార్థజ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగును” అని చెప్పుచున్నారు. యథార్థజ్ఞాన మనునది యందఱకు నేకవిధ

* లింగమనఁగా ననుమానమునకు సాధన మగుహేతువు. (అనుమానము పు.

మైనదిగానే యుండవలయును కాని భిన్నముగ నుండటకు వీలు లేదు. యథార్థ మగునది యెప్పుటికి నొక్కటియే కావలయును కదా! ఇట్లుగ టచే తర్కములవలన సట్టిజ్ఞానము కలుగదు. వారు (తార్కికులు) తమబుద్ధిబలము ననుసరించి యథార్థజ్ఞానము ననేకవిధములుగఁ పరస్పర విరుద్ధులై నట్లించుచున్నారు. కొందఱు ప్రధానపురుషజ్ఞానమే యథార్థ జ్ఞాన మనుచున్నారు; నుఱికొందఱు పరమాణ్వాదులవిజ్ఞానమే యథార్థ జ్ఞాన మనుచున్నారు. ఇట్లయిన నిర్ణయ మెట్లు? వాస్తవస్థితిలో యథార్థజ్ఞానవిషయముల వివాదమే యుండకూడదు కదా! కావున నీవివాదములలో దేని నాశ్రయించినను పురుషార్థలాభము (మోక్ష ప్రాప్తి) కలుగదు.

“ఇట్లు చెప్పినేల? తర్కవేత్తలలో నుత్తముఁడని ప్రసిద్ధి నొందిన వానిమతము నొక్కదానినిమాత్రమే గ్రహింపరాదా?” అని యెదవేమొ, యదియు సరిపడదు. అన్నియు బరులచే ఖండింపఁబడియే యుండ దేనిని ప్రధానముగ నైకొనఁగలము? వర్తిమానకాలమున నున్న తార్కికు లందఱు గూడి యేదియోయొకదానిని సర్వోత్తమముగా సిద్ధాంతము చేసినను “మునుపటివారియభిప్రాయము కూడ నిట్లే యుండెను. రాజోపువారియభిప్రాయము కూడ నిట్లే యుండును” అని నిర్ణయించుటకు తగినయూధార మేదియైన కలదా! కావున నెట్లును తర్కముచే ప్రస్తుతసిద్ధాంతమును చేయుటకు వీలు లేదు.

తర్కమునకు నీదోషము కలిగినది శ్రుతి నాశ్రయింపకపోవుట చేతనే దాని నాశ్రయించి తదనుకూలముగ ప్రవర్తించియుండిన నా సిద్ధాంతమునకు నెప్పుటికిని వికల్పము కలుగుటకు వీలు లేదు. శ్రుతి నిత్య మగుటచే సిద్ధాంతంబును నిత్యమే కావలయును. ఏవాదియు దానిని త్రిప్పలేదు. కావున మామతమే సర్వవిధముల నుత్తమము. చేతనుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచమునకు అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణము.

౪. శిష్టాపరిగ్రహాధికరణము.

విషయము:—ఇందు వైశేషికాదిమతములు నిరాకరింపఁబడును,
CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

సంగతి :— రెండవయధికరణమునకువలెనే యీయధికరణమునకును ప్రత్యేకసంగతి యుక్తము అలేదు. ఇందు ప్రత్యేకము లగున్యాయము లేవయ్యె జెప్పబడలేదు.

ఇట్లు కాకున్నను, “వేదమునకు విరుద్ధము లగుటచే సాంఖ్య స్మృతి మొదలగునవి యెట్లు వేదమూలములు కావో అట్లే మహా ప్రమాణము గలబ్రహ్మము ప్రపంచమునకు కారణ మగుట యుక్తివిరుద్ధము కావున నీప్రపంచముకూడ బ్రహ్మకారణకము కానేరదు” అను నాక్షేపము పూర్వాధికరణసిద్ధాంతముపై వచ్చునని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. ఈయాక్షేపము దృష్టాంతానుసారముగ వచ్చెను; కావున యీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము కావచ్చును.

మఱియు “మూల మేమియు లేకపోవుటచే సాంఖ్యాదిస్మృతులును వారియుక్తులును అప్రామాణికము లైనవి. మాముక్తిమాత్రమట్టిది కాదు. దీనికి వ్యాప్తి మొదలగుననేకమూలములు కలవు” అనునాక్షేపమైనను రావచ్చును. ఇది ప్రత్యుదాహరణము కావున నప్పుడు దీనికి బూర్వాధికరణముతో, గలసంబంధము ప్రత్యుదాహరణ సంబంధము కావచ్చును. సామాన్యముగ నీపాదాంతమునఱకు నీప్రత్యుదాహరణసంబంధములే సర్వాధికరణములకును గలవు.

సందేహము:—“పరబ్రహ్మము రూపరహితుఁడు; సర్వవ్యాపకుఁడు. కావున ఆకాశమువలె ప్రపంచమునకుఁ గారణము కానేరఁడు. (‘బ్రహ్మ న జగత్కారణం విభుత్వాత్ ఆకాశవత్’ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము) అనుమొదలగుయుక్తులకును పూర్వాన్వయమునందలి సమన్వయమునకును విరోధము కలదా? లేదా?” అనునది సంశయస్వరూపము.

పూర్వపక్షము:—సరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడై ఆకాశమువలె నిర్లేఖుఁడై *పరిణామాదులు జెందుటకు వీలులేనివాఁడై యున్నాఁడు. కావున ప్రపంచకారణము కానేరఁడు. కార్యము కారణరూపమే యనుట యెట్లును సంభవింపదు. సాంఖ్యులు సత్కార్యవాదము నొనర్చువారు కావున వారిని ఖండించుటకు మీకు నవకాశము దొరకినది. మామత

* పరిణామము. (పు. 22. చూడు.)

మును (*వై శేషికమతమును) ఖండించుటకు సట్టియవకాశము లేదు. కార్యము కారణరూపము కాకపోవుటచే నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున కారణమునందు లేదు. కారణంబును మహాపరిమాణము కలదిగా నుండకూడదు. అట్టి కారణమునుండి యల్పపరిమాణము గలకార్యములు జనింపవు కదా! కావున సత్యల్పము లని ప్రసిద్ధి నొందినపరిమాణపులే ప్రపంచకారణములు. వానిసముదాయములవలన నెంతయల్పపదార్థములైనను మహాప్రమాణము గలపదార్థము లైనను జనింపవచ్చును.

అవతారిక:—అని ఈవిధముగ వచ్చు వై శేషికపూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాఁడు. ఈమతము సత్పురుషులచే కొంచెమైనను పరిగ్రహింపఁబడకున్నను కొండలు మందబుద్ధులకు దీనియందను విశ్వాసము కలుగుననుతలంపుచే నిచ్చట నిరాకరించుచున్నాఁడు. ఆరంభణాది కరణమున (౨. ౧. ౧౨. చూడు.) నివి (వై శేషికాదిమతపూర్వపక్షములు) సంపూర్ణముగ నిరాకరింపఁబడును.

౧౪౬. ఏతేన శిష్టాపరిగ్రహో అపి వ్యాఖ్యాతాః.

౨. ౧. ౧౨.

తాత్పర్యము:—ఇంక నేతర్కంబును చేతనకారణవాదమును ఖండింపనేరదు. ప్రతితర్కంబునకును వేదవిరుద్ధ మగునేని నిలుకడ కలుగ నేరదు. రూపాదివిహీన మగుటచే బ్రహ్మము ప్రతితర్కమునకును గోచరము కానేరదు. ప్రతితర్కమునకును వేదవిరోధము నిస్సంశయముగ వచ్చును. కార్యము కారణములకంటె భిన్నమా? యభిన్నమా? యుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నది కారణమున నున్నదా? లేదా? స్థితి కాలమందైనను రెంటికని సామాన్యము (ఏకరూపము)కలదా? లేదా? అను మొదలగువిషయములు ఆరంభణాధికరణమున సవిమర్శముగ వివరింపఁబడును.

* వై శేషికులు పరిమాణపులే ప్రపంచకారణ మనియు నవి యొండింటికోఁ గూడి ప్రాపంచికపదార్థముల నిర్మించుననియు, నూట నైత్రముగ మారునట్లు అవియు వాయ్వాదిరూపముల నొందు ననియుఁ జెప్పుదురు. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము కారణమున సూక్ష్మరూపముతో లే దందురు. వారిమతము వై శేషికమతము ఇదియే తార్కికమత మనఁబడును.

సాంఖ్యయోగస్మృతులయందు పూర్వపక్షశ్రుతివైసను అవలంబించి సిద్ధాంతము చేయఁబడియున్నది. మన్వాదిమహాపురుషులును కొంతభాగమైనను వాని సంగీకరించియున్నారు. అవియు వేదమునకు సమీపగతములై సర్వసిద్ధాంతము సంగీకరింపకున్నను సత్కార్యవాదమునైనఁ జేయుచున్నవి. ఈవిధముగ నున్నయూహితములే నిర్మూలములైన నీక వేదవాక్యలేశమునైన నాదరింపనివై శేషికాదిమతము లేమియగును? కావున మహాపురుషాదర మించుకయైనను లేకపోవుటయే వీనికి ధ్వంసకారణము. కావున వీరియుక్తులచే సమన్వయమునకు విరోధము రాదు.

వారు (వై శేషికులు) * ఆరంభవాదమును చేయుదురు. పరమాణువు లొకటితో నొకటి కూడి పదార్థముల కలిగించునందురు. లోకమున ఒకగొప్పరాశిగ వైవఁబడినదూదియందు అనేకపరమాణువులు కలవనుట నిస్సంశయము కదా! దానిని నూలుగ మార్చిన మిగుల నల్ప పరిమాణముగలదియే యగును. పర్వతశిఖరముపై నున్న గొప్పవృక్షము కూడ క్రిందనున్నవానికి గణికపోగువలె గానవచ్చును. ఇప్పుడు వారి నియమ మెందుపోయినది?

“ఆపరమాణువులు దూది రాశిగా నున్నప్పుడు వికాసభావముతో నుండును; నూలుగా మాతినప్పుడు సంకోచభావము నొందును. వృక్షదృష్టాంతమున నది యల్పముగఁ గానవచ్చుటకు పురుషనియజ్ఞానమే కదా కారణము” అని చెప్పినను వారిసిద్ధాంతము నిలువదు. సంయోగమువలన కార్యమును గలిగించుచు నేకసూపములై నిత్యములై యున్నపదార్థములకు సంకోచవికాసభావ మెట్లు వచ్చును? “సంకోచవికాసభావ మనఁగా ఘన (తరుచు) విరళ (పలుచన) సంయోగభేదములు*, అనినను సరిపడదు. సంయోగ మనఁగా నొకదానితో నొకటి చేరుటయే కావున నందు విరళత్వ మనునదియే యుండుటకు వీలు లేదు కదా! విరళత్వ మనిన నొకదానిచెంత నొకటి దూరదూరముగ నుండుటయే కావున నట్టిస్థితి సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గూడ నాపరమాణువులయం దున్నది. దానిని సంయోగ మనుట లేదు కదా! ఇక రెండవ

* ఆరంభమే ప్రపంచకారణ మని చెప్పవలసినద మారంభవాదము (ఆరంభము,

పు. ౭౭. చూడు.) ఇది వై శేషికులవాదము.

పక్షమున పర్వతశిఖరాగ్రమున నున్నవృక్షమును గఱికిపోగువలె గావించినది యజ్ఞాన మనుట నిస్సంశయమే. ఇప్పుడు పరమాణువులవలన కలిగినమహత్త్వ మెందుపోయెను. పురుషునిబుద్ధి జ్ఞానాజ్ఞానముల నాశ్రయించి యెట్లు పోవుచుండునో సర్వపదార్థములు నట్లే పోవుచున్నవి. ఇట్లుండ నిక పరమాణువులను ప్రత్యేకకారణములుగ గ్రహింపనేటికి? అవియే కారణము లగునేని జ్ఞానాజ్ఞానములతో సంబంధము లేకయే తా మొసంగినపరిమాణమును నిలుపవలయును. “ఇది యెట్లు సంభవించును? జ్ఞానవంతుఁ డగువానికి తోచినదియే కదా ప్రామాణికము” అనినను “నూత్నపదార్థమునుండియే స్థూలము జనింపవలయును” అనునియమముమాత్రము నిలువదు. సర్వమునకును జ్ఞానమే ప్రధానము గావున త్రాటియందు భ్రాంతిచే జూడఁబడుసర్పముకూడ త్రాటినుండి జనించినదియే యని చెప్పఁబడుచున్నది; ఇట్లే మహావృక్షము గఱికిపోచవలె తోచుచుండుటవలన “వృక్షమునుండి గఱికి జనించెను” అనియే చెప్పవలసియున్నది. ఇది సర్వవాదసమ్మతము “ఇది చెట్టు అని తెలిసినపిదప నాగఱికి యుండదు కదా” అనిన కారణ మేది యైనను అల్పపరిమాణము కలదైనను అధికపరిమాణము కలదైనను దాని నెఱింగినతోడనే దానికంటె భిన్నముగ గార్య ముండదు. కావునఁ గార్యము అవిద్యాకల్పితము. నూత్నపదార్థములే కారణములుగ నుండవలయు ననుట నియమము కాదు.

౫. భోక్త్రాపత్యధికరణము.

సంగతి:—“పూర్వమునఁ బరబ్రహ్మవిషయమునందు తర్కము ప్రవర్తింప దని చెప్పియున్నారు. అనుమానప్రమాణ మొకవేళఁ బ్రవర్తింపకున్నను ప్రత్యక్షము ప్రవర్తింపవచ్చును; ఆప్రత్యక్షము నాధారముగఁ గొనివచ్చుచుండుటచే ననుమానము కూడఁ బ్రవర్తింపవచ్చును. తర్కము తన కగోచర మగువిషయమునమాత్రమే నిలుకడ నొండ కుండవలయునేగాని తనకు గోచర మగువిషయమునందుఁ గూడ నట్లుండ

వలసినపని లేదు. శ్రుతియుఁ దాశెప్పువిషయమునఁ బ్రమాణమే యైనను నిశ్చితతర్కముతో నావిషయమునకు బాధ కలిగినప్పుడు మంత్రార్థ వాదములవలె నౌపచారికార్థమును చెప్పినది కావచ్చును. కావున సమన్వయమునకు తర్క మవశ్యముగ బాధకము కావచ్చును" అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడుచున్నది. పూర్వమున "తర్కము నిలుకడ గలది కాదు" అని చేయఁబడియున్న సిద్ధాంతమునకుఁ బ్రత్యుదాహరణముఁ జూపుచు "అగోచరవిషయము నందు అట్టినిలుకడ లేకున్నను ప్రత్యక్షాదులయందు కలదు" అని ఈయాక్షేపము వచ్చెను. కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గల సంబంధము ప్రత్యుదాహరణసంబంధము.

సందేహము: — ప్రపంచమున అనుభవించువాఁడు అనుభవింపఁ బడునది యని పదార్థములు రెండువిధములై యున్నవి. ఈరెంటికిని పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే ఉపాదానకారణ మయ్యేనేని విభాగము సంభవింపదు. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము కదా! 'భోక్తృభోగ్యభిన్నం జగత్' న అద్వితీయోపాదానకం భిన్నత్వాత్ వ్యతిరేకేణ బ్రహ్మవత్' అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము అనుమొనలగుతర్కములచే సమన్వయమునకు విరోధము కలదా? లేదా? యనుట సంశయస్వరూపము. ఈసంశయమే ఈయధికరణమునకు విషయము.

పూర్వపక్షము: — పరమేశ్వరు డొక్కఁడే జగత్కారణ మనుటకు వీలు లేదు. ఉపాదానకారణమునకును కార్యమునకును భేదము లేదనుట స్వభావసిద్ధము. ఈప్రపంచమునందును అనుభవించువాఁడు జీవుడనియు అనుభవింపఁబడునని శబ్దాదులనియు భేదము ప్రత్యక్షముగ నున్నది. ఈరెంటికిని పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే యుపాదానకారణ మగునేని రెండు నొక్కటియే కావలయును. వీడు భోక్త ఇది భోగ్యము అను విభాగమే లేకపోవలయును. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము కదా! శ్రుతియొక్కటి కలదని ఇట్టి ప్రత్యక్షసిద్ధవిషయమును గూడ బాధింపఁజూచుట యుక్తము కాదు. శ్రుతికి నౌపచారికార్థమును చెప్పినను ప్రామాణ్యభంగము కలుగదుకాని తర్కమునకు బాధ కలిగినఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధింపదు; ఇదియు నేనాదికిని సమ్యక్తము కాదు కదా!

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షమును సూత్రమునందే యను వాదము చేసి సూత్రకారుడు సామాన్యముగ ఖండింపుచున్నాడు. పరిణామవాదము సంగీకరించుచున్నాడు. మాయావి యగునీశ్వరుడు ప్రపంచసూపము నొందె ననునప్పుడు శ్రుతికిఁ గూడ పరిణామవాదము సమ్మతమే అయినను శుద్ధబ్రహ్మప్రపంచవిషయమును వర్ణించునప్పుడు వివర్తవాదము; మాత్రమే యాశ్రయింపఁబడుచున్నది. బాగుగ విచరించినఁ బరిణామవాదము సంగీకరించె నని చెప్పఁబడినసమయము నందును మాయకును ఈశ్వరునకును గలసంబంధము వాస్తవము కాక పోవుటచే మాయాభాగమునఁ బరిణామంబును ఈశ్వరభాగమున వినర్తంబు సంగీకరింపఁబడినది యనియే గ్రహింపవలసియున్నది. రజ్జుసర్పము మొదలగునవి రజ్జువివర్తములుగను రజ్జువిషయకాఽఽఞ్చనపరిణామములుగను ఉన్నవి కదా! ఈవిషయము “తదధీనత్వా దర్థవత్. ౧.౪౩.” అనుసూత్రమున సవిమర్శముగ వర్ణింపఁబడియున్నది. మఱియు నితరవాదులు పరిణామము లనిచెప్పువానినే శ్రుతి లేక వేదాంతాలు వివర్తమని సామాన్యముగఁ జెప్పుచున్నారు. మట్టి కుండయగుటయు నువర్ణము భూషణము లగుటయు మొదలగునవి నితరవాదులకు బరిణామము లైనను వేదాంతులకు వివర్తములు. కావున ప్రస్తుతము పరిణామవాద మాశ్రయింపఁబడుచున్నది.

౧౪౭. భోక్తృప్రత్యే రవిభాగ శ్చ త్స్య లోకవత్. ౨. ౧. ౧౩.

తాత్పర్యము:—పైనఁ జేయఁబడిన పూర్వపక్షము సరియైనది కాదు. పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే ప్రపంచపరిణామోపాదానకారణమైనను భోక్తృభోగ్యవిభాగము లేకపో నక్కఱలేదు. లోకమున నొక పదార్థముయొక్క పరిణామముచే జనించినవానియందుకూడ పరస్పర భేదము గానవచ్చుచున్నది. మృత్తికయొక్క పరిణామముచే నేర్పడిన ఘటాదులయందు “ఈఘటము దీనికంటె వేరు” అనువ్యవహారము కానవచ్చుచున్నది. సర్పఘటములు నేకరూపములే యగుట లేదు. మఱియు సముద్రము తరంగరూపముగను నురుగుగను ఋడగలుగను

వణిమించుచున్నది. అట్లయినను ఆతరంగాదులు పరస్పరభిన్నములుగ నేయున్నవి కాని యొకటి మఱియొకదానిరూపమును జెందుట లేదు. ఇట్లే పరమేశ్వరుడును భోక్తృభోగ్యములకు నుపాదానకారణ మైనను ఆ భోక్తృభోగ్యములు పరస్పరభిన్నములుగ నుండునేకాని యొకదాని రూపము నొకటి చెందదు.

ఇట్లుకాక వివర్తవాదము నాశ్రయించినచో బొత్తుగనే యీ దోషము రాదు. త్రాటినిఁ జూచి యొకఁడు సర్పముగను మఱియొక్కఁడు జలధారగను భ్రమించినచో నారెంటికిని రజ్జు వొక్కటియే * వివర్తోపాదానకారణ మైనను వానికిమాత్రము నిర్వివాదముగఁ బరస్పరభేదము కలదుకదా !.

పూర్వపక్షము:—జీవుఁడుకూడ భోగ్యపదార్థములవలె పరమేశ్వరపరిణామభూతుఁ డగు నేని యప్పుడు ఘటశరానాదులకువలె భోక్తృభోగ్యములకును భేద ముండవచ్చును “త తస్మిష్ట్యా త దే వాను ప్రావి శత్” “ఆ ప్రపంచమును సృజించి పరమేశ్వరుఁడు దానియందు ప్రవేశించెను.” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యముల నాశ్రయించి మీరు జీవ బ్రహ్మములకు భేదము నించుకయైన నంగీకరింపరు. ఇప్పుడు ప్రపంచమునకు బ్రహ్మ ముపాదానకారణ మనిన జీవుఁడు కూడ నట్టివాఁడే యగుచున్నాఁడు. ఇట్లయిన భోగ్యములతో నాజీవుఁ డేల యభేదము నొందఁడు? ఉపాదానకారణమునకును కార్యమునకును భేద ముండదనుట సర్వవాదినస్తతము కదా !

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱ లేదు. జీవపరమేశ్వరులభిన్నులనుట నిశ్చయమే కాని ఆజీవుఁడుమాత్రము పరమేశ్వరునివలె ప్రపంచోపాదానకారణము కానేరఁడు. సర్వవ్యాపకమై యేకరూపమై యున్నయాకాశమునకు ఘటాద్యుపాధులవలనఁ గలుగుభేదమువలె జీవ బ్రహ్మములకును అవిద్యోపాధివలనఁ గల్పితభేదము కలదు. ఆభేదము వలనఁ బరమేశ్వరుఁడుమాత్రమే ప్రపంచోపాదాన మగునుకాని జీవుఁడు

* వివర్తోపాదానకారణ మనఁగా వివర్తమున నిధిస్థానమై యుండుపదార్థము. అధిష్ఠానమనఁగా: మనుష్యులు దేనియందు అన్యధర్మము నాలోపింతురో యది త్రాటి యందు సర్పము నాలోపించిన నప్పు డాత్రాడు అధిష్ఠానము (వివర్తము పు. ౭౭. చూడు).

కానేరడు. మహాకాశము స్వర్గాదులకు నక్షత్రమండలాదులకును ఆధార మగును కాని తదభిన్నమే యైనను ఘటాకాశమట్టిది కానేరదు కదా ! కావున జీవప్రపంచములకు నెట్లును ఐక్యము సంభవించనేరదు. మీగు చెప్పినయుక్తిచే సమన్వయమునకు భంగము రానేరదు.

౬. ఆరంభణాధికరణము.

సంగతి:— పూర్వాధికరణమున భేదమును పరమార్థముగ నంగీకరించి పరిణామపక్షముతో సామాన్యముగ సమాధానము చెప్పబడెను. వాస్తవస్థితిలో వేదాంతులకు భేద మనునదియే సమ్యక్తము కాదు. కావున భేదనిషేధపూర్వకముగ నీయధికరణమున పైపూర్వపక్షమునకే సమాధానము చెప్పబడును. ఇందు సిద్ధాంతసమ్యక్తమగు వివర్తవాద మాశ్రయింపబడును. కావున దీనికిని ఫలము పూర్వాధికరణముయొక్క ఫలమే. కావున నెట్లును సమానధర్మమునుకలిగి యుండుటయే దీనికి బూర్వాధికరణముతో గలసంబంధము.

అవతారిక:— పూర్వాధికరణమునందు జూపబడిన పూర్వపక్షమునే యీ యధికరణమున వివర్తవాదము నాశ్రయించి మరల నిరాకరించుచున్నాడు.

౧౪౮. తదనన్యత్వ మారంభణశబ్దాదిభ్యః.

౨. ౧. ౧౪.

తాత్పర్యము:— వాస్తవస్థితిలో ఆరంభణవాక్యము మొదలగు వేదవాక్యముల ననుసరించిచూచిన కార్యకారణములకు భేదము లేదని తేలుచున్నది. శ్రుతి “ఒక్కబ్రహ్మము నెఱింగిన సర్వప్రపంచము నెఱింగినట్లే యగును ” అని యారంభించి యావిషయమున దృష్టాంతముఁ జెప్పవలసిరాగా “యథా సో మ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తి కేత్యేవ సత్యం ” అని చెప్పియున్నది. ఇదియే యారంభణవాక్యము. దీనియర్థ

మును విచారించిన మృద్వికారములన్నియు మృణ్మత్రములే యనియు, కుండ మూకుడు అను మొదలగునవి నామమాత్రములేకాని మఱియే మియు కావనియు, అచ్చట నున్నది. మృత్తిక యొక్కటియే యనియు నాఘటాదులు నామమాత్రములే యగుటచే నూఱక గానవచ్చునంతయు కాని వాస్తవముగ మృద్భిన్నరూపముతో లేవనియు, ఇట్లగుటచేతనే నామరూపాత్మక మగునీప్రపంచముకూడ కారణ మగుబ్రహ్మకంటె భిన్నముగ లేదనుట సిద్ధాంత మనియుఁ దేలుచున్నది. ఇట్లు సర్వప్రపంచమునకును స్వరూప మైయుండిననే కదా బ్రహ్మము నెఱింగిన సర్వము నెఱింగిన ట్లగుట! కావున నీయారంభణవాక్యమునందలి దృష్టాంతముఁ బట్టిచూచిన వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మప్రపంచములకు భేదమే లేదు. భోక్తృభోగ్యవిభాగము మొదలగునవియన్నియు నవిద్యాకల్పితములే కాని పారమార్థికములు కావు.

ఈవిషయమును కేవల మీయారంభణవాక్యమేకాక యెన్నియో శ్రుతులు కూడ బోధింపుచున్నవి:—

“బ్రహ్మైవేదం సర్వం” అని ప్రపంచబ్రహ్మములకు కొన్ని శ్రుతులు భేదాభావమునుఁ జెప్పుచున్నవి. మఱికొన్ని “నేహ నా నాస్తి కించన” “ఇచ్చట భేద మనునదియే లేదు” అని భేదాభావమును (భేదము భ్రాంతిమాత్ర మనుటను) బోధింపుచున్నవి. ఇంతయేల? ఆరంభణవాక్యసంతరముననే పరమేశ్వరునుండి అగ్నిజలపృథువులు జనించుటను బోధించి వానినుండి సర్వభౌతికములును జనించె నని చెప్పి, శ్రుతి ఆభౌతికములకుఁ గూడ తేజోబన్న వ్యతిరేకముగ నిలుకడ లేదనియుఁ జెప్పియున్నది. “ఘటము గృహము మొదలగు నుపాధులలో నున్నయాకాశము ప్రత్యేకముగ గానవచ్చి యడంగుటచే మహాకాశమునకంటె భిన్నము కానట్లు, ఎండమావులనీరును రజ్జుసర్పంబును కారణభిన్నరూపములతో నున్నట్లు కానవచ్చినను అప్పుడే నశించును కావున వాస్తవస్థితిలో కారణములకంటె భిన్నము కానట్లు, యేయే వదార్థములు ఊరక తోచుచు నడంగుచు నుండునో అవి కారణమునకంటె భిన్నముగ నుండవు. “ఏవదార్థము దేనియునికితో సంబంధము లేక ప్రకాశింపదో అది దానికంటె భిన్నము కాదు.” అనుయక్తియు నాశ్రుతి ననుసరించుచున్నది. (ఈ విషయమును గూర్చి నాచే వివరింపఁ

బడిన బ్రహ్మగీత అ. ౫. శ్లో. ౧. 3౦ చూచునది) ఈ కారణమువలన నెట్లును కార్యకారణములకు భేదము లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. కార్యకారణములకు నెట్లును అభేదము సంభవింపదు. కార్యము కారణస్వరూపముతో నున్న దనుటయు సంభవింపదు. అట్లే యుండునేని “ఇది కారణము ఇది కార్యము” అనుభేదవ్యవహార మెట్లనుండి వచ్చును? అప్పుడు కార్యము కార్యమే కాకపోవలయును. మఱియు నాకార్య మెప్పుడును కారణ రూపముతోనే యుండునేని క్రొత్త యేమియు లేకపోవుటచే పురుషుడు దేనికై ప్రయత్నింపవలయును? “నేను ఘటమును చేయవలయును” అను మొదలగు ప్రయత్నములుమాత్రము లోకమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. కదా! “కార్యము ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గారణమున లీనమై యుండును. దానిని బయలుపరుచుటకై పురుషులు ప్రయత్నింతురు” అనినను సరిపడదు. ఆప్రకాశంబును గూడ సర్వకాలములయందును కారణాత్మకమై యుండియే తీరవలయును. అట్లు లేదనినఁ గార్యము కూడ లేదనియే తీరవలయును. కార్యముమాత్ర మట్లే యున్నది యనిన కార్య కారణములకు భేదము లేకున్నప్పుడు కారణముప్రకాశించుచున్నఁ గార్య మేల ప్రకాశింపదు? మఱియు నీకార్యము కొన్నిసమయముల యందు సత్ప్రకృతిముగఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱికొన్నిసమయముల యందు అట్లు కానవచ్చుట లేదు. కారణముమాత్రము ఎప్పటికిని స్వస్వరూపముతోఁ గానవచ్చుచునే యున్నది కదా! కార్యముకూడఁ దదభిన్నమే యగునేని యట్లేలకానరాదు? “ఘటము కావలయు ననిన దానికిఁ బూర్వమున ననేకపదార్థములు వృత్తికనుండి జనింపవలసి యుండును. ఇదియే ఘటతిరోధానమునకుఁ (ఘటము కొంతకాలము వఱకుఁ గానరాకుండుటకుఁ) గారణము” అనియెడ వేమొ యదియు సంభ వింపదు. ఘటమునకుఁ బూర్వము జనింపవలసినపదార్థములును ఆఘటం బును సర్వకాలములయందును వృత్తికయందు తదభిన్నరూపముతో నున్నవియే కదా! ఇందు ఒకటిమాత్రము కొంతకాలమువఱకు కానరా దనుట యెట్లు సంభవించును? అన్నియు నట్లే యనిన కార్యము లని త్యము లగును. కారణము నిత్యము. అప్పుడు వీనికి రెంటికి నైక్య మెట్ల కుదురును? కావున యెట్లుచూచినను కార్యము కారణమునకంటె

భిన్నమే! కారణరూపముతో నెప్పుడును లేనిదే “ఇట్లయిన నవి రెండును కార్యకారణములే కాకపోవలయును కదా!” అనియెదవేమొ యట్లు కానక్కఱలేదు. “ఏవదార్థములు తమకూడికచే మఱియొక్కదాని నేర్పఱచునో అవి కారణములు. ఆకూడికచే నేర్పడునది కార్యము” అని చెప్పుటవలన దోష మేమియునుండదు. ఈ కూడికయే కార్యకారణములకుఁ గలపరస్పరసంబంధ మగును. కావున మీసిద్ధాంతము దోషయుక్తము.

సిద్ధాంతము: — కార్యకారణములు పరస్పరభిన్నము లని సాధించుటకు మిగుల ప్రయాసపడితివి. ఇప్పుడు నీవు మామతమునందు కల్పించినదోష మేది కలదు? మేము కార్యకారణములకు పరమార్థస్థితిలో భేదము కలదనికాని, యభేదము కలదనిగాని, చెప్పువారముకాము. భేదాభేదములు కలవని విరుద్ధధర్మముల నంగీకరించువారమును కాము. ఆరంభణాదివాక్యములబలమున “కార్యకారణములకుఁ గానఁబడు భేదము పారమార్థికము కాదు” అని మాత్రమే చెప్పితిమిగాని “కార్యకారణములు పరమార్థస్థితిలో నభిన్నములు” అని చెప్పలేదు. ఇట్లగుటచే మీవాద మంతయు మాకు ననుకూలమే కాని ప్రతికూలముకాదు. మేము శ్రుతియుక్తిబలమువలన భేదమును నిరాకరించితిమి. మీరును అభేదమును నిరాకరించితిరి. మాకుఁ గానలసిన నదియే! “కార్యకారణములకు భేదము గలదని కాని లేదనికాని నిరూపించుటకు వీలు లేకపోవుటచేఁ గార్యము శూన్యరూపము. అసత్యము. అన్నివాదముల యందును కారణము సత్యమేకావున నెప్పటికి నదియే సత్యము. కార్యమును నిర్వచనముఁ జేయుటకు వీలులేదు. కావున నది భ్రాంతిసిద్ధము; హేయము” అని నిరూపించుటయే మాయుద్దేశము. దీనిలోఁ గొంత భాగమువఱకు మీరును తోడ్పడినవారే.

“ఇది యెందైనను కలదా? నిర్వచనముఁ జేయుటకు వీలు లేనివదార్థ మొక్కటియుండునా?” అనియెదవేమొ వినుము. ప్రపంచ బ్రహ్మవిషయ మట్లుండె. సామాన్యము లగు కార్యకారణములను గూర్చియే కొంత విచారితము. సుసర్లము భూషణము లగుచున్నది. అనఁగా సుసర్లమునుండి భూషణములు జనింపుచున్నవి. ఇచ్చట భూషణములు ఆసుసర్లమునకంటె భిన్నములా? కావా? అని విచారింప

వలసివచ్చినప్పుడు భూషణములకు ప్రత్యేకసత్త కలదా? లేదా? అను విషయము విచారణీయమగును. అవి ప్రత్యేకసత్త (అనగా: కారణభిన్నములుగ స్వస్వరూపములతో నుండుట) కలవి యగు నేని యప్పుడు కారణములకంటె భిన్నము లగును; అట్లు కావేని కారణమాత్రములే యగును. పరమార్థవిషయ మిది. కారణముమాత్ర మెప్పటికిని సత్యమనుట సర్వవాదసమ్మతము.

ఇక జెప్పుము:— ఈ కలిమిలేములు కార్యములకు స్వభావములా? ధర్మములా? లేక భిన్నపదార్థములా? ఇట్లునుఁ గాక నవి కార్యమునందు బొత్తుగనే లేవా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించితే వేని, సత్స్వభావము గలపదార్థ మెప్పటికిని యేవిధముగానైనను ఎచ్చటనైనను అసద్రూపము కాఁ గూడదు; అసత్స్వభావము కలదియు సద్రూపము కాకూడదు. రూపగుణము ఎప్పటికైనను ఎందైనను ఏకారణముచేనైనను గంధగుణముగా మాటనా? విరుద్ధ మగుటచే మాటదు. అట్లే కలిమిలేములును పరస్పరవిరుద్ధము లగుటచే నొకదాని స్వభావముగ జెందియున్నపదార్థము మఱియొకదానిఁ గైకొననేరదు ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన కలిమియే కార్యములకు ధర్మమగు నేని యవి యొకప్పటికిని నశింపఁగూడదు. లేమియే యట్టిది యగునేని పదార్థములే లేకపోవును. కావున నిక ధర్మ (ధర్మమునకు నాశ్రయ భూతుఁడు) యెవ్వఁడు? మూడవపక్షము నాశ్రయించిన ఆకలిమి లేములు రెండును కార్యమునకంటె భిన్నములే యగుటచే వానివలనఁ గార్యమునకు నుపకారముగాని యపకారముగాని లేదు. ఘటమునకు నేమియైనను దానివలనఁ బటమునకు గలుగులాభనష్టము లేవియు లేదుకదా! ఇక నాల్గవపక్షము నాశ్రయించుటకే వీలు లేదు; లోకమునఁ గార్యమునందు కలిమియు లేమియుఁగూడ గానవచ్చుచునేయున్నవి కదా! ఇట్లుకాదు మూడవపక్షమునే యాశ్రయించదము, కలిమియను నది భిన్నపదార్థ మయ్యుఁ గార్యముల నాశ్రయించియుండును. లేమియు భిన్నమే యై యొకానొకప్పుడు ఆకలిమికి విరోధము నాచరించును" అనియెడ వేమొ ఇది యెట్లు సంభవించును? లేమియనునది బొత్తుగనే లేనిదియే. అట్టిదానినుండి కార్య మెట్లు కలుగును? ఒకవేళఁ గలుగు ననిన నదియు లేమియే కావలసివచ్చును. కావున నేపక్షము నాశ్ర

యించినను భేదాభేదములలో నొక్కటియు నిలుకడ నొండ నేరదు. ఇట్లగుటచే గార్యస్వరూపము నెట్లు నిర్వచనముఁ జేయుటకు వీలుపడును? లేదనినఁ గలిమియుఁ గలదనిన లేమియు వ్యవహారములో నుండక పోవలసినప్పుడు కదా! కావున నెట్లు చూచినను కారణముమాత్ర మెప్పటికిని సత్య మనియు కార్యము అనిర్వచనీయసంబంధముతో మాత్రమే కారణమున నున్నది యనియుఁ జెప్పితీరవలయును. ఈ కారణమువలన మామతమున దోష మింతయును లేదు.

పూర్వపక్షము:— ఇట్లు చెప్పటయు సరికాదు. పరమేశ్వరుఁడు ఏకరూపముతోను నానారూపములతోను గూడ నున్నాఁడనవలయును. పరిపూర్ణముగాఁ బరమేశ్వరప్రపంచములకు భేదము లేదనిన వైదిక తాకికవ్యవహారము లన్నియు ధ్వంసము లగును. వేదాంతశాస్త్రము నందునుఁ బరమేశ్వరునిఁగూర్చి శ్రవణమనననిదిధ్యాసనముల నాచరింప వలయు నని చెప్పఁబడియున్నది. ఈవిధియు నిరర్థకమే యగును. బ్రహ్మ భిన్న మగుపదార్థము లేకుండిన నాబ్రహ్మమునుఁగూర్చి శ్రవణాదుల నాచరించువా రెవ్వరు? ఈకారణమువలన నొక్కపరబ్రహ్మమే యేక రూపుఁడుగాను అనేకరూపుఁడుగాను కూడ నున్నాడనవలయును. లోకమున నిట్టిపదార్థము లనేకములు గలవు. అనేకము లగుకొమ్మలు కలసి “ఇది చెట్టు” అని యేకరూపముతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి; ఆ కొమ్మలను ప్రత్యేకముగా గ్రహించినప్పుడు “ఇవి కొమ్మలు” అని యనేకములుగ వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. కార్యకారణభావమునుఁ బట్టి చూచినను సముద్ర మొక్కటియే యయ్యును స్వస్వరూపముతో నేకముగాను తరంగాదిరూపములతో ననేకములుగాను కూడ నున్నది; మృత్తికయు స్వస్వరూపముతో నేకమయ్యు ఘటాదిరూపములతో ననేకములుగ నున్నది. కావున నేకానేకరూపములు రెండును సత్యములే ఇట్లయిన మృత్తికాదిదృష్టాంతములు సరిపడును. వైదికతాకిక వ్యవహారములును నిరపాయములై నిలుచును. బ్రహ్మజ్ఞానము ఏక స్వరూపవిజ్ఞానమేయనుటయు దానివలన నేమోక్షము కలుగు ననుటయు తదర్థమై శ్రవణాదుల నాచరింపవలయు ననుటయుఁగూడ సరిపడును.

* శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము (పు. ౨౮-౨. చూడు.) నిదిధ్యాసన మనఁగా :
తదేకవిష్ణతో ధ్యానించుట.

ఏకరూపత్వ మనుభాగము నాశ్రయించి మోక్షస్యవహారంబును, అనేక రూపత్వ మనుభాగము నాశ్రయించి యితరస్యవహారములును స్రవర్తింపవచ్చును. ఇట్లుగాక వ్యవహారసిద్ధికై భేదము నంగీకరించిన గార్యకారణములకు సంపూర్ణభేదము కలిగి మృత్తికి విరోధము వచ్చును; అభేదమునే యంగీకరించిన వ్యవహారలోపము కలుగవలసివచ్చును. అనన్తభేదము లైనను లేక భేదాభేదము లొక్కస్థలమున నుండుట సంభవింపదు కదా!

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పట సరికాదు ఏకపదార్థము భిన్నా భిన్నరూపములతో నుండుటకు వీలులేదు. భేదాభేదములకు విరోధము స్వభావసిద్ధము ఒకటి యున్నస్థలమున రెండవది యుండదు.

“ఇట్లుకాదు. కార్యకారణములవిషయములో భేదాభేదములు సప్రమాణములై యున్నవి. తక్కినచోటుల నివి విరుద్ధములే యైనను ఈ విషయమునందుమాత్రము కానేరవు” అనియెడవేమో అదియు యుక్తముకాదు. అప్పుడు ఘటాదికార్యములు మృత్తికారూపముచే నభిన్నము లై నట్లు శరావాదిరూపములచే గూడ నభిన్నములే కావలసి వచ్చును. (అనగా ఘటాదులన్నియు మృత్తికయే యైనట్లు శరావములే గూడ కావలయు ననుట) కార్యకారణములే యగుటచే శరావమృత్తి కలకు నభేదము కలదు గదా! భేద మున్నను దానికిని యభేదమున కును విరోధముగూడ లేదుకదా!

“ఇట్లు లేకపోవుటచేతనే మృత్తికారూపముతో ఘటాదుల కభేద మున్నను స్వస్వరూపముతో భేదము వచ్చినది” అనియెడవేమో అది యెట్లువచ్చును? శరావము మృత్తికకంటె నభిన్నమై యుండ ఘటమునం దేల యనువర్తింపదు? అచ్చట మృత్తిక యనువర్తించుచునే యున్నదికదా! మరియు నాశరావమునకు ఘటాదులయం దనుమృత్తి లేదని సాధించిన మృత్తికకు గూడ నది లేకపోవలయును. అప్పుడు “మృత్తికయే ఘటాదిరూపములతో నున్నది” యనుట సంభవింపదు. మృత్తికతో గూడ శరావాదులు పరస్పర మనువర్తించుట లేదు కావున నవి మృత్తికకంటె భిన్నములే కావలసివచ్చును. పుష్పమాలికను కూర్చునప్పుడు దారము సర్వపుష్పముల ననువర్తించును. ఇంతమాత్ర

మునఁ దానికిని అందుఁ గూర్పఁబడినపుష్పములకును అభేదమును సాధించుటకు వీలుకలదా?

“ఇట్లు కాదు. దారము పుష్పములకుఁ గారణముకాదు. కావున దానితోఁ బుష్పములకు సంబంధములేదు. ప్రస్తుతవిషయ మట్టిదికాదు. ఘటశరావాదులకు మృత్తికకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేదు. మృత్తిక యొక్క యునికియే ఘటముయొక్క యునికి. ఇట్లుగుటచే మృత్తికాసత్తయనునర్థించుచున్నది; కావున ఘటాదులకుఁ దానితో భేదము లేదు” అనియెడవేమొ ఇట్లయిన వ్యవహారమునకు మిగుల విరోధము వచ్చును. “ఇది ఘటము. ఇది కాదు” అనువివేక మెట్లునుఁ గలుగుటకు వీలు లేదు. అన్నియు మృత్తికయే కదా!

మఱియు దూరమునుండి మృత్తికను చూచినవానికి మీమతము ననుసరించి చూచిన “ఇది ఘటమా? లేక శరావమా” అనువిచారము కలుగుటకు వీలులేదు. ఆఘటాదులును మృత్తికయు నొక్కటియే కదా! “భిన్నములుకూడ నగుచున్నవి కదా!” అనియెడవేమొ అభిన్నములు కూడ నగుచునేయున్నవి; కావున మాసిద్ధాంతమే యేల నిలువకూడదు? మఱియు మృత్తికాస్వరూపము నెఱుంగుటచే ఘటాదిస్వరూపములను నిర్ణయించుటకు మృత్తికాఘటాదులయభేదమే కారణము. ఆయభేదము లేకుండిన నానిర్ణయమే లేకపోవలయును. ఘటమును చూచియును “ఇది ఘటము” అని తెలిసికొనలేకపోవలయును. కావున మాసిద్ధాంతమునే యవశ్యముగ సంగీకరింపవలయును. శ్రుతియు “యథా సోమ్యే కేన మృత్పిండేన సర్వం మృత్తాయం విజ్ఞాతం” అని మృత్తికానిర్ణయమే ఘటాదిస్వరూపనిర్ణయకారణ మని చెప్పియున్నది కదా! కావున మృత్తికాఘటముల కభేదము కూడ కలదను మీసిద్ధాంతము లోకవ్యవహారవిరుద్ధమగుటచే నిలువదు. ఏనుఁగును చూచినవాఁడు గుఱ్ఱము నెట్లుగ్రహింపలేడో (అనఁగా “ఇది గుఱ్ఱము” అనియెట్లు తలంపఁడో) అట్లే మృత్తికనుచూచి “ఇది ఘటము” అని పురుషుఁడు గ్రహింపఁడు కదా! మీమతము ననుసరించి చూచిన నట్లు గ్రహించుటకు వీలులేదని సయ్యక్తికముగ నిరూపించియున్నాము. కావున నేనుఁగునకును గుఱ్ఱము నకును భేద మున్నట్లు కార్యకారణములకుఁ గూడ భేదమేయున్నది యని చెప్పి తీరవలయును; భేదాభేదము లున్నవి యనుటకు నెట్లును వీలులేదు.

“ఇట్లయిన ‘ఇది సువర్ణము ఈసువర్ణమే కుండలముగ నున్నది’ అనువ్యవహారమెట్లు కలుగును?” అనియెడవేమో అది సరియేకాని భేదాభేదములు రెండు నొక్కస్థలమున నెట్లుండును? అట్లుండుటకు వీలులేదని బహువిధముల యిదివరకే నిరూపింపఁబడియున్నది కదా! కావున నెట్లు చూచినను పరస్పరవిరుద్ధము లగుటచే భేదాభేదము లొక్కచోట నుండ ననుట నిస్సంశయము. ఇట్లగుటచే నీరెంటిలో నొకదానిని పారమార్థికముగను మఱియొకదానిని కల్పితముగను అంగీకరించి తీరవలయును.

అందును అభేదమే పారమార్థికము; భేదము కల్పితము. మఱియొకవిధముగ సిద్ధాంతముఁ జేయుటకు వీలు లేదు. భేదము నిలుకడ నొందుటకు అభేదముయొక్క సహాయము కావలయును కాని అభేదమునకు భేదసాహాయ్య మక్కఱలేదు. భేద మనునది రెండుపదార్థముల నాశ్రయించిగాని యుండదు. ఆరెండుపదార్థములను మొట్టమొదట దేని కది యేకమై యుండవలయును. అట్లు లేకుండిన నీభేదమునకే యాశ్రయ ముండదు. మఱియు నేకత్వ మనుదానికి భేదములేదు. కావున నేకత్వమే ప్రధానము. ఏకత్వ మనఁగా సభేదమే కావున సభేదమే ప్రధానము. భేదము దానియందు దారోపింపఁబడినది. “లోకమునందును స్తంభము కడ్యము కాదు” అను మొదలగువ్యవహారములందు అభేదనిషేధపూర్వకముగ భేదము వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. విషయములేకుండ నిషేధము సంభవింపదుకదా! కావున కారణ మేకరూపము సత్యము. దానియందు భేద మారోపింపఁబడెను. ఈభేదము నాశ్రయించియే సర్వవ్యవహారములును బ్రవర్తించుచున్నవి.

“మృత్తికే త్యేవ సత్యం” అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతికూడ నీవిషయమునే సిద్ధాంతముఁ జేయుచున్నది. దృష్టాంతమునందు ఘటాది కారణ మగుమృత్తిక యధార్థమనియు “వాచారంభణం వికారోనామభేదం” అనుటచే ఘటాదివికారము అన్నియుఁ గల్పనామాత్రములే యనియు నిరూపింపఁబడియుండుటచే దాస్త్రాంతికమునందును బరమేశ్వరుడే నిత్యుండనియుఁ బ్రపంచ మనిత్య మనియు నిరూపింపఁబడినట్లయినది. శ్రుతియందును “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం” “ఈప్రపంచమున కంతయు నీపరమేశ్వరుడే వాస్తవస్వరూపము.

ఆయనయే సత్యరూపుడు ” అని స్రత్యక్షముగ నే చెప్పబడియున్నది. కావున పరమేశ్వరునకు ఏకరూపమే కాని నానారూప మెప్పటికిని లేదు.

మఱియు మీరు భేదవ్యవహారమును పరమార్థమునుగా గ్రహించి దానికి సార్థకత్వమును కలిగించుటకై నూతనముగఁ బరమేశ్వరునకు నానాత్వత్వము గల్పించితిరి కదా! ఆ భేదవ్యవహారమే మొట్టమొదట పరమార్థము కాదు. కారణవ్యరూపమును వివరించిన పిదప “స ఆత్మా త త్వ మసి ” అని శ్రుతి జీవపరమేశ్వరులకు సభేదమును చెప్పుచున్నది.

ఈవాక్యమునందు అవస్థాభేదములను చెప్పుగుఱుతు లేవియుఁ గానవచ్చుట లేదు ; కావున నిది స్వభావపర మనియే నిర్ణయింపఁబడ వలసియున్నది. కావున నీజీవబ్రహ్మైక్యమును కర్తాదులచే సాధింప నక్కఱలేదు. “ఇది సాము కాదు” అని చెప్పినంతమాత్రముననే రజ్జు స్వరూపజ్ఞానము కలిగినట్లు రజ్జువు రజ్జువే యై నిలచినట్లు “నీవు జీవుడవు కావు” అని శ్రుతి యుపదేశింపఁగనే బ్రహ్మస్వరూపము కలుగును. అప్పుడు అజ్ఞానముచే జీవునియం దారోపింపఁబడినవ్యవహార మంతయు నడంగిపోవును. ఇట్లు మిథ్యాభూతమై ఈవ్యవహారము నిలుకడనే చెందకున్నచో దీనికై పరమేశ్వరునియందు నిరర్థకముగ భేదమును కల్పించుట యేల ? “యత్ర తస్య సర్వ మాత్మై వాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ ” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియు వ్యవహార మును కల్పితమాత్రముగఁ జెప్పుచున్నది. మఱియు చోరనృప్తాంతముచే (అనఁగా జౌర్యము చేయనివానిని చోరునిఁగా నేరము మోపి న్యాయాధికారియెదుర నిలువఁబెట్టినప్పుడు వాఁడు తననిద్రోషిత్వమును స్థాపించు కొనుటకై యేప్రమాణము నాచరించినను హాని కలుగదు; దోషియగు వానికి హాని కలుగును. వాఁడు అసత్యము నాశ్రయించినవాఁడు కదా! ఇట్లే సత్య మగుబ్రహ్మము నాశ్రయించినవానికి సంసారదుఃఖములు బాధకములు కానేరవు; అట్లు కానివానికి నవి బాధకము లగును అనుదృష్టాంతముచే) గూడ శ్రుతిభేదవ్యవహారమును అసత్యమునుగా నిరూపించుచున్నది. భేదముకూడ వాస్తవమే యగునేని ఇట్లు చెప్పుటకు నవకాశ మెక్కడిది? యధార్థజ్ఞానము కలవానిని జ్ఞానశూన్యుఁ డనుట ఎందుకైన గలదా ?

మఱియు మీపక్షము నాశ్రయించిన మోక్షము జ్ఞానమువలన కలుగు ననుట సంభవింపదు; ఏలయనిన :—జ్ఞానము పరమార్థవస్తువును నశింపజేయనేరదు. అజ్ఞానముచే గల్పితమై యున్నదానినిమాత్రమే యధార్థస్వరూపబోధనముచే నశింపజేయును. ముక్తియు భేదము కాదనుట నిర్వివాదాంశము. దానికి కైవల్యమని నామధేయమే కలదు కదా! కావున నాజ్ఞాన మీభేదమునే తొలగించు ననవలయును. ఈకారణమువలన భేద మసత్యమే. “మృత్యో స్స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి” అనుమొదలగువాక్యములచే శ్రుతి భేదమును ప్రత్యక్షముగఁ గూడ నొందించుచున్నది.

“ఇట్లయిన భేద మనునది లేకపోయిన ప్రత్యక్షమైదు లన్నియును విధినిషేధశాస్త్రములును తుదకు వేదాంతంబును కూడ నప్రమాణములు కావలసినవచ్చును గురువు శిష్యుఁడు మొదలగుభేదములతో వేదాంతశాస్త్రములకుఁ గూడ సంబంధము కలదు కదా!” అనియెదవేమొ వినుము. నీవు చెప్పినది యొకదోషము కాదు. ఈప్రత్యక్షమైదులు వేదముచేతను యుక్తులచేతను బాధింపబడు ననుట యిదివరకే బహువిధముల నిరూపింపబడియున్నది; భేదము మిథ్యయే యని నిర్ణయింపబడియున్నది. ఇట్లున్ననూ వ్యావహారికవిషయములును అవిరోధముగ బోధించునవి యగుటచే బ్రత్యక్షమైదులు ప్రమాణము లని చెప్పబడుచున్నవి. విధినిషేధశాస్త్రములు తుదకు వేదాంతముకూడ నిట్టివే! వీనిచే బోధింపబడువిషయము లన్నియుఁ బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము కలుగునంతవరకు సత్యములుగనే యుండవచ్చును. కలయందు గానవచ్చుపదార్థములు మెలకువ వచ్చునంతవరకు ప్రతివానికిని ప్రత్యక్షసిద్ధములవలెనే యున్నవి కదా! ఎవ్వఁడైనను కలఁ గాంచునప్పుడు “ఇది యసత్యము” అని నిశ్చయించువాఁడు కలఁడా? ఒకానొకఁడు జ్ఞానవంతుఁ డున్ననూ పామరు లెవ్వరు నట్లుండరు కదా! ఇట్లే అజ్ఞానులును చిత్తపరిపాకవశమున బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగునంతవరకు నీసర్వపదార్థములను సత్యములనుగా భావించుచుందురు; దేహాదులను ఆత్మగాను భార్యాపుత్రాదులను ఆత్మసంబంధులుగాను తలంచుచుందురు. పరమేశ్వరుఁడే తమయధార్థస్వరూప మని గ్రహింపలేక ప్రమాణములు వానిచే నిర్ణయింపఁదగిన విషయములు ఫలములు అనుమొదలగు భేదముల నభిమానించు

చుందురు. కావున, బరమేశ్వరునకు నీవ్యవహారసిద్ధికై నానాగూపత్వము గలుగవలసినపని లేదు. జ్ఞానము కలుగుటకు ముందు ఇవి యదార్థములుగనే తోచవచ్చును; సర్వశాస్త్రములకును అప్పుడు సార్థక్యము కలుగవచ్చును. జ్ఞానోదయ మైనపిదప నన్నియు మిథ్యాభూతములు కూడఁ గావచ్చును. అప్పటికి శాస్త్రములు నిర్లక్ష్యములు కావలసినచి నను సమ్యక్తమే. భేదము నాశ్రయింపక నేశాస్త్రము కాని ప్రసర్తింపదు; కావున నాభేద మసత్యమైనచోఁ దానును అసత్యమే యగు ననుటలో విరోధము లేదు. పరమేశ్వరునకు శాస్త్రములతోఁ గావలసినపని యేదియు వాస్తవస్థితిలో లేదుకదా!

“ఇట్లయిన బ్రహ్మభిన్న మగుటచే వేదాంతశాస్త్రముకూడ నసత్యమే కావలయును. అప్పుడు దానినుండి సత్యమగు బ్రహ్మజ్ఞానము జనించుట యెట్లు? రజ్జుసర్పము కఱచి మృతి నొందినవాఁడెవ్వఁడు” అని యెదవేమొ ఇది యొకదోషము కాదు. సత్యసదార్థమునకు నుత్పత్తియే సంభవింపదు. ఏది యుత్పత్తి యగునో అదియంతయు నిర్వివాదముగ నశించును; కావున నుత్పత్తివిషయమున నియమ మేదియు లేదు. ఏది యైనను దేసినుండియైనను జనింపవచ్చును. అట్టిదృష్టాంతములు లోకమున ననేకములు కలవు. సర్పము వాస్తవముగ కలువకున్ననూ కఱచి నది యని దృఢముగ భ్రాంతి కలిగినచో దీపాదులు వికారముగఁ గానవచ్చుటయు వేపయాకు మొదలగునవి మధురములుగ నుండుటయు తుదకు మృతి నొందుటయుఁ గూడ కానవచ్చుచున్నది. స్వప్నమునందును ‘సర్పము కఱచుట జలమునందున్నాదాదుల నాచరించుట’ మొదలగునవి కానవచ్చుచున్నవి. “ఆకార్యములు కూడ నసత్యములే కదా!” యనియెదవేమొ అట్లయినను వానివలన సత్యఫలము కలుగుచున్నది. స్వప్నశాస్త్ర వేత్తలు కొన్ని స్వప్నములవలన శుభ ఫలములును మరికొన్ని టివలన నశుభ ఫలములుఁ గలుగునని చెప్పుచున్నారు. శ్రుతియు నిట్లే చెప్పుచున్నది. “యదా కర్మను కామ్యేషు ప్రియం స్వప్నేషు షశ్యతి సమృద్ధిం తిత్ర జానీయాత్ పురుషం కృష్ణం కృష్ణదంతం పశ్యతి న ఏనం హంతి” “ఏదియైన. నొక కార్యమును పూనియున్నప్పుడు కలలో స్త్రీ కానవచ్చెనేని యాకార్యము చక్కఁగా ఫలించును. కలయందు నల్లనైన నల్లని దంతములుగలిగి యున్నపురుషుని జూచెనేని కొలఁదికాలములో చూచిన

వాడు మరణమునొందును" అను మొదలగువాక్యము లనేకములు స్వప్నవిషయమున వేదమునందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. స్వప్నమునందు గానవచ్చుపదార్థ మసత్యమే యైనను తద్విషయక మగుజ్ఞాన మసత్యము కాదు కదా! దీనిచే దేహాత్మవాదము ఖండింపబడెను. జాగ్రదవస్థ యందున్నయాత్మయే స్వప్నావస్థయందున్నాడు; కాని దేహము లేదు కదా! మఱియు రేఖలు ఏదియో యొకసన్నివేశముతో వ్రాయఁ బడి యొక్కొక్కస్థలమునకు గుఱుతులుగ నేర్పరుపబడియున్నవి కదా! ఇట్లున్నను వానివలన యధార్థవర్ణజ్ఞానము కలుగుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో నారేఖలు సత్యములు కావుకదా! అవి స్థలములు కావుకదా! రేఖాస్వరూపము సత్యమే యైనను దానినియమము సత్యము కానేరదు. ఆంధ్ర భాషయందున్నక కారమునకును ద్రావిడభాషయందున్నక కారమునకును సంబంధము లేదు కదా! కావున నసత్యమగు రేఖాసన్నివేశమునుండి (అనఁగా: అనియత మగు రేఖాసన్నివేశమునుండి) నియత మగువర్ణజ్ఞానము కలుగుచున్నది.

కావున సత్యాసత్యముల యత్పత్తినిఁ గూర్చి నియమ మేదియు లేదు. సత్యము వుట్ట దనియు నిరూపించియేయున్నాము. ఈకారణము వలన నొకపక్షమునఁ జూచిన బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము ఫలరూప మగుటచే వేదాంతవాక్యము లసత్యము లైనను వానినుండి జనింపవచ్చును; మఱియొకపక్షమున వేదాంతవాక్యములతోఁబాటు పరబ్రహ్మజ్ఞానము కూడ నసత్యమే యైననూ ఆజ్ఞానమునకు అవిద్యానివృత్తియే ఫలము; కావున నది కలుగఁగానే స్వస్వరూప మగుబ్రహ్మమే యై స్వయముగ నిలుచుటకు నెట్టిహానియు లేదు. వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మమునకు నవిద్యాసంబంధ ముండుటయఁ గొంతకాలమునకు నది నశించుటయు ననునదియే లేదు; కావున నసత్యమగుబ్రహ్మజ్ఞానమునుండి యసత్య మగునవిద్యానివృత్తి కలుగు ననువిషయమున మీయాత్మేపముకూడ నేమియు లేదు కదా! బ్రహ్మము దానిని తెలిసికొనువాడు తెలిసికొనుట యను భేద ముండిననేకాని బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగదు కావున నదియు భేదముతోఁబాటు అసత్యమే యగు ననుటలో సంశయములేదు. బ్రహ్మజ్ఞాన మనునదియే యుండుటకు వీలులేదు. అనువిషయమునుగూర్చి నాచే

వివరింపఁబడిన (బ్రహ్మగీత అ. ౪ శ్లో. ౧౬-౩౨.) కావున నెట్లు చూచి నను భేదము నంగీకరింపవలసినవని లేదు.

మఱియు నీ వేదాంతము కట్టకడపటిప్రమాణము దీనియందునిరూపింపఁబడని యాత్మైకత్వమునకునిఱఁగ * నాకాంక్ష యేదియులేదు లోకమున “యజేత యజ్ఞముఁ జేయవలయును” అనునప్పుడు ‘ఏనమయమున నేసాధనములచే నెట్లు దానిని చేయవలయును.’ అని యాకాంక్ష కలుగుచున్నది యనుట సత్యము. ఈపరమేశ్వరునివిషయమునమాత్ర మట్లు కలుగుటకు వీలులేదు. ‘తత్త్వ మసి అహం బ్రహ్మసి’ అనిన పిదప సికదేనిఁగూర్చి ప్రశ్నింపవలసియుండును ? ఈజీవబ్రహ్మైకత్వము స్వభావసిద్ధముగాని కర్తృసాధ్యము కాదని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. కావున నిచ్చట ప్రశ్నించుటకు విషయమే లేదు. ‘ఇట్లయిన నీయేతత్వజ్ఞానము కలుగుటయే సంభవింపదు.’ అనియెడవేమొ యట్లు చెప్పుటకు వీలులేదు. “అభయం వై జనక ! ప్రాప్తోఽసి” “జనకమహారాజా! నీవు ముక్తి నొందితివి.” అను మొదలగువాక్యములు ఆత్మవిజ్ఞానము కలిగినవారలనుఁ గూర్చి చెప్పుచున్నవి. “ఇట్లు తలంచుట (అనఁగా: నేను ఏకరూపుని తెలిసికొంటి నని తలంచుట) భ్రాంతికావచ్చును. కాకున్ననూ ఆజ్ఞానమువలనఁ బ్రయోజన ముండదు” అనియెడవేమొ అది యుక్తము కాదు. జ్ఞానమునకు అనాద్యజ్ఞాననిర్వృత్తియే ఫలము; ఫలనంత మగుటచే నది భ్రాంతియుఁ గా నేరదు. మఱియు బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగునంతవరకు న్యనహార మంతయును సత్యముగ నే యుండవచ్చు నని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము; కావున భేదము లేనిది తెలిసికొనువాఁడు తెలిసికొనఁబడునది శ్రవణమననాదివిధులును ఎట్లు సంభవించును?” అను నాక్షేపమునకు నవకాశము లేదు. కావున భేదవ్యవహారమాత్రసిద్ధికై పరమేశ్వరునియందు నానారూపత్వమును కల్పింప నక్కఱలేదు ఆత్మైకత్వము కట్టకడపటిప్రమాణముచే నిరూపింపఁబడెను; భేదము మొట్టమొదటిప్రమాణములచే నిరూపింపఁబడెను. ఇట్లగుటచే భేదనిరూపణము పూర్వపక్షము; ఏకత్వనిరూపణము సిద్ధాంతము. దానిని బాధించు నితరజ్ఞానము లేవ్వియు లేవుకదా! కావున ఆత్మజ్ఞానపర్యంతము కల్పితభేదముచే సర్వవ్యవహారములు బ్రవర్తింపవచ్చును.

* ఆకాంక్ష. (పు. ౪౫౧ చూడు.)

జ్ఞానోదయ మైనపిదప సంతయును నశింపను వచ్చును. ఇంతమాత్రము నకు ఏకరూపుడగు పరమేశ్వరునియందు భేదమును కల్పింప నక్కఱ లేదు. “ఉపనిషత్తులయందుఁగూడ భేదాభేదశ్రుతులు సమానముగనే యున్నవి. ఇట్లుండ నభేదశ్రుతులను సిద్ధాంతముగను భేదశ్రుతులను పూర్వ పక్షములుగను చెప్పటయే? రెంటిని సమానముగనే గ్రహింపరాదా” అనియెడ వేమొ యిది విరుద్ధమగును. భేదాభేదము లొక్కచోటనుండవు. మఱియు భేదమునే ప్రధానముగ గైకొంద మన్నను సరిపడదు. అప్పుడు అభేదశ్రుతులకు ప్రయోజనమే యుండదు ఆయభేదశ్రుతులను ప్రధానముగఁ గైకొనిన నప్పుడు లోకసిద్ధభేదానువాదముచే భేదశ్రుతులకుఁ గూడ బ్రయోజన ముండును. ఉపదేశించునప్పుడు ఆరంభమున శిష్యునిబుద్ధి నవలంబించియే కదా! గురువు బోధింపవలయును. కావున నెట్లును అభేదమే సిద్ధాంతము; భేదమునకై పరమేశ్వరునియందు అనేకరూపత్వమును కల్పించుట యయు క్తము

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు కాదు. మేము భేదవ్యవహారసిద్ధికై మాత్రమే పరమేశ్వరునియందు అనేకత్వమును కల్పించితిమేని మీరన్న దోషము లన్నియు వచ్చుననుట సత్యమే; మేము చెప్పునది యిది కాదు. శ్రుతియందు బ్రహ్మకారణత్వమును జెప్పునప్పుడు మృత్తిక యినుము మొదలగునవి దృష్టాంతములుగఁ జెప్పఁబడియున్నవి. అవి పరిణమించు స్వభావముకలవి. ఇట్లుగలచే పరమేశ్వరుఁడుకూడ పరిణమించుస్వభావము కలవాడే కావలయును. దృష్టాంత దార్ఢాంతికములు సమానధర్మములు కలవియే యై యుండవలయును కదా! ఇట్లుగలచే పరమేశ్వరునకు ననేకరూపములుఁ గూడ కలవనుట శ్రుతికిఁగూడ సమ్మత మనియే తోచుచున్నది. ఏకరూపముకూడ నాయన కుండవచ్చును. పరిణామికారణము లిట్టివే కదా! మృత్తిక స్వస్వరూపముతో నేకముగను ఘటాదిస్వరూపములతో ననేకములుగను కూడ నున్నది కదా! బాణము మొదలగు నవి పోవుచు వచ్చుచు కూడ నున్నవి కదా! కావున పరమేశ్వరునకు నానారూపము కూడ కలదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పకూడదు. *దృష్టాంతదార్ఢాంతికములకు అన్నివిషయములయందును పోలిక యుండవలసినపని లేదని యిది

నటకే నిరూపించియున్నాము. భేదాభేదము లొక్కస్థలముననుండవనియు నిర్ణయించి యున్నాము. ఇట్లుగుటచే మీరు తలంచినట్లు పరమేశ్వరుడు పరిణామి యని శ్రుతికి సభిప్రాయ ముండదు. “ అవికారీ వా అరేఁసు మాత్తా అస్థూల మనణు అజరోఁ మరో ” “ ఓమైత్రేయీ ! ఆత్మకు విచారములు లేవు. ఆయన స్థూలుఁడుకాఁడు; సూక్ష్మఁడుకాఁడు. ఆయన జరామరణములు లేనివాఁడు ” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి ‘పరమేశ్వరుడు నిర్వికారుఁడు’ అనువిషయమును స్పష్టముఁ జేయుచున్నది. ఇట్టివాఁడు పరిణామించుటకు నవకాశ మెట్లుకలుగును? పరిణామించుట యనఁగా వికారము నొందుటయే కదా! శ్రుతికి విరోధము లేకుండ ఒక్కబ్రహ్మమునకే పరిణామంబును తదభావంబునుఁ గూడ కలదనుటయు సంభవింపదు. శ్రుతిచే స్వయముగనే ఆయనకు సర్వవికారములును లేవని చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బరిణామము నెట్లంగీకరింపగలము? అది శ్రుతికి విరుద్ధమనుట నిస్సంశయమేకదా! బాణాదులన్ననో అవి పరిణామించుస్వభావముగలవి కావునఁ దమపరిణామముచేతనే రాకపోకల జరుపుచున్నవి. కావున నెట్లును నిర్వికారునియందు ఏకస్వరూపునియందు విరుద్ధధర్మము” నారోపించుట తగనివని. “ మృత్తికే త్యేన సత్యం ” అను మొదలగువాక్యములును కారణముమాత్రమే సత్యమనియు కార్యము లసత్యము లనియుఁ జెప్పుచున్నవి. కారణము పరిణామియే యగునేని ఇట్లు కాఁగూడదు గదా! వికారములు కలుగుటచేఁ గారణమైన ససత్యము కావలయును; కారణము సత్యమే యని సాధించిన కార్యముకూడ నట్టిదే కావలయును. ఈరెండును సంభవింపదు కదా! మఱియు కూటస్థుఁ డనఁగా నిర్వికారుఁడు; నిత్యుఁ డనఁగా సర్వకాలములయందు సాన్విభావికరూపముతో నుండువాఁడు. ఆపరమేశ్వరుఁడు ఇట్టివాఁడైన నాయనకు నాస్వభావమునుండి యొకప్పుడైనను భ్రంశము కలుగుట సంభవించునా? ఏకరూపస్థితికి దద్దరింశముతో విరోధములేదని సాధించుటకు నెట్లయినను వీలు కలదా? కావున నెట్లును పరమేశ్వరునకు నానారూపత్వము లేదు. మఱియుఁ “ పరిణామముగాని తదభావము కాని ధర్మమునకుమాత్రమే వచ్చును. ధర్మముకలవాఁడు ఎప్పటికిని స్వస్వరూపముతోనే యుండవచ్చును ” అనియెడవేమి యదియు సంభవించదు. ధర్మధర్మలకు సంపూర్ణముగ భేదమే యుండునేని సంభకుడా

దులకువలె సంబంధమే లేకపోవలయును. అప్పుడు “పరమేశ్వరుడు పరిణమించెను” అనుటకే వీలుండదు. ఇంక వారికి సభేదమే యంగీకరించిన నప్పుడు బ్రహ్మము కూటస్థుఁ డగుటచేఁ బరిణామమే సంభవింపదు. భేదాభేదపక్షము యుక్తులకు నిలుచునది కాదని యిదివరకే నిర్ణయించి యున్నాము. కావున నెట్లునుఁ బరమేశ్వరునకు పరిణామము లేదు.

“ఇట్లుకాదు. మీరు భేదాభేదపక్షమును నిరాకరించినను అభేదమును పారమార్థికముగాను భేదమును అనిర్వచనీయముగాను అంగీకరించియే యున్నారు. పరమేశ్వరధర్మములకుఁగూడ నిట్లే అనిర్వచనీయ భేద ముండవచ్చును; ధర్మమునకు గలుగుపరిణామాదులతో బ్రహ్మమునకు సంబంధము లేకపోవచ్చును. ఆయన కూటస్థుఁడై యె యుండవచ్చును” అనియెదవేమో సరియే యిట్లయిన “బ్రహ్మమునకు పరిణామము కలదు” అనినను “లేదు” అనినను ఒక్కటియే యగును. శ్రుతియుఁ బరిణామిత్యమునుగూర్చి చెప్పినను అది యధార్థకథనము కాదనియు కేవలము బ్రహ్మజ్ఞానోపాయమునకై మాత్రమే యట్లు చెప్పిననియు నిర్ణయింపవలసినవచ్చును. ఉపనిషద్వాక్యోపదేశమునకు బ్రహ్మజ్ఞాన మొక్కటియే ఫలమని స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నదికదా! “ఫలవత్పున్నిధానఫలం తదంగం” “ఫలవంతము లగువిషయములకు సమీపమున నున్నఫలశూన్యవిషయములు ఫలవంతము లగువానికి నవయనములవంటివే” అనున్యాయము ననుసరించి బ్రహ్మజ్ఞానవిధికి సమీపమున నుండుటచే నివియన్నియు (సృష్టినిఁ జెప్పుట మొనలగునవి యన్నియు) తదంగములే యని సిద్ధాంతముఁ జేయవలసియున్నది. విచారించిన నీపరిణామకథనమునకు నన్యప్రయోజన మేదియుఁ గానరాదు. “బ్రహ్మము ప్రపంచరూపమునఁ బరిణమించువాఁడని తెలిసికొనుటయే ఫలము” అనియెదవేమో యదియు సంభవింపదు. మోక్షము బ్రహ్మరూపము కావున నిర్వికారము; సర్వకాలములయందు నేకరూపముతో నుండునది. అది తద్విగుద్ధ మగుపరిణామజ్ఞానముచే నెట్లు కలుగును? కలుగకున్న నాజ్ఞానమువలన బ్రయోజన మేమి? *పురుషార్థప్రాప్తియే కదా, సర్వమునకును

* జన్మించినందుకు సాధింపవలసినవిషయము పురుషార్థ మనఁబడును. అది ధర్మార్థకామమోక్షము లని నాలుగువిధములు. అందు ధర్మమోక్షములు ముఖ్యములు. అర్థకామములు ఆనుసంగికములు. (నడుమ నాంగంతుకముగ సంభవించునవి.)

ఫలము, కావున బ్రహ్మాణవిరుద్ధ మగుటచేఁ బరిణామజ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగదు. పరమేశ్వరునకును అనేకరూపత్వము సంభవింపదు. ఇట్లగుటచేఁ బ్రపంచబ్రహ్మములకును నభేదము సంభవించినది. ప్రపంచమనిర్వచనీయము; అసత్యము. పరమేశ్వరుఁడు కూటస్థుఁడు; నిత్యుఁడు. ఆయనయందు అజ్ఞానముచే నీభేద మారోపింపఁబడినది.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లయిన మీసిద్ధాంతమునందే పరస్పరవిరోధము వచ్చును. “జన్మాద్యన్య యతః ౧-౧-౨” అనుసాధికరణమునఁ బరమేశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడనియు సర్వశక్తుఁడనియు సర్వప్రపంచమును సృజించుననియు సర్వమునకును నియామకుఁడై పరిపాలించుననియు సంతమున సంహరించుననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఈ యధికరణమున నాయన నిర్వికారుఁడనియు నద్వితీయుఁడనియు జెప్పఁబడియున్నది. ఈ రెంటికిని విరోధముకదా! అద్వితీయుఁడగువాఁడు తనకంటె భిన్న మగు ప్రపంచము నెట్లు కల్పింపఁగలఁడు? ఎట్లుదానిని నియమింపఁగలఁడు?

సిద్ధాంతము:—ఇది యొకవిరోధము కాదు. ప్రస్తుతాధికరణము పారమార్థికవిషయమునుఁ గూర్చి చెప్పును. పరమార్థస్థితిలో పరమేశ్వరుఁడు నిర్వికారుఁడే అద్వితీయుఁడే ఆయనయందు అనిర్వచనీయములై ప్రపంచనూత్నోపస్థారూపము లై మాయావిద్యాదితల్పవాచ్యము లై నామరూపము లున్నవి. వాని నాశ్రయించుటచే ఘటాదుల నాశ్రయించినయాకాశమువలె నాపరమేశ్వరుఁడే ఈశ్వరుఁ డగుచున్నాఁడు. ఆతఁడు తనకంటె నభిన్నులై యున్నజీవుల ఘటగతజలములయందు ప్రతిబింబించిన యాకాశమునుజోలు వారి వ్యవహారములయందు నియమించును. ఇట్లగుటచే నవిద్యోపాధివలననే ఆపరమేశ్వరునకు నీశ్వరత్వము సర్వజ్ఞత్వము సృష్టికర్తృత్వము పరిపాలకత్వము లంహారకత్వము మొదలగు ధర్మములు కలుగును. “ఏకం బీజం బహుధా యః కరోతి సర్వాణి రూపాణి విచింత్యధీరః నామాని కృత్వా ౭భి పదన్యదాస్తే” “ఎవ్వఁడు అతీనూత్నరూపమున నున్నప్రపంచబీజమును నానాముఖముల విస్తరింపఁ జేయునో విద్వాంసుఁడై (అనఁగా: సర్వజ్ఞుఁడై) ఎవ్వఁడు సర్వరూపముల

వానికై ప్రయత్నింపకున్నను ఫలరూపములతో నచ్చునవి.) ప్రవృత్తిమార్గముచే ధర్మమును నివృత్తిచే మోక్షమును కలుగుచున్నవి. ఆర్థకామములు ధర్మఫలములే కావున ప్రవృత్తిమార్గముచేతనే సాధింపఁబడుచున్నవి.

విమర్శించి వానికి నామధేయములఁ గల్పించి వ్యవహరించుచుండునో” అను మొదగుశ్రుతులచే నామరూపప్రకటనమే సృష్టియని వివరింపఁబడి యున్నది. కావునఁ బరమేశ్వరునకు నీయాశ్వరత్వ మవిద్యాకల్పితమే. ఇట్టియాశ్వరత్వము నాశ్రయించియే జన్మాద్యధికరణమునఁ “బరమేశ్వరుఁ డే సర్వకారణము” అని వివరింపఁబడియున్నది. పరమార్థస్థితిలో నియా మకుండుగాని నియమింపఁదగినదికాని లేదు. “యత్ర త్వస్య సర్వ మా త్మై వాభూ తత్తేన కం పశ్యేత్ యత్ర నాన్య త్వశ్చ తి నాన్య చ్ఛ్ఛిణోతి నాన్య ద్వీజానాతి స భూమా ౧-౩-౮” అను మొదలగు శ్రుతులచే పరమార్థస్థితిలో వ్యవహార మేదియు లేదనియు “ఏష సర్వేశ్వరః” అను మొదలగు శ్రుతులచే వ్యవహారదశయందు అవిద్యాకల్పితములై సర్వర బును కలదనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మఱియు గీతాస్మృతియందును “న కర్తృత్వం న కర్తాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః న కర్మ ఫలసంయోగం స్వభావ స్తు ప్రవర్తతే. ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశే ల్లస తిష్ఠతి భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రానూఢాని మాయయా” “ఈశ్వ రుఁడు కర్తృత్వమునుగాని కర్మలనుగాని కర్మ ఫలసంబంధమునుగాని సృజించుట లేదు. స్వభావముమాత్రమే ప్రవర్తించుచున్నది. ఓయర్జునా! ఈశ్వరుఁడు సర్వజీవులయొక్క హృదయములందు నుండి మాయాయం త్రమునధిష్టించియున్న జీవులను త్రిప్పుచున్నాఁడు” అని పారమార్థికవ్యవ హారవిషయములు వర్ణింపఁబడియున్నవి. కావున నీరెండధికరణముల యందుఁ గలసిద్ధాంతములను శ్రుతీసమ్మతములే; అవస్థాభేదముల నాశ్ర యించినవి యగుటచే వీనికిఁ బరస్పరవిరోధము లేదు. మఱియు దీనికిఁ బూర్వమున నున్నభోక్తృవత్వధికరణమునందుఁ గూడ వ్యవహారస్థితి సవ లంబించియే సముద్రతరంగదృష్టాంతముచేఁ బరమేశ్వరునిఁ బరిణామి కారణముగఁ గూడ సూత్రకారుఁ డంగీకరించియున్నాఁడు. ఈవ్యవ హారవర్ణనకు నంతకును సగుణోపాసనలయం దుపయోగ మని గ్రహిం చునది. కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమునకు భంగము రాదు. పరమేశ్వ రుఁడు నిర్వికారుఁడే; ప్రపంచబ్రహ్మములకు నభేదమే.

అవతారిక:— కార్య కారణములకు భేదము లే దనువిషయమును నిరూపించుటకై మఱికొన్ని హేతువులఁ జూపుచున్నాఁడు.

౧౪౬. *భావే చోపలభ్యైః

౨. ౧. ౧౫.

తాత్పర్యము:—కార్యకారణము లభిన్నము లగుట కేవల శ్రుతి వలననే కాదు. అనుమానప్రత్యక్షములవలనగూడ స్పష్టమగుచున్నది.

* సామాన్యముగ నాలోచించిన సామాన్యమునకు సీక్రిందివిధముగ నర్థ మగును. [భావే=కారణముయొక్క సత్తయందు (ఆనందః కారణ మున్నప్పుడు,) ఉపలభ్యైః + చ=కార్యము బుద్ధిగోచర మగుచున్నది. కావునను వానికి రెంటికిని భేదము లేదు.] ఈయర్థమున సీక్రిందిదోషములు వచ్చును.

ఆగ్నియు ధూమంబునుఁ గార్యకారణములు కావు. పొగ కట్టెలనుండి యగ్నిసంయోగమువలన జనించునుగాని కేవలాగ్ని నుండి జనింపదు. ఇట్లున్ననుపై లక్షణము నాశ్రయించినచో వానిరెంటికి నభేదము వచ్చును. ఆగ్నియున్నస్థలమున ధూమము కూడ నుండునుకదా! బుద్ధి గోచర మగునుకదా! ఒకవేళ నాయగ్ని రత్నాలమున లేకున్నను బూర్వమునైన నుండవలయును; కావున నెప్పటికిని యగ్ని యునికియే ధూమజ్ఞానమునకుఁ గారణ మైనది. కావున సదోషమువలనపై లక్షణము కార్యకారణములయందుమాత్రమే ప్రసక్తించుననుట సంభవించును.

ఈదోషమును పోగొట్టుటకై పైలక్షణమునకు నిట్లు అర్థముఁ జెప్పవలయును. భావపదము సత్తాస్ఫూర్తిపరమని నిర్ణయింపవలయును. “కారణసత్తాస్ఫూర్తులవలనఁ గార్యము స్ఫురించును” అని సూత్రార్థమును నిర్ణయింపవలయును. ఇప్పటికిని దోషము వచ్చును. పురుషుడు ఒకపదార్థముఁ జూడవలయు ననినఁ గాంతి యుండ వలయును; అది బుద్ధికిఁగూడ గోచరము కావలయును. కావున కాంతియొక్క సత్తాస్ఫూర్తులచేతనే పదార్థస్ఫూర్తి కలుగుచున్నది. కాంతికిని బదార్థమునకు నభే దము రావలయును. ఇది సంభవించదు కదా!

కావున నిర్దోషముగ నామాన్యమునకు సీక్రిందివిధముగ వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయును. (కారణముయొక్క సత్తాస్ఫూర్తులచేఁ గార్యమునకు సత్తాస్ఫూర్తులు కలుగును’ అని నిర్ణయింపవలయును. అప్పుడు ఈలక్షణము కార్యకారణ ముల విడిచిపోదు. ఆగ్ని బుద్ధిగోచర మైనప్పుడుమాత్రమే ధూమము బుద్ధిగోచ రము కావలయును’ అనునియమములేకుండుటచేఁ బైలక్షణ ముగ్నిధూమములయందుఁ బ్రసక్తించదు. కాంతియొక్క యునికివలననేగాని పదార్థములయొక్క యునికి కలుగదు’ అనునది లేకపోవుటచే కాంతిద్రవ్యములయందుఁ జైలక్షణము ప్రసక్తించదు.

లోకమునఁ గారణపదార్థముండి బుద్ధికి గోచరమై నిలచిననేకాని కార్యముండుట లేదు; బుద్ధికిఁ గూడ గోచరమగుటలేదు. మృత్తిక యుండి బుద్ధికి గోచరమైన నే కాని ఘటము వ్యవహారమునకు రాదు కదా!

ఆవు గుట్టము అనుపదార్థములు ఒకదాని యునికివలసినే కాని రెండవది తెలియఁబడక నున్నవా? ఆవున్నచోట గుట్టముకాని గుట్టమున్నచోట నావుగాని నియమముగ నుండవలయునా? కావున కార్యకారణములుగానుండుట మొదలగుసంబంధము లేకపోయిన “దీనియునికి చేతనే యిది తెలియఁబడవలయును” అనునియమముండదు. కుండకు కుమ్మరవాఁడు గూడఁ గారణమే యైనను వాఁడు కుండకంటె భిన్నుఁడగుటచే ఘటప్రత్యక్షమునకుఁ గుమ్మరవానియునికితోఁ బనిలే కున్నది. కావున కారణముయొక్క యునికియు జ్ఞానంబు నుండిననేకాని కార్యమునకు స్థితి సంభవింపదు కావునఁ గార్యకారణము లభిన్నములు.

“ఇట్లు కాదు. భిన్నములగుపదార్థములుకూడ నియమముగ నేక సత్తాస్ఫూర్తులచే (ఒకదానియొక్క యునికిచేతను ప్రకాశముచేతను) బ్రకాశించుచున్నవి. అగ్నియొక్క సత్తాస్ఫూర్తులచే ధూమము ప్రకాశించుచున్నది కదా” అనియెదవేమొ వినుము. ఇట్టి నియమ మెచ్చటను లేదు. నీవు చెప్పినదృష్టాంతముకూడ సరియైనదికాదు. అరణ్యములయందు పశువులను కాపాడుగోపాలకులు అచ్చట గలుగు దోమల బాధను తొలఁగించుకొనుటకై తమ నివాసస్థలములయందే యగ్నిని ప్రజ్వలింపఁజేసి ఒక తోలుసంచిలోఁ బొగను సంగ్రహించి బంధింతురు; అగ్నిని చల్లార్చి యాపొగసంచినిమాత్రము పశువులకడకు దెచ్చి యవసరమైనప్పుడు సడలించి దానిలోనిపొగను వెలుపలికి విడుతురు. ఇప్పుడు ఆపొగను చూచినవాఁడు గూడ “అచ్చట యగ్ని కలదు” అనియే నిర్ణయింపవలయును కదా! ఇది సంభవింపదు. కావున నగ్నియొక్క సత్తాస్ఫూర్తుల నాశ్రయించియే ధూమముండవలయుననునియమము లేదు. ఇట్లు కాక ఒకవేళ “ఇట్టి స్థలములయందు మాత్రము అగ్ని లేకున్నను ధూమముండవచ్చును” అని చెప్పి అగ్ని ధూమములసాహచర్యమున్నస్థలమునే దృష్టాంతముగాఁ గైకొన్నను అచ్చట అగ్ని యనుమానగమ్యమే; (పొగను పట్టి యూహింపవలసినదియే) యగుటచే దానికి స్ఫూర్తి లేదు. ఒకవేళ దానిని సాధించినను

మాసిద్ధాంతమునకు భంగమురాదు. మీరును “అగ్నికి స్ఫూర్తియున్నప్పుడే కాని ధూమమునకు స్ఫూర్తి యుండదు” అనునియమము లేదనియే యంగీకరించియున్నాగు కదా! మేమును “కారణముయొక్క సత్తాస్ఫూర్తులతోఁ గూడినబుద్ధియే కార్యముయొక్క సత్తాస్ఫూర్తులఁ గ్రహించును. ఈ కారణమువలననే కార్య కారణముల కభేదము “కార్య కారణా దభిన్నం కారణసత్తోప లబ్ధ్యనువిధాయ సత్తోపలబ్ధికత్వాత్ ఘటసత్” అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము అనియేకదా! చెప్పుచున్నాము. ఈలక్షణము ప్రస్తుతము వహ్నిధూమములయందును సమన్వయ మగుచున్నది. కావున వానికిని అభేదమే చెప్పినచు చెప్పవచ్చును.

ఇది యనుమానప్రకారము. ఇకఁ బ్రత్యక్షము నాకర్షింపుము. మనము వస్త్రమును చూచుచున్నాము కదా! అది నూలుపోగులకంటె సతిరిక్తముగ లేదు; కావున కారణము లగునూలుపోగులకంటెఁ గార్య మగువస్త్రము భిన్నము కాదు. ఆనూలుపోగులే పసుగు పేక యనుభేదములతో నొకవిధముగ నట్లుకొనియున్నవి. “ఇట్లయిన నూలిపోగు లనేకములై యుండ ఇది యొకవస్త్రము” అని యేకత్వవ్యవహార మెట్లువచ్చును? అనియెదవేమొ వినుము. ఆనూలుపోగు లన్నియు చేయుకార్య మొక్కటియే కావున నట్టివ్యవహార మేర్పడినది; కావున నీప్రత్యక్షమువలనఁ గూడఁ గార్యకారణము లభిన్నములే.

“ఇట్లు కాదు. దారములయందుఁ గలభేదమును వానికూడిక కప్పి పుచ్చుచున్నది. ఇట్లుఁ గాకున్న నేయకమునుపుఁ గూడ వానియందు వస్త్రము కనఁబడవలసియే వచ్చును. ఇది యసంభవము కదా! ” అని యెదవేమొ వినుము. మొట్టమొదట “కూడికవలన భేదము నశించినది” అనుటయే సంభవింపదు. భేద మనునది నుండిననే కాని కూడిక కలుగనేరదు; ఏకపదార్థమునకు కూడిక యుండుటకు ఏలులేదు కదా! మఱియు “ఇవి కూడియున్నవి కావున నిచ్చట భేదము లేదు” అని మొట్టమొదట నిర్ణయించిననేకాని “ఇచ్చట నట్టికూడిక లేదు కావున భేదమున్నది” అని గోచరము కాదు. కావున భేదజ్ఞానమునకంటె ముందు కూడికను తెలిసికొనవలయును; కూడికను తెలిసికొనుటకంటె ముందు భేదమును తెలిసికొనవలయును. ఇది యెట్లు సంభవించును? దీనికి అన్యోన్యశ్రేణుదోష మనిపేరు. ఈదోషమువలన “కూడిక భేదమును

కప్పిపుచ్చును" అనుట సంభవింపదు. "ఇట్లయిన నేమకమునుపుకూడ దారములకుండు నస్త్రము కానరావలయును కదా!" అనియెస వేమె యట్లు కానవచ్చు ననిన దోష మేమి? అప్పుడుకూడ పటము సూక్ష్మవ స్థితో దారములయందే యుండు ననవలయును; లేకున్న "దారముల నుండియే నస్త్రము జనించును" అనునియమము రాదు కదా! కావున కారణముయొక్క యునికివలననేకాని కార్యముయొక్కయునికి సంభ వింపకపోవుటచేతఁ గారణముయొక్క జ్ఞానమువలనఁగాని కార్యజ్ఞానము కలుగకపోవుటచేతఁ గార్యకారణము లభిన్నములే! ఈయర్థమును నిరూ పించుటకై ఈసూత్రమును "భావాచోప్సీవలభ్యే" అని పాఠాంతరమునఁ బఠింతుదు.

౧౫౦. సత్త్వాచ్చాపరస్య

౨. ౧. ౧౬.

తాత్పర్యము:—అపర మనఁగాఁ గార్యము. అది యుత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గారణరూపముతోనే యున్నది. కావున సుత్పత్త్యనంతర మునఁ గూడ నట్లే యుండి తీరవలయును.

'కార్యము కారణరూపముతో సుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నుండెను' అనువిషయము "ఆత్మావా ఇద మేక ఏ వాగ్ర ఆసీత్ స దేవ సోమ్యేగ మగ్ర ఆసీత్" అనుమొరలగువాక్యములచే శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. యుక్తితో విచారించినను ఇట్లే తెలియవచ్చుచున్నది. ఏవదార్థము దేనియందు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున నుండదో అది దానినుండి జనింపదు. ఈనియమమువలన నే 'కుండ మట్టినుండియే జనింపవలయును; తైలము సుప్రస్థినుండియే జనింపవలయును; నస్త్రము దారములనుండియే జనింపవలయును' అనుమొరలగునియమము లేర్పడుచున్నవి. ఆఘటాదు లన్నియు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునందుఁ గూడ మృత్తికాదులయందున్నవి. కావున వానినుండి జనించుచున్నవి. దారములు మొరలగు నితరపదార్థ ములయందు లేవు; కావున వానినుండి జనించుటలేదు. ఇట్లే ఈప్రపంచముకూడ నాత్మయందు లేకపోయియుండినచో నా యాత్మనుండి జనింపఁగూడదు. శ్రుతివలన నాత్మనుండియే ప్రపంచసృష్టి చెప్పఁబడి యుండుటచే నిదియు సుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నాత్మాత్మయందే యుండి

తీరవలయును ; ఉత్పత్తి యనంతరమునను తద్రూపమే కావలయును. కార్యకారణములు పరస్పర మభిన్నములే యనవలయును.

మఱియు నెన్నిమాఱులు నశించినను ఎన్నిమాఱు లుత్పత్తి నొందినను ఈ ప్రపంచము ఎప్పటికిని తనయునికిని విడుచుట లేదు. సూక్ష్మావస్థతోనో స్థూలావస్థతోనో నిలుచుచునేయున్నది. బ్రహ్మము కూడ నట్టిదియే “అజరో ఽమరో” అను మొదలగు వాక్యములచే బరమేశ్వరుఁడు నిత్యుఁడని చెప్పఁబడియున్నది కదా ! ఉనికి యనునదియు రెండుగా నుండుటకు వీలు లేదు. “ఈయునికికంటె నాయునికి భిన్నము” అనిన వానియందలి భేదమును నిరూపింపవలసివచ్చును. అదిసంభవింపదు. సత్త (ఉనికి) కానిది యసత్త (లేమి) యే కావలయును. అప్పుడు కార్య కారణములలో నొకదానికి నభావము కలుగవలసివచ్చును. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము. మఱియు భేదాభేదములలో నభేదమే పారమార్థిక మనియు భేదము కల్పిత మనియు నిదివరకే (పు. ౨. ౧. ౧౪. చూడు) నిరూపించి యున్నాము. కావున సత్త యేకరూపముగ నుండవలయు నను కారణము వలనఁ గూడఁ గార్యకారణము లభిన్నములే యగును.

అవతారిక:—పైసూత్రమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతమును పూర్వ పక్షానువాదపూర్వకముగ స్థిరపరుచుచున్నాఁడు.

౧౫౧. అసద్వ్యవదేశా న్నేతిచేన్న
ధర్మాంతరేణ వాక్యశేషాత్ ౨. ౧. ౧౭.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు కాదు. ఒకానొకస్థలమునందు సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ బ్రపంచము లేదని ‘అస దే వే ద మగ్ర ఆసీత్’ అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతి చెప్పియున్నది. కావున ‘పైసూత్రము నందు చేయఁబడినసిద్ధాంతము నిలువదు’ అనియెడవే మొ అది సరికాదు.

ఇచ్చట ప్రపంచము శూన్యరూప మైయుండె నని కాని శూన్య మునుండి జనించె నని కాని చెప్పఁబడియుండలేదు. లోకమున నామ రూపవికాసము గలిగినపిదపఁగాని పదార్థము వ్యవహారయోగ్య మగుట లేదు. అట్లయిననే కాని ‘ఇది కలదు’ అని చెప్పఁబడుట లేదు. ఇంద్రియగోచరము కానిదానిని లేనిదానినిగ నే కదా మనము వ్యవహరించు

చున్నాము. శ్రుతియు నిట్టివ్యవహారము నాశ్రయించియే నామరూప ప్రకాశము లేనిప్రపంచనూత్నావస్థను అసత్పదముచే జెప్పుచున్నది.

వాక్యము సందిగ్ధమై యున్నప్పుడు వాక్యశేషమువలన దాని యర్థమును నిర్ణయింపవలయును కదా! ఇచ్చట 'త త్స దాసీత్' అను వాక్యముచే వాక్యశేషమున నసత్పదముచే జెప్పబడినప్రపంచమే తచ్చబ్ధముచే బ్రామర్శింపబడి నచ్చబ్ధముచే వర్ణింపబడియున్నది. "సృష్టికిఁ బూర్వమున ననద్రూపమై యున్నప్రపంచమే పిదప నద్రూపము కలది యయ్యెను" అని చెప్పబడియున్నది అసత్పదముచే మొట్టమొదట శూన్యమే చెప్పబడియుండునేని దానికి సద్రూపముఁ జెప్పుట విరుద్ధము కదా! కావున నామరూపప్రకాశము లేనియవస్థతోఁ గూడిన ప్రపంచమే శూన్యమువలె నతినూత్నమై యుండును; కావున నౌపచారి కముగ నసత్పదముచే జెప్పబడెను. ఈవిషయము ప్రథమాధ్యాయ చతుర్థపాదమున కారణత్వాధికరణమునందు (సూ. ౧౮. ౧౫.) వివరింపబడియే యున్నది; కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు. కార్యము సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గారణమునందు కలదు.

అవతారిక:—ఇట్లు నిర్ణయింపబడినసత్కార్యవాదమును మఱి కొన్ని హేతువులచే స్థిరపరుచుచున్నాఁడు.

౧౫౨. యుక్తేశ్చబ్ధాంతరాచ్చ

౨. ౧. ౧౮.

తాత్పర్యము:—నుఱియు లోకానుభవానుసారముగఁ జూచినను వేదవాక్యముల విమర్శించినను పైవిషయమే ("కార్యము సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గారణమునందు తద్రూపముతో నిలచును" అనువిషయము) సిద్ధాంత మగుచున్నది.

అనుభవప్రకార మెట్లనిన:—లోకమునఁ బెరుగు కావలయు ననికోరువారు నియమముగ పాలనుమాత్రమే సంపాదించుచున్నారు; ఘటము కావలసినవారు మృత్తికనుమాత్రమే సంపాదించుచున్నారు. ఇంతియే కాని యెవ్వఁడును పెరుగుకై మృత్తికనుగాని ఘటమునకై పాలనుఁగాని సంపాదించుట లేదు. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గారణమునందు కార్యము లేదనినచో నీప్రత్యక్షానుభవమునకు విరోధము

పచ్చును. ఏ కార్యముగాని ఏ కారణమునందుగాని లేదనుట సమానమై యుండఁగల బెరుగు పాలనుండిమాత్రమే యేల జనింపవలయును? మృత్తికనుండి యేలజనింపరాదు? ఏ కారణమునందు ఏ కార్యంబును లేదు గదా! “సర్వకారణములయందును లేమి సమానమే యైనను ఒక్కొక్కదానియందు ఒక్కొక్కకార్యమునకు సంబంధించిన యొకానొకవిశేషముండును. పాలయందుమాత్రమే పెరుగునకు సంబంధించిన యొకానొకవిశేషము కలదు; మృత్తికయందు లేదు” అనియెడవేమొ అప్పుడు మామతమునే యంగీకరించినవాడె వగుదువు. కార్యమునకు సంబంధించిన విశేషము కారణమునందుఁ గల దనినను కార్యము కారణమునఁ గల దనినను ఒక్కటియే. ధర్మాధర్మలకు భేదము లేదని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. (౨. ౧. ౧౮. చూడు.)

“ఇట్లు కాదు. కారణమునందు కార్యము నుత్పత్తిచేయు సామర్థ్యము కల దని మేము చెప్పుచున్నాము. ఇంతియేకాని అందు కార్యధర్మము కల దనుట లేదు” అనియెడవేమొ అప్పటికిని నియతకార్యము నియతకారణమునుండి జనించుటకు వీలు లేదు. ఈశక్తి కార్యకారణములకంటె నన్యమా? కాదా? మఱియు నది కారణమున శూన్యరూపముతో నున్నదా? సద్రూపముతో నున్నదా? ఇందు మొదటిపక్షములు రెండును (అన్యము అసద్రూపముతో నున్నది యనుపక్షములు రెండును) యుక్తములు కానేరవు. భిన్న మగుపదార్థము తనకంటె భిన్న మగుదాని నెట్లు నియమింపగలదు? లేనిపదార్థము సద్విస్తువు నెట్లు నియమింపగలదు? ఇట్లుగఁటచే గారణమునకంటె శక్తికిని శక్తికంటె దానిచే గలిగింపఁబడుకార్యమునకు భేద ముండకూడదు. “ఏది యేవదార్థమును నియమించునో అది దానికంటె నభిన్నమై యుండి తీరవలయును” అనున్యాయ ముత్పత్తివిషయమున నియతమై యున్నది. కరిగి పోయఁబడిన లోహమును విగ్రహాదిరూపముగ నియమముతో కూర్చుచున్నమానలు విగ్రహాద్యాకారములతోనే యున్నవనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము కదా! కావునఁ గారణమునఁ గారోత్యాదన శక్తికల దనుటకుఁగూడ ‘సూక్ష్మానస్థితో’ కార్యమే దానియందు గలదు. అనుటయే యర్థ మగును. పై నఁ జూపిన నియమము ననుసరించి కార్యరూపముతో నుండఁగి శక్తి దానిని నియతముగఁ గలిగింపనేరదు. ఏది

యో యొకశక్తి యుండిన సనియతముగా నేదియో యొకకార్యముఁ గలిగింపవలసియుండును. సామాన్యముగఁ బ్రతికారణమునందును కార్యోత్పాదనశక్తి యుండనే యున్నది; కావున విశేషకార్యమును సాధించుటకై తదాకారశక్తి నవశ్యముగ నంగీకరింపవలయును. అట్లంగీకరించిన సత్కార్యవాద మవశ్యముగ వచ్చును. కావున నెట్లును మీమతము నిలుచునది కాదు.

మఱియు నెట్లు చూచినను స్థితికాలమునందుఁగూడఁ గార్యకారణములకుఁ దాదాత్మ్యసంబంధమునే (అనఁగా: కాలిన యినుపము న్దయందు అగ్ని యుండి స్పృశించినవారిని కాల్చుచున్నను 'ఇనుమే యగ్ని' యని భావించుచు 'ఇనుము కాల్చుచున్నది'యని చేయువ్యవహారములకుఁ గారణ మగుసంబంధము లేకమాత్రమైనను పదార్థభేదమును తలంపకుండుట) నంగీకరించి తీరవలయును. ఈవిషయమునుఁ గూర్చి "భావే చోపలభ్యే ౨. ౧. ౧౫." అనుసూత్రమునఁ బ్రత్యక్షమునుఁ గూర్చి విచారించునప్పుడు చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లంగీకరించిన స్థితికాలమునందే కార్యకారణము లొక్కటి యైన నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున మాత్రము భేద మెట్లనుండి వచ్చును?

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు కాదు. మీతాదాత్మ్యసంబంధములకు లక్షణము కుదురదు; భ్రాంతియే దానిని కారణ మని మాత్రమే చెప్పవలసియుండును. దాని నంగీకరించుటకు వీలు లేదు. ఇక నేమి యనిన *కార్యకారణములు మొదలగువానికి గలసంబంధము సమవాయసంబంధము అప్పుడు ఆపదార్థములు రెండును పరస్పరభిన్నములై యుండవచ్చును. ఏకరూపములే ను వ్యవహరింపఁబడవచ్చును.

సిద్ధాంతము:—ఇది సరి కాదు. సమవాయసంబంధము రెండు పదార్థముల నాశ్రయించి యుండును కదా! అప్పుడు ఈసమవాయమునకును ఆపదార్థద్వయమునకును పరస్పరసంబంధము కలదా? లేదా? కల దనిన నదియు మొట్టమొదటి సమవాయమేనా? లేక అన్యమా? లేదనిన సమవాయమునకు పదార్థముల నేకముఁ జేయుసామర్థ్య మెట్లు వచ్చును? ఇందు కల దని యంగీకరించి "సమవాయమునకును పదార్థ

* కార్యకారణములు మొదలగునవి సమవాయసంబంధస్థానములు. (సమవాయ సంబంధము పు. ౪౭౭ చూడు)

ద్వయమునకును గలసంబంధముకూడ మొట్టమొదటి సమవాయమే కాని యన్యము కాదు" అనిన నన్యోన్యాశ్రయదోషము వచ్చును. అభేదవ్యవహారమును గలిగించుటకై పదార్థద్వయము నాశ్రయించు నదియు నట్టియాశ్రయము కలిగించునదియుఁ గూడఁ దానే యగుట యసంభవము కదా! కర్తయు సాధనము నేకపదార్థమే యగుట యెట్లు సంభవించును? ఇట్లు గాక రెండవపక్షము నంగీకరించి యాసంబంధము మొదటిసమవాయము కాదనిన ననవస్థాదోషము వచ్చును. ఆరెండవ సంబంధమునకుఁగూడ పదార్థద్వయముతో సంబంధము కలుగుట ఆవశ్యకము కదా! ఇక నట్టిసంబంధమే లేదనిన సమవాయమే లేకపోవలయును; పదార్థములును ఏకము కాకపోవలయును.

“ఇట్లుకాదు. లోకమున సత్త(ఉనికి)యనునొకపదార్థము కలదు. అది సర్వపదార్థముల నాశ్రయించియున్నది- అది స్వయముగనే సత్త కావున దానిని మఱియొకసత్తతో నావశ్యకము లేదు. ఇట్లే సమవాయమునకుఁ గూడ మఱియొకసమవాయముతో నావశ్యకము లేదు” అనియెడ వేమొ యప్పటికిని మీమతమున విరోధము రాకపోదు. మీమతమున సంయోగము (కూడిక) గుణముగను సంబంధముగనుఁ గూడ నున్నది. అది గుణము కావున దానికిని పదార్థములకును సమవాయ సంబంధము కలదని మీరు చెప్పుదురు కదా! అదియు స్వయముగ సంబంధరూపమే కావునఁ దానికిని మఱియొకసంబంధముతో నావశ్యకము లేకపోవలయును. ఇది మీసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము కదా! సమవాయసంయోగములు రెండును సంబంధములే యైయుండ నొక దానికి నున్నయధికారము రెండవదాని కేల యుండదు? సమవాయ మేవిధముగఁ బదార్థద్వయభేదముచే భిన్నముకాదో, దానినాశముచే నశింపదో, నిత్యమేయై యేకరూపమేయై యుండునో అట్లే సంయోగముకూడ నుండవలసినవచ్చును. ఇదియు మీకు నస్మతము కాదు కదా! కావున మేము చెప్పునట్లు అభేదవ్యవహారము (భిన్నపదార్థములయందు గానవచ్చు నభేదవ్యవహారము పారమార్థికస్థితిలో నభిన్నములై యుండియుఁ గల్పితభేదముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నపదార్థములయందు మఱల నొకానొక కారణమునఁ గానవచ్చు నవివేకపూర్వక మగునభేద

వ్యవహారము) భ్రాంతిసిద్ధ మగుతాదాత్మ్యభావనచే గలిగినదియే యని యంగీకరించి తీరవలయును. ఎట్లును సమవాయము సిద్ధింపనేరదు.

మఱియు “వీనికి సంబంధము కలదు” అని నిర్ణయింపవలయు ననిన లోకమున నట్టివ్యవహార ముండవలయును. సర్వశాస్త్రములును అనుభవమునకు ననుగుణములై యుండవలయు ననుట నిస్సంశయము కదా! లోకస్థితిని విచారింపఁజోయిన మీఁగు ఏయేస్థలములయందు సంయోగసంబంధము కలదంటిరో అచ్చటమాత్రము ‘ఇది దీనితో’ జేరి యున్నది’ అని సంబంధవ్యవహారము కానవచ్చుచున్నది. సమవాయసంబంధము కలదని చెప్పినచోట్ల నెల్ల నట్టివ్యవహారము కానరాలేదు. మీఁగు కార్యకారణములకు సమవాయసంబంధము కలదంటిరి; దారములకంటె గుడ్డను భిన్నముగ నెప్పొడును వ్యవహరించుట లేదు. ద్రవ్యగుణములకు సమవాయసంబంధము కల దంటిరి; పుష్పమునకంటె లేక పరాగమునకంటె నెప్పొడును ఎప్పుడును వాసనను భిన్నముగ వ్యవహరించుట లేదు. ఇరస్పరభిన్నములై యున్న సదార్థములు ఒక్కస్థలమునఁ గూడఁటయే కదా సంబంధము. కార్యకారణాదులయం దట్టి సంబంధమే యుండునేని యభేదమునలెనే భేదముఁగూడ కానరావలయును. దారములు వస్త్రము మొదలగువానియం దట్లు గానవచ్చుట లేదు. లోకు లందఱు “ఇది వస్త్రము” అని మాత్రమే కదా వ్యవహరించుచున్నారు. కావున నిది తాదాత్మ్యము పడుగు పేకి యనునన్ని వేళభేదములచే నల్లుఁగొనియున్నదారములను చూచి దానికిని పటమునకును గలయనిర్వచనీయభేదము నెఱుంగలేక వానియందు పటత్వమునే ఆరోపించి “ఇది వస్త్రము” అని లోకులు వ్యవహరించుచున్నారు; కావున సమవాయసంబంధ మనునదియే లోకమున లేదు.

‘ఉన్నది’ అని సాధింపఁ దలంతువేమో ఈక్రింది ప్రశ్నమునకు సమాధానముఁ జెప్పుము.

“కారణములు అవయవములు; కార్యము అవయవి. ఆ అవయవములకూడికచే సమవాయసంబంధమున నవయవి జనించును. సమవాయసంబంధము నిత్యము” అనునదియే కదా; మీ సిద్ధాంతము. అవయవి సర్వావయవములయందు నుండునా? లేక కొన్నియవయవములయందుమాత్రమే యుండునా? మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన

నాయనయవి కానరాఁ గూడదు. వస్త్రమును చూచునప్పుడు లోకమున నున్నదారము లన్నియు నెదుర నుండుట సంభవింపదుకదా! లోకమున ననేకత్వ మునది యనేకపద్ధాముఁ నాశ్రయించి యున్నది; ఆపదార్థములలో నొక్కటిలేకపోయినను గానవచ్చుట లేదు (ఇచ్చట రెండు పదార్థములుమాత్రమే యుద్దేశింపఁబడె ననియు వాని నాశ్రయించి యున్నసంఖ్య యేది లేకున్నను సంభవింపదుకదా, యనియు గ్రహింపవలయును) ఇట్లే యనేకపదార్థముల నాశ్రయించియున్న యవయవియు నేపదార్థము లేకున్ననుఁ గానరాఁగూడదు ఇట్లు లేదుకదా! "ఇట్లుకాదు. అవయవి స్వస్వరూపముతో నవయవములయందు న్యాపించియుండదు; ఒకభాగ మొకచోటను మఱియొకభాగము మఱియొకచోటనుమాత్రమే గలిగియుండును" అనియొకవే మొ అప్పుడు కారణభూతము లగునవయవములకంటె భిన్నములుగ మఱికొన్నియవయవములగల్గింపవలసినప్పుడు. ఇట్లు లేకున్నఁ గారణభూతావయవములకంటె భిన్నుఁ డగునవయవియే లేదు కదా! ఇట్లే యంగీకరించిన ననవస్థాదోషము వచ్చును. కారణభూతము లగునవయవములందు అవయవిని భాగభాగములుగ నిలుపుటకై మఱికొన్ని యవయవముల నంగీకరించిన వానియందును అవయవి భాగభాగములుగ నిలువవలసినవాడే; కావున నప్పుడును మఱికొన్ని యవయవములు కావలసినప్పుడు కదా! ఒకవరయందు కత్తి ప్రవేశించె ననిన నప్పుడు వరయొక్క యవయవములకంటె కత్తియొక్క యవయవములు భిన్నములనుట నిర్వివాదాశ్చమే కదా! ఇట్లే కారణభూతము లగునవయవములయందు భాగభాగములుగ నొకయవయవి యున్నఁ డనిననాయనయవికిని అవయవములకును భేద ముండవలయు ననుటయు నిర్వివాదమే యగును; కావున నెట్లు చూచినను "అవయవి సమస్తావయవములయందును సమనాయనంబంధముతో నుండును" అనుపక్షము సిద్ధాంతము కానేరదు. ఇట్లుకాక రెండవపక్షమును "అవయవి కొన్ని యవయవములయందుమాత్రమే యుండును" అనుపక్షమును ఆశ్రయించిన నదియు నిలువదు. ప్రతినూలుదారమునుండియు వస్త్రము కలుగవచ్చును; ఏస్థలమున నున్నబంకమట్టినుండియును ఘటము జనింపవచ్చునుకదా! అవయవి కొన్నిటియందుమాత్రమే యుండు ననుట యీనియమమునకు హానిని కలిగించును. కావున రెండవపక్షముకూడ

యుక్తముకాదు. ఈ కారణమువలన సమవాయసంబంధ ముచునది లోకమున లేదు.

“ఇట్లుకాదు. అచయవి సంపూర్ణజ్ఞయే ప్రతియవయవమునందు నుండును. గోత్రము మరువ్యత్యము మొరలగుజాతులు ప్రతిపదార్థమునందును (అనగా: ప్రతిగోవునందును ప్రతిమరుచ్చునిచుందును) సంపూర్ణముగనే యున్నట్లు ఈ మరుయవిహిత ప్రతియవయవమునందు నుండును. గోసమువాయు మొకచోఁ గూడినప్పు డంపరిగోత్రము ప్రత్యేకముగ భేదింపక నేకమే యైయున్న ప్రతియవయవమునందు నున్నయవయవియు అచయసంయోగము కలిగినప్పుడు పరస్పరము భేదింపక నేకరూపమే యగును. కావున *సమవాయసంబంధ ముచునది యుండియే తీరవలయును. అవయవావయవులకు నున్నసంబంధము సంయోగమువలన వచ్చినది కాదు; నిత్యముకదా” అనియెనవేమొ వినుము.

ఇందు నీయభిప్రాయ మేమి? అవయవి ఒకయవయవమునందు కొంతసేపును మఱియొక యవయవమునందు మఱికొంతసేపు నుండుననియా? లేక నన్నియవయవములచుందు నొక్కసమయముననే యుండుననియా? ఇందు మొరటిపక్షము నాశ్రయించిన నాయవయవియొకచోట: గానవచ్చునప్పుడు మఱియొకచోట గానరాఁగూడదు. చెన్నపట్టణమున నొక్కడు వస్త్రమును చూచుచుండినఁ గాళియందున్న మఱియొక్కనికి వస్త్రమే కానరాఁగూడదు. ఒక్కరాము డే అనేకస్థలములయందు దొక్కమాటు కానరాఁడుకదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నవయవు లనేకములు కావలసినవచ్చును. కారణము సమానమై యుండఁ గార్యము భిన్న మెట్లగును?

“ గోత్రదృష్టాంతమును చెప్పితిని కదా!” అనియెనవేమొ అదియు సరిపడదు. గోత్రము *సామాన్యము; గోత్రక్తి విశేషము. సామాన్యవిశేషములకు గలభేదము చాస్త్రన మయ్యెనేని యెప్పుడు మీదృష్టాంతము నిలుచును? మేముమాత్ర మిదివరకే భేద మెప్పుటికిఁ బరమార్థము కానేర దని నిర్ణయించి యున్నాము. “ అది మేమును సమ్మతించవలయు నని నియమము కలదా” అనియెనవేమొ వినుము. దానిని ఖండించుటకు నేయుక్తియు లేదని యిదివరకే చెప్పియున్నాము.

* సమవాయసంబంధము (పు. ౪-౨౨ చూడు.) * సామాన్యము (పు. ౨౪౯ చూడు)

అట్లుకాక మీమతమునే యంగీకరించి భేదము పారమార్థికమే యని యొప్పుకొనినను సామాన్యవిశేషములకును అవయవవాయువులకును గల సంబంధములు ఏకవిధములు కానేరవు. గోత్పము * ప్రతివ్యక్తియందును పరిపూర్ణమై కానవచ్చినట్లు అవయవి కానవచ్చుటలేదు. ఒక్కదారమును చూచి 'యిది వస్త్రము' అని యెవ్వఁడైన సనుచున్నాఁడా? మఱియుఁ బ్రతివయవమునందును అవయవి పరిపూర్ణఁడై యుండునేని ప్రతివయవంబును అవయవిచేయుకార్యముల నన్నింటినిఁ జేయువలయును. కొమ్మునుండియు పాలుపితుకుటకు వీలుకావలయును. ఇది యెందైనఁ గలదా! కావున నెట్లుచూచినను కార్యకారణములకు సమవాయసంబంధము సంభవింపదు. ఇంతయే? లోకమున సమవాయమే లేదు. ఈ కారణమువలన నుత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము లేదనుటయు పిదప జనించి కారణమున సమవాయసంబంధముతో నుండుననుటయు సయ్యక్తికము కానేరదు.

ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము కారణమున లేదనిన నాయుత్పత్తిక్రియ కర్తృహీనయై స్వరూపహీనయై కూడ పోవును. ఉత్పత్తియనునది యొకపని; దానికి కర్త లేకుండుట యెట్లు సంభవింపును? లోకమున 'ఘటము పుట్టుచున్నది. వస్త్రము పుట్టుచున్నది' అనుమొదలగు వ్యవహారములు గానవచ్చుచుండుటచే "ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయః కర్తా" "క్రియచేఁ బొందఁబడిన కార్య మెవ్వనియందుండునో వాఁడు కర్త" అనున్యాయము ననుసరించి యాపుట్టుకకు ఘటవస్త్రములే కర్తలని స్పష్టమగుచున్నది. పుట్టినవి అవియే కదా! ఈ కారణమువలన నవి యెప్పటికి నేదియో యొకయవస్థతో నుండియే తీరవలయును కాని శూన్యములు కాఁగూడదు. శూన్యమునుఁ గూర్చి క్రియ ప్రవర్తింపదు కదా! కావునఁ గార్య ముత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గూడ నున్నదియే.

ఇట్లు కాదు. ఉత్పత్తిక్రియకు ఘటాదులు కర్తలు కావు. వ్యాకరణసిద్ధాంతానుసారముగ నట్లే యుండవలసినవచ్చినను ఇచ్చట నాయుత్పత్తిక్రియ బౌద్ధికముగఁ బ్రయోగింపఁబడెను. కారణము లగునవయవములును నిమిత్తకారణ మగుచేతనుండును కార్యము నుత్పత్తిఁ జేయుటకు నభిముఖులై యుండ వారివిషయముననే యీయుత్పత్తిక్రియ

* వ్యక్తి (పు. ౨౨౯ చూడు.)

ప్రయోగింపఁబడియున్నది ; కావున నాక్రియకుఁ గర్తలు నిమిత్తోపాదానకారణములే కావచ్చును" అనియెడవేమొ ఇదియు యుక్తము కాదు. నిమిత్తోపాదానకారణములు కార్యమును పుట్టించునవి కాని పుట్టునవి కావు. ఇట్లుండ నీయుత్పత్తిక్రియ వానియం దెట్లు ప్రయోగింపఁబడును? * ఉపచార మైనను సమానవ్యాపారములు కలవానియందే కదా చేయఁబడును; కావున కారణములు పుట్టించుట యనువ్యాపారమునకు నాశ్రయములు ; కార్యములు పుట్టుట యనువ్యాపారమునకు నాశ్రయములు. ఇట్లు కాఁదనిన 'ఘటము పుట్టుచున్నది' అనుటకు మారుగా 'కుమ్మరవాఁడు పుట్టుచున్నాఁడు' అనవలసివచ్చును. లోకమున నిట్లు లేదుకదా! మఱియు పుట్టించుట యనునది †సకర్తకము. పుట్టుట ‡యకర్తకము. ఈరెంటికిని యేకపదార్థ మాశ్రయ మెట్లుగును? భృత్యునిచే నొకకార్యమును చేయించుచుజమానుఁడే కార్యమును చేయువాఁడు; గూడ కానేరఁడు కదా! కావున నెట్లుచూచినను కార్యమునకు నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నీభావము కలుగుటకు వీలులేదు. "ఇట్లుకాదు. ఘట మప్పటికి లేకున్నను ఇఁకఁ గలుగఁజొవును కావున నట్లు చెప్పఁబడెను. అప్పటికి లేకున్నను ఉత్తరక్షణమునందైన దానికి నునికి కలదుకదా? ఆయునికివలననే కారణముతోఁగూడ సమవాయ సంబంధము కలదు గదా!" అనియెడవేమొ ఇదియు యుక్తముకాదు. కార్యమే లేకున్న దానితోఁ గారణమునకుఁగాని మఱియొకదానికిఁగాని సంబంధ మెట్లు కలుగును? ఉత్తరక్షణమున జనింపఁజొవుదానితోఁ బూర్వక్షణమున నున్నదానికి సంబంధ మెట్లు కలుగును? రెండును సత్పదార్థములే యైనచో నప్పుడు పరస్పరసంబంధము కలుగుఁగాని అం

* ఉపచారము (పు. 333 చూడు.)

† సకర్తకము—ఒకపని నాచరించువాఁడు కర్త. ఆకార్యముయొక్కఫలము ననుభవించునది కర్త. రాముఁడు పాతమును చదివెను. అనునప్పుడు చదివినవాఁడు రాముఁడు కావున వాఁడు కర్త. చదువుట యనునదిక్రియ. ననుభవించినది పాతము. కావున నది కర్త. కొన్నిక్రియలకు కర్త యుండును. మఱికొన్నిటి వండ్డు. అందు కర్త వేనికి నుండునో అవి సకర్తకక్రియలు. ఉ. చదివెను మొదలగునవి.

‡ ఆకర్తకము అనఁగా: కర్త లేనిక్రియలు. వాఁడు వచ్చెను అనుమొదలగు వాక్యములయందుఁ గల వచ్చెను మొదలగునవి.

దొకటి శూన్యమైనచో నది యెట్లు కలుగును? కావున కార్యము ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునగూడ సద్రూపమే యై కారణముతో దాదాత్మ్య సంబంధమున నున్నది యనియే చెప్పి తీరవలయును.

ఇంతయేల? అభావమునకు విశేషణము లేవ్వియు నుండుటకు వీలులేదనుట స్వభావసిద్ధము. లోకమున గృహము భూమి మొదలగు సత్పదార్థములకే యెల్ల కానవచ్చుచున్నదికాని అసత్పదార్థమునకుఁ గాదు; “గొఱ్రాలికొడుకు రామరాజులకంటఁ బూర్వమున భూమిని పాలించెను” అనువ్యవహార మెందైన నున్నదా? ఇట్టి వ్యవహారము నొక్కదానిఁ గల్పించినంతమాత్రమున నభావమునకు విశేషణసంయోగము కలుగునా? అభావ మనఁగా * నత్యంతాభావమే కావున వంధ్యా పుత్రుఁడు కారణవ్యాపారమువలన నొకకాలమున సద్భావమును జెందు నేని యప్పుడు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున నభావరూప మైనకార్యము కారణవ్యాపారమువలన సద్రూపము నొందుట సంభవించును. ఎప్పటి కైనను ఎన్నియుక్తులఁజెప్పినను పరస్పరవిరుద్ధము లగుటచేఁ గలిమి లేములకు సంబంధము కలుగునా? లేమి కలిమి యగునా? ఎన్నివాదముల వాదించినను కుండఁ గోడకా నేరదుకదా! కావున అభావమంతయు నొక్కటియే కావున కారణవ్యాపారముచే వంధ్యాపుత్రుఁడు సద్రూపుఁడగునేని అభావరూప మగు కార్యముకూడ † కారక వ్యాపారముచే జనింప

* అత్యంతాభావము—వైశేషికులు ప్రాగభావ మనియు ప్రధ్వంసాభావ మనియు అన్యోన్య్యాభావమనియు నత్యంతాభావ మనియు నాలు గభావములు కల వందురు. అందుఁ బదార్థములు ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున లేకుండుటయే ప్రాగభావము; నశించినపిదప లేకుండుట ప్రధ్వంసాభావము. రెండుపదార్థములకుఁ గలపరస్పరభేదము అన్యోన్య్యాభావము. ఎండమావులయందు నీరు మొదలగువానివలె నెప్పు టికిని లేనిదే యై యుండుట అత్యంతాభావము. వేదాంతము శూన్యమగుదాని యందు విశేషము యుండుట సంభవంప దనునభిప్రాయముతో నత్యంతాభావవ్యతిరిక్తము లగునభావములు లే వందురు.

† కారక వ్యాపారము—కర్త కర్త కరణము సంప్రదానము అపాదానము ఆధికరణము అనునామును కారకము లనఁబడును. ఇవి ప్రతికార్యమునకును కావలసివచ్చెను. వీని ప్రవర్తనమే కారక వ్యాపారము.

ఇందు కర్తకర్తలను (చూడు. పు. ౬౧౮) కరణ మనఁగా: గ్రియకు సాధనము ఉ॥ : బాండు గొడ్డలిచే వృక్షమును నరికెను’ అను మొదలగువాక్యములందును నరు

వచ్చును; కాని యట్లులేదు. కావునఁ గార్యముఁ గూడ నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున నభావరూపము కానేర దని తలంచుచున్నాము. “ఇట్లు కాదు. అప్పుడు (మీసిద్ధాంతము నాశ్రయించిన) కారకవ్యాపారమే నిరర్థక మగును. స్వభావసిద్ధ మగు కారణమునుఁగూర్చి దాని యుత్పత్తి చేయుటకై పురుషుఁ డెట్లు ప్రయత్నింపఁడో అట్లే కార్యమునుఁ గూర్చి గూడ ప్రయత్నింపఁగూడదు. కార్య కారణములకు నభేదమే కదా! లోక మున మౌత్త ముట్టిప్రయత్నములు కానవచ్చుచునే యున్నవి. కావున కారకవ్యాపారము సిద్ధించుటకై కార్య ముత్పత్తికిఁ బూర్వమున లేదనుటయే యుక్త మని మేము భావించుచున్నాము” అనియెదవేమొ వినుము. ఇది యొకదోషముకాదు. ఎట్లనినః—

కార్యము కారణరూపముతో నున్నది యనుట సత్యమే. ఇంత యేల? త్రాటియందు ఆరోపింపఁబడినపాముయొక్క యధార్థరూపము త్రాడే యైనట్లు కారణమున నారోపింపఁబడినదగుటచే నీకార్యము యొక్క యధార్థరూపము కూడ కారణమే. ఇట్లున్నను ఆకారణమునకు ఆరోపణముచే గార్యాకారమును కలిగించుటకై కారకవ్యాపార మావశ్యకము. “కార్యముకూడ కారణములకు స్వస్వరూపభూతమే. అట్లు కాకున్న నీకారణమునుండి యీకార్యమే జనింపవలయును అనునియమము కలుగదు” అనువిషయమునుగూర్చి మొట్టమొదటనే

కుటకు సాధనముగా జెప్పఁబడిన గొడ్డలి మొదలగునవి. క్రియాఫలము సంప్రదానము. ఉ॥ వాడు కీర్తికై ప్రయత్నించెను’ అను మొదలగువాక్యములయందుఁ గార్యఫలముగా వర్ణింపఁబడినకీర్తి సంప్రదానము. క్రియాపేతు వపాదానము. ఉ॥ వాడు క్రూర్యమునఁ బరులను హింసించెను’ అను మొదలగువాక్యములయందు హింసాకారణముగఁ జెప్పఁబడిన క్రూర్యము మొదలగునవి అపాదానములు. క్రియకు నాధార మధికరణము. ఉ॥ వాడు అయోధ్యయందు రాజ్యము బాలించెను. లేక జనులయందు ప్రీతి నుంచెను’ అను మొదలగువాక్యములయందు రాజ్య పాలనాధారముగఁ జెప్పఁబడిన యయోధ్యయుఁ ప్రీతినిలుచుటకు నాధారముగఁ జెప్పఁబడినజనులును అధికరణములు. క్రియావిషయమున ని యాటకారకములలోఁ గర్త స్వతంత్రుడై బుద్ధిపూర్వకముగను, కర్త వానికి మిగులఁ బ్రధానమై యభిమానవిషయముగను, కరణాదులుపకారకములుగను ప్రవర్తించు నని తెలుసుకొనలయును. ఈకారకములనే సాధనశబ్దముచేఁ గూడ వ్యవహరించుట కలదు.

వర్ణించియున్నాము. కావున గార్యకారణములవిషయమై మఱల వివాదముతో పనిలేదు. “ఇట్లయినను గార్యకారణములు భిన్నములుగఁ గాన వచ్చుచుండుటచే వానికి నేకత్వము సంభవింపఁగూడదు. భిన్నములైన బైనఁ జూపినయు క్రితకారము కార్య మసత్యమే కావలయును” అని యెదవేమొ ఇది యేటిమాట? భేదము కానవచ్చినంతమాత్రముననే వస్తువులకుఁగూడ పారమార్థికభేద ముండవలయునా? స్థితిభేదములవలన గూడ వస్తువులయందు భేదము కానవచ్చును. ఇంతమాత్రమువలన వస్తువుగూడ పరమార్థ భిన్నము కావలయునా? చుట్టచుట్టుకొని యుండి యొక్కసర్పమే మఱల నడచుచుండిన లేక నిలునఁబడియుండిన దాని యందు స్థితిభేదముచే భేదము కానవచ్చినను పదార్థభేదము కలదా? దినదినమునకును క్రొత్తక్రొత్తవేషముల వేయుచుండినంతమాత్రమున నిన్నటి దేవదత్తుఁడు నేడన్యఁ డగునా? వేషము లెన్నిమారినను ‘అదియే యిది’ అని పదార్థముమాత్రము గుఱుతింపఁబడుచునే యున్నది కదా! ‘ఇట్లు కాదు. దేవదత్తుఁడు మొదలగువాగు మృత్తి నొందలేదు. జనింప లేదు కావున వానినిఁగూర్చి యట్టియభేదము కలుగవచ్చును; కార్యవిషయ మిట్టిది కాదు కదా” అనియెదవేమొ అన్నియు నిట్టివే. మనము పాలను తెచ్చి పెరుగుగా పరిణమింపఁజేయుచున్నాము; ఇప్పుడు పెరుగు క్రొత్తగా జనించినదైనను దానికిని పాలకును భేదము లేదనుట ప్రత్యక్షమే యైయున్నది. మఱియు మఱ్ఱివత్తనము మొదలగునవి మట్టిలో గలసి కానరాకున్నను మొలక జనించినపిదప “యిది మఱ్ఱివత్తనము నుండి జనించినమొలక” అని గుఱుతించుచునే యున్నాము. ఇట్లు కనఁబడకున్నది కనఁబడుటయే జన్మము. మఱియు కాలక్రమమున నవయవములు క్షీణించి కానరాకపోవుటయే నశించుట; కావున నెప్పటికిని కారణకార్యరూపములకు భేదము కలుగ నక్కఱలేదు. ఉత్పత్తివిनाశములు సంకోచవికాసములే కాని భావాభావములు కావు; కావున కార్యకారణములకు నెట్లును భేదము సంభవింపదు. మఱియు ఉత్పత్తివిनाశముల వలన లేనిది కలది యగుననిన గర్భమున నున్నశిశువునకంటె నుత్పత్తియైనశిశువు భిన్నుఁడు కావలసివచ్చును. విమతమున యుత్పత్తికిఁ బూర్వము కార్య మసద్రాపము పిదప సద్రాపము; సర్వమతములయందును సదనత్తులకును పరస్పరభేదము నియతము కదా! మఱియు యశాన

నాద్యవస్థలు రాకపూర్వ మనత్వము లే కావున బాలునికంటె యావన వంతుఁడు (బాల్యమునువిడిచి యావనావస్థనుజెందిన సమానపురుషుఁడే) భిన్నుఁడు కావలసినవచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా!

మఱియు మీరు చెప్పినదోషము మీపక్షమునందే కలదు. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము లేకపోయినచో కారకవ్యాపారము ఏవిషయమును గూర్చి ప్రవర్తించును? సత్పదార్థమును గూర్చి యేదియైన నొక కార్యము నాచరించుట కలదు; కాని యసత్పదార్థమునుగూర్చి అట్లు లేదుకదా! శత్రువుపై ఖడ్గమును ప్రయోగించుటకు పురుషుఁడు ప్రయత్నించును కాని ఆ కాశముపైఁ బ్రయోగించుటకు బ్రయత్నింపడు కదా! * సమవాయికారణమును పుట్టించుటకై లేక సిద్ధింపజేయుటకై కారకవ్యాపారము కలుగవచ్చు నందువేమో అది సంభవింపదు. వస్త్రమునకై బ్రయత్నించువాఁడు ఘటము నెట్లు సిద్ధింపజేయుగలఁడు? (పుట్టింపగలఁడు?) సమవాయికారణమునకును కార్యమునకును భేదము లేదని యెదవేమో అప్పుడు మావాదమునే యంగీకరించినట్లయినది. “కార్యము ఎప్పటికిని కారణమాత్రమే; అజ్ఞానులకు మాత్రము అనిర్విచనీయము లగుభేదాభేదములతోఁ గానవచ్చుచున్నది” అనియే యొప్పుకొనినట్లయినది. నాటకములయందు ప్రేక్షకులు నటుల యధార్థస్వరూపము నెఱుంగక “రాజు వచ్చుచున్నాఁడు అని రాజాదిపదములతోనే వ్యవహరించునట్లు తద్రూపముగనే చూచునట్లు జీవుఁడును అనాద్యవిద్యావశంబునఁ బరమేశ్వరునియధార్థరూపము నెఱుంగ లేక ‘ఇది గృహము, వీడు మనుష్యుఁడు’ అని వ్యవహరించుచు ఆయనను తద్రూపముతోనే వ్యవహరించుచున్నాఁడు. ఇదియే పరమార్థము; కావున లోకానుభవమును బట్టి బాగుగ విచారించిన గార్యకారణము లొక్కటియే యనియు కార్యముత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గారణమునందే యున్నది యనియు సిద్ధించుచున్నది.

ఇట్లే శ్రుతినిబట్టి చూచినను సిద్ధించుచున్నది. పూర్వసూత్రమున (౧౭. స. సూత్రమున) ససత్కార్యవాదమును చేయునట్లు కనఁబడుచున్న శ్రుతులు చూపఁబడియున్నవి. వాని వాక్యశేషములయందంతటను “తత్త్వ దాసీత్” అనుమొదలగు వాక్యములచే ప్రపంచసత్వము చెప్పఁబడెను.

* సమవాయికారణము (పు. ౨౧౭ చూడు.)

మఱికొన్నిటియందు 'స దేవ సో మ్యేన మగ్ర ఆసీత్' అని ప్రత్యక్షముగ నే యీవిషయముచర్చింపఁబడెను. ఇదియంతయుఁ గాక 'యేనా శ్రుతంభవతి' 'ఏయొక్కపదార్థము నెఱింగిన వినన సర్వముచువిననట్లగునో' అని శ్రుతి యందు చేయఁబడియున్న ప్రతిజ్ఞయు నీసిద్ధాంతముచలన గాని సిద్ధింపదు. కార్యకారణములకు నెట్లయినను భేదముండు నేని కారణజ్ఞానముచేఁగార్య జ్ఞానము కలుగుటకు వీలు లేదు కదా! కావున నీ ప్రతిజ్ఞా శ్రుతులును ఈ సిద్ధాంతమునకే తోడ్పడుచున్నవి. ఇట్లాలోచించినఁ గార్యకారణము లెప్పటికి నొక్కటియే యగుటచే "పదార్థములు త్వాత్మాణమునందును లేక *నాల్గుత్వాణముల కొకమాటును భవంసమగును" అనుబౌద్ధవైశేషిక సిద్ధాంతములు ఖండింపఁబడెను.

అవతారిక:—ఇట్లుయు క్తిశ్రుతిసిద్ధముగ విన ర్తవాదముతో బ్రహ్మ ప్రపంచాభేదమును సాధించి ఈవిషయమున రెండుదృష్టాంతములను చూపుచున్నాఁడు.

౧౫౩. పటవ చ్చ ౨. ౧. ౧౬.

తాత్పర్యము:—లోకమునఁ జుట్టఁబడియున్న గుడ్డయే పరునఁ బడెనేని యవస్థలుమాత్రమే భిన్నము లగును కాని పదార్థములు భిన్నములు కానేరవనుట యనుభవసిద్ధమైయున్నది. చుట్టఁబడియున్న సమయమున 'ఇది నస్త్రము' అని స్పష్టముగ దెలియఁబడకుండుటయుఁ బఱచిన పిదప స్పష్టమగుటయుఁగూడ ననుభవసిద్ధమే; ఒక వేళ తెలియఁబడినను అల్పముగ దోచుటయుఁ బఱచఁబడినపిదప సంపూర్ణము లగునాయా

* వైశేషిక సిద్ధాంతము... వైశేషిక మతస్థులు నాల్గుత్వాణములకు నొకమాట నస్తువాళము కలుగు ననుచుండురు. వస్తువాళ మనఁగా: సంపూర్ణభవంసముకాదు. ఇక నేమనిన పూర్వస్థితినుండి మార్పు. ఇది త్వాత్వాణమునకును గలుగునని కూడ వారి యభిప్రాయము. నాల్గుత్వాణములనుగూర్చి వారుచెప్పనది యేమనిన : బరమాణువులు నిత్యములై యున్నవి. వానినుండియే సర్వపదార్థములును జనించుచున్నవి. వానివియోగమువలననే నశించుచున్నవి. ఆవిధాన మెట్లనిన : ఏదియో యొక్క కారణమువలన నొకత్వాణమునఁ బరమాణువులయంగు చలనము జనించును. రెండవత్వాణమున విభాగము కలుగును. ఆప్పుడు ఆంతకుముందున్న సంయోగముమార్త్రము నశింపదు. మూడవత్వాణమున నాసంయోగము నశించును. నాల్గవత్వాణమున నాపదార్థమే లేకపోవును. లేక మఱియొకసంయోగ మైనను జనించును.

మనిష్టాకములతో (పోకపు వెకబ్బులతో) స్పష్టముగఁ బ్రకాశించుటయు గూడ నచుభవసిద్ధమై యున్నది. ఇట్లే కార్యముకూడ నుత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ జుట్టఁబడినవస్త్రమువలెఁ బ్రకాశములేక అల్పప్రకాశ మున్నను పరిపూర్ణముగఁ దెలియఁబడక నడఁగియుండును ; కారణమాత్రముగనే యుండును. ఉత్పత్తి యనిన వికాసమే కావున నాసమయమునందు పరిపూర్ణధర్మములతోఁ బ్రకాశించును. ప్రపంచబ్రహ్మములవిషయము కూడ నిట్టిదే సృష్టికిఁ బూర్వమున బ్రహ్మము ప్రపంచరూపవికాసము లేనిదై యుండును; సృష్టిసమయమున తన్నాశ్రయించియున్నయవిద్యచే (నాచును జీవుడు నొక్కటియే కావున 'దన్నాశ్రయించి యున్నయవిద్య' యనినను 'జీవు నాశ్రయించియున్నయవిద్య' యనిన నొక్కటియే) ప్రపంచరూపముతో విస్తరించును. ఈకారణమువలన మీరు నైశేషికులు కార్యకారణభేదమును సాధించుటకై చేయుననుమానములు నిరాధారము లై నవి. ఎట్లనినః—

కార్యము ఉపాదానకారణమునకంటె భిన్నము. ఉపాదానకారణము కానవచ్చినను కార్యము కానరా లేదు. దారములనుచూచినవాడు 'ఇదివస్త్రము' అని గ్రహించుటలేదుకదా! ("కార్యం ఉపాదానకారణాద్భిన్నం ఉపాదానకారణోపలబ్ధా నపి తదనుపలభ్యే తంతోరుపలబ్ధా వినపటఃపటవత్ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము") అని మీరు చెప్పుచున్నారు. లోకమునమాత్రము వస్త్రము చుట్టఁబడియున్నప్పుడు 'ఇది వస్త్రము' అని తెలియకున్నను పఱచినపిదప తెలియవచ్చినట్లు దారముల యుండును ఉత్పత్తికిఁ బూర్వము అభివ్యక్తిలేకుండ నున్నవస్త్రము, మగ్గము, సాలెవాడు మొదలగు కారకములు పనిచేసినపిదప సభివ్యక్తి నొందుచుండుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. మఱియు ఉపాదానకారణమునకంటె గార్య మధికపరిమాణము కలది యగుటచే వానికిఁ బరస్పరభేద ముండవలయును ('కార్య ముపాదానకారణాద్భిన్నం అధికపరిమాణత్వాత్ పటవత్' అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము) అనియుఁ జెప్పుచున్నారు. లోకమునమాత్ర మెవ్వఁడును చుట్టఁబడి యల్పపరిమాణముఁ గలిగి యున్నవస్తువునకంటె పలువఁబడి యధికపరిమాణముఁ గలిగియున్నదని నన్యముగ గ్రహించుట లేదు. కావున మీసిద్ధాంత మెట్లును నిలువదు. కారణకార్యములు సంకుచిత విస్తృతపటమునంటివే గాని భిన్నములు కావు.

అసతారిక: “ఇట్లయినను మాసిద్ధాంతమునకు భంగము రా లేదు. కార్యకారణములు భిన్నములే. అని సమానకార్యముచే యాచరించుటలేదు. దారములు చేయుననిని వస్త్రము చేయుటలేదు. ‘ఉపాదానాత్కార్యం భిన్నం భిన్నకార్యకరత్వాత్ పటవత్’ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము” అనుతార్కికయుక్తిని ఈక్రిందిదృష్టాంతముచే దూషింపుచున్నాడు.

౧౫౪. యథాచ ప్రాణాదిః. ౨. ౧. ౨౦.

తాత్పర్యము. మఱియు ప్రాణాదివాయువులు వాయుమాత్రములే యైనట్లు వాయువునకంటె భిన్నములగుకార్యముల నాచరించుచున్నను తద్భిన్నములు కానట్లు కార్యముకూడ భిన్నవ్యాపారముల నాచరించుచున్నను కారణమునకంటె భిన్నముకాదు. చూడుడు. ప్రాణాయామముచే * ప్రాణాదివృత్తుల నిరోధించిన నవియన్నియుఁ గారణమాత్రరూపముతోనే నిలుచుచు. అప్పుడు శరీరమునకు జీవము నొసంగుట యనుకార్యము నొక్కదానినే యాచరించును. మఱల నిరోధము బాసినప్పుడు చాపుట ముడుచుట మొదలగుకార్యములఁగూడ నధికముగ నాచరించును. అయినను వాయురూపములగుటచే వానికి నెప్పటికిని తద్భిన్నత్వము కలుగదు. లోకమునఁగూడ నట్టివ్యవహారము లేదు. ఎవ్వఁడైనను ప్రాణవాయువు నాసికారంధ్రములనుండి వెలికి నిర్గమించునప్పుడు వాయువు కాదనియు లేక నిరోధింపఁబడినప్పుడు శరీరమున వాయువు లేదనియు ననుచున్నాడా? కావున క్రియార్థము కాన వచ్చినంతమాత్రమున కారణకార్యములకు భేద ముండనక్కఱలేదు.

కావున నెప్పటికిని కార్యకారణము లొక్కటియే. ఇట్లుగుటచే జీతనజెడరూప మగునీసర్వప్రపంచమునకును పరమేశ్వరుఁడే కారణమగుటచే నీప్రపంచమునకును ఆయనకును భేద మింత యైనను లేదు. ‘పరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచకారణము’ అనువిషయము ప్రథమాధ్యాయమున బాగుగ నిరూపింపఁబడెను. యుక్తులచే నీపాదమునందును ఇప్పటికే నిర్ణయింపఁబడినది. కావున “యే నాశ్రుతం శ్రుతం భవ త్యమతం మత మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం” “ఏపదార్థము నెఱింగిన సర్వము నెఱుంగఁ

* ప్రాణాదివృత్తులు (పు. ౧౨౧ చూడు.)

బడిన ట్లగునో, దేనిని వినిన సర్వమును వినబడినట్లగునో దేనిని భావించిన సర్వమును (అనగా: స్వయముగ తెలియనిదియు విననిదియు భావింపనిదియు గూడ) భావింపబడినట్లే యగునో" అను మొదలగు వాక్యములచే జేయబడిన ప్రతిజ్ఞ (కారణజ్ఞానముచే కాగ్యవిజ్ఞానము కలుగు నను ప్రతిజ్ఞ) సార్థక మగుచున్నది. అభిన్నము లగుపదార్థములు మాత్రమేకదా! ఒకదానిజ్ఞానముచే రెండవది తెలియనచ్చుట, కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమే యుక్తియు క్షమైనది.

ఇతరవ్యపదేశాధికరణము. ౭.

సంగతి—“పూర్వాధికరణమునఁ బ్రపంచబ్రహ్మములకు నభేదమును చెప్పటచే జీవబ్రహ్మములకుఁ గూడ నభేదము నంగీకరించినట్లయినది; కావున ఆబ్రహ్మమే జగత్కారణ మయ్యేనేని జీవులును/జగత్కారణమే కావలయును. అప్పుడు జీవులు జరామరణాద్యసర్థముల సృజింపరు.” అను నాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపబడెను; కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధ మాక్షేపసంబంధము.

సందేహము—“పరమేశ్వరుడే జగత్కారణ మయ్యేనేని ఆయన తన కనిష్టము లగుజరామరణాదుల సృజింపఁడు. ఆయన సర్వజ్ఞుడకదా! (‘జగన్నబ్రహ్మ జనయతి దుఃఖభూయిష్ట త్వాత్ తాకిఁపురుషవత్’ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము) అనున్యాయముతో సమన్వయమునకు విరుద్ధము కలదా? లేదా?” అనునదియే సంశయ స్వరూపము.

అవతారిక:—ఈసంశయమును నివారించుటకై సూత్రకారుడు మొట్టమొదట సహేతుకముగ పూర్వపక్షము ననువాదముఁ జేయుచున్నాడు.

పూర్వపక్షసూత్రము.—

౧౫౫. ఇతరవ్యపదేశా ద్ధితాకరణాది

దోష ప్రసక్తిః. ౨. ౧. ౨౧.

తాత్పర్యము:—శ్రుతియందు ‘స ఆత్మా త త్వ మసి త త్స

హృత దేవానుప్రాపితౌ, అనుమొదలగువాక్యములచే జీవుడు బ్రహ్మముగను బ్రహ్మము జీవుడుగను చెప్పబడియున్నది. ఇట్లగుటచే బ్రహ్మమునకుఁ గలదని చెప్పబడియున్న జగత్కర్తృత్వము జీవునకే కలదనవలయును. అవిద్యోపాధివలన నొకవేళ జీవులు బ్రహ్మము నాత్మభూతములుగ నెఱుంగకున్నను బ్రహ్మముమాత్రము వారి నాత్మభూతులుగ నెఱుంగును. అట్లెఱుంగకున్న నాయనకు సర్వజ్ఞత్వహాని కలుగును కదా! కావున జీవకార్యములే బ్రహ్మకార్యములు.

“ఇట్లు కాదు. శ్రుతియందు జీవబ్రహ్మభేదముకూడ చెప్పబడియున్నది. ‘సోఽన్వేష్ట్యః’ ‘ఆపరబ్రహ్మమును వెదకవలయును’ అను మొదలగువాక్యము లనేకములు కలవు. జీవబ్రహ్మము లొక్కటియేయైనఁ బరమేశ్వరుని వెదకువారెవరు?” అనియెడవేమొ ఇట్లయినను అభేదమునే మీరంగీకరింపవలయును. ఒకస్థలమున భేదాభేదములు రెండునుఁ బరస్పరవిరుద్ధము లగుటచే నిలచియుండవు. రెంటిలో నొక్కటిమాత్రమే పారమార్థికము కావలయును. వైయధికరణమున మీరే ‘అభేదము పారమార్థికము’ అని చెప్పియున్నారకదా!

ఇట్లగుటచే పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమును సృజించునేని ఆయన జరామరణాదుల సృజింపఁగూడదు. ఒకవేళ అవి తనకు వచ్చినను ఇచ్ఛామాత్రమున బోఁగొట్టుకొనవలయును. రాకున్నను రమ్యము లగు పదార్థముల నిచ్ఛామాత్రమున సంపాదించుకొనవలయును. జీవులకుఁ గలుగుదుఃఖములు కూడ తనకు గలిగినట్లే యగుటచే నాపరమేశ్వరుఁడు దుఃఖమునే కలిగింపఁగూడదు. ఎవ్వఁడైనను పరుల నిర్బంధము లేక స్వయముగనే ఒక్కచెఱసాలను నిర్మించుకొని యందు ప్రవేశించునా? మఱియు జీవునకు స్వాతంత్ర్యముండవలయు నని మీసిద్ధాంతమువలన నేర్పడుచున్నది. ఎంతమూలిన్యములోఁ బడవైచినను సువర్ణమునకు తేజస్సు చెడిపోవునా? ఎన్నిపదార్థములచే నాచ్ఛాదించినను అగ్ని తన యెదుట నున్నవానిని దహింపక విడుచునా? ఇట్లే జీవుఁడును తన తత్త్వము నెఱుంగలేకపోయినను సహజ మగుచేతనత్వమును విడువనట్లే స్వాతంత్ర్యమునుగూడ విడువఁగూడదు. లోకానుభవముమాత్రమిందుకు విరుద్ధమై యున్నది.

మఱియు లోకమునఁ బ్రతివాఁడును తా నొనర్చినకార్యముల స్మరించుచున్నాఁడు. చేతనుఁడే సృష్టికర్త యగునేని ఆతఁడే జీవుఁడు నయ్యేనేని ప్రతిపురుషుఁడును తానే ప్రపంచసృష్టికర్త యని స్మరింప వలయును. పరమేశ్వరునకుఁ గలజ్ఞాన మెప్పటికిని కొఱఁతపడునది కాదు కదా! లోకానుభవముమాత్ర మిందుకు విరుద్ధమై యున్నది.

కావున చేతనకారణవాదము యుక్తియుక్తము కానేరదు. అనర్థకరము లగుజరామరణాదులు ప్రపంచమున నుండుటయుఁ దన్నివారణ ముండైనను జీవులకు సాత్వికత్రయము లేకపోవుటయు మొదలగుననేక దోషము లీవాదమున వచ్చుచున్నవికదా! తాను అతిపరిశుద్ధుఁ డయ్య నతిమలిన మగునీదోషమును జీవుఁ డాత్మఁగా భావించుచుఁ గూడ నున్నాఁడుకదా!

అవతారిక:— పై పూర్వపక్షమును క్రింది సూత్రములచేత ఖండించుచున్నాఁడు.

సిద్ధాంతసూత్రము—

౧౫౬. అధికం తు భేదనిర్దేశాత్. ౨. ౧. ౨౨.

తాత్పర్యము: మాసిద్ధాంతమునఁ బైఁ జూపఁబడినదోషము లేవియు లేవు. సర్వజ్ఞుఁడును సర్వశక్తియు నిత్యముక్తుఁడు నగుపరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచమునకు కారణభూతుఁ డని మేము చెప్పుచున్నాము. ఆయనకు జ్ఞానమునందుఁగాని శక్తియందుఁగాని కొఱఁత, యేమియు లేదు. నిత్యముక్తుఁ డగుటచే నాయనకు హితాహితము లనునవియే లేవు. ఇతఁ నీమతమున నాదోషము లెట్లు సంభవించును?

మేము జీవులకు సృష్టికర్తృత్వముఁ జెప్పటలేదు. 'సోఽన్వేష్టవ్యః' అను మొదలగుననేకవాక్యములచే శ్రుతియు న్యవహారదశయందు జీవబ్రహ్మభేదమును చెప్పియున్నది. హితాహితములును సృష్టియు మొదలగునవియన్నియు వ్యావహారికములే; అవిద్యామాత్రకల్పితములే కదా! మహాకాశఘటాకాశములనలె పారమార్థికాభేద మున్నను జీవ పరమేశ్వరులకు వ్యావహారికభేద ముండవచ్చు నని యిదివఱకే పలు మాటలు నిరూపించియున్నాము; హితాహితాదిరూప మగుసంసారము కు డ పరమార్థస్థితిలో లే దనియును చెప్పియున్నాము. కావున జీవుఁడు

సృష్టికర్త యగునేని మీరు చెప్పినదోషములు వచ్చును; కాని పరమేశ్వరుడు కర్త యైనప్పుడు రానేరవు.

‘భేద మున్నను జీవులకుమాత్రమే తత్త్వజ్ఞాన ముండదు; కాని పరమేశ్వరున కుండునుకదా! యనియు నుపాధిపరిచ్ఛిన్నుఁడైనను జీవుఁడు చేతనత్వమునువలెనే సావితంత్ర్యమునుగూడ పొడునరాదనియు చెప్పియున్నాముకదా!’ అనియెడవేమొ వినుము. పరమేశ్వరుఁడు జీవులను స్వస్వరూపమాత్రులనుగాఁ జూచు ననుట నిస్సంశయమే! కాని ఆయన వారికిఁ గలయవిద్యోపాధిని మాత్రము చూడఁడు; ఆయుపాధి నెఱుంగలేక ‘నేను పరమేశ్వరుఁడను’ అని తలంచుచు నాజీవులు భ్రాంతి కల్పితము లగుహితాహితములయందు ప్రవర్తించుచున్నారనుటను గూడ జూడఁడు. తత్త్వజ్ఞానవంతుఁడగుజీవన్ముక్తునకుఁగూడ నట్టి వేవియుఁ గానరావనిన నీక బరమేశ్వరునకా గానవచ్చుట? ఈకారణమువలన జీవు లెట్లుబోయినను పరమేశ్వరునకుఁ గలుగుహాని యేదియు లేదు. ఇక జీవులకు గలసావితంత్ర్యవహానిని గూర్చి విచారించిన నదియు భ్రాంతికల్పితమే. జీవుఁడును సర్వసాక్షియై స్వప్రకాశుఁడై యుండియు దనకుఁ గలయుపాధిని తెలిసికొనలేక బుద్ధిమొదలగునవియే తా నని భావింపుచు సావితంత్ర్యహీనుఁడగుచున్నాఁడు. ‘నేను పరతంత్రుఁడను’ అని భావించుచున్నాఁడు. కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు.

మఱియు వేదమున మీ రన్నట్లు అభేదముకూడ వర్ణింపఁబడి యున్న దనుట నిశ్చయమే! ఐనను అది పారమార్థిక విషయ మనియు దానివలన వ్యావహారిక మగుసృష్టియందు దోషము నాపాదించుటకు వీలులే దనియు నిదివరకే నిరూపించియున్నాము. పారమార్థికస్థితినిఁ బట్టి చూచిన బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము కలిగినప్పుడు జీవునకు సంసారమే లేదు; హితాహితములుగాని సృష్టికాని లేదు. వ్యావహారికస్థితిని బట్టి చూచినచో నప్పుడు జీవబ్రహ్మ లేకరూపులు కారు; జీవునకు గలహితాహితాలు సృష్టికర్త యగుపరమేశ్వరునకుఁ గలుగవు; కావున పారమార్థికస్థితి ననుసరించిన నీశ్వరుఁడు సృష్టికర్తయే కాకపోవుటచేతను, వ్యావహారికస్థితియందు హితాహితములు లేనివాఁడగుటచేతను ఆయనకు ఎప్పు టికిని మీరు చెప్పినదోషములతో సంబంధ ముండదు; ఇక మీ రెవ్వని

నాక్షేపింతురు ? కావున నెట్లుచూచినను చేతనకారణవాదమునకు నాక్షేపము లేదు.

అవతారిక :— ఈ విషయమునందు దృష్టాంతముః జూపుచున్నాడు.

౧౫౭. అశ్వాదివ చ్చ తదనుపపత్తిః. ౨. ౧. ౨౩.

తాత్పర్యము:— 'పారమార్థికస్థితిలో సర్వమును బ్రహ్మమే యైన జడము లగు స్తంభాదుల కూడఁ జేతనములు కావలయును కదా !' అని యెదవేమో అట్లు కాదు. లోకమున నొకకారణమునుండి జనించిన పదార్థములయందుఁ గూడ ననేకవిధము లగుభేదములు కానవచ్చుచున్నవి. ఒక్కభూమినుండి జనించినవియే యైనను పాషాణము లన్నియు నొక్కవిధముగ లేవు. కొన్ని మహామూల్యము లగువజ్ర వైడూర్యాదులుగ నున్నవి. మఱికొన్ని మధ్యమములై సూర్యకాంత చంద్రకాంతాదులుగ నున్నవి. వేటొకకొన్ని తేజోహీనములై కాకులను కుక్కలను కొట్టుటకు మాత్రమే యుపయోగించునవిగ నున్నవి. వృక్షములను ఒక్కభూమినుండియే జనించుచుండియు బహువిధగంధ రసములతోఁగూడి బహుభేదములతో నున్నవి. ఇట్లే యొక్కయన్నము నుండి జనించునవియైనను రక్తము వెంట్రుకలు గోళ్లు యెముకలు మొదలగునవి భిన్నస్వభావములతో నున్నవి. కావున నిట్లే ఒక్కపరమేశ్వరునుండియే జనించినను ప్రపంచము నానారూపములతో నుండవచ్చును. కొన్ని యచేతనములుగ నుండవచ్చును. మఱికొన్ని మఱియొక విధముగను కూడ నుండవచ్చును. కావున నెట్లును మీరన్నదోషములు మామతమున నుండవు.

వాస్తవస్థితిలో శ్రుతిని బట్టిచూచిన వికారము లన్నియు నామరూపమాత్రములే యనత్యములే కావున నిందుఁ గానవచ్చు వైచిత్ర్యమంతయు స్వప్నమునఁ గానవచ్చువైచిత్ర్యమువంటిదే కాని మఱియేమియుఁగాదు. వాస్తవమైననే కదా! మీయాక్షేపము మాకుతగులుట!

ఉపసంహారదర్శనాధికరణము. ౮.

సంగతి:—‘పూర్వాధికరణమున నుపాధిభేదము నాశ్రయించి మాపూర్వపక్షమునకు సమాధానముఁ జెప్పితిరి. ఇప్పుడు అట్టిభేదము నాశ్రయించినను మీకుఁ గార్యనిర్వాహకము కాదు. అద్వితీయుఁ డగు బ్రహ్మము సాధనాంతరసహాయము లేక సృష్టిని చేయనేరఁడు’ అని ప్రత్యుదాహరణసందర్భముచే వచ్చినయాక్షేపమును నివారించుటకై యీ యధికరణ మారంభింపఁబడెను.

విషయము:—ఇప్పుట ‘నద్వితీయబ్రహ్మమునుండి ప్రపంచము జనించెను’ అని పూర్వాధ్యాయమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతమే విషయము. పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతో దీనినిగూర్చియే యిందు విచారింపఁబడును.

సంశయము:—‘లోకమున నొకకార్యము నాచరించువాఁడు అనేకములను సహాయముగఁ గైకొనుచున్నాఁడు. కుమ్మరి కుండను చేయు నప్పుడు చక్రము కట్టి మొదలగువానినిఁ గైకొనుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరుఁ డద్వితీయుఁడే యగుటచే నట్టిసహాయ మాయనకు లేదుకదా ! కావున నీ లోకన్యాయముచే ‘అసహాయం బ్రహ్మ న సృజతి అసాధన త్వత్ స్మృతిరేకే కులాలవత్’ అనున్యాయముతో విరోధము మీ సిద్ధాంతమునఁ గలదా? లేదా? అనునది సంశయస్వరూపము.

అసతారిక:—సూత్రకారుఁడు ఈక్రిందిసూత్రమునఁ బూర్వపక్షానువాదపూర్వకముగ సిద్ధాంతముఁ జేయుచున్నాఁడు.

౧౫౮. ఉపసంహారదర్శనా న్మేతి చేన్న

క్షీరవద్ధి. ౨. ౧. ౨౪.

పూర్వపక్షము:—మీరు అద్వితీయుండగుపరమేశ్వరుఁ డే ప్రపంచ కారణ మనుచున్నారు. లోకమున నిట్టిదృష్టాంత మేదియును లేదు. కుమ్మరివాఁడు మొదలగువారు దండము చక్రము మొదలగుసహాయములఁ గైకొని కాని కార్యముల నాచరించుట లేదు. లోకమున సర్వపదార్థములు నేకజాతి కలవిగా లేవు. భిన్నజాతి గలపదార్థములు ఒక

కారణమునుండి జనింపవు. 'భూమినుండి యనేకజాతులు గలవృక్షములు జనించుచున్నవికదా!' అనియెడవేమొ వానిబీజములు వేరువేరుగ నుండుటచే నిది మీరుశ్రమము సాధింపఁగలదృష్టాంతము కానేరదు. ఇట్లు గాక నేకజాతి గలపదార్థములే యైనను కారణ మసహాయ మగు నేని యొక్కమాత్రే జనింపవలయుచుకాని క్రమముగ (అనఁగా: నొక్కదానివెనుక మఱియొక్కటిగ) జనించుట సంభవింపదు. సహాయముండినచో నాకారణభూతు డగుపరమేశ్వరుడు ఒకదానివెనుక మఱియొకదానిగా సృజింపవచ్చును. కావున సహాయము డగుపరమేశ్వరునుండి ప్రపంచము జనింపదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. నీయాత్మేషము నిర్గుణబ్రహ్మమును గూర్చినదియా? లేక అనిర్వచనీయ మగుప్రపంచ నూత్నైవస్థతోఁ గూడినసగుణబ్రహ్మమును గూర్చినదియా? మొట్టమొదటిపక్షము నాశ్రయించిన నానిర్గుణులుండి యేదియు జనింపనేలేదు. 'న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే' 'ఆపరమేశ్వరునకు కార్యముగాని సాధనముగాని లేదు' అని శ్రుతులు ఘోషింపుచున్నవి. ఇక రెండవపక్షము. నాశ్రయింతువేని వినుము. లోకమున సాధనాంతర సహాయము లేకయే స్వయముగఁ గాలాదివశగతములై పరిణామమును జెందుపదార్థము లనేకములు కలవు. పాలు కాచబడికాని యూరకఁగాని మఱుదినమునఱకు నుండిన స్వయముగనే గడ్డకట్టును జలంబును ఒకానొక దేశమున స్వయముగ మంచుగడ్డ యగును.

"వీనికిని వెలుపలి యుష్ణత్వశీతత్వముల సహాయము కలదుకదా" అనియెడవేమొ సత్యమే కాని ఆజలాదులయందు పరిణామసామర్థ్యము లేకున్న నివి వాని నట్లు పరిణమింపఁ జేయగలవా? వెలుపలి శీతోష్ణత్వములు గాలిని గడ్డకట్టింపనుఁ గాని కరగింపనుఁగాని కలవా? కావున వీనిసహాయ మొకసహాయము కాదు. చేతనపదార్థము సహాయముగ నున్నది యని నిరూపింపఁ గలిగిన నప్పుడు దాని సహాయముమాత్రమే సహాయముగ గణింపఁబడును. శీతోష్ణములు స్వభావనియతములు కదా! మఱియు నీశీతోష్ణములు మొదలగుసాధనములు కారణ మసమర్థ మైనచో దానిసామర్థ్యమును పూర్తి జేయును. పరమేశ్వరుడు సర్వశక్తియుక్తుడు విచిత్రశక్తులచే సర్వకార్యముల నాచరింపఁగలవాడు.

ఇట్టివానికి నితరసాధనము లేనానుభవమును పూర్తి జేయుటకై కానలయును? కావునఁ బరమేశ్వరుఁ డద్వితీయుఁ డైనను* సాధనాంతరరహితుఁ డైనను ప్రపంచమును సృష్టించవచ్చును.

అవ:—“మీరు చెప్పినదృష్టాంతము సరిపడదు. లోకమునఁ గొన్నియచేతనపదార్థములు మీ రన్నట్లు బాహ్యచేతనసహాయము లేకయే స్వభావనియతము లగుకాలాదులవలనఁ గార్యరూపములతోఁ బరిణమించుచున్నవి యనుట నిస్సంశయమే. అయినను పరమేశ్వరుఁ డట్టివాఁడు కాదు. చేతనుఁడు లోకమునఁ జేతనపదార్థ మేదియు నచేతన సహాయము లేక స్వయముగఁ బరిణమించుట లేదు” అనుపూర్వపక్షము మఱియొకదృష్టాంతముచే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౫౬. సూ. దేవాదివ దపి లోకే ౨. ౧. ౨౫.

తాత్పర్యము.—చేతను లగుకులాలాదులు కొందఱు సాధనాంతరసహాయము లేక పని జేయుట లే దనసంతమాత్రమున నన్నిచేతనములు నట్లే యుండవలయు నని నియమించుటకు వీలులేదు. దేవతలును మహమునులును సిద్ధులును మొదలగుచేతను లనేకులు బాహ్యపదార్థసహాయము లేకయే సంకల్పమాత్రమున ననేక దేహములఁ గల్పించుచున్నారు; అనేకపదార్థములఁ గూడ సృజింపుచున్నారు. (ఈవిషయము. ౧. 3. ౨౭. చూడు) ఇది మంత్రార్థవాదములయఁ దును వృద్ధవ్యవహారములయందును ప్రసిద్ధమై యున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు తనసంకల్పమాత్రముచేతనే ద్రావడికి వస్త్రపరంపరల నొసంగెను. పదియారువేల రాజకన్యలయిండ్లయందునుఁ బదియారువేలరూపములతో నొక్కసమయముననే నుండెను. ఇంద్రుఁడు సంకల్పమాత్రముచే నలరూపమునుఁ దాల్చెను.

మఱియు చేతన మగుసాలెపురుగు సాధనాంతరసహాయము లేకయే దారమును సృజించుచున్నది. (స్వాతి) కొంగలు శుక్రసంబంధము లేకయే గర్భముఁ దాల్చుచున్నవి ‘గర్భం బలాకా దగ తే ఽమృత్యుయోగా న్నాకే నిబద్ధావళయః సమంతాత్’ ‘స్వాతికొంగలు వర్షాకాలమున నాకాశము నందంతలును బారులుతీరి పోవుచు మేఘముయందీ ప్రపంచజలమువలన

* సాధనాంతరరహితుఁడైన స్వరూపమునకంటె నితరము లగుసాధనములు

గర్భమునుదాల్చును' అని శాస్త్రము. మఱియుఁ దామరతీగే సాధనాంతరసహాయము లేకయే యొకసరస్సునుండి! మఱియొకసరస్సుకు పోవుచున్నది. ఇట్లే విచిత్రశక్తివంతుఁ డగుటచేఁ బరమేశ్వరుఁడు సాధనాంతరసహాయము లేకయే ప్రపంచమును సృజింపవచ్చును.

“ఈదృష్టాంతములు సరిగా నుండలేదు. దేవతలు మొదలగువారు అచేతనము లగుతమశరీరములచేతనే శరీరాంతముల నిర్మించుచున్నారు. అచేతనవ్యతిరీక్తముగా నున్నచేతనుఁ డగునాత్మ యెట్లును పరిణమించుట లేదు. సాలపురుగు డుద్రజంతుభక్షణముచే కఠినమై యుచేతనమై యున్న లాలాజలమునే (చొంగనే) దారముగా నుపయోగించుచున్నది గాని స్వయముగ తంతురూపముతోఁ బరిణమించుట లేదు. స్వాతికొంగలు గర్భమునుఁ దాల్చుటకుఁ గూడ శుక్రము లేకున్నను తత్త్వానమున మఱియొకపదార్థము కలదు. తామరతీగయుఁ జేతనయు క్షయై యొకస్థలమునుండి మఱియొకస్థలమునకు నచేతన మగుశరీరముతోనే పోవుచున్నది గాని చేతనసహాయము లేకయే యెట్లును చేయుట లేదు” అనియెనవేమొ వినుము.

దృష్టాంతదాష్టాంతికములకు సంపూర్ణమగుపోలిక యుండ నక్కఱలే దనియు మనకు నేవిషయమునఁ బోలిక కావలయునో ఆవిషయమున మాత్రమే పోలిక యుండినఁ జాలు ననియు నిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. కావున నిచ్చట నిట్లు వాదించుటకు వీలు లేదు. మీరు చేతనుఁ డగుకుమ్రునికి సాధనాంతరసహాయము కల దనియు ఆకారణమువలనఁ జేతనపదార్థముల కన్నిటికిని సాధనాంతరసహాయ ముండవలసినదియే యనియుఁ జెప్పితిరి. మేము దానికి విరుద్ధము లగుస్థలములఁ జూపితిమి. దేవాదులును చేతనులే యైనను వారికి శరీరాదికల్పనచునందు సహాయాంతరము లేదు కదా. మాకుఁ కావలసినపోలిక యింతియే. బాగుగ విచారించిన మేముచెప్పిన దృష్టాంతము లెట్లునరిపడవో నీవుచెప్పిన దృష్టాంతముకూడ నట్లే నరిపడదు. కుమ్రరవాఁడు సాధనములఁ గైకొని పనిఁ జేయుచున్నాఁడనిన నచ్చట పనిచేయునది యచేతన మగుదేహమే కదా. చేతనుఁడు సర్వసాక్షి. యాయనకు నీసాధనములతో సంబంధ మేమి కలదు? ఆయనయేదేహము నాశ్రయించి కార్యము నాచరించుచున్నాఁడనినను ఆయనకుఁ గలకర్తృత్వము * సాన్నిధ్యమాత్ర సాధ్య కర్తృత్వమేగాని

* సాన్నిధ్యకర్తృత్వసాధ్యకర్తృత్వము (మ. ౪. పా. ౧. సూ. ౨౫)

*సాధనసాధ్యకర్తృత్వము కాదు కదా! కావున దేహాత్మలకు గలయభేద భ్రాంతి నాశ్రయించి నీవు 'కులాలుఁడు చేతనుఁడు' అని చెప్పితివి? నేనును దానినే ఆశ్రయించి, 'దేవతలు చేతనులు' అని చెప్పితిని. నీ వెట్లు పూర్వ పక్షముఁ జేసితిరో నేను నట్లే సమాధానముఁ జెప్పితిని. ఇంకు దోష మేమి? వాస్తవస్థితిలో మాయభిప్రాయ మేది యనిన 'కుష్ఠరవానికిఁ గుండలు చేయునప్పుడు ఇతరసహాయములు కావలయు ననునంతమాత్రమన, చేతనుల కందఱకు నట్లే కావలయు ననునియమము లేదు' అనుటయే!

కృతస్మిప్రసక్త్యధికరణము. ౯.

విషయము, "పరమేశ్వరుఁడు అవయవములు లేనినాఁ డయ్యునుఁ బ్రపంచమును సృజించును" అనుసిద్ధాంతము విషయము.

'ఇందు సంశయమునకుఁ గారణ మేది కలదు. అద్వైతులు వివర్త వాదము నాశ్రయించిరి. వారినుతమునఁ బ్రపంచమంతయు మాయాకల్పిత మే కాని పరమార్థము కాదు. మాయాకల్పిత మగునస్తు వెట్లయినను పారమార్థికపదార్థమునకు లోపము రాదుకదా! తిమిరలోగి యొకచంద్రుని రెండుగాఁ జూచినంతమాత్రమున నాచంద్రుఁడు రెండురూపములు గలవాఁడు కానేరఁడు; ఆరెండురూపములు సంభవింపక పోయినంతమాత్రమున నాచంద్రునకు వచ్చులోపము నేదియు లేదు కదా! ఇట్లే పరమేశ్వరునకుఁ గూడ నేలోపంబును రాదు' అనియెదవేమో యది సత్యమే! అయినను పూర్వాధికరణమునఁ †బరిణామికారణములగుచాలు మొదలగు నవి దృష్టాంతములుగఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేఁ బరమేశ్వరుఁడు కూడఁ బ్రపంచమునకుఁ బరిణామికారణ మగునేమో యని సంశయము తోచును. దానిని నివారించుటకై మఱి నీ ముధికరణమునఁ బై విషయము విచారింపఁబడిను.

సంగతి—పై సంశయమును జనింపజేయునది యగుటచేఁ బూర్వాధికరణము; ఆసంశయమువలనఁ గలిగినపూర్వపక్షమును నిరాక

* సాధనసాధ్యకర్తృత్వ మనఁగా స్వయముగ నే యపకరణములఁ గైకొని పనిచేయుట.

† పరిణామికారణము (పు. ౪. ౨౨. చూడు.)

రించుటకై వచ్చినది యగుటచే నీయధికరణము దానికిఁ గార్యము. ఈ కార్యకారణభావమే దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతోఁ గలసంబంధము.

సందేహము.—“అవయవములు లేనిపదార్థము లోకమునఁ గార్యరూపముతోఁ బరిణమించుటలేదు. కావునఁ బరమేశ్వరుఁడు సాపయపుడే కావలయును. (‘పరిణామి సావయవం పృథివ్యాదివత్’ అనునది యనుమాన వాక్యస్వరూపము) అనున్యాయముతో మిసమన్వయమునకు విరోధము కలదా? లేదా?” అనునది సంశయస్వరూపము. కారణఫలములు పూర్వమువలెనే యుహించునది.

అవతా రిక:—ఈసంశయమును నివారించుటకై సూత్రకారుఁడు పూర్వపక్షము ననువాదముఁ జేయుచున్నాఁడు.

పూర్వపక్షసూత్రము.—

౧౬౦. కృతస్మి ప్రసక్తి ర్నిరవయవత్వ

శబ్దకోపో వా. ౨. ౧. ౨౬.

తాత్పర్యము:—పై యధికరణమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతము యుక్తియు క్తము కానేరదు. పరమేశ్వరునకు నవయవములు లేవా? కలవా? లేకపోయినఁ బ్రపంచరూపముగఁ బరిణామము నొందునప్పుడు కొంచ మైనను మిగిలియుండదు. అవయవము లుండిననే కదా కొంతభాగము పరిణమించి మఱికొంతభాగము పరిణమింపకయే యుండు నని చెప్పటకు ఏ లాండును. లోకమునను అవయవములు కలవి యగుటచే మృదాదిపదార్థములు ఒకభాగమున ఘటాదిరూపములతోఁ బరిణామము నొందినను మఱియొకభాగమున స్వస్వరూపముతో నున్నవి. ఇట్లుగలచేఁ బరమేశ్వరునకు నవయవములు కల వనియే యవశ్య మంగీకరింపవలసి వచ్చును. అట్లంగీకరింప కున్నఁ బ్రపంచము ప్రత్యక్షమే యగుటచేతను, దానికంటె నన్యముగ బ్రహ్మరూపము లేకుండుటచేతను, ‘సో ౭ నేష్టేష్టవ్య’ అను మొదలగుశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును; అప్పుడు మిసిద్ధాంతమే నిర్మూలమగును. ప్రపంచరూపమునఁ బ్రహ్మము ప్రత్యక్షముగ నే యుండ నెవ్వని వెదకవలయును?

ఇక సిద్ధోషమును తొలగించుకొనుటకై యవయవముల నంగీకరించిన సప్రకారమునఁ బ్రహ్మసూత్రముననుసరించి యిచ్చేకర్మములు ‘నిష్కళం

నిష్క్రియం శాంతం. అస్థూల మనః' అను మొదలగునవి 'బ్రహ్మ మనకు నవయవములు లేవు' అని చెప్పుచున్నది. వాని కన్నిటికిని మీ యంగీకారము విరుద్ధ మగును. వికారముల నొందకయే పరిణమించు ననుటకు నెట్లును వీలు లేదు కదా! కావున నెట్లును మీసమన్వయము స్థిరపడదు.

అపః—ఇట్లు అనువాదము చేయఁబడిన పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు:—

సిద్ధాంతసూత్రము—

౧౬౧. శ్రుతే స్తు శబ్దమూలత్వాత్. ౨. ౧. ౨౭.

తాత్పర్యము:—పై పూర్వపక్షము సరి యైనది కాదు. బ్రహ్మమునకు నవయవములు లే వనియు నట్లు లేకున్నను కొంతభాగము మాత్రమే ప్రపంచరూపముతో నుండు ననియుఁ గూడ శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. సృష్టి యెట్లు శ్రుతియందు మాత్రమే బ్రహ్మకారణకముగఁ జెప్పఁబడియున్నదో అట్లే ప్రస్తుతవిషయము గూడఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ఎట్లనినః—“సాదో ౭స్య విశ్వభూతాని త్రిపాద స్యామృతం దివి (చూ. ౧. ౧. ౨౭.) అనేన జీవే నాత్మీనా నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి (చూ. ౧. ౪. ౧౪.)” అను మొదలగు వాక్యములయందుఁ బ్రత్యక్షముగఁ బ్రపంచబ్రహ్మవిభాగము చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు “సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి” ‘ఓశాంతుఁడా! నుషుప్తికాలమున జీవుఁడు పరమేశ్వరునితో నైక్యము నొందును’ అను వాక్యముచే నుషుప్త్యవస్థయందు మాత్రమే జీవునకుఁ బరబ్రహ్మైక్యము వర్ణింపఁబడియున్నది. ప్రపంచవ్యతీరిక్తముగా నిర్వికారబ్రహ్మము లేకుండిన, సవికారబ్రహ్మముతో నైక్యము సర్వకాలములయందును సంభవించియే యండగా ‘నుషుప్త్యవస్థయందు మాత్రమే యైక్యము కలుగును’ అని విశేషించి చెప్పుటకు నర్థమేమి? కావున ప్రపంచసృష్టి మొదలగువానిని చెప్పిన శ్రుతియే యీవిషయమును గూడఁ జెప్పినది; అనయవములు లేవని కూడఁ జెప్పినది.

కావున మామతమున దోషమేమియు లేదు. శ్రుత్యర్థము నున్నదాని నున్నట్లు గ్రహించియు ముఖ్యమైన వాక్యములను దృఢముగా గ్రహించుటకు నగో

చరుడు ; మనస్సునకు నగమ్యుడు “య ద్వాయా నాభ్యుదితం ; య
 న్ననసా న మనుతే” “ఏవదార్థము వాక్కుచే వచింపబడదో మనస్సుచే
 భావింపబడదో” అను మొదలగువాక్యములచే నీవిషయము స్పష్ట మగు
 చున్నది. ఇట్లుండ నాయనను గూర్చి మనతర్కము లెవ్వ పనికివచ్చును ?
 “అచింత్యాః ఖలు యే భావాః న తాం స్తర్కేణ యోజయేత్ ప్రకృ
 తిభ్యః పరం య చ్చ త దచింత్యస్య లక్షణం” “ఏవేవదార్థము సామా
 న్యమునకంటె మించి యుండునో అది యచింత్య మనబడును. అట్టియ
 చింత్యపదార్థములను తర్కయుక్తులతోఁ గూర్పకూడదు” అని పౌరాణి
 కులు “అగమ్యము లగువిషయములందు తర్కము పనికిరాదు” అని చెప్పి
 యున్నారు. మేమును శాస్త్రయోనిత్యాధికరణమున (౧. ౧. ౩.) పరమే
 శ్వరవిషయమున శబ్దభిన్న మగుసీతరప్రమాణము కేవలముగఁ బ్రవర్తిం
 ప దని చెప్పియున్నాము. కావున వేద మెట్లెట్లుచెప్పునో అట్లెట్లు
 నంగీకరింపవలసినదియే. ముఖ్యముగ పరమేశ్వరవిషయముననట్లే యంగీ
 కరించి తీరవలయును. మనస్సునకు నిందియములకును గోచరము కాని
 విషయములను తెలిసికొనవలసినప్పుడు శబ్దముకంటెఁ బ్రమాణ మెచ్చట
 నున్నది ? సామాన్యము లగుమణిమం త్రొషధాదులప్రభావములే తర్క
 మునకు గోచరములు కా వనిన నీకఁ బరమేశ్వరునివిషయమును
 గూర్చి యేమి చెప్పవలయును ? కావున వేదానుసారముగ నిర్ణయించిన
 బరమేశ్వరునకు నవయవములు లేవు; ఆయన ప్రపంచమునకంటె నధిక
 డుగఁ గూడ నున్నాఁడు.

పూర్వపక్షము:—ఈసిద్ధాంతము సరి కానేరదు వేదవైఖను
 ప్రమాణవిరుద్ధ మగువిషయముఁ జెప్పిన నంగీకరించుటకు వీలు కానేరదు.
 పదార్థము అవయవహీన మగునేని బొత్తుగఁ బరిణామింపకయే యైన నుండ
 వలయును; పరిణామించిన సంపూర్ణముగఁ బరిణామింపవలయును. ఇట్లుకా
 కున్న నవయవనహిత మై యైన నుండవలయును. విచారించిన నీరెండుప
 క్షములలో నేదియో యొక్కటియే సిద్ధాంతము కావలయును గాని యింత
 కంటె భిన్న మగుపక్ష మేదియు లేదు. ఇది వస్తుస్వరూపకథన మగుటచే
 నిందు వికల్ప ముండుటకు వీలు లేదు. ఇట్లు విరుద్ధార్థమును చెప్పుచుండ
 నది శ్రుతి యగునుగాక ప్రమాణ మెట్లుగును ? ఇట్టిఫలములయందు శబ్ద
 మైనను మఱి యేదియైనను అప్రమాణమే యనవలయును.

సిద్ధాంతము:—ఇది దోషము కానేరదు వినుము. సీపు “ప్రపంచమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు పరిణామికారణము” అని భ్రాంతివోంది యీ పూర్వపక్షముఁ జేసితివి. మావాదము *వివర్తవాద మని యారంభణాధికరణమున సిద్ధాంతముఁ జేసియున్నాము. వికారము లన్నియు నామరూపాత్మకములే యని నిరూపించియున్నాము. త్రాటియందు భ్రాంతివశమున నామరూపభేదములతో నాగోపింపఁబడినసర్పము వేఱుగాఁ గానవచ్చుచున్నను త్రాడే యైనట్లు యీ ప్రపంచముకూడ భిన్నముగఁ గానవచ్చుచున్నను బ్రహ్మమే యై యున్నది యని స్పష్టము చేసి యున్నాము. కావున బాగుగ విచారించిన మామతమున దోష మింతయును లేదు.

పరమార్థస్థితిలో బ్రహ్మ మేకరూపమే యైనను దానికి భ్రాంతికల్పితమగుమటియొకరూపము కలదు. అదియే ప్రపంచరూపము. ఆరూపమే సూక్ష్మావస్థయం దున్నప్పు డవ్యాకృత మనియు స్థూలావస్థయం దున్నప్పుడు వ్యాకృత మనియు (నామరూపవికాసము, కలది యనియు) జెప్పఁబడుచున్నది. ఆరూపమే యనిర్వచనీయ మైనది. దాని నాశ్రయించియే ‘బ్రహ్మము ప్రపంచరూపమునఁ బరిణమించుచున్నది.’ అనుమొనరిగువ్యవహారములు ప్రవర్తించుచున్నవి. కావున నాయవిద్యాకల్పితరూపముతోఁ బ్రహ్మము ప్రపంచరూపుఁ డగును ; పారమార్థికరూపముతోఁ బ్రపంచాతీతుఁ డగును. తిమిరరోగముచే నొక్కనికి ఇరువురుగఁ గానవచ్చినంతమాత్రమున చంద్రుఁడు పరమార్థస్థితిలోఁ గూడ నిరువురుగనే యుండవలయునా? కావున నీయవిద్యాకల్పితరూపభేదములతోఁ బరమేశ్వరునకుఁ గూడ పారమార్థికసంబంధ ముండ నక్కఱ లేదు. ఆయన స్వయముగ నేకరూపుఁడే కావచ్చును? భ్రాంతికల్పితద్వితీయరూపముతోఁ బ్రపంచరూపుఁడుగఁ గూడనుండవచ్చును. కావున మామతమున నే దోషంబును ఎట్లును సంభవింపనేరదు. శ్రుతియు నప్రమాణము కానక్కఱలేదు.

“శ్రుతి పరిణామమును గూర్చియే చెప్పుచున్నది కదా ! దానికి విరుద్ధముగ మీ రీక్రాంతవాదము నెట్లాశ్రయించెదరు?” అనియెడవేమొ వినుము. శ్రుతి యెప్పటికిని పరిణామమును చెప్పుట లేదు. అట్ల కానవ

* వివర్తవాద మనగా ప్రపంచము బ్రహ్మవివర్త మనువాదము (వివర్తస్వరూపము). (పు. ౭౭. చూడు.)

చుట మాత్రమే కాని దానియభిప్రాయ మది కానేర దని తోచు చున్నది. 'ప్రపంచము బ్రహ్మపరిణామము' అని తెలిసికొనుటచలన బ్రయోజనమేమియు గానవచ్చుట లేదు. అనేకవాక్యములయందు 'నేతీ నే త్యాత్మా' అని సర్వప్రపంచాతీతుఁ డగువానినే యాత్మఁగా నుపదేశించి యూహయమును సిద్ధాంతముఁ జేసి 'అభయం వై జనక ప్రాప్తో ౭సి' అని ప్రపంచాతీత బ్రహ్మజ్ఞానముచే ముక్తిని చెప్పుచున్నది. బాగుగ విచారించిన నాశ్రుతి పరిణామమునే చెప్పినచో మీ రన్నట్లు ప్రపంచాతీత బ్రహ్మయందు కదా! కావున శ్రుతికిఁ బరిణామమును చెప్పటయందభిప్రాయము లేదు. ఇక నేమి యనిన :—'లోకమునఁ బరిణామికారణము లగు మృత్తికాదులకంటె ఘట మెట్లు భిన్నము కాదో? భేదముతో కానవచ్చినను ఘటము మృత్తికామాత్రమే యెట్లగుచున్నదో అట్లే యీ ప్రపంచము కూడ బ్రహ్మభిన్నము కాదు ; బ్రహ్మమాత్రమే' అని చెప్పటయే దానియందు ద్వేష మనవలయును. ఇట్లు చెప్పిననే కాని 'యే నాశ్రుతం' అను మొదలగు ప్రతిజ్ఞ సార్థకము కానేరదు కదా! ఆ ప్రతిజ్ఞ సార్థక మైననే కాని 'కేవలము భ్రాంతిచేతనే ప్రపంచ బ్రహ్మభేదము కానవచ్చుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మభిన్న మగుపదార్థ మింత యైనను లేదు' అను పరమసిద్ధాంతము దృఢము కానేరదు కదా! కావున మాసిద్ధాంతమున దోష మేదియు లేదు.

అవ:—ఈసిద్ధాంతమును దృష్టాంతపూర్వకముగ స్థిరముఁ జేయుచున్నాఁడు.

౧౬౨. ఆత్మని చైవం విచిత్రా శ్చ హి ౨-౧-౨౫.

తాత్పర్యము:—మఱికొంత విమర్శించిన నీవిషయమున వివాదమే యక్కఱ లేదు. పరమేశ్వరుఁడు స్వస్వరూపమునకు హాని లేకయే ప్రపంచము నెట్లు సృజించుచున్నాఁడు నునంతయమే యక్కఱ లేదు. జీవుఁడు కలయందు తనస్వరూపమునకు హానియింతయైనను లేకుండఁగనే బహువిధప్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడు నేదము చెప్పుచున్నది. 'న తశ్చ రథా న రథయోగా న పంథానో భవ స్త్యథ రథాన్ రథయోగాన్ షఢః సృజతే' స్వప్నపుకాలమునందు లేక దేశమునందు రథములు గాని వానికి బంధింపఁబడున క్వాక్యములు కాని మాధ్యమములు తాని చేపుటయినను జీవుఁడు

వానినన్నిటిని సృజింపుచున్నాడు, అనుమొదలగు వాక్యము లీవిషయమున బ్రమాణములు. ఇట్లే పరమేశ్వరుడు కూడ తనస్వరూపమునకు హాని లేకుండగనే ప్రపంచమును సృజింపవచ్చును. మఱియు దేవతలు మునులు రాక్షసులు మొదలగువారు తమమాయాబలముచే స్వశరీరమునకు మార్పు లేకుండగనే క్రొత్తక్రొత్తవానిని సృజించుచున్నారని పురాణేతిహాసాదులయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఐంద్రిజాలికుఁడు తనమాయచే స్వస్వరూపమునకు హాని లేకుండగనే తనదేహమునందు గజాశ్వాదుల సృజింపుచున్నాఁడనటను ప్రత్యక్షముగనే చూచుచున్నాము. సర్వశక్తుఁడగుపరమేశ్వరుడు మాత్ర మిట్లేల సృష్టిని చేయరాదు? ఆయనకు మాత్ర మేల యావశ్యకముగ స్వరూపహాని కలుగవలయును?.

అవ:—ఇట్లు చేయఁబడిన సిద్ధాంతమును దృఢపరచుటకై “పూర్వపక్షమే మొట్టమొదట యుక్తము కాదు” అనఁవిషయమును నిరూపించుచున్నాడు.

౧౬౩. స్వపక్షదోషాచ్చ. ౨. ౧. ౨౯.

తాత్పర్యము:—ఇంతయేల? బాగుగ విచారించిన మీరు మామతముపై నాక్షేపముఁ జేయుటకే యర్హులు కారు. ఏలయనిన వాస్తవస్థితిలో నావివర్తవాదమున వస్తుస్వరూపమునకు భంగమే కలుగదు. మీవాదములయందు మాత్రమే వస్తువు పరిణమింపవలయును ఆరంభము నైననుచేయవలయును కావున నీదోషములు వచ్చును; ఆరంభపరిణామములయందు వస్తుస్వరూపమునకు భంగము కలుగను కదా! నిశ్చయముగఁ గూడ మీవాదములయందీదోషములు కలవు. ఎట్లనె:—

సాంఖ్యమతస్థులు “అవయవములు లేనిదియు శబ్దాదులు లేనిదియు సర్వవ్యాపక మైనదియు నగుప్రధానము ప్రపంచరూపముగఁ బరిణమించును. ప్రపంచము మాత్ర మవయవయుక్త మైనదియే శబ్దాదులు కలదియే పరిచ్ఛిన్న మైనదియే” యనుచున్నారు. ఏదిమతమునందుచు మామతముపై (వేదాంతమతముపై) జూపినదోషము లేల రావు? మామతమున బ్రహ్మాంబును వారిమతమున బ్రధానంబును కూడ నిరవయవమేకదా!

“వారిమతమునందు ప్రధానము అవయవహీనము కాదు. దానికి సత్వోరజస్తమోగుణము లనునవయవములు కలవు. త్రిగుణములే కదా ప్రధానము” అనియెడవేమొ యదియు సరి కాదు. ఇంతమాత్రమున వారిమతమునఁ బై దోషములు పోవు. ఏలయునినః—వారు ఆమూఁడుగుణములును కలసియే ప్రపంచరూపముగాఁ బరిణమించు నని చెప్పుచున్నారు. కాని యొక్కయవయవము (అనఁగాఃసత్వోగుణము కాని రజోగుణము కాని తమోగుణము కాని యొక్కటియే) మాత్రమే పరిణమించు ననుట లేదు. ఆగుణము లన్ననో అవయవహీనములే. ఇట్లుండ గుణములు మాత్రము మూఁడు ఉన్నంతమాత్రమున గలుగుసావయవత్వము దోషము నెట్లు పోగొట్టఁగలదు ? ఆప్రధాన మంతయు బ్రపంచరూపముగాఁ బరిణమించు నని యైనను, సత్యాద్విగుణములకుఁ గూడ నవయవములు కల వని యైనను చెప్పవలయును. ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించినఁ బ్రధానమే శూన్యమగును ; అంతయుఁ బ్రపంచమే యైన నొక మిగిలియుండునది యేది ? రెండవపక్షము నాశ్రయించుట వారికి నిష్టము కాదు. “తర్కము నిలువదు కావున నాగుణములకుఁ గూడ నవయవములు కల వనియే మనము భావించుము” అనిన నప్పుడు ప్రధాన మనిత్యము కావలసి వచ్చును. ఇది వారికి సమ్మతము కాదు. అవయవములు కలపదార్థము నిత్య మనుటయు నేవాదికిని సమ్మతము కాదు “ఇట్లయినఁ బ్రపంచము ననునరించి బహువిధము లగువిచిత్ర శక్తులు ఆప్రపంచకారణ మగుప్రధానమునందు కల వనియు నవియే యీవిచిత్రసృష్టినిఁ గలుగఁజేయు ననియు వారియభిప్రాయ మై యుండవచ్చును” అనియెడవేమొ అట్లయిన మాయభిప్రాయము కూడ నిదియే. ఇంక వారు మ మ్మాక్షేపింపనేటికి ? దోషము కల దనిన నిరువురకును కలదులే దనిన నిరువురకును లేదు కదా !

ఇంక వై శేషికమతస్థులయభిప్రాయమును విమర్శించిన నందునుఁ బై దోషము కలదు. వారు పరమాణువులను జగత్కారణము లందురు. వానికి నవయవములు లే వందురు. ఆపరమాణువులు రెండు చేరి ద్వ్యణుక మనుపదార్థంబును ఆద్వ్యణుకములు మూఁడు చేరి త్ర్యణుక మనుపదార్థంబు నగు నందురు. అవయవములు లేనిపరమాణువు లొండింటితో జేరు నప్పుడుఁ గూడ పరమాణువే కావలయును గాని పొడవుగా నేర్పడుటకు ఏలు లేదు. అకాశ నూకాశముతోఁ జేరిన పొడ నగునా ? ఇట్లయిన

సృష్టియే సంభవింపదు. ఇట్లు గాక ఒకపరమాణువునయందు మఱియొక పరమాణువు చేరునని చెప్పిన నప్పటికిని అవయవముల సంగీకరింపకపోవుట సంభవింపదు. అవయవములు లేనిదాని కాద్యంతము లనునవియే యుండవు కదా! అట్లే యంగీకరించిన వారిమాటకే విరోధము వచ్చును. నారు ఆపరమాణువులకు నిత్యత్వము కలుగుటకై వానికి నవయవములు లేవని సిద్ధాంతముఁ జేసియున్నారు కదా. కావునఁ బైఁ జూపినదోషము లందరి మతములయందునుఁ గలవు.

ఈకారణమువలన మామతము నాక్షేపించుటకు నెవ్వరికి నధికారములేదు. ఒకపక్షమునఁ జూచిన వారిమతములయందుఁ గలదోషములకు సమాధానమే లేదు. మేము నయుక్తికముగ మాపై వచ్చినదోషములఁ దొలఁగించితిమి కదా కావున మాసిద్ధాంతములకు నెట్లును భంగము రాదు.

సర్వోపేతాధికరణము. ౧౦.

విషయము:—ఇచ్చట “పరమేశ్వరుఁడు శరీరహీనుఁ డయ్యును మాయాశక్తియుక్తుఁడై ప్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడు” అను సిద్ధాంతము విచారవిషయము.

సంగతి:—ఇచ్చటఁ బూర్వాధికరణసిద్ధాంత మగుసర్వశక్తియుక్తత్వము మఱల నిరూపింపఁబడును. కావునఁ బూర్వాధికరణసిద్ధాంతము విషయము; దానిని మరల నిర్ణయించునది యగుటచే నీయధికరణము విషయి. కావున నీరెంటికినిఁ గలసంబంధము విషయవిషయాభావసంబంధము.

సందేహము:—“శరీరముకలవానికే కాని శక్తులు లేవు. (‘బ్రహ్మ న మాయాశక్తిమత్ అశరీరత్వాత్ వ్యతిరేకే విద్రుజాలికాదివత్’ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము.) అనున్యాయముతో మీసమన్వయమునకు విరోధము కలదా? లేదా?” అనునది సంతయస్వరూపము.

పూర్వపక్షము:—మీమతమునఁ బరమేశ్వరునకు జేహము లేదు. ఇట్టివాఁడు సర్వశక్తియుక్తుఁడై ప్రపంచసృష్టినిఁ గావించుచున్నాఁడనుట

సంభవింపదు. లోకమున దేహ మున్నవారికే సర్వశక్తులును కలవు కాని యితరులకు లేదు.

అవతారిక:—అనుసీపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాడు.

సిద్ధాంతసూత్రము—

౧౬౪. సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్. ౨. ౧. ౩౦.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్ప నక్కఱ లేదు. పరమేశ్వరునకు శరీరము లేకున్నను సర్వశక్తులును గల వని శ్రుతి చెప్పుచున్నది 'సర్వకర్తా సర్వకామ సర్వగంధ సర్వరస సర్వ మిద మభ్యాత్ ౭వా క్యనాదరః. సత్యకామ సృత్యసంకల్పః' (౧. ౨. ౨. చూడు.) అనుమొదలగువా క్యము లీవిషయమున బ్రమాణములు పరమేశ్వరునివిషయము తర్కములకు గోచర మగునది కా దనియు వేద మెట్లు చెప్పిన నట్లే నంగీకరింప వలసినదియే యనియు ఇదివఱకే చెప్పి యున్నాము.

అవ:—'ఇట్లు కాదు. యుక్తికి విరుద్ధ మైనచో శ్రుతిని కూడ సమ్మతించుటకు వీలు లేదనియు శ్రుతి శబ్దము కావున దానికి నౌపచారికముగ నైన సర్థముఁ జెప్పవచ్చును కాని తర్కమును త్రిప్పటకు మాత్ర మెట్లును వీలు లే దనియు, ఈకారణమువలనఁ దర్కమునుగుణముగ శ్రుతినిమార్పవలయును కాని శ్రుత్యనుగుణముగఁ దర్కము తిరుగ దనియు మేమును ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాము' అనుపూర్వపక్షమును అనువాదపూర్వకముగ ఖండింపుచున్నాడు.

పూర్వపక్షసూత్రము—

౧౬౫. ఏకరణత్వా న్నేతిచే త్తదుక్తం. ౨. ౧. ౩౧.

తాత్పర్యము:—పైసూత్రమునఁ జేసినసిద్ధాంతము సరి కాదు. శ్రుతి చెప్పినను దాని నంగీకరించుటకు వీలు లేదు. పరమేశ్వరునకు దేహాదులు లేవు. కదా, దేహము లేనివానికి శక్తియు లేదు కదా.

సిద్ధాంతము:—ఈయంత్రేపమునకు సమాధానము పూర్వముననే చెప్పఁబడెను. ఈపరమేశ్వరివిషయము తర్కగోచర మగుటచే వేదానుసారముగ గ్రహింపఁబడవలయు ననిమాత్రమే కాదు, ఒకనియం దొక

విధ మగుసామర్థ్యము కావచ్చె నని సంతమాత్రమున నందరియందు నట్టిసామర్థ్యమే యుండవలయు నని సిద్ధాంతముఁ జేయఁ బూనుట యుక్తము కా దని కూడ నిదివఱకే చెప్పియున్నాము. దేవతలును కుష్మర వాఁడు మొదలగువారును చేతనులే యైనను సృష్టిని చేయునప్పుడు (సదార్థములను కాని ఘటాదులను కాని పుట్టించునప్పుడు) దేవతలకు మాత్రము బాహ్యపదార్థములనహాయ మక్కఱ లేదు? కుష్మరవానికి మాత్రము కావలయును. కావున శక్తులు కల వనిసంతమాత్రముననే పరమేశ్వరునకు దేహమును గల్పింపఁ దలంతురేని దేవతలకుఁ గూడ బాహ్య సాధనసహాయమును కల్పింపవలసినవారలగుదురు. వారును, కుష్మరవానివలె దేహధారులేకదా కావున నొకనియందుఁ గలసామర్థ్యమే యందరియందు నుండ నక్కఱ లేదు.

మఱియుఁ బరమేశ్వరునకుఁ (బారమార్థికముగ నేదియు లేకున్నను అవిద్యాకల్పితములై సర్వశక్తులు నుండవచ్చును.) అనియు మున్నే నిరూపించియున్నాము. కావున దేవాదులకు శరీరము కల దనిసంతమాత్రమున బాహ్యసాధనావేక్షయు గల దని యెట్లు నిర్ణయించుటకు పీలు కాదో, అంతఃకరణముచేఁ గలుగు స్వప్నసృష్టితో బాహ్యసాధనములచేఁ గలుగు జాగ్రత్సృష్టికి పోలిక గల దని నిరూపించుటయెట్లు సాధ్యముకాదో అట్లే పరమేశ్వరునిదిష్టయమునఁ గూడ శక్తులున్నంతమాత్రమున శరీరము కూడ నుండవలయు నని నిర్ణయించుటకు పీలు కాదు. నియమ మెచ్చటనుఁ గానవచ్చుట లేదు కదా. ఇది యంతయుఁ గాక శ్రుతి 'అసాక్షిసాదో జవనో గ్రహీతా పశ్య త్యచక్షుః స శ్రుణో త్యకర్ణః' ఆపరమేశ్వరునకుఁ జేతులు లేవుకాని ఆయనమాత్రము సర్వపదార్థములను గ్రహించును. కాళ్లు లేవుకాని అతివేగముగాఁ బరుగిడును. కన్నులు లేకున్నను చూచును. చెవులు లేకుండియును వినును' అను మొదలగువాక్యములచేఁ 'పరమేశ్వరునకు బాహ్యంతరసాధనము లేవియు (చక్రము దండము ఉలి మొదలగునవి బాహ్యంతరసాధనములు శరీరేంద్రియచిత్తము లాంతరసాధనములు) లేవు' అని నిర్ణయించుచున్నది. కావున మామతమున దోష మింతయు లేదు.

ప్రయోజనవత్త్వాధికరణము. ౧౧.

విషయము:—ఇచ్చట 'బూర్ణ కాముః డయ్యుః బరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమును సృజించును' అనుసిద్ధాంతము విచారవిషయము.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమునఁ బరమేశ్వరుఁడు సర్వశక్తియు క్తుఁ డనియు, ప్రపంచకర్త యనియు సిద్ధాంతముఁ జేసి యున్నాడు. అట్లయినను ఈసృష్టివలన నాయనకుఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున కర్తృత్వము సంభవించదు” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నాక్షేపసంగతితో నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను.

సందేహము:—“లోకమునఁ బిచ్చివాఁ డయినను ప్రయోజనము లేనిదే కార్యము నాచరింపడు. (“బ్రహ్మ జగన్న సృజతి అభ్రాంతచేతన త్వత్ తాకికవత్” అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము) అనున్యాయముచే మీసమన్వయమునకు విరోధము కలదా? లేదా? అనునది సంశయస్వరూపము. కారణఫలములను పూర్వమువలెనే యూహించునది.

అవతారిక:—ఈసంశయమును నివారించుటకై మొట్టమొదటఁ బూర్వపక్షము ననువాదముఁ జేయుచున్నాఁడు.

పూర్వపక్షసూత్రము:—

౧౬౬. న ప్రయోజనవత్త్వత్. ౨. ౧. ౩౨.

తాత్పర్యము:—పైనఁ జేసినసిద్ధాంతము యుక్తము కాదు. లోకానుభవమును విచారించిన నెవ్వఁ డేకార్యము నాచరించినను దానికి నేదియో యొకప్రయోజన మవశ్యముగ నుద్దేశింపఁ బడుచున్నది. ఏకార్యము నాచరించినను సుఖప్రాప్తియు దుఃఖనివృత్తియుఁ దత్ఫలముగ నవేక్షింపఁబడుచున్నది. “ప్రయోజన మనుద్దీప్యంత్యన మందోఽపి ప్రవర్తతే” “ఫలమును కోరక పిచ్చివాఁ డైనను ప్రవర్తింపఁడు” అని తాకికన్యాయములు ఘోషింపుచున్నవి “న వా అరే సర్వస్య కామాయ సర్వం ప్రియం భవ త్యాత్మన స్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి (చూ. ౧-౪-౧౯)” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియు నీవిషయమునే యనువాదముఁ జేయుచున్నది. మఱియు లోకమున జనులు ప్రయోజనశూన్యముగ నల్పకార్యము నైననుఁ జేయ రనిన సీవరమేశ్వరుఁడు మహాప్రయాససాధ్యముగ నీ ప్రపంచసృష్టిని నిర్మింపఁగాకావించును?

“కొందఱు ప్రమాదమువలనఁ బ్రయోజనరహితముగఁ గూడఁ బ్రవర్తింపుచున్నారు. విలాసార్థముగను పరోపకారార్థముగను కూడఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఇట్లు కాకున్నను పరమేశ్వరునకుఁ గూడ దీనివలన నేదియో యొక ప్రయోజన ముండవచ్చును” అనియెదవేమో యది యక్తము కాదు. ప్రమాదము కించిజ్ఞులగుపురుషులయందుండవచ్చును కాని సర్వజ్ఞునియందుండదు. మఱియు విలాసార్థమై చేయఁబడుకార్యమునకుఁ గూడ నొకానొకవిధ మగునుఖమే ఫలము కావున నదియు నిష్ప్రయోజనము కాదు. అట్లే యగు ననినను అది ప్రపంచనిర్మాణమువలె బహుప్రయాససాధ్యము కాదు. ఇదియునుఁ గాక లోకమున భేద ముండుటచే “బరులు పరోపకారము” ననునవి కలుగును కాని పరమేశ్వరునియందు కలుగదు. అచ్చట భేదమే లేదు. ఉపాధిభేదముకల దనినను అది జీవదృష్టికి మాత్రమే భేద మగును కాని పరమేశ్వరదృష్టికిఁ గాదు. ఇట్లుండ నిక నాపరమేశ్వరుఁ డెవ్వని కుపకార మొనర్చుటకై ప్రవర్తించును? ఇక దీనివలన నాయనకే బ్రయోజనము కల దనవలయును. అప్పుడు “పరమేశ్వరుఁడు నిత్యతృప్తుఁడు” అని చెప్పుశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. కావున నెట్లును సర్వజ్ఞుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచకర్త యగుటకు వీలు లేదు.

అవతారిక:— ఈపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

సిద్ధాంతనాశ్రమ:—

౧౬౭. లోకవత్తు లీలాకై వల్బమ్. ౨. ౧. ౩౩.

తాత్పర్యము:— ఈపూర్వపక్షము తగదు. లోకమున సర్వసమృద్ధిలిగి నిశ్చింతములై యున్నప్రభువులు మొదలగువాఱు సహితము జ్ఞానవంతులయ్యుఁ బ్రమాదాదులనొందకయుఁ గేవలము విలాసార్థమై యనేక కార్యముల నాచరించుచుండుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. అట్టిక్రియలు కూడఁ గొంతఫలము నొసంగు ననుట సత్యమే యెనను ప్రవర్తించువారి యుద్దేశము మాత్ర ముట్టిదిగా నుండదు. విహారార్థమై యుద్యానవనమును నిర్మించిన నందుండుఫలాదులచే లోకమునకును దనకునుఁగూడఁ బ్రయోజనము కలుగును కాని నిర్మించినవానియుద్దేశమును మాత్ర ముది కాదు. వాఁడు విహరింపుట కనియే కదా దానిని నిర్మించెను ఇట్లుండ

* నానుషంగిక మగుఫలమును ప్రధానముగ నిర్ణయించుటకు నెట్లు సాధ్యమగును ?

మఱియు లీల యను నుద్దేశము కూడ లేకయే కార్యములందు ప్రవర్తించునందర్థములు ననేకములు కలవు. పురుషుఁడు శ్వాసను స్వాభావికముగనే విడుచుచున్నాఁడు, మఱిలఁ గైకొనుచున్నాఁడు. దీనికి బాహ్యప్రయోజన మేమి కలదు. జీవుఁడును ఆత్మయు (బ్రహ్మంబును) జ్ఞానస్వరూపులే యగుటచే వారల కీప్రాణసంచారము జ్ఞానమును కలిగింపదు. శరీరమును బ్రతికించు ననినను వాయువు సర్వకాలములయందు నేకరూపముగనే యుండుటచే మృతశరీరమునందును శ్వాస ముండవలయును. కావున బాగుగ విచారించిన నీయుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు జీవకార్యములు; శరీరమునుఁ బ్రతికించుటయు జీవునిపనియే. ఇట్లుండ జీవుఁ డాయుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసముల నేల యొనర్చుచున్నాఁడు? “స్వభావముగనే యొనర్చుచున్నాఁడు. స్వేచ్ఛగా (ఊరకనే)నొనర్చుచున్నాఁడు” అని చెప్పవలయును. స్వభావ మనినపిదప నిక ప్రశ్నించుటకు నవకాశము లేదు.

కావున పరమేశ్వరుఁడు కూడ నిట్లే లీలమాత్రముగ నైనను స్వేచ్ఛగా నైనను స్వాభావికముగ నైనను ప్రపంచసృష్టి యందుఁ బ్రవర్తించవచ్చును. మఱియు దీనివలనఁ దనకు ప్రయోజనము లేకున్నను అవిద్యోపాధి గలజీవులకుఁ బ్రయోజనము కలుగవచ్చును. మీ రన్నట్లు బ్రహ్మదృష్టికి జీవభేదము లేకున్నను “జీవులకై ప్రపంచమునుఁ గల్పించుచున్నాను” అనునుద్దేశ మాయనకుఁ గలుగుటకు వీలు లేకున్నను, సృష్టి మాత్రము లీలాదిరూపముతోఁ గలుగవచ్చును? దానివలన భేదదృష్టి గల జీవులకుఁ బ్రయోజన ముండవచ్చును. ఈకారణమువలన “సృష్టి జీవార్థమై కల్పింపఁబడెను” అనియుఁ జెప్పఁబడవచ్చును. “లీలార్థమై మహాప్రయాససాధ్య మగువ్యాపారమును చేయుదురా” అనియెడవేమొ అది సరికాదు. మనకు కష్టసాధ్యముగా తోచినంతమాత్రమునఁ బరమేశ్వరునకుఁ గూడఁ గష్ట సాధ్యము కా నక్కఱ లేదు. వానరులు పర్వతములు వృక్షములు మొదలగువానితో నన్యుల కసాధ్య మైననముద్రబంధనమును కావించిరి. అర్జునుండు దానినే శస్త్రములతో నాచరించెను; అగస్త్యుఁడు సముద్రజలమునంతయును ఆచమనముఁ జేసెను. కావున నొకనికిఁ గష్ట

ముగఁ దోచినంతమాత్రమున నందఱకును కష్టమే కావలయునా? సామాన్య లగు యోగులవిషయమే ఇట్లుండ నిక సర్వశక్తుఁ డగుపరమేశ్వరునివిషయమున నేమి చెప్పవలయును? ఈకారణమువలనఁ బరమేశ్వరుఁడు జగత్కర్త యగుటలో నాక్షేపము లేదు. సృష్టినిఁ గూర్చియు సర్వజ్ఞత్వమును గూర్చియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావునఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమును సృజించుచు నున్నాఁడు; సర్వజ్ఞుఁడై కూడ నున్నాఁడు కావున మామతమున దోష మేమియు లేదు. శ్రుత్యనుసారముగ బ్రహ్మమునకు దేనియందును కోర్కె గూడ నుండదు. ఇది యంతయు గాక “సృష్టిశ్రుతులు ప్రపంచబ్రహ్మభేదమును నిరూపించుటకై ప్రవర్తించునవియే కాని యన్యములు కావు. సృష్టియే యసత్యము, అజ్ఞానమాత్రకల్పితము. బ్రహ్మ కర్తయే కాఁడు” అనువిషయమునుఁ గూడ మఱువవలదు. అప్పుడు మీప్రశ్న కేయవకాశ ముండదు కదా.

వైషమ్యనైర్ఘృత్యాధికరణము. ౧౨.

విషయము:—ఇచ్చట “సర్వసముఁ డయ్యుఁ బరమేశ్వరుఁడు విచిత్రసృష్టిని ఉత్తమమధ్యమాధమభేదములతో సృజించుచున్నాఁడు” అను సిద్ధాంతభాగము విచారవిషయము.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున నెట్లో పరమేశ్వరునకు సృష్టికర్తృత్వమును సాధించితిరి కాని యది యిప్పటికిని నిలువదు. బ్రహ్మము పక్షపాతి కాక తప్పదు” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముగ నాక్షేపసంగతితో నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను.

సందేహము:—“ప్రపంచము ఉత్తమమధ్యమాధమభేదములతో నున్నది. ఇట్టిసృష్టిని సర్వసముఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు ఆచరింపఁడు (‘విషమకర్తా సావద్యః లోకికవత్’ అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము.) అనున్యాయముతో మీసమన్వయము నకు విరోధము కలదా? లేదా?” అనునది సంశయస్వరూపము. కారణఫలములను పూర్వమువలెనే తెలిసికొనవలయును.

పూర్వపక్షము:—వేదములయందుఁ బరమేశ్వరుఁడు శుద్ధుఁడనియు రాగ ద్వేషాదిహింసావిషయముఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆయనయే సృష్టి

కర్త యగునేని యట్టిధర్మములు సంభవింపవు. ఏల యనినః—ఆయన యింద్రాదులఁ గొందఱ మహాభాగ్యసంపన్నులఁ గాఁ జేయుచున్నాఁడు. క్రిములు పశువులు మొదలగువానిఁ గొన్నిటి మహాదుఃఖవంతములుగ జేయుచున్నాఁడు. మనుష్యులు మొదలగుకొందఱ మధ్యమస్థితీతో నిలుపుచున్నాఁడు. సామాన్యుం డగుపామరుఁడు తనకు సామర్థ్యము కలదేని మిత్రులకు సౌఖ్యము కలుగునట్లుగను శత్రువులకు నశికదుఃఖము కలుగునట్లుగను సములు సామాన్యస్థితీలో నుండునట్లుగను జేయువిధంబునఁ బరమేశ్వరుఁడును జేయుచున్నాఁడు. కావునఁ బామరునకు వలెనే ఆయనకును కొందఱియందు పక్షపాతంబును మఱికొందఱియందు ద్వేషంబునుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇట్లున్న నాయన సర్వసముఁ డెట్లగును ?

మఱియొకవిశేషము లోకమున నెంతదురాత్ముఁ డైనను తాను పెంచినవృక్షమును ఛేదించఁ బూనుకొనఁడు. “విషవృక్షోఽపి సంవర్ధ్య స్వయం ఛేత్తు మసాంప్రతం” “విషవృక్షమునైనను తానే యభివృద్ధిచేసి మఱలఁ దానే త్రుంచుట యుక్తము కాదు.” అని లోకజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఇట్లుండ నీపరమేశ్వరుఁడు తాను సృజించినప్రపంచమును తానే సంహరించుచున్నాఁడు. ఇంతకంటెఁ గ్రౌర్య మేమి కావలయును? ఈకారణమువలనఁ బరమేశ్వరుఁడే సృష్టిసీతినంహరికర్త యనుటకు వీలు లేదు.

అవతారికః—ఈపూర్వపక్షమును ఖండింపుచు *మూఱానిఖనన న్యాయమునఁ బరమేశ్వరకారణత్వమును స్థాపించుచున్నాఁడు.

సిద్ధాంతమాత్రముః—

౧౬౮. వైషమ్యైర్మైత్ర్యే న సాపేక్షత్వాత్తథా హి దర్శయతి. ౨. ౧. ౩౪.

తాత్పర్యముః—మాసిద్ధాంతమున మీదోష మేదియు రాదు. “నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం” అను మొదలగు శ్రుతులకును విరోధము రా నక్కఱ లేదు.

* మూఱానిఖనన న్యాయము.— స్తంభమును పాతునప్పుడు అది మఱిం దృఢముగ నుండుటకై మఱలమఱలఁ గడలించి గోతియందు మంటిని కూలుచు దిగి యింతురు. ఇట్లే సిద్ధాంతముకూడ మఱింత దృఢముగటకై మఱలమఱలఁ బూర్వపక్షములచేఁ గడలించి రిత్తండునపూర్వకముగ న్యాయమహిమని దృఢముచేసె ననుట.

ఆయన స్వయముగ సృష్టిసంహారాదుల నాచరించు నేని యప్పుడు మీ రన్నదోషములు రావచ్చును. వాస్తవస్థితి మాత్ర మట్టిది కాదు. ఆయన పుణ్యాపాపముల నవేక్షించియే (అనఁగా : వాటి ననుసరించియే) సృష్ట్యాదులఁ గావించును ; ఉత్తమమధ్యమాధమభేదములఁ గల్పించును. పుణ్యవంతుల ననుగ్రహించును ; పాపాత్ముల నిగ్రహించును. ఇం దాయనకుఁ గలుగువైషమ్య మేది కలదు ? ప్రభువు అపరాధిని దండించుచు నిరపరాధిని సన్మానించుచు నుండిన వానికిఁ బక్షపాతము కల దందురా? అపరాధి వానిదుష్కర్మఫలము ననుభవించెను; నిరపరాధియు వాని సత్కర్మఫలము ననుభవించెను. ఇందుఁ బ్రభువునకుఁ గలుగుదోష మేమి? ఈ కారణమువలన పరమేశ్వరునకు వైషమ్యదోషము లేదు.

మఱియు సర్వజీవులొనర్చినకర్మలు ఫలాభి ముఖము లగుటకు నేనమయమున వీలు కలుగదో (అనఁగా : ఫలాభి ముఖములు గాక వాన నామాత్రములై యుండునో) అదియె ప్రళయకాలము. అది కర్తృస్వభావానుగుణముగ వచ్చునది కాని పరమేశ్వరునిచే న్వతంత్రముగఁ గల్పింపఁ బడునది కాదు. కర్మానుసారముగఁ బరమేశ్వరుఁడును దాని ననుసర్తి పుచున్నాఁడు. ఇం దాయనకుఁ గలుగు నిర్దయత్వ మేమి? వధార్హుఁ డగువాని ధర్మశాస్త్రానుగుణముగ పథించుట ప్రభువునకు నిర్దయత్వ మగునా? బాగుగ విచారించిన సంహారము లేకపోవుటయే యీశ్వరునకు దోషహేతు వగును. అప్పు డాయన తనస్వాతంత్ర్య బలముచే నియతిని ద్వేషించినవాఁ డగును కదా! కావునఁ బరమేశ్వరునకు సంహారమునందు ను కర్మానుసారిత్య ముండుటచే నిర్దయత్వదోషము రాదు.

“ఏష హ్యేవ సాధు కర్త కారయతి య మేభ్యో లోకేభ్య ఉన్ని నీషతే ఏష ఉ ఏ వాసాధు కర్త కారయతి య మథో నినీషతే”-“ఏపురు షునిఁ బరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహించునో వానిచేఁ బుణ్యకర్మలఁ గావింపఁ జేయును; ఎవ్వనిని నిగ్రహించునో వానిచేఁ బాపకర్మములఁ జేయించును” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియం దీవిషయము బోధింపఁబడి యున్నది. ‘ఇచ్చట మాత్ర మేమి చెప్పఁబడెను? ‘పరమేశ్వరుఁడు తా నభిమానించి యున్నవానిఁ బుణ్యాత్మునిగను ద్వేషించినవానిఁ బాపాత్మునిగను చేయును. అనియె కదా’ అనియెదవేమొ అటు తలంపవలదు. ఈ యర్థ మనేక శ్రుతులకు విరుద్ధము కావున దీనిని, మఱియుఁకవిధముగ నన్వ

యింపవలయును. ఆయన్వయంబును విరుద్ధము కాదు. క్లిష్టమును కాదు. పరమేశ్వరుని నిగ్రహానుగ్రహములు జీవకర్తానుసారులని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. “జన్మజన్మయదభ్యస్తం దాన మధ్యాయనం తపః తే నై వాభ్యా సయోగేన తచ్చై వాభ్యస తే నరః,” ప్రతిజన్మమునందును పురుషుడు ఏదానాధ్యయనతపస్సుల సభ్యసించునో వానినే అభ్యాస ప్రభావముచే * ను త్తరో త్తరజన్మములయందు అభ్యసించి కృతార్థుఁడగును.” అని పూర్వ కర్తానుగుణముగనే కృతార్థత నొందువానికి ను త్తరో త్తర జన్మముల యందును బుణ్యకర్తాభి వృద్ధి కలుగు నని స్మృతియందు చెప్పఁబడి యున్నది. పరమేశ్వరుఁడు ఏ కార్యమునకును అసాధారణకారణము కాఁడు. మేఘము సామాన్యముగ నర్షముఁ గురిసినను భీజభేదముల చే వృక్ష భేదములు కలుగునట్లు పరమేశ్వరుఁడు సామాన్యముగ సృజించినను కర్తృభేదముచే జీవులకు సుఖదుఃఖభేదములు మొదలగునవి కలుగుచున్నవి. ఇట్లు గుటచే కర్తయే యభ్యాసబలమున జీవుని నుత్తమాధమగతుల నొందించు నని పైస్మృతికి సభిప్రాయము శ్రుతికి గూడ నదియే యభిప్రాయము. కర్తయే సర్వమునకును కారణ మైనను పరమేశ్వరుఁడు జగద్ధేతు నగుటచే నట్లు చెప్పఁబడెను. ఇట్లు కాకున్నను ఉత్తమగతికి బోవుజీవుఁడు పూర్వజన్మమునందుఁ గూడ పుణ్యాత్ముఁడే కావున నప్పుడు కలిగినపరమేశ్వరానుగ్రహమే యాశ్రుతికితాత్పర్యమైయుండవచ్చును. ‘పరమేశ్వరుఁడు పుణ్యకర్తృప్రభావమువలన నొకజన్మమున నెవ్వని ననుగ్రహించునో వానిచేత రెండవజన్మమునంద ను బుణ్యకర్తమునే చేయించును. (అనఁగా: రెండవజన్మమునందు వాఁ డాచరించుపుణ్యకర్తమునకు సాధారణకారణమై యుండు ననుట’ అనియే యాశ్రుతికి సర్థము. ఇంతవివాద మేల ? బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు. ‘పుణ్యో వై పుణ్యేన కర్తా భవతి పాపః

* అసాధారణకారణము. — కారణములు మూఁడువిధము లని యిదివఱకే (చూ. పు. ౨౮౮.) నిరూపించియున్నాము. ఆమూఁడును సాధారణకారణమనియు నసాధారణకారణ మనియుఁ బ్రత్యేకముగ రెండువిధములు. అందు సాధారణమనఁగా ననేకకార్యములకు నియమములేక కారణమై యుండునది. సర్వప్రపంచస్పృష్టికి హేతువై యుండునీశ్వరేశు మొదలగునవి. అసాధారణ మనఁగా నియమముగ నొక్క-కార్యమునకు మాత్రమే కారణమై యుండునది. మట్టిచెట్లునకు మట్టివీ త్తనము కుండ మొదలగునవి మృణ్మయపదార్థములకు మట్టి మొదలగునవి.

పాపేన 'పుణ్యకర్తృమునాచరించిన బుణ్యం డగును. పాపకర్తృము నాచరించిన బాపియగును' అని కర్తాధీన మగునుఖదుఃఖస్థితి స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. గీతలయందును 'యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాంస్తద్ధైవ భజా మ్యహం' 'ఓయద్ధనా! ఎవ్వఁ డెవ్వఁడు నన్ను ఎ ట్లెట్లు సేవిండునో వానివానికి నట్లట్లే ప్రతిఫలము నొసంగుదును' అని శ్రీకృష్ణుండు చెప్పి యున్నాఁడు. కావున నెట్లునుఁ బరమేశ్వరునియదు మిరన్నదోషములు లేవు.

'ఇట్లయినఁ గర్తాధీనముగఁ బ్రవర్తించువాఁ డగుటచేఁ బరమేశ్వరునకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవలసి నచ్చును. అప్పుడు పరమేశ్వరుండు పరమేశ్వరుడే కాక పోవును అనియెడవేమి' అట్లు తలంపవలదు. ఒకచక్రవర్తి తనకు మంత్రిత్ర్యముఁ జేసినవానికి వాసికప్తము ననుసరించి యధికతేజనము నొసంగును; స్వల్పకార్యముల నాచరించినవారికి స్వల్పవేతనముల నిచ్చును. తనకొఱకై యేమియుఁ జేయనివారికి నేమియు నొసంగఁడు. ఇంతమాత్రమున నాచక్రవర్తికిఁ గలస్వాతంత్ర్యమునకు భంగమేమి? వానికి ధనవ్యయమునందు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవునా? కావునఁ బరమేశ్వరునకును ఇట్లే స్వాతంత్ర్యము లేకపోదు. ఎట్లు చూచినను మామతమున దోష మెంతయును లేదు.

అనః—ఈవిషయమునే యాత్మేపసమాధానములచే నృథవఱుచుచున్నాఁడు.

౧౬౬.న కర్తావిభాగా దితిచేన్నానాదిత్వాత్.

౨. ౧. ౩౪.

పూర్వపక్షతాత్పర్యము :—

ఈసిద్ధాంతము సరి కాదు, 'న దేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీ దేకమే వాఽద్వితీయం' అనుమొదలగుశ్లోతులచే 'సృష్టికిఁ బూర్వమున విభాగమే లేదు' అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లుండ నిక మొట్టమొదట కర్త యొక్కడనుండి నచ్చును, విషమముగ సృష్టినిఁ గావించుటకు మొట్టమొదటనే కర్త యుండునేని యప్పుడు పరమేశ్వరుండు దాని నాశ్రయించి సృష్టిని నిర్మింపఁగల్గును. గల్గింపవచ్చునుగాని మొట్టమొదట నదియే లేకున్న నాయన యేమి సేయగలఁడు? సృష్టియొనతర్వాతనే

కదా! కర్త సంభవించును. దేహాదులు లేకున్నఁ గర్తల నెవ్వ రాచరింపఁ గలరు? ఈకారణమువలన పరమేశ్వరుఁడు. మొట్టమొదట తనరాగద్వేషములచే సృష్టిని చేయవలసినవాఁడే.

సిద్ధాంతము:—ఇది దోషము కాదు. ఈసంసారమునకు నారంభ మనునది యుండునేని యప్పుడు మీరుచెప్పినదోషము వచ్చును. అట్లు లేదు. దీనికి నారంభమే లేదు. బీజాంకురములవలె కర్తయు సంసారంబును అనాదులై పరస్పరకారణములై యున్నవి. పూర్వకల్పాంతమున నాచరింపఁ బడి జీవులతోఁ గూడ బరమేశ్వరునియందుఁ బ్రళయకాలమున సూక్ష్మైవ స్థితో నడఁగి యున్నకర్తలు ఉత్తరకల్పసృష్టికిఁ గారణము లగుచున్నవి. ఇట్లే ఆసృష్టియందు చేయఁబడి యంతమునకు శేషించియున్నకర్తలు తదుత్తరసృష్టికిఁ గారణము లగుచున్నవి. ఇట్లుండ నిక నీదోష మెట నుండి వచ్చును. అనాదిత్వమునుకల్పించి సిద్ధాంతమును చేయఁ బూనుట గతిలేనిపనియే యైనను అది మిథ్యావాదుల మగుమామతమున దోష కరము కానేర దని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము.

అవ:—“ఈవిషయము సిద్ధాంత మగుటకు నాధార మేమి? అనాదు లగునవియు కొన్ని యుండుటకు వీలుకలదా?” అనునాక్షేపమునకు సమాధానముఁ జెప్పచున్నాఁడు.

౧౭౦. ఉపపద్ధ్యతే చా౭ వ్యుపలభ్యతే చ.

౨. ౧. ౩౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు నీప్రపంచమునకుఁ గలయనాదిత్వము యుక్తిసిద్ధమై యున్నది. శ్రుతిస్మృతులచేతఁ గూడ చెప్పఁబడి యున్నది. యుక్తి యెట్లనిన:—

ఈప్రపంచమునకు నాదియై యుండినచో నిది యాకస్మిక మగును. అప్పుడు నిరపరాధు లగుజీవులకుఁ గూడ దుఃఖము తటస్థించును. అంతకుఁ బూర్వము కర్త లేకపోవుటచే జీవులకు నేఫలములును అనుభవము నకు వచ్చుటకు వీలు లేకున్నను ఆకస్మికములై సుఖదుఃఖములు వారికి కలుగును. సుఖదుఃఖానుభవమే ప్రపంచము కదా! ప్రపంచ మాకస్మికమైన నన్నియు నాకస్మికములే యనినను విరోధము లేకపోవుటచే మోక్ష

ము నొందినవారలకుఁ గూడఁ బునరావృత్తి కలుగవలసివచ్చును. ఇది యేమతమువారికిని సమ్యతము కాదు. సుఖదుఃఖములు కర్మసంబంధము లేకయే వచ్చునెడల విధినిపేషశాస్త్రము లన్నియు నిరర్థకములు కావ లసి వచ్చును ; మోక్షార్థమై ప్రయత్నించినను ఫలము లేకుండుటచే (మోక్షముఁగూడ ఆకస్మికముగనే వచ్చునదియుఁ బోవునదియు నగుటచే ప్రయత్నించినను ప్రయత్నింపకున్నను సమానమే యగు ననుట) మోక్షశాస్త్రములు కూడ నిరర్థకములే యగును. పరమేశ్వరుఁడు సుఖదుఃఖ కారణము కాఁడనియుఁ గర్మల నపేక్షించియే నిగ్రహానుగ్రహముల నాచరించు ననియు నిదివఱకే నిరూపించియున్నాము. ఇత సర్వప్రపంచ కారణ మగుభ్రాంతియే యెట్టిభేదమును కల్పింపఁ గల దనవలయును. అదియు యుక్తము కాదు. కేవల మగుభ్రమసంస్కారము మాత్రమే యెట్లు చేయనేరదు. రాగ ద్వేషములకుఁ గారణమై 'ఇది నాది' అనుమొదలగు నభిప్రాయములై స్వరూపముగఁ గలిగియున్న యథార్థజ్ఞానమే భ్రాంతి యనఁబడును. ఈభ్రాంతి శరీరము లేక కలుగదు. శరీరంబును గర్మ లేక సంభవింపఁ గూడదు. అప్పుఁ డాకస్మికత్యాదిదోషములు వచ్చు నని చెప్పియుంటిమి కదా. ఆకర్మయు రాగ ద్వేషములు లేకున్న సంభవింపదు. అవియుఁ బైఁ జెప్పఁబడినభ్రాంతి లేకున్నఁ గలుగనేరవు. 'ఇది సుఖ కరము దీనిని సంపాదింపవలయును' అనునభిమానము లేనివాఁడు కర్మ నెట్లాచరించును ? మొట్టమొదలఁ బదార్థమువలన సుఖము ననుభవింపనివానికి దానిపై నభిమాన మెట్లు కలుగును. భ్రాంతి లేకున్నఁ బరమానందకర మగుపరమేశ్వరరూపమును వదలి యన్యపదార్థముల సుఖకరములుగ నెట్లు భావించును ? ఈకారణమువలన ప్రస్తుత దేహభ్రాంతికి పూర్వ దేహభ్రాంతియే కారణము ; ఆభ్రాంతియునుఁ గర్మానుసారముగ దేహము లయందు భేదమును కలిగింపుచున్నది యనుట యిప్పుడే నిరూపింపఁబడెను. ఇట్లు విచారించిన దేహమునకుఁ గర్మయుఁ గర్మకుఁ బూర్వ దేహంబును కారణము లగుచుండవలయును. ఈసిద్ధాంతము ప్రపంచమునకు నాది యనునది యుండినచో సంభవింపదు. మొట్టమొదటిదేహ మాకస్మికముగనే వచ్చెననవలయును కదా ! కావునఁ బ్రపంచ మనాదియే యని యంగీకరింపవలయును. అప్పుడు బీజాంకురములవలె గర్మ ప్రపంచములు పరస్పరకారణము లగుచుండవచ్చును. ప్రతివాదియు నీసిద్ధాంతము నంగీక

రించియే తీరవలయును. అట్లు చేయకున్నఁ బైఁ జెప్పినదోషముల నెట్లును నివారించుటకు వీలు లేదు.

మఱియు నీవిషయము శ్రుతులయందునుఁ బ్రకటింపఁబడి యున్నది. 'అనేన జేవే నాత్మనా' అనువాక్యముచే సృష్ట్యాంభముననే జీవుఁడు ప్రస్తావింపఁ బడి యున్నాఁడు. జీవుఁ డనఁగాఁ బ్రాణముల ధరించువాఁడు. అప్పటికి ప్రాణములే యుత్పత్తి కాలేదు కదా! జీవునిఁ గూర్చి ప్రస్తాపించుటకు నవకాశ మెట్ల కలిగెను? పూర్వకల్పమున నాచరించినప్రాణధారణము నాశ్రయించియే యని చెప్పవలయును. ఇట్లు చెప్పినఁ బ్రపంచానాగిత్యము స్థిరపడును. 'ఇట్లు కాదు. ఆజీవుఁడు సృష్ట్యనంతరమునఁ జేయఁ బోవుప్రాణధారణము నాశ్రయించియే యీ ప్రస్తావము కలిగెను' అనియెదవేమొ రాఁబోవుదానినిఁ గూర్చి చెప్పటకంటెఁ గడచిపోయినదానిని గూర్చి చెప్పటయే బలవత్తర మగును కదా. (బలవత్ప్రమాణమగును కదా యనుట) ఇంత యేల 'సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతౌ యథాపూర్వ మకల్పయత్' 'సృష్టికర్త పూర్వకల్పమునందువలెనే యుత్తరకల్పమునందును సూర్యచంద్రులు మొదలగుసర్వప్రపంచమును సృజించెను' అని యీవిషయము సృష్ట్యముగనే చెప్పఁబడియున్నది. పురాణములయందును 'సృష్టికి నాద్యంతములు లేవు. ఎన్నియో కల్పములు పూర్వమునఁ గడచి పోయినవి; ఇక నెన్నియో కడచిపోన నున్నవి' అని స్థాపింపఁబడి యున్నది. స్మృతియందును 'న రూప మ స్యేహ త దోపలభ్యతే నాంతో న చాదిః న చ సంప్రతిష్ఠా' 'భ్రాంతిసిద్ధ మగుటచే నీసంసారమునకు వాస్తవస్వరూప మేదియు లేదు. ఆద్యంతములు కాని మధ్యము కాని ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు కాని లేవు' అని యీవిషయము సృష్ట్యముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున సంసార మనాదియె; పరమేశ్వరుఁడును కర్త నాశ్రయించియే యిందు భేదము కల్పించుచున్నాఁడు. ఇట్లగుటచే నాయనయందు విషమత్వము నిర్గుణత్వము ననుదోషములు లేవు.

ఇంతవివాద మేల? వాస్తవస్థితిలోఁ బరమేశ్వరునకుఁ బ్రపంచ సంబంధమే లే దనియుఁ బ్రపంచము సృష్టియే కా లేదనియు భ్రాంతికి నియమము లేదు కావున ప్రపంచ మెట్లయినను తోచవచ్చు ననియు వివర్తనాదము; నాశ్రయించి మూచే నొసర్పఁబడినసిద్ధాంతమును మఱియొకమాటఁ గూడ స్మరింపుఁడు.

సర్వధర్మోపపత్త్యధికరణము. ౧౩.

విషయము:—ఇచ్చట 'నిర్గుణః డయ్యుః బరమేశ్వరుః' ప్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడు' అను సిద్ధాంతము విచారవిషయము.

సంగతి:—'పై యధికరణమున జేసినసిద్ధాంతము ననుసరించి పరమేశ్వరుఁడు విషయసృష్టి జేయువాఁడు కాకపోయినఁ గాకపోవును గాక. మొట్టమొదట నాయన సృష్టిని జేయుటయే సంభవింపదు. ఈసృష్టియందు న్యూనాధికభావములను లేక యుత్తమమధ్య మాధమ భావములు గల్పించుటకుఁ గర్తృయే త్లాభారమో అట్లే సృష్టిని జేయుటకుఁ గూడ మఱియొక్కయధారము కావలయును' అను నాక్షేపమునకు సమాధానముగఁ బ్రత్యుదాహరణసందర్భముతో నీయధికరణ మారంభ మయ్యెను. 'ప్రస్తుతాధికరణమునందుఁ జూపఁబడినయుక్తి పై యధికరణము నందలియుక్తి వంటిది కాదు'. అని వాదించఁబడుటచే నిది ప్రత్యుదాహరణసంగతి యయ్యెను.

సందేహము:—'గుణశూన్య మగుపదార్థము మఱియొకపదార్థమునకు నుపాదానకాగణము కానేరదు. ('నీర్గుణం న క స్యా ఛ్యుపాదానం గంధవత్' అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము) అను న్యాయముతో మీమతమునకు విరోధము కలదా? లేదా? అనునదియే సంశయమునకు స్వరూపము. ఈవిరోధము నివారించుటకు సాధ్యమగునది కాదనుటయే సంశయకారణము. ఈవిరోధముచే సమన్వయము చెడిపోవు ననుటయే దానికి ఫలము. ఈపాదమునఁ బ్రతియుధికరణమునందు నింతయే కదా!

పూర్వపక్షము:—మీ సమన్వయము లోకవిరుద్ధము. నిర్గుణఁడగుపరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచరూపముగ నెల్లు సలువఁగలఁడు. లోకమున నిట్టియనుభవ మెందును లేదు కావున, లోకమునఁ గానవచ్చునుత్తమమధ్యమాధమభేదములకు * ససాధారణకారణముగఁ గర్తృను గ్రహించి నట్లే సృష్టివిషయమునఁ గూడఁ ద్రిగుణాత్మక మగుప్రధానమును గాని మఱియొక్కదానిఁ గాని కారణముగ నంగీకరింపవలయును. ఇంతియే కాని

* అసాధారణకారణము. (ఒకటి పుట చూడు.)

పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమునకు సాదానకారణము నిమిత్తకారణము నై యున్నాడని చెప్పఁగూడదు.

అవతారిక:—ఈపూర్వపక్షమును ఖండించుచు నీపాదమును ముగించుచున్నాఁడు.

౧౭౧. సర్వధర్మోపపత్తే శ్చ. ౨. ౧. ౩౭.

తాత్పర్యము:—లోకమునఁ గారణము లగు పదార్థములకు నేయే ధర్మము లుండవలయునో అవి యన్నియు నీపరమేశ్వరునియందు కలవు. అట్లుండుటకుఁ దగినంతయవకాశము కలదని బహువిధయుక్తులచే నిది వఱకే నిరూపించి యున్నాము. లోకమునఁ గుమ్మరి మొదలగువారు ఉపాదానకారణములను ప్రేరేపించుచున్నారు. అట్టివారు చేతనులుగ నుండవలయు ననుట ప్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. మేమును, పరమేశ్వరుఁడు జ్ఞానస్వరూపుఁ డని చెప్పి యున్నాము. మఱియు నుపాదానకారణము లగుపదార్థములయందు కారోత్యద్వదనశక్తి యుండవలయును. శక్తి యనఁగా సూక్ష్మావస్థతో నున్న కార్యమే! మేముఁ బరమేశ్వరుని యందు సూక్ష్మావస్థారూప మగు ప్రపంచము కలదని చెప్పియున్నాము. మఱియు నాయనకు మాయ యుండుటచే నెట్టివిరోధములును రావనియు నిరూపించియున్నాము. ప్రపంచము పరమార్థ మైనచో లౌకికవిరోధము లన్నియు సంభవించుట నిశ్చయమే కాని అట్లు కాదు కదా! కావున మావేదాంతమతముపై నెట్టియాక్షేపమును రానేరదు. ఏయొక్కియు విరోధమును కలిగింపనేరదు. ఇదియునుఁ గాక మీమతమునందును సగుణ మగుపదార్థమే పరిణామింపవలయు ననునియమము లేదు. పరిణామవాదమున నొకవేళ నానియమ మున్నను మామతమునఁ బ్రపంచోత్పత్తి పరిణామజాతము కాకపోవుటచే దోష మేమియుఁగలుగదు. భోక్తృ పశ్యధికరణసిద్ధాంతము నాశ్రయించి “మీమతమునందును (వేదాంతమునందును) పరిణామసిద్ధాంతము కలదు” అని చెప్పినను అచ్చటియీశ్వరరూప మవిద్యాకల్పితమే యని చెప్పఁబడి యుండుటచే సగుణమే యగును. వాస్తవస్థితిలో నీప్రపంచమువలెనే ఆయీశ్వరుఁడు కూడ మాకు భ్రాంతికల్పితఁడే. ఇక వివర్తవాదము నాశ్రయించి చూచిన నప్పుడు దీనిని నుండిన నేటియైన నీర వింపఁబడి వచ్చును. రక

వర్ణము గలపదార్థమును దూరమునుండి చూచినవాడు నీలవర్ణము గల దానినిగా భావించుచున్నాడు. ఇచ్చట రక్తవర్ణము స్వయముగ గుణమే యగుటచే దానిచూచు మఱియొకగుణ ముండదు. మఱియొకగుణము లేకున్న నొకదాని కుపాదానకారణము కానేరదు కదా. కావున నెట్లు చూచినను మామతమునందు దోషము లేదు.

“ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. మీరు మాత్రము క్రొత్తగా సాధించినదేమి? పరమేశ్వరునకు గుణములు లే వనుచునే గుణముల నంగీకరించితిరి. సర్వజ్ఞత్వాదులు గుణములు కావా? అనియెడవేము వినుము. అవి యాపరమేశ్వరునకు స్వభావములే కాని గుణములు కావు. మాసిద్ధాంతమున భేద మనునది భ్రాంతిసిద్ధమే కాని వాస్తవముకాదు. ఈవిషయము పలుమాఱు నిరూపింపబడెను. కావున గుణమునకును ద్రవ్యమునకును మేము భేదము నంగీకరించువారము కాము. మీ, రన్ననో భేదము నంగీకరించి సమవాయుసంబంధము నొక్కదానిఁ జెప్పదురు. ఆసమవాయుసంబంధము కూడ యుక్తియుక్తము కానేర దని నిరూపించి మేము ఇదివఱకే అభేదరూప మగుతాదాత్మ్యసంబంధమును స్థాపించియున్నాము. ఇట్లుగటచే మామతమున లౌకికపదార్థములయందుఁ గూడ గుణగుణిభేదము లేదు. ఇట్లుండ వేదైకవేద్య మగుపరమేశ్వరునివిషయమున నీభేద మెట్లు నుండివచ్చును? కావున మేము గుణముల నెప్పటికి నంగీకరించువారము కాము; అన్నిష్టలములయందును. వివర్తవాదమునే యాశ్రయించియున్నాము. కావున మామతమున దోష మేమియు రాదు. వాస్తవస్థితిలో నున్నది పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే భ్రాంతిచే త్రాటియందు గానవచ్చునర్థమువలె నీవిద్యచే నాయనయం దీప్రపంచము కానవచ్చుచున్నది. అనుటయే మాపరమసిద్ధాంతము.

ఇది వెన్నెలకంటిసుందరరామశర్మచే రచియింపబడిన బ్రహ్మసూత్రార్థపండితయందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ బ్రథమపాదము.

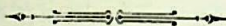
ఇతి శ్రీ భగవద్వేదవ్యాసప్రణితేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ద్వితీయాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ
బ్రథమపాదము.

❧ బ్రహ్మసూత్రము లు. ❧

ద్వితీయాధ్యాయము, ద్వితీయపాదము.

పాదావతారిక.

ప్రథమాధ్యాయమున వేదాంతవాక్యముల సమన్వయించుటచే న్యసిద్ధాంతము నిరూపింపఁబడెను. బ్రహ్మజ్ఞానము వలననే కాని మోక్షము కలుగ దని నిర్ణయింపఁబడెను. ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమున నన్న నో దానికి లొకకియ క్తులవలనను అన్యస్మృతులవలనను వచ్చువీరోధములు సముక్తికముగఁ బరిహరింపఁబడినవి. ఇరులయుక్తులు స్వపక్షమును బాధింపక పోయినంతమాత్రమున పరసిద్ధాంతము లప్రమాణములుకా నక్కఱలేదు కావునను, అట్లు అప్రమాణములు కాకుండిన వైదికసిద్ధాంతమునకు ప్రాధాన్యము రాదు కావునను, అట్లు రాకున్న దీని నెవ్వరు నాడరింపదు కావునను, అట్లాడరింపకున్న ముక్తి దొరకదు కావునను, “యావత్ పరమతం న నిరాక్రియ తే తావత్సవ్యమత మప్రతిష్ఠితం భవతి” “పరమతమును నిరాకిరింపకుండునంతవఱకు న్యమతము స్థిరము కానేరదు” అనున్యాయము నాశ్రయించి యీపాదమునఁ గేవలయుక్తులచే పరయుక్తులు ఖండింపఁబడుచున్నవి.

“ఈశాస్త్రము వేదవాక్యార్థమును పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతో నిర్ణయించుటకు ప్రవర్తించుచున్నది కాని తర్కాదిశాస్త్రములవలె శుష్కతర్కములతో నేదియైన నొకవిషయమును సిద్ధాంతముఁ జేయుటకుఁ గాని దూషించుటకుఁ గాని ప్రవర్తించుట లేదు కదా ! మఱియు దీని సభ్యసించువారును కామక్రోధాదిపర్జితలై యుండవలసినవారు. ఇట్లుగుటచే నన్యతమును నమాత్రము నిరసించవలయును గాని పంపక్ష

ముల దూషింపఁ నేటికి? అది రాగ ద్వేషము లుండిననేకాని సంభవింపదు కదా! అనియెగవేము. వినుము. ఈశాస్త్రము మోక్షరూప మగు పరమపురుషార్థమును కలిగించుటకై వ్రవర్తించుచున్నది కాని కేవలవేదార్థనిష్ఠయమునకై గాదు. లోకమునందును సాంఖ్యాదులచేఁ గల్పింపఁ బడినమతములు శ్రేష్ఠములుగా నున్నట్లు గానవచ్చుటచే మహాజనులచే నాదరింపఁబడి యున్నవి. ఆకపిలాదులును సర్వజ్ఞులని ప్రసిద్ధి నొందియున్నారు. వేదము చతుర్ముఖునిచే లేక బ్రహ్మచేఁ గల్పింపఁబడినదియే కావున సర్వజ్ఞఁ డగుకపిలునిచే గల్పింపఁబడిన యాగమంబును దానితో సమానమే యగు నని తన్నతస్థులయభిప్రాయమై యున్నది. ఇట్లుండ వారిమతమును ఖండింపకున్న వైదికమతమునకు నెలుకడ యెట్లుకుదురును? “చేతనమే జగత్కారణము. అదియే యాత్మ దాని నెఱుంగుటవలనే మోక్షము కలుగును” అను వైదికపక్షమునకును “అచేతనమే జగత్కారణము అది యాత్మభిన్నము దాని నెఱింగిన మోక్షము కలుగును” అని చెప్పుసాంఖ్యసిద్ధాంతమునకును ఇట్టివే యగువై శేషికాదిసిద్ధాంతములకును సమన్వయ మెట్లు కుదురును? ఇం దొక్కటి ఖండింపఁబడ వలయు ననుటయు మఱియొక్కటి నిలువవలయు ననుటయు నావశ్యకము కదా! కావునఁ బరమమతముల నిరాకరించుట యెట్లును ఆవశ్యకకృత్య మైనది. మఱియు నీశాస్త్రము నభ్యసించువారు రాగ ద్వేషాదిశూన్యులై యుండవలయు ననుట నిశ్చయమే కాని యది యెప్పుడు? సిద్ధాంతము నిర్వివాదముగ దృఢమై దాని నాశ్రయించినపిదపఁ గదా! ఇట్లుండ సిద్ధాంత దార్థ్యమునకై పరపక్షముల నిరాకరించుటలో నాక్షేప మేమి? జ్ఞానార్థులకు వేదాంతదర్శన మొక్కటియే యాశ్రయణీయ మనువిషయమును సీరముఁ జేయుట యావశ్యకము కదా! సాంఖ్యాదిదర్శనములు మోక్షమునిచ్చువానివలెఁ గానవచ్చుచున్నవి గాని వాస్తవస్థితీలో వానివలనఁ బ్రయోజనము లేదనియు వాని నాశ్రయించిన మీఁదు మిక్కిలి యఘోగతి కూడ సంప్రాప్త మగు ననియు నిర్ణయింపవలయును కదా! కావున సూత్రకారుఁ డేపాదమునఁ జేయఁబూనినకార్యము నిరర్థకము కాదు.

పూర్వపాదముచే సీరపరుపఁ బడన సమన్వయము దీనిచే నద్వి తీయముగఁ జేయఁబడును. ఈ కారణమువలన పూర్వపాదము దీని

* కుపజీవ్యము; ఇది దాని † కుపజీవకము వీనికిరెంటికిని గలసంబంధ నిమిష జీవోపజీవకభావసంబంధము. ఇట్టిపాదము నారంభించుట మందమతులకు నిస్సంశయము కలిగించుటకై మాత్రమే యగుటచే దీనివలన “సూత్ర కారుడు రాగ ద్వేషముక్తుడు” అని తలంపవలసినవని లేదు. ఇందు పర పక్షదూషణము ప్రధానము కాదు.

“ఇ ట్లయినను ‘ఈక్షణే రాశబ్దం (చూ. ౧. ౧. ౧.) కామా చ్చ నా నుమానాపేక్షా (చూ. ౧. ౧. ౧౨.)’ అను మొదలగు ననేకసం దర్భములచే నివి యిదివఱకే ఖండింపఁబడినవి. కదా” అనియెనవేమొ వినుము ఆసంఖ్యాదులు కొన్ని వేదాంతవాక్యములఁ గైకొని వానికి స్వపక్షమున కనుకూలముగ వ్యాఖ్యానముఁ జేసి యున్నారు. ‘ఈక్షణే’ అను మొదలగుస్థలములయందు ఆవ్యాఖ్యానములు మాత్రమే దూషింపఁబడి యున్నవి. “సంఖ్యాదులు చెప్పునర్థము యుక్త మైనది కాదు” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. ఈపాదమున వారియుక్తులు మాత్రము ఖండింపఁబడును. ఇదియే యిచ్చటఁ గలవిశేషము.

అధికరణావతారిక.

ఈపాదమునఁ గడవఱకుఁ బ్రతియధికరణమునందును ఒక్కొక్క మతము నిరాకరింపఁబడును. కావున నిందలి యధికరణములకు నెచ్చటెచ్చట నేయేమతము నిరాకరింపఁబడునో నచ్చటచ్చట నదియే విషయము. “ఈమతము ప్రామాణికమా అప్రామాణికమా? అనునదియే సంశయ స్వరూపము. ఆయామతమున నున్నయుక్తులు నిస్సారము అని యెఱుంగ కుండుటయే సంశయకారణము. “ఈమత మప్రామాణము కావునవేదాంతసమన్వయము సిద్ధింపదు” అనునదియు “ఈమతము ప్రామాణికము కావున నిది సిద్ధించును” అనునదియుఁ గ్రమముగ పూర్వపక్షసిద్ధాంతఫల

* ఉపజీవ్య మనఁగా నొకదాని నాశ్రయించి బ్రదుకునది సేవకుడు మొదలగువా రిట్టివారె.

† ఉపజీవక మనఁగా నొకదాని నాశ్రయ మిచ్చునది. ప్రభువు మొదలగువారె.

ములు. పూర్వసాదాంతమున “గారణధర్మము లన్నియుఁ బరమేశ్వరు నకు సంభవించును” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడెను. కావున “నాకారణ ధర్మములు ఆయా సుతములయందుఁ జెప్పఁబడినజగత్కారణములకే యేల సంభవింపకూడదు?” అని వచ్చునాక్షేపమే యిందలియధికరణములకుఁ బూర్వసాదాంతాధికరణములతోఁ గలసంబంధము. విశేషములు ఆయా స్థలములయందే చెప్పఁబడును. మఱియు నీపాదము సుతదూషణమూ లమున సమన్వయమునకుఁ గలవిరోధములను నశింపఁజేయు చున్నది యగుటచే నీయవిరోధాధ్యాయమునఁ జేర్పఁబడెను. అధికరణము లన్నియు నొక్కకార్యముచే యాచరించునవి యగుటచే నొక్కపాదముగఁ గూర్చఁ బడెను. ఈశాస్త్రమునఁ బ్రతియధికరణమునకును శ్రుతితో సంబంధ ముండవలయు ననుట సిద్ధాంతమే యైనను ఈపాదమునకు మాత్రమది లేకున్నను దోషము లేదు. శ్రుత్యర్థమును నిర్ణయించుటకేకదా! ఇదియుఁ బ్రసర్తించుచున్నది. ఇట్లే ఏయేస్థలములయందు ప్రత్యక్షశ్రుతివాక్యము లు కానరావో అచ్చట నెల్ల నిర్ణయించుకొనునది.

రచనానుపపత్త్యధికరణము. ౧.

విషయము. — అన్ని సుతములకంటెను (సాంఖ్యమతము అధిక జనులచే నాచరింపఁబడుచున్నది. కావున నీపాదమున మొట్టమొదట నా సుతమే నిరాకరింపఁబడును.

సాంఖ్యమతస్వరూపము: — సాంఖ్యులయభిప్రాయ మేమియనిన: —
*‘భేదానాం పరిమాణా త్సమన్వయా చ్ఛక్తితః ప్రవృత్తే శ్చ కారణ

* ‘భేదానాం’ అనుసాంఖ్యకారిక కర్థము: — ౧ పరిమాణము, ౨ సమన్వయము, ౩ కారణశక్తివలననే కార్యము జనించుననుట. ౪ లోకప్రసిద్ధ మగునియత కార్యకారణభాసము, ౫ ప్రళయకారణమున నభేదముతో లీనమగుట యను ౬ కారణములవలనఁ బ్రతిపదార్థమునకును, ఉత్పత్తికారణ ముండవలయును.

౧. ఏ యే పదార్థములకుఁ బరిమాణము కలదో వానికి నెల్ల కారణ మున్నట్లు లోకమునఁ బ్రత్యక్షముగ గానవచ్చుచున్నది. ఘటాదిపదార్థములకుఁ బరిమాణము కలదు; కారణములును కలెత్తెదా.

కార్యవిభాగా దవిభాగా దై వ్యశ్వరూప్యస్య కారణ మ స్త్యక్తం' అని యీశ్వరకృష్ణుడు సాంఖ్య మతమునందలి హేతువులను సంగ్రహించి చెప్పియున్నాడు. అది యెట్లనిన:-

౧. లోకమున నిందియములు పంచభూతములు మొదలగునవి కొంతపరిమాణమును మాత్రమే కలిగి యున్నవి కాని సర్వవ్యాపకములుగ లేవు ఏదేది పరిమాణము కలదియై యుండునో అది మఱియొకపదార్థమునుండి పుట్టవలయును (కాని స్వాభావికముగనుండుటకు వీలులేదు.

౨. సమన్వయ మనగా చెందుపదార్థములు సర్వకాలములయందును బరస్పరము విడువకుండుట ఇట్టిస్థితి కార్యకారణములకుఁ దప్ప మఱివేసికని సంభవింపదు. ఘటము మృత్తిక నెప్పటికిని విడువదు ; మృత్తికయు ఘటమును విడువదు. కావున నిట్టినియమ మేపదార్థములయందుఁ గానవచ్చునో యవి పరస్పరము కార్యకారణములే యైయుండవలయును. యిందియాదులును సుఖదుఃఖమోహోత్తాపము లగుటచే సత్వాదిగుణముల విడువకున్నవి. కావున వీనికి సత్వాదిగుణమయ మనుపదార్థము కారణము కావలయును.

౩. ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁ గార్యము సూక్ష్మరూపముతోఁ గారణముననుండుననుట యుక్తిసిద్ధము. అదియే కారణశక్తి యని చెప్పఁబడును. మట్టి ఘటమునఁ బుట్టింప గల దనిన సుక్తియందుత్పత్తికిఁ బూర్వమునఁగూడ నాఘటము సూక్ష్మరూపముతో నున్నదనుటయే. కావునఁ గార్యము కానవచ్చినతోడనే 'ఇది యంతకు ముందు సూక్ష్మావస్థతో నేపదార్థమునందైన నుండియుండును'; అని యూహింపవలసివచ్చును; కావున బ్రతిపదార్థమునకును కారణ ముండియే తీగును.

౪. లోకమున "నిది దీనికిఁ గారణము. ఇది దీనికిఁ గార్యము" అని నియమముగ వ్యవహారము జరుగుచున్నది. ఎవడును పెరుగునకు మట్టిని కారణముగఁ జెప్పుట లేదు; పాలను మాత్రమే యెట్లు చెప్పుచున్నాడు. కావున నివ్యవహారనియమము నాశ్రయించి చూచినఁ బ్రతిపదార్థమునకు నుత్పత్తికిఁ బూర్వమున సూక్ష్మావస్థ నియతమనియు నేదియో యొకపదార్థమున నిలిచి యుండుటయు నియతమే యనియు నాపదార్థమే దానికిఁ గారణముకావచ్చుననియు స్పష్టమగుచున్నది.

౫. ప్రళయకాలమందుఁ బ్రతిపదార్థము నశించుచున్నది. అదియు సూక్ష్మావస్థ నుజెందుటయే గాని ధ్వంసమగుట కాదు. ధ్వంసమే యైనచో మఱల జనించుటకు వీలు లేదు కదా. కావున ఏకారణమునఁ గూడ కార్యమునకుఁ గారణ మొక్కటియగుట తీరవలయును.

ఘటము మొదలగుపదార్థములు కొంతపరిమాణముతోఁ గానవచ్చుచున్నవి; మృత్తిక మొదలగువాని నుండియు జనించుచున్నవి. ఇట్లగుటచే నేయేపదార్థమునకుఁ బరిమాణముండునో దానికి నవశ్యకముగఁ గారణముండవలయును. ("ఇంద్రియాదికం సకారణకం పరిమాణవత్వాత్ ఘటవత్" అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము.) మఱియు నాకారణము అతిసూక్ష్మమై యుండును. కార్యము ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున నట్టియాకారముతోనే యుండవలయును కదా. మఱియు నది యనేకాత్మకము కూడ నగును. లేకున్న దానికి కార్యసంబంధ ముండదు.

౨. ఈ ప్రపంచమునఁ బ్రతిపదార్థమునందును సుఖము దుఃఖము ఉదాసీనభావము అనునవి కానవచ్చుచున్నవి. ప్రతిపదార్థమును చూచినప్పుడును కొందఱు సుఖపడుచున్నారు. మఱికొందఱు దుఃఖపడుచున్నారు. వేఱొకకొందఱు దానివైపుననే తిరుగకున్నారు. ఇట్లగుటచే నానుఖదుఃఖమోహములే సర్వావస్థలయందును సర్వపదార్థముల ననుసరించుచున్నవి. ఇట్లు సర్వకాలములయందును పరస్పర మనున ర్తించు పదార్థములు కార్యకారణము లగుచున్నవి. యచుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. ఘటమేయవస్థయందున్నను తదాప్రమాన సున్నమృత్తిక దాని ననుసరించుచునే యున్నది. దానికి నుపాదానకారణ మగుచుఁ గూడ నున్నది. కావునఁ బైఁ జెప్పినవిధముగఁ బ్రతిపదార్థము ననున ర్తించునది యగుటచే నీ ప్రపంచమునకు సుఖదుఃఖమోహములే కారణములు కావలయును.

అందు సుఖము సత్వగుణము, దుఃఖము రజోగుణము, మోహము తమోగుణము. ఈమూఁడుగుణములునుఁ గలసి ప్రపంచకారణ మగుచున్నది. దానికిఁ బ్రపంచరూపముతో విస్తరించునది కావునఁ బ్రధాన మని పేరు. పైఁ జెప్పినగుణములు సమానస్థితిలో నుండుటయే దానికి స్వస్వరూపము. సృష్టిసమయమున నాగుణములు పరస్పర మవయవములుగను అవయవములుగను ఏర్పడి సర్వసృష్టిని గావించును.

"ఇట్లయిన నీ ప్రధాన మచేతన మైనది. దానిని చేతనుఁడు నియమింపవలయును. అట్లయిన నది సరమేశ్వరాధీనమే యవలయును. వేదాంతం బంగీకరించుచుండు కూడ నట్టిదే కదా" అనియెడ వేమి యట్లు కాదు; సాంఖ్యులమతమున నీశ్వరుఁడు లేఁడు. నిర్గుణుఁడును దేనితోను సంబంధపడనివాఁడునుగనుకనుకలము కలఁడని. అట్లేఁడు బౌద్ధమతమును తెలి

సికొనలేక ప్రపంచమునందు చిక్కి యందుఁ గలనుఖదుఃఖమోహములు తనకే గలుగుచున్న నని తలంచుచుండును. ఈతలంచే వారిమతమున బంధము. ప్రధానస్వరూపజ్ఞానంబును స్వస్వరూపజ్ఞానంబును ప్రధానమును విడిచి తనస్వరూపమును స్వీకరించుటయును వారిమతమున ముక్తి. ఆవురుషుఁడును వారిమతమున ననేకభేదములు కలవాఁడే ఇట్లగుటచే నాతఁడు ఆప్రధానమును ప్రేరేపింపఁ జాలఁడు; కావున వారాప్రధానమును గూర్చి యిట్లు చెప్పుదురు:—

ప్రధాన మచేతనము. అది పురుషులకు భోగమోక్షములను కలిగించుటకై చేతనాంతరసహాయముతో నవసరములేక స్వయముగఁ బ్రవర్తించుచున్నది. లోకమునందును ఇట్లు ప్రవర్తించునవి యనేకములు కలవు. పాలు స్వయముగ నచేతన మయ్యును శిశువుల నభివృద్ధి జేయుటకై చేతనాంతరసహాయము లేకయే ప్రవర్తించుచున్నది. నీరు స్వయముగనే పాటుచున్నది. గడ్డియు స్వయముగనే తీరరూపమునఁ బరిణమించుచున్నది. మఱియునే త్రాదీంద్రియములను చూచుట మొదలగుకార్యములయం దెవ్వఁడు ప్రేరేపించుచున్నాఁడు? సంపాదించుటకై యుద్దేశింపఁ బడియున్న లేక రావలసియున్న పురుషార్థమే వానిప్రవృత్తికి గారణము. ఇట్లే ప్రధానము కూడఁ బురుషునకు భోగమోక్షములఁ గలిగించుటకై స్వయముగనే స్వతంత్రముగనే ప్రవర్తించవచ్చును. ఇదియును గాక *పంగ్వంధన్యాయముతోఁ బురుషప్రధానములు పరస్పరసహాయమును చేసికొనినను చేసికొనవచ్చును. కావున ప్రధానము స్వతంత్రమే.

3. మఱియు లోకమునఁ గార్యము ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున కారణమునందు సూక్ష్మరూపముతో నిలచియుండు నని ఇదివఱకే చెప్పఁబడి

* ఒక గ్రుడ్డివాఁడు ఒకయూరికి పోఁదలంచి మార్గమున దిక్కు తెలియక భ్రాంతుఁడగుచుండెను. అప్పుడు కాళ్లు లేకపోవుటచే నడచుటకు మిగుల శ్రమ పడుచు, బోవుచున్న యొకకుంటివాడు వానికి మిత్రుఁడయ్యెను. అప్పుడు వారిరువురును బరస్పర సహాయముచే నుభయుగ గమ్యస్థానమునఁ జేరదలంచి యిట్లు నిర్ణయించుకొనిరి. కుంటివానికి దృష్టి కలదు కావున త్రోవఁ జూపునట్లును కాళ్లు కలవాడగుటచే గ్రుడ్డివాడు వానిని ఖుజముపై నెక్కించుకొని నడచునట్లును వారు నిర్ణయించుకొనిరి. ఈ యేర్పాటుచే వారిరువురును అనాయాసముగ గమ్యస్థానమునజేరిరి. ఇదియే పంగ్వంధన్యాయము. ప్రధానపురుషులు నిజే పరస్పర సహాయము నాచరించుకొనియుండు రవిశాంతినిబ్రహ్మసూత్రమున ప్రకటించెను. Digitized by eGangotri

యున్నది. ఇదియే (సూక్ష్మావస్థతో నున్న కార్యమే) కారణశక్తి యనఁబడును. ఇట్లుగుటచే నాకారణ మవశ్యముగ నచేతనమే కావలయును. కార్య మగు ప్రపంచ మచేతనమే కదా! ఇది బ్రహ్మవివర్త మనువాదంబును సరి కాదు. రజ్జువివర్త మగుసర్పము శూన్యరూప మైయున్నది; ఈ ప్రపంచ మట్టిది కాదు కదా! కావున నవశ్యముగ దీని కొక యచేతనపదార్థమే కారణ మై యుండవలయును.

౪. ఇట్లుండిన నే కాని “ఇది కారణము. ఇది కార్యము” అనువిభాగ మేర్పడదు. ఈ ప్రపంచమున కన్ననో సుఖదుఃఖమోహములు కారణము లని కానవచ్చుచున్నవి. “ఏది దేనిచే ననుసరింపఁబడునో అది (అనుసరింపఁబడునది) దానికి కార్యము (“యత్ యే నాన్వితం త త్తస్య కార్యం మృదన్విత ఇవ ఘటః” అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము)” అను యుక్తిచే నీవిషయ మిదివఱకే నిరూపింపఁబడెను. సుతీయు లోకమున నన్నిపదార్థములకుఁ గారణము కానవచ్చుచుండఁ బ్రపంచమునకు మాత్రము గారణ మేల లేకపోవును. బ్రహ్మము కారణము కాఁ గూడ దని యనిదివఱకే చెప్పి యున్నాము.

౫. ఇదియంతయుఁ గాక ప్రళయావస్థయందు ఇంత యేల పదార్థము ధ్వంస మైనప్పుడుఁ గూడ కార్యకారణవిభాగము నొనర్చుటకు వీలు లేకున్నది. ఇట్లున్నను కార్యములు మాత్ర ముత్పత్తి యగుచున్నవి. కారణమే లేకపోయినచో నిది సంభవింపదు. కావునఁ దాఁజేలు తనయవయనముల లోనికి నడఁచికొనునట్లు ప్రళయకాలమున సర్వప్రపంచము నడఁచికొనుటకును, సృష్టినయమును సుత్పత్తి జేయుటకును కారణ మొక్కటి యవశ్యముగ నుండవలయును. అది శూన్యరూప మగుటకు వీలు లేదు. కావున *బాద్ధమతము యుక్తము కాదు. అది సద్రూపమే యైనను కార్యము సూక్ష్మావస్థతో దానియందు లేకున్న లేనిది యెప్పటికిని కలది యగుటకు వీలు లేదు. కావున నై యాయితవై శేషికాదిమతములు యుక్తములు కావు. (వారు సత్కారమునుండి యసత్కార్యమే సద్రూపముతో జనించు నందురు.) ప్రత్యక్షసిద్ధ మగు ప్రపంచము భ్రాంతి యనుటకు వీలు లేకపోవుటచే వేదాంతమతము యుక్తము కాదు (వారు కార్యకారణములు సద్రూపములే యైనను కార్యము మాత్ర మున్నట్లు తోచు

నదియే కాని వాస్తవము కా దందురు.) కావున మామతమే (సాంఖ్య మతమే) యుక్తియుక్తము “మహతః పర మవ్యక్తం, అజా మేకాం” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియు మామతమునే యనువాదమును జేయుచున్నది.

సాంఖ్యమతమున వేదాంతు లంగీకరించువిషయములు:—ఈవిధముగ సాంఖ్యులసిద్ధాంతము శ్రుతివిరుద్ధ మయ్యును శ్రుతినమ్మతము నలె పలువురకు భ్రాంతిదాయకమై యున్నది. ఇందుఁ గొన్నిభాగములు వేదాంతులకును సమ్మతము. వేదాంతులవలెనే సాంఖ్యులును పురుషునకు నిర్గుణత్వముఁ జెప్పుచు స్వస్వరూపసాత్మాత్కారముచే ముక్తినిఁ జెప్పుచున్నారు; బంధము భ్రాంతిజన్య మనుచున్నారు కదా ! మఱియు వారుజేయు *సత్కార్యవాదము గూడ సమ్మతమే యొనట్లు తోచును గాని యందు తారతమ్యము విశేషముగ గలదు. సాంఖ్యులు ‘కార్య మెప్పటికిని సద్రూపమే’ యందురు; వేదాంతులు “కార్యము సద్రూపముగఁ దోచుట మాత్రమే కాని వాస్తవస్థితిలో నట్లు లే” దందురు. “కారణము శూన్యరూపము కాఁ గూడదు” అనుపక్ష మిరువురకును సమ్మతమే.

ఇదివఱకే ఖండింపఁబడినవిషయములు:—ఇంతకుఁబూర్వమే ప్రథమాధ్యాయమున నొల్లవపాదమునందు ప్రథమద్వితీయాధికరణములలో నీమతమునకుఁ గల శ్రుతిబలము ఖండింపఁబడెను. ‘ఈక్ష తే రాక్షబ్దం ౧. ౧. ౧.’ అనుసధికరణమునను మఱికొన్నిస్థలములయందును ‘వీరిమతము శ్రుతినమ్మతము కాదు’ అని నిరూపింపఁబడెను. ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమునఁ జేతనకారణవాదముపై వచ్చువీరియాక్షేపములు ఖండింపఁబడినవి. ‘కార్య మవిద్యాకల్పితమే; కారణముమాత్రమే. భేదము పారమార్థికము కాదు’ అనువిషయము కూడ స్థాపింపఁబడెను. ‘త్రికాలములయందును కార్యము సద్రూపము’ అను, (సాంఖ్య) సిద్ధాంతము కూడ ఖండింపఁబడెను.

అవతారిక:—ఇట్లుగుటచే ‘సుఖదుఃఖమోహోత్తక మగుపదార్థమే ప్రపంచకారణము’ అనుసిద్ధాంతభాగము నీక్రిందిసూత్రముతో ఖండించు

*సత్కార్యవాదమనఁగా సుత్పత్తికిఁ బూర్వముననులయావస్థయందును మాత్మరూపముతోను క్షీతసమయమున స్థూలరూపముతోనుఁ గార్యము సద్రూపమేయై యుండునని చెప్పుట Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

చున్నాడు. ఈయధికరణముయొక్క సంగతిమొదలగునవి యధికరణావ
తారికయందే సూచింపబడెను. మతస్వరూపనిరూపణమే పూర్వ
పక్షము.

౧౭౨. రచనానుపపత్తే శ్చ నానుమానం.

౨. ౨. ౧.

తాత్పర్యము:—సాంఖ్యులు చెప్పుప్రకారమున నచేతనమును
స్వతంత్రము నగుప్రధానమునే జగత్కారణముగఁ గైకొనిన నది సృష్టినిఁ
జేయు ననుట సంభవింపదు. అచేతనములకు స్వాతంత్ర్య మెచ్చటఁగలదు?
కావున సాంఖ్యసిద్ధాంతము యుక్తము కాదు. ఎట్లనిన:—

లోకమున నచేతనము లెవ్వియు స్వయముగఁ బ్రవర్తించుట
ప్రత్యక్షముగ లేదు. ప్రతియచేతనమునకును ఒకచేతనుఁడు సహాయుఁడే
యై యుండుచున్నాడు. కుమారవాఁడు లేక మట్టి స్వయముగ ఘటరూ
పము నొందుట లేదు; స్వర్ణకారుఁడు లేక సువర్ణము భూషణ మగుట
లేదు. మఱియు నొకనికి సుఖదుఃఖిభాదులఁ గలిగింపవలయు ననిన చేతను
నకు సామర్థ్య ముండునే కాని యచేతనుల కుండదు. జ్ఞానవంతుఁ డైన
శిల్పి మాత్రమే పురుషులకు సుఖదుఃఖికారణము లగువిచిత్రగృహదుల
నిర్మింపఁగలుగు చున్నాడు కాని స్తంభశిలాదులు స్వయముగనే నిర్మిం
పఁగలుగుట లేదు. ఇట్లుండ నెట్టివిజ్ఞానవంతులకుఁ గూడ నగోచరమై
బహుకర్తృఫలానుభవముఁ గలిగించుచు బహువిచిత్రపదార్థయుక్తమై
యున్నప్రాప్తపంచము నచేతన మెట్లు సృజింపఁగలుగును? కేవలదృష్టాం
తబలము నాశ్రయించియే సిద్ధాంతముఁ జేయవలయు నన్నను పైనిచెప్పిన
విధముగ మతము నిలువదు. చేతనసహాయముఁ గలయచేతనములే పురు
షార్థసాధనము లగుచున్నవి. యంటిని కదా!

‘ఇట్లు కాదు. అచేతనమునకుఁ జేతనసహాయ ముండిన నుండును
గాక నాకుఁ గావలసినది మాత్ర మిది కాదు. అచేతనపదార్థము పురుషా
ర్థసాధన మగుచున్నదిగాని చైతన్యపదార్థముగఁ గాదు. అచేతనము అది

యు క్తము కాదు. * అన్వయ వ్యతిరేకములను విమర్శించిన వారిచుతము నిలువదు. ఏయేపదార్థములు పురుషార్థసాధనములుగ నున్నవో అవి యన్నియు నచేతనములుగ నుండునని, యేవేవి యచేతనములు కావో అవి యన్నియుఁ బురుషార్థసాధకములు కావేని యుప్పుడు వారిచుతమున నన్వయవ్యతిరేకములు కలుగును. దానిచే వ్యాప్తియు (పురుషార్థసాధకము లగునవి యన్నియు నచేతనములే యనునియమంబును) స్థిరపడును. ప్రత్యక్షము దీనికి విరుద్ధముగ నున్నది. చేతనసహాయము లేక నచేతన మేదియ స్వయముగఁ బ్రవర్తించుట లేదు. కావున నెప్పటికిని స్వంతంత్ర మగు నచేతనము జగత్కారణము కాదు. కావున 'జగత్కారణ మచేతనం స్వతంత్ర పురుషార్థసాధకత్వాత్ క్షీరాదివత్', 'పాలు మొదలగువానివలె స్వతంత్రముగ పురుషార్థమును సాధింపఁగలుగునది యగుటచే జగత్కారణ మచేతనమే' అనుననుమానము నిర్మూలమైనది. మఱియు నీప్రధాన మునకును చేతనసహాయము కలదనినఁ గలుగువరోధ మేదియు లేదు. విరోధ ముండిననే కదా యేదియో యొకవిధముగ నచేతనమును జగత్కారణముగ సాధింపవలసియుండటం. శ్రుతి చేతనమే జగత్కారణ మని చెప్పుచున్నట్లు ఇదివఱకే నిరూపింపఁబడియు నున్నది. చేతనసహాయము నంగీకరించిన నాశ్రుతియుఁ దోడ్పడును. ఇప్పు డదియు వారికి విరుద్ధమే యగుచున్నది కదా! కావున నచేతనమునకు స్వాతంత్ర్య ముండుటకు వీలు లేకపోవుటచే వారు చేసినయూహ దోషయు క్తము.

* అన్వయ మనఁగా కార్య కారణములకును హేతుసాధ్యమునకుఁ గలసాహచర్యనియమము. వ్యతిరేకమనఁగా కారణాభావ కార్యాభావములకును సాధ్యాభావ హేత్వాభావములకును గలసాహచర్యనియమము. (31-౪౧)వ పుటయందు అనుప్రమాణస్వరూపము వివరింపఁబడి యున్నది. అచ్చటఁ జెప్పబడిన లింగము హేతుననబడును. దానిచే నిర్ణయింపబడు పదార్థము సాధ్యమనబడును కార్యకారణస్వరూపము ప్రత్యక్షము. ఇక నన్వయవ్యతిరేకస్వరూప మెట్టిదనిన నెచ్చట ఘటముండునో "యచ్చట మృత్తిక యుండును." అనునది కార్యకారణముల అన్వయము. "ఎచ్చట మృత్తిక యుండదో అచ్చట ఘట ముండదు." అనునది కార్యకారణముల వ్యతిరేకము "ఎచ్చట పొగ యుండునో యచ్చట నగ్ని యుండును" అనునది హేతుసాధ్యముల అన్వయము. "ఎచ్చట యగ్ని యుండదో అచ్చట ధూమ ముండదు" అనునది హేతుసాధ్యముల వ్యతిరేకము.

౨. మఱియు 'జగత్కారణ సుఖదుఃఖఖమోహాత్మకం జగత్ స్తదన్వితత్వాత్ మృదన్వితస్యేన మృతే' 'మృత్తికే ననుపర్తింపః బడుచున్న ఘటమునకు మృత్తికయే కారణ మైనట్లు సుఖదుఃఖఖమోహములచే ననుపర్తింపః బడుటవలన నీ ప్రపంచమునకు నాసుఖదుఃఖఖమోహములే కారణములు' అను ననుమానము కూడ యుక్తియుక్తము కాదు. ఎట్లనిన:— సుఖదుఃఖఖమోహము లనునవి మనస్సునందు దేశకాలాద్యనుగుణముగ జనించువృత్తులే కాని పదార్థస్వభావములు కావు. మఱియు నీశబ్దాది బాహ్యపదార్థములు వానికిఁ గారణములుగఁ గూడ నున్నవి. ఇదియంతయుఁ బ్రత్యక్షము. ఆసుఖాదులు వస్తుస్వరూపము లే యగునేని అన్నియు నన్ని కాలములయందు నేకరూపములుగ నుండవలయును. చందనము హేమంతఋతువునందుఁ గూడ సుఖముఁ గలిగింపవలయును. కస్తూరి మొదలగు పదార్థములు కూడ గ్రీష్మఋతువునందు సుఖకరములు కావలయును. పదార్థస్వరూపమునకుఁ గాలభేదమువలన భేదము కలుగదు కదా! ఇదియునుఁ గాక వారు ప్రతిపదార్థమునకును సుఖదుఃఖఖమోహములు మూఁడును స్వరూపములే యనుచున్నారు. ఇట్లయిన ముండ్లు విషము మొదలగునవి కూడ కొందఱకు సుఖమును కలిగింపవలయును. ఇది యెంతయు ననుభవవిరుద్ధము కదా! కావున సుఖదుఃఖాదులు మనోవృత్తులనియు బాహ్యపదార్థములు దేశకాలాద్యనుగుణముగ వానికి హేతువు లగుచుండుననియు మాత్రమే చెప్పవలయును. ఇదియంతయు గాక బాహ్యపదార్థము లేకరూపముగనే యున్నను వారివారి సంస్థారభేదముల వలన నొకనికి సుఖమును కలిగించినదియే మఱియొకనికి దుఃఖమును కలిగించుచున్నది. మనుష్యులచే నాదరింపఁబడు సంపెంగపువ్వు తుమ్మెదలచే తిరస్కరింపఁబడుచున్నది. ఇతరపశువులచే నిరాకరింపఁబడువర్ణములు మేకచే నాదరింపఁబడుచున్నవి. వారన్నట్లు సుఖదుఃఖఖమోహములు వస్తుస్వరూపములే యైన నీవిరోధ మేలకలుగవలయును? వస్తుస్వరూపము కాకున్న నవి జగత్కారణ మెట్లగును? కావున నీహేతువు కూడ యుక్తియుక్తము కాదు.

౩. ఇదియునుఁ గాక పరిమూల మనుకారణమునుఁ బట్టి సిద్ధాంతముఁ జేయబోయిన నదియు సరి కాదు 'లోకమున మొలకలు ఘటము మొదలగునవి కారణముల్లో సంబంధపడి యున్నవి. పరిమూలము కలిగి

యున్నది. కదా! యనుకారణము నాశ్రయించి మీరును ప్రపంచము నకుఁ గారణసంస్కర్తమునుఁ గల్పించితిరి; ఆసంస్కర్తమును ఏకరూపునికి సంభవింపదు కావున 'జగత్కారణ మనేకరూప మని సిద్ధాంతము జేసితిరి. ఇట్లయిన వారు కారణములుగఁ జెప్పిననత్వాదిగుణములు కూడ మఱి యొక కారణముతో సంస్కర్తము నొందవలయును; వానికిని పరిమాణము కలదు కదా! చూడుము. వారిసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచిన నత్వాది గుణములు ప్రపంచమునందు మాత్రమే సంబంధపడియున్నవి కాని తమలోఁ దాము సంబంధపడ లేదు. కార్యకారణభావ ముండిననే గాని యట్టిసంబంధ ముండదు కదా! ఆత్మయును శుద్ధచైతన్యరూపుఁ డగుటచే నాతనితో వీనికి సంబంధము కలుగదు. ఇది యంతయును గాక పరిమాణమే హేతువుగా నుద్దేశింపఁబడుటచేలన పురుషుఁడును కారణసంస్కర్తము నొందవలసినవాఁ డగును. వారిమతమునఁ పురుషుఁ లనేకు లగుటచే వారలకునుఁ బరిమాణము కలదు కదా! కావున పరిమాణ మున్నంతమాత్రముననే వస్తువులు కారణసంస్కర్తము నొందవలయు ననుట నిజమము కాదు; కారణము కూడ నింతమాత్రమున ననేకాత్మకము కా నక్కట లేదు.

3. ౫. ఇట్లగుటచే కార్యకారణములకు పరస్పరసంస్కర్త వాస్తవముగ నుండవలసినచనియే లే దనుట నిర్వివాద మైనది. దీనివలనఁ బరమేశ్వరుఁడే ఏకరూపుఁ డయినను ప్రపంచకారణము కావచ్చును, సంస్కర్తయ భ్రాంతికల్పితము కావచ్చును. పైసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచినఁ బ్రపంచమునందలి కార్యకారణభావము లన్నియు భ్రాంతికల్పితసంస్కర పూర్వకములే యగుచున్నవి. కదా 'కావున నీప్రపంచము సృష్టికిఁ బూర్వమునను ప్రశయమునకు ననంతరమునను పరమేశ్వరునియం దిట్టి సంబంధముతోనే యున్నది. సృష్టికాలమునఁ ద్రాటినుండి సర్పము జనించినట్లు భ్రాంతిచే జనించుచున్నది' అను మనసిద్ధాంతమే మిగుల యుక్తియుక్త మైనది.

౪. మఱియును వారు కార్యకారణవిభాగము ప్రత్యక్షమైయుండుటచేఁ బ్రపంచమునకు నచేతనమే కారణ మనుచున్నారు. అచేతనము నకుఁ జేతనము కారణ మగుట సంభవింప దనుచున్నారు. ఇదియు విరుద్ధమే; లోకమున నేకార్థమును విచారించినను దానికి బుద్ధిపూర్వక

కర్తయే (సంకల్పపూర్వకముగ నాచరింపఁగలవాఁడే) కారణ మగుచున్నాఁడనుట స్పష్టమగుచున్నది 'వాఁడు ఉపాదానకారణము కానేరఁడు. కదా' అనియెడవేమో అట్లయినను దోష మేమి? ఉపాదానకారణముతోఁగూర్చమునకు వా సనసంసర్గ యుండ నక్కలలే దని యిదివఱకే నిరూపించితినికదా! చేతనుఁడును సంకల్పనూత్తముచే నర్వపదార్థములఁ గల్పింపవచ్చు ననియు నిదివఱకే నిరూపింపఁబడి యున్నది; కావున నెట్లును సాంఖ్యసిద్ధాంతము యుక్తియు క్తము కానేరదు.

నూత్రము. ౨.

అనతారిక:—ఈవిషయము (మూఁడవవిషయము)నే మఱియొక హేతువుచే ఖండించు చున్నాఁడు.

౧౭౩. ప్రవృత్తే శ్చ. ౨. ౨. ౨.

తాత్పర్యము:—మఱి యు నీప్రధానము తనశక్తివలనఁ గార్యరూపముగఁ బ్రవర్తించుచున్నది యని సాంఖ్యులు చెప్పుచున్నారు. (మతస్వరూపము పేరా ౩. ౪౪౪ పేజీ.) అహేతువుకూడ ప్రధానమునకు చేతనసహాయము కావలయును అనువిషయమును నిరూపించుచుండుటచే మనకే సహాయకారి యగుచున్నది. త్రిగుణములును సమానములై యుండుటయే ప్రధానమునకు స్వరూపము. అట్టిస్థితివలన నగు కార్య మేదియు నుండదు. ఆగుణములలో నొకటి యధిక మగుచు తక్కినవి దానికి నవయవము లగుచు నుండిననే కాని యేపదార్థంబును జనింపదు. ఇదియే యాప్రధానమునకు వ్యాపారము ఈవ్యాపారము. అచేతనమున కెట్లు గలుగును. మట్టి రథము మొదలగునవి కుమ్మరవాఁడు గుట్టములు అనుచేతనముల మొక్క సహాయము లేక స్వయముగఁ బ్రవర్తించుట లేదు కదా. కావున వారు చెప్పిన హేతువుకూడ మనకే యనుకూల మైనది; వారు మాత్రము 'ప్రపంచ మచేతన మగుటచే దానినిఁ గల్పించుకారణము కూడ సచేతనమే కావలయును' అని యభిప్రాయపడి కొన్నిదృష్టాంతములను మాత్రమే యూత్రయించి యట్లు సిద్ధాంతముఁ జేసిరి కాని లోక ప్రసిద్ధిని గమనింపలేదు. కావున నీప్రపంచము అభినివృత్తిముగ నున్నది

యనుటయే కాదు; స్వయంతుగ నచేతనము ప్రవర్తింపలే దనుట కూడ వాసిద్ధాంతమునకు భంగముఁ గలిగించుచున్నది.

పూర్వపక్షము:—ఇట్లు కాదు. మనము (వేదాంతము) కూడ సాంఖ్యమతమును నిరాకరించినపిదప శుద్ధచేతనస్వరూపుఁడను ఇతరసహాయము లేనివాఁడు నగుపరమేశ్వరునే అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణముగఁ జెప్పవలయును. ఇది యంతయు క్తముగా తోచలేదు. లోకమునఁ గేవల మగుచేతనపదార్థము కూడఁ బ్రవర్తించుటలేదు. ప్రవర్తించునది యంతయు నచేతనమే. దేహము మాత్రమే సర్వవ్యాపారముల నాచరించుచున్నది; కాని అందలియాత్మ కాదు. ఒకవేళ నాయాత్మ యుండిన నుండును గాక. ఇంతమాత్రమున నాయన ప్రవృత్తికిఁ గారణ మగునా? ఆకాశ మన్నిస్థలములనుండును వ్యాపించి యున్న దనునంతమాత్రమున సర్వపదార్థములకును నిమిత్తకారణ మగుచున్నదా? కావున అచేతనమునకే వ్యాపారము కల దనవలయును. అచేతనము నాశ్రయింపక వ్యాపారవంతుడై కేవలచేతనుఁ డెందునుఁ గానవచ్చుట లేదు. ఈకారణము వలననే “దేహ మున్నప్పుడు వ్యాపారము కలదు లే నప్పుడు లేదు” అను వ్యాప్తి నాశ్రయించి లోకాయతులు “దేహమే యాత్మ” యని సిద్ధాంతముఁ జేసి యున్నారు. ఇదియును గాక మనమతమున నాపరమేశ్వరుఁడు వ్యాపారశూన్యుఁడు అద్వితీయుఁడు నై యున్నాఁడు. ఇట్లుండ మనమతము మాత్రము నిలుచుట యెట్లు?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింపవలదు. కేవలఁ డగుచేతనునకుఁ గూడ వ్యాపారము లే దనుట సత్యమే. అయినను ఆచేతనుఁడు స్వతంత్రుఁడు. ఆయనయొక్క సహాయముచే జేతనము ప్రవర్తించుచున్నది; కాని యచేతనముయొక్క సహాయముచే నాయన ప్రవర్తించుట లేదు. సర్వవ్యాపారముల నాచరించునదియు నచేతనమే యనుటలో వివాద మేమియు లేదు కాని ఆవ్యాపారమునకు చేతనుఁడే కారణ మనుట మన సిద్ధాంతము. ఆకాశదులవలె చేతనుఁ డూరక నుండువాఁడు కాడనియు వ్యాపారమునకు కారణముఁ గూడ నగుచున్నాఁ డనియు మనసిద్ధాంతము. దేహము బ్రతికియున్నప్పుడు మాత్రమే వ్యాపారముల నాచరించుచున్నది; కాని చేతనము వెడలిపోయినపిదప నట్లాచరించుట లేదు. రథాదులును

అశ్వములు వాని నీడ్చినపుడు మాత్రమే కదలుచున్నవి కాని లే నప్పుడు లేదు. ఇట్లుగుటచే నావ్యాపారము చేతనమువలనఁ గలిగినది యనియే చెప్పవలయును “అగ్ని యున్నప్పుడు మాత్రమే కొఱవి యితరపదార్థమును కాల్చును; లేనప్పుడు లేదు” అని గ్రహించినవాఁడు “దాహశక్తి అగ్నివలనఁ గలుగుచున్నది” అని నిర్ణయించుటకు సంశయించునా? లోకాయత మతస్థులును “చేతన మగుశరీరమే అచేతనము లగురథాదిపదార్థములఁ బ్రవర్తింపఁజేయును” అనియే సిద్ధాంతముఁ జేసి యున్నారు. కావున “సర్వవ్యాపారములకునుఁ జేతనపదార్థమే కారణము” అనువిషయము సాంఖ్యులకుఁ దప్ప తక్కినవారలకు నందఱకును సమ్మతమే. మనమును వాస్తవస్థితిలో నీనమయమున “జేతనమునకు వ్యాపారకారణత్వము కలదా? లేదా?” అనువిషయమునుమాత్రమే విచారింపవలసి యున్నాము; కాని పరమేశ్వరస్వరూపమును కాని జీవస్వరూపమును గాని వివరింపవలసినవారమై యుండలేదు. ఇట్లుఁ గాక ఆవిషయమునుఁ గూడ చర్చింపవలయు నన్నను మనమతమునందు దోషము కలుగదు. పరమేశ్వరునకు వ్యాపారము లేకున్నను తనసాన్నిధ్యమువలన నితరపదార్థములఁ బ్రవర్తింపఁ జేయవచ్చును. అయస్కాంత మట్లే యిచుమును ప్రవర్తింపఁ జేయుచున్నది; తాను చలింపకయే దానిని చలింపఁ జేయుచున్నది. రూపము మొదలగుగుణంబులును స్వయముగఁ బ్రవర్తింపకయే తనవైపునకు నిందియముల నాకర్షించుచున్నవి కదా! ఘటియు నాయన అద్వితీయుఁడే యైనను మాయామయము లగు నామరూపములు సూక్ష్మములై సృష్ట్యారంభమున నసిర్వచనీయ సంబంధముతో నాయనయందుఁ గలవని యిదివఱకే పలుమాట నిరూపించియున్నాము. కావున సర్వజ్ఞుఁడును సర్వశక్తియు క్తుఁడు నగుపరమేశ్వరుఁడే జగత్కారణ మని చెప్పిననే సిద్ధాంతము నిలుచును లేకున్నదిలువదు.

సూత్రము. ౩.

అవతారిక:—“ఇట్లు కాదు. పాలు స్వతంత్రముగనే వత్సము నభివృద్ధిఁ జేయుటకై ప్రవర్తించుచున్నది. జలమును స్వయముగనే లోకోపకారార్థమై ప్రవహించు చున్నది. తృణంబును క్షీరముగ మాలుచున్నది. ఇట్లే ప్రధానములగు స్వతంత్రముగఁ బురుషునకు జోగమోక్షములఁ

గలిగించుటకై ప్రవర్తింపవచ్చును” అను పూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాడు.

౧౭౪. పయోంబువ చేత్తత్రాపి. ౨. ౨. ౩.

తాత్పర్యము:—ఇదియును: గాక సాంఖ్యమతస్థులు చెప్పుదృష్టాంతములు గూడ యుక్తములు కావు. పాలు మొదలగువానియందు కూడ చేతనసహాయము కల దని యనుమానము. జేయవచ్చును. రథములు మొదలగుచేతనములు చేతనసహాయశూన్యముగ ప్రవర్తించుట లేదను విషయము సాంఖ్యులకు: గూడ సమ్మతమే కదా! కావున వీనిని ప్రధానమునకు దృష్టాంతములనుగాఁ జెప్పఁగూడదు. మనకును వారలకును: గూడ సంస్కృతమై(నిశ్చయింపఁబడినదియై)యున్నవిషయమునే వారుహేతువు: గాఁ జెప్పుట యెట్లు యుక్తమగును? లోకప్రసిద్ధియు “యో ౭పు తిష్టన్...అప అంతరో యమయతి” “ఎవ్వఁడు జలమున నుండి దానిని ప్రేరేపించుచున్నాఁడో” అను మొదలగుశ్రుతివాక్యములును మనసిద్ధాంతమునకే (“చేతనసహాయము లేక నచేతన మేదియు: బ్రవర్తింపలేదు” అను సిద్ధాంతమునకే) అనుకూలముగ నున్నవి. కావున వారిమతము చెల్లదు.

నీటిని: గూర్చి యిదివఱకే ప్రమాణమును చూపితిమి. మఱియు నది పల్లము మొదలగువాని నపేక్షించియే పాఠుచున్నది కాని స్వతంత్రముగ: గాదు కదా! పాలును ఆవుయొక్క యిచ్ఛలన: బ్రవర్తించు ననవచ్చును. లేగను చూచినప్పుడుగాని అది ఊరపానము: జేయుటకై స్తనములను స్పృశించినప్పుడు కాని పాలను స్రవించదు కదా! మఱియు: దృఙ్మును గూర్చి చెప్పినదృష్టాంతము మిగుల నయుక్తము; దానికి ఊర రూపముతో: బరిణమించుటకు స్వతంత్ర శక్తియే కలిగియున్న వృషభము హిషాదులయం దేల అట్లు పరిణమింపఁ గూడదు. “అవయవసన్నివేశభేదమే దానికి: గారణము కా: గూడదా?” అనియెడవేమొ అప్పటికిని మనయభిప్రాయము నిర్వివాదముగనే సిద్ధించినది “అచేతనములకు నెందును స్వాతంత్ర్యము లేదు” అనువిషయము సిద్ధాంత మైనది గదా! వాస్తవస్థితీలో నాయనయవసన్నివేశమునకు: గూడ నట్టివ్యాపారము: గలిగించువాఁడు చేతను:డే యగుటచే సర్వమును: జేతనకార్యమే యగును. కావున మనసిద్ధాంతమున నెటును లోపము కలుగదు.

“ఉపసంహరదర్శనా న్నేతి చే న్న తీరవ ద్ధి. ౨. ౧. ౨౮.”

అనుసూత్రమున తీరమునకు స్వతంత్రకారణత్వమును మనము కూడఁ జెప్పియున్నాము కదా !” అనియెడవేమొ యట్లుకాదు. అచ్చట లోకుల యొక్క స్థూలదృష్టి నాశ్రయించి “వెలిసాధనములతో నవసరము లేకయే పాలు పెరుగుగ మారుచున్నవి” యని చెప్పితిమి కాని దానికి చేతనన హామీ ముక్కట లే దని కాదు. “దండము చక్రము మొదలగుసాధనములు లేక కలాలుఁడు మొదలగువారు ప్రసరింపలేరు కావునఁ బరమేశ్వరుఁడు కూడ తనకంటె నవ్యము లగునచేతనపదార్థములఁ గొన్నింటిని సాధనములుగఁ గైకొనవలయును” అనియే కదా యచ్చట యాత్మేషము వచ్చినది. “చేతనమునకు సహాయాంతరము (అచేతనసహాయము) కావలయునా ? అక్కట లేదా ?” అనువిషయము మాత్రమే యచ్చట విచారణీయము కాని “అచేతనమునకు స్వతంత్రప్రవృత్తికలదా ? లేదా ?” అనువిషయము కాదు. అప్పటికి నచ్చటిసిద్ధాంతము ప్రస్తుతసిద్ధాంతముతో నించుకయు విరోధింపదు. అచ్చట బాహ్యసాధనములు సిషేధింపఁబడెను ; పరమేశ్వరుఁడు సర్వాంశుఁడు కదా.

సూత్రము. ౪.

అవతారిక:—సాంఖ్యలమతమున నత్వరజస్తమోగుణములు సమానస్థితిలో నుండుటయే ప్రధానము. దానిని ప్రసరింపఁ జేయుటకు గాని నివరింపఁ జేయుటకు గాని మఱియొకపదార్థ మేదియు లేదు. పురుషుఁడు ఉదాసీనుఁడగుటచే నాప్రధానముఁ బ్రసరింపఁ జేయుటకుఁ గాని నివరింపఁ జేయుటకు గాని సమర్థుఁడు కాఁడు. కావున ప్రధానము అన్యసాధనములయవేక్ష లేకయే ఒకమాట ప్రపంచరూపముగఁ బరిణమించుచు మఱియొకమాట పరిణమింపక యున్నది యనవలయును. వారును ఇట్లే చెప్పి యున్నారు. ఈసిద్ధాంతము విరుద్ధమగుటచే నీసూత్రమున ఖండింపఁబడుచున్నది.

౧౭౫వ్యతిరేకానవస్థితే శ్చానపేక్షత్వాత్. ౨. ౨. ౪

తాత్పర్యము:—పైసిద్ధాంతము యుక్తము కాదు. ప్రధానము న్యాయముగనే అన్యసాధనము లేకనే ప్రవృత్తిపరమియున్నదని నివ

రించుటకు వీలు లేదు; నివర్తించునది యగునేని ప్రవర్తించుటకు వీలు లేదు; వస్తుస్వభావమునందు మార్పుకలుగదు కదా! అగ్ని యొకప్పుడు వేడిగను మఱియొకప్పుడు చల్లగను నుండునా? పరమేశ్వరుఁ డే జగత్కారణ మైనచో నాయన సర్వజ్ఞుఁ డగుటచేతను సర్వశక్తియుక్తుఁ డగుటచేతను మాయావి యగుటచేతనుఁ బూర్వకల్పాంతమున నిలిచియున్నకర్మలు పరిపాకమునొందుస్థితి నవేక్షించి (అనఁగా: కర్మపరిపాకమువలన) స్వేచ్ఛగా నైనను విలాసార్థముగ నైనను స్వభావముగ నైనను ఈ ప్రపంచమును సృజింపవచ్చును; మఱిలఁ గల్పాంతమునఁ గర్మలు నిరుద్ధములై నప్పుడు (ప్రళయకాలమునకు సర్వజీవుల ప్రారబ్ధకర్మలును నిశ్శేషముగ ననుభవింపఁ బడును; ఆగామినంచితములు ఫలాభిముఖములు కాక పరిపాకమునుఁ జెందవలసినస్థితిలో నుండును. ఈకారణమువలన సృష్టి జనించుటకు వీలులేకపోవుటచే సర్వము నశించి పోవును.) సంహరింప వచ్చును.

“సాంఖ్యుఁడు కూడ ప్రధానమునందు కర్మవాసనలు కల వందురు కదా!” అందువేమొ నినుము. ఆకర్మ వారిమతమున సృష్టిసాధనము కాదు. ప్రధానమును సృషియందుఁ బ్రేరేపించునది కాదు. ఇక నేమి యనినః—ధర్మాధర్మములు పరస్పర మధికము లైనప్పుడు పరస్పరము నిరోధించుకొనుచు మాత్రమే యుండును. ధర్మము నిరోధింపఁబడినప్పుడు సృష్టి దుఃఖమయముగను అధర్మము నిరోధింపఁబడినప్పుడు సుఖమయముగను మాత్రమే మాఱుచుండును. సృష్టిని చేయుట చేయకుండుట యనునవిమాత్రము ప్రధానస్వభావములే “కృషిఁ జేయువాఁడు ఒక పరిమడినుండి మఱియొకమడిలోనికి నీటిని నింపవలసినప్పుడు మడికట్టను మాత్రమే తొలఁగించుచు నుండునో ఆజలమునకు మాత్రము రెండవ మడిలోనికి పోవుట యెట్లు స్వభావమే యై యున్నదో అట్లే యీకర్మ యును ధర్మాధర్మనిరోధములను మాత్రమే మాన్పును; సృష్టిమాత్రము ప్రధానముయొక్క స్వభావమే” యని వారు చెప్పుదురు. “నిమిత్త మప్రయోజకం ప్రకృతీనాం వరణభేద స్తు తతః క్షేత్రకవత్” అను యోగసూత్రమున నీవిషయము చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లుండ నీకర్మ వలన వారికిఁ గలుగుప్రయోజన మేమి?

“పరిపాకము వారిమతమునందును, ఆవశ్యకమే. అది లేకున్న నిరోధముకూడఁ గలుగదు కదా! అనియుండ వీము వీనుము, నిరోధము

నకుఁ బరిపాకముతో నావశ్యకము లేదు. విరోధి యుదయించినంతమాత్రముననే తద్విరుద్ధప్రవృత్తులు నశింపుచున్నవి. సూర్యుఁ డుదయింపఁ గనే చీకటి తొలగిపోవును కాని ఆయనయొక్క యభివృద్ధి నపేక్షింపదు. ఫలము నిచ్చుటకుఁ బరిపాకము కావలయును. గాని విరోధినాశము నకుఁ గాదు. కావున సర్వకాలములయందును ధర్మాధర్మములకుఁ బరస్పరనిరోధము కలుగుచునే యున్నది కావున సృష్టియు సర్వకాలములయందు నుండవలయును. నాశము నొందకూడదు. ఇది వైదికమతములకు విరుద్ధము కదా! విశేషించి సాంఖ్యులును లయము నంగీకరించియే యున్నారు. “లయకాలమునఁగార్యము కారణమునందు లీన మగును కావున” అని వారు కారణ ముండితీతవలయు ననుసిద్ధాంతమునకు హేతువునుఁ గూడఁ జెప్పియున్నారు కదా! కావున వారిమత మెట్లును యుక్తము కానేరదు. మనమతమునం దన్ననో సృష్టి కర్తృఫలరూపము. ఇట్లుగుటచే దానికి పరిపాకముతో నావశ్యకత కలదు. ఆ కారణమువలనఁ గర్మలు నిరుద్ధము లైననమయము మొదలు పరిపాకము నొందునంతవఱకుఁ బ్రపంచము కారణమున లీనమై యుండవచ్చును; మఱలఁ బూర్వవాసనానుసారముగ సృష్టి కావచ్చును. “జీవులు తమకర్మలు పరిపాకము నొందినప్పుడు తమయజ్ఞానమువలనఁ దత్తద్వాసనానుగుణముగఁ బరమేశ్వరునిఁ బ్రపంచరూపముతోఁ జూచుచున్నారు” అనుటయే కదా మనఘరమసిద్ధాంతము.

౧౭౬ అన్యత్రాభావాచ్చ న తృణాదివత్. ౨. ౨. ౫.

పూర్వపక్షము తాత్పర్యము:—లోకమున గరిక చిగురు నీరు మొదలగునవి గోవు మొదలగు వానిశరీరములయందు స్వభావముగనే క్షీర మగుచున్నవి. అప్పుడు వానికి చేతనసహాయ మక్కఱ లేదు. గోవు నకుఁ గలచేతనము చేయుపని ఆత్మణాదులను భక్షించునంతవఱకే కదా! కావునఁ బ్రధానము కూడ నిట్లే ప్రవర్తింపవచ్చును. తృణాదులకు క్షీర పరిణామమునందు మఱియొకసహాయమే కావలసియుండిన నప్పుడు మనముకూడ వానిని సంపాదించి యుపాయముచే వానినుండి క్షీరముఁ బుట్టించవచ్చును; ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధము కదా!

సిద్ధాంతము:—ఈపూర్వపక్షమునకు సమాధాన మివ్వవలెనని యెప్పుడు బడి యున్నది. ఈతృణాదులు గోవు మొదలగు స్త్రీజంతువులశరీరమునందే క్షీరము లగుచున్నవి; కాని పురుషజంతువులశరీరములందు క్షీరము లగుట లేదు. నిష్కారణముగనే స్వాభావికముగనే పరిణమించుచేని సర్వస్థలము లయందు నట్లే పరిణమింపవలయును. నశించిన పిదపఁగూడ క్షీరరూపము నొందవలయును. గవాదిశరీరములయందు జీర్ణమైనపిదపనే కదా క్షీరము లగుచున్నవి. కావున నీతృణాదులకును స్వతంత్రపరిణామము లేదు; వారిప్రధానభుజకును స్వతంత్రపరిణామము లేదు.

మఱియును గడ్డిమొదలగువానియందు మనుష్యులు పాలను పుట్టింప లేనంతమాత్రమున నవి (తృణాదులు) స్వతంత్రములు కావలయునా? లోకమున నన్నిటిని మనుష్యులే పుట్టించుచున్నారా? వారికి సాధ్యము లగువానిని వారు పుట్టించుచున్నారు; అసాధ్యము లగువానిని పరమేశ్వరుఁడు పుట్టించుచున్నాఁడు. కావున సర్వజ్ఞుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడే సర్వపదార్థముల నాయాకార్యములయందుఁ బ్రసరింపఁ జేయుచున్నాఁడు. అచేతన మగు గోశరీరముచే గడ్డి మొదలగువానిని భక్షింపఁజేయుటకు నందలిచైతన్యమే ట్లావశ్యకమౌ, అందలియపయననన్ని వేశభేదముచే దృణాదులకు క్షీరరూపపరిణామముఁ గలిగింపఁ జేయుటకుఁ గూడ నాచైతన్యమే కారణము.

సూత్రము. ౬.

అవతారిక:—ఇట్లు ప్రధానమునకు స్వతంత్రప్రవృత్తి కలుగదని సిద్ధాంతము చేసియు మఱల నాపక్షము నంగీకరించి కూడ సాంఖ్య మతమును దూషించుచున్నాఁడు.

౧౭౭. అభ్యుపగమే ఒప్యర్థాభావాత్. ౨. ౨. ౬.

తత్పర్యము:—ఇట్లు గాక వారిపట్టుదల ననుసరించి 'ప్రధానము స్వతంత్రముగనే సృష్టింపఁగలదు' అని యంగీకరించినను వారిమతము సిద్ధోపము కానేరదు. ఆప్రధానమునకు ప్రపంచరూపపరిణామము స్వాభావికమే యగునేని దానికి సహాయాంతరములతో నెట్లు పని లేదో యట్లే ఫలముతోఁగ. ఇంద్రుఁడనుచేయు 'ఈపక్షమునకు' అను

తలంపు దానికిఁ గలుగదు కదా! ఒకవేళ దానివలన జేతనుఁ డగుపురుషునకు ఫల ముండిన నుండవచ్చును కాని దానికి మాత్రము (ఆప్రధానము నకు మాత్రము) తదర్థమై ప్రవృత్తి యుండుటకు వీలు లేదు.

‘ఇట్లు కాదు. ఆప్రధానమునకు నుద్దేశము లేకున్నను దానిప్రవృత్తి మాత్రము పురుషునకుఁ బ్రయోజనకారి యగుటచే తదర్థమే కావచ్చును’ అనియెడవేమొ వినుము. ఇచ్చటనుఁ గొంతవిచారణీయాంశము కలదు. ఆప్రధానము పురుషునకు భోగము నొసంగుటకై ప్రవర్తించునా? లేక మోక్షము నొసంగుటకై ప్రవర్తించునా? కాక నారెంటినిఁ గూడఁ గలిగించుటకై ప్రవర్తించునా?

ఇందు మొదటిపక్షము యుక్తము కాదు. వారిమతమునఁ బురుషుఁడు నిత్యశుద్ధుఁడు నిర్వికారుఁడు. ఇట్లగుటచే వానికిఁ గలుగుభోగము కేవలకల్పితమే కావలయును కాని వాస్తవమగుటకు వీలు లేదు. వాస్తవము కాకున్న దానికై సృష్టిప్రవృత్తి కలుగు ననుట యనావశ్యకము. మనమతమునం దన్ననో సృష్టియును దానివలనఁ గలుగుభోగంబునుఁ గూడఁ బరమార్థములు కాకపోవుటచే నెట్లు చెప్పినను సరిపోయినది. వారి మతమున సృష్టి పరమార్థము కావున నది కల్పితభోగమును కలిగించుటకై ప్రవర్తించు ననుట యుక్తము కానేరదు. మఱియు సృష్టి పరమార్థమగుటచే దానితోఁ బురుషునకుఁ గలసంబంధము జ్ఞానమాత్రమున నశింపదు. ఇట్లగుటచే వానికి నెన్నటికిని మోక్షము సంభవింపదు.

ఇక రెండవపక్షమును విచారించిన నదియు యుక్తము కాదు. మోక్షము పురుషునకు స్వతస్సిద్ధము కాని కర్మసాధ్యము కాదు. ఇట్లుండ నది ప్రధానప్రవృత్తిచే (సృష్టిచే) సాధింపఁబడు ననుట యెట్లు? అది సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గూడ నట్లే యున్నది కదా. మఱియు నప్పుడు లోకానుభవమే నిర్మూలమగును. శబ్దాదు లెవ్వనికిని గోచరములు కాకపోవలసి వచ్చును. ప్రధానము దానికై (శబ్దాదులఁ బ్రకటించుటకై) ప్రవర్తించలేదు కదా!

మఱియు మూడవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పటికిని దోషము నశింపదు. ప్రధానము ప్రవర్తించకుండినంతమాత్రముననే మోక్షము సిద్ధించుచున్నది. అది స్వతస్సిద్ధమే కదా కావున దానికై ప్రధానము సృష్టిని జేయఁజక్కఱలేదు. ఇక భోగములపై మాత్రము సృజింపవల

యును. అప్పుడు వచ్చుచోష మిదివఱకే చెప్పబడి యున్నది. మఱి యును శబ్దాదు లొక్కమాటు అనుభవింపబడినంత మాత్రముననే భోగము ముగియును గాన వెంటనే ప్రధానము సృష్టిని చాలింపవలసి వచ్చును. దానికి మోక్షమును కలిగించుట కూడ నావశ్యకకార్యమే కదా ! 'భోగముల నిశ్చేషముగ ననుభవింపవలయు ననుట కూడ దానికి ప్రయోజనమే' అనిన నప్పుడు దానికి (ఆప్రయోజనమునకు) అంతమే యుండదు. ప్రధానపరిణామములు నానారూపములు కదా ! ఈప్రపంచమునఁ బరిపూర్ణానుభవము కలుగుట యెన్నటికి ? మోక్షము కలుగుట యెన్నిటికి ? కావున సేవత్వము నంగీకరించిననుఁ బురుషునకు ముక్తి కలుగుట యే సంభవింపదు.

'ఇట్లు కాదు వారిమతమునఁ బ్రకృతిపురుషస్వరూపమార్థజ్ఞానమువలన ముక్తి కలుగు ననుట సిద్ధాంతము కావున నట్టిజ్ఞానము కలుగునంతవఱకు సేవప్రధానము భోగమును మఱల మఱల నొనంగు చుండవచ్చును. మనసిద్ధాంతము కూడ నిట్టిదియే కదా అనియెడవేమొ వినుము. ఎవ్వరిమతమునందును జ్ఞానము మోక్షమునుఁ గలిగించును గాని జ్ఞానమే మోక్షము కాదు కదా ! ఇఁక వారిమతము నాశ్రయించిన నందు సృష్టి పరమార్థము ; భోగంబును పరమార్థమే ఇట్లుండ నది జ్ఞానముచే నెట్లు పోవును ? 'ఇది ప్రకృతి. నేను పురుషుడను. దీనికిని నాకును సంబంధము లేదు' అని తెలిసికొనినను ప్రపంచము ప్రపంచముగనే యుండును ; దానిని లాను చూచుచునే యుండును. అప్పుడు ఒకానొకసమయమున భ్రాంతి మఱల వచ్చినను రావచ్చును. అట్లు రా దనిన మొట్టమొదటఁ గూడ వచ్చియుండఁ గూడదు. ఇఁక మనమతమున నన్నచో ఈదోషము లేదు మనకు సృష్టి యథార్థము కాదు ; తద్దోషంబును యథార్థము కాదు. ఇట్లగుటచే జ్ఞానము కలిగినతోడనే సంసారము ధ్వంసమగును. అది మఱలఁ గానరాదు. కావున నప్పుడు జీవునకు పూర్వావిద్య నశించి ముక్తి కలుగును వారు (సాంఖ్యులు) చెప్పుప్రధాన మట్లు నశించునదికాదు. కదా ! కావునఁ బ్రధానము ప్రవర్తించకుండుటయే మోక్ష మగునుకాని ప్రసృత్యనంతరనివృత్తి (ముందు ప్రవర్తించి పిదప నివర్తించుట) మోక్షము కానేరదు. జ్ఞానముచే ప్రధాననివృత్తి కానేర దని యిది వఱకే నిరూపించి యున్నాము. అని స్వయముగనే మోక్షార్థమే నివ

ర్తించు ననిన నప్పుడు మోక్షమునకై ఎవ్వఁడు బ్రయత్నింపవలసినవని యుండదు. ఇదియు దోషమే; మఱియుఁ బురుషునకు నాజ్ఞానము కూడ వై రాగ్యనుసారముగఁ గలుగవలసినదియే. వై రాగ్యంబును భోగముల యందలి దోషదర్శనముచేఁ గలుగును. కావునఁ బ్రధానమే తనయందలి దోషముఁ జూపి పురుషునకు వై రాగ్యమును కలిగించు ననవలయును. దానికిని భోగార్థమై మాత్రమే ప్రవృత్తి కలుగవలయు నని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఇట్టి ప్రధానము తానుచేయుకార్యమునకు విపరీతముగ (విరుద్ధముగ) పురుషునకు వై రాగ్యపూర్వక మగుజ్ఞానము నేల కలిగించును? 'మోక్షమును కలిగించుటఁ గూడ దానివనియె కదా!' అనినను జ్ఞానమును కలిగించినంతమాత్రముననే ఆపురుషునకు మోక్షము కలుగఁ బోదు కదా! కావున నెట్లును ప్రధానము ప్రవర్తించుటవలన ప్రయోజనమే లేదు 'ఉత్సాహమువలన వేడుకగా నీప్రవృత్తి కలుగుచున్నది' యనిన నావేడుక యెవ్వరికి? ప్రధానము స్తంభమువంటిది; పురుషుఁడు ఆకాశమువంటి వాఁడు. కావున నెట్లునుఁ బ్రధానప్రవృత్తి నిష్ప్రయోజనమే.

'ఇట్లు కాదు పురుషుఁడు చూచువాఁడు. ప్రధానము సృజించునది వీనికి దృశ్యంబును సృజింపఁబడు పదార్థంబును లే కున్న నిరర్థకత్వము వచ్చును. ఇట్లగుటచే సృష్టిని, దృశ్యపదార్థంబునుఁ గూడ స్వీకరింప వలయును.' అనిన వారిమతిమునకు నదియు సరి కాదు. ప్రధానము సర్వ పురుషులకును భోగ మోక్షములఁ గలిగించునదియే! కావున నెట్లును ఎడ తెగక ప్రవర్తించవలయునో అట్లే పురుషుఁడును సర్వకాలములయందునుఁ బ్రధానపరిణామమును చూచు చుండవలసినవాఁడే కావున నెడ తెగక ప్రవర్తించుచునే యుండవలయును. పురుషుఁడు జ్ఞానశక్తిరూపుఁ డగుటచే నెట్లు సర్వకాలములయందును అవిచ్ఛేదముగ ప్రకాశించుచుండునో అట్లే ప్రధానంబును సర్వకాలములయందు నెడ తెగక సృష్టిఁ జేయుచునే యుండవలయును. ఇట్లయినఁ బురుషునికి నెప్పటికిని ముక్తి కలుగకుండ వలసి వచ్చును. ప్రధానపురుషులనంబంధ మవిచ్ఛిన్న మగును. కదా! ఇట్లు గాక 'ఒక్కమాటు చూచినపిదప నొకపురుషుఁడు విరక్తుఁ డగును' అనిన పురుషు లందఱును జ్ఞానశక్తిరూపులే యగుటచేతను ప్రధానము కూడ ప్రపంచరూపముతో నాడఱకు నొక్కమాటే తోచుటచేతను ఒక్కక్షణముననే సర్వజ్ఞముగఁ బురుషునినర్చును. ఇదియనంభవము.

మనమతమున నిట్టిదోషము లేదు 'దృశ్యము ఎప్పుటికిని లేదు ; సాక్షి యెప్పుటికిని స్వతస్సిద్ధుఁడై ప్రకాశించుచునే యున్నాఁడు. అనిర్వచనీయ రూపిణి యగునవిద్యచే శూన్యరూప మగుసంసారమే యున్నట్లు కాన వచ్చుచున్నది. జ్ఞానము కలుగఁగానే యది నశించును' అనునదియే కదా మనసిద్ధాంతము. అందు సృష్టి సత్యముకాకపోవుటచే దోష మేదియు రాదు. కావున సాంఖ్యసిద్ధాంత మెట్లును యుక్తము కాదు. ప్రధానము నకు స్వతంత్రప్రవృత్తి నంగీకరించినను వారిమతము నిలువదు. మొట్ట మొదట నచేతనమునకుఁ బ్రవృత్తియే సంభవింపదు కదా!

సూత్రములు ౨.

అవతారిక:—'ఇట్లు చెప్పినదోషముల నంగీకరించినను సాంఖ్యమతము అప్రమాణము కానేరదు. వారు పంగవంధన్యామును *అయ స్కాంతన్యాయమునుఁ గూడ దృష్టాంతముగఁ గైకొనియున్నారు కదా.' అను నాక్షేపమునకు సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౧౭౮. పురుషాశ్చ వ దితి చేత్రధాపి. ౨. ౨. ౨.

పూర్వపక్షతాత్పర్యము.—ఇట్లు కాదు. ప్రధానమునకు స్వతంత్ర ప్రవృత్తి లేకున్నను పురుషసహాయముతో నయస్కాంతసన్నిధానమునఁ జలించునినుమువలె బ్రవర్తింపవచ్చును. పురుషుఁడును దృష్టిగలకుంటి వాఁడు నడువగల గ్రుడ్డివానిపై నెక్కి వానిని ప్రవర్తింపఁజేయునట్లు తాను ఏమియుఁ జేయకున్నను ప్రధానమును ప్రవర్తింపఁ జేయవచ్చును. ఇందు దోష మేమి?

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు చెప్పినను సాంఖ్యలమతమున దోషములు పోవు. వారు పురుషుఁడు నిష్క్రియుఁ డనియు నిర్గుణుఁ డనియు నుదాసీనుఁ డనియుఁ జెప్పుచున్నారు ; ప్రధానంబును జడమయ్య స్వతంత్రము గనే ప్రవర్తించు ననుచున్నారు. ఇప్పుడు దానికి పురుషునిసహాయము కల దనినఁ బురుషునకును వ్యాపారము కల దనిన నాసిద్ధాంతములకు

* అయస్కాంతము అచేతనము. అది సంకల్పము లేకయే యినుమును ప్రవర్తింపఁ జేయును. ఇట్లే పురుషుఁడును స్వసంకల్పముతోఁ బనిలేకయే ప్రధానము చేరేంతవరకును జడమయ్య అనుటచే బ్రహ్మసూత్రము by eGangotri

విరోధము నచ్చును. కుంటివాఁడును మాటలు మొదలగు తనవ్యాపారములచేతనే గ్రుడ్డివానినిఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచున్నాఁడు కదా! వ్యాపారములు లేనివానికిఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుసామర్థ్య మెట్లు వచ్చును? మఱియు నయస్కాంతము ఇనమును తనసన్నిధానమాత్రముచేతనే ప్రవర్తింపఁ జేయును కదా యనినను పురుషుఁ డెట్లు ప్రధానము; ప్రవర్తింపఁజేయుటకు వీలు లేదు; అట్లే ప్రవర్తింపఁజేయు ననిన నాతఁడు నశించువాఁడు కాకపోవుటచేతను ప్రధానము కూడ నాతనిని విడిచి పోవునది కాకుండుట చేతను ప్రళయమే యుండక పోవలసివచ్చును. ఇదియు సమ్మతము కాదు కదా! మఱియుఁ బురుషుఁడు చేతనుఁడు, ప్రధాన మచేతనము, వారిరువురకును సంబంధ ముండుటకు వీలు లేదు. పరస్పర విరుద్ధ స్వభావములు కలవి యొండొంటితో సంబంధపడవు కదా! వీ రిరువురికంటె సన్యుఁడై మఱియెవ్వఁడును వీరికి సంబంధముఁ గలిగించుట కూడ లేదు. ఇట్లు కాక ఆసంబంధము వీరికి స్యాభావికమే యగునేని పురుషునకు ముక్తి దొరకదు. ఇదియు వారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమే కదా! ఇట్టియాక్షేపములఁ జేయక నూరక వారిమతము నంగీకరించి ప్రధానప్రవృత్తిని సాధించినను పైసూత్రమునఁ జెప్పఁబడినప్రకారము ప్రయోజన ముండదు. కావున నెట్లును వారిమతము యుక్తము కాదు.

‘మనసిద్ధాంతమునఁ గూడ నీదోషము లున్నట్లే యున్నవి.’ పరమేశ్వరుఁ డుదాసీనుఁడు; అవిద్యజడరూపిణి’ అనియెడవేమొ వినుము. పరమేశ్వరునకు వాస్తవస్వరూప ముదాసీన మైనదియే కాని యనాద్యవిద్యచే నాయన వ్యాపారసహితుఁడఁగాఁ దోచు చున్నాఁడు. భ్రాంతివలనఁ గలిగినవ్యాపారములు యథార్థరూపమునకు నేమిహానిఁ జేయఁ గలదు? కావున మనపరమేశ్వరునియందు పారమార్థికముగ నుదాసీనభావంబును వ్యావహారికముగ వ్యాపారంబును అవిద్యాప్రవర్తకత్వంబును తదానరణముచే జీవుఁ డగుటయునుఁ గూడ కలవు. ఇందు విరోధ మేమి? అవిద్యయు నసిర్వచనీయస్వరూప యగుటచే దానినిఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుటయు వ్యాపార మనిపించుకొనదు. కావున మనమత మెప్పటికిని నిర్దోషమే.

సూత్రము. ౨.

అవతారిక:—మఱియొకదోషముఁ గూడఁ జూపుచున్నాఁడు.

‘సత్వరజస్తమోగుణములు విద్యుత్తులవలెఁ బ్రకాశమగుచున్నవి. అనమ

యమున నొకగుణము ప్రధానముగను తక్కినవి యంగములుగను ఏర్పడును' అనుసిద్ధాంతభాగమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౭౯. అంగిత్వానువపత్తే శ్చ. ౨. ౨. ౮.

తాత్పర్యము:—మఱియును సత్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును న్యూనాధికభావములు లేక సమానముగ నుండుస్థితియే ప్రధానమై ఆ ప్రధానము నిత్యమై యుండు నేని ఆస్థితి యెప్పటికిని మాఱఁగూడదు. మఱినఁ బ్రధానస్వరూపమునకే హాని వచ్చుటచే నది (ప్రధానము) యనిత్యము కావలసి వచ్చును. ఈగుణములకు విషమస్థితిని కలిగించుటకు మఱి యెవ్వఁడును లేఁడు కదా! ఆ ప్రధానంబును ప్రళయావస్థయందు స్వస్వరూపముతో (గుణసామ్యముతో) బహుకాలము నిలచియుండి సృష్టిసమయమున నాకస్మికముగ నెట్లు విషమరూపము జెందఁ గలదు? అట్లే చెందు ననిన సామ్యసంస్కారమునకంటె (గుణసామ్యరూపముతో నిలిచియున్న వాడుకకంటె) వైషమ్యసంస్కారమే (ప్రపంచరూపముతో నిలిచియుండువాడుకయే) బలవత్తర మగు నేని, దానివలననే వైషమ్యము(గుణములు పరస్పరము నంగాంగీభావమును జెందుట) కలుగునేని యప్పుడు రెండవమారు సామ్యావస్థయే సంభవింపఁ గూడదు. మఱియు మొట్టమొదట గుణము లొకదానితో నొకటి యేవిధమగుసంబంధమును కూడ కలిగియే యుండలేదు కదా! ఈకారణమువలనఁ బ్రధానమునుండి సృష్టి కలుగుటకే వీలు లేదు. గుణములు విషమస్థితిఁ జెందకున్న సృష్టి లేదు. గుణములకుఁ బరస్పరసంబంధము కాని బాహ్యప్రేరకుఁడు కాని లేకుండుటవలన వైషమ్యము కలుగదు. కావున నెట్లును సాంఖ్యసిద్ధాంతము మోక్షసాధనము కాదు.

సూత్రము. ౯.

అవతారిక, — 'ఈదోషము లన్నియు రా కుండునట్లు మామతమును సవరించుకొనియెదము' అని వారు చెప్పిననుఁ బ్రయోజన ముండని నిరూపించుచున్నాఁడు.

* అంగమనఁగా నవియవము. అదికలవాడు అంగి. వీ రిరువురికిని గలసంబంధ మంగాంగీభావము. gamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

౧౦౦. అన్యథాఽనుమితౌ చ జ్ఞానశక్తి వియోగాత్. ౨. ౨. ౬.

తాత్పర్యము:—వారు (సాంఖ్యులు ఎట్లు అనుమానముఁ జేసినను వారిమతము నిర్దోషము కాదు. సత్వాదిగుణములు నిర్వికారములు కావనియు ఎట్టిస్వభావము కలవి యై యుండిన సృష్టి జరుగుటకు వీలు కలుగునో అట్లే యుండు ననియు వానివృత్తియుఁ జంచల మనియు సంగీకరించినను వారిమతము నిర్దోషము కానేరదు. ప్రధానమునకు జ్ఞానశక్తి కలదని మాత్ర మంగీకరించుటకు వారికి వీలు లేదు కదా! అట్లు కూడ సంగీకరింతురేని యప్పుడు వారు మనమతమునే యాశ్రయించినవారలు కావలసివచ్చును మనవలెనే వారునుఁ జేతనకారణము సంగీకరించినవారే యగుచున్నారు. కదా! ఇట్లయిన వారిమతము నిర్మూల మగును.

మఱియును విషమస్థితిఁ జెందుటకు ననుకూల మగుస్వభావమునో నున్నది యైనను సత్వాదిగుణములు సామ్యవస్థను విడిచి ప్రపంచరూపము నొందుటకు గాని అట్లు ప్రపంచరూపము నొందినపిదప మఱల దానిని విడిచి సామ్యస్థితినిఁ జెందుటకు కాని వీలు లేదు. అని స్వయముగ నచేతనములు వానినిఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుటకుఁ గాని నివర్తింపఁ జేయుటకు గాని మఱియొకపదార్థము లేదు కదా! కావున నెట్లు సవరింపఁ బోయినను వారిమతము సవరణకు రాదు.

సూత్రము. ౧౦.

అవతారిక:—ఈసాంఖ్యమతముపై మఱియొకదోషమునుఁ గూడఁ జూపుచున్నాఁడు.

౧౦౧. విప్రతిషేధా చ్ఛాఽసమంజసం. ౨. ౨. ౧౦.

తాత్పర్యము:—మఱియు నాసాంఖ్యులమతమాన పరస్పరవిరోధములుకూడ ననేకములు కలవు. వారు ఒకచోట *‘ఇంద్రియములు ఏడు’

* జ్ఞానేంద్రియముల నైదింటినిఁ బ్రత్యేకముగఁ జెప్పక నొక్కత్వగింద్రియమును మాత్రమే సర్వశక్తులు కలదానినిఁగా సాంఖ్యులు గ్రహింతురు. కావున జ్ఞానేంద్రియములకుఁ గాఁ ద్వగింద్రియ మొక్కటియుఁ గర్మేంద్రియము లేదును మనస్సునుఁ గలది ఇంద్రియములు ఏడు.

అనియు మఱియొకస్థలమున 'నింద్రియములు పదునొకండు' అనియును, ఇట్లే ఒకస్థలమున 'బంచతన్మాత్రలు మహత్తత్వమునుండియే జనించెను' అనియు 'మఱియొకస్థలమున 'బంచతన్మాత్రలు అహంకారమునుండి జనించెను' అనియు, మఱియు నొక ప్రదేశమున 'సంతోకరణములు మూడు' అనియు మఱియొక ప్రదేశమున 'సంతోకరణ మొక్కటియే' యనియు జెప్పుదురు. శ్రుతివిరోధ మట్లుండ నీపరస్పరవిరోధమే వారిని బాధించుచున్నది. కావున సాంఖ్యమతము యుక్తమైనది కాదు.

పూర్వపక్షము:—సరియే ఇట్లయినను వేదాంతదర్శనము కూడ సంతయుక్తియుక్త మని తోచలేదు. మోక్ష మనఁగా సంసారరూపవిరతాపము నశించుటయే కదా! ఇట్లుండ భేదమే లేకపోయిన సంసారనాశ మెట్లు సంభవించును? వేదాంతం లాభేదము నంగీకరింపరు కదా! ఆమతమున నేకరూపుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడే సర్వప్రపంచరూపముతోఁ గూడ నున్నాఁడనుటయే సిద్ధాంత మగుటచే నందు భేదము నంగీకరించుటకే యవకాశము లేదు కదా! ఇక నేమి చెప్పవలయును? 'సంసారజీవరూపములు రెండును అవస్థాభేదమువలనఁ గాని మఱియొకవిధముగాఁ గాని పరమేశ్వరునకే రూపభేదములు' అనవలయును. ఇట్లయిన వారిస్వరూప మెప్పటికిని నశింపదు; సంసారము నశింప కున్న ముక్తియే కలుగదు. అప్పుడు సంసారనాశమునకై ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముఁ జెప్పువేదాంతశాస్త్రము నిర్ధకము కావలసివచ్చును. దీపమునకు స్వభావము లై యున్న కాంతియు ప్రకాశంబును నెప్పటికైన బానిని (దీపమును) విడిచిపోవుననుట సంభవించునా? 'నీటి కుందు అలలు మొదలగునవి తద్విన్నరూపముతోఁ గానవచ్చుచున్నను నశించి పోవుచున్నవి; వాస్తవస్థితిలో నభిన్నములుఁ గూడ నై యున్నవి. ఇట్లే యీసంసారము కూడ బ్రహ్మభిన్నమయ్యి బ్రహ్మభిన్నముగఁ గానరావచ్చును. మఱల నశింపనువచ్చును' అనిన నదియు యుక్తము కానేరదు. ఈదృష్టాంతమునందును జలము నకుఁ దరంగాదిసంబంధ మెప్పుడును నశింపలేదు. ఆతరంగాదులు

* జ్ఞానేంద్రియము లైదును కర్మేంద్రియము లైదును అంతోకరణ మొక్కటియునుఁ గలసి పదునొకం డగును.

† మనో బుద్ధ్యహంకారములు మూడును అంతోకరణములు.

* అవిచ్ఛిన్నతతో భావములనుమాత్రమే చెందుచున్నవి కాని నశించుటలేదు. ఏపదార్థమునకును నాశము నంగీకరించుటయే యుక్తము కాదు కదా ! కావున దరంగాదులతో జలమునకుఁ గలసంబంధ మొకప్పుడు తొలంగి పోవునది కాదు. కావున బ్రహ్మసంసారములసంబంధము కూడ నట్టిదియే కావలయును. మఱియు నీయభేదము లోకానుభవవిరుద్ధము; తాపమున కును తపించువానికినిఁ గలభేదము ప్రత్యక్షసిద్ధమేయై యున్నది కదా ! ఎట్లనిన:—

లోకమునఁ బ్రతివాఁడును ఏదియో యొకపదార్థముఁ గోరుచు న్నాఁడు కదా! ఇది భేదము లేకున్న నెట్లు సంభవించును? భేదము లేకున్నఁ గోరువాఁడు స్వయముగ నే పదార్థరూపముతోఁ గూడ నుండవలయును; ఇట్లున్న వాఁడు దేనికై ప్రవర్తించును? దీపమునకుఁ గాంతి స్వరూప భూతమే యై యున్నది యనుట లోకసిద్ధము. అదీపము కాంతినిఁ గోరుచుఁ బ్రవర్తించుట నెందైనఁ గాంచితిమా? ఇట్లగుటచేఁ గోరువానికిని కోరఁ బడుపదార్థమునకును భేద మవశ్యముగ నుండవలయును. ప్రతివాఁడునుఁ దనకు లేనిదానిఁ గూర్చియే కదా ప్రవర్తించును. కావున భేదము నంగీకరింపకుండినచో కోరువాఁడు కోరువాఁడే కానేరఁడు.

మఱియు నీయభేదమునే యంగీకరించినఁ గోరఁబడునదియు గోరఁ బడునది కానేరదు. అభేదవాదులు కోరఁబడునది యగుపదార్థమే స్వయముగఁ గోరునది కూడ నై యున్నది యనియే చెప్పవలయును కదా! ఇది సంభవించుట యెట్లు? కోరుట యనునది కర్తృత్వము. కర్తృత్వమునఁగా కర్త నాశ్రయించియున్న వ్యాపారమునకు విషయ మైనది. ఇట్లుండ నివి రెండు (కర్తృకర్తృలు రెండు) నొక్కటి యెట్లగును? కావునఁ గోరఁ బడువానికినిఁ గోరువారికిని భేద మవశ్యముగ నంగీకరింపవలయును.

‘ఇట్లయిన నచ్చివలూథ మేమి? కోరఁబడువాఁడును కోరునదియు భిన్నములే కావచ్చును; తపింపఁజేయునదియు తపించువాఁడు నొక్కటియే కావచ్చును’ అనిన నది యుక్తము కాదు. లోకమునఁ గోరఁబడుచున్న పదార్థములే పురుషులను మిగుల శ్రమలపాలు నేయుచున్నవి. మొట్ట మొదట సంపాదించునప్పుడు శ్రమ. పిదప రక్షించునప్పుడును కష్టము. తర్వాత నశించిన మనోవ్యధ మఱియు సంపాదించునప్పుడు లెక్కకు

మిక్కిలి యగుపాపకార్యముల నాచరించుటవలనఁ గలుగుబహువిధదూఃఖములు మొదలగునవి. పురుషునిఁ దపింపఁ జేయుచున్నవి. ఈకారణమువలనఁ గోరఁబడు చున్నపదార్థమే తాపహేతువు ; కోరువాఁడే తపించువాఁడు. ఈకారణమువలన లోకానుభవసిద్ధమై యున్నయీభేదమును సంగీకరింపకుండుటచే మనమతము (వేదాంతమతము) కూడ దోషయుక్తమే యని తోచుచున్నది.

సాంఖ్యమతమునం దన్ననో యీభేదము కలదు కావున నెట్లయినను ముక్తిని సాధింపవచ్చును. వారిమతము ననుసరించినఁ బురుషుడు నిర్గుణుఁ డగుటచే వానికిఁ బ్రధానముతోఁ గలసంబంధము వాస్తవమగుటకు వీలు లేదు ; బంధమోక్షములును మనమతమునందులెనే సత్యములగుటకు వీలు లేదు. ఇట్లగుటచే నాబంధమోక్షములు రెండును వారి మతమునందును అజ్ఞానకృతములే. పురుషునకు స్వస్వరూపజ్ఞానము కలుగఁ గనే అదివఱకుఁ గల దని తలంపఁబడుచున్న ప్రకృతినంబంధము తొలగిపోవును ; బంధంబును విడిచిపోవును. ఇట్లగుటచే బంధమోక్షములు రెండునుఁ బ్రధానమునకు సంబంధించినవియే. అయినను పురుషుడు ముఖ్యుఁ డగుటచే నవి (బంధమోక్షములు) ఆతనివి గనే వర్తించఁబడుచున్నవి. లోకమున నిట్టివ్యవహారము లనేకములు కలవు. 'యుద్ధమునఁ జక్రవర్తి గెలిచెను' అని గెలుపును మనము చక్రవర్తినంబంధముగఁ జెప్పుచున్నాము ; బాగుగ విచారించిన నది నైన్యమునకు సంబంధించినదియే కదా ! ప్రపంచము సత్యమైనను అసత్యమైననుఁ గూడ నిర్గుణునకు దానితో సంబంధము కలుగదనుట నిర్వివాదాంశము. కావున నిప్పటికిని మనమతమునకంటె వారిమతమే యుక్తియుక్తముగఁ గోచుచున్నది.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింప నక్కఱ లేదు. మనమతమునకు (వేదాంతమతమునకు) దోష మెన్నటికిని రాదు 'పరమేశ్వరుఁడు ఏకరూపుఁడు' అని శ్రుతి ఘోషింపుచున్నది. కావున నాయనయందు తవ్యతాపకభేదములు పారమార్థికములై యుండుటకు వీలులేదు. లోకమునందు మాత్ర మవి గానవచ్చు చున్నవి. కావున వానిని భ్రాంతికల్పితములనియే చెప్పవలయును. శ్రుతికిని లోకమునకును విరోధము వచ్చినచో రెండును బ్రమాణములే యగుటచే వానిని ఏదియోయొకవిధముగ సమన్వయింపవలయును. కాని అది లోకవానిని సమన్వయముగ బ్రకటింపవలసినది.

యందటచేత సంగీకరింపబడుచున్నవేదము సప్రమాణము నొనరింప కూడదు కదా! కావుననే మనము సర్వభేదములను కేవలవ్యాసహారికము లను గా సంగీకరించుచున్నాము. వ్యవహారికము పారమార్థికముగానే యుండ నక్కట లేదనియు భ్రాంతికల్పితముగఁ గూడ నుండవచ్చు ననియుఁ బలుమాటలు సిరూపించియున్నాము. పరమేశ్వరునియందు తప్యతాపక భావములు గూడ పరమార్థములే యగుచుఁ బరస్పరము విషయవిషయీ భావము నొందునేని యప్పుడు దోషము పచ్చును గాని లేకున్న రాదు. అవి భ్రాంతికల్పితసంబంధముతోనై నను పరమాత్మనియుం దూరక నున్న వే కాని పరస్పరము పారమార్థిక మగువిషయవిషయీభావము నొందుట లేదు. తాపక మని చెప్పఁబడినసంసారము పారమార్థికసత్యము కాకపోవుటచే దానికి విషయ మని చెప్పఁబడుజీవుఁడును వానితో దానికిఁ గలసంబంధమును పారమార్థికము కానేరదు. అన్నియందుఁ గాంతియు దహన శక్తియు నున్నను అవి పరస్పరము విషయవిషయీభావసంబంధము కలవి. కాకపోవుటచే నాయన్నిని కాల్చుట లేదు; ప్రకాశింపఁజేయుటయు లేదు కదా! కావున నాత్మవిషయమునందును ఇవి దోషమును కలిగింపనేరవు.

‘అగుఁ గాక తప్యతాపకభావ మాత్మయందు లేకున్న నిక నెచ్చట నున్నది?’ అనియెదవేమొ వినుము. దేహము తపింపఁజేయఁబడుచున్నది; సూర్యుఁడు దానిని తపింపఁజేయుచున్నాఁడు. ఇచ్చట విరోధ మేమి? ‘ఇట్లు కాదు తపింపఁజేయుట యనఁగా దుఃఖించునట్లు చేయుట. లోకమున నచేతనమునకు దుఃఖము కలదా, కావున దేహము మాత్రమే తపించు ననియు జీవుఁడు తపింపఁ డనియుఁ జెప్పట యసంభవము’ అని యెదవేమొ వినుము. దేహములేక కేవలచేతనుఁడే దుఃఖించుటయు నెందును లేదు. ఆ దేహచేతనులకుఁ బరస్పరసంబంధమును (వికృత్యంబును) సంభవింపదు. అప్పుడు చేతనునకుఁ గలనిర్మలత్వము నశించిపోవును కదా! సాంఖ్యమతమునందును, బురుషుఁడు నిర్మలుఁ డగుటచే నాతఁడు దేనిచేతనుఁ దపింపఁజేయఁ బడడు. కావున వారిమతమునందు మాత్రము తప్యతాపకభావ మెట్లుఁ గుదురును?

‘వారిమతమున సత్త్వగుణము తపింపఁజేయఁబడునది. రజోగుణము తపింపఁ జేయునది. తమోగుణసంబంధముచే నాసత్త్వగుణమే తననుండి

పురుషుని వేఱుచేయక తనకుఁ గలతాపకసంబంధమునుఁ బురుషునకే యున్నట్లు భావించును. (దానికి గలరజస్సంబంధము అజ్ఞానముచేఁ బురుషునకే యున్నదనివలె నగుచున్నది యనుట.) అనియెడవేమొ అట్లయిన దానితోఁ బురుషునకు సంబంధమే యుండఁ గూడదు. అప్పుడు వారును కేవలచేతనమునకే తాపమునుఁ జెప్పినట్లయినది. వారిమతమునందును సత్యగూఢపురుషులకు వాస్తవసంబంధము లేదు కదా 'సత్యగూఢముతో సంబంధించియున్నాఁడు కావున దానితాపముచేఁ బురుషుఁడును తపించుచున్నట్లున్నాఁడని చెప్పితిని కదా! అనియెడవేమొ అప్పుడు మనసుతమునకును వారిమతమునకును భేద మేమి? చేతనునకుఁ గలుగుతాపక సంబంధము కేవల మజ్ఞానకృతమే యగుచున్నది కదా. 'ఇరుదలలశిఖండి నర్పణువలె నుండును' అనిన సంతమాత్రమున నది ఏమము కలది యగునా? 'సర్పజాతిలో నిరుదలలశిఖండిజాతివలె నుండును' అనిన సంతమాత్రమున సర్పము నిర్విష మగునా? కావునఁ బురుషుఁడు రజోగూఢ తాపముచేఁ దపించు చున్నట్లున్నాఁడు' అనిన సంతమాత్రమున నాయనకు వాస్తవతాపము సంభవించనేరదు. కావున నెట్లు విచారించినను సాంఖ్యులుకూడ మనవలెనే తత్వతాపకభావ మవిద్యాకల్పిత మని యంగీకరింపవలసినవారే.

'ఇట్లు చెప్పనేల? వారిమతమున నీతత్వతాపకభావము పురుషుని యందే పారమార్థికముగ నుండవచ్చును. అజ్ఞానము నశించునంతవఱకు నట్లే యుండి పిదప నశింపవచ్చును. ప్రధానమునకును పురుషునకును సంబంధము కలుగుటకు నజ్ఞానము కదా కారణము. ఆకారణము నశించిన నీక బంధ మేల కలుగును? అనియెడ వేమొ యట్లుఁ జెప్పిన వారిమతమున మోక్ష మనునదియే శూన్య మగును. వారిమతముఁ దమోగూఢమే యజ్ఞానము. అదియే ప్రకృతిపురుషులకు సంబంధముఁ గలిగించునది. అది కూడ ప్రధానరూపమే యగుటచే దానికి నెన్నటికిని నాశము లేదు. ఇట్లుండ నీక ముక్తియెప్పుడు? మఱియు వారిమతమున సత్వాదిగూఢములు నియమము లేకయే యభివృద్ధి నొందుచు క్షీణింపుచు నుండు నని సిద్ధాంతము. ఇట్లయిన నాతిమోగూఢ మొకప్పుడు కొంచెము క్షీణించినను మఱియొకప్పుడు భిన్నమై కావచ్చును కదా! కావున నెట్లును ఆమతమున

మోక్షము సంభవించదు. కావున మోక్షవాదు లందఱును తప్యతాపక భావమును భ్రాంతికల్పితముఁ గా సంగీకరింపవలసినవారే.

కావున మనమతమునందు (వేదాంతమతమునందు) దోష మింత యున్న రాదు. ఆత్మ యేకరూపుఁడు; నిత్యుఁడు. సర్వప్రపంచంబును నామమాత్రము; స్వరూపమున శూన్యము. ఒకపురుషుఁడు తనముఖము నిర్మలముగనే యున్నను మలిన మైనయద్వైతమునందుఁ గానవచ్చుమలినప్రతి బింబముఁ జూచి వా సవస్థితీలో నాపతిబింబమునకుఁ గూడ మాలిన్య ముండుటకు వీలు లేదని యెఱుంగలేక, నాముఖము మిగుల మలినముగ నున్నది' యని శోకించునట్లు పరమేశ్వరుడే అవిద్యోపాధియందు నిలచి (జీవుడై) తనకు ప్రతిబింబనమానుడై యున్న జీవుని గాంచి 'ఇది స్వస్వ రూపమే' అని నిశ్చయింపలేక 'నేను జీవుడ నైతిని. శబ్దాదులు నన్ను బాధించుచున్నవి; సంశోషపెట్టుచున్నవి' యని తలంచుచున్నాఁడు. (పరమార్థస్థితిలో పరిమేశ్వరునికంటె నన్యుఁడు లేకపోవుటచేతను సంసారము శూన్యరూప మగుటచే నెట్లు చెప్పినను విరోధము లేకపోవుటచేతను ఈవిధముగఁ జెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును) సంసారము వాస్తవస్థితిలో శూన్యమే యగుటచే ఆరోపితసర్వము భ్రాంతినివృత్తి కలుగఁగానే స్వరూపశూన్య మగునట్లు జ్ఞానోదయము కాఁగానే స్వరూపశూన్య మగును; స్వతస్సిద్ధ మగుటచే ముక్తియు దొరకును. ఇక వ్యావహారికస్థితిని విచారిత మనిన నచ్చట నొకరు చేయవలసినయాత్మేపంబును లేదు; మేము చెప్పవలసినయుత్తరంబును లేదు. ఎచ్చ లెచ్చట నెట్లెట్లు కానఁబడునో అచ్చ లచ్చట నట్లెట్ల నుభయులు సంగీరింప వచ్చును. కావున మన మతము నిర్దోషమే.

మహద్విర్భూతికరణము. ౨.

సంగతి:—'శబ్దాదిహీన మగుటచే బ్రధానము నుండి శబ్దాది నంత మగుప్రపంచము జనింప నట్లే చేతన మగుబ్రహ్మమునుండి తద్విరుద్ధ మగుటచే తనప్రపంచము జనింపఁ గూడదు కదా! దీనికి సమాధాన మేమి? కారణగుణములు కార్యగుణములును సమములైనవిగాని కార్యగుణములు కార్యగుణములు

ననుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. తెల్లనిదారములవలనఁ బుట్టినవస్తువు నల్లనిది కానేరదు కదా! అనునాత్మేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణమారంభింపఁబడినది. ఈయాత్మేపము దృష్టాంతసంబంధము ననుసరించి వచ్చెను. కావున నీరెండధికరణములకునుఁ గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము.

విషయము:—ఇచ్చట 'చేతనమునుండి యచేతన మగుప్రపంచము జనించును' అనుసిద్ధాంతభాగము విచారివిషయము. ఈవిషయముపై వచ్చునాత్మేపమును నివారించి దానిమూలమున నిందు వైశేషికమతమును ఖండించుచున్నాఁడు. ఇందును స్వేచ్ఛముపై నచ్చినయాత్మేపమును నివారించుటయే ప్రధానకార్యము కావున వాస్తవస్థితిలో నిది రెండవ యధ్యాయము మొదటిపాదమున నుండవలసిన యధికరణమే యైనను సంబంధానుసారముగ మతఖండనము కూడ నున్నది. కావున దీని నీపాదమునందు సూత్రకారుఁడు చేర్చియున్నాఁడు. ప్రథమపాదమున శిష్టాపరిగ్రహాధికరణమున (అ. ౧. ౪. అ.) నీవిషయము చెప్పఁబడియే యున్నను అచ్చట సంక్షిప్తముగ నున్నది; కావున నదియే యిచ్చట విస్తరింపఁబడెను. ఈకారణమువలనఁ బునరుక్తిదోషము లేదని తెలిసికొనవలయును. మతస్వరూపము పూర్వపక్షమునఁ జెప్పఁబడును.

సంశేపము:—'లోకమునఁ గారణములే కార్యమున నున్నవి యనుట యనుభవమున నున్నది. ఈన్యాయమువలన మీసమన్వయము (వేదాంతసమన్వయము) భగ్న మగునా? కాదా? (ఇచ్చట చూపవలసినయనుమానవాక్యము విలక్షణత్వాధికరణమునఁ జూపఁబడెను.) అనునది సంశయస్వరూపము. కారణఫలములు ప్రథమపాదమునందలి యధికరణములకువలెనే యని తెలిసికొనవలయును.

పూర్వపక్షము:—పరమేశ్వరుఁడు చేతనుఁడు; ప్రపంచ మచేతనము. ఇవి రెండును కార్యకారణము లగుటకు వీలు లేదు. కారణమునందలిగుణములే కార్యమున గుణములను కలిగించును గాని క్రొత్తఁ గార్యమునకు విరుద్ధగుణములు రావు. తెల్లదారములతో నేర్పడినగుడ్డ నల్లనిది కానేరదు. కావున మీసమన్వయము లోకానుభవవిరుద్ధము. మామతమున దోషము లేదు. ఎట్లనిన:—

మతస్వరూపము:—మామతమున నచేతనము లగుపరమాణువులే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము లగుటచేఁ బ్రపంచము కూడ నచేత

నమే కావచ్చును. ఆపరమాణువు లతినూత్నములు ; నిరవయవములు. వానికిఁ గూడ నవయవములు కల వనిన ననవస్థాదోషము వచ్చుటచే నేదియో యొకసూత్త్యపదార్థమునకు నవయవములు లేవని యంగీకరింప నలసి వచ్చును. మహాపరిమాణము కలదానినుండి సూత్త్యపదార్థములు జనించుటకు వీలు లేదనియు నీకారణమునలనఁ గారణభూతము లగుపదార్థము లన్నిటికంటె సూత్త్యములుగ నుండవలయు ననియు నిదివఱకే చెప్పి యున్నాము. కావున నాపరమాణువులు నిరవయవములే. అవి యొకదానితో నొకటి గూడి ద్వ్యణుకము (రెండుపరమాణువులు చేరినది) నేర్పఱచును. ఆద్వ్యణుకములును కొన్ని కూడి త్ర్యణుకము చతురణుకము (మూడు ద్వ్యణుకములు నాలుగుద్వ్యణుకములు కలవి) మొదలగువాని నేర్పఱచును ; ఆత్ర్యణుకాదులును పదార్థమును నిర్మించును. పరమాణువునకు నవయవములు లేకుండుటచే వానివలననే పదార్థము జనించు ననినఁ బ్రపంచమంతయు నిరవయవము కావలసినచ్చును ; ద్వ్యణుకము నుండియే జనించు ననిన నాద్వ్యణుకమునకుఁ గలప్రమాణ మణుప్రమాణమే అనఁగాః—ప్రాస్వప్రమాణమే, కావున ప్రపంచ మంతయు నట్లే కావలసి వచ్చును. ఇట్లగుటచే 'ద్వ్యణుకసంయోగమునలన ఘోలములును దీర్ఘములు నై పరమేశ్వరేచ్ఛాధీనముగఁ ద్వ్యణుకాదు లుత్పన్నము లగును; వానినుండి జీవకర్తానుగుణముగఁ బ్రాపంచికపదార్థము లుదయించును.

ఆపరమాణువులును పృథివ్య ప్తేజోవాయ్వాకాశభేదములతో నాల్గు విధములు కావున వానినుండి పైని వర్ణించినవిధముగఁ బృథివ్యాదులు జనించును. ప్రళయమును కూడ నొందును. ఆకాశమునకుఁ బరమాణువులు లేవు. అది నిశ్యము. ఈశ్వరుఁడును సర్వకాలములయందును మనస్సుతో సంబంధించి, యిచ్ఛాదులఁ గలిగి పరమాణువుల బ్రవర్తింపఁ జేయుచుండును. కావున నాయన ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణము మాత్రమే యై యున్నాఁడు. జీవులును జడప్రాయములు ఆగంతకజ్ఞానము (వచ్చుమఁ బోవుచు నుండుజ్ఞానము) గలవారు సర్వవ్యాపకులు ప్రతిశరీరమునందును వేటువేటుగ నున్నారు. భ్రాంతివలన శరీరాదుల నాత్మేగా భావింపుచున్నారు. ఈశ్వరానుగ్రహమువలని నాభ్రాంతి తొలగిన ముక్తు లగుదురు. ముక్తి యనఁగా జడరూపముతో నుండుటయే. ఇట్లు సిద్ధాంతముచేసినచో, శరీరములందును ఆదు.

ఈమతమున వేదాంతులకు సమ్యతము లగువిషయములు:—ఈ వైశేషికమతమునఁ గూడ వేదాంతులు కూడఁ గొన్నివిషయముల సంగీకరింతురు. ఈశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణ మై యున్నాఁ డను భాగమును అజ్ఞాననివృత్తిచే జీవులకు మోక్షము కలుగు ననుభాగమును వారికి సమ్యతము. వారు పరమేశ్వరు సభిన్ననిమిత్తోపాదాసకారణముగఁ జెప్పువా రైనను నందు నిమిత్తకారణభాగమున నీవైశేషికులతో వివాదము లేనివారే కదా !

ఇదివఱకు ఖండింపఁ బడినవిషయములు:— ‘నిరవయవము లగు పరమాణువులనలన ద్వ్యణుకము మొదలగునవి జనించుటకు వీలు లేదు’ అనువిషయము విలక్షణత్వానికరణమున నిరూపింపఁ బడెను. జీవబ్రహ్మ భేదమును నిరూపించుటచే భేదవాదము కూడ నిదివఱకే ఖండింపఁబడెను. కారణకార్యములకు సమానరూపత్వ మక్కఱ లే దనువిషయము కూడ విలక్షణత్వానికరణమున నిరూపింపఁబడెను. అయినను అచ్చట సాంఖ్యి లనుఁ గూర్చియే యది చెప్పఁబడియుండుటచే నిచ్చట వైశేషికులను గూర్చి మఱలఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

అవతారిక:—పై వైశేషికపూర్వపక్షమును తన్నతదోషనిరూపణ పూర్వకముగ (వారిమతమునందే వారిసిద్ధాంతమునకు భంగముఁ జూపుచు) నిరాకరించు చున్నాఁడు.

౧౮౨. మహాదీర వ ద్వా హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం.

౨. ౨. ౧౧.

తాత్పర్యము:—బాగుగ విచారించిన వైశేషికు లీపూర్వపక్షముఁ జేయుటకే వీలు లేదు. వారిమతమునందే వారిసిద్ధాంతమునకు సనేకచోటుల విరోధము కలదు. నిరవయవము మై * పారిమాండల్యప్రమాణముఁ గలపరమాణువునుండి ద్వ్యణుకము జనించుచున్నది. కాని దానియందు ఆనిరవయవత్వము గాని పారిమాండల్యప్రమాణము గాని లేదు. ఇట్లే అణుపరిమాణము గలద్వ్యణుకమునుండి జనించిన శ్ర్యణుకాదులు

* పారిమాండల్య మనగాఁ బొడవు గాని వెడల్పు గాని లేక ఒక ప్రదేశము మాత్ర మున్న వినియందున్న అణుకాత్మకమగు అణువులు

నొకదానితో నొకటి చేరుటవలనను గార్యము మహాపరిమాణముఁ గలది యగును' అనుమొదలగు సూత్రములచే వారు మహాపరిమాణము మొదలగునవి కలుగుటకుఁ గారణాంతరములఁ జెప్పియున్నారు. కావునఁ బారిమాండల్యాదులు నిర్వివాదముగ సజాతీయగుణముల నారంభింపవచ్చును. మఱియు రెండవపక్షము బొత్తుగనే సరిపడదు. అన్నిగుణములును గారణమున నొక్కనమవాయసంబంధముతోనే యుండగా దానినుండి జనించిన కార్యమునకు మాత్రము కొన్నియే వచ్చు ననుట యెట్లు యుక్తియుక్త మగును? కావున నెట్లు చూచినను పారిమాండల్యాదులు తమకు సజాతీయము లగుగుణములఁ గల్పింపకుండుట స్వభావజన్యమే యని యొప్పుకొనక తప్పదు. చేతన మగువరమే శ్వరునకుఁ గూడ నిట్టిదియే స్వభావము కావచ్చును; పారిమాండల్యము తనకార్యమునఁ బారిమాండల్యమును కలిగింపకున్నఁ జేతనశక్తి మాత్రము తనకార్యమునఁ జేతనశక్తిని కలిగింపవలయునా?

మఱియు సంయోగమువలన సంయుక్తపదార్థగుణములతో నించుకయైన సంబంధములేనినూతనపదార్థము లనేకములు జనించు చున్నవి. ఈ విషయము విలక్షణత్వాధికరణమున నిరూపింపఁబడి యున్నది. 'ద్రవ్యమునుగుఱించి మాటలాడుచుండఁగా గుణము నుదాహరణముగఁ జెప్పట యెట్లు యుక్త మగును? సంయోగము గుణము కదా! దానికి నొకవేళ నట్టి స్వభావ ముండిన నుండవచ్చును. అనియెడవే మొ ఇదియొకనియమము కాదు. దృష్టాంతమునకు దేనినై ననుఁ జెప్పవచ్చును. వేదాంతనుతమునందే కాదు వై శేషికమతమునందు కూడ నిట్టిదృష్టాంతములు పెక్కులు కలవు. 'ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షాణా మప్రత్యక్షత్వా త్సంయోగస్య పంచాత్మికం నవిద్యతే' 'పృథివీజల తేజస్సులు ప్రత్యక్షభూతములు. ఆకాశవాయువుల ప్రత్యక్షములు. లోకమునఁ బ్రత్యక్షాప్రత్యక్ష భూతములకు సంయోగము కలదు కాని యది ప్రత్యక్షము కాదు. ఇట్లే శరీరము కూడ పంచభూతాత్మక మగునేని ప్రత్యక్షము కాఁగూడదు. కావునఁ బంచభూతాత్మక మగుపదార్థమే ప్రపంచమున లేదు' అని వై శేషికులు చెప్పుచున్నారు. ఇచ్చట ద్రవ్య మగుశరీరమునకు గుణ మగుసంయోగము నుపమానముగఁ జెప్పి యున్నారు. కదా! కావున నెట్లును వేదాంతసిద్ధాంతమునకు హాని లేదు. తర్కముకుంబును మోక్షార్థులచే నాదరణీయము కాదు.

పరమాణుజగదకారణత్వాధికరణము. 3.

సంగతి:—పై యధికరణమున స్వపక్షముపై వచ్చుదోషము మాత్రమే వేదాంతిచే నిరాకరింపబడెను; కావున నాయధికరణమునకును ఈయధికరణమునకును సంబంధముండుటకు వీలు లేదు. ఈయధికరణమున వైశేషికపక్షముపై దోషము చూపబడుచున్నది. కావున దీనికి సాంఖ్యమతదూషణ మగు ప్రథమాధికరణముతోనే సంబంధమును జూప నలయును.

‘ప్రథమాధికరణమున నచేతన మగు ప్రధానము చేతనసహాయము లేక ప్రవర్తించుటకు వీలు లేదు; కావున సాంఖ్యమతమును ఖండించితిరి. వైశేషికమతమున నట్టివైపరీత్యము లేదు. వారికి నీశ్వరుడు నిమిత్తకారణము కదా’ అని ప్రథమాధికరణముపైఁ బ్రత్యుదాహరణసంబంధముతో వచ్చినయూతే ప మీయధికరణమున నివారింపబడును. సంశయ పూర్వపక్షస్వరూపములు పాదావతారికయందే వివరింపబడెను.

విషయము:—వైశేషికమతము ప్రామాణికము కాదని నిరూపించుటయే యీయధికరణమునకు విషయము. పూర్వాధికరణమునందే మత స్వరూపము చూపబడెను.

అవతారిక:—ఆమతమునందు ‘పరమాణువులే అదృష్టవశమునఁ జలించి పరస్పరము సంయోగమునొంది ద్వ్యణుకాదిక్రమమున సృష్టి చేయును; అట్లే విభాగము నొంది ప్రళయము గావించును’ అనుట సిద్ధాంతము. దానిని ఖండించుచున్నాడు.

౧౩. ఉభయ థావి న క ర్కాత్తస్తదభావః.

౨. ౨. ౧౨.

తాత్పర్యము:—వైశేషికమత మెట్లును యుక్తము కానేరదు. వాయుభిప్రాయ మేమి? ‘పరమాణువులయందు ఉత్పత్తిప్రళయకాలము లలో సంయోగవిభాగములఁ గలిగించుటకై కర్కజనించును’ అనుటయే కదా! ఇది సంశయపరము.

లోకమునఁ గర్మ యుండిననే గాని కార్య మేదియును జనింపదు. దాగములు మొదలగునవి వ్యాపారములు కలవియైయే వస్త్రముగ మాటుచున్నది కాని కేవలముగఁ గాదు కదా! ఇట్లు పరమాణువుల యందునుఁ గర్మ యుండిన నాకర్మకు నేదియో యొక హేతువు తప్పక యుండలయును. దానిని వార లంగీకరింతురా? లేదా? మొదటిపక్ష మునఁ బ్రయత్నము (బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేయఁ బూనుట) అభిఘాతము (కొట్టుట) నోదనము (త్రోయుట) మొదలగునవియే కర్మోత్పత్తికి (అచే తనపదార్థములయందు కర్మ గలుగుటకుఁ) గారణములు కావున నవి సృష్టికిఁ బూర్వమున సంభవింపనేరవు. రెండవపక్షమునఁ గర్మయే సంభవింపదు కదా! కావున నెట్లును అచేతనము లగుపరమాణువులనుండి ప్రపంచోత్పత్తి కలుగదు. వానిని నిమిత్తకారణ మగునీశ్వరుడే కర్మలయందు లేక సృష్టి యందు ప్రేరేపించు ననుటను గూర్చి 'పత్యు రసామంజస్యాత్. ౨. ౨. 32.' అనుస్థలమున విచారించఁబడును.

'వై శేషికమతమునఁ బరమాణుకర్మకుఁ బుణ్యపాపరూప మగున దృష్టమే హేతువు' అనిన నదియు సరి కాదు. ఈయదృష్టము జీవునకు సంబంధించి యుండునా? పరమాణువులకే సంబంధించి యుండునా?

ఇందు మొదటిపక్షము సరి కాదు. సృష్టి యొనపిడపఁ గాని దేహము జనింపదు. ఆదేహమున మనస్సు నిలచినప్పుడు కాని దానిలోఁ బ్రవేశించినజీవునకుఁ జైతన్యము కలుగదు. చైతన్యము లే కుండిన నాజీవుడు తనయందున్నయదృష్టముతోఁ బరమాణువుల కెట్లు కర్మనుఁ గలిగింపఁ గలఁడు? అతఁడు స్వయముగ నచేతనతుల్యుడై యున్నాఁడుకదా! సాలె వాఁడు చేతనుండగుటచే వానివలన మగ్గము మొదలగుసాధనములయందును తంతువులయందును వ్యాపారము కలుగుటయు దానిచే వస్త్రము జనించుటయుఁ గానవచ్చు చున్నది. కర్త యచేతనుఁ డగుటకు నెప్పటికిని వీలు లేదు కదా! మఱియుఁ బుణ్యపాపరూప మగునదృష్టంబును స్వయముగ నచేతనము. చేతనసహాయము లేక నచేతనము స్వయముగ నేకార్యమునుఁ గాని యాచరింప లేదనుట సాంఖ్యమతఖండనమునందే నిరూపింపఁబడెను. ఇదియంతయుఁ గాక నదృష్టము పురుషాశ్రయ మైనచో దానితోఁ బరమాణువులకు సంబంధ మెట్లు కలుగును? కావున సంతయును విరుద్ధమే.

ఇక రెండవపక్షమునుఁ గూర్చి వేఱుగఁ జెప్పవలసినపనియే లేదు. అదృష్టమే కాక చానియూశ్రయములుఁ గూడ నచేతనములే కదా! మఱియు నదృష్టముతో జీవునకు మాత్రమే సంబంధ ముండుట యుక్తమగును కాని యన్యుల కుండుట యుక్తము కానేరదు కదా.

“ఇట్లయిన నదృష్టసహితం డగుజీవునితోనే పరమాణువులకు సంబంధ ముండవచ్చును కదా!” అనియెదవేము అప్పటికిని జీవునియచే తనత్వ మెచ్చటికిని పోవదు. ఇట్లు కాక నాతనికి నొకవిశేషశక్తి నంగీకరించినను సంబంధమునకు హాని యెప్పటికిని లేకుండుటచే నృప్తి సర్వకాలములయందు నొక్కతీరుగనే యుండవలసినవచ్చును. ఇది సిద్ధాంతమిరుద్ధము కదా!

పాస్తవస్థితిలో జీవపరమాణువులకుఁ గలసంబంధమును నియమించుటకుఁ (అనగాః కలిగించుటకును మఱియొకప్పుడు తొలగించుటకును) మఱియొక్కఁడు లేఁడు కదా! ఈకారణమువలన నెట్లువిచారించినను పరమాణు సంయోగమునకుఁ జక్కనికారణము లేదు. సంయోగములేకుండుటచే ద్వైతముకాదనృప్తి లేదు. అదిలేకున్నఁ బ్రళయంబును లేదు. కర్త యుండి సంగని సంయోగము లేదనియు నాకర్తకుఁ దగినకారణమే లేదనియు నిదివఱకే నిరూపించితిమి కదా! కావున నెట్లును వారిమతము యుక్తము కాదు.

మఱియుఁ గర్తృషయ మటుండనిండు పరమాణువులకు నవయవములు లేవు కదా! అవి యెట్లు పరస్పరసంయోగము నొందును? సంపూర్ణముగ నొకదానితో నొకటి కలియునా? లేక నొకదానికి నొకపార్శ్వమున మాత్రమే మఱియొక్కటి కలియునా?

ఇందు మొదటిపక్షము సరికాదు. అప్పుడు పదార్థ మంతయుఁబరమాణుప్రాయమే కావలసినవచ్చును. పరమాణువు నిరవయవ మగుటచే నవి యెన్ని పరస్పరముఁ గలసినను ఒక్కటియే యగును. ఆకాశ మాకాసముతోఁ గలసిన బొడ వగునా? బొకమున నవయవములుఁ గలపదార్థములు మాత్రమే యొండొంటిలోఁ గూడి పొడ వగు చున్నవి. కదా! ఈయనుభవమునకును విరోధము వచ్చును.

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన వారిప్రతిజ్ఞకే భంగమువచ్చును. అపయవము లున్నవానికిఁ గాని పార్శ్వము లేర్పడవు కావున బరమా

ణువులు సావయవములు కావలసివచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా! మఱియు నొక్కదానియందు సంద్యోగముయొక్క కలిమిలేము లుండు ననుటకు వీలు లేదు. అదియే సిద్ధాంత మైన నున్న త్వవాక్యములు గూడఁ బ్రామాణికములు కావలసివచ్చును. 'ఇట్లు కాదు ఆపరమాణువులకువాస్తవస్థితిలో నవయవములు లేవు. ఈశ్వరేచ్ఛవలనఁ గాని మఱి యేకారణమువలనఁ గాని వానియందు అవయవములు కల్పింపఁబడును; వాని నాశ్రయించుట చేతనే సంద్యోగంబును సృష్టియఁ గలుగుచున్నది' అనిన నప్పటికి వై శేషికమతసిద్ధాంతమే నిలువదు. కల్పింపఁబడినది. పరమార్థనస్తువులుకానేరవు కదా! వారిమతమునఁ బ్రపంచము సత్యము; పరమాణుసంద్యోగము దానికి సమవాయికారణము. సంద్యోగ మసత్య మైనచో నది ప్రపంచమునకు సమవాయికారణమెట్లుగును? సత్యమగునస్త్రమునకు సత్యము లగు తంతువులే సమవాయికారణము లగుచున్నవియనుటలోక ప్రసిద్ధముకదా!

కావున సృష్టియందుఁ గావలసినసంద్యోగమునకుఁ గారణము బోత్తుగనే లేదు. ఇట్లే ప్రళయకాలమున విభాగమునకునుఁ గారణ ముండదు. అచ్చటఁ గూడ పరమాణువులయందుఁ గర్మ జనింపవలయును. దానికి మాత్రము కారణ మేమి యుండును? అప్పుడు ప్రపంచసృష్టియై యుండిననుఁ బ్రయత్నము నభిఘాతము మొదలగునవి కలుగుటకు వీలున్నను నవి విభాగకారణములు కానేరవు; పరమాణువులయందు విభాగార్థ మగుకర్మను గలిగింపనేరవు. జీవుఁడు తనకు భోగసాధనమై యున్న ప్రపంచమును ధ్వంసము చేయ నేల ప్రయత్నించును? అభిఘాతాదులును ఏదియో యొకపదార్థమునకు మాత్ర మే కలుగుట సంభవించును గాని సర్వపదార్థములకు నొక్కమాత్రే కలుగుట యెట్లు సంభవించును? పుణ్యాపుణ్యాకర్మలును జీవులకు భోగార్థమై పచ్చినవియే కాని ధ్వంసార్థము కాదు. మఱియు నొకవేళ నవి శరీరమును మాత్రము పునర్జన్మమునకై ధ్వంసము చేసినఁ జేయవచ్చును కాని పృథివ్యాదుల నేది ధ్వంసముఁ జేయఁగలదు? అందు జీవుఁడు కల డనుట వారిమతమునకు సమ్మతము కాదు కదా! కావున నెట్లును వై శేషికులు చేయఁపరమాణుకారణవాదము యుక్తియుక్తము కానేరదు. ఏవిధముగఁ జూచిననుఁ బరమాణువులయందు సంద్యోగవిభాగానుకూల మగుకర్మ జనించుటకు వీలు లేకపోవుటచే వారిమతముననుగుణముగా సృష్టిప్రయత్నములే సంభవించవు.

అవతారిక:—‘పరమాణువులు రెండు గలియుటచే వానికంటె భిన్నమై ద్వ్యైకము ముత్పన్న మగును. దానికిని ఆపరమాణువులకును సమవాయసంబంధము కలదు’ అని వైశేషికులు చెప్పుదురు. దాని సీమాశ్రమున సూత్ర కారుడు ఖండింపుచున్నాడు

౧౮౪. సమవాయాభ్యుపగమా చ్చ సామ్యా

దనవస్థితే. ౨. ౨. ౧౩.

తాత్పర్యము:—మఱియు వారు పరమాణువులకును ద్వ్యైకమునకును సమవాయసంబంధము నంగీరించుటవలన గూడ వారిసిద్ధాంతము నిలువదు; పరమాణువులకుగడి ప్రవంచ ముత్పత్తి కాదు. ప్రశయమును సంభవింపదు. ఎట్లనిన:—

ద్వ్యైకమునకును దానియత్పత్తి కారణములగుపరమాణువులకును సంపూర్ణభేదము కలిగి యున్నది. అయినను వానికి రెంటికిని సమవాయసంబంధముచే నై క్యము కలుగుచున్నది కదా. ఈసిద్ధాంతమును సమవాయసంబంధముపై వినియోగించి చూకము సంబంధము పదార్థములు కాదు; పదార్థములు సంబంధంబును కాదు. ఈనిషయము సర్వసమ్మతము కదా! ఇక నాలోచింపుడు. పరమాణువులతో, దద్భిన్న మగుద్వ్యైకము; జేరవలసినప్పుడు దానికి నొకసంబంధము కావలసి వచ్చెను. ఇట్లుండ నాపరమాణువులకంటెను, ద్వ్యైకములకంటెను గూడ భిన్న మగుసమవాయసంబంధమునకు వానితో (పరమాణువులతోను ద్వ్యైకములతోను) సంబంధము కలుగవలసినప్పుడు మాత్రము మఱియొకసంబంధ మక్కఱి లేదా? అదియు (సమవాయసంబంధంబును) వానితో సంబంధింపక వానికంటె భిన్నమే యైయుండి వానినిమాత్రమే పరస్పరము సంబంధింపజేయుననుట యుక్తమగునా? కావున నట్టిసంబంధాంతరము నవశ్య మంగీకరింపవలయును. అట్లంగీరించిన నారెండవసంబంధంబును పదార్థములకంటె భిన్నమే కావున దానికిని బైజూపినట్లే మఱియొక సంబంధము కావలసిన చ్చును. అమూఁడవదానికిని మఱియొక్కటి కావలసినచ్చును. ఇట్లు సంబంధపరంపరనంగీకరింప నారంభించినచో నెప్పటికి నంతమేయుండదు కావుననే దోషముపోవుటకై మొట్టమొదటనే సమవాయసంబంధము నంగీకరింపకుండవలయును. వారిసిద్ధాంత మట్టిదికాదు కావున నదియు క్తముకానేరదు.

‘ఇట్లుకాదు. సమవాయసంబంధమునకు మఱియొకసంబంధ మక్కఱ లేదు. అది స్వయముగనే సంబంధరూపము. పదార్థదృవ్యమునకంటె నది భిన్నముగ నుండదు; దానిని విడిచి పదార్థములు నుండవు. (సమవాయ సంబంధముఁ గలపదార్థములు నుండవు; కావున దానికి పదార్థములనొం డొంకికోఁ గూర్చుట స్వభావసిద్ధమే. ఇది యంతయుఁ బ్రత్యక్షమునల ననే తెలియుచున్నది. వస్త్రమునందు గలతెలుపు, ఒకప్పుడును ఆవస్త్ర మునకంటె భిన్నముగ నుండదు కదా! అనియెదవేమొ అట్లునును వారి మతమున మఱియొకదోషము వచ్చును. సమవాయసంబంధమునకు రెండ వసంబంధ మక్కఱలేదనిన సంయోగసంబంధమునుఁగూర్చి చేసినసిద్ధాంత మునకుభంగము వచ్చును. వారు, సంయోగసంబంధము పదార్థమునకు గుణ మనియు నాకారణమునలన నది పదార్థములయం దుండుటకు సమవాయ సంబంధము కావలయు ననియు, నది పదార్థములకంటె భిన్న మనియుఁ జెప్పుదురు. సమవాయసంబంధమునకు సంబంధాంతర మక్కఱ లేకుండిన సంయోగసంబంధమునకు మాత్ర మది యేల కావలయును. ఈసంయో గంబును సంయక్తపదార్థములను విడచి ప్రత్యేకముగ నుండదు. దీని యునికియుఁ బ్రత్యక్షముననే తెలియవచ్చుచున్నది. ఇదియును సంబంధ రూపమే. ఇట్లుండ సమవాయమునకును దీనికినిభేదమేమి? సంయోగము పదార్థభిన్న మనిన నిదియు సంబంధమే యగుటచే సమవాయము కూడ నట్టిదే కావలసి వచ్చును. ఒకసంబంధము పదార్థభిన్నమైన మఱియొక్క టి కా కుండుట యెట్లు? ‘సంయోగము గుణము *సమవాయ మట్టిది కాదు’ అనియెదవేమొ ఇది వారు చేసికొనినపరిభాష. దానిని ప్రమాణ ముగఁ గైకొనువా రెవ్వరు? ఇక నాపరిభాషను విడిచి చూచిన రెండు ను సమానధర్మములు కలవి యే యగును కదా! మఱియు నిప్పుడు సం బంధాంతరాపేక్షకు (తనకు సహాయముగ మఱియొకసంబంధము కావ లసియుండుటకు) నావశ్యకత కలదా? లేదా? యనువిషయము మాత్రమే విమర్శింపఁబడుచున్నది; అదియు యుక్తియుక్తమై సంయోగసమవాయ ములకు సమానముగఁ దటస్థించినది. ఇక నిప్పుడు గుణగుణప్రశంసయే? సంయోగమునే గుణముఁ గానిమ్ము సమవాయము నట్లు కాక పోనిమ్ము పాదమునకు వానిస్థితిభేదములతోఁ బనియెమి?

ఈకారణమువలన సంయోగసంబంధమునకు సంబంధాంతరాపేక్ష కలదేని సమవాయసంబంధమునకుఁ గూడ నుండవలయును. సమవాయ సంబంధమునకు లే దేని సంయోగమునకుఁ గూడ లేకపోవలయును. ఇవి రెండును వారి కనిష్ఠములే. ఇట్లగుటచేఁ బదార్థభిన్నముగ సమవాయ సంబంధ మనుపదార్థాంతరము నంగీకరించుటవలన వారిమతము దోష యుక్త మైనది. ఆసంబంధము లేకపోయినఁ బరమాణువులనుండి ద్వ్య ణకము పుట్టదు; ఉన్నయెడల ననవస్థ తప్పదు. అనవస్థాదోషమువలన సమవాయసంబంధమునకు నిలుకడ కుదురదు. ఒకసమవాయమునకు నిలుకడ కావలసియుండిన మఱియొకసమవాయమునకుఁ గూడ కావలసి వచ్చుచుండును కదా! కావున సమవాయాంగీకారముచే వారిమతమున సృష్ట్యాదులే సంభవింపవు. వాస్తవస్థితీలో నారంభణాధికరణమున (౨.౧. ౧౮.) సమవాయ మనునది బాహ్యుగ నుండుటకే ఏలు లేదని నిరూ పించి యున్నాము.

సూత్రము. ౧౪.

అవతారిక:—మఱియొకకారణముఁజూపి యావై శేషికమతమునే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౫. నిత్య మేవ చ భావాత్. ౨. ౨. ౧౪.

తత్పర్యము:—వారిమతమున మఱియొకదోషము కూడ కలదు. పరమాణువులకుఁ బ్రవృత్తియే స్వభావమా? నివృత్తియే స్వభావమా? రెండును స్వభావములేనా? లేక ఏదియు స్వభావముకాదా?

ఇందు మొదటిపక్షమున నెప్పుడునుఁ బ్రవర్తించుచునే యుండవలసినప్పుటచేఁ బ్రశయము సంభవింపదు. అది నివృత్తి కలిగినప్పుడు గాని సంభవించునది కాదు కదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నెప్పుడును నివృత్తికలిగియే యుండవలసివచ్చుటచే సృష్టి సంభవింపదు. అది ప్రవృత్తి కలిగినప్పుడు గాని సంభవింపదు కదా! ఇక మూడవపక్షము నాశ్రయించిన విరుద్ధమగుటచే నట్టిస్థితి సంభవింపదు. ఒకపదార్థమునకే విరుద్ధము లగు రెండుస్వభావము లుండుట సంభవింపదు. మనుష్యుడు నడుచుచున్నాఁడు. విలుచుచున్నాఁడు. వానియందు విరుద్ధస్వభావములు కలవు

కదా! అనియెడవేమి వాడు చేతనుడు; తనయిచ్చానుసారముగఁ గర్మల నాచరింపఁగలడు. పరమాణువు లచేతనములుకదా! అచేతనములకు నెందు ను ఒక్కస్వభావమే నియతముగఁ గానవచ్చుచున్నది. జల మెప్పటికినిఁ జల్లినే యుండునుగాని వేడిగనుండదు. అగ్ని యెప్పటికిని యూర్ధ్వముఖముగనే ప్రజ్వరిల్లునుగాని యఘోముఖముగఁ దిరుగదు. కావునఁ బరమాణువులకుఁగూడ నేదియో యొకస్వభావముమాత్రమే యుండవలయునుకాని రెండునుండటకు వీలు లేదు. ఇక నాల్గవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు పరమాణువులకుఁ బ్రవృత్తినివృత్తులు కలుగుటకై యదృష్టాదిరూపము లగునిమిత్తముల సంగీకరింపవలసివచ్చును. అప్పుడును ఆనిమిత్తములు సర్వకాలములయందునుఁ బరమాణువులకు సన్నిహితము లయ్యె యుండుటచేఁ బ్రవృత్తియే యవిచ్ఛిన్నముగఁ గలుగవలసివచ్చును. 'ఆయదృష్టాదులుఁ గూడ నొకప్పుడు పరమాణువులతో సన్నిధ్యము నొందును; మఱి యొకప్పుడు నొందవు. ఇట్లుగుటచేఁ బరమాణువులునుఁ గాలానుసారముగఁ బ్రవృత్తినివృత్తులఁ జెందవచ్చును' అనిన నదియు సరి కాదు. ఆయదృష్టాదులునుఁ బరమాణువులవలెనే యచేతనములే యై యుండ వాసికిమాత్రము నేచ్ఛాప్రవృత్తికి సావితంత్ర్య మెక్కడిది? కావున నెట్లునుఁ బరమాణువులవలన సృష్టి కలుగు ననుటకు వీలులేదు.

సూత్రము. ౧౫.

అనతారిక:—మఱియు వారిమతమున 'భూతభౌతికవదార్థములు వినాశకాలమాన విభాగము నొందునప్పుడు కట్టకడకు నతిసూక్ష్మములును; రసవయవములు నగుభాగములుగ నేర్పడును. అవియే పరమాణువులు; నిత్యములు. వానికి పృథివ్యప్తేజోవాయుభేదములు జాతుర్విధ్యము కలదు. అందుఁ బృథివీపరమాణువులకు గంధంబును జలపరమాణువులకు రసంబును; దేజిపరమాణువులకు రూపంబును వాయుపరమాణువులకు స్పర్శయుఁ గలదు. అయినను అవి నిత్యములు. అవియే సర్వకారణములు' అనునది సిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతమువలన వారిమతమునకే హాని వచ్చునని నిరూపించుచున్నాము.

౧౮౬. రూపాదిమత్వాచ్చ విపర్యయో దర్శనాత్. ౧. ౧. ౧౫.

తాత్పర్యము:—పరమాణువులకు రూపాదులు కల వనిన నవి పరమాణువులే కాకపోవలసినప్పుడు; నిత్యములును కాకపోవలసినప్పుడు. ఏల యనిన:—లోకమున రూపాదులు గలవస్త్రము మొదలగుపదార్థములు స్వకారణము లగుదారములు మొదలగువానికంటె స్థూలములుగను అనిత్యములుగనుఁ గానవచ్చుచున్నవి; ఆదారములునుఁ దనకుఁ గారణమగుదూదిపింజకంటె స్థూలములై యున్నవి, అనిత్యములై యున్నవి. ఇట్లే పరమాణువులుఁ గూడ రూపాదిమంతములే యగునేని మఱియొక కారణమునుండియే జనించినవి కావలయును. ఆమూలకారణముకంటె స్థూలములు కావలయును అనిత్యములునుఁ గావలయును. కావున నీదోషముచేఁ బ్రపంచకారణములు రూపాదిమంతము లగుపరమాణువులు కానేరవు.

‘ఇట్లు కాదు. పరమాణువునకు మఱియొక కారణమేలేదు *ప్రాగభావంబును లేదు. కావున నవి నిత్యములే కావలయును. ఇట్లు గాకున్న * ఘటమనిత్యము’ అను మొదలగు లోకవ్యవహారములు సిద్ధింపక పోవలసినప్పుడు. నిత్యమగునది యొక్కటి యుండిననే కదా తద్భిన్నముల నిత్యములుగ వ్యవహరించుటకు వీలగును. మఱియు లోకమునఁ గార్యములు ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నవి కాని దానికారణములు గానవచ్చుట లేదు. పరమాణువులు మాత్రము కార్యములయందుఁ గానవచ్చుచునే యున్నవి; వానివలననే ఈపదార్థములు జనింపవచ్చు ననుటయు స్పష్టమగుచున్నది. ఆపరమాణువులకు మాత్రము కారణ మున్నట్లు గానరాలేదు. కావునఁ బరమాణువులే నిత్యములై సర్వప్రపంచకారణములై యుండవలయును. మఱియు లోకమునఁ పదార్థములు నశించుటకు కారణములు రెండు మాత్రమే కలవు. కారణభూత మగువస్తువు విభాగమునైననుఁ జెందవలయును, నశింపనైనను నశింపవలయును. పరమాణువులయందు రెండునుఁ గలుగుటకు వీలు లేదు. వానికి నవయవములే లేవు కదా. కావున

నెట్లును, బరమాణువు లనిత్యములు కా నేరవు.' అనిన నదియును సరి కాదు' ఎట్లనిన.—

పరమాణువులకుఁ గూడ రూపాదు లుండుటచే లోకానుభవము ననుసరించి చూచినఁ గారణము కూడ నుండవలయు నని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. ఇట్లుండ వానికి నూరక కారణము లే దనిన నెట్లు సరిపడును. ప్రాగభావ మన్ననో అది వారిమతమున నున్నను సయ్య క్తికము కా దని యారంభణాధికరణముననే నిరూపించి యున్నాము. మఱియును లోకమున నున్నయనిత్యవ్యవహారముఁ గూడ పరమాణునిత్య త్వమును సాధింపనేరదు. ఆవ్యవహారమునకు నేదియో యొకపదార్థము నిత్యమై యుండవలయు ననుటయే కావలసినవిషయము కాని 'పరమాణువులే నిత్యములై యుండవలయును' అనువిషయము కాదు. సర్వశ్రుతి ప్రసిద్ధ మగుబ్రహ్మము కూడ నిత్యమేయై యున్నది. దాని నాశ్రయించియే తద్భిన్నపదార్థములయం దనిత్యవ్యవహారముఁ బ్రవర్తింపవచ్చును కదా ! ఇంతమాత్రమే కాదు కేవలము లోకవ్యవహారమును మాత్రమే యాశ్రయించి యొకవిషయమును నిర్ణయించుటకుఁ గూడ వీలు లేదు. అది భ్రాంతిసిద్ధమై కూడ నుండవచ్చును కదా ! ఇదియునుఁ గాక పరమాణువులకుఁ గారణము కానరాలేదు కావున నవి నిత్యములు' అనిన దానినిఁ గూర్చి యిదివఱకే చెప్పఁబడెను. వారును చెప్పిన కారణమునే మఱియొక్కమాటు చెప్పినవార లగుదురు. (వై శేషికసూత్రమున * రెండు సూత్రములయం దొకవిషయమే చెప్పఁబడి యున్నది. కావునఁ బునరుక్తి దోషము చెప్పఁబడియున్నది.) అప్పుడు పునరుక్తిదోషము వచ్చును. ఇది యనిష్టము కదా? మఱియుఁ “(గారణ) విభాగవినాశములు లేవు కావునఁ బరమాణువులు నిత్యములు” ననుపక్షముకూడ యుక్తికూన్యమే. పదార్థనాశమునకు నవిరెండే (విభాగవినాశములు రెండే) కారణము అను నియమము లేదు. వై శేషికులవలె 'సూక్ష్మపదార్థము లాండాంటిఱో, గూడి పదార్థముల నేర్పరచును.' అని చెప్పినచో నానియమ మట్లే యేర్పడును గాని యది లోకవిరుద్ధము. లోకమున మట్టి నువర్ణము మొదలగుపదార్థములు సామాన్యరూపము లయ్యే యాకారభేదములతోఁ బరిణమించుచున్నవి. ఇట్లుండఁ బరమాణువుల సంగీకరింపవలసినపని యేమి కలదు?

* బ్రహ్మసూత్రములు (“సర్వకారణం నిత్యం”) అనునవి.

‘పరమాణువులే అవశ్యముగ నుండవలయును’ అనిన నప్పుడు వారిమతము నందే విరోధము వచ్చును. నెయ్యి మొట్టమొదట కఠినమై యుండి పిదప నగ్నిసంయోగముచే ద్రవించుచున్నది. వారిమతమునఁ బరమాణువులకు ద్రవత్వధర్మము లేదు. అవయవవిభాగమే వస్తునాశమునకుఁ గారణ మగు నేని లేనిద్రవత్వ మెచ్చటనుండి వచ్చినది? కాఠిన్యము నశించె ననిన వారి మతము ననుసరించి సిద్ధాంతముఁ జేసినచో గఠినపరమాణువులు చెదరి పోయె నని మాత్రమే కదా చెప్పవలసి వచ్చును. కావునఁ బరమాణు రూప మని యంగీకరించినప్పటికిని ద్రవ్యము అవస్థాభేదములతోఁ బరిణామించు ననుట మాత్రమే కానవచ్చుచున్నది. పైదృష్టాంతము ననుసరించినఁ బరమాణువులయందుఁ ద్రవత్వము లేకపోవుటచే లోక ప్రసిద్ధిబలమునఁ ‘పరమాణువులు కారణములే కావు’ అనుటయే యుక్త మగుచున్నది. ఇకఁ గారణ మిట్టిది. కావలయు ననిన, మృత్తిక సువర్ణము మొదలగువానివలె తనకార్యములయందు నిలచి స్పష్టముగఁ గుఱుతింపఁబడుచున్నదియే? సామాన్యరూప మైనదియే. వైశేషికులు కపాలములు (కుండను చేయునప్పుడు మొట్టమొదట దానికంతము మాత్రమే యేర్పడును. పిదప దానియుదరమును సాధనసహాయముచే నిర్మింతురు. ఆసమయమున నుదరరూపముతో నేర్పరుపఁబడు శకలములు రెండునుఁ గపాలము లనఁబడును.) మొదలగునవి ఘటాదులకుఁ గారణము లందురు. కాని లోక ప్రసిద్ధి ననుసరించిన నవి కారణములు కానేరవు; ఘటము నందు వానిని గుఱుతించుటకు వీలు లేదు కదా! కావున మృత్తిక మొదలగునవియే అవస్థాభేదముతోఁ గపాలములుగను ఘటముగను ఇనుకగను ధూళిగను ఉన్నది. యనుటయే యుక్తియుక్తము. ఈకారణమువలన ‘నవయవవిభాగమే నాశము. అవయవనాశమే నాశము (వైశేషికమతమున నవయవములే అవయవులకుఁ గారణములు)’ అనుసిద్ధాంతము యుక్తిశూన్యము. విశేషస్వరూపనాశముచేతఁ గూడ నాశము కలుగవచ్చును కదా! వాస్తవస్థితిలో నుపాదానకారణములకు నేవిశేషము నుండదు; విశేషములకును వానికిని గలసంబంధము రజ్జునర్పసంబంధము వంటిదే యగును. అనిర్వచనీయ మగును. ఈవిషయముఁ గూడ పలుమాఱు నిరూపింపఁబడెను. కావునఁ గార్యము స్వరూపముతో నవయవవిభాగాదులతోఁ బని

ఇట్లగుటచేఁ బరమాణువులు నిత్యములనియు సూక్ష్మరూపము లనియు సాధించుటకు నెట్లును వీలులేదు. ఉత్పత్తివినాశములు గలపదార్థము లన్నియు లోకమున సామాన్యరూప మగుకారణమునుండియే యనిర్వచనీయసంబంధముతో జనించుచు నడంగుచునున్నవి. సమవాయసంబంధ మనునది. ఇదివఱకే ఖండింపఁ బడెను. ఈకారణమువలనఁ గారణకార్యములకుఁ గలసంబంధముఁ గూడ * తాదాత్మ్యరూపమే యగుచున్నది. ఈసంబంధము వైశేషికులకు నిష్టముకాదు; అప్పుడు పరమాణువులునుఁ గారణము లగుటకు వీలు లేదు. ఈకారణము వలనఁ గూడఁ బరమాణుకారణవాదము యుక్తియుక్తము కానేరదు.

సూత్రము. ౧౬.

అవ:—మఱియు నీవైశేషికమతము లోకానుభవమునకును శాస్త్రమునకునుఁ గూడ విరుద్ధ మని చూపుచున్నాఁడు.

౧౭. ఉభయధా చ దోషాత్ ౨. ౨. ౧౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు నీ వైశేషికమత మనుభవవిరుద్ధము; ఆగమమునకుఁ గూడ విరుద్ధము. ఎట్లనిన:—

లోకమున భూమియందు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లైదును గాన వచ్చుచున్నవి. జలమునందు గంధము కాక తక్కినగుణములు గానవచ్చుచున్నవి. అగ్నియందు శబ్దస్పర్శరూపములును వాయువునందు శబ్దస్పర్శములును ఆకాశమున శబ్దంబునుఁ గానవచ్చుచున్నవి. గుణము లధికము లగు కొలఁది భూతములును స్థూలము లగుచున్నవి. గుణగుణులకు భేదము లేక పోవుటవలన గుణవృద్ధియే గుణివృద్ధి యనుట సుప్రసిద్ధమై యున్నది. గుణగుణులకుఁ గానవచ్చుభేద మనిర్వచనీయ మని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. వేదాదులు నీభూతములనుఁ గూర్చి యిట్లే చెప్పుచున్నవి.

వస్తుస్థితి యిట్టిది యనుటచేఁ బ్రపంచకారణము కూడ గుణసహితమే యై యుండవలసి వచ్చును. వైశేషికాదిమతముల ననుసరించిచూ

* తాదాత్మ్య మనఁగా అభేదముగఁ గలుగు ననుభవము. త్రాటినిఁ జూచి సర్ప మని భ్రాంతి నొందునప్పుడు “యీత్రాడు యిది సర్పము” అని భేదజ్ఞానములేకుండ “యిది సర్పము” యనియును భేదములేకుండ అర్థమును వ్రేల్చి పరిణామము.

చిన వారు కారణమునం దున్నగుణములే కార్యమునకు రావలయు నందురు కదా! కావున వారు పరమాణువులకుఁ గూడ నిట్టిగుణములు కల వని చెప్పవలసినవారే యగుదురు. పైనఁ జెప్పినరీతిగా పృథివ్యాదిపరమాణువులకుఁ దారతమ్యముతో నయిదు నాలుగు మూడు రెండు గుణములు కల వని చెప్పవలసినవార లగుదురు. అప్పుడు వారిపరమాణువులు పరమాణువులే కాకపోవలసి వచ్చును. గుణగుణులకు నభేద మని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము కదా! ఈదోషముఁ బోగొట్టుకొనుటకై యట్టిగుణభేదమునుఁ జెప్పకుండు రేని భూమ్యాదులయందు రూపరసాద్యనుభవము లేకపోవలసినవచ్చును. 'ఒకభూతమునందే లేక పదార్థమునందే సర్వపరమాణువులుఁ జేరవచ్చును' అనియెడవేమొ వారిమతమున నట్టిసిద్ధాంతము లేదు. 'ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షాణం (చూ. ౨. ౨.౧౧.)' అను సూత్రముచేఁ బంచభూతాత్మక మగుపదార్థమే లే దని వారు సిద్ధాంతముఁ జేసియున్నారు. ఇది యంతయుఁ గాకవారు సర్వపరమాణువులను సూక్ష్మరూపములనుఁ గాఁ జతుర్గుణయుక్తములను గాఁ జెప్పిన నప్పుడు వాయువునందు గూడ రూపముండవలసినవచ్చును. అగ్నియందును రస ముండవలసినవచ్చును. కావున వా రెట్లు చెప్పినను వారిమతము లోకానుభవవిరుద్ధమే యగును. కావునఁ బరమాణుకారణవాద మయుక్తము.

సూత్రము. ౧౭.

అన. — ఇట్లు పరమాణుకారణవాదమును నిరాకరించి సూత్రకారుఁడు అధికరణమును ముగించుచున్నాఁడు.

౧౮. అపరిగ్రహాచ్చత్యంతమనపేక్షా. ౨. ౨. ౧౭.

తాత్పర్యము. — మఱియు వీరిమతము నింతగా దూషింపవలసిన పనియేలేదు. వేదవేత్త లగు మహాత్ములు సాంఖ్యాదిమతముల నైనను ఏదియోయొకయంశమున (సత్కార్యచ దము మొదలగుసంశయములయందు) గ్రహించి యున్నారు కాని వీరిసిద్ధాంతమునుమాత్ర మించుకదైనను గ్రహింప లేదు. (వీరిమతమునందును వేదాంతములు గ్రహించునని యని యధికరణపీఠికయందుఁ జూపఁబడినయంశములలోఁ బ్రధాన మగు 'జ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగును' అనుసంశయము సాంఖ్యమతమునందుఁ

గూడఁ గలదు. కావున నెట్లుఁ జెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును) ఈ కారణమువలన వేదాంతి యీ సుతమువైపు చూడ నైన సక్కుటలేదు. ఇట్లుండ దీని నాశ్రయించిన ముక్తి దొరకుట యెట్లు ?

* ఉత్పాతముగ భాష్యకారునిచేఁ జేయఁబడిన వైశేషికమత ఖండనము:—

మఱియు నైశేషికులు వారిశాస్త్రమునకు విషయములంగ నేడు పదార్థములను అంగీకరించుచున్నారు. † ద్రవ్యము, గుణము, కర్తృ, సామాన్యము, సమవాయము, విశేషము, అభావము అనునవి వానినామధేయములు. ఇందు సప్తపదార్థము అభావరూపమే యగుటచేఁ దక్కిన యాఱు మాత్రమే ‡ భావపదార్థములు. కావున వీనిస్వరూపస్వభావములను గూర్చి కొంత విమర్శింపవలసి యున్నది.

* ఉత్పాత మనఁగా మాత్రములో నున్నయొకనూచన మించుక నిమిత్తము నుగఁ గైకొని స్వయముగనే కార్యమాను నిర్వహించుట.

† ద్రవ్యములు గుణములు కర్తృలు విశేషములు సామాన్యములు అభావములు. ఇవి యేడునుఁ బదార్థములు. పృథివ్యాధి పంచభూతములును కాలము దిక్కులత్ర మనస్సు అనునవి తొమ్మిదియు ద్రవ్యములు. శబ్దాదులైదును సంఖ్యయుఁ బరిమాణమును సంయోగవిభాగములును పృథక్త్వంబును(వేఱువేఱుగానుండుట) పరత్వాఽపరత్వములును(పెద్దచిన్నలుగాగాని దూరసమీపస్థితములుగాగాని యుండుట) ద్రవంబును స్నేహంబును (చూర్ణాదులు ముద్దయగుటకు తగినగుణము) బరువు బుద్ధి సుఖము దుఃఖము ఇచ్చాద్యేషములు ప్రయత్నము ధర్మాధర్మములు సంస్కారములు (వాసనలు) అనునవి రువది నాల్గులు గుణములు. నిగుర వేయుట దించుట చాఁచుట ముడుచుట నడచుట యను నయైదునుఁ గర్తృలు. మొదటి నాలుగుఁ దప్ప తక్కిన క్రియలన్నియును నడచుటయందే చేరవని వైశేషికులయభిప్రాయము. విశేష మనఁగా వొకపదార్థమునకు మరయొకపదార్థమానుండి భేదమునుఁ గలిగించునతిశయము. వీనికి మితి లేదు. సామాన్యమనఁగా జాతి, యిదియు పరాపరభేదములచేఁ రెండువిధములు. అనేకపదార్థములయందువ్యాపించి యున్న గోత్రము మొదలగుజాతి పరజాతి ఒకతెగయందు మాత్రమే వ్యాపించియున్న నీలగోత్రము మొదలగుజాతి యపరజాతి నమవాయ మనఁగా నిత్యసంబంధము అభావము (౨౧౧-వ పుట చూడుడు.)

వారు ఈయారుభావపదార్థములకును, బ్రత్యేకముగ లక్షణములనుఁ జెప్పుదురు. వీని బరస్పరభిన్నములనుగాఁ గూడ నంగీకరింతురు. ఇట్లంగీకరించియు ద్రవ్యభిన్నము లగునై దుపదార్థములను ద్రవ్యపరతంత్రములను గాఁ జెప్పుదురు ఇట్లగుటచే నారిమతము విరుద్ధ మగును.

ఆపదార్థములుఁ బరస్పరము భిన్నములే యగునేని ద్రవ్యాధీనములు కాఁ గూడదు. గోవు మహిషము కుందేలు మొదలగునవి పరస్పరభిన్నములు ; పరస్పరాధీనములు కూడఁ గావు. దేనిస్వరూపము దానికిఁ బ్రత్యేకముగ నిరూపింపఁ బడవచ్చును. ద్రవ్యగుణాదులవిషయము మాత్ర మట్టిదికాదు. ద్రవ్య ముండిననే కాని గుణము నిరూపింపఁ బడదు. ఆగుణమునకు స్వాతంత్ర్య మెప్పటికిని లేదు; కావున ద్రవ్య మొక్కటియే గుణాదిరూపములతోఁ దాదాత్మ్య సంబంధమున నున్నది యనియు, దానికే నానుభేదములు కలిగె ననియు నంగీకరించిన సరిపడును గాని లేకున్న సీసిద్ధాంతము యుక్తము కానేరదు. ఇది వేదాంతసిద్ధాంతమేకదా!

‘ఇట్లు కాదు అగ్నినుండి ధూమము జనించుచున్నది. అగ్నికంటె భిన్నమే యయ్యు నది యగ్నికి నధీనమే యై యున్నది. దానిని అగ్ని నాశ్రయించియే కదా తెలిసికొనవలయును’ అనియెదవేమొ సత్యమే. అయినను అగ్నిధూమములు పరస్పరము భిన్నము లై యుండుట స్పష్టము. వానిస్వరూపముల నిరూపింపవలసినవచ్చినను స్వతంత్రము గనే నిరూపింపవచ్చును. ధూమస్వరూపనిరూపణమునకు వహ్ని నాశ్రయింపవలసినవని కలదు కదా ! యనుట యనుభవవిరుద్ధము. ఇక ద్రవ్యగుణములనుఁ గూర్చి విచారించిన నట్లు సంభవింపదు. ‘ఇది తెల్లగుడ్డ ఇది నల్లగుడ్డ’ అను మొదలగువ్యవహారములను విమర్శించి చూచిన ద్రవ్య మొక్కటియే రూపభేదములతో నున్నట్లు స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్లుండ ద్రవ్యగుణములకు భేద మెటనుండి వచ్చును ‘భేదవ్యవహారము కలదు కదా’ అనియెదవేమొ అది యజ్ఞానముచేఁ గలుగవచ్చును. గుణగుణులకు గలభేద మనిర్వచనీయ మని యిదివఱకే చెప్పి యున్నాము. కావున నెట్లును ద్రవ్యగుణములకుఁ గాని ద్రవ్యమునకును కర్తాదులకునుగాని భేద ముండుటకు వీలు లేదు. ఇట్లంగీకరింపకున్న వై శేషి కమతము నిరాధార మగును. ; అంగీకరించిన నదియు వేదాంతమతమే యగును.

‘ఇట్లు కాదు. గుణాదులకు వైశేషికులు తాదాత్మ్యసంబంధముతో ద్రవ్య పరతంత్రత్వముఁ జెప్పరు. వారిమతమున నయుతసిద్ధి (ఒక్కస్థానమునందే యేకాకారముతో నుండుట.) యనునది యొక్కటి కలదు. దానివలననే ద్రవ్యమునకు గుణాదులు పరతంత్రములై యున్నవి’ అనియెడవేమొ వినుము. అయితసిద్ధి యనఁగానేది? ఒక్కస్థలమున నుండుటయూ ఒక్కసంఘమున నుండుటయూ? లేక ఒక్కస్వభావముతో నుండుటయూ? ఈమూఁడుపక్షములలో దేని నంగీకరించినను వారిమతము నిలువదు.

మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన వారిసిద్ధాంతమునకే విరోధము వచ్చును. వారు ‘కారణపదార్థములు కార్యము నుత్పత్తిజేయును; కారణగుణములు కార్యగుణముల నుత్పత్తిజేయును’ అని చెప్పుదురు. ఇట్లయిన దారములనుండి పుట్టినవస్త్రము దారములయందుండును; పటము నందలి రూపము మాత్రము దారములయందుండదు. ఆ రూపమువస్త్రముయొక్క గుణమే కాని దారములయొక్కగుణము కాదు. కదా! ఇప్పుడు వస్త్రమునకును దానిగుణ మగుశుక్ల రూపమునకును స్థలములు భిన్నములై యున్నవి కదా! వానికి నయుతసిద్ధి యొక్కడనుండి వచ్చును? రాకున్న శుక్ల రూపము వస్త్రమునకు నధీన మగుట యెట్లు సంభవించును? ఈకారణమువలన మొదటిపక్షము నాశ్రయించుటకు వీలు లేదు.

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన సంతకంటె హాస్యాస్పద మగు విషయమే వేటొక్కటి యుండదు. గోవునకు కొమ్ములు రెండు నొక్కకాలమునం దే జనించును మఱియు నొక్కకాలమునందే ననేకజంతువులు జనింపవచ్చును. ఇతమాత్రమున నవియన్నియు పరస్పరపరతంత్రము లగుటకు వీలు లేదు. కదా!

ఇక మూడవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు ద్రవ్యమునకును గుణాదులకును స్వరూపభేదమేసంభవింపదు. లోకమునందును అవి రెండు తాదాత్మ్యసంబంధముతోనే కానవచ్చుచున్నది. సమవాయసంబంధమనునది లేదని యిదివఱకే సిరూపించి యున్నాము. ఇట్లు తాదాత్మ్యమునే యంగీకరించిన వారిమతము బొత్తుగనే నిలువదు కదా! కావుననేపక్షము నంగీకరించినను వారికి ననర్థమే.

మఱియు వారు సంయోగసమవాయము లని రెండుసంబంధములంగీకరింతురు, అందు సంయోగ మనిత్య మనియు సమవాయము నిత్య

మనియు నంగీకరింతురు. ఏపదార్థములు భిన్నాకారములు కలవియై ఘటములలో నున్న నీటివలె పరస్పరము సంబంధించియుండునో వానిసంబంధము సంయోగ మందురు. భిన్నాకారము లేక నొకదానితో మఱియొకపదార్థము సంబంధించియుండెనేని దానికి సమవాయసంబంధ మని పేరుఁబెట్టుదురు. కార్యకారణములకును అవయవావయవులకును గల సంబంధము సమవాయమనియే చెప్పుదురు. ఈసిద్ధాంత మంతయు యుక్తిశూన్యము.

కారణ మున్నప్పుడు కార్యము లేదు. కారణమునుండియే కదా కార్యము జనింపవలయును. ఇట్లుండఁ గారణకార్యములకు నిత్యసంబంధమెట్లు కుదురును? 'కార్యమునకుఁ గారణముతో నిత్యసంబంధము కలదుగాని కారణమునకులేదు' అనియెడవేమొ అదిమాత్ర మెట్లుసంభవించును? సంబంధము కలుగవలయు ననిన రెండుపదార్థములు మొట్టమొదట సిద్ధించి యుండువలయును. ఇచ్చట కార్యమునుఁ గూర్చి విచారించిన నది లేదు కదా! "కార్యము సిద్ధి నొందినపిదపనే కారణముతో సమవాయము నొందవచ్చును" అనియెడవేమొ అదియు యుక్తముకాదు. కారణ సంబంధము లేకపూర్వమే కార్య మెట్లు స్వతంత్రముగ సిద్ధింపగలదు.? అట్లు సిద్ధించిన నిఁకఁ బరస్పరసంబంధముతోఁ బని యేమి? మఱియు నప్పుడు కలుగుసంబంధము సమవాయ మెట్లగును? ఆకారశూన్యమై యొకపదార్థము మఱియొకపదార్థముతో సర్వకాలమును సంబంధించి యుండుటయే కదా! సమవాయసంబంధము. కావున నెట్లును నైశేషికవాదము దుగ్వాదమే. యెంతవిచారించినను అయితేసిద్ధి యనునదియే యుండుటకు వీలు లేదు.

మఱియు 'సంయోగసమవాయములకుఁ గలభేదము లోకమునఁ బ్రత్యక్షముగనే యున్నది. ఒకవృక్షముపైఁ బక్షి వ్రాలిన నది సంయోగము. దారములకును వస్త్రమునకునుఁ గలసంబంధ మిట్టిదిగఁ గానవచ్చుట లేదు కదా!' అనియెడవేమొ యిదియు సరి కాదు. నైశేషికములు ఉత్పత్తి యైనపిదపఁ గార్యము స్వరూపశూన్యమై యొక్కతనముండు నని యంగీకరింతురు; అప్పుడు దానికి నాకాశాదులతోఁ గలసంబంధము సంయోగమే కాని సమవాయము కా దందురు. మఱియు నొకసంయోగమువలన మఱియొకసంయోగముఁ గూడఁ గలుగు నందురు. చేతితో వృక్షమును స్పృశించినదానిని దాని ప్రభువైనదానితోఁ గూడఁగల సంయోగము

నొందినవాడే యగు నని చెప్పుదురు. ఈరెండుసిద్ధాంతములను పట్టి చూచినఁ గారణకార్యములకుఁ గలసంబంధము కూడ సంయోగమే కావలసినచున్నను. ఆకారము లేనిద్రవ్యము లొకదానితో సంయోగ సంబంధము గలిగి యుండు ననిన మఱియొకదానితో నేల కలిగి యుండదు? దారములునుఁ బరస్పరము సంయోగమునుఁ జెందినప్పుడు ఆసంయోగ మువలన నందు వస్తువుమునకుఁ గూడ సంయోగమే కలుగవలసి వచ్చును. ఒకచోటఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతము మఱియొకస్థలమునకు నేల పనికి రాదు. దారములకంటె వేఱుగ సాకారముగాఁ గాని నిరాకారముగాఁ గాని వస్తువు మనునది యుండుట యప్రత్యక్షము కదా! కావున నెట్లునుఁ గార్యకారణములకు సంబంధమును నిరూపించుటకు వీలు లేదు. సంయోగసంబంధము సంగీకరింపఁ జూచినను వారిసిద్ధాంతము నాశ్రయించి చూచినను లోకప్రసిద్ధి ననుసరించి చూచినను కారణమునకంటె ముందుగాఁ గార్యమెట్లు సిద్ధించును? సిద్ధింపకున్న సంబంధ మెట్లు కలుగును? కావున నెట్లు విచారించిననుఁ గార్యకారణములకు భేదమే యుండుటకు వీలు లేదు. అవశ్యముగ వానియందుఁ గానవచ్చుభేదము భ్రాంతిమాత్రమే యని తీరవలయును.

ఇంతయేల? సంబంధమునుఁ గూర్చి ప్రశ్ని త్రుములఁ జేయవలసినపనియే లేదు. సంబంధము గలపదార్థములకంటె భిన్నమగుసంబంధమే లేదు; అట్లుండుటకును వీలు లేదు. 'లోకవ్యవహారము కలదు కదా!' యనియెడవేమొ యది భ్రాంతిమూలము కానచ్చును; అంతమాత్రమున సంబంధిభిన్నముగ సంబంధము కలదని చెప్పు నక్కట లేదు; దానికి లక్షణములఁ గూడఁ జెప్పు నక్కటలేదు. లోకమునఁ బురుషుఁ డొక్కడే యయ్యునుఁ గల్పితభేదములచే బ్రాహ్మణుఁడు యోగవంతుఁడు వృద్ధుఁడు తండ్రి పుత్రుఁడు మనుషుడు అల్లుఁడు మిత్రుఁడు శత్రువు అనునానా నామభేదములతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు కదా. ఇట్లే పరస్పరసంబంధముఁ గలకార్యకారణాదులుఁ గూడ వాస్తవభేదము లేకున్నను వాస్తవముగ సంబంధించుట యనునదియే లేకున్ననుఁ గల్పితభేదము నాశ్రయించి సంయోగసమవాయాదిశబ్దములచే వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది యనవచ్చును. కావున నెట్లును సంబంధిపదార్థములకంటె భిన్నముగ సంబంధమే లేదు.

‘ఇట్లయిన సంబంధవాచకపదములు కేవలము సంబంధులనుఁ గూర్చియే ప్రవర్తించిన సర్వకాలములయందును సంబంధ ముట్లే యుండ వలసి వచ్చును. సంబంధులు నిత్యములు కదా! మీనుతమున (వేదాంత మతమున) దీనికిని నాశము లేదు కదా!’ అనియెదవేమొ దానికి నిదివఱకే సమాధానము చెప్పబడెను. కల్పితభేదము నాశ్రయించి యాసంబంధ వ్యవహారముఁ గలుగవచ్చును. వాస్తవస్థితిలో నెందును భేద మనునదియే యుండ దని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము కావున భేద మంతయుఁ గల్పితమే జనులు పదార్థమును స్వస్వరూపముతోఁ జూచునప్పుడు సంబంధ వ్యవహారము నాచరింపరు ; అట్లు చూడలేనప్పుడు అనిర్వచనీయభేద ముతో సంబంధమును వ్యవహరింతురు. ఇందు విరోధమేమి?

మఱియు వైశేషికమతమునఁ బుణ్యపాపసహాయుఁ డగుజీవునకునుఁ బరమబ్రహ్మలకును మనస్సునకును సంయోగము కల దని యంగీకారముఁ గలదు. అదియు సంభవింపదు. ఇందు నాత్మకుఁ ప్రదేశము లేదు. అతఁడు సర్వవ్యాపకుఁడు కదా! ఆతనితో సంబంధము కలవి యగునేని పరమబ్రహ్మలును మనస్సును గూడ మహత్పదార్థములే కావలసివచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా! ‘ఆత్మకు ప్రదేశములఁ గల్పించెదను’ అనియెదవేమొ అప్పుడు నేనును (వేదాంతియును) ద్రవ్యాదిపదార్థము లాఱిఁటి కంటె నధికముగ వేసవేలుపదార్థములను యధేచ్ఛముగఁ గల్పింపవచ్చును. లేని వానినిఁ గల్పింపఁ బూనిన నియమ మెచ్చట నున్నది. దయామయుఁడగు నొక్కపురుషుఁడు ‘దుఃఖరూప మగుసంసార మెవ్వరికిని లేదు’ అని సిద్ధాంతముఁ జేయవచ్చును; దుఃఖితుఁ డగుమఱియొక్కఁడు ముక్తి యనునదియే లే దని చెప్పవచ్చును. ఎవ్వనికి నే దేది యిష్టమో వాఁ డట్లు చెప్పవచ్చును. వాఁనిని నివారించువాఁ డెవ్వఁడు. అట్లు నివారించుటకునుఁ గారణ మేమి యుండును?

వేదాంతులును నిత్యశుద్ధుఁ డగునాత్మనియందు జీవత్వాదులనుఁ గల్పించు చున్నారు కదా! అనియెదవేమొ అది లేనివానినిఁ గల్పించుట కాదు. లోకప్రసిద్ధి నాశ్రయించి చూచిన నాజీవత్వాదులుఁ గానవచ్చుచున్నవి. కావునను అపౌరుషేయ మగువేదమును విమర్శించిన నాజీవత్వాదులు (పారమార్థికములు కా వని స్పష్ట మగుటచేతను వానిని (జీవత్వాదులను) కల్పితము లని వారు (వేదాంతులు) నిశ్చయించిరి. ఇందు దోష మెట్లు వచ్చును? gamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

మఱియు నావై శేషికులు పరమాణువులు నిరవయవము లనియు వానిసంయోగముచే ద్వ్యణుకము జనించు ననియు నది యేకపదార్థమే యగు ననియుఁ జెప్పుదురు; పరమాణువులు అప్పటికిని పరస్పరభిన్నము లయ్యె యున్నను త్రాటిచేఁ గట్టఁబడినపదార్థములవలెఁ బరస్పరముఁ జేరి యుండు నందురు. ఇట్లుండక పోయినచోఁ గారణకార్యములకుఁ బరస్పర సంబంధము కలుగుటకు వీలులేదు కావున నావశ్యముగ సమవాయమునుఁ గల్పింపవలసినదే యని కూడఁ జెప్పుదురు. ఇది యెట్లు సంభవించును? పరమాణువు లాకాశతుల్యము లై యుండ వానితో నితరపదార్థమునకు సంబంధ మెట్లు కలుగును? త్రాటితోఁ గట్టఁబడినవానివలె (నాపరమాణువులుండుట యెట్లు సంభవించును? సమవాయసంబంధము సంగీకరించినను ఈదోషము పోదు. ఆసంబంధమునకు సన్న్యస్తాశ్రయదోషముఁగలదు. రెండుపదార్థము లొకదాని నొకటి సర్వకాలము నాశ్రయించి యుండినం గాని సమవాయసంబంధ ముండదు; సమవాయసంబంధ ముండిననేకాని యట్లు రెండుపదార్థము లొకదాని నొకటి యాశ్రయించి యుండుట తటస్థింపదు. సబంధమునకు భేదము కావలయును కదా! కావున నెట్లును ఈమతము యుక్తము కాదు.

‘ఇట్లయిన నీదోషము వేదాంతమతమునందునుఁ గలదు. పరమేశ్వరుండు నిర్వికారుఁ డైనను నాతనినుండి సవికార మగుప్రపంచము జనించు ననియు నాప్రపంచ మాయనయందే స్థితికాలమున నిలుచు ననియు వారు చెప్పుదురు కదా’ అనియెడవేమో అందు నోష మేమియు లేదు. వేదాంతమతమునఁ ‘గారణమే స్థితిభేదముతోఁ గార్యరూపముగఁ గాన వచ్చుచున్నది. అది భ్రాంతి’ అనుటయే సిద్ధాంతము కావున నామతమున నేదోషంబును రాదు. వారికి సమవాయసంబంధము కాని భేదము కాని సమతమే కాదు కదా!

మఱియొకవిశేషము వారు పరమాణువుల సంగీకరింతురు కదా! అని పరిచ్ఛిన్నములా? లేక సర్వవ్యాపకములా? పరిచ్ఛిన్నము లగునేని ఘటాదులవలె నవియు నవయవయుక్తములు కావలయును. ఎనిమిది యని కాని పది యని కాని చెప్పఁబడుచున్నదిక్కులు వానికి నవయవములే యగును. అప్పుడు ‘పరమాణువులు నిరవయవములు; నిత్యములు’ అను సిద్ధాంతమునకు భంగమునగుచున్నది. సర్వవ్యాపకమనైనచో నాకాశా

దులకువలె వానికిని, బ్రహ్మణ మధిక మగుటచే వానినుండి యల్పవస్తువులు జనింపకుండదు; అవి యధికసంఖ్య గలవిగా నుండుటవలనఁ గూడ బ్రహ్మోజనము లేదు. కావున బాగుగ విచారించిన మొట్టమొదటఁ బరమాణువులు కల వనుమాటయే నిరాధార మగును.

‘ఇట్లు చెప్ప నేల? యాపరమాణువులకు నెట్లును నాశము కలుగుటకు వీలు లేదు. తద్విన్నము లగుజగత్కారణములే లేవు. కదా! అని యెదవేమొ ఇట్లు చెప్పుటకు వీలు లేదు. ఆపరమాణువులకు మాత్రము వినాశ మేల లేదు? సూక్ష్మము లగుటచేతనా? లేక నిరవయవము లగుట చేతనా? ఇందు మొదటిపక్షము సరి కానేరదు. స్థూలసూక్ష్మము లకు నన్నిటికిని వినాశము కలుగుచునే యున్నది. భూమికిని దానిలోని సూక్ష్మవయవము లగు రేణువులకునుఁ గూడ వినాశ ముండ సజాతీయములే యగుపరమాణువులకు మాత్ర మేల లేకపోవును? ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నదియు యుక్తము కానేరదు. వినాశమునకు నవయవవిభాగము మాత్రమే కారణము కానెర దనియు అంతకంటె నితర మగుకారణములే దనుట యుక్తిశూన్య మనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాము (చూ. ౨. ౨. ౧౫.) పిండిముద్ద యవయవవిభాగము లేకయే మర్దనాదులచే నభివృద్ధియై రొట్టెయగుచున్నది. ఘృతసువర్ణాదులు అవయవ సంయోగమును విడువకయే ద్రవ మగుచున్నవి. కావున ద్రవభావమును పొందుటచే సువర్ణాదులకాతన్యమవయవవిభాగశూన్యముగానే యెట్లు నశింపుచున్నదో అట్లే యీపరమాణువులు గూడ మూలకారణ మగు బ్రహ్మమున నిలచి యవయవవిభాగము లేకున్నను నశింపవచ్చును. కావున నిరవయవత్వమున్నది యని యంగీకరించినను పరమాణువులకు వినాశము లేకపోదు.

మఱియు కార్యోత్పత్తి కూడ నవయవసంయోగమువలన మాత్రమే కలుగవలయు ననుసయమము కూడ సంభవింపదు. సువర్ణమునుండి భూషణములు జనించునప్పు డవయవసంయోగ మెక్కడిది? ఎప్పటికిని సువర్ణము సువర్ణముగానే యున్నది కదా! పాలు పెరుగుగా మారునప్పుడును సీరు మంచుగా మారునప్పుడును అవయవసంయోగ మెక్కడిది. కావున వైశిష్టికత్వమున నింత యెనను బలము లేదు.

ఇట్లు నిస్సార మగుతర్కమునే యాధారముగ గొని యుండుట చేతను శ్రుతివిరుద్ధ మగుటచేతను వేదవేత్త లగుమహానుభావులచే నంగీకరింపబడకపోవుటచేతను ఈవైశేషికమత మాదరణీయము కాదు, దీని నాశ్రయించిన ముక్తి దొరుకదు.

సముదాయాధి కరణము. ౪.

సంగతి:—పై యధికరణమున వైశేషికమతము నిరాకరింపబడెను. వాకు ద్రవ్యాదీపనార్థమట్లుము నంగీకరించి యందునుఁ గొన్ని సత్యము లనియు మఱికొన్ని యసత్యములనియు (యుక్తిశూన్యముగ) జెప్పుదురు. ఈకారణమువలన వారు అర్థవై నాశికులు (కొన్నిటియందు మాత్రము వినాశము నంగీకరించువారు.) మఱియు వారిచుతమున 'దేహము మొదలగుభౌతికములు కూడ పరమాణుసంయోగవియోగములచే తుణుకుణములకు వృద్ధిత్యయముల నొందుచుండును' అను సిద్ధాంతముఁ గూడఁ గలదు. ఇదియు వినాశమే యని వారియభిప్రాయము. కావున నీయర్థవై నాశికుల ఖండించునప్పుడు బౌద్ధులు జ్ఞప్తికివత్తురు. వారు సర్వపదార్థములును అనిత్యములనియే శూన్యము లనియే చెప్పువారు. కావున నీసంబంధము ననుసరించి (జ్ఞప్తికి నచ్చుట యనుసంబంధము ననుసరించి) బౌద్ధమతము ఈక్రిందిరెండధికరణములచే నిరాకరింపబడుచున్నది.

విషయము:—సౌత్రాంతికవైభాషికమతములు ఈయధికరణమునకు విచారవిషయములు.

మతస్వరూపము:—సర్వంబును శూన్య మనుటయే బౌద్ధుల పరమసిద్ధాంతము. బుద్ధదేవుఁడు ఈసిద్ధాంతమునే శిష్యులబుద్ధి ననుసరించి నాల్గువిధములుగ నుపదేశించెను. కొందఱకు శాశ్వతంతరపదార్థములు సత్యము లని చెప్పి వానియందు తుణికిత్యమును సాధించి క్రమక్రమముగ శూన్యతత్వమునందు నిలుకడఁ గలిగించెను. మఱికొందఱకు జ్ఞానము మాత్రమే సత్య మనియు తక్కినవి శూన్యము లనియు చెప్పి యాజ్ఞానమునందును తుణికిత్యమును సాధించి క్రమక్రమముగ శూన్యతత్వమును బోధించెను. అంతకుపైను సూక్ష్మబుద్ధి గల సార్థకు మొట్టమొదటనే

శూన్యతత్వమును ప్రకటించెను. మఱియు 'సర్వపదార్థములును సత్యములే ఊహితములే అని యుపదేశించఁబడినవారిలోఁ గూడ రెండు తెగలు కలవు. ఆబుద్ధదేవుఁడే ప్రపంచసత్యత్వమును బోధించుటకై "బాహ్యపదార్థములు సంపూర్ణముగ నసత్యములు" అనిన గ్రహింపలేనిస్థితిలోనుండి "సర్వమును సత్యమే" అనువిషయము సంగీకరించుస్థితి నతిక్రమించి యున్న వారలకు మఱియొకవిధముగ నుపదేశించెను "ప్రపంచము సత్యమే బాహ్యపదార్థములు సత్యములే అయినను అపి యాత్మయందే కలవు. ఆత్మయందు తోచి ప్రత్యక్షములై తద్బలమున బాహ్యమున ప్రత్యక్షములుగ దోచుచున్నవి" అని బోధించెను. ఇట్లగుటచే వారి మతము నాలుగుతెరంగులై యున్నది. ఇందు మొదటివారు వైభాషికులు రెండవవారు యోగాచారులు మూడవవారు మాధ్యమికులు కట్టకడపట వర్ణింపఁబడినవారు సాత్రాంతికులు. ఇందు వైభాషిక సాత్రాంతికమతములకు గలభేద మత్యల్ప మగుటచేతను ఇరువురకును బాహ్యంతరపదార్థములు సత్యములే యగుటచేతను వారిమతములు రెండు నేకముగావించి సూత్రకారు డీయధికరణమున నిరాకరించుచున్నాఁడు.

వారు భూతభౌతికములను బాహ్యపదార్థము లనియు చిత్తచైత్రముల నాంతరపదార్థము లనియుఁ జెప్పదురు. వారిమతమునఁ బృథివ్యప్రేక్షోవాయువులు భూతములు. ఆకాశము లేదు. ఈభూతములు పరమాణువులవలన జనించును. పృథివీపరమాణువులకు కాఠిన్యంబును జలపరమాణువులకు స్నేహంబును (స్నేహమనఁగాఁ జూర్ణము ముద్ద యగుటకు ననుకూల మగుగుణము=జిగురు.) తేజఃపరమాణువులకు వేడిమియు వాయు పరమాణువులకుఁ జాంచల్యంబును స్వభావములు. ఈభూతములవలననే దేహాదిభౌతికపదార్థములు జనించుచున్నవి. ఇక నాంతరపదార్థములు నిట్లే యైదుస్కంధములచేఁ గలుగుచున్నవి. రూపస్కంధము, విజ్ఞానస్కంధము వేదనాస్కంధము సంజ్ఞాస్కంధము సంస్కారస్కంధము అనునివి పంచస్కంధములు. అందు శబ్దస్పృశ్యాదులును వానినిగ్రహించునింద్రియములునుఁ గలసి రూపస్కంధము. ఇంద్రియములు భౌతికము లగుటచే బాహ్యపదార్థములందే చేర్పఁబడవలసినవి యైనను శరీరముతోను నాత్మతోను సంబంధము కలవి కావున నాంతరపదార్థములలోఁ జేర్పఁబడెను. 'నేను నేను' అని యెడతెగక లోలోన నుదయించుచుండుజ్ఞానము విజ్ఞానస్కంధము వారిమతమున నదియే యాత్మ ఇదియే చిత్తము. ఇది సర్వ

పదార్థములను గ్రహించునది యగుటచే కారణపరంపరలో జేరదు. సుఖ దుఃఖములు గలిగినప్పుడు చిత్తమునందు జనించుచువికారములు వేదనాస్కంధము 'గోవు అశ్వము' అను మొదలగు నామభేదములచేగలుగు *సవికల్పజ్ఞానములు సంజ్ఞాస్కంధము రాగ ద్వేషాదులును ధర్మాధర్మములును సంస్కారస్కంధము.

మఱియు వారిమతమున నన్నిపదార్థములతో బాటు విజ్ఞాన స్కంధరూపుఁ డగునాత్మమును త్షణికుఁడే. దుఃఖిరూప మగునీ ప్రపంచము నెఱుంగ లేక దీనియందే యజ్ఞానమువలనఁ జిక్కియుండుట యాతనికి బంధము 'సర్వము దుఃఖిరూపము త్షణికము. ఒకదానితో నొకదానికి సంబంధము లేదు. ఇంతయేల సర్వమును శూన్యమే' అని దృఢభావన నాచరించునేని నాయాత్మయు సర్వముతో బాటు శూన్యరూపుఁడే యగును; అట్లుఁ గాకున్నను విషయసంబంధమును వదలి శుద్ధుఁడగును. (అనఁగా : వారలకు నాత్మ త్షణికుఁడే కావున భావనాబలముచే విషయ సంబంధము పోయె నేని యప్పుడు విషయసంబంధశూన్య మగుక్రాంతజ్ఞానపరంపర యారంభమగును.) ఇదియే వారికి ముక్తి. ఇందు త్షణికాది భావనలను వై భాషికాదులు వారినారిమతములకు ననుకూలముగ నంగీకరింతురు. నలువురును 'సర్వం త్షణికం సర్వం దుఃఖిం సర్వం స్వలక్షణం (స్వలక్షణ మనఁగా తనకుఁ దానే యుపమాన మగునది. అనఁగా : లోకమున నొకపదార్థమునకుఁ దుల్యముగ మఱియొకపదార్థ ముండదుట.) అనుభావన నాచరించుటయే మోక్షసాధన మందురు. మాధ్యమికులు మాత్రము ప్రపంచసత్యత్వమును బొత్తుగనే యంగీకరింపరు కావున 'సర్వం శూన్యం శూన్య' మనుభావనయే ముక్తి సాధన మందురు. వీరిమతముననే యాత్మనాశము ముక్తి.

ఇందు వేదాంతసమ్మతములు:—వీరు ఆత్మ గ్రహించువాఁడనియుఁ బ్రపంచము గ్రహింపఁబడునది యనియుఁ జెప్పుదురు. ప్రపంచము దుఃఖిరూప మనియుఁ బుణ్యపాపములుఁ గల వనియు ధర్మాచరణము ముఖ్యమనియు యమనియమాదుల నాచరింపవలయు ననియుఁ జెప్పుదురు. దుఃఖిరూపము కావున ప్రపంచము నాదరింపరాదనియుఁ జెప్పుదురు. ఇవియన్ని

*సవికల్పజ్ఞాన మనఁగా 'ఇది ఈపదార్థము' అని (నామరూపభేదములతో) గలుగు జ్ఞానము. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

యు వేదాంతులకు సమ్యతములే, ఇదినఱకు వీరిమత మింత ధైర్యము అను వాదపూర్వకముగ ఖండింపబడలేదు.

సూత్రములు ౧౮.

అవతారిక:—అందు పరమాణువులవలనఁ గాని స్కంధములవలనఁ గాని సృష్టి యగుటకు వీలు లే దని చెప్పుచున్నాఁడు.

౧౮౯. సముదాయ ఉభయహేతుకే ౭పి

తదప్రాప్తిః. ౧. ౧. ౧౮.

తాత్పర్యము:—ఈబాధమతము వేదాంతులకు బొత్తుగ నే యం గీకరణీయము కాదు. వీరు పరమాణువులసముదాయమువలన బాహ్య పదార్థములును స్కంధసముదాయమువలన నాభ్యంతరపదార్థములునుఁ గలుగు నందురు కాని ఆయుత్పత్తి మాత్ర మెట్లును సంభవింపదు. అవి యన్నియు నచేతనములే కదా! వానికి సావ్యతంత్ర్యముతో సముదాయ మగుసామర్థ్య మెటునుండి వచ్చును?

‘చిత్తము (వారిమతమున విజ్ఞానస్కంధమునకే చిత్త మనిపేరు.) చేతనము కదా! విషయములఁ జూడగనే యది ప్రజ్వలించును ; అచేతనముల నాశ్రయించి యభేచ్ఛముగ సముదాయమును గల్పించును’ అనిన నది యుక్తము కానేరదు. సముదాయ మేర్పడిన పిదప కాని దానికిఁ బ్రకాశము లేదు కదా! పరమాణ్యాదులే తత్ప్రకాశహేతువు లగుటకు వీలు లేదు. సామాన్యముగ భోగ్యవిషయములఁ జూచియే చిత్తము ప్రవర్తించును; పరమాణ్యాదులు సముదాయము కాకపూర్వము భోగ్యములు కావు కదా! ‘ఆచిత్తమే పూర్వప్రకాశము నాశ్రయించి యుత్తరసముదాయముఁ గలిగింపఁగూడదా’ అనియెడ వేమొ అప్పుడు స్వసిద్ధాంతమునకే విరోధము వచ్చును. వారిమతమునందు అన్నియు ఊణికములే కదా! వెనుకటిప్రకాశము భవిష్యత్కాలమునఁ గార్యకారి యెట్లగును? వారికి నిత్యుండును చేతనుఁడు నగునాత్మ లేఁడు. అట్టివాఁ డుండిన నాతఁడు సర్వసంస్కారములకు నాశ్రయండు పరమాణువులవలనఁ గాని మఱియొకదానివలనఁ గాని యభేచ్ఛముగఁ గానిోత్పత్తి నాశ్రయింపఁ గలుగును

‘ఇట్లుచెప్పనేలే? పరమాణ్వాదులే స్వయముగఁ బ్రవర్తించు ననిన దోష మేమి అనిన నప్పుడు ప్రశ్నయమే. లేకపోవలసినప్పును. మఱియు వారంగీకరించు విజ్ఞానము చేతనమయ్యి నిష్ప్రయోజన మగుచున్నది. అది తుణిక మందురు. తుణికమునకే నశించుపదార్థము అచేతనములచే గార్యము నెట్లు సేవింపగలదు. తుణికము కాదనిన నప్పుడు ఆత్మయే యంగీకరింపఁ బడినట్లుగును. నామము మాత్రమే భిన్నము గాని స్వరూపము భిన్నము కానేరదు. కదా! మఱియు నొకకార్యము నాచరింపవలయు ననినఁ గర్త యాకార్యమునకు నాధారభూతుండు గాను కారాభూతుండుగను నుండవలయు ననుట నియమము. సర్వంబును తుణికమే యైన నిది యెట్లు నిలుచును? వ్యాపారంబునుఁ గర్తయు నప్పుడు (తుణిక సిద్ధాంతమునందు) ఒక్కనమయమునందే యుండవలసినవార లగుదురు కదా! ‘ఇట్టివారికిఁ గార్యకారణభావ మెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు. కావున సీసిద్ధాంతము ప్రత్యక్షవిరుద్ధము.

ఇట్లుగుటచే నెట్లును బౌద్ధమతమున బరమాణ్వాదులు సముదాయము లగుటకే వీలులేదు. అట్లు లేకున్నఁ బ్రపంచవ్యవహారమే జరుగకూడదు. సర్వవ్యవహారంబును భూతభౌతికాదుల నాశ్రయించియే కదా ప్రవర్తించుచున్నది. ఇంతకంటె విరుద్ధ మేది కావలయును?

సూత్రము. ౧౯.

అవతారిక:—ఇట్లు కాదు. అనుభవించువాఁడు కాని నియమించు వాఁడు కాని యగుచేతనుఁడు లేకున్నను భూతభౌతికాదులు జనింపవచ్చును. లోకమున అవిద్యవలన ధర్మాధర్మరూపసంస్కారములు కలుగుచున్నవి. వానివలన నామరూపాదులు జనించుచున్నవి. వానివలన నుత్తరజన్మంబును మఱల నవిద్యయు ననునివి యేతమువలె దిరుగుచున్నవి. పరమాణ్వాదులసముదాయము లేకుండుటచే నివి సంభవింపనేరవు కదా! కావున వీని పరంపరచేతనే సముదాయము స్వయముగ సిద్ధింపవచ్చును. విత్తనమునుండి మొలక జనించునప్పుడు ఆవిత్తనమునందుఁ జైతన్యము కానరాలేదు. దానికి నేను మొలకను బుట్టించుచున్నాను, అనుజ్ఞానము లేదనుట స్పష్టము. మఱియు, పృథివ్యాదులును నావిత్తనమునకు బహువిధముల సహాయముఁ గావించుచున్నవి. వానికిని అట్టిజ్ఞానము లేదనుట స్వభావిరుద్ధము. శరీరంబును బిజ్జమునుండి పృథువువలె పరమా

ఋసముదాయమునుండి లేక భూతములనుండి జనించుచున్నది. ఇట్లుగుటచే నాపరమాణువులకుఁ గూడ జ్ఞానము లేకపోవచ్చును. దేహమును బుట్టించుటయందు నీ యవిద్యాదులును బీజమనకు భూమ్యాదులవలె నాపరమాణువులకు సహాయములు కావచ్చును. ఇందు విరోధ మేమి? ఇట్లు సృష్టి యగుటకు వీలు కలిగిన లోకవ్యవహారము లన్నియుఁ జక్కగ ప్రవర్తించును. ఇక విరోధ మేమి అనిన నీపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౯౦. ఇతరేతరపత్యయత్వా దితి చే న్నో

త్పత్తి మాత్ర నిమిత్తత్వాత్ ౨. ౨. ౧౯.

తాత్పర్యము:—ఈపక్షము యుక్తియుక్తము కాదు. అవిద్యాదులు పరస్పరము కార్యకారణము లగుచున్న ననుట నిశ్చయమే; కాని వానినలనఁ బరమాణ్వాదులసముదాయము జనించుట యెట్లు? ఆసముదాయమునకుఁ జగితకారణ మేదియుఁ గానరాలేదు కదా!

‘అయవిద్యాదులచేతనే సందర్భానుసారముగ సముదాయ మేర్పడవచ్చును అంటినికదా’ అనియెదవేమొ యదియు సరికాదు. ఇం దభిప్రాయ మేమి? పరమాణ్వాదులసముదాయము లేకున్న నవిద్యాదులకుఁ బ్రచారముకలుగదు కావున నాసంఘాత ముండవలయు ననియూ? లేక నాయవిద్యాదులే ఆసముదాయముఁ గల్పించు ననియూ?

ఇందు మొదటిపక్షము యుక్తము కాదు. అప్పుడు సముదాయమే ముఖ్యము కావున దానికే బ్రత్యేకకారణ ముండవలయును. పరమాణువులను నిత్యము లని యంగీకరించినను వానియందు పరస్పర ముపకారకత్వ ముండుటకు వీలున్నను స్థిరుఁడై భోగముల ననుభవించుజీవుఁ డంగీకరింపఁబడియున్నను వైశేషికమతమునందుఁ బరమాణుసముదాయ మేర్పడుటకు వీలు లేకపోయినది. ఇక నాపరమాణువులు త్వాణమాత్రమునకే నశించునవి యనిచెప్పజాగ్రత్తమతమున నాసముదాయమునకుఁ గారణమెట్లు వచ్చును? త్వాణకము లగుటచే నవి (పరమాణువులు) పరస్పర ముపకారముఁ జేసికొను ననుటకుఁ గూడ వీలు లేకున్న సముదాయకారణమెటనుండి వచ్చును? పరస్పర ముపకారము జరుగవలయు ననిన నుపకార (ఉపకారము చేయువాఁడగు) త్వకాలకుండు. ద్విగుణములయందు

గాని వర్తమానకాలమున నున్నవదార్థము వానినుండి యుపకారమును గ్రహింపలేదు. రెండును ఒకక్షణముననే యుండుట తటస్థించినను ఉపకార్యము మాత్రము రెండుక్షణము లుండి తీరవలయును. అట్లులేకున్న దానియందుగానవచ్చుసామర్థ్యము స్వభావసిద్ధము పరోపకారజన్యము అని ఎట్లు తెలియును? స్వభావస్థితి యొకక్షణమున గానవచ్చిననే కదా! యుపకారమువలన గలిగినవిశేషము తెలియవచ్చుట. ఇదినియమము. మఱియు వారిసిద్ధాంతమున (బాధసిద్ధాంతమున) భోక్త యైనను స్థిరుడై లేడు. వాస్తవస్థితిలో నట్టివా రున్నను సముదాయోత్పత్తి కలిగినవిదపఁ గాని వానికి భోగము కలుగదు కావున సముదాయోత్పత్తికి బ్రత్యేకముగఁ గారణ ముండవలసియే వచ్చును; ఒకచేతనుఁడు పరమాణువులనాశ్రయించి వానిమూలమున సముదాయమును గల్పించు ననవలయును. ఇట్లుండ వారిమతమున సముదాయోత్పత్తికి గారణ మెట్లుండి వచ్చును?

ఇట్లే రెండవపక్షముఁ గూడ సరిపడదు. అవిద్యాదులకు దేహాది రూపము లగుసముదాయములు లేకున్న నిలుకడ కలుగదు కదా! ఇట్లుండ నని వాసికే కారణము లెట్లగును? మఱియు నవి యచేతనములే కదా! అచేతనములకుఁ జేతనసహాయము లేకున్న సముదాయ మేర్పడదు 'పృథివ్యాధులు పరసహాయముతోఁ బని లేకయే పరస్పర మేకీభవించి బీజము నుండి వృక్షమును బుట్టించు చున్నవి కదా! అంకురోత్పత్తికి బూర్వక్షణముననే యవి పరస్పర మేకీభవించును; వెంటనే యంకురము బుట్టించును అని యిదివఱకే చెప్పఁబడి యున్నది' అనియెడనేమొ అదియ సరి కాదు. చేతనసహాయము లేక నెప్పటికిని అచేతనములు కలిసికొన నేరవు. అట్లు కా నక్కట లే దని పట్టు బట్టిన బొట్ట మొదలగువానియందున్నవి తనములు కూడ మొలకల జనింపఁ జేయవలయును. ఏనహాను ములేకయే యచేతనము స్వయముగఁ గార్యమును చేయఁగలుగు నేని యెప్పుడును జేయుచునే యుండవలయును. పృథివ్యాదినహాయము కావలయును కదా! యనిన నవిలేనిస్థల చెయ్యది? కావున వారిసిద్ధాంతము ననుసరించిన నిట్టివిరోధము లనేకములు వచ్చును. చేతనుఁ డుండిన నిట్టివిరోధము లెవ్వియు రావు. వీరును జ్ఞానము నంగీకరించినను అది తుణిక మగుటచే దేనికిని బనికిరాదు. ఈ కారణమువలన నెట్లు జెప్పినను అవిద్యాదులవలనఁ గార్యముత్పత్తి కారణము.

‘మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈసంసారమున మొట్టమొదటినుండియు సముదాయములే యున్నవి. ఒకదానినుండి మఱియొకటి జనించుచుఁ జక్రమువలె తిరుగుచున్నది. వాని నాశ్రయించి యవిద్యాదులన్నియుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి’ అనిన నదియు విరుద్ధమే. ఇచ్చట నీయభిప్రాయమేమి? ఒకసముదాయమునుండి మఱియొకసముదాయము జనించునప్పుడు నియమముతో నమానరూపమైయ్యే జనించునా? లేక నియమశూన్యమై యభేచ్ఛముగ జనించునా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన మనుష్య పుద్గలము (స్కంధసముదాయము పుద్గల మని బౌద్ధులవ్యవహారము) సర్వకాలములయందును మనుష్యపుద్గలముగనే యుండఁజూపించుచును; కర్మానుగుణముగ పశుపక్ష్యాదిపుద్గలములుగఁగాని దేవాదిపుద్గలములుగఁగాని మాఱుటకు వీలులేదు. ఇదియు వారిమతమునకు విరుద్ధమే. వారిమతమునందునుఁ బుణ్యపాపములును జన్మలునుఁగలవుకదా! రెండవపక్షము నాశ్రయించిన మనుష్యపుద్గల మొకక్షణమున గజమై ఘోరింపవలసినవచ్చును; మఱియొకక్షణమున దేవతయై భూమ్యాకాశమధ్యమున నిలువవలసినవచ్చును. వారిమతమున నన్ని పదార్థములును తీరాచూత్రము నకేనశించును కదా! కావున నెట్లుచెప్పినను విరోధము తప్పక వచ్చును.

మఱియుఁ బుణ్యపాపములు సుఖదుఃఖములుఁ గలిగించునప్పుడు వానికి సహాయము కావలయునా? యుక్కట లేదా? కావలసియున్న నాతఁడు చేతనుండే కావలయును. లేకున్న గ్రుడ్డివాఁడు మఱియొక గ్రుడ్డివానికిఁ ద్రోవఁ జూపిన ట్లుగును. అక్కట లేక పోయిన సర్వకాలములయందును సుఖదుఃఖములుఁ గలసియే యనుభవింపఁబడుచుండవలసినవచ్చును. అప్పుడు పరస్పరవిరోధమువలన నేదియు సంభవింపక పోవలసినవచ్చును. అట్లు కా నక్కట లేదని సాధించిననుఁ గర్మలకు ఫలముల నియ్యక పూర్వము కొంతకాలము పరిపాకదశయందుండుస్థితి లోకతాస్త్రప్రసిద్ధమై యున్నది. ఒకకార్యమునకై ప్రయత్నించువాఁడు కొంతకాలమువఱకు దానిఫలము ననుభవించుట లేదనుచియము ప్రత్యక్షమే కదా! కావునఁ బుణ్యపాపములకు ఫలదానమున సావితంత్ర్యమే యుండే నేని యీపరిపాకావస్థ యుండక పోవఁసినవచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా! పరిపాకము మాత్రము కావలసినదయే యనియెడఁక మొదటిసహాయము నక్కట లేనిదానికి పరిపాకసహాయము మాత్రమేటికి? కావున సర్వమును విరుద్ధమే.

మఱియు భోక్త యగువాఁ డొక్కఁడు స్థిరుఁడై తేజపోవుటచే నీ సముదాయము సంభవింపదు. ఇది భోగార్థమైనదియే కదా! లోకాను భవముఁ బట్టి చూచిన భోగము తేనిపురుషుఁడే భోగార్థమై ప్రయత్నించు చున్నాఁడు; సాధనముల సంపాదించుచున్నాఁడు. ఇట్లే యీసముదాయములును భోగార్థము లగుటచే వీనికై ప్రయత్నించువాఁడు స్థిరుఁడుగనే యుండవలయును. అట్టివాఁడు వారిమతమున లేడు. ఇట్లే మోక్షార్థముగఁ బ్రయత్నించువాఁడును వారిమతమున లేడు. ఇట్లుండ సముదాయములు సంభవించుటవలనఁ గూడఁ బ్రయోజనమే లేదు. అవిద్యాదులకునుఁ బరస్పరకారణత్వ మున్నంతమాత్రమున సంఘాతము సిద్ధించుటకును వీలు లేదు. అవిద్యాదులు సముదాయమునకుఁ గారణములునుఁ గావు; అయినను అవి దాని నెవ్వరికై నృజించును. కావున నెట్లును వారి పక్షము యుక్తము కాదు.

సూత్రము. ౨౦.

అనః—ఇట్లు అవిద్యాదులవలన సముదాయము జనింప దని చెప్పి యిప్పుడు అవి తమలోఁ బరస్పరము కారణము లగుటఁ గూడ విరుద్ధమే యని నిరూపించుచున్నాఁడు.

౧౬౧. ఉత్తరోత్పాదే చ పూర్వనిరోధాత్.

౨. ౨. ౨౦.

తాత్పర్యము:—మఱియు వారు రెండవక్షణము జనింపఁగనే పూర్వక్షణము నశించు నందురు. కార్యము జనింపఁగనే పూర్వక్షణమున నున్నది యగుటచేఁ గారణము నశించు నందురు. ఈసిద్ధాంతము వలనఁ గూడ వారిమతము నిలువదు. ఎట్లనినః—

వారిసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచినఁ బూర్వక్షణము వినాశావస్థకు వచ్చినప్పుడు కాని కార్యము సంభవింప నేరదు కదా! వినాశావస్థలో నున్నపదార్థము మఱియొకదాని నెట్లు పుట్టింపఁ గలుగును? ఇట్లు కాదు కారణముయొక్క యునికి కార్యము జనించినప్పుడే కాని సార్థకము కానేరదు. ఈకారణమువలన నది వినాశావస్థఁజెందకమునుపే యదికార్యకారి యగును అనిన నదియు నరివడదు. అప్పుడు కార్యకారణములకు

సంబంధ ముండవలసి వచ్చును. ఇది ఊహికవాదమునకు విరుద్ధము కదా! మఱియుఁ 'గార్యము జనించుటకుఁ గారణము చేయవలసినవని యేదియు లేదు. అది యుండిన నంతమాత్రమే చాలును. అది కారణ మగుటచేత తద్వివాశానంతరమునఁ గార్యము స్వతంత్రముగనే జనించును' అనిన నదియు విరుద్ధమే లోకమునఁ గారణముతో సంబంధము లేనికార్యములు ఎచ్చటను లేవు. ఘటము మృదాత్మకముగఁ గానవచ్చుచున్నది కదా! 'అది కారణహూపత్వముఁ గాదు. కారణముతోఁ బోలికఁ గలిగియుండుటచేత మాత్రమే యట్లు గానవచ్చుచున్నది;' అనిన నప్పటికిని కారణధర్మము కార్యమున నించుకయైన నుండక తప్పదు. ఎంతయున్నను అది (కార్యము కారణముతో సంబంధించినదియే యగు ననుటలో సంశయము లేదు కదా! ఇట్లు గాక కార్యకారణములకు స్వభావ సంబంధ మక్కఱ లేదనిన మృత్తికనుండి వస్త్రము కూడ జనింపవలసి వచ్చును. ఇది యత్యంతవిరుద్ధము కదా! కావున నెట్లుఁ జూచినను ఊహికవాదమున (ఉత్తరక్షణమున నున్నపదార్థము పూర్వక్షణమున నుండదు అనువాదమున) గార్యకారణభావము కుదురదు.

మఱియు నీయుత్పత్తివివాదములు వస్తువునకు స్వరూపములా? అవస్థాభేదములా? లేక భిన్నములా? ఎట్లు జెప్పినను సరి పడవు. మొదటి పక్షమున నుత్పత్తివివాదములును వస్తువులును ఒక్కటియే యగుటచే వస్తువునకు సిత్యత్వము కలుగవలయును. దానికి పుట్టుక కాని నాశము గాని లేదు కదా! రెండవపక్షమునఁ బ్రతిపదార్థంబును ఉత్పత్తియై యొక్కక్షణంబును నశించు స్థితితో రెండవక్షణంబును పిదప నశించుచు మూడవక్షణంబు నుండవలసి వచ్చును. స్థితి లేకున్న నుత్పత్తివివాదములు సంభవించనేరవు కదా! ఇది వారిమతమునకు విరుద్ధము. మూడవపక్షము నాశించిన సప్నాదును బదార్థము నిత్యము కావలసినవచ్చును. ఉత్పత్తివివాదములకును దానికిని సంబంధమే లేదు కదా! ఇట్లు కాదు. స్వరూపముతోఁ గానవచ్చుట యుత్పత్తి; కానరాకపోవుట వివాదము' అనిన నదియు సరిపడదు. దర్శనాదర్శనములుఁ జూచువాఁ డొక్కఁ డుండిననే కదా సంభవించును. వారిమతమున నట్టివాఁడు లేడు. మఱియు నవి చూచువానిధర్మములే, కాని వస్తుధర్మములు కావు. చూచువాని దృష్టికి నిరోధమున్నంతకాలమున వస్తుధర్మముగ నుండదు. అది సప్నాదు

కానవచ్చును. కావున నప్పటికిని బదార్థము నిత్యమే కావలయును చూచువాఁడు చూచినను చూడకున్నను పదార్థ మట్లే యుండును కదా! కావున నెట్లును బౌద్ధమతము యుక్తియుక్తము కాదు.

సూత్రము. ౨౧.

అవతారిక:—“చిత్త మని చెప్పఁబడు జ్ఞానము కాని, దానినుండి జనించు సుఖాదిచైత్రమాలుగాని, నాలుగుకారణముల నాశ్రయించి జనించును. ‘ఇది నలుపు’ అనుజ్ఞానము కలిగినప్పుడు దానికి గోచరమగు నీల రూప మొకకారణము తెలిసికొనుసామర్థ్యమును సంస్కారములను గూడ నిచ్చుచుఁ బూర్వక్షణమున నశించిపోయి యున్నవిజ్ఞానము రెండవకారణము (విజ్ఞానమువలన మఱియొకవిజ్ఞానము జనించు ననుటయే కదా బౌద్ధ సిద్ధాంతము.) మఱియు నాజ్ఞానము రూపవిషయముగ మాత్రమే ప్రవర్తింపఁ జేయునది యగుటచే నేత్రము మూఁడవకారణము; రూపము స్పృష్టముఁ జేయునది యగుటచే ప్రకాశము నాల్గవకారణము’ అని బౌద్ధులు చెప్పుదురు. బౌద్ధ్యపదార్థములకునుఁ బరమాణ్వదులుఁ గారణములుగఁ జెప్పుచునే యున్నారు కదా! ఈకారణవిభాగమే వారిమతమున నిలువ దని చెప్పుచున్నాఁడు.

౧౬౨. అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యాగపద్య మన్యథా. ౨. ౨. ౨౧.

తాత్పర్యము:—పైసూత్రమునందు ‘క్షణక్షణమునకును బదార్థముత్పత్తి వినాశముల నొందు నేని వానినుండి పదార్థాంతము జనించుటకు వీలు లేదు’ అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇక నీరోపమును బోగొట్టుకొనుటకై వా రేమి చేయవలయును? ఒకపక్షమున గారణము లేకయే కార్యము పుట్టు ననవలయును; లే కున్నఁ గార్యము పుట్టునంత వఱకుఁ గారణ ముండు ననవలయును. ఈరెండును వారిమతమునకు విరుద్ధములే.

మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన వారిప్రతిజ్ఞకు హాని వచ్చును. వారు దేనికిని కారణము లేదని చెప్పుట లేదుకదా! రెండవపక్షము నాశ్రయించినవారికేమియును తాత్పర్యము లేదు. ఇదియును విరుద్ధము. వారిమ

తము ననుసరించి చూచినఁ గార్యమునకంటె బూర్వక్షణము నుండియు గారణ ముండుటకు వీలు లేదు కదా! 'వీలు కలదు' అని శ్రొత్తఁగాఁ గల్పించిన తుణికవాడము భగ్న మగును. కార్యోత్పత్తి రెండవక్షణమున నగును; కావున సప్పటివటకునుఁ గారణ ముండినచో రెండుక్షణము లున్నది యగును కదా! కార్యములయందునుఁ గారణస్వభావము కార్య ములం దుండవలయుననియు నాకారణమునఁ గారణము నిత్యమే కావలయు ననియు నిదివటకే చెప్పియున్నాము కావున వారిమతమునందు కార్య కారణభావము కుదురదు; కుదురకపోవుటయే కాక వారిసిద్ధాంతమునకుఁ గూడ భంగము కలుగును.

సూత్రము. ౨౨.

అనతారిక:—మఱియు జ్ఞాన్తమతమున మఱియొక సిద్ధాంతము కలదు. 'ఈపదార్థమును నేను నశింపజేయుదును' అనునంకల్పముతోఁ జేయఁబడునాశము ప్రతినంఖ్యానాశము; ఇట్లు కాక స్వయముగనే కలు గునాశ మప్రతినంఖ్యానాశము. ఈరెండును నాకాశంబు ననునవి. మూఁడును, వ్యవహారమాత్రములే కాని బుద్ధికి గోచరము లగునవి కావు. ఈమూఁడునభావములే; వీనికింటె భిన్నము లగుసర్వపదార్థములును తుణి కములు; అన్నిపదార్థములకును వీనితో సంబంధము కలిగి యుండును.

అనునీపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౧౯౩. ప్రతినంఖ్యాప్రతినంఖ్యానిరోధా ౨ ప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్. ౧. ౧. ౨౨.

తాత్పర్యము:—నై నాదికులు (జ్ఞాథులు) చెప్పనిరోధములు రెం డును ఏపదార్థమునకుఁ గాని సంబంధించుటకు వీలులేదు. ఏల యనిన:— ఆ నిరోధములు పరంపరకు (ఒకపదార్థమువలన మఱియొకపదార్థము జనించుచుండు ననియు ఇట్లే యవిచ్ఛిన్నముగ పదార్థపరంపర వచ్చుచుండుననియు వారుచెప్పుదురు.) సంబంధించినవియా? లేక ప్రత్యేక పదార్థములకు సంబంధించి నవియా? ప్రతినంఖ్యానిరోధము ప్రత్యక్ష ముగాఁ జేతనకార్యమే యగుటచేతను, అప్రతినంఖ్యానిరోధముఁ గూడ పరంపరగఁ జేతనాధిష్ఠితమైనట్టి ప్రత్యక్షము యగుటచేతను ఇవి (నిరోధములు)

దేనికిని సంబంధింపఁ గూడదు. అది యట్లుండె? మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన వారిసిద్ధాంత మెట్లు సరిపడును? వారిమతమునఁ బదార్థపరంపర లో నొకదాని కొకటి కార్యకారణములై యెడతెగక నున్నవి కదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నది లోకవిరుద్ధము. ఏపదార్థమునకును లోకమున సంపూర్ణవినాశము లేదు. ఎచ్చటఁ జూచినను నూపభేద ప్రాప్తియే. మృత్తిక నశించిన ఘటరూపముతోఁ గానవచ్చుచున్నది. ఘటరూపప్రాప్తియే దానికి వినాశము. కావున నెట్లును వారిమతము నిలువదు.

‘ఆవినాశము ప్రత్యేకపదార్థమునకు సంబంధించు ననిన దోష మేమియుఁ గాన రాలేదు. కాలినరాతిపై జలబిందువు పడిన నది నశించి పోవుచున్నది. దానివినాశము, స్వరూపవినాశము కాక మఱి యేమి?’ అనియెదవేమో వినుము. అనేకపదార్థములయందు స్వరూపనాశము కానరాకుండుటచే నీజలవిషయమునందును నట్లే యూహింపఁ బడును. బాగుగ విచారించిన నాజలంబును ఆవిరియై గాలికంటె తేలిక యగుటచే మేఘమండలమునకుఁ బోయెను గాని ఇక నెట్లును కాలేదు కదా! ‘ఉద బిందా చ సింధౌ చ ణోయభావో న భిద్యతే? విసప్తే పి తతో బిందా వస్తి తస్యా ౭న్వయో ౭ంబుధౌ’ ‘ఒక్కబిందువైనను సముద్రమైనను ఒక్కటియే. ఈకారణమువలన ఒకజలబిందువు నశించినను సముద్రము నశింపదు కావున స్వరూపవినాశము జలమునకు లేదు’ అని ఈవిషయ మునుఁ గూర్చి మహాత్ములు చెప్పి యున్నారు. ‘ఇట్లయిన మొదటిపక్షమునే యాశ్రయింపవచ్చును. పరంపరలో నన్యోన్యముఁ గార్యకారణభావ మున్నను అవి యన్నియు సజాతీయములే యై యుండును. కావున విరుద్ధజాతి గలపదార్థముచే వానికి నిరోధముఁ గలుగవచ్చును’ అనిన నదియు సరి కాదు ఎట్లనిన:—

పరంపరలోఁ గట్టకడపటిది యని చెప్పఁబడుపదార్థము మఱియొక పదార్థమునకుఁ గారణ మగునా? లేదా? మఱియు విజాతీయపదార్థోత్పత్తివలన సజాతీయపరంపర నశించు ననిన నప్పుడు సజాతీయవిజాతీయజ్ఞానమునకు నేదియో * యొకసామాన్యమాధార మై యుండవలయును. అది అపరసామాన్యమా? పరసామాన్యమా? (సామాన్యమనఁగా జాతి. అది

రెండువిధములుగఁ గానవచ్చుచున్నది. 'ఇది గోవు' అనిన నాగోజాతి సర్వగోవులఁబడుదును గలదు 'నల్లనియావు' అనిన నాజాతి నల్లనియావుల యందు మాత్రమే కలదు. ఎప్పుడు కాని గోవును కొనితెచ్చు అనిన దొరకినగోవును దేనినైనను దెచ్చును గాని నల్లగోవును తెచ్చుననిఁ దెల్ల గోవును తేడు కదా. కావున నీసామాన్యములు రెండునుఁ గ్రహముగఁ బరావరసామాన్యము లనఁబడును.) ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించి కడపటిపదార్థము కూడ మఱియొకదానినిఁ గలిగించు ననిన నప్పుడు నాశము కలుగుటకే వీలు లేదనుట స్పష్టము. ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు పదార్థపరంపరయే లేకపోవును. వారిమతమునఁ గార్యము చేయఁగలదియే పదార్థము వ్యాపారమే దానియునికి వ్యాపారము కూడ మఱియొకపదార్థమునుఁ బుట్టించుటయే. ఇట్లుగుటచేఁ గనఁ బడుపదార్థము మఱియొకదానిఁ బుట్టించదనిన దానికి వ్యాపారము లేదన వలసి వచ్చును. అప్పుడు దానికి నునికియే సంభవింపదు. సంభవింపకున్న నది శూన్యమే యగును. అది శూన్యమైనఁ బైని వర్ణించినవిధముగనే దానికిఁ గారణ మగుపదార్థము (కడపటిపదార్థమునకుఁ బూర్వక్షణమున నున్నపదార్థము) కూడ శూన్యమే యగును. ఇట్లే విమర్శించిన నన్నియును శూన్యములే యగును. ఇది విరుద్ధము కదా!

ఇట్లుఁ గాక నీపక్షములను వదలి విజాతీయపదార్థోత్పత్తియే వస్తు నాశహేతు (పరంపరానాశహేతు) వనిన నప్పుడును యుక్తి కుదురదు. అప్పుడు 'ఈపదార్థము సజాతీయమా? విజాతీయమా' యని తెలిసి కొనుటకు నేదియో యొకపోలిక కావలయు ననియు నది సామాన్యరూపమై యుండు ననియు ఆసామాన్యము రెండువిధములు కావున నిచ్చుట నేది గ్రహింతు రనియు నిదివఱకే ప్రశ్నించి యున్నాము. అందు 'పర సామాన్యమే వానిపోలికనుఁ దెలుపును' అనిన దోషము వచ్చును. జ్ఞానములు కార్యకారణభావములతోఁ బరంపరగ జనించుచున్నవి కదా! అందు జ్ఞానత్వము సర్వజ్ఞానములయందు నుండునది యగుటచే పరసామాన్యము? రూపజ్ఞానత్వము గంధజ్ఞానత్వము మొదలగునవి రసజ్ఞానాదుల యందు లే కుండుటచే నపరసామాన్యములు వాస్తవస్థితిలో జ్ఞానముమాత్రము జ్ఞానమునకు నెప్పటికిని విరుద్ధము కా నేరదు కదా! ఇట్లయినను వారిమతము సాశ్రయించి చూచిన విలోభము నిర్వినాశముగ వచ్చును.

అపరసామాన్యమే సజాతీయవిజాతీయభేదమును గల్పించు నేని రూపజ్ఞానరసజ్ఞానములకే విరోధము కలుగవలసినప్పును. ఇది విరుద్ధము కదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించి పరసామాన్యమే దానికి హేతు వనిన విజాతీయ మనునదియే యుండక పోవలసినప్పును. సర్వపదార్థములును 'గలవు కలవు' అని వ్యవహరింపబడుచున్నవి కావునఁ గలిమి యన్నిటి యందును కలదు కదా! కావున నెల్లను బౌద్ధమతమున నాశము సిద్ధింపదు.

సూత్రము. ౨౩.

అవతారిక:— మఱియు బౌద్ధులు 'ప్రతిసంఖ్యానిరోధమువలన నవిద్యాదులు నశించును. దానిచే మోక్షము కలుగును' అందురు ఇదియు వారిమతసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచిన సరిపడదని చెప్పుచున్నాడు.

౧౬౪. ఉభయధా చ దోషాల్. ౨. ౨. ౨౩.

తాత్పర్యము:—అవిద్యాదులు ప్రతిసంఖ్యానిరోధముచే నశించు ననుటయు వారిమతమున సంభవింపదు. ఎట్లనిన:—

ఆవినాశము యమనియుమాదులతోఁ గూడిన తత్వజ్ఞానమువలనఁ గలుగునా? స్వయముగనే కలుగునా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన వారిసిద్ధాంతమునకే విరోధము వచ్చును. వారు నస్తునాశము నకుఁ గారణమే యక్కఱలే దని యొప్పుకొని యున్నారు. ఇచ్చట నవిద్యానాశమునకుఁ దత్వజ్ఞానము కారణమనిన దానికి విరోధమువచ్చును కదా! (ప్రతిపదార్థము తుణకు నూరకయే నశించు చుండు నని కదా వారు చెప్పుదురు) ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన వారు చేసినమోక్ష మార్గోపదేశము నిర్భక్త మగును. వారు సర్వపదార్థములను తుణికిములుఁ గను శూన్యరూపములుగను భావింపవలయు ననియు నదియే ముక్తి మార్గ మనియుఁ జెప్పుదురు. అవిద్యాదులు స్వయముగనే నశించు ననిన మోక్షమునకై క్రొత్త ప్రయత్న మేల? కావున నెల్లు చూచినను అవిద్యాదినాశము వారిమతమునఁ గుదురదు. కావున బుద్ధమతము అయ్యు క్తము.

సూత్రము. ౨౪.

అవతారిక:—‘బౌద్ధులు ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధములతోఁ బాటు ఆకాశమును కూడ సభావరూపముగఁ జెప్పుదురు’ అని యిదివఱకే చెప్పి యున్నాము. అందుఁ బ్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధములను గూర్చి యిదివఱకే చెప్పఁబడి యున్నది. ఆకాశమునుఁ గూర్చి యీసూత్రమున విచారింపఁబడును.

౧౯౫. ఆకాశే చావిశేషాత్. ౨. ౨. ౨౪.

తాత్పర్యము:—మఱియు వారు ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధములను ఆకాశమును కూడ సభావరూప మందురు కదా! అందు నిరోధములు అభావములు కానేర వని యిదివఱకే చెప్పఁబడి యున్నది. వస్తువునకుఁ గలుగువినాశము అభావరూపము కా దని యిదివఱకే నిరూపించితిమి. వినాశ మనఁగాఁ దిరోభావమే (మనకు దృష్టిగోచరము కాక పోవుటయే) కాని స్వరూపాభావము కా దనినిర్ణయించితిమి. ఈకారణమువలన నాశము కూడ భావరూపమే కాని యభావరూపము కా దని చెప్పితిమి. ఈసిద్ధాంతమువలన నవిద్యాదినాశము కూడ భావరూపమే యనియు దానికిఁ గారణ ముండుట యావశ్యక మనియు దానివలన మోక్షమార్గము నభ్యసించవలయు ననియు నేర్పడినది; వేదాంతముతమే యుక్తియుక్త మని తేలినది. ఇక నాకాశమునుఁ గూర్చి విచారింపఁ బోయిన నదియు సభావరూపము కానేరదు. ‘ఆత్మన ఆకాశః సంభూతః’ అను మొదలగుశ్రుతులు ఆ యాకాశమునకు సత్యత్వమునుఁ బదార్థత్వమునుఁ జెప్పుచున్నవి. వేదముపై విశ్వాసము లే కుండినఁ బ్రత్యక్షానుభవమున నున్న శబ్దమునుఁ బట్టి యాకాశము ననుమానముఁ జేయవచ్చును. ఎట్లనిన:—

లోకమున సామాన్యగుణములు విశేషగుణములు నని గుణములు రెండువిధములు. అందు ననేకపదార్థముల నాశ్రయించి యుండునవి సామాన్యగుణములు సంఖ్య పరిమాణము మొదలగునవి. ఇట్లుఁ గాక ఒక్కపదార్థమును మాత్రమే యాశ్రయించునవి విశేషగుణములు. గంధము రూపము స్పర్శము మొదలగునవి. గంధము భూమియందు మాత్రమే యున్నది; రూపము అగ్నియందు మాత్రమే యున్నది కదా!

కావున శబ్దము కూడ నేదియో యొకభూతము నాశ్రయించియే యుండవలయును. విశేషగుణములు 'ఒక్కొక్కయింద్రియమునకు మాత్రమే గోచరము లగుచుండుట ప్రత్యక్షము. గంధము (వాసన) నాసిక కొక్కదానికే గోచర మగుచున్నది ; రూపము నేత్రమునకు మాత్రమే గోచర మగుచున్నది. ఇట్లే శబ్దము కూడఁ గర్ణమునకు మాత్రమే గోచర మగునది కావున విశేషగుణము. మఱియు గంధరసరూపస్పర్శము లనువిశేషగుణములు నాల్గును నాల్గుభూతముల నాశ్రయించి యున్నవి. ఆభూతములును భావరూపములే యై యున్నవి. ఇట్లగుటచే నైదవది యగు శబ్దము కూడ భావపదార్థమునే యాశ్రయింపవలయును. అదియు భూతముగనే యుండవలయును. లోకవేదములయందును అయిదుభూతములు సుప్రసిద్ధములై యున్నవి. అం దైదవది యాకాశము కావున నీశబ్దగుణముతో సంబంధము కలది ఆయాకాశమే. ఈకారణమువలన బృథివ్యాదులు భావరూపము లైనట్లు ఆకాశముకూడ భావరూపమే కావలయును. ఒకగుణము, అందునను విశేషగుణము, అభావము నాశ్రయించునా?

'ఇట్లు కాదు. వారు ఆవరణము లే కుండుటయే యాకాశ మందురు' అనియేదవేమో అదియు యుక్తము కానేరదు. అప్పుడు ఒకమనుష్యుఁడు సంచరించుచుండిన రెండవవానికి సంచారము కలుగఁగూడదు. ఏకకాలము నందే యనేకులయొద్ద నాకాశ మెట్లుండును. అనఁగా (అందఱికి నొక్కమాత్రే యావరణాభావ మెట్లు కలుగును ? 'అచ్చు అచ్చట నావరణము లేదో' అచ్చట నెల్ల నీయాకాశము కలదు. మనుష్యుఁడును అచ్చట సంచరించును' అనియేదవేమో అప్పుడు మనుష్యసంచారమునకుఁ గారణ మెదియో అదియే యాకాశ మగును ; కాని కేవల మావరణాభావము మాత్రమే కానేరదు. ఒకచోట నావరణ ముండుటయు మఱియొకచోట లేకపోవుటయు నందఱకునుఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమై యున్నది. అభావమునకు పరిచ్ఛేద ముండుటకు వీలు లేకుండుటచే నది యందఱకు నేకరూపముగనే యుండవలయును కదా !

మఱియు నీవిషయము నెట్లేని సాధించినను వాదమతసిద్ధాంతము నిలువదు. ఒకస్థలమునఁ జెప్పఁబడియున్నదానికి విరోధము వచ్చును. ఎట్లనినః—బాధ్యమమునందు ఒకస్థలమున 'పృథివీ భగవః కింసంశ్రయా' 'ఒమహత్తా' భూమి దేని నాశ్రయించుచున్నదో అని యారంభించి

భూతములయూ శ్రయములనుఁ గూర్చిన ప్రశ్నోత్తరము లున్నవి. ఆస్థలమున నంతమున 'వాయుః కింసంనిశ్రయః' 'వాయువు దేని నాశ్రయించి యున్నది' అను ప్రశ్నమునకు 'వాయు రాకాశసన్నిశ్రయః' 'వాయువు ఆకాశము నాశ్రయించి యున్నది' అని సమాధానము చెప్పఁబడియున్నది. దీని నాలోచించి చూచిన నాకాశము భావపదార్థ మగుటయే యుక్తమని తోచుచున్నది. ఏపదార్థము కాని యభావము నాశ్రయింపదు కదా :

మఱియు వారు నిరోధములను రెంటిని ఆకాశమును గూడ నభావరూపము లైనను నిత్యములనుగఁ జెప్పుదురు. ఇది యేటియు కి? అభావమునకు నిత్యతావనిత్యత్వము లెక్కడివి? సర్వధర్మములును భావపదార్థముల నాశ్రయించును కాని అభావము గాదు కదా !

సూత్రము. ౨౫.

అవతారిక:—మఱియు వారు సర్వపదార్థములను త్షణికములనుగా నంగీకరించి వానిని గ్రహించుచువురుషునిఁ గూడ నట్టివానినిగానే యంగీకరించుచున్నారు. ఈసూత్రమున నీపక్షమును దూషింపుచున్నారు.

౧౯౬. అనుస్మృతేశ్చ. ౨. ౨. ౨౫.

తాత్పర్యము:—క్షణికవాద మెట్లును యుక్తియు క్తము కానేరదు. లోకమున 'నేను దానిని చూచితిని; అది యిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది' అనువ్యవహారములు కలవు. వీనిని విమర్శించిచూచినఁ జూచినవాఁడును స్మరించినవాఁడు నొక్కఁడుగనే యున్నట్లు కానవచ్చుచున్నాఁడు. కావున నీస్మరణమును పట్టి చూచినఁ దెలిసికొనువాఁడు త్షణికుఁ డగుటకు వీలు లే కున్నది.

'ఒక్కఁడుగ నుండక పోయినను వానినుండియే రెండవవాఁడు జనించుచున్నాఁడు; కావున నావరుసలో నొక్కఁడు చూచినదానిని మఱి యొక్కఁడు స్మరింపవచ్చును. మొదటివానియందు గల సంస్కారములు రెండవవానియందు నున్నవి కదా!' అనిన నదియు యుక్తము కాదు. ఏలయనిన: లోకమున నొక్కఁడే దర్శనస్మరణకాలములయందు తన్నుఁ గుఱుతించుచున్నాడనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. ప్రతివాఁడును "గడచినదిన

మున నేను వీనిని చూచితినీ, అని గుఱుకొంచుట లోక ప్రసిద్ధ మై యున్నది. జ్ఞాత ఊణికుఁ డనిచెప్పవై నాశికుఁడు కూడ నీయనుభవమునుఁ గలిగియే యున్నాఁడు. ఇట్లు కాక ఆజ్ఞాత భిన్నుఁడే యగునేని యప్పుడు పూర్వ సంస్కారములు తనలో నున్నను 'ఆతఁడు దీనిని చూచెను; నేను స్మరించు చున్నాను' అనుననుభవ ముండవలసివచ్చును. ఇది లోకమున లేదు. ఇట్టివ్యవహార మున్నస్థలములలో నెల్ల వారి (చూచినవానిని స్మరించిన వానిని) బరస్పరభిన్నులుగనే భావించుచున్నారు. స్మరించువానిని దర్శన కాలమున నున్నవానినిగా గూడ నిశ్చయించుచున్నారు. అప్పు డుండక పోయిన నావిషయమును నిశ్చయించి స్మరించుటకే వీలు లేదు కదా ! కావున జన్మాది మరణాంతముఁ దా ననుభవించినసర్వవిషయములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుచుండియు 'వీనినిఁ బదిసంవత్సరములకు ముందే నే నెఱుంగుదును' అను మొదలగువ్యవహారముల నాచరించుచునే యుండియు బౌద్ధుఁ డిట్టిసిద్ధాంతము నెట్లాచరించెనో చిత్రముగ నున్నది.

'ఈయనుభవము పోలికవలనఁ గలుగవచ్చును. ఆత్మ నిత్యుఁడు కాకున్నను వానియందు పరంపరగా సంస్కారములు వచ్చుచున్నవి. కావున నొక్క నివంతివాడే. పదార్థమునకుఁ బోలిక సంభవింపవచ్చును. ఆపోలిక నాశ్రయించి అట్టివ్యవహారములు జరుగవచ్చును' అనిన నదియు సరిపడదు. పోలిక యనునది రెండువస్తువుల నాశ్రయించియుండును. ఆవస్తువులును కాలభేదముఁ గలవియే, కాని యేకకాలమున నుండునవి కాఁ గూడదు. అప్పుడు వ్యవహారము ప్రత్యక్షముగనే జరుగవచ్చును కదా ! ఇట్లయిన వారిమతమున ఊహణమునకు సశించునాత్మ కాలాంతరములయం దున్నవస్తువుల నెట్లు గ్రహింపఁ గలఁడు? భూతకాలమున నుపమానభూత మగువస్తువుఁ జూచినవానికంటె బ్రస్తుతకాలమున నుపమేయభూత మగుపదార్థముఁ జూచువాఁడును పరస్పరభిన్నులు కదా ! ఇట్లుండ సాదృశ్య మెట్లేర్పడును? ఇట్లు చెప్ప నక్కఱ లేదు. 'ఇది దాని తోసమాన మై యున్నది; అనునది సంకల్పభేదమే కాని అంతమాత్రము వలనఁ బదార్థద్వయ మక్కఱ లేదు' అనియెడవేమొ ఈమాటయే లోకానుభవమునకు విరుద్ధము. లోకమున 'దానితో నిది సమానము' అనువ్యవహారము పదార్థద్వయము నపేక్షించునదియే యనుట వ్యవహార సిద్ధమై యున్నది. దీనికి విరుద్ధముగఁ జెప్పుట యుక్తము కాదు. ప్రతి

వాఁడును లోకవ్యవహారము నాధారముగఁ గైకొనవలసినదియే. అట్లు లేకున్న వాఁడు (ప్రతివాది బౌద్ధుఁడు.) అధిక ప్రసంగి యగును కాని యితరునకు వచ్చుహాని యేమియు లేదు.

మఱియు 'నేనే మొన్న చూచినదానిని నేడు స్మరించుచున్నాను' అనువ్యవహారము పోలిక నాశ్రయించి వచ్చు ననుటకును వీలు లేదు. 'వాఁడే నేను' అనుననుభవమే యిచ్చుట స్పష్టమగుచున్నది. ఈవ్యవహారమును పట్టిచూచినఁ బూర్వుఁడు నశించినను నశింపకున్నను ప్రస్తుతకాలస్థితునికి వానితో బోలిక యుండుటకు వీలు లేదు. 'నేను ఆపురుషుఁడనేనా? లేక అట్టివాడనా' అనుసంశయము కూడ కలుగవలసినవచ్చును. ఇది యాత్మయందు సంభవించునా? జనసమూహమునఁ బోవుచు నెవ్వఁడైనను తనను వేఱు చేసికొనుటకై క్రొత్తగా నొకజండాను ధరించినవో వానినిఁజూచి పరులు నవ్వరా! కావున బౌద్ధమత మెట్లును యుక్తియు క్తము కాదు.

సూత్రము. ౨౬.

అవతారిక:—మఱియు బౌద్ధమతమున స్థిర మగుకారణము లేక పోవుటచే వారు అభావమునుండి భావ ముత్పత్తి యగు ననువిషయము సంగీకరించినవారగుదురు; వారు ఊహిక మగుకారణమునుండి కార్యము జనించునందురు కదా! ఆకారణము స్వతంత్రముగఁ గార్యమును పుట్టించునా లేక పరసహాయముచేఁ గార్యమును పుట్టించునా? ఇం దేపక్షంబును సరికాదనియు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన బురుషప్రయత్నము నిష్ఫలము కావలయు ననియు రెండవపక్షము నాశ్రయించిన సుపకర్తయుపకార్యునికంటెను ఉపకారములకంటెను బూర్వక్షణమునఁ గూడ నుండవలయును కావునఊహికవాదభంగము వచ్చు ననియును ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము. (చూ. ౨-౨-౧౯.) ఉపకారోపకర్త లిరువురు నొక్కక్షణముననే యుండుట సంభవించినను ఉపకార్యుఁడు (ఉపకారమున కాశ్రయభూతుఁ డగువాఁడు (రెండుక్షణము లవశ్యముగ నుండవలసినవాఁడగుననియు నట్లుండకపోయిన 'వీనికిఁ బరులచే సహాయము కలిగినది' అను విషయము తెలియఁబడ దనియుఁ గార్యకారణసామర్థ్యమును కారణస్వభావముగఁగై-0. ఉన్నవానియందునున్నది. నన్ను నేను నేను కలుగుటచే

* సుపకారోపకారకభావము సంభవింప దనియు నిశ్చయింపఁబడదనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాము. కావున త్పరీక్షపదార్థమునుండి కార్యము జనించు ననిన నభావమునుండి జనించు నన్నట్లే యగును. రెండును (త్పరీక్షపదార్థంబును అభావంబును) కూడ కార్యము నుత్పత్తిచేయునిషయమున ససమర్థములే కదా!

మఱియు 'నా ౨ సుపమృద్యప్రాదుర్భావాత్', 'కారణమునునశింపఁ జేయక కార్యమును జనించుట లేదు కావున నభావమునుండియే భావము జనింపుచున్నది' అను మొదలగువాక్యములచే వారీవిషయమును స్పష్టము గఁ జెప్పుచున్నారు. 'ఏ త్తనము నశించినపిదపఁ గాని చెట్టు పుట్టుట లేదు. పాలు నశించినపిదపఁ గాని పెరుగు జనించుట లేదు. మట్టిముద్ద నశించినపిదపఁగాని ఘటము జనించుటలేదు. వి త్తనము మొదలగునవి స్వస్వరూపములతో నున్నప్పుడు వృక్షాదు లుండుట యప్రత్యక్షము కదా! మఱియు 'నిత్య మగుపదార్థమునుండి కార్యము జనించును' అనిన ననేకవిరోధములు వచ్చును. ఆపదార్థమునకు స్వతంత్రముగఁ గార్యకరణసామర్థ్యముండునేని యప్పు డన్నిపదార్థముల నొక్కమాత్రేపుట్టింపవలయును. పరసహాయమువలన మాత్రమే యట్లు పుట్టింపఁ గలుగునది యగునేని సహాయమే కార్యకారి యగును కాని పదార్థము కానేరదు. సహాయమున్నప్పుడు సృష్టి కలుగు; లేనప్పుడు లేదు. కదా! ఇట్లు కాక స్వతంత్రసామర్థ్యముండినను లేకుండినను సహాయముఁ గూడ నున్నను లే కున్నను సృష్టి కలుగు ననిన నప్పుడు దేనినుండి యైన నేది యైనఁ గలుగవచ్చును. మృత్తికనుండి కూడ వస్త్రము జనింపవచ్చును. కావున నిత్య నస్తువు కారణ మగు ననుటకు వీలు లేదు' అని వాదింతురు. అభావమునుండియే భావపదార్థము జనించు నని సిద్ధాంతము జేయుదురు. ఈసిద్ధాంతము సర్వానుభవవిరుద్ధ మగుటచే నీసూత్రమున ఖండింపఁబడుచున్నది.

౧౯౭. నానతో ౭దృష్టత్వాత్ ౨. ౨. ౨౬.

తాత్పర్యము:—వారిమత మెట్లుఁ జూచినను యుక్తము కానేరదు. అభావమునుండి కార్యము జనించుట లోకానుభవవిరుద్ధము.

* ఉపకార్యుఁ డనఁగా నొకనిచే నుపకరింపఁబడవలసినవాఁడు. ఉపకారకమనఁగా ఒకనికి సుపకారముజేయునది. వీరికిఁ గలసంబంధ ముపకారోపకారకభావ సంబంధము. CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

విత్తనము మొదలగునవి నశించును కదా! యనిన నచ్చటఁ గూడ వాని సూక్ష్మవయవములే వృక్షకారణము లగుచున్నవి యని లోకజ్ఞులచేఁ బాపరులచేఁ గూడ నంగీకరింపఁ బడుచున్నది. అభావ పునఃగా లేమియే కావున నది బాత్తుగ లే దనియే చెప్పవలయును. లేనిది యొకపదార్థము నకు నుపాదానకారణ మెట్లగును? అట్లయిన నన్నియు లేనివే కావలయును. ఇది ప్రత్యక్షమునకు విరుద్ధము కదా! మఱియు మృత్తకనుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నాము; దానితోఁ గూడియుండఁటచే ఘటాదులనుఁ గూడ మృత్తయములనుగా నెఱుంగుచున్నాము. మృత్తిక యొక్క యభావము దారములు మొదలగునితరపదార్థములయందు కలదు కదా! వానిని (దారములు మొదలగువానిని) ఎవ్వఁడైన ఘటమునకుఁ గారణములనుగ నంగీకరించుచున్నాఁడా? కావున నెట్లును అభావము నుండి భావము పుట్టదు.

మఱియు లోకులు 'మఱ్ఱివిత్తనమునుండి మఱ్ఱిచెట్టు పుట్టును మృత్తికనుండియే మృత్తయపాత్రములు జనించును. పాలనుండియే పెరుగు పుట్టును' అను మొదలగునియపములఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నారు; వాని సనుసరించియే ప్రవర్తించుచున్నారు. ఫలమునుఁ జెందుచున్నారు. జాఢస్థిధాంతము దీనికి విరోధము నాచరించును. ఎట్లనినః—

అభావమునందు విశేషము లుండఁటకు వీలు లే దనుట లోకానుభవసిద్ధము. ఇక వారియభిప్రాయ మేమి? అభావమునకు విశేషములు కల వనియా? లేవనియా? ఇంతకంటె మూఁడనపక్షము లేదుకదా! ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన నది భావమే కావలసివచ్చును. నలుపు తెలుపు అను మొదలగువిశేషములు సత్యము లగుపదార్థములయందు మాత్రమే కానపచ్చుచున్నవి యనుట స్పష్టము. గోవు సత్యమై యుండిన కదా 'ఇది నల్లనిది ఇది తెల్లనిది' అనువ్యవహారము కలుగుట గోవే లేకున్న దేనినిఁ గూర్చి యీవ్యవహారము ప్రవర్తించును? ఇక రెండవ పక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు కుందేటికొమ్మునుండికూడ మొలక జనింపవలయును; వంధ్యాపుత్రునకుఁ గూడ వీరుఁడు పుట్టవలయును. అభావము లన్నియు నొక్కటియే కదా! కావున నెట్లును ఈమతము యుక్తియుక్తము కానేరదు.

‘నిత్య మగుపదార్థమునుండి కూడఁ గార్యము జనించుటకు వీలు లే దని నిరూపించితీరి కదా (నిరూపింతురు కదా) ఆనిరూపణను ఖండించుట యెట్లు? అనియేద వేమొ వినుము. మనసిద్ధాంతమునఁ (వేదాంతసిద్ధాంతమున) గారణము నిత్యము. అది అదృష్టాదికారణములు చేయున హామముచే క్రమముగ సృష్టినిఁ గలిగించును ఇది విరుద్ధము. కర్తాదులు చేయునుపకారము భావపదార్థమునకంటె భిన్నము; యభిన్నము; మొదటిపక్షమున బౌద్ధసిద్ధాంతమే వచ్చును. భావపదార్థమునకంటె భిన్న మగునది యభావమే కావున దానినుండియే కార్యము జనించు నన నలసివచ్చును. ఉపకారము జరిగినప్పుడు మాత్రమే సృష్టి కలుగుచుండుటచేతను లేనప్పుడు లేకపోవుటచేతను ఆయుపకారమునుండియే కార్యోత్పత్తి యగుచున్నట్లు సృష్ట మయ్యెయున్నది యని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాను. ఇంక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన జగత్కారణ మని చెప్పఁబడినపదార్థమే యన్యనిర్మితము కావలసివచ్చును. ఉపకారమునకును దానికిని భేదము లేకపోవుటచేతను ఉపకారము సృష్టముగ సన్యక్తతమే యగుటచేతను ఈవిషయము నిర్వివాద మగుచున్నది కదా! అప్పుడు భావపదార్థము కూడ నభావమే కావలసివచ్చును. కావున నెట్లును మన సిద్ధాంతము యుక్తియుక్తముగ నున్నట్లు కానరాలేదు అనియేద వేమొ. ఇట్లు సంశయింప నక్కఱలేదు మనసిద్ధాంతమునఁ గర్తాదినహాయములకును నిత్యపదార్థమునకునుఁ గలసంబంధము భేదరూపంబునుఁ గాదు. అభేదరూపంబునుఁ గాదు. అనిర్వచనీయము. కార్యకారణములకుఁ గలసంబంధము కూడ నిట్టిదియే. కావునఁ గర్తాదులనుండి యనిర్వచనీయ మగు సహాయమునుఁ బొంది భావపదార్థ మనిర్వచనీయమగు కార్యమునుఁ బుట్టించుచున్నది. ఎవ్వరై న దీని నే యంగీకరింపవలయును. ఇట్లు లేకున్న నెవ్వరిపక్షములును నిలువవు.

‘ఇదియేల? బౌద్ధులు కార్యకారణములకు భేదము నంగీకరింతురు. ‘ఒక దానితోఁ బోలినపదార్థము మఱియొక్కటి ప్రపంచమునలేదు. దేనిలక్షణము దానికే’ అని సిద్ధాంతము చేయుదురు. ఇందు విరోధమేమి భేదమునుఁ బరమార్థముగఁ జెప్పిన దోష మేమి? అనియేద వేమొ వినుము. ఇట్లయిన బీజములనుండి మొలకలు మాత్రమే పుట్టనేల? మనుష్యులు పుట్టకూడదా! ఒక బీజమునకు మఱియొక బీజముతోఁ గలభేద మెట్టిదో

మనుష్యునితోఁ గలభేదము కూడ నట్టిదే కదా! ఇట్లుండ నొకబీజము నుండి వృక్షంబును మఱియొకబీజమునుండి మనుష్యుఁడు నేల జనింపరాదు? సర్వబీజములనుండియు వృక్షము లే జనింపవలయు ననునియను మెందుండి వచ్చెను? 'జాతి గలదుకదా' అనియెడవేమొ యది సత్యమగునేని జౌద్ధసిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చును. వానిమతముననిత్యపదార్థమేదియు లేదు కదా! ఇక సత్య మగునేని అప్పుడును వానిమతమునకు విరోధము వచ్చును. వ్యాపారము నాచరించుపదార్థము భావరూపమని వారలంగీకరించి యున్నారు కదా (జౌద్ధమతమున నన్నియు త్పణికములేయైనను తామున్న త్పణిమునందు భావరూపము లే) కాగోస్త్యత్పత్తికిఁ బైని వర్ణించినవిధముగ జాతి లే కున్న సరిపడదు. మఱియొకవిశేషము వ్యక్తు లిన్ని నశించినను సర్వకాలములయందును జాతి నిత్యముగ నుండును. వారు ప్రతిత్పణిము నందును అప్పుడప్పు డున్నపదార్థములు భావము లనినను సర్వకాలముల యందును వానియునికి నంగీకరింపరు. జాతియన్ననో త్పణిక మగుటకు వీలు లేదు. నేటిదినుము బీజమునుండి వృక్షము జనించును నాలవనాడును గూడ నట్లే జనించును కదా! జాతి త్పణిమాత్రమున నశించునేని యీబీ జాంకురముల నెట్లనువర్తింపఁ గలదు? కావున వారుచెప్పన్వాయ మిజాతియందు పనికిరాదు.

ఇక నేమి చెప్పవలయును? 'ఇట్టికారణమునుండి యిట్టికార్యమే జనింపవలయును' అనునియమమును సాధించుటకై జాతినిఁ గల్పింపవలయును; అది నిత్యము కా దనియు ననిత్యముఁ గూడ కా దనియుఁ జెప్పవలయును. ఇట్లు చేయకుండినఁ గార్యకారణవిషయము లగుననుమానము లకు హాని వచ్చును. మూఁళ్లు డెవ్వఁడైనను 'ఈరూపాయను మొలపించి ఫలమునుఁగాంచెదను. అప్పుడు శ్రమలేకయే కాయలనుఁగోసినట్లు రూపాయలనుఁ గోయవచ్చును' అనియెనేని లోకులు వానికి దృష్టాంతపూర్వకముగ ననుమానప్రమాణముచే "నీశలంపు యు క్తముకాదు" అని చూపుచున్నారు "చెట్లు విత్తనములనుండియే జనించుచున్నవి; ఈరూపాయ విత్తనముల జాతిలోనిది కాదు కావున దీనినుండి వృక్షముజనింపదు" అని నిరూపించుచున్నారు. జాతయే లే కుండిన నీయనుమానము సిద్ధింపదు కదా! కావున వారిమతసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచినను వారు అనిర్వచనీయము లగుజాత్యర్థము గల్పింపవలసివచ్చినాఁక ఇట్లుండ సత్యమనిర్వచనీయము

విషయముల సిద్ధాంతముఁ జేసిన మనకుమాత్రమేమి తప్ప? కార్యకారణములకు భేదాభేదములలో నేదియుఁ బరమార్థముగ నుండుటకు వీలు లేదనియు విచారించిన భేద మూరక గానవచ్చునదియేకాని మఱియేమియుఁ గా దనియు వాస్తవస్థితిలోఁ గారణవ్యతిరిక్తముగ నేదియును లేదనియు నారంభణాధికరణమున (౨. ౧. ౧౪.) సయ్యక్తికముగ నిరూపించియున్నాము; కావున మనమతమున (వేదాంతమతమున) నెప్పటికినిదోషములేదు.

మఱియుఁ బరమాణువులనుండి బాహ్యపదార్థములును స్కంధములనుండి యాభ్యంతరపదార్థములునుఁ బుట్టు నని యొకచోట చెప్పి మఱల నభావమునుండియే భావము జనించు నని చెప్పుటచే బౌద్ధులు లోకము నెల్ల నిరర్థకముగఁ జికాకుఁ బెట్టుచున్నారు కావునఁ బ్రత్యక్ష విరుద్ధ మగుటచే నభావమునుండి భావము జనింపదు, బౌద్ధసిద్ధాంతము ఎట్లును నోషయుక్తమే.

౧౬౮. ఉదాసీనానా మపి చైవం సిద్ధిః.

౨. ౨. ౨౭.

తాత్పర్యము:—మఱియు నభావమునుండియే కార్యోత్పత్తి కలుగునేని యే ప్రయత్నమునుఁ జేయుకున్నను సంకల్పమాత్రముచే నిష్ప్రసిద్ధి ప్రతివానికినిఁ గలుగవలసివచ్చును. అభావమును సంపాదించుటకుఁ బ్రయత్న మేమియు నవసరము లేదు కదా! సస్యములను ఫలింపఁజేసి ధనము నార్జింపఁ గోరువారు విత్తనములు సహాయభూతము లగువృక్ష భాదులు మొదలగువానిని సంపాదించఁ బోటుపడుచున్నారు; కాని అభావమే సర్వకార్యసాధన మగునేని యీశ్రమతో నిమిత్త ముండదు. ఊరకనే సస్యములు ఫలింపవలయును. మృత్తికకు సంస్కారమును చేయుటకు ప్రయత్నింపకున్నను సంకల్పమాత్రముచే ఘటాదులు జనింపవలయును; దారములు లేకయే వస్త్రముఁ బుట్టవలయును. ఇది యెందైన గలదా? నేయుయుక్తులఁ జెప్పినను ఎవ్వరిదైన నంగీకరించునా? కావున నభావమునుండి కార్యోత్పత్తి యెట్లును కలుగదు; పైని వివరించినవిధముగ లోకశాస్త్రములకు విరుద్ధ మగుటచే నీబౌద్ధమతములు (బౌద్ధమతశాఖ లగుసౌత్రాంతికవైభాషికమతములును) యుక్తియుక్తములు కావు. ఇంగు సౌత్రాంతికమతమున బాహ్యపదార్థములు వాస్తవ

స్థితిలోఁ బ్రత్యక్షములు కా వనియు విజ్ఞానస్కంధమునందు ప్రతిఫలించి మాత్రమే యట్లు కానవచ్చుచున్నవి యనియు సిద్ధాంతము కలదు. ఈయంశము ఇంచుమించుగా యోగాచారమతము ననుసరించినది యగుటచే నచ్చటనే (ఈక్రిందియధికరణమునందే) ఖండింపఁబడును.

అభావాధికరణము. ౫. మొదటివర్ణకము.

సంగతి:—పైయధికరణమున ‘బాహ్యపదార్థములు సత్యములు’ అని యంగీకరించుసామ్రాంతికవైభాషికులు దూషింపఁబడిరి. వాస్తవస్థితిలో నది బుద్ధదేవునియభిప్రాయము కాదు; కావున నాయనయొక్క పరమాభిప్రాయమునకు సమీపగతుఁడై యున్నయోగాచారుఁడును మాధ్యమికుఁడును ఈ యధికరణమున ఖండింపఁబడుదురు. పైయధికరణమున నారంభింపఁబడినస్వమతదూషణమునుఁ దొలగించుకొనుటకై యీయధికరణమున బౌద్ధుండు పరమసిద్ధాంతమునుఁ జూపెను; కావున నీరెంటికినిఁ గలసంబంధముపజ్జనోపజ్జనకభావము.

విషయము:—‘క్షణిక మగువిజ్ఞాన మొక్కటితప్ప నితరపదార్థము లేవియు లేవు. జ్ఞానమే సర్వవిధములుగఁ దోచు చున్నది’ అనుయోగాచారసిద్ధాంత మీయధికరణమునకు విషయము. ప్రస్తావానుసారముగ‘సర్వమును శూన్యమే’ అనుమాధ్యమికుసిద్ధాంతము కూడ నిందు ఖండింపఁబడినట్లే యగును. సామ్రాంతికులు బాహ్యపదార్థముల సత్యములుగ నంగీకరించినను వాని ననుమానముచేతనే నిర్ణయింపవలయు నందురు. ఇట్లుగుటచే వారునుఁ గొంచె మించుమించు యోగాచారుల ననుసరించినవారే యగుదురు. పారిమతములోనిపదార్థ సత్యత్వభాగము వైభాషికమతముతోఁగూడఁ బైయధికరణమున నిరాకరింపఁబడెను. ఇచ్చట ‘పదార్థములు అనుమానగమ్యములు’ అనుభాగము యోగాచారమతముతోఁజేర్చి ఖండింపఁబడును.

యోగాచారమతస్వరూపము:—యోగాచారులు తమ మతము నిట్లు స్థాపింతురు. లోకమున వెలుపల కానవచ్చుపదార్థము లన్నియు

శూన్యములే. జ్ఞానమొక్కటియే కలదు* ప్రమాణము ప్రమేయము ప్రమితి ప్రమాత[†] యను నీనాల్గును బుద్ధియొక్కరూపములే. అందు సంపూర్ణముగ శూన్యమయ్యును ఎదుట నున్నట్లు గానవచ్చునుటాదిరూపములతో నున్న జ్ఞానము ప్రమేయము. దానిని ప్రకాశింపజేసి 'ఇది ఘటము. నేను ఘటమును తెలిసికొంటిని' అని యేర్పడుచున్నజ్ఞానభాగము ప్రమితి. ఆప్రమేయమును ప్రకాశింపజేయు సామర్థ్యము గలజ్ఞానభాగము ప్రమాణము. ఆప్రమాణము నాశ్రయించి 'నేను దీనిని ప్రత్యక్షమున జూచుచున్నాను' అని యహంకారపూర్వకముగ వ్యవహరించుజ్ఞానభాగము ప్రమాత. ఇవి నాల్గును బుద్ధికి స్వాభావికరూపములు.

'బాహ్యపదార్థములు సత్యములు; పరమాణువులచే గలిగినవి' అను వారుకూడ నీవిషయము నవశ్యకముగ నంగీకరించియే తీరవలయును. వారి మతమునందును ప్రమేయ మొక్కటిమాత్రమే ప్రత్యేకము గాని తక్కినవి మామతమునందువలె బుద్ధిరూపభేదములే (జ్ఞానరూపభేదములే) కదా! అట్లు కా దనిన ప్రమాణప్రమితులు సాధనఫలములే కాకపోవలసినవచ్చును. ప్రత్యక్షాదులు ప్రమాణములు; ఇవియే సాధనములు వీనిచే ప్రత్యక్షజ్ఞానాదులు ('నేను దీనిని చూచుచున్నాను' అను మొదలగుజ్ఞానములు) సాధింపబడును; కావున స్వీత్యక్షజ్ఞానాదులు ప్రమాణఫలము లనంబడును. ఇట్లు చూచిన, ప్రమాణము లనంబడుసాధనములకును ప్రమితి యనంబడుఫలంబునకును ఆధార మొక్కటియే యుండి తీరవలయు ననుట నియమము. లోకమున సాధనఫలములకు నట్టిసంబంధమే (ఒకస్థలముననుండుట యనుసంబంధమే) కానవచ్చుచున్నది. ఒకచెట్టును నరుకవలయు ననిన దానికి గొడ్డలి సాధనము; చెట్టు రెండుగా భిన్న మగుట ఫలము. ఒకచెట్టుపై గొడ్డలి (సాధనము) యుండిన మఱియొకచెట్టు ఖండము లగుట (మఱియొకవృక్షమునందు ఫలము కలుగుట) సంభవించునా? కావున సాధన

† ప్రమాణాదిచతుష్టయము — ఏపదార్థము నైనను నిర్ణయింపవలయు ననిన బ్రహ్మత, ప్రమాణము, ప్రమేయము, ప్రమితి అను నాల్గుపదార్థము లుండవలయును. ప్రమాతయనగా ప్రత్యక్షాదులచే బదార్థస్వరూపమును నిర్ణయించువాడు. ప్రమాణమనగా విషయనిర్ణయమునకు సాధనము లగు ప్రత్యక్షాదులు (3౯-వ పుట చూడు). ప్రమేయమనగా బ్రమాణములచే నిర్ణయింపబడు విషయము. ప్రమితి యనగా నిర్ణయము.

ఫలములు రెండు నొక్కచోటనేయుండితీరవలయును. ఇట్లే ప్రమాణప్రమితులు రెండునుగూడ నొకజ్ఞానమునందే యుండి తీరవలయును. ప్రమాణము జ్ఞానరూపమే యనుట సర్వసమ్మతము కదా! మఱియు నాజ్ఞానమునకు విభాగాదులు లేవు. అది యొకదానితో సంబంధపడునది కాదు. ఇదియు సర్వసమ్మతమే. ఇట్లుండ నీ ప్రమాణప్రమితులు సంయోగసంబంధముతో నాజ్ఞానమున నుండుటకు వీలులేదు. కావున తాదాత్మ్యసంబంధముతోనే యవి (ప్రమాణప్రమితులు) జ్ఞానముననుండవలయును. అదియు సత్యంతభేదము గలపదార్థములకు సంభవించు ననుట యుక్తిశూన్యము. ఈకారణమువలన జ్ఞానంబును ప్రమాణఫలంబులు నొక్కటియే యనవలయును. ఇట్లుండ నిక ప్రమేయము మాత్రము భిన్నమని చెప్పనేల? వీనివలె నవియు జ్ఞానమాత్రములే కావచ్చును; మేము వివరించినవిధమున కల్పితములే కావచ్చును.

ఇట్లు కా దనిన నాత్మభిన్నము లగుపదార్థములను గూర్చి వ్యవహరించుచున్నారనుట యెట్లును సంభవింపనేరదు; విచారింపుడు. వెలుపల నున్నవి యని తలంపఁబడుచున్నపదార్థములు పరమాణువులా? లేక వాసినమూహములా? ఇంను మొదటివత్తుము సరియైనది కాదు. పరమాణువు అతినూత్నమగుటచే నేత్రమునకు గోచరమగునది కాదు. 'ఇది నల్లనిది' 'అనుజ్ఞానము మనకు కలుగుచున్నది. ఇది పరమాణుదర్శనమువలన కలుగుటకు వీలు లేదు. కదా! ఆపరమాణువులే దట్టముగ నుండుటచే నట్టిజ్ఞానము కలుగవచ్చును. సన్ననిపదార్థములైనను అనేకములు గుమిగాఁ గూడిన నొక్కపెద్దపదార్థముగాఁ గానవచ్చుట లోకసిద్ధమే కదా! అనిన నదియు సరికాదు. పరమాణువులు ఒకటితో నొకటి కలసి ముద్దగా నేర్పడకముందు అది యూరక నొకదానిప్రక్క నొకటి యున్నను దట్టముగ నుండనేరవు; నడుమనడుమ విజాతీయములగు పరమాణువులుకూడ నుండును. రూపపరమాణువులకు నడుమ గంధరసాదిపరమాణువులు కూడ నుండును. ఇట్లుండ వానిని రూపపరమాణుమాత్రముగ ("ఇవి దట్టముగనున్నరూపపరమాణువులే అని") తలంచుట భ్రాంతియే యగును. కాని యథార్థజ్ఞానము కాసేరదు. నడుమనడుమ నవకాశము కలిగి బహుసంఖ్యగలదియై యున్నవృక్ష

ముల దూరమునుండి చూచినప్పుడు 'ఈవృక్షములు ఒకదానితోనొకటి కలసి యున్నవి' అనుతలంపు కలుగును; అది బ్రాంతి యనుటలో సంశయము కలదా! కావున బాహ్యపదార్థము పరమాణువు కానేరదు.

ఇక రెండవపక్షమునాశ్రయించి "పరస్పరము కలసి ముద్దగా నేర్పడిన పరమాణుసమూహమే బాహ్యపదార్థము" అనిన నదియు యుక్తము కాదు. ఆపరమాణుసమూహదాయము పరమాణువులకంటె వేతా? కాదా? వేతైన ఆవునకును గుట్టమునకును సంబంధము లేనట్లు పరమాణువులకును దానికిని పరమాణుసమూహదాయమునకును సంబంధమే యుండదు. అప్పుడు బాహ్యపదార్థములకు సుత్పత్తికారణమే లేకపోవును. ఇక వేలు కాకపోయిన నదియు పరమాణుమాత్రమే కావలయును. ఇట్లయిన పూర్వమున చెప్పబడియున్న దోషములే వచ్చుననుట నిర్వివాదమే కదా! కావున నెట్లును బాహ్యపదార్థములు కల వనుటకు వీలు లేదు. కనంబడుపదార్థమంతయు పైన వర్ణించినవిధముగ యథార్థ మగుటకే వీలు లేకున్నది కదా! మఱియు జాతి కర్మ గుణములు మొదలగునవికూడ పైన వివరించినట్లే పదార్థమునకంటె భిన్నములా? యభిన్నములా? యని విచారింపఁబోయిన నెట్లును కుదురదు. భిన్నములైన నత్యంతభిన్నములే యగుటచే తాదాత్మ్యముండుటకు వీలు లేదు; అభిన్నములే యైన నవియు పదార్థమువంటివే యగుటచే నప్రత్యక్షములే కావలసివచ్చును.

మఱియు లోకమున జ్ఞాన మొక్కటియే యనుట సామాన్యమై యున్నది. యైనను "ఇది ఘట జ్ఞానము, ఇది పటజ్ఞానము" అని భేదవ్యవహారము కానవచ్చుచున్నది. జ్ఞానమునందు భేదము లేకున్న నీవ్యవహారమెట్లు సంభవించును? బాగుగ విచారించిన జ్ఞానము ఇంద్రియమువలె నాత్మ భిన్నమగుపదార్థమును ప్రకాశింపఁ జేయలేదు. ఇంద్రియము మఱియొక జ్ఞానమును పుట్టించి దానిచే విషయమును ప్రకాశింపఁ జేయును. జ్ఞాన మట్లుచేయుట సంభవింపదు. ఒకజ్ఞానము మఱియొక జ్ఞానమును పుట్టించు ననిన నదియు మఱియొకజ్ఞానమును పుట్టింపవలయు నని ప్రశ్నించుటకు నవకాశ ముండుటచే ననవస్థాదోషము వచ్చును. కావున జ్ఞానము ప్రత్యక్షమగుటయే విషయము; ప్రత్యక్ష మగుట యని నిర్ణయించి తీరవలయును. అజ్ఞానమును భేదములు లేని దగునేని విషయభేదము కూడ లేకవివలయును. కావున ప్రత్యక్షముగ జ్ఞానమునకు విషయా

కారములు కలవు అని చెప్పి తీరవలయును. ఇట్లుండ జ్ఞానమునకు గల యాకారభేదములచేతనే భిన్నభిన్నపదార్థవ్యవహారములు కలుగుచుండ ఇక బాహ్యపదార్థములతో నేమిపని? కావున నీ ప్రత్యక్షము నాశ్రయించి చూచిన బాహ్యపదార్థములకు నునికియే సంభవింపదు.

మఱియు ఏరెండుపదార్థములతో నొకదానినివిడిచిన రెండవది బుద్ధిగోచరము. కాదో? యవిరెండు నభిన్నములేకావలయును; మృత్తికను విడిచిన ఘటము కానరాకపోవుటచే నామృష్టిటములకు భేదము లేదు; తిమిరరంగముగలవానికి చంద్రుడు రెండుబింబములుగఁ గానవచ్చినప్పుడు ప్రధానచంద్రుడు కానరాకున్న రెండవచంద్రుడు కానరాదు; కావున నారెండుచంద్రబింబములకును భేదము లేదు. ఇట్లే జ్ఞానద్రవ్యములకును భేదముండకూడదు. జ్ఞానము కానరాకున్న ద్రవ్యముగానరాదు కదా! కావున జ్ఞానభిన్న మగుబాహ్యపదార్థ మేలేదు.

ఈసిద్ధాంతమును విరుద్ధముగ దలంపవలదు. స్వప్నమునందును ఇంద్రజాలమునందును భ్రాంతిసమయములయందును మన కిట్టిస్థితి ప్రత్యక్షమగునే యున్నది. అనయములయందు గానవచ్చుపదార్థములు బాహ్యమున లేవనుట సర్వలోక ప్రత్యక్షము కదా! అట్లునును వానిని బాహ్యములుగ తలంచుచున్నారు కదా! ఇట్లే బాహ్యపదార్థములులేకున్నను జాగ్రద్వ్యవహారము సంభవింపవచ్చును; జ్ఞానమునకు గలపదార్థాకారములే ఎండమావులయందలిసేటివలె బాహ్యమున నున్నట్లు తలంపఁ బడవచ్చును. బాగుగ విచారించిన ఎండమావులనీకు సంగల్పరూపమై మన స్సృన మాత్రమే యుండునుఁ గాని వెలుపల నుండదు కదా! కావున నీ సిద్ధాంతమున దోష మేమియు లేదు.

“ఇది యెట్లు? బాహ్యమున పదార్థములు లేకున్న ‘ఇదినలుపు ఇది తెలుపు’ అని బహువిధము లగుభావన లెట్లు సంభవించును? లోకమున ఏరెండుపదార్థములతో నొక్కటి యున్నను మఱియొక్కటి వచ్చుచు బోవుచుండునో దానికి (వచ్చుచుఁబోవుచున్నదానికి) నితరపదార్థమే (శాశ్వతమై యున్న పదార్థమునకంటె భిన్న మగుపదార్థమే) కారణముకావలయు ననుట నియమమైయున్నది. చేతనమునకు నడుచుట మాటలాడుట మొదలగుసర్వకార్యములను చేయుటయందు నామర్థ్యమున్నను ఒకపురుషుఁడు కూర్చుండియున్నప్పుడేమిచేయుటకుఁబురుషుఁడు దిగ్విగతమగుటకుఁబురుషుఁడు; మఱి

యొక్కడు మాటలాడుచున్నాడు ; ఇట్టిసమయములందు అందఱిచేత నము నొక్కటియే యని సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలు లేదు కదా! ఒక పురుషునిచేతన మిట్లే యున్నను మఱియొకపురుషునియందు వ్యాపారము లుకలుగుచున్నవి; కావున వానికిఁ బ్రత్యేకచేతనమే కలదనవలయును కదా! ఇట్లే జ్ఞాన మట్లే యున్నను బహువిధజ్ఞానములు (తలంపులు) కలుగుచున్నవి కావున నాతలంపులకు జ్ఞానభిన్న మగుకారణమేదియో యొకటి యుండి తీరవలయును. ఆకారణమే బాహ్యపదార్థము అనవచ్చును. 'ఇట్లు కాదు విజ్ఞానములకు నీలాదిజ్ఞానముల జనింపఁ జేయుసామర్థ్యము కలదు. అన్నియు ఊహికములే యగుటచే నొకజ్ఞానము మఱియొకజ్ఞానమును జనింపఁ జేయుచునే యుండవలయును. ఈపక్షమునందు అనవస్థరాదు ; పూర్వ ఊహమున నున్నజ్ఞానమునందలిసంస్కారము ఉత్తరఊహమునందు రెండవ జ్ఞానమును కలిగింపకుండిన నాత్మయే లేకపోవలసి వచ్చును. కావున జ్ఞానమునకు గల యీసామర్థ్యము వాసనయనఁబడును. ఆవాసన నీలాదిజ్ఞానములను కలిగించుటకు సిద్ధమగుట పరిపాకస్థితి. వానికిఁ గారణమగుపూర్వ ఊహము ప్రత్యయము (అనాదినుండియు ఊహఊహమునకు జ్ఞానము లుత్పన్నము లగుచున్నవి యనియు అందు నీలపీతాదిబహువిధరూపములు కలవనియు ఒకప్పుడు జనించుచున్న నీలాదిజ్ఞానములసంస్కారమువలన సుతరకాలమునందును నీలాదిజ్ఞానములు జనించుననియు బాధ్యులుచెప్పదురు.) ఇట్లు వాసనయు పరిపాకంబును ప్రత్యయంబును సర్వకాలములయందు నుండునవికాకపోవుటచే నీలాదిజ్ఞానములుకూడ సర్వకాలములందు నుండునవికానేరవు. 'ఇప్పుడు ప్యవహరిసిద్ధికి భంగ మేమి వచ్చును' అనిన నిదియు యుక్తముకాదు. ఈపక్షము నవలంబించిన జ్ఞానస్కంధమునఁ గల విజ్ఞానము లన్నియు నీలాదిజ్ఞానముల కలిగించుచునే యుండవలయును. అప్పుడును ఈజ్ఞానములు 'ఒకప్పుడుండి మఱియొకప్పుడు లేకపోవును.' అనుట సంభవింపదు. మఱియొకపక్షమున జ్ఞానస్కంధమునందలి విజ్ఞానములలో నేదియు నట్టిసామర్థ్యము కలదియే కాకనై నపోవును. ఇదియు సత్యమే కదా! 'ఊహములు భిన్నములగుటచే వానిశక్తియు భిన్నమగును' అనిన సప్పటికిని సిద్ధాంతమునిలువదు. అప్పుడు నీలాదిజ్ఞానరూప మగుఊహ మొక్కటియు తత్కారణ మగు ఊహ మొక్కటియు మాత్రమే యీ సామర్థ్యమును (ఇది సిద్ధాంతము.) కలిగించును.

సామర్థ్యమును) కలిగి యుండవలయును కాని తక్కినవి కావు. అనాది నుండియు పరంపరగా వచ్చుచున్న జ్ఞానస్కంధములో నీలవ్యవహారమును కలిగించుక్షణములు రెండు. వీతవ్యవహారమును కలిగించుక్షణములు మఱిరెండు ననుటకంటె హాస్యాస్పద మగు విషయము వే తొక్కటి కలదా! ఇట్లుకాక నన్నిటికి నట్టిసామర్థ్యము కలదనిన 'ఇది నల్లనిది' అను జ్ఞాన మెప్పటికి నుండవలసి వచ్చును; కావున నెట్లు చూచినను నీలాదిజ్ఞాన కారణములై బాహ్యపదార్థము లుండియేతీరవలయును. 'ఇప్పటికిమాత్ర ము బాహ్యపదార్థము లేటికి? నీలాద్యాకారములుగలది మఱియొక జ్ఞాన స్కంధము కాకూడదా! అనిన నదియు యుక్తముకాదు; మీరు(యోగా చారుడు) సర్వవ్యవహారములకును రెండవజ్ఞానస్కంధము కారణముగను న్నది యని యంగీకరింపరు; మేమును అంగీకరింపము; ఏపురుషుడుచేయు వ్యవహారములకు నాపురుషుని విజ్ఞానస్కంధమే కారణ మని చెప్పుదుము. ఇది విరుద్ధ మనియు వ్యవహారములకు బాహ్యపదార్థములే కారణములు కావలయు ననియు నిదివఱకే నిరూపించితిని. మఱియు మఱియొకజంతపు నా శ్రయించియున్నజ్ఞానస్కంధమే వ్యవహారసాధనము కావచ్చు ననియు నదియు నాంతరమే యగుటచే సర్వవ్యవహారములు నాంతరములే యగు ననియు బాహ్యపదార్థము లక్కఱలేదనియు చెప్పుట కూడ సంభవిం పదు. అదియు (మఱియొకప్రాణికి గల జ్ఞానస్కంధంబును) తనజ్ఞానస్కంధ మునకు నభిన్నమే యగుటచే పైన చూపినదోషము లన్నియు వచ్చును. మీమతమున జ్ఞానస్కంధములకు దేశకాలాదిరూపవ్యవధానము లేవీయు లేవు; జ్ఞానమునకు స్వరూపము లేదు కదా! మఱియు ఒకక్షణమున నొక పురుషునకు సంబంధించినవిజ్ఞానంబును మఱియొకక్షణమున మఱియొకపు రుషునకు సంబంధించినవిజ్ఞానంబును ఒకస్థలమునందే జనించునేని యప్పు డు కదా! జ్ఞానస్కంధములకు కాలకృత మగుభేదమువచ్చును. ఇది మాత్రమెన్నటికిని సంభవించుటకు వీలు లేదు. అప్పుడు సంసారమునకు నా రంభ ముండవలసివచ్చును. ఇది సర్వమతవిరుద్ధము లక్షణక్షణమునకు ననేకపురుషులకు సంబంధించిన జ్ఞానము లుత్పన్నము లగునేని యప్పుడు ప్రతివాఃసంసారమునకును ఒకక్షణ మాద్యయై యుండుట సంభవించును కదా! కావున నీదోషముల నివారించుటకై బాహ్యార్థములు కలవనియే యంగీకరించుట యుక్తియుక్తము. అప్పుడు జ్ఞానమునకు దేనినోపరమైన

తద్రూప మగువ్యవహారము కలుగుచుండును ; సుఖాదివ్యవహారంబులును తత్తదనుకూలవ స్త్వసంభవముచే జనింపవచ్చును” అని తలంచినవేమొ (ఈ పూర్వపక్షము సాత్త్వికతకులపూర్వపక్షము) ఇది యుక్తము కాదు.

జ్ఞానస్కంధమునందు గడచిపోయియున్నజ్ఞానము వాసన యనబడును. వానినుండియే “ఇవిసల్లసిది” అను మొదలగువ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. ఈవ్యవహారములవలననే మఱిల నట్టివాసన లుదయించుచున్నవి. ఆవాసనలు పలుతెఱంగు లగుటచే నీవ్యవహారములును పలుతెఱంగు లై యున్నవి. ఆవాసనలు ఒక్కొక్కసమయమునందు మాత్రమే నేర్పగ్గా వచ్చునవి యగుటచే నీ వ్యవహారములును ఒక్కొక్కసమయమునందే నియమశూన్యముగ వచ్చుచున్నవి. బీజాంకురములవలె నివి రెండును సంసారమున ననాదులై యున్నవి. ఇట్లుండటచే నర్వవ్యవహారములును అనియతములుగానే సంభవింపవచ్చును; వాసనాకారణము లగునీలాద్యాకారములును జ్ఞానమునకే స్వతస్సిద్ధములై యుండవచ్చును. ఇట్లు కాదనిన బాహ్యపదార్థముల సంగీకరించినను మీసిద్ధాంతము (సాత్త్వికతసిద్ధాంతము) నిలువదు. ఎట్లనిన:—

బాహ్యపదార్థములు సత్యములే యైనను నీలవీతాది వ్యవహారము లెట్లు ప్రసర్తించును? ఆయావర్తములు గలపదార్థములు సమీపమున నుండుటచే ప్రసర్తించు ననవలయును. అప్పటికిని కారణభూతము లగుపదార్థములయొక్క (వీతాదివర్ణపేతువు లగు పసుపు మొదలగువానియొక్క) సామర్థ్యముచేతనే వీతాదివర్ణములకుఁ గూడ నట్టిసామర్థ్యము (వీతవ్యవహారమును కలిగించు సామర్థ్యము) కలిగె ననవలయును. ఇట్లు చెప్పిన వాసనాభేదముచేతను వానికిఁ గలసామర్థ్యభేదముచేతను జ్ఞానస్కంధమునందలిక్షణములకుఁ గూడ నట్టిసామర్థ్యము (భిన్నభిన్నవ్యవహారముల కలిగించుసామర్థ్యము) కలుగు నని యేల చెప్పఁగూడదు? స్కంధమనఁగా పరంపరయే కాని సమానజాతీయములును సమానస్వభావములు నగుపదార్థములను నియమముగఁ బుట్టించు నొకానొకకారణము కాదు కదా! కావున నావిజ్ఞానములలో పరస్పరము భిన్నము లగుసామర్థ్యము లుండవచ్చును. ‘ఇట్లుండటకు వీలు లేదనియు అప్పుడు రెండుక్షణములు మాత్రమే నీలవ్యవహారమును కలిగింపజేయునవి కావలయు ననియు పిదప నెన్నటికినీ గోలజ్ఞానము వచ్చును’ అనియును ముఖ్యమంశముననుసరించి చెప్పితిని

కదా!’ అనిన నీపూర్వపక్షము యుక్తియుక్తము కాదు. నీయభిప్రాయము (సాత్రాంతికాభిప్రాయము) నాశ్రయించి చూచినను పై దోషమే వచ్చును. నీవును పదార్థముల సత్యములుగ నంగీకరించినను వానిని తుణికికములనుగా జెప్పుచున్నావు కదా! జ్ఞానములకువలెనే వానికిని సంతానము (ఒకదానివెనుక మఱియొక్కటి జనించుచుంటు) నంగీకరించుచున్నావు కదా! ఇప్పుడు చెప్పుము. జ్ఞానసంతానమునకంటె నీలసంతాన మెట్లు భిన్నమో అట్లే నీల సంతానమునందును ఒకపదార్థమునకంటె మఱియొకపదార్థము భిన్నమే యగును. ఇట్లుండ నచ్చట మాత్రము వ్యవహారజననసామర్థ్య మెట్లుకలుగును? భేదము కాననచ్చినప్పుడు వానిస్వభావములకు నీయను మేర్పరుచుటకు వీలు లేదనియేకదా నీవు ప్రత్యేకసంతానముల గ్రహించితివి. కావున బాహ్యపదార్థము లున్నవియని యంగీకరించినను ఈదోషములు తప్పనవి కావు. కావున జ్ఞానస్కంధ మొక్కటియేయున్నను వాసనావైచిత్ర్యమునలన కొన్నిటికి నొక్కసామర్థ్యమే యుండవచ్చును. మఱికొన్నిటికి భిన్నసామర్థ్య ముండవచ్చును. నీవును ఇట్లు చెప్పవలసినవాడవే. నీలసంతానమునకుగారణ మగుపదార్థముయొక్కసామర్థ్యముచే నాసంతానమున నున్నవి యన్నియు నీలాకారజ్ఞానమునే కలిగింపగలవనియు పీతసంతానముననున్నవి పీతాకారజ్ఞానమునే కలిగించు ననియు జెప్పవలయును. కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమునకు (యోగాచార సిద్ధాంతమునకు) నెప్పటికిని హానిలేదు.

ఇదియునుగాక * అన్వయవ్యతిరేకముల ననుసరించిచూచినను జ్ఞానమే సర్వవ్యవహారసాధన మని తేలుచున్నది. స్వప్నాన్ధ మొదలగు వానియందు బాహ్యపదార్థములు లేకున్నను కేవలజ్ఞానస్కంధమునలననే సర్వవ్యవహారములును ప్రవర్తించుచున్నవి యనుట మన కిరువురకునుసమ్మతమే. ఒక్కస్థలమున నిట్లుండ మఱియొకస్థలమున మాత్ర మిట్లేలయుండరాదు జాగ్రదవస్థయందుజరుగు వ్యవహారమునకుమాత్రము బాహ్యపదార్థము లేలయుండవలయును? వాసన యున్నప్పుడు వ్యవహారమున్నది; బాహ్యపదార్థములు లేనప్పుడు వ్యవహారము నశింపలేదుకదా! కావున నెట్లు చూచినను బాహ్యపదార్థములు బొత్తుగ నే లేవనుటయే యుక్తియుక్తమగుసిద్ధాంతము.

‘ఇట్లు చెప్పినను దోషమే. వేదాంతులు పరబ్రహ్మమును సర్వాత్మకమునుగ జెప్పుదురు. నీవును అట్లే చెప్పిన వారియితమునే యంగీకరించిన

* అన్వయవ్యతిరేకములు (౬౭౦-న చూచు)

వాడ వగుదువు' అనియెడవేమొ యట్లు కాదు. వారు నీలాద్యాకారము లకును పరబ్రహ్మమునకును గలసంబంధ మనిర్వచనీయ మని చెప్పుదురు; మేముమాత్ర మారూపమును జ్ఞానమునకు వాస్తవ మనియే చెప్పుదుము; కావున మామతములు రెండును అభిన్నములు కానేరవు.

సూత్రము. ౨౦.

అవ:—అని యిట్లు వచ్చిన మతసిద్ధాంతమును ఈయధికరణమున విచారించుచున్నాఁడు “పరబ్రహ్మమునకు నాకారము లేకపోయిన నాయన నుండి ప్రపంచసృష్టి కలుగుటకు వీలు లేదు. అనిర్వచనీయ మని యొకసం బంధ ముండుటకు నెట్లును వీలుకలుగదు. కావున సృష్టికర్తకు నవశ్యముగ నాకార ముండియేతీరవలయును. జ్ఞానస్కంధంబును ఆకారయుక్త మగుటచే సర్వప్రపంచరూపమై వాసనాప్రభావమువలన తన యాకారములను ప్రకటించుచున్నది. ఇదియే సృష్టి” అని యోగాచారమతసిద్ధాంతా నుసారముగ వేదాంతమతముపై వచ్చిన పూర్వపక్షమును నిరాకరింపు చున్నాఁడు. ఇట్టి పూర్వపక్షములను నిరాకరించుట ప్రథమపాదమునందఁ జేయవలసినపనియే యైనను మతదూషణముచేతనే సర్వమును నిర్వాహ మగును. కావునను ‘పరమేశ్వరుఁడు సాకారుఁడు కా నక్కఱ లేదు’ అనువిషయము అనేకవిధములుగ నిరాకరింపఁబడియేయుండుటచేతను ఈ యధికరణ మీపాదమునందే చేర్చఁబడె నని తెలిసికొనవలయును.

౧౯౯. నాభావ ఉపలబ్ధిః. ౨. ౨. ౨౦.

తాత్పర్యము:—ఈయోగాచారమత మెట్లును యుక్తియుక్తము కానేరదు. సర్వజ్ఞానానుభవసిద్ధములై సర్వప్రమాణగోచరములై యున్న బాహ్యపదార్థములు శూన్యరూపము లగుట యెట్లు సంభవించును ?

విచారించి చూడఁడు. యోగాచారులు బాహ్యపదార్థముల శూన్యరూపములనుగాఁ జెప్పుచున్నారకదా! దానిని సాధించుటకు హేతు వేది కలదు? బాహ్యపదార్థములు కానరాకుండుటచే నట్లు చెప్పిరా ? కాన వచ్చినను ఆదృష్టి బాహ్యపదార్థవిషయము కా దనునభిప్రాయముతో నట్లు చెప్పిరా ? లేక ఆదృష్టి కూడ బాహ్యపదార్థవిషయమే యైనను ప్రమాణాంతరమువలన బాహ్యపదార్థస్థితి బాధింపఁబడుచున్నది యను నభిప్రాయముతో నట్లు సిద్ధాంతము చేసిరా?

ఇందు మొదటిపక్షము యుక్తము కా దని వేటొకమూడు చెప్ప నక్కట లేదు. సర్వపదార్థములును ప్రత్యక్షముగా జ్ఞానగోచరము లగు చున్నవి. 'ఇది స్తంభము ఇది ఘటము ఇది గోడ' అనుమొదలగుపదార్థ న్యనహారములు సర్వజనులకును ప్రత్యక్షసిద్ధము లయ్యె యున్నవి కదా! అనుభవములో నున్నవానిని శూన్యము లని చెప్ప నెవ్వఁడు సాహసించు నో సంపూర్ణముగ భుజించి తృప్తికొంది 'నేను భుజింపలేదు. నాకు తృప్తియుఁ గలుగలేదు' అని చెప్ప నెవ్వఁడు సాహసించును? కావున బాగుగ విచారించిన నింద్రియగోచరము లగువానిని సత్యములనుగానే యంగీకరించి తీరవలయును.

ఇక రెండవపక్షము వాల్తయించిన నదియు యుక్తిశూన్యమే. అనుభవమున్నను అది బాహ్యవిషయములను గురించినది కా దనిన నిక దానికి విషయమెద్ది? 'అనుభవము' అనినతోడనే దానికి కర్మభూతనుగు పదార్థ మొక్కటి యవశ్యముగ నుండి తీరవలయును కదా! సాక్షియగు వాఁడు తనకును అనుభవమునకును భిన్న మగుపదార్థము ననుభవించు ననుటయు అనుభవము కార్యరూప మగుటచే దానికి పదార్థాంతరముపై ప్రవృత్తి యుండవలయుననుటయు సర్వవాదపవ్వతము. ఇట్లుండ బాహ్య పదార్థములు లేకపోవుట యెట్లు? బలాత్కారముగఁగూడ ప్రతివాఁడు నీ విషయము సంగీకరింపవలసినదియే అనుభవము లేన్నుతానే యనుభవించు ననుటకాని సాక్షియైనను అనుభవమునే యనుభవించుననుట కాని యెందును సంభవింపదు 'త్రేలు తిన్ను తానే ప్పులించుచున్నది ఖిగ్గము లేన్ను తానే ఖండించుకొనుచున్నది.' అనువాక్యము నెవ్వరికైన యుక్తియుక్తములుగఁదోచునా? మఱియు వారును (యోగాచారులును) ఒకవిధమున నీపక్షము సంగీకరించియేయున్నారు. వారు "జ్ఞేయపదార్థములు జ్ఞానము యొక్క రూపములే. అవి వెలువల నున్నవానివలె కానవచ్చుచున్నవి" యనుచున్నారు. వాస్తవస్థితిలో వెలువలనున్నవి శూన్యములే యైన నీసిద్ధాంత మెట్లుసంభవించును. "ఈపురుషుఁడు గొర్రెలొకొనుకువలెనున్నాఁడు" అని యెవ్వరైన చెప్పుదురా? కావున లోకానుభవానుసారముగ నిర్ణయింపంబూనిన బాహ్యపదార్థములయందు సత్యభిమునే యంగీకరింపవలయునుకాని వేటొకయుసాయములేదు. 'బాహ్యపదార్థములవలె లోవల నున్నజ్ఞేయరు. పాశురముగా వాచియొకరినొకరినెట్లు చూచుచున్నాముకాదు.

ఇక మూడవపక్షము నాశ్రయించి బాహ్యపదార్థములుండుటకే వీలు లేదనియు ఈకారణముచేతనే “సర్వాకారములును జ్ఞానమునకే కలవు” అని చెప్పుటయే యుక్తియుక్త మనియు చెప్పుట సరి కానేరదు. ‘లోపల నున్నజ్ఞేకుపదార్థములు బాహ్యములవలె కానవచ్చుచున్నవి యనుట బాహ్యపదార్థసత్యత్వము సంగీకరించి కాదు. లోపలు భ్రాంతిలై తమకంటె భిన్నము లగు బాహ్యపదార్థముల జూచుచున్నారు. కావున వారికి దెలియుటకై మాత్రమే యట్లు చెప్పబడెను’ అనుటయు ఆదరణీయముకాదు. ‘లోకమున ఈపదార్థము కలదా? లేదా?’ అని నిర్ణయించుటకు ప్రమాణములు సాధనము లగును కాని ప్రమాణములను (“ఈవిషయమునందు ప్రమాణములు ప్రవర్తించునా)? లేదా?” అనువిషయమును నిర్ణయించుటకు పదార్థభావాభావములు కారణములు కానేరవు. ప్రత్యక్షమైదులలో (దేనిచేత వైనను గ్రహింపబడనివిషయము సత్యమనియు అట్లు గ్రహింపబడనివిషయ మసత్యమనియు చెప్పబడెను. ఇది లోకానుభవసిద్ధము. ఇట్లుండ ప్రమాణములచే గ్రహింపబడని బాహ్యపదార్థములు ఉండుటకు వీలు లేదనుట యెట్లు? “దానికి తగినయుక్తుల నిదివరకే నిరూపించిరి. (తిమి)” అందుకేమో ఆయుక్తులును “జ్ఞానమునకే యాకారము కలదు” అనువిషయమున సహాయము చేయనేరవు. ఒకవిశాలచిత్రపటము కన్నులయెదుర నున్నప్పుడు లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన “చిత్రపటము కన్నులకుఁ గానవచ్చుచున్నది. బాహ్యమున నున్న చిత్రపటము సత్యము. దానినిగూర్చిన యనుభవము కలుగుచున్నది.” అని మాత్రమే చెప్పవలసియున్నది. వారు మాత్రము (యోగాచారులు మాత్రము) జ్ఞానమునకే చిత్రపటము కలదనియు భ్రాంతివలన నదియే వెలుపల నున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది యనియుఁ జెప్పుదురు. మనము చిత్రపటమున ననేకవర్ణముల జూచుచున్నాము. అని పరస్పరము విరుద్ధములుగ గూడ నున్నవి. చిత్రరూపునందు ఒకస్థలమున నలుపు మఱియొకస్థలమున తెలుపు కూడ నుండును కదా! మఱియు నావస్త్ర మొకవైపు వాత వేగముచే కదలుచుండ వచ్చును; మఱియొకవైపు కారణాంతరముచే నిశ్చలమై యుండవచ్చును. ఆపటమంతయు నొక్కజ్ఞానముయొక్క యాకారమేయైన నందిన్నివిరుద్ధగర్భము లుండుటకు వీలుకలదా? ఇన్నిటికిని నిది ప్రత్యక్షజ్ఞానములు కల

వనిన వానికి నై క్యానుభవము కలుగుటకే వీలు లేదు. ఇట్లుండ నిక నా జ్ఞానమునందుమాత్రము స్థూలత్వ మెట్లేర్పడును? ఏర్పడకున్న “ఇది చిత్రపటము” అను స్థూలపదార్థానుభవ మెట్లు కలుగును? కావున బాగుగ విచుర్చించినచో పదార్థవిషయమున వారిచే (యోగావారులచే) జెప్పబడినదోషము లన్నియు “జ్ఞానమే యాకారవంతము” అను సిద్ధాంతమునగూడ వచ్చును. కావున సర్వప్రమాణములును ప్రవర్తించుచున్న బలము నాశ్రయించి సర్వలోకానుభవసిద్ధ మగుచీతి బాహ్యపదార్థ సత్యత్వము సంగీకరించుటయే యుక్తమగు కార్యము.

మఱియు వారు “బాహ్యవిషయములతో సమాన మగురూపము జ్ఞానమునకు గలదు” అని చెప్పుచున్నారు. ఈ సిద్ధాంతమువలనఁ గూడ వారు బాహ్యపదార్థములయం దభావమును స్థాపింపనేరరు. బాహ్యవిషయములే లేకున్న వానితో జ్ఞానాకారమునకు పోలిక యెట్లు కలుగును? మఱియు “*ఏది దేనియొక్కజ్ఞానము నాశ్రయించియే తెలియంబడుచుండునో ఆరెంటికి నభేదమే యుండవలయును.” అనియు జ్ఞానపదార్థములు

* య ద్యేన, సహోపలభ్యతే అనునది హేత్వాభాసము. ‘యద్యేన సహోపలభ్యతే తి త్తన్న భిద్యతే’ ఏన దేనితోఁ గూడ గానవచ్చుచుండునో అనఁగా ఏరెండు పదార్థములు నియతములై యొకదానితో నొకటి కానవచ్చుచుండునో ఆరెండుపదార్థములును అభిన్నములే యగును’ అను హేతువు యుక్తియుక్తము కాదు. ఈనియమమును సిద్ధాంతముఁ జేయుటకు వీలు లేదు. కాంతి (లేమన్న)ఁ బదార్థములు ప్రత్యక్షములు కాకున్నవి కదా! కాంతి దృగ్గోచర మైనప్పుడే కాని పదార్థములు దృగ్గోచరము లగుట లేదు కదా కాంతికిని ఘటాదులకు నభేదముఁ జెప్పట యుక్తియుక్తమగునా! ఇది లోకవిరుద్ధము. ఇట్లుగుటచేతనే ‘భావ చోపలభ్యే (చూ. ౨-౧-౧౫.)’ అను నూత్రమున నూత్రకారుఁడు భావమునుఁ గూడ హేతువునందుఁ జేర్చెను. ‘ఏ రెండుపదార్థములు ఒండొరుల యునికివలనను ప్రకాశమువలనను ఒండొరులస్థితినిఁ జెంది ప్రకాశించుచుండునో వానికి రెంటికి నభేదము’ అని చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పిన బైదోషము రాదు. యెట్లనిన:—కాంతి దృగ్గోచర మైనప్పుడు పదార్థములును దృగ్గోచరము లగు లగుచున్నవి యనుట సత్యమే కాని వానియునికికిఁ గాంతి యొక్కయునికితో నావశ్యకత లేదు. రాత్రులందును పదార్థములు కలవు కదా! కావున నియమము కార్యకారణములయందుమాత్రమే యప్పుడు సంభవించును. మట్టి లేనిది కుండ లేదు; మట్టి దృగ్గోచరము కానిది కుండయు దృగ్గోచరము కాదు. కదా! వీనికి రెంటికి నభేదము కలుగుటయు నగును (నేపాంగులకు) నన్యతలను

రెండు నిట్టివే కావున వానికి నభేదము కలదనియు చెప్పుదురు. ఇదికూడ యుక్తము కాదు. జ్ఞానపదార్థములు ఒకటిగా నున్నట్లు అనుభవింపబడుచున్నవా? లేక ఒక్కస్థలమున ననుభవింపబడుచున్నవా? ఇందు మొదటి పక్షము సరికాదు. జనులందఱును జ్ఞానము నాంతరముగాను పదార్థముల బాహ్యములనుగాను గ్రహించుచున్నారు. అనుభవించుచున్నారు కదా! ఇక రెండవపక్షము వాశ్రయించిన నదియు యుక్తియుక్తము కానేరదు. ఒకస్థలమున ననుభవింపబడినవి యన్నియు నభిన్నములు కా నక్కఱలేదు. కాంతియు ఘటాదిపదార్థంబులు నొక్కస్థలముననే యనుభవింపబడుచున్నవి. కాంతిలేకున్న నెవ్వఁడును పదార్థములఁ జూడగలుగుట లేదు. ఆ రెంటికిని అభేదముకలదా? లేదు కదా! కావున ఏపదార్థము ఏయపాయముచే నియమముగ గ్రహింపబడునో అవి (*ఉపాయోపేయములు) రెండును కూడ నొక్కస్థలమునందే యనుభవింపబడును. కావున సాక్షి లేక పదార్థానుభవము కలుగదు కావున నివిరెండు నొక్కస్థలమున ననుభవింపబడుచున్నవి. లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన నిదియే నిశ్చయమగును. కావున జ్ఞానపదార్థములకు గల సహానుభవమునకు వాని యభేదము కారణము కానేరదు. మఱియు రెండుపదార్థములు గోచరము లైనప్పుడు ఆపదార్థములకుమాత్రమే భేదమున్నట్లును జ్ఞానముమాత్ర మొక్కటియే యైనట్లును లోకు లనుభవించుచున్నారు. “ఇది ఘటజ్ఞానము ఇది పటజ్ఞానము” అను మొదలగుస్థలములయందు “ఇది నల్లనియావు ఇది తెల్లనియావు” అను మొదలగు స్థలములయందువలె విశేషణము లగు ఘటములకే భేదము గానవచ్చుచున్నది యనుటయు విశేష్య మగు జ్ఞానమునకు భేదము లేదనుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధములై యున్నవి కదా! ఈపదార్థములు జ్ఞానాకారభేదములే యగునేని ఇది సంభవింపదనుట నిర్వివాదము. మఱియు “ఘటదర్శనము ఘటస్మరణము” అను మొదలగు స్థలములయందును “క్షీరరసము క్షీరగంధము” అను మొదలగు స్థలములయందువలె జ్ఞానభేదము లగు దర్శనస్మరణములకే భేదము

గూడ నప్తుతమే. కావున ఈ ‘యద్యే సహోపలభ్యతే’ యనుపేకులు కార్యనిరావహార్థమై యుపయోగింపడు.

* ఉపాయ మనఁగా నొకదానిని సంపాదించుటకుగాని నిర్ణయించుటకుగాని సాధనమగునది యుపాయము. ఉపాయోపేయమునకు ఉపాయము.

గానవచ్చుచున్నది గాని ఘటమునకు లేదు. కదా! కావున పదార్థభేదమున్నప్పుడు కూడ జ్ఞానమొక్కటియే యగుచుండుటచేతను జ్ఞానప్రతిభేదమున్నప్పుడు కూడ పదార్థ మొక్కటియే యగుచుండుటచేతను జ్ఞానపదార్థములకు నభేదము సంభవింపదు; బాహ్యపదార్థములు శూన్యరూపములనుటయు యుక్తియుక్తము కానేరదు.

మఱియు సీసిద్ధాంతము నాశ్రయించిన వారిమతమునందు చేతుఁబడిన సర్వప్రతిజ్ఞలును నిర్మూలములు కావలసివచ్చును. వారిమతమున విజ్ఞానస్కంధము కూడ త్షణికమే కదా! అట్లయిన నెప్పుడు పుట్టినజ్ఞానమప్పుడే నశించును. ఇట్లయిన రెండుపదార్థముల నొక్కమాట బుద్ధిగోచరము చేసికొనుటకే ఏలు కలుగ దనుట నిస్సంశయమే కదా! ఇది సర్వవ్యవహారములకును విరోధి యగును. ఇతరమతస్థులమాట యట్లుండె. వారే 'జ్ఞానములు పరస్పరభిన్నములై యుండును. ఈకారణమువలననే లోకమున పదార్థములయందు భేదవ్యవహారములు కలుగుచున్నవి.' అని చెప్పియున్నారు. జ్ఞానములు త్షణికమునకు నశించునవియగునేని యిభేద మెట్లు తెలియవచ్చును? మఱియు 'సర్వపదార్థములకును ప్రత్యేకలక్షణములు కలవు. అన్నియు బరస్పరము భిన్నములే' అని చెప్పుదురు; 'అన్నియు' అనుమాటయే లేకున్న నిది యెట్లు సంభవించును? త్షణికవాదము ననుసరించిన నెప్పటి కప్పు డుండునది యొక్కపదార్థమే కదా! ఇట్లే వారంగీకరించుబంధమోక్షములు కూడ త్షణికవాదమున నిలువవు. బంధమనిన బంధించునది బంధింపఁబడువాఁడు బంధము అనుపదార్థములు మూఁడుండిన గాని సంభవింపదు; మోక్షంబు నట్టిదియే. కావున సర్వము జ్ఞానాకారభేదములే యనుసిద్ధాంతము యుక్తిశూన్యమే.

మఱియు లోకానుభవానుసారముగ జ్ఞానము సంగీకరించుచున్నప్పుడు బాహ్యపదార్థముల మాత్ర మేల యంగీకరింపఁగూడదు? జ్ఞానమువలెనే యవియు ననుభవములోనే యున్నవి కదా! 'అట్లే యున్నను జ్ఞానము దీపమువలె స్వయముగనే యనుభవింపఁబడుచున్నది (తన్నుతానే యనుభవించుచున్నది) పదార్థము లట్లులేవు. కావున జ్ఞాన మొక్కటియే సత్యము కాని పదార్థములు కావు.' అనిన నది యుక్తము కాదు. ఒకఖడ్గము తన్ను తాను కోసినొననేరదు. ఒకవ్రేలు తన్ను తాను పృథ్వించుకొననేరదు. ఇట్లే ఏపదార్థముకూడ తనవిషయమై తానే కార్యము నాచరించు

కొననేరదు. ఇట్లయినను జ్ఞానమునందు మాత్ర మిట్టివిరుద్ధధర్మము నంగీకరించుట కెట్లు వీలుకలుగును? ఇంత విరుద్ధమైనను ఇదినమ్మతముగువారికి లోకానుభవసిద్ధమై యువిరుద్ధమై యున్న బాహ్యపదార్థప్రకాశనము (జ్ఞానము తనకంటె భిన్నము లగుబాహ్యపదార్థముల ప్రకాశింపజేయు ననుట) సమ్యత మేల కాదో చిత్రముగ నున్నది. బాగుగ విచారించిన బాహ్యపదార్థములు లేకున్న జ్ఞానము ప్రత్యక్ష మగుటకే వీలు లేదు. అప్పుడు దానికి విషయమే యుండదు; ఏపదార్థమునకుఁ గాని ఆత్మవిషయ మగుప్రవృత్తి సంభవింప దని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. కావున నెట్లు చూచినను ప్రత్యక్షానుభవానుసారముగ బాహ్యపదార్థములు కల వనియే యొప్పుకొనకతప్పదు. 'ఇట్లు కాదు విజ్ఞానము తనకంటె భిన్నమగు పదార్థమునే గ్రహించునది యగునేని యప్పు డనవస్థాదోషము వచ్చును; ఒకపదార్థమును నేత్రము చూచుచున్నప్పుడు మొట్టమొదట నానేత్రము పురుషునకు ప్రత్యక్షము కావలయును. ఇట్లు కాకున్న 'నాకు పదార్థము కానవచ్చుచున్నది' అనుజ్ఞానము కలుగుటకు వీలులేదు. ఈవ్యవహారమును విమర్శించిన పదార్థ మొక్కటియు దానిని చూచుటకు సాధన మగునేత్ర మొక్కటియు ఆనేత్రమునకుఁ గూడ సాక్షి యగునాత్మరూప మొక్కటి యు నున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఇట్లు విచారించిన నావిజ్ఞానమునకు మఱి యొకసాక్షి సంగీకరింపవలసివచ్చును. అప్పుడు ఆసాక్షియు నిట్టివాడే కావున వానికిని మఱియొకసాక్షి కావలయును. ఇట్లు సాక్షుల సంగీకరింపఁదలంచిన నెప్పటికిని ముగింపు కల గదు. మఱియు నొకజ్ఞానమునకు నొకసాక్షి కలదనిన సారెంటికి న్యభావ మొక్కటియే యగుటచే రెండుదీపము లొండొంటిని ప్రకాశింపజేయలేనట్లు అవియు నొండొంటిని ప్రకాశింపజేయనేరవు. కావున నీయనవస్థాదోషము పోవుటకై వారల్లు సిద్ధాంతము చేసియుండవచ్చును. విజ్ఞాన మొక్కటియే కల దనియు అది తన్ను బానే ప్రకాశింపజేసికొను ననియు చెప్పి యుండవచ్చును; అనిన నదియు యక్రముకాదు. వినుము.

పదార్థముతోఁబాటు తడనుభవము కూడ సాక్షికి (పురుషునకు) ప్రత్యక్ష మగుచున్నది యనుట లోకానుభవసిద్ధము. ఈనుభవము నెల్లయినను సమర్థింపవలయును కాని దీనికి విరుద్ధముగ సిద్ధాంతము చేయఁబూనుట యుక్తము కాదు. లోకానుభవము భ్రాంతిరూపముగఁ గూడ

నుండవచ్చు ననుట సత్యమే యైనను సాధ్యమగునంతవరకు ననాదిసిద్ధ మగువ్యవహారమును త్రొక్కివేయఁగూడదు. సర్వానుమానములకును ఇంత యేల సర్వసిద్ధాంతసంస్థాపనలకును లోకవ్యవహారమే కదా యాధారము. మఱియు లోకవ్యవహారమును భ్రాంతిసిద్ధ మని విడుచుట మనమతమునకు (వేదాంతమతమునకు) యుక్తమగును కాని యన్యులకుఁ గాదు. మనకు నద్వితీయ మగు బ్రహ్మమే పరమార్థము; కావున తద్భిన్నములగునవి యన్ని యు ససత్యములే కావలసివచ్చుటచేతను సత్యములుగ దోచుచుండుటచే తను భ్రాంతికల్పితము లని యేర్పడుచున్నవి. వేదాభిప్రాయ మగుటచే దీని ని ట్లంగీకరింపవలసి వచ్చినది. యుక్తికిని విరుద్ధము కాకుండుటచే నిదియే చక్కని సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఇక సన్యులవిషయ మిట్టిది కాదు. వారికి పరమార్థదశయందును ఉత్పత్తివినాశములు మొదలగునవి కలవు కదా! కావున నెట్లును లోకవ్యవహారమునకు విరోధము రాకుండునట్లే సిద్ధాంతము చేయవలయును ; అనవస్థాదిదోషాదులనుకూడఁ బోఁగొట్టవల యును. వారిమతమునందు విజ్ఞానమునకంటె భిన్న మగుచేతనమే లేకపోవు టచే నాదోషములను పోగొట్టుకొనుటకు వారిమతమున వీలులేదు. నిత్యుఁ డగుసాక్షి నొక్కని సంగీకరించియుండిన నీదోషములు రాకపోవును. అ ట్లంగీకరించుటచేతనే మనమతమున (వేదాంతమతమున) నాదోషములు రావు. ఎ ట్లనినః—

మనమతమున “విజ్ఞానమనఁగా చిత్తవృత్తి; అది జడము; అద్దము వలె మిగుల నిర్మల మైనది. సాక్షి నిత్యుఁడు; సర్వవ్యాపి. ఆయన యాచి త్త వృత్తియందు ప్రతిబింబించును. తక్షణమే యదియు చేతనముచే నాక్ర మింపఁబడినది కావున చేతనసదృశమై బాహ్యపదార్థముల ప్రకాశింపఁ జేయును.” అనుటయే సిద్ధాంతము. ఇప్పు డనవస్థాదోష మేల వచ్చును? చిత్తవృత్తిరూప మగువిజ్ఞానమునకును సాక్షికిని తాదాత్మ్యసంబంధము కలదు కావున విజ్ఞానము ప్రకాశించుటయే సాక్షి ప్రకాశించుటయగును. మఱియు చేతనుఁడగుసాక్షికిని అచేతన మగుచిత్తవృత్తికిని స్వభావభేదము కలదు; కావున నాసాక్షి చిత్తవృత్తిని విషయమును కూడ గ్రహింప వచ్చును. ఆచిత్తవృత్తియు స్వచ్ఛమగుటచే దానికి సాక్షి ప్రతిబింబగ్రహణమునందు (సాక్షికి గోచర మగుటయందు) మఱియొకదానిసహాయ మక్కఱ లేదు. సాక్షికిని గూడ మఱియొకసాక్షియును ప్రతిబింబమయ్యెదో

అనియెద వేమొ యట్లు చెప్పనక్కఱ లేదు. సాక్షి నిత్యుడు; స్వతస్సిద్ధుడు. ఇట్లుగుటచే వానికి మఱియొకసాక్షి యక్కఱ లేదు. ఉత్పత్తివివాదములు గాని మఱి యేవికారములు గాని యుండవలెని యప్పుడు వానిని గ్రహించుటకు మఱియొకసాక్షి యుండవలయును. కాని మనమతమున సాక్షికి నట్టివికారములు లేవు, కదా! లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన నీవక్షమే సిద్ధాంతమగును. ఎచ్చటను చేతనసహాయము లేక కేవలక్రియలు కార్యము నాచరించుట లేదు. వంటచేయునప్పుడు ఒకచేతునుడు (పురుషుడుగాని స్త్రీగాని) వండుట యనుక్రియచే వండబడవలసిన పదార్థము నాక్రమించును; ఒకవృక్షమును ఖండింపవలసినప్పుడు ఖండనక్రియతో దాని నాక్రమించును. ఇంతయే కాని క్రియ స్వయముగగాని మఱియొకదాని సహాయముతోగాని యొకకార్యము నాచరించుట లేదు. ఆచేతనులకును మఱియొకసాక్షు లుండవలసిననని లేదు. లోకికులు దేహాత్మాభిమానముచే బద్ధులై భేదభావనకలిగి యున్నారు. కావున వీరియం దొకానొకచోట సాన్వితంత్రయభంగము కానవచ్చినను నిరంజనుడగుపరమేశ్వరునకు నట్టిది గలుగ నక్కఱ లేదు. అనుభవమునందును 'నేను ఘటమును చూచుచున్నాను' అనుమొదలగు వ్యవహారములయందు దృశ్యదర్శనములకంటె భిన్నుడగుద్రష్టయున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది; కాని వానికిని మఱియొకసాక్షి కలఁడని తెలియవచ్చుట లేదు. "కొన్నిస్థలములయందు'నేను ఘటమును చూచుచున్నా ననుట సత్యక్షముగానే యున్నది' అను వ్యవహారముకూడ కలదు కదా' అనియెద వేమొ వినుము. అప్పుడు చిత్తవృత్తిరూప మగువిజ్ఞానమునకును అందలిప్రతిబింబమునకును భేదము గ్రహింపఁబడలే దని తెలిసికొనవలయును. ఆప్రతిబింబంబును చిత్తవృత్తి యుదయించినప్పు డుదయించుచు నస్తమించునప్పు డస్తమించుచు నుండుటచే భ్రాంతిమూలక మగుజ్ఞానాజ్ఞానవ్యవహారము ప్రవర్తించుచున్నది. కావున నెట్లుచూచినను సాక్షిస్వతస్సిద్ధుడగుటచే నాతనికి మఱియొకసాక్షి యుండవలసినపనిలేదు. వేదాభిప్రాయ మిదియే యనువిషయము ప్రథమాధ్యాయమున వివరించియున్నాను కావున నిచ్చట మఱిలఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. ఇట్లు సిద్ధాంతము చేసిన లోకానుభవమునకు విరోధము కలుగదు; వేదమునకును సమ్మతి కలుగును. ఇట్లుండ నీమార్గమును విడిచి విజ్ఞానస్కంధమే చేతన మనియు నది క్షణిక మనియు బాహ్యపదార్థములు దానికంటె

భిన్నము లగునేని యది (విజ్ఞానము) మఱియొకసాక్షికి వ్రత్యక్షము కావలసివచ్చుటచే ననవస్థాదోషము దుర్నివారమై సంభవించుటచే దానిని నిరాకరించుటకై, జ్ఞానపదార్థముల కభివము సంగీకరింపవలయు ననియు చెప్పనేటికి? కావున నిర్వివాదముగ బాహ్యపదార్థములు సత్యములే.

మఱియు వారిమతమున (యోగాచారమతమున) విజ్ఞానము తుణ తుణమునకును నశించునదియగుటచే దానికి సాక్షి యుండవలయునని యిది వరకే చెప్పితిమి. వారుమాత్రము “జ్ఞానము దీపమువంటిది దానిని మఱియొకసాక్షి ప్రకాశింపజేయనేరడు” అని చెప్పుచున్నారు కాని యది పై సజ్జూపిన సిద్ధాంతమువలననే యుక్తము కాదు. లోకమునందు దీపము కూడ పురుషదృష్టి నాశ్రయించి ప్రకాశించుట స్పష్టముగ తెలియవచ్చుచున్నది. విజ్ఞానంబును తుణత మగుటచే తత్ప్రకాశన మన్యులచే జేయబడవలయుననుట యుక్తిసిద్ధమై యున్నది. ఆవిజ్ఞానము నిత్యమైనచో నుత్పత్తివినాశములు మొదలగువికారములులేవు; కావున సర్వాదు సాక్షిలేక పోవచ్చును గాని అట్లు కానిచో దానిని చూచుసాక్షి లేకున్న నదికలదో? లేదో? యనువిషయమే సంశయోత్పత్తి మగును; అప్పుడు ఏప్రమాణములును దానివిషయమున ప్రసర్తించుటకు వీలులేదుకదా! ప్రమాణముండిన సాక్షియు నుండవలసినవాడే యనువిషయ మిదివరకే సిద్ధాంతమైనది. కావున నెట్లును బాహ్యపదార్థములు సత్యములే. విజ్ఞానము జడ మగునేని యప్పుడు సర్వమును సిద్ధించు నని పైన నిరూపించియే యున్నాము కదా!

సూత్రము. ౨౯.

అవతారిక:—ఇట్లు యోగాచారమతప్రమాణము లన్నిటిని ఖండించి వారిదృష్టాంతమును ఖండింపుచున్నాడు.

౨౦౦. వైధర్మ్యచ్చ న స్వప్నాదివత్.

౨. ౨. ౨౯.

తాత్పర్యము:—మఱియు వారు (యోగాచారులు) తమమతము నిలుచుటకై స్వప్నాదుల దృష్టాంతములుగ జెప్పుచున్నారు. స్వప్నాదు

లయందు గలుగుజ్ఞానమువలెనే జాగ్రదవస్థయందు కలుగుజ్ఞానము కూడ జనింపవచ్చు ననుచున్నారు. స్వప్నాదులయందు దోచుపదార్థములవలెనే జాగ్రదవస్థయందలిపదార్థములును శూన్యరూపములే కావచ్చు ననుచున్నారు. ఇది యుక్తిశూన్యము. స్వప్నాదులయందలిపదార్థములకును జాగ్రదవస్థయందలిపదార్థములకును భేదము కలదు. స్వప్నాదులయందలిపదార్థములు జాగ్రత్పదార్థములచే బాధింపఁబడుచున్నవి. జాగ్రదవస్థ నొందిన ప్రతిపురుషుఁడును “నేను నిదురయందు ఒకమహాజననమూహమును చూచితిని. అప్పుడు ఆసమూహ మెక్కడిది? మనస్సునందు నిద్రాదోషముండటచే నట్లు గానవచ్చినది” అని స్వప్నమునుగూర్చి వ్యవహరించుచున్నాఁడు కదా! కావున స్వప్నజాగ్రత్పదార్థములు సమానధర్మములు కానేరవు. జాగ్రత్పదార్థములు స్వప్నపదార్థములను బాధించుచున్నవి. ఇట్లుండ నవియు బాధితము లగుట యెట్లు సంభవించును? వినాశోన్ముఖమగునది యన్యమును నశింపఁజేయగలదా! మఱియు నవి (జాగ్రత్పదార్థములు) ఏయవస్థయందు గాని బాధ నొంద వనుట సర్వానుభవసిద్ధము.

మఱియు స్వప్నావస్థయందు మనస్సు మాత్రమే కేషించియుండు ననుట సర్వానుభవసిద్ధము. ఈకారణమువలన నప్పుడు సంస్కారములు మాత్రమే నిలచి యున్నవి; వానినుండియే పదార్థజ్ఞానముకలుగుచున్నది. ఇట్లగుటచే నది స్మృతి యగును. జాగ్రదవస్థయందు కలుగుజ్ఞానమన్ననో అనుభవము. ఇచ్చట నింద్రియములు మొదలగునవి గూడ గలవు కదా! ఇట్లగుటచే స్వప్నజాగ్రదవస్థలును అందలివిజ్ఞానములు నొక్కటి కానేరవు. పదార్థములు లేకున్నను స్మృతి కలుగవచ్చును; నిద్రాదోషమువలన నాపదార్థములు ప్రత్యక్షములుగ నున్నట్లు తోచవచ్చును. అనుభవము మాత్ర మట్లు కలుగునది కాదు. దానికి పదార్థము లేదుట నుండవలయును. ఇంద్రియములవలనగాని గుఱుతువలనగాని పోలికవలనగాని ఆ ప్రవాక్యమువలనగాని గలుగుజ్ఞానమే కదా! యనుభవ మనఁబడును. ఇట్లగుటచే “జాగ్రజ్ఞానము కూడ స్వప్నజ్ఞానమువంటిది” అనుట యుక్తియు క్తము కానేరదు. తానే వానిలోనిభేదమును ప్రత్యక్షముగా ననుభవించుచుండియు దానిని(ఆభేదమును)నిరాకరింపఁజూచుట ఏటియుక్తి?

మఱియు నాయోగాచారులు బాహ్యపదార్థముల శూన్యము లని చెప్పఁదలచి యుని బోకాగ్రదవస్థయందు కలుగుజ్ఞానముల దృష్టాంత

మునుగాఁ జెప్పిరి; బాగ్రత్వదార్థములయందు స్వప్నపదార్థధర్మముల నారోపించిరి. యిది యెట్లు సంభవించును? యేపదార్థమునకుఁ గాని స్వాభావికము గాని ధర్మము ఆరోపమాత్రమున వచ్చునా? “అగ్నిజలములు రెండును భూతము లగుటచే నగ్ని జలమువంటిది” అని యగ్నియందు జలత్వము నారోపించి చెప్పిన సంతమాత్రమున నాయగ్నికి స్వాభావిక మగు వేడిమి పోయి చల్లఁదనము వచ్చునా? కావున నెట్లు చూచినను యీవిషయమున (బాహ్యపదార్థము రసత్వము లనువిషయమున) ననుమానప్రమాణము పనికిరాదు. అనుమానము యితర ప్రమాణవిరోధము లేనప్పుడు మాత్రమే ప్రవర్తించు ననుట సర్వవాదినస్తుతము. అనుమానమే ఏల? సర్వప్రమాణములు సట్టివే. ఒకదానికి విరుద్ధ మగువిషయమున రెండవది ప్రవర్తించదు. ఒక్క విషయమునందే సర్వప్రమాణములును సంభవించు ననుట లేకున్నను ఆవిషయము ప్రమాణాంతరములచే బాధింపఁబడక మాత్రముండవలయు ననుట నియమము. కావున ప్రస్తుతానుమానము ప్రత్యక్ష బాహిత మగుటచే నిలువనేరదు. స్వప్నబాగ్రత్వదార్థములకు గలభేద మిదివరకే నిరూపింపఁబడెను కదా!

సూత్రము. ౩౦.

అవతారిక:—ఇదియునుగాక వారుమతస్థాపనకై ‘బాహ్యపదార్థములు లేకున్నను వాసనాభేదమువలన వ్యవహారభేదము కలుగవచ్చును. స్వప్నదులయందు బాహ్యపదార్థములు లేకున్నను కేవలసంస్కారము వలననే సర్వవ్యవహారములు బహుభేదముతో జరుగుచున్నవికావున జాగ్రదవస్థయందుఁగూడ నట్లే జరుగవచ్చును. అన్వయవ్యతిరేకముల నాశ్రయించి చూచిన పై నవర్ణించినవిధముగా వాసనలవలననే సర్వవ్యవహారములును జరుగుననుట స్పష్టమైనది’ అని చెప్పిరి. ఈరెండు యుక్తుల సీక్రిందిసూత్రముచే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౦౧. నభాప్నోనుపలభ్యే. ౨. ౨. ౩౦.

తాత్పర్యము:—పదార్థములతోఁ బనిలేకయే కేవలసంస్కారంబును బహువిధరూపములతో పదార్థవ్యవహారమును కలిగించు సనుసిద్ధాంతంబును యుక్తము కాదు. బాహ్యపదార్థములు లేకుండిన సంస్కార

ములే మొట్టమొదట జనింపవు, బహువిధము కాపదార్థములగుపదార్థములుండినచో చిత్తమునందును బహువిధరూపములతో సంస్కారములు జనింపవచ్చును; కాని లేకున్న వానిలో పరస్పరము భేదము కలుగుటకుఁ గారణ మేది యుండును? కావున వారిమతమునందు బాహ్యపదార్థములే లేకపోవుటచే సంస్కారములేయుండువు. 'విజ్ఞానస్కంధ మనాది యగుటచే నీదోషము రా దని వారు చెప్పిరి కదా' అనియెడవేమొ వినుము. అప్పు టికిని సంస్కారకారణము లగునర్థములైన నుండవలయును; వాని నంగీ కరింపకున్న న్యవహారలోపమునైన నొప్పుకొనవలయును. యింతయేకాని మతము బాత్తుగనే నిలువదు. ఒకపురుషునకు ఘటజ్ఞానము కలిగె ననిన నాజ్ఞానమునకు తత్పూర్వ వాసనయు; దానికి తత్పూర్వ వాసనయు దానికిఁ గూడఁ దత్పూర్వ వాసనయు; గారణము లగుచుండవలసివచ్చును. యిట్లు అంగీకరించిన ననవస్థాదోషము దుర్ని వారమై వచ్చును; దీని అనాదిత్వకల్ప నచే నివారింపఁబోయినసర్వమును అంధపరంపరయేయగును. సంస్కారము జనించుటకే మూలకారణము లేదు కదా! కారణ మగుపదార్థమునకును కార్య మగుసంస్కారమునకును అనాదిత్వ ముండవచ్చును; బీజాంతరన్యాయము కూడా గలుగవచ్చును కాని నిష్కారణ మగుసంస్కారమునకును పదార్థజ్ఞానమునకును అది యెట్లు సంభవించును? కారణము లేకుండుటచే సంస్కారములేదు; సంస్కారము లేకుండుటచే పదార్థజ్ఞానంబును లేదు కదా!

“వానిమతమున పదార్థమే లేదు కదా! యిక మనమతము నాశ్రయించి వారిని దూషించిన బ్రయోజన మేమి?” అనియెడవేమొ వినుము. యిది మనమతము కాదు; సర్వజనులును సర్వప్రమాణములకు మూలముగా గ్రహించులోకానుభవము. యీయోగాచారుఁడును తమ యభిప్రాయమును సిద్ధాంతము చేయుటకై యంతలును ముఖ్యముగ ప్రస్తుతవిషయమునందును కూడ లోకానుభవమునే యాధారముగ గ్రహించి యున్నాడు. ‘పదార్థము గోచర మగుచున్నప్పుడు జాగ్రదవస్థయేయుండును; జాగ్రదవస్థ లేనప్పుడు పదార్థము గోచరము కాదు. కావున స్వప్నావస్థయందు పదార్థములేదు. యీ కారణమువలన నప్పుడు సంస్కారములే పదార్థముల కనఁబడుచున్నవి యనవలయును’ అని లోకులు స్వప్నావస్థనుగూర్చి చెప్పుచున్నారు. ఆయోగాచారుఁడును యీయనుభవమునే

యాశ్రయించి స్వప్న పదార్థములు వాసనామాత్రజన్యములుకావున జాగ్రత్త పదార్థములు కూడ నట్లే కావచ్చునని పోలికను చూపుచున్నాడు. ఇట్లుండ నన్నిష్ఠలములయందు నాలోకానుభవము నేల గ్రహింపరాదు? ప్రస్తుతవిషయమున లోకానుభవమును విమర్శించి చూతము. లోకులందఱును సంస్కారమునకు బాహ్యపదార్థమే కారణ మనుచున్నారు. స్వప్నమునందు పదార్థములఁ గల్పించుసంస్కారములకుఁ గూడ జాగ్రత్త పదార్థానుభవమే కారణ మనుచున్నారు. కేవల బాహ్యపదార్థము వలనగాని తదనుభవముచే గలిగిన సంస్కారమువలనగాని వ్యవహారము కలుగు ననుచున్నారు. యిట్లుండ దీనినేల యంగీకరింపఁగూడదు. కావున నెట్లుమాచి నను పదార్థరహిత మగుసంస్కారముచే వ్యవహారము జనింపదు; వారుచూపినయస్వయవ్యతిరేకములు గూడ వారిపక్షమును నిలుపఁజాలవు. స్వప్నములఁదలినసంస్కారములకుఁ గూడ పదార్థములే కారణము లై యుండవలయు నని యిదివరకే నిరూపించితిమి కదా! ఈ కారణమువలన కేవలసంస్కారములచే నెప్పటికిని వ్యవహారము సంభవింపదు.

మఱియు వాసనయనఁగా సంస్కారము. ఇది గుణ మగుటచే దీనికి నాధార మొకటియుండవలయును. ఇట్టియాధారము వారిమతమున నేదియు లేదు. విజ్ఞానస్కంధము కలదు కదా! యసియెదవేమో అది ఊణిక మగుటచే సంస్కారమునకు నాశ్రయ మగుటకు వీలు లేదు. ఊణికమునకు నశించుచుండ నొకదానికి నాధార మెట్లగును? ఒకపక్షమున సంస్కారవిజ్ఞానములు రెండు నొకనమయమునందే పుట్టు నని యైనను చెప్పవలయును. మఱియొకపక్షమున విజ్ఞానము నిత్యమని యైన నంగీకరింపవలయును. ఇవి రెండును వారికనిష్ఠములే. మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన సమానకాలమున జనించినవానికి నాధారాధేయభావసంబంధ ముండుటకు వీలు లేదు. ఒక్కమారే జనించిన వగు గోశృంగములు మొదలగు నవి ఆధారాధేయభావసంబంధముతో నుండలే దనుట స్పష్టమే కదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నప్పుడు నిత్యమగు చేతన మంగీకరింపఁబడుటచే వారిమతము మనమతమే యగును; 'పరవపదార్థములును ఊణికములు' అను ప్రతిజ్ఞ నిర్మూల మగును; కావున నెట్లును వారిమతము (బాహ్యపదార్థము. ~~అంగీకరింపఁగూడదు~~ సంస్కారములచే నెప్పటికిని వ్యవహారము సంభవింపదు.)

౨౦౨. క్షణికత్వాచ్చ. ౨. ౨. ౩౧.

తాత్పర్యము:—మఱియు వారిమతము ననుసరించిన నెట్లును విజ్ఞానమే వాసనాధార మనవలసి వచ్చును. అది క్షణికము కదా! క్షణమున కొక్కొకవిజ్ఞానము నశించుచుండిన దానియందు వాసన యెట్లు స్థిరముగ నిలువగలదు? నిలువకున్న పదార్థస్వరణము భ్యానము మొదలగునవియెట్లు సంభవించును? ఈకారణమువలన లోకానుభవము నాశ్రయించి సిద్ధాంతముచేయఁబూనిన ప్రతివాఁడును స్థిరుఁడగుటచేతను నవశ్య మంగీకరింపవలయును. విజ్ఞానమే యట్టిది యనిన వారిసిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చును. మఱియు ఈయోగాచారులమతమునందును క్షణికవాదము కలదు కావున పై యధికరణమునందు (నముదాయాధికరణమునందు) క్షణికవాదముపై చూపఁబడినదోషము లన్నియు నిందును కలవు; కావున నెట్లును వీరిమతము యుక్తియుక్తము కాదు. ప్రత్యక్షప్రమాణసిద్ధము లగు బాహ్యపదార్థముల ననుమానగవ్యవహరింపఁగల జెప్పటచే సామ్రాంతికమతముకూడ నిట్లే యుక్తియుక్తము కాదు. కావున నెట్లు చూచినను ఈమువ్వరిమతములును యుక్తిరహితములే.

౨౦౩. సర్వ థానుపపత్తే శ్చ. ౨. ౨. ౩౨.

తాత్పర్యము:—ఇంత చెప్పనేటికి ఈబాద్ధమతమున కొంచెమైనను సారము కలదేమో యని విమర్శింపఁబోయిన నడుగడుగునకును ఇసుకయందు త్రవ్వఁబడు బావివలె విరిగిపడుచునే యున్నది. గ్రంథమునందుఁ జూడఁబోయిన “చూపు” అని చెప్పివలసివచ్చినప్పుడు సంస్కృతభాషలో “దర్శనం” అనుపదము వ్యాకరణశుద్ధమైయుండ దానికిమారుగా “పశ్యనా” అని ప్రయోగింపఁబడియున్నది. “నిలుచుట లేక స్థితి” అనుటకు సంస్కృతభాషయందు “స్థానం” అనుపదము వ్యాకరణశుద్ధ మైయుండ “తిష్ఠనా” అనుపదము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇట్లే “తడుపఁబడి

*‘పశ్యనాత్విత్వా’ వ్యాకరణకాస్త్రమునఁ బ్రత్యయములను గుఱియించుటకై కొన్ని హల్లులు వానితో, జేర్చి చెప్పఁబడియున్నవి. రెండు సందర్భములందుఁ గకారమే ప్రత్యయమై రావలసినవచ్చినప్పుడు వానిలోనే పరస్పర భేదముఁ గూడఁ గలగవలసివచ్చినప్పుడు ఈ హల్లులు గుఱుతులగును. ‘కప్ కన్’ అనుపదమున నొక్క

నది" అనునర్థమునందు "నీడం" అనుపదము వ్యాకరణశుద్ధమై యుండ "నీడం" అనుపదము ప్రయోగింపఁబడియున్నది; "ఉపవాసము" అను నర్థమునందు లోకప్రసిద్ధము గాని "పోషధః" అనుపదము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇట్లే వారిగ్రంథములయం దెన్నియో యపశబ్దములు కలవు. ఇక నర్థమును విచారించిన నెచ్చట చూచినను వారి సిద్ధాంతములు పరస్పరవిరుద్ధములుగ నే యున్నవి. సర్వపదార్థములును శూన్యములే యనుట పరమాభిప్రాయముగ గలిగియు విజ్ఞానము నొకచోటను బాహ్యపదార్థములను కూడ మఱియొకచోటను ఊహికములుగ నంగీకరించియున్నారు. ఆవిజ్ఞానములే అనాదినంస్కారములకు నాధారములనుటచే దానిని స్థిరమునుగ మఱియొకస్థలమున నంగీకరించి యున్నారు. నంస్కారము అనాదు లైన తదాధారము కూడ ననాది యయ్యే యుండి తీరవలయును కదా! ఇంత యేల మఱియొకచోట వారు స్వయముగ నే ధర్మాధర్మములకు సత్యత్వమును చెప్పుచు తమఊహికవాదమునకు తామే భంగమును కలిగించుకొనిరి. బాగుగ విచారించిన పరస్పరవిరుద్ధము లగుమూఁడుసిద్ధాంతముల నుపదేశించుటయే మతదోషముల వెల్లడించుచున్నది. విచారించిన నాబుద్ధదేవునకు వేదబాహ్యులపై విరోధముండవలయు ననుటయే యుక్తియుక్తమగుచున్నది. ఇట్టి విరుద్ధ

క కారరూప ప్రత్యయమే పరస్పరభిన్నము లగుహల్లులతోఁ కలిపి యుచ్చరింపఁబడియున్నది కావున ఏ ప్రత్యయములు పరము లైనప్పుడు వచ్చుకార్యభేదములను నులభిముగా తెలిసికొనవచ్చును. ఇట్లు వ్యవహార సౌకర్యార్థమై యుచ్చరింపఁబడు హల్లులకు ననఁగా—ననుబంధములకు ఇత్తులు అనిపేరు.

ప్రకృతము 'పశ్యతి తిష్ఠతి' అని చెప్పఁబడుక్రియలకు 'దృక్ స్థా' అనునవి యాదిరూపములు. వానికి శకారము ఇత్తుగాఁ గలప్రత్యయములు శప్ మొదలగునవి (శప్)ప్రత్యయమునందు శకారపకారములు రెండును కార్యార్థమై యేర్పరుపఁబడిన యిత్తులే యనియు అకారముమాత్రమే కార్యకాలమునందు శేషించుననియుఁ దెలిసికొనవలయును) పరము లైనప్పుడు 'పశ్య తిష్ఠ' అనుపదములు ఆదేశముగ (ఆదిరూపములకు మాఱుగ) వచ్చును. ఇంక వ్యాకరణసిద్ధరూపము లగు దర్శనస్థానపదములయందన్ననో యుచ ప్రత్యయము మాత్రమే కలను. దీనియందు శకారము లేకుండుటచే నిది పరమగునప్పుడు ఆదిరూపములు మాఱవు. కావున పశ్యణా తిష్ఠనా పదములపశబ్దములు.

సిద్ధాంతముల నవలంబించి వాడు చెడవలయు ననియె యీమతమును పుట్టించినట్లున్నది. కావున మోక్షార్థు లగువారు దీనియందు శ్రద్ధ నుంపఁ గూడదు.

అభావాధికరణము. ౫. రెండవ వర్ణకము.

సంగతి, విషయము:—అధికరణారంభమునందే సంగతి వివరింపఁ బడెను. సందేహస్వరూపాదులు అధికరణావతారికయందే వివరింపఁబడి నవి. ఇందు మాధ్యమికమతము ఖండింపఁబడును; వీడు సర్వశూన్యవాది యని యిదివఱకే చెప్పితిమి. బుద్ధ దేవుని పరమాభిప్రాయము.

పూర్వపక్షము:—విజ్ఞానవాదముపై చేయఁబడిన దూషణము బౌద్ధమతమునకు తగులనేరదు. ఆమతమునకు ‘సర్వమును శూన్యము’ అనుటయే పరమసిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతమున దోష మేమియు లేదు. ఎట్లు విచారించినను పదార్థములు కాని దానిని గ్రహించుజ్ఞానము కాని సద్రూపము కానేరదు. ఎ ట్లనిన:—

ప్రపంచ మంతయు పదార్థరూపముతోను జ్ఞానరూపముతోను మాత్రమే యున్నది కదా! ఈరెండుపదార్థములును సత్యములే యనిన స్థూలములా? లేక సూక్ష్మములా? పదార్థములు స్థూలము లగుటకు వీలు లేదని యిదివరకే (యోగాచారమతస్వరూపమునందే) నిరూపింపఁబడి యున్నది; జ్ఞానమునకు స్థూలాకారము సంభవింప దనియు పైననే (“నా భావ ఉపలబ్ధేః” అనుసూత్రవ్యాఖ్యానముననే) మీచే (వేదాంతులచే) వివరింపఁబడినది. ఇట్లు రెండును స్థూలములు కాకపోయిన లోకమున నున్నస్థూలానుభవము విరుద్ధ మగును. ఇక నివి సూక్ష్మము లన్నచో నప్ప టికి నిదియే దోషము వచ్చును. స్థూలములును సూక్ష్మములును గాక నీద్రవ్యజ్ఞానము లిక నేరూపముతో నుండగలవు. కావున ద్రవ్యజ్ఞానములు ఎట్లును సద్రూపము లగుటకు వీలు లేదు, ఇక సద్రూపములుగాఁ గాని సదసద్రూపములుగాఁ గాని సత్త్వాసత్త్వాభావరూపములుగాఁ గాని యుండుటకు బాతుగనే వీలు లేదు; అసద్రూప మైన నది లేనిదే యగుటచేఁ బ్రకాశింపఁగూడదు. విరుద్ధముగలచి నేపదార్థమును సదసద్రూపం

బుగాఁ గాని (ఉన్నదియు లేనిదియు నగురూపముతోఁ గాని) సత్త్వా సత్త్వాభావరూపముతోఁ గాని (ఉన్నదియు లేనిదియు గాని రూపముతోఁ గాని) యుండుటకు వీలులేదు. కదా! కావున నెట్లుచూచినను ప్రపంచము యొక్క యునికిని సిద్ధాంతముచేయుటకు వీలు లేదు. కావున సర్వము నభావమే యనుట యుక్తియుక్తము.

అవతారిక:—అను నీమాధ్యమికపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు. ఇది సర్వప్రమాణవిరుద్ధ మగుటచే సూత్రకారుఁడు దీనిని ఖండించుటకు ప్రత్యేకసూత్రముల రచింపలేదు. కావున నాసూత్రములే మఱల వ్యాఖ్యానము చేయఁబడుచున్నవి.

సూ. నాభావ ఉపలబ్ధేః.

తాత్పర్యము సిద్ధాంతము:—జ్ఞానక్షేయములు రెండును సర్వప్రమాణసిద్ధములై యున్నవి. లోకమున ప్రత్యక్షమైన ప్రమాణములు కలవానిని కల వనియు లేనివానిని లే వనియు స్థాపించుచున్నవి యనుట స్పష్టము. ఈరెండును సంభవింప దనియు విచారింపఁబోయిన నేపదార్థమునకును కలిమిలేము లుండ వనియుఁ జెప్పిన సర్వప్రమాణములకును విరుద్ధ మగునర్థమే చెప్పఁబడినట్లగును. ఇది యందఱకు నసమ్మతము, అయిక్తము. కావున మాధ్యమికమతము నిలువదు.

సూ. వైధర్మ్యచ్చ న స్వప్నాదివత్.

తాత్పర్యము:—“కలయందు లేనిదే యున్నట్లు గానవచ్చు విధమున జ్ఞానక్షేయములును గానవచ్చుచున్నవి; ఇంతయే కాని వాస్తవస్థితిలో నవి శూన్యములే అని చెప్పిన నది యుక్తము కానేరదు. స్వప్నజాగ్రతలకు తారతమ్య మధికముగఁ గలదని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. మఱియు సుషుప్త్యవస్థయందువలెనే పదార్థము లభావరూపములై సర్వకాలములయందున్నవి. అనిన నదియు యుక్తము కాదు. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులకు గలభేదము ప్రత్యక్షసిద్ధము. కావున నీశూన్యమతమునకు దృష్టాంత మేదియు నుండదు. యిందు రెండవపక్షమున స్వప్నాదిపదమునకు స్వప్నావస్థ యాదిగా గలనుషుప్త యనియర్థము.

అవతారిక:—“ ఇట్లుగాదు మాధ్యమికులయభిప్రాయము సర్వ ప్రమాణములును బొత్తుగనే ప్రవర్తింపవు; అనుట కాదు. అవి వ్యవహారమున మాత్ర మట్లే యున్నవి; కాని పరమార్థమున లేవు అనుటయే అనిన నాపక్షమును ఖండింపుచున్నాడు.

సూ. న భావౌ ౨నుపలభ్యేః.

తాత్పర్యము:— ఏ పదార్థమునైనను బాధింపవలసినచో లేదని చెప్పవలసినచో మఱియొక ప్రమాణముచేత దాని యదార్థతత్వమును చూపవలయును; మీరు ప్రత్యక్షముగ నున్నట్లు చూచుచున్న పదార్థము శ్రాంతికల్పితము, దానివాస్తవస్వరూప మిది, యని తెలుపవలయును. మాధ్యమికమతమునందు యిట్టితత్వ మేదియు లేదు; యిట్టితత్వమును స్థాపించు ప్రమాణమును లేదు. కావున వారిమతము యుక్తియు క్తము కాదు.

మఱియు లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన అజ్ఞానముచే నా రోపింపఁబడు రజ్జునర్పాదులకే బాధ కానవచ్చుచున్నది; త్రాడు మొదలగునవి వానియథార్థస్వరూపము లగుటచే విచారముచే గ్రహింపఁబడుచున్నవి. సర్వపదార్థములును శూన్యములేయైన దేనిని దేనియం దారోపించెదరు? కావున నెట్లును వారిమతము యుక్తము కాదు.

“శూన్యమే వానితత్వము కావచ్చును.” అనియెదవేమొ యది సరి కాదు. శూన్య మనగా: నభావమే కదా! అభావము కూడ నుండుటకు వీలు లే దని వారే మాధ్యమికులే చెప్పియున్నారు కదా! యీకారణమునలన వారిమతము యుక్తిశూన్యమే. వేదాంతమతమునందును సర్వాభావమే యంగీకరింపఁబడియున్నది కదా! అనియెదవేమొ. వేదాంతమతమున సర్వాధిష్టాంగభూతుండగు పరమేశ్వరుఁడు కలడు గదా! ఈ ప్రపంచమును ఆయనయందు అనాద్యవిద్యచే నారోపింపఁబడినదనియుఁ జెప్పుచున్నారు కదా (వేదాంతులు చెప్పుచున్నారు కదా.) కావున శూన్యమత మెట్లును యుక్తియు క్తము కానరదు.

సూ. క్షణికత్వాశ్చ.

తాత్పర్యము:— మఱియు నొకచోట సర్వపదార్థములును క్షణికములుగ నంగీకరించుటవలన మఱియొకచోట దానికి విరుద్ధముగ సర్వపదార్థముల శూన్యములుగ జెప్పట విరుద్ధము, కావున మాధ్యమికమతము కాదు.

సూ. సర్వథా నుపపత్తేశ్చ.

తాత్పర్యము:— ఇంతయేల నేవిధముగ జూచినను బౌద్ధమతము యుక్తియు క్తము కానేరదు కావున సుఖమునుగోరువారు దీని నాదరింపఁ గూడదు.

ఏకస్మిన్నసంభవాధికరణము. ౬.

సంగతి. విషయము:— పై యధికరణమున బౌద్ధమతము ఖండింపఁబడెను. వారు వెండ్రుకలు లేనివారు (శిరోముండనంబును కాషాయ వస్త్రంబును మొదలగునవి బౌద్ధసన్యాసి కుండును) కావున వారిమతము నుఁగూర్చి ప్రస్తావించునప్పుడు *వస్త్రహీనులగుజైనమతము బుద్ధికి స్ఫురించును. మఱియు బౌద్ధమతమున పంచస్కంధములు కలవు. జైన మతమునందును అయిదు అస్తికాయములు (అస్తికాయమనఁగా ఉన్నది యనిచెప్పఁబడుపదార్థము) కావున వారిమతమునుఖండించునప్పుడు వీరి మతముబుద్ధిగ మగును. కావున నీయధికరణమున జైనమతము నిరాకరింపఁబడుచున్నది. కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము బుద్ధిస్థలక్షణసంబంధమే. మఱియు పై యధికరణమున “సర్వప్రమాణగోచరములగుటచే బాహ్యపదార్థములు కలవు” అని నిరూపింపఁబడెను. కావున దానినాశ్రయించియే “ప్రమాణగోచర మగుటచేతనే పదార్థములయందు ఉనికిగాని లేమిగాని మఱి యేదికాని యుండుటకు వీలు లేదు. విచారించిన

* వారి సిద్ధాంతమున వస్త్రముల విడువవలయు ననియే యున్నవి కాని వారు మాత్రము లజ్జచే రంగుబట్టలఁ గప్పుకొనుచున్నారు.

నన్నివిషయములందును ప్రమాణములు కలవు” అని జై నపూర్వ పక్షము దృష్టాంతసందర్భముతో వచ్చును. అది ఈయధికరణమున నిరాకరింపఁబడును కావున నీరెండధికరణములకును గలసంబంధము దృష్టాంతసంబంధము కూడ నగును.

జై నమతస్వరూపము:—జై నులును ప్రపంచసృష్టికి పరమాణువులే కారణము అని చెప్పుదురు. వారిమతమునందు ప్రపంచముజీవులనియు అజీవులనియు రెండువిధములు. జీవులు చేతనులు సర్వప్రపంచము ననుభవించువారు. ఎప్పటికిని పైకి పోవుచుండుటయే స్వభావముగఁగలవారు స్రుతిశరీరమునందును ప్రత్యేకముగ నుండువారు. వారికి ననుభవయోగ్యములగుసర్వజడపదార్థములును అజీవులనఁబడును. ఇది సంక్షేపము. విస్తరముగ వారు మఱియొందుపదార్థములను గూడ సంగీకరించుచున్నారు. ౧ ఆశ్రమము. ౨ సంవరము. ౩ నిర్జరము. ౪ బంధము. ౫ మోక్షము. జీవుని దేహమునందు నిలిపి విషయములపై వానికి నభిమానమునుకలిగించునింద్రియవృత్తులు అశ్రవ మనఁబడును. యమనియమాదులచేఁ గలిగినయింద్రియనివృత్తి సంవరము. సర్వపాపంబులును నశించుటకై యుపయోగింపవలయు నని వారిమతమున కాలినరాతిపై నెత్తుట మొదలగుకొన్నివ్రతములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఇవియే నిర్జరములు *నినిమిదివిధములని వారిమతమున వర్ణింపఁబడియున్న కర్మ బంధము. జీవస్వభావ మని

* యెనిమిది విధములు కర్మ.

జై నమతమున కర్మ సామాన్యముగ ఘాతికర్మయని అఘాతికర్మయనియు రెండువిధములు. పరమపురుషార్థమగు మోక్షమును జెఱచునది ఘాతికర్మ; అట్లుచేయనిది అఘాతికర్మ. ఇవి రెండునుఁ గూడఁ బ్రత్యేకముగ నాల్గువిధములు, ‘జ్ఞానావరణీయము దర్శనావరణీయము మోహనియము అంతరాయము’ అని ఘాతికర్మ నాల్గువిధములు. ‘చేదనీయము నామికము గోత్రికము ఆయుష్కము’ అని అఘాతికర్మ యన నాల్గువిధములు. వీనిస్వరూప మెట్టిదనిన:—

‘జ్ఞానమువలన మోక్షము సిద్ధింపదు. మోక్షము పదార్థము కావున దానిని కర్మచేతనే సాధింపవలయును. లోకమున నెవ్వనికిని జ్ఞానమాత్రముచేఁ బదార్థము సిద్ధించుటలేదు.’ అను విపరీతజ్ఞానము జ్ఞానావరణీయ మనుకర్మ. జైనమతమునాశ్రయించుట వలన మోక్షము రాదు. అనుతలంపు దర్శనావరణీయ మనుకర్మ ఆచార్యుల నేకుల నేకవిధములుగ మోక్షమార్గములనుఁ జూపియున్నారు; కావున వానియందు గలతారతమ్యముల నెఱుంగ లేక భ్రాంతినిొందుట మోహనియమనుకర్మ. మఱియు మోక్షమార్గమునఁ

చెప్పఁబడినయూర్థ్వగమనమే మోక్షము. యిది యథార్థస్వరూపజ్ఞానము వలన కర్తృబంధము నశించినప్పుడు యీమోక్షము కలుగును. అహింస మొదలగుసదాచారములు కూడ మోక్షకారణములే. యీవర్ణింపఁబడిన యేడుపదార్థములును జైనులలో గొందఱకు సమ్మతములు.

మఱికోందఱు యీపదార్థముల నైదుగా మాత్రమే చెప్పుదురు. వానికి వారిమతమున *హస్తికాయము లని వ్యవహారము. ౧ జీవాస్తికాయము. ఇది జీవుఁడే. దీనిస్వరూప మిదివరకే వర్ణింపఁబడినది. యిది బద్ధమనియు ముక్తమనియు నిత్యసిద్ధమనియు మూడువిధములు. సంసారి జీవులు బద్ధులు, యథార్థస్వరూపజ్ఞానము సదాచారము మొదలగువాని చే ముక్తిని సంపాదించినవారు ముక్తులు. మతకర్త యగునర్హత దేవుఁడు నిత్యము క్తుఁ డగుటచే న్యతస్సిద్ధుఁడు. ౨ పుద్గలాస్తికాయము. పుద్గల మనఁగా పరమాణునముదాయమువలన నేర్పడినదేహమని యిదివరకే వైభాషిక మతఖండనమునందే చెప్పియున్నాము. అదియే పుద్గలాస్తికాయము; అదియుపుణ్యవ్యస్తేజోవాయుభేదములచేతను జంగమస్థావరభేదములచేతను ఆఱువిధములు. వీరిమతమునందును బౌద్ధవైశేషికమతములయందువలె నాల్గుభూతములుమాత్రము పరమాణుములనుండి జనించుననుటయే సిద్ధాంతము. వీరిమతమునందు మాత్రము పరమాణుములు తుణికిములు కావు. 3 ఆకాశాస్తికాయము. ఇది యాకాశమే బౌద్ధమతమునందువలె నే వీరి మతమునందును ఆవరణమును తొలఁగించుటయే యాకాశము నకుపని. ఈఆకాశంబును లోకాకాశ మనియు, అలోకకాశ మనియు

బోవుచున్నప్పుడు దానికి నేదియైన సంసారజ్ఞానమువలన విఘ్నము కలుగునేని యప్పు డాసంసారజ్ఞానము అంతరాయ మనుకర్త యగును. ఈ నాల్గును మోక్షవిఘ్నకరము లగుటచే ఘాతకర్తలు.

ఇట్లే శుక్లశోణితములుఁ జేరినపిదప నవి (పరిపాకమును జెందునట్లు చేయు కర్తృవేదనీయ మనఁబడును. దానికి సహాయముఁ జేయుచు కలలము బుద్బుదము మొదలగువానిఁ గలిగించునది నామిక మనుకర్త. గోత్రికకర్త శక్తిరూపముతో సింఠికికంటె మున్నే యుండును. ఆయుష్కరకర్త దేహమునుఁ బుట్టించి యాయవు నొసంగును. ఇట్లగుటచే నివి జ్ఞానమునకు విఘ్నమునుఁ జేయవు కావున నఘాతకర్తలు. జీవునకు శరీరమే బంధపేతు వగుటచే నీకర్తలును బంధములే యై యున్నవి.

* 'అ నీతి కాయతే ఇ త్థ స్తికాయా' 'ఉన్నది' యని చెప్పఁబడును కావునఁ బదార్థమునకు నస్తికాయ మని పేరు అని నై నుల పరిభాష.

రెండువిధములు. ఒకదానిపై నొకటి దొంతివలె నుండునీపదునాల్గులోకములకును నడుమనడుమ నుండునాకాశము లోకాకాశము. సర్వలోకముల కంటెను మీద నున్నయాకాశము అలోకాకాశము. ఇదియే మోక్షస్థానము. ముక్తజీవుఁ డిచ్చటఁ జేరి యెప్పటికిని పైకిపోవుచు నేయుండును. రథర్థాస్థికాయము. ఇది పుణ్యసంస్కారము ప్రస్తుతజన్మమున జీవుఁడు చేయుచున్న సత్కార్యముల నాధారముఁ జేసికొని దాని నూహింపవచ్చును; పుణ్యసంసారము లేకున్న పుణ్యముల నాచరించుటయందు యుద్దేశమే కలుగదు కదా. ౫ అధర్థాస్థికాయము. యిది పాపసంస్కారము జీవుఁడు శరీరమున నిలిచియుండుట నాశ్రయించి దీని నూహింపవచ్చును. మోక్షస్థితియే జీవునకు స్వాభావికమై యుండ పాపసంస్కారము లేకపోయిన నీదేహమునందు బద్ధుఁడై నిలచి యుండుట యెట్లువచ్చును?

ఇది వారిపదార్థవిభాగము. వారిమతమున నీజెప్పఁబడిన సర్వపదార్థములును సత్యములును కావు; అసత్యములును కావు; సత్యాసత్యములును కావు; అనిర్వచనీయములును గావు. వానికి నియమమేలేదు. *స్వాదస్తి యేపదార్థములకైనను కలిమిని స్థాపింపవలయుననిన నెట్లో యొక్కట్లు స్థాపింపవచ్చును. స్వాన్నాస్తే లేమిని స్థాపింపవలయు నన్నను యెట్లైన స్థాపింపవచ్చును. 'స్వాదస్తి చ న్నాస్తిచ' యొక్కదానియందే కలిమిలేముల రెంటిని గూడ స్థాపింపవచ్చును. స్వాదవక్తవ్యః (ఒకదానియందే రెండుధర్మములును లే వనియు చెప్పవచ్చును. స్వాదస్తిచావక్తవ్యః) ఉన్నదనియే చెప్పి కూడ సనిర్వచనీయ మనవచ్చును. స్వాన్నాస్థిచావక్తవ్యః లేదనిచెప్పియు సనిర్వచనీయమనవచ్చును. స్వాదస్తిచ న్నాస్తిచావక్తవ్యః (ఉన్నదియు లేనిదియు నగు నని చెప్పియు సనిర్వచనీయ మనవచ్చును) అని వారు యేఁడువిధములుగ కలిమిలేములనీమమును భంగము గావింపఁజూతురు. దీనికి వారిమతమున సప్రభంగీన్యాయమని పేరు. వారు ప్రతివిషయమునందును యీన్యాయమునే యుపయోగింతురు. స్వాదేకః స్వాదనేకః స్వాదేక స్వానేక శ్చ స్వాదవక్తవ్యః స్వాదేకశ్చావక్తవ్యః స్వాదనేకచావక్తవ్యః స్వాదేక శ్చానేకశ్చావక్తవ్యః (యేపదార్థము)నైనను యేకమనియు ననేకమనియు రెండువిధములుగ

గూడ నున్న దనియు నన్నివిధములుగ గూడ సనిర్వచనీయమనియు బాత్తుగనే లేదనియు(గూడ చెప్పవచ్చును) స్యాన్నిత్యః స్యా దనిత్యః” అని సర్వవిషయములందును వారిచే నిట్టిసిద్ధాంతమే చేయబడును.

మఱియు వీరిమతమునందును పునర్లక్ష్యముకలదు. జీవుఁడు యేయే దేహమునందుండునో అంతంతపరిమాణము కలవాఁడే యైయుండును. గజ దేహమున నున్నజీవుఁడు పాపప్రభావమువలన చీమయొక్క దేహమును ప్రవేశింపవచ్చినచో నప్పు డాదేహమునకే సరి యైనంతప్రమాణము కల వాఁడే యగును; చీమయొక్క దేహమునుండి పుణ్యప్రభావమువలన గజ దేహమును ప్రవేశింపవలసివచ్చినప్పుడును దానికి తగినంతప్రమాణము కలవాఁడే యగును.

వేదాంతులకు సమ్మతములును ప్రస్తాపాంతరమున ఖండితములు నగు విషయములు:—

వీరిమతమునందు పరిమాణపులు ఊణికములు కాకపోవుటచే బౌద్ధమతమునందు చూపబడినదోషము లిచ్చట రావు. కావున పరమాణువుల నిత్యములుగ నంగీకరించువై శేషికమతమునందు జూపబడినదోషములు వీరిమతమునందును కలవు. మఱియు పుణ్యపాపములును కర్తయే బంధ మనుటయు యథార్థస్వరూపజ్ఞానమువలన దానికి నాశము కలుగు ననుటకు వేదాంతునకును సమ్మతము లగునంతములే పదార్థవిభాగము నందును మోక్షజీవస్వరూపములు తప్ప తక్కినవియు సమ్మతములే. కావున నీయాంశములు తప్ప తక్కినవి మాత్ర మియధికరణమున ఖండింపబడును.

సూత్రము. ౩౩.

అనతారిక:—“పదార్థములకు నియమము లేకపోవుటచే బరమేశ్వరుఁడును సన్యాత్రరూపుఁడైయుండు ననుటకు వీలు లేదు. కావున వేదాంతసమన్వయము దోషముక్తము” అని పై మతస్థులవాదము నాశ్రయించి పూర్వపక్షమురాగా దాని నీయధికరణమున నిరాకరించుచున్నాఁడు. అందు మొట్టమొదట నీక్రిందిసూత్రముచే “పదార్థములకు కలిమిలేములలో నేదియు నియతముగ లేదు” అను జైససిద్ధాంతభాగమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౦౪. నైకస్తి న్నసంభవాత్. ౨. ౨. 33.

తాత్పర్యము:—ఈజైనచతుర్థము యుక్తియుక్తము కానేరదు. వీరితలంపు యుక్తిశూన్యము; సర్వప్రమాణవిరుద్ధము. చల్లదనమును వేడిమియు నొక్కపదార్థమున నుండనట్లు కలిమిలేములు రెండు నొక్కపదార్థమున నుండనేరవు. కావున వారి సత్యభంగీన్యాయము నిర్మూలము.

“ఇట్లు కాదు పదార్థములకు నెట్లును నియమ ముండుటకు వీలు లేదు. అవి సత్యరూపములే యగునేని సర్వకాలములయందును సర్వవిధములుగాను సత్యము లయ్యె యుండవలయును. అట్లయిన దానినిఁ గూర్చి యెన్నఁడును ప్రసర్తింపవలసినవనియే యుండదు. (ఆపదార్థము ఎప్పటికిని లభించియే యుండును. అప్పుడు విడువవలసినదానిని విడచుటకే వీలులేదు. ఇట్లున్న ప్రయత్నముమాత్ర మక్కఱలేదు కదా! ఇది లోకవిరుద్ధము, కావున పదార్థములకు నియమము లే దనుటయే యుక్తము. అప్పుడు ఏదియో యొకకాలమున నేదియోయొక పదార్థ మెట్లో యొకవిధముగ నుండును కావున దానిని సంపాదించుటకుఁ గాని విడచుటకుఁగాని ప్రయత్నము కావలసివచ్చును. కావున జైన సిద్ధాంతమే యుక్తియుక్తముగ తోచుచున్నది” అనియెదవేమొ వినుము. ఇది యుక్తియుక్తము కానేరదు; పారమార్థికస్థితిలో నేదియైన నొకటి సత్యముగ నుండకపోయిన వీలు లేదు. అన్నియు సత్యము లనుట సంభవింప దనియు అధిష్టానము నొకదాని సంగీకరింపకున్న దేనినిగాని బాధించుటకు వీలు లే దనియు మాధ్యమికమతఖండనమున వివరించియున్నాము. “సత్యాసత్యత్వములు రెండును కలవనికదా! జైనులు చెప్పిరి” అనియెదవేమొ యవి యొక్కపదార్థమునఁ గూడి యుండనేర వనుట సర్వవాది సమ్మతము. ఇట్లయిన వారిమతము ననుసరింతునేని “ఈపదార్థము కలదా? లేదా?” అని వికల్పము మాత్రమే యేర్పడును. సమానబలములు కల రెండువిషయములకు నొక్కచోట ప్రసక్తి కలిగినప్పుడు వికల్పమునే యాశ్రయింపవలయు ననుట సర్వవాదిసమ్మతము కదా! ఇక ప్రస్తుతమున నట్లాశ్రయించుటకు వీలు లేదు; మనము వస్తువునుఁ గూర్చి మాట్లాడుచున్నాము; కాని క్రియను గూర్చి కాదు; వస్తువుయందు వికల్పము సంభవింపదు. కావున సత్యాసత్యములు రెండు నొక్కదాని

ధర్మము లగుననుట యుక్తియుక్తము కానేరదు. అది పారమార్థికము కానేరదు.

ఇక మనమతమును (వేదాంతమతమును) బాడుము. పరమేశ్వరుఁడు నిత్యసిద్ధుఁడు; పారమార్థికసత్యరూపుఁడు అనిర్వచనీయుఁడు. (లోకమున నింద్రియములకు గోచరము లగుపదార్థములనే గోచరము లైనప్పుడు సత్యము లనియు కానప్పుడు అసత్యము లనియుఁ జెప్పుచున్నాము. ఇంద్రియగోచరుఁడు కాకపోవుటచేఁ బరమేశ్వరునియందు దీరెండువ్యవహారములును సంభవింపవు కావున నాయన యనిర్వచనీయుఁ డగు నని తెలిసికొనవలయును) ఒకనికి దొరకకుండువాఁడును కాఁడు ఒకనిచే విడువఁబడువాఁడును కాఁడు. ఆత్మరూపుఁడు. ఇక ప్రపంచ మన్ననో యది వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మభిన్నముగ లేనిదే అయినను ఉన్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. కావున వ్యవహారమున్న నిదియు సత్యమే: ఈసిద్ధాంతమున దోష మేదియు లేదు. 'సత్యభావన యుండినచో పరమార్థస్థితిలోఁ గూడ సత్యమే కావలయును' అనియెడవేమొ అట్లుకాదు. అప్పుడు ఎండమావులలోఁ గానవచ్చిన నీరు కూడ సత్యమే కావలసివచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా! ఇక వారిమతమును విచారింపుము. అన్నిపదార్థములును సత్యములు శూన్యములు కూడ నగునేని యప్పుడు దేహంబును దేహాత్మాభిమానంబును గూడ సత్యమే యగుటచే నొకపక్షమున నాస్తికవాదము వచ్చును ; మఱియొక పక్షమున ససత్యములే యగుకర్మాదులను బాధించుటకై విద్వాంసులును మఱియొకమూఱు ప్రయత్నము చేయవలయు ననుట నిరర్థక మగుటచే మోక్షసాధనోపదేశము వ్యర్థమగును. కావున వారిమత మెట్లును యుక్తియుక్తము కాదు.

మఱియు అన్నిపదార్థములయందును నియమమే లేదనిన వారికి స్వశాస్త్రమునందు స్వరూపస్వభావములతో వర్ణింపఁబడిన జీవాజీవాదినస్తపదార్థములకు నైన నియమము కలదా? లేదా? లేదనిన సిద్ధాంతమునకే భంగము వచ్చును; పదార్థనిర్ధారణయే లేకపోవును. యీదోషము పోవుటకై 'నియమము కలదు' అనిచెప్పిన నప్పు డన్నిపదార్థములకును ఆనియమ మవశ్యముగా నుండును; ఇందు విరోధ మేమి? 'ఇట్లు చెప్పట సరిగా నుండలేదు, నియమ మనఁగా మనయభిప్రాయమున (వేదాంతుల యభిప్రాయమున) పదార్థములకు కలిగిన లక్షణములచేతనే మోక్షము యొక్కటి

మాత్రమే యుండును' అని సిద్ధాంతముఁ జేయుటయే యైయున్నది. వారి మతమునఁ గూడ బాగుగ విచారించిన 'పదార్థము అనేకరూప మైనది' అని సిద్ధాంతము చేయఁబడియే యున్నది. పదార్థములకు నియమము లేకున్నను కలవిగా గాని లేనివిగాఁ గాని యుండకపోయినను 'ఇవి యనేకరూపములు' అని జనించుతద్విషయజ్ఞానమునకుమాత్రము నియమ ముండవచ్చును కదా! కావున నాజ్ఞాన మప్రమాణము కానేరదు' అనియె దవేమొ ఇది మాత్ర మెట్లు సరిపడును? వారు సగ్రహపదార్థములకును నియమము లే దని చెప్పియుండ పదార్థనిర్ధారణకు నొక్కదానికి మాత్రము నియమము యెక్కడనుండి వచ్చును? ఇదియు (పదార్థనిర్ధారణయు పదార్థవిషయికజ్ఞానంబును) వస్తువే యగుటచే దీనియందుఁ గూడ సప్తభంగీన్యాయము నుపయోగింపవచ్చును కదా!

ఇట్లు విచారించిన జై నమతమునందు పదార్థనిర్ణయము చేయువాఁ డుఁగాని అట్లు నిర్ణయించుటవలన కలుగుఫలముగాని నియతముగ నుం డనేరదు. అవి యొకపక్షమున నున్నవియును మఱియొకపక్షమున లేనివి యునుఁ గూడఁ గావచ్చును కదా! ఇట్లయిన ప్రమాణప్రమేయప్ర మాత్యప్రమితులను నిర్ణయింపకయే శాస్త్రకారుఁ డేవిషయమునుగాని యెట్లు నిర్ణయింపఁగలఁడు? శిష్యులకు నెట్లు బోధింపఁగలఁడు? శిష్యులును నిర్ణయము లేనియాయనమతము నెట్లనుసరింపఁగలరు? ఫల మొక్కటి నియతమై సత్యరూపమై యుండినఁ గదా! దానినిగూర్చి పురుషులు ప్రవ ర్తించుట సంభవించును! ఫలంబును ఫలార్థమై చేయుప్రయత్నంబును పురుషుండును ఫలోపదేశంబును ఉపదేశకుండును శాస్త్రంబునుఁ గూడ ననియతములే యైనచో నీక నెవ్వఁడు దేనికై ప్రయత్నించును? దేనిని పొంది నుఖించును? ఎవ్వనియపదేశము నాదరించును. ఎవ్వనినాశ్రయిం చును. ఈకారణమువలన జై నసిద్ధాంత మున్నత్యప్రలాపమే.

మఱియు వారు పదార్థములకు సప్తసంఖ్యను చెప్పుచున్నారు. అస్తి కాయములకు పంచసంఖ్యను చెప్పుచున్నారు. ధర్మార్థములు బంధమోక్ష ఖములు ననువాని నంగీకరించుచున్నారు. యథార్థస్వరూపజ్ఞానము మో సాగనమనుచున్నారు; అజ్ఞానము బంధహేతు వనుచున్నారు. ఈవిషయ ములయం దంతటను సప్తభంగీన్యాయము నుపయోగించిన దేనికిని నియ మము లేక పోవలసివచ్చును.
 Marked by Digitized by eGangotri

వారు చెప్పినసంఖ్యతో నీలువ నక్కటలేదు. తక్కువైనను గావచ్చును. ఎక్కువైనను గావచ్చును. బంధమోక్షోదలును ఉండిన నుండవచ్చును; లేకున్న లేకపోవచ్చును. ఉన్నవో? లేవో? అనుసంశయముమాత్ర మెన్న టికిని తీరదు. మఱియు వారు సప్తభంగీన్యాయమునందు “ఏవదార్థమును గూర్చియు చెప్పుటకు వీలు లేదు” అనుచున్నారు. ఇట్లయిన వారుమాత్ర మీపదార్థములను గూర్చి యెట్లు చెప్పిరి? జీవాదులస్వరూపస్వభావముల నెట్లు వర్ణించిరి? వానికిఁ గూడ నియమము లేదుకదా! వారుచెప్పినజీవుఁడు జీవుఁడో? కాఁడో? ఎఱికి తెలియును? విచారించిన నింతకంటె నున్నత ప్రలాపమేదికలదు? ఈ కారణమువలన నీమత మెవ్వరికి నాశ్రయణీ యుముకాదు.

సూత్రము. ౩౪.

అవతారిక:—ఇట్లు సప్తభంగీన్యాయమును ఖండించి జీవవిషయక మగుసిద్ధాంతమును (జీవుడు శరీరముతో సమానప్రమాణము కలవాడనుటను) ఖండించుచున్నాడు

౨౦౫. ఏనం చాఽఽ త్తాఽకార్తస్త్వం.

၁. ၁. ၃၄.

తాత్పర్యము:—మఱియు పైన చేసినవాదము నాశ్రయించి యేప దార్థమునందును సప్తభంగీన్యాయము నుపయోగించుట దోష మని తేలి నది. ఈ కారణమువలన వారిమతమున నొకపక్షమున సర్వభోక్త యగుజీవుఁడు శూన్యరూపుఁడే కావలసివచ్చును. వారిమతమున సప్తభంగీన్యాయ మన్నిపదార్థములయందును కల దని యిదివరకే నిరూపించియున్నాముకదా ! ఇది యట్లుండ వారు చేయు (జీవ) స్వభావవర్ణనము ననుసరించి చూచినను జీవుఁడు శూన్యప్రాయుఁడే అప్రామాణికుఁడే యగును.

ఎట్లనిన:—

లోకమున 'నేయేపదార్థములు పరిచ్ఛిన్నములై (అల్పదేశమున నుండునవియై) యుండునో' అవి యవశ్యముగ నశించును' అనునియమము కలదు. ఘటాదిపదార్థములుందు ఈవిషయము ప్రత్యక్షమే యై యున్నది. వారును (శైవసాంఖ్యాది) శాస్త్రముల ప్రకారముగ భగవదనియు ప్రతి

శరీరమునందును ఆతఁడు వేటువేటుగఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడై యున్నాడనియుఁ జెప్పుదురు. ఇట్లున్న నాతఁడును సశించువాడే కావలసినచున్నను, ఇదియు వారికి సమ్యతము కాదు.

మఱియు దేహపరిమాణము లన్నియు సమానములు కావు. ఒక దాని దేహమునకంటె మఱియొక దాని దేహము విశాలముగను అల్పపరిమాణముగలదిగను కూడ నున్నది. ఇట్లున్న మనుష్యదేహమున నుండి తత్సమాన ప్రమాణము కలవాఁడగుజీవుఁడు కర్తృపరిపాకభేదమువలన గజదేహమును ప్రవేశింపవలసి నచ్చినప్పుడు ఆ దేహమునం దంతటను వ్యాపించి యుండలేదు; గజదేహస్థితజీవుఁడును దోమయొక్క శరీరమును ప్రవేశింపవలసినప్పుడు సమగ్రముగ నా దేహమునం దిముండఁడు. ఇంతయేల నొక్క మనుష్యశరీరమునందే యున్నజీవుఁడును బాల్యమునుండి యౌవనమునకు వచ్చినప్పుడు దేహ మభివృద్ధి యై న దానిలో నిండియుండనేరఁడు. బాల శరీరమునకు సరిపోయినజీవుఁడు యౌవనవంతుని శరీరమునకు నెట్లుసరిపోవును? అదియే (యౌవనవంతునిశరీరమే) యాతనికి పరిమాణమైనయెడల మొట్టమొదట బాలునిశరీరమున కెట్లు సరిపోయెను? కావున జీవునివిషయమున నాలోచించినను వారిస్థిధాంత మయు క్తమే యగుచున్నది.

‘ఇట్లు కాదు జీవునకు ననేకావయవములు కల వనియు నవి ప్రదేశ మల్పముగ నున్నప్పుడు సంకోచమును జెందు ననియు అధికముగ నున్నప్పుడు వికాసమును జెందుననియు వారివక్షమే యుండవచ్చును. దీప మిట్లే యున్నది. కాంతిరూపము లైన దానియవయవములు చిన్నకుండలో నుంచినప్పుడు సంకోచమును జెందుచున్నవి. గొప్పగృహమునం దుంచినప్పుడు వికాసమును జెంది సర్వగృహము నాక్రమించుచున్నవి కదా!’ అనియెడవేమొ యావక్షంబును యుక్తియుక్తము కాదు. దీపము అనిత్యము; దాని యవయవములు నట్టివే జీవుఁడు కూడ నిట్టివాడే యనుట యెవ్వరికిని సమ్యతము కాదు కదా! కావున జీవావయవ హలకును దీపావయవములకును భేద మనంతముగ గలదు. ఈకారణమువలన దీపదృష్టాంత మిచ్చట పనికిరాదు. ఇక విచారింపుము జీవావయవములు ఒకదానితో నొకటి యొరయునా? లేదా? ఒక యునేని యధికసంఖ్య గలయవయవము లల్పప్రదేశమున నుండనేరవు. ఒక్క మనుష్యుఁడుగనియెడకుం బలుగులను ప్రదేశమునొక్క మాత్రే నిలు

చుటకు వీలు లేదు కదా ! ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నవి (జీవా
వయవములు.) యాకాశతల్యములై పరిమాణరహితములై యాకార
శూన్యములై పరమాణువులనలె సుండవలసినవచ్చును. అప్పుడు వాని
సంఖ్య యెంతయైనను పరమాణుమాత్రమే యగును. అట్టిపదార్థము
లెన్నిచేరినను స్థూలము సంభవింపదని యిదివరకే (వైశేషికమతఖండన
మునందే) చెప్పి యున్నాము. ఆకాశ మాకాశముతో జేరినయెడల నాకా
శమే యగును; కాని స్థూల మగుపదార్థాంతరము కానేరదు కదా! కావున
నప్పుడు జీవుఁడు అణుమాత్రుడే కావలయును. ఇదియు వారికి (జైనులకు)
సమ్మతము కాదు. మఱియు “జీవుఁడు శరీరపరిమాణము కలవాఁడు” అని
చెప్పినప్పుడు ఆశరీరమున నెన్నియవయవములియునునో అన్ని యవయవ
ములుమాత్రమే (జీవునకు) యుండవలయును కాని యనంతావయవము
లెక్కడనుండి వచ్చును ? కావున నెట్లును జైనుతము యుక్తిశూన్యమే.

సూత్రము. ౩౫.

అనతారిక:—ఈయాక్షేపమునకు వారుచెప్పసమాధానము (“జీ
వునకు స్థూలశరీరప్రాప్తి కలిగినప్పుడు కొన్నియవయవములు చేరును;
సూక్ష్మప్రిపీలికాదిశరీరప్రాప్తి కలిగినప్పుడు కొన్నియవయవములు పోవును”
అనుసమాధానమును) ఇదివరకే వివరించి యున్నాము. అది యిప్పుడు
ఖండింపఁబడుచున్నది.

౨౦౬. న చ పర్యాయా ద ప్యవిరోధో వికారా దిభ్యః. ౨. ౨. ౩౫.

తాత్పర్యము:—పైన చూపిన జైనసమాధానము యుక్తియు
క్తము కానేరదు. అవయవములు వచ్చుచుఁ బోవుచుండి జీవునకు తుణ
తుణమునకును వృద్ధిక్షయములు కలుగుచుండునేని వాఁడు వికారములు
కలవాఁడగును. వికారి యైన ననిత్యుండగును. అప్పుడు బంధమోక్ష
ముల నంగీకరించుట వ్యర్థ మగును. మోక్షమనఁగా జీవుఁడు స్వస్వరూ
పముతో నలోకాకాశమున నూర్ధ్వగమనముఁ జేయుచు సర్వకాలముల
యందును నిరాశరహితుఁడై యుండుటయే కదా ! అనిత్యునకు నిది
యెట్లు సంభవించును?

వారిమతమున నీమోక్షస్థితియు జీవునకు స్వాభావికమే కాని యాగంతుకము కాదు. నీటిలో నదిమిన నట నిలువక దానిపై భాగమునకు వచ్చుటకే ప్రయత్నించుసారకాయబుట్టువలె నెప్పటికిని యీజీవుడు సంసారసముద్రమునుండి పైకి పోవుటకే ప్రయత్నించుచుండును. అయినను యెనిమిదివిధము లగుకర్మ వానిని బంధించి బలాత్కారముగ బదువు కట్టినసారకాయబుట్టునువలె సంసారసముద్రమున చుంచియున్నది. ఇట్లు గుటచే స్వరూపజ్ఞానమువలన నాకర్మబంధము తెగవలయు సంతియ కాని మోక్షము మాత్రము స్వతస్సిద్ధమే. ఇట్లుగుటచే వృద్ధిక్షయముల జెందువానికి నిట్టిమోక్షము సంభవించుటకు వీలు లేకపోవుటవలన వారిమతము నందు దోషము వచ్చును; పూర్వాపరవిరోధము సంభవించును.

మఱియు ఈయవయవములకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండుటయే స్వభావము గావున నివి యాత్మభిన్నములే యగు ననుటలో సంశయము లేదు. ఇట్లయిన నాత్మ యెవ్వఁడు? ఏ యవయవము లన్ని శరీములయందు నేకరూపముతోఁ బ్రవేశించుచు స్థిరమైయుండునో అదియే యాత్మ యనవలయును; దానిని నిరూపించుటకు మాత్రము వీలులేదు. వచ్చుచుఁ బోవుచుండుటలో నేదిపోవునో యెవ్వరికి తెలియును?

మఱియు నీయవయవములు వచ్చుచుఁ బోవుచుండునేని యవి యెచ్చటనుండి వచ్చును? ఎచ్చటికిపోవును? జై నమతమునందును జీవుని కంటె భిన్నముగ భూతములు మాత్రమే కలవు; కాని మఱి యేవియు లేవు. ఈయవయవము లందుండియే జనించి యుండే యడంగు ననుటకు వీలులేదు. ఇవి జీవావయవములు జీవుఁడును భూతములనుండి జనించిన వాఁడుకాదు. ఇట్లుండ భూతసంబంధము లగునవయవములు విజాతీయుఁడగుజీవునకు వృద్ధిక్షయముల నెట్లు కలిగింపఁగలవు?

ఇదియునుఁ గాక నీపక్షము నాశ్రయించిన నాత్మయొక్క స్వరూపమే నిర్ణయము కానేరదు. వచ్చుచుఁ బోవుచున్నయవయవములకు పరిమాణము నియతముగ లేదు కదా! ఇట్లు లేకున్న నాత్మ యణుపరిమాణముగలవాఁడో? లేక మహత్పరిమాణముగలవాఁడో మధ్యమపరిమాణముగలవాఁడో? యెట్లు నిర్ణయింప నగుచు?

ఇదియంతయునుఁ గాక మఱియొకగొప్పదోషము కలదు. ఈయవయవము లన్నియు గొప్పనిష్ఠముగఁ జరినపదవి వానికి పైతన్యమువచ్చునా?

లేక ప్రత్యేకముగనే చైతన్యముకలదా? ప్రత్యేకముగ నున్నచో నవి స్వతంత్రములు కావున నన్నియు నొక్కచో జేరునో? చేరునో చెప్పలేము. చేరినను ఒక్కదేహమున ననేకజీవులున్నారని యంగీరింపవలసినప్పుడు, ఇనియు విరుద్ధమే కదా! ఇది నన్నియును జేరియే చైతన్యము నొందుననిన నప్పుడు దోమ మొదలగునన్ని శరీరములు నిర్జీవములే కావలసినప్పుడు. ఆ దేహములయందు ఒకటిరెండు వస్తువులకంటె నెక్కువగా నిముడపు కదా! గొప్పసంఘ మైనదిదవ రావలసినచైతన్యము రెండు కూడినంతమాత్రముననే యెట్లు వచ్చును? “ఒకదానితో మఱియొకటి చేరఁగానే చైతన్యము వచ్చును” అందువేమొ అప్పటికిని ఒకపక్షమున దోమకంటె నన్ని శరీరములు నిర్జీవములు కావలసినప్పుడు. అందు రెండవయవయవముకూడ నుండుటకు వీలు లేదు. కదా! మఱియొక పక్షమున స్వయముగ నచేతనము లగువానికి పరస్పరసంబంధముచే జైతన్యము కలుగు ననుటయే సంభవింపదు కదా! కావున నెట్లు బహుదోషగ్రస్త మగుటచే “అవయవసంయోగవియోగములవలన జీవుఁడు సర్వ శరీరములయందును శరీరపరిమాణుఁడై ప్రవర్తించుచుండును” అను పక్షము యుక్తియుక్తము కాదు.

ఈసూత్రమునకు రెండవవ్యాఖ్యానము. —

అవతారిక:—పైసూత్రమునందు (3వ. వ. సూత్రమునందు) “పరిచ్ఛిన్నఁ డగుటచే జీవుఁడు అనిత్యుఁడు కావలసినప్పుడు” అని యాత్మేపము చేయఁబడియున్నది. దానికి సమాధానముగ జైనులు బౌద్ధమతము నవలంబించి “దేహభేదమువలన పరిమాణభేదము కలుగుచున్నను ఆత్మసూత్రము నిత్యుఁడే కావచ్చును. బౌద్ధులు జ్ఞానములు సిత్యములు కాకున్నను తత్సంతానము నిత్య మగుచని చెప్పుచున్నారు కదా! కావున నదీప్రవాహము పురాతనజలము పోయి నవీనజలము వచ్చుచున్నను సంతానరూపమున నిత్యమే యగునట్లు ఈయాత్మయు పరిమాణములు మారుచున్నను నిత్యుఁడు కావచ్చును” అని చెప్పిననవారినుతము నిలువదు.

న చ పర్యాయా ద ప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః.

తాత్పర్యము:—ఈసమాధానము కూడ యుక్తియు క్తము కాదు; ఎట్లన:—ఆయాత్మసంతానము వస్తువా? కాదా? మొదటిపక్షమున దానికి పరిణామము కావలసివచ్చును. మూసయందు కరగిపోసిన రాగి వలె నాయాత్మయు దేహమున ప్రవేశించినప్పుడెల్ల దానితో సమానపరిమాణము కలుగునట్లు పరిణామించుచుండవలసివచ్చును. అప్పుడు ఆయన యనిత్యుడే కావలసివచ్చును. ఇక నాసంతానము వస్తువు కాకభోయిన యెడల నాత్మయే లేకపోవలసివచ్చును; బాధలు చెప్పినవిధమున శూన్యమే యుండవలసివచ్చును. ఇది వారిమతమునకు విరుద్ధము కావున నెట్లును వారిమతము యుక్తిశూన్యమే.

సూత్రము. ౩౬.

అవతారిక:—మఱియు జైనులు ముక్తికలుగుజన్మమున నున్నజీవపరిమాణము నిత్య మగునందురు. ఆజన్మమునకు పిదప నుత్తరజన్మము కలుగకపోవుటచే జరిమాణము మారదని వారిశుభిప్రాయము. ఈపక్షమును క్రిందిసూత్రమున ఖండింపుచున్నాడు.

౨౦౭. అన్త్యావస్థితే శోచ్యభయనిత్యత్వా

దవిశేషః. ౨. ౨. ౩౬.

తాత్పర్యము:—జైనమతమునందు మఱియొకదోషము కూడ కలదు. ముక్తికలుగఁబోవునటుమున నున్నపరిమాణము నిత్య మని జైనులు చెప్పుచున్నారు కదా! గాని నాశ్రయించి చూచిన మొట్టమొదటను నడుమను గలసర్వపరిమాణములును నిత్యములే కావలసివచ్చును. అన్నియు నాత్మపరిమాణములే కదా! ఇట్లుండ నొక్కటి నిత్యమైన తక్కినవి మాత్రము నిత్యములు కాకుండుట యెట్లు? దీని సంగీకరించి నచో నప్పుడు జీవుడు ఏదేహమునకు పోయిన నొక్కరూపముతోనే యుండవలసివచ్చును. ఇది వారిమతమునకు విరుద్ధము కావున నెట్లు

నున్నవాఁ డచ్చటనే యైన నిలువవలసినవాఁ డగును. ఈరెండును విరుద్ధములేకదా!

మఱియొకవిశేషము:—ఏపదార్థమైనను నిత్యము కావలయునన్న సర్వకాలములయందు నొక్కరీతిగనే యుండవలయును. కొంతకాలము లేక నడుమ జనించునేని యప్పుడు ఘటాదులవలె ననిత్యమే కావలసినవచ్చును. ఇది నియమము. కావున జైనసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచిన వారు కట్టకడపటి జీవపరిమాణమును నిత్యమనుచున్నారు కదా! అట్లయిన నది త్రికాలములయందు నేకరూపముతో నుండవలసినది యగును. అప్పుడు జీవునకు శరీరానుసారముగ పరిమాణములు మారుటకు వీలుండదు. ఒకయణుపరిమాణమో లేక మహత్పరిమాణమో మాత్రమే యాతని కుండవలసినవచ్చును. మధ్యమపరిమాణమైన శరీరానుసారముగ పరిణమింపవలయును కదా! కావున 'జీవునకు మధ్యమపరిమాణమే కలదు' అనుసిద్ధాంతమునకు (జైనసిద్ధాంతమునకు) భంగము వచ్చును. 'ఒక పరిమాణమే త్రికాలములయందు నున్నను కారణాంతరములచే నితరపరిమాణములు వచ్చుచుఁ బోవుచుండవచ్చును కదా' అనియెడవేమొ అది సంభవింపదు. అప్పుడు పదార్థమునకే భేదము కలుగవలసినవచ్చును. 'అదియే ఇది' అని గుఱుతించుటకు నప్పుడు తగినయవకాశము లేదు కదా! కావున బాద్ధమతమువలె వీరిమతముకూడ శ్రేయస్కాములచే నాదరణీయము కాదు.

పత్వ్యధికరణము. ౭.

సంగతి:—పూర్వాధికరణమున లుంఛిత కేశు (వెంట్రుకల కర్తరించినవారు) లగుజైనులు ఖండింపఁబడిరి. అప్పుడు జైవులు బుద్ధికి స్ఫురించిరి. వీరు జటాధారులు. కావున బుద్ధినన్నిధానరక్షణ. సందర్భముచే వీరియతమీయధికరణమున నిరాకరింపఁబడును; మఱియు పై యధికరణమున 'కలిమిలేము లొక్కస్థలముననుండుట యుక్తము కాకపోవుటచే జైనసిద్ధాంతము యుక్తిశూన్యము' అని చెప్పఁబడెను. దాని నాశ్రయించి 'ఒక్క పరమేశ్వరుఁడు అభిన్న పాదాననిమిత్తకారణమగుటకు వీలులేదు. కావున వేదాంతమతము యుక్తము కాదు' అని బృహ్మసూత్రపూర్వకముగ

వచ్చినయూత్సేవ మీయధికరణమున నిరాకరింపఁబడును కావున దీనికిఁ బూర్వాధికరణముతో గలసంబంధము దృష్టాంతరూపసంబంధము కూడ నగును.

విషయము, శైవమతము వేదాంతమునకు సమీపము:— ఈయధికరణమున ఖండనార్థమై ముఖ్యముగ శైవమత ముద్దేశింపఁబడెను కాని దీనికి విషయము కేవల నుదియే యని చెప్పుటకు వీలు లేదు, వాస్తవస్థితిలో శైవమతమునందలి యంశములు దాదాపుగా నన్నియు వేదాంతములకు సమైక్యములే. ముఖ్యముగ వీరు చేయువాదములలో నొక్కటి యగు ‘పరమేశ్వరుఁడు కేవలము నిమిత్తకారణమే యై శక్తిని ప్రేరేపించి ప్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడు’ అనుభాగము మాత్రమే యిందు ఖండింపఁబడును. ఈ యీశ్వర నిమిత్తకారణవాదము సాంఖ్యమతస్థులలో గొందఱియందును (నేశ్వరసాంఖ్యులయందును) వైశేషికులయందును గూడ కలదు. వారియభిప్రాయమంతయు నిట ఖండింపఁబడును; ప్రధానముగను ద్దేశింపఁబడుటచే శైవమతస్వరూపముమాత్ర మిచ్చటనిరూపింపఁబడును. తక్కినవారి మతస్వరూపములు యిదివరకే నిరూపింపఁబడినవి. ప్రస్తుత విషయమును (ఈశ్వరనిమిత్తకారణవాదమును) మాత్రము విడిచి తక్కిన యంశములకుండు ఖండింపఁబడియు నున్నవి.

పాశుపతమతస్వరూపము:— శైవులకందఱకును పాశుపతాగమమే ప్రమాణము. ఆయాగమమునందు అయిదుపదార్థములు వర్ణింపఁబడినవి “౧. కార్యములు, ౨. కారణములు, ౩. యోగము, ౪. విధి, ౫. దుఃఖాంతము” అను నీయైదుగు వారిపదార్థములు. ఇందు పృథివ్యాదిభూతము లైదును శబ్దాదిగుణము లైదును గలసి పదియుఁ గార్యములు. పరమేశ్వరుఁడు కేవలనిమిత్తకారణము, ప్రధానము లేక శక్తియుపాదానకారణము. జ్ఞానకర్తృత్రియములు పదియు మనోబుద్ధ్యహంకారములుమూడును గలసి యీపదమూఁడును వానివానికార్యములకుఁ గారణములు. యమనియమాదిరూప మగునది యోగము. సదాచారవిధానము విధిమోక్షమే దుఃఖాంతము.

వీరిమతమునందును బంధము అజ్ఞానకర్తృదులవలన కలిగినదియే మోక్షంబును తత్వజ్ఞానమువలన జనించునదియే. మోక్షకాలమున జీవేశ్వరైక్యమునుకూడ నంగీకరించురు. అయినను వ్యవహారికకాలమున మాత్ర

ము జీవులు పరస్పరభిన్నులే; మఱియొకవిశేషము మోక్షకాలమునందు సంపూర్ణముగ నైక్యము నంగీకరించియు భేదమును కూడ నత్యల్పముగ జెప్పుచునే యుండురు. జీవుఁడు కొంతకాలము సంసారియైయుండెను కావున నిత్యశుద్ధుఁ డగుపరమేశ్వరునితో నైక్యము నొందినను భిన్నుఁడుగా భావింపవలసిన వాఁడే యని చెప్పుదురు. వీరిశాస్త్రమున నీశ్వరునకు పతియనియు జీవునకు పశువనియు బంధమునకు పాశమనియు పేరు.

సూత్రము. ౩౭.

అవతారిక:—ఈశ్వరుఁడు కేవలనిమిత్తకారణ మగుటకు నెట్లును వీలులేదని యీక్రిందిసూత్రమున నిరూపించుచున్నాఁడు.

౨౦౮. పత్వ్యురసామలజస్యాత్. ౨.౨.౩౭.

తాత్పర్యము:—ఈశ్వరుఁడు కేవలనిమిత్తకారణ మనుపక్షము సరి యైనది కాదు. అందు బహువోషములు కలవు. ఎట్లనిన:—

ఈశ్వరుఁడు స్వీతంత్రుఁడు దయామయుఁడు కదా! ఆయన జనుల నుత్తమాధమనుధ్యభేదములతో నేల సృజించును? ఆయనకు రాగద్వేషము లుండఁగూడదు కదా! రాగద్వేషములు కలవాడైన నాయన యీశ్వరుఁడే కాకపోవలసినదప్పును.

“ఇట్లు చెప్పనేల? అన్నియు లోకానుసారము లయ్యేయుండవలయు ననునియమము కలదా? పూర్వమిమాంసాదిశాస్త్రములయందు స్వర్గము దేవతలు మొదలగునవి యనేకములు లోకవిరుద్ధస్వభావములు కలవి యంగీకరింపఁబడుట లేదా?” అనియెద వేమో సత్యమే అవియన్నియు వేదము నాధారము చేసికొని యంగీకరింపఁబడుచున్నవి. వేదము స్వీతం త్రముగనే ప్రమాణ మగుటచే దానియందు చెప్పఁబడినవిషయములకు ప్రత్యక్షాదినహాయ మక్కఱలేదు. అది లోకమునకంటె విరుద్ధముగ నున్నను అంగీకరింపవలసినదియే అట్లు కూడ దనిన ననేకవాదినమ్మత మగు శబ్దప్రమాణమే లేకపోవలసినదప్పును. శబ్దమున సిద్ధాంతము చేయఁ బడినవానిని దృఢపరుచుటకై యస్యప్రమాణములు కావలయునేని యాయస్యప్రమాణములతోనే కార్యసిద్ధి యగుచుండ నిక శబ్దమును ప్రమాణముగ నంగీకరించి ప్రయోజన మేమి? ఇట్లుగట్లే పూర్వమిమాంసాది

కర్తలు కేవల వేదమునే యాశ్రయించి స్వర్గాదుల నంగీకరించిరి. “వారును లోకదృష్టాంతముల నచ్చటచ్చట చూపియే యున్నారకదా!” అనియెడ వేమొ అదియంతయు వేదప్రామాణ్యమును స్థిరపరుచుటకై కాదు. ప్రత్యక్షాదులు కూడ సాధ్యమైనంతవరకు మీసిద్ధాంతమునకు ననుకూలముగనే యున్నవి యని చూపుటకే. ఇక శైవమతసిద్ధాంత మన్ననో ఇట్టిది కాదు. వారు కేవలవేదము నాశ్రయించి యాశ్వరుని నిరూపించుట లేదు. వేదము పరమేశ్వరునభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణముగ జెప్పుచున్నదిగాని కేవల నిమిత్తకారణముగఁ జెప్పుట లేదు. ఈవిషయము పలుమాఱు నిరూపించియే యున్నాము కావున వారికి వేదముతో నించుకయైనను సంబంధములేని యచమానాదులే ప్రమాణములు. ఇట్లయిన లోకదృష్టమునకు నించుకయైనను విరుద్ధమురాకూడదు. అచమానము లోకానుసారముగనే కదా ప్రవర్తింపవలయును. కావున లోకము నాశ్రయించిన రాగద్వేషములు కలవారే విరుద్ధకార్యముల నాచరించుచున్నారు కాని యితరు లట్లుచేయుట లేదు. మఱియు యోగమతమున నీశ్వరుఁ డుదాసీనుఁడు; మధ్యస్థుఁడు. ఇట్టివాఁడు కార్యముల నెట్లచరించును?

“ఇట్లుకాదు జీవు లొనర్చుపుణ్యపాపకర్మముల నాశ్రయించి యీశ్వరుఁడు వారియందు భేదములఁ గల్పించును. మనవక్షము (వేదాంతపక్షము)కూడ నిట్టిదియే కదా! కర్తయు ననాదియగుటచే నన్యోన్యశ్రయ దోషము రానేరదు.” అనియెడవేమొ యట్లుకాదు. మనమతమునందు (వేదాంతమతమునందు) పరమేశ్వరునకు వాస్తవప్రవృత్తి లేదు. సర్వమును మాయామయము. ఇట్లగుటచే మనము చేయుసిద్ధాంతములతో మఱియొకరు పోలిక నెట్టుకొనుటకు వీలు లేదు. శైవమతమునందును నేవీశ్వర

* యోగమతమున నీశ్వరుఁ డుదాసీనుఁడు. — ‘క్షేత్రకర్త విపాకాశ యై రపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వరః’ = ‘అవిద్యాదులతోను పుణ్యపాపమిశ్రకర్మలతోను వానిఫలములతోను వాని ననుసరించిన సంస్కారములతోను ఇంచుకయైనను సంబంధములేని పురుషశ్రేష్ఠః డీశ్వరుఁ డనఁబడును.’ అని యోగు లీశ్వరుని బురుషునిఁగ నంగీకరించుచున్నారు. వీరిసిద్ధాంతము కూడ సాంఖ్యసిద్ధాంతమే యగుటచే నిందును పురుషుఁ డుదాసీనుఁడే, ఆతనికి భోగాదులతో వాస్తవసంబంధములేదు; కావున నీశ్వరుఁడుఁ గూడ నుదాసీనుఁడే కావలయును. ఏకార్యముల నైన నాచరించువాఁడు కాఁ గూడదు.

సాంఖ్య వైశేషికాదిమతములయందునుగూడ నీశ్వరునకు ప్రవృత్తి వాస్తవము. ఈ కారణమువలన వారికి నెట్లును దోషపరిహారోపాయము లేదు. ఈశ్వరుడు స్వతంత్రుడు; పురుషులు (పశువులు జీవులు) ఆయనకు నధీనులు. ఇట్లుండ నాయనయొక్క ప్రేరణ లేక వార లభర్తము నెట్లు చరింపఁగలరు; హీనభావము నెట్లు పొందఁగలరు? ఒకవేళ నాయనకువిరుద్ధముగ నభర్తము నాచరించినను యాముముఁ డగునాపరమేశ్వరుడు ఆకర్త నెట్లు ప్రేరేపించును? జీవునకు ననిష్టము నెట్లు సౌచాదించును? “ప్రభువు సర్వసముఁ డైనను ప్రజలభర్తాభర్తము” నాశ్రయించి నిగ్రహానుగ్రహములఁ జేయునట్లు పరమేశ్వరుడు కూడ చేయవచ్చును.” అనియె దవేమొ ఁనుము. ప్రజలును ప్రభువునకు సావధీనమునందే యున్నను వారికి కర్తాచరణమునందు సావితంత్ర్యము కలదు; రహస్యముగ నైనను పరుల హింసించవచ్చును. దొంగలింపవచ్చును; రాజాధికారులకుఁ దెలియకుండ నేకార్యమునైన నాచరింపవచ్చును. దానికై తెలిసినపిదప ప్రభువుచే దండెంపఁబడవచ్చును. ప్రస్తుతివిషయము మాత్ర మట్టిది కాదు కదా! జీవుడుగాని కర్తాచరణమునందు సాధనము లగునింద్రీయాదులు కాని యీశ్వరప్రేరణ లేక ప్రవర్తింపనేరవు; ఒకవేళ ప్రవర్తించు నని యంగీకరించినను సర్వత్రుఁ డగుపరమేశ్వరునకు ప్రతిఘటించనేరవు. ప్రతిఘటించుటకు నెట్లు వీలు కలదు? ఇంద్రియాదులవలన జనించినకర్తకూడ నీశ్వరప్రేరణ లేక ఫలము నొసంగజాలదు కదా! కావున నెట్లుచూచినను ఈశ్వరుడు కేవల * నిమిత్తకారణము పరమార్థస్థితిలో నగునేని ప్రపంచమున హీనాధికభావ ముండుటకే వీలు లేకపోవలసినచ్చును.

మఱియు కర్త నాశ్రయించి యీశ్వరుడు ప్రవర్తించునేని అన్యోన్య్యాశ్రయదోషము వచ్చును. “వారినంబంధ మనాది కదా” అనియెదవేమొ అట్లయినను దోషము పోదు ఎప్పటికి నింతియే కదా! ఈశ్వరుడు ప్రేరేపింపకున్న కర్త ప్రవర్తింపదు; కర్త ప్రేరేపింపకున్న నీశ్వరుడు ప్రవర్తింపడు. ఇట్లు యిరువురును ప్రేరేపింపఁబడవలసినవారే యైన నెవ్వని నెవ్వరు ప్రేరేపింతురు? ఇరువురును గ్రుడ్డివారే యైన నెవ్వని నెవ్వరు నడిపింతురు? కన్నులు కలవాఁ డొక్కఁడైన నుండవలయును కదా! కావున

* కేవలనిమిత్తకారణము = నిమిత్తకారణముగా మాత్రమే (నిమిత్తకారణము

నెప్పటికిని ఈయనోన్మ్యాశ్రయదోషము పోవునది కాదు. బెదరకుము; మనమతమున (వేదాంతగుతమున) నన్నియు మాయామాత్రములే యగుటచే నేదోషములును రావు. వంధ్యాపుత్రుఁడు యెట్టినివాఁడైన నేమి? నల్లనివాఁడైన నేమి?

మఱియు లోకమున నెవ్వఁడును స్వప్రయోజనాపేక్ష లేక ప్రవర్తించుట లేదు. కొందఱు దయాప్రధానులై పరోపకారము చేయఁబూనుచున్నారనుట నిశ్చయమే కాని యందును స్వప్రయోజనము లేకపోలేదు; పరులు చెందుచున్నదుఃఖమును చూడలేకపోవుటచే దనకు సంభవించినదుఃఖవేగమును నివారించుకొనుట యైహికఫలము. తనచే నుపకారమును పొందినవారిపుణ్యమునుగూడ నపహరించి స్వర్గలోకమున దీర్ఘకాలము నుఖమనుభవించుట యాముష్మికఫలము. కావున కర్తలలో స్వప్రయోజనాపేక్ష లేనివార లెవ్వరును లేరు. ఈశ్వరునకుఁ గూడ నిట్టియపేక్ష యుండునేని యాయన యీశ్వరుఁడే కాకపోవలయును కదా! కావున నీ యీశ్వరనిమిత్తకారణవాదము యుక్తియుక్తము కాదు.

సూత్రము. ౩౮.

అవతారిక:—ఈశ్వరుఁడు లేకుండిన నచేతన మగుప్రధానము స్వయముగ ప్రవర్తించనేర దనుతలంపుతో సాంఖ్యులలోగూడ నొకతెగ వారును యోగులును పరమేశ్వరు నిమిత్తకారణముగ జెప్పుచున్నారు. ఆయనకును ప్రధానమునకును జీవు లని చెప్పఁబడుపురుషులకును పరస్పర భేదము కల దనుచున్నారు. ప్రధానపురుషులు కూడ సర్వవ్యాపకులను చున్నారు. వీరిగుతమున పరమేశ్వరుఁ డుదాసీనుఁ డగుటచే కర్త కానేరఁ డని పైసూత్రమునందే చెప్పఁబడియున్నది. ఇక నైయామికవైశేషికులును పరమాణువుల నీశ్వరుఁడు కేవలనిమిత్తకారణమై తనయిచ్చచే ప్రేరేపించునందురు. వీరి యందటిమతములు నీక్రిందిసూత్రమున మఱియొక హేతువుచే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౦౬. సంబంధానుపపత్తే శ్చ. ౧. ౧. ౩౮.

తాత్పర్యము:—మఱియొకవిశేషము ఈశ్వరుఁడు ప్రధానపురుషులనుగాని పరమాణువులనుగాని ప్రేరేపించునని సాంఖ్యులవారు నీయాశ్వులనకు

ప్రధానాదులతో సంబంధ ముండవలయును. ఇది యెట్లును సంభవింపదు.

లోకమున సంయోగసమవాయము లని రెండుసంబంధములు మాత్రమే కలవు. అందు సంయోగసంబంధము కొంతకాలము చేరక దూరదూరమున నున్న పదార్థములకుఁ గాని కలుగదు. ప్రధాన మైనను పురుషులైనను పరమాణువులైనను సర్వవ్యాపకములే కాని యొకప్రత్యేక కణ్ణలమున నుండునవి కావు. ఇట్లుండ సర్వవ్యాపకఁ డగుపరమేశ్వరునకు వానితో సంయోగసంబంధము కలుగు ననుట యెట్లు? ఇక సమవాయము నాశ్రయింపఁజూచిన నది యిదివరకే పలుమాటలు యుక్తియుక్తముగ ఖండింపఁబడెను. ఒకవేళ సంగీకరించినను ప్రస్తుతవిషయమున నది సంభవింపనేరదు. ఇందు (ఈశ్వరాదులయందు) ఏది దేని నాశ్రయించి యుండునో యావిషయ మింతవరకును నిరూపణ కాలేదు. ప్రధానాదులీశ్వరునకు గుణములు కావు. క్రియలును కావు. కార్యములును కావు. అన్నియును స్వతంత్రములే యనియు ప్రధానమువలన ప్రపంచోత్పత్తి కలుగు ననియుఁ గదా వారు చెప్పుదురు. కావున నెట్లును పరమేశ్వరునకు ప్రధానాదులతో సంబంధ ముండదు. “ఏసంబంధము నుండకుండిన ప్రధానాదులనుండి ప్రపంచము జనించుటకు వీలు లేదు కావున నేదియో యొకవిధముగ నాయీశ్వరునకుఁ బ్రధానాదులతో సంబంధమును కల్పింతము” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. ప్రపంచము ప్రధానాదులనుండియే జనించె ననువిషయము మొట్టమొదట సిద్ధాంత మైనఁ గదా! యట్టిసంబంధమును కల్పింపవలసినప్పుట అదియే యిప్పటికి సిద్ధాంతము కాకున్న నిక కల్పనలతో పని యేమి? ఈకారణమువలన నెట్లును వీరి మతము యుక్తియుక్తము కాదు.

“ఇట్లయిన మనమతముమాత్ర మెట్లు యుక్తియుక్త మగును? పరమేశ్వరప్రపంచములకుమాత్రము సంబంధ మెట్లు కలుగును? ఆయన యవయవరహితుఁడు ప్రపంచ మవయవసహితము కదా!” అనియెడ వేమొ? ఇట్లు సంశయింపవలదు. మనమతమున(వేదాంతమతమున)నన్నియు సనిర్వచనీయములే యని పలుమాటలు చెప్పియున్నాము. బ్రహ్మప్రపంచములకు గలసంబంధము కూడ తాదాత్మ్యరూపము. అనిర్వచనీయము. మఱియు మనము కేవలవేదము నాశ్రయించియే జగత్కారణమును

నిర్ణయించుచున్నాము. కావున మనకు లోకదృష్టాంతముల నాదరింపవలసినవని లేదు. ఇతరు లన్ననో వేదమును విడిచి యనుమానమును మాత్రమే యాశ్రయించి సిద్ధాంతముల నొనర్చువారు. కావున వారు ప్రత్యక్షము నించుకయైనను తొలఁగఁగూడదు. ఈవిషయము కూడ నిదీవరకే నిరూపించియున్నాము. “సాంఖ్యాదులకుఁ గూడ సర్వజ్ఞులు కల్పించినయాగమము లున్నవి కదా!” అనియెడవేమొ? అది సంభవింపదు. ఆగమములు యుక్తిసిద్ధము లైనచోఁ దత్కర్తలు సర్వజ్ఞులగుదురు. తత్కర్తలు సర్వజ్ఞులైనచో నాగమములు ప్రామాణికము లగును. కావున నన్యోన్యాయదోషమువచ్చును కదా! ఈకారణమువలన నెట్లును సాంఖ్యాదులయీశ్వరకల్పన యుక్తియుక్తము కాదు. వేదమును విడిచి చేయునీశ్వరవాదము లన్నియు నింతయే.

సూత్రము. ౩౯.

అవతారిక:—ఈ విషయమున మఱియొక కారణమునుఁ జూపుచున్నాఁడు.

౨౧౦. అధిష్ఠానానుపపత్తే శ్చ. ౨. ౨. ౩౯.

తాత్పర్యము:—మఱియు ప్రధానాదులకుఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రేరకుఁ డగుటకే వీలు లేదు. లోకమున మట్టిమొదలగునవి ప్రత్యక్షములై యున్నవి; కుష్టురవాఁడును వానికిఁ బ్రేరకుండై యున్నాఁడు. ఈకారణమువలనఁ బ్రత్యక్షము లగుపదార్థములను గాని యెవ్వఁడును ప్రేరేపించుటకు వీలు లే దని తేలుచున్నది. ప్రస్తుతవిషయమున విచారించిన నీ నియమము సంభవింపదు. ప్రధానాదు లప్రత్యక్షములు కదా! మనమతమునందును మాయ యప్రత్యక్షమే కదా! దాని నీశ్వరుఁడెట్లు ప్రేరేపించునో అనియెడవేమొ? మనది యనిర్వచనీయవాదమనియు కేదానుసారిసిద్ధాంతమనియు వారు వేదమును విడిచినవారగుటచే లోకానుభవము నించుకయుఁ దొలఁగఁగూడ దనియు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి కొనుము.

సూత్రము. ౪౦.

అపతారిక:—“శ్రోత్రము నేత్రము మొదలగు నింద్రియములు కూడ నప్రత్యక్షములే యనుట స్పష్టము. వానిని జీవుడు ప్రేరేపించుచున్నాఁడనుటయు స్పష్టమే. ఇట్లే యీశ్వరుఁడును అప్రత్యక్షములగు ప్రధానాదుల ప్రేరేపింపవచ్చును” అనిన దీనిని ఖండించుచున్నాఁడు.

౨౧౧. కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః. ౨. ౨. ౪౦.

తాత్పర్యము:—మఱియు జీవుఁ డింద్రియములను ప్రేరేపించునట్లు పరమేశ్వరుఁడు ప్రధానాదులఁ బ్రేరేపించుటకు వీలు లేదు. ఏలయున* భోగార్థమై మాత్రమే జీవుఁ డింద్రియములఁ బ్రేరేపించుచున్నాఁడు. కాని మఱియొకవిషయమునకై కాదు. ఇతరవిషయములయం దంతటను వానికిఁ బ్రత్యక్షము లగుపదార్థములే సాధనములై యున్నవి. చెట్టు నరుక దలంచిన నప్పుడు సాధనముగ నుపయోగింపఁబడుగొడ్డలి ప్రత్యక్షమే యగుచున్నది కదా! కావునఁ బరమేశ్వరుఁడు కూడ నింద్రియములవలెఁ బ్రధానాదుల “ప్రేరేపించునేని యాయనకును జీవునివలెనే భోగ ముండవలసి వచ్చును. ఇచ్చటఁ గూడ “ఏరు + (తార్కికులు) కేవలానుమానముచే నీశ్వరుని స్థాపింపఁబూనుచున్నారు కావున లోకానుభవము నించుక యైనఁ గలుగఁగూడదు” అనువిషయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చికొనవలయును. ఈకారణమువలన నీశ్వరుఁడు ఈశ్వరుడే కాకపోవలసి వచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా!

3౯, ౪౦ సూత్రములకు రెండవవ్యాఖ్యానము:—

అధిష్టానానుపపత్తే శ్చ.

తాత్పర్యము:—పైఁ జూపినకారణములే (3౯. సూత్రమువరకు చూపినకారణములే కాదు. లోకమున శరీరము కలవాడే కాని, దేనిని

* భోగ మనఁగా ననుభవము. లేన కడుట నున్నవాని గ్రహించుట, చూచుట, వినుట, మార్కొనుట, యచిమాచుట.

+ తార్కికులు—నేడమునువిడిచి యుక్తులచేతమాత్రమే సిద్ధాంతముఁ జేయఁదలంచువారు. CC-0. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

ప్రేరేపించుట లేదు. పరమేశ్వరున కన్ననో యట్టిశరీర ముండుట సంభవింపదు.

కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః.

తాత్పర్యము:—“ఆయనకును సంకల్పరూప మగు దేహ ముండవచ్చును” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. శరీర ముండిన దానితో సర్వసంసారము నుండచలసేవచ్చును. ఇది విరుద్ధముకదా! కావున నీశ్వరు నిమిత్తకారణవాదము యుక్తియుక్తము కాదు. మనమతమున (వేదాంతమతమున) నీదోషము లేవియు గా నని యిదివరకే నిరూపించి యున్నాము.

సూత్రము ౪౧.

అవతారిక:—మఱియు సాంఖ్యులును యోగులును పరమేశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడనియు ప్రధానము ఆద్యంతములు లేనిదనియు పురుషులును సంఖ్యయం దనేకు లే యైనను ఆద్యంతములు లేనివారే యనియు సంగీకరింతురు. ఈయంగీకారమువలన వారిమతమునకు వచ్చుదోషమును జూపుచున్నాడు.

౨౧౨. అంతవత్త్వ మసర్వజ్ఞతా వా.

౨. ౨. ౪౧.

తాత్పర్యము:—వాకు (సాంఖ్యాదులు) పరమేశ్వరుని సర్వజ్ఞునిగా జెప్పుదురు కదా! ఆయన తనయొక్కయు, ప్రధానపురుషులయొక్కయు పరిమాణసంఖ్యల నెఱుంగునా? యెఱుంగడా? మొదటిపక్షమున, బ్రధాన పురుషేశ్వరులకు మువ్వరికును ఆద్యంతము లుండవలసినవచ్చును. లోకమున నట్లే యనుభవ మున్నది. వస్త్రములు మొదలగువానికి గల ప్రమాణాదుల మన మెఱుంగుచున్నాము. ఆవస్త్రాదులకును ఆద్యంతములు ప్రత్యక్షముగనే యున్నవి. ఆద్యంతము లున్నవానికి నెల్ల వినాశము గూడ నున్నది. కావున, బ్రధానాదులకు బరమేశ్వరునకును, గూడ వినాశ ముండవలసినవచ్చును. అట్టివివేచన:—

ప్రధానపురుషేశ్వరులకుఁ బరిమాణము కల దనుట యనుమాన ప్రమాణసిద్ధము. వారికి ననుమాన మొక్కటియే కదా ప్రమాణము. మానము (వేదాంతములు) వేదమును మాత్రమే యాధారము చేసికొని యున్నవారము కావున ననుమాన ప్రమాణము మనసిద్ధాంతము నేనియుఁ జేయనేరదు. వారి కట్లు కానేరదు కదా! ఇక వినుము. ఆపరిమాణము లును పరమేశ్వరునకు గోచరములు. జీవులును బహుసంఖ్య గలవారు. వారిలోఁ బ్రత్యేకముగ ప్రతివానికిని గలపరిమాణములను కాలనియమములకుఁగూడ నీశ్వరుఁ డెఱుఁగును. ఇట్లగుటచే క్రమక్రమముగ జీవులకు వినాశము కలుగును. వారి నాశ్రయించియుండునది కావున వావారిసంసారములకును వారితోఁ గూడనే నాశము సంభవించును. సంసార మనఁగా ప్రధానమే కావున సర్వజీవనాశముతోఁ బ్రధాననాశము కూడఁ గలుగును. అంతముగలపదార్థము లన్నియు నశింపవలయు ననుట నియమము కదా! ఇట్లు ప్రధానము నశించెనేని దానిని నియమించుపని కై యున్నయీశ్వరుఁడుమాత్ర మేల నిలుచును? ఆయనకును అంతము కల దనుమాట యటుండ ప్రధాననాశానంతరమున నాయన చేయవలసినకార్యము కూడ నేమియు లేదు కదా! వారు(సాంఖ్యాదులు)కార్యము ననుసరించియే సర్వము ననుమానము. చేయువారు కావున నప్పుడు వారిమతమునందే యీశ్వరసిద్ధి కలుగదు.

ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించి 'ఈశ్వరునకుఁ దనపరిమాణము కాని ప్రధానపురుషపరిమాణములు కాని తెలియవు' అనిన నప్పుడాయన సర్వజ్ఞుడే కాకపోవలసినచ్చును ఇది విరుద్ధముకదా! 'పరిమాణముండి దానిని తెలిసికొనలేకపోయిన నప్పు డీదోషము వచ్చుట నిశ్చయమే కాని ప్రకృతమునఁ బరిమాణమే లేదు కదా' అనియెడవేమొ యది నిలువదు. లోకము ననుసరించి చూచిన ద్రవ్యముల కన్నిటికిని పరిమాణముండవలయు ననుటయే సిద్ధాంత మగుచున్నది అని యిదివరకే చెప్పితిమి. కావున నెట్లును ఈశ్వరసిమిత్రకారణవాదములు యుక్తియుక్తములు కానేరవు.

ఉత్పత్త్యసంభవాధికరణము. ౮.

సంగతి, విషయము:—వైయధికరణమున నీశ్వరనిమిత్తకారణ వాదము ఖండింపఁబడెను కావున నీశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నుపాదాన కారణము అని చెప్పుభాగవతమతము స్మరణకు వచ్చెను. కావున దానియం దుండువిరుద్ధాంశము లిచ్చట స్ఫురణసంగతిచే ఖండింపఁబడుచున్నవి.

భాగవతమతస్వరూపము:—భాగవతు లిట్లు చెప్పుదురు. భగవంతుఁ డగువాసుదేవుఁడు శుద్ధవిజ్ఞానస్వరూపుఁడు స్వప్రకాశుఁడు. అద్వితీయుఁ డు ఆయన స్వశుముగనే వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధరూప ములతో నాలుగువిధము లయ్యెను. వాసుదేవుఁ డనగా పరబ్రహ్మము. సంకర్షణుఁడు జీవుఁడు. ప్రద్యుమ్నుఁడు మనస్సు. అనిరుద్ధుఁ డహంకారము. ప్రపంచ మంతయు నీపదార్థములలోనే చేరిపోవును. కావున నావాసుదే వుఁడే సర్వమునకు నుపాదానకారణము. చేతనుఁ డగుటచే నిమిత్తకారణ ముగఁ గూడ నున్నాఁడు. సర్వాత్మకుఁ డగుసీనారాయణుని అభిగమనము ఉపాదానము. పూజ, స్వాధ్యాయము, యోగము అనువానిచే యావజ్జీ వము. నేవించినయెడల నానారాయణునే చెందును; త్రికరణశుద్ధిగా దేవార్చనాగృహముకడకుఁ బోవుట యభిగమనము పూజాద్రవ్యముల సంపాదిం చుట యుపాదానము. స్వాధ్యాయమనఁగా జపము. యోగమనఁగా ధ్యానము.

వేదాంతులకు సమ్మతము లగువిషయములు:—వాసుదేవుఁ డద్వితీ యుఁ డగుటయు ప్రపంచమునకు నుపాదాననిమిత్తకారణము లాయన యే యగుటయు అభిగమనాదులచే నాయనను నేవింపవలయు నగుటయు వేదాంతులకును సమ్మతములే. కావున నీయధికరణమున నీవిషయముల నిరాకరించుట లేదు.

పూర్వసం దేహము:—ఇట్లయిన పాంచరాత్రాగమము వేదసమ్మత ము. దాని రచించినవాసుదేవుఁడును పరబ్రహ్మము. కపిలాదులవలె జీవుఁ డు కాఁడు. వేదమునందే వాసుదేవుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు అని చెప్పఁబడియు న్నది కావున వారియూగమమునందు చెప్పఁబడినవన్నియు యథార్థములే. ఇక చూడుఁడు. వారు సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధులు ఒకరినుండియొకరు జనింతు రనియు సంకర్షణులు వాసుదేవునుండి జనించుననియుఁ జెప్పుదురు.

అప్పుడు జీవబ్రహ్మలకు భేద ముండవలసివచ్చును. ఇది వేదాంతములకు స
మ్యతము కాదు కదా! వేదమునకును దేనిని విరోధము కల్పదందురేమో
అట్లు పరమాత్మకృతము లగువానికే పరస్పర విరోధ ముండుననుట యు
క్తియు క్త మగునా? అట్లుండిన రెండు నప్రమాణమే కావలయును
కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఈపాంచరాత్రాగమసిద్ధాంతమువలన వే
దాంతననున్వయము బాధింపబడు ననియే చెప్పి తీరవలయును. వేదాం
తమతమున జీవ బ్రహ్మలకు భేదము లేదు ; పాంచరాత్రమతముఁ గలదు
కదా!

సూత్రము. ౪౨.

అవతారిక:—అనిన నీసంశయము నీయధికరణమున నివారించుచు
న్నాఁడు. బాగుగ విచారించిన నిందు సమన్వయవిరోధమే పరిహారింపఁ
బడుటచే నిది ప్రథమపాదముననే జేరవలసినది యగును. అయినను
మొట్టమొదట జూపినసంగతి బాగుగ కుదురు ననుకారణమువలన నీపా
దమునందు వ్రాయఁబడెను. ఇట్లగుటచే నీయధికరణమునకు “పాంచరా
త్రాగమము విషయము” అనుటకంటె “జీవాభిన్న మగు బ్రహ్మమునుండి
ప్రపంచము జనించును” అను వేదాంతసిద్ధాంతము విషయము అనుట
యుక్తియుక్తముగ నుండును. అందుకు జీవునకు నుత్పత్తి లేదనువిష
యమును మొట్టమొదట ఖండించుచున్నాఁడు.—

౨౧౩. ఉత్పత్త్యసంభ వాత్. ౧. ౧. ౪౨.

తాత్పర్యము:—ఎట్లు చూచినను జీవునకు నుత్పత్తి సంభవింపదు.
ఆతఁడు మఱియొకపదార్థమునుండి జనించునేని యనిత్యుఁడు కావలసి
వచ్చును. అనిత్యుఁడైన పరలోకనివాసము సంభవింపదు; కావున పరలో
కమే (స్వర్గనరకములే) లేకపోవలసివచ్చును. మఱియు మోక్ష మనఁగా
భగవత్ప్రాప్తియే కదా! భగవంతుఁడు జీవునకు నుత్పత్తికారణమే యగు
నేని తత్ప్రాప్తి జీవునకు వివాశమే కావలయునుగాని స్వస్వరూపస్థితికానే
రదు. ఏకార్యముగాని కారణమును జెందునప్పుడు లయించుచునేయున్నది.
యనుట సత్యత సిద్ధము. ఇదియును గాక “నాత్మాఽ శుభ్రేర్నిత్యత్వా
చ్చ తాభ్యః ౨౨౩౧౨౨” అనుష్టమున సూత్రకారుఁడు స్వయము

గనే యీవిషయమును (జీవునకు నుత్పత్తి లే దనువిషయమును) నిరూపింపఁబోవుచున్నాడు. కావున నెట్లును జీవోత్పత్తిని కల్పించుట యుక్తియుక్తము కాదు.

సూత్రము. ౪౩.

అవతారిక:—ఇప్పుడు సంకర్షణనామము గలజీవునుండి ప్రద్యున్ననామము గలమనస్సు జనించు ననువిషయమును ఖండింపుచున్నాడు.

౨౧౪. న చ క ర్మ కరణం. ౨. ౨. ౪౩.

తాత్పర్యము:—మఱియు కర్త యగుజీవునుండి సాధన మగుమనస్సు జనింపదు; దీనికి లోకమున దృష్టాంతము లేదు. ఒకఁడు గొడ్డలితో వృక్షమును నఱుకవలసినప్పు డాగొడ్డలి వానినుండి జనించుట లేదు కదా! కావున లోకవిరుద్ధ మగునీసిద్ధాంతము సంగీకరించుటకు నేదియైన నొక ప్రబలదృష్టాంతమును చూపిననే కాని సరిపడదు. చూడఁబోయిన నిట్లు చెప్పుశ్రుతియు నెందును గానరాదు. ఈకారణమువలన నీసిద్ధాంతము దోషయుక్తము.

‘ఇట్లు కాదు. లోకమున దీనికి దృష్టాంతము కలదు. పురుషుఁడు వివేకి యయ్యెనేని స్వయముగనే గొడ్డలిని చేసినొనవచ్చును. బాగుగ నాలోచించి చూచిన జీవుఁడును తనప్రయత్నముచే శబ్దాదివిషయములతోఁ జేరి సంకల్పించుచున్నాడు. (విషయములు ఇంద్రియములకు గోచరము కాఁగానే జీవునకు ప్రయత్నబలముచే సంకల్ప ముదయించును. కావున సంకల్పరూప మగుమనస్సు జీవునుండి జనించె నని వారియభిప్రాయము). “ఇదియే కదా మనస్సృష్టి” అనియెద వేమొ సత్యమే. అయినను స్వతస్సిద్ధ మగుమనస్సునకును (ఇచ్చట స్వతస్సిద్ధపదమునకు ‘జీవునుండి జనింపని’ అని మాత్రమే యర్థ మని తెలిసికొనునది.) జీవునకును ప్రయత్నమువలన గాని నిత్యముగఁ గాని సంబంధము కలుగును గాని జీవునుండి మనస్సు జనింపదు. అట్లే జనించు ననిన దానిని జనింపఁజేయుటకై జీవునకు నన్యసాధనములు కావలయునా? యక్కఱ లేదా? యనువిషయము విచారింపు.

సిద్ధాంతము నిలువదు. మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన మనస్సును జనింపజేయుటకై గైకొనఁబడినసాధనమే సర్వకార్యముల నాచరింపన చ్చును కావున నప్పుడు మనస్సును పుట్టింపవలసినపనియే యుండదు. పర మాత్మజీవులు తప్ప తక్కినవి యచేతనములే యగుటచేతను తనప్రకాశ ముచేత మాత్రమే (జీవప్రకాశముచేత మాత్రమే) ప్రకాశింపవలసినవి యగుటచేతను వాస్తవస్థితిలో సంకల్పరూపకార్యమునకు మనస్సుని నొక్కటియే; ఇతర మైన నొక్కటియే కదా! ఇక రెండవపక్షము నాశ్ర యించిన నాజీవునకు మనస్సుతోఁ బనియే లేదు. అనహముఁడై శ్రొతృ సృష్టిని సహితము చేయఁగలవాఁడు గుఱియొకవిషయమున నన్యసహాయ ము నపేక్షించు ననుట యుక్తియుక్త మగునా? కావున నెట్లును జీవు నుండి మనస్సు జనింపదు. ఇట్లే మనస్సునుండియు సహంకారము పుట్టదు.

“ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. జీవునకు మనస్సును నిర్మించుటయందు సాధనముకలదు. అన్నియు నచేతనములే యగుటచే జీవునకు మనోనిర్మాణ సాధనముచేతనే కార్యనిర్వాహముఁ జేయుటకు వీలున్నను మనస్సు శుభ్ర ము తన్నిర్మాణసాధన మశుభ్రమునగుటచే నది (మనోనిర్మాణసాధనముచేత నే కార్యమును నిర్వహించుట) సంభవింపదు. కావున మనస్సు ఎప్పటికిని ప్రత్యేకముగ నుండవలసినదియే” అనియెడవేమొ అది యుక్తము కానేర దు. అశుభ్రపదార్థమునుండి శుభ్రపదార్థము జనింపనేరదు. చెప్పుము జీవు నకుకలదని చెప్పఁబడినసాధనము మనోనిర్మాణమునకు నిమిత్తకారణమా? లేక, యుపాదానకారణమా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించుట విరుద్ధము. కేవలనిమిత్తకారణముచేఁ గారోగ్యత్పత్తి కలుగనేరదు. మృత్తిక లేక దండము మాత్రమే యుండిన దానిచే ఘటమును నిర్మింపఁగలమా? ఇక రెండవపక్షమునే యాశ్రయించి తీరవలయును. అప్పటికిని ఆయుపా దానము ఆరంభోపాదానమా? లేక పరిణామోపాదానమా? ఈరెండుపక్ష ములయందును అశుభ్రోపాదానమునుండి శుభ్రపదార్థము జనింపనేరదు. మృత్తిక సువర్ణభూషణరూపమున పరిణమించునా? నల్లదారములతో నే యఁబడినగుడ్డ తెల్లనిది యగునా? “వివర్తోపాదానము కూడ కావచ్చును కదా” అనియెడవేమొ? అదియు విరుద్ధమే. ఎవ్వఁడు గాని త్రాటిని చేకొని బుద్ధిపూర్వకముగ “నేను దీనిని సర్పమును చేసెదను” అని యట్లు చేయ నేరదు. ఇది లోకమున వినినట్లు “అకచేతనముననున్నచేతనమునకుచేసెనా? ఒక

నికి లేకున్నను మఱియొకనికి నట్టి శక్తి యుండవచ్చునేమో?" అనియెడవేమొ యుదాసంభవించదు. వివర్తమువలన జనించినపదార్థములు స్వస్వరూపజ్ఞానముకలిగినతోడనే శూన్యరూపము లగుచున్నవి యనుట యనుభవసిద్ధము. త్రాటని తెలిసికొనినపిదప దానిని సర్వమునుగా నెవ్వఁడును తలంచుట లేదు. ఇట్లుండ ఆరంభముననే 'ఇది త్రాడు' అని తెలిసినప్పుడు ఇక సర్వజ్ఞాన మెట్లు జనించును? యథార్థజ్ఞానమునకును భ్రాంతిజ్ఞానమునకును గల విరోధము దుర్నివారము కదా! కావున మనోనిర్మాణసాధనము వివర్తోపాదాన మగుటకు బాత్తుగనే వీలు లేదు. కావున నెట్లుచూచినను మనోనిర్మాణసాధనము ఆరంభపరిణామోపాదానములలోనే తప్పక చేరవలయును; అప్పుడు అవశ్యముగ మనస్సునకంటె శుభ్రమైనది కావలయును. ఇట్లయిన జీవునకు దానితోనే నిర్వాహ మగును కావున మనస్సును పుట్టింపవలసినపనియే యుండదు.

“ఇదియు సంతయు క్షముగా నుండలేదు. కార్యమునకును ఉపాదానకారణమునకును సమానధర్మము లుండవలసిన పని లేదని మనమే (వేదాంతులే) విలక్షణత్వాధికరణమునఁ జెప్పి యున్నాము. ఈసిద్ధాంతము నాశ్రయించి చేతన మగుబ్రహ్మమునుండి యాచేతనప్రపంచముత్పత్తి కావచ్చునని నిరూపించియున్నాము. కావున నీపాంచరాత్రమతమునందును ఇట్లే మనోనిర్మాణసాధన మశుభ్రంబును కావచ్చును; దానితోఁ గార్యనిర్వాహము కాకుండుటచే జీవుఁడు మనోనిర్మాణమునకై ప్రయత్నింపను వచ్చును.” అనియెడవేమొ యదియు యుక్తము కాదు. మనము చేయునది యనిర్వచనీయవాదము. మనమతమున వాస్తవస్థితిలో నుత్పత్తియే లేదు. “న నిరోధో న చోత్పత్తిర్న వంద్యో న చ శాసనం న ముముక్షౌ న ముక్తిశ్చ ఇత్యేషా పరమార్థతా” = “ప్రళయము, ఉత్పత్తి నమస్కారార్హుఁడు, ఆజ్ఞ, మోక్షేచ్ఛ, ముక్తి, అనునవి యేవియు విచారించినచో నుండవు. ఇదియే పరమార్థస్థితి” అనుటయే కదా మనసిద్ధాంతము. కావున మనము దృష్టాంతములపై యాధారపడవలసినపని లేదు; లోకము ననుసరింపవలసినపనియు లేదు. మఱియు మనము కేవలవేదమునే ప్రమాణముగఁ గైకొని సిద్ధాంతము చేయువార మగుటచే అయమానప్రమాణము (మనకు) హానిని కలిగింపలేదు; తద్భంగము (అయమానప్రమాణము విరూపకై చెడిపోవుట) వృద్ధిని కూడఁ

గలిగింపనేరదు. కావున నితరులకు మనతో పోలిక రాదు. వారు వేదవిరుద్ధముగ ననుమానప్రమాణబలముచే సిద్ధాంతము చేయువారు కావున దృష్టాంతముపై నాధారపడియుండవలసినవారే. దృష్టాంతమున నించుక విరోధము వచ్చినను వారిసిద్ధాంతమునకు భంగము వచ్చును. కావున లోకన్యాయము ననుసరించిన కార్యకాగణములకు సమానస్వభావములే కలవుకావున, అందును ముఖ్యముగ నారంభోపాదానములకును కార్యమునకును నియతముగనే సమానస్వభావ ముండుటవలనను అశుభ్రము నుండి శుభ్రము కూడి జనింపఁగూడదు. ప్రకృతమున మనస్సు పంచ భూతావయవజనిత మగుటచే దీనికి పంచభూతావయవము లారంభోపాదానములే యగు ననుటయే యుక్తియు క్తము కదా! ఆసూక్ష్మభూతావయవములును సాత్వికములే యగుటచే రజస్తమోగుణసంబంధము కల మనస్సునకంటె పరిశుభ్రము లగుటలోను సంశయము లేదు. మఱియు నొకకరణమును పుట్టించుటకై సాధనము కావలయునేని యాసాధనమును పుట్టించుటకుఁ గూడ మఱియొకసాధనము కావలసివచ్చును. దానిని పుట్టించుటకు వేటొకసాధనంబును దానిని పుట్టించుటకు మఱియొకసాధనంబును కూడ కావలసివచ్చును. ఇట్లయిన లెక్కలేనిసాధనముల సంగీకరింపవలసివచ్చుటచే ననవస్థాదోషము వచ్చును. కర్తనుండి సాధనము జనించు నన్నప్పుడు ఒకటిమాత్రమే జనించి మఱియొకటి జనింపకుండునా? కావున నెట్లును జీవునుండి మనస్సు జనించుటకు వీలు లేదు; ఇట్లే మనస్సు నుండియు సహంకారము జనింపదు. అదియు మనఃప్రతిబింబితుఁ డగుజీవునకు సాధనమే కదా! కావున నీపాంచరాత్రసిద్ధాంత మీయంశమున వేదవిరుద్ధము.

“ఇదియెట్లు? వాసుదేవుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డని వేదము చెప్పుచున్నది. ఇప్పుడు విచారింపఁబడునంశ మొక్కటి తప్ప తక్కిననన్నియు వేదనమ్మతములే యనియు మనమంగీకరించుచునే యున్నాము. ఇట్లుండ నీయొక్కయంశమును మాత్ర మప్రామాణికముగ నెన్నుట యేల? మనయభిప్రాయమే (వేదాంతులయభిప్రాయమే) వేదవిరుద్ధముగనుండఁగూడదా?” అనియెడవేమొ; అట్లుకాదు. ఈశాస్త్రమున నారంభమునందే యీయంశము నివారింపఁబడినది; వేదవాక్యసమన్వయముచే తదభిప్రాయ మంతయు జీవ బ్రహ్మవేదవలననున్నది. అదియు బుద్ధిగ్రహించి జీవుఁడు

బ్రహ్మభిన్నుడే యైనను భిన్నునివలె దోచుచున్నాడు కావున గౌణ వృత్తితో “జీవుడు పరమేశ్వరునుండి జనించెను” అని చెప్పటను అవకాశమున్నది. ఇట్లుండ జీవోత్పత్తిని సత్యమునుగాఁగొని నిరర్థకముగ వాసుదేవు నేల కించిజ్ఞుని చేయవలయును. సర్వమును వేదసమ్మతముగఁ జెప్పి యాయల్పవిషయమున నాయన యేల భ్రాంతి నొందును? జీవుని యుత్పత్తియే యథార్థ మగునేని యనేకదోషములు వచ్చుననియు నిదివరకే సిరూపించి యున్నాము. కావున మనమతమును (వేదాంతమతమును) ప్రమాదసిద్ధ మని తలంచుటకంటె పాంచరాత్రాగమమున గానవచ్చుజీవోత్పత్తిని గౌణమునుగాఁ గల్పించుట యుక్తియు క్తమగు నుండును.

సూత్రము. ౪౪.

అవతారిక:—“ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. పాంచరాత్రులకు గల యభిప్రాయము లిపిరెండు ‘వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధులునలుగురును పరమేశ్వరులే. సమానులే. అవిద్యాదిదోషవర్జితులే. స్వతస్సిద్ధులే. మఱియు వీరు నలువురుమాత్రమే పరమేశ్వరుని యంశములు (వాసుదేవునియంశములు)’ ఈయభిప్రాయముల నాశ్రయించి చూచిన నందఱును సమానులే యగుటచే నుత్పత్తియున్నను అనిత్యత్వము యెవ్వరికిని లేదు. ఇట్లయిన నీక వారిమతమున దోష మేమి?” అనిన మఱియొకవిధముగ వారిమతమును దూషింపుచున్నాడు.

౨౧౫. విజానాదిభావే వాతద

ప్రతిపేధకః. ౨. ౨. ౪౪.

తాత్పర్యము:—ఎట్లు చెప్పినను సంకర్షణాదులు వాసుదేవునివలె జ్ఞానైశ్వర్యాదిసంపన్నులనినను పుత్పత్తిని సాధింపఁజోయినచో దోషము తప్పదు. ఒకవిధముగాఁ గాకున్నను మఱియొకవిధముగా వచ్చును. అభిప్రాయముల వివరించుటవలన వారు వారిమతములకు (పాంచరాత్రమతమునకు) పచ్చునాధిక్య మేమి? “ఏయేవస్తువునకు జన్మము కలదో అవి యనిత్యములు. కావున జన్మము కలదేని జీవుడుననిత్యుడే, అని మనము (వేదాంతము) చెప్పితిమి. వారి యభిప్రాయము సమర్థించి చూచిన వారును

దీని సంగీకరించినట్లే యేర్పడుచున్నది. మనము చూపిన నియమమునకు భంగ మేమియుఁ జూపక జీవునిస్వభావమును మాత్రమే భిన్నమునుగ గనపరచిరి. కావున వారు జీవునియందు మాత్రము ఒకవిశేషము సంగీకరించి రనుటయే సిద్ధాంత మగుచున్నది. మనముకూడ నావిశేషము నట్లే యంగీకరించినను వారిమతమున మాత్ర మాదోషము పోవదు; ఎట్లును జీవాదులకు నుత్పత్తి సలభవింపదు యెట్లనినః—

వాసుదేవాదులు నలుగురును యీశ్వరులే యైన నందఱును పరిపూర్ణకాములే కావలయును. ఎవ్వరికిని కొఱత యుండగూడదు. కొఱతలే కున్న నొకరినుండి మఱియొక్కరు జనించుటకు వీలులేదు. అట్లు జనింపకున్న నీశ్వరుఁడు దేనిని నియమించును? మఱియు నందఱును సంపూర్ణకాములే యగుదురేని యప్పుడును మఱియొకదోషము పచ్చును. ఒక్క యీశ్వరునిచేతనే సర్వకార్యములును నిర్వహింపఁబడుచుండ నలుగురే టికి? అందఱును కలసియే కార్యనిర్వాహము చేయుదు రనిన నప్పుడె వ్వఁడును స్వతస్సిద్ధుఁడు స్వతంత్రుఁడు కాకపోవలసివచ్చును. ఇది యంతయు విరుద్ధమే. మఱియు వాసుదేవుఁ డొక్కఁడే సర్వాత్మకుఁడై యున్నాఁడనియు నాయనయే పరమాత్మత్వ మనియు గదా వారిసిద్ధాంతము! దీని కిని నలుగురిశ్వరుల సంగీకరించిన విరోధము వచ్చును.

మఱియు “వాసుదేవాదులు నలువురును ఒక్కపరమాత్మయొక్క యంశములు సమానధర్మములు కలవారు యింతయే కాని వారు ప్రత్యేకముగ నీశ్వరులు కారు అనునభిప్రాయము నాశ్రయించి చూచిన నప్పటికిని యీదోషము పోదు. ఈశ్వరుఁడు మాత్రము నలువురు లేకపోవుదు రంతియే కాని వారికిమాత్రము పరస్పర ముత్పత్తి యెట్లును సంభవింపదు వారిలో తారతమ్యము లేదు కదా! తారతమ్యములేకున్నఁ గార్యములును. జనింపనేరవు. ఇది లోకానుభవసిద్ధము కావున నెట్లును పాంచరాత్రాగమమున నీదోషమునకు భంగము లేదు. ఇదియంతయును గాక బ్రహ్మాదిపీఠికాంతము గలప్రపంచ మంతయుఁ బరమేశ్వరాకారమే యైయుండ నీనాలుగుమాత్రమే యాయనరూపములనియు తక్కినవికావనియుఁ జెప్పట యెట్లు? కావున సర్వవిధములఁ బాంచరాత్రాగమసిద్ధాంతమివిషయమున చంద్రమాతము

సూత్రము. ౪౫.

అవతారిక:— మఱియొకదోషమును చెప్పుచున్నాడు.

౨౧౬.వి ప్రతిషే ధా చ్చ. ౨. ౨. ౪౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు నాయాగమమునందు అనేకస్థలములలోఁ బరస్పర విరోధములు గానవచ్చుచున్నవి. జ్ఞానము విశ్వర్యము బలము తేజస్సు మొదలగునవి యొకస్థలమున వాసుదేవాదులకు గుణము లనియు మఱియొకస్థలమున వాసుదేవరూపములే యనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. మఱియు ప్రద్యుమ్నానిగుడ్డు లిరువురును మనోహంకారములు రెండును ఒక్కటియే యని యొకస్థలంబునను భిన్ను లని మఱియొకస్థలంబునను చెప్పఁబడియున్నది. నాల్గువేదములును పరిశీలించియు తత్వము నెఱుంగలేక శాండిల్యుఁడీశాస్త్రము నవలంబించెను అని యొకస్థలమున వేదదూషణము కూడ గలదు. కావున నీయంశమున నీయాగమ మప్రమాణమే.

ఇట్లు వెన్నలకంటి సుందరరామశర్మచే రచియింపఁబడిన బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రికయందు ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదము.

ఇతి శ్రీ భగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ద్వితీయాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ
ద్వితీయపాదము.

బ్రహ్మ సూత్రము లు.

ద్వితీయాధ్యాయము - తృతీయపాదము.

పాదావతారిక.

పై రెండుపాదములయందును రెండువిధములుగ వేదాంతసమన్వయమునకు మతాంతరసిద్ధాంతములవలన వచ్చువిరోధము పరిహరింపఁబడెను. వేదవిరుద్ధము లగుటచేతను స్వపక్షమునందే పూర్వోత్తరవిరోధము కలవియగుటచేతను పరమతములు మోక్షార్థులకు స్వీకరణీయములు కావని నిరూపింపఁబడెను. వేదమునందు గూడఁ గొన్నికొన్ని వాక్యములలోఁ బరస్పరవిరోధ మున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది; కావున “వేదాంతసమన్వయము కూడ సప్రామాణికమే కావలసి వచ్చునేమో?” యని సంశయమురాగా దానిని నిరాకరించుటకై తృతీయచతుర్థపాదము లారంభింపఁ బడుచున్నది. పై పాదములయందు చేయఁబడినసిద్ధాంతములవలన వచ్చునాక్షేపమును నివారించునవి కావున వీనికిని పూర్వపాదములకునుఁ గలసంబంధ మాక్షేపసంబంధము. సర్వవిరోధనిరాకరణపూర్వకముగ సమన్వయమును దృఢము చేయఁబడును కావున వీనికి నవిరోధాధ్యాయమునందు చేరిక కలిగెను. ఈపాదములయందున్న యధికరణములకు నన్నిటికిని “వేదవాక్యములయందు విరోధము కలదు కావున సమన్వయము సిద్ధింపదు” అనునది పూర్వపక్షఫలము; వేదవాక్యములకు విరోధము లేదు కావున సమన్వయము సిద్ధించును” అనునది సిద్ధాంతఫలము. ప్రతియధికరణమునకునుఁ గొన్ని వేదవాక్యములు *విషయవాక్యములుగ నుండును. వానికిఁ బరస్పరవిరోధము కలుగునో లేదోయనుటయే సంశయస్వరూపము.

* అధికరణమందు దేనినిఁ గూర్చి విచారింపఁబడునో దేనియర్థము విమర్శింపఁ బడునో లేక దేనివిరోధము పరిహరింపఁబడునో అవాక్యము విషయవాక్యము.

అందుఁ దృతీయపాదమునఁ బంచభూతములయొక్కయు జీవుని యొక్కయు సుత్పత్తిని గూర్చి చెప్పుశ్రుతివాక్యములు విచారింపఁబడును. ఇందలియధికరణములకు నన్నిటికిఁ గూడ పూర్వపాదములతో నాత్మే వమే సంబంధము.

అధికరణావతారిక.

అందు మొట్టమొదట నాకాశాదిగా పంచభూతములను గూర్చి యుఁ బదప జీవోత్పత్తినిగూర్చియు విచారింపఁబడును.

వియదధికరణము. ౧.

విషయము పూర్వపక్షము:—

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు “త త్తేజో ౭సృజత” అని మొట్ట మొదట నగ్నిభూతముయొక్క సృష్టి చెప్పఁబడెను కాని యాకాశసృష్టి చెప్పఁబడలేదు. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు “తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ సృంభూతః” అని యాకాశసృష్టి కూడఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఈరెంటికినిఁ బరస్పరవిరోధము. కావున వేదాంతసమన్వయము కూడ ప్రామాణికము కాదు.

సూత్రము. ౧.

అవతారిక:—అనిన నీపూర్వపక్షమునకు వేదాంతమతస్థులలోఁ గొందఱియభిప్రాయము నాశ్రయించి సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౧౭. న వియ దశ్చ తేః. ౨. ౩. ౧.

తాత్పర్యము:—ఈపూర్వపక్షము సరి యైనది కాదు. “ఆకా శము జనించెను” అనువిషయము వేదమునకు నమృతమే కాదు. తైత్తి రీయోపనిషత్తునందును మఱికొన్నిస్థలములయందును మాత్రమే యాకా శోత్పత్తి కావచ్చుచున్నది. అది యనేక శ్రుతులకు విరుద్ధమై యున్నది. మఱియు నది నిత్య మగుటచే దాని కుత్పత్తియే యుండఁ గూడదు; నిత్య మున సుత్పత్తి ముండును. తత్త్వప్రమాణవికర్షణము. కావున నాకాశ

మునుఁ గూర్చి చెప్పు శ్రుతుల * గౌణములనుగాఁ జెప్పవలసినదియే.
కావున శ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధ మెట్లును రాదు.

సూత్రము. ౨.

అనతారికః—ఇట్లు చేసినసిద్ధాంతమును (వేదాంతులలోఁ గాం
దఱుచేసిన సిద్ధాంతము) బూర్వపక్షే ఖండింపుచున్నాఁడు.

పూర్వపక్షము సూత్రము:—

౨౧౮. అస్తి తు. ౨. ౩. ౨.

తాత్పర్యము:— ఇట్లుచెప్పుట యుక్తముకాదు. ఛాందోగ్యోప
నిషత్తునందు “అగ్నియే మొదట జనించెను” అనియు తైత్తిరీయోపనిష
త్తునందు “ఆకాశము మొదట జనించెను” అనియు జెప్పఁబడియుండ
విరోధ మెట్లు లేకపోవును? ఒక్కఁడు రెండుపదార్థముల నొక్కమాట
సృజింపలేడు కదా! “ఒకదానిని సృజించి రెండవదానిని సృజింపఁ గూడ
దా” అనియెదవేమొ ఇచ్చట నట్లు లేదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు
నగ్నియు తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు నాకాశంబును మొదట జనించినట్లు
చెప్పఁబడియున్నది కాని యొకదానివెనుక మఱియొకటి జనించినట్లు
చెప్పఁబడియుండలేదు. “ఇట్లయిన నాకాశసహిత మగునగ్ని కాని
యగ్నిసహిత మగునాకాశము కాని మొట్టమొదట జనించియుండవ
చ్చును” అనిన నదియు సరికాదు. ఆకాశాగ్నులు ప్రత్యేకముగనే జని
ంచినవని శ్రుతి చెప్పుచుండ వానికి సంబంధమును కల్పించుట యెట్లు యుక్త
మగును? ప్రత్యక్షముగఁ గూడ తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు “ఆకాశా
ద్వాయః వాయో రగ్నిః” అని యగ్నిసృష్టి ప్రత్యేకముగనే చెప్పఁబడి
కూడ నున్నది. ఇట్లుండ నిక వానికి సంబంధము నెట్లు కల్పింతురు?
శ్రుతివిరోధముఁ బరిహరించుటకై చేయుకార్యము దాని నభివృద్ధిఁ జేయు
టకై యేర్పడుచున్నది. కదా! “ఇట్లయిన నీయాకాశాగ్నులలో
నేదియో యొక్కటి సృష్ట్యాదియందు జనించియుండవచ్చును. లేక ఒక
కల్పమున నాకాశంబును మఱియొక కల్పమున నగ్నియు సృష్ట్యాదియందు
జనించి యైన నుండవచ్చును” అనియెదవేమొ అదియు యుక్తము కాదు.

ఏదియైన నొక్కకార్య ముద్దేశింపఁబడియుండినచో దానియందు వికల్పము వచ్చును కాని వదార్థములయందు రానేరదు. స్తంభమును చూచి “ఇది స్తంభముగా నైన నుండవచ్చును మనుష్యుఁడుగానైన నుండవచ్చును” అనువికల్పము జనించిన నది నిలచు చున్నదా! మఱియుఁ గల్పభేదము నాశ్రయించి సృష్టిభేదము కలుగు ననుటయు యుక్తము కాదు. పాలనుండి పెఱుగు ఒకకల్పమునందును పెఱుగునుండి పాలు మఱి యొకకల్పమునందును జనించుననుట విశ్వాసయోగ్య మగునా? కావున నెట్లును శ్రుతివాక్యములయందు పరస్పరవిరోధము తప్పక నున్నది కావున నీవిషయమునందు వేదము ప్రమాణము కాదు. ఎట్లును శ్రుతిని గౌణియనుటకును వీలు లేదు.

సూత్రము. ౩.

అవతారిక:—ఈయాత్మేపమునకు * నేకదేశిమతము నాశ్రయించియే సమాధానమును సూత్రకారుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

ఏకదేశిసిద్ధాంతసూత్రము.—

౨౧౯. గౌణ్యసంభవాత్. ౨. ౩. ౩.

తాత్పర్యము:—పైసూత్రమునఁ జేయఁబడినపూర్వవత్తము సయుక్తికము కాదు. శ్రుతి యాకాశోత్పత్తిని చెప్పుటయే లేదు. “తస్మాద్వా ఏతస్మాద్దాత్తన ఆకాశ స్సంభూతః” అని యుదాహరింపఁబడినశ్రుతి గౌణి యనియే చెప్పవలయును. ఆశ్రుతి ప్రత్యక్షాదిరూపబహుప్రమాణములకు విరుద్ధము; బహుశ్రుతు లాకాశోత్పత్తినిఁ జెప్పక పోవుటచే వాని కిని విరుద్ధము. ఎట్లనిన:—

లోకమున నేపదార్థము జనించినను సమవాయోగసమావాయినిమిత్తకారణములచే జనించుచున్నది. వస్తువుమును దారములు తమసంయోగముచేఁ బుట్టించునట్లు బ్రతిపదార్థమును సజాతీయము లగుననేకసూక్ష్మ

* ఏకదేశిమత మనఁగా సిద్ధాంతము నంగీకరించినవారలలోఁ గొందఱిమతము. (అనఁగా వారికి సిద్ధాంతవిషయమునందుఁ గాక తక్కినవిషయమునందు గల యభిప్రాయభేదము).

† కారణత్రయము (౨౧౬-వ పుట చూడు).

పదార్థములు తమసంయోగముచేఁ బుట్టించుచున్నవి. ఈసూక్ష్మపదార్థ సమదాయమే సమవాయికారణము వానిసంయోగ మసమవాయికారణము. ఇవి రెండు నుండినచో నప్పుడు వీనికి సహాయముగ మగ్గములు చక్కములు మొదలగునిమి త్తకారణములు పనిచేయును. ఇది తార్కికసిద్ధాంతము. ప్రత్యక్షము దీనికి నాకాశోత్పత్తిశ్రుతి విరుద్ధ మగుచున్నది. ఆకాశమును పుట్టించుటకు సమవాయికారణములు కాఁ దగిన సజాతీయసూక్ష్మపదార్థము లేవియు నెట్లుఁ జూచినను లేవు. అవి లేకుండుటచే వానికి సంయోగము కలుగదు; కావున సమవాయికారణమును లేదు. ఈరెండును లేకపోవుటచే నీవిషయమున నిమిత్తకారణంబును పని చేయనేరదు. ఇట్లగుటచే నీయాకాశోత్పత్తిశ్రుతి ప్రత్యక్షప్రమాణములకు విరుద్ధము.

మఱియు నేయేపదార్థమున కుత్పత్తి యుండునో వానియం దెల్ల పూర్వావరకాలములయందు (పుట్టకమునుపును పుట్టినతర్వాతను) విశేషముండవలయు ననుట నియమము. ఏపదార్థముకాని పుట్టకమునుపు కాన రాకుండును పుట్టినపిదపఁ గానవచ్చు చుండును కదా! ఇట్టి విశేష మాకాశమునఁ గానవచ్చుట లేదు. యేపదార్థము కాని యొక్కసమయమున నవకాశశూన్యమై రంధ్రశూన్యమై యున్న దనుటకు వీలు కలుగునా? ఈకారణమువలన నాకాశోత్పత్తి స్థితి యనుమానమునకుఁ గూడ విరుద్ధము.

మఱియును ఉత్పత్తి కలవి యని ప్రసిద్ధము లై యున్న భూమ్యాదులకును ఆకాశమునకును భేద మనంతముగఁ గలదు. భూమ్యాదులు పరిచ్ఛిన్నములు. ఆకాశము సర్వవ్యాపకము. భూమ్యాదులను స్పృశించుటకు వీలు కలదు. ఆకాశమును స్పృశించుటకు వీలు లేదు. కావున ఆత్మవలె నాకాశము నిత్యమే యని తేలుచున్నది. దీనికిని ఆకాశోత్పత్తి స్థితి విరుద్ధమే. నిత్యము లగువానికి సుత్పత్తి యొక్కడిది?

ఇది ప్రమాణవిరోధప్రకారము శ్రుతివిరోధమును గూర్చి యంతగాఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. అది సుప్రసిద్ధమే. అనేకశ్రుతులు ఆకాశోత్పత్తిని చెప్పుటయే లేదు కదా! కావున నాశ్రుతి (ఆకాశోత్పత్తిశ్రుతి) గొణియే యై తీరవలయును. లోకమున నాకాశమునుగూర్చి గొణిప్రయోగము ననేకములుగలవు. 'నాకాశోత్పత్తి' యనుచు చెప్పుదురా? ఆకాశ

మును (శూన్యము ననుట) అది యాకాశ మయ్యెను (శూన్య మయ్యె ననుట) ఘటాకాశము, గృహకాశము" అను మొదలగువ్యవహారము లీవి షయమున దృష్టాంతములు. వేదమునందును "అరణ్య నాకాశే ష్వాప భేరన్" = "అరణ్యజంతువులను * సంజ్ఞపదముఁ జేయునప్పు డాకాశముల యందుఁ జేయుదురు (వెలుపలనావరణములేనిస్థలమునఁ జేయుదురనుట)" అను మొదలగు వాక్యములయందు గౌణప్రయోగము కానవచ్చు చున్నది. ఆకాశ మొక్కటియే యై యుండ బహువచనమును ప్రయో గించుట గౌణమే కదా! కావున నీయుత్పత్తి శ్రుతియు నట్టిదియే కావ చ్చును.

సూత్రము. ౪.

ఈవిషయమునందే యేకదేశమతము నాశ్రయించియే మఱి యొక్క హేతువును జూపుచున్నాఁడు.

౨౨౦. శబ్దాచ్చ. ౨. ౩. ౪.

మఱియు శ్రుతి స్వయముగనే యాకాశమున కుత్పత్తి లే దని కూడఁ జెప్పుచున్నది. ఎట్లనినః—

"వాయు శ్చాంతరిక్షం చైత దమృతం"—వాయువును ఆకా శంబును కూడ అమృతస్వరూప మైనది అని ప్రత్యక్షముగనే శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అమృతస్వరూప మగుదానికి నుత్పత్తి యెట్లు సంభవిం చును మఱియు (ఆకాశవ త్సర్వగత శ్చ నిత్యః—పరమేశ్వరుఁడు ఆకా శమువలె సర్వవ్యాపకుండు, నిత్యుఁడు అని యాకాశమును పరమేశ్వరున కుపమానముగ శ్రుతి చెప్పుచున్నది. దీనిని బట్టి చూచిన సర్వగతత్వని త్యత్త్వము లాకాశమునకుఁ గూడ నుండవలయు నని తేలుచున్నది. అట్టి దానికి నుత్పత్తి సంభవింపదు కదా! మఱియు శ్రుతియందు ఆకాశ బ్రహ్మములకు సుపమానోపమేయభావమును కల్పించువాక్యము లనే కములు కలవు. సమానము లగువానికిఁ గాని పోలిక సంభవింపదు కావున నాకాశము బ్రహ్మతుల్యమే యని చెప్పటయే యుక్తియు క్తముగనున్నది. కావున నాకాశోత్పత్తిశ్రుతి యెట్లు నప్రమాణమే.

* సంజ్ఞపద మనఁగా యజ్ఞమునందుఁ జేయఁబడు పశుహింస.

సూత్రము. ౫.

“ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. తన్నా దావో ఏతన్నా దాత్తన ఆ కాశస్సంభూతః” అని యారంభించి వాయువు అగ్ని మొదలగు వాని యుత్పత్తికూడ చెప్పబడియున్నది. అగ్ని మొదలగు వానియుత్పత్తిని మాత్రము మీరు ముఖ్యముగ నంగీకరించుచున్నారు. ఇట్లుండ నా కాశోత్పత్తి మాత్ర మెట్లప్రధానమగును? సంభూతశబ్ద మెట్లు గౌణ మగును? అనినసమాధానము జెప్పుచున్నాఁడు.

౨౨౧. స్యాచ్చైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ ౨. ౩. ౫.

ఈపూర్వపక్షము యుక్తియుక్తము కాదు. పద మొక్కటియే యున్ననువిషయభేదముచే నర్థభేదము కలుగవచ్చును. విషయము ప్రమాణాంతరవిరుద్ధము కాకపోయిన పదార్థము ముఖ్యము కావచ్చును. ప్రమాణవిరుద్ధ మైన నది గౌణమే యగును. ఇట్టి దృష్టాంతము కూడ గలదు. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు భృగువల్లియందు “తపసా బ్రహ్మ విజ్ఞానస్య తపో బ్రహ్మ” = “తపస్సుచే బ్రహ్మము నెఱుంగుము. తపస్సే బ్రహ్మ” అని బ్రహ్మశబ్దము తపస్సునందు అభేదోపచారములచే బ్రయోగింపబడియున్నది. మఱియు నాప్రకరణమునందే “అన్నం బ్రహ్మ. ప్రాణో బ్రహ్మ” అను మొదలగు వాక్యములచే నన్నాదులయందు బ్రహ్మ శబ్దము గౌణముగనే ప్రయోగింపబడియున్నది. ఆ ప్రకరణమునందే “ఆనందో బ్రహ్మ” అని ముఖ్యముగ బ్రహ్మశబ్ద మానందమనఁ బ్రయోగింపబడియున్నది. కావున ఇట్లే సంభూతశబ్దము కూడ నొక్కప్రకరణమునందే గౌణముగ నొక్కచోటను ముఖ్యముగ నొక్కచోటను గూడ బ్రయోగింపబడియుండవచ్చును. కావున నాకాశోత్పత్తి శ్రుతి నిరాక్షేపముగ గాణియే.

“ఇట్లయిన పూర్వోత్తరవిరోధము వచ్చును. ఆకాశము కూడ జన్మనాశశూన్యమై పరబ్రహ్మమునలె నుండునేని బ్రహ్మము సద్వీతీయము గును. అప్పుడు ‘ఏక మే వాద్వీతీయం’ అని చేయఁబడిన ప్రతిజ్ఞ యెట్లు నిలుచును? మఱియు ‘ఒక్క బ్రహ్మము నెఱింగిన సర్వము నెఱుంగఁబడును’ అని చేయఁబడిన ప్రతిజ్ఞయు నెట్లు నిర్వాచనమునకు వచ్చును. పరమే

శ్వరుఁ డాకాశమున కుపాదానకారణ మైననే కదా తజ్జ్ఞానముచే నాకాశ మెఱుంగఁబడవలయును. ఈకారణమువలన నాకాశోత్పత్తి శ్రుతిని గొణి యనుటకు వీలౌ లేదు” అనియెడవేమొ వినుము.

“ఏకమే వాద్విత్తీయం” అను ప్రతిజ్ఞ “సర్వపదార్థములును ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున పరబ్రహ్మమే యై యుండెను” అను విషయమునే చెప్పవలయు నని నియమము లేదు. ఆకాశము బ్రహ్మకార్యము కాకపోవుటచే దానిని విడిచితక్కినపదార్థములనుమాత్రమే యెట్లు (బ్రహ్మరూపము లని) చెప్పవచ్చును. కావున నింతమాత్రమున నా ప్రతిజ్ఞ నిరర్థకము కా నక్కఱ లేదు. ఒక కుస్మరవానియింటియందు: ఒకదినమున మృత్తికారాశిని చక్రము దండము మొదలగు సాధనములనుఁ గూడఁ జూచినవాఁడు మఱువాఁడు మృగ్గయపాత్రముల జూచినప్పుడు “ఇవి యన్నియు గడచిన దినమున మృత్తికామాత్రముగనే యుండెను.” అని చెప్పిన నప్పుడు ‘మృగ్గయపదార్థములుమాత్రమే మృత్తికారూపములుగా నుండెను.’ అని మాత్రమే యర్థమగును కాని “దండము చక్రములు మొదలగు నవికూడ మృత్తికారూపము లయ్యే యుండెను” అని యర్థముకాదు కదా! ఇట్లే ప్రస్తుత ప్రతిజ్ఞయు నాకాశ భిన్నవిషయపరము కావచ్చును. “ఆకాశభిన్నము లగునగు సర్వపదార్థములకును పరమేశ్వర భిన్న మగును. పాదానకారణముగాని నిమిత్తకారణము గానిలేదు కావున నవి యన్నియు తద్రూపములై మాత్రమే యుండెను” అని చెప్పినది కావచ్చును. ఇందు విరోధ మేమి?

మఱియు నాకాశమున్నను పరమేశ్వరుఁడు సద్విత్తీయుఁడు కానేరఁడు. రెండుపదార్థములు పరస్పరభిన్నములు కావలయు ననిన వానికి లక్షణములు భిన్నములై యుండవలయును. సృష్టికిఁ బూర్వమున నాకాశ బ్రహ్మలలో నట్టి లక్షణములు లేవు. రెండును సర్వవ్యాపకములే? రెండును ఆకారరహితములే కదా! ఉత్పత్తినమఁకుమున నన్ననో పరమేశ్వరుఁడు ప్రపంచమును సృజించు విషయమునఁ బని చేయుచుండును; ఆకాశ మూరక యుండును. ఇట్లుగుటచే నప్పుడు వానికి భేదము కలుగును. ఈకారణము వలననే శ్రుతియు “ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ” అని బ్రహ్మకాశములకు నభేదమును చెప్పుచున్నది. కావున నెట్లును “ఏకమే వాద్విత్తీయం బ్రహ్మ” అను ప్రతిజ్ఞకు విరోధము కలుగదు.

మఱియు పైన నిరూపించిన కారణములవలననే “ఒక్క బ్రహ్మము నెఱింగిన సర్వము నెఱింగినట్లుగును” అను ప్రతిజ్ఞకుఁ గూడ హాని లేదు. ఈసర్వప్రపంచంబును పరబ్రహ్మమునకు సమదేశమై (పరబ్రహ్మమున్న స్థలమునందే యున్నదై) సమకాలమై (పరబ్రహ్మముతో సమాన మగు కాలము కలదియై) జనించునట్లే యాకాశమునకుఁగూడ సమదేశమై సమకాలమై జనించుచున్నది యనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. ఇట్లుగుటచే పరబ్రహ్మము నెఱింగిన దత్కార్యము లగు ప్రాపంచికపదార్థములును వానితోఁ గూడ తత్సమదేశ తత్సమకాల మగునాకాశంబును కూడ గ్రహింపఁబడును. ఒక పాలకుండయందు కొన్ని నీటిబిందువుల వైచిన పాలను తెలిసికొనినతోడనే వానినిఁ గూడ తెలిసికొనినట్లుగు సంతియ కాని దానికై (జలబిందువులను తెలిసికొనుటకై) ప్రత్యేకప్రయత్నముక్కఱలేదు కదా! కావున నెట్లును పైప్రతిజ్ఞలకు విరోధము రా నక్కఱలేదు. ఆకాశోత్పత్తి శ్రుతి నిర్వివాదముగఁ గాణియే కావచ్చును.

సూత్రము. ౬.

అవతారిక:—ఇట్లు వచ్చిన పూర్వపక్షము, సూత్రకారుఁడు స్వమతముతో ఖండింపుచున్నాఁడు.

పరమసిద్ధాంత సూత్రము:—

౨౨౨. ప్రతిజ్ఞాహాని రవ్యతిరేకా

చ్ఛద్దేభ్యః. ౨. ౩. ౬.

తాత్పర్యము:—“యే నాశ్రుతం శ్రుతం భవతి” అను మొదలగు వాక్యములచే నన్ని యుపనిషత్తులయందును “బ్రహ్మము నెఱింగిన సర్వము నెఱింగినట్లే యగును” అని ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడి యున్నది. దీనికి భంగము రాఁగూడదు కదా! ఇది యెట్లు సంభవించును? సర్వప్రపంచంబును బ్రహ్మమునకంటె భిన్నము కాకుండునేని బ్రహ్మమునుండియే జనించినది యగునేని యప్పుడు సంభవించును. వేదంబును “యథా సో మ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యేవ సత్యం” అను మొదలగుదృష్టాంతములచే

* ప్రకృతి వికారభావము నాశ్రయించియే ప్రతిజ్ఞను దృఢపరుచుచున్నది కాని మఱియొకన్యాయము నాశ్రయింపలేదు. ఆద్యంతములయందును “స దేవ నో మ్యేద మగ్ర ఆసీత్. ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం” అని ప్రపంచబ్రహ్మములకు నభేదమును కూడ బోధించుచున్నది. ఇట్లుండ నాకాశము మాత్రము బ్రహ్మకార్యము కా దనుట యెట్లు సంభవించును? పాలు నీరు కలసినట్లు సృష్టికే బూర్వమున బ్రహ్మకాశములు కలసియుండె ననియు నాకారణమువలన శ్రుతి వాని నేకముగ జెప్పె ననియు సిద్ధాంతము చేయట యెట్లు యుక్తియుక్త మగును? భిన్నలక్షణము లేకున్నను సమానదేశకాలములయందున్నను ఆకాశము మాత్రము పరబ్రహ్మము కానేరదు కదా! కావున నెట్లును ఆకాశమునకుఁ గూడ నుత్పత్తి కల దనియే యంగీకరించి తీరవలయును.

“శ్రుతియందు లేకపోవుటచే నట్లు చెప్పటకు వీలు లే దని యిది వరకే చెప్పితిమి కదా!” అనియెడవేమొ అది సంభవింపదు. ఆకాశోత్పత్తిశ్రుతి యిదివరకే చూపఁబడియున్నది. దానినిగూర్చి నీవు చెప్పిన విరోధము యుక్తియుక్తము కాదు. “త త్రేజోఽసృజత” అని చెప్పు ఛాందోగ్యశ్రుతియు తైత్తిరీయశ్రుతియు నేకవాక్యములే యగును కాని విరుద్ధము లగుభిన్నవాక్యములు కానేరవు. బాగుగ విచారించిన ఛాందోగ్యశ్రుతికంటె తైత్తిరీయశ్రుతి బలవంతము. ఏల యనిన : ఛాందోగ్యశ్రుతియొక్క యర్థమును మఱియొకవిధముగ మార్చినను విరోధము రాదు; తైత్తిరీయశ్రుతియొక్క యర్థమును మార్పుటకు నెట్లును వీలు లేదు. తైత్తిరీయశ్రుతి నాశ్రయించి “పరమేశ్వరుఁడు ఆకాశవాయువుల సృజించినపిదప నగ్నిని సృజించెను” అని ఛాందోగ్యశ్రుతికి నర్థమును చెప్పటకు వీలు కలదు కాని, ఛాందోగ్యశ్రుతి నాశ్రయించి “పరమేశ్వరుఁడు తేజస్సునే మొట్టమొదట సృజించెను” అని తైత్తిరీయశ్రుతికి నర్థము చెప్పి ప్రత్యక్షముగ గానవచ్చుచున్న యాకాశవాయుసృష్టల శూన్యరూపముల జేయుటకు వీలు లేదు కదా! కావున ఛాందోగ్య తైత్తిరీయశ్రుతు లేకవాక్యములే; మొట్టమొదట నాకాశంబును దానినుండి వాయువును అందుండి యగ్నియు జనించె ననుటయే సిద్ధాంతము.

“ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు అగ్నియే మొట్టమొదట జనించినట్లును
తైత్తిరీయమునందు ఆకాశమే మొట్టమొదట జనించినట్లును చెప్పబడి
యుండుటచే పరస్పరము విరోధము వచ్చును” అని చెప్పితిని కదా యని
యెదవేమొ వినుము. ఏయుపనిషత్తునందుగాని భూతసృష్టి మాత్రమే
వినవచ్చుచున్నది గాని భేదము వినవచ్చుట లేదు. ఇట్లున్నను ఛాందో
గ్యశ్రుతియొక్క యర్థము ననుసరించి యాకాశసృష్టి లేదనుట కేవలము
బుద్ధిచేత మాత్రమే కల్పింపబడుచున్నది. లేకున్న నొక్కవాక్యము రెండు
వ్యాపారములను (అనగా : అగ్నిసృష్టిని ఆకాశసృష్టి భావమును కూడ
నొక్కమాటే చెప్పటను) ఏకకాలమునందే చేయుట సంభవించునా?
వాక్యవ్యాపార మనగా వాక్యతాత్పర్యమే కావున నొకవాక్యమునకు
రెండుతాత్పర్యము లుండుట సంభవింపదనుటలో విరోధము లేదు.
ఈకారణమువలన అర్థానుసారముగ మనచే నూహింపబడిన యాకాశ
సృష్టి భావమును బలవత్తర యగుతైత్తిరీయశ్రుతి బాధించినది ; తేజ
సృష్టి నన్ననో అపౌరుషేయ కేదోక్త మగుటచే బాధింపదు. ఈకారణ
మువలన రెండుశ్రుతుల నేకవాక్యముగ నన్వయింపవచ్చును. “ఇట్లయిన
వాక్యమునకువలెనే సృష్టికర్తకుఁ గూడ నొక్కమాటే రెండుభూతముల
సృజించుటకు వీలు లేదు కదా!” అనియెదవేమొ యది సరి కాదు.
ఎన్నిటినినైనను క్రమముగ నొక్కకర్తయే చేయుచుండుట లోకప్రసిద్ధమై
యున్నది. శబ్ద మన్ననో యట్టిది కాదు. ఒకప్పు డొకయర్థమునే చెప్ప
వలయు ననుట దానికి నియమము. కావున నెట్లు చూచినను ఆరెండు
శ్రుతులు నేకవాక్యమే యనుటయు ఆకాశాదిక్రమముననే సృష్టి జనించె
ననుటయు సిద్ధాంతమే.

మతియు క్రమ మనునది గుణము పదార్థముల నాశ్రయించి
యుండునది. ఇట్లగుటచే శ్రుత్యనుసారముగ దానిని ఆకాశాదిగానే
గ్రహించుట యుక్తము. ఛాందోగ్యశ్రుతియందు తేజస్సృష్టి మాత్రమే
చెప్పబడిన కాని దానికి క్రమము చెప్పబడలేదు. కావున నది తైత్తి
రీయశ్రుతిప్రసిద్ధ మగుక్రమమును నివారింపనేరదు. “సర్వం ఖల్విదం
బ్రహ్మ” అనుశ్రుతి యందు “ఈసమస్తము పరమేశ్వరుచుండి జనించెను”
అని చెప్పబడియున్నది; అది ఛాందోగ్యశ్రుతియందలి సృష్టిక్రమమును
నిరోధించుచున్నదా? ఇట్టే ఛాందోగ్యశ్రుతియు తైత్తిరీయమునందలి

సృష్టి క్రమమును నిరోధించుట లేదు. * వికల్పము గాని † సముచ్చయము గాని యాకాశాగ్నులకు నుండఁగూడ దని నీవే యిదివరకు చెప్పి యున్నావు. కావున నెట్లును శ్రుతి లేక వాక్యములే యగును గాని పరస్పరవిరుద్ధములు కానేరవు.

ఇంతయేల. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు మొదలగు వానియందుఁ జేయఁ బడిన ప్రతిజ్ఞ నాశ్రయించి చూచిన నేశ్రుతియందును లేక పోయినను ఆకాశోత్పత్తి ప్రతిజ్ఞానిర్వాహార్థమై కల్పింపఁబడవలయు ననిన నది (ఆకాశోత్పత్తి) యొక శ్రుతియందును చెప్పఁబడె ననిన నిక దాని సంగీకరించుటయందు సంశయ మేల? “ప్రతిజ్ఞను మఱియొకవిధముగ నిర్వహింప వచ్చు నంటిని కదా! ఆకాశము బ్రహ్మసమానదేశకాల మగుటచే బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ దజ్ఞానము కూడ క్షీరోదకన్యాయమున కలుగవచ్చు నని చెప్పి తిని కదా!” అనియెదవేమొ దీనికి సమాధాన మిదివరకే చెప్పియున్నాను. శ్రుతి చూపిన దృష్టాంతముల నాశ్రయించిన దానిచే ప్రకృతివికారభావమే యుద్దేశింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది కాని యన్యము కా దని నిరూపించి యున్నాము. మఱియు క్షీరోదకన్యాయమున గలుగునేకత్వజ్ఞానము భ్రాంతియే యగునుకాని యధార్థజ్ఞానము కానేరదు. సామాన్యజనులవలె వేద మిట్టిభ్రాంతిసిద్ధార్థము నుపదేశించునా? ఇంతమాత్రమే కాదు. ప్రత్యక్షముగఁ గూడ శ్రుతియందు “ఏక మేవ” అని ‡ యవధారణము చేయఁబడియున్నది. ఇదియు తగినయుపపత్తి కలిగియుండగా భేదముతో నిర్వహింపఁబడఁటకు వీలు కాదు. “ఆకాశ ముత్పత్తి నొందకున్నను ఇతరపదార్థము లన్నియు బ్రహ్మనిర్మితములే యగుటచే వాని నాశ్రయించియే యీ ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడియుండవచ్చు నంటిని కదా!” అనియెదవేమొ పినుము. ఇది న్యాయము కాదు. “న్యాయమే” అని పట్టుపట్టిన నీమతము నిలువనేరదు. నీవు చెప్పినస్థితి మృత్తిక మొదలగుసామా

* వికల్పము. (౪౭౩వ పుట చూడు).

† సముచ్చయమనగా నొకదానితో నొకటి కలసియుండుట. ఇట్లు పదములనుఁ గాని వాక్యములను గాని యొకదానితో మఱియొకదానినిఁ గూర్చునవి గనుకనే చకారాదులకు వ్యాకరణమున సముచ్చయనామము పెట్టఁబడినది.

‡ అవధారణ మనఁగా నిశ్చయము ‘అపదార్థ మదియే మఱియొక్కటిఁ కాదు’ అని చెప్పట.

స్వపదార్థములయందుఁ గూడఁ గలదు. ఇట్లుండ పరమేశ్వరవిషయము నపూర్వముగ నుపదేశించుట కేమికారణ ముండును? కావున మృత్తికాదులకంటె బ్రహ్మమునం దేదియొ యొకవిశేష ముండవలయు ననియు దానిని గుఱుతించుటకై కొంచె మించుమించు దానితో (బ్రహ్మ ముతో) బోలిక గలమృదాదులు దృష్టాంతములుగ చెప్పబడినవియు సిద్ధాంతము చేయవలసియున్నది. సర్వపదార్థములును తనకు కార్యములై యుండు ననుటయే యా బ్రహ్మమునకు గలవిశేష మనియు నొప్పుకొనవల యును. కారణత్వవిషయమును నిర్ణయించునప్పు డితరవిశేషముల (ఇతర విషయములందుఁ గలవిశేషముల) గ్రహించుట యుక్తము కాదు కదా! కావున శ్రుతియందలిప్రతిజ్ఞ సర్వప్రపంచమును గుఱించినదియే యగును కాని ఆకాశమును విడువనేరదు. “యేనాశ్రుతం” అనువాక్యమును విమ ర్శించిన నట్టిసంకోచ మేదియుఁ గానవచ్చుటలేదు. మఱియు బృహదారణ్యకాద్యుపనిషత్తులయం దున్న ప్రతిజ్ఞావాక్యములఁ బట్టి చూచిన నీ సంశయమునకే యవకాశ ముండదు. “ఆత్మని ఖ ల్వరే దృష్టేశ్రు తే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం విదితం” “ఓమైత్రేయీ ! ఆత్మ నెఱింగితివేని సాక్షాత్కరించితి వేని విచారిందితివేని యీసర్వంబును తెలిసికొనఁబడినట్లే యగును” అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును “కస్మి న్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వ మిదం విజ్ఞాతం” “ఓమహాత్మా! ఎవ్వని నెఱింగిన నీసర్వము నెఱుంగఁబడిన ట్లగును” అని ముండకోపనిషత్తునందును ప్రతిజ్ఞావాక్య ములయందు సర్వశబ్దమై ప్రయోగింపఁబడియున్నది. దానికి నిరర్థకముగ తగినంతయువపత్తి యుండగనే సంకోచము కలిగించుట యుక్త మగునా? ఈ కారణమువలన నుత్పత్తి శ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధము లేదు; ఆకాశ మునకును నిర్వివాదముగ నుత్పత్తి కలదు.

సూత్రము. ౨.

అవతారిక:—ఈవిధముగ శ్రుతులయందలిపరస్పరవిరోధమును నిరాకరించి ఈ క్రింది సూత్రముచే బ్రత్యక్షాదులవలన కలుగునని చెప్పఁ బడినవిరోధమును నిరాకరించుచున్నాఁడు.

౨౨౩. యావద్వికారం తు విభాగో

లోకవత్ . ౨. ౩. ౨.

తాత్పర్యము:—ఆకాశ ముత్పత్తి యయ్యె ననుటలో నేప్రమం
ణంబును విరుద్ధము కాదు. నీవుచూపిన ప్రత్యక్షమౌదులు యుక్తములుకావు
నానికే యన్య ప్రమాణములతో విరోధము కలదు. ఎట్లనిన:—

లోకమునందు కుండ, చట్టి, మూకుడు, కడియము, కుండలములు, కిరీ
టములు మొదలగు వికారములు మాత్రమే పరస్పరవిభాగముకలిగియున్నది.
యనుట నియమముగ గానవచ్చుచున్నది. ఏయేపదార్థములు వికారములు
కానో యవి విభక్తములు కావనుటయు నట్లే నియమముగ నున్నది.
కావున నాకాశము కూడ భూమ్యాదులకంటె భిన్న మగుటచే నొకానొ
కపదార్థమునకు వికారమే కావలయునని తేలుచుచున్నది. కాలము, దిక్కు,
మనస్సు, పరమాణువులు అనునవిగూడ విభాగముకలవియగుటచే నేదియో
యొకపదార్థమునకు వికారములే కావలయునని తేలుచున్నది. కావున
యీ నియమము నాశ్రయించి చూచిన నీవుచూపిన ప్రమాణములన్నియు
నిర్మూలము లగును.

“ఇట్లయిన నాత్మయు నేదియోయొకపదార్థమునకు వికారమే కా
వలసివచ్చును. ఆతఁడును ఆకాశాదులనుండి విభక్తుడయ్యెయ్య న్నాడు.
కదా!” అనియెదవేమి వినుము? శ్రుతియందు “ఆత్మనప్రకాశఃసంభూతః”
అని చెప్పబడియుండుటచే సర్వమునకు నాయనయే యుపాదానకారణ
మని చెప్పబడియున్నది కదా! ఇట్లుండ నాయనకు మఱియొకకారణ
మొందుండి వచ్చును? మఱియు నెట్లు విచారించినను ఆత్మకు నుత్పత్తియే
సంభవింపదు. శ్రుతి నాశ్రయించి చూచిన నాయనకంటె భిన్న మగుప
దార్థ మేదియుఁ గానవచ్చుటలేదు కావున సర్వపదార్థములు నష్టమౌ కార
ణరహితములే కావలసివచ్చును. ఇది శూన్యవాదమే కదా! దీనినిగూర్చి
యనేకవిభములుగ నిదివరకే ఖండింపఁబడెను. “వేదమును విశ్వసించువా
రెవ్వరు?” అనియెదవేము? వినుము. ఆత్మ యనఁగా తాను. తనస్వరూ
పము. ఇట్లుండ దానియందు సందేహము గాని విపరీతభావన గాని యుం
డుటకు వీలు కలదా? అది యెప్పటికైనను తనకు ప్రత్యక్షము కాకుండ

నుండనేర్చునా ? ఇట్లు సర్వవిధముల ప్రత్యక్షమై యున్నయాత్మను లేదని యెవ్వరు చెప్పగలరు?

“లేదని చెప్పవలసినపని యేమి? ఆయాత్మకు నుపాదాన కారణ ముండిన నంతయే చాలును.” అనియెడవేమి? వినుము. మృత్తిక మొదలగు వానినుండి (జనించు ఘటాదిపదార్థము లొకసమయమున నుండుటయు మఱియొకసమయమున లేకుండుటయుఁ గూడ సనుభవసిద్ధము యున్నది. కావున నాత్మయు నట్టివాడే యగునేని యాయనకు నుపాదానకారణ మగుపదార్థమే సత్యముగ నుండవలయును. కాని యాయన యట్టివాడై (నిత్యుండై) యుండుటకు వీలు లేదు. ఈ కారణమువలన నేయేపదార్థము ఒక కారణమునుండి జనించునో అది యెల్ల నాగంత కమే (వచ్చుచుఁ బోవుచుండునదియే) కావలయును. కావున నాత్మయు నొకదానికిఁ గార్య మగునేని యాగంతకుడే కావలయును. ఆయన మాత్ర మట్టివాఁడు కానేరడు. ఆయన స్వతస్సిద్ధుఁడు.

మఱియొక ప్రమాణముతో నవసరము లేకయే ప్రకాశించుటయు సర్వకాలములయందు నేకరూపముతో నుండుటయు స్వతస్సిద్ధి యనఁబడును. బాగుగ విచారించిన నాత్మస్వరూపమును గూర్చి ప్రమాణము లేవియు ప్రవర్తించుటకు వీలు లేదు. స్వస్వరూపము నెఱుంగు విషయమున నే ప్రమాణము నుపయోగించుటకు వీలుకలదు. ప్రమాణము ప్రవర్తించవలయు ననిన ప్రమాతయు ప్రమేయంబు నుండవలయును; అవియుఁ బరస్పరభిన్నములు కావలయును కదా! ఇట్లుండ నవిరెండును తానే యగుట యెట్లు సంభవించును? మఱియు విచారింపఁబోయిన సర్వప్రమాణములును ప్రమేయముల సిద్ధి నొందించుటకై యాత్మనే యాశ్రయించుచున్నవి యనుట స్పష్టముగ నున్నది. ఇట్టివాఁడు లేడని నిరాకరింపఁబడుటకు నెట్లర్హుడగును. నిరాకరించుటయు నొక ప్రమాణమువలనఁ గాని సంభవింపదు. కావున నాప్రమాణమునకు నాశ్రయఁడును తానే యగుటచే నిరాకరించువాఁడును, నిరాకరింపఁబడువాఁడును నొక్కడే కావలసినప్పును. ఇది విరుద్ధముకదా! కావున నాత్మ స్వతస్సిద్ధుఁడు. ఆత్మవంటివి కాకుండుటచే నాకాశాదు లాగంతకములు వానిని గ్రహించుటకుఁ బ్రమాణములు కావలయు ననుట నిర్వివాదాంశమేకదా!

మఱియు లోకమున “నేను వర్తమానకాలమునందలి విషయముల నెఱుంగుచున్నాను. గడచిన విషయముల నెఱింగితిని; రాబోవు విషయముల నెఱుంగబోవుచున్నాను.” అని యొక్కపురుషుడే స్వస్వరూపము త్రికాలములయందు సున్నట్లు వ్యవహరింపుచున్నాడు. ఈ వ్యవహారము నాశ్రయించిచూచిన నాత్మ నిత్యుడనువిషయము స్పష్టమగుచున్నది. తెలియఁబడువిషయములు మాత్రమే భిన్నములగుచున్నవి కాని తెలిసికొనువాఁ డట్టివాఁ డగుట లేదని వై వ్యవహారమువలన స్పష్టమగుచున్నది కదా! ఈ కారణమువలననే దేహము నశించినపిదపఁగూడ నాత్మవినాశము కలుగు నని చెప్పుటకు వీలు లేకున్నది. సదూప మని యనుభవబలమువలన నేర్పడిన పదార్థము నశించు నని చెప్పఁబడుటకు నెట్లును శక్యము కాదు. అట్లు చెప్పుట యనుభవవిరుద్ధము కదా! సర్వసాక్షియగుటచే నాతఁడు దేహవినాశమును కూడఁ జూడవలసినవాఁడు. మాత్రమే యగు ననుటయు సుప్రసిద్ధము “నాశ మవశ్యముగ కలుగవచ్చును” అని పట్టు పట్టిన దానిని సాధించుటకు ప్రమాణమే లేదు. తానే సర్వప్రమాణములకు నాశ్రయండ్లై యుండ తన నాశమును తెలిసికొనువాఁడెవ్వఁడు? ఈ కారణమువలన నాత్మ స్వతస్సిద్ధుఁడు. మఱి యొక కారణమునకుఁ గార్యమాతఁడు కాఁడు. ఆకాశాదు లిట్టివి కావు. గావున కార్యములు “ఆకాశకాల దిబ్బనః పరమాణవః అన్యకార్యాణి విభక్తత్వాత్ ఘటవత్” అనునది యనుమానవాక్యస్వరూపము. యీ యనుమానముచే “ఆకాశో న జాయతే నిత్యత్వాత్ ఆత్మవత్” “ఆకాశో నిత్యః స్పర్శానాశ్రయత్వాత్ ఆత్మవత్” అను ననుమానములు ఖండింపఁబడినవి యని తెలిసికొనవలయును. ఆకాశభిన్నము లగునాలుగు భూతములయందును స్పర్శకలదు కావునను ఆకాశాదులయం దది లేదు కావునను అది లేనివి (ఆకాశాదులు) నిత్యము లనివై శేషికసిద్ధాంత మగుటచేతను నిత్యత్వమును సాధించుటకు తదభావమే (స్పర్శాభావమే) హేతువుగఁ జెప్పఁబడెనని తెలిసికొనవలయును.

మఱియు సమానజాతీయము లగుననేక పదార్థములు మాత్రమే మఱియొకపదార్థము సృజించుచున్నవియనియు నాకాశమునకు నట్టిపదార్థ లేవియుఁ గారణములుగ లేవనియుఁ జెప్పితివి. ఇదియు యుక్తియుక్తమగుమాట కాదు. వై శేషికసిద్ధాంతమే నీసిద్ధాంతము కదా కావున వినుము. వై శేషికులు పదార్థమునుండియే పదార్థగుణముజనించునందును,

వీనికి సమానజాతీయైక్కడిది. పదార్థము * ద్రవ్యముతత్త్వంగయోగాదులు గుణములు కదా! మఱియు నిమిత్తకారణములు పదార్థములతో సజాతీయములై యుండవలయు ననునియమము బొత్తుగనే లేదు. “సను వాయికారణములే యట్టివి (సమానజాతీయములు) కావలయును కాని యితరము లక్కట లేదు” అనియెదవేమొ? యప్పటికిని పైసిద్ధాంతము (సమానజాతీయము లగుపదార్థములే మఱియొకదాని నుత్పత్తి చేయును అనుసిద్ధాంతము) నిలువదు. ఒక్కత్రాడే నూలుపోగులచేతను, నారచేతను, వెంట్రుకలచేతను, గూడఁ జేయఁబడుచున్నది. ఒక్కనస్త్రమే నూలు చేతను, నారచేతను, వెంట్రుకలచేతను నేయఁబడుచున్నది. ఇట్లుండ నాని యమ మెక్కడనుండి వచ్చును? నూలుపోగులు మొదలగునవియన్నియు సమానజాతీయములు కావు? వస్త్రాదులు మాత్ర మట్టివి. (సమానజాతీయములు కానివి) కావు కదా! లోకమున నన్నిటిని (నూలుపోగులు మొదలగువానితో నేయఁబడినవాని నన్నిటిని) “నూలుగుడ్డ, నారగుడ్డ, ఉన్నిగుడ్డ” అని వస్త్రశబ్దముతో సమానజాతీయములనుగనే వ్యవహరించుటకలదుకదా! కావున నెట్లును సీసిద్ధాంతము నిలువదు. “అన్నియు ద్రవ్యములే కావున సమానజాతీయములగును” అందువేమొ? అప్పుడు ఈ నియమముతో పనియేలేదు. అగ్నికి జలము కూడ సమానజాతీయమే కావలసివచ్చుటచే జలమునుండి గూడ యగ్నిజనింపవచ్చును కదా! కావున సమానజాతీయములనుండియే పదార్థములు జనింపవలయు ననునియమ మనుభవవిరుద్ధము.

మఱియు ననేక ద్రవ్యములు కలసియే యొక్కదానిఁ బుట్టింపవలయు ననుటయు నియమము కాదు. వై శేషికులు పరమాణువునుండియు మన స్సునుండియుఁ గూడ సృష్ట్యావరంధమునఁ జలనాదిరూప మగుకర్తృజనించు నని యంగీకరించియున్నారు. అవి యొక్కొక్కటియే కదా! వానినుండి మఱియొకపదార్థ మెట్లువుట్టెను? “కర్తృకును ద్రవ్యమునకును భేదముకలదు కావున ద్రవ్యమును పుట్టించునప్పుడు మాత్రమే సమవాయికారణము ననేకములు కావలయును కాని మఱియొకసమయమున గాదు” అనియెదవేమొ అదియు నిలువదు. వై శేషికులకు పరిణామము కూడ సమ్మతమే. పరిణామమునందు అనేకపదార్థములే యేకరూపముతో బరిణామించుననుట

నియమముగ లేదు. కొన్నికొన్ని స్థలములలో నొక్కపదార్థము కూడ ద్రవ్యాంతరరూపముతో బరిణమించుచున్నది. పాలు ఒక్కటిగనుండియే పెరుగుగమారుచున్నది. కావున ద్రవ్యము జనించుటకు ననేకపదార్థములే గారణములుగ నుండవలయు ననునియమము లేదు. అనేకపదార్థములు పరస్పరము. కూడి మఱియొకరూపమును జెందినప్పుడు వానినిద్రవ్యాంతర నామముతో పిలుచుట సంభవించును; “పినివలన నీపదార్థము జనించెను” అనియుఁ జెప్పట సంభవించును కాని లోకమున నన్ని ద్రవ్యములు నిశ్చే జనించె ననుట లేదు కదా! కావున నెట్లును శ్రుతి నాశ్రయించి యొక రూపుడగు పరమేశ్వరునుండియే యాకాశాది సర్వప్రపంచము జనించె నని యంగీకరింపవలయును. “ఉపసంహరదర్శనాత్. ౨. ౧. ౨౪.” అనుస్థలమున నీవిషయము అసహాయుఁ డగుపరమేశ్వరునుండియే ప్రపంచ ముత్పత్తి యగుననువిషయము) వివరింపఁబడియే యున్నది.

మఱియు ఉత్పత్తియగుపదార్థమునకు పూర్వపరకాలములయందు విశేషము గానరావలయు ననియు పూర్వమున లేనిగుణ ముత్పత్త్యంతరమున రావలయు ననియు నిట్టివిశేషము ఆకాశమున గానరాకపోవుటచే దానికి నుత్పత్తి లేదనియుఁ జెప్పితివి. ఇది యుక్తియుక్తము: కానేరదు. ప్రస్తుతసమయమున నేశబృగుణమువలన నాకాశమును పృథివ్యాదుల కంటె భిన్నములుగ గ్రహించుచున్నామో యాశబృగుణమే యుత్పత్తికి బూర్వమున దానికి లేదనవచ్చును. ఇందు సంశయ మేమి? మఱియు శ్రుతియందు సృష్టికి బూర్వమున పృథివ్యాదిధర్మము లగుస్థూలత్వాదులు లేవని “అస్థూల మనణ” అనుమొదలగువాక్యములచే జెప్పఁబడి యున్నట్లే “అనాకాశం” అనువాక్యముచే నాకాశముకూడ లేదని చెప్పఁ బడి యున్నది. కావున సృష్టికి బూర్వమున నాకాశము లేదనటయే సిద్ధాంతము.

ఈకారణమువలననే “పృథివ్యాదులకంటె భిన్నస్వభావము కలది యగుటచే నాకాశము జనింపలేదు.” అనుపక్షముకూడ యుక్తియుక్తము కానేరదు. “ఆకాశమున కుత్పత్తి లేదనువాదము యుక్తిహూన్య మని యిదిపరకే ఖండింపఁబడి యున్నది. శ్రుతికి విరుద్ధ మగుటచే నది యాదరింపఁబడదగినది కాదని చెప్పఁబడినది. “ఆకాశమునకు గూడ నుత్పత్తి కలదు” అనువిషయమున ననుమానప్రమాణము కూడ ప్రకటింపఁబడినది.

“ఆకాశ మనిత్యము” అనువిషయమునఁ గూడ ననేక ప్రమాణములఁ జూప వచ్చును. అదికూడ ననిత్యము లగుగుణములకు నాశ్రయమేకదా (“ఆకాశ మనిత్యం అనిత్యగుణాశ్రయ త్వాత్ ఘటవత్” అనునది యనుమాన వాక్యస్వరూపము.) ఈకారణమువలన నాకాశమున కెట్లును యుత్పత్తి కలిగియే యుండవలయును. “ఇట్లు కాదు. ఆకాశము ననిత్య మని చెప్పుటకు వీలు లేదు. గుణములు జీవునకు నీశ్వరునకుఁ గూడ గలవు. వారు అనిత్యులు కానేరరు కదా” అనియెడవేమొ వినుము. వేదాంతమతమున నీదోషము రాదు. ఆమతమునకు వేదమే యాధారము. “అనినను ఆకాశమునకుఁ గూడ సర్వవ్యాపకత్వము మొదలగునవి కలవు కావున నదియు ననిత్య మగుటకు వీలు లేదు అనియెడవేమొ? అది యెట్లు సంభవించును. ఆకాశమునకు నాగుణములు మీమతమునందు కలవు. దానికి నుత్పత్తిని చెప్పుమతమున నవి యెట్లు వచ్చును. కావున నెట్లును ఆకాశము శ్రుత్యనుసారముగ బరమేశ్వరకార్యమే!

మఱియు “శబ్దాశ్చ. ౨.౩.౪.” అనుసూత్రమున నీవుచూపినశ్రుతులన్నియు నీమతమును నిలుపనేరవు. ఎట్లనఁ:—“అమరా నిర్జరా దేవాః” అనుష్ఠలమున దేవతలయం దమరశబ్దము ప్రయోగింపఁబడి యున్నను వారికి నిత్యత్వము నెట్లు చెప్పదో యట్లే బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు ఆకాశవాయువులయం దమృతశబ్దము ప్రయోగింపఁబడియున్నను వానికి నిత్యత్వమును చెప్పనేరరు. ఇక బ్రహ్మమునకు నాకాశము నుపమానముగఁ జేయుట “లోకమున నాకాశ మెట్లు సర్వభుతములకంటె నధికపరిమాణము గలదియై యంతటను నిండి దేనితోను సంబంధపడక నున్నదో అట్లే పరమేశ్వరుఁడు కూడ సర్వప్రపంచమునకంటె నధికపరిమాణము కలిగి యంతటను వ్యాపించి యుండియు దేనితోను సంబంధపడకనున్నాఁడు” అని నిరూపించుటకే గాని “ఆకాశము పరమేశ్వరునివంటిది” అని చెప్పుటకు గాదు. “జ్యాయా నంతరిక్షాత్” అని మఱియొకశ్రుతి పరమేశ్వరు నాకాశమునకంటె నధికప్రమాణము కలవానినిఁగా జెప్పుచున్నది. “న తస్య ప్రతి మాస్తి” “ఆపరమేశ్వరునకు పోలికయే లేదు” అని శ్వేతాశ్వతరశ్రుతి ఘోషింపుచున్నది కావున నెట్లును ఆశ్రుతులవలన మీమతము సిద్ధింపదు. ఈ కారణములవలన నాకాశమనిత్యమనియు, బ్రహ్మకార్యమగుట సిద్ధించినది.

ఇట్లుగుటచే “స్యా చై చక్రస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ ౨. ౩. ౧.” అనుష్ఠలమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతము కూడఁ బ్రయోజనకారి కానేరదు.

౨౨౪. మాతరిశ్వాధికరణము. ౨.

విషయము:—ఇందు వాయువుయొక్క యుత్పత్తి సిద్ధాంతము చేయఁబడును.

సంగతి పూర్వపక్షము.—

పూర్వాధికరణమున “ఏకం ఏవ అవ్యతీయం” అని మూడు పదములచేఁ బరమేశ్వరునియేకరూపము వర్ణింపఁబడెను కావున నది వాస్తవమే కావలయుననియు, నాపచారికము కారా దనియుఁ జెప్పఁబడెను. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు ఆకాశ వాయువు లమృతరూపము అని చెప్పఁబడినపిదప మఱల వాయువును గూర్చి “నైషా నాస్తమితా దేవతా” = “ఈవాయువు ఏ పుటికి నస్తమానము నొందనిదేవత” అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లు రెండుమాటలు చెప్పఁబడి యుండుటచే వాయువు నిత్యమే కావలసినప్పును. ఈ శ్రుతికి విరుద్ధ మగుటచే ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు బొత్తుగనే లేకపోవుటచేతను తైత్తిరీయమున నున్న “ఆకాశాద్వాయుః” అనువాయూత్పత్తి శ్రుతిగోళియే కావలసినప్పును. కావున నెట్లును వాయువున కుత్పత్తి లేదు.

సూత్రము. ౮.

అవతారిక:—అని యిట్లు దృష్టాంతసందర్భముచే వచ్చినయాక్షేపము *సతిదేశముచేఁ బరిహరించుచున్నాఁడు.

౨౨౫. ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః. ౨. ౩. ౮.

తాత్పర్యము:—ఈవాయువిషయమున నేపూర్వపక్షములును పనికిరావు. పైయధికరణమునందుఁ జేయఁబడినసిద్ధాంతముతోనే వాయువును గూర్చినసిద్ధాంతము కూడఁ జేయఁబడినట్లే యైనది. సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు విరోధము వచ్చు ననుటయుఁ బరస్పరవిభాగములు గలపదార్థము

* అతిదేశ మనఁగా నొకస్థలమునఁ జూపఁబడినవ్యాఖ్యమును మఱియొక స్థలమునందు నట్లే పయోగించుట. ఉపపదవిభక్తి

లన్నియు నొకదానికి కార్యములే యై యుండవలయు ననుటయు నీవిషయమునందును సమానములే. రెండవమాట కూడ వాయువునుగూర్చి “సైషా నాస్తమితా” అని శ్రుతియందు చెప్పబడుట యుపాసనావిధానార్థమగుటచే నాపచారికమే యనుటలో సంశయము లేదు. కావున నెట్లును వాయూత్పత్తివిషయమునందుఁ గూడ క్రమము ననుసరింపవలసినదియే. ఛాందోగ్య, తైత్తిరీయ శ్రుతులకు విరోధము ఎప్పటికిని లేదు.

సర్వవిషయములును ఆకాశవాయువులయందు సమానములే యైనను వాయువునుగూర్చి రెండవయధికరణము నారంభించుట “సైషా” అను మొదలగు శ్రుతుల నాశ్రయించినట్లైన క్రొత్తసందేహమును నివారించుట మూత్రమే యని తెలిసికొనవలయును.

అసంభవాధికరణము. 3.

విషయము:—ఇందు ప్రస్తావనసంబంధముతో: “బరమేశ్వరునకు నుత్పత్తిలేదు.” అనువిషయము నిర్ణయింపబడును.

సంగతిపూర్వపక్షము:—“పై రెండధికరణములయందును అమృత త్వాది శ్రుతుల నాపచారికములుగమార్చి యెన్నఁడును తలంపఁ బడని యుత్పత్తిని యాకాశవాయువులకుఁ జెప్పితిరి. ఇట్లే బ్రహ్మమునకుఁ గూడ నుత్పత్తిని జెప్పవచ్చును. ‘త్వం జాతో భవసి విశ్వతోముఖః’ అని యీ విషయమును శ్రుతియే ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పుచున్నది. “అగ్నినుండి మిడుగులు జనించునట్లు ఆత్మనుండి యాత్మ జనించును” అని దృష్టాంతమునుఁ జూపుచున్నది. లోకముననుసరించి చూచినను ఆకాశాదివికారములనుండియే ఘటాదులు జనించుచుండుటచే నాయాకాశాదులు కూడ మఱియొక వికారమునుండియే జనింపవలయునని తోచుచున్నది. ఈకారణమువలనఁ బరమేశ్వరునకుఁగూడ నుత్పత్తి కలదనియే చెప్పవలయును” అను పూర్వపక్షము పై యధికరణముల నాశ్రయించి దృష్టాంతసంబంధముతో వచ్చును.

సూత్రము. ౯.

అనతారిక. — దీనిని సయుక్తికముగ నీయనికరణమున నిరాకరించుచున్నాడు.

౨౨౬. అసంభవస్తు సత్తోఽనుపపత్తేః. ౨. ౩. ౯.

తాత్పర్యము: — ఆకాశాదిదృష్టాంతములవలనఁ బరమేశ్వరునకు నుత్పత్తి కలదనుట యుక్తియుక్తము కాదు. “సకారణం కరణాధిపాధిపోనచాస్య కశ్చి జ్ఞనితా” = “ఆపరమేశ్వరుఁడు సర్వకారణము సర్వేంద్రియములకు సద్దీప్తరుఁడు ఆయనకు నుత్పత్తికారణము లేదు” అని శ్రుతి స్వయముగఁ జెప్పుచున్నది. “అగ్ని నుండి మిడుగురులు జనించినట్లు” అనుదృష్టాంత మొకచోఁ జెప్పఁబడియున్నను దాని నౌపాధిక జీవపరముగా మార్చుకొనవచ్చును “త్వం జాతః” అను శ్రుతియు జీవ బ్రహ్మ భేదపరము కావచ్చును.

ఇట్లు కాక “అవశ్యముగఁ బరమేశ్వరునకు నుత్పత్తియే కలదు” అని పట్టుఁ బట్టిన నది సర్వప్రమాణవిరుద్ధ మగును. వేదమున “సత్యం జ్ఞానం” అని పరమేశ్వరుఁడు సతామాత్ర స్వరూపుఁడుగాఁ జెప్పఁబడెను. తగిన ప్రమాణము లేక దానిని ప్రోసేవేయుట యుక్తియుక్తము కానేరదు. అట్టి ప్రమాణము మాత్ర మేదియఁ గానరాదు. ఎట్లనినః — లోకమునఁ గానవచ్చు ప్రతిపదార్థంబునుఁ గొంతకాలము సదృశ మయ్యె యున్నను మఱికొంతకాలమునకు నశించుచున్నది. ఆత్మ యట్టివాఁడు కాఁడనుట ప్రత్యక్షముచేతను శ్రుతిచేతనుఁ గూడ స్పష్ట మగుచున్నది. “నేను వర్తమానభూతభవిష్యత్కాలముల యందలివిషయముల గ్రహింతును” అని ప్రతిపురుషుఁడును వ్యవహరించు చున్నాఁడు కావున నాత్మనిత్యుడే కావలయును” అని యిదివఱకే (౨. ౩. ౬.) నిరూపించి యున్నాము. ఈకారణమువలన నాయాత్మ యేపదార్థమునుండి గానిఁ జనించువాఁడగుటకు వీలు లేదు. జనించిన వినాశ మవశ్యముగ నుండవలయును కదా! ఉత్పత్తినాశము లావిర్భావతiroభావము లైనను మఱి యేమియైనను పదార్థమునకు వికారములను గలిగించు ననుటలో సంశయము లేదు కదా! వికారము లుండిన నది పారమార్థికము కానేర దని

యిదివఱకే (ఆరంభాధికరణమునందే) నిరూపించి యున్నాము ? రజ్జు సర్పమువలె ననిర్వీచనీయము మాత్రమే (ఉన్నట్లు మాత్రమే కానఁబడి పరమార్థస్థితిలో శూన్యరూపమై మాత్రమే) యగుననియు నిరూపించి యున్నాము. ఇట్టిస్థితి పరమేశ్వరునకు సంభవింపదు. సంభవించిననే గాని యేపదార్థమునకు నైన నుత్పత్తి కలుగదు. ఏవేప జనించునో అవి స్వకారణములయొక్క దారోపింపఁబడినవే యని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. ఆరోపవ్యతిరిక్తముగ నుత్పత్తియే సంభవింప దని నిరూపించి యున్నాము. మామతమున నేపదార్థము జనింపవలయు ననినను దానికి విపర్తమే కదా కారణ మగును.

బాగుగ విచారింపుము. పరమేశ్వరుఁడు సద్రూపుఁడయినను పరు నుండి జనింప వచ్చు ననుటకు నేదియైన వీలు కలదా ? సత్పదార్థము నుండియే జనించు ననిన కారణకార్యములకు (బ్రహ్మమునకును తత్కారణ మగు సత్పదార్థమునకును) భేద మేమియుఁ గానరాకుండుటచే నది సరిపడదు. భేదము (అధిక్యము) లేకపోయినఁ బ్రకృతివికారభావము సంభవించు దని పలుమాఱు నిరూపించి యున్నాము. ఇక సత్పదార్థజాతిలో నొకానొక విశేషమునుండి (ప్రత్యేకపదార్థమునుండి) యాయన జనించు ననుటయు సంభవింపదు. లోకమున నేపదార్థము జనించినను సామాన్య రూపము లగుకారణముల నుండియే [వేదాంతవాదము ననుసరించి కారణము ఒక్కటి యయ్యునుఁ గార్యనానురూపములతో ననేకముగ వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది కావున వానికి (కార్యకారణములకు) విశేషసామాన్య భావము కల దని తెలిసికొనవలయును. ఆరంభ పరిణామవాదులపక్షమున నిది సంభవింపదు. వారిమతమునఁ గార్యకారణములు భిన్నపదార్థములే జనించుచున్నది కాని మఱియొకవిధముగ జనించుట లేదు కదా ! ఇక సత్పదార్థమునుండియే యాయన జనించు ననుట బాత్తుగ సంభవింపదు. అసత్పదార్థ మనఁగా శూన్యమే కదా ! దానినుండి సత్పదార్థ మెట్లు పుట్టును? “కథ మనత స్స జ్ఞాయేత” అని శ్రుతియందే స్వయముగ నీవిషయమాక్షేపింపఁబడి యున్నది. కావున నెట్లును సత్పదార్థమున కుత్పత్తి సంభవింపదు.

“ఇట్లు చెప్పిన ‘నొకపదార్థముపై నారోపింపఁబడినపదార్థము నందు మఱియొకవిధపదార్థము నారోపించుటకు విలు లేదు’ అని చెప్పినట్లు

గును. వేదాంతిమతమునఁ గార్యము లన్నియు నారోపితములు నసత్యములు నై యున్నవికదా! ఇది సంభవింపదు. బ్రహ్మకార్య మగుమృత్తి నుండి ఘటము జనించు ననుట యెప్పుడు సంభవింపకపోవలసి వచ్చును." అనియెదవేమొ యట్లు కాదు. త్రాటియం దారోపింపఁబడినసర్పము త్రాడే యగునట్లు బ్రహ్మమున నారోపింపఁ బడినపదార్థము బ్రహ్మమే యగును. కావునఁ బ్రతికార్యమునందు నాయాయాకారముతో బ్రహ్మమే కల దనియు దానియందే యితరపదార్థములు (ఘటాదులు) నారోపింపఁ బడుచున్నవి యనియు తెలిసికొనవలయును. కావున నెట్లును ఆరోపిత పదార్థమున నుజుల నారోపము లేదు. ఈ కారణమువలన సత్యమై యుత్పత్తిసూన్యమై యుండుకారణము నొక్కదాని నవశ్య నుంగీకరింప వలయును. అంగీకరింపకుండిన ననవస్థాదోషము దుర్నివారమై వచ్చును. అనవస్థ యనఁగా నిలుపు లేకపోవుటయే కాదు ఇచ్చట పదార్థములకు నిలుకడయే సంభవింప దనునది కూడ నై యున్నది. కార్యస్వరూపము కారణమే యగుటచే నది సత్యము గాకున్న కార్యమే యుండదు, కదా! కావున మీరు దేనిని కారణముగ నంగీకరింతురో యదియే మాకు బ్రహ్మము. ఇట్లుండ దానికి నుత్పత్తి నెట్లు సాధింపఁ గలరు. కారణ మన త్యమైనచో గలుగుదోషము లిదివఱకే చెప్పఁబడెను. కావున శ్రుతుల నొపచారికముగ నన్వయించుటలో పిరోధ మేమియు లేదు.

తే జో ౨ ధి క రణ ము. ౪.

విషయము:—ఇచ్చట నగునృత్పత్తి నిర్ణయింపఁ బడును.

సంగతి సంశయపూర్వపక్షము.— “ఛాందోగ్యశ్రుతియందు అగ్ని పరమేశ్వరునుండియే జనించినట్లునుఁ దైత్తిరీయశ్రుతియందు వాయువునుండి జనించినట్లును చెప్పఁబడియున్నది. ఇందు నిర్ణయముఁ జేయబోయిన రెండువిధములుగఁ గూడ నగ్నికి నుత్పత్తి కలుగవచ్చు ననియే తేలుచున్నది. సామాన్యమునుండివిశేషము జనించు నని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది కదా! ఇచ్చట వాయువును బ్రహ్మాంబును గూడ సామాన్యములే. అందు దేనినుండియైనను అగ్ని జనింపవచ్చును

కదా కావున నగ్నిజన్మస్థానమును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు" అని పై యధికరణసిద్ధాంతము ననుసరించి ప్రత్యుదాహరణసందర్భముతో వచ్చు నాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁ బడుచున్నది.

ఈ యేక దేశీయతానుసారముగ సిద్ధాంతము. — ఈయూక్షేపమున కు నవిచారపూర్వకముగ వేదాంతలతో గొంక జిట్లని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

పైయూక్షేపము యుక్తియుక్తము కాదు, ఛాందోగ్యోపనిషత్తు నందు చెప్పినట్లు అగ్ని ప్రత్యక్షముగ పరబ్రహ్మమునుండియే జనించెను. అనేక శ్రుతులయం దిట్లే సర్వంబును పరబ్రహ్మమునుండి యే జనించె నని చెప్పఁబడి యున్నది. తైత్తిరియోపనిషత్తునందును “ఇదం సర్వం యస్మై జత” అని సర్వసృష్టి చెప్పఁబడి యున్నది. కావునఁ బ్రతిపదార్థంబును ప్రత్యక్షంబుగఁ బరమేశ్వరునుండి యే జనింపవచ్చును. అట్లే జనించు ననవలయును. లేకున్న సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు భంగము కూడఁ గలుగును. ఏపదార్థమున కాపదార్థము పరబ్రహ్మమునుండి జనించిన నప్పుడు మాత్రమే బ్రహ్మజ్ఞానము వలన సర్వజ్ఞానము కలుగవచ్చును కాని మఱియొక విధమున నట్లు కలుగుటకు వీలు లేదు. కార్య మనఁగా వేదాంతమతమున నారోపితపదార్థమే యగుటచే నది పరమార్థస్థితిలో నసత్యము; దాని యందు మఱియొకపదార్థ మారోపింపఁ బడటకు వీలు లేదు. కావునఁ బ్రత్యక్షముగ బ్రహ్మమునుండియే ప్రతిపదార్థంబును జనించుచున్నది అనవలయును గాని యెప్పటికిని బ్రహ్మకార్య మగుపదార్థమునుండి మఱి యొకపదార్థము జనించునని చెప్పటకు వీలు లేదు. ఆరోపిత మగుగానిపై మఱియొకయారోప ముండుటకు వీలు లే దనియే కదా అసంభవాధికరణమున (మూడవ మధికరణమున) సర్వకారణ మగుపదార్థమునకు (బ్రహ్మమునకు) నుత్పత్తి సంభవింప దని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది యిట్లు గుటచే ఛాందోగ్యశ్రుతియే ప్రధానము. తైత్తిరియశ్రుతియందు “వాయో రగ్నేః” అని యున్నను దానిని మఱియొకవిధముగ నన్వయింప వలయును. * ఉపపదవిభక్తికంటఁ * గారకవిభక్తి బలవత్తర మైనదియే యై

* ఉపపదవిభక్తి — వ్యాకరణమునఁ బ్రథమావిభక్తినియు నుపపదవిభక్తి

నను ఇచ్చట హేతువాచక మగుకారకవిభక్తి బహుశ్రుతులకు విరుద్ధ మగుటచే బరిత్యజింపఁ బడవలసినదియే! “వాయోః=వాయువునుండి” అను పంచమీవిభక్తి కారణమును చెప్పనది యైనను (వాయువునుండి యగ్ని జనించె ననుటయే శ్రుత్యర్థమైన) శ్రుతివాక్యములలోఁ బరస్పరవిరోధము వచ్చును. ఇది యనిష్ట మగుటచే నీయర్థము నాశ్రయింపఁ దగదు. “వాయోః” అనుశబ్దమునకు “వాయువునకంటె బిడప” అని మాత్రమే యర్థముఁ జెప్పవలయును. కావున నెట్లును శ్రుతులకు విరోధము లేదు.

సూత్రము. ౧౦.

అనతారికః— అనియిట్లు చేయఁబడిన ఏక దేశసిద్ధాంతమును ఖండిం పుచు నీయధికరణమున స్వమతమును స్థాపించుచున్నాడు.

౨౨౭. తేజోఽత స్తథా హ్యహ. ౨. ౩. ౧౦.

తాత్పర్యము:— అగ్నిభూతము వాయువునుండియే జనించెను. తైత్తిరీయశ్రుతియే దీనికిఁ బ్రమాణము. “వాయోః” అను పదము నకు “వాయువునుండి” యని యర్థమును చెప్పవలసినదే కాని మఱియొక విధముగా నర్థముఁ జెప్పట యుక్తియుక్తము కానేరదు. “ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” అని యారంభమునందును “పృథివ్యా ఓషధయః” అని యంతమునందును హేతువాచకపంచమీవిభక్తులు స్పష్టముగఁ గాన వచ్చు చుండ నడుమ నాకస్మికముగ మఱియొకయర్థమున నాపంచమి యేల ప్రయోగింపఁబడును? “ఛాందోగ్యశ్రుతికి నీయర్థము విరుద్ధము కదా” యనియెద వేమో? నెట్లనను సమర్థింపవచ్చును. పరబ్రహ్మము

అనుపపదవిభక్తులు స్వతంత్రములుకాక తమయర్థమును చెప్పుటకై మఱియొకపదము నపేక్షించును. ఉ. ‘తస్మాద్ధన మాచక్షర్’ అనువాక్యమునకు ‘వానినుండి ధనము నాకర్షించెను’ అని యర్థ మేర్పడుచున్నను అందలి ‘తస్మాత్’ అనుపంచమీవిభక్తి ‘సమీపమునుండి’ అనుపదము లేక సంపూర్ణముగ నర్థమును చెప్పనేరదు. ‘వృక్షా త్పాత’ అనువాక్యమునందలిపంచమి మాత్రము ‘వృక్షమునుండి పడెను’ అని పడుటకుఁ గారణముగ వృక్షమును స్వతంత్రముగ నేకదా చెప్పుచున్నది.

కారకవిభక్తి:— కారకవిభక్తి యనఁగా కారకములను విధిపఁబడిన విభక్తి కారకములు (౭౨౦-వ పుట చూడు).

“త దాత్మానం స్వయ మకురుత” = “ఆ బ్రహ్మము తననే ప్రపంచరూపముగఁ జేసికొనియెను” అను మొదలగు శ్రుతుల ననుసరించి చూచిన సర్వరూపములతో స్వయముగనే యున్నాడనియు నీకారణమువలన మొట్టమొదట నాకాశరూపము నొంది యట్టి తననుండియే వ యువును పుట్టించి నాయురూపముతో నున్న తలనుండియే యగ్నిని జనింపఁజేసె ననియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్లే “సర్వమును బ్రహ్మమునుండియే జనించెను” అని చెప్పు శ్రుతులకు నన్నింటికిని వ్యాఖ్యానముఁ జేయవచ్చును. ఆరోపిత పదార్థమునందు మఱియొక పదార్థ మారోపింపఁబడఁ గూడ దనుదోషము కూడ నీవ్యాఖ్యానముచే నిన ర్తించును. ఆకాశాదు లన్నియు నీవ్యాఖ్యానము ననుసరించి చూచిన బ్రహ్మమాత్రములే. దేనియం దేది యారోపింపఁబడినను త త్తద్రూపముతో నున్న బ్రహ్మమున నారోపింపఁ బడినట్లే కదా! కావున నెట్లును ఛాందోగ్యాది శ్రుతులకు నేవిధముగా నర్థముఁ జెప్పినను సరిపడును కాని క్రమమును చెప్పునది యగుటచే దైత్తిరీయ శ్రుతికి మాత్ర మట్లే యర్థముఁ జెప్పకపోయిన సరిపడదు. ఈకారణము వలన ఛాందోగ్యాది శ్రుతులకంటె దైత్తిరీయ శ్రుతి బలవంతము. కావున దాని ననుసరించి నృప్తి నాకాశాది క్రమముగనే చెప్పవలయును. ఇట్లు చెప్పుటవలన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞకును హాని యేమియు రాదు. సర్వమును బ్రహ్మమయ మగుటయే దానికిఁ గావలయును గాని అన్ని పదార్థములును ప్రత్యక్షముగనే బ్రహ్మమునుండి జనింపవలయు ననట యక్కఱ లేదు. కావున నెట్లును ఈయేక దేశిసిద్ధాంతము ముక్తియుక్తము కాదు. అగ్ని భూతము ప్రత్యక్షముగ బ్రహ్మమునుండియే జనింపలేదు; యాసిద్ధాంతమువలన శ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధముకూడ రాదు.

అబధికరణము. ౫.

విషయము: — ఇందు జలోత్పత్తి నిర్ణయింపఁబడును.

పూర్వపక్షములు.

“ఏతన్నా జ్ఞాయతే ప్రాణో మన స్స ర్వేంద్రియాశి చ | ఖం వాయు ర్జ్యోతి రాపహ పృథివీ విశ్వస్య ధారణీ” “బ్రహ్మమునుండియే సూక్ష్మ శరీరంబును మనస్సును ఇంద్రియములును ఆకాశాది పంచభూతములును

జనించుచున్నది” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములవలన జలమునకుఁ గూడ పరబ్రహ్మమునుండి ప్రత్యక్షముగనే సృష్టి చెప్పబడి యున్నది. తైత్తిరీయఛాందోగ్యోపనిషత్తులయందు దాని కగ్నినుండియే సృష్టి చెప్పబడి యున్నది. ఈపరస్పరవిరోధము తొలఁగిపోవుట యెట్లు?” అని పైయధికరణసిద్ధాంతముపై *స్ఫురణలక్షణసందర్భముతో వచ్చిన యాత్యేపమును ఖండించుటకై యీయధికరణ మారంభింపఁబడెను.—

ఏకదేశసిద్ధాంతము.

ఈయాత్యేపముతగదు. వేదమునకు పరస్పరవిరోధమెప్పటికినిరాదు. అగ్నిజలములకుఁ గలవిరోధము లోకమునఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమైయున్నది నీటి బిందువు లగ్నిచే బోల్పఁబడుచున్నవి ఇట్లుండ నివి కార్యకారణము లెట్లు గును? ఈకారణమువలన తైత్తిరీయ ఛాందోగ్యశ్రుతులు గొణములు. జలము బ్రహ్మమునుండియే ప్రత్యక్షముగ జనించెను.—

సూత్రము. ౬.

అవతారిక:—ఈసిద్ధాంతము దోషయుక్త మగుటచే దీని నతిదేశమున సూత్రకారుఁడు ఖండించుచున్నాఁడు.

౨౨౮. ఆపక. ౨. ౩. ౧౧.

తాత్పర్యము:—ఈసూత్రమున “అతః తథా త్యాహ” అనుభాగమును పూర్వసూత్రమునుండి తెచ్చికొనవలయును. “జలము అగ్నినుండి జనించును. దీనికి ‘అగ్నే రావః’ అను తైత్తిరీయశ్రుతి ప్రమాణము. ఛాందోగ్యశ్రుతియు నీవిషయమున విరుద్ధముకాదు” అని యీసూత్రమున కర్థము చెప్పవలయును.—

* స్ఫురణ మనఁగా ఒకవిషయము ప్రసంగింపఁబడుచున్నప్పుడు దానితో నేదియో యొకవిషయముగఁ బోలిక గల మఱియొకవిషయము మనస్సునఁ దోఁచుట. ఇదియే స్వరూపముగఁ గలసంబంధము స్ఫురణలక్షణసంబంధము (అనఁగా పూర్వాధికరణము నందలి విషయమును విమర్శించు నప్పుడు తర్వాధికరణమున లేక ప్రస్తుతాధికరణమున విమర్శింపఁబడవలసినవిషయము సాదృశ్యబలముచే జ్ఞప్తి వచ్చెననుట.)

“సర్వమును బ్రహ్మనుండియేజనించును” అనిచెప్పువాక్యములు పై యధికరణమునందే సమన్వయింపబడినవి. పంచీకరణముచే ఘోలము

పంచీకరణము:—పంచీకరణ మనఁగా నొక్కొక్కదాని నై దైదుగఁ జేయుట ఈపదము సాధారణముగా భూతములవిషయమునందు మాత్రమే రూఢిఁ బ్రయోగింపబడుచున్నది. భూతము లై దైదును వానియందుఁ బ్రతిదానిని విదైదుగాఁ జేయుట పంచీకరణ మని చెప్పబడెను అది యెట్లనిన.—

ప్రతిభూతమును మొట్టమొదట రెండేసిభాగములుగ విభాగించి యొ దొక భాగము నట్లే నిలిపి తక్కినదానిని మఱల నాల్గుభాగములుగ విభాగింపవలయును. ఇట్లు చేసినఁ బ్రతిభూతము నైదుభాగములు కలది యగుచుండుటచే పంచీకృత మనఁ బడును. దీనికిఁ బ్రయోజనము మొట్టమొదట నూత్నములు గ నున్నభూతములు పరస్పరసంయోగమువలన స్థూలము లగుటయే ప్రతిభూతమునందును రెండవసగభాగము నఁ గావింపఁబడు నాల్గుభాగములును తత్తద్భూతవ్యతిరిక్తము లగునాల్గుభూతములయందును జేరుచుండును. ఇదియే పరస్పరసంయోగ ప్రకారము దీనివలనఁ బ్రతిభూతము యొక్కయు రెండవసగము తక్కినభూతములయష్టమాంశముల నాల్గింటిచేఁ బూరింపఁ బడును అకాశమునందు ఒకయర్థము మాత్రమే యాకాశ ముండును కాని తక్కిన యర్థము మాత్రము వాయు లేజోజలపృథువులలోనియష్టమాంశములచే నేర్పఱుపఁబడి నది యగును. వాయుభూతమునందును స్వకీయ మగుభాగ మర్థమే యుండును గాని సంపూర్ణముగ నుండదు. రెండవసగము అకాశ లేజోజల భూములయష్టమాంశములచేఁ బూరింపఁ బడును. ఇట్లే సర్వభూతములును పంచాత్మకము లగును; స్థూలము లగును.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు మాత్రము భూతత్రయస్మష్టి మాత్రమే చెప్పబడి యుండుటచే దదనుగుణముగఁ ద్రివిత్కరణము మాత్రమే చెప్పబడెను. త్రివిత్కరణ మనఁగా నొక్కొక్కదానిని మూడుగా విభాగించుట దీనినిఁ గూడ పూర్వపుపంచీకరణమువలెనే గ్రహించునది. ప్రతిభూతమును రెండుసగములుగ విభాగించి యొ దొకసగము నట్లే యుంచి తక్కినసగమును మఱల రెండుసగములుగ విభాగింపవలయును; పిదప ప్రతిభూతమునందును రెండవసగమును తక్కినభూతములయందలిచతుర్థాంశములచేఁ బూరింపవలయును. ఇట్లయిన నగ్ని భూతమునందు స్వాంశ మొకయర్థంబును జలపృథువులచతుర్థాంశములుఁ గలసి రెండవయర్థంబు నగుచుండును. అయితే ఇది సిద్ధాంతము కాదు. ఛాందోగ్యశ్రుతికూడ తైత్తిరీయశ్రుతితో నేకవాక్య మనియు నచ్చటనుఁ బంచభూతస్మష్టియే యంగీకరింపఁ బడె ననియు నూత్రకారుఁడు సిద్ధాంతముఁ జేసి యుండుటచేత నిత్యవృత్తరణము కూడ పంచీకరణమునకు గుఱుతుగాఁ జెప్పబడినదియే. కాని యనన్యము దాని సిద్ధాంత సుగుణముగ

నగునంతఃకరము నగ్నిజలములకు విరోధమును లేదు. ఉన్నది యని వట్టుపట్టి నను కార్యములకు కారణమున వినాశము స్వాభావికమే యగుటచే నావిరోధ ముత్పత్తికి భంగకరము కానేరదు కావున నేక దేశమతము యుక్తి శూన్యము శ్రుతులకు విరోధము లేదు; జలము అగ్నినుండియే జనించును. వ్యావహారికభేదము నాశ్రయించి యిట్లు చెప్పబడెనని తెలిసికొనవలయును పారమార్థికస్థితిలో సర్వమును బ్రహ్మమేకదా.

వృద్ధివృద్ధికారాధికరణము. ౬.

విషయము:—ఇందు వృద్ధివీసృష్టి నిర్ణయింపబడును.

సంగతి సంశయపూర్వపక్షము:—“ ‘తా ఆప’ ఐక్షంత బహ్వ్యః స్యామ ప్రజాయేమ హీతి తా అన్న మస్పజంత’ = ‘అజలము స్వయముగనే విస్తారమునొంది సృష్టిజేయఁదలంచి యన్నమును సృజించెను’ అని యొక శ్రుతియందును ‘అద్భ్యః పృథివీ పృథివ్యా ఓషధ యః ఓషధీభ్యో ౭న్నం’ = ‘జలమువలన భూమియు నందుండి యోషధులును అందుండి యన్నంబును జనించెను’ అని మఱియొక శ్రుతియందును చెప్పబడియుండుటచే నీరెంటికిని బరస్పరవిరోధము వచ్చెను. అన్న మనఁగా నాహార పదార్థము లగుగోధుమలు మొదలగునవి కాని *భక్ష్యభోజ్యదులే కాని యగును. ఇవి జలమునుండియే జనించె నని యొకచోటను జలమునుండి జనించినది పృథివియే యని మఱియొకచోట నుండుట విరుద్ధము కదా ! మఱియు ‘తా ఆప’ అను ఛాందోగ్యశ్రుతియందు వాక్యశేషమున ‘తస్మా ద్యత్ర క్వ చ వర్ష తి త దేవ భూయిష్ఠ మన్నం భవతి’ = ‘అకాగణమువలన వర్ష మెచ్చట కురియునో అచ్చట నధిక మగునన్న మేర్పడును’ అని చెప్పబడి యున్నది. ఇది పృథివికి సంభవింపదు కదా ఆహార పదార్థము లగుగోధుమలు మొదలగునవియన్ననో వర్షమునకు సభివృద్ధి

* భక్ష్యము అనఁగా దంతములతో కొఱికి తినఁదగినవి. భోజ్యము అనఁగా చప్పరించి మ్రింగఁ దగినవి. లేహ్యము అనఁగా నాకఁ దగినవి. పేయము అనఁగా సానము చేయఁ దగినవి, ఈనాలును ఆహారభేదములు.

నొందవచ్చును. 'అన్నము నలుపు' అని యందు (ఛాందోగ్య శ్రుతియందు) జెప్పఁబడి యున్న నది విరుద్ధము కానేరదు. ఆహారపదార్థములయందును ఏదియోయొకటి నల్లనిదై యుండవచ్చును కదా! కావున నెట్లును అన్నశబ్దమునకు భూమి యనునర్థముఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు." అని స్ఫురణలక్షణ సంకతిచే వచ్చిన యాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీయధికరణ మారంభింపఁబడెను.

౨౨౯. పృథి వ్యధికారరూప

శబ్దాంతరేభ్యః. ౨. ౩. ౧౨.

తాత్పర్యము:—ఛాందోగ్య శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడినది భూమి సిగూర్చియే * అధికారము లింగము శ్రుతి యనునవి మూఁడును దీనికి ననుకూలములు గ నున్నవి. మొట్టమొదటనుండియు మహాభూతసృష్టిని చెప్పుచుండి యంతమున మాత్రము పృథివీభూతమును విడిచి యితరపదార్థమును శ్రుతి యేల చెప్పును? నిరర్థకముగఁ బ్రకరణమును బాధించుట యుక్తము కాదు కదా! మఱియు 'నన్నము నలుపు' అని చెప్పఁబడి యుండుటచే నన్నశబ్దార్థము పృథివియే యని తేలుచున్నది. ఆహార పదార్థములకు నల్లనివర్ణ మున్నను నియతముగ లేదు కదా! 'భూమికిఁ గూడ నట్లే లేదు కదా తెల్లనిభూమియు నెఱ్ఱనిభూమియు గూడఁ గానవచ్చుచున్నది' అనియెడవేము. అట్లయినను విశేషభాగము (భూమియందు) నలాచే కలదు. మఱియు పౌరాణికములు "భూచ్ఛాయయే చీకటి" యనుచున్నారు. కావున దానివర్ణము నాశ్రయించి భూవర్ణమును నిర్ణయింపవచ్చును. వస్తువర్ణము ననుసరించి నీడయు స్వచ్ఛాన్వచ్ఛభేదములతో నుండుట యనుభవసిద్ధమై యున్నది. నల్లనిపదార్థములనీడ మిగుల నల్లనై యుండుటయు శుభ్రము లగుస్ఫటికాదులనీడ కొంత తేటగ నుండుటయుఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమే ఇది యంతయు గాక "త ద్య దపాం శర ఆసీ త్త త్నమహస్యత సా పృథి వ్యభవత్" = "అనీటిపై నేర్పడినమిగడవంటి భాగ మేది కలదో అది యంతయు నొక్కచోఁ జేర్చఁబడెను. అదియే

* అధికారమునందున్నది అని భావించుటకును అదిగలదు (అ. ౩. ౧౨. పు. చూ.)

వృథివి యయ్యెను” అని బృహదారణ్యక శ్రుతియందు జలమునుండి భూమి జనించినవిధము స్పష్టముగ వర్ణింపఁబడి యున్నది.

ఈకారణములవలన అన్నశబ్దమునకుఁ బృథివియే యర్థ మనవలయును. ఆహారపదార్థములు భూమినుండియే జనించు ననుట శ్రుతికి సమ్మతము. తైత్తిరీయశ్రుతియం దీవిషయము స్పష్టముగనే కలదు కదా కావున నీకారణము నాశ్రయించి యైనను భూమిని చెప్పటకై తత్కార్యవాచక మగునన్నశబ్దమును ప్రయోగింపవచ్చును. ప్రకరణాదులబలముచే ప్రసిద్ధియు అన్నశబ్దమునకు నాహారాదులయందు గలప్రసిద్ధియు బాధింపఁబడును. నాక్యశేషంబును ఇట్లే బాధింపఁబడును. దానికి మఱియొకవిధముగఁ గూడ సర్థము చెప్పవచ్చును. కార్యకారణములకు భేదము లేక పోవుటచే ప్రీహృదులవృద్ధియే భూవృద్ధి యని యైననూ దేనిచే జనించిన పదార్థము దానిచేతనే సమృద్ధి నొందున సహజము కావున జలముచే భూమి సమృద్ధి నొందు నని (సమృద్ధి యనఁగా సస్యాదిసంపద) యైనను దాని కర్థము చెప్పవచ్చును కావున దానికంటె ప్రకరణాదినహిత మగు శ్రుతి బలవంతము. ఈకారణమువలన నన్నశబ్ద మన్నకారణ మగుభూమియందే ప్రయోగింపఁబడె నని తెలిసికొనవలయును.

తదభిధ్యానాధికరణము. ౨.

అవతారిక:—“ఆకాశదిభూతముల నభిమానించు దేవతలు స్వతంత్రముగనే వాయ్వాదుల సృజించునా? లేక పరమేశ్వరాధీనములయ్యే సృజించునా?” అనువిషయ మీయధికరణమున విచారింపఁబడును.

విషయము:—వాస్తవస్థితిలోనియధికరణమునకు విషయమేలేదు. “పరమేశ్వరసహాయము (అంతర్యామిరూపముతోఁ బ్రవేశించుట) లేక భూతములు సృజింపనేరవు” అనువిషయము ఈక్షత్వధికరణమునందును (౧. ౧. ౧౫.) “భూతములయందు తత్తద్రూపముతో నిలచి బ్రహ్మమే యవ్వలికార్యములకు సుపాదానకారణ మగుచున్నాఁడు” అనువిషయము తేజోధికరణమునందును (౨. 3. ౧౦.) నిర్ణయింపఁబడియే యున్నది. అయినను ఇట్లు సృష్టిప్రసాపము వచ్చి భూతసృష్టియందలివిరోధములు

పరిహరింపఁబడినవి కావున దానినాశ్రయించి యాశ్రయీభావ సంగతిలో “దేవతలకు (భూయభిమానదేవతలకు) నైననూ స్వాతంత్ర్యమున్నదా? లేదా?” అనువిషయ మిచ్చటఁ జర్చింపఁబడుచున్నది. “పరమైశ్వర్యసంపత్తి కలదేవతలకుఁ గూడఁ బరమైశ్వరసహాయము లేక గర్తలయందు స్వాతంత్ర్యము కలుగదు” అనువిషయ మిచ్చట సిద్ధాంతము చేయఁబడును.

“ఇట్లయిన మఱియొకస్థలమున విరోధము వచ్చును. ‘పరాత్తుతచ్ఛ్రీతే. ౨.3. ౪౧.’ అనుస్థలమున ‘జీవకర్తృత్వ మిశ్వరాధీనము’ అని సిద్ధాంతము చేయఁబోవుచున్నారు. దేవతలకే యట్టికర్తృత్వము లేకున్ననిక జీవుల కది బాత్తుగనే సంభవింపదుకదా! ఇట్లుండ దానికై మఱియొక యధికరణ మారంభించుట యేల?” అనియెడ వేమొ యట్లుకాదు. గొప్ప గొప్పకార్యములయందు దేవతలకుఁ గూడ స్వాతంత్ర్యము లేకున్నను జీవులకు నట్లుండ నక్కఱ లేదు. వారు (జీవులు) చేయునవి త్సుద్రకార్యములు కదా! మేలని చెప్పినదానిని నాచరించుట కీడనినదానిని విడచుట అనునదియే కదా వానికృత్యము! కావున నిట “దేవతలకు స్వాతంత్ర్యము లేదు.” అనువిషయము సిద్ధాంత మైనను జీవవిషయ మగుసంశయము మఱల కలుగవచ్చును.

పూర్వపక్షము:—ఎట్లు చూచినను ప్రపంచము నాకాశాదులు స్వయముగనే సృజించు నని చెప్పవచ్చును. “ఆకాశాద్వాయుః తత్తేజః ఐక్షత” అను మొదలగుశ్రుతులయందు ఆకాశాదులకు స్వాతంత్ర్యము చెప్పఁబడి యున్నది; “ఆకాశాదులు చేతనములు” అని కూడఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ప్రతిభూతమునకును అభిమానిదేవత కలదుకదా! ఆదేవత చేతన మునుట ముందుగాని స్వాతంత్ర్యము కలది యనుట ముందు గాని సంశయ మేమి కలదు? జడమునకుఁ జేతనసహాయము కావలయును గాని చేతనము నకు నది యక్కఱ లేదు కదా! కావున నెట్లు చూచినను ఆకాశాదులు వాయోదులను స్వయముగనే నిమిత్తములై సృష్టించు ననవలయును.

* దేనియందు మఱియొకపదార్థము నిఁనించునో అది (ఆమొదటిపదార్థము) రెండవదానికి వాశ్రమము. రెండవది యాశ్రయి. యీరెంటికినిఁ గలయన్యోన్య సంబంధ ము శ్రుతము.

ఇట్లు చెప్పిన “ప్రపంచము బ్రహ్మమువలన (బ్రహ్మ మనునిమి త్తకారణము చే) జనించెను” అని చేయఁబడినసిద్ధాంతమునకు హాని వచ్చును.

“ఇట్లును రాదు. శ్రుతియందు ‘సోఽకామయత’ అని పరమేశ్వరుఁడు ప్రస్తాపింపఁబడి యున్నాఁడు. ‘యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్’ అని ‘పరమేశ్వరుఁడే సర్వాంతర్యామి యనునిషయముగూడ నిరూపింపఁబడియున్నది కావున నెవ్వరికిని స్వాతంత్ర్యము లేదు. మఱియు ‘పరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచరూపముతో స్వయముగ నున్నాఁడు’ అని బహుశ్రుతులయందు చెప్పఁబడి యుండుటచే నాయనయే యీ ప్రపంచమునకు సభిన్ననిమిత్తో పాదానకారణము పంచమీవిభక్తియు హేతువాచకమే యగును కాని యన్యార్థమును చెప్పనేల దీని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాము కదా” అనిన నిది యుక్తము కాదు ప్రస్తావంబును “పరమేశ్వరుఁడు సర్వాంతర్యామి”యని చెప్పుగుఱుతునుకూడ పరంపరగా నన్వయింపవచ్చును. పరమేశ్వరుఁడు తనసంకల్పముచే మొట్టమొదట నాకాశభూతమును తదభిమాని దేవతతోఁగూడ జనింపఁజేసెననియు తర్వాత నాయాకాశాభిమాని దేవతయే స్వతంత్రముగ నితరభూతముల సృజించెననియు ఈకారణము వలన పరంపరాఁ బరమేశ్వరుఁడే సర్వసృష్టికర్త యగు ననియు సర్థము చెప్పవచ్చును. ఆకాశాభిమాని దేవతయందు అంతర్యామిరూపముతో నున్నాఁడు గావున పరంపరగా నాయనయే సర్వాంతర్యామియు నగు సనవచ్చును. ఇక విభక్తి నాశ్రయించి చూచిన నచేతనము, చేతనమునుండి జనింపదు కావున నాకాశాదుల సభిమానించు దేవతలనుండి వాయ్వాదులు జనింపనేరవు. ఈకారణమువలన నాపంచమీవిభక్తికి నిమిత్తకారణపరముగానే యర్థమును చెప్పవలయును కావున నెట్లు చూచినను భూతములు స్వతంత్రములుగనే కార్యములఁ బుట్టింపుచున్నవి యనవలయును.

సూత్రము. ౧౩.

అనతారికః—అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౩౦. తదభిధ్యానా దేవతు తల్లింగా త్సః.

౨. ౩. ౧౩.

తాత్పర్యము.—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తియు క్తము కాదు. పరమేశ్వరుఁడే స్వస్వరూపముతో ప్రపంచమునకు సర్వప్రేరకుఁడై నిమిత్తకారణము

మగుచున్నాడు? భూతరూపములతో నుపాదానకారణ మగుచున్నాడు. ఈవిషయమును “సోఽకామయత యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్” అనుశ్రుతులు స్పష్టముచేయుచున్నవి. ఈవాక్యముల ముందు “ఆత్మయే సర్వమునకును ప్రేరకుండు” అనువిషయము దెల్పబడియున్నదికదా! “తదాత్మానం స్వయమకురుత” = “ఆ బ్రహ్మము తనస్వరూపమునే ప్రపంచమునుగా మార్చుకొనియెను” అను శ్రుతి “పరమేశ్వరుడే భూతరూపములజెంది ప్రపంచమునకుపాదానకారణ మగుచున్నాడు” అని స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున నీశ్రుతులబలము నాశ్రయించి పరమేశ్వరుడే సర్వమునకు సభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణ మని నిర్ణయింపవలయును. “త త్తేజ ఏక్షత” అను మొదలగు శ్రుతులకును ఈసిద్ధాంతము నాశ్రయించి “తేజస్సునందు అంతర్యామి రూపుడై ప్రవేశించి నీ బ్రహ్మమే జలసృష్టికి సంకల్పించును “అనియే యర్థము చెప్పవలయును. ఇంతయే కాని యిచ్చట భూతాభిమాని దేవతలకు స్వాతంత్ర్యము కల దనుటకు దగినయుక్తియే యేదియు లేదు.

యుక్తి యనలే మొట్టమొదట దేవతలనుగూర్చియే యిచ్చట చెప్పబడె ననుటకు వీలు లేదు. పైన నిరూపించినవిధముగ నాకాశాదిశబ్దములకు స్వాభావికార్థమే (“భూతములు” అనునర్థమే) సంభవింపుచుండ నన్యార్థమును కల్పింపనేటికి? అట్లు కల్పించినను మీపక్షము నిలువదు. చేతను లందఱును స్వతంత్రులే కావలయు నని నియమ మెందును లేదు. భృత్యుడు శిష్యుడు మొదలగువారు చేతనులయ్యును స్వామిగురు వాదిపరతంత్రులగుచున్నారు. కదా కావున! నెట్లుచూచినను దేవతలకుఁ గూడ స్వాతంత్ర్యము లేదు. వారు నిమిత్తకారణములు కానేరరు. పంచమీవిభక్తియు నీకారణమువలన నిమిత్తకారణవాచకము కానేరదు. దేవత లిచ్చట ప్రస్తావింపబడినచో వారికి స్వాతంత్ర్యము నియతమైనచో మాత్రమే కదా వారియందచేతనములు జనించుటకు వీలు లేకపోవుటచే పంచమికి నిమిత్తవాచకత్వమును కల్పింపవలసి వచ్చుట. ఇచ్చట నది లేదని నిరూపింపబడెను. కావున నాకాశాదులకు స్వాతంత్ర్యము లేదు.

విపర్యయాధి కరణము. ౮

విషయము:—ఇందు ప్రళయక్రమము విచారింపఁబడును. ఈవిచారమువలన సర్వప్రపంచము బ్రహ్మమే యని స్పష్టముగ సిద్ధాంతమగును. కావున దీనికి బ్రహ్మధ్యానమే ఫలము.

సంగతి:—ఈయధికరణమున శ్రుతివిరోధము నిరాకరింపఁబడకపోవుటచే నీయధికరణ మీపాదమునఁ జేరఁ గూడదు. అయినను ఇందు సృష్టి నిరూపింపఁ బడెను. కావున దాని ననుసరించి ప్రళయము స్మరణకు రాఁగా బ్రసంగసంగతితో నది యిందు విచారింపఁబడుచున్నది.

పూర్వపక్షము:—వేదమునందు కేవలప్రళయము మాత్రమే వినవచ్చుచున్నది గాని దానినియమము వినవచ్చుటలేదు. కానికి నియమముకలదా? లేదా? లేక సృష్టినియమమే దానికి నియమమా? నియమము లేదనుట యుక్తియుక్తము కాదు. ఏకార్యమునకుఁ గాని నియమ ముండి తీరవలయును. ఇఁక నానియమ మేది యని విచారింపఁబోయిన వేదమున నుత్పత్తినియమము మాత్రమే కలదు. లోకమున మాత్రము కార్యములు కారణములందు లీనములగుచుండుట కానవచ్చుచున్నది గాని దాని నిచ్చట సన్వయించుకొనుటకు వీలు లేదు. ఏలయనిన వేదమును విచారించునపుడు అందలి నియమములే బుద్ధికి స్ఫురించును గాని యన్యములు స్ఫురింపవు కదా? ప్రతివదార్థమునకును సజాతీయము సమీపము విజాతీయముదూరము ననుటలో సంశయము లేదు కదా! కావున నుత్పత్తినియమమే ప్రళయనియమము.

సూత్రము. ౧౪.

అవతారిక:— అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౩౧. విపర్యయేణ తు క్రమో ౨త

ఉపపద్యతే చ. ౨. ౩. ౧౪.

తాత్పర్యము:—పూర్వమున సృష్టిక్రమము వివరింపఁబడెను. అయిక్రమము దానికి విరుద్ధముగ నుండు నని తెలిసికొనవలయును. లోకమున

నిట్లే గానవచ్చుచున్నది. మట్టినుండి జనించినకుండ మట్టియందే లీనమగు న్నది. ఉత్పత్తిక్రమమే లయక్రమమైనకార్యము. స్వస్వరూపముతో నుండగ నే కారణము దానియందు లయము నొందవలసినవచ్చును. ఇది సర్వప్రమాణవిరుద్ధము. కారణవిनाశమునకుఁ బదప గార్య ముండుట యెందు నుగానవచ్చుట లేదు కదా? కావున లోకానుసారముగ కార్యములు కారణములయందు లీనము లగును. “పుథి వ్యపు ప్రళీయతే”=“భూమి జలమున లీన మగును” అను మొదలగు వాక్యములచే స్మృతియు నిట్లే చెప్పుచున్నది.

అంతరావిజ్ఞానాధికరణము. ౯.

విషయము:—ఇప్పటికి భూతములసృష్టి ప్రళయములు నిరూపింపఁబడినవి. పరబ్రహ్మముమొదలుకొని ఆకాశాదిక్రమముచే సృష్టి యగు ననియు పుథివ్యాధివృత్తక్రమముచే పరబ్రహ్మాంతముగ బ్రళయము కలుగుననియుఁ జెప్పఁబడెను. ఇచ్చట సింద్రియోత్పత్తి విఛారింపఁబడును.

సంగతి:—సృష్టిప్రళయముల నిరూపించుటకు నేయద్వితీయబ్రహ్మధ్యానము ఫలమౌ అదియే యింద్రియసృష్టినిరూపణమునకుగూడ ఫలమగుటచే నీయధికరణమునకుఁ బూర్వాధికరణములతోఁ గలసంబంధము *సమానఫలత్వసంబంధము.

సంశయము:—ముండకోపనిషత్తునందు “ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణో మన సృరేంద్రియాణి చ ఖం వాయుః” అనిపరమేశ్వరునకును భూతములకును నడుమ బుద్ధీంద్రియమనస్సులసృష్టి చెప్పబడియున్నది. ఇతర శ్రుతులయందు వీనిసృష్టియేలేదు. కావుననీరెండుస్థలములకును విరోధము కలదా? లేదా?

సూత్రము. ౧౫.

అవతారిక:—అను నీసంశయమును నిరాకరించుటకై పూర్వపక్షాను వాదపూర్వకముగ సిద్ధాంతము చేయుచున్నాఁడు.

* సమానఫలత్వసంబంధ మనఁగా , రెండుకార్యములకు నొక్కటియే ఫలము కలిగియుండుట.

౨౩౨. అంత రావిజ్ఞానమనసీ క్ర మేణ తల్లింగా దితి చే న్నావిశేషాల్. ౨. ౩. ౧౫.

తాత్పర్యము:—బుద్ధీంద్రియమనస్సులు కల వనుటయందు వివాద మేమియు లేదు. “ఇంద్రియేణి హయా నావళుః” అను మొదలగుకతోప నిషద్వాక్యములు ఈవిషయమునఁ బ్రమాణములై యున్నవి. ఇట్లుండ వీనికిని సృష్టిప్రళయము లెచ్చటనో యొకస్థలముననేదియోయొక క్రమము నాశ్రయించిగ్రహింపవలసియుండును. ఇవిభూతకార్యము లనుటకును వీలు లేదు “అన్నమయం హి సౌమ్య మనః”=“ఓశాంతుఁడా! మనస్సు అన్న మయ మైనది” అను మొదలగువాక్యములు కానవచ్చిననువానినిప్రమాణ ముగ గైకొనుటకు వీలు లేదు. అది యాపచారికము కావచ్చును? అం దలిమయ ట్రవృత్త్యయమునకు *ప్రాచుర్యార్థ ముండవచ్చును. కావున పైన చూపఁబడిన సృష్టిలయక్రమములు దోషయుక్తములు. ముండకశ్రుతి న నుసరించి యాత్మనుండి మనోబుద్ధీంద్రియములును అందుండిభూతము లునుఁ జనించె ననుటయే సిద్ధాంతము.

సిద్ధాంతము:—ఈపూర్వపక్షము యుక్తియుక్త మైనది కాదు. ఇంద్రియములు భూతములనుండియే జనించె ననుట వేదవాక్యములమూలముననే తెలియవచ్చుచున్నది. “అన్నమయం హి సౌమ్య మనః” అను మొదలగుశ్రుతులే యీవిషయమున తగినంతసాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. విచారింపుము, మనోబుద్ధీంద్రియములు పరస్పరమువిభక్తములగుటచేవానికి గారణ మేదియో యొకటి యుండవలయు ననుట స్పష్ట మైనది. విభక్త మగుప్రతిపదార్థంబును ఒకదానినుండి జనింపవలయు ననువిషయమును వియదధికరణమునందు నిరూపించి యున్నాము. కావున దానిని గూర్చి చెప్ప “అన్నమయం” అను మొదలగువాక్యముకావలసినవిషయమునువిడిచి యక్కఱలేనిదాని నేల చెప్పను. ఏకారణము నడిగినదానిచే చెప్పవలయును గదా! కావున నావాక్యమువలన “మనస్సునకు నన్నము కారణము” అను విషయమే స్పష్టమగుచున్నది యని నిర్ణయింపవలయును. ఈవిషయము కూడశ్రుతియందే చూపఁబడియున్నది. అన్నమునుభుజించుటవలన మనస్సు

* ప్రాచుర్యార్థము (౧౦౦-వ పుట చూడు.)

వృద్ధియగుచనియు భుజింపకపోవుటవలన క్షీణించుననియుఁగూడ సదృ
ష్టాంతముగ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున నిర్వివాదముగ మనస్సు మొద
లగునవి భౌతికములే. ప్రాచుర్యార్థము చెప్పుటకుఁ గూడ నెట్లును వీలు
లేదు. మనస్సునం దన్న ముండదు కదా! కావున భౌతికము లగుటచే నిం
ద్రియములును ఘటాదలవలె భూతములనుండి వుట్టి యందే యడఁగు
చుండును. ఇట్లుగుటనే వీనియుత్పత్తిప్రళయములఁ గూర్చి ప్రత్యేకముగ
విచారింప నక్కఱలేదు.

ఒకవేళ నవి భౌతికములు కా వని పట్టుఁ బట్టినను భూతోత్పత్తి
లయక్రమములకు వీనియుత్పత్తిలయములవలన భంగము రా నక్కఱ
లేదు. పరబ్రహ్మమునుండి యవియు నివియుఁ గూడఁ జనింపవచ్చును.
ముండకోపనిషత్తునందు ఊరక నామధేయములు మాత్రమే చెప్పఁబడెను
గాని క్రమము చెప్పఁబడలేదు కదా! కావున నెట్లును భూతోత్పత్తిప్రళ
యములకు భంగము లేదు. మఱియొకశ్రుతియందు భూతోత్పత్తితో సం
బంధము లేకుండఁ బ్రత్యేకముగ నే “ప్రజాపతి ర్వా ఇద మగ్ర ఆసీ త్స
ఆత్మాన మైశ్చ త స మనోఽన్యజత”=“ఈఘోలప్రపంచమంతయు మొట్ట
మొదట సూత్రాత్మస్వరూపముతోనే యుండెను. ఆసూత్రాత్మ సంకల్ప

† సదృష్టాంతముగాః=అనుభవనిదర్శనపూర్వకముగ మనస్సు అన్నమయమని
నిరూపించుటకై శ్వేతకేతునితండ్రి వానిని పదియారుదినములు జలమాత్రాహార
ముతో నుండునట్లు నియోగించెననియుఁ బిదప నొకవేదభాగము నందిచ్చి పఠింపు
మనఁగా నది యాతనికి స్ఫురింప లేదనియు బిదప నన్నమును భుజింపఁగానే యథా
పూర్వకముగ స్వరణశక్తి కలిగె ననియు శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మనస్సు
నకు పదియాఱుకళ లనియు నన్నము లేకున్న గ్రమక్రమముగ నవి క్షీణించుననియు
అన్నముచేతనేయభివృద్ధి యగుననియు నికారణమువలన మృత్తికాజలములచే నభివృద్ధి
నొందు గోడ (మట్టిగోడ) మృత్తికాజలమయమేయైనట్లు అన్నముచే నభివృద్ధి నొందు
మనస్సు గూడ నన్నమయమే యగుననియు నిరూపింపఁబడియున్నది. ప్రాణములు జల
మయము లగుటచే జలాహారముతోఁ బ్రాణములు నిలుచుననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది.
ఇదియే అనుభవపూర్వక మగునిరూపణము.

* సూత్రాత్మ యనఁగా మణులయందు చారమువలె సర్వదేహములయం
దును వ్యాపించి యుండుసమిష్టిసూక్ష్మశరీరాభిమాని యగు హిరణ్యగర్భుఁడు లేక
పరమేశ్వరుఁడు మాయోపాధియం దీశ్వరుఁడును మలినశత్రుప్రధాన మగునవిద్య
యందు జీవుఁడును అనబడునట్లె కాని సతీందించి నొని యస్మదృ కావున సమి

పూర్వకముగ మనస్సును సృజించెను” అని ప్రత్యక్షముగనే చెప్పబడి యున్నది. కావున నెట్లును పై సిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు.

చరాచరవ్యపాశ్రయాధికరణం. ౧౦.

అవతారిక :—ఇదివఱకు సర్వాత్మకము బ్రహ్మమే యనుజ్ఞానము కలిగి * తత్పదార్థముసిద్ధించుటకై సృష్టిప్రళయనిరూపణమూలమున బ్రహ్మప్రపంచాభేదము వివరింపఁబడెను. ఇక నిచ్చటనుండి పాదాంతము వఱకు † త్వగపదార్థము సిద్ధించుటకై జీవస్వరూపవిచారము చేయుఁబడును. “అందు జీవునకు జన్మమరణములు కలవా? లేవా?” అనునది యీయాధికరణమున విచార్యవిషయము.

విషయము:—“పైయాధికరణమున నిందియొత్పత్తి యున్నను భూతోత్పత్తికి భంగము కలుగదని సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. జీవోత్పత్తి యేనిశ్చయ. మగునని యెట్లు సిద్ధాంతముఁ జేయుటకువీలు లేదు. జీవుఁడు చేతను డగుటచే నన్నిటకంటె మొట్టమొదటనే పరబ్రహ్మమునుండి జనింపవలసినవాఁ డగును. అప్పుడు దృఢముగ నుత్పత్తిక్రమమునకు భంగము వచ్చును.” అని ప్రత్యుదాహరణ సంగతిచే వచ్చిననూత్నేపమునకు సమాధానముగ నీయాధికరణ మారంభింపబడుచున్నది.

పూర్వపక్షము:—జీవునకు నుత్పత్తిమరణములు కలవనుట లోకవ్యవహారమునుఁ బట్టియు జాతకర్మాదులను విధించుశాస్త్రములనుఁ బట్టియు స్పష్టమగుచున్నది. కేవలదేహమునకే యవి (ఉత్పత్తివినాశములు) యుండినచో నాశాస్త్రమంతయు నిరర్థకమే యగును.

ప్రతిపక్షము:—పిన్నాత్మశరీరాభిమానబీజుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడనియు నిశ్వరుఁడు నూత్రాత్మ యనియుఁ జెప్పఁబడును. ప్రపంచనూత్నావస్థరూపిణి యగునవ్యక్త మొక్కటియే యైశ్వర్య శుద్ధ సత్వోపాధిచే మాయ యనియు రజస్సత్వోపాధిచే నవిద్య యనియుఁ జెప్పఁబడును.

* ‘తత్త్వమసి’ యనుమహావాక్యములోని తత్పదమునకు నర్థము తత్పదార్థము—ప్రపంచాభిన్న మగుబ్రహ్మము.

† అవాక్యములలోని ‘త్వం’ పదము యొక్కయర్థము ‘త్వం’ పదార్థము. (జీవుఁడు.)

ఇచ్చటనే భస్మమై పోయిన శరీరమునుగూర్చి శ్రాద్ధాదుల నాచరించుటవలన బ్రయోజన మేమి యుండును? ఈకారణమువలన లోకానుభవానుసారము లగునీకర్మవిధులకును “జీవుడు నిత్యుడు” అనిచెప్పు వేదవాక్యములకును పరస్పరవిరోధము కలదు. నిర్వివాదముగ జీవుఁడుత్పత్తివినా శములు కలవాడే.

సూత్రము. ౧౬.

అవతారిక:—అనునీభ్రాంతి నీచుధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

౨౩౩. చరాచరవ్యసాశ్రయస్తు స్యాత్
త్వద్వ్యపదేశో భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్.

౨. ౩. ౧౬.

తాత్పర్యము:—లోకమున నున్నజన్మమరణాదివ్యవహారము జంగమస్థావరరూప మగుశరీరము నాశ్రయించినదియే కాని జీవు నాశ్రయించినది కాదు. దేశోత్పత్తివినాశముల నాశ్రయించియేయావ్యవహారము ప్రవర్తించు చున్నది యనుట సర్వానుభవ సిద్ధము. అది జీవునకే సంబంధించునేని యప్పుడు జీవుడు దేహముతోఁ గూడ నుత్పత్తివినాశముల నొందువాఁడు కావలసి వచ్చును. అప్పు డాతనికి జన్మాంతరప్రాప్తి కాని స్వర్గనరకాదిభోగములు కాని యుండుటకు వీలు లేదు. యీకారణము వలన నప్పుడు రెండవజన్మమునందు సుఖము కలిగించు నని చెప్పఁ బడిన పుణ్యకర్మలును పరలోకమున సౌఖ్యము కలిగించు నని విధింపఁబడిన యజ్ఞాదులును నిరర్థకములు కావలసి వచ్చును. కావున జీవుడు నిత్యఁ డనియే యంగీకరించి తీరవలయును. శ్రుతియు దీనికి సనుకూలమయ్యే యున్నది యనుట మీకును సమ్మత మగువిషయమే. “జాతకర్తాదివిధులు ఆశ్రుతిని బాధించు నంటిని కదా” అనియెదవేమో అదియు దేహమునుఁ గూర్చి నదియే. భ్రాంతివలన లోకులు జీవదేహములకు సభేదము నెన్నుచున్నారు కావున వారియభిప్రాయము ననుసరించి యావేద మట్లు చెప్పుచున్నది. ఏకర్మల నాచరించినను దేహమే యాచరించు ననుటయు దానివలన కలుగు సుఖదుఃఖములను మనస్సే యనుభవించుననుటయు సందర్భమున సప్త

మగువిషయమే కావున నీవిషయమైన విశేషముగ వివాదము చేయ నక్కఱ లేదు. సర్వమును భ్రాంతిమూలమేకాని వాస్తవముగ జీవునకు సంబంధించునది యేదియు లే దని యధ్యాసభాష్యమున. (శాస్త్రావతారిక యందు) వివరించి యున్నామా. “ఏన మేన శ్శృణుం యాతి గర్భబీజసము ద్భవం”=“జాతకర్తాదిసంస్కారముల నాచరించినవో శుక్లశోణితసంబంధ మువలన వచ్చినపాపము నశించును.” అనుమొదలగు స్మృతియు జాతకర్తాదులవలన దేహసంబంధజనిత మగుపాపము మాత్రమే పోవు ననియు అనాద్యవిద్యావశమునఁ బ్రతిదేహమునందు నాచరింపఁ బడుచు * సంచి తాదిరూపములతో మనసునందు సంస్కారరూపమై యున్నకర్మ మాత్రము నశింప దనియు స్పష్టముగ జెప్పఁబడి యున్నది. యీకారణమువలన జాతకర్తాదులు దేహోత్పత్తినిమిత్తములే కాని జీవోత్పత్తినిమిత్తములు కావని స్పష్ట మగుచున్నది. శ్రాద్ధాదులుకూడ దేహనాశాంతరమున పరలోకనివాసి యై జీవు డుండిననే కాని సంభవింప వనుట నీకునుఁ దెలిసిన విషయమే. కావున జీవునకు సుత్పత్తివినాశములు కల వనుట భ్రాంతియే.

* కర్మత్రయము:—అగామి సంచిత ప్రారబ్ధము లని కర్మలు మూడు విధములు. అగామి అనఁగా రాబోవునవి? ఉత్తరజన్మమున ఫలము ననుభవింపఁజేయుటకు నుపక్రమింపఁ బోవునవి. సంచితము అనఁగా జన్మాంతరములయందును ప్రస్తుత జన్మమునందునుఁ గూడ నాచరింపఁబడి ధనమువలె భోగార్థమై దాచియుంచఁ బడునవి. అందుండియే కాలక్రమమున పరిపక్వములై కొన్నికొన్ని కర్మలు తత్తజన్మములయందు వానిఫలముల ననుభవింపఁ జేయును. అట్టికర్మలలో ప్రకృతజన్మమున ఫలముల నిచ్చుట కారంభించినకర్మలు ప్రారబ్ధము అనఁబడును. ఈమూడువిధము లగు కర్మలును మనస్సున సంస్కారరూపములతో నూత్రమే నిలచి యుండును. పరిపాకావస్థ కలుగకమునుపు మూఢములై కలిగిన పిదపఁ బ్రకాశము నొందియవి (వాసనలు) స్వానుగుణముగ మనస్సునఁ ప్రేరేపించును? అప్రేరణకు లోనై యాయాకర్మల నాచరించి మనంబునుఁ దత్తత్ఫలము లగు సుఖదుఃఖముల ననుభవించును. ఒక్కొక్కవేళఁ ప్రేరణాప్రభావమున నిష్ప్రసాదనాదుల విపరీతములుగ గ్రహించి విపరీతఫలములను గూడఁ జెందుచుండును. ఇదియే కర్మ ఫలానుభవప్రకారము.

ఆత్మాధికరణము. ౧౧.

విషయము:—పై యధికరణమున జీవునకు దేహతోత్పత్తివివాశములతోఁగూడ నుత్పత్తివివాశములు సంభవింపవని సామాన్యముగనిరూపింపఁబడెను. ఈయధికరణమున “జీవునకు పరమేశ్వరునుండికూడ నుత్పత్తి సంభవింపదు” అని నిరూపింపఁ బడెను.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమునఁ బరలోకానుభవాదుల సిద్ధించుటకై దేహనాశముతోఁగూడ జీవనాశము కలుగఁగూడ దని సిద్ధాంతము చేయఁబడెను గాని ప్రస్తుతాధికరణమున నట్లుచేయుటకు వీలులేదు. జీవోత్పత్తి శ్రుతిప్రమాణములచే సిద్ధించుచున్నది కావున దాని నవశ్య మంగీకరింపవలయును. ఒక్క కల్పాంతమువఱకు జీవుఁ డేకరూపముతో నుండుననినఁ బై యధికరణమునఁ జూపినదోషము లేవియు రావు కదా” అని ప్రత్యుదాహరణసంగతిచే వచ్చినయాక్షేప మియధికరణమున నివారింపఁబడును.

సం దేహము:—కొన్నిశ్రుతులు “ఏతస్మా దాత్మన సర్వ ఏత ఆత్మా నో వ్యచ్ఛరంతి”=“ఈపరమేశ్వరునుండి యీజీవు లందఱును జనించుచున్నారు” అను మొదలగువాక్యములచే జీవోత్పత్తినిఁ జెప్పుచున్నవి. మఱికొన్ని “త త్పుష్టా త దే వానుస్తా విశత్” పరమేశ్వరుఁడు ఆప్రపంచమును సృజించి దానినే ప్రవేశించెను; అని జీవపరమేశ్వరులకు భేదమే లేదని చెప్పుచున్నవి. యీరెంటికిని విరోధము కలదా లేదా?” అను నది సంశయస్వరూపము.

పూర్వపక్షము:—పై నఁ జూపఁబడిన శ్రుతులకు విరోధ మనశ్యముగ వచ్చును. జీవున కుత్పత్తి కల ధనుట యెట్లును సిద్ధాంతమే. ఒక్క బ్రహ్మము నెఱింగినచో సర్వపదార్థముల నెఱుంగవచ్చు నని శ్రుతియందు ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడి యున్నదికదా. జీవునకు నుత్పత్తి లేకపోయిన దీనికి విరోధము వచ్చును. అన్ని పదార్థములకును పరమేశ్వరుఁ డుపాదానకారణ మగు నేని యప్పుడు కదా యాయన నెఱుంగుటచే సర్వము నెఱుంగఁ బడి నట్లగును. జీవుఁ డనువాఁ డొక్కఁడు భిన్నుఁడై యుండునేని యప్పు డీ ప్రతిజ్ఞ సార్థక మగుట యెట్లు? యీకారణమువలన జీవుఁ డవశ్యముగ నాకాశాదులవలె బ్రహ్మమునుండి జనించిన ధీరవలయును.

“ఇట్లుకాదు జీవబ్రహ్మలకు భేదమే లేదు. నిర్వికారుఁ డగు పరమేశ్వరుఁడే ప్రపంచమునఁ బ్రవేశించి జీవుఁ డయ్యెను. ఈ కారణమువలన బ్రహ్మజ్ఞానముచే జీవుఁడు గ్రహింపఁబడను నచ్చును. బ్రహ్మకార్యము కాకను పోవచ్చును.” అనియెదవేమో అదియు సరి కాదు. బ్రహ్మమునకును జీవునకును భేద మనంతముగఁ గలదు. బ్రహ్మమునకుఁ గర్తృసంబంధము లేదు. జీవునకుఁ గలదు. బ్రహ్మము నిర్వికారము; జీవుఁడు సవికారుడు. ఇట్లుండ నిరుపరకుకు నభేద మెట్లు కలుగును?

“మఱియు ఏయేపదార్థములకు విభాగము కలదో అవి యొకదాని నుండి జనించినవియే” అని మీరే సిద్ధాంతముఁ జేసి యున్నారు. ఆకాశమునకు నీసిద్ధాంతము వలననే యుత్పత్తిని స్థాపించియున్నారు. విచారించిన జీవుఁడు కూడ నట్టివాడే. ఆతనికిని శరీరసంబంధమువలనభేదముకలదు. ఏపురుషునకు జూచినను వానివాని కర్మలును వానివాని సుఖదుఃఖభోగములును ప్రత్యేకములే యై కానవచ్చుచున్నవి యిట్లుండ నందఱియందు నున్న యాత్మ యొక్కఁడే యనుట యెట్లు సంభవించును? ఆతనికివిభాగములు కలవనియే యంగీకరించిన నాతఁడును ఒకదానినుండి జనించినవాడే కావలసి వచ్చును. కావున నెట్లును జీవున కుత్పత్తి తప్పదు. “యథానుదీప్తా త్పావక విస్ఫులింగా సుహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః త థాక్షర ద్వివిధాః సౌమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్రచై వావియంతి” బాగుగ మండుచున్న యగ్ని నుండి సమానాకారములు కల మిడుగురులు వెలికి వచ్చునట్లు పరమేశ్వరునుండి జీవజడరూపము లగు సర్వపదార్థములును వెలికివచ్చును; అచ్చటనే మఱల నడంగును; అని కొన్ని శ్రుతులయందు దృష్టాంతపూర్వకముగ జీవోత్పత్తి చెప్పఁబడియున్నది. కావున నిస్సంశయముగ జీవున కుత్పత్తి యున్నదియే.

‘ఇట్లైన ప్రవేశశ్రుతి (పరమేశ్వరుఁడు స్వయముగనే ప్రపంచమునఁ బ్రవేశించి యున్నాడని చెప్పుశ్రుతి) విరుద్ధమగును కదా! దానిని సమన్వయించుటయెట్లు?’ అనియెదవేమో దానికి వికారపరముగ నర్థముఁ జెప్పవచ్చును. ‘పరమేశ్వరుఁడు జీవరూపముగ మార్పునొంది ప్రపంచమున ప్రవేశించెను’ అని యర్థము జెప్పవచ్చును. ‘త దాత్మానం స్వయ మకురు తః’ ‘ఆపరమేశ్వరుఁడు తనరూపమునే ప్రపంచముగ మార్చెను’ అను శ్రుతికి నిట్లే యర్థముఁ జెప్పితిరి కదా. పరమేశ్వరునకుఁ బ్రపంచరూప మగు

మార్పు కలిగె నని యంగీకరించితిరి కదా. కావున నెట్లును జీవుఁ డుత్పత్తి యయ్యె ననియే యొప్పుకొనవలయును. శ్రుతికి పై నఁజెప్పినవిధముగ నన్వ యముఁ జేయ కున్న విరోధము దుర్నివారమే యగును.

సూత్రము. ౧౭.

అవతారిక:—అని యిట్లు వచ్చినపూర్వపక్షము నీయధికరణమున ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౩౪. నాత్మాఽశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ

తాభ్యుః. ౨. ౩. ౧౭.

తాత్పర్యము:—ఎట్లును జీవునకు నుత్పత్తిలేదు. సృష్టిచక్రరణము నందు జీవోత్పత్తి వినవచ్చుట లేదు. ఒకానొకస్థలమున వినవచ్చినను దాని నాశ్రయించి సిద్ధాంతముఁ జేయుటకు వీలు లేదు. “న జీవో మ్రియతే; అజో నిత్యః శాశ్వతో యం పురాణో” అను మొదలగుశ్రుతు లనేక ములు జీవుని నిత్యునిగాఁ జెప్పుచున్నవి. “అనేన జీవే నాత్మనాం ౭నుప్ర విశ్య” అను మొదలగు శ్రుతులు “పరబ్రహ్మమే జీవరూపముతో సర్వభాధ లయందును ప్రవేశించెను. “అని చెప్పుచున్నవి. దీనిచే జీవ బ్రహ్మముల కభేదమని తెలియవచ్చుచున్నది. మఱియు మైత్రేయీబ్రాహ్మణమునందు “ప్రజ్ఞాన ఘన ఏవై తేభ్యో భూతేభ్య స్సామ్యే నోద్ధా య తా న్యే వా నువినశ్యతి న ప్రేత్యసంజ్ఞా స్తి”=“జ్ఞానమాత్రరూపుఁ డగు నాబ్రహ్మము శరీరాదిరూపము నొందిన భూతములయందు ప్రవేశించి యందుండి సమ ముగనే వృద్ధానమునుజెంది వానితోఁ గూడ నశించును. (నశించునట్లు కానఁబడు నని యభిప్రాయము) మృతిజెందినపిదప సంజ్ఞయే లేదు” అని చెప్పిన యాజ్ఞవల్క్యినిఁజూచి తదభిప్రాయము నెఱుంగ లేక దేహముతోఁ గూడ జీవునకును విచాశమును జెప్పినేమో యనితలంచి మైత్రేయి తన సంశయమునుఁ దెలుపఁగా యాజ్ఞవల్క్యుఁడు “నవా లరేఽహం మో హం బ్రవీ మ్యవినాశీ వా లరేఽయమాత్మా ౭నుచ్ఛిత్తిధర్తా మాత్రాసం సర్గ త్వస్య భవతి”=“ఓ మైత్రేయీ! నేను మోహకర మగువాక్యము ను చెప్పలేదు. జీవుఁడు, స్వభావముగ విచాశరహితుఁడు బ్రహ్మరూపుఁడే

యగుటచే నాతని కెట్లును విచ్ఛేదము లేదు. ఇంక నేమి యనిన; దేహాది
 రూపముగఁ బరిణమించిన భూతములతో మాత్రమే యూరకసంబంధము
 కలదు. కావుననే వాని వినాశముతోఁగూడ జీవవినాశము కలిగె నని
 భావింపఁబడుచున్నది. మరణకాలానంతరమున దేహానుసారముగ వచ్చిన
 రాసుకృష్ణాదిసౌజ్ఞలు లేవు కాని స్వరూపము లేకపోలేదు. ఇదియే నావాక్య
 మునకు సభిప్రాయము” అని సమాధానముఁ జెప్పిననియు నిరూపింపఁబడియు
 న్నది. వీని నన్నిటిని విమర్శించిచూచిన జీవబ్రహ్మభేదము ఉపాధుల నాశ్ర
 యించి వచ్చినదియేకాని వేఱు కా దని తేలుచున్నది. ఆకాశ మొక్కటియ
 యును ఘటగృహద్యుపాధులవలన ఘటాకాశగృహకాశనామములతో
 భిన్నముగ వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్లు బ్రహ్మాంబును ఒక్కటియేయుయును
 శరీరోపాధులవలన జీవశబ్దముతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. కావున
 లోకమున సర్వకాలములయందును ధనవిషయిక మగుసభిమానము కల
 వానిని “పేఁడు ధనమయుఁడు” అని వ్యవహరించునట్లు స్త్రీవిషయిక మగు
 చింత కలవానిని “స్త్రీమయుఁడు” అని వ్యవహరించునట్లు దేహాదివిష
 యిక మగుసభిమానముఁ గలిగియుండుటచే జీవుని “దేహమయుఁడు మనో
 మయుఁడు ప్రాణమయుఁడు” అని లోకవేదములు వ్యవహరించుచున్నవి.
 ఏచింతయున్నను పురుషుని స్వస్వరూపమునకు భంగము లే నట్లు దేనితో
 సంబంధపడియున్నను జీవునకు స్వస్వరూపభంగము లేదు. కావునఁ జీవు
 నకు సుఖదుఃఖాదులు తనయుపాధుల సభిమానించుటచేఁ దనస్వరూపము
 నెఱుంగలేక పోవుటచే వచ్చినవియే కాని స్వాభావికములు కావు. పుణ్య
 పాపములు కూడ నిట్టివే. కావున విచారించిన జీవునకు నీ వన్నట్లు విభా
 గముఁ గూడ లేదు. “ఏకో దేవః సర్వభూతేషుగూఢః” = “ఒక్కపరమేశ్వ
 రుఁడే సర్వభూతములయందును జీవరూపముతో నున్నాఁడు” అను మొ
 దలగుశ్రుతులు నీవిషయమునఁ బ్రమాణము. ఈకారణమువలన నాజీవుఁడు
 మఱియొకపదార్థమునకుఁ గార్యము కా నక్కఱ లేదు. ప్రతిజ్ఞయు భంగము
 కా నక్కఱ లేదు. జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యైనప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానముచే
 జీవజ్ఞానము కలుగు ననుటలో సంశయము లేదు కదా. ఇట్లు బహుశ్రుతు
 లచే నేకవాక్యముగ జీవనిత్యత్వము ప్రతిపాదింపఁబడుచుండుటచే నొకా
 నొకస్థలమున తత్ప్రతిష్ఠి వినవచ్చినను దాని నొపాధికభేదపరముగానే వ్యా

భ్యాసముఁ జేయవలసియుండును. కావున నెట్లును జీవునకు నుత్పత్తివివాళములు లేవు.

జ్ఞాధికరణము. ౧౨.

విషయము, సంగతి:—పూర్వాధికరణమున జీవునకు నుత్పత్తి లేదనుట సాధింపఁబడెను. ఇప్పుడు దాని నాధారముగఁ గైకొనియే “జీవుండు విజ్ఞానస్వరూపుండు” అనువిషయము సాధింపఁబడును. ఈకారణమువలన వీనికి రెంటికిని * హేతుఫలభావసంగతి.

సందేహ:—కొన్ని శ్రుతులయందు “ఆ తై వాఽన్య జ్యోతి ర్భవతి”=“ఆత్మయే సూర్యాదులు లేనప్పుడు పురుషునకుఁ జ్యోతియగును” అని జీవునకు స్వప్రకాశస్వరూపత్వము చెప్పఁబడి యున్నది. మఱికొన్ని టియందు “వశ్యం శ్చక్షుః”=“చూచునప్పుడు అనఁగా జూడఁబడుపదార్థము సమీపమున నున్నప్పుడు జీవుండు నేత్ర మగును” అని జీవునకు వైతన్యము నిత్యము కా దనియు వచ్చుచుఁ బోవుచుండు ననియుఁ చెప్పఁబడి యున్నది. సాంఖ్యులును వైశేషికులును క్రమముగ నీసిద్ధాంతములనే గైకొని వివాదముఁ జేయుచున్నారు. ఈశ్రుతులకుఁ బరస్పర విరోధము కలదా? లేదా?

పూర్వ:—అను సినంశయమువలన నిట్లు పూర్వపక్షమువచ్చును. వైతన్య మనఁగా జ్ఞాన మగుటచే దానికి నెప్పటికిని కర్మతో సంబంధ ముండవలయును. జ్ఞానకర్మ జ్ఞేయ మగుటచే జ్ఞానరూపుఁ డగువానికి నెప్పుడును పదార్థములు గోచరము లగుచుండవలయు ననుట నియమము. జీవునివిషయమున నీనియమముఁ గానవచ్చుట లేదు. ఆతనికి నింద్రియ సంబంధము కలిగినప్పుడు పదార్థస్వరూపజ్ఞానము కలుగుచున్నది. లే నప్పుడు లే కున్నది. నిదుర మూర్ఛ మొదలగునవస్థలయందు పదార్థజ్ఞానము లే దనుటలో వివాదము లేదు కదా! ఈకారణమువలన వై శేషికుల

* హేతుఫలభావసంగతి యనఁగా పూర్వాధికరణమునఁ గారణములు నిరూపింపఁబడి యుత్తరాధికరణమున నిరూపణఫలము చెప్పఁబడి యుండుట ప్రకృతమున జీవబ్రహ్మస్వరూపముల వైతన్యమాత్రములనుగా నిరూపించుటకు దవైక్యమే కదా ఫలము.

యభిప్రాయమే యుక్తియుక్తము ? జీవునకుఁ గలజ్ఞాన మనిత్య మయ్యే యుండవలయును. మఱియు నిట్లు సిద్ధాంతముఁ జేసిననే గాని యింద్రియములకు సార్థకత్వము కలుగదు. జీవునకు జ్ఞానము స్వాభావికమే యయ్యే నేని యప్పుడు సర్వపదార్థములును సర్వావస్థలయందును దెలియవచ్చుచునే యుండవలయును ? ఇంద్రియము లున్నను లే కున్న నొక్కటియే కావలయును కదా! ఇంద్రియము లాయనకు జేయఁగలవిశేష మప్పుడేది కలదు. కావున మనస్సు మొదలగువానిసంయోగముచే జీవునకు జ్ఞానము కలుగును. సుషుప్తావస్థనస్థలయందు మనస్సు లయము నొందును. లేక నిద్రాదోషమువలన మూఢమై ప్రచారశూన్యమై యుండును కావున జీవుఁడును జ్ఞానశూన్యుడే యగును. జీవుని నిత్యవిజ్ఞానరూపునిఁగా జెప్పుశ్రుతులకును ఈసిద్ధాంతమువలన విరోధము రాదు. మనస్సంయోగము కలిగినను ఆకాశాదులయందు జ్ఞాన ముత్పత్తి యగుట లేదు ? ఒక జీవునియంద్రామాత్రమే యది యుత్పన్న మగుచున్నదికదా! కావున జ్ఞానమున కాధార మగుసామర్థ్యము జీవునియందు మాత్రమే కల దనునభిప్రాయమున శ్రుతి యెట్లు చెప్పవచ్చును. కావున నెట్లును జీవుఁడు నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁడు కానేరడు ? నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁడు కా కున్నఁ బరమేశ్వరునకు నభిన్నుఁడును కానేరఁడు. పరమేశ్వరుఁడు విజ్ఞానమయుఁడు కదా! అట్లు కాకపోయినఁ బ్రతిజ్ఞకు భంగము వచ్చు నని పై యధికరణమునందే జెప్పబడి యున్నది.

సూత్రము. ౧౦.

అవతారిక :—అని ఇట్లు వచ్చినపూర్వపక్షమును పూర్వాధికరణ హేతువుతోనే ఖండించుచున్నాఁడు.

౨౩౫. జ్యోతిత ఏవ. ౨. ౩. ౧౦.

తాత్పర్యము:—జీవుఁడు నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁడే యనుటలో సంశయము లేదు. దీనికిఁ గారణము పూర్వాధికరణమునందే నిరూపింపఁబడి యున్నది. జీవుఁడు పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుఁడు కాఁడనియు నాపరమేశ్వరుఁడే జీవరూపముతో సర్వదేహములయందును వ్యాపించి యున్నాడనియు నచ్చట నిరూపించియే యున్నాము. “విజ్ఞాన మానందం బ్రివ్త్వా. సత్యం

జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ" అను మొదలగుశ్రుతులు "పరమేశ్వరుడు నిత్య విజ్ఞానస్వరూపుడు" అని చెప్పుచున్నవి. ఇట్లుండఁ బరమేశ్వరాభిన్నుఁ డగుజీవుఁడుమాత్ర మట్టివాఁ డేల కాకపోవును.

జీవునిఁ గూర్చి చెప్పునప్పుడును శ్రుతులయందు "అనుస్తస్యస్తా నభిచాకశీతి" = "జీవుఁడు స్వయముగ నిదురింపకయే (జ్ఞానలోపమును జెంద కయే) స్వకారణములయందు లీనము లైనయింది" యాదులఁ జూచుచుండును" అని జీవునకు నిత్యజ్ఞానమేచెప్పఁబడియున్నది. "నిదురయందు నేమియు లేకుండెను. మనస్సు లేదు. సంకల్పములును లేవు" అను మొదలగు వ్యవహారముల నాశ్రయించి చూచిన సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గల సర్వాభావ మాత్మకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది యనుట సర్వాచుభవసిద్ధమగువిషయమే యగుచున్నది. "య దైవీ త న్న పశ్యతి పశ్య నైవీ త న్న పశ్యతి న హి ద్రష్టు దృష్టే ద్విపరిలోపో విద్యతే అవివాశిత్యాత్ న తు త ద్విప్రీతీయ మస్తి త తోఽన్య ద్విభక్తం య పశ్యేత్" = "సుషుప్తిమూర్ఛాద్యవస్థలయందు జీవుఁడు విషయముల గ్రహింపకున్నాఁ డనుట యేది కలదో అది జ్ఞానాభావముచేఁ గలిగినది కాదు. వస్తువులున్న ను లేకున్నను చూచువానిచూపునకు హాని యెప్పటికి నుండదు. చూచు వాఁడు చూడఁబడుపదార్థములవలె నశించువాఁడు కాఁ గూడదు కదా ! (చూచువానికిఁ జూడఁబడుపదార్థములయొక్క యాద్యంతములు తెలియ వలయుచు కావున నాతఁడు పదార్థమునకంటెఁ జిరకాల ముండవలయు ననుట, మన మట్లుండుట లేదు కదా యనియెడవేమొ మనకును దేహ ము మాత్రమే నశించుచున్నది కాని స్వరూపము అట్లు కా దని పైయ ధికరణమునందే నిరూపింపఁబడెను). కావున నిర్ణయింపవలసిన దేమి యనిన సుషుప్త్యాద్యవస్థలయందు సర్వపదార్థములును స్వకారణముల యందు లయము నొందును కావున జీవునకు చూడఁబడవలసిన రెండవప దార్థ ముండ దనుటయే. రెండవపదార్థమే లేకున్న దృష్టి యుండి మాత్రము దేనిని చూచును" అని కొన్ని శ్రుతులయందు సుషుప్త్యాదుల విషయము స్పష్టముగనే వర్ణింపఁబడి యున్నది? ఎ ట్లయినను జీవునకు నిత్యజ్ఞానమే కల దనువిషయము స్థాపింపఁబడినది.

మఱియు జీవుఁడు ఆగంతకవిజ్ఞానము (నచ్చుచూఁ బోవుచున్న విజ్ఞానము) కలవాడే యగునేని యనేకదోషములు వచ్చును. జ్ఞాత

వలనే జ్ఞేయముకూడ జ్ఞానమునకు నాశ్రయ మనుట లోకప్రసిద్ధము? జ్ఞేయము నిత్యజ్ఞానాశ్రయము కా దనుటయుఁ బ్రసిద్ధమే కావున జ్ఞాతయు నట్టివాఁడే యైన నాయనకును జ్ఞేయమునకు నున్న స్వభావము లే యుండవలసి వచ్చును. జ్ఞేయము లగుఘటాదులు కొన్ని సమయముల యందుఁ బ్రశ్యక్షములుగను మఱికొన్ని సమయములయందు పరోక్షములుగను వేతొకకొన్ని సమయములయందు విపర్యస్తములుగ (భ్రాంతిచే నన్యపదార్థములుగ గ్రహింపఁబడినవయ్యు) నున్నవి. ఆత్మ యిట్టివాఁడు కా డనుట సర్వానుభవసిద్ధము కదా ! ఆయన “నేను” అనుచు సర్వకాలములయందును ప్రసిద్ధుఁ డై ప్రత్యక్షుఁడయ్యే యున్నాఁడు. త్రికాలములయందును పదార్థము లెట్లుమారినను వానితో మార్పు నొందక నిత్యుఁడై యున్నాఁడు. సాక్షి సర్వపదార్థములయొక్కయు నాద్యంతములకు గూడ సాక్షియే కావున త్రికాలములయందు నేకరూపముతో నుండవలసివాఁ డగును కదా! మఱియు నాత్మజ్ఞానాశ్రయఁ డని చెప్పుటయే సంభవింపదు. జ్ఞానాశ్రయఁ డనిన జ్ఞానభిన్నుఁడు కావలసివచ్చును. జ్ఞానభిన్నపదార్థము జడమే కదా కావలయును. జ్ఞానమే యనిన వానికి రెంటికిని భేద ముండుటకు వీలు లేదు. జడమే యైన దానిని తద్విరుద్ధమగుజ్ఞాన మెట్లాశ్రయింపఁగలదు? కావున బాగుగ విచారించిన నాత్మజ్ఞానరూపుఁడే కావలయును గాని జ్ఞానాశ్రయఁ డగుటకు వీలు లేదు. మఱియు జ్ఞానభిన్న మగుపదార్థము లేనియు నిత్యములగుట కూడ సంభవింపదు. బాగుగవిచారించిన లోకము జ్ఞానజ్ఞేయభేదములతో రెండు విధములే యై యున్నది. జ్ఞానంబును జ్ఞేయరూపపదార్థములయొక్క యాద్యంతముల నెఱుంగవలసినది యగుటచేఁ ద్రికాలములయందు నుండవలసినది యగుచున్నది. ఇట్లుండ నిక నిత్యుఁడని సర్వానుభవప్రసిద్ధుఁడై యున్న జీవునకు నిత్యజ్ఞానస్వరూపము కల దనుటలో సంశయ మేమి? “అథ యో వే దేదం జిఘ్రాణీతి స ఆత్మా”=“దీనిని వాసనచూచుచున్నానని యింద్రియజ్ఞానము నెవ్వఁ డెఱుంగునో వాఁడే యాత్మ” అని శ్రుతియు నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నది. ఎఱుంగనది జ్ఞానమనుట లోకప్రసిద్ధము కావున నదియే యాత్మ యనుట సిద్ధ మగుచున్నది.

“ఇ ట్లయిన నింద్రియములు నిరర్థకములు (కావలసివచ్చును)” అనియెదవేము? అట్లు చెప్ప నక్కఱ లేదు. జీవునకు స్వరూపభూత మగు

జ్ఞానము సామాన్యజ్ఞానము. విశేషజ్ఞానమునకై చిత్తవృత్తులును వానికి నిర్గమనద్వారము లగునింద్రియములును కావలసినదియే. 'గంధాయ పూణం' గంధమును గ్రహించుటకు ప్రసర్తించు చిత్తవృత్తి ప్రసరించుటకై పూజేంద్రియము కావలయును " అని శ్రుతియందు ఇంద్రియప్రయోజనము స్పష్టముగనే చెప్పబడియున్నది. దీని నాశ్రయించియే "వశ్యం శృణుః" అను మొదలగు శ్రుతులకు నవ్యయముః జెప్పవలయును. ఆత్మయే సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే చిత్తవృత్తియందు నిలిచి దృశ్యమగురూప మెదుట నున్నప్పుడు నేత్రేంద్రియమూలము నిర్గమించును. కదా! ఈచిత్తవృత్తివలన (దర్శనరూపచిత్తవృత్తివలన) గాని, నేత్రేంద్రియసంబంధమువలనఁ గాని, తద్రూపమువలన (పరమార్థస్థితిలో నేత్రేంద్రియము కూడ నాయనకంటె భిన్నము కాదు. కావున గాని) గాని యాత్మాత్మయే నేత్రశబ్దముతోఁ జెప్పబడవచ్చును. ఇంకమాత్రమున "నేత్రేంద్రియసంబంధముచేఁ గాని, తద్రూపచిత్తవృత్తిసంబంధముతోఁ గాని యాత్మకు దర్శనాజ్ఞానము కలుగును" అని యర్థముఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. కావున నెట్లును శ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధము రాదు. జీవునకును నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపము పోదు. జీవబ్రహ్మలకును ఐక్యభంగము లేదు. వైశేషికసిద్ధాంతంబును శ్రుతివిరుద్ధ మగుటచే యుక్తము కాదు. వారియుక్తులన్నియు లోకమునకుఁ గూడ విరుద్ధములే యని ద్వి తీయపాదమున స్పష్టముగ వివరించియే యున్నాము. ఈకారణములన వారిపక్షము నాశ్రయించి "ఆ తై వాఽస్య జ్యోతిః" అను మొదలగు వానికి క్లిష్టముగ సర్థమును కల్పింప నక్కఱలేదు. జ్ఞానభిన్న మగుపదార్థమునకు జ్ఞానోత్పత్తిహేతు వగుశక్తియు నుండుట సంభవింపదు. లేనిది జనించుటకు వీలు లేదు కావున జ్ఞానోత్పాదనశక్తి యనఁగా సూక్ష్మరూపముతో నున్నజ్ఞానమే యగుటచే నది తనకు విరుద్ధ మగుజడపదార్థము నాశ్రయింపదు కావున నెట్లును మాపక్షమే సిద్ధాంతము.

ఉత్కలగ్రంథిగత్యధికరణము. ౧౩.

విషయము, సంగతి, సంశయము:—ఇచ్చట "జీవుడు సర్వవ్యాపకుఁడు" అనువిషయముగనిర్ణయించుట బలము. Digitized by Google రెండధి

కరణములయందును జీవబ్రహ్మభేదము వర్తింపఁబడియుండుటచేతను బ్రహ్మ స్వరూప మనంత మనుట శ్రుతిప్రసిద్ధ మగుటచేతను జీవుఁడుకూడ నట్టి వాఁడే యగుననుటతో సంశయ ముండదు. అయినను కొన్ని శ్రుతులు “మహాంతం విభు మాత్మానం” అని జీవుని సర్వవ్యాపకునిగాను మఱి కొన్ని “ఏహో ౨ను రాత్మా చేతసా వేదితవ్యః” = “జీవుఁ డణుస్వరూపుఁడు వానిని మనస్సుతోఁ దెలిసికొనవలయును” అని యణుస్వరూపునిఁగను చెప్పుచుండుటవలన నీశ్రుతుల కర్థ మేది? వీనికి విరోధ మున్నదా? లేదా? యని సంశయము కలుగును. కావున నది యీయధికరణమున నిరాకరింపఁబడును. పూర్వాధికరణములందు జీవబ్రహ్మభేదము సిద్ధించు టకై * అంతరంగము లగునిత్యత్వస్వప్ర కాశత్వములు నిరూపింపఁబ డెను. ఈయధికరణమున నాజీవ బ్రహ్మభేదమును సాధించుటకే వానికంటె (నిత్యత్వాదులకంటె) † బహిరంగ మగుసర్వవ్యాపకత్వము స్థాపింపఁబడు ను. ఈక్రిందియధికరణములు మూటియందును ఇంతకంటె బహిరంగ ము లగుకర్తృత్వాదులు స్థాపింపఁబడును. కడపటియధికరణమునందు ఫలభూత మగునైక్యము వర్తింపఁ బడును. కావున నిచ్చటనుండి పాదాంతమువఱకు బూర్వాధికరణములతోఁ గలసంబంధము ‡ అంతర్బహిర్యా వసంబంధము. కట్టకడపటిదానికి మాత్రము శ్చూర్వాధికరణముతోఁ హేతుఫలభావసంబంధము వచ్చును.

సూత్రము. ౧౯.

అనతారిః. — పై ని నిరూపించిన సంశయమువలన జీవప్రమాణము విచారింపవలసి రాగా జై నమతఖండనమునందు “జీవుఁడు దేహపరిమాణ ము (ఇదియే మధ్యమపరిమాణము) కలవాఁడు కాఁడు” అని నిర్ణయిం

* అంతరంగము అనఁగా; స్వరూపమునకు సంబంధించినవి.

† బహిరంగము అనఁగా; స్వరూపస్థితికి సంబంధించినవి. అనఁగా ‘స్వరూప మెట్టిది?’ యనువిచార మంతరంగవిచారము. ‘ఆ స్వరూపమునకు నితరపదార్థముతోఁ గలసంబంధ మెట్టిది?’ అనువిచారము బహిరంగవిచారము.

‡ పూర్వాధికరణ మంతరంగవిషయములను గూర్చియు; సుత్తరాధికరణము బహిరంగవిషయములను గూర్చియు విచారించుచు నొక్కపదార్థమునే త్రుతిసా దించుట అంతర్బహిర్యావసంబంధము.

పఁబడి యుండుటచే తద్విషయమైనవివాదము లేదు. కావున “జీవుఁడు అణుమాత్రుఁడా! సర్వవ్యాపకుఁడా!” అను విషయమును మాత్రమే యిందు సూత్రకారుఁడు విచారింపఁ బోవుచున్నాఁడు. జీవునివిషయము లో కొందఱు వాడు అణుననియు, మఱి కొందఱు సుధ్యనుపరిమాణు ననియు, వేఱొకకొందఱు సహాపరిమాణు ననియు మాత్రమే చెప్పుచు న్నారు. కాని మఱియొకవిధముగ చెప్పుట లేదు. కావున బైనా జూపిన రెండుపక్షములను యుక్తులచే విచారించి “జీవుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడు” అనువిషయమును సిద్ధాంతముఁ జేయువాఁడై మొట్టమొదట యెనిమిది సూత్రములలో పూర్వపక్షము ననువాదము చేయుచున్నాఁడు.

౨౩౬. ఉత్కర్షింతిగత్యాగతీనాం. ౨. ౩. ౧౬.

పూర్వతాత్పర్యము:—ఇరువది యొకటవసూత్రమునుండి ‘అణుః శ్రుతే’ అను రెండుశబ్దములను యీసూత్రములోనికి దెచ్చికొనవలయును. అప్పు డీక్రిందిశుద్ధ మేర్పడును.

వేదములందు జీవునకు శరీరమునుండి నిర్గమనంబును పరలోకపాప్తియుఁ గర్తృఫలభోగానంతరమున నటనుండి మఱల భూమికి వచ్చుటయు ననునవి కల వని చెప్పఁబడి యున్నది. “స య దాఽస్తా చ్చరీరా దుత్కర్షి మతి స హై వై తై సర్వై రుత్కర్షిమతి”=“అజీవుఁడు యీశరీరమునుండి యెప్పుడు నిర్గమించునో అప్పుడు యింద్రియాదులతోఁ గూడ నిగ్గమించును” అని యుత్కర్షిమణంబును “యే వై కే చాస్తా ల్లోకా త్ప్రియంతి చంద్రమన మేనతే సర్వే గచ్ఛంతి”=“ఈలోకమునుండి యెవ్వరు పోవుదురో (మృతినొందుదురో) వారు చంద్రలోకమునకే పోవుదురు.” అని లోకాంతర గమనంబును “తస్తా ల్లోకా త్పున రై త్యస్తై లోకాయ కర్తృణే” “పరలోకము నొందినవాఁడు మఱలఁ గర్తృల నాచరించుటకై యీలోక మునకు వచ్చును” అని పునరాగమనంబును గూడ శ్రుతులయందు స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ఇట్లగుటచే జీవునకు సణుపరిమాణ ముండవలసినచ్చును. సుధ్యనుపరిమాణమును జైనమతఖండనమున నిదివఱకే ఖండించి యున్నారు. సర్వవ్యాపకుఁ డై యైనచో సూత్రానికి చాంచల్యముండుటకు వీలులేదు. గమన మనగా నున్ననీలమును విడిచి మఱియొక స్థలమును

జేరుట. ఆగమన మనఁగా తానుచేరియున్నస్థలమును వదలి మొట్టమొదట నున్నస్థలమునకే చేరుట. సర్వవ్యాపకునకు నివి రెండును సంభవింపవు. అతఁడు సర్వదేశములయందు సర్వకాలములయందు నేకరూపముతోనే నుండువాఁడు కదా. ఏస్థలమును విడిచి యేస్థలమునకుఁ బోవును? యెందుండి యెటకు వచ్చును. కావున నిర్వివాదముగ జీవుఁ డణుమాత్రుఁడే!

సూత్రము. ౨౦.

అవతారిక:—“ఇట్లుకాదు. ఉత్క్రమణమునఁగా మరణముకాని చలనము కాదు. ఆమరణమునకు సంచారముతోఁ బని లేదు. అనాదికర్త వశంబున ‘యీ దేహము నాది’ అని జీవుఁడు తనను దేహమునకు ప్రభువునుఁగా భావించును; దానికిఁ గలుగుభోగములఁ దనవి గాఁ దలంచును. ఈ దేహభిమానమేజీవత్వము. యిదియే జీవనము. (బ్రతుకు) ‘బ్రతికియున్నాఁడు’ అనఁగా ‘దేహమును తనదానినిఁగా భావింపుచున్నాఁడు’ అనియే యర్థము. జెప్పవలసి యున్నది. ఇట్లగుటచే దేహభిమానపరిత్యాగమే మరణము కావలయును. దేహభిమానము జీవనమైనఁ దత్పరిత్యాగము మరణ మగుటలో సంశయ మేమి? కావున నీమరణము శరీరమునుండి నిర్గమింప కున్నను కలుగవచ్చును. ప్రార్థకర్తము అనుభవముచే నశించిన దానివలనఁ గలుగు దేహభిమానము కూడ నశింప వచ్చును కదా.” అనిన నీపక్షము నంగీకరించియుఁ దక్కినవానిపై (గత్యాగతులపై) నాధారపడి పూర్వపక్ష మిల నాక్షేపించుచున్నాఁడు; ఉత్క్రమణముకూడ నిర్గమమే కావలయు ననియు సాధింపుచున్నాఁడు.

౨౩౭. స్వాత్మనాచోత్తరయోః. ౨. ౩. ౨౦.

పూర్వపక్షసూత్రము:—

తాత్పర్యము:—ఒకవేళ నుత్క్రమణమును గూర్చి మీరు చెప్పినట్లే యంగీకరించినను గత్యాగతులను మాత్ర మెట్లును త్రిప్పుటకు వీలు లేదు. వానికిఁ జాంచల్యమే యర్థము. వానికి గర్తయొడో యొక్కఁడండవలయును కదా! ఆకర్త జీవుఁడే యని వేదము బోధించుచున్నది. ఇట్లైన నీక నాతనికి పరిమూలా మేది యుండవలయును? సర్వవ్యాపకుఁడు చరించు

ననుటకు వీలు లేదు. మధ్యమపరిమాణ మాతనికి లే దని ఖండింపఁబడి యున్నది. కావున నణపరిమాణమే యాతని కుండి తీరవలయును.

బాగుగ విచారించిన నుత్క్రమణమును గూర్చియు మీరు చేసిన సిద్ధాంతము నిలువదు. ఒక వేళ దానికిఁ (జాంచల్యముని సర్థము లేకున్నను ప్రస్తుతవిషయమున నట్లే చెప్పవలసి వచ్చును. జీవుఁడు పరలోకమునకు బోయి మఱల భూలోకమునకు వచ్చు ననుట సిద్ధాంత మైనపుడు వుత్క్రమణము మాత్రము శరీరమున నిశ్చలుఁడై యున్నవానికే కలుగుననుట యెట్లు యుక్తియుక్త మగును? శరీరమునుండి నిర్గమింప కుండినఁ బరలోక మునకుఁబోవుట యెట్లు సంభవించును. “జీవుఁడు సర్వవ్యాపకుఁడగునేమో” అనునాశ గత్యాగతుల విచారించి నప్పుడే పోయినది. గత్యాగతులను గూర్చి నిర్ణయించుటచే జీవుఁడు ప్రాదేశమాత్రుఁ డయ్యెను. (జిట్టెడు ప్రమాణము కలవాఁడు; లేక అణమాత్రుఁడు). ఇక శరీరమునుండి నిర్గమించుననుటలో సంశయ మేమి: “యీకారణమువలన నుత్పాత్తియుఁ గత్యాగతులతోఁ గూడఁ జననరూపమే” యనుటయే యుక్తియుక్తము.

ఇదియునుఁగాక శ్రుతియందు “చక్షుషో వా మూర్ధ్నో వా”= “జీవుఁడు కంటినుండిగాని బ్రహ్మరంధ్రమునుండి కాని నిర్గమించును” అని ప్రత్యక్షముగ నుత్పాత్తికి మార్గములుగూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. “స హై తై స్సర్వై రుత్క్రమణి” అని “జీవునితో గూడ దేహమున గలయంద్రికములునుకూడఁ బోవును” అని కూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండ నుత్క్రమణము చలన మెట్లుఁ గాక పోవును? దేహమునుండి జీవుఁడెట్లు పోకపోవును? పోవునేని యందును అనేకపద్ధతులతోఁ గలసి యతినూత్త్యము లగునాడీద్వారములనుండి పోవునేని యణస్వరూపుఁడెట్లు కాకపోవును?

మఱియు జీవించియున్నప్పుడు సహితము స్వప్నజాగ్రదవస్థల యందు క్రమముగ జీవుఁడు సర్వేంద్రియములను గైకొని హృదయ కమలములోనికిఁ బోవుచు మఱల వచ్చుచుండు నని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. “స యే తా స్తేజోమూత్రాః సమభ్యదదాన” హృదయ మే హన్వవక్త్ర మతి శుక్రమాదాయ పున రైతి స్థానమ్”=“అజీవుఁడు భూతకార్యము లగుసర్వేంద్రియముల గైకొని సుషుప్త్యవస్థయందు హృదయకమలమును జేరును. మఱల ప్రకాశమగుచు లగు నాయంద్రియములనే

గైకొని జాగ్రదవస్థాస్థానమును (జాగ్రదవస్థకు భూమధ్యము స్థానమని చెప్పుదురు) సకాలమున జేరును.” అనువాక్యమివిషయమునఁ బ్రమాణము. ఇట్లు విచారించిన జీవించినకాలమునందును మృతి నొందిన తర్వాతను గూడ జీవునకు రాకపోకలు స్వాభావికము లయ్యె యున్నవి కావున సుత్క్రమణము కూడ స్వాభావికము. అనియు సుత్క్రమణంబును చాంచల్యరూపమే. కావున నెట్లును జీవుఁ డనుస్వరూపుఁడే.

సూత్రము. ౨౧.

అనతారికః—ఇట్లు జీవునకు నణుపరిమాణము కలదని సాధించి శ్రుతివిరోధము వచ్చు నని సందేహించి తత్ప్రతివాదపూర్వకముగ పూర్వపక్షి స్వసిద్ధాంతమును స్థాపించుకొనుచున్నాఁడు.

౨౩౮. నాణురతచ్ఛృతేరితి చే న్నేత

రాధికారాత్. ౨. ౩. ౨౧.

తాత్పర్యము:—“ఇట్లు చెప్పుట సరి కాదు. జీవుఁడు అణుప్రమాణము కలవాఁడనిన బహుశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. ‘స హియేష మహానజ ఆత్మా యో ౭యం విజ్ఞానమయః, ఆకాశవత్పర్వగతశ్చ నిత్యః, సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ’—ఈజీవుఁడుత్పత్తిశూన్యఁడు. మహాపరిమాణము కలవాఁడు. ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకుఁడు నిత్యఁడు సత్యరూపుఁడు జ్ఞానరూపుఁడు ఆద్యంతములులేనివాఁడు” అని యనేక శ్రుతులు జీవుని మహాప్రమాణముఁ గలవానినిగా జెప్పుచున్నవి. కావున నీ మతము యుక్తిశూన్యము కాదు” అనియెదవేమో? అది. యుక్తము కాదు.

జీవుఁడు నిత్యుఁడైనను నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుఁడైనను అణుమాత్రుఁడగు నని శ్రుతిబలముచేతనే నిరూపింపఁబడి యుండుటచే బ్రహ్మముతో నభిన్నుఁడు కానేరడు. యీకారణమువలన మహాపరిమాణ శ్రుతులకు విరోధ మింత యైనను లేదు. వేదాంతశాస్త్రమునందు ముఖ్యముగా “పర బ్రహ్మమును స్వస్వరూపమునుగాఁ జెలిసికొనవలయును” అని చెప్పఁబడి యుండుటచే దాదాపు సర్వస్థలములను తత్పరములుగానే

యుండును. ఈకారణమువలన మీచేనుడహరింపబడిన శ్రుతులన్నియు బ్రహ్మవిషయములైనవే. కావున మాసిద్ధాంతములకు నెట్లునుభంగములేదు.

‘యోఽయం విజ్ఞానమయః’ అని శ్రుతి జీవునిగూర్చి ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పెను కదా.” అనియెడనేమొ యది పరచూర్ణదృష్టి ననుసరించి చెప్పి యుండవచ్చును జీవుఁడు పరమేశ్వరునుండి జనించినప్పటికిని ఘటము యొక్క యథార్థతత్వమును మృత్తికయే యైనట్లు ఆశనియొక్క యథార్థతత్వముఁ బరమేశ్వరుఁడే యగును కదా. కావున నెట్లును మాపక్షము శ్రుతివిరుద్ధమైనది కాదు. మామతము సంగీకరింపకపోయిన మీపక్షము సందేయీశ్రుతివిరోధము దుర్నివారమై వచ్చును.

సూత్రము. ౨౨.

అవతారిక:—మఱియు జీవుఁ డణుపరిమాణము కలవాఁ డను విషయమున శ్రుతి ప్రమాణమే కలదని పూర్వపక్షి చూపుచున్నాఁడు.

౨౩౯. స్వశబ్దోన్మాదాభ్యాం చ. ౧. ౩. ౨౨.

పూర్వపక్ష సూక్తిము:—

తాత్పర్యము:—జీవపరిమాణవిషయమున నింతగా వివాదము చేయ నక్కఱయేలేదు. కొన్నిస్థలములందు “ఏషోఽణు ర్భూత్తా చేతసా వేదితవ్యో యస్మి న్నాణః పంచధా సం వివేశ”=“ఎవ్వనియందు ప్రాణ వాయువు విదువిధములుగ నిలచియున్నదో అట్టియీయాత్మ యణుపరిమాణముఁ గలవాఁడు” అను మొదలగు వాక్యములచే జీవపరిమాణము అణుని స్పష్టముగనే చెప్పబడి యున్నది. మఱికొన్నిస్థలములందు “వాలాగ్రశతభాగస్య శతథా కల్పితస్య చ, భాగో జీవః స విజ్ఞేయః” “వెంట్రుకయొక్క కొనను నూరుభాగములుగఁ జేసి యం దొక్కభాగమును మఱి నూరుభాగముల గాపించిన జీవుఁ డందలి యొక్కభాగముతో సమానుఁ డగును” అని కల్పనాపూర్వకముగఁ బ్రమాణము చూపబడి యున్నది. ఇట్లగుటచే జీవుఁ డనుమాత్రుఁ డణుటలో వివాదమే లేదు.

సూత్రము. ౨౩.

అవతారిక:—“ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. జీవుఁ డను మాత్రుఁడైన శరీరమున నేదియో యొకప్పుడు మాత్రమే యొరికి

యుండవలసినవాఁ డగును. అప్పుడు సర్వాంగమునకును సంబంధించిన చలువవేడిమి అనువాని నాతఁడు తెలిసికొనలేకపోవలసి వచ్చును. ఇది సంభవింపదు. స్రుతివానికిని 'నాకు దేహమంతయు పాపముగ నున్నది' అను మొదలగు వ్యవహారములు ననుభవములును సృష్టములై యున్నవి. కావున జీవుఁడు మహత్పరిమాణము కలవాఁడే యనవలయును మధ్యమ పరిమాణమునుగూర్చి యిదివఱకే చెప్పఁబడి యున్నది కదా" అనిన పూర్వ పక్షి దీనికి సమాధానమును చెప్పుచున్నాఁడు.

పూర్వపక్షసూత్రము:—

౨౪౦. అవిరోధ శ్చందనవత్. ౨. ౩. ౨౩.

తాత్పర్యము:—పైపూర్వపక్షము యు క్తమైనది కాదు. జీవుఁడు అణువైనను శరీరమున నొక్కప్రదేశమునందు మాత్రమే యుండువాఁడైనను సర్వశరీరమునకును సంబంధించినవై త్యామలఁ జెలిసికొనవచ్చును. జీవుఁడు త్వగింద్రియముతో సంబంధించి యున్నాఁడు. ఆ త్వగింద్రియంబును సర్వశరీరముతో సంబంధించి యున్నది. కావున చానిసహాయము వలన జీవుఁడు సర్వమును తెలిసికొనవచ్చును. మంచిగంధముయొక్క బిందువు శరీరములో నొక్కప్రదేశమున మాత్రమే యున్నను సర్వశరీరమునకును ఆహ్లాదమును కలిగించుచున్నది కదా! ఇట్లే జీవుఁడును ఒక స్థలముననే యున్నను జ్ఞానమును మాత్రము సర్వశరీరమునందును ప్రసరింపఁ జేయవచ్చును కదా!

. సూత్రము. ౨౪.

అవతారిక:—పైసూత్రమున జేయఁబడినసిద్ధాంతమునే పూర్వ పక్షి మఱల నాక్షేపనసమాధానములతో దృఢము చేయుచున్నాఁడు.

పూర్వసూత్రము:—

౨౪౧. అవస్థితవైశేష్యాదితి చే న్నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి. ౨. ౩. ౨౪.

పూర్వతాత్పర్యము:—“పైసూత్రమునఁ జూపఁబడినదృష్టాంతము సరియైనది కాదు. చందనబిందువువిషయమున సర్వవిషయములును (అనఁగా

చందనబిందు వొక్క స్థలముననే యుండుటయు శరీరమున కంతయు నాహ్లాదము గలుగుటయు నను రెండువిషయములును) ప్రత్యక్షములై యున్నవి. జీవునివిషయమున మాత్ర మట్లు లేదు. అచ్చట సర్వదేహము లకును సంబంధించినట్లే త్యాదుల దెలిసికొనుటయే ప్రత్యక్షమై యున్నది కాని 'జీవుడణుమాత్రుడై శరీరమున నొక్కస్థలమందే యున్నాడు' అను విషయము ప్రత్యక్షముగ లేదు. అనుమానముచే దానిని సాధింప వలయు నని ప్రయత్నించినను కుదురదు. ఈసర్వదేహసంబంధిజ్ఞానము సర్వదేహవ్యాపి యగుత్వగింద్రియమునకువలె సర్వదేహవ్యాపి యగు జీవునకు గలుగుచున్నదో ఆకాశమువలె సంతటనిండి దేహముతోఁగూడ సంబంధపడి దాని (దేహమును) సంతటను వ్యాపించి యున్నయాత్మకే గలుగుచున్నదో లేక మీ రన్నట్లు అణువై చందనబిందువువలె నొక్కస్థలముననే యున్నయాత్మకే కలుగుచున్నదో యెట్లు నిర్ణయింపఁ గలము. ఈకారణమువలన మీసిద్ధాంతము యుక్తము కాదు." అనిన సరిపడదు.

సిద్ధాంతము:—శ్రుతి యీవిషయమును ("జీవుఁ డణువు" అను విషయమును) బాగుగ సంగీకరించి యుండుటచే పైన జూపఁబడినసంశయ మెట్లును కలుగదు. ఈవిషయ మిదివఱకే నిర్ణయింపఁబడి యున్నది. అణు వైనచో నేదియో యొక్కస్థలమున మాత్రమే యుండవలయు ననుట సర్వసమ్మతమే. ఈవిషయమును కూడ శ్రుతియే నిర్ణయించుచున్నది. జీవుడు హృదయమున నున్నాఁ డని చెప్పుచున్నది. "హృది హ్యేవ ఆత్మా న వా ఏష ఆత్మా హృది కతమ ఆత్మేతి యో2యం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృ ద్యంత ర్ద్వితీః పురుషః"="ఆత్మ హృదయమున నున్నాఁడు. ఆయాత్మ హృదయమునందే యున్నాఁడు. పరమేశ్వరుడును నేను అనువాఁడును ఇరువురు లోకమునఁ గానవచ్చుచున్నారు. ఇం దాత్మ యెవ్వఁడు? ప్రాణమ ధ్యమున హృదయమున నిలిచి యెవ్వఁడు స్వప్ర కాశరూపముతో, బ్రకా శించుచున్నాఁడోవాఁడు" అను మొదలగువాక్యము లీవిషయమున బ్రమాణములు. కావున జీవుం డణు వనియు నొక్కస్థలమున నున్నాఁ డనియు ఒక్క స్థలముననే యున్నను చందనబిందువు సర్వశరీరమునకు నాహ్లాదమును కలి గించునట్లు సర్వశరీరమునందును, కలుగునై త్యాదుల నెఱుంగుచున్నాఁ డనియు చేసిన సిద్ధాంతము నిర్దోష మెనదియే.

సూత్రము. ౨౫.

అవతారిక:—“ఇష్టప్రీతినిఁ జందనబిందునృష్టాంతము యుక్తియు క్తము కానేరదు. చందనబిందు వెంత యల్ప మైనను దానికి నవయవములు కలవు. కావున నాడీవ్యారములగుండ దానిసూక్ష్మావయవములు శరీరమునం దంతటను వ్యాపించి యాహ్లాదము కలిగింపవచ్చును. జీవునకు నట్టియవయవములు లేవు కదా! వీనికి సర్వశరీరసంబంధితైత్యాధిజ్ఞాన మెట్లుకలుగును?” అనిన దీని నంగీకరించి తనసిద్ధాంతమును పూర్వపక్షి మఱియొకవిధముగ నమర్శించుచున్నాఁడు.

పూర్వసూత్రము:—

౨౪౨. గుణా ద్వా లోకవత్. ౨. ౩. ౨౫.

తాత్పర్యము:—కేవలము పై దృష్టాంతము నాశ్రయించియే మే మీసిద్ధాంతమును చేయవలసినపని లేదు. అల్పపరిమాణముకలవియయ్యును అవయవములు లేని వయ్యును అనేకపదార్థములు తమగుణముచే విశేష ప్రదేశము నాశ్రమించుచున్నవి. యనుట లోకానుభవసిద్ధమై యున్నది. ఒకగృహమున నొక్కస్థలమున మాత్రమే దీపము నుంచినను దానికాంతి నలుగడల వ్యాపించుచున్నది. ఒకరత్నము నొక్కస్థలమున నుంచినను దానిప్రకాశము అన్నివైపుల నాక్రమించుచున్నది. ఇట్లే జీవుఁడు కూడ నల్పపరిమాణము గలవాఁడై యొక్కస్థలముననే యున్నను అతనికిఁ గల జ్ఞానశక్తిమాత్రము శరీర మంతయును వ్యాపింపవచ్చును.

సూత్రము. ౨౬.

అవతారిక:—“ఇదియు యుక్తియు క్తము కాదు. గుణముగలవా నిని విడిచి గుణము స్వతంత్రముగ భిన్నప్రదేశమున నుండదు. వస్త్రమునం దున్నతెలుపు వస్త్రమును విడిచి మఱియొకస్థలమున నుండుట యెందైనను ప్రత్యక్షముగ నున్నదా? అనుమానమున కైనను గోచరమగుచున్నదా? ‘దీపకాంతులకువలె నీస్థితి సంభవింపవచ్చును. దీప మొకచోట నున్నను దానిగుణ మగుకాంతి నలుగడల నున్నది కదా’ యనుట యుక్తియు క్తము కానేరదు. కాంతి యనునదియు పదార్థమే. (ద్రవ్యమే) కాని గుణము కాదు. తేజోభూతముయొక్క అవయవములు దట్టముగ

గూడిన దీప మనియు పలుచగ నుండిన కాంతి యనియుఁ జెప్పబడును. కావున నెట్లును మీదృష్టాంతము యుక్తియు క్తము కాదు” అనినఁ బూర్వ పక్షి మఱియొకదృష్టాంతముచేఁ దనసిద్ధాంతమును స్థాపించుకొను చున్నాఁడు.

౨౪౩. వ్యతిరేకోగంధవత్. ౨. ౩. ౨౬.

తాత్పర్యము:—ఈయాత్మేపముతగదు. అన్నిగుణములును యాప మువలె గుణినివిడువకయే యుండ నక్కట లేదు. సుగంధ దుర్గంధములు గుణములేయైనను తమ కాశ్రయ భూతము లగు ద్రవ్యముల విడిచి స్వతంత్రముగనే వ్యాపించుచుండుటను ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నాము. పుష్పాదిపదార్థము లెంతదూరముననో యుండఁగనే వానివాసన మనసమీపము నకు వచ్చుచున్నది యనుట యనుభవసిద్ధమే యైయున్నది. యిట్లే జీవు డును అణుమాత్రుఁడే యైనను ఆతనిగుణ మగుజ్ఞానము దేహమంతటను వ్యాపింపవచ్చును. కావున మాసిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు.

పూర్వపక్షము:—ఛిట్లుకాదు గుణము లెప్పటికిని తమయాశ్రయ మును విడచిస్వతంత్రముగ నుండవు. ఈవిషయము యేగుణమునుగూర్చి విచారించినను స్పష్ట మగుచునే యున్నది. దీనిబలము నాశ్రయించి లేని స్థలములందు (లేదని తలంపఁబడు స్థలములందు) గూడ నీస్వభావమును (ఆశ్రయమునువిడువకుండుట యను స్వభావమును) అనుమాన ప్రమాణము చేనైనను కలిపింపవలయును. సమానజాతి గలవానిలో నొక్కదానినె మాత్రము భిన్నస్వభావము కలదానినిగాఁ బరిగణింపఁబోవుట యుక్తి యుక్తము కానేరదు కదా. వాస్తవస్థితిలో బాగుగ విచారించి చూచిన సుగంధదుర్గంధములు స్వతంత్రముగా వానియాశ్రయములను విడిచి వెలికి వచ్చుట లేదు. ఆగంధమునకు నాశ్రయము లగునతిసూక్ష్మములైన పరమాణువులే ఆయాపుష్పాదిపదార్థములనుండి వాయువశమున వెలికి వచ్చి నలుగడలఁ బ్రసరించుచున్నవి. అవి యతిసూక్ష్మము లగుటచేతను వానివియోగ కాలమునకు సరిగా నితరపరమాణువులు (పదార్థమునందు) చేరుచుండుటచేతను మూలపదార్థమునందు (గంధపరమాణువులకు నాధార మగుపుష్పాదిపదార్థసమూహమునందు) మాఝేమియుఁ గలుగదు. ఈకారణమువలన గంధము గూడ వెలికి వచ్చునప్పుడు తన కాశ్రయభూతము

లగుపరమాణువులతో జేరియే వచ్చుచుండుటచే మీసిద్ధాంతము నిలువదు. స్వతంత్రముగ ప్రసరించు స్వభావము గుణమునకు బొత్తుగ లేదు.

సిద్ధాంతము:—ఇట్లుఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. ఒకగుణమునకు నొక స్వభావము కల దనిసంతమాత్రమున సమాన జాతీయము లగు నన్నిటికి నదియేస్వభావ ముండవలయు నని నియమ మెందును లేదు. రసమునకు (రుచికి) నాలుకచే గ్రహింపఁబడుస్వభావము కలదు కదా యని రూపాదులకుఁ గూడ నట్టిస్వభావమే కలుగవలయు నని సాధించుటకు వీలు కలదా! కావున ననుభవవిరుద్ధముగ నేవిషయమునుఁ గాని సిద్ధాంతముఁ జేయఁదలంచుట వెట్టితనము. విచారింపుడు. గంధము పరమాణువులతోఁ గూడియే వెలికి వచ్చునేని యప్పుడు మూలపదార్థము క్రమక్రమముగ క్షీణింపవలసి వచ్చును. అతిసూక్ష్మ మగుటచే నొకవేళ నాక్షయము గాన రాకున్నను మొట్టమొదట నున్న బరువు మొదలగునవి యైనను తగ్గిపోవలయును. అప్పు డనుమానముచే యయము నూహింపగలుగుదుము కదా! మఱియుఁ బరమాణువులే గంధములకు నాశ్రయము లైనచో నది (గంధము) ప్రత్యక్షమే యగుటకు వీలు లేదు. “నాకు విశేషముగ నువాసన వచ్చుచున్నది” అను ననుభవము లోకమున నుండఁగూడదు. పరమాణువులయందున్నరూపాదులు నేత్రాదీంద్రియములకు గోచరములు కా నప్పుడు గంధ మొక్కటి మాత్రము ఘ్రాణమునకు గోచర మగు ననుట యెట్లు? ఇది లోకవిరుద్ధము కదా! కావున “గంధపరమాణువులు వాయువశమున నెగిరి పోయినను మూలపదార్థములకు నాశము సంభవింపదు” అని ప్రయత్నపూర్వకముగ సిద్ధాంతము చేసినను ప్రయోజనము లేదు. “గంధపరమాణువులు నాసికారంధ్రమును ప్రవేశించినప్పుడు వాని పరమాణువులుగా నెఱుంగలేక ‘నాకు వాసన వచ్చుచున్నది’ అని లోకులు భ్రాంతి నొందుచున్నారు” అని సిద్ధాంతముఁ జేయుటకును వీలు లేదు. పరమాణువు లింద్రియగోచరము లగు కా ననుట సర్వవాదసమ్మతము కదా. ఇది యంతయుఁ గాక రూపాదులు ప్రత్యక్షము లైనప్పుడు “నేను తెలుపును చూచు చున్నాను” అని యెవడును చెప్పట లేదు. “నేను తెల్లని పదార్థముఁ జూచుచున్నాను” అని దానినాశ్రయముతో (తెలుపుయొక్క నాయాశ్రయముతో) గూడనే ప్రతివాఁడును వ్యవహరించుచున్నాడు. గంధ

విషయమునమాత్ర మిట్టివ్యవహారము లేదు. ప్రతివాడును “నాకువాసన వచ్చుచున్నది. నేను పుష్పగంధము నాఘ్రాణించుచున్నాను” అనిమాత్రమే చెప్పుచున్నాడు. కాని “నా నాసికయందు గంధపరమాణువులు ప్రవేశించినవి. నేను గంధపరమాణువులను ఆఘ్రాణించుచున్నాను” అని చెప్పుట లేదు. కావున గంధమునకును తక్కినగుణములకును భేద మనంతముగ నున్నది. అందఱును లోకానుసారముగ దేనిస్వభావమును దానికి సంగీకరింపవలయునే గాని యందు స్వప్రజ్ఞను జూపుటకు వీలు లేదు. కావున నెట్లును మానుతమునకు హానిరాదు. గంధదృష్టాంతము మిగుల యుక్తియుక్త మగుటచే నా గంధమువలెనే జీవుని జ్ఞానముకూడ జీవవ్యతిరిక్తముగ సంవిదేహమునందును వ్యాపింపవచ్చును.

సూత్రము. ౨౭.

అవతారిక:—పై సిద్ధాంతమునకుఁ బ్రమాణముగ శ్రుతినిఁ గూడ పూర్వపక్షి చూపుచున్నాడు.

౨౪౪. తథా చ దర్శయతి. ౧. ౩. ౨౭.

తాత్పర్యము:—పైసిద్ధాంతమునకు శ్రుతియు మిగుల ననుకూలముగ నున్నది. జీవునకు నణుపరిమాణము కల దనియు హృదయము నివాసస్థాన మనియు శ్రుతి యంగీకరించి యున్న దని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము అట్లంగీకరించియు “ఆత్మనపశ్యావ ఆలోమభ్య ఆన భాగ్రేభ్యః”=“మేమిరువురమును గోళ్లతోను వెంట్రుకలతోను గూడ చూచితిమి” అని యాత్మకు సర్వవ్యాపకత్వము చెప్పియున్నది. కావున నిది జ్ఞానమును గూర్చినదియే యై యుండవలయు నని తోచుచున్నది. లేకున్న బరస్పరవిరోధము సంభవించుటచే శ్రుతి యప్రమాణము కావలసి వచ్చును కదా! కావున నెట్లు చూచినను మానుతమునకు విరోధము రాదు; జీవుఁ డణువే యాతని జ్ఞానముమాత్రమే సర్వశరీరమును వ్యాపించుచున్నది.

సూత్రము. ౨౮.

అవతారిక:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. పై సుదహరింపఁబడిన శ్రుతి జీవసర్వవ్యాపకత్వమునకుఁ బ్రమాణము. ఇట్టి అపరాధములు? అనిన

నప్పుటికిని మాపక్షమునకు విరోధము గలుగదని పూర్వపక్ష శ్రుత్యంత రోదాహరణ పూర్వకముగా సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౨౪౫. వృధగుపదేశాత్. ౨. ౩. ౨౮.

తాత్పర్యము:—మాపక్షమున శ్రుతులకేమియుఁ గొడువ లేదు. పై సుదహరించిన శ్రుతిని మాత్రమే గైకొని సంశయ యుక్తముగ సిద్ధాంతముఁ జేయ నక్కఱ లేదు. ఇతర శ్రుతులయందు దీవిషయము జీవజ్ఞానము మాత్రమే సర్వవ్యాపకమై యున్నది (యనువిషయము) స్పష్టముగనే చెప్పఁబడి యున్నది. “ప్రజ్ఞయా శరీరం సమారుహ్య త దేహం ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞాన మాదాయ”=“జీవుఁడు జ్ఞానముచే శరీరము నాక్రమించి జీవుఁడు యింద్రియములందు గలజ్ఞానశక్తిని తనవిజ్ఞానముచే గ్రహించి” అను మొదలగువాక్యములయందు జీవుఁడు కర్త యనియు శరీరమును వ్యాపించుట మొదలగు కార్యములయందు ఆతనికి తనగుణ మగుచైతన్యము సాధన మనియు స్పష్టముగ బోధింపఁబడియున్నది. యిట్లుండ జీవుఁడణురూపుఁడైనను సర్వదేహసంబంధులగు శైత్యాదుల నెఱుంగుట జ్ఞానవ్యాప్తివలనఁ గలుగు ననుటలో సంశయ మేమి? యీకారణము వలన మాపక్షమే మిగుల యుక్తియుక్తమైనది. మీరును మాపక్షమునే యాశ్రయించి జీవసర్వవ్యాపకత్వమును గూర్చి చెప్పునట్లు కానవచ్చు శ్రుతుల బ్రహ్మపరములుగా సమన్వయించిన సరి లేకున్న మీపక్షమునుండు శ్రుతివిరోధము దుర్ని వారమై వచ్చును.

సూత్రము. ౨౯.

అవతారిక:—ఇట్లు వచ్చిన పూర్వపక్షమును ఖండించి సూత్రకారుఁడు “జీవుఁడు మహత్పరిమాణము కలవాఁడు” అనువిషయమును నాల్గు సూత్రములచే స్థాపించుచున్నాడు.

౨౪౬. తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః

ప్రాజవత్. ౨. ౩. ౨౯.

తాత్పర్యము:—ఈపూర్వపక్షము యుక్తియుక్తమైనది కాదు. భూతాదులయొక్క యుత్పత్తినిఁ గూర్చి చెప్పునప్పుడు వేదము జీవోత్ప

త్తినిఁ జెప్పలేదు. మఱియు పరమేశ్వరుడే స్వస్వరూపముతో ప్రపంచము నందుఁ బ్రవేశించి జీవశబ్దముచే బిలువబడుచున్నాడని చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ పరస్పరము సభిన్నులగు జీవబ్రహ్మములు భిన్నప్రమాణములు కలిగియుండు రనుట యెట్లు? బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకమై యున్న జీవుఁ డణు వగుట యెట్లు? శ్రుతివాక్యముల విమర్శించిన జీవబ్రహ్మములకుఁగల పరిమాణము సమానమే యగుచున్నది. “మహా నజ ఆత్మా యో యం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు” అను మొదలగు శ్రుతు లన్నియు నీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. మీమతము ననుసరించి సిద్ధాంతము చేసిన జీవబ్రహ్మభేదమును చెప్పు బహుశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. కావున జీవుఁడు సర్వ వ్యాపకుఁ డనియే సిద్ధాంతము చేయుట యుక్తము.

“జీవుఁడు అణుమాత్రరూపుఁడు” అని చెప్పునట్లు కానవచ్చుశ్రుతు లన్నియు సగుణోపాసనములయందు ఆయాయుపాధుల నాశ్రయించి నిర్వికారునకుఁ గూడ నొకవిధ మగురూపమునుఁ బరిమాణమును గల్పించుశ్రుతులవలె నుపాధిభేదము నాశ్రయించియే చెప్పుచున్నవి. ఆకాశ మొక్కటయ్యును ఘటాదులయందు నిలచి ప్రత్యేకముగ వ్యవహరింపఁ బడునట్లు పరమేశ్వరుఁడు నొక్కడయ్యును బుద్ధులలో నిలిచి జీవశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. ఆబుద్ధిచేతనే సర్వవ్యవహారముల నాచరించుచు శరీరమును నియమించుచున్నాఁడు. కర్తృత్వము భోక్తృత్వము కామక్రోధాదులు మొదలగునవి యన్నియు నాత్మకు బుద్ధిసంబంధమువలన వచ్చినవియే? నిత్యమి, క్షుణ్ణై యున్న యాతఁడు సంసారియైనది బుద్ధివలననే. విచారించిన నీగుణము చేతన యగుటచే బుద్ధికిఁ గాని నిరంజనుఁ డగుటచే కేవలాత్మసిక్కినికిఁ గానికలుగవు. అయినను పరస్పరాధ్యాసమువలన గలుగుచున్నవి యనియు జీవునియం దారోపింపఁబడుచున్న ననియు’ దెలిసికొనవలయును. ఈవిధముగ బుద్ధిగుణములే యాత్మకు ప్రధానములు కావునఁ బరిమాణము కూడ నట్లే చెప్పఁబడి యున్నది. బుద్ధి యణుపరిమాణము కలది కావున జీవునకుఁ గూడ నదియే పరిమాణము చెప్పఁబడినది. బుద్ధి దేహమునుండి యుత్క్రిమించును కావున జీవునకుఁ గూడ నుత్క్రిమణము చెప్పఁబడియున్నది. ఉత్క్రిమణములేకున్న గమనాగమనములు సంభవింపవు కావున నవియు జీవునకు సంబంధించినవి కా వనుట స్పష్టమే. కావున మీవాదముల బొత్తుగనే నిలువదు. అందు జీవునికణుత్కరణమున సాధిం

చుటకై చూపినవాక్యములే పై జెప్పినవిషయమును (“జీవుఁడు జెప్పఁబడిన యణుపరిమాణము తడుపాధి యగుబుద్ధికి సంబంధించినదియే” యనువిషయమును) తెలుపుచున్నవి. యెట్లనిన—

“వాలాగ్రశతభాగస్య” అనువాక్యమునందు మొట్టమొదట అణుత్వము చెప్పఁబడినను కడపట “న చా నంత్యాయ కల్పతే” = “ఆ జీవుఁడు ఆద్యంతములు లేనివాఁడుగాఁ గూడ నున్నాఁడు” అని చెప్పఁబడియున్నది. మాపక్షము ననబరిచి ఉపాధిపరిమాణము నాశ్రయించి యణుత్వము చెప్పఁబడె ననియు స్వాభావిక మైనది సర్వవ్యాపకత్వమే యనియు జెప్పిననే యావాక్యమునకు సర్థము కుదురును కాని మఱియొక విధముగఁ జెప్పినఁ గుదురదు. వేదాంతమంతయు నేకవాక్యముగ జీవ బ్రహ్మభేదమును స్థాపించుచున్నది యని సమన్వయాభ్యాసమునందే నిరూపించియున్నాము కదా! ఇట్లుండ నణుపరిమాణమే జీవునకు స్వాభావిక మగుట యెట్లు? రెండును స్వాభావికములే కావచ్చు ననుటయు పరస్పరవిరుద్ధము కదా? కావున నెట్లును ఈ శ్రుతి మాపక్షమునకే యనుకూల మై యున్నది. మఱియు “ఆరాగ్రమాత్రః” = “ముల్లుకోలయొక్క కొనమంత ప్రమాణము జీవునకు గలదు” అని చెప్పువాక్యమున పూర్వ భాగమునందు “బుద్ధేర్ధ్వజేన” = “ఆసూక్ష్మపరిమాణము బుద్ధిగుణముచే (పరిమాణముచే) గలిగినది” అని నిస్సంశయముగనే చెప్పఁబడియున్నది. వీనినాశ్రయించి “ఏహో ఒణురాత్మా” అనుశ్రుతికిని అర్థముచెప్పవలయును. వాస్తవస్థితిలో నీవాక్యము జీవపరిమాణముచుగూర్చి చెప్పు సందర్భమున లేదు. జీవస్వరూపపరిజ్ఞానముచు చెప్పుసందర్భమున నున్నది. అణుపరిమాణంబును బహుశ్రుతుల విమర్శించిన జీవునకుసంభవింపదు. ఈకారణముల వలన నీశ్రుతియందలి యణుపదమునకు “ఇంద్రియములకుఁ గోచరుఁడు కాకపోవుటచేతను మనశుద్ధివలనమాత్రమే గోచరుఁ డగుటచేతను జీవుఁడు అణువునలె గ్రహింప నశక్య మైనవాఁడు” అని కాని “ఉపాధి యగుబుద్ధి యణువు కావున జీవుఁడును తత్సంబంధమువలన నణువు” అని కాని యర్థమగును. “ప్రజ్ఞయా శరీరం” అను మొదలగు జీవబుద్ధిభేద శ్రుతులకును పై సిద్ధాంతము ననుసరించియే “ఉపాధిభూత యగుబుద్ధిచే శరీరము నాశ్రమించి” యనియే యర్థము చెప్పవలయును. ఇట్లు కాకున్నను “రాతి బొమ్మయొక్క దేహము” అను మొదలగు వ్యవహారములయందువలె శిష్యు

లకు తెలియుటకై యూరక (బోధనాసౌకర్యమునకై లోకానుసారముగ) నట్లు చెప్పబడినది యైనను నిరూపింపవలయును. జ్ఞాన మనునది జీవునకు స్వరూపమే కాని గుణము కాదని బూర్వాధికరణమునందే నిరూపించి యున్నాము కదా! దీనిని బట్టి విచారించిన “జ్ఞానము దేహమంతటను వ్యాపించును. జీవుడు సూత్ర మఃఖస్వరూపుడై దేహమున నొక్కభాగమునందే యున్నాడు” అనుటయే సంభవింపదు. కావున నెట్లును జీవవిషయమునఁ గానవచ్చు నుత్కృంత్యాదు లన్నియు బుద్ధినంబంధము నాశ్రయించి చెప్పబడినదే. “కస్మి స్వహ ముత్కృంత ఉత్కృంతో భవిష్యామికస్మిన్ ప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాన్యమీతి స ప్రాణ సృజతః”=“ఏపదార్థమీశరీరముననుండి నిర్గమించిన నేను నిర్గమింతును? ఏది యందు నిలచిన నేను నిలుతును” అని విచారించి పరమేశ్వరుఁడు సూక్ష్మశరీరరూప మగు బుద్ధిని సృజించెను. అని యీవిషయము శ్రుతియందు స్పష్టముగనే చెప్పబడి యున్నది. కావున నెట్లును జీవుఁ డనుపరిమూలము కలవాఁడు కానేరఁడు.

ఇట్లు మీపక్షమునందు గలశ్రుతిబల మెల్లను నిర్మూలము చేయఁబడెను. కొంత విచారించిన యుక్తియు నట్టిదే యగును. జీవుఁ డనుమాత్రుఁ డయ్యెనేని సర్వశరీరసంబంధు లగుశైత్యాదులు అనుభవమునకు రాకపోవలసి వచ్చును. వానికి త్వగింద్రియముతో సంబంధ మున్ననూ ప్రయోజనము లేదు. ఆతఁ డెచ్చట నున్నాఁడో యచ్చట జనించు శైత్యాదులుమాత్రమే తెలియఁబడవచ్చును కాని తక్కినవి తెలియఁబడకూడదు. “చర్మము సర్వదేహమునందును వ్యాపించియున్నది కావున నట్లు తెలియఁబడవచ్చును” అనుటయు విరుద్ధమే. అప్పుడు కాలికి ముల్లు గుచ్చుకొనిన నాబాధ సర్వశరీరమునందు నుండవలసివచ్చును? చర్మము దేహమంతటను వ్యాపించియే యున్నది కదా! ఇది యనుభవవిరుద్ధము. కావున నొక గొప్ప పదార్థమునకు చిన్నపదార్థముతో సంబంధము కలిగినప్పుడు అన్ని యనుభవములు చిన్నపదార్థము ననుసరించియే యుండును కాని గొప్ప పదార్థమును కాదు. కావున జీవుఁ డణు వగునేని యాతని ననుసరించియే దేహమున నొకానొక ప్రదేశమునందు మాత్రమే శైత్యాది ప్రత్యక్షము కలుగవలయును కాని యంతటను కలుగఁగూడదు. “జీవునికి యుపాధి యై యున్న బుద్ధి మిత్యుత్పన్నమునందును అనుభవేకదా సర్వ బాహ్యరములును

దాని నాశ్రయించియే యున్నవి కదా! జీవుఁడు సర్వవ్యాపకుఁ డైననుబుద్ధి లేక నేకార్యమును గూడ చేయలేనివాఁ డగుటచే పైనచూపబడినదోషములు మీనుతమునందును వచ్చును” అనియెదవేమొ యది యుక్తము కాదు. వాస్తవస్థితిలో బుద్ధి యచేతనము ; దానికిని జీవప్రవేశమువలననే చైతన్యము కలుగవలయును. జీవుఁ డన్ననో జ్ఞానస్వరూపుఁడు. స్వతంత్రుఁడు ఇట్లగుటచే నాతఁడు బుద్ధియందును దేహమునందును గూడ వ్యాపించి యుండును. దేహమునందు గలుగుసర్వవిశేషముల నెఱుంగుచుండును. బుద్ధియు చర్మముతో సంబంధపడి జీవప్రకాశముచే నాక్రమింపఁబడి యున్నది కావుననల్పపరిమాణము గలదైనను సర్వమును గ్రహించును. జీవుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు కదా. “ఇట్లయినఁ బ్రతివానిబుద్ధియు లోకవార్తల నన్నిటినిఁజెఱుంగవలయును. జీవుఁడు సర్వప్రపంచమునందు నేకరూపముతోనేయున్నాఁడు కదా!” అనియెదవేమొ? అట్లు కాదు. జీవుఁ డొక్కఁడే యైనను కర్మవాసనాద్యనుసారమున బుద్ధుల నేకములు. కావున వానికి తామాశ్రయించియున్న దేహమునకు సంబంధించిన విషయముల మాత్రమే గ్రహించుటయందు సామర్థ్యము కలదు గాని సర్వవిషయగ్రహణము నందు లేదు. ఈకారణమువలననే లోకులు ఆత్మపరభేదము నెన్నుచున్నారు.

మఱియు “గుణము తనమాత్రయమును విడిచి స్వతంత్రముగఁ బ్రసరించును” అనుటయు యుక్తియుక్తము. కాదు. చందన బిందుదృష్టాంతము పూర్వముననే ఖండింపఁబడెను గదా! ఇక ప్రకృత విషయమును గూర్చి విచారించితము. గుణమునకు నొకదాని నాశ్రయించి యుండుటయే స్వభావము. ఆస్వభావమును విడిచిన నది గుణమే కాకభోవును. “గుణాశ్రయము లగుపరమాణువులు వెలికి వచ్చిన పదార్థము ఊహింపవలయును. పరమాణువు లతినూత్నము లగుటచే నందున్నగుణంబును ఇంద్రియగోచరము కాకూడదు.” అనుటయుఁ జెల్లదు. పరమాణువులు సర్వవ్యాపకము లగుటచే కొన్ని బోయిన మఱికొన్ని యందు జేరుచు నుండును ; పదార్థమును పూర్తి చేయుచు నుండును. లోకమున గంధవంతము లగుపుష్పాదులు చిరకాల ముండినచో వానియందలి గంధము నశించిపోవుటను ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నాము కదా! దీనికి గారణ మేమి? క్రమక్రమముగ గంధగుణాశ్రయము లగుపరమాణు

వులు వాయువశమున నలుగడలకుఁ బోవుటయే ; క్రొత్తపరమాణువులు వచ్చి ద్రవ్యమును పూరించుటయే కదా ! మఱియు నాపరమాణువు లతి సూక్ష్మము లైనను గుణములయొక్క యాధిక్యముచేఁ బ్రత్యక్షగుణజ్ఞానము కలుగవచ్చును. ఒక్కగుణమువలెనే యన్నిగుణములు నుండవలయు ననునియమము కూడ లేదు. నీరు నేలలో గలసి యున్నప్పుడు గాని మంచు కురియుచున్నప్పుడు గాని శీతస్పర్శ మాత్రమే స్పష్టముగ ప్రత్యక్షమగును గాని రూపము ప్రత్యక్షము కాదు కదా ! ఇట్లే గంధము ప్రత్యక్షమైనను అందలిరూపము ప్రత్యక్షము కా కుండవచ్చును. రూపములకు కావలసినపరమాణు సన్నివేశమునకంటెఁ గంధమునకు గావలసిన పరమాణుసన్నివేశము భిన్నముగనే యుండవచ్చును. ఈకారణమువలన పరమాణువు లతినూత్నము లైనను గంధప్రత్యక్షమునకు హాని లేదు. ఇట్లగుటచేతనే “నాకు వాసన వచ్చుచున్నది” అను మొదలగులోకప్రసిద్ధిని మాత్రమే యాధారముచేసి సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలులేదు. ఇంతయేల? జ్ఞాన మనునది జీవునకు గుణమే కానేర దనిన నిక నందు భేద మెట్లనుండి వచ్చును ; స్వభావ మెప్పు డైనను తనయాశ్రయమును విడిచి పోవు ననుట సంభవించును; స్వభావ మనఁగా; తనయునికి; దానికి నాశ్రయము తానే. ఇట్లుండ తన్ను తానే విడిచి పోవు ననుట సంభవించునా? కావున బాగుగ విచారించిన జ్ఞానము వ్యాపించు ననినను జీవుఁడు వ్యాపించు ననిన నొక్కటియే యగును. ఇట్లుండ నిరర్థకముగ జీవజ్ఞానభేదమును సాధించి సిద్ధాంతము చేయుటకు (జీవుఁడు అణుమాత్రుఁడని సిద్ధాంతము చేయుటకు) సంతప్రయాస యేల? మఱియు జీవుఁడు గాని జ్ఞానము కాని దేహసమానపరిమాణముగ నుండటకు వీలు లే దని జైన మతఖండమునందే నిరూపింపబడెను. కావున విమర్శించిన జీవుఁడు సర్వ వ్యాపకుఁ డనుటయే సిద్ధాంత మగును. శ్రుతియందు ఆతనినిగూర్చి చెప్పఁబడి యున్నహృదయాదిస్థానములును బుద్ధి నాశ్రయించి చెప్పఁబడినవియే? బుద్ధికి నివాసస్థానము హృదయమే యని తెలిసికొనవలయును. ఎట్లు చూచినను మాసిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు ; జీవనిత్యత్వశ్రుతులకును అణుత్వశ్రుతులకును పై న వర్ణించినవిధముగా జూచిన విరోధము రాదు.

సూత్రము. ౩౦.

అవతారిక:—“బుద్ధిజీవులకు సంబంధ మెప్పటికి నుండునెడల మీ వాదము యథార్థ మగును కాని యది యట్లుండుటకు వీలు లేదు. ‘సంయోగా శ్చ వియోగాంతాః’=‘సంయోగము గలపదార్థములకు నెప్పటికైనను వియోగము నియతముగఁ గలుగును’ అనున్యాయము ననుసరించి యీజీవబుద్ధులకు నెప్పటికైనను వియోగము కలుగవలసివచ్చును. అట్లు వియోగము కలుగునేని యప్పు డాత్మను గ్రహించుటకే వీలు లేక పోవుటచే నాతండు శూన్యరూపుఁడైనను కావలసివచ్చును లేక సంసారి యైనను కాకపోవలసి వచ్చును. అప్పుడు ఆకస్మికముగనే బుద్ధిసంయోగముతో నున్నప్పుడు చేయఁబడినకర్మము లన్నియు ఫలము నొసంగకయే నశించు ననవలసి వచ్చును. మఱియొక దేహమున మఱియొకప్పుడు బుద్ధిసంయోగము కలిగినప్పుడు -క్రొత్తఫలము లూరకయే జనింపవలసి వచ్చును. ఇవి రెండును విరుద్ధములే కదా!” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౨౪౭. యావదాత్మ భావిత్వాచ్చ న దోష

స్తద్ధర్మనాత్. ౨. ౩. ౩౦.

తాత్పర్యము:—పైన జూపఁబడినదోషము మామతమున రాదు. ఆత్మకు జీవత్వ మెంతవరకు నుండునో యథార్థజ్ఞానమువలన భ్రాంతిజ్ఞాన మెంతవరకు నశింపకుండునో యెంతవరకు సంసారమునందలి యభిమానము తొలంగకుండునో అంతవరకు బుద్ధితోఁ గలసంయోగము పోవదు; పోయినపిదప నది మఱి రాదు. ఘటాకాశమనఁగా నేకరూప మగునా కాశమునందు ఘటోపాధిచేఁ గల్పింపఁబడినభేదము మాత్రమే యైనట్లు జీవుడనఁగా నేకరూప మగువర బ్రహ్మమునందు బుద్ధ్యుపాధిచేఁ గల్పింపఁబడినభేదము మాత్రమే యైయున్నాడని యిదివరకే చెప్పియున్నాము. వాస్తవస్థితిలో నీతఁడును నిత్యము క్తుడే యనియు సంసారము మొదలగునవి లేనివాడే యనియుఁ బూర్వముననే నిరూపించి యున్నాము. వేదాంతవాక్యముల బాగుగ విమర్శించిన పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుడగుచేతనుండే కానరాదు. “నాన్యో ౭తో సి ద్రష్టా నాన్యో ౭తో

స్త్రీ శ్రోతాః “ఈజీవునికంటె భిన్నముగ వినువాడు కాని చూచువాడు కాని లేడు” అను మొదలగువాక్యము లీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. కావున సంసారిత్యమే బుద్ధిసంయోగమువలన కలిగినబుద్ధిగుణసంబంధమే (బుద్ధిగుణము లగుకామక్రోధాదులతో సంబంధమే) జీవునకుఁ గలజీవత్వము. ఈకారణమువలన జీవత్వము నశించినప్పుడు మోక్షము కలిగినప్పుడు స్వస్వరూపవిజ్ఞానము సంభవించినప్పుడు మాత్రమే బుద్ధిసంయోగము నశించును గాని మఱియొకప్పుడు నశింపదు. “నేను కర్మలను చేయుచున్నాను వానిఫలముల ననుభవించుచున్నాను” అను మొదలగుతలంపు లన్నియు నజ్ఞానకల్పితములు మాత్రమే యగుటచేతను వాస్తవస్థితిలో కర్మత్వభోక్తృత్వములు జీవునకు లేకపోవుటచేతను స్వస్వరూపజ్ఞానము కలుగఁగానే సర్వము నశించును? కర్మలు తత్ఫలభోగములు నుండవు. కావున నెట్లును పైన చూపఁబడినదోషము మాసిద్ధాంతమున రాదు. బుద్ధిసంయోగము-నచ్చుచు బోవుచు నుండున్నభావము కలది యగునేని యప్పుడు కదా మీరు చెప్పినదోషములు రావలయును. పూర్వబుద్ధినాశముతో పూర్వకర్మ నశింపవలయును; ఉత్తమ బుద్ధిసంయోగముచే నపూర్వము లగుసుఖదుఃఖములు రావలయును. మాసిద్ధాంతమున నిట్టిది లేదు. కదా!

శరీరమునుండి నిర్గమించినప్పుడును ఆతనికి బుద్ధిసంబంధము పోవదు. బుద్ధినిష్క్రిమణమే యతనినిష్క్రిమణ మని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. ఈవిషయమునే శ్రుతి యిట్లు చెప్పుచున్నది. “యోయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంత ర్ద్వ్యోతిః పురుషః స సమాన స న్నుభౌ లోకా ననుసంచరతి ధ్యాయతీవ లీలాయతీవ” అని చెప్పుచున్నది. ఇచ్చటఁ విజ్ఞానమయఁ డనఁగా బుద్ధిమయఁ డని యర్థము. “విజ్ఞానమయో మనోమయః” అని మఱియొకసందర్భమునందు మనస్సుతోఁ గూడ విజ్ఞానశబ్దము పఠింపఁబడియున్నది కావున దానికి బుద్ధి యనియే యర్థము చెప్పుట యుక్తియుక్త మగుచున్నది. ఇట్లర్థముచెప్పిన “బుద్ధిసంబంధముచే దాసిగుణములే తనగుణములును గలవాడు” అని తాత్పర్యమేర్పడును. “వాడు ధనమయఁడు” అని చెప్పినప్పుడు “వానికి నెప్పటికిని ధనమే ప్రధానము” అనియే కదా తాత్పర్య మగును. ఇట్లు విజ్ఞానమయశబ్దమునకు సర్వము నిర్వయింపఁ జేసినదిగదా వాక్యమునకు ననున్వయిం

పజోయిన “హృదయమధ్యమునఁ బ్రకాశరూపుడైఁ బుధ్యుపాధియందున్న యేపురుషుఁడు కలఁడో ఆతఁడు (ఆబుద్ధితోఁగూడి యిహపరలోకములయందు సంచరించును. స్వయముగ ధ్యానించువాఁడు కాకపోయినను బుద్ధి ధ్యానము చేయునప్పుడు ధ్యానము చేయునట్లును అది (బుద్ధి) చలించునప్పుడు స్వయముగ చలించకున్నను చలించుచున్నట్లును గానఁబడుచుండును” అని యర్థ మేర్పడును. దీనివలన మృతినొందినప్పుడును జీవించునప్పుడును కూడ బుద్ధిసంబంధము జీవునకు వదల దనియు జీవునియందు గానవచ్చునర్వధర్మములును బుద్ధికి మాత్రమే సబంధించినవియనియు స్పష్టముగ దేలుచున్నది కదా. కావున నెట్టిమార్పు లున్నట్లు గానవచ్చినను జీవునకు జీవత్వవిషయము క్లికలుగునంతవరకు బుద్ధిసంయోగము నశింపదనుట శ్రుతిప్రసిద్ధ మగువిషయమే యైనది.

ఇంతయేల ఈబుద్ధిసంయోగము భ్రాంతివలనకలిగినది యేయనుట నిస్సంశయము. ఏప్రమాణముచేత నైనను ఏయొకచేత నైనను దీనిని “పరమేశ్వరునకు బుద్ధిసంయోగము కలదు” అనువిషయము నిరూపించుటకు వీలు లేదు కదా! ఇట్టిది జ్ఞానము కలిగినంతవరకు నివర్తించకుండుననుటలో సంశయ మేమి? యథార్థజ్ఞానము కలుగునంతవరకు భ్రాంతి యట్లే యుండు ననుటను గూర్చి వివాదము చేయువారుకలరా? మఱియు భ్రాంతి తొలఁగుటయే ముక్తి యగుటచే నాబుద్ధిసంయోగము ఒక్కమాటు పోయినను మఱియొక్కమాటు వచ్చు ననుటయు సంభవింపదు. ఏవదార్థమైనను ఒక్కమాటు పోయిన మఱల రావచ్చునుగాని భ్రాంతి మాత్ర ముట్టిది కాదు. ఒక్కమాటు తొలఁగిపోయినపిదప మఱల రాదు. “మనము ఒక్కపదార్థమును జూచియే పలుమాటు భ్రాంతి నొందుచు గూడ నున్నాము కదా” అనియెడవేమి? దీనికిని ప్రకృతవిషయమునకును భేదము కలదు. మనకు బుద్ధిసంయోగవిషయకభ్రాంతి పరమార్థస్థితిలో నేమియు లేకున్నను “నేనును బుద్ధియు నొక్కటయే” అని తలంచుభ్రాంతి తొలఁగలేదు కావున నాబుద్ధియందున్న సత్వరజస్తమోగుణభేదములవలన నట్లు కలుగవచ్చును. పరమేశ్వరుని విషయమున నట్లులేదు కావున (భ్రాంతి తొలఁగినపిదప బుద్ధిసంయోగముండదుకావున) నది (భ్రాంతి రెండవమాటు కలుగుట) సంభవింపదు. ఈకారణమువలన పూడు సంసారత్వము లేదు; కర్మఫలములయందలి వైషమ్యంబును

లేదు. సంసారమే నశించిన నిక గర్వలను గూర్చి చెప్పవలయునది యేమి? శ్రుతియు “త మేవ విది త్యాతిమృత్యు మేతి నాన్యః పంథా విద్యతే^౨ యనాయ” = “ఆపరమేశ్వరు నెఱింగిననే అజ్ఞానము నతిక్రమించును గాని ముక్తిని జెందునుగాని దీనికి రెండవమార్గము లేదు” అని చెప్పుచున్నది. కావున జ్ఞానముకలుగునంతవరకు నజ్ఞానకార్య మగుబుద్ధిసంయోగము నశింపదు. ముక్తి దొరకునంతవరకు బుద్ధి జీవుని విడువదు.

సూత్రము. ౩౧.

అవతారిక: — “ఇప్పటికిని మీసిద్ధాంతము నిలువదు. మరణవిషయమున నెట్లో యొకట్లు సమర్థించినను సుషుప్తి ప్రళయములను గూర్చి యెట్లు చెప్పుటకును వీలు లేదు. ‘సతా సౌమ్య తదా సంపన్నో భవతి’ = ‘శాంతుఁడా ! జీవుఁడు సుషుప్త్యవస్థయందుఁ బరమేశ్వరునితో జేరును’ అని శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. దీనిని విమర్శించిన సుషుప్త్యవస్థయందుఁ బుద్ధిసంబంధము లేదని తెలియుచున్నది. ప్రళయమునందును వికారము లన్నియు బ్రహ్మమున లీనము లగు నని మీరే యంగీకరించి యున్నారు. బుద్ధియు వికారమే కావున నది యప్పుడు నశించునుకదా ! ఈకారణము వలన ముక్తి కలుగునంతవరకు బుద్ధిసంయోగమట్లే యుండు నని చెప్పుటకు వీలు లేదు” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౪౮. పుంస్తా వది వత్త్యస్య సతో^౨ భివ్యక్తి

యోగాత్. ౨. ౩. ౩౧.

తాత్పర్యము:—పై సూత్రమున చేసిననిర్ణయమునకు సుషుప్తి ప్రళయములను బట్టి విచారించినను భంగము కలుగదు. అందును సూక్ష్మరూపముతో బుద్ధిసంబంధము కలిగియే యుండవలయును. లేకున్నకొత్తది యాకస్మికముగ జనించు ననుట విరుద్ధము కదా ! లోకమున నిట్టిదృష్టాంతము లనేకములు గలవు. పురుషశక్తి యవ్వనమునందుమాత్రమే తెలియవచ్చును కాని బాల్యమునందు తెలియరాదు కదా ! ఇంతమాత్రమున నప్పుడు పురుషశక్తి లేదన వచ్చునా? అప్పుడు భాత్తుగ నేలేకుండి యవ్వనమున మాత్ర మాకస్మికముగఁ గలుగునేని నపునకునకుఁ గూడ నట్లే కలుగవలసి వచ్చును ఇది విరుద్ధము కదా ! కావున బుద్ధిసంయోగము లేనిది

యెప్పటికిని సంభవించుటకు వీలు లేదు కావున సుషుప్తిప్రళయముల
యందుఁ గూడ బుద్ధిసంబంధ మాత్మకు కలదు. స్పష్టము కాకపోవుటచే
లేదని లోకమున వ్యవహారము కలుగుచున్నది. ఈవిషయమున “సతినంపద్య
న విదుః సతి సంపద్యామహ” = “జీవులు సుషుప్తికాలమునందు పరమేశ్వ
రునితో నేకీభవించినను ఆవిషయము నెఱుంగలేదు” అను మొదలగు శ్రుతి
వాక్యములును ప్రమాణములు. బ్రహ్మప్రాప్తి కలిగినను దానిని తెలిసికొన
లేకుండుట యజ్ఞానావరణమువలననే యనుటలో సంశయ మేమి? ప్రళ
యమునందు నిట్లే బ్రహ్మప్రాప్తి కలిగినను వారు తెలిసికొనలేకపోవచ్చును;
అప్పుడును సుషుప్త్యవస్థయందువలె సూక్ష్మ నుగుబుధ్యావరణ ముండ
వచ్చును. జాగ్రదవస్థయందు వలెనే పునస్పృష్టియందు నది యభివ్యక్తము
కావచ్చును. కావున మాసిద్ధాంతమున లోపము లేదు.

సూత్రము. ౩౨.

అవతారిక:—“ఇంత చెప్పినేటికి? మొట్టమొదట బుద్ధియొక్కటి
కల దనుటయే యుక్తియుక్తము కాదు. జీవుని యుపాధియంతఃకరణమూ
లేక బుద్ధియూ? అంతకరణమైన నది యనేకవిధములుగ నుండుటచే జీవుఁడు
ననేకవిధములుగ నుండవలసినవచ్చును. వారందఱును స్వతంత్రులే కావున
భేద మోపాధికమే యైనను వ్యవహారమునఁ బరస్పరవిరోధము రావలసి
వచ్చును. ఇక బుద్ధియే వానియుపాధి యనిన నది నిశ్చయరూపిణిమాత్రమే
యగుటచే నెవ్వనికిని సంశయమే యుండకపోవలసి వచ్చును. ఇవి రెండును
విరుద్ధములే. మఱియు బుద్ధ్యుపాధి సంగీకరించినను అది సర్వకాలముల
యందును తుదకు సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గూడ జీవునితో సంబంధించియే
యుండుటచే సర్వకాలములయందును పదార్థజ్ఞానము కలుగుచునే యుండ
వలయును “కర్తృపరిపాకభేదమువలన దానికి నొకప్పుడు సామర్థ్యముండి
మఱియొకప్పుడు లేకపోవు ననినచో నాత్మకు నైన నిందియమున కైన
నీస్థితి సంభవింపవచ్చును. ఇట్లుండ నడుమ బుద్ధి యొక్కటియుండవలసిన
పని యేమి? కావున బుద్ధియే యుక్కట లేదు; జీవునకు నది యుపాధియు
కాదు” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౪౯. నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధి ప్రసంగో

౨న్యతరనియమో వా ౨న్యథా. ౨. ౩. ౩౨.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. బుద్ధ్యంతఃకరణములు పరస్పరభిన్నములు కావు; అంతఃకరణము లచ్చటచ్చటఁ జూపఁబడుభేదములు వృత్తుల నాశ్రయించినవియే కాని పదార్థముల నాశ్రయించినవికావు. ఒక్కయంతఃకరణమునే సంశయరూప మగువృత్తి జనించినప్పుడు మన స్వనియు నిశ్చయరూప మగువృత్తి జనించినప్పుడు బుద్ధియనియు నభిమానరూప మగువృత్తి జనించినప్పు డహంకార మనియు న్యవహరించుచున్నాఁడు. ఇట్టి యాయంతఃకరణమే జీవునకు సుపాధి. అది సర్వకాలములయందును ఆయనతోఁ జేరియేయున్నను ప్రారబ్ధపరిపాకము కాలభేదము నపేక్షించునది యగుటచే దాని ననుసరించి దానికి (ఉపాస) యగునంతఃకరణమునకు) శక్తిభేదములు కలుగుచుండును. ఒకక్షణమున పదార్థములవైపు ప్రసరించుట యు మఱియొకసమయమున లేకుండుటయు సంభవించుచుండును. ఈకారణమువలననే లోకానుభవము సరిపడుచున్నది. “నామనస్సు అవ్యాయత్త మగుటచే నేను దీనిని వినలేదు” అను మొదలగున్యవహారిముగ్గు నిదియే మూలము శ్రుతియు “మనస్సే సర్వన్యవహారిమూలము” అనువిషయమును “మనసా హ్యేవ పశ్యతి మనసా శ్రుణోతి”=“పురుషుఁడు మనస్సుతోనే వినుచున్నాఁడు చూచుచున్నాఁడు” అను మొదలగువాక్యములచే నిరూపించుచున్నది. ప్రత్యక్షము ననుసరించి చూచినను పదార్థవిజ్ఞానము తడిచ్చయు నింద్రియాదులకంటె లోపల జనించుచున్నట్లు స్పష్టముగనే గానవచ్చుచున్నదికదా! కావున నేది యభిముఖముగా నున్నప్పుడు విషయములు గానవచ్చుచున్నవో, యేది యెట్లు లేనప్పుడు పదార్థజ్ఞానము కలుగదో అదియే యంతఃకరణ మని యంగీకరించి తీరవలయును.

ఇట్లు కాక పదార్థవిజ్ఞానము ఇంద్రియాత్మకసంయోగమువలననే కలుగు నని చెప్పిన నప్పుడు మీరుచెప్పినదోషములే తటస్థించును. ఇంద్రియములతోను పదార్థములతోను జీవునకు సంబంధ మెప్పటికి నున్నది. కావున సర్వకాలములయందును సామాన్యముగ పదార్థజ్ఞానము కలుగుచునే యుండవలయును. అట్లున్నను పదార్థజ్ఞానము కలుగఁదనిన నెప్పు

టికిని కలుగక నేయైన నుండవలయును. కర్మపరిపాకము కాలభేదము నుపేక్షించును కావున దానిచే శక్తి యొకప్పుడు నిరోధింపబడుననిన నదియు సరిపడదు. అత్త నిర్వికారుఁ డగుటచే నాయనయొక్క శక్తికి దేనివలనఁ గూడ ప్రతిబంధము కలుగదు. ఇంద్రియశక్తి ప్రతిబంధము కలుగుననిన నది యాకస్మికము కావలసి నచ్చుటచే సప్రామాణిక మగును. పూర్వోత్తరకాలములయందుగల శక్తి నడుమ నాకస్మికముగ ప్రతిబంధింపబడుననుట యుక్తికి విరుద్ధము. అనుభవమునకును విరుద్ధమే. బాగుగ నడువఁగలిగినమనుష్యుఁ డొక్కక్షణమునకుంటివాఁడై మఱియొకక్షణమున చక్కనివాఁడుగుట యందైనను ప్రత్యక్షముగనున్నదా? వినగలవాఁడెవ్వఁడైననున్నట్లుండి చెవిటి యగుచున్నాఁడా? వ్యాధ్యాదులవలన యొకానొకచోట నట్టిది కానవచ్చినను అది సహేతుక మగుటచే నాకస్మికము కానేరదు. “మేమును కర్మపరిపాకమును హేతువునుగా జెప్పుచునే యున్నాము కదా” అనియెదవేమో? అప్పుడును ప్రత్యక్షమునకు నిరోధము వచ్చుటచే నీయనుమానము చెల్లదు. జ్ఞానము జ్ఞానేచ్ఛయు సింద్రియమున కంటె లోపల జనించు ననుటయు మనస్సునకువలె వ్యాధ్యాదికారణాంతరములతో పనిలేకయే యింద్రియములకు కేవలకర్మవిపాకమాత్రముచే శక్తి ప్రతిబంధము కలుగుట లేదనుటయు సర్వలోక ప్రత్యక్షమై యున్నది కదా. ఈ కారణమువలన మనస్సు లేకున్న శక్తి ప్రతిబంధ మెవ్వరికిని కలుగుటకు వీలులేదు. లోకానుభవమును సరిపడుటకు వీలులేదు. అంతఃకరణమునకు గూడ కర్మవిపాకమువలన శక్తి ప్రతిబంధము కలుగు ననినప్పు డీనోషములేలరావు అనియెదవేమో? వినుము. అంతఃకరణము కర్మవాసనలకు నన్నిటికి నాశ్రయమై యున్నది. అవియు సంస్కారరూపములై మనస్సున నున్నవి. అం దీసంస్కార మెప్పుడు ఫలించునో అప్పుడు దానికి ననుగుణముగ వృత్తి చిత్తమున జనించును? ఎప్పుడేదియు ఫలించకుండునో అప్పుడు ఏవృత్తియు జనింపదు. ఇదియే చిత్తమునకుఁ గల దని చెప్పబడిన శక్తి ప్రతిబంధమునకు స్వరూపము. ఇందు విచారించి చూడుఁడు. మనస్సు ఎప్పటికిని వస్తుగ్రహణమునందు సమర్థము కాకపోవలేదు; దానిశక్తియు నెప్పటికిని నశింపలేదు. ఇక నేమియనిన; తత్తద్వాసనాపరిపాకములు మనస్సును బాహ్యంతరములలో నేదియో యొకవైపునకు త్రిప్పుచు మాత్రమే యున్నవి. “ఇది సత్యాది గుణకార్యముకదా” అనియెదవేమో? అదియప్పుడును నిరోధములేదు. సత్యా

దులు చిత్తమునకు గారణములే యగుటచే వానికిని దానికి భేదమేలేదు. అవి వ్యాధ్యాదులవలె భిన్నములు కానేరవు కదా! కావున చిత్తమునకు గలుగుశక్తిప్రతిబంధమునుగూర్చి మాటలాడిన నాదోషములు రావు. ఇది యంతయు గాక జ్ఞానేచ్ఛలు లోపల జనించు ననుటయు మనస్సు ఒకప్పుడు విషయాభిముఖముగాను మఱియొకప్పుడుమఱియొకవిధముగాను ఉండు ననుటయు ననుభవసిద్ధమే యై యున్నది. కావున సంతకరణము కలదనియు నదియే జీవునకు సుకాధి యనియు దాని నాశ్రయించియేయూ యనకు నణపరిమాణము గమనాగమనములు ఉత్కాంతి చెప్పబడి ననియు విచారించిన నాయనకు కలది మహత్పరిమాణమే యనియు నవ శ్యముగ సంగీకరింపవలయును. మనస్సు చిత్తము బుద్ధి అహంకారము అంతఃకరణము అను నివి యన్నియు పరస్పరసామ్యములే యని తెలిసి కొనవలయును.

కర్తృధికరణము. ౧౪.

విషయము: సంగతులు:—ఈయధికరణమునందు “జీవుడే కర్త” యనువిషయము ప్రకటింపఁ బడును. “తద్గుణసారత్వాత్. ౨. ౩. ౨౯” అనువాక్యము యొక్కయర్థమే వివరింపఁబడును. దీనికి ‘బూర్వాధికరణ ముతోఁ గలసంగతి యంతర్భూతార్థావసంగతి యని యిదివఱకే చెప్పి యున్నాము.

సంశయ పూర్వపక్షము:—“అసంగో హ్యయం పురుషః” = “ఈపురుషునకు దేనితోను సంబంధము లేదు.” అను మొదలగువాక్యము లచే జీవునకుఁ గర్తృత్వము లే దని కొన్నిశ్రుతులును “యజేత” = “యజ్ఞము చేయవలయును” అని మఱికొన్నిశ్రుతులును చెప్పుచున్నవి. కర్త లేకున్న నీవిధివాక్యములు నిరర్థకములు కావలసివచ్చును. కదా! ఈరెంటికిని పరస్పరవిరోధము కలదా? లేదా? సాంఖ్యమతస్థులు బుద్ధి మాత్రమే * కర్తృ (కార్యముల నాచరించునది) యని గుఱి జీవుడు అసంగుడనియు కేవలము భోక్తయే యనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఆపక్షము నవలంబించిన వీనికి విరోధముండ దని తోచుచున్నది.

సూత్రము. ౩౩.

అవతారిక:—అనిన నీపూర్వపక్షమును ఖండింపుమన్నాడు.

౨౫౦. కర్తా శాస్త్రార్థవత్వాత్. ౨. ౩. ౩౩.

తాత్పర్యము:—ఈజీవుడు బుద్ధ్యసాధివలనఁ గర్తగాఁగూడ నై యున్నాడు. ఇట్లయిననేగాని విధిశాస్త్రములు సార్థకములు కానేరవు. సాంఖ్యమతము దోషయుక్తము. శాస్త్రము బుద్ధినిఁగూర్చి యేవిధినిఁ గాని చెప్పుట లేదు; ఫలము నుపదేశించుట లేదు. ఫలము దానినిఁ గూర్చియే యుపదేశించె ననినఁ బ్రయోజనము లేదు. బుద్ధికి ఫలము ననుభవించుశక్తి లేదు కదా! అనుభవించువాఁడు జీవుఁడనుట వారికిని సమ్మతమే కదా! ఇక విధిని మాత్రము బుద్ధిని గూర్చియు ఫలమును మాత్రము జీవుని గూర్చియు యుపదేశించు ననిన నది విరుద్ధము. ఒకడు చేసినపనికి మఱియొకఁడు ఫలము ననుభవించు ననుట యుక్తిహీనము కదా! కావున జీవుఁడు భోక్తయైనట్లే కర్తయు నగుచున్నాఁడు.

౨౫౧. విహారోపదేశాత్. ౨. ౩. ౩౪.

తాత్పర్యము:—మఱియు శ్రుతియందు నప్రసాదవస్థను వర్ణించు నప్పుడు “న ఈయతే” అజీవుఁడు, సంచరించును అని జీవునకు సంచారము కూడఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కర్త కాకున్న నీసంచారరూపక్రియ కూడ సంభవింపదు కావున జీవుఁడు కర్తయే.

౨౫౨. ఉపాదానాత్. ౨. ౩. ౩౫.

తాత్పర్యము. —ఇదియునుఁ గాక జీవునిఁగూర్చి చెప్పునప్పుడు “తదేహం ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞాన మాదాయ (చూ ౨. ౩. ౨౯) ప్రాణాగృహీత్వా” “ప్రాణములను (యింద్రియములను) సహాయము లనుగాఁ గైకొని” అని సాధనసీక్ష్మికారమునుఁ గూర్చి శ్రుతి బోధించు చున్నది. ఇదియు గర్తృత్వము లేనివానికి సంభవింపదు కావున జీవుఁడే కర్త. అచేతన మగుటచే బుద్ధికిఁ గార్యకరణసామర్థ్య ముండు ననుటయు సాధనముల గృహించు సామర్థ్యముండు ననుటయుఁ గూడ నసంభవమే!

౨౫౩. వ్యపదేశాచ్చ క్రియాయాం న చే
న్నిర్యేషపర్యయః. ౨. ౩. ౩౬.

తాత్పర్యము. — ఇంతియే కాదు. స్పష్టముగ వేదమున నొక్కచో “విజ్ఞానం యజ్ఞం తను తే కర్తాణి తను తేఽపి చ” “జీవుడు (యిచ్చట విజ్ఞానశబ్దముచే జీవుడు చెప్పబడెను). వైదికకర్తృములను తాకిక కర్తృములను గూడ నాచరింపుచున్నాడు” అని జీవకర్తృత్వము స్వయముగ స్ఫులిచే చెప్పబడియున్నది.

“ఇచ్చట జీవుడు చెప్పబడలేదు. విజ్ఞాన మనగా బుద్ధియే కదా” అనియెడవేమో? యది యుక్తము కాదు. ఆశబ్దముచే బుద్ధిని చెప్పదలచినప్పుడు “త దేహం ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞాన మాదాయ” అను మొదలగువాక్యములయందువలె *కరణవాచక మగుతృతీయావిభక్తియే ప్రయోగింపబడి యున్నది. ఇచ్చట నావిభక్తి లేకుండుటచే దీనికి బుద్ధిమయుడగు జీవుడే యర్థము కావలయునని తోచుచున్నది. కావున జీవుడు కర్తయే. సాంఖ్యులు చెప్పనట్లు బుద్ధిమాత్రమే కర్తృకాదు.

సూత్రము. ౩౭.

అవతారిక. — “ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. జీవునకు స్వాతంత్ర్యముండినయెడల నాతడు తనకనిష్ట మగుదాని సంపాదించగూడదు. లోకమున నట్టివై పరీత్యము కూడ గానవచ్చుచున్నది. కర్త యగువానికి స్వాతంత్ర్యముండ దనుటయు నసంభవమే. ఈవిరోధమునకు బరిహారమేమి? బుద్ధియే కర్తృయనినచో నది సర్వసంస్కారసమన్విత, కావున కర్తానుగుణముగ జీవసాన్నిధ్యపుభావముచే నిష్టానిష్టకర్మలయందు ప్రవర్తింపవచ్చును; అన్వతంత్రుడగుటచే జీవుడు తత్ఫలము ననుభవింపవచ్చును.” అనిన దీనికి సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

౨౫౪. ఉపలబ్ధివదనియమః. ౨. ౩. ౩౭.

తాత్పర్యము: — మాసిద్ధాంతమున బైన చూపినదోషము కలుగదు. మార్గమున నడుచువాడు అనిష్టచస్తుదర్శనమును గోరి ప్రయ

త్తింనువాడు కాకపోయినను అనియతముగ నిష్టానిష్టముల జూచునట్లు జీవుడును అనిష్టములకై ప్రయత్నింప కున్నను అనియతముగ నిష్టానిష్టకార్యముల నాచరించి తత్ఫలముల నొందవచ్చును. “నేత్రాదిసాధనములు కావలసినప్పుటచే వస్తుగ్రహణమునందును జీవునకుస్వాతంత్ర్యము లేదు. కర్తానుసారముగ బుద్ధిప్రేరణచే నింద్రియములు ఆయాపదార్థములఁ జూచుచుండ జీవుండు నస్వతంత్రుడై వానిననుసరించుచున్నాడు” అనియెనవేమో? యని సరికాదు. ఇంద్రియములకు విషయసమీపమును శబ్దాదులసమీపమును జేరువటకే సామర్థ్యము కాని పిదప లేదు. జీవుడు స్వయముగ చేతనుఁ డగుటచే వానిద్వారమునఁ బ్రసరించి యాయావిషయమును స్వయముగనే గ్రహించును. విచారించిన నింద్రియము లచేతనములే. కదా! కావున నిష్టానిష్టదర్శనశ్రవణాదులు తదర్థము లగుప్రయత్నములు లేకయే కలుగునట్లు నిష్టానిష్టఫలంబులును తదర్థప్రయత్నములు లేక యే కలుగును. ఎట్లనిన;

జీవుడు కర్తల నాచరించుటయందు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలవాడు సాధనసహాయములతో నాతనికి నావశ్యకత కలదు. దేశము కాలము పదార్థములు నింద్రియములు మొదలగునవి యనేకము లాతనికిఁ గర్తాచరణకాలమున సహాయభూతములై యుండవలయును. ఈసాధనములనుపయోగించుటయందు మాత్రమే యాతనికి స్వాతంత్ర్యము కలదు కాని దానిఫలమును నిర్ణయించుటయందు స్వాతంత్ర్యము లేదు. సర్వవిషయములయందును వీనిని పూర్వకర్త ప్రేరేపించుచుండును. దానివలన వీడు భ్రాంతుడై పూర్వపాప మనుభవింపవలసినసమయమున నిష్టసాధనము లగువాని ననిష్టసాధనములుగాను అనిష్టసాధనము లగువాని నిష్టసాధనములుగాను తలంచి కార్యము నాచరించును; అనిష్టఫలము నొందును. ఇట్లే పూర్వపుణ్యఫల మనుభవింపవలసిన సమయమున భ్రాంతి లేక నున్నదాని నున్నట్లు గ్రహించి యిష్టఫలము నొందుచుండును. ఇంతమాత్రమువలన వీనికి కర్తృత్వమునకు హాని రాదు. కట్టియలు జలము బియ్యము మొదలగుపదార్థములు పాత్రములు ప్రాయ్యి అనుమొదలగు నచేకసాధనములు కావలసి యున్నను నంటవాడు నంటవాడు కాకపోడు కదా! అన్నియు సాధనములే కాని కర్తలు కావు కదా! కావున నెట్లును విరోధము లేదు. జీవుడు కర్తయుఁ గావచ్చును.

కర్మవశమునఁ గలుగుభ్రాంత్యాదులమూలమున సాధనములను విపరీతములను గా నుపయోగించి యనిష్టఫలమునుఁ జెందను గూడవచ్చును. అచేతన యగుటచేఁ గేవలబుద్ధికిఁ గర్మప్రేరణయు సాధనముల బహువిధములుగ నుపయోగించుసామర్థ్యంబును కలుగుటకు వీలు లేదు అచేతనము లేనియో యొకవిధముగఁ గార్యముల నాచరింపఁగలుగునేని యందు మూర్ఖు కలుగఁగూడదు. [అచేతనకర్తృత్వమునుగూర్చి సాంఖ్యనుతఖండనమున (౨- ౨.౧) వివరింపఁబడియున్నది] కావున నెట్లును మామతమునకు భంగములేదు.

సూత్రము. ౩౮.

అవతారిక:—పూర్వము (౨-౩-౩౬.) “విభక్తి వ్యతిరేకముగా నుండుటచే (అనఁగా సాధనమునుఁ గూర్చి చెప్పుత్పత్తీయావిభక్తి ప్రయోగింపఁబడక కర్తనుఁగూర్చి చెప్పుప్రథమావిభక్తి మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడి యుండుటచే) ‘విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే’ అనుశ్రుతియందు విజ్ఞానశబ్దముచే జెప్పఁబడినది బుద్ధి కాదు” అని నిరూపింపఁబడెను. ఇప్పుడేవిషయమున మఱియొక హేతువునుగూడఁ జూపుచున్నాఁడు.

౨౫౫. శక్తివిపర్యయాత్. ౨. ౩. ౩౮.

తాత్పర్యము:—ఇట్లుఁ గాక బుద్ధియే కర్తృ యైనచో దానికి సాధనముగ నుండుసామర్థ్యము పోయి కర్తఁగా నుండుసామర్థ్యము రావలసివచ్చును. అప్పుడు “నేను” అను ప్రత్యయమునకు నాబుద్ధియే యర్థము కావలసి వచ్చును. ప్రతికర్తయు నహంకారపూర్వకముగఁ గార్యముల నాచరించుచున్నాఁడనట ప్రత్యక్షసిద్ధము. “నేను వచ్చుచున్నాను. నేను పోవుచున్నాను. నేను భుజించుచున్నాను” అనుమొదలగువ్యవహారము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు కదా. ఈవిషయము (బుద్ధియే యస్తచ్చబద్ధార్థ మనువిషయము) ఎవ్వరికిని సమ్మతము కాదనట నిర్వీవాదము సాంఖ్యులును అస్తచ్చబద్ధార్థము పురుషుడే యనుచున్నారు కదా!

మఱియు కర్మశక్తి బుద్ధికి యుండునేని యప్పుడును మఱియొక సాధనము కావలసియే యుండును. ఎంతసామర్థ్యము గలవాఁడైనను

సాధనములు లేకుండ గార్యముల నాచరించుట లేదు కదా! కావున బుద్ధి వ్యతిరిక్త మగుసాధనము నవశ్యముగఁ గల్పింపవలసియే యుండును. అట్లు చేయఁబూనిన నప్పుడు నామమాత్రమునందే వివాదముగాని పదార్థమున లే దనుట అందఱకును స్పష్టమే. మీరునుఁ గర్తృకరణములు భిన్నములుగ నుండవలయు ననుచున్నారు? మేము నట్లే యనుచున్నాము. ఇక జీవుఁడు కర్త యైన నేమి? బుద్ధి కర్త యైన నేమి? విశేషించి బుద్ధి కర్త యనినచో నది యచేతన కావున దానికి నాసామర్థ్య ముండు నో యుండకపోవునో యనుసంశయము కూడ గలుగుటకు వీలు కలదు. లోకానుసారముగఁ జూచిన నచేతనములకు నట్టిసామర్థ్య ముండ దని నిర్ణయించుటకుఁ గూడ నవకాశము కలదు. జీవుఁడు చేతనుఁ డగుటచే నట్టిభావన కైన నవకాశము లేదు కదా! ఇక మామతమునకంటె భిన్నముగఁ జెప్పవలయు ననిన నేమి. చెప్పవలయును? “ఒక్కబుద్ధియే కర్తయు సాధనంబునుఁ గూడ నగుచున్నది” యని చెప్పవలయును. ఇది విరుద్ధము. ఎచ్చటనైనను తన్ను తానే సాధనముగఁ గైకొని కార్యముల నాచరించువానిఁ జూచితిమా? “పరమేశ్వరుఁ డట్టివాఁడే కదా!” అనియెద వేమొ? యది వివర్తనిష యుము. భ్రాంతివశమున నేపవార్థ మేవిధముగ నైనఁ దోచ వచ్చును. వస్తువునకు స్వరూపహానియే యక్కట లేదు సాధనమును గైకొనుట ప్రపంచరూపముతో నేర్పడుట యనమొదలగు నవి యన్నియు లోకభ్రాంతి ననుసరించి చెప్పఁబడుననియే కాని వస్తువునకు హానియే లేదు కదా! కావున పరమేశ్వరునివిషయమున కర్తయు లేడు; సాధనంబులును లేవు. కార్యము నాచరించుటయు లేదు. మఱియు పరమేశ్వరునియంతటిసామర్థ్యము మఱియొకదానికి అందును అచేతనమునకుఁ గల దనుట * యీశ్వరవాదుల కెవ్వరికిని సమ్మతము కాదు. ప్రకృతవిషయ మున్ననో వివర్తముకాదు; తనస్వరూపమును మఱియొక విధముగ మార్పుకొనుట కాదు. తాను ప్రత్యేకముగ నుండి మఱికొన్ని పదార్థములతో సంయోగవియోగములనుఁ గలిగించుకొనుటకు ప్రయత్నించుచుండే. కావున నీవిషయమున సాధనాంతరములు లేకున్న జరుగదు. ఇట్లగుటచే నిర్వివాదముగఁ గర్తృకరణములు భిన్నములుగ నుండ

* ఈశ్వరుఁడు కలఁడని యేవిధముగా నైన నాతనిస్వరూపము నంగీకరించి

వలయు ననియు బుద్ధి యచేతన కావున జీవుఁడు కర్త యనుటయే యుక్తి యుక్త మనియు విచారించిన బుద్ధినే కర్త్రి యని చెప్పవారు కూడ మామతము నంగీకరించిన వారే యగుదు రనియు సిద్ధాంత మైనది.

సూత్రము. ౩౯.

అవతారిక:—జీవకర్తృత్వమును సాధించుటకు మఱియొక హేతువును గూడఁ జూపుచున్నాఁడు.

౨౫౬. సమాధ్యభావాచ్చ. ౨. ౩. ౩౯.

తాత్పర్యము:—మఱియు జీవుఁడు కర్త కాఁ డనిన వేదాంతవాక్యములయం దుపదేశింపఁబడిన *ధ్యానధారణాసమాధులు నిరర్థకము లగును. “ఆత్మా వారేద్రప్రస్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః”= “ఆత్మస్వరూపమును గూర్చి వినవలయును. విచారముఁ జేయవలయును. పిదపఁ దత్పరుఁడై అన్యవిషయములందు మనస్సును పోనీక ధ్యానింప వలయును. తరువాత మనస్సు నాపరమేశ్వరునియందే లయముఁ జేసి స్వస్వరూపముతో నిలువవలయును” అని చెప్పఁబడియున్నది కదా! ఇది జీవునకుఁ గర్తృత్వము లేకున్నచో సంభవింపదు. ఈయుపదేశము

*ధ్యానధారణాసమాధులు:—ధ్యానధారణాసమాధులస్వరూపము యోగకాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ‘దేశబంధ శ్చిత్తశ్చ ధారణా. తత్తత్తత్తయైకతానతాధ్యానం. త దే వాత్త మాత్ర నిర్భాసంస్వరూపకూన్యమివసమాధిః’= ‘మనస్సును హృదయము నాభి మొదలగుస్థలములయందుఁ గాని ఏదియో యొకపదార్థమునందుఁ గాని సామాన్యముగ నిలుపుట ధారణ మనఁబడును. అపదార్థమునే పలుమారు భావించుచు మఱియొక భావనను చిత్తమునకుఁ గలుగఁబడుండుట ధ్యాన మనఁబడును. ఇట్టి ధ్యానము నాచరింపఁగ నాచరింపఁగ మనస్సు ధ్యేయపదార్థమాత్రమై స్వరూపనాశము నొందిన దానివలె నిలుచును. ఇదియే సమాధి’ అనుసూత్రములచే వానికిఁ బ్రత్యేకలక్షణములు చెప్పఁబడినవి. ఇదియే శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములుగ భావ్యమున వర్ణింపఁబడినవి. ఇందు వేదాంతవాక్యములచేతన దదనుకూలము లగుయుక్తులచేతన పరమేశ్వరుని సర్వాత్మకునిగ నెఱింగి యందుఁ జిత్తమును నిలుపుటయే శ్రవణమననప్రయోజనము కావున నది ధారణయగును; ఇతరసంకల్పముల విడిచి పరమేశ్వరుని గూర్చియే భావించుట స్వరూపముగఁ గలది యగుటచే నిదిధ్యాసనము ధ్యానమగును. దానివలనఁ గలుగుచి త్తలయము సమాధి యగును.

బుద్ధినిఁగూర్చియే చేయఁబడె ననుటకు వీలు లేదు. అజ్ఞానమువలన బుద్ధికి గలుగుచుఁబడుచున్నది నెల్లఁ దనవిగా భావింపుచు దుఃఖించు చున్నజీవునకు నప్పుడు ముక్తియే లేక పోవును. ఆతఁడు తనస్వరూపము నిత్యపరిశుద్ధ మని శ్రవణాదులవలన నెఱింగిననే కదా ముక్తి నొందఁ గలుగుట ఈకారణమువలన నాయుపదేశము జీవునిఁ గూర్చియే చేయఁబడి యుండవలయు ననుట స్పష్ట మగుచున్నది. కర్తృత్వము లేకున్న నాజీవుఁడు తదుపదేశానుసారముగ ప్రవర్తించి ఫలము నొందనేరడుకదా! కావున నవశ్యముగ బుద్ధివ్యతిరిక్తుఁ డగుజీవునకే కర్తృత్వము కల దనుటయే సిద్ధాంతము.—

తత్త్వాధికరణము. ౧౫.

విషయసందేహములు:—పై యధికరణమునందు చేయఁబడిన జీవకర్తృత్వసిద్ధాంతమునుఁ గూర్చియే యీయధికరణమున మఱల విచారింపఁబడును. “ఈకర్తృత్వము జీవునకు నాపాధికమా? స్వాభావికమా?” అనువిషయము చర్చింపఁ బడును. పూర్వాధికరణమునఁ జూపఁబడిన శ్రుతివిరోధమే నివర్తింపఁజేయఁబడును.

సంగతి:—సామాన్యముగఁ బాదాంతమువఱకు నధికరణములకుఁ గలవరస్పరసంగతులు. పూర్వమే (అ. ౩. ౧౯.) నిరూపింపఁబడి యున్నవి. అయిననుఁ బ్రస్తుతాధికరణమున విచారింపఁబడఁబోవుకర్తృత్వము పూర్వాధికరణమునందే నిర్ణయింపఁబడియుండుటచే వీనికి రెంటికిని విషయవిషయీభావసంగతికూడ కలదు.

పూర్వపక్షము:—పై యధికరణమున బుద్ధివ్యతిరిక్తుఁ డగుజీవునకే కర్తృత్వము కల దని సిద్ధాంతముఁ జేసితిరి గాని అంతమాత్రమున శ్రుతి విరోధము పోలేదు. “జీవుఁడు అసంగుఁడు” అని చెప్పుశ్రుతులకును “జీవుఁడు కర్త” యని బోధించువిధివాక్యములకును విరోధ మట్లే యున్నది. ఇందు మీరు వినివాక్యములపక్షమును మాత్రమే యవలంబించినట్లయినది గాని శ్రుతుల సమన్వయించినట్లు కా లేదు. మీరు చూపిన హేతువులనుఁ బట్టి చూచిన జీవునకుఁ గర్తృత్వము స్వాభావికమే యని తోచుచున్నది. బాధకప్రమాణ మేదియు లేకున్నప్పుడు శ్రుతియందు

ప్రత్యక్షముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నవిషయమును ఊరక మార్పుట యుక్తి యుక్తము కాదు కదా! “జీవుఁడు అనంగుఁడు” అని చెప్పుశ్రుతులు మోక్షోపస్థానము గూర్చి చెప్పును. మోక్షోపస్థానముండు జీవునకుఁ గర్తృత్వ ముండుటకు వీలు లేదు. కావున జీవుని కర్తృగాఁ జెప్పుశ్రుతు లన్నియు నాపాధికకర్తృత్వమును బోధించునవియేయై యుండవలయును. స్వాభావికకర్తృత్వ మొకప్పుడు లేకపోవు ననుట సంభవింపదు కదా!” అనియెడరేమో అదియు సరి కానేరదు. మోక్షోపస్థానముండు కార్యములు లేకపోవచ్చును. గాని యంతమాత్రమువలన కర్తృత్వము కూడ లేక పోవలసినపని లేదు. “జ్ఞేయపదార్థములు లేకున్న ను జ్ఞాన ముండవచ్చును కావునను జీవుఁ డెప్పుటికిని సర్వజ్ఞుఁడే” యని యిదివఱకు (౨. ౩. ౧౦.) మీరే సిద్ధాంతముఁ జేసి యున్నారు. ఇట్లే కార్యములు లేకున్నను స్వాభావికకర్తృత్వ ముండ వచ్చును. ఈకారణమువలననే శ్రుతులకు వచ్చువీరోధము తొలంగదు; తొలంగ కున్న మీసిద్ధాంతంబును ప్రామాణికము కాదు.

సూత్రము. ౪౦.

అవతారిక:—అనిత నీపూర్వపక్షమును ఖండించుచూ జీవునకుఁ గలకర్తృత్వ హాపాధికమే యని నిరూపించుచున్నాఁడు.

౨౫౭. యథాచ త క్షోభయథా.

౨. ౩. ౪౦.

తాత్పర్యము:—పై పూర్వపక్షము యుక్తము కాదు. లోకమునఁ గర్తృత్వ మెచ్చట గనవచ్చుచున్నదో యచ్చట నెల్ల దుఃఖముఁ గాన వచ్చుచున్నది. వడ్రంగి ఉలి మొదలగుసాధనములఁ గైకొని దారువులతో బహువిధపదార్థముల రచించుననుయములయందు మిగుల శ్రమ నొందుచున్నాఁడు; ఆసాధనముల విడచి యూరక గృహమున నున్నప్పుడు సుఖించు చున్నాఁడు ఇట్లే జీవవిషయమునందును నిర్ణయింపవలయును. ఆతఁడును మనస్సు మొదలగుసాధనములఁ గైకొని బహువిధవ్యాపారముల నాచరించు వప్పుడు కష్టపడును. ఇదియే కదా సంసారము. ఆసాధనములను విడచి నిర్విషయమునఁ గైకొని కర్తృత్వమును జ్ఞానముననున్నప్పుడు

సుఖపడును. ఇదియే మోక్షము. మోక్ష మనగా సర్వదుఃఖరాహిత్య మని యండఱుకును తెలియును. ఇట్టిమోక్షమును చెందినప్పుడు దుఃఖ హేతు వగుకర్తృత్వ ముండుటకు నెట్లు వీలు కలుగును? జీవునకు నిది స్వాభావికమే యైనచో నెప్పటికిని పోవుటకే వీలు లేదు కదా! ఈకారణ మువలన నది (జీవకర్తృత్వము) యోపాధికమే యని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. అజ్ఞానవశమున బుధ్యాత్మలకు పరస్పరాధ్యాసము కలుగుటచే నచ్చినది యనియే నిశ్చయింపవలసి యున్నది. అచేతన యగుటచే బుద్ధికిఁ గాని నిత్యముక్తుఁ డగుటచే జీవునకుఁ గాని యుండుటకు వీలు లేని దగుటచే కేవల మధ్యాసధర్మమే యని నిరూపింపవలసి యున్నది. శ్రుతుల కును ఇట్లు చెప్పిననే పరస్పరవిరోధము కలుగదు. విధివాక్యములు ఔపాధికకర్తృత్వమును గూర్చియు “అసంగో హ్యయం పురుషః” అనుమొదలగునవి పారమార్థిక మగునిర్వికారత్వమును గూర్చియుఁ జెప్పునవి కావచ్చును గదా “సర్వశాస్త్రములును భౌతికల్పితభేదము నాశ్రయించి చెప్పునవియే” యనువిషయము పూర్వముననే (శాస్త్రావతారికయందే) నిర్ణయింపఁబడి యున్నది.

“ఈదృష్టాంతమే మొట్ట మొదట యుక్తియుక్తము కాదు. వక్ష్రంగికి హస్తపాదాద్యవయవములు కలవు కావున వాఁడు వానితో ఉలి మొదలగుసాధనములను ఒకసమయమునఁ గైకొనవచ్చును. మఱియొక సమయమున విడవ వచ్చును గాని నిరసయపుఁ డగుజీవుఁ డట్లు చేయఁగలఁడా? తనతో సంబంధపడి యున్న మనస్సు మొదలగువాని నొకప్పుడు త్రోసి వేయఁగలఁడా? సాధనములతో సంబంధము కలవాఁడైనను లేని వాఁడైనను సర్వకాలములయందు నొక్కరీతిగనే యుండవలయును గాని యేవిధ పగుమార్పునుఁ జెందుటకు వీలు లేదు కదా!” అనియెడవేమొ వినుము. ఉపమానోపమేయములకుఁ సంపూర్ణ మగుపోలిక యుండనక్కఱలేదని పలుమాఱు వివరించియే యున్నాము. “వక్ష్రంగి సాధనములతో పని చేయునప్పుడు శ్రమఁ జెందుచు నుండి వానిని విడచిన నెట్లు సుఖించునో అట్లే జీవుఁడును మనస్సు మొదలగు సాధనములచే గార్యముల నాచరించునప్పుడు దుఃఖితుఁడై యుండి వానిని విడువఁగనే పరమానంద రూప మగుమోక్షమును జెందును” అనునింతమాత్రమునందే వక్ష్రంగి దృష్టాంతముగఁ జెప్పఁబడెను. కాని సర్వవిషయములయందును గాదు.

మఱియు నీపక్షము నాశ్రయించియే వచ్చినను దోషము రాదు. వడ్డం
గికిఁగూడ శరీరభిన్నము లగుడలిమొదలగుసాధనముల నుపయోగించు
టకు హస్తాదులు కలవు కాని హస్తాదుల నుపయోగించుటకు మఱికొన్ని
హస్తాదులు లేవు కదా! కావున వడ్డంగియొక్కజీవుఁడు వానిదేహ
మును స్వయముగనే యెట్లు స్వవ్యాపారములయందు ప్రవర్తింపఁజేయునో
అట్లే జీవుఁడు మనస్సు మొదలగుసాధనములఁ బ్రవర్తింపఁ జేయు ననిన
నిందు విరోధ మేమి కలదు? ఈకారణమువలన జీవునకుఁ గలకర్తృత్వము
మోక్షమున నుండుటకు వీలు లేకపోవుటచే నాసాధికమే.

“అగుగాక కర్తృత్వము మోక్షమున నుండినమాత్ర మేమి ?
అప్పుడు హేతువు లేమియు లేకపోవుటచే వ్యాపారము మాత్ర ముండదు.
వ్యాపారము లుండుటయే కదా దుఃఖికారణము. అగ్నియందు దహన
శక్తి యట్లే యున్నను దహనవ్యాపారమునకు హేతువు లగుకట్టియలు
లేకున్న దహనము సంభవింపనట్లు జీవునకును క్రియ లేకున్న కర్తృత్వం
బును లేనియట్లే యగును.” అనియెడవేమొ వినుము. అగ్నికిఁ గల
దహనశక్తి స్వాభావికము. దహనక్రియాహేతువు లగుకాష్ఠాదులయొక్క
గాని తజ్జన్య మగుదహనక్రియయొక్క గాని సంబంధమువలనఁ గలుగు
నది కాదు. పరమేశ్వరునకు జీవునకును కల దని చెప్పుబడినజ్ఞానము కూడ
నిట్టిదే కావున నాజ్ఞానమువలె నీకర్తృత్వము స్వాభావిక మగుటకు వీలు
లేదు. ఇది క్రియాసంయోగమువలన కాని కలుగునది కాదుకదా! “హే
తువులు లేకపోవుటచే క్రియ యొకప్పుడు లేకపోవును” అనుటయు యుక్తి
శూన్యము. క్రియ యనునదియే కర్తృత్వశక్తికి విషయము కావున
నాశక్తి యుండిన దీనిని (క్రియను) విషవదు. లోకమున సర్వశక్తులు
నిట్టివే. ఒకపదార్థమును ఆశ్రయించియు మఱియొకపదార్థమును విషయ
విషయీభావసంబంధముచే నవలంబించి యుండును. అర్థశక్తి శబ్దము
నాశ్రయించియు తద్వాచ్య మగుపదార్థమును విషయవిషయీభావసం
బంధముచే నవలంబించియున్నది. ఇట్లే యీకర్తృత్వశక్తియు మోక్ష
కాలమునందుఁ గూడ నుండునేని యవశ్య మప్పుడును తనకు విషయ
మగు క్రియ నవలంబించియే యుండును. ఆక్రియయు విషయశూన్యయై
యుండుట సంభవింపదు. కావున తీర్థేతువులను కూడ నవలంబించియే
యుండును. ఈకారణమువలన నవసాభేద మగుటచే నివి కొంతవఱకు

నల్పములై యుండిన నుండవచ్చును కాని బాత్తుగ మాత్రము లేకపోవు; ఎంతమాత్ర మున్నను మోక్షమునకు మాత్రము హానివచ్చును. కావున నెట్లును కర్తృత్వశక్తి జీవునకు స్వాభావిక మై యుండుటకు వీలు లేదు. స్వభావము నశించు ననిన స్వయముగనే నశించు ననవలయును. ఇది యుక్తము కాదు కదా! ఈకారణమువలనఁ గర్తృత్వ మౌపాధికమే.

“మోక్షమునకు వేదమునందు శ్రవణాదిసాధనము లుపదేశింపఁ బడి యున్నవి. వాని ననుష్ఠించి మోక్షమును సంపాదించ వచ్చును. అనుష్ఠానమునకుఁ గర్తయే కావలయును కదా! జీవునకు గర్తృత్వము లే దనిన నిది యెట్లు సంభవించును? ‘ఔపాధికకర్తృత్వము కలదుకదా’ అనియెడవేమొ యాత్మదర్శనకాలమున నాయుపాధి యుండుటకు వీలు లేకపోవుటచే కర్తృత్వము కూడ నుండుటకు వీలు లేక పోవలసినవచ్చును. కర్తృత్వము లేకపోయిన నాత్మదర్శనము సంభవింపదు కావున ముక్తియే లేకపోవును. “ఈకారణమువలన జీవునకుఁ గర్తృత్వము స్వాభావికమే కావలయును” అనియెడవేమొ వినుము. మోక్షము సాధనములచే సంపాదించఁబడవలసినది యగునేని నీవు చెప్పినదోషము వచ్చుట నిశ్చయమే కాని మామతమున నది యట్టిది కాదు. ఏవదార్థము సాధనసహాయములచే సంపాదించఁబడుచున్నదో అది యెల్ల నశించుచున్నది యనుట లోకానుభవసిద్ధము. మోక్ష మిట్టిది కాదు కదా! మఱియు నిత్యుండును జ్ఞానరూపుండును ముక్తుండు నగుపరమేశ్వరుండే మోక్ష మని వేదాంతవాక్యములయందు ఘోషింపఁబడుచున్నది. జీవుండును వీని కభిన్నుండే యని స్పష్టము చేయఁబడుచున్నది. ఇట్లుండ నీమోక్షవిషయమునఁ గర్తృత్వ మేల? * శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము లగునంతవఱకు మనస్సు మొదలగువానితో సంబంధ ముండుటచే నంతవఱకు నౌపాధికకర్తృత్వము కూడ నుండును; దర్శనకాలమునందు సర్వార్థంబును నిశ్చితమే యగుటచే మనస్సు స్వయముగనే నశించును కావున జీవుండును స్వయముగనే బ్రహ్మరూపుఁ డగును. అప్పు డేకకర్తృత్వంబును లేదు. ఇట్లగుటచే జీవునకు గర్తృత్వము స్వాభావికము కానేరదు. సమాధి నుండి మేల్కొంచినపిదప మఱల వ్యవహార మున్నను కర్తృత్వ మెప్పటికిని కల్పితమే కావున నాతని బంధింపనేరదు.

* శ్రవణమనన నిదిధ్యాసనము (చూ. ౨౮౨)

ఈవిషయమును శ్రుతి స్పష్టముగనే చెప్పుచున్నది. “ధ్యాతేన
 లీలాయతేన. ౨. ౩. ౩౦. ఆత్మేంద్రియమనోయుక్తం భోక్తే త్యాహు
 ర్ననీషిణః” “దేహము యింద్రియములు నునప్పు అనువానితోఁగూడిన
 పరమేశ్వరుని భోక్త యందును” అనుమొదలగువాక్యములయందు ఈ
 విషయము స్పష్టముగ నున్నది. కర్తృత్వభోక్తృత్వములు జీవునకు నుపా
 ధిసాన్నిధ్యమువలన కలుగునవియే కాని స్వభావసిద్ధములు కా వని వీని
 వలన దోచుచున్నది గదా. మఱియు విచారించిన పరమేశ్వరునికంటె
 భిన్నముగ గర్తయు భోక్తయు నగువాఁడే లేడు కదా! “ఇట్లయిన పర
 మేశ్వరుఁడే సంసారియు ముక్తుఁడును కావలసివచ్చును. అప్పుడు ఆయన
 సర్వాత్మకుఁ డగుటచే నందఱకు బంధమోక్షము లొక్కమాత్రే కలుగ
 వలసి వచ్చును. ఇది విరుద్ధము కదా!” అనియెడవేమొ యట్లు కాదు.
 ఈకర్తృత్వాదులు, అచేతన యగుటచే బుద్ధికిఁ గాని, ముక్తుఁ డగుటచే
 బరమేశ్వరునకుఁ గాని సంభవింప వనియు నివి * పరస్పరాధ్యాసమువలన
 కలిగినధర్మములే యనియు నిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. బుద్ధియం
 దారోపింపఁబడుటవలన లేక ప్రతిబింబించుటవలన లేక దానిచే నావరిం
 పఁబడుటవలన పరమేశ్వరుఁడే శుద్ధఁడయ్యి నపరశుద్ధుఁడు గను ముక్తుఁ
 డయ్యి బద్ధుఁడు గను గానవచ్చు చున్నాఁడు. ఆబుద్ధులనేకము లగు
 టచే నాయనయు ననేకరూపములతోఁ దోచుచున్నాఁడు ఒకబుద్ధియజ్ఞా
 ననివృత్తిచే నాయనను విడిచిపోయిన నప్పుడు ఆభాగమున (అనఁగా
 ఏభాగమున నావరించియున్నబుద్ధి తొలంగిపోయెనో యాభాగమున)
 ముక్తుఁడుగను శిక్కినభాగములయందు బద్ధుఁడుగను తోచుచున్నాఁడు.
 సర్వవ్యాపక మగుచైతన్యము దేహములయం దారోపింపఁబడి యేదేహము
 నశించిన నచ్చట మాత్రము నశించినట్లునుఁ దక్కినచోట్ల దేహరూప
 ముతో నున్నట్లును భావింపఁబడువిధంబున నా బ్రహ్మంబును భావింపఁబడు
 చున్నాఁడు. అద్దము జలము స్వచ్ఛమగు నితరపదార్థములు రత్నములు
 వీనియందు ప్రతిబింబించినచంద్రుఁడు స్వచ్ఛుఁడయ్యి మలినుండుగను,
 చాంచల్యరహితుఁడయ్యి చంచలుండుగను ఒక్కఁడయ్యి ననేకులుగాఁ
 దోచుచు నొక్కపదార్థము నశించి గాని తీసివేయఁబడికాని యున్నప్పుడు

* పరస్పరాధ్యాస మనఁ గా రెండుపదార్థములలో నొకదానిపై మఱియొక
 దాని నారోపించుట. Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

అచ్చటనూత్రము లేనివాడుగను ఇతరస్థలములయందు దట్టే బహుభేదములతో నున్నవాడు గను తలంపఁబడునట్లు పరమేశ్వరుడును దలంపఁబడుచున్నాడు. ఒక్కయొక్కాకాశమే ఘటగృహదులచే నావరింపఁబడి భిన్న నామములతో భిన్నధర్మములతో (“ఈరంధ్ర”)ము పొడవుగ నున్నది ఇది వర్తులముగ నున్నది” అనురూపభేదములతో) వ్యవహరింపఁబడుచు నొకయావరణము నష్టమైన నచ్చట మాత్రము మహాకాశమునకంటె నభిన్నముగ భావింపఁబడుచు నితరస్థలములయందు భిన్నముగనే చూడఁబడుచు నున్నట్లే పరమేశ్వరుడును చూడఁబడుచున్నాడు. కావున ఉపాధిసంబంధమువలన వ్యావహారికమై కలుగుబంధమోక్షములు సర్వజీవులకు నొక్కమాటే కలుగ నక్కట లేదు. పరమేశ్వరుడే జీవుడు. కావున నాయనకుఁ గర్తృత్వమును స్వాభావికముకాదు. “నానోతో స్తి ద్రష్టా (౨. ౩. ౩౦.)” అనుశ్రుతియందు జీవవ్యతిరిక్తుఁ డగుపరమేశ్వరుడే లేడని చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు ‘యత్ర హి ద్వైత మివ భవతి త దితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వ మా త్యై వాభూ త్త త్కేనకం పశ్యేత్’=“ఎచ్చట నవిద్యాకల్పిత మగుభేద ముండునో యచ్చట నొక్కఁడు మఱియొక్కనిఁ జూచును. ఎచ్చట నవిద్య నశించి సర్వము నాత్మరూపమే యగునో యచ్చట నెవ్వఁడు దేనిని దేనితో జూచును” అని యవిద్యాదశయందు మాత్రమే కర్తృత్వాదులు కల వనియు జ్ఞానదశయందు లేవనియు సుప్తముగ చెప్పఁబడియున్నది. ఇదియును గాక బాగ్రత్సప్నావస్థలయందు ఉపాధిసంబంధముచే నాత్మకు శ్రమ కలుగు ననియు నుషప్తవస్థలయందు ఉపాధినాశ మగుటచే పరమేశ్వరప్రాప్తి కలుగుటచే నది యడంగు ననియు బృహదారణ్యకోపనిషత్తున నాల్గవయధ్యాయము మూడవబ్రాహ్మణమున ౨.౧ మొదలు ౩.౨ వ, వాక్యమువఱకు వివరింపఁబడి యున్నది. కావున జీవునకుఁ గలకర్తృత్వము ఉపాధ్యారోపమువలన కలిగినదియే కాని స్వాభావికము కాదు.

పూర్వాధికరణమున జీవకర్తృత్వనిర్ణయార్థమై చూపఁబడినహేతువు లన్నియు సీమాపాధికకర్తృత్వమును గూర్చియే చెప్పును కాని స్వాభావికకర్తృత్వమును గూర్చి చెప్పవు. అట్లు చెప్పవలసినవనియు లేదు. ఏదయైనను లోకప్రసిద్ధ మగుకర్తృత్వము నాశ్రయించి చేయవలసినకార్యములను నాకి గావలసినసాధనములను మాత్రమే చెప్పును గాని

ఆకర్తృత్వమును ప్రతిపాదించవు; స్వాభావికమా? అస్వాభావికమా? అనువిషయమును గూర్చి నిర్ణయింపఁ బ్రయత్నింపవు.

“మీరు చెప్పినదాని ననుసరించి చూచిన పైయధికరణమునఁ జూపఁబడిన మొదటిహేతువు (౨-౩-౩౩.) సమర్థింపఁబడిన ట్లయ్యెను. విధివాక్యములకుఁ గర్తృత్వమును గూర్చి క్రొత్తగా నిర్ణయింపవలసినపని లేదనుట సత్యమే కాని తరువాత జెప్పఁబడిన రెండుహేతువులును (౨-౩-౩౪, ౩౫.) ఎట్లును సమన్వయము కావు. స్వప్నావస్థయందు సర్వేంద్రియములును నిదురించు చుండ జీవుఁ డొక్కఁడు మాత్రము దేహమున నంతటను సంచరించునని శ్రుతియందు చెప్పఁబడియున్నది కదా! దీనిని విచారించిన సంచారము జీవునకు స్వాభావికమే యని తేలుచున్నది. బుద్ధియున్నప్పుడు మాత్రమే సంచార ముండునేని యప్పుడది యాపాధిక మగును కాని బుద్ధి లేనప్పుడు కూడ నుండినచో నాపాధికము కానేరదు కదా! ఇక మూడవహేతువు కూడ నిట్టిదియే. శ్రుతియందు ‘జీవుఁడు తనవిజ్ఞానముచే నింద్రియశక్తులను గ్రహించి స్వప్నావస్థకుఁ బోవును’ అని చెప్పఁబడియుండుటచే నావిషయమున జీవునకు సాధనాంతరసహాయ మక్కఱ లేదని తోచుచున్నది; ఉపాధియు ననావశ్యకమని తోచుచున్నది. సాధనముగఁ జెప్పఁబడినబుద్ధినే కదా మీరుపాధియనుచున్నారు. కావున నెట్లును జీవునకుఁ గర్తృత్వము స్వాభావికమే యని తోచుచున్నది” అనియొకవేము వినుము. ఈరెండుహేతువులు కూడ మొదటిదానివలెనే సమన్వితము లగును. విధివాక్యములు కర్తృత్వమును గూర్చి చెప్పునట్లే. యీస్వప్నవర్ణనవాక్యములును సంచారాదులను గూర్చి చెప్పును. ఎట్లనినః—

స్వప్నావస్థయందు జీవవ్యతిరిక్తము లగునన్నియు నశించుట లేదు. అప్పుడును బుద్ధి కలదు. “సద్ధిః స్వప్నో భూ త్వేవం లోక మతిక్రామతి. ఇంద్రియాణా ముపరమే మనోఽనుపరతం యది, నేవ తే విషయా నేవ త ద్విద్యా త్వప్నదర్శనం”=“బుద్ధితోఁగూడి జీవుఁడు స్వప్నరూపుఁడై యీలోకమును గడచి పోవును. ఇంద్రియములు లయము నొందినను మనస్సు మాత్రము లీనము కా కుండునేని యాయుపాధివలన జీవుఁడప్పుడును శబ్దాదివిషయములనే యనుభవించును; ఇదియే స్వప్నము” అనుశ్రుతిస్మృతి లీవిషయమును సుప్రసిద్ధము చేయుచున్నవి. మఱియుఁ

గామకోఽధాదులు మనోవృత్తు లగుట లోకవేదములయందు ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఆవృత్తులు స్వప్నమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. కావున వాని కా ధార మగుమనస్సు కూడ నెం దుండవలయును. కావున నిర్వివాదముగ జీవుఁడు మనస్సుతోఁ గూడియే స్వప్నమున విహరించు ననవలయును. ఇట్లయిన నిది స్వాభావికము కానేరదు కదా! శ్రుతియు స్వప్నవ్యాపారము ను వర్ణించునప్పుడెల్లదానియపారమార్థికత్వమును సూచించుటకై సాదృశ్యవాచకము లగుఇనమొదలగుశబ్దములఁ బ్రయోగించుచునే యున్నది. “ఉ తేవ స్త్రీభిః సృహమోదమానో జతుడు తే వాపి భయాని పశ్యన్”= “ఆజీవుఁడు స్త్రీలతోఁ క్రీడించుచున్నట్లును భుజించుచున్నట్లును భయంకరము లగుపదార్థములఁ జూచుచున్నట్లును స్వప్నమున సంచరించును.” అను మొదలగువాక్యము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు లోకులుకూడ కలను చెప్పునప్పుడు “కొండనెక్కినట్లును అరణ్యములఁజూచినట్లును దూర దేశమునకు పోయినట్లును నాకు కల వచ్చినది” అని మాత్రమే చెప్పుచున్నారు. ఈకారణమువలనఁ గర్తృత్వమువలెనే స్వప్నావస్థయందలివిహారము కూడ నాపాధికమే; శ్రుతియు నిట్టియాపాధికవిహారము ననువాదముఁజేయుచున్నది కాని స్వాభావిక మని విధించుట లేదు. ఇట్లు విమర్శించిన రెండవహేతువు కూడ సమన్విత మగును.

ఇక మూడవహేతువును గూర్చి వినుము. అచ్చటకూడ బుద్ధిసాధనముగా జెప్పఁబడినను అది జీవున కుపాధి యగు ననుటలో విరోధమేమియు లేదు. కేవలజీవునకుఁ గర్తృత్వము సంభవించు దని యిదివరకే నిరూపించి యున్నాము కదా! “ఇట్లయిన నొక్కొక్కసమయమున సాధనములు కూడఁ గర్తనఁగా జెప్పఁబడవలయును వానిసహాయము లేక జీవునకుఁ గర్తృత్వము లేదు కదా” అనియెడవేమొ వినుము. ఒకానొకస్థలమున నట్లునుఁ గలదు. “యోధులు యుద్ధముఁ జేయుచున్నారు. రాజు యోధసహాయముతో యుద్ధముఁ జేయుచున్నాడు” అను మొదలగు వ్యసహారములు పెల్లుగఁగలవు. కావున నెట్లును జీవునకు స్వాభావికకర్తృత్వమే యుండవలయునని సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలు లేదు. సాధనసహాయ మావశ్యక మనుట బహుశ్రుతియు క్రిన్ముతముగ నిరూపించఁబడెను; సాధనసహాయముతో కార్యము నాచరించువాడు స్వతంత్రముగఁ గూడ గర్త కా నట్లు లేదు. అనన్తరము కలిగినప్పుడు గొడ్డలితో పృక్షమును

సరికినవాఁడు సర్వకాలములయందు నట్టివాఁడే కావలయునా? కాలానుసారముగ సాధనానుసారముగ నొక్కడే భిన్నభిన్న కార్యముల నాచరింపవచ్చునుకదా! “కర్తృత్వశక్తి యొక్కటి మొట్టమొదట నుండినగదా ఇది సంభవించును.” అనియెడ వేము వినుము. బుద్ధ్యాపాధివలన జీవునకు నాశక్తి గలదని యిదివరకే చెప్పి యున్నాము. అది యట్లుండే. ఈదృష్టాంతమునకును దాహంతిక మగుజీవవిషయమునకును గలపోలిక ఇంతమాత్రమే. “దేహమెట్లు సాధనాంతరసహాయమువలనఁ దత్తత్కార్యముల నాచరింపుచు స్వయముగ నేమియు నాచరింపనదియై యున్నదో యట్లే జీవుఁడును బుద్ధిసాన్నిధ్యముచే దత్తత్కార్యముల నాచరింపుచు స్వయముగ నేమియునాచరింపఁడు.” అనుట మాత్రమే వీనికిఁ గలపోలిక. విచారించిన దేశ కాలానుగుణముగ సాధనసహాయముచేఁ కార్యము నాచరించుటకు చైతన్యముమాత్ర ముండినఁ జాలును. జ్ఞానము గలవాఁడు కాలానుగుణముగ సర్వమునాచరింపవచ్చు ననుటలో సంశయమేమి? ఈకారణమువలన సాధనముగఁ జెప్పఁబడియున్నను బుద్ధి జీవులకుపాధియే యని తెలిసికొనవలయును. మఱియు నాశ్రుతి యింద్రియవిరామమునుఁ గూర్చి మాత్రమే చెప్పుచున్నది కాని జీవునకుఁ గలకర్తృత్వమును గూర్చి చెప్పుటలేదు. ఇంద్రియాదివిరామంబును బుద్ధిపూర్వకముగనే (అనఁగా సంకల్పపూర్వకముగనే) కావలయు నని నియమము లేదు. “నదీతీరము పడదలంచుచున్నది” అను మొదలగువ్యవహారములను విమర్శించిన నచేతనము లగువానిని గూర్చియు నిట్లు చెప్పుట గానవచ్చుచున్నది. పడుట యనఁగా నింద్రియవిరామమే యనియు నది యచేతనములకుఁ గారణాంతరములవలన (ఇంద్రియము లని చెప్పఁబడినవి యవయవములే యని తెలిసికొనవలయును. మనుష్యాదిచేతనములకును అవి యవయవమాత్రములే అయినను అంతఃకరణాదిసంబంధమువలన నాత్మప్రకాశము బాగుగ వ్యాపించుటచే వానికిఁబదార్థగ్రహణశక్తి కలిగినది.) కలుగునే గాని బుద్ధిపూర్వకముగఁ గలుగదనియు సర్వజనులు నెఱింగియే యున్నారు. ప్రస్తుతజీవవిషయము కూడ నిట్టిదే కానచ్చును. కేవలజీవునకుఁ గర్తృత్వము సంభవింపదని యిదివరకే నిరూపింపఁబడెనుకదా! కావున నీమూఁడవహేతువు కూడ నౌపాధికకర్తృత్వము ననువాదము చేయునదియే కాని స్వాభావికకర్తృత్వమును చెప్పుటలేదు.

మఱియు ముప్పదియూరు ముప్పదియెనిమిది సూత్రములయందుఁ జెప్పఁబడిననాల్గవహేతువు గూడ పారమార్థిక మగుకర్తృత్వముఁ జెప్పుదు. వాస్తవస్థితిలో నాహేతువు బుద్ధికర్తృత్వమును మాత్రమే నిరూపించుచున్నది. దీనిచే జీవకర్తృత్వమును తొలఁగించుచున్నది. జీవుఁడు కర్తయైనట్లు తోచుటయే కాని యట్టివాఁడు వాస్తవస్థితిలోఁ గాఁ డని చెప్పుచున్నది. ఎట్లనినః—

“విజ్ఞానంయజ్ఞం తను తే” అనుశ్రుతి బుద్ధికేకకర్తృత్వమును చెప్పుచున్నది. విజ్ఞానశబ్దము బుద్ధివాచకమనుట ప్రసిద్ధము. ప్రస్తుత ప్రకరణమునందును (తైత్తిరీయోపనిషత్తునందును) మనస్సునుగూర్చి చెప్పఁబడినవిదవనీవాక్యము చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియు “తస్య శ్రద్ధైవశిరః” = “ఆవిజ్ఞానమయాత్మకు శ్రద్ధయే శిరస్సు” అని చెప్పఁబడి యుండుటచేతఁ గూడ విజ్ఞానపదమునకు బుద్ధియే యర్థమని తోచుచున్నది. నిత్యశుద్ధుఁ డగుపరమేశ్వరునకుఁ గాని తదభిన్నుఁ డగుజీవునకుఁగాని శ్రద్ధాదు లవయవములుగ నుండుటకు వీలు లేదనుటయు, నవి (శ్రద్ధాదులు) బుద్ధ్యవయవములే యనుటయు సర్వజనవిదితమే కదా! “స ఏష వాచ శ్చిత్త సోత్తరో త్రక్రమో య ద్యజ్ఞః” = “యజ్ఞ మనునది బుద్ధియొక్కయు వాక్కుయొక్కయు వ్యాపారభేదమే” అని మఱియొకశ్రుతియందును “యజ్ఞమునందు బుద్ధికే గర్తృత్వము కలదు” అని స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది కావున బుద్ధికే గర్తృత్వము కలదనుటయే శ్రుత్యభిప్రాయము. “బుద్ధిని చెప్పఁదలంచినప్పుడు తృతీయవిభక్తిమాత్రమే ప్రయోగింపఁబడి యుండును. ఇచ్చట నట్లు లేదు కావున నిది జీవునిఁ గూర్చి చెప్పానదియే” అని ముప్పదియావసూత్రమున జెప్పియుంటిరి కదా!” అనియెడవేమొ యంతసూత్రమున నీసిద్ధాంతమునకు భంగమురాదు. అది యాపచారికప్రయోగముగఁ గూడ నుండవచ్చును కదా! “ఇట్లయినచోఁ బారమార్థికస్థితిలో జీవకర్తృత్వమును జెప్పవలయు ననియే కదా శ్రుతికి నభిప్రాయము?” అనియెడవేమొ యది సరి కాదు. బుద్ధి యచేతనయగుటచే దానికి స్వాభావికముగఁగర్తృత్వముండుటకు వీలు లేకపోవుటచే తత్కర్తృత్వమునుబట్టి యాపచారికముగ నది (కర్తృత్వము) చెప్పఁబడె నంటిమి కాని యిచ్చట జీవప్రస్తావ మేమి కలదు? మఱియు కేవలజీవునకు కర్తృత్వముండుటకు వీలు లేదని యెడవేమొ నిరూపించి

యున్నాము. కావున నాశ్రుతి బుద్ధిక ర్తృత్వమును చెప్పు ననుటలో సంత
యము లేదు.

“ఇ ట్లయినను ముప్పుదియెనిమిదవసూత్రమున నిర్ణయింపఁబడిన
సందర్భమునకు విరోధము వచ్చును. అచ్చట ‘బుద్ధియే కర్తృ యగునేని
దానికి మఱియొక సాధనము కావలసివచ్చును; దానికి కరణశక్తి పోవును
కదా!’ అని చెప్పియున్నారు” అనియెదవేమొ యదియుఁ గార్యభేదము
ననుసరించి సరి పడును. “అన్నము ఉడుకుచున్నది కొఱపులు మండుచు
న్నది” అను మొదలగులోక ప్రసిద్ధవ్యవహారముల ననుసరించిచూచిన సాధ
నము లగుపదార్థములకు మాత్రమే కాక సర్వ*కారకములకునుఁ గూడఁ
దమతమవ్యాపారములయందుఁ గర్తృత్వము కావచ్చుచున్నది. ఇ ట్ల
గుటచే బుద్ధికిఁ గూడ యజ్ఞాదికార్యములయందు కర్తృత్వము కలుగవ
చ్చును. అవి (యజ్ఞాదులు) సంకల్పరూపములే యగుటచేతను సంకల్ప
ములచే ప్రేరేపింపఁబడినయింద్రియములచేత నిర్వహింపఁబడునవియేయగు
టచేతను వానియందు నిరాటంకముగా బుద్ధికిఁ గర్తృత్వ ముండవ
చ్చును. వస్తుగ్రహణవిషయమున నది (బుద్ధి) సాధనంబును కావచ్చును.

“ఇ ట్లయిన నావస్తుగ్రహణవిషయమునందే జీవునకును స్వాభావి
కకర్తృత్వ ముండవచ్చును కదా” అనియెదవేమొ వినుము. జ్ఞానము
జీవునకు స్వరూపమే యగుటచే నందుఁ గర్తృత్వ మాతనికి సంభవింపదు.
యేపదార్థము కాని తనస్వభావమునఁ దాను కర్తృ కానేరదు కదా! చంద
నము తనకు స్వభావ మగుజైత్ర్యమునుఁ దాను పుట్టించుకొనఁగలుగునా?
“ఇ ట్లయిన వస్తుగ్రహణవిషయమునందు ఆత్మకు గల దని చెప్పఁబడుక
ర్తృత్వము కూడ బుద్ధిచేతనే యారోపింపఁబడినది కావచ్చును. ఆబుద్ధి
యాత్మకు నుపాధి యగుటచే తనవ్యాపారము లగుసంకల్పాదుల నాయ
నయం దారోపించుచున్నది కదా!” అనియెదవేమొ యదియు సరిపడదు.
ఇట్లుచేయవలయు ననిన సంకల్పాదులవలెనే వస్తుగ్రహణకర్తృత్వంబును
బుద్ధియం దుండవలయును. సర్వమును గ్రహించుదానిని మఱియొక్కటి
గ్రహించు ననుట లోకవిరుద్ధ మగునని సర్వజనులు నెఱింగియే యున్నారు
బుద్ధివిషయమును విమర్శించిన నది యాత్మకు గోచర మగుచున్నది
యనుట స్పష్టము. “నాకు సంకల్పము కలుగుచున్నది” అను మొదలగు

వ్యవహారము లీవిషయమునఁ బ్రమాణములు. ఇట్లుండ దానికి వస్తుగ్రహణశక్తి యెటనుండి వచ్చును? సంకల్పనిశ్చయూదు అన్ననో దానివృత్తులే యగుటచే వానిని జీవునియం దారోపింపవచ్చును. బుద్ధివలెనే సంకల్పనిశ్చయూదులు కూడ నాత్మగోచరము లగుచుండుటయే దీనికి (సంకల్పాదులు బుద్ధివృత్తులు అనువిషయమునకు) దృష్టాంతము. వస్తుగ్రహణ మట్లు మఱియొకయాత్మకుఁ బ్రత్యక్ష మగుట లేదు కదా! “నేను ఘటమును చూచు చున్నా ననుట నాకుఁ బ్రత్యక్షమై యున్నది” అనుమొదలగు వ్యవహారములు వస్తుగ్రహణసాక్షి యగు మఱియొక యాత్మకూడ నున్నట్లు బోధించుచున్నది కదా! యనిన నదియు యుక్తము కాదు. ఇచ్చట ‘నేను’ అనుశబ్దము విషయాభిముఖమై సంకల్పరూపమునఁ బ్రవర్తించుచి త్తవృత్తియందు ప్రతిబింబించినవైతన్యమును బోధించును; “నాకు” అనుపదము సర్వవ్యాపకశుద్ధచైతన్యమును బోధించును. వీరే జీవపరమేశ్వరులు వీరికి భేదము లేకపోవుటచే వస్తుగ్రహణమునకు రెండవసాక్షి యుండడు కావున వస్తుగ్రహణవిషయమున జీవునకుఁ గాని బుద్ధికిఁ గాని కర్తృత్వము లేదు. కర్త లేకుండుటచే సాధన ముండియుఁ బ్రయోజనము లేదు ఉండను కూడ నక్కట లేదు. కావున బాగుగ విచారించిన వస్తుగ్రహణవిషయమున జీవుఁడుగాని బుద్ధికాని కర్త కాదు; బుద్ధి కరణంబును కాదు. ఇది పారమార్థికస్థితి యగుటచే “బుద్ధికి కర్తృత్వమున్న దనినయెడల మఱియొకసాధనము ఉండవలసి వచ్చును; అప్పుడు నామమాత్రమునందే వివాదము కాని పదార్థమున లేదు.” అని ముప్పదియెనిమిదవసూత్రమున చేయఁబడిన సిద్ధాంతమునకు విరోధము లేదు.

ఈవిధముగ ముప్పదియారు ముప్పదియెనిమిది సూత్రములయందు చేప్పఁబడిన హేతువును సమగ్రముగ విమర్శించిన “బుద్ధికి సంకల్పాదులయందుఁ గర్తృత్వము కలదు కాని వస్తుగ్రహణమునందు లేదు; జీవునకును వస్తుగ్రహణమునందుఁ గర్తృత్వములేదు” అని తేలినది. ఇప్పుడు ఇతరవ్యాపారవిషయమును గూర్చి విమర్శించిన నందు సాధన మగుబుద్ధికే కర్తృత్వము కలదు కావున నది యజ్ఞానప్రభావమున జీవునియందారోపింపఁ బడుచున్నది యనవచ్చును. బుద్ధికిఁ జెప్పఁబడుకర్తృత్వముఁ గూడ నామమాత్రమే. Digitized by Garware భవిష్యత్కాలమునందు విమర్శించవలసినది చెప్పి

యున్నాము కావున “అచేతనయగుటచే బుద్ధికి స్వాభావికముగఁ గర్తృత్వముండకూడదు” అనున్యాయమునకు నీసిద్ధాంతము విరుద్ధముకాదు. ఇతఁ వస్తుగ్రహణవిషయమును పట్టి చూచిన నచ్చట మాత్రము కొంత విశదీకరింపవలసి యున్నది. జీవుఁడుగాని బుద్ధిగాని యేదియుఁ గర్త కాకుండిన నామనుభవము (“నేను ఘటమును గ్రహించుచున్నాను” అనుననుభవము) కలుగుట యెట్లు? పైన వివరింపఁబడిన హేతువులను పట్టిచూచిన వానికి (జీవబుద్ధులకు) కర్తృత్వము సంభవించుట మాత్ర మెట్లు? ఈ విరోధమును సమకూర్చుటకై “కర్తృత్వము సారమార్థికముగ లేకున్నను వ్యావహారికముగ నున్నది” అని కల్పింపవలయును. ఆకర్తృత్వంబును అచేతన యగుబుద్ధికిఁ గల్పించుటకంటె జేతనుఁడగుజీవునకే కల్పించుట యుక్తియుక్తము కదా! ఇతఁ బుద్ధి యీవిషయమున వ్యావహారికముగనే సాధన మగును. జీవుఁడు నైతన్యరూపుఁడును సర్వవ్యాపకుఁడు నగుటచే సర్వదేహములయందును సర్వపదార్థములయందు నేకరూపముగ వ్యాపించి యున్నాఁడు. బుద్ధియు సహజముగఁ బ్రతివిషయముపై సంకల్పాదిరూపములతోఁ బ్రసరించుచున్నది. ఆవృత్తులయందు వ్యాపించియున్నజీవుఁడే (సరమేశ్వరుఁడే) ప్రమాణ మనియు వస్తుగ్రహణసాధనమనియుఁ జెప్పఁబడును. అందు బుద్ధివృత్తియే ప్రధానము కావున “బుద్ధి సాధనము” అని చెప్పఁబడు చున్నది. ఇట్లు సర్వము వ్యావహారికమే యైయుండుటచేత నాల్గవ హేతువు కూడ మాసిద్ధాంతమునకు భంగముఁ జేయనేరదు.

మఱియు ముప్పదితొమ్మిదవసూత్రమునఁ జూపఁబడినయైదవహేతువునుఁ గూర్చి కొంతగా విచారించవలసినపని లేదు. అదియు విధివాక్యరూపమే యగుటచే మొదటిహేతువును సమన్వయించుటతోనే సమన్వయింపఁబడినట్లయినది. కావున జీవునకుఁ గలకర్తృత్వ మౌపాధికమే ఇట్లగుటచే నాతనికి సంబంధాభావముఁ జెప్పుశ్రుతులు మోక్షవిషయములు; తక్కినవి బంధవిషయములు. కావున వానికిఁ బరస్పరవిరోధము లేదు.

పరాయత్నాధికరణము. ౧౬.

విషయము, సంగతి:—ఇందు “జీవునకుఁగల పరాపాధికకర్తృత్వము కూడ నీశ్వరాయ త్తమే కాని స్వతంత్రము కాదు” అనువిషయము విచారపూర్వకముగ సిద్ధాంతము చేయఁబడును. సంగతి యిదివరకే (చూ. ౨-౩-౧౯.) నిరూపింపఁబడెను.

సం దేహము:—“ఏష హ్యేవ సాధు కర్తృకారయతి తం య మే భ్యో లో కేభ్య ఉన్నీనీష తే ఏష హ్యే వాసాధు కర్తృకారయతి తం య మథో నీనీష తే” = “ఏజీవుని యీలోకమునుండి యూర్ధ్వగతిని పొంది పడలంచునో వానిచేతనీపరమేశ్వరుఁడు మంచికార్యములఁగ జేయించును; ఎవ్వని నధోలోకమునకు నడప దలంచునో వానిచే నశుభకర్మలఁ జేయించును” అని కొన్ని శ్రుతులయందు జీవకర్తృత్వము సంపూర్ణముగ నీశ్వరాధీనమే యని చెప్పఁబడియున్నది. మఱియొకస్థలమున ననేకవేదవాక్యములు జీవునిఁగూర్చి “నీ వీకార్యమును చేయవలయును; దీనిని చేయరాదు” అని విధినిపేధములఁ జెప్పుచున్నవి. జీవుఁడు సంపూర్ణముగ పరాధీనుఁడే యగునేని యిట్లు చెప్పుటవలనఁ బ్రయోజనముండదు. కావున నీశ్రుతులకు పరస్పరవిరోధము వచ్చునా? లేదా?

పూర్వపక్షము:—అను నీసంశయముపైఁ బూర్వపక్ష మిట్లు వచ్చును. బాగుగ విచారించిన జీవునకు సాధనసహాయ మపరిమితముగఁ గలదు కావున నాతండు స్వయముగనే సర్వకార్యములనాచరింపవచ్చునని తోచుచున్నది. నాఁగలి యెద్దులు మొదలగుసర్వసాధనములసంపాదించి వ్యవసాయము చేయుచున్ననడుమ యీశ్వరుఁ డెవ్వని ప్రేరేపింపవలయును? సాధనము లున్నవాఁడు తత్తత్కార్యముల జేయఁగలుగుచున్నాఁడు; లేనివాఁడు చేయనేరకున్నాఁడు. ఇం దీశ్వరుఁ డేమిచేయును? మఱియు నాయీశ్వరుఁడు జీవులను ప్రేరేపించు ననుటకే మొట్టమొదట వీలు లేదు. ఆయన దయామయుఁడు; సర్వసముఁడు. ఇట్టివాఁడు అందఱును తనకు స్వాధీనులుగ నుంచుకొని వారలచే గార్యములఁ జేయించునేని ధర్మము నే చేయింపవలయును. అప్పుడు అందఱును సుఖవంతులే కావలయును. ఆయీశ్వరునకు నొకరియందు వైరంబును మఱియొకనియందు ప్రీతియు కల దనుటకు వీలులేదు. అది సాధనముగ ముగియవలయు. అందుకే లేదు. సుఖవం

తులకంటె నధికముగ దుఃఖితులే కానవచ్చుచున్నారు. ఇట్లు కాక జీవు
నకే స్వాతంత్ర్య ముండునేని యప్పు డాతఁడు రాగద్వేషాదియుక్తుఁ
డగుటచే ధర్మాధర్మముల నన్నిటి ననియముముతో నాచరింపవచ్చును;
సుఖదుఃఖిఫలములను గూడ నొందవచ్చును. ఇట్లయిననే కాని విధినిషేధ
శాస్త్రములకుఁ గూడ బ్రయోజన ముండదు. అత్యంతపరాధీనుని గూర్చి
యేమిచెప్పిన నేమిప్రయోజనము? వాఁడు తనయధికారి (యీశ్వరుఁడు)
యెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయవలసినవాఁడే కదా! మహాప్రవాహమధ్యమున
బడిపోవువానివిషయమున నుపదేశము లేమిపనికివచ్చును? ఈకారణముల
వలన సర్వదోషపరిహారార్థమై జీవునకుఁ గలకర్తృత్వము పరాధీన
మైనది కా దనియే నిర్ణయింపవలయును. “ఏష హ్యేన” అనుమొదలగు
శ్రుతివాక్యములకుఁ బరమేశ్వరప్రశంసయే యర్థ మని చెప్పవలయును.

సూత్రము. ౪౧.

అవతారిక:—అనిన నీపక్షమును నిరాకరించుచున్నాఁడు.

౨౫౮. పరాత్తు తచ్చృతేః. ౨. ౩. ౪౧.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పఁగూడదు. జీవునకుఁ గలకర్తృత్వ
మీశ్వరాధీనమే కావలయును; బంధమోక్షములును ఈశ్వరప్రేరణ
వలననే కలుగవలయును. ఇదియే యుక్తము ఏలయనిన:—జీవుఁడు స్వయ
ముగ బ్రహ్మాభిన్నుఁడే యైనను అనాద్యవిద్యచే నాచరింపఁబడినవాఁ డగు
టచే సాధనము లగుబుద్ధిమొదలగువానికిని తనకును గలభేదము నెఱుంగ
లేక గ్రుడ్డివానివలె నపియే తా నని భావింపుచున్నాఁడు; వానికిఁ గల
యస్వాతంత్ర్యము జడత్యము మొదలగునవి తనకే కల వని భావింపు
చున్నాఁడు. ఇట్టివానికి స్వతంత్రకర్తృత్వ మెట్లు కలుగును? చేతనుఁ
డైనను భ్రాంతివశమున నీచేతనునివలె నుండుటచే వానికిఁ గర్తృత్వాదు
లీశ్వరానుగ్రహమువలననే రావలసి యుండును. ఆయీశ్వరుఁడు సర్వ
కర్తృలకు నధిపతి (అనఁగా ఆయనయొక్క సన్నిధానమువలననే చిత్రాదు
లన్నియుఁ బ్రసరించు ననుట) సర్వజీవులయందును నివసించువాఁడు
భ్రాంతిచే నచేతనసదృశ్యులై యుండుటచే జీవులకు చైతన్యము నొసంగఁ
గలవాఁడు. (అనఁగా తనకర్తృత్వమును ప్రార్థించునపుడు నుత్తర

కర్మలయందు ప్రవర్తింపఁజేయువాఁడనుట.) కావున జీవులకు నవశ్యముగ నిట్టివానియనుగ్రహ ముండవలయును.

ఇందలిగహస్య మిట్లు గ్రహింపవలయును. అంతఃకరణ మనునది (మన స్వనునది) సర్వానుభవసిద్ధ మై యున్నది. దానినుండి సంకల్పవికల్ప నిశ్చయాదులు జనించుచుండును. ఈసంకల్పాదులు దానికిఁ గార్యములు కావు. ఆమనస్సే ఈరూపములతో విషయాభిముఖమై వికాసమును జెందును. కావున ఆమనస్సునకును వీనికిని భేదము లేదు. మఱియు నామనస్సు జడము. సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే పరమేశ్వరుఁడు ఘటాకాశ మువలె నందుఁ జేరియున్నాఁడు. ఇట్లు చేరుటవలననే యది (మనస్సు) లోకమునకు చేతనమువలె దోచుచున్నది; సంకల్పాదులును చేతన కార్యములవలె దోచుచున్నవి. ఇట్లు మనస్సునకును అందలియీశ్వ రాంశకును భేదము గ్రహింపఁబడకుండటచే మనస్సాక్షి యగుకూట స్థుఁడే జీవసాక్షిగాఁ గూడఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు. అంతఃకరణమున నున్నచైతన్యమే జీవుఁ డని చెప్పఁబడును. మనోవృత్తులు కూడ సంత కంపై లోపల నున్న సుటియొక్కనికి గోచరము లగుచున్నవి యనుటయు సర్వానుభవసిద్ధ మగువిషయమే కదా! ఈకారణమువలన లోకదృష్టి ననుసరించి “అంతఃకరణము చేతనప్రేరణ లేక నెట్లు స్వయముగ సంకల్పింపనేరదో అట్లే తదభిన్నుఁ డగుజీవుఁడును పరప్రేరణ లేక స్వయముగ నేకార్యము నాచరింపనేరడు” అని నిర్ణయింపఁబడినది. సర్వోప దేశములును లోకదృష్టి ననుసరించితే కదా ప్రవర్తించుచున్నవి. పరమార్థస్థితిలో నెవ్వనికిని కర్మత్వము లేదు కదా! కావున నీవిషయమున వివాదము చేయ నక్కట లేదు.

ఈయభిప్రాయముచేతనే శ్రుతియు “ఏష హ్యేవ” అని చెప్పుచున్నది. “య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మాన మంతరో యమయతి”=“ఏపరమేశ్వరుఁడు జీవునిలోపల నుండి యాజీవుని ప్రేరేపించుచున్నాఁడో” అనియు జెప్పుచున్నది. జీవుఁడు రాగ ద్వేషాదిదోషయుక్తుఁ డైనను సాధనసమృద్ధి కలవాఁడైనను లోకమున కృష్ణ్యాదులయందు జీవాతిరిక్తుఁ డగుకర్త గానఁబడకుండటచే సర్వవిషయములయందు నట్లే సిద్ధాంతము చేయవచ్చునని నిర్ణయ మగుచున్నను “సర్వవిషయములయందును పరమేశ్వ

రుఁడె * హేతుక ర్త" యని సిద్ధాంతము చేయుచున్నది. కావున వ్యావహారికవిషయమును చెప్పు నీశ్రుతితో నట్టివియే (వ్యావహారికవిషయమును చెప్పునవియే) యనువిధినిపేధవాక్యములకు విరోధము లేదు. "ఏష హేతుక" అనుశ్రుతి హేతుక ర్తను చెప్పును; విధినిపేధవాక్యములు ప్రయోజ్యక ర్తను గూర్చి చెప్పును.

సూత్రము. ౪౨.

అవతారిక:—“ఇట్లయిన జీవుఁడు సంపూర్ణముగ నస్వతంత్రుఁడయ్యెను. ఈశ్వరుఁడు ప్రేరేపించునేని దయామయుఁ డగుటచే ధర్మము నందే ప్రేరేపింపవలయును. లేకున్న నిర్దయత్వంబుచు రాగద్వేషములును సంభవించును. మఱియు సృష్ట్యాదియందు ఈశ్వరుఁ డూరకనే కొందఱ సుఖసంతతులుగాను మఱికొందఱ దుఃఖివంతులుగాను చేసె ననవలసివచ్చుటచే ‡ నకృతాభ్యాగమదోషము వచ్చును' అంటిని కదా!” అనిన నది యుక్తము కా దని చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౫౯. కృతప్రయత్నా వేక్షస్తు విహితప్రతి

షిద్ధాదైయర్థ్యాదిభ్యః. ౨. ౩. ౪౨.

పైఁ జెప్పినదోషములు మాసిద్ధాంతమున నెల్లూను రావు. ఈశ్వరుఁడు జీవుని స్వకార్యములయందు ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నాఁడనుట సత్యమే కాని గాలి జలము మొదలగువానినలె వారిని (జీవులను) బలాత్కారముగఁ ద్రోసికొని పోవుట లేదు. ఇక నేమి యనిన వారికి గలసాధనసామగ్రికిని వారికిని గలకర్తృత్వము ననుసరించుచునే నిమిత్తమాత్రుఁడై యున్నాఁడు. వారు పూర్వజన్మములయం దాచరించినపుణ్యాపాపకర్తృముల ననుసరించియే వారిని ప్రేరేపించుచున్నాఁడు. లోకమున వడ్లు

* హేతుక ర్త యనఁగాఁ జేయించువాడు.

† ప్రయోజ్యక ర్త యనఁగా చేయువాడు. ఆచార్యుఁడు శిష్యునిచేతఁ బాతమును చదివించెను అనువాక్యమునఁ జదివించినయాచార్యుఁడు హేతుక ర్త; చదివినశిష్యుఁడు ప్రయోజ్యక ర్త.

‡ అభ్యాగభ్యాగము మనఁగా తాఁ జేయనిదే యనుభవమునకు వచ్చుట.

గోధుమలు మట్టి జువ్వి మామిడి మొదలగువృక్షములు ఆకారమునం దును రుచియందును వాసనయందును బహుభేదములు కలిగి వానివాని విత్తనములనుండి మాత్రమే జనించుచున్నను వాని కన్నిటికిని మేఘుఁడు నిమిత్తకారణ మైనట్లే, జీవుఁడును పరస్పరము నానాభేదములు కలిగి తమతమకర్మల నాశ్రయించియే జనించుచున్ననూ వాని నాశ్రయించియే తమతమకార్యములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్ననూ ఈశ్వరుఁడు వానికి నిమిత్తకారణమై యున్నాఁడు. వృక్షములకు వానిబీజములే కారణము లైననూ మేఘుఁడు లేకపోయిన జన్మము కలుగనట్లు జీవులకును కర్మలే కారణము లైననూ పరమేశ్వరుఁడు లేకున్న వ్యాపారములు కలుగవు. మేఘుఁడున్నను బీజములు లేకున్న వృక్షమునకు రసాదిభేదములు కలుగు నట్లు పరమేశ్వరుఁడున్ననూ కర్మలు లేకున్న జీవులకును సుఖదుఃఖభేద ములు కలుగవు. కావున కర్మల నాశ్రయించియే యీశ్వరుఁడు జీవులను ప్రవర్తింపఁజేయుచున్నాఁడు. సంసార మనాది యగుటచే నీకర్మలకును ఆద్యంతములు లేవు. ఈజన్మమున పూర్వకర్మానుసారముగ ప్రవర్తింపఁ జేయవచ్చును; పూర్వజన్మమున తత్పూర్వకర్మానుసారముగ ప్రవర్తింపఁ జేసి యుండవచ్చును. ఈకారణమువలన నవతారికయందుఁ జూపఁబడిన దోషము లేవియును రావు. జనులకు నుపకారమును గావించినవానిని గౌరవించుచు నపకారము చేసినవానిని శిక్షింపుచు నుండు ప్రభువు దయా ధీనుఁడును రాగద్వేషయుక్తుఁడును కానేరనట్లు, జీవకృతపుణ్యాపుణ్యము లవశమున తత్తదనుగుణఫలంబుల నొసంగునీశ్వరుఁడును దయాహీనుఁడు గాని రాగద్వేషయుక్తుఁడుగాని కానేరఁడు. కర్మ యనాది యగుటచే నకృతాభ్యాగమదోషంబును రాదు. ఈశ్వరుఁడు కేవలనిమిత్తకారణము మాత్రమే యగుటచే నిష్టమును సంపాదించుటయందు ననిష్టమును తొలఁగించుకొనుటయందును జీవుఁడు స్వయముగ నే కర్త కావచ్చును.

ఇట్లుండిననే కాని పరమేశ్వరుఁడు కర్మాధీనుఁడై జీవుని ప్రేరే పించునేని యప్పుడు మాత్రమే విధినిషేధశాస్త్రములును పురుషప్రయ త్నములును సార్థకము లగును. అప్పుడు జీవునకు కర్తాచరణమునందు కొంతస్వాతంత్ర్యము కలదు కావున వానిని గూర్చి విధినిషేధముల జెప్పవచ్చును. సజ్జనసాంగత్యాదిసాధనములచే పూర్వవాసనాదృష్ట మగు చిత్తమును ప్రవృత్తిచేయు బ్రయత్నంబు వారి బాధింపవచ్చును ;

యోగాదుల నైన నాచరించి యాకార్యమును సాధించుటకు పురుషులును దృఢప్రయత్నము నాచరింపవచ్చును. ఈశ్వరుడే స్వతంత్రించి సర్వమును చేయునేని యప్పుడివియన్నియు వ్యర్థములుకావలసినవచ్చును; ఈశ్వరునకుఁ గూడ రాగద్వేషాదు లుండుట కూడ లోకానుభవము ననుసరించి సిద్ధించుటచే పాపకర్త నాచరించినవానికిఁ గూడ సుఖమును పుణ్యము నాచరించినవానికిఁ గూడ దుఃఖమును రావలసి కూడ వచ్చును. మఱియు జీవునకు బొత్తుగ నే స్వాతంత్ర్యము లేకున్నను వినిపింపేధశాస్త్రములకు సార్థకత్వమును చెప్పవలయు ననిన నావిధినిషేధములుపరమేశ్వరునిఁగూర్చియే చెప్పబడె ననవలయును. ఇవి యన్నియు ననిష్టములేకదా! ఈకారణము వలన నీశ్వరున కవశ్యము జీవప్రేరణమునందుఁ గర్తృత్వము కలదు. “ఇట్లయిన సర్వస్వాతంత్ర్యము జీవునకే కలదని యేల చెప్పరాదు” అనియెడ వేమొ యదియు లోకానుభవవిరుద్ధమే. జీవునకే సర్వస్వాతంత్ర్యమున్నయెడల ననిష్టఫలము నశక్తునివలె నేల యనుభవించును? పరమేశ్వరాంశభూతుఁ డగుటచే నాతఁడును సర్వశక్తుఁడే; కర్తయు నాతనికంటె హీన పీఠ్యమగునదియే కదా! పరమేశ్వరుని పుణ్యపాపములు బాధించుట లేదు కదా! ఈకారణమువలన భౌతికమయ మగుభేదమువలన జీవునకు సర్వస్వాతంత్ర్యము లేదనియు నీశ్వరునకు కలిగియున్నను కర్తృత్వాశ్రయింపకపోయిన రాగద్వేషములు సంభవించుటచే నట్లాశ్రయించియుండు ననియు సిద్ధాంతము చేయవలయు.

ఇందలిరహస్యము నెట్లు తెలిసికొనవలయును. జీవునిస్వరూపము గూర్చియు వానిని పరమేశ్వరుఁడు ప్రవర్తింపఁజేయవలసినయావశ్యకతను గూర్చియు బ్రహ్మసూత్రమునందే వివరించి యున్నాము. పూర్వకర్మలు సంస్కారరూపమున నంతరికరణమునం దుండును. శుభకర్మల నాచరించిన వానికి శుభసంస్కారములును పాపకర్మల నాచరించినవానికిఁ బాపసంస్కారములును అంతరికరణమున నిలిచి యుండును. ఇది లోకానుభవసిద్ధము. పరహింసల నాచరించుచోరాదులకు గారణానంతరమువలన మఱియొక పని దొరకిననువారిచిత్తమెప్పుడును క్రూరముగానే యుండుటయు క్రూరసాంగత్యాదులుకలిగినను బహుకాలమువరకు నజ్ఞనచిత్తములు పెడత్రోవల ద్రొక్కకుండుటయు అనుభవమునందలి గుణవిశిష్టములనుబట్టి నేకమంగలప్రత్యక్షముగ

జూచుచున్నాము. అన్నిజన్మములయందు సంతోషకరణ మొక్కటియే కావున ననాదినుండియు నీకర్మసంస్కారములు దానియందు (అంతరికరణమునందు) నిలచియే యుండును. వీని నాశ్రయించియే యది శుభపాపసంకల్పములఁ జేయుచు తత్తత్కార్యములయందు దిండియముల ప్రవర్తింపఁ జేయును. ఇది నియతము జీవుఁడును అంతరికరణాభిన్నుఁ డగుటచే నిట్లే ప్రవర్తించును; ఈశ్వరుఁడును ప్రవర్తింపఁజేయును. ఇదియే యీ శ్వరునికర్మసాపేక్షత్వము. ఆయన నియతని మాత్రమే రక్షించువాఁడని తెలిసికొనవలయును. ఈకారణమువలననే మనము సర్వశాస్త్రముల విమర్శించి జాగరూకులమై ప్రమాదము నొందకుండ సకలకార్యముల సాధించుటకు ప్రయత్నింపవలయును; సజ్జనసాంగత్యాదులచే మనస్సును నిర్మలము చేయఁ బూనవలయును. ఒకజన్మమున ప్రారబ్ధకర్మ బలమువలన సిద్ధింపకున్ననూ నదీప్రవాహమధ్యమునఁ బోవుదూలమును త్రాటితో కొంచెముకొంచెముగ నీడ్చిన కొంతనేపటికి నది తీరము జేరునట్లు సర్వసంకల్పములును కాలక్రమమున సిద్ధి నొందును. “న హి కల్యాణకృత్కృత్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి. పూర్వాభ్యాసవశే నైవ నీయతే హ్యనశోఽపి తత్” = “యద్దునా మంచిపని చేయఁబూనినవాఁడు దుర్గతిని చెందఁడు. పూర్వజన్మమున నాచరించినయభ్యాసముయొక్క బలమున బలాత్కారముగ నై నను రెండవజన్మమున నామార్గమునకే వచ్చును” అనుభగవద్వాక్యము ననుసరించి యే ప్రయత్నముగాని యెంతమాత్రము చేయఁబడినను నిరర్థకముగ పోవదు; ముఖ్యముగ మనశ్శుద్ధిని గూర్చి చేయఁబడిన దట్లు పోవదు.

అంతరికరణము. ౧౭.

విషయము:—ఇప్పటికి జీవస్వరూపము నిర్ణయింపఁబడెను. * త్వం పదార్థనిర్ణయము ముగిసినది. ఇంక నీయంతరికరణమునందు జీవ బ్రహ్మైక్యము బోధింపఁబడును.

* త్వంపదార్థనిర్ణయ మనఁగా జీవస్వరూపస్వభావనిర్ణయము.

సంగతి:—“పూర్వాధికరణమున నీశ్వరుడు * ప్రయోజ్యకర్త యనియు జీవుడు ప్రయోజ్యుఁ డనియు జెప్పబడెను. అది యుక్తము కాదు. ప్రయోజ్యప్రయోజకుల కేదియో యొకసంబంధ ముండవలయును; మీమతమున (వేదాంతమతమున) నభేదమే యంగీకరింపబడి యుండుటచే నట్టిసంబంధ ముండుటకు వీలు లేదు. ఏసంబంధ ముండవలయు నన్నను బద్ధార్థభేద ముండిననే కాని యుండకు కదా” అను నాక్షేపమునకు సమాధానముగ నీశుధికరణ మారంభింపఁ బడుచున్నది. ఈరెంటికిని ఆక్షేపమే సంబంధము.

సందేహము:—వేదమునందు “య ఆత్మని తిష్ఠన్” అనుకొన్ని వాక్యములు జీవబ్రహ్మభేదమును జెప్పుచున్నవి. “త త్త్వ మసి” అనుకొన్ని వాక్యములు అభేదమును చెప్పుచున్నవి. ఈరెండును సమానబలములే జీవేశ్వరులు ప్రయోజ్యప్రయోజకులై యుండుట యనుభవసిద్ధమగువిషయము కావున, నిది భేదము లేకున్న సుభవింపదు కావునను భేదశ్రుతులును ప్రామాణికములే. మీమతము ననుసరించి చూచిన నభేదశ్రుతులును ప్రామాణికములే కదా! మీరు ఆయభేదమునే పరమార్థముగ నంగీకరించుచున్నారు కదా!

పూర్వపక్షము:—ఈకారణమువలన నీశ్రుతులకు గలవిరోధ మెట్లునుఁ బోవదు. ఏదియో యొకసంబంధము లేకున్నఁ బ్రయోజ్యప్రయోజకభావ ముండుటకు వీలు లేదు కదా! ఇక నాసంబంధ మెట్టిది? యజమానునకును భృత్యునకునుఁ గలసంబంధమువంటిదా? (అత్యంత భేదము) లేక అగ్నికిని మిడుఁగుటునకునుఁ గలసంబంధము వంటిదా? † (అంశాంశీభావసంబంధమా) ఇం దేసంబంధమును నిర్ణయించుటకును మీమతము నాశ్రయించిన వీలు లేదు. మీరు అభేదమును జెప్పుదురు; పరమేశ్వరునకు నవయవములు లేవందురు. ఇవి లేకున్న నీరెండుసంబంధములుఁగూడ నుండుటకు వీలు లేదు కదా! కావున భేదపక్షమునే యవశ్యమంగీకరింపవలయును. పరమేశ్వరుడు జీవుని బ్రేరేపించు ననియు జీవుఁడు పరమేశ్వరరూపమును వెదకవలయుననియు జీవుఁడు పరమేశ్వరునియందే

* ప్రయోజ్యకర్త యనఁగా హేతుకర్త (చూ. ౯౦౭. డు.)

† అంశమనఁగా భాగము అంశి యనఁగా సాభాగముతోఁ గూడిన పదార్థము.

నిలచియున్నాడనియు ననేకవిధములుగ శ్రుతి చెప్పుచున్నది కదా! ఇది యెల్ల భేదము లేకున్న నెట్లు సిద్ధింపగలదు?

“ఇట్లు కాదు సమానబలములై భేదాభేదశ్రుతులు రెండును గలవు కావున వానికి విరోధము లేకుండ ‘జీవుడు పరమేశ్వరునియంశము’ అని సిద్ధాంతముఁ జేసితిమి. ఇట్లయిన భేదంబును అభేదంబునుం గలుగ వచ్చును. అగ్నినుండి వెలికి వచ్చిన మిడుగులు ఆయగ్నికంటె భిన్నంబు నభిన్నంబు నగునట్లు జీవుడును బరమేశ్వరునికంటె భిన్నుడు నభిన్నుడు గూడ నగును. ఘటాకాశము మహాకాశమునకంటె భిన్నము నభిన్నముఁ గూడ నగునట్లు జీవుడును పరమేశ్వరునికంటె భిన్నుడు నభిన్నుడుఁ గూడ నగును.” అనియెడవేమొ ఇదియు యుక్తము కాదు, భేదాభేదము లొక్కస్థలమున నుండవు. మీసిద్ధాంతము నిలచినచో నప్పుడు “హీనో పాధియందున్నతనయంశము నీశ్వరుడు ప్రేరేపించుచున్నాడు” అనిచెప్పుటకు వీలుకలుగును కాని అదిమాత్రము (మీసిద్ధాంతముమాత్రము)నిలువదు. పరమేశ్వరునకు నవయవములే లేవుకదా! అట్టివానికి నంశము లెట నుండి వచ్చును? నచ్చుననినను మఱియొకవిరోధము కలుగును. అప్పుడు జీవుడు పరమేశ్వరునకు నవయవరూపుడే యగుటచే నవయవములయందున్న బాధ శరీరికి నుండునట్లు జీవునకుఁ గలబాధ యీశ్వరునకుఁ గూడ నుండవలసివచ్చును. అప్పుడు ముక్తుడై యీశ్వరరూపము నొందినవానికి సర్వజీవులకుఁ గలబాధ లన్నియుఁ గలుగవలసివచ్చును. బద్ధుడుగా నున్నప్పు డొక్కనిబాధయే ముక్తి నొందినప్పుడు మాత్ర మొందని బాధయుఁ గలుగుటచే మహాదుఃఖము కలుగు ననవలసివచ్చును. అప్పుడు ముక్తి మిగుల ససర్థకారిణి యగుటచే దానినిఁగూర్చి యెవ్వడును ప్రయత్నింప కుండవలసివచ్చును. ఇది యంతయు ససర్థమేకదా! ఇట్లుకాక “పరమేశ్వరుడే సత్యరూపుడు జీవుఁ డసత్యరూపుడుఁ బ్రితుడు” అనిన నది సర్వానుభవగుర్ధము. ప్రతివాడును సంసారదుఃఖము ననుభవించుచున్నాడు కదా! కావున నెట్లును భేదమే పరమార్థము; భేదశ్రుతులే సామాన్యములు అభేదశ్రుతులు జాతినిఁ గూర్చి చెప్పును. చేతను లగుటచే జీవేశ్వరులకు జాతి యొక్కటియే కదా! కావున బ్రహ్మ మెప్పటికి నేకరూపము కాదు.

సూత్రము. ౪౩.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షము నీయనికరణమున ఖండింపు చున్నాఁడు.

౨౬౦. అంశో నానావ్యపదేశా దన్యథా చాపి

దాశకితవాదిత్వ మధీయత ఏకే. ౨. ౩. ౪౩.

తాత్పర్యము:—ఈపూర్వపక్షము యుక్తియు క్తమైనదికాదు. వేదమునందు భేదశ్రుతులును అభేదశ్రుతులునుగూడ వెల్లుగఁగలవు. వానికి విరోధము కలుగకుండవలయు ననిన నేదియో యొకవిధముగ భేదాభేదముల రెంటి నంగీకరింపవలసినదియే, కాని యందొకపక్షమును మాత్రమే యంగీకరించుటకు వీలు లేదు. అందును అభేదమునే పరమార్థముగ నంగీకరించుట యుక్తము. ఏలయనిన:—

లోకప్రసిద్ధములు కానివిషయములను నయుక్తికముగ బోధించుటయే శాస్త్రమునకుఁ బ్రయోజనము. ప్రమాణములచే నిర్ధారణ చేయవలసినది యప్రసిద్ధవిషయములనే కదా! ఇట్లుగటచే సర్వప్రసిద్ధమగు భేదమును క్రొత్తగ వేదము నిరూపింప నక్కఱ లేదు. అభేద ముట్టిది. (లోకప్రసిద్ధమైనది) కావున దానిని 'అవశ్యముగ నిరూపింపవలయును. మఱియు సర్వోపనిషత్తులయందును ఆదిమధ్యాంతములలో నాయభేదమే ప్రతిపాదింపఁ బడుచున్నది. “ఏక మే వాద్వితీయం” అని యారంభించి “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం” అని శ్రుతి యుపసంహరించుచున్నది. “బ్రహ్మదాశా, బ్రహ్మదాసా, బ్రహ్మై వేమే కితవాః”=“మత్స్యములచే హింసచే జీవించుచు నీచులై యున్న చెంబడివాండ్రును, దమజీవితమును స్వాతంత్ర్యము నంతయుఁ బరులకై వినియోగించుదాసులును, బాపమనక ద్యూతమునందుఁ బ్రవేశించి వంచనచేఁ బరధనముల హరించు జూదరులును, ఎవ్వరెవ్వరు కలరో వారందఱును బ్రహ్మమే” అని నీచులనుఁ గూడఁ బరమేశ్వరరూపులనుగఁ జెప్పుటచే సర్వమును బ్రహ్మమే యని శ్రుతి బోధించుచున్నది. ఇట్లుండ నాద్యంతమధ్యములయం దేకవాక్యముగఁ జెప్పఁబడియున్నదిను. కావున అంశాధికరణముగఁ జెప్పఁబడె నను

టయు, లోక ప్రసిద్ధి ననుసరించి యనువాదమాత్రముగఁ జెప్పఁబడినవిషయ మే గ్రంథతాత్పర్య మనుటయు యుక్తియు క్త మగునా? లోకులు అనాదిగ నుండియు భేదబుద్ధి కలవా రగుటచే మొట్టమొదట దాని ననువాదముఁ జేయకుండిన నభేదమును బోధించుటకు వీలు లేదు. కావున శ్రుతి కొన్ని స్థలములయందు భేదమునుఁ జెప్పుచున్నది. మఱియు భేదమునే పరమార్థముగఁ గై కొనిన నభేద శ్రుతులకు నర్థ ముండదు. అభేద శ్రుతులనుఁ బరమార్థముగఁ గై కొనినచో భేద శ్రుతుల ననువాదమాత్రములను సమర్థించుటకు వీలుండటచే వానికి (భేద శ్రుతులకు) నిరర్థకత్వము కలుగదు.

ఈకారణమువలన జీవేశ్వరులయందు కానఁబడుభేదము కల్పితమే యని సిద్ధాంతముఁ జేయవలసి యున్నది. అగ్నికి మిడుఁగులువలె నీశ్వరు నకు జీవుఁ డంశభూతుఁడై యున్నాఁ డని చెప్పవలసి యున్నది. పరమేశ్వరుఁడు నిరవయవుఁ డగుటచే నాయనకు పారమార్థిక మగునంశము సంభవింపదు కదా !

౨౬౧. మంత్రవర్ణాచ్చ. ౨. ౩. ౪౪.

ఈవిషయము మఱియొకమంత్రమునఁ బ్రత్యక్షముగనే చెప్పఁబడి యున్నది. “ఏతావా నస్య మహిమా తతో జ్యాయాం శ్చ పురుషః సాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాద స్యాఽమృతం దివి”=“ఈప్రపంచ మంతయు సహస్రశిరస్సుఁ డగునాపురుషునియొక్క విభూతియే. ఆయనకు సర్వభూతములును స్థావరజంగమపదార్థములు నొక్కభాగము వీనికంటె మీఁదఁ గూడ నాపురుషుఁడు మూఁడుభాగములతో నున్నాఁడు” అను వాక్యమున జీవుఁ డీశ్వరునిపాద మని చెప్పఁబడి యున్నది. భూతశబ్దము నకు జీవసహితము లగుస్థావరజంగమములే యర్థ మనుటయుఁ బాద మున్నరు భాగమనినను అంశ మనిన నొక్కటియే యనుటయు సుప్రసిద్ధము కదా ! కావున జీవుఁడు పరమేశ్వరునియంశము ; కల్పితాంశము.

౨౬౨. అపి చ స్మర్యతే. ౨. ౩. ౪౫.

తాత్పర్యము:—మఱియు “మ మై వాంశో జీవలోకే, జీవభూత స్సనాతనః”=“ఈలోకమునందు లేక జంతుజాలమునందు నాయంశమే యనాదియై జీవరూపమునుఁ జెందియున్నది.” అని గీతయందును, ఈవిష

యమే స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లగుటవలన జీవుఁడు నిర్వి
వాదముగఁ బరమేశ్వరునియొక్క కల్పితాంశమే, ఈకల్పితభేదము నాశ్ర
యించియే పూర్వాధికరణమున వర్ణింపఁబడినతెఱంగునఁ బరమేశ్వ
రుఁడుఁ దన కంశభూతుఁ డగుజీవునిఁ బ్రేరేపింపవచ్చును. తాను శుద్ధుఁడు;
సర్వశక్తుఁడు. జీవుఁడును తనతో నభిన్నుఁడే యైనను ఉపాధివశమునఁ
దనకంటె హీనుఁడై శక్తిహీనుఁడై యున్నవాఁడు (భ్రాంతివశమున నట్లు
తోచుచున్నవాఁడు) కదా! కావున మాపక్షమున విరోధము లేదు.

సూత్రము. ౪౬.

అవతారిక:—“ఇట్లయిన జీవునకుఁగలుగు బాధలు పరమేశ్వ
రునకుఁ గలుగవలయు ననియు నప్పుడు మోక్షము సర్వదుఃఖములము
కావలసి వచ్చుటచే సంసారమునకంటె సనర్థకర మగు ననియు జ్ఞానము
నిష్ప్రయోజక మగు ననియుఁ జెప్పితిని కదా!” అనియెడవేమొ అట్లు కా
దని సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౨౬౩. ప్రకాశాదివన్నైవం పరః. ౨. ౩. ౪౬.

తాత్పర్యము:—పైపూర్వపక్షము యుక్తము కాదు. జీవునకు
గలుగుదుఃఖములతోఁ బరమేశ్వరునకు సంబంధము కలుగ నక్కఱ
లేదు. జీవుఁడు పరమేశ్వరునితో పరమార్థస్థితిలో నభిన్నుఁడే యైనను
ఉపాధివశమున భిన్నుఁడై యున్నాఁడు. అవిద్యావశమున దేహాదులనే
యాత్మగా భావింపుచు, దేహాదులే స్వరూపముగఁ గలవానివలె బ్రవ
ర్తింపుచు, వానికిఁ గలుగుదుఃఖములఁ దనవిగా భావింపుచు నున్నాఁడు.
వానికిఁ గూడఁ బరమార్థస్థితిలో దుఃఖమే లేదు. వానికిఁ బరమార్థస్థితిలో
దుఃఖ ముండిననే కదా తదభిన్నుఁ డనుకారణమువలన నది యీశ్వరు
నకు నుండవలసివచ్చును. మొట్టమొదట వానికే యది లేకున్న నిక నీశ్వ
రునకు నెటనుండి కలుగును?

దుఃఖము అభిమానమువలననే కలుగును కాని స్వాభావికముగ
నెవ్వనికి నుండదు. ఇది లోకప్రసిద్ధము. ప్రతివాఁడును తనశరీరమునందు
జనించుబాధను అభిమానవశముచే శరీరమునకంటె భిన్నుఁ డగుతనయం
దారోపించుకొను చున్నాఁడు. తనస్వరూపమునకు శరీరమునుండి భేదము

కలదో? లేదో? యని సంశయమున్నను సర్వలోక ప్రసిద్ధ మగుభేదము కలస్థలములయందుఁ గూడ నిట్లు గానవచ్చుచున్నది. పుత్రుఁడు భార్య మిత్రుఁడు మొదలగువారియందు ప్రేమ మాత్రమే యధికముగ నుండును కాని భేదము మాత్రము లేకపోదు కదా! తనకంటె వారు (పుత్రాదులు) భిన్ను లనుటలో సంశయ మొందువాఁ డెవ్వఁడును లేడు. ఇట్లున్ననూ పుత్రుఁడు వ్యాధిగ్రస్తఁ డైనచో “నేను బాధపడుచున్నాను నాప్రాణము నిలుచునట్లు లేదు” అని జనులు వ్యవహరించు చున్నారు. ఆ బాధ పుత్రుని కుఁ గలుగుచున్నది కాని తనకు లేదు కదా! ఇట్టివ్యవహార మేల కలిగినది? పుత్రునియందున్న యభిమానాతిశయమువలననే కదా! కావున నీయనుభవము ననుసరించి చూచిన ‘ఎచ్చట నభిమాన మధికముగ నుండునో దానికి సంబంధించినసుఖదుఃఖము లన్నియుఁ దనకే కలిగినట్లుండును’ అని సిద్ధాంతముఁ జేయవలసి యున్నది. తనకు వ్యాధ్యాదులచే బాధ యున్ననుఁ బుత్రాదులకు నభివృద్ధి కలిగినచో స్వస్థునివలె సంచరించు వారు గూడ లోకమునఁ గలరు. మఱియుఁ బుత్రమరణము మొదలగు దుఃఖవార్తల నెవ్వరైననుఁ జెప్పుచుండిన నప్పుడు పుత్రాదులయందు భిమానము కలవారికే మనస్సు చివుక్కురుమనును. కాని యట్టియభిమానమును పరిత్యజించినసంన్యాసి మొదలగువారికి చివుక్కురుమనదు. ఇట్లు విచారించిన నభిమాన ముండిన సుఖదుఃఖము లుండు ననియు లేకున్న లేవనియుఁ దేలుచున్నది. దేహాత్మవిషయముకూడ నిట్టిదే ఆత్మకు దేహాభిమాన మున్నంతకాలంబును దానికి సంబంధించినసుఖదుఃఖములుఁ దనకే కలిగినట్లుండును; తత్త్వజ్ఞానమువలన నది నశించిన యాసుఖదుఃఖసంబంధములును లేనిదియే యగును. అజ్ఞానమువలనఁ గలిగినది పారమార్థికము. కానేర దనుటయు స్పష్టమే. ఇట్లుండ జీవునియనత్యసుఖదుఃఖములు పరమాత్మకు నేల సంబంధింపవలయును?.

సూర్యచంద్రప్ర కాశములు సర్వవ్యాపకములై యుండ నొకస్థలమున వలయాకారముగాఁ గాని మఱియొకవిధముగాఁగాని యొకయావరణము నేర్పరచినచో నందలిప్ర కాశము పొడవుగనో వర్తులముగనో చతురస్రముగనో యుండును. ఇంతమాత్రమున “సూర్యప్ర కాశము పొడవు” అని చెప్పుటకు పీలు కలదా? ఉపాధివశమున నొకచోట వచ్చిన పొడవు సర్వప్ర కాశమునకును సంధించు ననుట యుక్తియుక్త

మగునా? అద్వమునందుఁ బ్రతిబింబించిన ముఖప్రతిబింబము ఆ యద్వముయొక్క మానిన్యముచే నల్లనై యుండిన దానిబింబ మగుముఖముకూడ నల్లనిది కావలయునా? ఘటమందు నిండియున్నయాకాశము ఘటచలనముచే జలించునట్లు కానఁబడినంతమాత్రమునఁ దదభిన్నమగుమహాకాశము చలించుచున్నదా? ఇవి యేవియు ననుభవసిద్ధములు కాకపోవుటచే వీనివలెనే యాపాధికభేదము నాశ్రయించి జీవునకుఁ గలుగు సుఖదుఃఖము లీశ్వరునకుఁ గలుగవు. కలుగవలసినపని కూడ లేదని దృఢముగ సిద్ధాంతముఁ జేయవచ్చును. ఒకయుపాధి పోయిన నందలిప్రతిబింబము లేక, ఆయావరణమున నున్నయంశము (అవచ్ఛిన్నము) మాత్రమే బింబభూతపదార్థమునందు, లేక యననచ్ఛిన్నపదార్థమునఁ జేరును కాని తక్కినవి (తక్కిన ప్రతిబింబములు లేక యవచ్ఛిన్నములు) చేర వనియు నీకారణమువలన నొకజీవునకు ముక్తి కలిగినను దానితో నందఱును ముక్తి నొందవలసినపని లేదనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఈకారణమువలన భ్రాంతినివృత్తికై తత్వజ్ఞాన మావశ్యకము. సామాన్యులకే, (సంసారులకే) మహాదుఃఖసమయములయందుఁ బుత్రమిత్రాదినాశకాలములయందుఁ గూడ నించుకంత సంబంధవివేచనము ("మనకునుఁ బుత్రులకును సంబంధ మేమి? త్రోవఁ బోవువా రొకరితో నొకరు చేరునట్లు నీవు త్రాడులును మనతోఁ జేరి వారిఋణము తీరగనే మఱియొకస్థలమునకుఁ బోవుచుందురు" అని తనకునుఁ బుత్రాదులకునుఁ గలసంబంధమునుఁ గూర్చి కొంచెము విచారమును) గావించిన దుఃఖశాంతి యగు ననిన నిఁకఁ బరిపూర్ణవిజ్ఞానమువలనఁ గలుగుఫలమునకు మితి కలదా? ఇట్లు పరమపురుషార్థహేతువగుతత్వజ్ఞాన మనర్థక మేల యగును? మోక్షమున సర్వజీవదుఃఖములును కలుగవలయు ననునది (యుక్తిశూన్య మనియు జీవునకును పరమార్థస్థితిలో సుఖదుఃఖసంబంధము లేదనియు నిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము కదా! కావున నెట్లును జీవదుఃఖము లీశ్వరునకు రావు.

౨౬౪. స్మరంతిచ. ౨. ౩. ౪. ౭.

తాత్పర్యము:—“తత్ర యః పరమాత్మాహి నానిత్యో నిర్గుణః స్మృతః, న లిప్యతే ఛలై శ్చాపి పద్మసత్ర మి వాంఛసా, కర్తాత్మా త్వ

పరో యోఽసా మోక్షబంధై స్స యుజ్యతే, స సప్తదశకే నాపి రా
శినా యుజ్యతే పునః”=“ఈజీవాత్మపరమాత్మలలో పరమాత్మ యని
చెప్పబడినపరమేశ్వరుడు నిత్యుడు నిర్గుణుడు తామరయాకును నీలు
అంట నట్లు ఆపరమేశ్వరుని గర్వఫలము లంటవు. మనకు బ్రత్యక్షము
గా సర్వకర్తకర్తయై కానవచ్చు జీవుఁ డెవ్వఁడు కలఁడో వాఁడు బంధ
మోక్షములతో సంబంధపడును. *పదునేఁ డవయవములతోఁ గూడిన
సూక్ష్మశరీరముతోఁగూడ వానికి సంబంధము కలదు” అని శ్రుతుల
యందును పైవిషయమే నిరూపింపఁ బడి యున్నది. శ్రుతులయందును
“ఏక స్తయోః పిపులం స్వా ద్య త్త్య నశ్చ న్నన్యోఽభిచాక్షశీతి
(చూ. ౧-౨-౧౨.) ఏక స్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా న లిప్యతే
లోకదుగభేన బాహ్యః”=“పరమేశ్వరుండును సర్వభూతములలోపల ను
న్నను వానితో సంబంధపడక వానికి విడిగా నుండువాఁ డగుటచే వాని
నుఖదుగిఖములతో సంబంధపడఁడు” అని పై విషయమే నిరూపింపఁబడి
యున్నది. కావున జీవుఁడు పరమేశ్వరుని కల్పితాంశమే.

సూత్రము. ౪౮.

అవతారిక:—ఇట్లైన లోకమునఁ గానవచ్చుజీవు లందఱు నొక్కఁ
డే కాపలసివచ్చును ఆయొక్కఁడును పరమేశ్వరుఁడే యగుటచే నాయ
ననుఁ గూర్చి విధిప్రతిషేధము లుండుట సంభవింపదు. ఆయన సర్వజ్ఞు
డు నిష్క్రియుఁడు కదా! ‘జీవుఁడు పరమేశ్వరునియంశము’ అని చెప్పఁ
బడెను కదా యనియెదరేము అదియు సంభవింపదు. ‘త త్వ మసి’
‘అహంబ్రహ్మస్మి’ అను మొదలగుననేక శ్రుతుల జీవబ్రహ్మభేదమునుఁ
జెప్పుచున్నవి. ‘ఇట్లు భేదాభేద శ్రుతు లుండుటచేతనే జీవుని బ్రహ్మాంశముగ
నిర్ణయింపవలసివచ్చెను’ అనియెదరేము అదియు యుక్తము కాదు. ఆ
భేదాభేదములు రెండును శ్రుతికిఁ దాత్పర్యము లగునేని యప్పుడు తత్పి
కలుగుటకై జీవునకు బ్రహ్మాంశత్వమును గల్పింపవలసి యుండును గాని
యిచ్చట నట్లు లేదు. వేదము నకు నభేద ప్రతిపాదనమే యుద్దేశము. లోక
సిద్ధ మగుటచే భేదము నూరక యనునాదముఁ జేయుచున్నది. ఇట్లుండ

* పంచస్థానములును పంచకర్తేంద్రియములును పంచజ్ఞానేంద్రియములును
మనోబుద్ధులు ననునవి సూక్ష్మశరీరముయొక్క పదునేఁ డవయవములు.

భేదము నాశ్రయించి ప్రమాణముగ నంగీకరించి తత్పిద్యకై సంశత్యము ను గల్పించుట యెట్లు యుక్త మగును? పరమేశ్వరుఁడును నిర్గుణుఁ డగుటచే నాయనకు దేహదులతో సంబంధ మెట్లు కలుగును? ఈకారణము వలన జీవుఁడే లేడు. ఉన్నవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే ఆయనను గూర్చి విధి నిషేధములు సంభవింపవు. దీనికి సమాధాన మేమి? 'లోకవ్యవహార మే రీతో' సిద్ధింపఁగలదు' అనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౨౬౫. అనుజ్ఞాపరిహారౌ దేహసంబంధా

జ్యోతి రాదిసత్. ౨. ౩. ౪౮.

తాత్పర్యము:—ఈ పూర్వపక్షమువలన మామతమునకు వచ్చు హాని యేమియు లేదు. పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడేయైనను దేహసంబంధము వలన భేదము కలుగవచ్చును. యిట్లు భిన్నము లైనభాగములే జీవశబ్దముచే బిలువఁబడుచున్నవి. “నేను నడచు చున్నాను గ్రుడ్డివాఁడను దుగి ఖత్తుఁడనుఁడు ఆఁకలిఁగొన్నవాఁడను” అను మొదలగువ్యవహారములే యీ సంబంధమునుఁ జూపుచున్నవి. యీసంబంధము సంయోగరూపము కాదు; సనువాయరూపంబును కాదు; తాదాత్మ్యరూపమే. తాదాత్మ్య సంబంధము భ్రాంతిసిద్ధ మగుటయు నిర్వివాదము. అనాది యగునవిద్య వలన నీసంబంధము కలుగుచున్నది. ఆకాశ మొక్కటియుయ్యను ఘటాదులతో సంబంధించినప్పుడు ఘటాకాశాదినామములతోఁ బిలువఁబడునట్లు పరమేశ్వరుఁడును దేహదులతో సంబంధపడినప్పుడు జీవానామములతోఁ బిలువఁబడు చున్నాఁడు. ఇదియే మాసిద్ధాంతము. ఇప్పుడు చూడుఁడు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే కావచ్చును. వేదమునకును అభేదము నందే తాత్పర్య ముండవచ్చును. జీవులు పరమేశ్వరునియంతములునుఁ గావచ్చును. జీవులకు బ్రహ్మాంశత్వమునుఁ గల్పించుట లోకానుసారముగ చూత్రమే కాని పరమార్థస్థితిని నిరూపించుటకై కాదు. లోకులు అజ్ఞానవశమున దేహదుల నాత్మఁగా భావించుచు, దానినే (ఆ దేహాత్మత్వమునే) సత్యముగఁ దలంచుచు దానిపేతువుల విచారించుచున్నారు కావున వారికై యెట్లు చెప్పఁబడెను. ఈకారణమువలన వేదమునకు భేదమునందునుఁ బారమార్థికాభిప్రాయ ముండవలయునని నిర్బం

ధములేదు. భేదాభేదములరెంటినిఁ బ్రతిపాదించఁదలఁచిన, వానికిరెంటికిని విరోధము. కావునను అవిరెండు నొక్కస్థలమున నుండవు కావునను వానిని చెప్పువేదమే యప్రమాణము కావలసి వచ్చును; దాని ననుసరించి చేయఁ బడినయంశతత్వసిద్ధాంతంబు నప్రమాణమే యగును కావున నంశత్వము కల్పిత మనుటయే యుక్తియుక్తము.

ఈకారణమువలన నీదేహసంబంధము నాశ్రయించి విధినిషేధములు వ్రనర్తింపవచ్చును. మిత్రుఁడు స్వభార్య మొదలగువానిని స్వీకరించుటయు శత్రులు పరభార్య మొదలగువానినిఁ బరిత్యజించుటయు మొదలగునవి కలుగవచ్చును. అగ్ని యొక్కటియే యైనను శోత్రియుని యింటిలో నున్నప్పుడు పవిత్రముగ బరిగణింపఁ బడి మహాజనులచే స్వీకరింపఁబడుచున్నది స్త్రీకానమున నున్నప్పు డపవిత్రముగ భావింపఁబడి పరిత్యజింపఁ బడుచున్నది. మలమూత్రములును గోదేహమునకు సంబంధించినప్పుడు పంచగవ్యాది పుణ్యక్రియలలో నుపయోగింపఁబడుచున్నవి యితరజంతు దేహములకు సంబంధించినప్పుడు తిరస్కరింపఁ బడుచున్నవి కదా !

“ఇట్లయినఁ దత్వజ్ఞానము గలవానికి విధినిషేధములు లే కుండవలయును. ఆవిషయమునందు వేద మప్రమాణ మగును.” అనియెడవేమొ వినుము. వేదము వానినిఁగూర్చి విధినిషేధములనుఁ జెప్పదు. చెప్పవలసినవనియు లేదు. ఎవ్వఁడు తనకంటె భిన్నములనుగా బదార్థములను చూచుచు నందుఁ గొన్నింటిని అంగీకరింపఁ దగినవిగను మఱి కొన్నింటిని విడువఁ దగినవిగను భావించు చుండునో అట్టివానినిఁ గూర్చియే కదా హితాహితముల బోధించుటకై యును అశుభకరముల శుభకరములుగాను శుభకరముల నశుభకరములుగాను తలంచు భ్రాంతిని తొలంగించుటకయ్యును వేదము విధినిషేధములఁ జేయవలసి యుండును; ఇట్లు కాక సర్వము నాత్మమాత్రముచుగా భావించువానినిఁ గూర్చి యేలవిధినిషేధములఁ జెప్పవలయును? వాఁడును ఏవిధినిషేధముల ననువర్తింపవలయును? అట్లనువర్తించి యేలాభమును చెందవలయును? “ప్రతివాఁడును శరీరమునకంటె నాత్మభిన్నుఁడు” అనువిషయము నెఱింగియేయున్నాఁడు కావున తత్వజ్ఞానియే. ఈకారణమువలన నెవ్వనివిషయమునందును విధినిషేధము లుండఁగూడదు” అనియెడవేమొ యట్లుకాదు.

అందఱకును సామాన్యముగ దేహఃపరిక్రాంతజ్ఞానముకలిగియున్నను ప్రయోజనము లేదు. ఎవ్వఁడును “పరమేశ్వరునకును నాకును భేదము లేదు.” అనువిషయమునుఁ దెలిసికొనుట లేదు కదా! దీనికిఁ గారణ మేమి? “దేహమునకంటె నాత్మ భిన్నుఁడు” అనువిషయము మాత్రమే వారికిఁ దెలియును గాని “బుద్ధికంటెఁ గూడ నాత్మ భిన్నుఁడు” అని తెలియుదు. ఈకారణమువలన వారు, ఆత్మను పరిచ్ఛిన్నునిగా భావించుటచే బహుత్వములఁ దద్భిన్నములుగఁ జూచువారే. కావున వారికిని విధినిషేధములుండవలసివదియే. “అగుఁగాక! తత్వజ్ఞానికి విధినిషేధములు లే కున్న వాఁడు యథేచ్ఛముగ సుకృత మనక దుష్కృత మనక ప్రవర్తింప వచ్చును కదా” అనియెడవేమొ అది సంభవింపదు. అచ్చటఁ గూడ నాత్మయును స్వేచ్ఛయు ననుపదార్థద్వయ ముండవలయును; స్వేచ్ఛావర్తనమున నభిమాన ముండవలయును కదా! కావున నెట్లును మావాదమున దోషము లేదు.

నూత్రము. ౪౯.

అవతారిక:—“అగునుఁ గాక! దేహసంబంధభేదమువలన నొక్క పరమేశ్వరునకే విధినిషేధములు కలిగినను కర్తృలతోను ఫలములతోను కలుగుసంబంధమునందు (అనఁగా కర్తృల నాచరించుటయందును వానిఫలముల ననుభవించుటయందును) సాంకర్యము కలుగును. ఒకఁ డాచరించిన కర్తృకు మఱియొకఁడు ఫలము ననుభవింపవలసియే వచ్చును. ఇది సంభవింపదు కదా” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౬౬. అసంతతే శ్చాన్యత్రికరః. ౨. ౩. ౪౯.

తాత్పర్యము:—ఇట్టిదోష మేల వచ్చును? పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపియే యైనను జీవుఁడు సర్వవ్యాపి కాఁడు. అన్నిశరీరములయందు నొక్కజీవుఁడే వ్యాపించి యుండలేదు. మహాకాశము సర్వవ్యాపకమైనను ఘటాకాశముఁగూడ తదభిన్నమగుటచే సర్వవ్యాపకము అయినను డాపాధిక్యభేదమువలన ఘటపరిమాణముఁ గలిగి ఘటముతోమాత్రమే సంబంధపడి యున్నట్లు, జీవుఁడును బరమేశ్వరాభిన్నుఁ డగుటచే సర్వవ్యాపకుఁడై యైనను డాపాధిక్యమునఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడై యున్నాఁడు ఇట్లుగు

టచే నెవ్వనియభిమానము ననుసరించి వాడే కర్మ నాచరింపవచ్చును తత్ఫలమునుఁ గూడ ననుభవింపవచ్చును. ఒకఁగుటయు చలించు చున్న మఱియొకఁగుటయు నిలచి యుండఁ గూడదా? ఉపాధ్యనుసారముగ నొకఁగుటాకాశము చలించుచున్న మఱియొకఁగుటాకాశము నిలచి యుండఁగూడదా?

సూత్రము. ౫౦.

అవతారిక:—ఈవిధముగ *నవచ్చిన్న వాదము నాశ్రయించి సర్వ విషయమునకును సమాధానముఁ జెప్పి ఇంతకంటెను విస్తృతముగ సర్వ విషయంబును గోచర మగుటకై †ప్రతిబింబవాదము నాశ్రయించు చున్నాఁడు.

౨౬౭. ఆభాస ఏవ చ. ౨. ౩. ౫౦.

మఱియు జీవుఁడు బ్రహ్మప్రతిబింబ మనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్లు చెప్పిన ప్రతిబింబ మెట్లు బింబభూతపదార్థంబును తద్భిన్నంబునుఁ గూడఁ గాదో యట్లే జీవుఁడునుఁ బ్రత్యక్షపరమేశ్వరుఁడు కాని తద్భిన్నుఁడు కాని కానేరఁడు. ఇట్లు చెప్పట యవచ్చిన్నసిద్ధాంతమునకంటె లోకదృష్టికిఁ గొంత చేరువ యై యున్నది. ఈసిద్ధాంతమున జీవుఁడు పరమేశ్వరభిన్నునియట్లు సకలభోగముల ననుభవింపవచ్చును; వానితోఁ బరమేశ్వరునకును సంబంధము లేకపోవచ్చును. అద్వముయొక్క మాలిన్యమువలనఁ బ్రతిబింబమునకు మాలిన్యము కలిగినను బింబభూత మగు ముఖమునకు మాలిన్యము కలుగ నక్కఱ లేదు కదా! మఱియు బింబ మొక్కటి యైనను ప్రతిబింబము లనేకము లై యుండవచ్చును. కావునఁ

* అవచ్చిన్న మనఁగా నొకయావరణముచే నావరింపఁబడి యుండుట. మహాకాశము ఘటాదులయందుఁ బ్రవేశించినట్లు ప్రవేశించి యుండుట పరమేశ్వరుఁడు సర్వవ్యాపకుఁ డయ్య నంతఃకరణమున నిట్లు (అకాశము ఘటాదులయందు వలె) ప్రవేశించి జీవుఁ డయ్యె ననువాద మవచ్చిన్న వాదము.

† ప్రతిబింబవాద మనఁగా అద్వమునందు ముఖమువలెఁ బ్రపంచనూత్నాన్నిష్ఠా రూపిణి యగునవిద్యయందుఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రతిబింబించి జీవుఁ డయ్యె నను వాదము.

బరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడైనను జీవు లనేకులు కావచ్చును; అనేకులగుటచే నొకరికర్తృఫలములు మఱియొకరికిఁ గూడ రా నక్కఱ లేదు. కావున నెట్లు చూచినను కర్తృఫలములకు సాంకర్యము కలుగవలసినపని లేదు.

ఈ ప్రతిబింబవాదమునందును బింబప్రతిబింబములకు పారమార్థిక భేదము లేకపోవుటచే జీవుఁడునుఁబరమేశ్వరునివలెసర్వవ్యాపకుఁడు(విభువు) కావచ్చును. ప్రపంచసూక్ష్మావస్థ యని చెప్పఁబడినయవిద్యయే (చూ. ౧-౪-౩.) జీవరూప బ్రహ్మప్రతిబింబమునకు నాశ్రయము. ప్రతిబింబమాత్రుఁ డగునాజీవునకు భోగ్య మగుటచే సంసారము కూడ నవిద్యాకృతమే. సత్యాసత్యములకుఁ బ్రత్యక్షవిరోధము. కావున జీవుఁడు సత్యసంసారము నాశ్రయించుననుటకును వీలు లేదు; అసత్యసంసారము సత్యజీవు నాశ్రయించు ననుటకును వీలులేదు కదా! ఈకారణమువలన నీభ్రాంతినిఁ దొలఁగించుటకై వేదము జీవయాధార్థస్వరూపమును బోధించుటయు విరుద్ధము కానేరదు. కావునఁ బ్రతిబింబవాదము నాశ్రయించినను సర్వ విషయములును సరియే యగును. కావున శిష్యులయధికారము ననుసరించి యె ట్లయినను బోధింపవచ్చును.

పిచారించి చూచిన నెవ్వరు జీవు లనేకు లనియు సర్వవ్యాపకు లనియుఁ జెప్పుదురో వారిమతమునందే కర్తృఫలములకు సాంకర్యము వచ్చును. ఎవ్వరు జీవులకు సుఖదుఃఖములు సత్యములుగనే కల వనియు నొకనిసుఖదుఃఖములతో మఱియొకనికి సంబంధము కలుగదనియుఁ జెప్పుదురో వారిమతమునందే యొకకర్తృఫలసాంకర్యము కలుగును. ఎ ట్లనినః—

జీవు లనేకు లనియు అందఱును సర్వవ్యాపకులే యనియుఁ బ్రధానము సాధారణముగ వారల కందఱకును భోగమోక్షములఁ గలిగించు ననియు వారు చేతనులనియు నిర్గుణులనియు నిర్వికారులనియు సాంఖ్యులు చెప్పుదురు. వీరిమతమున నొకపక్షమును విమర్శించినచో నిర్గుణు లగు వారికిఁ బ్రధానముతోఁగాని తత్కృతము లగుభోగమోక్షములతోఁ గాని సంబంధ ముండుటయే తటస్థింపదు. కల దని యంగీకరించి నను జీవు లందఱును చేతనులే యగుటచేతను సర్వవ్యాపకు లగు టచే నొక్కప్రదేశముననే యుండువా రగుటచేతను, అవయవశూన్య లగుటచే నేకాత్మకులే యగుటచేతను, ఒకనికిఁ గలిగినసుఖదుఃఖము లందఱకును గలుగవలయును వారిమతము ననుసరించియే చూచిన

పురాకృతకర్తృభేదమువలనఁ గూడ సుఖదుఃఖభేదము (ఒకనికి సుఖ దుఃఖము లున్న మఱియొకనికి నవి లేకుండుట) కలుగ నేరదు. ఆకర్తృ లునుఁ బ్రధానమునకు సంబంధించినవి యే కాని జీవులకు సంబంధించినవి కావు. ఇట్లుండ నిక వ్యవస్థ యెట్లు కలుగును? “ఇట్లుకాదు. ప్రధానము సర్వసమాన మైనను పురుషులకు భోగమోక్షముల నిచ్చుటకై మాత్రమే ప్రవర్తించు చున్నది కాని తనసామర్థ్యముఁ జూపుటకై ప్రవర్తించుట లేదు కదా! ఈకారణమువలన సుఖదుఃఖవ్యవస్థ కలుగవచ్చును. ఒకపురుషునికి భోగమోక్షములఁ గలిగించినపిదపఁ బ్రధాన మాత్రనికడనుండి మఱి లి మఱియొకపురుషు నాశ్రయించును. ఇట్లగుటచే బద్ధులు ముక్తులు నేర్పడుచున్నారు. ఇట్లే యొకనికి సుఖదుఃఖములఁ గలిగించి పిదప మఱి యొకనికిఁ గూడఁ గలిగించు ననవచ్చును కదా!” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. అట్లు కలిగించుననుటకు తగినహేతు వెద్దియులేదు. సర్వవ్యాపకులై నిరవయవులై యేకాత్మకులై యున్నవారికి సర్వసమానమై యేకరూపమై యున్నపదార్థము భిన్నభిన్నఫలముల నొసంగు ననుట యెట్లు సిద్ధాంత మగును? అది యొసంగినఫల మెవ్వనికో తెలిసికొనుటయే యశక్యము కదా! అందఱు నొక్కటియే యై యుండ నెవ్వరికి దేని నొసంగెనో నిర్ణయించుట కేమి వీలు కలదు? ఇక నీదోషము పోవుటకై యేమి చెప్పవలయును? “లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన నాప్రధానము సర్వమును సరిగనే చేయుచున్నది. కారణ మేది యైనను కావలసినపని మాత్రము సరిగనే యగుచున్నది” అనవలయును. ఇది యెట్లు యుక్తాయుక్త మగును? హేతువు లేకున్న నామతమే యప్రామాణికము కాఁగూడదా? కావున నెట్లును సాంఖ్యమతవాదమునఁ గర్తృఫలసాంకర్యము నివర్తింపదు.

మఱియు జీవు లచేతను లనియు సర్వవ్యాపకు లనియు నచేతనము లగుపరమాణువులును మనస్సును వారికి సాధనము లనియు మనస్సునకును వారికిని సంబంధము కలిగినప్పుడు ఇచ్చ మొదలగు తొమ్మిదిగుణములు విశేషముగఁ (బ్రత్యేకముగ నెవ్వనికి మనస్సుతో సంబంధము కలుగునో,

* జీవుని తొమ్మిదిగుణములు:—‘బుధ్యాదివక్త్రం సంఖ్యాదిపంచకం భావనా తథా । ధర్మాధర్మా గుణా ఏత ఆత్మనః స్వ్య శ్చతుర్దశః’ ‘జ్ఞానము సుఖము దుఃఖము ఇచ్చ ద్వేషము ప్రయత్నము ఆనునయాదును, సంఖ్యయు పరిమాణమును పృథక్త్వము సంయోగవిభాగములును ఆనునయెదును. సంకల్పరూపమగు భావనాసంస్కారమును

వానికి) గలుగు ననియు నిదియే సంసార మనియు నీగుణోత్పత్తి బాత్రిగ లేకపోవుటయే ముక్తి యనియు వారివారిపుణ్యపాపకర్మములు వారితోనే సంబంధపడి యుండు ననియు నీకారణమువలన గర్తృఫలసాంకర్యము కలుగ దనియు వైశేషికులు చెప్పుదురు. ఇదియు సరిపడదు. వారిమతము నందును జీవు లనేకులు ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకులు నిరవయవులు నగుటచే నేకాత్మకులే. వారుమాత్రము ఒక్కొక్కజీవునితోఁ బ్రత్యేకముగ మనస్సు సంబంధపడు నని చెప్పుదురు కాని యది యెట్లు సంభవించును? నిరవయవు లగువా రెందఱుఁ గలసినను ఒక్కఁడే యగుదురు కదా! వారితోఁ జేరినమనస్సు ప్రత్యేకసంబంధము కలది యగు ననుట యెట్లు? మనస్సంయోగ మీవిధమున సర్వజీవసాధారణ మైనచో ఫలభేదము మాత్రము కలుగు ననుట యెట్లు?

సూత్రము. ౫౧.

అవతారిక:—‘వారిమతమునఁ గర్తృజీవులకు ప్రత్యేకముగ సంబంధించినదియే కదా! తద్భేదమువలన నుఖదుఃఖభేదము కలుగఁ గూడదా?’ అనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౨౬౮. అదృష్టానియమాల్. ౧. ౩. ౫౧.

తాత్పర్యము:—‘వారిమతమునందును కర్తృల ప్రత్యేకముగ సంబంధించు నని చెప్పుటకు వీలు లేదు. పైనఁ జూపినవిధముగ మనస్సు ప్రత్యేకముగ సంబంధించు ననుటకు వీలు లేకపోవుటచేతనే కర్తృలును, బ్రత్యేకముగ సంబంధింపనేరవు. మనస్సంయోగము లేక కర్తృల నాచరించుటకు వీలు లేదు కదా! ఆత్మ లందఱును నిరవయవులే సర్వవ్యాపకులే యగుచుండ వారితో సంబంధించినమనస్సు ఆసమూహములో నెవ్వనితో సంబంధించునో ఎట్లు చెప్పలేమో అట్లే లోకమున ననుభవింపఁ బడు కర్తృలలో నెవ్వఁడు దేని నాచరించెనో నిరూపింపలేము. లోకానుభవము

ధర్మాధర్మములు ననుమాఁడునుకలసి యాత్మకు పదునాల్గుగుణములకలవు.’ అనువాక్యముచేతఁ దర్కశాస్త్రమున నాత్మకు పదునాల్గుగుణములు చెప్పబడి యున్నవి. ఇందు సంఖ్యాదు లైదును సామాన్యగుణములు; తక్కినవోన్నిదియు మనస్సంయోగమువలన జనింపవలసిన గుణము లని తెలిసికొనవలయును.

నాశ్రయించి నిర్ణయింపవచ్చు ననిన నప్పుడు మతమే యప్రామాణికముఁ గూడఁ గావచ్చును గదా! “ఇట్లు కాదు. మొట్టమొదటఁ గర్తలు ప్రత్యేకముగ నుండెను. దాని ననుసరించి సుఖదుఃఖములు ప్రత్యేకముగఁ గలుగును. ఈకారణమువలన మనస్సంయోగము ప్రతిజీవునకునుఁ బ్రత్యేకమే కావలయును.” అనుటకును వీలు లేదు. కర్తాచరణమునకు మనస్సంయోగమే హేతు వగుటచే మొట్టమొదట నది ప్రత్యేకముగ నుండు నని సిద్ధించినఁ గాని కర్తలు ప్రత్యేకములు కానేరవు. ఇప్పటియుక్తి నాశ్రయించినఁ గర్తలు ప్రత్యేకములైనఁ గాని మనస్సంయోగము ప్రత్యేకము కానేరదు. కావున దుర్నివారమై యన్యోన్యాశ్రయదోషము వచ్చును. కావున నెట్లును వైశేషికమతము యుక్తియుక్తము కాదు.

సూత్రము. ౧౨.

అవతారిక:—“ఇట్లు కాదు లోకమునఁ బ్రతివాఁడును ‘నేను ఈఫలమును పొందెదను దీనికై ఇట్లు ప్రయత్నించెదను దీనినిఁ బరిత్యజించెదను’ అని భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందు తననుఁ గర్తఁ గను కర్తఫలభోక్తగను వ్యవహరించు చున్నాఁడు. ఈవ్యవహారము నాశ్రయించి చూచిన జీవులకును నదృష్టమునకును (కర్తలకును) గలసంబంధము సామీభృత్యరూప మైనది యని తేలును. ఆత్మ లెట్టివా నైనను ఎవని కర్తలు వానికే సంబంధించి యుండును. ఇతరులతోఁ గూడ వానికి (నాకర్తలకు) సంబంధ ముండవలసి వచ్చినను సామాన్యసంబంధ ముండును. కాని, తమప్రభు వగునాత్మతో గలసంబంధమునంటిసంబంధ ముండనేరదు. ఒకగోడపై నల్లనివస్త్రమును వైచిన దానినలుపుతో గోడకుఁ గూడ సంబంధము సామాన్యముగ నున్నను ఆసంబంధము వస్త్రముతోఁ గలసంబంధమువంటిది కాదు కదా! (ఆనలుపునకు, వస్త్రముతోఁ గల సంబంధ మెట్టిదో యట్టిది కాదు కదా!) ఇట్లే స్వప్రభు వగుజీవునితోఁ గర్తలకు గలసంబంధంబును అన్యజీవులతో గలుగుసంబంధమున కంటె భిన్నరూప మైనదియే. ఈకారణమువలనఁ గర్త హేతు వగు మనస్సంయోగంబును భిన్నరూప మైనదియే ఇట్లయిన సుఖదుఃఖవ్యవస్థ వైశేషికమతమున సంబంధించును కదా! యనిన బ్రహ్మసూత్రము జన్మచున్నాఁడు.

౨౬౯. అభిసంధ్యాది షష్ఠి చైవమ్ ౨. ౩. ౫౨.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. లోకదృష్టము లగుసంకల్పాదుల ననుసరించి యీవిషయమును (కర్తజీవులకును మనో జీవులకును నియతముగ స్వామి *భృత్యభావసంబంధము కలదనువిషయమును) నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు. దానిచే సుఖదుఃఖవ్యవస్థ యేర్పడు నని చెప్పటకును వీలులేదు. ఏకర్తకు నేజీవునితో సంబంధము కలదో, ఏమనస్సునకు నేజీవునితో సంబంధము కలదో, ఏసుఖదుఃఖము లకు నేజీవునితో సంబంధము కలదో ఎట్లు తెలియును? జీవులందఱును సర్వవ్యాపకులగుటచే నొక్కచోటనే యేకరూపులుగనే కదా యున్నారు. రాముఁడు చేయుచున్నసకల్పములును కర్తలును సుఖదుఃఖానుభవములును; గృష్ఠునితో గోవిందునితో లేక కేశవునితో యెవనికిఁ దెలియును? కర్తభేదము నాశ్రయించి జీవభేదమును సిద్ధాంతముఁ జేయుఁ బూనినను అన్యోన్యశ్రయదోషము వచ్చును. జీవభేద ముండిననే గాని కర్తభేద ముండదు; కర్తభేద ముండిననే గాని జీవభేద ముండదు కదా! ఇం దేది మొదలు? అనాది యని దీనిని (ఈదోషమును) పరిహరించినను సుఖదుఃఖ వ్యవస్థ కుదురదు. జీవునకు మనస్సంయోగమాత్రమున నిచ్చాదిగుణములు జనించు నని కదా వైశేషికులు చెప్పుదురు. అప్పుడు స్వామిభృత్యసంబంధమైన నేమి? కాకున్న నేమి? ఒకజీవునితో నామనస్సునకు స్వామిభృత్య భావసంబంధ మున్నను, దక్కినవారితో సామాన్యసంబంధ మైన నుండును కదా! ఇఁక వారియందును ఇచ్చాదిరూపసంసారము జనింపవచ్చును. కర్తలును తత్ఫలానుభవములును జనింపవచ్చును. ఇఁక సాధించినక్రాంతవిషయ మెయ్యది? “స్వామిభృత్యసంబంధము కలిగినప్పుడు మాత్రమే మనస్సంయోగమువలన నిచ్చాదులు జనించును. ఇతరసంబంధము కలిగినప్పుడు జనింపదు” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. ద్రవ్యమునకు స్వభావ సిద్ధమై యున్నసామర్థ్యము సంబంధమాత్రమువలన భేదించునా? కావున నెట్లును లోకవ్యవహారము ననుసరించి సిద్ధాంతముఁ జేయుటకును వీలు లేదు. వైశేషికమతమున నెట్లును సుఖదుఃఖాదివ్యవస్థ కుదురదు.

* మనువునకును నేమనకును గలసంబంధము స్వామిభృత్యభావసంబంధము.

సూత్రము. ౫౩.

అవతారిక:—పూర్వపక్షోనువాదపూర్వకముగ మతియొకయంశమును ఖండింపుచున్నాడు.

౨౬౯. ప్రదేశభేదాదితి చేన్నాంతర్భావాత్.

౨. ౩. ౫౩.

తాత్పర్యము:—‘ఇట్లు కాదు. ఆత్మ, సర్వవ్యాపకుఁడైనను మన స్వసూత్రము శరీరము నాశ్రయించి యుండునదియే. కావున దానితో నాశరీరమునందు మాత్రము ఆత్మకు సంయోగము కలుగును. శరీరభేదము ననుసరించి సుఖదుఃఖాదివ్యవస్థయు సంభవించును.’ అనిన నదియు యుక్తము కానేరదు. ఆత్మ లండఱును సర్వవ్యాపకులే యగుటచే ప్రతి శరీరమునందు నుండురు కదా! ఇట్లుండ ‘నీయాత్మది యీశరీరమే యని’ నిర్ణయించుటకు నవకాశ మేది కలను. కలిగినను అది కల్పితము మాత్రమే యగును కావున పారమార్థికము లగుమనస్సంయోగాదులను నియమింప నేరదు. కల్పితమగునది యూరక యున్నట్లు భావింపఁబడుటయే కాని విచారించిన శూన్యమే యగును కదా! వేదాంతమతమున నన్ననో శరీరంబును కల్పితమే సుఖదుఃఖాదులును కల్పితములే కావున నేదోషంబును రాదు.

మతియు దేహముకూడ సర్వజీవులసమీపముననే సృజింపఁబడినది కావున నెచ్చరికై సృజింపబడునో యెట్లు నిర్ణయింపవచ్చును? “ప్రదేశముల విభాగించి ‘ఇచ్చట నున్న దేహము రామునిది ఇది కృష్ణునిది’ అని నిర్ణయింపవచ్చును”. అనిన నదియు సరిపడదు. అప్పుడు సమానసుఖదుఃఖముల ననుభవించు నిరువురుజీవులకు నొక్కదేహమునందే కూడ యాయనుభవము సంభవింపవలసి వచ్చును. వారిరువురియదృష్టము నొక్కస్థలమునందే జనించినదిగా నుండవలయును కదా! రాముఁడు మార్గమధ్యమున నొకయరణ్యమున చోరులచే బాధ నొందెనేని మతియొక సమయమున కృష్ణుఁడును అది యేస్థలమున చోరబాధనొందుటయు తటస్థించుచున్నది. వారిరువురియదృష్టంబు నొక్కస్థలమున జనించినది కాకుండునేని ఇట్టి సమానసుఖదుఃఖములు సమానప్రదేశమునందే యెట్లు కలు

గును? ఈకారణమువలన నొకానొకప్పుడు వారికి సమానప్రదేశమునందు వలెనే సమానదేహమునందును సుఖదుఃఖములు కలుగు ననవచ్చును కదా! మఱియు నీవాదమున స్వగ్రాదిభోగములు కూడ సంభవింపవు. అదృష్టము బ్రాహ్మణాదిశరీరప్రదేశమున నుత్పన్నమయ్యెను; స్వగ్రాదులు భిన్నప్రదేశమునఁ గదా యున్నవి. కావున నెట్లును వై శేషికమతమున సుఖదుఃఖవ్యవస్థ కుదురదు. వేదాంతమతమున నన్ననో దేహానుసారముగ నాత్మకుఁ గల్పితభేదము కలదు కావునఁ దదనుసారముగ సర్వవ్యవస్థలునుఁ గుదురును. అంతరికరణోపాధియే జీవత్వమునకుఁ గారణమగుటచే దానితోఁ గూడ జీవునకుఁ బరలోకగమనముగమనములు సంభవించును.

ఇంత యేల మొట్టమొదట సర్వవ్యాపకులగునాత్మలనేకులున్నారనుటయే యుక్తిశూన్యమగుసిద్ధాంతము. అట్టిదృష్టాంత మేదియును లోకమున లేదు. సర్వవ్యాపకుఁ డొక్కఁడే యుండవలయును కాని యనేకులుండుటకు వీలు లేదు. అనేకపదార్థములు పరస్పరభిన్నములై యుండిన నం దొక్కటొక్కటియు సర్వవ్యాపకమగుట యెట్లు? “రూపాదులు సర్వవ్యాపకములై యనేకములై కూడ నున్నవి కదా” యనిన నదియుఁ జెల్లదు. వానికి *లక్షణములు ప్రత్యేకములై యున్నవి; వానికిని వానియాశ్రయములకును భేదము కూడ లేదు. ఈకారణమువలన నవి యనేకములై ననూ పదార్థాభిన్నములగుటచే సర్వవ్యాపకములు. కానేరవు; పదార్థములవలె కొన్నిస్థలములయందు మాత్రమే యుండునవి యగును. “ఆత్మలు కూడ నిట్టివారే కావచ్చును. వారు అవయవములు లేకుండుటచే సర్వప్రదేశమునుఁ గూడ వ్యాపింపవచ్చును” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. వారనేకులొ యొక్కఁడో నిర్ణయించుటకు గుఱుతేమియు లేదు. †“విశేషమే (‘వీడు రాముఁడు వీడు గోవిందుఁడు’ అని యీశ్వరునిచే నుద్దేశింపఁబడినభేదమే) వారికి భేదమునుఁ గలిగింపఁగలదు అనుటయు నసంభవము. భేదముండిన గాని విశేషముండుటకు వీలు లేదు; విశేషముండిన గాని భేదముండుటకు వీలు లేదు. ఈయన్యోన్యాశ్రయమునకుఁ బరిహారమెట్లు? “సంసారమనాది యగుటచే నిదియు (పరమేశ్వరుఁడు జీవునుఁ బ్రత్యేకముగ గ్రహించుచుండుటయు, దదను

* లక్షణము లనగా నొకపదార్థమును తక్కినవానినుండి విభాగించుగుఱుతులు.

† విశేషము. (అంశ-వపుట. పా. ౨.)

సారముగ జీవభేదము కలుగుచుండుటయు) ననాదియే" యని చెప్పుటకును వీలు లేదు. అనాదిత్వ మనునది యుక్తియుక్త మగుహేతువు కాదని పూర్వముననే (చూ. ౧-౪-౩.) నిరూపించియున్నాము. కావున నెట్లును నైశేషికపక్షమున సుఖదుఃఖవ్యవస్థ కుదురదు.

బాగుగ విచారింపిన వేదవిరుద్ధ మగుపక్షమును సాధించుటకై నైశేషిక లంతగాఁ బ్రయాసము నొంద నేటికి? ఏకాత్మపక్షమున నీసుఖదుఃఖవ్యవస్థాదులు కుదురకుండినఁ గదా! ఎట్లయిననుఁ బటౌంతరమును సాధింపఁ బూనవలయును. ఆవిషయమును గూర్చి (యేకాత్మపక్షము నందును సర్వమః; గుదురు ననునిషయమును గూర్చి (యిదివఱకే చాలి నంత వివరింపఁబడి యున్నది. ఆకాశకాలదిక్కు లనేకము లైననూ సర్వ వ్యాప్యము లై యున్నట్లు జీవులును అనేకు లైనను సర్వవ్యాపకులు కావచ్చు నని యొక వేళ వారిమతము నాశ్రయించి చెప్పినను వేదాంతులకు నావిషయము సమ్మతము కాదు. ఆదృష్టాంతము వేదాంత మతానుసారముగ సిద్ధింపదు. వేదాంతిమతమున నాకాశాదులును బ్రహ్మకార్యములే యని కదా సిద్ధాంతము. దృష్టాంత మనునదియు నుభయవాదినమ్మతముగ నుండవలయును గాని యేకవాదినమ్మతముగ నుండఁ గూడదు. కాదని పట్టుబట్టినను "సంయోగమాత్రమున మనోఽదృష్టములు కార్యకారు లగును. స్వామిభృత్యభావసంబంధమువలనఁ గలుగు నాధిక్య మేమియు లేదు" అని పైన వివరింపఁబడినయాక్షేపమునకు (చూ. ౨-౩-౧౨.) సమాధాన మెద్దియు లేదు కదా! కావున నెట్లును వేదాంతపక్షమే యేకాత్మపక్షమే యుక్తియుక్త మైనది; అంతరికరణోపాధియందున్న పరమేశ్వరుడే (అవచ్ఛిన్నుడై కాని, ప్రతిబింబితుడై కాని ఉన్న పరమేశ్వరుడే) జీవుడు.

ఇది వెన్నెలకంటి నుండరరామశర్మచేరచింపఁబడిన బ్రహ్మసూత్రార్థచంద్రికయందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ దృతీయపాదము.

ఇతి శ్రీ భగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ద్వితీయః ధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ
దృతీయపాదము.

బ్రహ్మ సూత్రములు.

ద్వితీయాధ్యాయము - చతుర్థపాదము.

పాదావతారిక.

“త్వతీయచతుర్థపాదములయందు శ్రుతులలోఁ గానవచ్చుపరస్పరవిరోధములు పరిహరింపబడును” అని త్వతీయపాదారంభముననే చెప్పితిమి అందు (త్వతీయపాదమునందు) పంచభూతోత్పత్తినిఁ గూర్చియు జీవస్వరూపాదులనుగూర్చియు నున్న విరోధములు పరిహరింపఁబడెను. ప్రస్తుతపాదమున సూక్ష్మశరీరోత్పత్తినిఁగూర్చినశ్రుతులయందలివిరోధములు పరిహరింపఁబడును. ఈపాదమునందును “శ్రుతులయందే పరస్పరవిరోధముండుటచే వాని నాధారముగఁ గైకొని చేయఁబడినసమన్వయము సరికానేరదు” అనునది పూర్వపక్షము. “వేదవాక్యములయందట్టివిరోధము లేకుండుటచే వేదాంతసమన్వయమునకు భంగము లేదు” అనునది సిద్ధాంతము. వేదాంతమతము మోక్షార్థములకు నాదరణీయ మనుటయు కా దనుటయుఁ గ్రమముగ సిద్ధాంతపూర్వపక్షములకు ఫలములు.

ప్రాణోత్పత్త్యధికరణము. ౧.

విషయము సంగతి.—ఈయధికరణమున నింద్రియోత్పత్తినిఁ గూర్చినశ్రుతివిరోధములు పరిహరింపఁబడును. పూర్వపాదాంతమున జీవుడే కర్త యని నిర్ణయింపఁబడెను కావున వానికి నింద్రియములు సాధనములగుటచే స్ఫురణసందర్భముచే నీవిచార మియధికరణమునఁ గలిగెను.

సందేహము పూర్వపక్షము.—ఆకాశాదిపంచభూతములకు నుత్పత్తి చెప్పునప్పు డేయుపనిష్కృతునందు కాని యింద్రియములకు నుత్పత్తి చెప్పఁబడి యుండలేదు. ఇంద్రియోత్పత్తిని నిర్ణయించుటకు ప్రత్యక్షమైనది లకు సామగ్రియు లేదు కదా! ఇట్లుండ దాని నెట్లు నిర్ణయింపఁగలము.

మఱియు కొన్ని స్థలములయందు “ఋషయో వాన తేఽగ్రే, ప్రాణా వాన ఋషయః”=“సృష్టికిఁ బూర్వమున ఋషులే యుండిరి. ఋషులనఁ గా ప్రాణములు (ఇంద్రియములు)” అను మొదలగువాక్యములచే వేదమున సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గూడ నింద్రియము లున్నట్లు చెప్పఁబడి యున్నది. దీనిని బట్టి చూచిన ‘నింద్రియములు సృష్టింపఁ బడలేదు’ అని తేలుచుండుటచే వానికి నుత్పత్తి కల దనుటయే యసంభవము. ఇట్లున్నను ‘ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణో’ అను మొదలగుకొన్ని వాక్యములు ‘ఇంద్రియములు పరమేశ్వరునుండి జనించెను.’ అనియుఁ జెప్పచు న్నవి. ఈశ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధము కలదా? లేదా? విచారించి చూచిన అన్యథాసిద్ధి నొందుటకు వీలు లేనిశ్రుతి యొక్కటి యైనను పెక్కుశ్రుతుల బాధింపఁగలదు. కావునఁ బ్రాణనిత్యత్వశ్రుతి ప్రాణోత్పత్తి శ్రుతులను బాధించు నని తోచు చున్నది. (ఇచ్చట వియదధికరణమునఁ ౨-౩-౧-౪. జూపఁబడిన పూర్వపక్షముల సంయోజనఁ జేయవలయును.)

సూత్రము. ౧.

అవతారిక:—ఇట్లు నచ్చినపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౭౧. †తథా ప్రాణాః. ౨. ౪. ౧.

తాత్పర్యము:—“ఏతస్మా దాత్మన స్సర్వే ప్రాణా స్సర్వే లోకా స్సర్వే దేవా స్సర్వాణి భూతాని వ్యుచ్ఛరంతి”=“ఈపరమేశ్వరునుండియే సర్వప్రాణములును(ఇంద్రియములును సర్వలోకములును సర్వదేవతలును సర్వభూతములును)జన్మించును” అను మొదలగువాక్యముల ననుసరించి చూచిన భూతాదు లెట్లుజన్మించుచున్నవో ఇంద్రియములకూడ నట్లే

* అన్యథాసిద్ధి (పు. మా. ౫౨౯).

† తథా ప్రాణాః.

“ఇది పాదమునకు నారంభసూత్రము. దీనికిఁ బూర్వమున నేవిషయంబును ప్రశంసింపఁబడలేదు. ఇట్లుండ ‘తథా’ అనునుపమానాచకశబ్దమును బ్రయోగించుట సంభవింపదు. పూర్వపాదాంతమున జీవాత్మ స్వరూపముఁ బ్రస్తావింపఁబడెను. దాని తోఁ బ్రాణములకు నుపమానము సంభవింపదు. జీవులు నిత్యులు ప్రాణము లనిత్యములు ఇట్లు కాక నదృష్టముతో వీనికి బోలిక గల దనిన నదియు సంభవింపదు. వైశేషిక మతము ప్రకారము చూచిన నిత్యజీవులను ప్రతిదేవమునందు నొందుటచే వారిసమీప

జనించుచున్నవియుని తోచుచున్నది. ఒకానొకయుపనిషత్తునందు నిందియోత్పత్తి చెప్పబడుచున్నను అనేకస్థలములయందుఁ జెప్పబడి యున్నది కావున నదియే(ఉత్పత్తి కలదనుటయే)ప్రామాణికము.ఒకవిషయ మొక్కస్థలమున లేకున్నను మఱియొకస్థలమునుండి తెచ్చికొనుట యుక్తియుక్తమగువిషయము కాని యొక్కదానికై పెక్కుస్థలములయందుఁ జెప్పబడినదానిని నిరర్థకముఁ జేయుట యుక్తియుక్తము కాదు కదా! కావున నిందియములకు నుత్పత్తి యవశ్యముగఁ గలదు.

“సృష్టికిఁ బూర్వమునఁ గూడఁ బ్రాణములు కలవు.” అని చెప్పినట్లు కానవచ్చుచున్నశ్రుతులు ప్రాణనిత్యత్వమును బోధించునవి కానేరవు. అప్పుడు ప్రాణములును పరబ్రహ్మంబు నని రెండుపదార్థము లుండవలసి వచ్చుటచే నద్వైతశ్రుతులకును దానికిని (ప్రాణనిత్యత్వప్రకీర్తిని)విరోధము మన జనించినదృష్టమనకు నియమము కలుగదు. ఇట్లే ప్రాణములకుఁ గూడ నియమము లేకపోవు ననియు ఏకారణమువలన వైశేషికమతము యుక్తికూన్యమనియు సిద్ధాంతము చేయఁ బ్రయత్నము కల దేని యప్పుడును పునరుక్తిదోషము వచ్చును. పూర్వపాదాంతమునందే ‘సర్వవ్యాపక లగజీవు లనేకు లుండురేని వారియదృష్టము లను గాని దేహములను గాని నియమించుటకు (ఇదియే వీనిదేహము వీనికర్త అని నిర్ధారణ చేయుటకు) వీలు లేదు’ అని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఈసిద్ధాంతము తోనే ప్రాణములను గూర్చినసిద్ధాంతముఁ గూడ చేయఁబడి నట్లే యయ్యెను దానినే ఘటలఁ జేసినఁ బునరుక్తిదోషము వచ్చుచు కదా! కావున నెట్లు విచారించినను ఈ సూత్రమునందు ‘తథా’యనుపదమును ప్రయోగించుట యసంబద్ధమనితోచుచున్నది. అని ఈసూత్రముపై సంశయము వచ్చును కాని ఇది నిలుచునది కాదు.

శ్రుతియందు ‘ఏతస్మాదాత్మనః సర్వే ప్రాణాః సర్వే లోకాః సర్వే జీవాః సర్వాణి భూతాని వృక్షచ్చరంతి. ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ ఖం వాయు ర్జ్యోతి రాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారణీ’ అను మొదలగుశ్రుతులయందు ప్రాణసృష్టికి ననేకముల సుపమానములుగఁ జెప్పియున్నది. లోకములు మొదలగు వానివలెను ఆకాశాదులవలెను ప్రాణములు కూడ సృష్టి యైనవియే యని సూత్రమునకు నర్థముఁ జెప్పవచ్చును. మఱియుఁ దృతీయపాదారంభమున భూతసృష్టి చెప్పబడి యున్నది దానితో నైనను ప్రస్తుతప్రకరణమునకుఁ బోలిక యుండవచ్చును. ఒకానొకస్థలమున దూరమునందున్నవానితోఁగూడ ప్రకృతమునకుఁ బోలికఁ జెప్పట కలదు. పూర్వమిహంసాశాస్త్రమున ‘పానవ్యాప చ్చ లిద్యత్’ అనుసలమున జైమిని మహాముని యిట్టిపోలిక నే చెప్పియున్నాడు.

దుర్ని వారమై వచ్చును. ఇట్లు వచ్చిన వేదప్రామాణ్యము నశించును కావున దానికే బ్రాహ్మనిత్యత్వపరముగ నర్థముఁ జెప్పఁగూడదు. అది * యహం తరప్రళయములనుఁ గూర్చి చెప్పి యుండవచ్చును. ఆసమయమున సర్వ లోకములును నశించును గాని నూత్నశరీరాభిమాని యగుహిరణ్యగర్భుఁడు లేక సృష్టికర్త యని చెప్పఁబడుచుండును నశింపఁడు కదా! ఈకారణమువలన నాయనకుఁ గలయింద్రియములును నశింపఁ దీనిఁ బట్టి యాశ్రుతి అట్లు చెప్పి యుండవచ్చును ; ఇందు విరోధమేమి కలదు? ఈకారణమువలన నెట్లును ఇంద్రియము లుత్పన్నము లైనవియే.

సూత్రము. ౨.

అవతారిక:—“సృష్టికిఁ బూర్వమున నింద్రియములుఁ గల వని శ్రుతియందే జెప్పఁబడి యుండుటచే ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి † గాణియే కావలయును” అనుపక్షమును ఖండించుటకై మఱియొక హేతువునుఁ జూపుచున్నాఁడు.

౨౭౨. † గౌణ్యసంభవాత్. ౨. ౪. ౨.

తాత్పర్యము:—ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి యెట్లును గాణి కానేరదు. అట్లు “గాణియే. కావలయును” అని చెప్పిన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు భంగము వచ్చును. సర్వపదార్థములునుఁ బరమేశ్వరునివిచారము లైననే కదా పర

* అనంతరప్రళయము అనగా సృష్టిమొదలు బ్రహ్మప్రళయము జరుగుటకు ముందు కలుగుయొగప్రళయాదులు. (పంచప్రళయములు చూ. పు. 3౬౬.)

† గాణి (పు. చూ. ౫౨౫).

‡ గౌణ్యసంభవాత్. ౨. ౪. ౨.

ఈసూత్రము మూడవపాదమునందు వియదధికరణమునఁ బూర్వపక్షసూత్రముగ వచ్చియున్నది అచ్చట “గాణి, అసంభవాత్” అని పదచ్ఛేదముఁ జేసి “అకాశోత్పత్తిశ్రుతి ఇతరశ్రుతులకు విరుద్ధ మగుటచే ముఖ్యమగుటకు నీలు లేదు కావున గాణియే” యని వ్యాఖ్యానము చెయ్యఁబడి యున్నది. “సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు హని వచ్చును కావున సర్వవిజ్ఞానమును విచారించుటకై సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు హాని నీదాంతసూత్రమే కావున నేకపదముగనే పరిగణింపఁబడి ‘సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు హాని’

మేళ్యోర్జ్జానముచే సర్వవిజ్ఞానమును గలుగును? ఇట్లు కాక ఇంద్రియములు మాత్రము నిత్యములై యుత్పత్తిరహితములై యుండిన నా ప్రతిజ్ఞ యెట్లు సిద్ధించును? ముండకోపనిషత్తునందు “కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వ మిదం విజ్ఞాతం భవతి” (చూ. ౧-౨-౨౧-౨౩.) అని సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞ నాచరించి దానిని సమర్థించుటకై “ఏతస్మా జ్ఞాయతే ప్రాణో” అను మొదలగువాక్యము చెప్పబడి యున్నది. స్పష్టముగాఁ గూడ “బ్రహ్మై వేద మన్మతం పురస్తాత్” = “ఈపూర్వభాగ మంతయును బ్రహ్మమే” అను మొదలగువాక్యములచే బ్రహ్మభిన్న మగుపదార్థమే లే దనియు; జెప్పబడి యున్నది. ఇట్లుండఁ బ్రాణోత్పత్తిశ్రుతి గొణి యగుటకు నేమి వీలు కలదు? అదియు బరమేశ్వరున కభిన్న మైపదియే కావలయును. అట్లగుటకును అది (ఇంద్రియసమూహము) పరమేశ్వరునుండియే జనించియుండవలయును కదా! ఈకారణమువలన నెట్లును ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి గొణి కానేరదు.

౨౨౩. తత్ప్రాకృతే శ్చ. ౨. ౪. ౩.

తాత్పర్యము:—మఱియు “ఏతస్మా జ్ఞాయతే” అను మొదలగువాక్యములయందు మొట్టమొదట గల “జాయతే” యనుపదము ప్రాణాదులతోను భూతములతోఁ గూడ సంబంధపడి యున్నది. భూతములవిషయమున నది ముఖ్యార్థమునే చెప్పునని యిదివఱకే స్థాపించితిమి కదా! ఇట్లుండఁ బ్రాణములవిషయమున మాత్రము గౌణార్థము నెట్లు చెప్పును? సమానవాక్యమున నొక్కస్థలముననే యుండి యనేకపదములతో సంబంధపడి యున్న పదము కొన్నిటితో ముఖ్యముగాను మఱికొన్నిటితో గౌణముగాను సంబంధించు నగుట యెట్లు యుక్తియుక్త మగును? అప్పుడు

ధము వచ్చున కావున ఏప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి గొణి యగుటకు వీలు లేదు? అని వ్యాఖ్యానింపము చేయబడి యున్నది. విరుదధికరణమునందువలనే యిచటఁ గూడ ఏమాత్రమునకు నర్థముఁ జెప్పినచో సర్వవేదాంతకాస్త్రమునకు నది విరుద్ధ మగును. ప్రాణములు జీవునివలె శుద్ధ బ్రహ్మరూపములా? లేక బ్రహ్మభిన్నము లగునిత్యపదార్థములా? అవి యచేతనము లగుటచే బ్రహ్మరూపములు కానేరవు. సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞకు హని వచ్చుటచే బ్రహ్మభిన్నములును కానేరవు. కావున ఏయర్థమును చెప్పువారు సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞ నలక్ష్యము చేసినవాడగుటకు కావున విధి యున్నది.

వాక్యమే వికారరూపము కలది యగును కదా! మఱియు ఈ 'జాయతే' యనుపదము మొట్టమొదట ప్రాణములను, గూర్చియే చెప్పబడియున్నది. ఈయొక్కస్థలముననే గాక "స ప్రాణ మస్మజత ప్రాణా చ్ఛృద్ధాం" = "ఆ పరమేశ్వరుడు ప్రాణమునుసృజించెను ప్రాణమునుండి శ్రద్ధనుసృజించెను" అని మఱియొకస్థలమునందు, గూడ, జెప్పబడి యున్నది. పూర్వమున లేనే యిచ్చట, గూడ "అస్మజత" యనుపదము మొట్టమొదట ప్రాణము, గూర్చియే చెప్పబడి శ్రద్ధాదులతో సంబంధపడుచున్నది. ఇట్లే యితర స్థలములయందును "భూతాని వ్యుచ్చరంతి" అని వాక్యాంతమున గల 'వ్యుచ్చరంతి' యనుపదంబును ప్రాణాదులతో సంబంధపడియే యున్నది. ఇట్లుగుటచే ననేక శ్రుతులయందు ప్రాణోత్పత్తి ముఖ్యముగనే చెప్పబడె ననుటలో సంశయము లేదు.

౨౭౪. తత్పూర్వకత్వా ద్వా చః. ౨. ౪. ౪.

తాత్పర్యము:—ఇంతమాత్రమే కాదు. తైత్తిరీయశ్రుతియందు వ్రత్యక్షమ. ౧. గా కున్నను అర్థానుసారముగ నిగద్రియస్పష్టియు: జెప్పబడియే యున్నది. "అన్నమయం హి సోమ్య మన ఆపోమయా: ప్రాణా నేజోమయా వాక్" = "ఓ శాంతుఁడా! మనస్సు అన్నమయము ప్రాణములు జలమయములు వాగింద్రియము తేజోమయము" అని వాగాదులస్వరూపము వివరింపబడి యున్నది కదా దీనిని పట్టి విచారించిన నీవిషయము స్పష్ట మగుచున్నది. ఎట్లనిన:—

ఈఅన్నమయత్వాదులు ప్రాణాదులకు ముఖ్యములా? లేక గాణములా? ముఖ్యములై న మనస్సు మొదలగువారితో: బాటు సరేంద్రియములస్పష్టియు: జెప్పబడె ననవలయును. అన్నమనఁగా పృథివి కావున మనస్సు దానినుండి జనించె ననియు ప్రాణములు జలమునుండి యుత్పన్నము లయ్యె ననియు వాగింద్రియ మగ్నినుండి సంభవించె ననియు నా శ్రుతివలన ("అన్నమయం హి సోమ్య మనః" అను మొదలగు శ్రుతివలన) దేలుచున్నది కదా! ఇట్లు, గాక నది (ఆయున్నమయత్వాదిశ్రుతి) గాణమైననూ ఈసిద్ధాంతముచకు భంగము రాదు. అప్పటికిని ఆశ్రుతియందలి యుపక్రమాదుల వివరించిన "ఈశ్వరుడు సర్వపదార్థములయందును జేరి వారినిమనరూపములఁ బ్రకటించుచున్నాడు కావున నీమనస్సు మొద

లగునవి కూడ భూతసుయములే కావలయును. లేకున్న బరమేశ్వరుడు దీనియందు బ్రవేశించుననుట సంభవింపదు. ఈకారణమువలన నివి భూతమయములై నను, గాకున్నను శ్రుతియట్లు (మనస్సు అన్నమయము అను మొదలగురీతులతో) చెప్పుచున్నది. దీనికి 'పరమేశ్వరుడు ప్రాణాదులయందు, బ్రవేశించి వానినామరూపముల, బ్రకటించుచున్నాడు.' అనుట మాత్రమే కాని 'ప్రాణాదులు భూతమయములు' అనుట కాదు" అని మాత్రమే చెప్పవలసి యుండును. వాస్తవస్థితిలో "ప్రాణాదులు భూతమయములే" అని యిదివఱకే సయక్తికముగ సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. కావున నెట్లు చూచినను ఇంద్రియములకు నుత్పత్తి నిర్వివాదముగ సంభవించును. "ఉత్పత్తికిఁ బూర్వమున బ్రాణములు గలవు" అని చెప్పుశ్రుతికి అవాంతరప్రశయపరముగ నర్థము చెప్పవలయు నని యిదివఱకే సిద్ధాంతము చేసియున్నాము. ఏవిధముగ జూచినను ఆసిద్ధాంతమును భంగము చేయుటకు వీలు లేదు. ఇంద్రియము లనునవి యెప్పటికి నొకరి నాశ్రయించి యుండునవియే కాని స్వతంత్రముగ నుండునవి కావు. సృష్టికిఁ బూర్వమున నవి కల ననిన నప్పుడు వానికి నాశ్రయ మెయ్యెదియో నిర్ణయింపవలసి యుండును. అప్పుడు (సృష్టికిఁ బూర్వమున) పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడు మాత్రమే కలఁ డని సర్వశ్రుతులయందును ఘోషింపబడుచున్నది. "అప్రాణో హ్యనునాః" = "ప్రాణములు (ఇంద్రియములు) లేనివాఁడు మనస్సు లేనివాఁడు నిత్యపరిశుద్ధుఁడు" అని యాయనకు నింద్రియాభావము కూడ పలుమాఱు చెప్పబడి యున్నది. ఇట్లుండ నింద్రియములు సృష్టికిఁ బూర్వము నిరాశ్రయములై యుండుట యెట్లు? ఈకారణమువలన నాశ్రుతి యవాంతరప్రశయవిషయమే యనియు ఇంద్రియములును హిరణ్యగర్భ నాశ్రయించి యుండు ననియు, జెప్పవలయును. కావున నెట్లును ప్రాణాదుల కుత్పత్తి కలదు. ప్రాణ నిత్యత్వ శ్రుతి పైన వర్ణించినవిధముగ గాని యగుటచే ప్రాణోత్పత్తి శ్రుతులతో దానికి విరోధము లేదు.

సప్తగత్యధికరణము. ౨.

విషయము సంగతి:—పైయధికరణమున నింద్రియములకు నుత్పత్తి కల దనువిషయము సాధింపఁ బడెను. ఇప్పుడు దాని నాశ్రయించి

ఆశ్రయాశ్రయీభావసంగతితో నిందియసంఖ్యనుఁగూర్చి విచారింపఁబడును. “జీవుఁడు ఇందియములకంటె భిన్నుఁడు” అనువిషయము సిద్ధాంతముఁ జేయుటయే ఈవిచారమునకు ఫలము.

సందేహము:—కొన్ని శ్రుతులయందు “సప్త ప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాత్” అనువాక్యముచే “నిందియములు *సప్తసంఖ్య కలవి” అని చెప్పఁబడి యున్నది. మఱి గొన్నిటియందు “అష్టా గ్రహాః” అనుమొదలగు వాక్యములచే ఇందియము † “లెనిమిది ‡ తొమ్మిది § పది || పదునొకండు ¶ పంద్రెండు ** పదుమూడు” అని పరస్పరవిరుద్ధముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఈసంఖ్యాశ్రుతులకుఁ బరస్పరము విరోధము కలదా? లేదా?

సూత్రము. ౫.

అవతారిక:—అను నీసంశయమును ఏకదేశితముతో నిరాకరించుచున్నాఁడు.

* ఉపనిషత్తులయందు గొన్నిస్థలములలో నేత్రము; నాసిక; నాలుక; నాక్కు; శ్రోత్రము; మనస్సు; చర్మము; ఆనునీయేడు మాత్రమే ఇందియము అని చెప్పఁబడెను.

† శ్రుతియందు ఇందియశబ్దమునకు మారుగా గ్రహశబ్ద ముపయోగింపఁ బడి యున్నది. గ్రహ మనగా బంధించునది. జీవుని సంసారమున బంధించును కావున నిందియముల కీపేరు వచ్చినది. మఱియు నాగ్రహము లెనిమిది. జ్ఞానేందియము లైదు. మనస్సు నాక్కు హస్తములు ఆనునీమూడునుఁ గలిసి యెనిమిది.

‡ మఱియొకచోట నవరంద్రములు నుఁ దొప్పి దిందియములనుఁగ శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

§ మఱియొకచోట నవరంద్రములును నాభితోఁ గూడఁ బది యిందియము అని చెప్పఁబడెను.

|| జ్ఞానేందియము లైదును కర్తేందియము లైదును మనస్సొక్కటియునుఁ గలిసి పదునొకం దిందియము అని మఱియొకచోట జెప్పఁబడెను.

¶ వై జెప్పినయిందియములతో వృద్ధయమును (బుద్ధిని) చేర్చుకొని కొన్ని చోట్ల పంద్రెండిందియములు చెప్పఁబడెను.

** మఱి కొన్నిస్థలములయందు యాపంద్రెండింటితో నహంకారమునుఁ గూడఁ జేర్చి పదుమూడుగాఁ జెప్పఁబడెను.

౨౭౫. సప్తగతే ర్విశేషితత్వాచ్చ. ౧. ౪. ౫.

తాత్పర్యము:—పైనఁ జూపినవిరోధము ఎట్లునుఁ గలుగ నేరదు. ఇంద్రియములు ఏడనియే నిర్ణయింపవలసి యున్నది. శ్రుతి యివిషయమునుఁ జెప్పుచున్నది యనుట నిస్సంశయమే కదా! సామాన్యముగఁ జెప్పుటయే కాదు మఱియొకస్థలమున “సప్త వై శీర్షన్యాః”=“శిరస్సున నున్నవి యేడు” అని విశేషముగఁ గూడఁ జెప్పి యున్నది. శిరస్సున నున్నవి మాత్రమే ప్రాణములై నఁ దక్కినవి కానిని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. “వాఁడు కుడికంటితోఁ జూడఁగలఁడు” అనిన “వాఁడు ఎడమ కంటితోఁ జూడలేడు” అని ప్రత్యేకముగఁ జెప్పవలయునా? ఈకారణము వలన సింద్రియములు సప్తసంఖ్య కలవియే యని తేలుచున్నది. “ఇంద్రియము లెనిమిది తొమ్మిది” అని యనేకశ్రుతులున్నను వానికి ప్రస్తుత శ్రుతివాక్యముతో (“సప్త ప్రాణాః” అనుశ్రుతివాక్యముతో) విరోధము కలుగదు. అనేకస్థలములయం దనేకవిధములుగ సంఖ్యలు చెప్పఁబడి యుండుటచే “ఇందు దేనినినిర్ణయింపవలయును” అని సంశయము రాఁగా, *లఘు వగుటచేతను బహువాక్యసమ్మత మగుటచేతను సప్తసంఖ్య నిర్ణయింపఁబడెను కావున దానికి ననుకూలముగ సర్వశ్రుతులును (సంఖ్యను చెప్పు శ్రుతులును) సమన్వయింపఁ బడవలయును. ఆయాసింద్రియముల వ్యాపారభేదముల ననుసరించి సంఖ్యాభేదము వర్ణింపఁబడె ననవలయును. ఈకారణమువలన నిచ్చట శ్రుతివిరోధము లేదు.

సూత్రము. ౬.

అవతారిక:—ఇట్లు పై సంశయమును ఏకమతానుసారముగ నివారించి ఈసూత్రమున స్వమతమును చెప్పుచున్నాఁడు.

౨౭౬. హస్తాదయస్తస్థితే ౭తో నైవమ్.

౧. ౪. ౬.

తాత్పర్యము :—ఈసిద్ధాంతము యుక్తియుక్త మైనది కాదు. హస్తములు మొదలగునవికూడ సింద్రియములే. “హస్తా వై గ్రహాః స

కర్తృణా ౭తిగ్రహేణ గృహీణో హస్తాభ్యాం హి కర్తృ కరోతి” “హస్తములు జీవుని బంధించునట్టిపదార్థములు (ఇంద్రియములు) వానికిఁ బుచ్చి కొనుట, విడుచుట అచక్కలతో సంబంధము కలదు. ప్రతిపురుషుఁడును ఒకపదార్థము నీయవలయు ననిననుఁ దీసికొనవలయుననినను హస్తములతోడనే కదా వ్యాపారము నాచరించును” అను మొదలగు బృహదారణ్యవాక్యములఁ బట్టి చూచిన నింద్రియములసంఖ్య యధికమగును. ఈకారణమువలన సధికసంఖ్యనే గ్రహింపవలయును కాని యల్పసంఖ్యను కాదు. అధికాల్పములకు విరోధము వచ్చెనేని యధికసంఖ్యను గ్రహించి యల్పమును విడుచుటయే యుక్తియుక్తము. ఎప్పటికిని అధికమున నల్పసంఖ్య యంతర్భావము నొందును కాని యల్పమున సధికసంఖ్య యంతర్భావము నొందనేరదు కదా! కావున “ద శేషే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశ” = “పురుషునియందు ఇంద్రియములు పది మనస్సు పదునొకండవది” అను శ్రుతి నాశ్రయించి యింద్రియములు పదునొకండనియే గ్రహింపవలయును. శ్రుతివాక్యములకు స్వాభావికముగనే ప్రామాణ్యమున్నను, వానియర్థమును నిర్ణయించుటకు మఱియొక ప్రమాణము సహాయముగ నుండ నక్కఱ లేక పోయినను, వానిలోఁ బరస్పర విరోధము వచ్చినప్పుడును, వికల్పమునకు నవకాశము లేకపోయినప్పుడును సిద్ధాంతమునకై లోకన్యాయము ననుసరింపవలసియే యుండును. ఇచ్చట నింద్రియములు పదార్థము లగుటచే వానివిషయమున వికల్పముండుటకు ఏలు లేదు; లోకము ననుసరించి చూచినను, బదునొకండుకార్యము లకంటె సధికము లేట్లును సిద్ధింపవు. కావునఁ దదనుసారముగఁ బదునొకం డింద్రియములు మాత్రమే కల్పింపఁబడవలసి యున్నవి. ప్రత్యక్షానుభవమున శబ్దాదివిషయము లైదును మాటలాడుట మొదలగు కర్తృ లైదును వేటువేటుగఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈపదిక్రియలకును జ్ఞానేంద్రియము లైదును కర్మేంద్రియము లైదునుఁ గలసి పదింద్రియములు కల్పింపఁబడవలయును. సంకల్పము నిశ్చయము మొదలగువానికి నొక్కయంతఃకర్తృణము చాలును. అది యొక్కటియే దీపమువలె సర్వతోముఖమై సర్వేంద్రియములవై పునకును సంచరింపవచ్చును. ఇంతకంటె సధికసంఖ్యలను జెప్పు శ్రుతులును అంతఃకర్తృణమై భేదములు మొద

లగువాని నాశ్రయించి సమన్వయింపఁబడవచ్చును ; అల్పసంఖ్య ఈసంఖ్య యందే యంతర్భావమును జెందవచ్చును.

మఱియును శిరస్సున నేడిందియములు లేవు. ఉన్నవి నాల్గే. నేత్రములురెండుగా గానఁచుచున్ననూ అందున్నది యొకయిందియమే. రెండు కన్నులును తెఱచి యున్నప్పుడు గానవచ్చునంతవిశేషముగ నొకకన్ను మూసివేపుడు కానరాదనుట సర్వానుభవసిద్ధమే ఆరెండునుఁ బరస్పరభిన్నము లగునిందియములే యయ్యెనేని యాయనుభవ మెట్లు సంభవించును ? ఇట్లే కర్ణములు నాసికలుగూడ రెండుగఁగానవచ్చుచున్న ను అందు కలయిందియము మాత్ర మొక్కటియే. సర్వవ్యాపారములును ఈనాల్గిందియములచేతనే నిర్వహింపఁబడు ననుట శక్యమగునా ? కావున నెట్లును ఇందియములు ఏడే యనుటకు వీలులేదు. యెనిమిది యని వర్ణించినస్థలమునందును సంచారము వినర్గము (మలవినర్జనము) ఆనందము అనులోక ప్రసిద్ధకర్తలు మూఁడును విడువఁబడి యున్నవి యనుట విస్పష్టమే. తొమ్మిది పది యని చెప్పఁబడియున్నస్థలములయందు కేవలరంధ్రములే యుద్దేశింపఁబడెను కాని యిందియములు కావు. పది యని చెప్పినస్థలమున 'నాభి ర్దశమీ' అని కేవలరంధ్రమే పదియనదిగాఁ జెప్పఁబడెను. నాభి యనునొకనిందియము లోక ప్రసిద్ధమై లేదు కదా * ప్రాణవాయువునకు నొకస్థాన మగుటచే నాభియుఁ బదియనరంధ్రముగా నుద్దేశింపఁ బడెను. 'ఇందియములు పదునొకండు' అనిచెప్పినశ్రుతినిఁగూర్చియు 'పంద్రెండు పదుమూఁడు' అని చెప్పినశ్రుతులనుఁ గూర్చియు ఇదివఱకే వివరించితిమి. ఉపాసనార్థమై కూడ శ్రుతి యిన్నివిధములుగఁ జెప్పుచున్నది. కావునఁ బైన వివరించినవిధముగ లోక ప్రసిద్ధము లగు కృత్యముల నాశ్రయించియే ఇందియముల నేకాదశసంఖ్యఁ గలవానినిఁగా నిర్ణయింపవలయును; శ్రుతివిరోధంబును లేదని యిదివఱకే నిర్ణయింపఁ బడి యున్నది కదా!

* నాభి సమానవాయువునకు స్థాన మైనను అది ప్రాణవాయువుయొక్కరూప భేదమే కావున నట్లు చెప్పఁబడెను. శరీరములోపల సంచరించువాయువునకు సామాన్యముగ ప్రాణవాయువు అని పేరు. అది యొరువిధము లగుకార్యముల నాచరించుటచే దానికి ప్రాణాపానాదు లగునైదుపేర్లు వచ్చినవి. అందు ప్రాణవాయువు హృదయమునందును ఆపానవాయువు గుడమనందును వ్యానము స్వశరీరమునందును సమానము నాభియందును ఉదానము కలమునందును ఉన్నది. Digitized by eGangotri

అవతారిక:- ఈయధికరణమునకే మఱియొకవిధముగ వ్యాఖ్యానమును జేయుచున్నాఁడు. విషయసంగతి సంక్షేపము లన్నియుఁ బూర్వమువలెనే యని తెలిసికొనవలయును.

సూ. సప్తగతే ర్విశేషితత్వాచ్చ.

తాత్పర్యము:- ఇంద్రియములు ఏడే. “త ముత్క్రిమంతం సర్వే ప్రాణా అనూత్క్రిమంతీ” = “ వాయువు నిర్గమించునప్పుడు ఇంద్రియము లన్నియు నిర్గమించును” అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు * ఏడింద్రియములకు మాత్రమే నిర్గమనము చెప్పబడి యున్నది. ‘సర్వశబ్దము కలదుకదా’ యనియెదవేమో యచ్చటఁ బ్రస్తాపింపబడినవి యేడే కావున సంతకంపై సధికసంఖ్య నెట్లును గ్రహించుటకు వీలులేదు. † విజ్ఞానప్రస్తావముఁగూడఁ గలదు కదా! అది యెనిమిదవది యగుచున్నదే” అనియెదవేమో యని మనస్సుకంటె భిన్నము కాకపోవుటచే నేడుపదార్థములయందే జేరును. అది సంకల్పరూపము కాకపోయినను మనోవృత్తియే కదా.

అవతారిక:- ఈపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాఁడు.

సూ. హస్తాదయస్తుస్థితేఽత్రో నైవమ్.

తాత్పర్యము:- ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. యే డింద్రియములకంటె సధికములై హస్తాదు లున్నవి అవియు జీవుని బంధించునవి కావున శ్రుతియందు గ్రహము లని చెప్పబడుచున్నవి. ముక్తిదొఱకునంతవఱకు సవి జీవుని బంధించు నేని యప్పుడు కాని యానామధేయమునకు సార్థకత్వము గలుగదు కదా! ఈ కారణమువలన

* ముఖమున నున్నరంధ్రములేడును యేడు ప్రత్యేకేంద్రియములుగ నుపాసనార్థమై బృహదారణ్యకోపనిషత్తునఁ జెప్పబడియున్నవి.

† విజ్ఞానప్రస్తావము=మరణకాలమునందు మోహము!వచ్చునప్పుడు విజ్ఞానముగూడ జీవునితోఁ జేరు ననియు నికారణమువలన జీవుఁడు తనకంటె భిన్న మగుపదార్థమును తెలిసికొన నేరఁ డనియు జేయబడినప్రస్తావము. ఇది ‘ఏకీభవతి న పశ్యతి త్యాహుః’ అని యారంభించి ‘ఏకీభవతి న విజానా తీత్యాహుః’ అనుమొదలగు శ్రుతిచే వివరింపబడినది. Langamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

‘ద శేమే’ అను మొదలగు శ్రుతి నాశ్రయించి యేకాదశేంద్రియములే కల వని, సిద్ధాంతముఁ జేయవలసి యున్నది. ‘పుర్యష్ట కేన లింగేన ప్రాణా ద్యేన స యుజ్యతే, తేన బద్ధస్య వై బంధో మోక్షో’ ముక్తస్య తేన చ, ‘పంచప్రాణములు జ్ఞానేంద్రియములు కర్మేంద్రియములు అంతఃకరణము శబ్దస్పర్శాదులు అజ్ఞానము కామము కర్మ అనునీయేనిమిదింటితో జీవు నకు నెప్పటికిని సంయోగము కలదు. వానిసంయోగ మున్నంత కాలము నాతఁడు బద్ధుఁ డగును; విడువఁగానే ముక్తుఁ డగును’ అని స్మృతి యీ విషయము స్పష్టముగ నే చెప్పుచున్నది. లోకమునందును సర్వజీవులకును సప్తేంద్రియములచేతనే గాక హస్తాదులచేతఁ గూడ బంధ ముండుట స్పష్టముగ గాన వచ్చుచున్నది. ‘హస్తా చాదాతవ్యంచ’=“హస్తములును గ్రహింపవలసినదియును” అను మొదలగువాక్యములచే న్రశ్నోపనిషత్తు నందు పదునొకండింద్రియములును గ్రహింపఁబడి యున్నవి; జీవునితో నన్నియు నిర్గమించు ననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావున నూరక నిదర్శన మునుఁ జూపుటకై మాత్రమే బృహదారణ్యకమున సప్తేంద్రియములు ప్రస్తాపింపఁబడెను కాని మఱి యేమియుఁ గాదు. అచ్చటి సర్వశబ్దార్థం బును నిరర్థకముగ సంకోచించుట యుక్తము కాదు; * ప్రకరణ మున్నను † శ్రుతి దానికంటె బలవంతము కావునఁ బ్రకరణానుసారముగ ద్రిప్పఁ బడుటకు శక్యము కాదు. కావున నింద్రియములు పదునొకండె.

ప్రాణాణుత్వాధికరణము. 3.

విషయము:—ఇచ్చట ‘నింద్రియములు శరీరమునందు మాత్రమే వ్యాపించి నూత్నములై (నేత్రాదుల కగోచరములై) యాకాశతల్యములై యున్నవి’ అనువిషయము నిరూపింపఁబడును.

సందేహ పూర్వపక్షము:—పై యధికరణమునఁ బదునొకండింద్రియములును జీవునితోఁ గూడ నిర్గమించును అని సిద్ధాంతము చేయఁబడెను. ‘ఈనిర్గమనము ముఖ్యమా? లేక ‘గౌణమా’ యని సంశయము రాఁగా దానికి సాంఖ్యి లిట్లు సమాధానముఁ జెప్పుదురు. ఇంద్రియము

* ప్రకరణము (౧౦౨ పు. చా.)

† శ్రుతి (౧౦౨ పు. చా.)

అహంకారమువలనఁ జనించినవి. అహంకారము సర్వవ్యాపకము. కావున నివియు నట్టివే కావలయును. ఇట్లున్నను ఆయింద్రియములు దేహ మధ్యమునందు మాత్రమే ప్రకటము లగును; దీనిచేతనే వానికి రాకపోక లు గౌణముగ సంభవించును. ఇంతియగాని అవిప్రధానముగానే పరలోక మునకుఁ బోవు నని చెప్పుట యుక్తిశూన్యము. శ్రుతియైనను అనుభవ విరుద్ధముగఁ జెప్పిన సంగీకరింపఁ జనదు కదా!

సూత్రము. ౨.

సంగతి అవతారిక:—అని యాక్షేపసంగతితో వచ్చినయీపూర్వ పక్షమును ఖండించుటకై యాయుధికరణ మారంభ మైనది.

౨౨౨. అణన శ్చ. ౨. ౪. ౨.

తాత్పర్యము:—ఈయింద్రియములు సర్వవ్యాపకము లగుటకు వీలు లేదు. అహంకారము సర్వవ్యాపక మనుటయు విరుద్ధమే. ప్రతిశరీరమునందును “నేను నేను” అని యహంకార మనుభవమునకు వచ్చుచున్నది. ప్రత్యేకముగ నున్నట్లును తోచుచున్నది. సర్వవ్యాపకమై మఱి యొక యహంకారము ఈపరిచ్ఛిన్నాహంకారములకు మూలమై యున్నదనుటకును, బ్రమాణము గానరాలేదు. ఒకవేళ దానినిఁగూడ (“అహంకారము సర్వవ్యాపకము.” అనుదానినిఁ గూడ) సాధించినను ఆయహంకారము ఇంద్రియములకు గారణ మగు ననుట సంభవింపదు. మొట్టమొదట నట్టియహంకారమును (ఒకదానికి నుత్పత్తికారణ మగునహంకారమును) కల్పించుటయే శ్రుతివిరుద్ధ మని స్పృశ్యధికరణమునందే (చూ. ౨. ౧. ౨.) నిరూపింపబడి యున్నది. ఈకారణమువలన నింద్రియములు ఎట్లును సర్వవ్యాపకములు కానేరవు.

ఇంద్రియములు అణవులే; పరిచ్ఛిన్నములే. అణవులనఁగా సూక్ష్మము లనియు నాకాశతుల్యము లనియు నేత్రాదులకు సగోచరము లనియు సర్థమే కాని పరమాణువు లని కాదు. ఇట్లు కాకున్న (ప్రాణములు పరమాణువులే యైన) ప్రాణవృత్తి సర్వశరీరమునందును ప్రత్యక్షము కాఁ గూడదు. “ఇట్లు కాదు. ఇంద్రియములు పరమాణువు లైనను లోకానుభవమునకు విరోధము లేదు. ప్రతిదేశికమునందునుఁ బ్రత్యే

కముగఁ బరమాణురూపము లగునింద్రియము యుండవచ్చును. త్వగింద్రియము మాత్రము సర్వశరీరము నాశ్రయించి యుండవచ్చును” అనిన నది యుక్తము కాదు. సర్వశరీరమునందు నున్నయింద్రియ మొక్కటియే యనియు నాయూయుపాధుల నాశ్రయించి యాయూకార్యములఁ జేయు ననియుఁ గూడ జెప్పవచ్చును కదా! కావున నింద్రియములు పరమాణువులు కానేరవు. ప్రత్యేకముగనే యాయుంద్రియము లున్న వనినను వాని కాశ్రయము లగుగోళకముల నంతటను వ్యాపించి యుండవలసి వచ్చుటచే పరమాణువులు కానేరవు. గోళకములయందును వానిస్థానములు నిర్ణీతములే యైనను ఆస్థానములయందైన సమగ్రముగ వ్యాపింపవలసి యుండుటచే వానికిఁ (ఇంద్రియములకు) బరమాణుపరిమాణము సంభవింపనేరదు.

“ఇట్లయిన నాయుంద్రియములు మహాపరిమాణము కలవియే యగుటచే దుగ్ధోచరములు కావలసివచ్చును” అనియెడవేమొ యది యుక్తము కాదు. పరమాణువు కాకున్నను దుగ్ధోచరములు కాక సూక్ష్మములై యుండునా కాశాదిపదార్థము లనేకములు ప్రత్యక్షములో నున్నవి కదా! ఈదృష్టాంతమువలన నింద్రియములకును సూక్ష్మత్వము కలదనవచ్చును. లే కున్నఁ బురుషుఁడు మృతి నొందునప్పుడు వానిపార్శ్వమున నున్నవారికి నాయుంద్రియములు వెలికి నిగ్గమించునప్పుడు పుట్టలోనుండి వెలువలికిఁ బోవునర్పమువలె ప్రత్యక్షములు కావలసివచ్చును. ఇది యనుభవవిరుద్ధము కదా!

మఱియు నింద్రియములు సర్వవ్యాపకము లైన తన్నిర్లభమనమును గూర్చి చెప్పుశ్చతులకు విరోధము వచ్చును ; అప్రామాణ్యము కలుగును. “సర్వవ్యాపకము లైనను అవి శరీరమునందు మాత్రమే యభివ్యక్తి నొందు నని చెప్పితిమి కదా!” అనియెడవేమొ ఇది సంభవింపదు. ఇంద్రియములకు శరీరమునందు మాత్రమే యభివ్యక్తి కలుగు ననిన నవి సర్వవ్యాపకము లగునో? కానో? నిర్లభ మెట్లు మీరు దేని నభివ్యక్తి యందురో మేము దానినే యింద్రియము లందుము. అభివ్యక్తి కాని మఱి యేది కాని కార్యసాధన మైన నింద్రియ మని చెప్పవచ్చును కదా! అప్పుడు నామమాత్రమునందే తప్ప వస్తువునందు వివాద ముండదు. కావున నింద్రియముగఁజెల్లుము సూక్ష్మములే. పరిచ్ఛిన్నములే యని సిద్ధాం

తము చేయవలసి యున్నది. మఱియు సర్వవ్యాపకము లగుపదార్థములకుఁ గూడ గమనాగమనము లుండునేని జీవులకుఁగూడ * తద్గుణసారత్వము (చూ. ౨-౩-౨౯.) సిద్ధింపనేరదు. ఆయనకూడ యథేచ్ఛముగ గమనాగమనముల నాచరింపవచ్చును కదా! ఇది బహుశ్రుతులకు విరుద్ధము. ఆకాశాదులకు సంచారము లేకపోవుటచే ప్రత్యక్షాదులకుఁ గూడ విరుద్ధమే. కావున నెట్లును మాసిద్ధాంతమే యుక్తియుక్త మని తోచుచున్నది.

ప్రాణశ్రేష్ఠ్యాధికరణము. ౪.

విషయము సంగతి.—ఈయధికరణమునందు “ప్రాణవాయువుఁ గూడ నింద్రియములవలెనే పరబ్రహ్మమునుండి జనించినదియే” యను విషయము సిద్ధాంతముఁ జేయఁబడును. ప్రాణవాయువునందును ఇంద్రియములయందును గూడఁ బ్రాణశబ్దము వ్యవహరింపఁబడుచుండుటచే బూర్వాధికరణమున నింద్రియరూప మగుప్రాణమును విచారించునప్పుడు వాయురూప మగుప్రాణము కూడ స్మరణకు వచ్చెను. ఈసంబంధముచే నావిషయమును (ప్రాణవాయువుయొక్క విషయమును) ఈయధికరణమున విచారించుచున్నారు. యుక్తులన్నియుఁ బూర్వాధికరణమునందే జూపఁబడెను కావున నాన్యాయములనే యిచ్చట నతిదేశించుచున్నారు.

సందేహము పూర్వపక్షము:—“కొన్నిశ్రుతులు ‘ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణః’ అను మొదలగువాక్యములచే సర్వప్రాణములకును (అనగా ఇంద్రియములకును ప్రాణవాయువునకునుఁ గూడ) సృష్టి చెప్పఁబడి యున్నది. మఱికొన్నిశ్రుతులయందు ‘న మృత్యు రాసీ దమృతం న తస్మి న రాత్రా య అన్న ఆసీ త్ప్రకేతః ఆసీ దవాతం స్వధయా త దేకం’ ‘ఆప్రళయ కాలమునందు మృత్యువుగాని అమృతముగాని సూర్యచంద్రులు

*సద్గుణసారత్వ మనుపదమునఁ దచ్చబ్రహ్మచే బుద్ధిని గ్రహింపవలయును, జీవునకు బుద్ధికి సంబంధించినగుణములే ప్రధానములు కావున సద్గుణసారత్వము (తత్=ఆబుద్ధియొక్క, గుణ=గుణములే, సారత్వము=ప్రధానముగాఁ గలిగియుండుట) కలదని నిర్ణయింపవలయును. పరచూర్ఘస్థితిలో జీవబ్రహ్మలకు భేదములేదు కావున జీవునకు గమనాగమనములు మొదలగువి సంభవింపవు కదా!

గాని పితృదేవతలకు నొసంగఁబడునాహారము మొదలగునవి కాని లేవు. ఏకరూపమై సర్వప్రపంచరహితమై యున్న పరబ్రహ్మ మొక్కటి మాత్రమే యప్పుడు జీవించి యుండెను. అను మొదలగువాక్యములచే నృప్తీకిఁ బూర్వమునఁ గూడ నొకపదార్థము జీవించి యుండె నని చెప్పఁబడుటచే ప్రాణము కల దని చెప్పఁబడినట్లయినది. ప్రాణము లేక నెవ్వరును జీవించరు కదా కావున నీశ్రుతులకుఁ బరస్పరవిరోధముకలదా? లేదా? అనునది సంశయమునకు స్వరూపము. ప్రాణవ్యాపారము ప్రళయకాలమున నున్న దని చెప్పఁబడి యుండుటచే ప్రాణము కూడ నప్పుడు కల దనవలయును. ఉత్పత్తిశ్రుతి కేవల మింద్రియపరమే కావచ్చును. ఈకారణమువలన నింద్రియముల కుత్పత్తి యున్నను ప్రాణములకు లేదని తోచుచున్నది. —

సూత్రము. ౫.

అవతారిక:—అనునీపూర్వపక్షము అతిదేశముచే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౭౫. శ్రేష్ఠ శ్చ. ౧. ౪. ౫.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పట సరి కాదు. ప్రాణవాయువు కూడ నింద్రియములవలెనే పరమేశ్వరునుండి జనించినదియే. “తస్మా జ్జాయతే ప్రాణః” అను మొదలగుశ్రుతి సామాన్యముగ సర్వప్రాణములనుగూర్చియే చెప్పుచున్నది యనవలయును. మఱియొకశ్రుతియందు “స ప్రాణ మనృజత” అని యింద్రియములకంటె భిన్నముగ ప్రాణ ముద్దేశింపఁబడినదిని వలన ప్రాణవాయువునకుఁ గూడ ప్రత్యేకసృష్టి కలదనుట నిర్వివాదముగ డెలియవచ్చుచున్నది కదా! ఇక “స మృత్యుః” అను మొదలగుశ్రుతియు “పరమేశ్వరుఁడు జీవించి యుండెను” అనిసంతమాత్రమున “ప్రళయకాలమునందు ప్రాణములు కలవు” అని యంగీకరింపవలసినవని లేదు. ఆశ్రుతియందే “అవాతం=గాలిలేనిది (గాలి మొదలగుప్రపంచముతో సంబంధము లేనిది యనుట)” అని జగత్కారణమును గూర్చి చెప్పఁబడి యుండుటచేతను ప్రాణములు వాయువులే యగుటచేతను ప్రళయకాలమున నవి యుండవు. ప్రత్యేకముగఁ గూడ ‘అప్రాణో మృత్యునా శుభః’

అని శ్రుతియందు “పరమేశ్వరునకు ప్రాణబంధము లేదు” అని చెప్పబడి యున్నది. కావున నాశ్రుతికి “పరమేశ్వరుడు కలఁడు” అని మాత్రమే యర్థము చెప్పట యుక్తియుక్తము. లేకున్న బహుశ్రుతులకు విరుద్ధమగుటచే నది (ఈ శ్రుతి) యప్రమాణము కావలసి వచ్చును. ఒకవాక్యమప్రమాణమైనను సర్వవేదము నట్టిదే కావలసి వచ్చును. కావున నౌపచారిక మగునీశ్రుతితో “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణః” అనుమొదలగు వానికి విరోధము లేదు.

“ఇట్లు ‘న న్మృత్యుః’ అను శ్రుతికి నన్వయముకుదిరినను ‘ప్రాణోవావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ’=‘ఈప్రాణమే అన్నిటికంటె పెద్దది శ్రేష్ఠమైనది’ అను శ్రుతికి మాత్ర మన్వయము కుదురదు. అన్నియు నొకకారణమునుండి యుత్పన్నములే యగు నేని ప్రాణమ నకుఁ గలుగుశ్రేష్ఠత్వ మేది?” అని యెడవేమొ యదియు యుక్తము కాదు. ఉత్పత్తి యున్నను ప్రాణ వాయువు జీవనాధారము ; శుక్లశోణితసంయోగము కలిగినక్షణము మొదలు మరణము కలుగునంతవఱకు దేహము నాశ్రయించియే యుండు నది. తక్కినయింద్రియములు వానివానిగోళకము లేర్పడునంతవఱకు పని చేయవు గాని ప్రాణవాయువుమాత్ర మట్టిది కాదు. శుక్లశోణితసంయోగసమయమున ప్రాణవాయువు లేకుండిన నవి పిండము నుత్పత్తి చేయుటకే వీలు లేదు కదా! కావున పైనిరూపించినకారణములవలన ప్రాణవాయువు సర్వేంద్రియములకంటె శ్రేష్ఠము; శ్రుతియు నీశ్రేష్ఠత్వము నాశ్రయించియే యట్లు చెప్పెను. ఇంతమాత్రమున “ప్రాణవాయువునకు నుత్పత్తిలేదు” అనుట యేటికి? “న వై శత్యో మస్త్యదృతే జీవితం”= “మేము నీవు లేకున్న జీవింపనేరము (ఇది ప్రాణ వాయువునఁ గూర్చి యింద్రియములు చెప్పినవాక్యము)” అనుమొదలగు శ్రుతులును ప్రాణమ నకు శ్రేష్ఠత్వమును ప్రకారాంతరముతో (ఉత్పత్తి లేకపోవుటవలన గాక జీవనాధార మగుటచే మాత్రమే ప్రాణమునకు శ్రేష్ఠత్వము కల దని) జెప్పుచున్నవి కావున నీశ్రుతికిని “ఏతస్మాత్” అను మొదలగు శ్రుతితో విరోధము లేదు. ఎట్లును ప్రాణములకుఁగూడ నుత్పత్తి కల దనుటయే సిద్ధాంతము. దేని కుత్పత్తి లేకపోయినను సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞకు విరోధము వచ్చు ననుట పలుమారు నిరూపింపబడెనుకదా! కావున ప్రాణోత్పత్తివయమున సందియము లేదు.

వాయుక్రియాధికరణము. ౫.

విషయము సంగతి :—పై యధికరణమున ముఖ్యప్రాణమునకుఁ గూడ నుత్పత్తి కల దని నిరూపింపఁబడెను. ఈయధికరణమునందు దాని నాశ్రయించి యాశ్రయాశ్రయీభావసంగతితో, బ్రాణస్వరూపము నిరూపింపఁబడును.

సందేహము:—“ ‘యః ప్రాణః స వాయుః స ఏష వాయుః పంచ విధః ప్రాణోఽపానో వ్యాన ఉదాహః సమానః’=‘ప్రాణ మనునది వాయువే. ఈవాయువు ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానభేదములతో నై దువిధములై దేహమున నున్నది’ అని శ్రుతియం దొక్కచోట యీ ప్రత్యక్షవాయువే ప్రాణ మని చెప్పఁబడి యున్నది. మఱియొకస్థలమున ‘ప్రాణ ఏవ బ్రహ్మణ శ్చ శ్చతుర్థః పాదః స వాయు నా జ్యోతిషా భాతి చ తపః చ’=‘ప్రాణము మనోరూప బ్రహ్మమునకు నాల్గవపాదము. అది వాయువుచేతను తేజస్సుచేతను ప్రకాశించును. స్వవ్యాపారముల నాచరించును.’ అని ప్రాణములకును వాయువులకును పరస్పరభేదము చెప్పఁబడి యున్నది. ఈరెంటికిని పరస్పరవిరోధము కలదా? లేదా?” అనునది సంశయమునకు స్వరూపము. ఇందు “ ‘వాయువే ప్రాణమగుటచే వాయువునకంటె జీవుఁడు భిన్నుఁడు’ అనిమాత్రమే సిద్ధాంతము చేయవలయును. మఱియు సాంఖ్య మతస్థలయభిప్రాయముల నింద్రియవ్యాపారమే ప్రాణము గావున దాని కంటెగూడ జీవుఁడు భిన్నుఁడని చెప్పవలయును” అనుట పూర్వపక్షమునకు విశేషఫలము. “ ‘ఈవాయువుగాని నింద్రియవ్యాపారములు కాని ప్రాణము కాకపోవుటచే నీరెంటికంటెను వీనికంటె భిన్నమైయున్న ప్రాణమునకంటెను గూడ జీవుఁడు వేరుగువాఁడే’ అనియే సిద్ధాంతము చేయవలయును” అనుట సిద్ధాంతమునకు ఫలము. వీనిసామాన్యఫలములను గూర్చి పాదావతారికయందే నివరించియున్నాము.

పూర్వపక్షము:—పై నజూపఁబడిన శ్రుతులకు గలవిరోధ మెట్లును పోవుటకు వీలుగానరా లేదు. కావున నేదియోయొక శాస్త్రముననుసరించి ప్రాణస్వరూపమును నిర్ణయించి పిదప శ్రుతుల నేదియోయొకవిధముగ సమన్వయింపవచ్చును. ఈవిషయము సాంఖ్యదర్శనమున స్పష్టముగనే నిరూపింపఁబడినది. ఇంద్రియవ్యాపారమే ప్రాణమని యచ్చట

చెప్పబడి యున్నది. అదియే యుక్తియుక్తమని తోచుచున్నది. “ఏతస్మా జ్ఞాయతే ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ” అనుమొదలగుశ్లోకముల యందు యింద్రియములకంటె, బ్రాణములు భిన్నములుగఁ జెప్పబడెను. ఇంద్రియవృత్తులే ప్రాణము లగునేని యెట్లు చెప్పబడుటకు వీలు లేదు కదా! వృత్తులకును ఆవృత్తులు గలపదార్థములకును భేదమే లేదుకదా!” అనియెడి వేమొ యది యుక్తము కాదు. వృత్తికిని యావృత్తి గలపదార్థమునకును గూడ నొకవిధముగ భేదమును చెప్పనచ్చును. కావున సాంఖ్యసిద్ధాంతమున దోషము కానరాలేదు.

సూత్రము. ౯.

అవతారిక:— అనిన నీయంశమును మొట్టమొదట ఖండింపు చున్నాడు.

౨౭౯. న వాయుక్రియే పృథ గుపదేశాత్.

౨. ౪. ౯.

తాత్పర్యము:— ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. విచారించి చూచిన ప్రాణము వాయుమాత్రంబును కాదు; ఇంద్రియవ్యాపారంబును కాదు. శ్లోకముందు “ప్రాణ ఏవ బ్రాహ్మణ శ్చ” అని వాయుభిన్నముగాను ‘స ప్రాణ మసృజత’ అని యింద్రియభిన్నముగాను “ఏతస్మా జ్ఞాయతే ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ ఖం వాయు జ్యోతి రాపః పృథివీ విశ్వస్యధారిణీ” అని యింద్రియవాయుభిన్నముగాను గూడ ప్రాణ మనేకచోట్ల వర్ణింపఁ బడి యున్నది. మనకు గానవచ్చువాయువే ప్రాణ మగునేని యెట్లు (వాయుభిన్నముగ) చెప్పటకు వీలు గలుగునా? ఇంద్రియవ్యాపారమే యయ్యేనేనియు నింద్రియభిన్నముగ వ్యవహరింపఁ బడుటకు వీలు కలుగునా? ‘వృత్తికిని దానియాశ్రయమునకును భేదము కలదు కావున నట్లు (ఇంద్రియములకంటె ప్రాణమును భిన్నముగా) చెప్పటవలన విరోధము రాదు.’ అనుటయు యుక్తియుక్తముకాదు. వృత్తికిని తదాశ్రయమునకును భేదము లే దనుట యిదివఱకే బహుయుక్తులతో నిరూపింపఁబడి యున్నది.

* ఏదియోయొకవిధముగ నట్టిభేదమును సాధించినను ప్రయోజనము లేదు. ప్రాణ మింద్రియ వ్యాపారరూప మగుటకే వీలులేదు. ఏల యనిన:—ఆప్రాణము ఇంద్రియసమూహముయొక్క వ్యాపారమా? లేక ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్క ఇంద్రియముయొక్క వ్యాపారమా? ఇందు మొదటిపక్షము నాశ్రయించినచోఁ గన్ను, కాలు, మొదలగు నింద్రియములు లేనివారలకు ప్రాణము కూడ లేకపోవలసి వచ్చును. బహుపదార్థములు పరస్పరసంబంధముతో నాచరింపవలసినవనిని ఆసమూహములో నొక్కటి తక్కువ యైనను తక్కినవి యాచరింపనేరవు. అనేకులు మోయవలసినపల్లకీని యిరువురుమువ్వురు మాత్ర ముండిన మోయగలరా? ఈ దోషము పోవుటకై రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నదియు యుక్తము కానేరదు. అప్పుడు ఒక్కొక్క ఇంద్రియమునకు నొక్కొక్క ప్రాణమునంతయు నుండవలసి వచ్చును. ఇది యుక్తివిరుద్ధమును అనుభవవిరుద్ధము కదా! కావున నెట్లును ఇంద్రియవ్యాపారము ప్రాణములకు స్వరూపము కానేరదు.

“ఇట్లు కాదు ఒక్క-పంజరమున ననేకపక్షు లున్నప్పుడు అవి తమ యిచ్చవచ్చినట్లు సంచరింపుచున్నను ఆపంజరము కదులును. ఇట్లే ఇంద్రియములు యభేచ్ఛముగ వారివారివ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నను ప్రాణ ముత్పన్నము కావచ్చును. అది శరీరమును బ్రతికించు నది యగుటచే శ్రేష్ఠంబును కావచ్చును” అనిన నదియు యుక్తము కాదు. పక్షులు ఎట్లు సంచరించినను అందు (వానిసంచారమునందు) చాంచల్యము కలదు. ఆకారణమువలన పంజరంబును చలించుచున్నది. చలన మంతయు సహనజాతి కలదియే కదా! ప్రస్తుతవిషయము మాత్ర ముట్టిది కాదు. ఇంద్రియాదులు వినుట మొదలగుకార్యముల నాచరించుచున్నవి; ప్రాణము శరీరధారణము నొనర్చుచున్నది. ఈరెండుకార్యము

* సృష్టలకును సృష్టలుగలపదార్థములకును గలపరస్పరసంబంధము అనిర్వచనీయము. (32౧ చూ.) కావున “భేదము లేదు” అని చెప్పటకు నెంతటి యాధారము కలదో “భేదము కలదు” అని చెప్పటమందును అంతటి యాధారము కలదు. కావునఁ బ్రాణములు నింద్రియములకంటె భిన్నములు కావనుట యెంతటి ప్రామాణికమో భిన్నము లనుటయు నంతటి ప్రామాణికమే. ఇదియే ప్రాగ్జేంద్రియభేదమును సాధించుటెఱంగు.

లును సమానజాతి కలవి కావు; ఇట్లుండ నింద్రియ సంచారమువలన ప్రాణ మెట్లు జనించగలదు. మఱియు శ్రుతియందు ప్రాణము సర్వేంద్రియములకంటె నుత్తమమనియు ప్రాణము లేకున్న నింద్రియములకు నాధారము లేదనియు చెప్పబడి యున్నది. (చూ. ౨-౪-౨.) దీనికిఁ గూడ నీ సిద్ధాంతము విరుద్ధమే యగును.

కావునఁ బ్రాణ నింద్రియవ్యాపారము కాదు ; వాయువును కాదు. ఇక నేమి యనిన వాయువుయొక్క వికారము (అనగా వాయువుచుండి జనించినపదార్థము.) ఇట్లుగుటచేతనే శ్రుతియు “వాయువే ప్రాణము” అని చెప్పి యున్నది. అది శరీరమునఁ బ్రవేశించి ప్రాణాపానాది భేదములతో నైదువిధములుగ నున్నది. ఇది వాయువికారమే యగుటచే మృద్వికార మగుఘటమువలె వాయువునకంటె భిన్నంబును కాదు; అభిన్నంబును కాదు. (ఉపాదానకారణమునకును కార్యమునకును పరమార్థస్థితులు భేదము లేదు. వ్యాసహరికముగ కలదు అనువిషయమును గూర్చి చూ. ౨-౧-౧౪.) ఈకారణమువలన భేదశ్రుతులు వ్యాసహరిక విషయమును చెప్పును. అభేదశ్రుతులు పారమార్థికవిషయమును చెప్పును. కావున నానికి విరోధము లేదు.

సూత్రము. ౧౦.

“ఇట్లయిన మఱియొకదోషము వచ్చును. శ్రేష్ఠుఁ డగుటచేతను ప్రధానుఁ డగుటచేతను జీవుఁ డెట్లు స్వతంత్రుఁడో అట్లే ప్రాణము కూడ స్వతంత్రము కావలసి వచ్చును. అది లేకున్న నెన్ని యింద్రియములున్నను శరీరజీవనము సంభవింపదు కావునను శ్రేష్ఠమని శ్రుతియందుఁ ఘోషింపఁ బడుచున్నది. కావునను అదియ (ప్రాణము) స్వతంత్రము కావలయును కదా? ‘నుష్టేషు వాగాదిషు ప్రాణ ఏకో హి జాగర్తి ప్రాణ ఏకో మృత్యునా ౭నాత్మః’=‘వాగాదు లగుసర్వేంద్రియములును నిదురించుచుండఁ బ్రాణము మేల్కొంచి యుండును. దేహములకు మృత్యువు వలన భయము కలదు గాని ప్రాణమునకులేదు.’ అని ప్రాణప్రభావమును వేదము కూడ స్వతంత్రముగ నే కొనియాడుచున్నది. ఈకారణమువలన ప్రాణము కూడ స్వతంత్రమైనదియే యనుట నిస్సంశయము. ఇట్లయిన నొక్కదేహమునకు నిరువురుస్వతంత్రు లధికారులు కావలసి వచ్చును.

ఇట్లయిన దేహస్థితికే నిలుకడ సంభవింపదు. ఇరువురును స్వతంత్రులే యైన వా రేకాభిప్రాయముతో నుండు రనుట సంభవింపదు కదా! ” అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

౨౦౦. చక్షురాదివత్తు తత్సహశిష్యాదిభ్యః.

౨. ౪. ౧౦.

తాత్పర్యము.—ఇట్లు కాదు. ప్రాణము స్వతంత్రము కాదు. చక్షురాదీంద్రియములవలె సస్వతంత్ర మైనదియే. రాజులకు కింకరులవలె జీవునకు చక్షురాదులు పరతంత్రములై యుండును; వానికంటె శ్రేష్ఠ మైనది యగుటచేఁ బ్రాణము మంత్రివలె పరతంత్రమై యుండును. ఈప్రాణమునకుఁ గూడ నింద్రియాదులతోఁ జేర్చియే సృష్టిఁ జెప్పఁబడి యున్నది సమానధర్మములు కలవానినిఁ గూర్చి కాని యట్లు చెప్పట తటస్థింపదు కదా! కావున నింద్రియము లెట్లు పరాధీనములో ప్రాణ ములు కూడ నట్లే పరాధీనములు. ఇదియునుగాక ప్రాణము అచేతన మును. ఇంద్రియములతోఁ గలసికాని పని జేయగలవి కావు. ఇట్లుండ వానికి స్వాతంత్ర్య మెటునుండివచ్చును? “జీవునకుఁగూడ ప్రాణాదినంబంధ ము లేకున్నఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వాదులు సంభవింపక పోవుటచే నాతఁడు నిట్టివాఁడే యగును” అందుచేమొ అది యుక్తము కాదు. నిత్యపిజ్జాన స్వరూపుఁ డగుటచే నాతనికి నెప్పటికి నస్వాతంత్ర్యము కలుగదు. సంసార దశయం దట్లు కలుగు ననినను అది వ్యావహారికము కావున మాకు సవ్య తమే. పరమార్థస్థితిలో కర్తృత్వభోక్తృత్వము లాతనికి బాత్తుగనే లేవు కదా! కావున నెట్లును ప్రాణములకు స్వాతంత్ర్యము లేదు.

సూత్రము. ౧౧.

అవతారిక:—“ఇప్పటికిని దోషము తొలగి పోవదు. ఇప్పుడు ‘ప్రాణము జీవునకు నేత్రాదులవలె సాధనము’ అని యంగీకరించినట్లయి నది. ఇదియు దోషమే. యిదివఱకు (౨-౪-౨. సూత్రమునందు) ‘ఇంద్రి యములు పదునొకండు’ అనియు పదునొకండుకంటె నధికము లగుకా ర్యము లెవ్వియు వానరాదీను కావున సత్త్వగుణసమైక్యముండు

టకు వీలు లే దనియుఁ జెప్పియున్నారు కదా! దానికి ప్రస్తుత సిద్ధాంతము విరుద్ధ మగును. పంచైంద్రవకార్యమే లేకపోయిన పంచైంద్రవసాధన మెట్లునుండి వచ్చును? ప్రాణమువలన జీవునకు నేదియైన నొకయుపకార మున్న నప్పుడు కదా యది (ప్రాణము) ఆయనకు సాధన మగుట; ఇంద్రియతుల్య మగుట. అప్పుడు కదా యది యస్వతంత్ర మగుట" అనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౨౮౧. అకరణత్వాచ్చ నదోష

స్తథాహి దర్శయతి. ౨. ౪. ౧౧.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు సంశయింపఁ బని లేదు. ప్రాణము ఇంద్రియములవంటిది కాదు; ఏదియోయొకవిషయమును నిర్వహించుచు జీవునకు నింద్రియములవలె *సంసారభోగమునందు సాధన మగునది కాదు. నేత్రము రూపమును మాత్రమే గ్రహింపఁ గలదు; శ్రోత్రాదులును తమ తమవిషయములను మాత్రమే గ్రహించును కాని ప్రాణ మట్లు విషయములను గ్రహించునది కాదు. ఇది ప్రత్యక్షసిద్ధము. ఈకారణమువలన పంచైంద్రవవిషయమునుఁ గల్పింపవలసినపని కాని పంచైంద్రవయింద్రియముఁ సంగీకరింప వలసినపని కాని లేదు.

ఇఁకఁ బ్రాణవ్యాపారమునుఁ గూర్చి విచారించవలసినపనియేలేదు. అది లోకవేదములయందు బహువిధములుగ ప్రసిద్ధ మయ్యె యున్నది. లోకులు బ్రతికియున్న వానికిఁ బ్రాణము కల దనియు మృతినొందినవానికి లే దనియుఁ జెప్పుచున్నారు కదా! వేదమునందు నిట్లే చెప్పఁబడియున్నది. “అహం శ్రేయసి న్యాదిరే”=“ఇంద్రియములును ముఖ్యప్రాణంబును కలసి ‘మనలో నెవ్వ రధికులు’ అని యొకప్పుడు వివాదపడినవి” అనియారంభించి “యస్మి న్వా ఉత్క్రాంతే శరీరం పాపివృతర మివ దృశ్యతే స వః శ్రేష్ఠః”=“ఆవివాదమును తీర్చుటకై బ్రహ్మచేపుడు ‘మీలో నెవ్వరు వెడలిపోయిన శరీరము నీచమైపోవునో వాఁడే మీలో శ్రేష్ఠుఁడు’ అనియు త్తరమిచ్చెను” అనిచెప్పి పిదప సర్వేంద్రియములును తమతమశ్రేష్ఠత్వమును

* సంసారభోగ మనఁగా సంసారానుభవము. ఎదుట మన్నపదార్థములఁ జూచుట ఆహ్వాజించుట మొదలగునవి.

స్థాపించుకొనఁ దలంచి యొకటొకటిగా శరీరమునుండి నిర్గమింప నారంభించిన పనియు అప్పుడు ఏయేయింద్రియము వెడలిపోయెనో ఆయావృత్తి మాత్రమే లేకుండెను గాని శరీరమునకు నితరహాని యేదియు లేకపోయెననియుఁ బిదపఁ బ్రాణవాయువు నిర్గమింపఁ జోయిన నన్నియింద్రియములును సర్వదేహంబును శిథిలము కా నారంభించె ననియు* ప్రాణసంవాదమునందు శ్రుతి చెప్పుచున్నది. దీనిని విమర్శించిన శరీరంబును ఇంద్రియములును ప్రాణముచేత మాత్రమే నిలుచు చున్నది యనుట స్పష్టమగుచున్నది కదా! “ప్రాణేన రక్ష. నవరం కులాయం”= “ప్రాణముచేత దేహమునుగృహమును రక్షింపుచు” అని మఱియొకస్థలమున శ్రుతిచే నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున పాణివ్యాపారము శరీరాదిధారణమే కాని వస్తుగ్రహణము కాదు. కావునః †బంధవిధప్రత్యక్షములకంటెను ‡వచనాదానాదికర్తృలకంటెను §సంకల్పవికల్పాదివృత్తులకంటెను భిన్నముగఁ గార్యమును గల్గింప నక్కఱ లేదు. ఎదుట నున్న విషయములను గూర్చినవ్యవహారమునకు పనికివచ్చునవి యంతకంటె లేవు. ఇవియే యేకాదశేంద్రియవృత్తులగుటచే నాయింద్రియములు వ్యవహారసాధనము లని నిరూపింపఁ బడెను. పాణివృత్తికి మాత్ర మిట్లు వ్యవహార

* ఇంద్రియములకును ముఖ్యప్రాణములకును, దమతమయాధిక్యముకొఱకై జరిగిన వివాదమును వర్తింపుకథ ప్రాణసంవాద మనబడును.

† పంచవిధప్రత్యక్షములు:—మాచుట వినుట ఆహూరించుట రుచిమాచుట
 కీతోష్ణాదిస్పర్శముల గ్రహించుట యనుష్ఠానేంద్రియములకార్యము లైదును ప్రత్య
 క్షము లనబడును. సుఖదుఃఖాదివిషయములయందు మానసికప్రత్యక్షము కలుగుచు
 న్నను దానిముఖ్యవ్యాపారములు సంకల్పవికల్పాదులే కావున నది (మనస్సు) ఇందుఁ
 (ప్రత్యక్షసంఖ్యయందు) జేర్చబడలేదు. 'మనస్సు పదునొకఁడన యింద్రియము' అని
 ప్రత్యేకముగ గ్రహింపబడి యున్నది కదా!

‡ మాటలాడుట ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట సంచరించుట మలమాను విసర్జించుట
అనందించుట ఆనునైదును పంచనాడులు. ఇవి కర్తేంద్రియములకార్యములు.

१ సంకల్పవికల్పములు నిశ్చయము సంశయము అహంకారము అభిమానము
అనునవి సంకల్పవికల్పాదులు. ఇందు సంకల్పవికల్పముల, జేయనపు డంతర్లగణము
మన స్పనియు నిశ్చయించునపుడు బుద్ధి యనియు సంశయించునప్పుడు చిత్త మనియు
నభిమానించునపుడు అహంకార మనియు క్షేపణ బుద్ధులు

రోపయోగము లేదు. అది శరీరాదుల బ్రతికించుటను మాత్రమే కాని యితరము నాచరింపదు; ఇంద్రియములవలె పదార్థములను గ్రహింపదు. కావున నిది జీవునకు వ్యవహారసాధనము కాదు; పూర్వపక్షమునఁ జూపినదోషము లెట్లును మాసిద్ధాంతమున రావు.

సూత్రము. ౧౨.

అవతారిక:—‘ప్రాణవ్యాపారములకును ఇంద్రియవ్యాపారములకును భేదముకలదు’ అనువిషయమును మఱియొకవిధముగఁ గూడ సిద్ధాంతముఁ జేయుచున్నాఁడు.

౨౦౨. పంచవృత్తిర్ననౌవ ద్వ్యపదిశ్యతే.

౨. ౪. ౧౨.

తాత్పర్యము:— మఱియు సీప్రాణమునకు ప్రాణాపానాదినామ భేదములతో నైదువృత్తులు చెప్పఁబడి యున్నవి. ఆముఖ్యప్రాణమే ఉచ్ఛ్వాసరూపముగ బ్రవర్తించునప్పుడు ప్రాణనామముతోను నిశ్వాసరూపముగను అధోహితరూపముగను ప్రవర్తించునప్పు డపాననామముతోను ఉర్ధ్వాభిముఖమై జీవనిర్గమనకారణ మగునప్పు డపాదాననామముతోను జఠరాగ్నిఁ బ్రజ్వలింపఁ జేసి యాహారమును పచనముఁ గావించి దానిరసము నన్నియవయవములకును పంచి యిచ్చునప్పుడు సమాననామముతోను సర్వశరీరమునందును వ్యాపించి బలవంతము లగుకార్యముల నాచరించునప్పుడు వ్యాననామముతోను వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. మనస్సుకూడ చూచుట వినుట మొదలగు కార్యములచే నిట్లే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది కదా! సూక్ష్మభూతముల యొక్క సాత్వికాంశము లైదును ప్రత్యేకములుగ నింద్రియము (జ్ఞానేంద్రియము) లనియు సముదాయరూపముతో మన స్పనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నవి యనుట విస్తృతమే కదా! మఱియు యోగశాస్త్రమునందును “ప్రమాణ విపర్యయ వికల్ప నిద్రా స్మృతయః పంచ వృత్తయః” అని

*ప్రమాణ విపర్యయ ఆమ మొదలగు యోగసూత్రము:—

యోగశాస్త్రమునందు మనస్సున కయిదు వృత్తులు కలవని చెప్పఁబడి యున్నది.

‘ప్రత్యక్షము ఆత్మమనఁగ నుండఁగ నున్నట్లును కర్మము ప్రకృత్యుత్పత్తియగును’ (ప్ర. మా.)

మనస్సునకు నైదు వృత్తులు చెప్పబడి యున్నవి. ఇవియు వేదాంతులకు సమ్మతములే. ఈవృత్తుల నాశ్రయించియును మనస్సునందు లోకులచే బ్రహ్మాణాదినామములు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవి కదా! ఇట్లు కాకున్నను అనేకవృత్తులు గలది యగుటచే మనస్సు ప్రాణముతో తుల్య మనవచ్చును కావున నెట్లును ఈప్రాణమునకు మనస్సునకువలెనే ఇంద్రియములనుండి భేదము కల దనుటయే చక్కనిసిద్ధాంతము. మరియు *మనస్సు ప్రత్యక్షముగఁ బదార్థములను గ్రహింపకున్నను ఆయాఇంద్రియములనుఁ బ్రేరేపనస్సుయొక్క ప్రమాణవృత్తి శుక్తియందు రజతమువలె నొకపదార్థమునందు మఱి యొకపదార్థమును గ్రహించుభ్రాంతిజ్ఞానము విపర్యయవృత్తి సంశయముం గూడ దీని యందే చేరును. శబ్దజ్ఞానము ననుసరించి లేనిదానిని గూడ నున్నట్లు భావించుట వికల్ప మనఁబడును. 'రాముని పత్రము' అనునప్పుడు రామునకును పత్రమునకును భేదము గ్రహించినట్లే 'రాహువుయొక్క శిరస్సు' అనునప్పుడు రాహువునకును శిరస్సునకును భేదము కల దని తలంచుటయే వికల్పము. వాస్తవస్థితిలో రాహువునకు తల కంటె భిన్న మగు దేహమే లేదు. ఇదియే చిత్తమయొక్క మాడవృత్తి. దీనియందును విపర్యయవృత్తియందువలెనే లేనివస్తువే గ్రహింపఁబడుచున్నను అది వ్యవహారయోగ్య మగుచుండుటచే బూర్వవృత్తికంటె దీనికి భేదము కల దని గ్రహింపవలయును. తమోగుణాధిక్యముచే నేపదార్థము నెఱుఁగక నుండుస్థితి నిద్రావృత్తి. పూర్వమున ననుభవింపఁబడినవిషయముల జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుట స్మృతివృత్తి. వృత్తియనఁగా 'చిత్త మాయాయాకారములతోఁ బరిణమించుట' అని (యోగశాస్త్రమున) వివరింపఁబడి యున్నది. ఇవి యన్నియు వేదాంతులకుఁ గూడ సమ్మతములే. సుషుప్త్యవస్థయందు మాత్రము మనస్సు లయించుననియు ఏకారణమువలన నిద్ర మనోవృత్తి కాదనియు వేదాంతులు చెప్పుదురు కాని అప్పుడును అమనస్సునకు సంపూర్ణలయము లేదు కావున నెట్లు చెప్పిన నొక్కటి యే యగును. సంపూర్ణలయ ముండిన జీవునకు బంధము కలుగదు కావున నావేదాంతులును దాని (సంపూర్ణచిత్తలయము) నంగీకరింపరు. ఈకారణమువలన 'దమోగుణాధిక్యముచేతఁ జిత్తము మూఢ మయ్యెను' అనినను 'స్వకారణ మగు మలినసత్వప్రధానమందు చిత్తము సావశేషముగ లయము నొందెను' అనినను ఒక్కటి యే యగు నని తెలిసికొన వలయును.

*మనస్సు ప్రత్యక్షముగఁ బదార్థముల గ్రహింపదు:—

లోకానుభవము ననుసరించి చూచిన సంకల్పాదులు మాత్రమే మనస్సునందు కానవచ్చుచున్నవి గాని దర్శనాధిక్షులు గానవచ్చుట లేదు. నేత్రేంద్రియము లేకున్న మనస్సు పర్యయముగ పదార్థముల జూడనేరదు; నోత్రేంద్రియము లేకున్న

పించుటచే జీవునకు సాధన మైనట్లు పాఠముకూడ స్వయముగ విషయముల గ్రహింపకున్నను సర్వేంద్రియములకును మనస్సునకునుఁ గూడ జీవనము నొసంగుటచే పురుషునకు సాధన మగు నని తెలిసికొనవలయును.

శ్రేష్ఠాణుత్వాధికరణము. ౬.

సంగతి విషయము:—పూర్వాధికరణములయందు ముఖ్యప్రాణము యొక్క యుత్పత్తియు స్వరూపమును వర్ణింపఁబడెను. ప్రస్తుతము బహిరంగ మగుపరిమాణము వర్ణింపఁ బడును. కావున నీరెంటికినిఁ గలసందర్భమంతర్బహిర్భావసంబంధము.

సందేహము పూర్వపక్షము:—“శ్రుతులయం ననేకస్థలములయందు జీవుఁడు మొదలగువానితోఁ బ్రాణములకుఁ గూడ శరీరనిర్గమనము జెప్పఁబడి యున్నది. అది పాఠమున కణు పరిమాణ ముండిననేగాని సంభవింపదు. ఇట్లయినను మఱికొన్నిస్థలములయందు ‘సమః ప్లుషిణా సమో మశేకేన సమో నాగేన సమ ఏభీ శ్రీభి ర్లోకై సమో ౭ నేన సర్వేణ’= ‘ఆప్రాణము ప్లుషి.తోను (ప్లుషి యనఁగా దోమకంటె నన్నటిజంతువు) దోమతోను ఏనుఁగుతోను ఈశ్రిలోకముతోను సర్వబ్రహ్మాండముతోనుఁ గూడ సమానమై యున్నది’ అను మొదలగువాక్యములచే ‘బాహ్యము

నజ్జే విస నేరదు. ఈకారణములవలన మనస్సునకు విషయాదిగ్రహణమునందు ఇతరసహాయము కావలయును. అది ఆయాకార్యములయందు యింద్రియములను మాత్రమే ప్రేరేపించును. ‘ఇంద్రియములద్వారా మనస్సే విషయగ్రహణముఁ జేయు నందురు కదా!’ అనియొడవేమొ అచేతన మగుమనస్సునకు స్వయముగఁ గాని మఱియొకయచే తనముయొక్క సహాయమువలనఁ గాని విషయజ్ఞానము కలుగుట యసంభవ మగుటచే నచ్చటిమనశ్శబ్దమునకు (ఇంద్రియములద్వారా మనస్సు విషయముల గ్రహించు నను వాక్యమునందలిమనశ్శబ్దమునకు) మనోవిచ్ఛిన్నచైతన్యమే యర్థ మని తెలిసికొనవలయును. ‘మనోఽపృథియే చైతన్యగహితమై నేత్రాదీంద్రియములమూలమున వెలికిఁ బ్రసరించి విషయములను గ్రహించును’ అనినను పైనిద్ధాంతమునకు (ఇంద్రియమనస్సులు పరస్పరభిన్నములు అను సిద్ధాంతమునకు) హాని లేదు. అప్పటికినిఁ జిత్రవృత్తి వ్యాపించుటకు మనోభిన్న మగుమఱియొకయింద్రియము కావలసినదియే కదా! కావున నెట్లును ఇంద్రియమనస్సులు పరస్పరభిన్నములే.

సర్వవ్యాపకము' అని చెప్పబడియున్నది. ఈరెండుశ్రుతులకునుఁ బరస్పర విరోధము కలదా? లేదా?" అనునది సంశయస్వరూపము. దీనిపైఁ బ్రాణము కూడ సర్వవ్యాపకమే కావచ్చు ననియు జీవునకు బుద్ధ్యుపాధి నాశ్రయించి చెప్పబడినట్లే ప్రాణములకును ఏదియో యొకయుపాధి నాశ్రయించి గమనాగమనములఁ జెప్పబడవచ్చు ననియు నొకానొకస్థలమునఁ బరిమాణము నల్పమునుగా జెప్పుట దేహపరిమాణము నాశ్రయించియే యనియుఁ బూర్వపక్షము వచ్చును.

సూత్రము. ౧౩.

అవతారిక. — దానిని “అణవచ్చు. ౨. ౪. ౭.” అనుస్థలమున నిరూపింపబడిన న్యాయముతోనే ఖండింపుచున్నాఁడు.

౨౫౩. అణు శ్చ. ౨. ౪. ౧౩.

తాత్పర్యము. — ఈవిషయము ఈపాదమున మూడవయధికరణమునందే సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. ఇంద్రియములవలె ముఖ్య ప్రాణము కూడ సణువే. అణవనఁగా నేత్రాదుల కగోచరమై దేహమధ్యవర్తి యై యుండునది యనియే యర్థముకాని పరమాణురూపమైనది యని యర్థము కాదు. ప్రాణాదినృత్తులచే నది (ముఖ్యప్రాణము) సర్వదేహమునందును వ్యాపించియున్న దనుట లోకవేదప్రసిద్ధమై యున్నదికదా! మఱియు శరీరముననుండి నిర్గమించునప్పుడు ప్రక్కనున్నవారికి గానరాకపోవుటచే నది సూక్ష్మము; ఉత్క్రమణము రాకపోకలును వర్ణింపఁబడి యుండుటచే బరిచ్ఛిన్నము (సూక్ష్మశరీరముచే నింద్రియాదులచే) నావరింపఁబడినది) ‘ప్రాణము సర్వవ్యాపకము’ అని చెప్పవలెను. హిరణ్యగర్భునిప్రాణములను ద్వేశించి చెప్పచున్నది. మఱియు ‘సమః ప్లుషిణా’ ఇత్యాదివాక్యములు ప్రాణమునకు దేహపరిమాణమునుఁ జెప్పుచున్నవి. గాని ఘటాకాశాది పదములవలె (సర్వవ్యాపక మగు పదార్థమునకు) పరిచ్ఛేదమునుఁ జెప్పుట లేదు. అట్లు చెప్పిన ‘ఇంద్రియములు సర్వవ్యాపకములు. శరీరమునందు మాత్రమే వ్యభివ్యక్తము లగును’ అనుసాంఖ్యవాదమనందుఁ జూపఁబడినదోపము లన్నియు నచును. కావున శ్రుతికి నట్టియర్థమును (పరిచ్ఛేదార్థమును) కల్పించి నిర్దేశముగ శ్రుతికి నప్రామాణ్యమును గల్పింప

నక్కఱ లేదు. ఇంద్రియములును ప్రాణములునుఁ గూడ శరీరానుసారముగ ప్రత్యేకములే; సూక్ష్మములే యచటయే సిద్ధాంతము

జ్యోతిరాద్వైధికరణము. ౨.

విషయము సంగతి:—పూర్వమున దేహస్థితము లగుప్రాణములు సర్వవ్యాపకములు కావనియు ఆప్రాణములకు సధిదేవత యగువాయువు (సమష్టిజీవుఁ డగుహిరణ్యగర్భుని ప్రాణములును ఇంద్రియములును వ్యష్టిజీవులప్రాణేంద్రియములకు సధిదేవత లని తెలిసికొనవలయును.) మాత్రమట్టి దనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడి యున్నది. ఆసిద్ధాంతమును చేయునప్పుడు “ప్రతిప్రాణములకును ఇంద్రియమునకునుఁగూడ సధిదేవతలు కలరు” అనువిషయము స్మరణకు వచ్చెను. దానినాశ్రయించి “ప్రాణాదులు తమతమకార్యములయందు స్వయముగనే ప్రవర్తించునా? లేక అధిదేవతలయొక్క సహాయమువలనఁ బ్రవర్తించునా?” అనువిషయ మియధికరణమున స్మరణలక్షణసంగతితో విచారించఁబడును.

సందేహ పూర్వపక్షము:—“ ‘చక్షుషా రూపాణి పశ్యతి’=‘కంటితో రూపములనుచూచును.’ అని కొన్ని శ్రుతులు ఇంద్రియాదులకుస్వతంత్రముగనే తమతమవ్యాపారములయందు సామర్థ్యము కల దని చెప్పుచున్నవి. మఱికొన్ని ‘ఆదిత్య శ్చక్షు ర్భూత్వాఽక్షిణీ ప్రవిశత్’=‘సూర్యుఁడు నేత్రేంద్రియమై కంటినిఁ బ్రవేశించెను’ అని ‘ఇంద్రియములకు దేవతాసహాయము లేకున్నఁ బ్రవృత్తి సంభవింపనేర దని చెప్పుచున్నవి. వీనికిఁ బరస్పరవిరోధము కలదా? లేదా?’ అని సంశయించి “పరస్పరవిరోధము స్పష్టముగనే గానవచ్చుచున్నది” యని పూర్వపక్షము రాఁగా దానికి వేదాంతలలో గొందఁ టీవిధముగ సమాధానమును చెప్పుదురు.

ఏకదేశిసిద్ధాంతము:—ఇట్లు సంశయింపఁ బనిలేదు. సామాన్యముగ నెవ్వ రేకార్యము నాచరించినను స్వతంత్రముగనే యుచ్చరించుచున్నారనుట సహజము. తక్కినవిషయములు అనఁగా ‘వీరు పరస్పరయముచేతఁ గాని యీకార్యము నాచరింపలేరు’ అనుమొదలగువిషయములు తగినన్ని ప్రమాణములు బుండినచేఁగాని సిద్ధాంతముఁ జేయుటకు

వీలగునవి కావు. ఈకారణమువలన నింద్రియాదులకును ఈసామర్థ్యము (తమకార్యముల నాచరించుసామర్థ్యము) స్వాభావికమేకావచ్చును. మఱియు నేచేతనపదార్థ మెద్దాని ప్రేరేపించి కార్యము చేయించునో ఆకార్య ఫలము నాచేతనపదార్థమే భుజించు ననుట నియమము. మనుష్యుడు ఎవ్వనిచేతనైన నొకకార్యమును జేయించినచో దానిఫలము నాతఁడేమను భవించుచున్నాఁడు కదా! ఈకారణమువలన నింద్రియాదులకుఁ గూడఁ జేతను లగుదేవతలు ప్రత్యేకముగ నధిదేవతలై యుందురేని యాయు ద్రియవ్యాపారములవలనఁ గలుగుఫలముల వారే యనుభవింపవలయు ను సర్వసృజకుగతిముల ననుభవించుచుజీవుఁ డొక్కఁ డున్నాఁ డనువిషయ మిదివఱకే యంగీకరింపఁ బడినది. దానికి భంగము నచ్చును. మఱియు నొక్కదేహమునకు ననేకులు ప్రభువులుగ నుండినచో యింద్రియవ్యాపారఫలముల ననుభవించువారనేకులై నచో వారియందలియభిప్రాయ మొక్కటిగ నే యుండు నని నియమించుటకు వీలు లేకపోవుటవలన నేకార్యం బును గలుగఁ గూడదు. ఇట్లు బహుదోషయుక్త మగుటచే “అదిత్య శ్చక్షు ర్భూతాస్” అను మొదలగుశ్రుతి ముఖ్యార్థమును చెప్పనది యనుటకు వీలులేదు. కావున నింద్రియాదులకు తమతమవ్యాపారములయందు స్వాతంత్ర్యము కలదు.

సూత్రము. ౧౪.

అవతారిక:—అనిన నీయేక దేశిసిద్ధాంతమును ఖండించి స్వసిద్ధాంతమును స్థాపించుచున్నాఁడు.

౨౫. జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం తు తదామననాత్.

౨. ౪. ౧౪.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. ఇంద్రియములు అధిదేవతలసహాయముచేతనే తమతమకార్యముల నాచరించు చున్నవి. కాని స్వతంత్రముగఁ గాని కేవలజీవునిప్రేరణవలనఁ గాని యట్లు చేయుట లేదు. స్వయముగ నవి యచేతనములు; జీవుఁడు చేతనఁ డైనను వానిని ప్రేరేపించుసామర్థ్యముఁ గలవాఁ డైనను వానిని ప్రేరేపింప నేరరు. ప్రేరేపించువానికి దేవత ప్రేరేపించబడువానియొక్క స్వయా

పంబును వానిని ప్రేరేపించుటచే తనకుఁ గలుగుఫలంబును మొట్ట మొదట తెలిసి యుండవలయును. మఱియు బుద్ధిపూర్వకముగ వానినిఁ బ్రేరేపింపవలయును. జీవుఁ కన్ననో యివి లేవు. సాక్షిమాత్రుడై యుండు టయే యాయనకు సాధ్యభావికస్థితి కావున నివి యేవియు సంభవింపవు కదా! ఉపాధివశమున గలిగినకర్తృత్వాదులచే నాయనయు నింద్రియ ప్రేరకుడై యైనను దోషము లేదు; ఒక్కశరీరమునకు ననేకులగు యజమానులు సంభవించినను దోషము లేదు వారికి నభిప్రాయభేదములు కలుగ నవసరములేదు. అందఱకును * సాధారణనియామకుడై బరమేశ్వరుఁ డొక్కఁ డున్నాఁడు కదా! ఈకారణమువలన పూర్వజన్మసంస్కార యుక్త మగుబుద్ధ్యుపాధి కనుగుణముగ నేకరూపములయ్యే సర్వేంద్రియకార్యములును జరుగవచ్చును. కావున జీవుఁ డున్నంతమాత్రమున నింద్రియములకు నస్థిష్ఠానదేవతలు లే రని జెప్పవలసిన పని లేదు; శ్రుతిని విపరీతముగ నన్వయింపవలసినపనియు లేదు. ప్రాణాదులకు నాయాకార్యముల నాచరించుటయందు సామర్థ్యమున్నను స్వతంత్రముగఁ బ్రవర్తింపవలయు నుట నియమము కాదు. శకటాదులకు నడుచుట మొదలగువానియందు సామర్థ్యమున్నను స్పృశభములు మొదలగువానిసహాయము కావలసియే యున్నది. శకటము నడుచుట దానికిఁ గల చక్రములు మొదలగువానిసహాయముచేతనే కాని కేవలవృషభ సామర్థ్యముచే కా దనుట స్పష్టమగువిషయమే. చక్రము లేకున్న వృషభములు బండిని నడిపింపఁ గలవా? ఈకారణమువలన స్వయముగ సామర్థ్యమున్నవస్తువు కూడ స్వభావముగ మాత్రమే ప్రవర్తింప నక్కఱ లేదు. ఈకారణమువలన వేదానుసారముగ నధిదేవతల సంగీకరించిన విరోధ మేమి?.

వేదమున నన్ననో ఈవిషయము మిగుల స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది; అనేకస్థలములయం దనేకవిధములుగ వివరింపఁబడి యున్నది. “ఆదిత్య శ్చక్షుర్భూత్వా” అనుమొదలగుశ్రుతి ఇదివఱకే యుదహరింపఁ బడెను. దానికి “సూర్యుడు నేత్రమునకు నసెదేవత” అనునర్థమునే నియమముగ

* సాధారణనియామకుడు = మేఘము అన్నిస్థలములయందును సమానముగ వర్షించునట్లు సూర్యుడు అందఱకును సమానముగఁ గాంతి నిచ్చునట్లు అందఱకు వానిసాధ్యకార్యములయందు సమానముగఁ ప్రేరేపించువాఁడు

తముగఁ జెప్పి తీరవలయును. లేకున్న నాసూర్యునకు దృష్టితోఁగాని నేత్ర
గోళముతోఁగాని మఱియొకవిధ మగుసంబంధ మున్నట్లు కానవచ్చుటలేదు
కదా! దృష్టిసూర్యులకు నేదియో యొకసంబంధమును కల్పించినను “అ
గ్ని రావ్ గూభ్రతావ్ ముఖం పావీశత్” = “అగ్ని వాగింద్రియమై ముఖము
ను ప్రవేశించెను” అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములను విమర్శించునప్పు డట్టి
యవకాశ మింత యైన నుండదు కదా! కావున నిట్టి శ్రుతివాక్యములయం
దెల్ల ప్రాణాదులకు నధిష్ఠానదేవతలు చెప్పబడియే యున్నారు మఱియొక
స్థలమున “వాగింద్రియ మగ్ని యయ్యెను” అని ప్రత్యక్షముగ నే చెప్పఁ
బడి యున్నది. దీనినిఁ గూడ మఱియొకవిధముగ నమస్వితముఁ జేయు
టకు వీలు లేదు. స్మృతియు “వా గధ్యాత్మ మితి పావల రాప్రివ్వానా
స్తత్వదర్శినః, వక్తవ్య మధిభూతం చ నహ్ని స్తత్రాధిదైవతం” “వాగిం
ద్రియము అధ్యాత్మము (శరీరమునకు సంబంధించినది) మాట అధిభూ
తము (మాట శబ్ద మగుటచే నాకాశభూతమునకు సంబంధించినది) అగ్ని
దానికి నధిదైవతము (అధిదేవత).” అని స్పష్టముగ నే యివిషయముఁ
జెప్పుచున్నది. కావున వేదానుసారముగ నింద్రియాదులకు నభిమాని
దేవతలు కలరు అని మాత్రమే సిద్ధాంతముఁ జేయుట యుక్తాయుక్త
మై యున్నది.

సూత్రము. ౧౫.

“ఇట్లయిన నాయధి దేవతలే భోక్తలు కావలసినవచ్చును. అంటిమి
కదా!” అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

౧౫. ప్రాణవత్తాశబ్దాత్. ౨. ౪. ౧౫.

తాత్పర్యము:—జీవభిన్నముగ నింద్రియములకు నధిదేవత లున్న
ను వారికి భోక్తృత్వ ముండవలసినవని లేదు. శ్రుతి జీవునకు మాత్రమే

* ‘స వై నాచ మేవ ప్రథమా మత్యేవనా త్సాయదా మృత్యు మత్యమచ్యుత
సోఽగ్ని రధివత్’ ‘అప్రాణము మొట్ట మొదట వాగింద్రియమును ఉద్ధార గా (ఉద్ధార
యనఁగా యజ్ఞ మునందు సామ గానముఁ జేయువాడు) నియమించెను. ఆయింద్రియ
మెప్పుడు దానిదోషము నతిక్రమించునో ఆప్పుడు అగ్ని దేవత యయ్యెను. (అనత్య
మాడుట పరుషములఁ బలుకుట మొదలగునవి వాగింద్రియదోషములు)’ అనుశ్రుతి
యందును వాగింద్రియమును నిగ్ని నధిదేవత మున్నట్లును

యింద్రియములతో సంబంధము కల దని చెప్పుచున్నది. “అథ య త్రైత దాకాశ మనువిషణ్ణం చక్షుః స చాక్షుషః పురుషో దర్శనాయ చక్షు రథ యో వే దేదం జఘ్రాణీతి స ఆత్మా గంధాయ ఘ్రాణం”= “నేత్రేంద్రియము నేత్ర గోళకమునఁ బ్రవేశించినప్పుడు దాని నభిమానించువాఁడు జీవుఁడు. ఆయనకు విషయమును గోచరముఁ జేయుటకై నేత్రేంద్రియము పనికి వచ్చును. ‘నేను దీనిని ఆఘ్రాణించుచున్నాను’ అని తెలిసికొనువాఁడు జీవుఁడు. ఆయనకు గంధమును చూపుటకై ఘ్రాణము పనికి వచ్చును” అనుమొదలగువాక్యములను విచారించిన నీవిషయము స్పష్టమగుచున్నది. మీ రన్నట్లు దేవతలె భోక్త లగునేని యభియనేకము లగుటచే విషయానుభవమున లోకమునకు విరోధము వచ్చును. ప్రతియింద్రియమునకును బ్రతిప్రాణవాయువునకును నధిదేవతలు వేటువేటుగా నుండటచే సర్వేంద్రియములవలన సంపాదింపఁబడు ఫలము లొక్కనియనుభవమునకు రాకపోవలసి వచ్చును; “నేను చూచుచున్నాను వింటిని సంపాదింపఁ బోయెదను” అని యొక్కండే సర్వేంద్రియఫలముల ననుభవించుచున్నట్లు వ్యవహారములు బ్రవర్తించు చున్నవి కదా! ఇదియును గాక, సయమించువాఁడే ప్రేరేపించువాఁడే తనచే ప్రేరేపింపఁబడుదానిఫలము ననుభవించవలయు ననుట నియమము లేదు. సారథి రథమును నడపుచున్నను ఆరథగతివలనఁ గలుగుఫలము ననుభవించువాఁడు రథికుడే గాని సారథి కాఁడు కదా! కావున నింద్రియములకు నధిదేవతలు కల రన సిద్ధాంతమున దోష మింత యైనను లేదు.

౨౮౬. తస్య చ నిత్యత్వాత్. ౨. ౪. ౧౬.

తాత్పర్యము:—మఱియు జీవుఁడు శరీరమున భోక్తయై పుణ్యపాప సంబంధము నొందుచు స్థిరుఁడై యుక్తివర్తంతము సమానరూపముతో నున్నాఁడు. దేవత లట్టివారు కారు. వారు నింద్రియముల నాశ్రయించి యున్నను పుణ్యపాపాదులతో సంబంధపడువారు కారు. “పుణ్య మే వా ముం గచ్ఛతి న హ వై నేవాన్ పాపం గచ్ఛతి”=“పుణ్యము మాత్రమే (అనఁగా శుభముమాత్రమే) దేవతలకు కలదు గాని పాపము లేదు. (పాప మనఁగా క్షణకాలము దుఃఖము; క్షణకాలము సుఖము కలిగించుపుణ్యపాపములు)” అని వాదించువాఁడు ప్రతిదేవ సన్నిహితుడైనను. ఇట్లు పర

మైశ్వర్యసంపన్నులై యుండు దేవతలు మనుష్యాదిశరీరముల నొంది యతి నీచము లగుభోగముల ననుభవించు రనుట యుక్తియుక్త మగువిషయము కాదు. మఱియుఁ బ్రాణాదులతో జీవునకు మాత్రమే సంబంధము కలదు. దేవతలు తమయోగదృష్టిచే సర్వము గ్రహించి తమయద్భుతశక్తిచే వానినిఁ (ఇంద్రియాదులను) బ్రవర్తింపఁ జేయుచుండుదు. “త ముత్కామంతం ప్రాణోఽనూత్కామతి ప్రాణ ముత్కామంతం సర్వే ప్రాణా అనూత్కామంతి” = “ఆజీవుఁడు శరీరమునుండి నిర్గమించునేని యాయ నతోఁ గూడ ముఖ్యప్రాణము నిర్గమించును; ఆముఖ్యప్రాణముతోఁ గూడ తక్కినయింద్రియములన్నియునిర్గమించును.” అను మొదలగువాక్యములచే శ్రుతియందే జీవప్రాణములకుఁ గలసంబంధము ముఖ్యముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున నింద్రియములకు నధిదేవత లున్న ను జీవునిభోక్తృత్వ మునకు హాని లేదు. కావున నింద్రియములకు నధిష్ఠాన దేవతలును కలరు; “చక్షుషా రూపాణి పశ్యతి” అను మొదలగుశ్రుతియు దేవతాసహితము లగునింద్రియములను గూర్చి చెప్పునేకాని స్వతంత్రములను గూర్చి కాదు. కావున నేక దేశిమతసిద్ధాంత మెట్లును యుక్తియుక్తము కాదు. శ్రుతులకు పరస్పరవిరోధము లేదు.

ఇంద్రియాధికరణము. ౮.

విషయసంగతులు:—పూర్వాధికరణమున నింద్రియాదులకు నధి దేవతలు కల రనువిషయము విచారించి నిర్ణయింపఁబడెను. దానిపై “ఇంద్రియములు ముఖ్యప్రాణముయొక్క వృత్తులేకాని భిన్నములు కావు ఈకారణమువలన నింద్రియములే లేవు. ఉన్నది ప్రాణ మొక్కటియే. ఇట్లుండ వానిని గూర్చినవిచార మేల?” అనునాక్షేపము రాగా నది యిందు పరిహరింపఁ బడును. ముఖ్యప్రాణములకును నింద్రియములకు నుఁ గలభేదము స్థాపింపఁబడును. ఈకారణమువలన నీరెం డధికరణముల కునుఁ గలసందర్భ మూక్షేపసందర్భము.

సందేహ పూర్వపక్షము:—“ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణో మన సస్వేంద్రియాణి చ” అను మొదలగు శ్రుతులవలన ముఖ్యప్రాణమునకును ఇంద్రియములకును పరస్పరభేద మున్నట్లు గాననచ్చుచున్నది. ‘హం తా

వైన్య సర్వే రూప మసామ' 'మన మందఱమును ఈప్రాణమునకే రూపము లయ్యెదము (ఇది ఇంద్రియవాక్యము.)' అను మొదలగు మఱికొన్ని టివలనఁ బ్రాణేంద్రియములకు నై క్యముఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈరెండు సందర్భములకును పరస్పరము విరోధము కలదా? లేదా?" అనునది సంశయస్వరూపము. 'ఇందు దేనిని నిర్ధారణ చేయుటకును వీలు లేకపోవుటచే నీవిరోధమునుఁ బరిహరించుటకు నెట్లును వీలు లేదు.' అనునది పూర్వపక్షము. దీనికి నేక దేశి యిట్లు సమాధానమును చెప్పెను:—

ఏక దేశిమతసిద్ధాంతము:— వేదమునందుఁ బ్రత్యక్షముగ నింద్రియప్రాణముల కభేదము చెప్పఁబడి యున్నది కదా! ప్రాణశబ్దముకూడ నొక్కటియే వానియందు సమానముగ (సమానార్థముతో) బ్రయోగింపఁబడి యున్నది కదా! ఈ రెండు కారణములవలనను ప్రాణవృత్తిభేదములే యింద్రియము లనుట తేలుచున్నది. ప్రాణశబ్దమునకు ప్రసిద్ధార్థమును విడిచి నిరర్థకముగ రెండవ శబ్దమునుఁ గల్పించుట యెట్లు యుక్తియు క్తమగును? ముఖ్యప్రాణమనం దాశబ్దము ముఖ్య మనియు నింద్రియములయందు గౌణ మనియు మాత్ర మెట్లు చెప్ప నొప్పును? ముఖ్యార్థము సంభవించుచుండ గౌణార్థమును స్వీకరించుట న్యాయము కాదు కదా!

యుక్తి నాశ్రయించి చూచినను ఈవిషయ మిట్లే తేలుచున్నది. సూర్యుఁ డున్నప్పుడు సూర్యకిరణములు భూమిపై వ్యాపించి యుండి యాయన యస్తమింపఁగానే యవియు నడంగునట్లు ఈ ఇంద్రియములన్నియుఁ బ్రాణ మున్నప్పుడు మాత్రమే సర్వకార్యముల నాచరించుచుండి యది దేహమునుండి నిర్గమింపఁగానే కానరా కున్నది కదా! ఈయనుభవమును విమర్శించిన నెట్లు తేలును? ఇంద్రియములు ప్రాణవృత్తు లగునేని యిట్లు సంభవించును గాని మఱియొకవిధముగ సంభవింప నేరదు కదా! కావున నొక్కముఖ్యప్రాణమే యుచ్ఛ్వాసాదివృత్తిభేదములవలనఁ బ్రాణాపానాదిశబ్దములతో నెట్లు చెప్పఁబడుచున్నదో నట్లే శ్రవణాదివృత్తిభేదము వలన శ్రోత్రాదిశబ్దములతోఁ జెప్పఁబడుచున్నది యనుటయే సిద్ధాంతము. "ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణః" అను మొదలగు కొన్ని వాక్యములయందు భేదము చెప్పఁబడినట్లు కానవచ్చు చున్నది కాని యది పారమార్థికము కాదు. ఆశుక్తి నాననాత్రమునే చెప్పెను గాని భేదమును కాదు.

“భేదమునే చెప్పెను” అని పట్టుబట్టిన మఱియొకవిరోధము కూడ వచ్చును. మనస్సు పదునొకండవయంద్రియము కదా! అది యింద్రియముల లోఁ జేరకపోవలసి వచ్చును. ఆశ్రుతియందే “మన స్స ర్వేంద్రియాణి చ” అని యింద్రియములకంటె మనస్సు భిన్నముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున బాగుగ విమర్శించిన నాశ్రుతికి భేదమున నభిప్రాయము లేదు. మనోవిషయమున నెట్లు భేదాభిప్రాయము దానికి లేదో ప్రాణవిషయమునఁ గూడ నట్లే లేదు. కావున నింద్రియములు పదునొకండుచు ప్రాణవృత్తిభేదములే కాని తద్భిన్నములు కావు.

సూత్రము. ౧౭.

అవతారిక:— అని యిట్లు వచ్చినపూర్వపక్షమును ఖండింపుచున్నాడు.

౨౮౭. త ఇంద్రియాణి తద్వ్యపదేశా
దన్యత్ర శ్రేష్ఠత్. ౨. ౪. ౧౭.

తాత్పర్యము:— ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. ఇంద్రియములు ప్రాణవాయువునకంటె భిన్నములే కాని తద్వ్యప్తులు కావు. శ్రుతియందుఁ బ్రాణేంద్రియములు రెండును పరస్పరభిన్నములుగ జెప్పఁబడి యున్నవి. “ఏతస్మా జ్జాయతే ప్రాణో మనః” అను మొదలగువాక్యములయందీ విషయము స్పష్టముగనే యున్నది కదా! “ఈశ్రుతినే ప్రధానముగఁ గైకొనిన మనస్సు గూడ యింద్రియము కాకపోవలసివచ్చునని చెప్పితిని కదా” అనియెడవేమొ యట్లుకాదు. శ్రుతియందొకవేళ నెట్లుగానవచ్చినను ఈవిషయమును (మనస్సు ఇంద్రియ మనువిషయమును) నిర్ణయించుటకు స్మృతియందాధారము కలదు. “మనస్వత్త్వా నీంద్రియాణి”=“జ్ఞానేంద్రియములు మనస్సుతోఁ గూడ నాటు” అని గీతాస్మృతియందు స్పష్టముగాఁ గలదు. దీని ననుసరించి భేదశ్రుతికి (మనస్సునకును ఇంద్రియములకును భేదమునఁ జెప్పుశ్రుతికి) నర్థము నేదియో యొకవిధముగఁ గల్పించవలయును. మనస్సునకుఁ ద్రికాలజ్ఞానము కలదు. ఇంద్రియములకుఁ గేవలసత్త్వమానజ్ఞానమే కలదు. ఈభేదము నాశ్రయించి యెనను శ్రుతి భేదమును జెప్పి యుండవచ్చును. కాని ప్రాణవిషయ

మున నన్ననో యిట్టికల్పనకు సవకాశ మింత యైనను లేదు. శ్రుతిస్మృతులలో నంతటను ప్రాణములును ఇంద్రియములు పదునొకండును ప్రత్యేకముగనే జెప్పబడుచున్నవి; ప్రాణాదివృత్తిభేదములతో నున్నవాయువు ప్రాణశబ్దముతోను శ్రోత్రాదు లింద్రియశబ్దముతోను జెప్పబడుచున్నవి. సామాన్యస్థితి యిట్టిదే యగుటచే ప్రాణశబ్దమునకు వాయువునందును ఇంద్రియశబ్దమునకు శ్రోత్రాదులయందును రూఢి గలదని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. ఇట్లుగటచే నొకానొకస్థలమున నింద్రియములయందును ప్రాణశబ్దము ప్రయోగింపఁబడి యున్నను అది గాఢ మనియే నిర్ణయింపఁబడవలసి యున్నది. ప్రత్యక్షముగ భిన్నము లని ప్రమాణాంతరములచే నిర్ణయింపఁబడినవిషయములయందు ఏకపదప్రయోగము గానవచ్చి నంతమాత్రమున వానికి (భిన్నము లగువిషయములకు) నైక్యమును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు కదా! ఈకారణమువలన నింద్రియములు ప్రాణమునకంటె భిన్నములే.

౨౦౮. భేద శ్రు తేః. ౨. ౪. ౧౮.

తాత్పర్యము:—ఇంతమాత్ర మేకాదు అనేకసందర్భములయందు ఇంద్రియప్రాణములకు స్పష్టముగ భేదము చెప్పఁబడి యున్నది. *ప్రాణ సంవాదమునందు ముఖ్యప్రాణము శ్రేష్ఠమయ్యి యింద్రియములు కావనియు వానికి రెంటికిని వివాదము కలిగ ననియు జెప్పఁబడి యున్నది కదా! మఱియొకస్థలమునందును (బృహదారణ్యకము మొదటియధ్యాయము మూడవబ్రాహ్మణము) వాగాదీంద్రియములను గూర్చి కొంత విషయమును జెప్పి యా ప్రకరణమును ముగించి పిదప బ్రాణవిషయము వర్ణింపఁ బడెను. ఇట్లుగటచే నింద్రియములకును బ్రాణములకును భేదము కలదు.

౨౦౯. వైలక్షణ్య చ్చ. ౨. ౪. ౧౯.

తాత్పర్యము:—ఇది యంతయును గాక పాణేంద్రియమునకు భేదము కూడ నసంతముగఁ గలదు. నుషు ప్త్యనస్థయందు ఇంద్రియములు నిదురించును; ప్రాణములు మేల్కొంచును. ఒకటిరెండింద్రియములు ఒక పక్షమున సర్వోద్రియములును లేకున్నను దేహమానకు నాశము గలు

గదు; ప్రాణము లేకున్నఁ గలుగును. ఇంద్రియములపని విషయముల గ్రహించుటయు నాలోచించుటయు నై యున్నది; ప్రాణములపని దేహేంద్రియాదులకు బ్రతుకును కలిగించుట మాత్రమే యై యున్నది. ఇట్లు ఇంద్రియప్రాణములకు నపరిమిత మగుభేద ముండుటచే నవి రెండు నొక్కటి కానేరవు. “ప్రాణవాయువుయొక్క కలిమిలేముల నాశ్రయించి యింద్రియములయొక్క కలిమిలేములు సంభవించుచుండుటచే వానికి (ఇంద్రియప్రాణములకు) నైక్యము కలుగవలయు నని నిరూపించితిని కదా” అనిన నది సరి కాదు. రెండువదార్థములు పరస్పరము కలిమిలేముల నాశ్రయించినంతమాత్రమున నవి యొక్కటి కా నక్కట లేదు. దేహము సురక్షితముగ నున్నంతకాలము ప్రాణాదు లుండును; అది నశించినప్పుడు ప్రాణాదు లుండవుకదా! దేహమునకును అప్రాణాదులకును ఐక్యముకలదు. ఈకారణమువలన నెట్లును ప్రాణేంద్రియములు పరస్పరము భిన్నములే. ఇంద్రియప్రాణములకు నభేదమును చెప్పనట్లు గానవచ్చు శ్రుతియు బాగుగ విచారించిన నౌపచారికమే యగును; భేదమును చెప్ప నదియే యగును. ఎట్లనిన:—

బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు ప్రథమాధ్యాయమున పంచమ బ్రాహ్మణమున * ఇరువదియొకటవవాక్యమున సింద్రియాదులను గూర్చి

* బృహ (౧-౫-౨౧.) ‘ప్రజాపతి ర్హ కర్తాణి సస్యజే తాని సృష్టే న్యశ్శోశ్యే నాస్పర్థంత నదిమ్యో మ్యే వాహ మితి వాగ్దధే ద్రక్ష్యమ్యహ మితిచక్షుః శ్రోమ్య మ్యహ మితి శ్రోత్ర మేవ మన్యాని కర్తాణి యథాకర్త తాని మృత్యుః శ్రిహే భూ త్వోపయేమే తా న్నాస్తిచ్ఛ్చి త్తా న్నాస్త్వా మృత్యు రీహుంధ త్తస్మాచ్ఛ్చి మ్య త్యేన వాక్ క్రామ్యతి చక్షుః క్రామ్యతి శ్రోత్ర మ థేమ మేవ నాస్త్వి ద్యో ౨యం మధ్యమః ప్రాణ స్తాని జ్ఞాతుం దధిర ఆయం కై నః శ్రేష్ఠో యః సంచరన్ త్వా సంచరగుంశ్చ న వ్యథ తే ౨త్తో నరిచ్యతి హం తా న్నైవ సర్వే రూప మసా మేతి త ఏత నైవ సర్వే రూప మథన్ సస్మా దేత ఏతే నాభ్యాయంతే ప్రాణా ఇతి’ = ‘హిరణ్యగర్భుడు నానావిధకర్తల నాచరించుటకై ఇంద్రియములఁ బ్రాణములనుఁ గూడ సృజించెను. ఇట్లు సృజింపఁబడిన యా యింద్రియములు పరస్పరముఁ గలహించెను. మాటలాడుసామర్థ్యము నామమాత్రమే కలదు కదా ఈ దేహమును నేనే ధరించుచున్నా నని వాగింద్రియము తలంచెను. చూచు దానను నేనే కదా ఈశరీరధారణ నావలననే జరుగుచున్నది యని నేనేంద్రియము తలంచెను. వినుదానను నేనేకావున ఈసర్వము నావలననే నిలచియున్నది యని శ్రోత్రము భావించెను. ఇట్లు తక్కిన యింద్రియములను సమీక్షించుచు నాశ్రయించి

యిట్లు చెప్పబడెను. వాగాదీంద్రియములును ప్రాణములును బ్రహ్మచే సృష్టింపఁబడినవిదవ గౌరవమునకై తమలోఁ దాము కలహించిన వనియు నందు మొట్టమొదట వాగాదీంద్రియము లన్నియు తారే శరీరమును బ్రతికించుచున్నారని ప్రత్యేకముగ గర్వింపెననియు మృత్యుదేవత శ్రమ యనుస్వరూపముతో వాని నాక్రమించె ననియు అవి (వాగాదులు) తమ తమకార్యముల నధికముగఁ జేసినప్పుడు అలయుటయే దీనికి దృష్టాంత మనియు ప్రాణమునకు మాత్ర మట్టియలుపు కేకపోవుటచే దానిని ఆ యింద్రియము లన్నియు తమలో నుత్తమముగ భావించిన వనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఈసందర్భమునుఁ బట్టి చూచిన “ఇంద్రియములు ప్రాణరూపము లయ్యెను”. అనుట “ఇంద్రియములు ప్రాణవాయువునకు నధీనము లయ్యెను” అనుట మాత్రమే యని తోచుచున్నది; ప్రాణశబ్దమును ఈకారణమువలన *లక్షణావృత్తిచేత మాత్రమే యింద్రియము లయందుఁ బ్రయోగింపఁ బడె నని తోచుచున్నది. ప్రత్యక్షముగఁ గూడ నాయీరుపదియొకటవవాక్యమునకు నంతమున “త ఏత సైవ సర్వే రూప సుభవన్ తస్మా దేత ఏతే నాభ్యాయంతే ప్రాణాః” = “ఇట్లు ప్రాణ శరీరధారణము తమకార్యమే యని భావించినవి. ఇట్లుండ మృత్యుదేవత శ్రమ యనుస్వరూపముతో నాయింద్రియముల నెల్ల నిగ్రహించెను. కార్యములు చేయున మయములయందు వాని నాశ్రయించెను. ఆశ్రయించి శక్తిహీనముల గావించెను. ఆకారణమువలననే కొంతకాల మధికముగ మాటలాడిన వాగింద్రియ మలసి పోవును అధికముగ జూచిన శ్రేంద్రియమును అలసిపోవును అధికముగ వినిన శ్రేంద్రియమును అలసి పోవును (విశేషదృష్టి ప్రసరించుటవలన గ్రుడ్డితనంబును అధికధ్వనుల నాలకించుటవలన చెవిటితనంబును వచ్చుననుట వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధము.) ఇట్లామృత్యువు సర్వేంద్రియముల నాక్రమించెను కాని ముఖ్యప్రాణమును (ప్రాణవాయువును) మాత్ర మాక్రమింపలేదు. ఈవిషయమును తెలిసికొని ఆయింద్రియము లన్నియు నిట్లు నిశ్చయించెను. ఆహా మనలో నీముఖ్యప్రాణమే శ్రేష్ఠమైనది సంచరించినను సంచరింపకున్నను దీనికి నాయాసము లేదు. ఇట్లుగుటచేతనే ఇది మనలఁ బోషించుచున్నది. ఆహా మన మందఱుమును దీనిరూపభేదములవలె నున్నాము. అని యిట్లు నిశ్చయించి ఆయింద్రియము లన్నియు ముఖ్యప్రాణరూపములే యయ్యెను. ఇట్లుగుటచేతనే యవి కూడ ప్రాణశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడు చున్నవి’ అనువాక్యము నందు ప్రాణేంద్రియభేదము స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడి యున్నది

* లక్షణావృత్తి (ప్రాణమునందు గల) Digitized by eGangotri

వాయువును తమలో నధికమునుగా నిర్ణయించి యింద్రియము లన్నియుఁ బరస్పరవైరమును మాని తద్రూపములే యయ్యెను (తదధీనము లయ్యె ననుట). ఇట్లగుటచేతనే వానియందునుఁ బ్రాణశబ్దము ప్రయోగింపఁబడుచున్నది' అని చెప్పఁబడి యున్నది. కావున నెట్లును ఇంద్రియప్రాణములు పరస్పరభిన్నములే.

ఈయధికరణమునకు నుజ్జయోగ వ్యాఖ్యానము:—

“భాష్యకారుఁ డీయధికరణమునకుఁ జేసినవ్యాఖ్యానము యుక్తియు క్షముగ నుండలేదు ‘త ఇంద్రియాణి తద్వ్యవచేశా దన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్ ౨-౪-౧౨.’ అనుసూత్రమునకు చేయఁబడినవ్యాఖ్యానము తృప్తికరముగ నుండలేదు. సామాన్యముగ నాలోచించిన ‘ఇంద్రియము లని ప్రత్యేకశబ్దముతోఁ బిలువంబడు చుండుటచే శ్రోత్రాదులు ప్రాణమునకంటె భిన్నములు’ అని సూత్రమే యాసూత్రమునకు నర్థమేర్పడును. ఈయర్థమునే యాశ్రయించుట యుచిత మగును కాని సూతనము లగు నధ్యాహారాదులఁ గల్పించుట యుక్తము కానేరదు కదా! భాష్యకారు లన్ననో యాసూత్రమునకు ‘శ్రుతియందు ప్రాణము లని చెప్పఁబడిన పదార్థములలో ముఖ్యప్రాణము తప్ప తక్కిన వన్నియు నింద్రియశబ్దముచే జెప్పఁబడి యున్నవి. ఆకారణమువలన నవి ప్రాణమునకంటె భిన్నములు శబ్దముచే భేదము చెప్పఁబడి యున్నది కదా!’ అని యర్థము చెప్పి యున్నారు. ఈయర్థ మాసూత్రమున నెట్లు వచ్చును? ‘తద్వ్యవచేశాత్’ అనుపదమున నున్నతచ్ఛబ్దముచే సూత్రోక్త మగుశబ్దమునుఁ జెప్పవచ్చును గాని శ్రుతిశబ్దమునుఁ జెప్పట యెట్లు? మొట్టమొదటఁ జూపినవ్యాఖ్యానమునందు సూత్రగత మగునింద్రియశబ్దమునే తచ్ఛబ్దముచే జెప్పియున్నాము. భాష్యకారు లన్ననో ‘తత్త్వాంతరాణి’ యను భేదవాచకపదమునుఁ గ్రొత్తగా నధ్యాహారముఁ జేసి ‘త ఇంద్రియాణి తత్త్వాంతరాణి తద్వ్యవచేశా దన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్’ అని సూత్రమును కల్పించి, ‘శ్రేష్ఠాత్’=ముఖ్యప్రాణమునకంటె, అన్యత్ర=తక్కినచోట్ల (చెప్పఁబడిన), తే=ప్రాణములు, ఇంద్రియాణి=ఇంద్రియశబ్దముచే జెప్పఁబడుచున్నవి. తద్వ్యవచేశాత్=ఇట్లు ఆభేదముతో చెప్పఁబడుటవలన, తత్త్వాంతరాణి=ప్రాణములకంటె నవి భిన్నపదార్థములే’ యని యర్థము చెప్పి యున్నారు. ఇట్లు చేయుటవలన నధ్యాహారవిరుద్ధము వచ్చుచున్నది. ఊర

కనే సమన్వయ మగుటకు వీలు కలిగియుండ క్రొత్తపదమునుఁ దెచ్చికొనుట యయుక్తము కదా! ఇదియునుఁ గాక 'భేదశ్రుతేః ౨-౪-౧౮.' అనుసూత్రమునందును భేదమే విచారింపఁబడుటవలనఁ బునరుక్తియు వచ్చుచున్నది. 'ఇట్లు కాదు. ౧౭-వ సూత్రమునఁ బ్రాణశబ్దమునకును ఇంద్రియశబ్దమునకును గలభేదము మాత్రమే యుద్దేశింపఁబడెను. ౧౮-వ సూత్రమున సందర్భభేదము కూడ నుద్దేశింపఁబడెను. కావున పునరుక్తి లేదు.' అనిన నదియు యుక్తము కాదు. ఇంద్రియప్రాణశబ్దమునకు భేదమున్నంతమాత్రముననే వానిచే జెప్పఁబడుపదార్థములు భిన్నము లని నిర్ణయించుటకు నెట్లు వీలగును? ఇంద్రియశబ్దము సామాన్యముగ ప్రాణభిన్న మగునేదియోయొకపదార్థమును చెప్పునా? లేక ప్రాణభిన్న మయ్యు స్వతంత్ర మగుపదార్థమును చెప్పునా? మొదటిపక్షము నాశ్రయించిన ప్రాణవృత్తులు గూడ నొకపక్షమున ప్రాణభిన్నములే యగుటచే వానినిఁగూడ నింద్రియశబ్దముఁ జెప్పవచ్చును. పూర్వపక్షమునందు ఏకదేశి 'ఇంద్రియములు ప్రాణవృత్తులు' అనియే సిద్ధాంతము చేసి యుండుటచే నాపక్షమునే యంగీకరించినట్లగును. ఇక రెండవపక్షము నాశ్రయించిన నది నిలువదు. భిన్నపదములచే జెప్పఁబడినపదార్థము లన్నియు స్వతంత్రములుగ నుండవలయు నని నియమము లేదు. ప్రాణశబ్దమున కంటఁ బ్రాణవృత్తిశబ్దము కూడ భిన్నమే. వృత్తులు ఆప్రాణమునకంటఁ బరమార్థస్థితిలో భిన్నములు కావు కదా కావున నెట్లును శబ్దభేదమును మాత్రమే హేతువునుఁగా నాశ్రయించినఁ బ్రయోజనము లేదు. ఈకారణమువలన నచ్చటఁ (చూ. ౧౭-వ సూత్రమునందు) గూడ శ్రుతిసందర్భములనే భాష్యకారులు వర్ణించియున్నారు; ౧౮-వ సూత్రమునందును మఱల దానినే సూత్రానుసారముగ వర్ణించిరి. ఇట్లగుటచే నావ్యాఖ్యానమునఁ బునరుక్తి దుర్నివారమై వచ్చును. కావున వేటొకవిధముగ నీయధికరణమునకు వ్యాఖ్యానము చేయుట మిగుల యుక్తియుక్త మని తోచుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో 'ఇంద్రియములు ప్రాణవృత్తులు' అని మాత్రమే కాక 'ఇంద్రియములే ప్రాణములు' అని కూడ సంశయము మందబుద్ధులకు సంభవించవచ్చును కదా దానినిఁగూడ నిరాకరించిన మిగుల బాగుగ నుండును. 'త ఇంద్రియాణి' అనుసూత్రమునకు మొట్టమొదట చెప్పిన యర్థము సమన్వయముగ నున్నది. ('ప్రాణైశ్చంద్రియములు బ్రహ్మలోయే' అనుసంశ

యమును పోగొట్టుట) కూడ సంభవించును” అని తలంచి కొందఱు “త ఇంద్రియాణి” అను ౧౭-వ సూత్రమునకు మాత్రము మఱియొకపిధముగ వ్యాఖ్యానము చేయుదురు.

“ఇంద్రియములు ప్రాణవృత్తులు” అని సూత్రమే కాక ‘ఇంద్రియములే ప్రాణములు’ అని కూడ నీయాధికరణమున పూర్వపక్షము రావచ్చును. పాణినీయసూత్రము ననుసరించి చూచిన ‘ఇంద్రునియొక్క చిహ్నమింద్రియము’ అని తేలుచున్నది. ఇంద్రుఁ డనఁగా పరమేశ్వరుఁడు. ఇంద్రియముల నాశ్రయించి విమర్శించిన వాని కధిష్ఠాత యగుజీవుఁడు కానవచ్చును గావున జీవస్వరూపముతో పరిచ్ఛిన్నుడై యన్నపరమేశ్వరుఁడే యిచ్చట నింద్రశబ్దముచే గ్రహింపఁ బడవలయును. ఇట్టియింద్రియత్వము ప్రాణమునందుఁ గూడ కలదు; దాని నాశ్రయించియు జీవు నూహింపవచ్చును. ప్రాణములు గలవాఁడే బ్రతికియున్నవాఁ డనుటయు లేనివాఁడు జీవశూన్యుఁ డనుటయు లోకవ్యవహారసిద్ధము కదా! ‘ఏషయముల గోచరములఁ జేసికొనుటకుఁ గాని యాలోచించుటకుఁ గాని సాధన మగుపదార్థము మాత్రమే యింద్రియము’ అని చెప్పటకును వీలు లేదు. కాంతియు విషయదర్శనమునకు సాధనమగును గావున నింద్రియము కావలసివచ్చును. కావున ‘ఏయేపదార్థము భూతజన్యమై జీవుని గుఱుతింపఁజేయునదియై యుండునో’ అది యెల్ల నింద్రియ మగును’ అని మాత్రమే సిద్ధాంతముఁ జేయవలయును. ఇట్లు చేసినఁ బ్రాణము కూడ నింద్రియమే యగును. ఈకారణమునలన ప్రాణేంద్రియము లభిన్నములే కావలయును కదా! ఇప్పుడు పైఁజూపినసంశయము (ప్రాణేంద్రియము లభిన్నము లనుసంశయము) కలుగుటలో విరోధము లేదు కదా” అనియు పూర్వపక్షమును మఱియొకదానినిఁ (అధికరణారంభమున ఏక దేశీయతసిద్ధాంత మని చూపఁ బడినపూర్వపక్షమునకంటె భిన్న మగుదానిని) జూపుదురు.

అవతారిక:—దాని నీక్రిందిపిధముగ నిరాకరింతురు.

సూ. త ఇంద్రియాణి తద్వ్యపదేశా

దన్యత్ర శ్రేష్ఠత్.

ప్రతిపదార్థము:—‘తద్వ్యపదేశాత్’ తత్ = ఆయింద్రియశబ్దముచే, వ్యవ దేశాత్. అనెప్పుడు తద్వ్యపదేశాత్ అనఁగా దానిని దేశించి ఇంద్రియాణి=

ఇంద్రియములు, శ్రేష్ఠాత్ = యుఖ్యప్రాణమునకంటె, అన్యత్ర = భిన్నములే.

తాత్పర్యము:—ఎచ్చట జూచినను ఇంద్రియశబ్దము వాగాదుల యందే ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదిగాని ప్రాణమునందు లేదు. ఈకారణమువలనఁ బ్రాణేంద్రియములు భిన్నములే కావలయును. శబ్దమునకు *రూఢియే ప్రధానముగాని యోగము కాదు. రూఢి గలపదములకు నిమిత్తమాత్రముగ వ్యుత్పత్తి కల్పింపఁబడు నంతియ కాని యంతమాత్రమున నాయోగమునఁ బ్రధానము చేసికొనుటకు వీలు లేదు. “గచ్ఛతీతి గాః” = “నడచునది గోవు” అని వ్యాకరణమున గోశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పఁబడి యున్నది. ఇంతమాత్రమున మనుష్యులయందు గోశబ్దమునఁ బ్రయోగించుటకు వీలు కలదా? ఇట్లే యింద్రియశబ్దముఁ గూడఁ బ్రాణమునందుఁ బ్రయోగించుటకు వీలు లేదు.

ఋషియు విషయదర్శనాదులకు సాధనము లగునవి మాత్రమే యింద్రియము లని మేము చెప్పము. “ఏపదార్థములు దేహము నాశ్రయించి దానియొక్క వృద్ధిక్షయములతో వృద్ధిక్షయముల నొందుచు విషయదర్శనాదులకు సాధనము లగునో యవి యింద్రియములు” అని మాత్రమే చెప్పుదుము. ఇప్పు డేదోషంబును రాదు; కాంతి యిట్టిది కాదు కదా! కావున నెట్లును ప్రాణేంద్రియములు భిన్నములే.

N. B. ఈవ్యాఖ్యానమునందును తక్కిన రెండుసూత్రములకును పూర్వమునం దుపలెనే యర్థము చెప్పకొనవలయును.

సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యాధికరణము. ౯.

విషయసంగతులు:—పై యధికరణమున “నామరూపభేదము లుండుటచే ప్రాణేంద్రియముల కైక్యము లేదు.” అని సిద్ధాంతము చేయఁబడెను. ఆ ప్రస్తావమున “నామరూపవ్యవహారము లోకమున నెట్లు జరుగుచున్నది?” అని సంశయము రాఁగా నది యిందు ఆక్షేపసమాధానములతో

* రూఢి (మా. పు. ౧౬. ౩.)

నిర్ణయింపబడును. ఈకారణమువలన వీనికి రెంటికిని గలసంగతి ప్రస్తావన సంగతియే. “న వియ దశ్రు తేః ౨-౩-౧.” అని యారంభించి పై యధికరణమువలనకు సృజింపబడిన విషయములనుఁ గూర్చి విచారింపబడెను; అందు గానవచ్చుశ్రుతివిరోధములు పరిహరింపబడెను. ప్రస్తుతాధికరణమున సృష్టినిఁగూర్చినవిరోధములు పరిహరింపబడును; అందును “సూక్ష్మభూతములు పరమేశ్వరునిచేత సృజింపబడెను” అనువిషయము నిస్సంశయముగ నిదివఱకే నిరూపింపబడియుండుటచే నిప్పుడు భౌతికపదార్థము లజన్మముమాత్రమే విచారింపబడును. ఈభౌతికసృష్టికి * త్రివృత్తరణమే మూలము కావున నదియే యిందు విచారింపబడునని తెలిసికొనవలయును.

సందేహము:—“ఈ త్రివృత్తరణము నాచరించినవాఁడు జీవుఁడా? లేక పరమేశ్వరుఁడా?” అనుసంశయ మొక్కటి కలదు. ‘ఆకాశో హ వై నామరూపయో ర్నిర్వహితా’ ‘ఆకాశశబ్దవాచ్యుఁడగుపరమేశ్వరుఁడే నామరూపములను నిర్వహించుచున్నాఁడు (నామరూపములు త్రివృత్తరణాంతరమునఁ గాని సంభవింపవు. కావున నామరూపనిర్వాహము నాచరించువాఁడే త్రివృత్తరణము నాచరించువాఁడు కావలయుననుట).’ అను మొదలగువాక్యములు పరమేశ్వరునే త్రివృత్తరణకర్తఁగాను “నేయందేన తైక్షిత హం తాహ మిమా స్మిన్ దేవతా అనేన జీవే నాత్మ నాను ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీ తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకై కాంకరవాణీ త” = “సృష్టికర్త యగునాపరమేశ్వరుఁడు సూక్ష్మభూతముల సృజించి వానివలన వ్యవహారము సంభవింపకుండట నెఱింగి వానిని స్థూలములఁ జేయఁదలంచి యిట్లు నిశ్చయించెను. ఆహా ఇక నేను జీవరూపముతో నీప్రథివ్యాదులఁ బ్రవేశించి వానినామరూపములఁ బ్రకటించెదను వానిని త్రివృత్తవృత్తముల గావించి స్థూలములఁ జేసెదను” అను మొదలగువాక్యములు జీవునే సత్కర్తఁగాను చెప్పుచున్నవి కదా!

పూర్వపక్షము:—సర్వంబును పరమేశ్వరకృత్యమే యగుటచే నీ త్రివృత్తరణము కూడ నట్టిదియే యని నిశ్చయించిన నిశ్చయింపవచ్చును గాని దానికి కొన్ని యాటంకములు గలవు. లోకమున రామకృష్ణాది నామముల నేర్పరచుటయందును ఘటపక్షాదిపదార్థరూపముల గల్పించుటయందును జీవునకే స్వాతంత్ర్యము కానవచ్చుచున్నది. ఇట్లుగుటచే

నీత్రివృత్తరణమునందుగూడ నాతని కట్టి స్వాతంత్ర్యమే యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. సామర్థ్యముగలపద్ధామును నిరర్థకముగ సామర్థ్యహీన మని నిశ్చయించుట దోషము కము కదా! మఱియు “అహం చారేణ పరపైస్య మనుప్రవిశ్య సంకలయామి” = “నేను చారునిమూలమున (చారరూపమున) శత్రుపైస్యమును ప్రవేశించి వారిమర్మములఁ దెలిసికొందును” అను మొదలగువ్యవహారములయందు సాధనభూతులుగా వర్ణింపఁబడి యున్నచారుఁడు మొదలగువారే మర్మజ్ఞానము మొదలగుక్రియలయందు కర్త లగుచున్నారుకాని కర్తలుగా చెప్పఁబడినరాజాదులు కారు. ఇట్లే యిచ్చుట గూడ జీవుఁడు ముఖ్యకర్త కావచ్చును. పై నఁజూపినవాక్యమునందు రాజు యెట్లు *ప్రయోజకకర్త యగుచున్నాఁడో అట్లేశ్రుతివాక్యమునందును పరమేశ్వరుఁడు ప్రయోజకకర్త కావచ్చును. ఈనిర్ణయము సంగీకరింపకున్నచో మఱియొకదోషము వచ్చును. శ్రుతియందున్న “జీవేన” అను కరణవాచకపదము నిరర్థకమగును. పరమేశ్వరుఁడే స్వతంత్రముగ కర్త యయ్యెనేని చేతనుఁ డగుజీవుఁడాయనకు సాధనభూతుఁ డగుట యెట్లు? జీవుఁడు కార్యము నాచరించువాఁడై యీశ్వరుఁ డాతని ప్రేరేపించువాఁడై యుండునేని యప్పుడు ప్రభువునకు చారుఁడు సాధనమైచట్లు పరమేశ్వరునకు జీవుఁడు సాధనము కావచ్చును. వాక్యము నన్వయించుప్రకారము గూర్చి విచారించినను ఈనిర్ణయమే తేలును. వాక్యమునందలిపదము లన్నియు ముఖ్యక్రియతోనే సంబంధింపవలయు ననుట సామాన్యవిధి. అట్లు సంబంధించుటకు వీలు లేనియొకానొకచోట మాత్రమే విధిలేక శస్యపదములతో ‡(క్రియార్థము గలవిశేషణములతోఁ గాని క్రియసమాపకక్రియలతోఁ గాని) నవి యన్వయింపఁబడుచున్నవి. ఇచ్చట నట్టినిర్బంధము లే దనియు నట్లన్వయించిన విరోధము కూడ నచ్చు ననియు నిదినఱకే నిరూపించితిమి కదా కావున నిచ్చట త్రివృత్తరణమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రయోజనకర్తయే కాని స్వతంత్రకర్త కాఁడు; స్వతంత్రకర్త జీవుఁడే యని

* ప్రయోజకకర్త (చూ. పు. ౯౦౭.)

† కరణవాచకపదమనఁగా కరణమును చెప్పుపదము. (కరణము చూ. ౨౨౦.)

‡ క్రియార్థము గలవిశేషణములు చేయఁబడినవచ్చుచున్న మొదలగునవి.

§ అనుమానకృతములుగానివి తేలికగాఁ జెప్పఁబడినవి. eGangotri

తేలుచున్నది. ఇట్లు “సేయం దేవ తై శ్చిత” అను మొదలగు స్రుతివాక్యములకు జీవపరముగ నర్థ మేర్పడుచున్నది కావున వానికి “ఆకాశో హ వై” అను మొదలగువాక్యములతో నవశ్యముగ విరోధము కలదు. ఈ విరోధమునకు పరిహార మెట్లు ?

సూత్రము. ౨౦.

అవతారిక:—అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౨౯౦. సంజ్ఞామూర్తి ప్రివృత్తు

ర్వత ఉపదేశాత్. ౨. ౪. ౨౦.

తాత్పర్యము:—ఇట్లు చెప్పుట యుక్తము కాదు. బాగుగ విమర్శించిన “సేయం దేవ తై శ్చిత” అను మొదలగువాక్యమునందు త్రివృత్తరణవిషయమున సంశయ మింత యైనను లేదు. “నామరూపముల బ్రకటించినవాఁ డెవ్వఁడు?” అనువిషయమునందు మాత్రమే “జీవేన” అనుకరణవాచకపద ముండుటచే సంశయము కలుగు చున్నది. “నామరూపే వ్యాకరవాణి” అని సంపూర్ణముగ నొక వాక్యభాగమును ముగించి పిదప నందలిముఖ్యకర్తను మాత్రమే యాకర్షించుకొని కదా “తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకై కాం కరవాణి” అనియితరభాగ మారంభింపఁ బడెను. ఈకారణమువలన త్రివృత్తరణము జీవకార్యమగు నేమో యను సంశయమే యుక్కుట లేదు.

విచారించినచో నామరూపప్రకటనవిషయమునఁగూడ నిట్లే సంశయము సంభవింపదు. జీవునకు రామకృష్ణాదినామముల నేర్పరచుటయందును ఘటపటాదిరూపముల కల్పించుటయందును సామర్థ్యమున్నను పర్యతనదీనము ద్రాదిరూపములఁ గల్పించుటయందు సామర్థ్యములేదనుటయనుభవసిద్ధము కదా! సామర్థ్యము కల దనిన నది సంపూర్ణ మయ్యే యుండవలయును కాని కొఱతగా నుండుటకు వీలు లేదు. ఏదియో యొకకారణమువలన నట్టికొఱతను సాధించినను అట్టివానికి నామరూపప్రకరణశక్తి కల దనుట సిద్ధాంతము కానేరదు. సర్వశక్తియుక్తు డగుపరమేశ్వరుఁ డుండ ననుచున్నట్లుకు నన్నిచోద్యములు దానిని (నామరూపప్రకటనకర్త) ౨

త్వమును) కల్పించుట యేటియుక్తి. ఘటాదిరూపకర్తృత్వము మొదలగునవి కూడ పరమేశ్వరప్రభావమువలన నచ్చినవియేయైనను కావచ్చును కదా! మఱియు 'వ్యాకరవాణి' అనునది *యుత్తమపురుషక్రియ; దానికి "నేను" అనుపదముతోనే సంబంధ ముండవలయును కాని "జీవుడు" అనుపదముతో కాదు. ఇట్లుగుటచే జీవునకే నామరూపప్రకటనకర్తృత్వమును చెప్పినచో నీయుత్తమపురుష నౌపచారికమునుగా గణింపవలసినవచ్చును. తగినయువపత్తి యుండ నిరర్థకముగఁ బ్రయోగమునకు నౌపచారికత్వమును కల్పించుట యుక్తమగునా? కావున "జీవేన" అనుపదమునకు సమీపమున నున్న "అనుప్రవిశ్య" అను నసమాపకక్రియతోనే సంబంధము కలదు కాని "వ్యాకరవాణి" అను ముఖ్యక్రియతో కాదు.

"ఇట్లు కాదు. వ్యాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి చూచిన అసమాపకక్రియకు నెవ్వఁడు కర్తయో సమాపకక్రియకుఁ గూడ వాడే కర్త కావలయును. ఇట్లుండ నొకదానికి జీవుఁడు కర్త యనియు మఱియొకదాని కీశ్వరుఁడే కర్త యనియు నెట్లు చెప్పనగును?" అనియెడవేమొవినుము. జీవేశ్వరులకుఁ గలభేదము పారమార్థికము కాదనియు అవ్యావహారికభేదము నాశ్రయించియే సర్వవ్యవహారములును శాస్త్రములును ప్రవర్తించుచున్నవి యనియు పలుమాఱు చెప్పియున్నాము. ఇచ్చట గూడ నట్లే చెప్పఁబడియున్నది. పారమార్థికభేదము నాశ్రయించి శ్రుతిసమానకర్తృత్వమును (రెండుక్రియలకును కర్త యొక్కఁడే యగుటను) ననుర్ధించినది; కల్పితభేదము నాశ్రయించి "జీవునకు నామరూపప్రకటన

* ఉత్తమ పురుష మధ్యమపురుష ప్రథమపురుష యని పురుషులు మూఁడు కలవు. నేను మేము అనుపదములు కర్తలుగా నేకాలమునందైనను ప్రయోగింపఁబడుక్రియ యుత్తమపురుషక్రియ. ఇట్లే నీవు అనుపదము కర్తఁగా నుపయోగింపఁబడునది మధ్యమపురుషక్రియ. వాఁడు అనుపదము కర్తఁగాఁ బ్రయోగింపఁబడునది ప్రథమపురుషక్రియ. వాఁడు అనుపదమును కర్తఁగాఁ బ్రయోగించినప్పుడు మాత్రమే కాదు. నీవు నేను అనుపదమునకంటె భిన్నమగు నేపదమును కర్తఁగా ప్రయోగించినను అప్పటిక్రియ ప్రథమపురుషక్రియయేయగును.

† సమాపకక్రియ యనఁగా వాక్యమును ముగించుక్రియ. వచ్చెను పోయెను చేసెను మొదలగునవి Jangamwadi Math Collection. Digitized by eGangotri

మున స్వాతంత్ర్యము లేదు” అనువిషయమును స్థాపించినది. కావున నిచ్చట వ్యాకరణవిరోధ మేమియు లేదు. కావున నెట్లు చూచినను త్రివృత్తరణము నాచరించినపరమేశ్వరుడు నామరూపప్రకటనమును గూడ గావించె ననుటయే సిద్ధాంతము. “ఆకాశో హవై” అను మొదలగు శ్రుతులనేకము లీవిషయమున బ్రమాణములు.

ఇచ్చట భౌతికము లగుపదార్థములయొక్క నామరూపప్రకటనమును గూర్చి మాత్రమే విచారింపఁబడెను. కాని తక్కిననామరూపప్రకటనమును గూర్చి విచారింపఁబడలేదు. సూక్ష్మభూతములు సృజింపఁబడినప్పుడు కూడ వానినామరూపప్రకటన ముండియే తీరవలయును కదా! విచారించిన నది సృష్టిని చెప్పుటచేతనే చెప్పఁబడినట్లయ్యె ననవలసి యున్నది. పరమేశ్వరుడే దానికి (సూక్ష్మభూతనామరూపప్రకటనకు) గర్తయనుట శ్రుతికి నభిప్రాయ మని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. సూక్ష్మభూతములు మనకు గానరాకున్నను పరమేశ్వరునకు గానరావచ్చు ననుటలో సంశయము లేదు కదా! ఈకారణమువలనఁ గూడ భౌతికనామరూపప్రకటనము పరమేశ్వరకృతమే యని సిద్ధాంతముగనుచున్నది. ఆత్రివృత్తరణమువలననే భూతత్రయస్వభావము లొక్కచో గలసి స్థూలములై మననేత్రమునకు గోచరము లగుస్థితికి వచ్చియున్నవి. త్రివృత్తరణమునందు ప్రతిభూతమునందును స్వకీయ మగుసర్థభాగ మొక్కటియును తక్కినభూతములలోని పాదాంశములు రెండును గలసి యుండును. ఇట్లు గుటచేతనే మనకు దోచుప్రతిపదార్థంబును సర్వాత్మకముగ తోచుచున్నది. ఇట్లు తోచుట రూప ముండిననే కాని సంభవింపదు కావున నిదియే రూప ప్రకటనప్రకారము. మనకు తోచినదానిని యితరపదార్థములనుండి వేటు నేయుటకై యేదియో యొకపేరుతో పిలుచుచున్నాము కదా ఇదియే నామప్రకటనప్రకారము. పరమేశ్వరుడు త్రివృత్తరణమును గావించెను కావున భూతత్రయరూపముల నొక్కచో జేర్చి రూపప్రకటన కర్త యయ్యెను? జీవరూపముతో సర్వనామముల వ్యవహరించుచున్నాడు కావున నామప్రకటన కర్తయు నయ్యెను. జీవేశ్వరులకు పారమార్థికభేదమును భావించి “పరమేశ్వరుడు జీవునిచే నామరూపప్రకటనమును చేయించును” అని చెప్పుటయే పూర్వపక్షసార మనియు, నానలకు కర్మితభేదము నాత్రయంబి “స్వయముగ

త్రివృత్తరణముచే రూపప్రకటనము నాచరించినవాఁడును జీవరూపముతో నామరూపప్రకటనము నాచరించినవాఁడును కూడఁ బరమేశ్వరుఁడే” యనుట సిద్ధాంతసార మనియును తెలిసికొనవలయును. ఈఛాందోగ్య శ్రుతియందు మూఁడు భూతములు మాత్రమే చెప్పఁబడి యుండుటచే ద్రివృత్తరణము చెప్పఁ బడె ననియు ద్వితీయాధ్యాయతృతీయపాదము నందుఁ దై త్తిరీయశ్రుతి ననుసరించి తక్కినరెండుభూతములు కూడ జనించినవియే యనువిషయము సిద్ధాంతము చేయఁబడి యుండుటచే భూతములైదు కాని వాస్తవస్థితిలో మూఁడు కావనియు నీకారణమువలన నన్నిభూతములును స్థూలము లగుట యావశ్యక మగుటచే * పంచీకరణమే యాచరింపఁ బడవలయును కాని త్రివృత్తరణము కాదనియు నిట్లగుటచే శ్రుతియందును పంచీకరణప్రకారమును గ్రహించుటకై మాత్రమే త్రివృత్తరణ ముపదేశింపఁ బడె ననియును తెలిసికొనవలయును.

సూత్రము. ౨౧.

అవతారిక:—“ఇమా స్తిస్తో దేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృత్తివృద్ధే కై కా భవతి” త్రివృత్తరణముచే స్థూలములైన యీపుణివీ జలతేజస్సులు మూఁడును †ఆహారపదార్థరూపముతో శరీరమును ప్రవేశించి ప్రత్యేకముగ మూఁడువిధములుగ భావింపఁబడును; అని లోపల కూడ భూతమాలకు మఱియొక త్రివృత్తరణము శ్రుతియందుఁ

* పంచీకరణము (చూ. పు. ౮౩౫. డు.)

† పృథివ్యాదిమయము లగునాహారపదార్థములు:—

ఏయే యాహారపదార్థములు పృథ్విదులనుండి జనించి నీటిలో చీవికిపోవు తున్నవో అవి పృథివీసంబంధమైన యాహారపదార్థములు; ధాన్యములు ఫలములు అకులు కాడలు మొదలగునవి. ఏయాహారపదార్థము లెప్పుడును ద్రవరూపము లేయై యుండునో అవి జలమయపదార్థములు; జలము మద్యము మొదలగునవి. ఏయాహారపదార్థములు అగ్ని సంయోగమువలన మాత్రమే కలిగి యంతకాలమున కైనను ఇనికిపోవ కుండునో అవి అగ్నిసంబంధ మగు పదార్థములు; ఘృతము మొదలగునవి. కేవల నాహారపదార్థములు మాత్రమే కాదు. ఈలక్షణములచే సర్వద్రవ్యములను పృథివ్యాది మయములగునవియును విభజించవలయును. Digitized by eGangotri

జెప్పఁబడెను. యవలు గోధుమలు మొదలగు భూసంబంధము లగునా హారపదార్థములు భుజింపఁబడినపిదప పచనమై మూడువిధములుగ నేర్పడు ననియు అందు మిగుల స్థూలమగుభాగము మలరూపముతో వెలికి బోవు ననియు మధ్యమ మగుభాగము మాంస మగు ననియు మిగులసూక్ష్మ మగుభాగము మనోరూప మగుననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. యిట్లే జలమునందును అతిస్థూలభాగము మూత్ర మగుననియు మధ్యమ భాగము రక్త మగుననియు సూక్ష్మభాగము ప్రాణ మగు ననియు నిర్ణయింపఁబడి యున్నది. ఈవిధముగనే ఘృతము తైలము మొదలగు తైజసపదార్థములయొక్క యతిస్థూలభాగము యెముకలుగాను మధ్యమ భాగము కొవ్వుగాను సూక్ష్మభాగము వాగింద్రియముగను మాటు ననియు జెప్పఁబడెను. ఇది యంతయు విరుద్ధము. మలమాంసములు భూసంబంధము లైనవే యైనను మనస్సు మాత్ర మట్టిది కాదు. అది నిత్యము జలభూతముచే జనించిన వని చెప్పఁబడినపదార్థములలోను మూత్రరక్తములు మాత్ర మట్టివే కాని ప్రాణము కాదు. అది వాయువికార మని యిదివఱకే సిద్ధాంతముఁ జేసియున్నాను. తైజసపదార్థములయందును వాగింద్రియము చేరదు. అది యహంకారమువలన జనించెనుకాని తేజస్సు వలన కా దని సాంఖ్యులు చెప్పుదురు. మనస్సు కూడ వై శేషికమతమున మాత్రము నిత్యమే కాని సాంఖ్యమతమున నహంకారజన్యమే. యిం దేది యథార్థము” అనిన సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.—

౨౯౧. మాంసాది భౌమం యథాశబ్ద

మితరయో శ్చ. ౨. ౪. ౨౧.

తాత్పర్యము:—ఈవిషయమున సంశయ మక్కఱ లేదు. శ్రుతి యందుఁ జెప్పఁబడి యున్నయట్లు సర్వమును నిరాటంకముగ నంగీకరింప వచ్చును. మాంసాదు లెట్లు పృథివీసంబంధము లనుటలో సంశయము లేదో అట్లే మనస్సుకూడ పృథివీసంబంధ మనుటకు సంశయింప నక్కఱ లేదు. కానాదమతము యుక్తిశూన్య మనియు పరమేశ్వరునికంటె నన్య మగునిత్యపదార్థ ముండుటచేత మాత్రమే సాంబంధ్యమును బోలుమాటు నిరూ

పించియే యున్నాము. ఒక్కపదార్థమైనను పరమేశ్వరునుండి జనింపనిది యగునేని సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞకు భంగము వచ్చునని యనేకస్థలములయందు చూపియున్నాము. ఇట్లే మూత్రాదులు జలభూతమువలన జనించినవి యై నట్లు ప్రాణముకూడ జలభూతమువలననే జనించినది యగును. అది వాయువి కారమగుట నిస్సంశయమే, కాని దానివృద్ధిక్షయములు మాత్రముజలాధీ నములై యున్నవి. ఈకారణమువలననే శ్రుతియు యం దది జలకార్యము గాఁ జెప్పఁబడెను. ఇట్లే యెముకలు మొదలగువానితోపాటు వాగింద్రి యముకూడఁ దేజోభూతమువలన జనించినదియే. సాంఖ్యముతమునఁ గల్పిం పఁబడినయహంకార మప్రామాణికమనియు దానివలన నేదీయు జనించుటకు వీలు లేదనియు యిదివఱకే చెప్పఁబడెను. కావున శ్రుతిసిద్ధాంతమే మిగుల యుక్తియుక్తము. —

సూత్రము. ౨౨.

అవతారిక:—“ఇప్పటికిని దోషము పోవదు. అన్నిభూతములును త్రివృత్కరణముఁ జేయఁబడినవే యైనచో ‘నిది భూమి; ఇది భూమివలన జనించినపదార్థము.’ అనుభేదజ్ఞానము కలుగుట యెట్లు వచ్చును?” అనిన సమాధానముఁ జెప్పఁచున్నాఁడు. —

౨౬౨. వైశేష్యాత్తు తద్వాద స్తద్వాదః.

౨. ౪. ౨౨.

తాత్పర్యము:—త్రివృత్కరణమువలనఁగలుగబోవు వ్యవహారలోప మేదియు లేదు. ప్రతిభూతమునందునుఁ దక్కినవాని యంశములకంటె స్వాంశమే యధికముగ నుండు నని యిదివఱకే చెప్పి యున్నాము. లోకానుభవము కూడ నిట్లే యున్నది. ప్రతివాఁడును ప్రతిపదార్థంబును సర్వభూతమయమునుగా గ్రహించుచునే యున్నాఁడు. అందు దేనిభాగము విశేషముగ నుండునో దాని దాని సనుసరించి తత్తత్కార్యమునుఁగ వ్యవహరించు చున్నాఁడు. యెట్టినిరాతిని చూచినప్పుడు దానియందు ప్రత్యక్షముగ తేజోభూతముయొక్క వర్ణమగురక్తత్వము కానఁబడు చున్నను అదియు భూభాగ మధికముగ నుండునో లేదో విచారించి భూభాగము

వలన జనించినది" యనుచున్నాడు. మనస్సు మొదలగువాని విషయము లందును నిట్లే నిర్ణయింపవలెను. అన్నియు నన్ని భూతములవలనను జనించినవే యైనను ఒక్కొక్కదానియం దొక్కొక్క భూతముయొక్క భాగము మాత్రమే యధికమై ప్రధానమై యుండును. మనస్సునందు భూభాగ మధికము. ప్రాణమునందు వాయుభాగమే యధికమైనను జలభాగము ప్రధానము. జలభూతమువలన జలభాగ మభివృద్ధి నొందినప్పుడు మాత్రమే ప్రాణమున కభివృద్ధి కలుగు నని సదృష్టాంతముగ శ్రుతియందు నిర్ణయింపఁ బడి యున్నది. ఇట్లే వాగింద్రియము కర్మేంద్రియమే యైనను జ్ఞాన ప్రధానమగుటచే నందును దేజోభాగమే ప్రధానమని యంగీకరింపవలయును. ఈ కారణమువలనఁ ద్రివృత్తరణ మంతటను సమానము గానే యున్నను వ్యవహారభేదము కలుగవచ్చును. త్రివృత్తరణ మని ప్రస్తావింపఁ బడినస్థలములయందెల్ల పంచీకరణమే ప్రస్తావింపఁబడెననియు భూతములు ప్రస్తాపింపఁబడినచోట్ల నెల్ల పంచభూతములే ప్రస్తాపింపఁబడెననియు నూహింపవలయును. ఆ కాశ వాయువులు మిగుల సూక్ష్మము లగుటచే వానికిసంబంధించినకార్యములు గూడఁ బ్రత్యేకముగ విభాగించుటకు నశక్యము లనుతలంపును శ్రుతి వానిని జెప్పలేదు. ఆయుర్వేదమునందు *నాకాశ వాయుసంబంధము లగుపదార్థములు కూడ లక్షణసహితముగ వర్ణింపఁబడి యున్నవి కాని వానివలనఁ గలుగుకార్యభేదములు

* ఆకాశవాయుసంబంధము లగుపదార్థములు:—

వాయవ్యం రూక్షవిశదం లఘు స్పృగ్గుణోల్బణం, రాత్య్ లాఘవ వైశద్య విచార గ్గానికారణం.. నాభీసం సూక్ష్మవిశదలఘు శబ్దగుణోల్బణం, సౌషిర్యలాఘవ కరం' 'వాయుసంబంధ మగుపదార్థము చమరు లేనిదిగను స్వచ్ఛమైనదిగను నులభముగ జీర్ణమగునదిగను ఉష్ణశీతస్పర్శములు లేక సమానముగ నుండునదిగను ఉండును. దానిని భుజించిన మార్దవము లేకపోవుటయుఁ బలకదనంబును స్వచ్ఛత్వంబును మనస్సునకు స్వాస్థ్యము లేకపోవుటయుఁ బలహీనతయుఁ గలుగును. ఆకాశసంబంధమగుపదార్థము సూక్ష్మముగను స్వచ్ఛముగను సుఖముగ జీర్ణమగునదిగను ధ్వనించు స్వభావముగలదిగను ఉండును. దానినిభుజించిన శరీరమునకు చులకదనంబును మార్దవంబును లేక ధాతుక్షయంబును గలుగును' అని యాకాశవాయుపదార్థముల లక్షణగుణములు ఆయుర్వేదమున నున్నవి.

కూడ పృథివ్యాదిభూతత్రయకార్యములందే యంతర్భావమును జెందును కాని విభాగించుటకు వీలు పడవు. సూక్ష్మబుద్ధిచేత వానిని కూడ విభాగించి చెప్పవచ్చును కాని శ్రుతికి నది ముఖ్యద్వైతము కాదు కదా! పరమేశ్వర రూపమును నిర్ధారణఁ జేయుటకై యీసృష్టిని చెప్పుచున్నది కాని సృష్టి స్వరూపమును పదార్థతత్వమును నిర్ణయించుటకై కా దని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాము. “మృత్తోహవిస్ఫులింగాదై యః సృష్టి ర్వా చోది తాన్యథా, ఉపాయ సో ౨నతారాయ నా స్తి భేదః కథం చ న”= “మృత్తిక యినుము మిశుఁగులు మొదలగువానిదృష్టాంతములచే ననేక విధములుగ సృష్టి చెప్పఁబడుట యెల్ల జీవ బ్రహ్మైక్యమును తెలిసికొనుట కుపాయము మాత్ర మే. ఎట్లు చూచినను భేద మనునది బాతుగనే లేదు.” అని ఈవిషయమునందు మహాత్ములవాక్యములను కూడఁ బ్రమాణముగ నుదహరించి యున్నాము. కావున నాకాశవాయుపులవిషయము గాని వానినుండి జనించినపదార్థములయొక్క విషయము గాని ఛాందోగ్య శ్రుతియందు లే దని సంశయింపఁ బని లేదు.

అధ్యాయతాత్పర్యము.

సమన్వయాధ్యాయమునఁ జేయఁబడినసిద్ధాంత మీయధ్యాయ మున నాక్షేపసమాధానములచే బాగుగ స్థిరపరుపఁబడెను. చేతనుఁ డగు పరమేశ్వరుడే జగత్కారణ మనియు మాయావైచిత్ర్యమువలన రజ్జువు నందు సర్పమువలె నాపరమేశ్వరునియందే చేతనజడత్వక మగునీ ప్రపంచము గానవచ్చుచున్నది యనియు ఈకారణమువలన ప్రపంచబ్రహ్మ ములకు భేదమే లే దనియు జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యనియు నాజీవుఁడు స్వాభావికముగ శుద్ధుడే. కావున శాస్త్రవిచారాదులచే నావృత్తాంతమును తెలిసికొనిన స్వస్వరూపముతో నిలచు సనియు బంధ మెప్పటికిని లేదు కావున నదియే ముక్తి యనియు యెట్లు విచారించినను ముక్తికి నింతకంటె మార్గాంతరము లే దనియు జేయఁబడి యున్నసిద్ధాంత మీయధ్యాయ మున స్థిరపరుపఁ బడెను. ప్రథమపాదమున మొట్టమొదటిరెండధికరణ

ములయందును సాంఖ్యయోగస్త్రుతులు కేవలమోక్షార్థమనియే ప్రవ
ర్తించునవి యైనను వానియందలిసిద్ధాంతము యుక్తియు క్తము కాదనియు
నది వేదమతమును తిరస్కరింప లేదనియు నిరూపింపఁ బడెను. పిదప
పాదాంతమువఱకు సర్వమతసాధారణము లగు కొన్నికొన్నియుక్తుల
ననునాదముఁ జేసి వానివలన వేదాంతసిద్ధాంతమునకు విరోధము లేదని
నిర్ణయింపఁ బడెను. పరమేశ్వరుఁడు చేతనుఁడైనను నిత్యశుద్ధుఁ డైనను
అద్వితీయుఁ డైనను సహాయాంతరరహితుఁ డైనను జీవాభిన్నుఁ డైనను
శరీరరహితుఁ డైనను ఆవృతకాముఁ డైనను నిర్దోషుఁ డైనను నిర్గుణుఁ
డైనను సర్వశక్తుఁ డగుటచేమాయావృభావమువలన జడచేతనాదిభేదముల
తోను ఉచ్ఛనీవభేదములతోను నానావిధములై యున్నయీ ప్రపంచమును
యోగసిద్ధి గలదేవతలు మొదలగువారు తమదేహమున ననేకవిధము
లుగ నాచరించునట్లు సృష్టించుచున్నాఁడనువిషయము బహుయుక్తులచే
నిరూపింపఁబడెను. ఇట్లు వేదాంతసిద్ధాంతముపై వచ్చుపూర్వసక్షముల
ఖండించి రెండవపాదమున సాంఖ్యాదిపరమతముల సూత్రకారుఁడు
దూషించెను. ఒకానొకసమయమున పరబోధవలన వేదాంతికిఁ గూడ బర
మతములయం దాదరము జనించి ముక్తికి విఘ్నకారి యగునేమో యని
యామతములయందలిదోషములఁ గొన్నింటి జూపెను. భ్రాంతిచే నామత
ములయందుఁ బ్రవేశింప రాదు అనువిషయమును స్థాపించెను. తరువాత
మూడవపాదమున భూతోత్పత్తి జీవస్వరూపస్వభావములు మొదలగు
వానివిషయమున శ్రుతులలో బరస్పరవిరోధ మున్నట్లుఁ గానవచ్చుచున్న
నాసంశయమును నిరాకరించెను. ఆకాశాదిపంచభూతములును బ్రహ్మము
నుండి జనించినవియే యనియుఁ బరమేశ్వరుఁడు నిత్యుఁ డనియు జీవుఁడు
పరమేశ్వరునకు ప్రతిబింబము కాని ఘటాకాశమువలె నొకపదార్థముచే
నావరింపఁబడినస్వస్వరూపమే కాని యైయున్నాఁడనియు నిరూపించెను.
నాల్గవపాదమున నింద్రియప్రాణసృష్ట్యులను గూర్చియు వానిస్వభావము
లను గూర్చియుఁ గొంతవఱకు విచారించి యంతమున నామరూపనిర్వహణ
ము మొదలగుకార్యము లన్నియుఁ బరమేశ్వరకార్యములే యని నిర్ణయిం
చెను. “పూర్వో తరవిరోధముండుటచే సాంఖ్యాదిపరమతము లప్రమాణము

తై నల్లై శ్రుతులయందును బరస్పరవిరోధ ముండుటచే వేదాంతమతము కూడ నప్రమాణమే కావలయును.” యనుసంశయము సంపూర్ణముగ తృతీయచతుర్థపాదములయందు నిరాకరింపఁబడెను. ఈ కారణము వలన వేదాంతసమన్వయ మిప్పటికి నిర్దుష్టమై సర్వజనసేవ్యమై స్థిరపడినది.

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మచే రచియింపఁబడిన బ్రహ్మ సూత్రార్థచంద్రికయందు ద్వితీయాధ్యాయము చతుర్థపాదము.

ఇతి శ్రీ భగవద్వేదవ్యాసప్రణీతేషు బ్రహ్మసూత్రేషు
ద్వితీయాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

ఇది బ్రహ్మసూత్రములందు ద్వితీయాధ్యాయమునఁ
జతుర్థపాదము.

— — —

సూత్రానుక్రమణిక.

— — —

సూత్రము.	పుట.	సూత్రము.	పుట.
అ.		అన్యథానుమితాచ	637
అంశో నానావ్యపదేశాద	913	అన్యథావవాన్యత్తేషు	276
అకరణత్వాచ్చ న	954	అన్యార్థంతు జైమిని	508
అక్షరమప్పురాస్తథ్యే	278	అన్యార్థశ్చపరామర్శః	312
అజ్ఞిత్యానుపపత్తేషు	686	అపరిగ్రహాచ్చత్వస్తమనపేక్షా	711
అణవశ్చ	944	అపిచనన్యత్తే	821, 914
అణుశ్చ	959	అపీతాతత్ప్రసక్తాదనమజ్ఞానమ్	566
అతఏవచనిత్యత్వమ్	365	అభిధ్యోతపదేశాచ్చ	528
అతఏవనదేవతాభూతంచ	236	అభిమానివ్యపదేశస్తు	558
అతఏవస్రాగుః	137	అభివ్యక్తార్థాశ్చరభ్యః	239
అత్తాచరాచరగ్రహణాత్	184	అభినంద్యాదివ్యపిచైవమ్	927
అథాతోబ్రహ్మజ్ఞానా	21	అభ్యుపగమేపృథ్వాభావాత్	680
అదృశ్యత్వాదిగుణాధర్మాక్షే	218	అర్థకాకస్తావత్త్వద్యవచే	178
అదృష్టానియమాత్	925	అల్ప శు తేగతిచేత్తదుక్తమ్	318
అధికంతుభేదనిర్దేశాత్	628	అవస్థితవైశేష్యాదితి	814
అధిష్టానానుపపత్తేషు	794, 795	అవస్థితేరితి కాశకృత్సన్	518
అనవస్థితేరసంభవాచ్చనేతరః	204	అవిరోధశ్చద్వంద్వత్	864
అనుకృతేస్తస్యచ	317	ఆత్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః	650
అనుజ్ఞాపరిహారాదేహ	919	ఆసతిత్వ తిజ్ఞోపరోధో	780
అనుపపత్తేస్తు న శరీరః	171	ఆసదితిచేన్న	565
అనుస్మృతేర్వాదరిః	240	ఆసద్యవ్యపదేశాన్నేతి	609
అనుస్మృతేషు	787	ఆసంతలేచాన్యతికర	921
అస్తరణిపపత్తే	198	ఆసంభవస్తు సతోఽనుపపత్తే	828
అస్తరావిజ్ఞానమనసీ	844	అస్తేతు	809
అస్త్రాన్యధిభేదాదిభు	210	అస్తేన్నన్యచతవ్యోగంతాస్తి	108, 124
అస్తవత్త్వమన్యజ్ఞతావా	796	ఆ.	
అస్తస్తద్ధర్మపదేశాత్	128	ఆకాశస్థిత్వాత్	188
అస్త్యావస్థితేహ్యధి	786	ఆకాశేచావిశేషాత్	785
అన్యత్రాభావాచ్చన	879	ఆకాశోఽన్యత్ర	418

నూత్రము.	పుట.	నూత్రము.	పుట.
అత్తకృతేః పరిణామాత్	529	ఏవంచాత్తాకారనిర్మలమ్	781
అత్తనిచైవవిచిత్రాశ్చహి	640	క.	
అనన్దమయోఽభ్యాసాత్	95, 118	కమ్మనాత్	405
అనుమానికనుష్ఠ్యేకేన	428	కరణవేచనస్సభోగాదిభ్యః	795, 798
అపః	884	కర్తృకాస్త్రాననత్వాత్	884
అభాసవన చ	922	కర్తృకర్తృప్రపదేశాచ్చ	171
అమనన్తచైవమన్తిక్	241	కల్పనోపదేశాచ్చమధ్యాది	466
ఇ.		కామాచ్చనామనానాపేక్షా	108, 128
ఇతరపరామర్శాత్	298	కారణత్వేనచాకాదిభు	488
ఇతరవ్యపదేశాద్ధితా	626	కృతశ్రయత్నాపేక్షానువిహి	907
ఇతరేతరత్రత్యయత్నాదితి	725	కృతనిర్మలస్సక్తిర్నిరవయన	636
ఇతరేనంచానుపలభ్యే	518	క్షణికత్వాచ్చ	768, 773
ఈ.		క్షత్రియత్వగతేశ్చేతరత్ర	897
ఈక్షణికర్తృవ్యపదేశాత్సః	280	గ.	
ఈక్షణేర్వాకబ్దమ్	67	గతిశబ్దాభ్యాంతరభాషి	290
ఉ.		గతిసామాన్యాత్	89
ఉత్క్రమిష్యతఏవం	512	గుణాద్వాలోకనత్	866
ఉత్క్రమిగత్యాగతీనామ్	869	గుహంప్రవిష్టవాత్తానా	189
ఉత్తరాచ్చదావిర్భూతస్వయాపస్తు	298	గౌణశ్చేన్నాత్తశబ్దాత్	76
ఉత్తరోత్పదేచ పూర్వనిరోధాత్	728	గౌణ్యసంభవాత్	810, 984
ఉత్పత్త్యసంభవాత్	799	చ.	
ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః	744	చక్షురాదివక్తుతత్సహ	958
ఉపదేశభేదాన్నేతి	147	చమనవదవికేషాత్	468
ఉపపద్యతేచాప్యపలభ్యతేచ	654	చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు	847
ఉపలబ్ధివదనియమః	885	ఛ.	
ఉపసంహారదర్శనాన్నేతి	681	ఛన్దోభిధానాన్నేతి	148
ఉపాదానాత్	884	జ.	
ఉభయథాచదోషాత్	710, 784	జగద్యాచిత్యాత్	499
ఉభయథాపినకర్తా	699	జన్మాద్యన్యయతః	80
ఏ.		జీవముఖ్యప్రాణలిక్తాన్నేతి	158, 502
ఏతేనమూర్తకావ్యాఖ్యాతః	826	జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ	452
ఏతేనయోగఃత్రయక్షః	550	జ్ఞోఽతఏవ	854
ఏతేన శిష్యపరిగ్రహ	580	జ్ఞోతిరాద్వాదిషానంతు	964
ఏతేనసర్వవ్యాఖ్యాత	586	జ్ఞోతియపక్రమాత్	461

నూత్రము.	పుట.	నూత్రము.	పుట.
జ్యోతిర్దర్శనాత్	410	న చ పర్యాయాదప్యవిరోధో	788, 798
జ్యోతిర్చరణాభిధానాత్	140	న చ స్తారమతద్ధరా	212
జ్యోతిషిభావాచ్చ	378	న తు దృష్టా నభావాత్	568
జ్యోతిషే కేసా మసత్యస్తే	477	న ప్రయోజనవత్త్వాత్	646
త.		న భావోఽనుపలభ్యే	765, 772
తద్వినియాజిత తద్వ్యపదే	967, 973	న వస్తుర తోపదేశాదితి	158
తత్తు సమన్వయాత్	47, 57	న వాయుక్రియే పృథగుపదేశాత్	950
తత్త్వాన్వయకత్వా ద్వాచః	936	న వియ దస్తు తేః	808
తత్వాకిన్యతేశ్చ	935	న విలక్షణత్వాదస్య	556
తథా చ దర్శయతి	869	న సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి	469
తథా ప్రాణాః	932	నాణురతచ్ఛ్చి తేరితి	862
తదధీనత్వాదర్థవత్	429	నాత్మస్తు తేర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః	851
తదనన్యత్వమారస్థుణ	586	నానుమాన మతచ్ఛబ్దాత్	286
తదభావనిర్ధారణీచ తప్రప్తేః	399	నాభావ ఉపలభ్యే	764, 771
తదభిధానాదేవతు	840	నాసతోద్భవత్వాత్	740
తదుపర్యపి బాదరాయణః	829	నిత్యమేవ చ భావాత్	705
తద్గుణసారత్వాత్తు తదవ్యవహ	570	నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధి	881
తద్దేతువ్యపదేశాచ్చ	108, 120	నేతరోఽనుపపత్తేః	105, 122
తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్	80	నేకస్తిన్న సంధివాత్	778
తర్కాప్రతిష్ఠానాదప్యన్యథా	875	ప.	
తస్య చనిత్యత్వాత్	964	పశ్చాన్నర్తనోపద్యవ్యవధిశ్చ తే	956
తేజోఽతస్థాచ్యూహ	892	పటనచ్చ	628
త్రయాణమేవచైవముప	455	పత్యాదివేద్యః	417
ద.		పత్కురసామజ్ఞాస్యాత్	789
దహరఉ త్రరేభ్యః	285	పయోముఖవచ్చే త్రతాపి	676
దృశ్యతేతు	560	పరాత్తు తచ్ఛ్చి తేః	905
దేవాదిపదపిలొకే	688	పుంస్త్యాదివ త్వస్యసంతో	879
ద్యుభాస్వాద్యయతసంస్కృతాత్	246	పురుషశ్చ నదితచే తథాపి	684
ధ.		పృథగుపదేశాత్	870
ధర్మోపపత్తేశ్చ	269	పృథివ్యధికారయాప	837
ధృతేశ్చమహిమ్నోఽస్యా	291	ప్రకరణాచ్చ	186
న.		ప్రకరణాత్	258
నకరావిభాగాదితి	658	ప్రకాశాదనైవనంపరః	915
న చ కర్మః కరిణమ్	800	ప్రకృత్యేవప్రకృత్యే	526

సూత్రము.	పుట.	సూత్రము.	పుట.
తత్త్వానిద్దర్శిజమానరథ్యః	511	యోనిశ్చ హి గీయతే	580
ప్రతిజ్ఞాహనిరవ్యతిరేకా	815	ర.	
ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యా	781	రచనానుపపత్తేశ్చనానుమానమ్	669
ప్రదేశాదితచేన్నాన	928	యాపాదిమత్వాచ్చవిపర్యయా	707
ప్రస్పృశేచ్ఛ	678	యాపాపన్యాసాచ్చ	223
ప్రసేదేచ్ఛ	292	ల.	
ప్రాగభిచ్చ	257	లోకవత్తులీలాకైవల్యమ్	647
ప్రాగవతాశబ్దాత్	903	వ.	
ప్రాగస్తథానుగమాత్	150	వదంతితచేన్నప్రాజ్ఞో	451
ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్	474	వాక్యాన్వయాత్	510
భ.		వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తమ్	644
భావంతుభాదరాయణోఽస్తిహి	879	వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న	99, 119
భావేనోపలభ్యే	606	విజ్ఞానాదిభావేనా	604
భూతాదిపాదవ్యవహరే	146	విపర్యయేణ తుక్రమాఽత	842
భూమానుప్రసాదాద	266	విప్రతిషేధాచ్చ	687, 806
భేదవ్యవహరేచ్ఛ	106, 122	విరోధః కర్తవ్యేతిచేన్నా	833
భేదవ్యవహరేచ్ఛాన్వయః	129	వినిశ్చితగుణోపపత్తేచ్ఛ	169
దభేవ్యవహరే	268	విశేషణభేదవ్యవహరేచ్ఛ	222
భేదశ్రుతేః	968	విశేషణాచ్చ	192
భోక్తృపరైరవిభాగ	584	విహారోపదేశాత్	884
మ.		వైధర్మ్యాచ్చనస్వప్నాదిసత్	768, 771
మథ్యాదివ్యసంభవాదన	876	వైలక్షణ్యాచ్చ	958
మస్త్రపరాత్	914	వైశేష్యేత్తుతద్వాదస్తద్వాదః	952
మహద్దీర్ఘవద్యాప్రాప్యపరి	696	వైశ్యానరః సాధారణశబ్దః	228
మహద్వచ్చ	469	వైషమ్యవైశ్యులక్తేనసాపేక్షత్వా	650
మాంసాదిభౌమయథా	981	వ్యతిరేకాననస్థితేచ్ఛ	677
మాస్త్రనిర్లికమేవచగీయతే	104, 121	వ్యతిరేకాగన్ధసత్	867
మూత్తౌపస్యవ్యవహరే	254	వ్యవహరేచ్ఛక్రియాయాం న	885
య.		శ.	
యథాచ తత్కోభయథా	891	శక్తివిపర్యయాత్	887
యథాచ ప్రాణాది	625	శబ్ద ఇతి చేన్నాత	340
యావదాత్త భావిత్వాచ్చన	876	శబ్దవిశేషాత్	172
యావద్వికారం తు విభాగో	820	శబ్దాచ్చ	512
యాత్తే శబ్దస్తరాచ్చ	610	శబ్దాదిశ్చైవస్త్రుతి	288

సూత్రము.	పుట.	సూత్రము.	పుట.
శబ్దాదేవప్రతిమః	324	సర్వధానుపపత్తేశ్చ	763, 772
కారీరశోభయఃపిహి	212	సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ	658
కాస్త్రదృష్ట్యేతూపదేశోవాసు	156	సర్వోపేతాచతద్దర్శనాత్	644
కాస్త్రయోనిత్వాత్	35, 42	సాక్షాచ్ఛోభయామ్నానాత్	528
శుగస్య తదనాదరశ్రవణా	392	సాక్షాదప్యవిరోధంజైమినిః	237
శ, వణాధ్యయనార్థప్రతి	400	సాచప్రకాసనాత్	275
శ్రుతత్వాచ్చ	90	సుఖవిశిష్టభిధానాదేవ	201
శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్	687	సుఖత్వైకత్వాన్వ్యోభేదేన	416
శ్రుతోపనిపత్కగత్యభిధానాచ్చ	203	సూక్ష్మంతు తదస్త్వాత్	428
క్రేపత్తచ్చ	947	స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ	200
స.		స్థిత్యదనాభ్యాంచ	259
సంజ్ఞామూర్తిక్ష్పిస్తుత్రివృ	977	స్థూరత్వచ	917
సంస్కారపరామర్శాత్తద	398	స్థూరమాణమనుమానంస్యాదితి	239
సత్త్వాచ్చానరస్య	608	స్థూలతేశ్చ	172
సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ	939, 942	స్థూలత్వసవకాశదోషప్రసజ్జ	543
సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ	708	స్థావైచక్యస్యప్రచ్ఛకద్దవత్	813
సమాకర్షాత్	488	స్వపక్షదోషాచ్చ	574, 641
సమాధ్యభావాచ్చ	889	స్వకబ్ధోన్మానాభ్యాంచ	863
సమాననామరూపత్వాచ్చ	367	స్వాత్తనానోత్తరయోః	860
సముదాయఉభయహేతకేఽపి	728	స్వాప్యయాత్	36
సంపత్తేరితిజైమినిప్రభా	240	హ.	
సంబంధానుశవత్తేశ్చ	792	హస్తాదయస్తుస్థితేతతోనైవమ్	939, 942
సంభోగప్రాపిరితిచేన్న	180	హృద్యపేక్షయాతుమనుష్యాధి	325
సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్	167	హేయత్వానచనాచ్చ	83

శ్రీమహాభక్తవిజయము.

ఇదివఱకు మన ఆంధ్రభాషలో సర్వాంగసుందరమైన భక్తవిజయము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. శ్రీపాద. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే వ్రాయించి ఈ మహాభక్తవిజయమును ప్రకటించినారము. శ్రీశాస్త్రిగారి మృదుమధురమగుతైలి, ముద్దులు మూటగట్టు పదరచన, మనోహరమగు వర్ణనాక్రమము ఆంధ్రచేతీయులకు తెలియనివిగావు.

ప్రతి 1-కి రూ. 4.0-0.

శ్రీవివేకానందవిజయము.

ఇందు శ్రీ స్వామివారిజీవితము, ఉపన్యాసములు, జాబులు విపులముగ వ్రాసి ప్రకటించినారము.

ప్రతి 1-కి రూ. 1.12-0.

సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక.

అనేకనూతనవిషయములఁ జేర్చి చిన్నపైజున చక్కగముద్రించి నారము. ఇదివఱకు ప్రకటితములైన గ్రంథములకన్న ఈకూర్పు బాగుగ నున్నదని గ్రంథము చూచువారికి తెలియకపోదు.

సాధారణప్రతి 1-కి రూ. 2.8-0.

మేలుప్రతి 1-కి రూ. 3.8-0.

పెద్దపొలిశ్శ్రి.

చక్కగఁ జరిష్కరించి అనేకనూతనవిషయములు, భూగోళచరిత్రాంశములు, పటములుఁ జేర్చి మంచికాగితములపై పెద్దక్షరములతోఁ జక్కగఁ బ్రకటించియున్నాము.

సాధారణప్రతి 0.8-0.

మేలుప్రతి 0.12-0.

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

SRI JAG-D-D U VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamwadi Math, VARANASI.

Acc. No. ~~3172~~ 7429

